БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделлеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 1 | ЧЕТВЕРГ | № 179 (7022) | Өртээ 2 көп.

УЖУРАЖЫЫШКЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Июль 30-де Тиссада Чиерлага ЧКП ТК-ның Президиуму-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ужуражыышкыны үргүлчүлээн. Ужуражыышкынын ажык болгаш эш хүузунуң байдалынга эртиен. Ужуражыышкынның киржинчилери — СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери сес алган.

Беш миллион кижи келген

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге бо чылын беш миллион кижи келгени июль 30-де демдеглеттинген. Тураскаалдыг «5000000» дугаарлыг билетти Москваның Дзержинск районунуң 1137 дугаар школазының «В» клазының өврениқчизи Серёжа Новиков алган. Серёжа 13 харлыг. А делгелгеге келгеш, чайын бодунуң дыштанган «Хадылыг эзим» деп пионер лагеринге кады турган өшүктери-биле ужуражыр дээн.

Чылгы малга ынаам кончуг. Ынчангаш эң эки муиуш аттарын өөрүмбиле кады көрүксээн мен. «Урожай» деп эки-турачы спорт ниитилелиниң «Сокольникиде» ат спортунуң школазынга өөренип келге-ле ийи чыл болу бердим. Эң эгезиинден тура-ла меңээ эзледип кадаи Аргон деп хүреп аъдым-биле моондактарлыг черлер артер чарышка ушкү разрядтың нормазын күүсеткен мен. Өске хооралариың оолдары — аныяк техниктериң болгаш натуралистериң ажылдарын делгелгеден база көрүксээр-дир мен — деп, Серёжа Новиков чугаалаан.

Серёжага ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң тураскаал медалын, чечек белээн тыпсып берген.

Эрткен чылдың бүгү дургузуида делгелгеге 8,5 миллион көрүкчүлер келген турда, бо чылын ооң делгиириге чеди ай дургузунда беш миллион кижи келген. (СЭТА).

КОМСОМОЛДУҢ КҮЖҮ — ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Коммунистиг партияның дайынчы дузалакчызы, курлавыр күжү—ленинчи комсомол бодунуң алдарлыг 50 чылынче уткуштур кел чоруур. Кыптыккан энергиялыг, дөстүмес чүректерлиг бистиң чурттуң миллион-миллион оолдар, кыстары боттарының ол төөгүлүг юбилейинге политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле белетеникпп турарлар. Оларның дидим планнары, солуун хемчеглери удаа-дараа боттанып, өткүт уганнарның, аныяк күштуг холдарның кылган тудуглары, өстүрген тараазы, будүрген эзли, суду, машиналары, станоктары, каскан хөмүр-дажы, ажылдап кылган электроэнергиязы Төрээн чурттуң байлаан өстүрүп, ооң камгаланыр күчүзүн улгаттырып турар.

Совет аныяктарның мурнакчы отряды—ленинчи комсомол Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, чартык чүс чылда алдарлыг орукту эртип, бистиң улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарының чаңчылларынга кижизиттинген. Бистиң комсомолувус, бүгү аныяк өскенивис партияның иззэн оруун чандыр баспайн, Совет күрүнениң дайзынарыбиле кадыг-дошкун демиселге, тайбың күш-ажылдың фронтуларынга чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруктарны көргүзүп, социализм, коммунизм тургузуушкунуиуң мурнуку одуруунга кезээле туржуп келген.

Чээрби ажыг муң кежигүннүг Тываның комсомолу республиканың будүрүкчү күштерин өстүрер, культура тургузуушкунун хөгжүдер, аныяктарны коммунистиг бедик шынарларга кижизидер талазы-биле областың партия организациязының идепкейлиг дузалакчызы болбушаан, бодунуң иштики организас-массалыг ажылын улам сайзырангайжыдып турар. Аныяк республиказының экономиказын сайзырадырыига комсомол төлептиг үлүг-хуулу киирип келген, Материалдыг будүрүлгениң кавызында комсомолчуларның чартыыидан хөй кезии ажылдап турары ооң тодаргай бадыткалы болуп шыдаар.

Тудугларда, фермаларда, бригадаларда комсомолчу аныяктарның будун-будун коллективтери тургустунгулаан болгаш олар күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегер-чижээн көргүзүп турар. Мал продуктуларын будүрериниң, оларны күрүнеге садарының чартык чыл онаалгаларын республиканың чедиишкининг күүсеткенинде комсомолчу аныяктарның киирген салыышкыны улуг. ВЛКСМ ТК-ның Тураскаалдыг Кызыл тугун эдилээн, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда аныяктарның сүт-бараан фермазы, комсомол обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажында аныяктарның сүт-бараан фермазы эрткен чартык чылда эң бедик көргүзүглерлиг болган. В. Коневке удуртқан Кызылда комсомолчу аныяктарның тудуг бригадазы база шылгарап үнгеш, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Республиканың транспорт, харылзаа будүрүлгелеринде, садыгда, хөй-ниитиниң чеменилгезинде, улус өөредилге, кадык камгалал органнарында, культура-чырыдыышкын албан черлериие будүрүлгениң, хөй-ниити ажылының мурнакчылары чүс-чүс комсомолчулар болгаш аныяктар бар.

Республикада комсомол организацияларының хөй кезииниң дайынчы аргалыы өскен, шынар составы экижээн. Эрткен 2,5 чылда Тываның комсомол организациязының хүрээлеңи 7400 кижиге өскен, оларның 2000 хирези ажылчын болгаш көдээ аныяктар.

СЭКП-ниң райкомнары, хооркому, колхозтарда, совхозтарда база будүрүлгелерде парткомнар болгаш эге организациялар боттарының дузалакчызы комсомолду доктаамал удуртуп, ооң күжүнге даянып болза, комсомолчулар хөй-хөй аныяктыг чүүлдерни кылып шыдаар дээрзи билдингир. Партияның Каа-Хем, Барыын-Хемчик райкомнары, «Торгалыг» совхозта, Ак-Довурак даг-дүгү комбинатта парткомнар, Кызылдың аптека эргелиинде парторганизация дээш өскелер-даа комсомолга партийжи удуртулганы сөөлгү үеде элээн экижиткении, ол черлерде комсомол организацияларының мобилизакчы болгаш кижизидикчи ролюн улгатканын демдеглээр херек. Ылаигыя Кызылдың аптека эргелиинде парторганизация (секретары эш Иванова) ында комсомол организациязын хүн бүрү удуртуп турган, ооң дайынчы аргалыын, бедик организастыын өстүрүп шыдаан. Ам ында комсомолдуң ажыл-херектери сонуургапчыг болгаш ханы утка-шынарлыг апар чыдар. Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком (секретары эш Клёнов) комсомол комитединиң ажылынче доктаамал кичээнгей салып келгени-биле комсомолчуларның будүрүлгечи идепкейн көскүзү-биле өскен, хурал-суглаа, массалыг кежээлер бедик деңнелге эртип турар.

Комсомолдуң күжү — партийжи удуртулгада деп чугаалажыр бис. Ол кончуг шын. Ынчаарга кайда-ла комсомол ажылын сонуургавас, ооң организастыг тургузуун быжыглаар дээш сагыш салбас, удуртур кадрлар-биле ону быжыглавас болдур, ында комсомолдуң ажыл-херээ шоолуг эвес болуп турар. Ол дугайын дараазында каш чижектерден көрүп болур.

Таңдыда «Революсиияның чалбыжы» колхозтуң ажыл-ишчилериниң хөй кезии аныяктар. Ынчаарга аныяктар ортузунда кижизидилге ажылы ында аажок кошкак. Комсомолчуларның будүрүлгеге мурнакчы ролюо көзүдбейн турар, оларның хуралы ай-айы-биле болбайн баргылаар. Байдал ындыг турунда, колхозта парторганизация (секретары эш Кононенко) ону эдериише угландыр хемчег албайн келгени охта таарышпас.

Кызылдың «Кара-Хаяк» совхозта комсомол организациязын ында парторганизация (секретары эш Шошин) удуртпайн келген. Партийжи салдар чедиришкини чок болганда, ол комсомол организациязының ажыл-херектери сандаргай байдалче кирген болгаш аныяктар ортузунда аморальдыг үүлгедиглер кылыр чоруктар үргүлчүлевишаан. Ол ышкаш Бай-Тайганың «Мөген-Буреи» колхозта комсомол ажылы база кончуг кошкак, а ында партком (секретары эш Очур-оол) байдалды эдер дээш оралдажыышкын кылбаан. Мындыг чижектерни өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Комсомолду партияның ёзулуг дайынчы дузалакчызы болдурар дизе, аңаа дириг, доктаамал партийжи удуртулганы хандырар үжүрлүг. Комсомолга партийжи удуртулга дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бо хүнгү пленумунга тускай чугаалажып турар чүве болганда, тодаргай шиитпир хүлээп алдынар болгаш байдал моон соңгаар көскүзү-биле экижиир дээрзинге чигзиниг турбас.

Комсомолга партийжи удуртулгада кол чүве — комсомол организацияларын шыырак белеткелдиг, инициативчи, ажыл дээш хайныгып чоруур кадрлар-биле быжыглаары, оларны өөредири, оларга дузалаары болур. Аныяктарның дайынчы эвилели — комсомол аныяк өскенни совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының чижектеринге өөреткеп, пролетаржы интернационализмниң, улустарның бүзүлбас иайыралының ленинчи принциптеринге соксаал чок кижизиткеи турарын чедип алыры база партийжи удуртулгада.

Аныяктар фермазы

«Тес-Хем» совхозтуң өртеңде сүт-бараан фермазы ам Шуурмак чайлаанда малын одарладып турар. Үк ферма колдуунда-ла аныяктар бар.

Комсомолчу-аныяктарның ол фермазы ВЛКСМ-ниң 50 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үткүүр дээш, чылдың баштайгы чартыында эки ажылдаан. Үк ферма ол үе иштинде 630 центнер сүттү күрүнеге садарын 720 центнер чедир күүсеткеи. Мында чаа мурнакчылар илереп турар. Ылаигыя моон мурнуида ады-сураа үнмейн турган Шалык биле Далаа олар ам ферманың мурнакчылары болу бергилээн.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ

Октябрьның шуургаиындан
Төрүттүнген,
Оккур күштүг, орлан-эрес
Төлептиглер —
Ие-чурттуң чоргаараллы
Ленинчи комсомол.

Чуртувустуң келир өйү,
Чалыы күжү,
Чурттаганың чурумал дег
Чараштары —
Ие-чурттуң хүлүмзүрүү
Ленинчи комсомол.

Дээрге, черге — каяа-даа бол,
Деиилгени
Делегейге алдаржыткан
Дээди күштер —
Ишчи чоиган чалгынналган
Ленинчи комсомол.

Коммунистер адаларның
Салгакчызы,
Коллективтиг ажыл-иштиң
Шалыпчызы —
Ие-чурттуң шолбаннары
Ленинчи комсомол.

Кара-кыс МУНЗУК.

Төрээн Тывавыста

Мал чеминиң белеткели—чугула айтырыг

Барык ай ажыг үеиин иштинде Тожу районнуң ийи колхозу 1039 гектар черниң сигенин кескен.

Районнуң ийи колхозу аразында социалистиг чарыштыг, мал чеми белеткээр талазы-биле «Совет Тыва» колхоз мурнап турар. Колхозта мал чеми белеткээр он бригада тургустунган, оларда 132 аът, 182 кижи быжыглаттынган. кижиниң хөй пуруузу Азас ортумак школаның өөреникчилери. Ажыл-агыйның мал чемнери белеткээр бригадалары ниитизи-биле 399 тонна сигении, 834 тонна силосту белеткээн. Бригадалардан Эн-Сугда Кол Намазы удурткан бригада 82,5 тонна. Хаак-Аксында Кол Найданның бригадазы 57,3 тонна сигенни түс-түс сараатап тургускан. Толбулда Кол Мангырга бригадирлээн бригада силос салыр планын ам 85 хуу күүседипкен. бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Тевут Токаның бригадазы 200 тонна силос салыр онаалгазының 167 тонназын белеткеп алган. «Совет Тыва» колхозтуң өске бригадаларында мал чеминиң белеткели контуг оожум чоруп келген.

«Май 1» колхозта үш бригада тургустунган, оларда 81 аът. 151 кижи быжыглаттынган. Колхозта сиген кезеринин, силос салырының планы чер албаан. мал чеминиң белеткели агелээнден баэр социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Хемчикпеи Даржааның бригадазы чоруп келген. Бригада 181 тонна сиген белеткээр планындан ам 48 тоннаны кезип сараатгаан, силос салыр талазы-биле өске бригадаларны база ашкан. «Май 1» колхозтуң бригадаларында Ак Байгыжыктың бригадазының планы улуг, 500 тонна сиген белеткээр тургаш, ам үүле 48 тоннаны белеткээн, онаалгазын үзеринге чедип турар. Бо колхозтуң баштаар чери. партия организациязы, тускай эртемниглери мал чеминиң белеткелинге удуртулганы күштелдирбес, организастыг ажылды экижитпес болза, планның күүсеттинери бергедээр.

Районда мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарыи СЭКП райкому бюрозунга көргеш, бүгү күштү сиген болгаш силос белеткелинче мөөнүзээрин колхозтарның баштаар черлеринге, парткомнарга болгаш районнуң көдээ ажыл-агый будүрүлгеге эргелелинге дооскан. Бюроиуң докталын амыдыралга боттандырар дээш колхозтарда партия организациялары политмассалыг ажылды сигенчилер ортузунга күштелдирери чугула.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ҮНДУРБҮШААН

Кызыл тук—арыглакчыларда

«Тыва даг-дүгү» комбинатның каттышкан профэвилел комитеди 1968 чылдың II кварталында цехтер аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрген.

Кол цехтерден бирги черни даг-дүгү арыглаар фабриканың коллективинге тывыскан, ол ниити продукция будүрериниң кварталлаиның 105,6 хуу күүсеткен, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 7 хуу бедиткен, продукциялын бот-үнезин 19,5 хуугга чиигеткен. Арыглакчылар будүрүлгеге 25 чаартыкчы саналды шиңгээткеш, 38,8 муң рубльдиң камналгазын алганнар. Бо бүгүнү чедип алырынга фабрикада 225 ажылчынарның коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ат дээш демисежип турары база 78 ажылчыннар ол бедик атты чедип алганы улуг идиглиг болгаи. Даг-дүгү арыглакчыларының коллективинге шилчиир Кызыл тукту болгаи 200 рубльдиң акша шаңналын тыпсыр.

Ийиги черни энергетиктер алганнар, олар 150 рубль шаңчал алыр. Беш чылдың үшкү чылының ийиги кварталында планны ТЭП коллективи 106,5 хуу күүсеткеи, 8502 муң киловатт-шак электри энергиязын бергеи. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн энергетиктер 19,1 хуу бедидип, продукциялың бот-үнезин 7,9 хуугга чиигеткеннер.

Дузалал цехтеринден бирги черни ЦРММ коллектиеи чалап алган. Ton септелге-механиктиг мастерская ниити продукция будүрериниң кварталлаиның 116 хуу күүсеткеи, продукциялың бот-үнезин 3,4 хуу чиигеткеи.

Шагаан-Арыгның № 568 кежүп чоруур механизастаттынган колоиназы «Тыва кодээ тудуг» тресте эң мурнакчы колоина. Ол колоиналың тудугжулары эрткеи чартык чылдың планыи 113 хуу күүсеткеи. Колоиада тудуг бригадаларының аразында калбарган чарышка бирги черни Г. Ивановка удуртқан бригада быжыы-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: Г. Ивановтуң бригадазының кежигүннери. С. Феоктистовтуң фотозу.

Шалыпчыларны көвүдедир

Улуг-Хем районуиуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери беш чыл планының үшкү чылының соруглаларын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленииниң төрүттүнгениинден баэр чүс чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бедиткеи социалистиг хүлээлгелер-биле ажылдап турарлар. Ниитиниң малының баш санын остурүп, продуктулуун бедидип тургаш, ажыл-агыйларның экономиказын көдүрер соруглага мал ажылдакчыларының мурнунда салдынган. Маңаа мал ажылының тускай эртемниглери кол рольдуг болур. Кол чүүл—мал ажылын канчаар хөгжүдерии бодамчалыг планнаары болур. Планны кылырда көдээ ажыл-агыйның будүрүлге эргелеи ажыл-агыйларның тускай эртемниглери-биле баш бурунгаар сүмележип. аңаа холбаштыр экономиктиг семинарларны эрттирип, ажыл-агыйларда бар арга-дуржулганы ажыглап, партияның болгаш чазактың шиитпирлерии удуртулга болдурган.

Чылдың бирги чартыында колээның ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның ажылы үре-түңнелдиг болган. Район күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планнарын ажыр күүсеткеи. Ынчалза-даа «Найырал» совхоз эът садар планын, «Х Улуг хурал» колхоз сүттү, «УТКА 25 чылы» совхоз дүктү күүсетпейн барган. Совхозтар улуг аргаларлыг тургаш-ла, үүле организастыг ажылдың четпези-биле мындыг байдалга таварышкан.

Боттарының харысалгалыг болгаш хүндүлүг ажыл-херээн эки билип, могаг чок ажылдап турар малчыннар бар, ылаңгыя бо талазы-биле чаа кижилериниң тыптып турары өөрүнчүг. «Улуг-Хая» совхозта К. Шыырапай төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны, «Найырал» совхозта Т. Сертип—109, «Х Улуг хурал» колхозта Б. Дүрбүлек биле Жданов аттыг колхозта Д. Саидан — 106—106 хураганны алганнар. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта К. Даваалай хой бүргүзүнден 4,1 кг, «Х Улуг хурал» колхозта Д. Серен—3,5 кг дүктү алган болгаш оларның удаазынга кирип турар хойжулар хөй.

«Найырал» совхозта Сат Дажы удурткан хойжу бригада үүс хойга онаалтыр 91 хураганны доруктурүп, районда хойжу бригадаларның социалистиг чарыжынга бирги черни эзлээн. Жданов аттыг колхоз чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк садар планнарын ажыр күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Фермалар аразынга чарышка бо колхозтуң Хараган фермазы тиилээн. Ынчангаш районнуң шилчиир Кызыл туктарын бо колхоз-даа, ооң Хараган фермазы-даа чаалап алган.

Соруглага үүл дизе, чылдың ийиги чартыында мурнакчы ажыл-агыйларның, тус-тус бригадаларның, фермаларның болгаш кижилериң саны көвүдеэп турган, ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозары болур.

Я. ДАНЗЫРЫН,
районуиуң көдээ ажыл-агый эргелелииин коп зоотехниги.

Сиген белеткелиниң хүн демдеглели

Республиканың элээи хөй ажыл-агыйлары өске бүгү ажылдар-биле чергелештир үүс-үүс тонна сигенни белеткеп албышаан, силос салыышкынын, будүк-бүрү белеткелии, күскүскышкы үелерде мал одарладыры-биле сиген тарылгазын чорудуп турар.

Мал чеминиң белеткелиигe эки үлегерии «УТКА 25 чылы» совхоз, Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», Ленин аттыг, «Тиилелге». Тожу районнуң «Совет Тыва», «Май 1» колхозтары көргүзүп турар болгаш элээн хөй ажыл-агыйлар сиген сараатгаашкыныиың планын 30—50 хуу чедир күүседип апканнар. Каа-Хеминг «Тиилелге» колхозу сиген бедеткелиниң планын 50 хуу күүседип, 600 тонна хире сиенни белеткээн, 300 тонна силосту салган болгаи 300 гектар шөлде сиген тарылгазын үүрүткан. Ильичилер амгы темпизии ышкынмас дээш үүткүлдүг ажылдап турарлар.

Сөөлгү хүннерге чедир дөңгүп-ле 10-дан 40 тонна чедир сиген белеткеи алган Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларынга үстүиде чижек канчап черле үлегер болбазыл? Ниитиниң малынга четчир санныг чем белеткели дээрге күрүне ужур-дузалыг чугула херек. Сиген белеткелиичe ферма, хойжу бригада бүрүзүнүң ажылдакчыларын хаара тудуп, олче бүгү күштү мобилизастээры хүнииң кол айтырыы болур ужурлуг.

Таңды районда «Коммунизмниң хереži» колхоз өске ажыл-агыйлардан дыка хожудап турар. Колхозта сиген сараатгаашкыны үүле 3,2 хуу күүсеттиген, а мал чеминиң балансызынга өске хандыг-даа немелде киирбээн. Оон дээре эвес байдалды Бия-Хеминг «Тиилелге» колхозундан көрүп болур. 1087 тонна сиген белеткээр планның үүле 78 тонназы күүсеттингеи. Улуг-Хеминиң «Х Улуг хурал» колхозу оон-даа дора, мал чеминиң белеткелиичe киргеидеи бээр ында 8-ле тоина сиген белеткеттингеи. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары эштер Поспелов болгаш Шогжал байдал бо хире берге турда, чүнү бодап турарлы?

Барыын-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйлары сиген белеткелии боттарында бар аргалардан куду деңнелде чорудуп турар. Ниити план үүле 3,5 хуу күүсеттингеи. Дээре дээи ажыл-агыйлар «Большевик» колхоз биле «Дөң-Терезии» совхоз безии 25-25 тонна сиген сараатгап алган. Эштер Шаалы болгаш Хүреп-оол оларлан бо дугайын айтырар ей келбээи бе?

Республикада ниитизи-биле сиген белеткелиниң темпизи амдаа оожум бооп артышаан. Сиген белеткелиниң планы 12,3 хуу күүсеттингеи болгаш ниитизи-биле 2237 тонна силос салдынган, күскү-ышкы үелерде мал одарладырынга сиген тарылгазы 6000 гектарда чоруттунган. Бо байдал-биле канчаидаа эптежип болбас.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

Бистиң Коммунистиг партиявыстың күжүнүң болгаш дайынчы аргамергежилииың үнер дезу ооң кезээде марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеттингеи идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эви, улус-биле ооң чарылбас харылзаазы болуп келген болгаш болуп артар. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдерии партия активиниң хуралдарынга чугаалажып турарының үезинде ол бүзүлбас сырый каттыжыышкын база дагын чыыткылаидыр илергейлеттингеи. Пленумнуң доктаалын, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарыиче угландыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылчорулулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг болгаш бүрүн чүүлдүгүнүмүшаан, коммунистериң массалары Маркстың-Энгельстин-Ленииниң өөлүр чазагай идеяларынга кызыгаар чок бергингенин илергейлеп турар.

Марксизм-ленинизмниң тугун бистин партиявыс бедик тудуп турар. Бодунун алдарлыг болгаш күш-ажылчы бүгү оруунун, чаа ниитилел тургузуушкунунуң бүгү чартык чүс чыл төөгүзүнүң дургузунда бистиң партиявыс тиилеп келген болгаш тиилеп турар, чүге дээрге бодунуң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының эртемчи үндезини болуп турар революсчу теориязы ол өскерлиш чок улгурулга болдуруп турар. Делегейии революсчу ёзу-биле чаартырының дугайында интернационалчы өөредиг болур марксичи-ленинчи өөредигиниң кайгамчык күштүүн СЭКП-ниң, социалистиг чурттарның акы-дүнма партияларының, бүгү делегейиин коммунистиг шимчээшкиниинга эң байлак дуржулгазы маргыш чок бадыткап турар.

Бодунуң базым бүрүзүн Ленииниң айтыышкынынары болгаш чагыгларыбиле, марксизм-ленинизмниң түңнелдери-биле дулгаштырбышаан, совет улус ленинчи партияның удуртулгазы-биле бурунгаар, шинчилеттинмээн оруктап, бүзүредиг бар чоруур. Коммунистиг тургузуушкунуиуң иштики айтырыгларын шиитпирлээрде ол айтыышкынынары болгаш түңнелдерни чогаадыкчы ажыглап турар бис. Бүгү-ле ялштыкы политиктиг херектерге, акы-дүнма партиялар болгаш чурттар-биле харылзааларга оларны чайгылыш чок барымдаалап турар бис. Ол харылзаалар марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң быжыг идейлиг үндезинииигe таарыштыр тургустунуп турар, ол дугайын СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң социализм болгаш тайбың туруштарын быжыглаар дугайында сагыш салыышкыны сиичиккен шиитпирлери база дагын хереченлеп турар.

Идеологтуг ажылды, марксичи-ленинчи улуг өөредигни пропагандаларын бүгү талалыг калбартырыныц эргежок чугулазын Пленумнуң доктаалында база дагын онзалап демдеглээн. Революсчу теория — үгаан-бодалдың кайгамчык улуг байлаз-дыр, совет кижилериың каш-каш салгалдары оортан билиглерни, чаа-чаа боттандырылгалар дээш маадыржылганы, сорук кириишкинии ап келген. Чүгле бүгү коммунистер эвес, харын партия кежигүнү эвес миллион-миллион ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер марксичи-ленинчи теорияны шиңгээдип алзыннар, ону ажыл-ишке дайынчы удуртулга кылдыр көрзүннер дээш партия үргүлчү сагыш салып турар. Коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның идей-политиктиг чепсегленишкинии, оларның коммунистиг бүзүрелин, аңгы талаазы-биле серемчилелин улам ында бедидери болгаш буржуаз идеологияны эптеш чок көөрүнге кижизидери амгы үеиин байдалдарында онза чүгула апарган, чүге дээрге империализм болза социалистиг ниитилелдии идейлиг туруштарын туруулдурарын, ооң чаңгыс эвин сулаларын оралдакшап, социализм чуртталарынга удур идеологтуг хоралаашкынарын күштелдирип турар.

Революсчу өөредиге шынчы чорук бистин хүннеривисте сес кырынга эвес, харын херек кырынга хынаттынар. Марксизм-ленинизмге шынчы болуру — ооң принциптерин чүгле теория талазы-биле шиңгээдип алыры эвес, харын бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазынга оларны быжыг салгаары болур. Социализмниң болгаш коммунизмниң эргеажыктары болза буржуаз болгаш биче-буржуаз идеологияның кандыг-даа илереэшкиннерииге удур, кандыг-даа идейлиг божаңнаашкынарга, барыын болгаш «чаан» оппортунизмге удур, ол принциптер дээш идепкейлиг шаап халдакчы демиселди пеген турар.

Чаңгыс эвй, будун интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизмче ревизионистериин сөөлгү үеде күштелген халдаашкынарын сагыш амыр көрүп шыдавас бис. Ол халдаашкыннар хамыктың мурнунда марксизмни ленинизмге удурланыштыр тургузар, ленинизмни марксизмниң дээди чадазы кылдыр эвес, харын ооң чүгле орус амыдыралдың байдалдары-биле холбаалыг тайылбырлаарының аиаа-ла бирээзи кылдыр көргүзер дээр чүткүлден илергейлеттинип турар. Марксизмниң принциптериндеи кандыг-даа аткаарлаашкынны агартыр дээш марксизмнин кандыг-ла бир «чаа хевирлерин» дилеп тывар дээр оралдажыышкынар-биле база эптежип шыдавас бис. Бүгү-ле марксичилерниң-ленинчилерниң хүлээлгези чүл дээрге ревизионичи болгаш национализчи идеяларның революсчу өөредигиниң үндезиннеринге удур халдаашкынынарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээри болур.

Марксизм-ленинизмниң арыг-силиг чоруу дээш идейлиг демисел бистиң идеологтуг фронтувустуң бүгү күштеринии мурнунга харыысалгалыг чаа соруглаларны көдүрген. «Ниитилел эртемнерии улам ында хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның докталын күүседир төлээде, ам-даа хөй чүүлдерни кылып апаарын дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедра удуртукчуларының чоокта чаа болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы көргүскен. Ленинчи Төп Комитеттиң айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, бистиң эртемденнеривис теорианы чогаадыкчы ажылдап кылырын күштелдирер, эртемниг социализмниң идейлиг удурланыкчыларының болгаш нугуллекчилериниң халдаашкынынарынга улам идепкейлиг удурланыштыр туржур хүлээлгелиг.

Совет кижилерни марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчы болурунуң ёзузунга, буржуаз идеологияны болгаш ревизионизмни эптеш чок көөрүнүң ёзузунга кижизитпишаан, Коммунистиг партия идеологтуг салдар чедиреринии литература болгаш уран чүүл, парлалга, радио, телевидение, массалыг информациянын болгаш пропагандаиың бүгү органнары ышкаш ындыг күчүлүг чепсектерии кайгамчык улуг ужурдузалыг кылдыр көрүп турар. Совет чогаалчыларның, кино болгаш театр ажылдакчыларының, чурукчуларның, композиторларның тургускаиы, угаан-бодалдың өртек-үнелиг чүүлдери, журиалистериин, лекторларның, илеткелчилериин сөзүү партияның херээиге, коммунизмниң идеалдарын пропагандаларының херээиге бараан болур. Совет интеллигенция чоннуң коммунистиг кижизитилгезиниге моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле идиг берип, марксичи-ленинчи идеологияны бадыткаар болгаш өндүржүдер дээрзинге партия бүзүредилг.

Идеологтуг демиселге күш болгаш шынныг чорук социализмниң талазында дээрзин бистиң чуртувустуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары эки билип турар. Башкыларның Бүгү-авилел съездизиигe эш Л. И. Брежневтиң бодунуң чугаазынга демдеглээни ышкаш, амыдыралдың боду, херек кырында боттуг, шынныг чүүл ол демиселге бистиң эвилелчивис болуп турар. Делегейде болуушкуннарның бүгү чорудулгазы империализмни сойгалап, эртемниг социализмниң өлүм чок идеяларынга бузурелди быжыглап турар.

Владимир Ильич Ленииниң таруттунген хүнүиден баэр 100 чыл болуруи төлептиг үткүүр деп чүткүлдер-биле бистиң партиявыс болгаш чонувус сорук кирген. Бүгү делегейге төөгүлүг ол болуушкунга белеткенмишаан, совет кижилер партияны долгандыр боттарының хүрээлеңии улам сырый каттыштырып, марксизм-ленинизмниң түгун — революсчу демиселдии болгаи тиилелгелериин өлүр улуг түгун улам бедик тудуп турар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ПАРТИЯ, КОМСОМОЛ КЕЗЭЭДЕ КАДЫ!

Дайынчы дузалакчы

✦ **КОМСОМОЛ — партияның шынчы, дайынчы дузалакчызы болгаш ооң идегелдиг курлавыры.** Комсомолдуң күжү — партийжи удуртулгада. Кызыл хоорайның элээн хөй партия организациялары ол бүгүнү барымдаалаш, комсомол организацияларының ажылын удуртурунче кичээнгейни улгаттырган. Партия организациялары комсомол организацияларынга даянып алгаш, аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирип, ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган чарышка комсомолчуларны болгаш аныяктарны хөйү-биле киириштирип, планныг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче оларның күжүн мөөциеп турар.

Аптека эргелелинде партия эге организациязының секретары эш Иванова комсомол организациязының ажылын экижидеринче кичээнгейни угландырган, чогуур түңнелди чедип алган. Июньда болган бир партия хуралынга комсомол эге организациязының ажылының дугайында ооң секретары эш В. Орлованың илеткелин дыңнаан. Коллективтиң мурнунга тургустунган сорулгаларны күүседир херекке комсомол организациязы киржилгелиг бооп турарын коммунистер демдеглевишаан, ооң ажылында ам-даа улуг четпестер барын айыткан.

✦ **ПАРТИЯ эге организациязының секретары эш Ивановаңың чугаалап турары-биле алырга,** партия организациязы комсомол организациязын удуртурунче кичээнгейни салып турза-даа, ол удуртулга эреңгей турган. Комсомол хуралдарынга олуржуру, ажыл планын чогаатчыры, ында-хаая комсомол организациязында чүү бооп турарын сонуургап көөрү чергелиг чүүлдерни комсомолга удуртулга деп санап турган. Ынчалза-даа боттуг удуртулга турбаан. Комсомол организациязының секретары эш Орлова янзы-бүрү чылдагааннарга туттунгаш, хуралдар эрттирбес, кижизидилге, өөредилге болгаш комсомолдуң хүрээлеңиниң өзүлдези чергелиг чугула айтырыгларны чоруттпас турда, коммунистер ол бүгүнү көрүп эртип турган.

Ам партия организациязы комсомол организациязынга удуртулганы боттуг, тодаргай чорудуп турар. Комсомол организациязының ажылынга коммунист эш Васильева доктаамал дузалажып турар. Комсомол хуралдары доктаамал эртип, аңаа чугула айтырыглар шиитпирлеттингилээн. Комсомолдуң хүрээлеңи өзүп эгелээн. Төп складтың аныяк мурнакчы ажылчыннары Амирова, Изместьева оларны комсомолга хүлээп алган.

Комсомол эге организациязының иштики ажылы база чурумчаан.

✦ **ООН ЫҢАЙ партия, комсомол организацияларының каттышкан хуралын** эрттирип турганы комсомол организациязынга көргүскен практиктиг дузаның бир хевири болуп турар. Ындыг каттышкан хуралды августа чыылдыргаш, аңаа «Аптека ажылдакчызы» хана солунунуң ажылының дугайын чугаалажыры планнаттынган.

Алгы заводунда партия эге организациязы бо чылдың апрель айда комсомол эге организациязының ажылының дугайын хуралга чугаалажып көрген. Коммунистер комсомол эге организациязының ажылын экижидер хемчеглерни, ооң иштинде организастыг хемчегни чорудары чугула деп түңнелди кылган.

Комсомолчулар боттарының хуралынга партия кежигүнүнге кандидат Г. А. Соловьеваны секретарьга соңгуп алганнар. Эш Соловьева партийжи даалганы идепкейлиг күүседип кирипкен. Ам комсомолчулар болгаш аныяктар бүдүрүлгеде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Завод чартык чылдың бүдүрүлге программазын ниити продукцияның 102,9 хуу, саарылганың 103,1 хуу күүсеткенинде комсомолчуларның болгаш аныяктарның үлүү кирген. Комсомолчулар Виктор Ахметов, Галина Хайрулина, Зинаида Козырева олар бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунда. Ол организация мурнакчыларны комсомолга киирип алырының күсели-биле өзүлделиг болуп турар.

✦ **ООҢ-БИЛЕ кады хоорайның партия организацияларының комсомолга удуртулгазында** дыка улуг четпестер барын айтыр херек. Тууйбу заводунда, «Кара-Хаак» совхозта, «Кызыл-Хавак» шахтазында база «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжыышкынында (секретарьлары эштер Черванев, Шошин, Тешуков, Макаров) болгаш чамдык өскедаа черлерде партия организациялары комсомолга партийжи удуртулганы эң кошкак чорудуп турарлар. Чижээ, «Кара-Хаак» совхозта комсомол организациязы бо чылдың февральдан бээр хурал эрттирбээн. Ында комсомолчулар даалгаларны шуут күүсетпейн турар. Дадывыр хавырылдазы база чорбастаан.

Ниитизи-биле «Кара-Хаак» совхозта комсомол ажылы сандаргай байдалда турар. Ол хиреде-ле партия организациязының секретары эш Шошин дүвүрээзин үндүрбээн, комсомол организациязының секретары эш Сотпадан негелде кылбаан, аңаа боттуг дуза көргүспээн.

✦ **КЫЗЫЛ ХАВАК» шахтазында партия организациязы комсомолга партийжи удуртулганы** боттандырбайн турар. Сөөлгү ийи чылда чаңгыс-даа комсомолчу партийжи хүрээлеңге кирбээн. Партбюро-даа, комсомол организациязы-даа комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезин организаставаан. Ында спортмассалыг ажыл база кошкак. Комсомол организациязының ажылында бар четпестер болза партийжи-организастыг ажылды куду деңнелге тургусканындан болуп турар.

Тууйбу заводу улуг коллектив, ынчалза-даа ында комсомол организациязы чүгле он кижиден тургустунган. Партия организациязы бодунуң дузалакчызы болгаш кур күжү мурнакчы аныяктарны шилип алырының күсели-биле өзеринче кичээнгей салбайн турар. Ол хиреде ук коллективте дөртен ажыг комсомол назылыг аныяктар, оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары бар.

✦ **ҮСТҮНДЕ чижектерден алгаш көөрге,** чамдык партия организациялары бодунуң шынчы, дайынчы дузалакчызы болгаш кур күжү болур комсомолду удуртурунче ыракта четпес кичээнгей салып турары тодаргай-дыр.

Ам сорулга болза комсомолчулар болгаш аныяктар ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге эң идепкейлиг киржирин, Төрээн чуртунуң херээнге бодун бердингенин, партияның шынчы, дайынчы дузалакчызы болурун чедип алыры-дыр.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору.

ЧУРТТУҢ ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Комсомолду удуртуп турарының дуржулгазын чугаалашкан

СЭКП-ниң Калинин обкомунуң пленумунга партияның Пролетарск болгаш Ржевск район организацияларының комсомолду удуртур ажыл-чорудулгазын чугаалашкан.

Калинин хоорайның пролетарск району — ажылчыннар чурттап турар улуг район. Ооң комсомол организацияларында ВЛКСМ-ниң он беш муң хире кежигүннери үре-түңнелдиг ажылдап турар. Олар сонуурганчыг хөй ажылдарны кылган. «Беш чыл планын — хуусаа бетинде күүседир. Бедик шынарлыг хөй продукция бүдүрер» деп лозуңнуг чаржып турар Калинин, Москва, Иваново областарның пос аргыкчылары комсомолчуларның аразынга чарган «Муң-муң ишчилер керээзи», беш чылдың үш чылының планын комсомолдуң 50 чыл оюнга таварыштыр күүседири дээш чарыштың эгелекчизи — Юрий Байдуковтуң бригадазының бот-идепкейи ол. Комсомолчу чаагай чаңчылдар неделязы, сонуургалдар аайы-биле ажылдаар клубтар тургусканы, фабрикаларның комсомолчу чыл демдеглелдери — бо бүгү болгаш аныяктарның кылган ооң өске-даа хөй ажылдары база аңаа хамааржыр. Аныяктарның бүдүрүлгеге чедиишкиннери, оолдар, кыстарның ортузунга кижизидилге ажылының бедик деңнели партия организацияларының удуртулгазы-биле чедип алдынган.

СЭКП-ниң Пролетарск райкомунуң секретарьлары, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия болгаш совет ажылдакчылары комсомолчулар-биле үргүлчү аралажып, оларга кээп лекциялар номчуп, илеткелдер, беседалар кылып берип турар. Бүдүрүлге черлеринге партияның ажык хуралдары үргүлчү болур, аңаа комсомолчуларны чалап келдирер. Партия комитеттери болгаш бюролары боттарының хуралдарынга комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын чугаалажып турар.

Пленумга сөс алганнар партия организацияларының комсомолду удуртуп турарының четпестерин демдеглевишаан, аныяктарны кижизидерин улам экижидериниң аргаларын айыткан. Өөредилге планнарынга чайгы ажыл-ишчи семестрлерни киирген турар ужурлуг деп, Калининниң башкы институдунуң ректору В. Комин ол өөредилге чериниң бүгү башкылар коллективи-биле бир дөмей санаан. Калининниң кылымал удазыннар бүдүрер комбинадының директору Л. Мараховский аныяктар ортузунга дыштанылга хүннерин организастаар комиссиялар тургузар деп саналдаан. Сандовск районнуң партия организациязының секретары А. Громова ол районнуң комсомолчуларының «Кыстар, трактор башкарарынче!» деп лозуңнуг эгелээн шимчээшкинин деткиири эргежок чугула деп чугаалаан.

(СЭТА).

Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннары ыяш салдадыышкынын хайныышкынныг чорудуп турарлар. Ында ажылдап турарларның аразында мурнакчылар хөй. Оларның бирээзинге катерист Георгий Бяковтуң адын бүдүрүлгениң удуртукчулары чоргаарал-биле адаарлар. Бии-Хемниң эриинге төрүттүнген аныяк сугжу шапкын хемниң кандыг-даа бергелеринге торулбайн, хөй ыяшты салдадып турар. Хүннүң нормазын ийи катап ажыр күүседири аңаа чаңчыл болган.

ЧУРУКТА: Г. БЯКОВ.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

Удуртулга экижээниниң херечизи

Ажыл кылып шыдаар бүгү кижизиниң хөй кезии аныяктар болур Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу бо чылдың баштайгы чартыын күш-ажылчы улуг тиилелгелер-биле дооскан. Колхоз чартык чылда күрүнеге 165 тонна сүт садар планныг тургаш, херек кырында 216 тоннаны, 88 тонна эът садар тургаш, 91 тоннаны, 15 тонна дүк садар тургаш, 18 тоннаны дужаагаш, районнуң ажыл-агыйларының мурнакчызы болган.

Планныг онаалгаларны шуптузун дыка ажыр күүсеткени дээш ук ажыл-агый СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Колдуунда аныяктардан тургустунган колхозтуң Хараганда № 2 сүт-бараан фермазы сүт саалдазының талазы-биле районга база-ла шылгарап үнгеш, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг фермазындан хунаап алган.

Бо кайгамчык чедиишкиннерде комсомолчуларның болгаш аныяктарның киирген салыышкыны улуг. Чижек кылдыр чүгле сүт саалдазын ап болур. С. Сарыг, Ч. Уйнук, С. Харбаа, С. Баян-оол ышкаш аныяк саанчылар чартык чылда бир инекке онааштыр 800-тен 900 чедир кг сүттү саап, төрээн колхозунга биче эвес орулганы киирген.

Артель бүгү культураларның часкы тарылгазын чогуур өйүнде бедик агротехниктиг деңнелге чоруткаш, ооң чайгы ажаалдазынче улуг кичээнгей салган. Чер ажылын сайзырадырының херээнге В. Чалбаа, М. Кызыл-оол, С. Сандан, К. Мөгедир дээн ышкаш аныяк механизаторлар онза шылгарап, эзлчег нормаларын 130 хуудан кудулатпайн келгенин сеткил ханыышкын-биле демдеглээр херек. Олар чайгы чер аңдарылгазын шалыпкын дооскаш, өстүртүнген дүжүттү ажаап алырынга хынамчалыг белеткенип турарлар.

Колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары дүк кыргылдазынга база идепкейлиг киржип келген. Оларның иштинден Р. Шалган, У. Түлүш чергелиг аныяк кыргыкчылар хүнде 50—70 хойну кыргып турганнар.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылдыг юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр дээш колхозтуң аныяк өскени амыдыралдың бүгү талаларын хаара туткан элээн хөй чугула хүлээлгелерни боттарынга алган турган. Ол хүлээлгелерниң чамдыктарын ам безин күүседип шыдапканын үстүнде фактылардан көрүп болур. Ам бистиң аныяктарывыс ийиги чартык чылда боттандырза чогуур планныг онаалгаларны күүседиринче эгелеп кирипкен. Оларның аразында ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга идепкейлиг киржири аныяктарның амгы өйде бирги чергениң сорулгазы.

Бо чылын колхоз 1250 тонна сиген белеткээр планныг. Ону чогуур өйүнде күүседиринге идепкейлиг киржир дээш, бо хүннерде аныяктар Ийи-Тал, Чодураа салбырларның сиген шөлдеринде хайныышкынныг ажылдап турар.

Комсомолчуларны болгаш аныяктарны колхоз бүдүрүлгезинче мобилизастаар, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин өстүрер талазы-биле комсомол комитединиң секретары эш С. Маргыы улуг организакчы рольду ойнап келгенин демдеглээри чугула. Аныяктар ортузунга ооң авторитеди бедик, кижилер-биле эки ажылдап билир.

Мында аныяктар ортузунда эстетиктиг болгаш күш-дамыр кижизидилгези база көскүзү-биле экижип олурар. Суурларның тус-тус кудумчулар аайы-биле аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүнүң маргылдааларын организастаары улам-на массалыг апар чыдар.

Аныяк өскенниң спортка хандыкшылы улгадып, янзы-бүрү спортчу оюннарга массалыг маргылдаалар өй-өйде эртип турар апарганы өөрүнчүг. Ак-Туруг, Торгалыг суурларның спортчулары-биле эшхуунуң ужуражыышкыннары бо чайын каш удаа болуп, оларга бистиң аныяктарывыс шымбай түңнелдерни көргүскен.

Бисте комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлгечи идепкейиниң өскени, оларның ортузунда кижизидилге ажылының күштелгени колхозта партия комитединиң талазындан комсомолга удуртулганы элээн экижиткенин тодаргай херечилеп турар.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Комсомол хуралындан репортаж

Эреңгейлээшкинниң уржуу

Барыын-Хемчиктиң «Дөң-Терезин» совхозта комсомол комитединиң үш хонук бурунгаар чарлаттынган ниити хуралы дөртқу-даа, бешки-даа хүннерде ажыттынмаан. Алдыгы хүнде комсомолчулар чарлажып турза-турза, 60 кижиниң орнунга 24-ле кижи келген. Ынчап турда, шак-даа талыйган.

Элчилежип, бот-боттарын сүрүшкен комсомолчуларның харыызы янзы-бүрү ээп кээп турганнар.

— Баар чайым чок — дидир.

— Эзирик-тир бис — дээрдир.

— Бар чыдыңар, че, сооңардан чеде бээр бис—диди.

— Чеже чалаар, чеже сүрер оларны, буттарым дозунгуй берди ышкажыл—дээн чижектиг харыылар оон-моон дыңналып-ла турду. Кежээкиниң 8 шак чоокшулай бергенде:

— Шимээнни шегледир-дир, че, эштер. Ак үнген комсомолчуларны, албан ужун сургакчылаан ийи кижини санаваска, келзе чогуур кижилер 50 хуу ашкан-дыр, хуралды ам-на эгелезе кандыгыл, эштер?...—деп, комсомол комитединиң секретары Э. Ооржак чугаалааш, «чүү-ле дээр ирги...» дээнзиг, куду көрнүп алган, кезек ыыт чок тур оң.

Үрүлээшкин. Маргылдаалар. Шуугаазын...

Хурал 8 шакта ажыттынган. Даргалакчы Д. Хомушку секретарьга сөс берди. Илеткел сес минуда үргүлчүлээш төндү.

«Чартык чылда комсомолчуларның социалистиг хүлээлгелериниң түңнели» деп илеткелди допчулаарга мындыг:

Эштер! Ам 99 хонгаш, ленинчи комсомол 50 харлаар. Аңаа эки чедиишкиннерлиг ужуражыр болгай бис. Ховуда 6 тракторист ажылдап турар. Дөртен дөрт комсомолчулар турум ажылдыг. Трактористер Көрген-оол, Часкылык эки ажылдап турарлар. Совхоз бүдүрүлгезинге Дадар, Даваа чергелиг комсомолчулар идепкейлиг киржип келген. Мөгелеривис бирги черни, уруглар командазы районга үшкү черни алган, ол улуг тиилелге-дир. Ниити хурал 2. комитет чартык чылда ийи чыылган. Хөй кыргылдазынга бир звено турган. 120 дөс ыяшты комсомолчулар олурткан болгаш 4 удаа шеф ажылынга киришкен бис.

Үстүнде чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер хөй. Спорт ажылы багай, уран чүүл «удаан», клуб чөвүлели ажылын уткан. «Комсомолчу прожектор» хана солуну үнмээн. Дадывыр айтырыы багай, 4—5 айларда безин хавыртпаан 12 хире кижи бар.

Бөдүүн спорт шөлү дерип аар планывыс күүсеттинмээн. Ийи катап шеф чарлаарга, чаңгыс-даа кижи шөлге келбээн. Секциялар ажылын уткан-дыр бис, эштер!

Илеткел төнген. Ооң соонда секретарьны айтырыглар үглеп келген. Секретарь чамдык айтырыгларны харыылап билбес болган.

Совхозтуң планныг ажылдарының күүселдезин, моон соңгаарғы сорулгаларын-даа саптүң-биле көргүспээн.

Персональдыг херек көрбээн бис. Каш солун чагыттынганын санап албаан мен. Кайы саанчы, сакманщик эки ажылдааны, кымнар чурум үреп турары билдинмес...

—Чартык чылдың түңнели кайыл ынчаш? деп айтырарывыска:

— Чамдык сан-түңнү көргүстүм, өскелерин октябрь 24—25-те түңнээр бис — деп, секретарының харыызы ындыг болган. Моон алгаш көөрге, хуралга белеткел багай, эреңгейлээшкин-биле эрткен.

Ынчангаш чартык чылда социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң түңнелиниң дугайында комсомолчулар бодунуң секретарындан чүнү-даа билип чадааш, муңчулуп олурганнар. Чеже ынчап орар боор, шыңгыы шүгүмчүлелдер-даа эгеледи.

Бир дугаарында комитет кежигүнү агроном А. Ооржак туруп келгеш, илеткелдиң чевенин сан-түң, чижектер чогун, эреңгейин «өкпелеп» үндү. «Социалистиг хүлээлгеде ногаага, сигенге бир-бир звено тургузар, спорт шөлүн тудуп аар диштивис. Ол күүсеттинмээни хомуданчыг-дыр. Комсомол комитеди, ооң секретары эш Ооржак окта сула ажылдап келгени тодаргай. Безин чадаарда диспут, кежээлер, номчулга конференциялары эртпээн. Ажыл планы-даа чок. Бадылап-даа алгаш, уттуптар улус-тур бис» деп билинген.

— Комсомолдуң иштики ажылы сула, өзүлдези база чок. Шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазы чок, чамдык аныяктар арага-хымыска хандыыр, 16 хире комсомолчуда турум ажыл, даалга безин чок-тур—деп, комсомолчу А. Нина шынна сеткилин илереткеш, хомудаан шинчилиг олуруп алган.

Дараазында ясли эргелекчизи, көдээ Советтиң депутады О. Орзаңмаа туруп кээп, чамдык аныяктарның инициатива чогун, ажылга киришпезин човап шүгүмчүлээш, комсомол ажылынга удуртулганы экижидеринче угланган бодалды илереткен. Эң ылаңгыя СЭКП райкомунуң, партия эге организациязының адрезинге хамаарыштыр ол шыңгыы чеме кылган.

— Мээң библиотекамны чоон кижи сыңмас деп сөглеп болур. Ол—яслиниң кухнязы-дыр. Соңгалары хензиг. Чүгле эжикти ажыдып алгаш ажылдаар. 1—2 кижи кирип кээрге-ле, шимченир безин аргажок тар. Чамдык эштер оон ном албас, алза-даа чыл-чылы-биле дужаавайн, уттуптар чүүлдер бар — деп, эш Ангыр шынын-на илереткен.

Шынап-ла аңаа ажылдаары берге. Аңаа канчап номчукчулар-биле ажылдаар боор?

Комсомолчуларның ниити хуралынга чаладып келген, совхозтуң партия организациязының секретары эш Моңгуш Максим комсомолчуларның алдарлыг юбилейиниң дугайында эге тайылбыр кылгаш, чаа тургустунган «Дөң-Терезин» совхозтуң баштайгы чылында комсомолчуларның хөй-ниити ажылынга, бүдүрүлгеге киржилгезиниң чугулазын, сиген белеткелиниң изиг түлүк үезинде комсомолчу күштүң тайбың байдалдыын демдеглээн. Ооң-биле кады комсомол организациязының шүшпең ажылының дугайында санал-оналды чүүлзүнүп деткээш, моон соңгаар эки ажылдаарын идегээн.

Хурал чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай шиитпир хүлээп алган болгаш ногаага, сигенге, будук-бүрүге 3 комсомолчу звенону тускайлап тургузарын бадылаан, бир агиткульбригаданы тургускан. Комсомолчу патрульдуң 30 кижи составтыг 6 бөлүүн, «Комсомолчу прожекторнуң», «Крокодильдиң» редколлегияларын, клуб чөвүлелин чаартып соңгаан. Ийиги чартык чылда кылып чорудар ажыл планын, харыысалгалыг кижилери-биле ол хуралга бадылап алганнар.

Совхозта комсомол комитединиң июльдуң сөөлгү он хонуунда болган ниити хуралынга ук организацияның ажыл-чорудулгазының ындыг үнелели бердинген, сорулгалар тодараттынган. Аныяктарның ажылхеректеринде четпестер шынап-ла хөй. Бир эвес ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкому, совхозта партия комитеди бо организацияны удуртурун үндезини-биле экижидер болза, Дөң-Терезинниң комсомолчулары бар четпестерин дүрген чайлаткаш, ленинчи комсомолдуң 50 чылынга биче эвес чедиишкиннерлиг ужуражып шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

А. ДОПЧАА.

УЛУГЛАРНЫҢ СҮМЕЗИ-БИЛЕ

Таңды районда «Россия» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражырынга белеткенип турарлар. Совхоз бо чылдың бирги чартыында күрүнеге сүт садарының планын 168 хуу, зъттиң — 120 хуу күүсеткени — аныяк ажыл-ишчилерниң улуг үлүгхуузу салдынганының херечизи болур.

Саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары комсомолчулар болган. Саанчылар Надежда Клепикова, Рима Кама, Екатерина Хуна, Сереңмаа Санчат олар чартык чылда кайызы-даа бир инектен-не муң ажыг литр сүттү саап алган. Ол комсомолчу уруглар сүттүг малдың уксаазын сайзырадыр херекке база идепкейлии-биле киржип, малдың уксаазы экижиткениниң күсели-биле ооң продуктулуун бедидеринче улуг кичээнгейни салып турарлар. Оларның чарышта алган хүлээлгези чылдың планныг онаалдазын октябрь 1-де, а беш чылдыын дөрт чартык чылда күүседири көрдүнген.

Үстүнде ады үнген аныяк комсомолчу саанчылар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Чижээ, Надежда Клепикова район Совединиң депутады, Рима Кама комсомол комитединиң кежигүнү болгаш көдээ Советтиң депутады.

Мурнакчы механизаторлар база-ла комсомолчулар болуп турар. Партбюронуң секретары О. А. Чылбак-оолдуң чугаазы-биле алырга, механизатор кадрларның чарыжының мурнакчылары комсомолчулар. Иван Саяты, Ефим Агапов, Баткар Будежей, Николай Тараачы — олар бүдүрүлгениң шалыпчылары болгаш хөй-ниитичи комсомолчулар.

Совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары амгы үеде мал чемнериниң белеткелинде трактористер, машинистер болуп база өске-даа ажылдарны кылып ажылдап турарлар.

Комсомол организациязының социалистиг чарышты башкарып турарында эки чүве болза хүлээлгелерни тодаргай айыткаш, ооң түңнелин чедип ап турары болур. Чижээ, чоокка чедир-ле бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң ажылы куду деңнелге турган. Комсомолчулар ону өрү тыртарын хүлээлгезинге алгаш ажылдап кирген соонда, дораан-на хөйнүң ырызы, шии бөлгүмү болгаш хылдыг хөгжүм ойнаарының бөлүү тургустунган. Боттывынгыр артистер районга наадымга оюн көргүскеш, бедик үнелээшкинни чедип алганнар.

Комсомолчулар спорт-массалыг ажылды база көдүрүп үндүрген. Хол, бут бөмбүүнүң талазы-биле командалар аразының ужуражылгазы удаадараа болуп турар апарган. Спорт болгаш шеригжиткен спорт талазы-биле ажылды калбартып чорударынче комсомол комитединиң секретары эш Советкин улуг кичээнгейни салып, бодунуң хууда спортчу үлегерин көргүзүп турар. Комсомолчуларның эгелекчи саналы-биле суурнуң стадионун элээн чаагайжыткан.

Аныяктарның тематиктиг кежээлерин доктаамал эрттирип турары чаңчыл болган. Бо чылын «Кандыг эртеммергежилдиг кижи болур сен?», «Амгы үениң кижизи кандыг болур ужурлугул?» дээн чергелиг айтырыгларны сайгарып көрген кежээлер болган.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның идейлиг кижизидилгезинге ниити болгаш комсомол комитединиң хуралдары улуг ужур-дузалыг болуп турар. Хуралга эң чугула айтырыгларны чугаалашкаш, ооң күүселдезинче комсомолчуларны болгаш аныяктарны көдүрүп үндүрүп турар.

Совхозта комсомол комитеди бодунуң хүрээлеңин өстүрер ажылче кичээнгейни салып келгениниң ачызында совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары комсомолга кирип турар. Комсомол документилериниң солуушкуну эрткен соонда, беш мурнакчы аныяктар хүлээп алдынган.

Бо эрткен өөредилге чылында комсомолчулар болгаш аныяктар өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге билиин бедиткеннер. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренириниң семинарынга чеди, эге политшколага дөрт, көдээ ажыл-агый семинарынга алды комсомолчулар өөренип турганнар. Келир өөредилге чылында аныяктар өөредилгезин уламчылаарын түңнел кичээлдер үезинде-ле дугуржуп алганнар.

Кайда-ла партия организациязы комсомолга удуртулганы күштелдирген болдур, ында аныяк кижилерниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге киржилгези улуг болур дээрзи билдингир болгай. Ынчаарга «Россия» совхозта комсомол комитеди, комсомолдуң тус-тус кежигүннери улуг кижилерниң — коммунистерниң аныяктарга берип турар арга-сүмезин ап турары базым бүрүде билдинип турар. Партбюро секретары эш Чылбак-оол болгаш партбюро кежигүнү эш Артепов комсомолчуларның санал-оналдарын деткиир, оларга арга-сүме кадар талазы-биле улуг кичээнгейни салып турар. Чижээ, комсомолчуларның Чагытай, Дус-Хөл ынчаар коллективтиг барып, дыштаныр хүнү аңаа эрттирер деп киирген саналдары изии-биле деткиттинген болгаш үстүнде адаан черлерге дыштанылга хүннери эки эрткен.

Партбюро комсомолга удуртулга дугайында бодунуң үндүрген шиитпирлерин эчизинге чедирер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Чижээ, бо чылдың февраль айда комсомол комитединиң ажылының дугайында айтырыгны партбюронуң хуралынга чугаалашкан болгаш комитеттиң ажылында улуг четпестерниң барын айыткан. Партбюро кежигүннери шиитпир үнгенден бээр комсомол комитединиң ажылынче үргүлчү кичээнгей салып келген. Ооң ачызы-биле амгы үеде комсомол организациязы совхозта партия организациязының шынчы дузалакчызы бооп шыдаан.

В. АНАНЬИН.

Чагаалардан одуруглар

ЭРЗИН РАЙОН. «Коммунизмче орук» колхозтуң семиртилге фермазының Мараатыда мал чеми белеткеп турар звенозу 200 центнер сигенни кезип сараатаан. Звенону коммунист М. Бадарчы удуртуп, колхозчуларның күш-ажылын билдилиг организастап турар. Сиген кезип белеткээриниң талазы-биле колхоз баштаар черниң болгаш парткомнуң звенолар аразынга шилчиир вымпелин Мараатының сигенчилери быжыы-биле тудуп турарлар.

Колхозта партия организациязы коммунистерниң күжүбиле шефти организастап, улуг ажылдарны бүдүрүп турар. Сөөлгү хүннерде чээрби ажыг коммунистер электри шугуму шөер 250 чагыны белеткээн, сүт-бараан фермазынга 60 центнер сигенни кезип берген.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

* * *

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН. Чадаананың № 463 көжүп чоруур механизастаттынган тудуг колонназының коммунист М. Чимит-Доржу бригадирлээн тудуг бригадазы бо чылдың бирги чартыында элээн ажылды бүдүрүп кылган. Чадаана хоорайда ийи-ийи квартиралыг үш бажыңны тудуп ажыглалга киирген, хоорайның, уруглар садының одалга черлериниң бетоннаар ажылын дооскан.

Бригаданың тудугжулары көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң конторазының болгаш гаражының тудуун шалыпкын чорудуп турар. Беш чылдың үшкү чылында ажыглалга киирер тудугларны чогуур хуусааларында доозар дээш тудугжулар социалистиг чарышты улам-на калбарткан.

М. КУНГААЖАП.

* * *

ТАҢДЫ РАЙОН. «Тиилелге» совхозка ажылдап, чурттап тургаш, бо чылдың эгезинденне аарып эгелээн кижи мен. Кызыл эмнелгезинге кээп шинчидеримге ижинде рак тывылганын илередип тыпкаш, эмнеп эгелээш, июньда кескен. Мени кезип эмнээн Г. В. Зудовка болгаш мени ажаап, эмнеп турган эмчилерге, сестраларга база өске-даа ажылдакчыларга улуу-биле четтиргенимни солун дамчыштыр илереттим.

Л. ЛОПСАН.

Советтерниң доктаамал комиссиялары

Советтерниң доктаамал комиссияларының ролюн улам ыңай бедидериниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде болгаш партияның Программазында айыткан. «Чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларынга шиитпирлеп көөрүбиле күүсекчи органнарның эргелелдериниң болгаш килдистериниң эрге-хүлээлгезинде турар айтырыгларның улуг нуруузун чоорту шилчидип бээр ужурлуг» деп, СЭКП-ниң Программазында чугаалап турар. Ол айтышкыннарны амыдыралга боттандырбышаан, республиканың дыка хөй чер-чер Советтери доктаамал комиссияларның эргелерин калбартырынче кирипкен болгаш школа, эмнелге, уруглар садтары болгаш яслилери, культура, чуртталга, коммунал ажыл-агый, чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан чамдык эргелерни оларга тывыскан.

Доктаамал комиссиялар дээрге, Советтиң массалыг органнары болур. Советтиң ажыл-херээн башкарарынга дорт киржир арганы депутаттарга болгаш ажылчы чоннарның калбак массаларынга доктаамал комиссиялар дамчыштыр берин турар.

Бистиң республиканың чер-чер Советтеринде 588 доктаамал комиссияларны эрткен соңгулдаларда тургускан болгаш оларның составында 2137 депутаттар соңгуткан болгаш бир муң ажыг активтер киржип турар. Республиканың барык бүгү-ле Советтеринде саң-хөөбюджет, үлетпүр, тудуг болгаш харылзаа, көдээ ажыл-агый, чоннуң амыдырал хандырылгазының, кадык камгалал, улус өөредилгезиниң болгаш культура, коммунал ажыл-агый, чаагайжыдылга, социалистиг хоойлу-дүрүм талазы-биле доктаамал комиссияларны тургускулаан.

Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем, Эрзин районнарның Советтеринде доктаамал комиссиялар сөөлгү үеде боттарының ажылын элээн экижиткен. Бо черлерде көдээ ажыл-агый, кадык камгалалы болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиялар Советтериниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип, Советтиң сессияларынга болгаш күүском хуралдарынга айтырыгларны хынамчалыг белеткээш, чугаалажып көөрү-биле киирип турар. Таңды районнуң Хову-Аксы суур Совединиң улус өөредилгезиниң талазы-биле (даргазы эш В. Рыжов), кадык камгалалының талазы-биле (даргазы эш Д. Ряхлова) доктаамал комиссиялары суур Совединиң ажыл-чорудулгазынга улуг дузаны чедирип, сессияларга болгаш күүском хуралдарынга айтырыгларны бүгү талалыг белеткээш киирип турар.

Улуг-Хем район Совединиң депутады эш И. Лавриненкога удурткан көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы район Совединиң сессиязынга «Мал ажылын хөгжүдериниң беш чыл планының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында», а эш Блиновага удурткан улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязы «Ниити билиг өөредилгелиг ортумак школаларның ажылын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгларны эки шынарлыг белеткээн. Бо чылын Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитеди доктаамал комиссияларның даргалары-биле ийи хүннүң семинарын эрттирген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединиң Сарыг-Булуң көдээ Совединиң депутады эш Сүлдем Өлзейге удурткан улус өөредилгезиниң болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссиязы сөөлгү үеде ажылын элээн экижиткен. Ук комиссия хамаарышкан участоктарының ажылын доктаамал хынап, ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни ап келген. Комиссия кылза чогуур ажылын баш бурунгаар планнап ап турар. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң депутады эш Семис-оол Монгушка удурткан чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы Бажың-Алаак суурну чаагайжыдар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Бо комиссияның идепкейлиг киржилгези-биле 4112 дөс ыяштарны тарып олурткан болгаш 60 бажыңнарның чанын херимнээн.

Ынчалза-даа дыка хөй чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары үениң негелделеринге дүүштүр ажылдавайн, Советтериниң сессияларынга болгаш күүском хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны хынап көөр болгаш белеткежир ажылга киришпейн турар. Бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында чүгле 66 доктаамал комиссиялар Советтиң мурнунга отчёдун берген. Шак мындыг комиссияларга Эрзин районнуң Мөрен, Нарын, Таңды районнуң Бай-Хаак, Межегей көдээ Советтериниң чамдык доктаамал комиссияларын хамаарыштырып болур. Шак бо комиссиялар колдуунда-ла ажыл планы чок ажылдап турар. Мынчангаш республиканың чер-чер Советтери доктаамал комиссияларның ажылынче улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Доктаамал комиссияларның кылза чогуур ажылдарын планынга тодарадып айтырыы чугула. Хынамчалыг чогаадып кылган ажыл планы дээрге доктаамал комиссияларның ажылының организакчы өзээ болур. Советтиң сессиязынга болгаш күүском хуралынга чугаалажыр айтырыгларны белеткеп турар үеде доктаамал комиссиялар янзы-бүрү хыналдаларны чорудар ужурлуг. Эдеринчи илеткелдер — ажылдың кайы-бир участогунда ажылхеректиң байдалын хынаарының, илередириниң бир онзагай хевири болур. Ынчаңгаш Советтериниң сессияларынга ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле айтырыгларының база күүском хуралдарынга эргежок чугула айтырыгларның талазы-биле эдеринчи илеткелдерни кылып турарын доктаамал комиссиялар чедип алыр херек.

М. ОЮН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң инструктору.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ПЛАНДА КӨРДҮНГЕН

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң төвү — Ильинка суурда ийи магазин ажылдап турар. Олар кайызы-даа аъш-чем продуктуларын садыглаар. Бирээзи дежурный, өскези хүндүскү үеде ажылдаар. Суурнуң чурттакчы чону ол ийи магазинниң улуун үлетпүр барааннары болгаш чугула хереглелдиң аяк-сава, шкаф, сандай дээш янзы-бүрү мебель аймаан садыглаар магазин кылдыр эде тургузарын негеп турар деп көдээ бижикчи Кенден Срат-оол редакцияга дыңнаткан.

Ук корреспонденцияны редакция респотребсоюзтуң баштаар черинче чоруткан. Респотребсоюзтуң даргазының оралакчызы эш Х. Салчактың биске дыңнатканы болза: Ильинкада дежурный магазинни үлетпүр болгаш ажыл-агый магазини кылдыр эде тургузарының аргазы чок.

Ында садыглаар залдың хемчээли биче болганындан база янзы-бүрү барааннарны салыр өрээлдер чогундан ону эде тургузарының барымдаазы чок. Ильинкага чаа аъш-чем магазининиң тудуун кылыры планда көрдүнүп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга

СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУГНУҢ БУЗУЛБАС ҮНДЕЗИНИ

Бистиң совет сүлде демдээвисте болгаш күрүне тугувуста кадыыр биле маска, кады төрээн ийи алышкы ышкаш, ботботтарындан быжыы-биле куспактажыпкан, кезээде кады болурун көөр бис. Кижилерниң хөй-хөй салгалдары күш-ажылдың ол ийи чепсээниң дузазы-биле боттарынга амыдыралдың чугула хлевин бүдүрүп, демирни дарганнап, улусту чемгерип, хепкерип келген. Бистиң амгы үевисте кайгамчык улуг техниктиг чедиишкиннерниң ачызында совет кижи күчүлүг машиналар-биле чепсегленген. Ынчалзажок кадыыр биле маска совет ниитилелдиң ийи улуг күжү — ажылчыннар биле тараачыннарның бузулбас эвилелиниң херечизи, революсчу демдек болуп, ам-даа артпышаан.

Пролетариат биле тараачыннар эвилелиниң идеязын эртемниг коммунизмниң үндезилекчилери Маркс биле Энгельс эң баштай идип үндүргеннер. В. И. Ленин ол идеяны тиилеттирбес өөредиг кылдыр хөгжүткен. Ажылчыннар биле тараачыннар эвилелин ол Совет эрге-чагырганың кол даяныр күжү «капиталистерге удурланып шыдаар кара чаңгыс тиилеттирбес эвилел» кылдыр адаан (Чогаалдарның долу чыындызы, том 39, арын 300).

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели социалистиг революцияның, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң чайламыр чок болур ниити шынар демдектериниң бирээзин илередир. ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның хөгжүлдезиниң дуржулгазы болза, ындыг эвилелди тургузары, ниитилелдиң мурнакчы аңгызы— ажылчын аңгыны долгандыр ажылчы чоннарны сырый каттыштырары — ол дээрге дарлалдан хостуг ниитилелди тургузарынга ажылчын аңгы бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүседириниң эргежок чугула негелдези болурун бадыткаан.

Совет Эвилелинге социализмниң тургустунганы-биле эң улуг социалдыг айтырыгларның бирээзи — дарлакчы аңгыларны узуткаарының, кижини кижи дарлаар чоруктуң үндезинин узуткаарының сорулгазы шиитпирлеттинген. Колхоз тургузуу тараачыннарның амыдыралын үндезини-биле чаарткан, тараачыннар үүрмек хуу өнчүлүглерниң аңгызы болурундан адырылгаш, ажылчыннар-биле чоокшулашкан.

Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның үндезин эрге-ажыктарының чүүлдешкээнге совет улустуң социал-политиктиг, идеялыг болгаш экономиктиг бузулбас чаңгыс эви тургустунган. Тараачыннар чүгле ажылчын аңгы-биле эвилелге, ажылчын аңгының болгаш ооң марксисчи-ленинчи партиязының удуртулгазы-биле чорааш, ниитилелдиң амыдыралын социалистиг эгелерге чаартыр херекке идепкейлиг күш болуп шыдаар дээрзин Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң дуржулгазы тодаргай шынзыткан.

В. И. Ленин ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелин пролетариат диктатуразының дээди принциви деп санаан. Пролетариат диктатуразының херээн бүгү улустуң Совет күрүнези амгы байдалдарга таарыштыр уламчылап, хөгжүдүп турар. Бүгү улустуң эрге-ажыктарының илергейлекчизи болур бо күрүнеде ажылчыннар биле тараачыннарның аңгы талазы-биле эвилелиниң ужур-дузазы улам күштүү-биле илереп турар.

Ленинчи чагыгларга шынчы бистиң партиявыс совет ниитилелдиң ийи найыралдыг аңгызының ол революсчу каттыжыышкынын амгы үе-чадада база-ла бүгү хемчээл-биле быжыглавышаан турар. Партияның Программазында чугаалааны болза: «Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның бузулбас эвилелин улам ыңай быжыглаары ССРЭ-ге коммунизмни тургузарының херээнге политика-даа, социал-экономика-даа талазы-биле шиитпирлиг ужур-дузалыг дээрзин СЭКП барымдаалап турар».

1.

Ажылчыннар биле тараачыннар эвилелиниң экономиктиг үндезини болза бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниитиниң өнчүзү болгаш ажылагыйның социалистиг системазы болур. Ажылчы чоннар депутаттарының Советтери база бистиң чурттуң күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының бүгү каттыжыышкыны ол эвилелдиң политиктиг үндезини болуп турар. Марксизм-ленинизм, черле социалистиг идеология акы-дуңмалышкы ийи аңгының идейлиг фундаментизин тургузуп турар. Улусчу интеллигенция ажылчын болгаш тараачыннар-биле кады чаа ниитилелди тургузарының херээ дээш чаңгыс одуругда туржуп турар. Интеллигенцияның эрге-ажыктары ажылчыннар биле тараачыннарныындан хоора көрдүнмес.

Коммунизмни тургузары — ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының ниити сорулгазы. Ол сорулга дээш демиселге ажылчын аңгыга удуртурган. Коммунистиг партияга баштаткан совет ниитилелдиң бүгү чону сырый каттышкан. Коммунизмниң чырыткылыг оран-бажыңы ажылчыннар болгаш тараачыннардан тургустунган улустуң кызымак күш-ажылы-биле туттунуп турар.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның аразында харылзаазы үлетпүр биле көдээ ажылагыйның аразында харылзаа-биле шуут тодаргайлаттынар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга күчүлүг үлетпүр болгаш бедик сайзыраңгай көдээ ажыл-агый негеттинери билдингир болгай. Ол сорулгаларны шиитпирлээринче улустуң күжениишкинин партия ынчангаш углап турар. Ол күжениишкинниң чогумчалыг үре-түңнелдин Улуг Октябрьның алдарлыг бежен чылынга бараалгаткан совет улустуң чедиишкиннеринден бодунуң илергейлээшкинин тыпкан.

Амгы беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязы 47—50 хуу хире өзер. Көдээ ажылагыйның ниити продукциязын беш чыл дургузунда ортумаа-биле 25 хуу көвүдедир дээш, ооң өзүлдезиниң улам бедик темпилерин хандырары көрдүнген. Аар үлетпүрнүң мурнай хөгжүүрүн хандырбышаан тургаш, үлетпүр биле көдээ ажылагыйның өзүлде темпилерин чоокшулаштырары амгы беш чылдың онзагай байдалын тодарадыр.

Ажылчын аңгы— Совет ниитилелдиң эң мурнакчы күжү. Ол чүгле үлетпүрнү хөгжүдер демиселге шиитпирлиг рольду ойнаар эвес, харын көдээ ажылагыйның сорулгаларын күүседиринге база чугула рольду ойнаан турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг чепсегленишкининде бар бүгү-ле чедиишкиннер — ол дээрге ажылчыннарның маадырлыг күш-ажылының түңнели-дир. Бистиң чуртувуста көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй ажылдары долузу-биле механизастаттынган, ынчалзажок маңаа хамаарыштыр кылыр ажылдар ам-даа хөй.

Көдээде күш-ажыл улам-на болбаазын арга-биле чоруттунуп турар апарганынга ажылчын аңгының ачы-хавыяалыы аажок улуг, ол дээрге анаа-ла техниктиг депшилге эвес, а социал чаартылгаларның бирээзи болгай. Ол чорук үлетпүр ажылдакчылары-биле көдээде ажыл-ишчилерниң аразында амдыызында бар ылгалдарның чидип бар чыдарын илередип турар. Көдээ ажыл-агый механизасчыдылгазы кайы хире улуг ужур-дузалыгыл дээрзин мындыг бир факт безин херечилеп болур. Мээң ажылдап турганым Молдавияның колхозтар, совхозтарында механизаторлар ажыл кылып шыдаар чоннуң шоолуг эвес хуузу, ынчалзадаа олар бүгү-ле көдээ ажылагый ажылдарының үштүң ийи кезини күүседип турарлар. Ындыг магалыг күштү оларга техника берген. Күрүне көдээже эмгежок хөй тракторларны болгаш өске-даа машиналарны берип турарының дугайын чугаалаанының-даа херээ бар бе. Көдээниң электрижидилгези шалыпкыны-биле чоруп, минералдыг чемишчидилгелер хандырылгазы экижип турар.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг баазазын быжыглаарынга материалдыг салыышкынның байдалы ындыг. Колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң берип болур ажык-дузазы аңаа дүүштүр улгадыр ужурлуг, чүге дизе, ооң улам ыңай хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалдар СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар тургустунган болгай. Экономиктиг реформаның түңнелинде чоруттунуп турар ажыл-агыйны эргелеп башкарарының чаа системазы ажылчын аңгының-даа, колхозчу тараачыннарның-даа эрге-ажыктарын деңге барымдаалап, хоорай-биле көдээниң аразынга улам чогумчалыг экономиктиг харылзааларны тургузарынга дузалап турар. Ол харылзаада кол звенону күрүнениң талазындан көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының системазы эзлеп турар. Продуктуларны садып алырының чаа чуруму доктааттынган, продукция бүдүрер талазы-биле боттуг онаалгаларны колхозтар, совхозтарга беш чыл бурунгаар бээр апарган болганда, ол ёзугаар боттарының ажыл-агый хөгжүлдезин планнап шыдаар аргалыглар. Хөй-хөй продуктуларны садып алырының өртектерин улгаттырган, а бүдүрүлге ужур-дузалыг үлетпүр барааннарының өртээ чиигээн. Көдээ черлерге улустуң хереглел барааннарының өртектерин хоорайларга садыглаар өртектер-биле деңнештирген.

2.

Ам ажылчын аңгы-биле колхозчу тараачыннарның эвилелин быжыглаары ийи хевирлиг, чаңгыс аай социалистиг өнчүге үндезилеттинип турар. Ниитилелдиң аңгыларга болгаш социал бөлүктерге ху-

(Уланчызы 4-кү арында).

делегей бо хүннерде

Аныяктарның IX Бүгү-делегей фестивалында

Беш сылдыстыг чечек — аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалының эмблемазы — үшкү хүнде чайыннанып келген. Эртенден кежээге чедир Софияда хайныышкын соксавас. Митингилер, концерттер, массалыг базымнар, спорт ужуражыышкыннары үргүлчүлеп турар. Хоорай үшкү хүнде хөй миллион кижилерниң кичээнгейин хандыткан. Беш диптерден келгеннер дайынның оруун моондактаарынга, боттарының улустарының хосталгазын болгаш аскежиниң камгалаарынга боттарының шиитпирлиин күчүлүү-биле көргүзүп турар. Демократтыг аныяктарның интернационалчы чаңгыс эвиниң фронтузунуң шугуму ам Софияда болуп турар.

София университединде чугаалажылга эгелээн. Аныяктарны чүү дүвүредип турарыл? Оларның чүткүлдери болгаш күзелдери кандыгыл? Хамыктың мурнунда — демисежип турар Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазы, Европага айыыл чок чорукту хандырары, Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязының өскүдүп үндүрген чөрүлдээни таарыштыр шиитпирлээри, чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыглары. Ол дугайын «делегей политиказының талазы-биле шуулганга» Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының Доктаамал секретариадының чиңгине секретары Юсеф Сибай, тайбың дээш делегей шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, фестивальдың хүндүлүг аалчызы Изабелла Блюм, Египеттиң Араб социалистиг аныяктар эвилелиниң бирги секретары Муфид Шахаб чугаалап турганнар.

Хөй санныг киржикчилер «Социализм биле капитализм» деп семинарга чыылган.

Фестивальда эртем айтырыгларының талазы-биле чугаалажылга индири ажыттынган.

Бүгү чугаалажылгаларга совет төлээлер идепкейлиг киржип турар. Бистиң аныяк эртемденивис Ленинчи шаңналдың лауреады Юрий Журавлёвтуң чугаазы улуг сонуургалды болдурган.

Фестивальдың бүгү хемчеглеринге баар дизе, 15 муң хире шак шаг-үе негеттинерин статистикага хандыкшылдыглар санап көрген. Ол бүгүге баарын канчап четтигерил? Фестивальдың үшкү хүнүнде уран чүүлге ынакшылдыглар, аныяк талантылар — чечен чогаал конкурстарының киржикчилери-биле таныжар арганы алган. Конкурстар он бир—ол дээрге, музыкантыларның, ыраажыларның болгаш танцычыларның чогаадыкчы маргылдаалары-дыр. «Болгария» концерт залынга делегей конкурстарының байырлалдыг ажыдыышкынынга уран чүүлдүң югослав мастерлери келген.

Совет төлээлерниң «Культура төвүнде» барган бис. Фестивальдың эгелээриниң мурнунда-ла ол төп эң-не сураглыг апарган.

Совет «культура төвүнде» болуушкуннарга хамаарышкан бодунуң медээлери ам безин бар. Аңаа көрүкчүлер олуруп турда фестивальдың дугайында чурукту чураан, Гроссмейстер Василий Смыслов 32 шыдыраачылар-биле хары угда ойнааш, 21-зин удуп, 9-зу-биле хайымнашкан болгаш чүгле ийи кижиге — уттурган. Чугаалажылга залдары, музыка салону ажыттынган, харындаа орус «балалайка» көстүп келген. Аңаа олуруп алгаш, самоварьдан ары чигирлиг шайны сагыжынга киир аартап, чымчак пряниктер-биле чемненип болур.

«Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының төвүнде» кижилер үргүлчү дола берген турар. Төлээлер демисежип турар Вьетнамның патриоттарының эрес-маадырлыг болгаш дидим чоруунуң музейи кылдыр ону көрүп, олче кээп турар. Демдеглел дептерин ажып көөрге, ында француз, араб, англи, япон, орус болгаш испан дылдарда бижээн он-он демдеглелдер бар.

А болгар дылда бижээн кайгамчык сөстер бо — «Маадырлыг Вьетнам улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң мурнунга мөгейип тур бис». БКП ТК-ның Бирги секретары болгаш БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, чурттуң өске-даа удуртукчулары ындыг бижимелдерни дептерде бижээн.

«Төптүң» херимининиң иштинде «ГАЗ-69» дээр машинаны тургузуп каан. Совет төлээлер ону өннүктеринге белек кылдыр чедирип келген. Белектер фондузу хүн бүрүде көвүдеп турар. Демисежип турар Вьетнамга дузалаары-биле акша чыылдазы хоорайга үргүлчүлээн.

Софияда аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалынга совет төлээлерниң чеде бергени.

ЧУРУКТА: София вокзалынга совет төлээлерни уткаан үези. Эргим аалчыларга — пионер галстуктары.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

Улус массаларның деткимчези

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Йемен Улус Республиканың найысылалының парлалгазы болгаш радиозу республика чазааның адрезинге хөй-ниити организацияларының болгаш тус-тус кижилерниң хөй санныг медеглелдерин парлап база дамчыдып турар.

Чурттуң соңгу-чөөн можуларынга империализмниң болгаш реакцияның күткүп үндүрген үймээнин узуткаар талазы-биле республика удуртулгазының бүгү хемчеглерин калбаа-биле деткээнин ол медеглелдерде илергейлеп турар.

Ылаңгыя Мурнуу Йемен Улус Республиканың Национал фронтузунуң медеглелинде айытканы болза, аныяк республиканы шилип алган оруундан тайзыр, революцияның утка-шынарын чок кылыр, күш-ажылчы улустуң чаалап алыышкыннарын узуткаар арганы улус массалар контрреволюстуг идегеттерге бербес.

Гонолулу соонда

Гонолулуга АКШ-тың президентизи Джонсоннуң болгаш ооң мурнуу-вьетнам чалчазы Тхиеунуң 24 шакта үргүлчүлээн чөвүлел хуралының түңнелдери Барыын талада хөй-ниитиниң болгаш парлалганың чамдык кезини ханы кайгаткан, чүге дээрге хөй-ниитиниң болгаш парлалганың ол кезин Вьетнамда тайбыңга хамаарыштыр кандыг-бир бодалды удуртулга болдуруп турган. Чөвүлел хуралдың болурунуң биче-ле мурнунда барыын талакы, ылаңгыя америк парлалга Джонсон вьетнам таланың кол негелделерин кичээнгейге алыр, ВДР-ни араатанзыг бомбалаарын бирги ээлчегде соксадыр, ынчаңгаш Парижте беседаларның чедиишкининг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузар боор деп илегелди бижип турган. Америк тала Мурнуу Вьетнамда күштерниң деңзигүүрүн боттуу-биле көрүп, бодунуң ат-алдарын шуут бужартаткан сайгон ёзу-чурумга салдарны чедирип шыдаар боор дээр идегелди база айтып турган. Ол бүгү болбаан.

ВДР-ни бомбалаарын соксадыр болгаш Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни үндүрери дээн ышкаш, Вьетнамга тайбыңны тургузарынга чугула ындыг үндезин айтырыгларны Гонолулуга болган чөвүлел хуралга шуут тургуспаан. Ол дугайын парлалга конференциязынга «президент» Тхиеунуң мактаныышкын-биле медеглээни: чугаалажыышкыннарга бодунуң күзээн чүвезин чедип алган «тиилекчиниң» ролюн ойнаарын сайгон чалчага (бо удаада база!) чөпшээрээннер. Бомбалаашкынны соксадыр болгаш америк шериглерни үндүрер дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген дээр дамчыыр чугаа «шуут барымдаа чок даап бодаашкын»-дыр деп, Джонсон боду база чулчураан.

Ынчаарга Гонолулуга чүнүң дугайын чугаалашканыл?

Каттышкан Штаттар Тхиеуну бодунуң бүрүн деткип турар дугайын ажыы-биле медеглээнин хөй санныг фактылар херечилеп турар. «Нью-Йорк таймс» солуннуң бодалыбиле алырга, АКШ Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу-биле кандыг-даа харылзааларны тургуспас, тайбыңче орукка базым кылдыр коалисчи чазакты Мурнуу Вьетнамга тургузар идеяны деткивес деп бүзүрелди Джонсондан мурнуу-вьетнам «президент» алган. Ол бүзүредигге харыы кылдыр Каттышкан Штаттар мурнуу-вьетнам армияның санын улам көвүдедирин негээн: полиция болгаш «бот камгалал шериглери» дээрлер-биле кады сайгон ёзу-чурумнуң чепсектиг күштерин чыл төнчүзүнге чедир 1 миллион кижиге чедир көвүдедир ужурлуг.

Мурнуу Вьетнамның шериниң санын бир миллион кижиге көвүдедири (а Мурнуу Вьетнамда ам 600 муң америк солдаттар бар) тайбыңны тургузарын баш бурунгаар көөрүн канчап-даа болдурбайн турар. Каттышкан Штаттар Вьетнамда дайынын калбартыр талазы-биле бодунуң өлүмнүг угланыышкынын үргүлчүлевишаан. АКШ-тың камгалал министри Клиффордтуң бо дугайында берген тайылбыры кымны аймаазырадып шыдаар деп. Гонолулудан ээп келген дораан Клиффордтуң демдеглээни болза, АКШ «Вьетнамда бодунуң политиказынга кандыг-бир өскерилгелерни киирерин бодавайн турар, АКШ шеригниң чаа белеткелдерин чорудуп турар, Каттышкан Штаттарның стратегиязынга болгаш тактиказынга өскерилгелер болурун «манаар болза частырыг болур ийик».

Гонолулуга чөвүлел хуралдың түңнелдеринге хамаарыштыр ВДР-ниң Парижте төлээлериниң төлээлекчизиниң демдеглээни болза, чугаа Вьетнамда агрессчи дайынны күштелдирер дугайында болган. «Ынчаңгаш АКШ-тың чазаа Парижте беседаларның чедиишкининг болурунга моондактап турар» деп, ол медеглээн.

Агрессчи дайынны соксадырын шиитпирлиг негеп, иледе боттуг идегелдерни Парижте чугаалажыышкыннарга холбаштырып турар америк хөй-ниитини мегелээни элдептиг эвес.

Бир-тээ чазактың кандыг-даа хөделиишкиннерин президентиниң соңгулдазынга холбаштыр АКШ-та ам үнелеп көрүп турар болганда, Гонолулуга чөвүлел хуралдың түңнелдери, «Нью-Йорк таймс» солуннуң бижээни-биле алырга, демократтыг партиядан президентиге эң көскү кандидады — оралакчы президент Хэмфриниң талалакчыларынга «политика талазы-биле өөрүшкүлүг медээ болбаан».

Хэмфриниң ады АКШ чазааның политиказы-биле, ындыг болганда Вьетнамда агрессия-биле сырый холбаалыг. Америк хөй-ниитиниң бодалын барымдаалааш, Хэмфриниң талалакчылары Тхиеу-биле бодунуң чугаалажыышкыннарынга Джонсон соңгулдага оралакчы президентиниң кордаашкыныи бойлатпазын оралдажыр боор деп, идегеп турган. Ындыг болза-даа, «Гонолулу чөвүлел хуралынга чедип алдынган чүүлдер дег Каттышкан Штаттарда дайынга удур бөлүктериниң чөпшээрээр чүүлдери эвээш болгаш чазак-биле база ооң чорудуп турары дайыны-биле Хэмфриин политикага дөмейлештир көөрүнүң хоралыын эвээжедир чүүл база ховар» деп «Нью-Йорк таймс» солун тайылбырлаан.

Вьетнамда дайынга бодунуң «хамаарылга чогун» көргүзери-биле оралакчы президентиниң албан-дужаалындан дүжерин Хэмфриге ооң чамдык талалакчылары сүмелеп-даа турган. «Нью-Йорк таймс» солун ол базымны чүүлдүгзүнмээн, чүге дээрге, Хэмфри бодунуң «хамаарылга чогун» көргүзери чегей-ле боор деп бодап турар. Ындыг болза-даа «Хэмфриниң ниити политиказының утказы Джонсоннуң политиказындан, бети-ле дээрге, Джонсоннуң Вьетнамда туружундан иледе ылгалдыг болурун» президентиге кандидаттың көргүзери эргежок чугула деп, ол солун санаан.

Амдыгаа чедир Хэмфри ындыг базымны кылбаан. Парлалга конференциязынга Тхиеу бо айтырыгның талазы-биле чамдык чүүлдерни тодарадыр чугаалаан магат чок. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң сөзү-биле алырга. «Вашингтонда чазактың солуттунары Вьетнамны деткириниң америк туружунуң өскерлиринге чедирбес» деп, сайгон «президент» чулчураан.

Тхиеу бо дугайында президент Джонсондан тодаргай бүзүредигни алган чадап чок.

КОНЦЕРТТИГ ААЛЧЫЛАР

ЧАРЫШКАН КОЛХОЗУНГА

Ол кежээ Нарынныҥ көдээ Культура бажыҥынаҥ көрүкчүлер залын чон долдур олурупкан турган. Бистиҥ «Коммунизмче орук» колхоз-биле ажыл-агый, культура тургузуушкун талазы-биле аразында социалистиг чарыш салган «Чаа орук» колхозтуҥ бот-тывынгыр уран чүүл коллективи биске аалдап келгени ол.

Бай-тагжылар эки-ле ойнадылар. Уран талантылыгларныҥ составында саанчылар, чолаачылар, башкылар, тудугжулар бар. Бай-Даг школазыныҥ башкызы Окчаа Дирчинчап ол коллективти эки удуртуп турары концерттен-не билдингир болду. Колхозтуҥ чолаачызы Чыргал Бадыраа гитарага үдевишаан моол улустуҥ ырызын моол, тыва дылдарга ырлаптарга ону база катап күүседирин көрүкчүлер дилээн. Наталья Отсур, Елизавета Төмүр чараш-ла танцылааш баргаҥнар.

Чаржып турар колхозтуҥ бот-тывынгыр артистериниҥ концертиниҥ программазы ырлар, танцылар, уран номчулгалар-биле байлак болган.

Бай-тагжыларныҥ концертин көрүп олура оларныҥ клувунда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниҥ ажылы эки чоруп турар-дыр дээрзин билип каарындан аҥгыда, чамдык четпес чүүлдерни көрүкчүлер базала эскерип каар. Кандыг-даа номерни күүседип кааш, бот-тывынгыр артистер сценадан мурнун былаажып үнер-дир. Ойнакчылар концертке кедер идик хеп чок болуп, боттары кандыг-ла хептиг болдур, ооҥ-биле сценаже үнүп турган.

Бүгү-ле номерлериҥ иштиндеи дөрт шулук чугаалаан. Оларыҥ дөртээлдирзин орус дыл кырынга күүсеткен. Ол шүлүктер шупту бистиҥ тыва чогаалчыларыҥ орус дылче очулдуртунган шүлүктери болду. Кандыг бир номерни күүседирде көрүкчүлериҥ байдалын өөренип көрген болза эки турган-дыр ийин. Нарынчылар дээрге, кыдыг-кызыгаар черде чурттап турар, орус дыл хамаан чок тыва дылга безин хөй кезии, ылаҥгыя улуг назылыглар кошкак чон болгай.

«Енисейим — Улуг-Хемим» деп ырны ийи уруг кончуг эки ырлаза-даа, ооҥ сөс-домаан шын эвес адап турганындан ырныҥ күүселдезиниҥ шынары баксыраан. Чижээ: «Амыдырал агымынга» дээр дээш «амидирал агиминга» кылдыр бадыра бээрге, чогум кандыг дыл кырынга ырлажып турарын көрүкчүлер эки билбейн баргылаар.

Мындыг четпестер турза-даа аалчыларныҥ концерти солун номерлер-биле долдунган, аҥаа шыҥгыы белеткенген болду.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

КОЖАЛАРЫН СОНУУРГАТКАН

Бот-тывынгыр композитор, Тээлииниҥ Культура бажыҥынаҥ директору Донгак Шактарга удурткан агиткультбригада чоокта чаа Барыын-Хемчик районуҥ суурларына, Ак-Довурак хоорайга, сүт-бараан фермаларынга солун концерттерни көргүскеш барган.

Агиткультбригада 21 кижиден тургустунган. Оларыҥ аразында янзы-бүрү мергежилдиг уран талантылыглар бар. Чижээ: эмчи, башкы, баш даарыкчызы, механизатор, малчын, өөреникчи дээш оон-даа өске.

Оларыҥ концерти «Ленин бистиҥ-биле» деп ырны хөйден күүседири-биле эгелээр. Солистер А. Войков биле Г. Базыр оларыҥ үнери онзагай ылгалып, өткүт дыҥналып турар. Эмчи А. Войков ёзулуг-ла ыраажы талантызы-биле көрүкчүлерни магадаткан. Ылаҥгыя ол «Сылдыстыгда» деп тыва ырны онзагай күүсеткен. Донгак Шактарыҥ удурткан хылдыг хөгжүм оркестри тааланчыг чараш-ла дыҥналып турган. Ол ышкаш А. Бадый-оолдуҥ каргыраазы база-ла дыка солун болган. Кожавыс райондан келген бот-тывынгыр артистерниҥ күүсеткен танцыларын көрүкчүлер мактаан.

Бай-тайгажылар бо концерттери В. И. Лениниҥ төрөттүнгениниҥ бээрии 100 чыл болганынга база лениничи комсомолдуҥ 50 чылынга тураскааткан.

А. ДОПЧАА.

Чорууҥар чогузун

Бурят АССР-ниҥ Улан-Удэ хоорайында көдээ ажыл-агый институдун 10 тыва оолдар, кыстар доозуп, күш-ажылче баштайгы базымныҥ болгаанын арта басканнар. Доозукчуларныҥ аразындан В. Уваҥгур, Ч. Адыгбай, Р. Давын-оол болгаш өскелер-даа күрүне экзаменнеринге боттарыныҥ бызыг билиин көргүскеннер.

— Төрээн Тывавыстыҥ ажыл-агыйынга чугула тускай мергежилди шилип алган бис. Мал ажылы — Тывада кол адыр. Башкыларывыстыҥ биске берген билиин республикавыстыҥ колхозтар, совхозтарынга барып бараалгадыр бис — деп, Владимир Уваҥгур тыва студентилериҥ мурнундан чугаалаан.

Күш-ажылчы баштайгы базымыҥарга улуг чедиишкиннерни күзеп каалы.

Н. ДАВЫН-ООЛ,
дайынчы.

СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУГНУҤ БУЗУЛБАС ҮНДЕЗИНИ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

ваатшынар чорау коммунизмге турбас. Ындыг чүве болганда, бүгү улустуҥ коммунистиг өнчүзү хевирлиг чаҥгыс аай экономиктиг үндезинни тургузары эргежок чугула. Ол чорудулга үзүктелишкин чокка болуп турар. Тараачыннарыҥ элээн хөй кезии ажылдаары-биле хоорайларже чоруп, ажылчын аҥгыныҥ хүрээлеҥинче шилчип турар чорук аҥгылар бөлүктериниҥ аразында деҥзиҥгүрүнүҥ өскерлип кел чоруурун чугаалап турар. Ооҥ-биле кады совхозтарыҥ, септелге мастерскаяларыныҥ, күрүнениҥ тудугмонтаж организацияларыныҥ, чиг-эт ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниҥ ажылчыннарыныҥ улуг отрядты көдээниҥ колхозчулары-биле хол-холундан туттунчун алгаш, ажылдан турарлар. Колдуунда-ла колхозчу тараачыннарыныҥ иштиниҥ үнген бо кижилер амгы социал байдалыныҥ талазы-биле алырга ажылчыннар ийикпе, азы албан-хаакчылар апаргылаан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылчын аҥгыныҥ санынын өскени, ол ышкаш көдээде интеллигенцияныҥ көвүдээни—ол дээрге ажылчыннар биле тараачыннарыныҥ аразында база угаан ажылы биле күш-ажылдыҥ аразында социал ылгалдарыныҥ чидин бар чыдарыныҥ херечизи-дир.

Сан талазы-биле алыр болза, колхоз бүдүрүлгези совхоз бүдүрүлгезиндеи ажыл турар. Мынчангаш көдээде колхозкооператив өнчүзү кол хевир апарган. СЭКП-ниҥ XXIII съездизиниҥ айытканын ёзугаар алырга, социалистиг ийи хевириниҥ чоокшулажыры колхоз-кооператив өнчүзүнүҥ кызырлыгынаҥ аргазы-биле кызыл ол ийи хевириниҥ хөгжүп сайзыраарынаҥ аргазы-биле чоруттунар апаар дээн. Көдээ ажыл-агый артельдериниҥ хувааттынымас фондуларыныҥ өзүлдези болгаш ооҥ структуразынын өскерилгези чоруп турар. Ол фондулар чоорту-ла бүгү улустуҥ өнчүзү хевирлиг апар чыдар. Оларны чүгле колхозчулар боттары тургузуп турар эвес, харын оларныҥ тургустунарынга ажылчын аҥгы-даа, ниити күрүне-даа база салыышкынны киирип турар болгай. Молдав ССР-ниҥ чижээндеи алырга мелиорацияга, хөрзүнүҥ үрелир чоруу-биле демисел чорударынга база кадрлар белеткээринге күрүне хаарган эвес хөреҥилерни чарыдган турар. Хуваттынымас фондуларныҥ күсели-биле хөй-хөй школаларны, эмнелгелерни, клубтарны, амыдырал хандырылгазыныҥ бүдүрүлгелерин тудуп, оруктарны кылып турарын алыр болза, ол ук айтырыгныҥ база бир талазы-дыр.

Колхозтар аразыныҥ бүдүрүлге харылзааларын быжыглаары база чугула ужур-дузалыг. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализаставышаан, ооҥ төпчүдүлгезин чорудары база чугула ажык-дузалыг чорудулга болуп турар. Чамдык районнарда колхозтар аразыныҥ семиртилге пунктылары, улуг хемчээлдиг куш фабрикалары тургустунуп турар.

«Колхозтар аразыныҥ тудуу» дээн чижектиг организациялар аажок сайзырап эгелеп турарлар. Республика каттызышкынында механизмнер болгаш транспорт-биле чепсегленген районнарныҥ 30 чыгам хире хейниити эргелелдери бар. Колхозтарныҥ капитал салыышкыннарыныҥ шак ындыг каттызжылгалары оларны улам ажыктыы-биле эдилээринге таарымчалыг байдалды хандырып турар. Бодунуҥ структуразынын болгаш ажылды механизастаан деҥнелиниҥ талазы-биле алырга «Колхозтар аразыныҥ тудуу» күрүнениҥ тудуг организацияларынга барык-ла чоокшулажып турар. Чижеглеп ап көөрге, мында «тускайжыттынган монтаж-тудуг» трези, элээн каш механизастаттынган колоналар, орук эргелели, төлевилел институду, кадрлар белеткээриниҥ комбинады бар.

Кооперастаашкынныҥ база бир хевири — чимистер болгаш ногаалар шыгжаарынга хереглеттер, аажок күчүлүг холодильниктер тудуушкыну база төрүттүнүп турар. Чаҥгыс ажыл-агый ындыг улуг холодильниктер тудуп шыдавас, мынчангаш колхозтар боттарыныҥ хөреҥилерин каткаш, тудуг организацияларынга чагыг киирип турар. Ол бүгү дээрге бүдүрүлге каттыжыышкынында, колхозтуҥ бүдүрүлге харылзааларын улам ыҥай сайзыраҥгайжыдарында чаа үе-чада-дыр. Көдээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылыр, шыгжап кадагалаар талазы-биле болбаазын бүдүрүлгелерлиг, бедик бараанныг, механизастаттынган улуг-улуг колхозтар болгаш совхозтар — амгы үедеги көдээниҥ арны шак ындыг. Хоозуралга туттурган муҥ-муҥ үүрмек тараачын ажыл-агыйларлыг шаандагы көдээни амгызы-биле канчап деҥнээрил!

Колхозчу тараачыннарныҥ орулгазыныҥ кол-ла үнер дөзу ниитиниҥ ажыл-агыйы болуп турар. Ам колхозтарда күш-ажыл төлевири кайда-даа өскен. Ажылчын, албан-хаакчыларныҥ ажыл төлевири база-ла бедээн. Колхозчуларныҥ, ажылчыннарыныҥ база албан-хаакчыларыныҥ күш-ажыл төлевириниҥ деҥнели канчаар чоокшулажып олурары биске тодаргай көскү-дүр.

Колхозчуларыныҥ пенсия хандырылгазын доктаатканы канчаар-даа аажок социал болгаш политиктиг ужур-дузалыг. Пенсия хандырылгазыныҥ талазы-биле колхозчуларны ажылчыннарыны-биле деҥнээриниҥ эргежок чугулазын СЭКП-ниҥ XXIII съездизи айыткан. Ол дээрге — аажок улуг социал чаалап алыышкын-дыр.

Ажылчын аҥгы биле тараачыннарыныҥ эвилели чаа кижини кижизидериге, культура тургузуушкунунга болгаш көдээде амыдырал чаартылгазынга база улуг рольду ойнап турар. Совет эрге-чагырганыҥ чылдарында маҥаа хамаарыштыр хөй чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа көдээ чурттакчыларныҥ культүрүг деҥнелиг хоорай чурттакчыларыныҥ деҥнелинге чедир өдүрер талазы-биле бистиҥ мурнувуста ам-даа улуг сорулга салдынып турар. Колхозтар, совхозтарыныҥ экономиказын быжыглаары көдээге чурталга, культура-амыдырал тудугларын дүргедедиринге, электрижидилгени база эде тургузулганы доозарынга таарымчалыг байдалды тургузар.

Хоорай биле көдээниҥ аразында социал-экономика-да, культура-амыдырал-да талазы-биле ылгалдарныҥ узуткаттынары коммунизм тургузуушкунунуҥ эҥ улуг түҥнелериниҥ бирээзи болур.

Коммунизмиҥ калбак тургузуушкунунуҥ үезинде, кажан бистиҥ чуртта улус чоннуҥ идейлиг-да, политиктиг-да каттыжыышкыны тургустунганда, ажылчыннарыныҥ болгаш тараачыннарыныҥ улам ыҥайы үре-чүҥнелдиг кады ажылдажылгазыныҥ оруктары кажангызындан-даа артык калбарган. ССРЭ-де коммунизминиҥ чедиишкиниг хөгжүлдези дээш улуг харыысалганы ийи аҥгы кайызы-даа деҥге чүктээр. Марксизм-ленинизминиҥ тугунуҥ адаа-биле бурунгаарлан бар чоруор Коммунистиг партия совет улустуҥ башкарыкчы, улгакчы күжү болбушаан турар.

Ажылчы чоннуҥ — ажылчыннарыныҥ, тараачыннарыныҥ болгаш улусчу интеллигенцияныҥ идейлиг кижизидилгезин күштелдириниҥ эргежок чугулазын СЭКП ТК-ныҥ апрель Пленуму онзалап шыйган. Парторганизациялар идейлиг кижизидилгениҥ бүгү-ле бар чепсектерин коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге коммунистиг бүзүрелди сиҥниктиреринче, совет патриотизмни болгаш пролетаржы интернационализмни оларга угаадып билиндиреринче, буржуаз салдарга удурланыштыр туржуп шыдаар мөзүҥ оларга бар болдурарынче углаидыр башкарар хүлээлгелиг. Маҥаа хамаарыштыр эҥ чугула сорулгаларыныҥ бирээзи болза, Совет социалистиг күрүнениҥ бузулбас үндезини — ажылчын аҥгы биле тараачыннар эвилелиниҥ дугайында ленинчи өөредигни пропагандалаары болур.

А. МЕДВЕДЕВ,
Төөгү эртемнериниҥ хаҥдидады.

Сибирьжилер даштыкыда

РСФСР-ниҥ уран чүүлүнүҥ алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниҥ алдарлыг артизи Михаил Годенкога удурткан Сибирьниҥ танцы ансамбли Тыва республикага чаҥгыс эвес удаа концерттерни көргүскеннер. Ансамбльдиҥ составында Тыва АССР-ниҥ алдарлыг артистери деп атты эдилеп турарлар хөй.

Ансамбль тургустунган кыска үеэниҥ дургузунда бистиҥ чуртка болгаш даштыкыга хөй удаа ойнап, боттарыныҥ уран талантызы-биле сурагжып, макталды чедип алган. Моолдуҥ, Вьетнамныҥ, Корейниҥ, Тунистиҥ, Алжириҥ көрүкчүлери Сибирьден келген артистерни чылыы-биле хүлээп ап, уран чүүлүн магадаан. Олар демисежип турар Вьетнамга чоруп турда, Вьетнамныҥ чазааныҥ дээди шаҥналын — Күш-ажыл орденииниҥ I-ги чергези-биле шаҥналаан. Улустуҥ уран чүүлүнүҥ Тунисте болган IV Бүгүделегей фестивалынга киришкеш, I-ги шаҥналды болгаш алдын медальды чаалап алган.

Чоокта чаа ол талантылыг коллективке Красноярский крайныҥ ленинчи комсомолуныҥ лауреадыныҥ дипломун база тывыскан.

Амгы үеде ансамбль даштыкы чурттарда оюн көргүзүп чоруп турар. Югославияга чедишкиниг ойнааныныҥ соонда чоокку чөөн чүктүҥ чурттарынче чорулган. Аҥаа баргаш, Сирияныҥ, Иорданияныҥ, Ливаныныҥ, Ираныныҥ, Кувейтиниҥ көрүкчүлери-биле ужуражыр.

Келир чылын Сибирьниҥ артистери боттарыныҥ уран талантызын Индияныҥ, Бирманыныҥ, Индонезияныҥ, Пакистаныныҥ, Сингапурунуҥ, Малайзияныҥ көрүкчүлериниге бараалгадыр.

Үстүнде чурукта «Сибирь манчызы» деп танцыны күүседип турары, солизи Виктор Московкин. Ортузунда чурукта солист Николай Молодых, Адаанда чурукта: лириктиг танцычы Галина Кулакова, Любовь Рудакова, Елена Гончаренко, Людмила Смирнова оларныҥ күүседип турары.

Ю. БАРМИН.
Сөзү болгаш фотолары авторнуу.

Чедиишкиннерлиг ээп келиҥер

Молдав ССР-ниҥ найысылалы Кишинев хоорайга августуҥ 2-ден 8-ке чедир улустуҥ танцыларыныҥ бот-тывынгыр ансамбльдериниҥ бүгү-эвилел фестивалы болуп эртер. Аҥаа 30 коллективтериниҥ 1500 танцычылары боттарыныҥ уран талантызын көргүзер. Бо улуг байырлалга Совет Эвилелиниҥ бүгү республикаларыныҥ танцы ансамбльдериниҥ ангыда Европаныҥ социалистиг чурттарынын танцыга ынакшылдыг ансамбльдери база киржир.

Бо фестиваль конкурс-маргылдаа хевирлиг эвес, ооҥ кол сорулгазы — янзы-бүрү улустуҥ танцы уран чүүлүн нептередип тарадыры. Фестивальдыҥ болур черин шилип алганы таварылга эвес. Чүге дизе, Молдавия — шаандан тура-ла улустуҥ танцылары аажок нептерээн, танцы талазы-биле байлакшылдыг оран болур.

Кызылдыҥ уран чүүл училищезиниҥ чанында «Чечек» ансамбль эҥ аныяк чогаадыкчы коллектив болуп, ооҥ киржикчилери база аныяктар, оларныҥ хөй кезии училищениҥ сургуулдары. Тургустунгандан бээр шоолуг үр болбаандаа болза, «Чечек» ансамбльдиҥ ат-сураа чүгле Тывада нептереп, улуг макталды чаалап алган эвес, харын республикадан дашкаар сурагжый берген. Эрткен чылын Новосибирскиге ойнаш, улуг чедиишкиниг болган. Москвага боттарыныҥ уран талантызын көргүскеш, бот-тывынгыр уран чүүлүнүҥ Бүгү-россий көрүлдезиниҥ лауреады атты чаалап алган. Чоокта чаа Моолдуҥ Баян-Өлгий аймаанга концерт көргүскеш, кайгамчык сонуургалды, макталды чедип алган.

«Чечек» ансамбль Кишинев хоорайга болур бо улуг фестивальга киржир чалалганы алган. Аҥаа шудургу белеткелди чорутканынын соонда, дүүн, июль 31-де Молдавияныҥ найысылалынче ужуп чоруп-кан. «Чечек» ансамбльдиҥ 40 ажыг улусчу талантылары Тываныҥ уран чүүлүн аҥаа барын көргүзерлер.

Кишиневче чоруурунун бүдүүзүнде, июль 30-де культураныҥ болгаш дыштанылганыҥ Гастелло аттыг парыгынын Ногаан театрынга «Чечек» ансамбль отчёттуг концертти көргүскен. Аҥаа республиканыҥ партия, совет органнарынын удуртукчулары база олурушкан. Концерт көрүкчүлериниҥ улуг сонуургалын хайныктырган.

Улустуҥ танцыларынын бот-тывынгыр ансамбльдериниҥ Бүгү-эвилел фестивалынга «Чечек» ансамбльдиҥ чедиишкиннерлиг болурун күзеп каалы.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Редакторнуҥ оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Мону билир херек

ИНЕК-КАРАА

Инек-караанда С деп кончуг хөй витамин бар, тодаргайлаарга 100 граммда 300 миллиграмм хире витамин турар. Бир эвес инек-караан шын консервилеп алыр болза ооҥ С витамини дыка хөй айларныҥ иштинде үрелбес болур.

Инек-караан шын белеткеп алырыныҥ аргалары мындыг:

Инек-караан хөлчок үүрмектелдир чууруп алгаш, эҥт тыртар машинага долгап эрттиргеш, бир килограмм катка ийи килограмм чигирин холуур. Кат биле чигирни эки холааш, шил банкаларга кудар. Банканы спиртке өттүрген саазын-биле дуглааш, ол-ла саазын-биле долгандыр шарааш, караҥгы кургат черге шыгжаар.

Вареньени соок арга-биле белеткээрде арыглаан болгаш чугаан катты чуурып, хоюткаш, бир килограмм каттыҥ кырынга 1,6 кг чигир суун кудар. Ындыг вареньени элээн каш айларда соок черге шыгжаарга үрелбес. Ол вареньени үш ай дургузунда шыгжааш, хынаан көөрге 100 грамм вареньеде 70—80 миллиграмм С витамин бар болур.

КАТТЫ ПАСТЕРИЗАСТААРЫ (БУСТААРЫ)

Чугаан катты дөрттүҥ үе кезээ суг куткан шилге кудуп алгаш, ооҥ аксын эки дуглааш хайындырган сугга 15 минута хире тургузар. Ооҥ соонда ол шилди адаанда пөс азы саваҥ дөжээн савада соок сугга суп каар. Ол сугну чоорту чылыдар болгаш хайны бээрингe чедирбес. Чылыг температуралыг сугга 30 минута хире ыяавыла тургузар. Вареньелиг шилдер чылыткан ол саваны оттан чайлаткаш, чоорту соодар. Ооҥ соонда шилдериҥ аксын парафин азы воск, чок болза саат-биле ыяк кылдыр чаап каар.

Инек-караандан ынчаар кылган вареньеге С витамин эҥ хөй болур. Инек-караан хүнге, печкага азы духовкага кургадып болур. Ону кылырда пөс-биле шыпкан мяш рамалар кырынга кургадырда катты чаткаш, ооҥ белен, азы белен эвезин салаалар-биле базып тургаш, хынаар. Катты базарга суук чүве үнмес болза катты кургаттынган деп билир.

Кургаткан катта С витаминнер эвээш болур: тодаргайлаарга 100 грамм кургаткан катта ортумаа-биле 15 миллиграмм хире витамин турар.

ЧОДУРААА, ЫТ-КАДЫ

Чодурааны хүнге фанерлер кырынга кургадыры 3—4 хонганда чодураа шуут кургай бээр. Ыт-кадын чыырда арай бышпаан, кадыг турда чыыр. Ыт-кадын хүнге кургадын болбас, бир эвес ынчаар кургадыр болза С витамин эвээжей бээр. Ынчангаш ону изиг эвес печка кырынга кургадыр. Кургадылганы ийи-үш каталтаар. Кургай берген ыт-кады боттары-ла частып турар апаар, ону салаа-биле базып көөрге чарлып турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҤ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Диштериҥер ажааҥар

Чаш уругнуҥ баштайгы диштери үнүп кээри билек чымчак дүктүг бичии диш щёткызын саткаш, удуур бичии мурнуу чарымда диштерин аштап ап, хайындырын каан чылыг сугга саваҥнап чуур, одеколон-биле ийикпе дезинфексилиг эзилдириг-биле аштап кааптар херек. Ону кезээде кургаг тургузар болза чогуур. Профессор А. И. Евдокимовтуҥ сумелеп турарын ёзугаар алырга ындыг щётканы ажыглаан соонда, саваҥнааш дүктүг ужун стаканга суккаш тургузуп каар. Ол чорук болза ону микробтарныҥ хоразындан камгалаар болгаш ооҥ арыг турарынга ажыктыг. Ынчаар саваҥнап каан щётканы ажыглаарыныҥ мурнуу чарымда ооҥ кургап калган саваҥын оожум чуп кааптар.

Диштн арыглап аштаарынга хереглеп турар чүүлдер янзы-бүрү болганы-биле бистиҥ номчукчуларывыстыҥ улуг кезии оларныҥ кайызын ажыктыг деп санап болурун айтырып турар.

Диш чуур порошоктуҥ 95 хуузу кальций биле магнийниҥ дустарындан тургустунган химиктиг хоюг чугай болур. Ындыг состав диш саргарар чорукту болдурбазынга болгаш диштер аразында чем артынчыларын арыглап аштаарынга кончуг чугула. Ында ол ышкаш чуксуг үстүҥ болгаш өске-даа чаагай чыттыг үстериҥ шоолуг эвес кезиин кириштиргеен.

Диш чуур паста дээр чүүлдиҥ составы оон ылгалдыг. Ында химиктиг хоюг чугай порошокка болаарга эвээш (39—40 хуу). Пасталарыныҥ хевирлериниҥ бот-боттарындан ылгалдыг чоруу чаагай чыттыг эфирлиг үстүҥ кайы хире кирип турарындан хамаарыр. Паста колдуунда орукка ап чоруурунга эптиг.

Ол чүүлдерден аҥгыда диш алыксыр дээр чүүл база бар. Ол дижиниҥ шазындан хан төктүр кижилерге чамдык дузаларны чедирип болур, ындыг болза-да аас ишти чуурунга ол канчап-даа таарышпас.

РЕСПУБЛИКАНЫҤ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Өөренирин күзээннерге

Кызылдыҥ кооператив профессионал-техниктиг училищезин 1968—1969 өөредилге чылында дараазында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур: садыг, кулинария, бухгалтер, хлеб быжырар, склад эргелекчизи, белеткел.

Мергежил ийи-биле өөренир хуусаазы:

Садыгжылар — 1 чыл
Бухгалтерлер — 1 чыл
Поварлар — 2 чыл
Склад эргелекчилери — 1 чыл
Пекарлар — 1 чыл.

Училище хереглекчилер кооперациязынын бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга тускай эртемниглерни белеткээр. Өөренирин күзээн кижилер хереглекчилер ниитилелдери: райпо, сельпо, рабкооп баштаар черлериниҥ шынылгазын алгаш келир.

Училищеге 17 хардан өрү назылыг 8—10—11 класстарны дооскан эр, хереҥжен хамаатыларны хүлээп чалыр. Хереглекчилер ниитилелдериге өөредилге эртken ийикпе, азы садыгга практиктиг ажыл стажтыг кижилерни киririниҥ экзаменнери чокка хүлээп алыр. А өске кижилер киririниҥ экзаменнерин дужаар:

Орус дыл (диктант), математика (аас-биле).

Училищеге киririн күзээн кижилер директорнуҥ адынга дараазында документилерни чорудар:

Шилип алган тускай эртемин айыткан училищеге киririниҥ дугайында билдиришкин.

Хереглекчилер ниитилелиниҥ шынызылга бижии.

Билииниҥ дугайында документ (подлинник).

Автобиография.

Практиктиг ажыл стажыныҥ дугайында справка.

Сөөлгү ажылдан турган черинден характеристика.

Үш фото-чурук (4×6 см).

Кадыынын дугайында медицина справкаазы (286 хевир-биле).

Училищеге киргеи кижилерни стипендия, чурттаар чер-биле хандырар. Тыва сургуулдар көрүнениҥ долу хандырылгазынга турар.

Билдириишкиннерни июль 15-тен 20-ге чедир хүлээп алыр.

Киririниҥ экзаменнери август 1-ден 20-ге чедер.

Училищениҥ адрези: Кызыл хоорай, Щетинкина-Кравченко кудумчузу, бажыҥ дугаары 30.

Телефоннар 37-07, 36-54.

КИНО

АВГУСТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чукотканыҥ начальниги» 10, 2, «Хелегеде ними» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Майор Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 10, 1.30, 5, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сегиржил алыышкын» 2.30, «Обнажённая маха» 4.30, 6.30, «Журналист» (1-ги, 2-ги сериялары) 8.30 шактарда.

редакцияныҥ адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажыҥ № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуҥ 24-63, редакторнуҥ оралакчыларынын 35-24, харыысалгазыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитацияны болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпур киллизинин 22-64 чагаа, база совет тургузут киллистериниҥ 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияныҥ 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында парлалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00951.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үдээлеттирбээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 2 | ПЯТНИЦА | № 180 (7023) | Өртээ 2 көп.

Чугаалажыышкыннар үргүлчүлевишаан

СЭКП ТК-ның Политбюрозу биле ЧКП ТК-ның Президиумунуң аразынга чугаалажыышкыннар Тиссада Чиернага июль 31-де үргүлчүлээн. Чугаалажыышкыннар эш хуузунда ажык байдалда эртип турар.

Чуртта дүжүт ажаап алыышкыны

Июльда тараа кезери чурттуң соңгу девискээрлеринче дүрген калбарган. Техника соксаал чок, үүлези аажок бүдүүгүр ажылдаар, а дүжүт ажаап алыр ажылдар удаа дарый шупту шуудаар кылдыр тараа кезерин организастаарынче тараажылар чер болганда чүткүлүг салып турар. Оон ачызында ажыл-агыйлар миллион-миллион гектар шөлдериң тараазын хүнүүн-не ажаап ап келген.

Июль 29-та чурттуң колхоз, совхозтары кукуруза чокка шупту 33 миллион 85 муң гектар шөлдериң тараа болгаш бобы-тараа культураларының дүжүдүн ажаап алган деп, ССРЭ-ниң Төп статистика эргелели дыңнаткан.

Дүжүдүн ажаап алган шөлдерден Россия Федерациязының ажыл-агыйларының үлүүнге 17,6 миллион, Украинаныңга — 10,5 миллион, Казахстанныңга — 2 миллион ажыг гектар онаашкан.

Кубаньның шөлдериндеи дүжүт ажаап алыр сөвүлүг агрегаттар чорупкан. Дүжүт ажаап алырын зиң таварымчалыг хуусаала доозарынче, тараа кезери биле бастырарының аразын үзүктелдирбезинче тараажылар чурттуң оон өске девискээрлеринде база чүткүлүг салып турар. Чурттуң колхоз, совхозтары июль 29-та тараазын кескен шөлдериниң 82 хуузу болур 27 миллион 135 муң гектар шөлдериниң дүжүдүн бастырып алган.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ III ПЛЕНУМУ

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн, август 1-де, СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму Кызылга болуп эрткен. Анаа «Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының ажылының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока** кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле. СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары **В. Добромыслов**, республиканың шериг комиссары **П. Григоренко**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **В. Чернов**, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары **В. Суров**, СЭКП Өвүр райкомунуң секретары **М. Достай**, ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **С. Седен-оол**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Х. Анчима**, «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары **О. Шагдыр-оол**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **М. Харченко**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **Д. Ооржак**, республиканың хөй-ниитининң корум-чүрүм камгалал министриниң оралакчызы **О. Донгак** болгаш ДОСААФ комитединиң даргазы **И. Финогин**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **С. Буянды** олар санал берген.

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган. Пленумнуң ажылының дугайында делгеренгей отчёттуу дараазында номерге парлаар.

КОМСОМОЛ—ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. ТОКАНЫҢ илеткелинден

Бодунуң хүрээлеңинде 23 миллион оолдар, кыстарны каттыштырган ленинчи комсомол бо чылын 50 чылын демдеглээр. СЭКП-ниң шылгаттынган удуртулгазы-биле чурттаң ажылдавышаан, комсомол биле бүтү совет аныяктар коммунизмниң идепкейлиг тургузукчу күжү болуп турар. Коммунизмниң улуг идеалдарынга ылап бердинген шак ыядыг хөй-хөй салгакчыларны кижизиткенинге партия чоргаарланыр эргелиг. Комсомолду партия совет аныяктарының дайынчы авангардызы, бодунуң идегелдиг дузалакчызы кылдыр көрүп турарын СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Резолюциязында демдеглээн.

«Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК чоокта чаа доктаал үндүргеш, комсомолга партийжи удуртулганың байдалын ханы анализтеп, ону экижидиринiң толаргай арганы айыткан.

Бистиң республикада чоннуң дөрттүң бир кезии 15-тен 29 хар чедир кижилер-дир, а ажылдап турарларының аразында аныяктар оон-даа хөй. Республикада 10 муң ажыг комсомолчулар көдээ ажыл-агыйда, тудуг, транспорт, харылзаа, культура, чырыдыышкын, медицина шугумунда ажылдап турар. Комсомолчуларның, аныяктарның идепкейлиг киржилгези чоокта улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырының чаңгыс-даа сорулгазы чедиишкинниг шиитпирелттинмес. Ынчангаш комсомолга партийжи удуртулганың айтырыы коммунизмниң аныяк тургузукчуларының улуг отрядын кижизидириндиң эң чугула сорулгазыдыр.

СЭКП обкомунуң бюрозу комсомолду удуртурун экижидиринче онза кичээнгейни салып турар. «Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунда политикжизидилгелиг ажылдың амгы байдалының болгаш ону экижидер хемчеглериниң дугайында» айтырыгны СЭКП обкомунуң бешки пленумунга тускай көрген. Оон шиитпирлерин боттандырар дээш партия обкомунуң бюрозу, райкомнар чамдык практиктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, элээн хөй комсомол организацияларының удуртулгазын бижыглаан, комсомолга парторганизацияларың хүн бүрүдеги салдарын күштелдиргеп, ол чорук комсомол организацияларының ажылын идепкейжиткен.

Республиканың улуг комсомол организацияларының бирээзи Чөөн-Хемчикте. Ында 2.965 комсомолчулардан 1248 кижи ажылчыннар, колхозчулар болуп турар. СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому, партияның эге организацияларының хөй нуруузу комсомол организацияларының ажылынче үргүлчү кичээнгей салып, улустарның найыралыңыг, совет патриотизминиң, пролетаржы интернационализминиң ёзугузунга аныяктарны кижизидиринче оларның күжениишкиннерин угландырып турар. 1967 чылда болгаш бо чылдың баштайгы чартыынга СЭКП кежигүнүге кандидаттар кылдыр хүлээп алдынган 28 хар чедир назылыг 30 кижиниң 28-зин комсомол райкомунуң рекомендациязын ёзугаар хүлээп алган.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому комсомолду удуртурунче үргүлчү кичээнгей салып келген. Райкомнуң, Ак-Довурак хоорайның, «Барлык» совхозтуң, «Большевик» колхозтуң парткомнарының бюроларының комсомол организацияларының ажылының, аныяк өскен ортузунга агитас-массалыг ажылдың, аныяктарның политиктиг болгаш иштии эртем өөредилгезиниң дугайында айтырыларыны чугаалажып турар.

СЭКП-ниң өске-даа райкомнары, Кызыл хооркому, партияның чамдык эге организацияларының база комсомолчулар, аныяктар ортузунга организакчы ролюн бедидеринi чедип алган. Оон уламыдан дыка хөй оолдар, кыстар республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга үлегерлиг киржип турар. Бирги чартык чылда мал ажылын хөгжүдеринге чедишкиннери дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чедип алган Таңды районунуң ажыл-ишчилери эки ажылдаан. Аңаа аныяктар база чогуур улуг-хуулуг болган, чижээ, «Межегей» совхозта саанчы Оюн Кара-кыс чартык чылда инектең-не 1.620 кг сүттүү сагган. «Россия» совхозта саанчы Геннадий Шарыпов база оортан дудак чок.

Тываның көдээ ажыл-агыйында ажылдап турар бүтү кижиден 15—29 хар аразында аныяктар 36,4 хуу болуп турар. Тываның колхозтарында, совхозтарында 6.5 муң комсомолчулар оларның аразында 1.554 механизаторлар бар, 1.703 комсомолчулар мал ажылында. Бистең аныяктарның 40 фермалары, 3 хойжу бригадалар тургустунган.

Ам областың комсомол организациязы ВЛКСМ-ниң алдарлыг 50 чылынга болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгенiнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турарлар. Хөй-хөй ажыл-агыйларның база коллективтериниң комсомолчулары болгаш аныяктары социалистиг чарыштың идепкейлиг эгелекчилери болган. Ылаңгыя «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының комсомолчулары үстүнде ийи хүнге алдаржыткан социалистиг чарыштың эгелекчилери болган. Ында ВЛКСМ-ниң 32 кежигүнү бар, олар шупшуу бүдүрүлгениң мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Аныяктарның ол найыралдыг коллективиниң эки ажылы ВЛКСМ ТК-ның Турасказалдыг Кызыл тугу-биле демдеглеттингеп. Бо чылын фермаңың комсомолчулары болгаш аныяктары сүт саалдазының чыл планын комсомолдуң төрүттүүгеп хүнүнге чедир күүседирип, саар инек бүрүзүнден чылда ортумак саалданы 1600 килограмм чедирерин шиитпирлээн. Баштайгы чартык чылдың түңнелдерин ёзугаар алырга, олар боттарының сөзүн эөлеп шыдаан. Комсомолчу саанчы Чодураа Монгуш чартык чылда инек бүрүзүнден 1129 кг сүттү сагган болгаш ажылдавышаан тура кежээки школаның 8-ки класын дооскан. Саанчы Зоя Сарыглар инек бүрүзүнден 1111 кг сүттү саап, ажылдавышаан 8 чыл школазын дооскан. Фермада хөй-хөй аныяктар шак ынчаар ажылдап, чурттап турар.

«Чыраа-Бажы» совхозта саанчылар Өшкү-Саар Монгуш биле Окуй Монгуштуң, «Сүт-Хөл» совхозта Ирина Ондар биле Ондар Шортактың, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Мария Саттың аттары бүтү республикада сураглыг. Өвүр районуң «Кызыл тык» колхозта Мижит-Доржу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Тээли» совхозта Мукаайлы Маадыр-оол, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Оксал-оол Бегзи дээш ышкаш хөй-хөй аныяк хойжулар күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Бо чылын хойжу бригадаларга муң ажыг оолдар, кыстар сакманщиктер ажылдаан.

Кайда-ла парторганизацияның болгаш ажыл-агыйның удуртукчулары комсомолду холгаарлай бербейи, харын аңаа боттуг дузалажып, сүме кадып турар болдур, ында аныяктар ортузунда ажыл-херектер эки чоруп, олар будүрүлгеге болгаш культура тургузуушкунуга улуг рольду ойнап турарлар.

ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкому (секретары Оюаа Монгуш) партия райкомунуң удуртулгазы-биле аныяктар ортузунда улуг кижизидилге ажылын чорудып турар. Ында комсомолчуларның болгаш аныяктарның хөй кезии өөредилгеге хаара туттунган. Комсомол райкому трактористериң слёдун болгаш шеригге баарларының чыжын эрттирген, аныяктарны байырлалдыг байдалга ВЛКСМ-ниң үүлгединге киирип ап турар. «Большевик» колхозта комсомол комитеди эң дээре ажылдап келген. Ол комитет чуртталга бажыңнарын болгаш мал кажааларын тудуп септээр талазы-биле хойжуларга дузалажырынче аныяктарны организастап, аныяктар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип турар.

Ооң-биле кады комсомол организацияларын удуртур талазы-биле СЭКП обкомунуң бирозунуң, элээн чамдык райкомнарының болгаш партия эге организацияларының ажылында эвээш эвес четпестер бар. Сөөлгү чылдарда мал ажылында ажылдап турар комсомолчуларның болгаш аныяктарның саны мурнукузундан харын-даа кызырылганының фактызы ол дугайын хереченип турар. Ындыг фактылар ылаңгыя Таңды, Каа-Хем районнарда бар. Ынчаарга СЭКП-ниң ол райкомнары (секретарьлары эштер Сухачев биле Федоров) болгаш партияның чамдык эге организацияларының секретарьлары ол фактылардан чогуур түңнел үндүрбээннер.

Партия райкомнарының талазындан организастыг болгаш кижизидилгелиг хемчеглерни четпес чорудып турарының база культура-амыдыралдың эргежок чугула байдалдары тургустунмаанының ужурундан аныяк саанчылар фермалардан үңүп чоруп турар болгаш хой ажылынга ажылдаар күзелин илередип турар аныяктар кончуг эвээш. Республикада 30 хар чедир назылыг хойжулар чүгле 10 хуу. Эрзин, Тес-Хем, Өвүр дээш ышкаш малчын районнарда аныяк хойжуларның саны каш чылды улаштыр өспейн келген. Культура-амыдырал байдалдары көдээ аныяктарның негелделерин ыракталда хандырбайн турар. Клубтар, библиотекалар, спорт шөлдериниң тудуглары оожум чоруп турар, а бар турар культура албан черлериңде хүн бүрүүнүң массалыг ажылы чоруттунмайын турар.

Партийжи удуртулга четпес болганының ужурундан чамдык аныяк специалистер көдээ ажыл-агыйны катгап чоруп турар. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумуун дооскан хөй-хөй кижилер Кызылда болгаш районнар төптериңде турумчаан. Чижээлээрге, 1967 чылда ону 162 агроном, зоотехник, мал эмчилери дооскан турунда, оларның ам чүгле 120-зи көдээ ажыл-агыйда арткан. Ол чорук-биле шиитпирлиг демисел да күш-ажыл чурумуи каржы үрээр, күрүне өнчүзүн кам чок көөр, хамаарышкан ажылынга эө-харыысалга чокталыр чорук бар. Ол чорук, ук черлерде партия организациялары болгаш ВЛКСМ-ниң комитеттери аныяктар оргузуунга политиктижидилге ажылын кошкак чорудуп турарының түңнели болуп турар.

Чамдык будүрүлге болгаш тудуг черлериңде аныяк ажылчыннарның күш-ажылын багай организастаан, будүрүлгениң механизастаттынганы куду, хол-биле кылыр ажыл хөй, ынчангаш ажыл төлевири эвээш болуп турар. «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде ажылчын үнер, кирер чоруктуң чылдагааның хынап көөрге, тудугда аныяк оолдарның болгаш уругларның күш-ажылын организастааны четпес тургустуган болган. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинге чоокта чаа 12 халашкан дайынчылар келген. Олар шупту-ла чолаачылар болгаш трактористер турганнар. Ынчалза-даа тудуг эргелелиниң удуртур чери (эш Ткаченко) үстүнде кижилерин бызаңчылар, бетоницктер кылдыр ажылдадып каан, комсомол организациязы-даа ону херекке албаан. Түңнелинде оларның алдызы ажылга таарышпайн чоруй барган.

СЭКП ТК-ның Красноярск крайга хамаарыштыр хүлээп алган доктаалында партия организациялары болгаш ВЛКСМ комитеттери аныяктарның эртем-техниктиг билиии, ажылчын мергежилии, оолдарны болгаш уругларны эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип алырынче массалыг организастан киирерин негеп турар. Бистең амдыызында үүлге Кызылда болгаш Ак-Довуракта политехниктиг техникумнуң кежээки салбыры болгаш көдээ ажыл-агыйның № 3 кежээки профтехучилишези ажылдап турар. Элээн хөй будүрүлгелерде, ылаңгыя тудуг материалдар үлетпүрүнүң, аъш-чем үлетпүрүнүң коллективтеринде будүрүлге талазы-биле өөредилгени организастаарының аргаларын ажыглавайн турар.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары, партия организациялары аныяктарның амыдырал хандырылгазын тааруштыр тургузуп бээрinче сагыш салбайн, оларның негелде, херегледелерин тоовайн турар. Кызылдың тудугжулары чаңгыс-ла улуг ниити чурттаар базыңгыг. Оон ышти хирлиг, амыдырал хандырылгазының өрээлдери ажылдавас, чем кылыр өрээли дериттинмээн, кызыл-булуңда улус чурттадып каан, кандыг-даа кижизидилге ажылын чоруткан турар. СЭКП хооркомунга, «Тыва тудуг» трезинде парткомга (эш Коганков) билдингир ол таарымча чок чорукту кичээнгейге албайн эрттирип турар.

Ак-Довуракта, Хову-Аксында тудугжуларның ниити чурттагга бажыңнары чаагайжыттынмаан. Ында хөй өрээлдерниң радиозу чок, кызыл-булуңнар багай дериттингеп. Удуртукчулар аныяктардан чүгле эки ажылдаарын негээш, амыдырал-чурттагланыр таарымчалыг байдалдарын оларга тургузун бээрinче кичээнгей салбайн, кижизидилге ажылын чоруткан турар.

Ам ажылдаар беш хүнүт неделяже шилчээн соонда культурлуг дыштанырын шын организастаары онза ужур-дузалыг. Ындыг турбүже, партия организациялары, коллективтерниң удуртукчулары, ылаңгыя профзавилел организациялары олче эвээш кичээнгей салып турар.

Аныяктар-биле ажылдың ол четпестери күрүне планнарын күүседиринге таарымча чок салдарлыг болуп турар деп чүве билдингир. Чамдык будүрүлге черлери күш-ажылдың бүдүүгүр дүрүкчүлүүн бедидеринiң, бүдүрүп үндүрген продукцияны сайгарарының, оон бот-үнезин чиңгедириниң даалгаларын күүсетпейн турар.

Үлетүрүнүң, тудугнуң, транспоттуң комсомол организациаларының ажылын СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнары, тудуг, будүрүлге черлериниң парторганизациялары мындыр удуртуру эргежок чугула. Аныяктарны ажыл-ишке кижизидиринче онза кичээнгей салыр, оларның чогаадыкчыл идепкейин бүгү хемчеглер-биле улам көдүрер, коммунистер-биле кады социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң эгелекчилерiн болур сорулганы оларның мурнунга тургузар, сеш чыл планының даалгаларын 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседир дээш демиселге улам чүткүдүг, бот-идепкейлиг болур херек.

Ылаңгыя аныяктарны идея талазы-биле кижизидиринге амгы үеде идеология ажылы тергиин чугула ужур-дузалыг деп, СЭКП ТК-ның апрель (1968 чылдагы) Пленуму чугулалап демдеглээн.

Аныяктар-биле ажылдың ол талазынче республиканың чамдык партия организациялары четпес кичээнгей салып турар деп, шуут чугаалаар херек. Комсомолдуң политчырыдыышкыны ВЛКСМ райкомунуң удуртуп турарының дугайында айтырыгны ийи чыл дургузунда СЭКП-ниң чүгле Бии-Хем райкому чугаалажып көргеи. Райком бюрозунуң шиитпири аңаа безин саазын кызырыгга артып калган. Аныяктарның өөредилгези Эрзин, Таңды районнарга болгаш Кызылдың хөй организациялырыга база багай организастаттынган.

Хову-Аксының тудуунда колдуунда комсомолчулар болгаш аныяктар боттарының күжүбиле кылып турар хиреле, ол тудугнуң партия организациялары аныяктар ортузунга чорудар политижидилгe ажылыиче мырыңай кичээнгей салбайн турар. Аңаа аныяктарның политөөредилгезин организастаардан туржук, бригадаларга политинформаторлар белеи тургузуп бербээн. Аныяк тудугжуларның ортузунга социалистиг чарыш организастатынмаан. «Комсомолчу прожектор» үнмейн турар, хөй-ниитининг ажылынга ВЛКСМ кежигүннериниң шоолуг эвес-ле кезии хаара туттунган.

Таңды районуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң удуртукчулары (парторганизация секретары эш Аракчаа, баштаар черниң даргазы эш Благинин) комсомол организациязының ажылын сонуургап көрбейи турар. Комсомолдуң политчырыдыышкын бөлүмнери ажылдавайн келген, аныяктарга лекциялар номчуп, беседалар кылып берип турары эвээш. ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн төлептиг үткүүр талазы-биле комсомол организациязының чорудар ажылының планы чок турган. Хуралдар доктаамал эвес эртип, комсомолчулар келбейи баарының удамчылыг ажылдавайн турар. Комсомол комитединге 6 кижи соңгуткан, оон хостаткан секретары бар хиреле-ле, оларның аразынга ажыл үлээлгелери хуваатгынмаан. Суурда бот-тывыгыр ураи чүүл коллективи чок, спорт шөлү чок, аныяктар ортузунга массалыг ажылдар чоруттунмайн турар.

Улуг-Хем районда болгаш Кызыл хоорайда комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг чырыдыышкының кошкак организастаан. Чижээ, Улуг Хемде 44 комсомолчу политбөлүмнериниң болгаш аныяктар клубтарының 14-түү ажылдаваан. Үжен политбөлүмнериниң

(Төнчүзү 2-ги арыда).

Мурнакчыларда

Чартык чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрүп келирге Таңдының ажыл-агыйларындан чүгле районга эвес, харын чоокта болуп эрткен «Күш-ажылга алдар» наадымга төлептиг белектерибээле республиканың ажыл-ишчилерин өөрткен мурнакчыларга чоргаарланмас арга чок. Район чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 145,9, эттиг — 153,4, а дүктүү — 154,2 хуулярга күүсеткен. Ажыл-агыйлардан эң-не дээре көргүзүлгелиг «Межегей», «Россия» совхозтарның, дуржулга станциязының коллективтери чедип алган.

Чарышка бирги черии алган «Межегей» совхозунга СЭКП райкомунуң бюрозу райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Күш-ажылга алдарның район тугу база-ла ол совхозтуң ады дээш кодүрүлгеп.

Межегейжилиниң мурнакчылары сөөлгү үеде бүгү республикада сурагжып эгелээн. Сүт-дүжүттүң тараазын ажаап алыры чоокшулаан тудум-на, Бии-Хем районда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге мастерскаязында ажыл түлүктеп турар. Септекчилер 8 кижи «Шивилиг» совхозтуң 3, «Тиилелге» колхозтуң 2 комбайнарын сөөлгү ийи оя хонукта бүрүн септеп доосканда, бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тукту ук совхозтуң Алаак фермазының ишчилери холунда каш удаа улаштыр быжыг тудуп турар. Чоокта чаа солуннарга чыыткан республикада чартык чылдың мурнакчы саанчыларының эң-не бажында «Межегейниң» тос саанчыларының аттары чыскаалыпкан турары өөрүнүг. Бир саар инекке онаалтыр 1483—1888 литр чедир сүттүү саап алгылаан саанчылар З. Карташова, М. Молчанова, А. Емакина, Э. Тельцер, О. Кара-кыс болгаш өскелер-даа улам сорук кирген ажылдап турар.

СЭКП райкому, райкүүском чартык чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалашкан колхоз, совхозтарда парткомнарга, кодээ Советтерге В. И. Ленинниң төрүттүүгенiнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатказ социалистиг чарыштың улам калбартырын сүмелээн.

С. ТУШКОВ.

Техника септелгези

Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алыры чоокшулаан тудум-на, Бии-Хем районда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге мастерскаязында ажыл түлүктеп турар. Септекчилер 8 кижи «Шивилиг» совхозтуң 3, «Тиилелге» колхозтуң 2 комбайнарын сөөлгү ийи оя хонукта бүрүн септеп дооскан,

Комбайн септелгези чүгле бо мастерскаязда эвес, районнуң аңгы-аңгы ажыл-агыйларында эки организастаттынган. Ылаңгыя «Өөк» совхозтуң механизаторлары 20, «Хадың» колхозтуң механизаторлары 5, «Тиилелге» — 4, «Кызыл тараачын» — 12 комбайнарны боттарының күжү-биле септеп алгылаан.

Медицина училищезинче

Казан эртен. Силидир кеттинипкен оолдар, кыстар Кызылдың медицина училищезиниң херимииң иштинче шуужуп турган. Олар бо чылын Тожудан Мөген-Бүрен чедир, Чаа-Хөлден Эрзин чедир республиканың девискээринде школаларга сес болгаш он класстарны дооскан, амыдыралче боттарының чыыткылыг оруун шилип ап, чалыы күжүн, энергиязын, шудургу мөзүүн кижилериң кадының камгалалынга бараалгадыры-биле кээп турары ол.

Август 1-де найысылалдың ортумак тускай өөредилге черлериңе киреринiң экзаменнери ынчаар эгелээн. Медицина училищези келир үеде сургуулдарын чыдыы-биле хүлээп алган. Училищениң директору **М. С. Кызыл-оолдуң** бистиң корреспондентивиске дыңнатканы болза:

— Бо чылын бистиң училищеге киреринi күзээн оолдар, кыстарның саны кажангызындан-даа хөй болган. Сес болгаш 9. он классты доосканнар 11 болукке үстүп алган, шупту 704 кижи сургуул болур эрге дээш билиг маргылдазынче киришкен. Олардан 240 кижиниң шидип алыр бис. Келир үениң эмчи салымыгларындан экзаменнерни училищениң хоочун башкылары Надежда Николаевна Воронцова, Александра Маркеловна Серебряникова, Галина Андреевна Козулина, Мария Владимировна Кирюшкина олар хүлээп ап турар. Хөй чыдарда ажылдаан дуржулгалыг башкылар чүве, ынчангаш ооң билиин чөптүг үнелээр дээрзинге кирер кижи бүрүзү бүүрел болур.

Чедиишкинниг болунар, келир үениң эмчилери!

А. АЛЫМ-ООЛ.

Кызылдың дааранылга комбинадының ажылчыннарының аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары хөй. Оларның бирээзи Е. Изместьева комбинатта ам он чыл ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Е. Изместьеваның ажылдап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ажыл шулуудаан

Бай-Тайга районга амыдырал хандырылга комбинадын 1967 чылда ажыкташ, чоннуң чагыгларын кылыр эргежок чугула пехтерни ында тургускан. Чаа тургустунган будүрүлгениң мурнунга баштай бергелер турган, мастерлер чедишпес, тускай өөредилге черинге өөренмээн боттары өөренген кижилер-биле четчелеттиигеи турган. Ынчангаш план күүседилгезиниге бергелер турган.

1967 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 1968 чылдың бир чартыында бурунгаарлаашкын бар апарган.

Эрткен чылын бирги чартык чылда бир кижиге хамаарыштыр хандырылга өскен. Бараанның продукцияның бот-үнезин 71,2 көпеекке чиигеткен. Бирги чартык чылда саарылга планы 122 хуу күүсеттиинген ийикпе, азы он муң ажыг рубльдиң продуктуларын будүрген. Цехтер иштинден даараныга цеги планы 137 хуу, а фотография 109 хуу күүсеткен.

Боттарының хамаарышкан ажылынга кызымак мергежилии хүн бүрү көргүзүп турар мастерлер бар апарган. Аныяк мастерлер Х. Белек, Х. Булун, К. Очур, М. Донгак сөөлгү кварталда планын 120—130 хуурга күүсеткеннер.

Комбинаттың ажылдакчылары Кызыл-Даг, Бай-Тал суурларже үнүүшкүнүү кылып, чоннуң чагыгларын хүлээп ап турарлар. Комбинаттың белен барааннарын Шуйга, Шуй фермазынга, Тейлерге, Кудукка, Туралыгга, Кызыл-Даггa, Ээр-Хавакка, Мажалык фермазынга каш удаа чедирип садыглавышаан, чоннуң чагыын чедирип, чаа чагыгларны хүлээп ап турар бис. Ам мастерлер «Кара-Хөл» колхозка чедерин планнап турар.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң ажылагыйывыста четпестер база бар. Эр хеп быжар болгаш баш таарар мастерлер чок. Комбинатта ажылдап турар кадрларның чамдыызы чурттагга бажыңнары-биле хандыртынмаан. Бо четпестерни чайладырынга районуң удуртур органнары боттуг дузаны чедирер ужурлуг.

Д. ХЕРТЕК,
комбинаттың директору.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ III ПЛЕНУМУ

КОМСОМОЛ—ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). чүгле чартык кезии, колдуунда школаларда политбөлгүмнер программазын күүсеткен. «УТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтарының салбырларында, Шагаан-Арыг АТБ-де, ПМК-586-да бөлгүмнер ажылдаваан.

Аныяктарның өөредилгезиниң дугайында коммунистер партийжи сагыш салышкынын салып турар черлерде ажыл-херек эки. Чижээ, Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда Кызыл-Чыраа кодээ Советтиң даргазы Допчун Лахов комсомолдун политбөлгүмүн беш чылда удуртуп келген. Лахов амыдырал-биле холбаштырган материалдарны кичээлдерге чогууруу-биле белеткеп, дыңнакчыларга тодаргай онаалдаларны берип турар. Тураның № 1 школазының өөреникчилериниң политөөредилгезиниң солун хевирги «ленинчи зачёттар» болу бергеи. Ында комсомолчу онгу классчылар марксизм-ленинизмниң классиктериниң чамдык чогаалдарын өөренип, «Коммунистиг партияның Манифезэ», комсомолдун III съездизинге В. И. Ленинниң чугаазы болгаш өске-даа материалдар талазы-биле зачёттарны дужаваан.

Комсомолдуң политөөредилгезин экижидерин, дуржулгалыг коммунист пропагандистер-биле ону быжыглаарын чедип алыр ужурлуг бис.

Аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинин чугула хевири болза, лекция пропагандазы, партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларының талазындан аныяктарның мурнунга илеткелдери, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун-нары-биле, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чогаадыкчы ажылдакчылар-биле ужуражышкыны болуп турар. Маслалыг пропагандаңың бо хевирлерин Кызыл, Чадаана, Тураның аныяктар организацияларында калбаа-биле ажыглап турар. Чер чилльдиң оон дугайын күзел турганы дег социализмни кавайынга-ла боой тудуп каары болдунмаан болганда, ону канчап-чоп-даа эде тургузары, антикоммунистиг байдалче эде кылыры болдуна бээри чадавас ярги?

Антикоммунизмниң теоретиктери болгаш практиктери ол дугайын шагда-ла күзел турар. «Чаа үлегер мэйыктарның» кол тыныкчыларының бирээзи — Эттли 1948 чылда-ла британ парламентиге чүве чугаалап тура: **«Мээң бодап турарым ёзугаар, коммунизмге удур контрчепсек болур ужурлуг демократтыг социализмниң принцивин бүгү чурттар хүлээп алган турарын мен чайгаар (!) сүзээр-дир мен»** деп медеглээн. Үш чыл эрткенде антикоммунистиг «демократтыг социализм», өлүтленнеңердеи Франкфуртка катап дириг-зип келгеи Социалистиг интернационалдың албан ёзунун идеологизазы кылдыр чарлаттынган, а оон сээнде элээн каш социал-демократтыг партияларның, хамыктың мурнунда барыын-германдың социал-демократтыг партияның программаларынга кииртинген.

Коммунистер ынчан-на ол меге лозуңну сойгалаан, ынчангаш оон чогаадыкчылары изигленишкинин оожургатканнар. Ам ол-ла лозуңну база катап бурган авыралынче үндүр сөөртүп келгени бо, харын аңаа чылдак болган чүүл, баштай бодап көөрге, «демократтыг социализмге» сонуургалдың болгаш магадавашкынның социалистиг бир чуртка, ылавылаарга — Чехословакияга хенертен тыптып келгени болган хире.

Чехословак солуннарның идеологиязының чогуур ыңдыг терминалогиязы-биле таныш эвес чамдык номчукчулары мынчаар бодап турар: **«социализм»** деп сөске **«демократия»** деп сөстүң немепперге — чүзү багай деп? Бис шуптувус — **социалистиг демократия** дээш туржуп турағ-ла болгай бис. Айтырыгның чогум утказы болза, **«демократтыг социализмниң»** концепциязы социалистиг демократияның марксизм-ленинизмниң үндезинниге хөгжүдерин эвес, а оов шуут өске, **антимарксичи** политиктиг системаны хөгжүдерин көрүп турарында-дыр, — оон чогум утказын моон адаанга чугаалаар мен.

Чехословакияны «демократтыг социализмче» киирери дээш шырбайып турар кижилерниң чугааларындан ап көөрге, мында чүвениң ужуру чүл дээрзин олар кончуг эки билип тураг.

ӨСКЕНИҢ КОКПАЗЫНДА

Чүвениң ужуру дээрге, Прагада чамдык кижилерни өскениң кокпазынче тыртa бергенинде-дир.

«Младә фронта» солун апрель 5-те-ле «Социалистиг аныяктарның катдык школаларда ийи-чаңгыс башкылар улустуң мурнунга боттарының хүлээлгезин уттуп турар. Мынчангаш школа коллективтеринге арагачыларны, күш-ажыл болгаш партийжи сагылга-чуруумнуң үрекчилерин онза шыңгыызы-биле көөр үжурлуг.

Өөредилге черлериниң комсомол организациялары тускай эртемниг кадрларны белеткээринге болгаш кижизидеринге хөй чүвени кылыр ужурлуг. Көдээ ажыл-агый техникумунда болгаш башкы училищезинде комсомолчулар болгаш бүгү өөреникчилер-биле үргүлчүнүң шудургу ажылын чорудуп турар. Башкы институдунуң, уран чүүл училищезиниң болгаш садыг-кооператив училищезиниң комсомол организацияларының ажылы элээн экижээн.

Өөредилге черлериниң комсомол организацияларының ажылында улуг четпестер амдаа хөй, ол дугайында партия организацияларының база буруулуг.

Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында студентилериниң чүгле өөредилгезин эвес, харын база кижизидилгезин улам ыңай экижидер дээш өөредилге черлериниң партия болгаш комсомол организацияларының, башкы составтың харыысалгазы онза улгадыр. Ынчанмыжежок, башкы институдунуң чамдык башкылары ол негелделериниң дугайын үттүп турарлар. Институттуң партбюрозу болгаш ректорады олариның чамдыктарының шын эвес ажыл-чаңының фактыларынга чогуур үнелээшкинни өй-шаанда бербейн турар.

Партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары, улус өөредилгезиниң органнары көдээ болгаш ажылчын аныяктарның нинти эртем өөредилгезин организастаар талазы-биле хөй чүүлдерни кылбаан. Республикада 16-дан 30 хар чедир муң-муң кижи сес классты доосаан. Областың комсомол организациязының үчёлүнда эге өөредилгелиг 991 кижи бар, а 45 кижи эге өөредилге безин чок. Партия болгаш чазак ыңдыг ажылчыннарның болгаш колхозчуларның бүдүрүлгеге ажылдап турган өөренирине бүгү-ле аргаларны тургузуп бергеи. Ажыл-агый болгаш хөй-нинти организацияларының удуртукчулары сонуургалын илергейлеп турар черлерде ол аргалар эки ажыглаттынып турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта өөредилге комбинады каш чыл ажылдап, аныяктар аңаа нинти билигин болгаш тускай эртемни чедип ап турар. Комбинатка эрткен чылын 122 кижи өөренгеи. «Сүт-Хөл» совхозта ыңдыг эвес. Ында кежээки школада 47-ле кижи өөренип турар, кичээлге кээп турары болгаш өөредилгениң шынары куду. Кымның кайда өөренип тугарын директор эш Жирнов-даа, партия, комсомол организацияларының секретарлары эштер Шагдыр-оол болгаш Монгуш-даа билбес.

Комсомолчулар болгаш аныяктар-биле кижизидилге ажылынга чүгула черни культура албан черлери эзлеп турар. Республикада олариың четкизи калбак болгаш аныяктарның культурдуг болгаш эстетиктиг негелделерин кандырып шыдаар аргалыг. Чамдык культура албан черлери массаларның ёзулуг кижизидикчи одаг апарган, чүге дээрге, олариың ажылын комсомол контролыга алган. Чижээ, Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары хостуг үелерин эки болгаш ажыктыг эрттигип турар. Культура бажыңының ажылынга чогаадыкчы күштерин киириштирер дээш Ак-Довуракты парткому улуг күштү үндүрген, оон түңнелинде боттувынгыр коллективтер, «Хемчиктиң оттары» деп ыры болгаш танцы ансамбли ында тургустунган, олар районга болгаш Кызылга каш катап ойнаан.

Ынчалзажок ыңдыг эки чижектер эвээш. Культураның чамдык албан черлериниң ажылында улуг четпес чүүл болза, оон план чогунда, комсомол организациялары-биле харылзашпазында. Культура бажыңарының, клубтарның, библиотекаларның планын ВЛКСМ комитеттери болгаш парторганизациялар бадылаан, күүселдезин контрольдаан турар ыңдыг чүрүмну доктаадыр херек.

Аныяктарны кижизидериниң чугула чепсээ күш-культураға болгаш шериг-патриоттуг кижизидилге болур. В. И. Ленин ону авжок үнелеп чораан. СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1956 чылда «Күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» тускай доктаалды хүлээп алган. Ынчалза-даа республикада күш-культура-массалыг ажылдарның байдалын эки деп болбас.

Спорт — ол дээрге рекордтар сүрүүшкүнү эвес, массаларның кадыкшылы, күш-ажылга белени, аныяк оолдарның шериг албанынга белеткели, шыдамыккай, чүрумнуг, туруштуг болгаш эрес чорукка кижилерни кижизидеп-дир. Чамдык комсомол организациялары шериг-патриоттуг кижизидилгеге походтарже хандыгып турағ. Ол дээрге камгалал-массалыг ажылдың чүгле кезээ-дир.

1967 чылда чоруткан комсомол документилериниң солуушкуну ВЛКСМ кежигүннериниң үчёдүн экижиткен, комсомолдуң организас-массалыг болгаш политиктиг ажылында эки чүүлдер көстүп келгеи.

Комсомол организацияларының ажылында четпестерни чок деп болбас. Комсомолдуң хүрээлениңге аныяктарны киирип турары ам-даа кошкак. Оон уламындан сөөлгү чылдарда комсомолга хүлээп алышкының саны эвээжээн. Областың комсомол организациязының нинти составы 1966 чылда 22 муң кижи турганындан 1968 чылда 20 муң кижи чедир эвээжээн. Комсомолга хүлээп ап турарларның аразында ажылчыннар болгаш колхозчулар эвээш. Бо чылдың баштайгы чартыында 48 комсомол организациязы, оон ишгинде «Көк-Тей» совхозта, Тес-Хемниң «Чөдураа» колхозта ышкаш улуг организациялар боттарының хүрээлерин өстүрбээн. Хову-Аксының комсомол организациязы 6 ай дургузунда чаңгыс-даа ажылчын, тудугжу комсомолга хүлээп албаан. Ажылчын аныяктар ортузунда ажылды хамаарышкан комсомол организациялары багай чорудуп турары моон илдең-дир.

Чамдык организациялар хуралдарны эвээш чорудуп, олардың организакчы болгаш политиктиг деңнели чавыс эртип, эвээш санныг кижилер чыглып кээп турары дүвүрээзинни көдүрер ужурлуг. «Өөк» совхозтуң комсомол организациязы эрткен чылын чаңгыс-даа хурал эрттирбээн турда, совхозта партком (секретары эш Смирнов) комсомол организациязының ажылын сонуургап көрбээн.

Комсомолга болгаш ооң удуртукчуларынга хамаарыштыр чамдык партийжи удуртукчуларның талазындан үнүн бедидер, бот-идепкейин кызар, ВЛКСМ обкомунга дыңнаттынай ажылдан үндүрер таварылгалар база тургулаан.

Комсомолчуларның активчи болгаш бот-идепкейлиг чоруун чедип алырынга хөй-нинти даалгалар чугула рольдут. Ынчалза-даа комсомол организацияларының хөй кезиинде комсомолчуларның колдуу-ла хөйнинти даалга чок. «Чыраа-Бажы» совхозта 548 комсомолчунуң чартыынган хөйү кандыда даалга чок. Комсомол организацияларының иштики ажылын сегидеринге партия комитеттери ВЛКСМ комитеттеринің инициативазын көдүрүп, дайынчы чоруун бедидер дээш боттуг дузаны көргүзери чугула.

Комсомолдуң иштики ажылында бар четпестерниң чылдагааны чүдел дизе, дыка хөй партия организацияларының комсомол кадрлары, активтер-биле кошкак ажылдап, комсомол кадрларын шилип, ажылга таарыштыр тургузар, өстүрер ажылдарны четпес удуртуп турарында. 1967 чылда комсомол организацияларының секретарларының 70 хуузу, а бо чылдың 6 айларында 26 хуузу сөлушкан. Ол-ла үеде райкомнар база хоорком секретарларының чартык кезиниден хөйү сөлушкан.

СЭКП-ниң чамдык райкомнары, Кызыл хооркому, партия эге организациялары комсомолду удуртурунга партийжи өзекти быжыглаар дугайында партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин ам-даа четпес күүседип турар. Комсомол организацияларының составының чүгле 13 хуузу коммунистер, а Каа-Хемде, Кызылда, Хову-Аксында оон-даа эвээш .Комсомол организацияларының ролюн болгаш авторитедин көдүрери — партия организацияларының хүн бүрүнүң ажылы. Коллективтиң хөй талалыг амыдыралынга ында комсомол организациязының киржилгезин күштелдирер ужурлуг.

СЭКП кежигүнүнге кирип турарларда комсомолчуларның санының кызырлын турары ажылда улуг четпестиң бирээзи болуг. Ол хирезинде областың комсомол организациязының үчёдүндан чылдың-на ийи муң ажыг комсомолчулар назыны эрткен дээш үнүп турар. Комсомолчуларны партияга СЭКП-ниң Кызыл хооркому, Тес-Хем, Өвүр райкомнары эвээш киирип ап турағ.

Областың партия организациязының мурнунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, улептирну, тудугну, транспорту болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыңай хөгжүдериниң улуг сорулгалары салдынган. В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг чарыш республикада калбарган. Бо бүгү ажылдарга аныяктар, ооң мурнакчы отряды — комсомол улуг рольду ойнаарын, ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга күш-ажылчы улуг көдүрүлгүшкү-биле уткуурун, партия организациялары аныяктарны деткип, олариың идепкейин көдүрүп, бодунуң дайынчы болгаш шынчы күүлевыры — комсомолга удуртулганы экижидериниң сорулгаларын эш С. К. Тока илеткелиниң төнчүзүнде чугаалаан.

Кызылдың төп аъш-чем магазинининг киладис эргелекчизинде коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү Зинаида Михайловна Ковлова ажылдап турар. Эки ажылы дээш ол төй катап шаңнаткан. Оон ады Кызыл садыгның Хүндүлел дептеринде бижиттинген.

ЧУРУКТА: З. М. Ковлованың ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

болгаш облпрофчөвүлелде

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарыжының 1968 чылдың бирги чартында түңнелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажып көрген.

Чарышка бирги черни Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл кодээ Соведи (даргазы Х. Дойнуң) заалаан. **Тиилекчиге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан.**

Социалистиг чарышка **ийиги черни Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Соведи** (даргазы И. Чепкасов) болгаш **Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Соведи** (даргазы С. Иргит) алган.

Таңды районнуң Кочетов кодээ Соведи (даргазы О. Маңнаар-оол), **Чөвн-Хемчиктиң Чадаана** (даргазы Ч. Бири-Санза), **Эрзинниң Сарыг-Булуң** (даргазы Ч. Ховига), **Тес-Хемниң Чыргаланды** (даргазы М. Ензак), **Бии-Хемниң Аржаан** (даргазы Бичиуруг), **Улуг-Хемниң Ак-Туруг** (даргазы К. Дамбу), **Кызылдың Черби** (даргазы А. Барков), **Тожунуң Сыстыг-Хем** (даргазы А. Качаева), **Өвүрнүң Солчур** (даргазы Д. Шагдыр) **кодээ Советтери социалистиг чарыштың бүгү негелделерни чедиишкинниг күүсеткенин Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел демдеглээн.**

Кодээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарыжының идепкейлиг киржикчилери болгаш организакчылары Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл кодээ Совединиң даргазы Х. Дойнуң, Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Совединиң даргазы И. Чепкасов, Тес-Хем районнуң Чыргаланды кодээ Совединиң даргазы М. Ензак, Тожу районнуң Азас кодээ Совединиң депутады К. Биче-оол, өл-ла районнуң Ий кодээ Совединиң депутады В. Маады, Чадаана кодээ Совединиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат М. Семис-оол, Кызыл хоорайның Шынаа кодээ Совединиң даргазы Д. Комбу, Таңды районнуң Кочетов кодээ Совединде эш-хүүзүнүң судунуң даргазы депутат М. Чернышева, Эрзин районнуң Сарыг-Булуң кодээ Совединиң херээженнер чөвүлелиниң даргазы депутат Соян Маадыр, Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг кодээ Совединиң бюджет талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат Т. Жукова оларны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң «Күш-ажылга алдар» деп дептеринге киир бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери, олардың күүсбомнары болгаш профэвилелдер организациялары В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш ажыл-агыйларын, бүдүрүлгелериниң, бригадаларның болгаш чурттакчылыг черлериниң аразында социалистиг чарыштың бүгү талазы-биле калбартып, алган хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуглар.

Найыралдыг кожаларывыс-биле

Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш социалистиг чурттарның аразында акы-дуңма харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы бүгү талазыбиле улам ыңай хөгжүдеринче, социалистиг чурттарның улустарының найыралын быжыглаарынче угланган бистиң партиявыстың политиказын бүгү совет улус-биле бир домей Өвүр районнуң ажылчы чоннары бүрүнү-биле хүлээп ап, деткип турар.

«Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң Варшавага Ужуражышкынының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ныҢ июль Пленумунуң доктаалын районнуң бүгү коммуинстери болгаш ажылчы чоннары изин-биле деткип, хүлээп алган.

Совет Эвилели-биле социалистиг чурттарның улустарының ак сеткилдиг, найыралдыг харылзааларының, интернационалчы дузалажылганының болгаш кады ажылдажылгазының улам өөгжүп, быжыгып турарының база бир херечизи болза бистиң республика-биле, оон иштинде Өвүр район-биле Моол Арат Республиканың кызыгаар аймактарының найыралдыг харылзаалары, кады ажылдажылгазы болуп турар.

Тыва, моол улустарның акыдуңма найыралдыг харылзаазы чаңчыл болган төөгүлүг. Ынчалза-даа ол харылзаалар ылаңгыя сөөлгү чылдарда социалистиг кады ажылдажылга болгаш акы-дуңма найырал деп лозуң-биле улам калбарган. Бистиң харылзааларывыс колдуунда-ла социализм, коммунизм тургузуушкунунда чедиишкиниерни, арга-дуржулгаларны солчуру-биле, марксисчиленинчи идеяларга ажылчы чоннарны кижизидериниң, культура-массалыг ажылдарның талазы-биле арга-сүмелерин, дуржулгаларын солчуру-биле болуп турар.

Тыва АССР-ниң Совет-моол найырал ниитилели-биле МАР-ның бистиң-биле кожа аймактарның моол-совет найырал ниитилелиниң аразында дугуржулгалар ёзугаар МАР-ның Убса-Нур аймаанның Давс, Сагиль сумулары-биле бистиң районуң аразында бо чылын найыралдыг харылзааларны чорутkан.

Убса-Нур аймактың Сагиль сес чыл школазы-биле Саглы сес чыл школаларының пионерлери сөөлгү үш чылда чаңчыл болган харылзааны тудуп турар. Ол школаларның пионерлери бо чылдың майда ийи чурттуң кызыгаарынга «Ленининиң чагыгларын-биле чоруп орбис» деп лозуң-биле Владимир Ильичиниң төрүттүгенген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатказын ужуражышкыны кылган. Аңаа пионерлер уран-чечен талантыларын, спортчу мергежилин, пионер ажылының талазы-биле дуржулгаларын солушканнар. Бистиң пионерлеривис моол өөнүктериниң национал хүрешке чараш девизирин, хүрештиң янзы-бүрү аргаларын ажыглап билирин, чиик атлетиказа бедик мергежилдиин сонуургап көргеннер. Моолдуң школачылары күш-культура кичээлдеринге болгаш спортчу болгумнерге национал хүрешти тускай кичээл кылдыр эрттирип турарын Саглы школазының пионерлери боттарынга ажыглаар деп шиитпирлээннер.

Убса-Нур аймактың Давс сумузунда кижи эмнелгезининг ажылдакчылары Хандагайтының район эмнелгезининг ажылы-биле дуржулга солчуп, бир хүн эмчилерниң ажылын практика кырынга танышканнар. Бодунуң ээлчээнде район эмнелгезиниң болүк эмчилери Давс сумузунга баргаш боттарының дуржулгаларын солчуп, чамдык аарыг кижилерни шинчип, оларны канчаар эмнээрининг талазы-биле арга-сүмелерин бергеннер. Эмчилерниң бо дуржулга солчулгазы ажыктыг өөредиг болган деп моол өөнүктер бедии-биле үнелээннер.

«Торгалыг» совхозта «Урожай» спорт ниитилели-биле Убса-Нур аймактың «Алдар» кодээ ажыл-агый каттыжышкынында спорт ниитилелиниң спортчуларының моол-совет найыралга тураскаатказ эш хүүзүнүң ужуражышкыны болган, Аңаа моол спортчулар хол бомбүүнүң, национал хүрештиң талазы-биле артык күштүүн көргүскеннер. Бистиң спортчуларывыс моол өөнүктери ышкаш спортчу белеткелдерин, маргылдаалларны доктаамал кылып турары, национал хүрештиң аргаларын, девизирин өөренири чугула-дыр деп боттарынга түңнелди кылганнар.

Торгалыг кодээ клубунуң чанында «Хомус» деп агитбригада-биле Давс сумузунда боттывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң аразында дуржулга солчулгазы кайы-кайызының практиг ажылынга ажыктыг болган.

Биске найыралдыг харылзаалар ёзугаар кээп турар моол өөнүктер хойжу бригадаларның ажылын, дүк кыргылдазын механизастаарын, зооветеринария ажылын, мал чеминиң белеткелин механизастаарын болгаш школа, эмнелге, культура албан черлериниң, ясли-садиктериниң ажылын сонуургап турарлар. Бо талазы-биле бисте бар чамдык чедиишкиннерни, дуржулгаларны өөнүктеривиске таныштырып бээрин оралдажып турар бис. Оон-биле кады моол өөнүктерден хөй ажыктыг эки чүүлдерни билип ал, практиктиг ажылывыска ажыглап турар бис.

Совет, моол улустарының аразында найыралдыг харылзаалар боттарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, ёзулуг интернационалчы акы-дуңма харылзаа болуп турарын онзалап демдеглээрин чугула.

В. ОЧУР-ООЛ,
СЭКП Өвүр райкомунуң секретары.

БИР МЕГЕ ЛОЗУҢ ДУГАЙЫНДА

Буржуаз парлалга каш айлар иштинде социализмниң чамдык «чаа үлегер майнык», хамыктың мурнунда «демократтыг социализм» деп адаар чүвени аажок хандыкшыл-биле мактап чарлап тургары бо-дур. Чаа үелер келирге-ле — чаа ыры тып алырлар: капиталистиг делегейге социализм дүгайында кандыг-даа сөгындырыышкынны бачыттыг деп санап турганы үрде ийикпе, а ам дээрге,—шуут кайгаар сен, —парижчи «Орор» азы ньюйоркчу «Дейли ньюс» ышкаш ындыг чүс-карачы солуннар безин оон «чаа» болгаш «эң чаа» үлегер майыктарының дугайын, караан безин чивеш кылбайн, чугаалап турарлар. Черчилльдиң оон дугайын күзел турганы дег социализмни кавайынга-ла боой тудуп каары болдунмаан болганда, ону канчап-чоп-даа эде тургузары, антикоммунистиг байдалче эде кылыры болдуна бээри чадавас ярги?

Антикоммунизмниң теоретиктери болгаш практиктери ол дугайын шагда-ла күзел турар. «Чаа үлегер мэйыктарның» кол тыныкчыларының бирээзи — Эттли 1948 чылда-ла британ парламентиге чүве чугаалап тура: **«Мээң бодап турарым ёзугаар, коммунизмге удур контрчепсек болур ужурлуг демократтыг социализмниң принцивин бүгү чурттар хүлээп алган турарын мен чайгаар (!) сүзээр-дир мен»** деп медеглээн. Үш чыл эрткенде антикоммунистиг «демократтыг социализм», өлүтленнеңердеи Франкфуртка катап дириг-зип келгеи Социалистиг интернационалдың албан ёзунун идеологизазы кылдыр чарлаттынган, а оон сээнде элээн каш социал-демократтыг партияларның, хамыктың мурнунда барыын-германдың социал-демократтыг партияның программаларынга кииртинген.

Коммунистер ынчан-на ол меге лозуңну сойгалаан, ынчангаш оон чогаадыкчылары изигленишкинин оожургатканнар. Ам ол-ла лозуңну база катап бурган авыралынче үндүр сөөртүп келгени бо, харын аңаа чылдак болган чүүл, баштай бодап көөрге, «демократтыг социализмге» сонуургалдың болгаш магадавашкынның социалистиг бир чуртка, ылавылаарга — Чехословакияга хенертен тыптып келгени болган хире.

Чехословак солуннарның идеологиязының чогуур ыңдыг терминалогиязы-биле таныш эвес чамдык номчукчуларының мынчаар бодап турар: **«социализм»** деп сөске **«демократия»** деп сөстүң немепперге — чүзү багай деп? Бис шуптувус — **социалистиг демократия** дээш туржуп турағ-ла болгай бис. Айтырыгның чогум утказы болза, **«демократтыг социализмниң»** концепциязы социалистиг демократияның марксизм-ленинизмниң үндезинниге хөгжүдерин эвес, а оов шуут өске, **антимарксичи** политиктиг системаны хөгжүдерин көрүп турарында-дыр, — оон чогум утказын моон адаанга чугаалаар мен.

Чехословакияны «демократтыг социализмче» киирери дээш шырбайып турар кижилерниң чугааларындан ап көөрге, мында чүвениң ужуру чүл дээрзин олар кончуг эки билип тураг.

ӨСКЕНИҢ КОКПАЗЫНДА

Чүвениң ужуру дээрге, Прагада чамдык кижилерни өскениң кокпазынче тыртa бергенинде-дир.

«Младә фронта» солун апрель 5-те-ле «Социалистиг аныяктарның катдыктыжыышкынының» белеткел комитеди дээр чүвениң кыйгырыын парлаан, ында бодүүн чоруктун элбээйден качыгдал чокка мынчаар медеглээн: «Амгы үе— ол дээрге бистиң үевис. Бистиң салгалывыс коммунизм үезинде чурттаар деп бадыткавайн турар бис. **Бис демократтыг социализмни шынап-ла күзел турар бис».**

Неделя эрткенде чехословак социалистиг партияның органы «Свободне слово» мынчаар медеглээн: «Бис марксисчи партия эвес бис... Бис бодувустүн чехословак социализмивисти тургузар дээн бис... **Бис кезээде Масариктиң идеяларын барымдаалаар бис».**

Оон соңгуде «философ» Свитак антимарксисчи, антикоммунистиг шугаазының дараалашкак медеглелдерин кылган, чижээ, ол май 14-те «чехословак шевелденің боттуг яргазы болгаш делегейниң (!) социалистиг шимчээшкининге оон салыышкыны болур демократтыг социализмниң перспективазы **амгы социал-демократтарны** магадавашкын-биле хайныктарын турар» дээрзин чарлаан.

Оон даразында улаштыр мурнундагы, буржуаз Чехословакияга хөделип турган социал-демократтыг партияның удуртукчузу чораан Зденек Кярл болза ЧКП-биле каттыжар дугайында ол партияның 1948 чылда хүлээп алган шиитпири «дүрүм ёзугаар эвес» чүве деп медеглээш, оон ажыл-чорудулгазын **«катап тургузарын»** негээн.

Ынчандыр чоруп-ла чоруп каан... Ындыг медеглеллерни чоокка чедир антикоммунистиг бодалдарын ой-шаа келгиже чедир чажырып чорааннар кылып турган болза-даа, дидимнеени бергилээн Свитак ышкаш кижилерниң хенертен чугаалап үнгени ындыгла элдептиг чүве эвес болган: чаагай чыттыг эвес-даа болза «түс чечек частып үнген» деп чугаалавар херек. Ынчаарга коммунизмге удурланыштыр тургузуп турар «демократтыг социализмни» алган йөрээрин чамдык чехословак коммунистер, харын-даа коммунист эвес бөдүүн кижилер безин чугаалап эгелээни элээн элдептиг болган.

Чижээ, май 30-де ЧКП ТК-ныҢ органы «Руде правога» доценттер В. Клочка биле З. Ичинскийниң чүүлү көстүп келген, — солун оон-биле кады Клочка болза «Чехословакияның политиктиг тургузуунуң айтырыгларын көрүп турар чехословак тускай эртемниглериҢ бөлүүнде» ажылдап турар деп, ылавылаан. Харын бо тускай эртемнитлер чуртта **политиктиг системаны** өскертир дугайында айтырыгны шуут дөрт тургузуп келген, — олар мынча деп бижээн: «Амгы үе-чада— ол дээрге эрги (!) политиктиг системадан чаа (!) системаже шилчилгениң үези. Ол «шилчилгениң» эң-не илергей демдээ кылдыр авторлар коммунистиг партияның удуртукчу ролюндан ойталаары болур деп санап турар.

Мурнунда ийи чорукчу чораан, ам деннертен политиканың амданын апкан Иржи Ганзелка ийи неделя эрткенде «Младә фронта» солунунуң арынга улам-на дөрт шугумун чугаалап үндүрген. Чехословакияга амга чедир туруп турар политиктиг системаны «халап дег» деп, а коммунистиг партияның удуртукчу ролюн «эвээш бөлүк кижилерниң холунда эрге-чаргыргага монополия» деп адаап, ол ЧКП ТК-ныҢ май пленумун улуг тура-биле шүгүмчүлеп, «аңаа шыныда шиитпир чок демисел эгелээн болгаш оон ужурунда чүнү-даа бергил шыдаваан демисел» деп ынчаар чугаалаан. (Май пленуму болза кол айыыл антисоциалистиг барыын күштер болуп турар деп медеглээни билдингир болгай).

Оон ыңай «Шпигель» деп барыын герман журналдың июль 22-де магадал-биле дыңнатканы болза, ЧССР-ниң юстиция министри, социалистиг партияның даргазы Б. Кучера журналдың корреспондентизинге ол партия 1897 чылдан бээр чехтиҢ хоочун партизаны болбуштаан, ЧКП-ге хамаарыштыр «чарижалакчы рольдут туржур сагыштыг» деп медеглээн. **«Бис ындыг конфронтациияны күзел турар бис»**—деп, ол чугаалаан. Министрден «ЧССР-ниң удуртулгазынга кажан бир солчулга болу берип база коммунистиг партияның орнун, чижээ, социалистиг партия эзлеп болур деп ол бодап турар бе» деп айтырарга, оон харылзаалы болза: «Теория талазы-биле ол боол болур» дээн.—А практика кырынга?»—деп, корреспондент салдыкпаан. — **«Практика кырынга-даа харын чадавас. Ынчалза-даа ол дугайын тодаргай чугаалары хөлүн эртар эрте-дир»**— деп, министр чугаалаан.

Чехословакияда болуп турар «либерализациязы» империализмниң идеологтарының бүгү-ле аргалар-биле алдарыкдыл эгелээнин бо бүгүнүң сөөлүнде кайгаан херээ бар деппе!

Барыын герман профессор Менерт ышкаш коммунизмниң эштеш чок дайзыны безин: «Бир эвес Чехословакия азы өске-даа чөөн-европейжи чурттар социал демократизмниң оруу-биле баар болза, биске **социал-демократтыг Чехословакия-биле** чугаалажыры дыка чиик апаар дээрзи шуут-ла билдингир-дир» деп, бо хүнүнде чажырбаан оорушкү-биле медеглеп турарының таварылга эвеэн база шын-дыр.

Чүге? Бо айтырыгны харылаар төлээде, амгы үениң барыын социал-демократизмының теориязының болгаш практиказының үндезини болуп турар «демократтыг социализм» дээр чүвениң утка-шынарын кичээнгейлиг тодарадып көөр херек.

МАРКСИЗМДЕН ОЙТАЛААШКЫН

«Нойес Дойчланд» солун болза үстүнде лозуң дээрге, «социал-демократтыг партияларның программаларында, чижээ, ГСДП-ниң Годесберг программазында бир түү сөс апарган» дээрзин июль 13-те сагындырган.

Барыын-герман социал-демократарның 1959 чылдың ноябрь 15-те Бад-Годесберг съездизинге хүлээп алган программазы марксизмден бүрүн болгаш шуут чарылганын чарлаан дээрзин маңаа холбаштыр демдеглевейн барып болбас. **«Философтуг, экономиктиг болгаш социал өөредиг болур марксизмни социал-демократтар бодунуң тоогу архивинче дужаап берипкен»** — деп, ГСДП-ниң теоретиктеринің бирээзи Ульрик Ломар ол хүннерде медеглээн. «Вашингтон пост» солун ол болуушкунга ынчан-на «Марксизмни хөөржүткени» деп мурнуку чүүлдү баравлгатkаш, ГСДП ам «бо состүң ёзулуг утказы-биле алырга, социалистиг эвес апарган» деп демдеглээн, ынчаарга эң караңгы реакцияның ыдыктыг адазы Аденауэр боду ол партия марксизмниң орнунга «чүнү-даа хүлээтпес» тодарадылганы хүлээп алган деп сеткилин ханып демдеглээн.

Чугаа чүвүң дугайында болуп турарыл?

«Социалистиг интернационалдың» Франкфурт декларациязын ' болгаш ГСДП-ниң Годесберг программазын бүрүн база бүгү тала-биле тайылбырларын ораладшпайн, ийи үндезин айтырыгларны: социалистиг ниитилелдиң экономиктиг будужүнүн дугайын болгаш ол ниитилелге эрге-чагырганың системазының дугайын көрээли,

1. Маркс биле Ленинниң өөреткени ышкаш, социализм болзэ хамыктың мурнунда будүрүлгенің чепсек-херекселдериниҢ хуунуң өнүзүн уаатkаны болгаш оларны бүгү улустуң эдилели болдурары болур,—мөлчүтделден, экономиктиг кризистерден, ажыл чок чоруктан, түргелделден хостуг чорук чүгле ынчаар хандыртынын болур.

А «демократтыг социализмниң» камгалакчылары айтырыгны канчаар тургузуп турарыл?

Социалистиг интернационалдың 1951 чылдың июльде хүлээп алган франкфурт декларациязы-ла социализм хуу өнүзүнүң туруп турарынга **«тааржыр»** болгаш улустуң чаагай чоруун белдиринге **хуу капитал эдилекчилеринге күрүне дузалаар (!) ужурлуг»** деп, чарлаан. Ол тезистиң хөгжүдери-биле, ГСДП-ниң Годесберг программазының чогаалыкчылары аңаа **«будүрүлгениң чепсектериҢе хуу өнүү ниитилелиҢ талазындан камгаладыр (!)** эргелиг» деп, бижээннер.

2. Социализм болза, Маркс биле

Делегей бо хүннерде

ЯКП ТК-ның пленуму

ТОКИО. (СЭТА). «Акахата» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, Японияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чедиги пленуму бодунуң ажылын эгелээн. Пленумнуң бирги хуралынга «Япон парламентиниң үстүкү палатазынга соңгулданың түңнелдери болгаш бистиң партиявыстың бирги эзлчеглиг сорулгалары» деп айтырыгның талазы-биле ЯКП ТК-ның Президиумунуң илеткелин ЯКП ТК-ның чиңгине секретары Кэндзи Миямото кылган. ЯКП ТК-ның пленуму бо илеткелди чугаалажып көөрүн эгелээн.

Сан көвүдеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 29-та Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургуп кирген ийи америк самолётту Нгеан можунуң агаарынга дүжүр аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Соңгу Вьетнамның девискээриниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 3.067 четкен.

Плотина ажыттынган

ТУНИС. (СЭТА). Кассеб хемде Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле туткан плотинаны Тунистиң президентизи Бургиба байырлалдыг байдалга ажыткан.

Бодунуң чугаазынга президент Тунистиң экономиказынга ол гидротехниктиг дериишкиниң улуг ужур-дузазын демдеглээн. Плотинаны тударынга Тунис, Совет Эвилели, Югославияның киришкенин демдеглээш, Бургиба хөй талалыг ындыг кады ажылдажылганы келир үеде-даа үргүлчү практикалаар дээрзинге идегелин илергейлээн. Тудугга киришкен совет тускай эртемниглерниң ажылын ол бедии-биле үнелээн.

Г. Уинстоннуң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). АКШ-тың Компартиязының ГДР-де чоруп турар төлээлериниң удуртукчузу, партияның национал секретары Г. Уинстоннуң «Нойес дойчланд» солунга берген интервьюзунга медеглээни болза, ЧКП Төп Комитединге акы-дуңма беш партияларның чагаазы — бир партияга элээн каш партияларның идепкейлиг дузаламчызының тодаргай чижээ-дир. Ында бижээн саналдар социализмни камгалаарының херээнге бараан болур.

Делегей империализминиң контрреволюстуг чимзениишкиннеринге удур демиселдиң тодаргай оруун ол чагаада айыткан дээрзин национал секретарь демдеглээн. Социалистиг лагерьниң чаңгыс эви, национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле база капиталистиг чурттарда демократтыг шимчээшкин-биле ооң күжениишкиннерин каттыштырары — антиимпериалистиг болгаш социалистиг күштерниң чедиишкинниг демиселиниң магадылалы ол.

Чер бөмбүрзээниң чонунуң бир кезиин мөлчүгделден хостааны империализмниң фронтузунче баштайгы шиитпирлиг чаза таварыышкын чок турган болза, улуг Совет Эвилели тургустунмаан болза, болдунмас ийик деп, ол айыткан. Оран делегейниң улустары Совет Эвилелинге кажан-даа бүрүн төлеп шыдавазы когарал бар, ол дээрге, делегейниң ийиги дайынының үезинде совет улустуң когаралы-дыр деп чүвени доктаамал билип чоруур ужурлуг. Делегейниң ийиги дайынынга Совет Эвилели фашистиг хамчыктан кижи төрелгеттенни камгалап алырынга шиитпирлиг рольду ойнаан.

Интервьюзунуң түңнелинде Г. Уинстон социализм тургузуушкунунга немец ажылчы чоннарның республиказының чедиишкинин бедии-биле үнелээн.

Съездиниң делегаттарынга кыйгырыг

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Демократтыг партияның либералдыг кезээниң төлээлекчилерин бодунуң хүрээлецинге каттыштырган «Демократтыг ходелиишкиннерниң талалакчылары — американнар» организациязы президентиге Губерт Хэмфриниң кандидатуразынга албан ёзузу-биле удурланып, ону «шаандагы шагның кандидады болгаш улустуң хүлээвээн политиказын илергейлеп турар» деп, санаан.

Ол организация Хэмфриниң кандидатуразын бодунуң канчаар көрүп турар дугайында чагаазын демократтыг партияның ам болур съездизиниң бүгү делегаттарынга чоруткан. «Демократтыг ходелиишкиннерниң талалакчылары—американнар» организацияның оралакчы даргазы Джозеф Рау Вашингтонга болган парлалга конференциязынга ол дугайын медеглээн. Дайынга удур турушта турар сенатор Маккартиниң кандидатуразы дээш бадылаар деп съездиниң делегаттарын чагаада кыйгырган.

Хэмфри «Демократтыг ходелиишкиннерниң талалакчылары — американнар» деп организацияның база бир үндезилекчизи болур болгаш ону каш чылдарның дургузунда баштап келген.

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ СПОРТЧУ АНЫЯКТАРЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Бо хүннерде фестивальчы Болгарияның хөй-хөй хоорайларында өңгүр спортчу хептер кеткен, додуккан, күдер оолдар, кыстар бола көстүп чоруп турар. Олар делегей аныяктарының шуулганынга киржир дээш, маңаа национал төлээлер-биле кады келген. Эң шыырак, шалыпкын болгаш аваангырлар стадионнарга, суг орукчугаштарынга, спорт шөлдеринге дөрт хүн маргылдажып келген. Фестивальдың спорт маргылдааларынга келгеннериниң «чер девискээри» София-биле катай алырга, он дөрт хоорай болган.

Ооң программазында кирген маргылдаалар хөй, чүүл-бүрү: теннис, бокс, сугга эштири, баскетбол ойнаары, чадаг-тергечилер чарыжы, аар атлетика... Совет спорттуң аныяк төлээлери фестиваль «олимпиадазынга» эң калбаа-биле киржип турар. Бистиң командавыс 62 хоорайдан келген 130 ажыг кижи составтыг.

Софияның «Спартак» бассейнининиң суг орукчугаштарынга эрттирер маргылдаалар доозулган. Үш метр бедик трамплинден сугже халыырынга бистиң Джаниеевавыс шүүлген (359,5 санны алган). Болгар спортчулар К. Ташева биле М. Александрованың алган макталының аңаа 50 санныг үнеледии четпес болган. Олар тус-тузунда ийиги — үшкү черни алган.

Совет эштикчи кыс В. Буркаускайтениң 200 метрге брасстап эштирин доосканы фестивальдың база бир рекорду түңнелдиг болган. Ооң үе-шагы — 2 минута 53,8 секунда. Болгар Ю. Русев 400 метрге эштиринге чүгле эң сөөлгү үе-чадага кээп чоруй шүглүп үнген. Бистиң Г. Давыдовувустуң түңнели аңаа 0,6 секунда-ла четпейн барган. 100 метрге эштиринге И. Павлованың алган түңнели Болгарияның чемпиону, бирги черни алган Ж. Славчеваныынга 0,2 секунда четпээн.

Бистиң баскетболчу мастерлеривис маргылдаазын бүзүрелдиг эгелээн. Оолдарның шилиндек командазы Тунистиң командазы-биле 81:18 санныг, а кыстарныы — Румынияның спортчулары-биле 92:33 сан алган түңнелдиг кылдыр удук негежип ойнаан.

Волейболистер база шыырак ойнап турар. Бистиң оолдарывыс Франциядан болгаш Ливандан келген командаларны бир дөмей 3:0 санныг удуп алган. ССРЭ-ниң херээженнер командазы маргылдааның эң эгезинде-ле венгр волейболчуларга аштырып, бир «тайгаш», польша кыстар-биле ужуражыышкынынга дески ойнаарын көргүскен болгаш оларны бүзүрелдии-биле 3:0 санга уткан.

Чадаг-тергечилер база боттарының «деңнелин илередип көргүскен». 100 километр дурттуг чазаглыг орукка чаржырынга Польша Улус Республиканың командазы эртип келген. Бистиң оолдарывыс бешки черни алган.

Софияга ССРЭ-ниң спортчу бөлүү-даа, ооң-биле катай бүгү төлээлери база рекорд чедип алган. Шуулганның совет киржикчилери фестивальдың спортчу демдээн алырының нормаларын чедиишкинниг дужааган.

Спортчу эстафетаны Пловдивте чыглып турар теннисчилер, боксчулар, Хасковода келген мөгелер. Видинде чыылган аар атлеттер чоокку үеде хүлээп алыр. Софияга, Бургаска, Вратецке болгаш оон-даа өске хоорайларга футбол маргылдааларының калбарып үнерин чон четтикпейн манап турар.

Фестивальчы амыдыралдың чүүл-бүрү болуушкуннарлыг спорт программазында айыткан хемчеглер база онза сонуурганчыг. Театр уран чүүлүнүң дээди институдунуң залында делегейниң спорт клуву ажыттынган, ында спорт литературазының, фотографиязының делгелгелери ажылдап турар.

Бо хүннерде найысылалдың «Витиз» кинотеатрында делегейниң «Спортка кеш-сөөк ылгаар дорамчылал тургуспас!» деп темалыг дискуссиялары эртип турар. Аңаа бокс талазы-биле олимпийжи чемпион Валерий Попенченко болгаш ГДР-ниң сураглыг чадаг-тергечизи Густав Адольф Шур сонуурганчыг илеткелдер кылган.

Вьетнам Демократтыг Республика. Тханьхао моожуда ристиң богун чулуп турары. СЭТА-ның фото медээзи.

ЧӨГЕНЧИГ УТКУУШКУН

Бо хүннер башкы кадрларны школаларга четчелээриниң түлүк үези. Маңаа чүгле улус өөредилге килдистери эвес, а харын чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларының сагыш човаашкынының төвүнге турары билдингир. Ындыг турбуже чамдык удуртукчулар бо ажылче сагыш салбас, башкы кадрларның амыдырал хандырылгазын тоомчага албас чоруктар бар.

Июль 12-де Ий сес чыл школазының башкылары, ада-нелер 13 чыл ажылдап келген директору Кызыл-оол Маадыевич Торжуну чылыы-биле үдеп чорутканнар. Ол башкы кожазында «Совет Тыва» колхозтуң Азас ортумак школазының директорунга депшиттиргеш, ынаар ажылдап чоруп турганы ол. Аңаа чедир ийи хонук бурунгаар Азас көдээ Совединиң даргазы Маады Манзай-оолдуң бодунга болгаш колхоз баштаар чериниң даргазы Михаил Монгушка школаның чаа томуйлаткан директору көжүп чеде бээрин дыңнадып, ооң олурар бажыңын белеткеп, таарымчалыг байдалды тургузарын райкүүском дааскан турган. Эш Торжунуң көжүп чедериниң эртенинде көдээ Совет даргазы М. Ш. Манзай-оол Тоора-Хемге келген турда, бис база катап директорнуң чеде бээриниң дугайын сагындырган бис. Школаның директорунуң чогундан ында чайгы септелгениң бергедээшкинге таваржып турарын, чаа директорнуң чеде бергеш боду киржип, ону кылдырарының чугулазын райкомга болгаш райкүүскомга каш удаа сагындырып, айтып келген.

Колхоз даргазы эш Монгуш башкыны көжүрүп алыр машинаны чорудуп, шыдаар шаа-биле дузалашкан. А ол ажылга дорт хамаарылгалыг көдээ Совет даргазы эш Манзай-оол директорнуң түр када олурар бажыңын белеткеп каарын бодунуң херээ эвес кылдыр санааш, ол башкыларның көжүп чеде бергениниң үезинде «декей-оолап» алган «шимээнниг» уткуп алган.

— Чаа көжүп чедип-ле келдим, Маады Шаварович. Каяа дүжүртүнерил?— деп, Кызыл-оол Маадыевич даргазының «эзеңгизи» дыңзый бергенин-даа херексевес хире, чылыг үделгениң артып калган сеткил өөрүшкүзүнден хөөнү хевээр чугаалап үнген. Дарга харыы бээриниң орнунга, башкыларның өөрүшкүзүн өжүр чалчыттынып үнген:

— Силерни бээр келзин деп кым чалааныл! Баар чериңерге барыңнар, чоруур чериңерге чоруңар. Меңээ кижилер хамаан чок чүве!

«Ээ! Бо-даа хөлүн эрткен дарга-дыр, мооң-биле чугаалашкан-даа дүжүү бар бе?» кылдыр бодааш, чаа келген директор дегийт-ле аалының иштин (ол база башкы кижи) чазавыктай:

— Валя! Сен уругларың-биле мыя бажың чанынга олурам, ен мынаар бажың барып көргеш келийн—дээн.

Элең-тендиң даргазын эдертип алгаш бир-ле бажыңга барып четкен. Ишти, даштынга инектер девээлеп турган бажыңчыгаш болган!

— Мону оода-ла чүге аштап кагбаан чоор?— деп, директор харын эпчоксуна берген.

— Силерлерниң моорлап келириңерни билбээн-дир бис, өршээңер!—деп, Манзай-оол кочулап харыылаан.

... Кежээ дүшкен, уруг-дарыглыг башкы хонар безин чер тывар аргажок, эт-севин школа складынга суп каардан өске арга тыппаан. М. Ш. Манзай-оолдуң чалчыырын дыңнаарындан түвексингеш, башкылар таныш-көрүш эш-өөрүнүң бажыңын орай апарганда дилеп тыпкаш, аңаа хонганнар...

Кызыл-оол Маадыевич Торжу үр чыл ажылдаан, ийи колхозтуң кайызын-даа эки билир, чонну-даа ыяк билир, таныыр болганы эки. Ооң орнунга өске-бир, мырыңай ол черге кээп көрбээн кижи шак ынчаар көжүп кээрге, ынчалдыр уткуп алган болза, чүү болгай дег-дир! Эш Манзай-оол даартазында-даа бодунуң буруузун миннир хире эвес, ол башкыларны дедир ойладып бадырарынга чоок турган. Чүгле райкүүском даргазы В. С. Тамдын-оол боду орта чеде берип, ол хөлүн эрткен дарганың хөделиишкинин чавырылдырбаан болза, школаның директору бергедээр турган.

Амгы үеде Азас ортумак школада байдал үндезини-биле экижип, септелге болгаш кадр айтырыы шиитпирлеттинген. Ынчалза-даа эш Манзай-оолдуң улус өөредилгезинче сагыш салбас, черле бодунуң ажылынга харыысалга чок чоруунуң уржуктары удуртур органнарның кичээнгейинден дашкаар артпас ужурлуг.

Улус өөредилге килдизин районда дорт харыылаар ужурлуг кижи болганымда, бо таварылганы район масштавындан үндүрбейн шиитпирледип алыр аргалыг турган мен. Ол шын. Ынчалза-даа бо таварылга, эш Манзай-оолдуң башкы кадрларга хамаарылгазын район иштинге «чаштынар» хире эвес кылдыр санап турар мен. Бо ай республиканың кайы-даа районнарында башкы кадрларның чыглып, четчелеттинип, сайгартынып турар түлүк ойү деп база катап номчукчуга тайылбырлааш, өске черлерге кадрларны шак бо таварылга ышкаш чөгенчиг уткуушкуннар манавазын күзээн сеткилимни илереттим.

О. НАМЧЫЛАК.

Тожунуң районо эргелекчизи.

Кыдатта болуушкуннар

Мао Цзэ-дуннуң бөлүү бо удаада «өөредилге талазынга революция» дээш пропагандачы база бир кампания чорудуп эгелээн. Инженер-техниктиг кадрларны белеткээрде, Шанхайның станок заводунуң үлегерин эдереринче кыйгырган, Мао Цзэ-дун «төөгүлүг эң чаа айтыышкынын» берген. Кыдатка ол чижектиг кампаниялар чорудулгазы черле ындыг. «Маонуң айтыышкынын» солуннарга ук заводта техниктиг кадрларны ажыглап турарының «дуржулгазының» дугайында ийи корреспондентиниң отчёду-биле катай парлап үндүрген. Техникумнар доосказ, заводка чаныш келген ажылчыннар институт, аспирантура доосканнар ийикпе даштыкыга өөренип чораан-нардан артык мергежилдиг тускай эртемниглер болуп турар деп, ол отчётту бижээннер бадыткаан. Бүдүрүлге ажылынга мергежээн дуржулга билиглер шиңгээдип алырынга дузалыг дээр, шагдан тура билдингир шынны чырыдыышкынның маочу чаартыкчылары мырыңай үйбалай будулдурарынга чедирген. «Номнар номчаан кижилер мугулайланып калыр», билиглер «бот-идепкейге дужамык болур» деп, олар чулчуруп турар. «Хөй номнар номчаан тудум-на, кижи улам күштүг дужамыкка туттурар, ооң шудургу ажылиш кылыр мөзүзү улам эвээжээр» деп, демги отчётта чугаалаан. Ону бижээннер дээди өөредилге черлерин доосканнарны заводтарже инженерлер эвес, анаа ажылчыннар кылдыр чорудуп бээр деп сүмелээн.

Мао Цзэ-дун ол «идеяларны» «чырыдыышкын талазынга революцияның» үндезини болдурарынче база кыйгырган. А бүгү кыдат парлалга ооң айтыышкынын «дайынчы улуг программа», «төөгүлүг документ» болгаш «марксизм-ленинизмниң чаа хөгжүлдези» деп безин чарлаан.

Мао Цзэ-дун бодунуң айтыышкынынга аштып чугаалаан тайылбыр база кылган. «Дээди өөредилге черлери черле херек» деп медеглээш, «нургулайында бойдус болгаш техника эртемнериниң дээди өөредилге черлерин ынча деп турарым ол, ынчалзажок өөредилге хуусаазын кызырар херек» дээн.

Өөредилге хуусааларын кызырарын деткивишаан, парлалга Хэнань можуда «Юйбэй» дээр медицина училищезин чижек кылдыр бижээн. Ол училищеге сургуулдар бир чыл өөренген соонда, «көдээге эң нептереңгей аарыгларны болдурбайн барып, эмнеп шыдаар» эмчилер диртип, ону доозуп үнүп турар. Биеэде долу ортумак эртем чедип албаан кижилерни дээди өөредилге черлеринге хүлээп алыр дугайында Мао Цзэ-дуннуң бодунуң айтыышкынын ёзугаар Кыдаттың элээн хөй институттарының өөредилге хуусаазын узаткан турбуже, кыдат медицина институдунга өөренириниң 8 чыл хуусаазын парлалга Лю Шао-циниң «контрреволюстуг ревизионисчи шугумунуң» түңнели деп каргап турар.

Ук кампания дээди өөредилге черлерин доосканнарны ажылга хуваары-биле капсырлашкан. Ооң-биле чергелештир «шахтёрлар болур дээш» шахталарже баарынче шахтёрларга кыйгырыг, «улустан өөренир дээш», көдээге барып, «анаа тараачыннар болуп ажылдаарынче» кыйгырыг онза чылдак болгулап турар.

Амгы «өөредилге доозукчуларынга» хамаарыштыр үндүрген ол кыйгырыгларда утка бар магат чок. Олар үш чыл хире үе дургузунда каяа-даа өөренмейн, чүнү-даа билип албайн келген. «Культура революциязы» дээди өөредилге черлериниң, школаларның ажылынга, эртем, техниктиг кадрлар белеткээр бүгү ажылга доктар таварыштырган. Профессорлар болгаш башкылар тарадыр сывыртканы, өөредилге номнары, херекселдери чок кылдырган. Чамдык черлерге кичээлдер үргүлчүлеп турза-даа, сургуулдар чүгле Мао Цзэ-дуннуң чугааларын коллективтиг шээжилеп келген. Студентилерниң «культура революциязынга» идепкейлиг киришкени — башкыларны эттеп-соккулааны, номнар, төөгүлүг тураскаалдар чок кылганы, «өжээннежип бөлүглешкеш бижектешкени» — оларның инженерлер ийикпе агрономнар болурунга дуза болбаан.

«Гуаимин жибао», өске-даа чамдык солуннар дээди болгаш тускай өөредилге черлерин доосканнар хөй сургуулдарны «анаа ажыл-ишчилер болуксавас» деп хомудап турар. «Культура революциязының» ол «эгелекчилери бергелерге таваржырындан коргар» болгаш «ыраккы, берге черлерже баар кылдыр томуйлатканындан былдап турар».

«Чырыдыышкынга» база бир «революция» дугайында эмгежок хөй пропагандачы материалдарда гуманитарлыг тускай эртемниг кадрларны оода-ла кыска хуусааларда белеткээриниң эргежок чугулазының дугайында чүнү-даа чугаалаваан. Ол талазы-биле Маонуң идеяларын өөренир курстар доозары четчир деп, Пекин санап турар.

Өөредилгеге хамаарыштыр Мао Цзэ-дуннуң «чаа айтыышкыннар» бергени тодаргай чылдагаанларлыг. «Культура революциязының» хайын халдаткан ажылы чүгле кадрлар белеткели эвес. Бүдүрүлге черлеринден хоочун тускай эртемниглериниң хөй кезиин үндүргени-биле ол капсырлашкан. Техника талазы-биле билиглиг кижилер дыка чедишпестей бээрге, бүдүрүлге ажылынга ондактыг апарган. Ынчангаш Маонуң бөлүү ам ол тудагдалды буу-хаа тускай эртемниглер белеткээри-биле дуглаар деп оралдажып турар.

Оон өске бир чылдагаан база бар. Мао Цзэ-дуннуң политиказынга партия кежигүнү-даа болгаш кежигүн эвес-даа интеллигенция шыңгыы удурланган болгай. Маочулар ам ниитилел эртемнериниң «билиглеринге төөреттирбээн» интеллигенция кадрларын тургуспушаан, чүгле техника талазы-биле тускай эртемниглер белеткээр өөредилге системазын тургузуп алыр деп оралдажып турар. Пекин солуннарының бижип турарын ёзугаар алырга, «Кыдатты ревизионизм уржуунга моон соңгаар 100 чыл дургузунда таварыштырбазының», «Маонуң идеяларынга» кандыг-даа удурланыышкын болдурбазының магадылалын ол бээр.

Пекинге «Маонуң чаа айтыышкынын» деткиириниң илергейлел чыскаалы болган. Ол чыскаалды Совет Эвилелинге болгаш СЭКП-ге удур нүгүлдээшкиннер кылырынга Мао Цзэ-дун бөлүүнүң организастап турар оон өске бүгү үүлгедиглери-биле дөмей ажыглаан.

(СЭТА).

Ленинниң өөреткени ышкаш, бодунуң маңнайы — ёзулуг революсчу партияга баштаткан пролетариаттың чүгле тиилелгелиг аңгы демиселиниң түңнелинде тургустунган туруп болур болгаш харын ол тиилелге чүгле пролетариат диктатуразын кандыг-бир хевирлиг кылдыр тургусканы-биле камгалаттынган болгаш быжыглаттынган туруп болур. Пролетариат диктатуразы кандыг-даа хевирге тургустунганындан хамаарылга чокка, ол кезээде демократияны калбартканы, ёзу барымдаалаан буржуаз демократиядан ёзулуг демократияже шилчээня болур. «Кым-на аңгыларның демиселин үнелеп көөрүн **пролетариат диктатуразын** хүлээп көөрүнге чедир **нептередип турар болдур**, чүгле ол марксист болур— деп, Ленин айыткан. — Марксистиң хөй-хөй биче (харын база улуг-даа) буржуазиядан ханы ылгалдыы мында».

А «демократтыг социализмниң камгалакчылары айтырыгны канчаар тургузуп турарыл?

Олар марксизмниң бо үндезин принциптерииден арылдыр ойталаанар. ГСДП бодунуң Годесберг программазынга, ол партия **«янзы-бүрү бүзүрелгени болгаш мировоззрениени** төлээлеп турар кижилерниң бөлүглели болур» деп ажыы-биле медеглээн, а ооң теоретиги В. Таймер, ниитилел хөгжүлдезиниң боттуг хоойлуларын тооп көрбейн, оларны **«чаагай сеткилдиң автономнуг идеязы»** болгаш **«хосталганың автономнуг идеязы»**-биле солуп, оларны хүлээп көөрү бүгү кижилерни эки болгаш сарыылдыг болдуруптар дээр чергелиг бадыткап турар. Англи лейбористерниң идеологу Ласки бодунуң талазындан бүгү кижилерни, аңгы ылгалып аткаар каапкаш, каттыжарынче албадаптар **«ниити (!) истинаны»** тыварының чугулазын көргүзерин оралдажып турар. Австри социал-демократтарның баштыңы Реннер аңгы демисели эргижирээн дээр янзы медеглээш», **«пролетариат биле буржуазия өжээннешкек дайзыннар эвес апаар»** деп бадыткап турган. Француз социалистерниң удуртукчузу Леон Блюм **аңгы демисели... социализмниң «тиилелгелиг базымынга» шаптыктап турар...** деп бадыткап турган.

Бо бүгү ирик теорияларны архивтен катап ужулган болгаш 60 чылдарның антимарксисчилери немей чаарты берген. Ооң-биле кады, «техниктиг революция» амгы үениң ниитилелиниң бүдүжүн капиталист кайдал, ажылчын кайдал деп ам билир арга чок кылдыр ол хире өскертипкен дээр янзылыг чүүлче кол күжениишкинин салып турар. Антикоммунизмниң америк теоретиги Бжезинскийниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, Чехословакияже кирип келген бистиң «технотронный чүс чылывыста» аңгы демисели херек чок болгаш харын-даа ону бодаан-на херээ чок болуп турар.

Социализмден ынчан чүү чүве артарыл? Бо айтырыгны француз социалистиг партияның билдингир ажылдакчызы Жуль Мок мынчаар харыылап турар: **«Социализм— ол дээрге экономиктиг доктрина болурундан... мораль, барык ыдыктыг чүдүлге.., харын-даа идеал болуп турары чадавас... Ооң пропагандазын аңгы негелделеринге бодаарга, ооң моральдыг идеалынче угландырган турар ужурлуг».**

«Демократтыг социализмниң» нептередикчилери болза, ол «моральдыг идеалдың» эрге-ажыы дээш аңгы демиселинден ойталаарынче, боттарының мөлчүкчүлери-биле каттыжарынче болгаш даап бодап каан «арыг демократия» дээр чүвеге үндезилээн политиктиг күштерниң хостуг оюннарын ажыглап тургаш, чүгле үүрмек реформаларга хандыгарынче ажылчы чоннарны кыйгырып турар.

Бо бүгү дээрге чаа чүүл эвес-тир,— амгы «демократтыг социализм» марксисчилерниң он-он чылдарның дургузунда демисежип келгени ревизионистерниң билдингир чүүлдерин чүгле катаптап турар. «Ажылчын шимчээшкининиң иштинге хөделип, буржуаз салдарны, буржуаз идеяларны, буржуаз нүгүлдү болгаш буржуаз самыыралды **ооң иштинге** нептередип турар **делегей империализминиң агентилери»** кылдыр ол нептередикчилерни Ленин килеңнээшкин-биле каргаан.

Кажан «демократтыг социализмниң» идеологтары капиталистиг чурттарда ажылчы чоннарның аңгы демиселин чүгле моондактаарын эвес, харын база коммунизмге удур идепкейлиг шаап халдаашкынныг үүлгедиглерни боттарының сорулгазы кылдыр салган үеде ол ленинчи үнелээшкин бодунуң улам чидиин болгаш дээштиин бөгүн-даа хевээр артырып турар.

Ол-ла барыын-герман социал-демократтыг партияның баштаар чери 1960 чылдың февральда «Коммунизмге удур социал-демократияның демисели» деп эгелиг бодунуң программазында «тускай тайылбырларынга» мындыг чүүлдү бижээнин сагындырып каайын: **«ГСДП-ниң кол (!) сорулгаларының бирээзи болза, марксизмге болгаш коммунизмге удур ооң демисели болур»** («Форверст» солун, 1960 чылдың февраль 5). Өске-даа элээн каш социал-демократтыг партияларның удуртукчулары база-ла ындыг бодалды айтып турган. Ооң утказы-биле алырга, социализмниң идеалдары-даа, демократияның идеалдары-даа ол удуртукчуларның угаан-бодалындан шагда арлы берген. 1946 чылдың июньда парламентиге мындыг чүүлдү медеглээн Черчилльдиң бодалын база билип ап болур турган: «Социалистиг партияның удурланыкчызы мен, ынчалза-даа социалистиг партия коммунизмни бодунуң шиитпирлиг буруу шавыышкыны-биле(!) бүгү-ниити тайбыңның (!) херээнге ооң киирген салыышкын бүрүзүн хүлээп көөрүнге белен мен».

Сөөлгү чылдарда «демократтыг социализмниң талалакчылары болгаш капиталистиг күрүнелерниң башкарыкчы аңгыларындан үнген оларның эвилелчилери шуут ажык хөделиринден чайлап келген. Ол база-ла билдингир. Ажылчын шимчээшкининде буржуазияның агентилерин сойгалаарын ниити аңгы дайзынынга удур демиселге коммунистерниң болгаш социалистерниң чаңгыс аай фронтузун тургузар дугайында шыдамык болгаш шудургу сагыш салыышкыны-биле дүүштүрүп келген коммунистиг партияларның быжыг болгаш эптиг политиказы политиктиг аренага күштерни ниити таарыштыр тургузарын болур-чогуур хире-чергези-биле өскертип, ажылчын шимчээшкини шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алырын хандырган.

Ындыг болза-даа «демократтыг социализмниң» идеологиязының сандарадыкчы салдарының айтырыы чок болу берген, ооң антикоммунистиг чидиг хылыжы төгейленген деп бодаар болза, частырыг болур ийик. Бир эвес кым-бир кижиге ол хоозун бодалдар тыптып келген чүве болза, сөөлгү үеде социалистиг чурттарже ол ирик үзелдерни шургудуп киирер дээш күштелген оралдажыышкыннар ындыг хоозун бодалдарны хайылдырыптар ужурлуг.

Июнь 8-те ГСЧП ТК-ның пленумунга бодунуң чугаазынга ТК-ның секретары болгаш ол партияның ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Эрих Хонеккер ол дугайын өй-шаанда тодаргай чугаалаан. Социализмни демократия-биле «каттыштырган» дээр социализмниң «чаа үлегер майыын» нептередир чорук ам Барыын Германиядан социалистиг чурттарның адрезинге кээп турарын ол сагындырган. Эрих Хонеккерниң медеглээни болза:

— Бо хоозун шуугаашкыннар ажылчын аңгының болгаш ооң партиязының удуртукчу ролюнче мооңнеттинген шаап халдаашкын-биле капсырлажып турарын чамдык кижилер ам-даа хандыр билип албаан магат чок. Чогум-на харын делегей капиталы ооң аргазы-биле социализмни кошкадыр болгаш штурмну шиитпирлиг черге белеткээр толээде, ол пунктуга ону «экижидерин» күзеп турар... Бистиң марксисчи-ленинчи теориявысты болгаш практикавысты —политиктиг эрге-чагырга дугайында айтырыгны—үндезини-биле эде көөрү эргежок чугула деп чулчуруп турар. Империалистиг лагерьде бистиң дайзыннарывыс социализмче шеригниң шуут халдаашкынының перспектива чогун барымдаалаш, колдуунда психологтуг дайынга таарыштыр эде тургустунуп алган болгаш ону улам чидиг чорудуп, янзы-бүрү кажар аргаларны калчаалыы-биле ажыглап турар. Ооң-биле кады олар националисчи болгаш ревизионисчи идегеттерниң дузазын аажок күзелдии-биле ажыглап турар.

Боннда (ында демократияның чыды-даа чок, онза хоойлулар күштүг болуп, компартияны хораан черде!) социализмни демократия-биле «каттыштырар» дээр чүвени нептередип турар көгүдүкчү сүмелерни социалистиг чурттарда бужар-чүдек кылдыр көрүп турар, бистиң чурттарывыста социализм биле демократия кезээде чаңгыс аай бүдүн чүүл болуп келген болгаш болуп-даа турар, бистиң чурттарывыста ажылчы чоннарның күрүнези хандырып турар болгаш демократияның дээди хевири болур социалистиг демократия бар. Ажылчын аңгының удуртулгазы-биле улустуң хөй нуруузунуң холунда бодунуң салым-чолунга эрге-чагырганы чүгле ол демократия берип турар. Ол ёзулуг улусчу демократия соксаал чокка хөгжүп база сайзыраңгайжып турар.

КҮҮСЕТТИНМЭЭН ХҮЛЭЭЛГЕ

«Биске (ылавылаарга Чехословакияга — Ю. Ж.). 1948 чылдың февральда күш-ажылчы улустуң тиилелгезиниң мурнунда турган аңгыже, хөреңгиттен, социал болгаш политиктиг байдалдарже катап кандыг-даа эглиишкин болбас деп чүвеге ажылчы чоннарның калбак массалары, ылаңгыя ажылчын аңгы бүзүрээн турар кылдыр партия бодунуң политиказын чорудар, чаа арга-методтарның дузазы-биле коммунистиг партияның ниитилелге политиктиг удуртулгазы быжыгар болгаш улам ажыктыг болган турар» дугайында шиитпирни ЧКП ТК-ның май пленуму хүлээп алган.

Чехословакияны «демократтыг социализмниң» оруунче, ылавылаарга, ол-ла Менерттиң демдеглээни-биле алырга, **социал-демократтыг хөгжүлдениң** оруунче шилчидериниң билдинмес болгаш тайылбырлаттынмас идеяларын Барыын таладан, хамыктың мурнунда ГФР-ден нептередип турары тодаргай факты-дыр. Ол идеяларны чехословак парлалгага моондак чокка пропагандалап, көскү ажылдакчылар безин чугаалажып турар, харын оон туржук организас талазы-биле немелде күштү тып алыры база эгелээн.

Чижээ, июль 15-те барыын-герман «Шпигель» дээр журналдың мындыг сөстерни байырлалдыы-биле медеглээни таварылга эвес: **«Чехословакияда ёзулуг оппозициялыг партия» ам безин бар»: ол дээрге парлалга-дыр».** Чижээ, «Праце» солун «Чөөн Европаның чурттарынга чээрби чылдарның дургузунда коммунистиг партияның ажылдап келгени, ооң удуртукчу ролю политиктиг амыдыралдың мырыңай таарышпас (!) аргазы болуп турар, «коммунистиг партияны болгаш революцияга ооң хүлээлгелерин ленинчи ёзу-биле тайылбырлаары сайзыраңгай чурттарның байдалдарында таарышпас (!)» деп чулчуруушкуннарны мырыңай саат чокка парлап турар. Праганың солуннары контрреволюцияның «2.000 сөстер» деп программазын, а ооң дараазында «Кежигүн эвес активчилерниң клувунуң манифезин» парлап үндүрген, «Улустуң үнелиг шиитпирлиг чүүлдери аңгылар эвес болуп турар» болгаш амгы политиктиг система чаа тургускан азы эде тургускан (!) болгаш «перспективаларны барымдаалааш» ажылдап кылган мировоззрениелерге үндезилээш, партияларның киржилгези-биле «демократтыг социализмге» орнун чайлап бээр ужурлуг».

Кандыг перспективал?

Ол дугайын ам дээрезинде ажыы-биле чугаалавайн турар. Ындыг болза-даа Прагада боттандырып турар янзы-бүрү практиктиг чүүлдер боттары-ла чугаалап турар. Удуртукчу ажылдакчыларның бирээзи—О. Шик телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, «ортумак болгаш үүрмек хуу бүдүрүлге ээлерлиг болур чорукту хөгжүдерин деткиир» деп негеп турган болгай. «Чехословак-англи бүдүрүлге ээлээр (!) компанияны тургузар дугайында «ГКН—Бирфэлд» дээр англи концерн-биле дугурушкан дугайын, англи эвилелчилер онза ажыктыг саң-хөө байдалдары-биле ол команияны хандырар дугайында дугурушканын ЧТК агентилел июль 4-те дыңнаткан. А ооң дараазында америк Юнайтед Пресс Интернэшил агентилелдиң июль 16-да дамчытканы болза:

«Барыын Германия политиктиг халдаашкын кылырда баштай тептинер быжыглаашкынны Чехословакияга тургузарын төлевилеп турар. Оппозициялыг хостуг демократтыг партияның удуртукчузу Вальтер Шеелей болгаш федералдыг банкының президентизи Карл Блессинг «черни шинчилээрин» эрткен неделяның төнчүзүнде бир-ле дугаарында чоруткан... Блессинг дузалакчы болуп, бодунуң ачызын көргүзерин саналдап киирери чугаа чок болгаш харын-даа ам безин ону кылган дээрзинге чигзиниг турбас. Блессингиниң бо созу (Барыын) Германияда негеттинген черге хуулгаазынныг чүвени кылып шыдаар аргалыг».

(Төнчүзү 4-кү арында).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНДЕ

Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң организастаттынган хүнүкден бээр он чыл болган. Оон соруглаларын, ажыл-чорудулгазын, Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың улустарының найыралын, кады ажылдажылгазын быжыглаарынга оон күүседип турар ролюн ук Ниитилелдиң Төп баштаар черинiң даргазының бирги орлакчызы, армия генералы ПАВЕЛ ИВАНОВИЧ БАТОВ «Правданың» парлалга бюрозунуң корреспондентизинге чугаалап берген.

1958 чылдың июльда тургустунган совет-вьетнам найырал ниитилели ССРЭ биле Вьетнамның улустарының аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга улуг улуг-хуулу киирип турар, Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң массалыг организацияларының бирээзи болу берген. Ниитилелдиң тургустунганындан болгаш оон бүгү ажыл-чорудулгазындан совет кижилерниң вьетнам улуска акы-дүнма сеткил-сагыжы, оон-биле бүгү талалыг найыралчы харылзааларны хөгжүдеринче оларның азыг чүткүлү чайынаачак илерээн.

Ам ук Ниитилелдиң салбырлары чүрттүң эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларында, хөй крайларында, областларында, үлетпүр, культура төптеринде догуннап турар. 400 ажыг бүдүрүлге черлери, колхоз, совхозтар, албан, өредилгe черлери ук Ниитилелдиң коллективтиг кежигүниери.

Ниитилел совет хөй-ниитизи вьетнам улустуң төөгүзүү-биле болгаш культуразы-биле, социалистиг тургузуушкунның бүгү талаларында оон чедишкиннерин-биле, төрээн чүртүн каттыштырары, хамаарышпас чоруу дээш оон демисели-биле танып-тырар база коммунистиг тургузуушкунга ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының чедишкиннери биле, амгы үеде делегейниң өйү келген чугула айтырыгларының талазынга СЭКП-ниң, Совет чазактың туруштары-биле ВДР-ниң хөй-ниитизин вьетнам-совет найыралдың акы-дүнма ниитилелиниң таныштырар ажылынга дуза чедирер сорулгалыг. Америк халдакчыларга удур вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин бүгү хемчеглер-биле калбартыр —база бир эң чугула сорулгалыг.

Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның улустарының найыралы шагдан тура чаагай чаңчылдарлыг деп, Павел Иванович чугулаган демдеглээн. Вьетнам улус колонизаторларга удур, бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң тугун көдүрүп үндүрген үеде-ле ол найыралдың идеялары бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннарының медерелинге ханызы-биле шиңгээген. Оон эң эки күзел-бодалдары совет кижилерге чоок болгаш билдингир, ынчангаш олар оон талазынга туржуп келген. Удурланыышкын дайынының Вьетнамга чоруп турган чылдарында Совет Эвилели Франциуз колонизаторларның интервенциязын соксадырын шиитпирлиг негээн, а Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунганының соонда оон-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан. Бистиң чүртүвүс тайбың тургузуушкунга ВДР-ниң башкарылгазынга эгелээш-ле аңаа экономиканың чаагай сеткилдиг дузаламчызын берип келген. Америк империализминиң ВДР-ге удур чепсектиг халдаашкыынының үезинде ССРЭ акы-дүнма социалистиг ол чүртка үүгле политика, экономика талазы-биле эвес, харын шериг талазы-биле база дузалап, халдакчыларга удур оон демиселин бүгү тала-биле деткип турар.

Ийи чүрттүң аразында эртемтехниктиг кады ажылдажылганың хөгжүп турары чедишкинниг. ВДР-ның хамаатыларынга Совет Эвилелиниң өөредилге черлерининг эжиктери шуут ажык. үүл-бүрү тускай эртемиерлиг, мергежилдиг хөй кадрларның хереглеттинип турарын ук республиканың дүрген хандырып алырынга ол дузалыг.

Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң бүгү ажыл-чорудулгазы база-ла вьетнам-совет найыралдың акы-дүнма ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы ышкаш, бистиң улустарывыстың социализм болгаш коммунизм тургузар — ниити эргеажыктарын бодунда шиңгээткен мөзүлүг. Ол ийи ниитилел бот-бодун ханызы-биле билчип, кайыралчы дем каттыштырып ажылдап турар. Олар бистиң чүрттарывыстың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң дуржулгазын өөренириниче ийилээ үүткүл салып турар. Үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның совет болгаш вьетнам мурнакчыларының, эртем, культура ажылдакчыларының хөй-ниити төлээлерин, литература биле киноның эң эки чогаалдарын, культураның оон-даа өске эртинелерин солчуру чаагай чаңчыл болу берген.

Ам Совет Эвилелинде 3 муң ажыг вьетнам оолдар, кыстар өөренип турар. Бистиң Ниитилеливис совет кижилерниң хөй таланлыг амыдыралы-биле болгаш тургузукчу күш-ажылы-биле оларның танышажырга дузалап, оларга совет, вьетнам студентилерниң найырал кежээлерин, сураглыг эртемденнер-биле, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, артистер, чогаалчылар-биле ужуражышкынынарын организастап турар.

Вьетнам-совет найыралдың салбырлары-биле болгаш колдективтиг салбырлары-биле бистиң Ниитилеливистиң черчерде салбырларының шуут харылзаа тударынче улуг киҥээгей салдынып турар. Чижек кылдыр көргүзерге, Одесса салбыры хөй чылдарның дургузунда Хайфон салбыры-биле харылзаа тудуп келген, Иркутск салбыры Каунгин, Рязань салбыры Тханьхоа, Туркмен салбыр Нгеан салбыры-биле харылзаалыг.

Ханойнуң механика заводу биле Москваның «Кызыл пролетарий» заводунуң ажылчынарының, Вышний Волочок биле Намдиниҥ пес аргыкчыларының, Ханойнуң 2 дугаар эм фабриказы биле Ленинградтың 1 дугаар химия-эм фабриказының коллективиниң, вьетнам совет найырал кооперативиниң кежигүниери биле Тула областың Ушку беш чыл аттыг колхозунуң бүдүрүлге дуржулгазын солчуру чаагай болуушкун апарган.

Ханойнуң политехниктиг болгаш Харьковтуң политехниктиг институттарының, Ханойнуң тудуг, Москваның инженер-тудуг институттарының, Ханой, Москва университеттериниң студеитилери, профессорлары, башкылары, Ханойнуң шии театры биле Биче театриың артистери, ВДР-ниң революция музейи биле ССРЭ-ниң революция музейининг эртем ажылдакчылары боттарының аразынга быжыг болгаш ажыктыг харылзааларны тургузуп алган.

Вьетнам, совет ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция, өөреникчилер чагаалажып, найыралчы харылзааларны тудуп турар.

Ам, Вьетнамның улузу АКШ-тың империалистиг агрессиязынга удур, бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш шудургу, тулган маадыр демиселди чорудуп турда, найыралдыг, акы-дүнма эп-сеткил каттыштырылгазының сагыш-сеткили онза чайынаачак илерээн. Вьетнамнарга Совет Эвилелиниден болгаш социализмниң акы-дүнма чурттарындан артык чоок, шынчы өөнүктер чок деп чүвени хүн бүрүзү бадыткап турар.

Совет Эвилели АКШ-тың халдаашкынынга удур демиселге ВДР-ниң чазааның болгаш Мурнуу Вьетнамны хостазының Национал фронтузунуң туруштарын, оларның ажылдап кылган программазын түүлдүгзүнүп турар. Ол туруштар болгаш программа вьетнам улустуң тайбың, хамаарышпас, бүрүн эргелиг, чаңгыс эптиг, бүдүн девискээрлиг чурттаар эртелиин айыткан. Каттышкан Штаттарының Сонгу Вьетнамны бомбалаарын база өске-даа дайын үүлгедиглерин бүрүнү-биле, кандыг-даа дугуржулга чоокка соксадырын дээш, вьетнам айтырыгны таарыштыр шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдарны тургузары дээш ССРЭ туржуп турар.

Совет-вьетнам найырал ниитилели вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинниге идепкейлиг киржирин, ону бүгү хемчеглер-биле улам калбартырынга дуза чедирерин бодунуң эң чугула сорулгазы болдуруп турар. Ук ниитилел бистиң чүртувуска эрттирип турар, Вьетнамның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампанияларын организастаарының чогум-на эгелекчизи болган.

ССРЭ-ге июль 20-де совет-вьетнам найыралдың болгаш АКШ-тың халдаашкынынга удур вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы эгелээн. Чер болганга ажылчы чоннарның хөй кижилиг митингилери, хуралдары эрткен. Америк империалистерниң вьетнам улуска удур дайын үүлгедиглерин болгаш бомбалаашкынарын чугаа чокка, бүрүнү-биле соксадырын совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган резолюцияларында негээн, империалистиг халдаашкынны ойтур шаварынга эргежок чугула дузаламчыны вьетнам акы-дүнмаларывыска моон соңгаар-даа база көргүзер бис деп, шиитпирлиг медеглээн.

Бо хүннерде совет-вьетнам найырал ниитилелиниң коллективтиг кежигүннери—организацияларда субботниктер, воскресниктер эрттирип турар. Даштыкы чүрттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааларының эвилели, совет-вьетнам найырал ниитилели болгаш Тайбыңның совет фондузу ол воскресниктерден алдынган хөрениг-биле өөредилге дериг-хереккселдерин сатказ, ВДР-ниң школачыларынга белек кылдыр чорудуп бээр. Демисежип турар Вьетнамның аныяк хамаатылары ол белекти Октябрьның 51 чыл оюнга таварыштыр алыр, бистиң вьетнам өөнүктеривис ыячан вьетнам-совет найырал декадазын чуртунга эрттирер.

Совет кижилериҥ эп-сеткил каттыштырылгазы тодаргай, ногумчалыг оныза мөзүлүг. Херек кырында чорудуп турар хөй ажыл-иштен ол мөзү илереп турар. Бүдүрүлге черлериниҥ коллективтери эп-сеткил каттыштырылгазының шалыпчы ажыл ээлээнче кирипкен. Вьетнамның улузунга дузаламчы фондузунга киирер хөрениг, белектер, эм аймаа чыыр ажыл чер болгавда организастаттынып турар.

Маадыр вьетнам улус-биле боттарының чаңгыс сеткилдиин ажылчы чоннарның медеглээш, боттарының камналгазын аңаа дузаламчы фондузунга хүлээп алырын дилээн муң-муң чагаслары совет-вьетнам найырал ниитилелиниң Төп баштаар черинге болгаш оон чер-черде салбырларынга кээп турар.

Совет болгаш вьетнам улустарның аразында найыралдың быжыкканы, хөгжээни — чечектелген интернационализминиң чайынаачак үлегери. Ол найырал социалистиг интернационализминиң «бедик принциптери-биле дүгжүп, социалистиг бүгү чурттарның, делегейниң революстуг шимчээшкининиң сырый каттыжарының чаагай херээнге бараан болуп турар. Совет-вьетнам найырал улам быжыгып, чечектелип турзуп!

Каз-Хем районнуң «Тиилелге» колхозта мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар бригадазының чедиги звенозунда Бүрен ортумак школаның үстүкү класстарының өөреникчилери улуг кижилерден тудак чок ажылдап турар.

ЧУРУКТА: тоску классчылар Витя Степанёв, Ваня Семенков оларның волокушага хөпээн салып берип турары.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

НАЙЫРАЛ»: «Тайга чүңү ыыттавайн турганыл» 10, 2, «Диверсантылар» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыныңды 10, «Долганыг» 12, 1.50, «Дилэзшинн» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Майор «Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.30, 5, 8.30 шактарда.

Чемни быжыр хайындырар херек

Аъш-чемден хораннаны бээриниҥ чылдагааны болза чемге бар болуп болур организмге хоралыг будумелдерниҥ тывылдырган аарыындан болур. Хораннаныышкынны бактериалдыг болгаш бактериалдыг эвес деп ийи кезекке ылгаар.

Бистер борта чүгле бактериалдыг хораннаныышкыныҥ дугайын тодаргайлап көрээли. Ылаҥгыя этке, соккан мыйыстыг бода мал болгаш хаваанарыҥ эъдинге чоруур салмонеллдер дээр микробтар оон өөскүдүкчүлери болур. Хөй нуруузунда ындыг малдар дириг чорааш аарып, кемдеп ийикпе дыка могапшылап чораанындан оон түңнелинде ындыг микробтар оон организминге өзүп, төрүп, тыптыр. Баштай оларның ижия-шөйүнүзүн дамчааш ханында, лифмалыг системазында болгаш шыҥганнарында баар. Чогум-на ындыг болган өлүрген малдарның эъдинден, оон кылган чемнерден (тырткаи эът, гуляш, рагу) кижи хораннаны бээр.

Салмонеллдер халдаан продуктулар аиаа аъш-чемден өңү, амданы болгаш чыды-биле ылгалбайн турар. Ындыг бөлүктүң микробтары болза хайындырган изиг чемге өлүп каар. Шала хайындырган азы быжырган чемнерге демги микробтар дирит артып калыр, ылаҥгыя мөң эътке болгаш балыктарга чедир хайындыртынмайн артып калыр. Оон чылдагааны болза ындыг продуктуларны чылыгны багай дамчыдын эртнерияиде болуп турар. Оларны хайындырып азы быжырып белеткеп турда дашты өртеиип азы бижа берзе-даа ханызы барып бышпас, ынчангаш ында бар ындыг микробтар өлбейн артып калыр. Оон демги продуктуларны чигген кижилер хораннаны бергеш дарып болур.

Ындыг микробтарлыг продуктуларны чиг турда кезип турган бижектерден ийикпе эът тырттар машинадан белеи чемнерже дамчый бээр таварылгалар база-ла ондагайлыг. Оон чайлаар төлээде чиг эът кескен бижектерни, ону тырткан эът тырттар машиналарны хайындырган сугга ыяавыла эки чуп каалтар херек.

Чижектен көрүп көрээлиҥер: рыноктан (базаардан) хынаттынмаан эът садып алгаш шинчип көөрге, бактерияларның чуургалары неитерээн эът болган. Оон кылган котлеттерден кижи хораннаныр турган, оон-биле катай белеткээн картофельден хораннаныр турган таварылга база бар. Тодарадып келирге чүү болганыл дээрге, эъттеи кылган котлеттерде микробтар ол эки хайындыртынган болганындан өлүлеп калгылаан, а картофельди демги эът тырткаш чүгбаан машинага чуурган болгаш ону шала чылыткаш, сутке хоиаап каш шак иштинде чылыг черге тургузуп каан турган. Эъттен дамчаан демги микробтар аңаа таарымчалыг өзүп көвүдээр арганыг болган. Ынчангаш быжкан чемни чиг чемнер-биле ийикпе чылыдын каан продуктуларга холуп болбас. Ол сорулга-биле чем белеткээрде чиг продуктулар кезип-хээп белеткээр бя, чүгле быжкан чемнер белеткээрде ажыглаар — өске калбак, арыг мяш чадыгларны ажыглаар херек. Ол ышкаш эъттеи кылган продуктуларны холу-биле тутпайн серээ ажыглаар болза эки. Чиг чем кылырда хереглеп турган эт-хереккелиин горчицалыг ийикпе ижер содалыг изиг сугга эки чуп каалтар болза чогуур.

Белеи чемнерни дораан ажыглаар болза хоолулуг болгаш арыг-шевер болуп хевээр артар дээрзин утпас болза эки. Эртенги болгаш кежээки чемиерге хереглээр аъш-чемни шыгжаар ужурга таварышканда, ыяавыла серии черге тургузар херек. Чылдыр чемнерни эки изидери чугула.

Чемден хораннанганы улуг нуруузунда-ла 12—24 шак болгаш билдинип келир. Оон билдинип келир демдектери: мага-бот сулараар, дидирээр, температуразы улгадыр, куску келир, баш аарыыр, ижин долгаар, куду олуртуру болур. Ындыг таварылгаларда эът изии 40 градус чедс бергилээр, ол байдал ийи-үш хонук үргүлчүлээр.

Интоксикация дээр чемнерден тускай хораннаныышкын база турар. Ол аарыгның неитередикчилери ботуликустуң тускай микробтары болуп турар. Ындыг микробтар болза 22—27 градус изигге, ылаҥгыя эът болгаш балыктан кылган консерваларга неитерээр. Ынчангаш аскы дыдык, дүңзаалап каан черлеринден хөөп чарлы бергилээн азы ыйлып калган демир саваларлыг консервааларны садып алырындан ойталаар херек. Ол аарыгдан нервилерниң кемдээшкиннерж база болгулаар. Ук аарыг 12-ден 14 шак чедир билдиртпейн чоруп болур. Ынчан кижиниҥ карааның көөрү баксыраар ийикпе аскы-дүмчүү курлаар. Оон аары-биле аараан таварылгаларда шыҥганнарының ажыл-чорудулгазы көшкал, мага-боду деридер апаргылаар. Оон оске хораннаныышкынындан ылгалдыг чүвези болза, ынчан кижиниҥ температуразы улгатпазы, харын-даа анаадазындан кудулаары болур. Ук аарыг 4—8 хонук чедир үргүлчүлеп болур. Ону тускай эм-биле эмнеп эккиртир.

Чемден хораннаныр аарыгларның тарадыкчылары кежи ярыңнеп аарып чоруур, ангиналап, үстүкү тыныш органиарының катарларындан аарып чоруур кижилер база болгулаар. Ынчангаш ындыг аарыг кижилерни аъш-чем кылыр черлерге ажылдадыр чорукту шуут хоргудаар ужурлуг.

Аъш-чем бүдүрүлгелериниде чоруттуиуп турар санитарлыг арыг-шевер чорук талазы-биле хемчеглер чемден хораннаныр чоруктарны баш удур болдурбазынга улуг ужур-дузалыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Хорумналган демир-дес

Ажыглаттынмайн баар демир кескиндизин чыггаш дужаары база-ла чугула херек. А бистиң «Барлык» совхозта ол ажыл уттунтурган. Совхозувус төвү Саадак-Терек суурда, бригада төвү Зэр-Хаванта үр үеде чыылган демир кескиндилери аргада озанар сагындырар. Совхозта комсомол, пионер организацияларының кичээнгейинге бо ажылды сагындырып, суурларда дадарып үрелгеш, бок болуп чыдар демир кескиндилерин чыгдырары күзенчиг.

М. ДЫЛАЙ.

БИР МЕГЕ ЛОЗУҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Бо бүгү болгаш өске-даа ол ышкаш фактылар империалистериҥ иштинге күзел ханыышкынын чажыт чокка болдуруп турар. Чоорту дүжүп берип турар кижилерни «коргутпазы»-биле ол дээргилер үе-үеде социалистиг Чехословакияже халдаар дээр болал бисте чок, ол чуртта социализм тургузуушкунига байыр чедиреринге белеи бис деп шуугажып, чүгле демократияга шактыктавас болза, эки дижирлер. Ындыг болза-даа ол хиреде-ле мындыг янзылыг алгы-кышкы өйлеп-өйлеп үнүп кээр-дир:

«Чехословакияда ана-ла «гуманизация» эвес, харын база марксизмниҥ ДЕКОММУНИЗАЦИЯЗЫ болган дугайында айтырыгны шиитпирлеттингеи (!) деп санап болур. Чехословакияда социализм бодунуҥ арыг чоруун хевээр арттырган деп оон удуртукчулары санап турар. Ындыг болза-даа ында тергиидээн идеологтуг аажок кедергээн үй-балай чоруктуң үезинде ол чаа чехословак коммунизминиҥ ужур-утказыи ылаптыг тодарадып алыр арга барык чок» деп, «Нью-Йорк таймс» солун май 19-та медеглээн.

Барыын талага күткүттүргеи антисоциалистиг күштер Чехословакияда базым бүрүзүнде калчаарап турар. Олар чоокта чаа-ла либерализм дээш мактап турганы ЧКП-ниҥ чаа удурдулгазын шүгүмчүлеп эгелээн. Чоокта чаа Парижтиҥ «Фигаро» дээр реакциялыг солуну бакка сурагжаан «2.000 сөстериҥ» кол автору сураглыг Вацлик-биле интервьюну парлап үндүргеи. «Коммунистиг партия дээрге, Чехословакияда туруп турар **партияларның бирээзи-дир,** ынчангаш аңаа **бүзүрээриидеи ойталап»** болур деп, ол ажылдакчы ыят чокка медеглээн.

Братиславаның «Рольницхе новины» дээр солуну кандыг күштер «демократтыг социализм» дугайында хоозун чулчуруушкунга чагдынып алгаш, чүрттүн удуртулгазынче сундугуп турарын көргүскеи өлүмиүг фактыларны чоокта чаа бижээн. Апрельделе Братиславага «Кижиниҥ эргелерин камгалаар организацияны» тургускан болгаш оон даргазы Эмиль Выдра дээрзи болган. Эмиль Выдра шаанда «Күш-ажыл партияның» секретары чорааи болгаш Венгрияга контрреволюстуг үймээнниҥ биче-ле мурнунда шаанда турган социал-демократтыг партияның чамдык төлээлери-биле Словакияга эрге-чагыргаиы эжелеп алыры-биле барыын үзелдиг партияны ажыы-биле организастаарын күзеп турган. Ол ажылдакчылар даштыкы-биле холбаалыг турган, олар харын-даа ажык ТК-ны тургускан болгаш ында элээн каш албан-дужаалды эмигрантыларга тускайлаан турган. Ол бөлүк бүдүрүлгелерии хуу кижилерге эгидер. Национал фронтуну тарадыр, хүрээлерге черии эгидип бээр болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни үүлгедирии бодуиуң сорулгазы кылдыр салган турган. Ынчаарга ам Эмиль Выдра — «кижиниҥ эргелери дээш», «демократтыг социализм дээш» демиселчи болу бергени ол ышкажыл.

Май 30-де прага парлалгазының дыңнатканы-биле алырга, **«ЧКП-ниҥ ажыл-чорудулгазын хоруур (!) хоойлу төлевилелин»** негээн болгаш буржуаз республиканың үезинде турган организацияларны катап тургузарынче кыйгырган хуудустарны Прагага тараткаиың үстүнде айыткан чүүлдерге немеп каалы.

Болуушкун мынчаар ханылал кел чыдар: баштай социалистиг тургузугну «шүгүмчүлээн», оон дараазында «демократтыг социализмни» шүгаан, а адактың сөөлүнде эргилдеже херек кырында кыйгырыг, оон сорулгазы — 1948 чылдың революциязынче халдаар болгаш буржуаз тургузугиу катап тургузар.

МАРКСТЫҢ ӨӨРЕДИИН КЫМ-ДАА УЗУТКАП ШЫДАВАС!

Прагаиың чамдык бөлүктери буржуазтыг Чехословакияның үндезилекчизи болгаш кол антикоммунистиг идеологу Масарикти ам мактап турары таварылга эвес-тир. Эрткеи чүс чылдың төнчүзүиде-ле «Марксизмниҥ философия болгаш социалистиг үндезиннери» деп бодуиуң номунга Масарик болза Марксты өндүр улуг болгаш бүгүдеген күштүг өөредиии узутказарын орлдашкан.

1901 чылда «Заря» дээр даштыкы журналга Плеханов шоодуг-биле мынчаар бижээн: «Марксизмни шүгүмчүлээринге» сонуургалдыг бүгү кижилерниҥ ыяал-ла номчуур ужурлуг иому бо-дур. Дээрги Масарик марксизмни бирден-бирээ чокка сайгарып көргеи-дир, ынчангаш бистерни «ёзулуг» марксисчилерни сотка олуртказ, ол бүгү өөредигини дүидере дүжүргени ол ышкажыл».

Масарик чырык өмтемчейде шагда чок, а аңаа «дүжүр октаттырган» марксизм бүгү делегейде, оон иштинде чехословак черде чурттап база мандып, улустуң иштинде, хамыктың мурнунда ажылчын аңгының иштинде хандыр дазылданы берген. Ам ол улуг өөредигиниҥ чаа дайзынары марксизмче халдап, ол халдаашкыны эгелээри-биле «Коммунистер чок социализм» деп лозуңиу чарлап турарлар. Июль 14-те «Руде право» солуи ол дугайын бижээн.

«Руде правоиуң» бижээни болза: «Ол лозуңиуң ужур-дузазының сулараи кошкаары ЧКП-ниҥ улам идепкейлиг политиказындан, хамыктың мурнунда ажылчын аңгының эргеажыктарынга дүүштүр оон чорудуп турар политиказындан хамааржыр апаар. Канчаарга-даа политиктиг демисел мынчага чедир ажылчыиарыиың кавызындан дашкаар чоруи келген. Харың оон туржук ол демисел оларның кол айтырыгларының хөй нуруузунга тодаргай харыыны бергеи. Болуп турган политиктиг демисел чамдык айтырыгларны тайылбырлаарының орнунга, харын чүгле будалдырган. Ажылчыннарга онза хамааржыр ол чүүлдер тодаргай эвес болган ужурунда ЧКП-ниҥ ажыл-чорудулгазының программазы бөгүи безин оларга эвээш чүвени берип турар-дыр. Бо үеде ажылчын аңгы бүгү иитилел ышкаш, дифференцастаттынган, ындыг болза-даа ниитизи-биле ажылчын аңгы ам дээрезинде боттуг ажыл-херектер-биле бадыткаттынмаан сөстерге бүзүревес чорук каттыштырып турар», ынчалзажок ажылчын аңгы «социализмге доктаамал бүзүрелдиг болуп ол-ла хевээр арткан» деп «Руде право» демдеглээн.

Чогум-на харын ажылчын аңгы, социалистиг иитилелдиҥ кол күжү болур гегемон-аңгы төөгүлүг депшилгениҥ салым-чолун алызында баргаш шиитпирлеп турар. Ынчангаш ажылчын шимчээшкининде буржуазияның барыын-европа агентилери канчаардаа бачыдап, эртеминг социализмден ойталаар, «демократтыг социализминиҥ» доктриназын хүлээп алыр деп боттарының сүмелерии чехословак коммунистерге ыят чогу-биле сымыранып, Чехословакияны социал-демократтыг орукче киир тырттар дээр оларның оралдажышкыннары турзажок, олар ону кажан-даа чедип ап шыдавас.

Юрий ЖУКОВ.
(«Правда» солун).

Урууңар бирги классчы болза...

Чаа өөредилге чылында хөй-хөй бирги классчылар парталар артынга олурултарынга чедир эвээш үе арткан. Школачылыларны өөренип киириптеринге белеткээрин амдыгаашкан эгелээри чугула. Бо талазы-биле чамдык чүүлдерни ада-иелерге болгаш төрелдерге сүмелекээп жен.

Школачыны чаа өөредилге чылынга белеткээри ийи талалыг болур. Школачының кедер чаңгыс-аай хевии, өөредилге номнары болгаш немелде литература, бижиир херекселдер аймаан садып, чөтчелеп баэри бо ажылдың чүзле чаңгыс талазы. Моиу ада-иелериҥ хөй кезии чедишкинниг кылып турар болгаш боттарының уругларын школага белеткээри доозулган дээш сагыш амыр дожургай бээрлер.

Уруглар садтарынга турбаан, бажыңга кижизиткеи чамдык уруглардың чугаазы чевеи, чассыг болгаш онга чедир санап билбес, карандашты холга таптыг тутпаан, кичээнгейи кошкак, арыг-шеверже чаңчыкпаан боор таварылгалар бар. Ындыг бирги классчыларның өөредилгеинге башгайгы бергелер таварыжыр. Оон чаплап болуруиуң аргалары хөй. Ону ада-иелер болгаш төрелдер билип алыры эргежок чугула.

Бирги классчыны бодунуң болгаш ада-иезиниҥ фамилиязын, адын, адазының адын (херечилелинде ёзугаар). оларның ажылдап турар черин, чурттап турар кудумчузун бүзүреликтиг билир кылдыр өөредир. Моиу ада-иелер боттандырып болур. Улустуң кандыг ажылдар кылып турарын уругга чугаалап, ада-иезиниҥ ажылын көргүзүп болур. Чижээлээрге, ногаа ажылында ава огородтуң культургулуг үнүштериниҥ аттарын бирги классчыга айтып-берип, бок үнүштер-биле канчаар демисежирин чугаалап бээри черле ажыктыг.

Ажыг ийи дыштаныр хүннерде (хостуг шактарда) бойдусче бирги классчы-биле агаарлап, чоок-кавының күштары, насекомнары, ыяштары чижектиг чүүлдер-биле таныштырары чугула. Уруглар кииоларын, концерттерин биичилер-биле кады көрүп, чуруктарын, шүлүктерии доктаттырып, чугаалаалып, ырладып (чамдык оолдар хөөмейлээр азы сызыгтыр болуп чадавас) хөйкүн мурнунга дидим, пөрүк эвес болурукга чаңчыктырар.

Малчыннарда бирги классчыларны чай дургузуида суурга каш удаа эккеп киноладып, башкызы-биле баш бурунгаар таныштырза таарымчалыг.

Ч. СОДУНАМ,
бирги класс башкызы.
Танды район.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

БОЖААН СООНДА АРЫГ-ШЕВЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САГЫЫР ЧУРУМНАР

Кижиниҥ иштиг чоруурунуң үезинде организмге удур улуг өскерилгелер болгулап, чамдык органнарның хемчээли өскерлип, оларның ажыл-чорудулгазы чаартынар.

Иелер божуур бажыңдан үүнүп келгеш болганчок-ла бажың иштн эдип, чөргектер болгаш идик-хеп чуп, чаш уругну ажаар, хайгаараар апаар. Ынчаар ажылдаарга улуг күжениишкин үиер, ынчангаш **аргалыг-ла болза божуур бажыңдан үнген дараазында хөлүи эрттир хөделбес болза эки.**

Эмчиден үнгенининҥ соонда баштайгы 6-10 хонукта градуспле эът изиг бе, кандыгыл дээрзин хемчээп турза эки, ынчан божаан кижиниҥ температуразы 36-дан 37 градус чедир көдүрүлүп болур. Эът изии турар болза, хереэженнер консультациязынга дүрген барып шинчидер херек.

Божаан соонда уруг савазының иштн хан төктүр балыглапчак болур. Ынчан ол кончуг белеи-биле хуулуучал.

Идик бутка эптиг болур, кышкы үеде чылыг, аргалыг-ла болза чавыс ээжектиг азы калбак улдуиуг идик кетсе эки. Мага-боттуң курлактан куду кезээн болгаш эмиг бестерии эки чылыглаар, оларны соокка доңурүп болбас.

Уруг эмзирер мурнунда холду саваңнап, чылыг суг-биле чуур, борлуг кислотаның эзилдирии холаан хайындырган сугга ховеңии оттүргеш эмиг дошпузун чодар. 20 грамм порошокту бир стакан хайындырган сугга эзилдирер, ынчаар белеткээн аксы хаалыг савага кулуп алгаш 2—3 хүнде ажыглап болур.

Уруг эмзирерде будун сандай кырыига салып эптиг, хостуг кылдыр олуруп алыр. Уругну тоттур эмзирген соонда эмигде арткан сүттү саап каалтар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Сүүңмаа Кыргысовна Оюн-оолдуң 1966—67 өөредилге чылында Шагаан-Арыгиың № 2 ортумак школазыи дооскан дугайында № 207555 аттестәдыиың читкенин бәрымдаалаш, ону күш чок болдурун санаар.

редакцияның адресі: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35 партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитацпя болгаш пропаганда киллизинин 37-13, кезээ ажыл-агый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64 чагаа, база совет тургузуг киллдистериинга 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00953.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда ундезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 3 СУББОТА № 181 (7024)

Өртээ 2 көп.

МУРНАКЧЫ МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Магнитогорск комбинадының металлургтарының мурнакчы бригадалары ажылчын бүгүдезиниң идей-политиктиг болгаш культура деңнелин бедидериниң планнарын тургузуп эгелээн. Магнитканың эң улуг мартеннеринде ажылдап турар мастер А. Рубановтуң каң эзилдирикчилериниң коллективи ол чугула ажыл-иштиң эгелекчилериниң бирээзи болган.

Анатолий Рубанов — чурттуң эң аныяк Социалистиг Күш-ажыл Маадырларының бирээзи, 31 харлыг. Ажылдап эгелээрде каң эзилдирикчизиниң дузалакчызы турган. Ооң соонда каң эзилдирикчизи болу берген. Анатолий эрткен чылын Магнитогорскиниң даг-металлургия институдунга дипломнуг төлевилел чогааткаш, ону шылгалдага чедиишкинниг камгалаан. Кончуг улуг суугуларга каң эзилдирериниң инженери, мастери болу берген. Коммунистер ону эзлчег парторугунга соңгаан. Ам Рубанов болгаш ооң кады ажылдап турар эштери профессияга өөрениринiң, ниити өөредилгезиниң чаа сорулгаларын төлевилеп алган. Оларның кижи бүрүзү—идепкейлиг номчукчу, политшколаның дыңнакчызы, ниити өөредилге болгаш хөгжүм лекторийлеринге барып турар.

Мурнакчы эзлчегниң каң эзилдирикчилериниң үлегерин ёзугаар боттарының ниити билиг болгаш культура деңнелин бедидериниң планнарын ооң өске хөй бригадаларның ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелдиң хүннеринде база төлевилеп алган.

СЭКП-ниң Магнитогорск хооркомунуң бюрозу металлургтарның ол бот-идепкейин чүүлдүг деп санаан болгаш ону хоорайның ооң өске тудуг, бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге калбаа-биле нептередирин партия организацияларынга сүмелээн.

М. ПОЗДНЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражыышкынының дугайында КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

1968 чылдың июль 29-тан август 1-ге чедир Тиссада-Чиернага СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынга киришкеннер:

СЭКП-ниң талазындан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев**, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери **Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест**; СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар **П. Н. Демичев, П. М. Машеров**; СЭКП ТК-ның секретарьлары **К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарёв.**

ЧКП-ниң талазындан — ЧКП ТК-ның Бирги секретары **А. Дубчек**, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүннери **Ф. Барбирек, В. Биляк, О. Черник, Д. Кольдер, Ф. Кригель, Я. Пиллер, Э. Риго, И. Смрковский, И. Шпачек, О. Швестка**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидаттар —**А. Капек, И. Ленарт, Б. Шимон**; Төп Контроль-Ревизия комиссиязының даргазы **М. Якеш.**

Ужуражыышкынга Чехословак таладан Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи **Л. Свобода** киришкен.

Ужуражыышкынга ийи таланың сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның эш-хуузунда калбак солчуушкуну болган.

Ужуражыышкынның киржикчилери боттарының чурттарында байдалдың дугайында информациязын бүрүнү-биле солушкан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражыышкыны бүрүнү-биле ажык, чаагай сеткилдиг болгаш билчиишкинниң байдалынга эрткен, бистиң партияларывыстың, улустарывыстың аразында, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген, чаңчылчаан найыралчы харылзааларны улам хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының аргаларын тыварынче угланган. Ужуражыышкынга ийи таланың төлээлери боттарының аразында дугурушканын ёзугаар эш-хуузунуң хөй талалыг ужуражыышкынын эрттирер дугайында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Польшаның коммунистиг база ажылчын партияларының Төп Комитеттеринге саналдаар деп шиитпирлээн. Акы-дүнма ук партиялар ол саналды чүүлдүг деп санаан.

БКП-ниң, ВСАП-ниң, ГСЧП-ниң, ПКАП-ниң, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң төлээлекчилериниң ужуражыышкыны бо чылдың август 3-те Братиславага болур.

ЭШ-ХУУЗУНУҢ СУДТАРЫ

«Социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагыырын, корум-чурумнуң кандыг-даа үрээшкиннериниң когун үзерин, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаарын, ону болдуруп турар бүгүле чылдагааннарны чайладырын хандырар сорулганы партия салып турар» деп СЭКП-ниң Программазында айыткан. Совет хоойлуну болгаш социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин хажыдар, хамаатыларның амыр-дыжын үрээр, күш-ажыл дүрүмүн сагывас чоруктарга удур демиселче ажылчы чоннарны, хөй-ниити организацияларын бисте калбаа-биле хаара туткан.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, профзвилел органнары эш-хуузунуң судтарынга удуртулганы күштелдирбишаан, хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга оларның киржилгезин улам идепкейжидер хемчеглерни чорудуп турар. Чонну коммунистиг мезу-шынарга кижизидеринге эш-хуузунуң судтары улуг рольдуг. Республиканың чер-чер Советтериниң күүскомнары, профзвилел органнары эш-хуузунуң судтарының ажылының дугайында айтырыгларны боттарының хуралдарынга чугаалажып, ук судтарның даргалары, секретарьлары болгаш кежигүннери-биле сургаалдалыг чөвүлел хуралдарны, семинарларны эрттирип турар. Эш-хуузунуң судтарының бүрүн эргелериниң хуусаазы төнген черлерге оларның отчёттарын болгаш соңгулдаларын чоруткан.

Республиканың ажыл-агый, албан организация болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлеринде шупту 275 эш-хуузунуң судтары тургустунган. Оларның составында муң ажыг активти хаара туткан. Тере-Хөл, Кара-Хөл, Кочетов, Чадаана, Эрги-Барлык, Шеми көдээ Советтеринде, Бүрен-Аксы суурда, Кызылдың № 3 АТБ-зинде, аэропортта, зът комбинадында эш-хуузунуң судтары ниитиниң корум-чурумун үрээр, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктарга удур демиселди идепкейлиг чорудуп турар. Кызылдың № 3 АТБ-зинде, зът комбинадында эш-хуузунуң судтары (даргазы В. Херевич, В. Гилев) доктаамал ажылдап, хамаатыларның хомудал, билдириишкиннерин өй-шаанда сайгарып, корум-чурум үрекчилеринге чогуур хемчегни онаап келген. Зът комбинадында эш-хуузунуң судунга кирген хомудал, билдириишкиннерни коллективтиң бүгү кежигүннери киржип турда шиитпирлээри чаңчыл апарган. Көрүп турар херекке хамаарыштыр кижи бүрүзү боттарының ажыктыг санал-оналын берип турар. Судтуң шиитпирлериниң боттанылгазын чедип ап келген. Ооң түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн болгаш корум-чурум үрээр чорук эвээжээн. Частырыгны кылган чамдык кижилер миннип, эттингеш, өскелерден дудак чок ажылдап турар апарган. Судтуң кежигүннери херекти сайгарып көөрүнден аңгыда, коллективке хоойлу-дүрүмге, хамаарышкан лекция, беседаны база чорудуп турар.

Тере-Хөл көдээ Соведи, ында партия, профзвилел организациялары эш-хуузунуң суду-биле (даргазы М. К. Зрелчин) сырый харылзаалыг. Арагалаар, ажыл шагы үзер, өг-бүлезинге төлеп чок кижилерни эде кижизидер хемчеглерни ап келген.

Ынчалзажок республиканың чамдык черлеринде эш-хуузунуң судтарының ажылында шыңгыы четпестер бар бооп турар. Чижээ, Кызылдың алгы, пиво заводтарында эш-хуузунуң судтары шуут ажылдавастаан. Хамаатылардан кирген хомудалдар: ажыл шагы үскен, арагалааш корум-чурум үрээн кижилерниң херээ кандыг-даа шимчээшкин чок чыдар. Таңды районнуң Балгазын, Арыг-Бажы, Кызыл-Арыг суурларда эш-хуузунуң судтарының ажылы дыка кошкак. Ол ышкаш Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда тургустунган эш-хуузунуң судтарының хөй кезии хөй-ниитиниң черлеринге корум-чурумну камгалаар талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турар. Ында чер-чер Советтериниң күүскомнары, профзвилел организациялары эш-хуузунуң судтарының ажылын экижидер хемчеглерни албайн турар. Тыва АССР-ниң Дээди суду, хоорайларның, районнарның улус судтары эш-хуузунуң судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн келгенин база айтыр херек.

Эш-хуузунуң судтары — күш-ажылды, ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин сагыырының ёзузунга хамаатыларны кижизидер, хоойлу-дүрүмнүң каржы үрээшкиннерин, кемниг үүлгедиглерни баш удур болдурбас хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Судна кирген хомудал, билдириишкиннерни хынамчалыы-биле сайгарып көөр, узамдыктырбайн дораан шиитпирлээр болгаш бүгү-ле херекти хоойлу-дүрүмге дүүштүр сайгарары эргежок чугула.

Республиканың Дээди Суду, улус судтары база чер-чер Советтериниң күүскомнары эш-хуузунуң судтарының ажылын экижидеринче, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарынга, хамаатыларны төлептиг аажы-чаңга кижизидеринге эш-хуузунуң судтарының ролюн бедидеринче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг.

100-тен 125 анай

Төрүүр чүс өшкүге онааштыр 125 анай, өшкү бүрүзүнден 500 грамм дүк, 79 өшкү ийистээн. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында өшкү кадарчылары Сериң Лопсановна, Доржу Самбаевич Ондарларның бо чылгы көргүзүү ындыг.

Ондарлар 1949 чылдан бээр ниитиниң малын доктаамал малдап келгеннер. Ол чылын 240 баш төрүүр хойлар хүлээп алган, бир чыл болганда төлүбиле кады 492 баш четкен, 1966 чылдан бээр өшкү малдап ажылдаанар.

Алызындан малчын уктуг Ондарлар кадарган малының баш санын чыл бүрүде менди өстүрүп, продуктулуун бедидип келгеннер. Алдыы-Ишкинде өшкү бригадазында бо малчын өг-бүлениң ады-сураа, ажыл-ижиниң көргүзүглери чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, а бистиң республикада сураглыг.

Оларның кайызынга-даа «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп бедик атты 1964 болгаш 1967 чылдарда тывыскан.

Ондарлар бо чылын Ондар Намзырай-биле социалистиг чарыштыг. Ооң көргүзүү база эки: чүс өшкүге онааштыр 107 анай, өшкү бүрүзүнден 500 грамм дүк.

— Төрээн чуртунга, чонунга бараан болуру улуг аас-кежик, оларның берген аазаашкынынга зэ болуру күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң ыдыктыг херээ. Назынывыс дөгүй берзе-даа, хүлээлгевис күүседир дээш дыка-ла хөделдивис, күүседип-даа шыдадывыс. Ынчалза-даа ам ооҗургап болбас. Мал чеминиң, кажаа-хорааның белеткели дээш кылыр-ла ажыл хөй. Келир кышты эки белеткелдиг уткуур болгай—деп, Доржу Самбаевич чугаалады.

М. СЕВЕН.

План күүсеттинген

Виктор Сапыяктың удуртканы руда шиликчилериниң бригадазы июльдуң үшкү он хонуунуң эгезинде ай планын күүседипкен, азы «Тыва даг-дүгү» комбинатче 28 тонна арыг даг-дүгүн чүдүрүп чоруткан.

Мында ажылчыннар Лопсан Карын-оол, Саая Чамырык, Андрей Сарыг-оол олар шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Руда шиликчилери ам чылдың ийиги чартыының бүдүрүлге программазын күүседир дээш ажылдың темпизин улам күштелдирип турарлар.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Чартык чылда

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң малчыннары беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында күжениишкинниг ажылдааш, чамдык көргүзүглерни чедип алганнар. Совхоз күрүнеге зът садарының чартык чыл планын 109 хуу, сүттүүн — 112 хуу, а дүк садарының чыл планын ам 91 хуу күүсеткен.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле ниити совхозка чүс баш төрүүр малга онааштыр 76 хураган, 81 анай, 100 кулун алдынган. Тос кадарчы чүс хойга онааштыр тус-тузунда 114, чээрби бир кадарчы 80—100 чедир хураганнарны камгалап алганнар.

Бай-Тал салбыр малдың чаш төлүн камгалап, дүк кыргып алыр талазы-биле салбырлар аразында социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Шээр мал бригадаларының аразында социалистиг чарышка чартык чылда Бай-Тал салбырның өшкү бригадазы тиилекчи болган.

Салбырларның сүт-бараан фермаларының коллективтери чартык чылда күрүнеге сүт садар планнарын ажыр күүсеткен. Совхозтуң саанчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде Бовулаш Эртине, Чанзаң Чечек, Сагды Караш, Донгак Бүрүштей чоруп турарлар. Алды ай дургузунда олар бир инектен-не тус-тузунда 794—891 кг чедир сүттү саап алганнар.

Совхозтуң малчыннары ам чайлаглаашкынны организастыг чорутпушаан, мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турарлар.

С. ХЕРТЕК.

Арбын дүк

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы хойжузу Оюн Седип-оол — Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан тыва эки-турачыларның бирээзи.

Ол ам тайбың күш-ажылдың шалыпчы фронтузунда база-ла мурнакчы болуп турар. Ооң коданында 840 баш аныяк хураган бар. Эрткен кыжын ол хураганнарның күш-деңгели эки болуп, хүр чыл ашкан. Ынчангаш оларның дүгү эки болган. Оюн Седип-оол хураган бүрүзүнден ортумаа-биле 1 килограмм 400 грамм дүк алзын дээнин 2 килограмм чедир күүседип алган. Колхозка 1176 килограмм дүк бээр планныг тургаш, 1280 килограммны дужааган.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгениниң 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш эш Седип-оол ам-даа эки ажылдаарын хүлээнгеш, бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде киржип турар.

Хүр кыштың үндезини

Улуг-Хемде «Найырал» совхоз республикада эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң экономиказы чыл бүрү улам быжыгып, ооң ажыл-агый көргүзүглери өзүп турар. Совхоз бүдүрүлгезиниң кол угланыышкыны— мал ажылы. Ынчангаш малдың чем-суурун белеткээринче чугула кичээнгейни угландырып турарының ужуру ында. Эрткен чылдарда бо талазы-биле чамдык бергедээшкиннер турганы уттундурбаан. Ажыл-агый бо чылын ол байдалды өөренип көрген болгаш мал чеминиң балансызын бүгү аргалар-биле немээр сорулганы салган.

Эрткен чылдың дүжүдүнден арткан саваңны пресс-подборщиктер-биле тускайлап бөлдүрбүшаан, пресстээн саваңнарны кыштаглар, фермалар чоогунче сөөртүп, улуг сараатгарны тургускулаан. Шаңчының, Аймыырлыгның тараа шөлдеринге эрткен чылын доңат эрте дүшкенинден тараа саваңнары ногаан болуп арткылаан. Бо мал чеминиң бар курлавырын ажыглалга киирер дээш совхоз тускай механизастаттынган, саваң бөлдүрүп сараатгаар звенону тургускан.

Звено 4 пресс-подборщиктиг, 2 хөпээн сөөртүкчүлүг «Беларусь» тракторларны быжыглаан. Звено май айның төнчүзүнден бээр ажылдап келген. Аймыырлыг ховузунуң саваңын бөлдүрүп доосхаш ам Шаңчы ховузунуң саваңын доозар чоокшулаан. Оон аңгыда Үрбүн салбыры бот идепкейлиг болуп, машиналарның хостуг үезин ажыглап тургаш, салбырда сүт-бараан фермазының чанында 150 тонна саваңны сараатгаан. Бо чугула ажыл-херекти салбыр эргелекчизи эш Санчай-оолдуң ынчаар организастап турары өөрүнчүг.

Ынчалза-даа мал чеминиң ол ышкаш чугула хемчеглери районнуң өске ажыл-агыйларында организастаттынмайн турары хомуданчыг. Агаар-бойдустуң байдалы мындыг берге өйде мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мобилизастаары хүннүң айтырыы ол.

А. СОТПА.

Шефтээшкин-биле

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединиң коллективинден 7 кижи июльдуң сөөлгү хүнүнде шефке үнгеш, «Ак-Эрик» колхозтуң Тес унунда сиген шелүнге 10 тонна сигенни бөлүп сараатгааш, артель баштаар черинге хүлээдип бергеннер.

Ол-ла районнуң «Чодураа» колхозунда комсомол комитединиң секретары Маргарита Ак-оолга удуртурган аныяктар бригадазында 26 кижи будук-бүрү белеткелинде хаара туттунган. Олар хүнде 1600 моондакты чедирип, оон 6 машина иштин фермада дүжүргеннер.

Автотранспортчуларда

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары боттарының клувунга чыглып келген. Бо чылдың ийиги кварталында кымның бригадазы, кайы чолаачы социалистиг чарышка тиилелгелиг болганыл дээрзин түңнеп чугаалажыр дээш оларның чыглып келгени ол.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур чорудуп турар конкурстуң негелдези-биле алырга, эш Бочаровтуң удуртканы ийиги автоколонна бирги черни ап үнген. Чүчк сөөртүлгезиниң хемчээл талазы-биле планын—123, тонна-километр талазы-биле 111 хуу күүсеткен. Ук колонна ынчангаш шилчиир Кызыл тукту алган.

Чолаачылар бригадаларының аразынга чарышка эш Шубертиң бригадазы тиилелгелиг болган. Ынчангаш аңаа шилчиир вымпельди акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Эштер Мячин, Шуберт, Предворов олар тус-тус чолаачылар аразында чарыштың тиилекчилери болгулааш хүндүлел бижиктер-биле болгаш акша-биле шаңнаткылаан.

Ийиги хойжу бригада мурнап турар

«Дөң-Терезин» совхозта хойнуң ийи, өшкүнүң болгаш инектиң — дөрт бригадалары бар. Оларның ажыл-агыйы, өтчёт-үчёду эки Эш Борбак-оолга удурткан № 2 бригада тургустунгандан бээр үш чыл ажыл турар. Бригаданың күш-ажыл кылып шыдаар 30 ажыг кежигүннери быжыг найыралдыг ажылдап, көскү чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Ылаңгыя өдек кыштаг, сиген белеткелинче организастыг кирери оларның чаңчылы болу берген. Бригаданың төвү Сарыг-Дашта олар 1800 хөй кирер дөрт өрээл кажааны эрткен чазын тудуп алганнар.

Хойжу бригадада ниитизи-биле 6000 ажыг хөй эрткен кыжын 12 кыштагга кыштаан. Ам ол кыштагларда кажааларның көржеңнерин хооруп, дезинфекциялап кааны черле эки. Бо чугула ажылга бригаданың хойжулары дөгере киришкен. Хойжу коданнар көктүг-шыктыг чайлагларында шагда-ла баргылаан, чайгы семиртилгени организастыг чорудуп турар.

№ 2 бригада бо чылдың сезонунда 156 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткээр планныг. Бо хүннерде олар ол санны 180 тонна кылдыр күүседип алырын аазаанар. Эдегей аскында, Чер-Дашта, Чирик-Элде, Онгар-Өдекте 10-10 кадыырларлыг, сиген кестирер тракторларлыг сигенчилер дүн-хүн чок ажылдап турар. Ол болза малчыннарның сиген белеткелин организастыг чорудуп турары-дыр. Тус-тус звеноларга үстүп алган сигенчилер хүнде элээн каш сараатгарны тургузуп турар. № 2 хойжу бригаданың малчыннары О. Чимит-Доржу, О. Дыкы, М.Агбы, О. Намчан, О. Дүктүг-Ары оларның кирип турар звенозу өскелерни мурнап, кезип кирипкен хүнден эгелээш бо хүннерге чедир 12 тонна сараатты тургускан. Ажыл организастыг үргүлчүлеп турар.

А. ДОПЧАА.

ЭКИ КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Мал чемин чедиштир болгаш өй-шаанда белеткеп алыр дээш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг-Хем районнуң өске ажыл-агыйларын мурнай эгелеп, бо хүннерге чедир эки үлегер-чижээн көргүзүп турар. Мал чеминиң белеткели барык ай иштинде соксаал чок үргүлчүлеп, совхозтуң салбырларында кижи болгаш техника күжүн, бүгү-ле бар аргаларны ынаар углаан. Баш удур өөренип көргеш, каанга алыскан делгем шынааларның сигениниң өзүлдезин чоорту манаар сорулга-биле ооруг черлериниң сигенин, баштайгы эзлчегде кезип, будук-бүрү белеткелинче кол кичээнгейни углааны совхозтуң удуртукчуларының, салбыр башкарыкчыларының ажыл-агыйжы чоруунун база бир чижээ ол.

Совхозта партком, комсомол комитеди, көдээ Совет болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары сигенчилер ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдың бүгү-ле хевирлерин «Мал чеминиң белеткели —шалыпчы фронт!» деп кыйгырыгның адаа-биле чорудуп эгелээн. Каяа-даа баарга, Иштии-Хемниң, Арысканның, Ак-Туругнуң бригада төптеринде көскү агитацияның чырыткылыг сөстери, көргүзүг самбыралары, агитхуудустар аңаа келген кижиниң кичээнгейин хаара тудар.

Мал чеминиң белеткелин совхозтуң салбыр бүрүзүнден дөрт механизастаттынган бригадалар-биле эгелээн. Баштайгы хүннерден эгелеп Иштии-Хемниң Моңгуш Карбыга удурткан бригадазы социалистиг чарышка мурнап, парткомнуң, дирекция чериниң бригадалар аразынга шилчип чоруур вымпелин чаалап алган. Бригада мурнакчыларынга акша шаңналдарын тывыскан. Иштии-Хемчилер июль 31-ге чедир 406 тонна сигенин, 34 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Амгы үеде бригада Көк-Дөң деп черде көжүп келген. Шагаан-Арыгның адырык суглар аразы делгем шынааларының сигенин 5 тракторлуг агрегат кезип кирипкен. Бригаданың мурнакчылары М. Күдер-оол, К. Данчан олар хүнде 7 ганы кезер нормазын 10—11 га чедирип турар. Сараат салыкчызы М. Чигир-оол, грабльщиктер М. Доржу, С. Каң-оол олар эки ажылы-биле макталдыг.

Үшкү салбырның Иван Туганаевке удурткан сигенчи бригадазы «Иштии-Хемчилерни четкеш, эртер бис»—деп хүлээлгени социалистиг чарыштың баштайгы түңнелин үндүрүп турда алган. Июль 31-ниң түңнелинде сөглээн сөзүп олар эзлеп шыдаан. Бригада 415 тонна сигенни сараатгааш, 40 тонна люцерианы хаван фермазының, 15 тонна сигенни Моңгуш Чашоолдуң хойжу бригадазының төптеринде чедирген. Хойжуларның кыштагларынче сигенни кескен дораан чедирип сараатгаарын механизастаттынган бригада үргүлчүлевишаан. Сигенчилерниң Ээр-Хавакта турлаанга келген кижи ында агитхуудустардан, көргүзүглерден мурнакчыларны-даа, шала чалгаапайларны-даа билип аптар. Грабльщик М. Сүүр-оол, сараатгакчы В. Лузин, Ч. Дугар-оол болгаш В. Базыр олар хүн нормазын үргүлчү 100-110 хуу күүседип турарлар. Үшкү бригада бо чылын 1399 тонна сигенни, 5908 тонна силосту белеткээр сорулгалыг.

Каан чайын тулаалыг шынаалар элбек сигенниг болуру билдингир. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң дөрт бригадалары ам Шагаан-Арыгның делгем шынаазының Ээр-Хавак, Сөөктүг-Дөң, Көк-Дөң деп черлериниң сигенин кезип, сараатгап турар.

Ийиги салбырның Биче-оол Кургантай баштаан 18 кижилиг механизастаттынган бригадазы база-ла багай эвес ажылдап, белеткээр ужурлуг 703 тонна сигениниң 210 тонназын күүседип апкан.

— Хүлээлгевисти август 15-тен бээр күүседир бис. Кезер черивис Хам-Дыт, Инек-Даш девискээрлери ам-даа чүм хевээр — деп эш Кургантай бадыткап турар.

Малга быжыг чем-суурну белеткеп алыры — тодуг, хүр кыштаглаашкынның идегелдиг үндезини, мал ажылындан алыр продуктуларны элбекшидериниң база бир курлавыры. Сигенниң дүжүдү эвээш, кезер сиген чок дээр хөөннүг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинден кыжын өршээл чок кеземчеге таваржып болур. «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң удуртукчулары ындыг байдалдан баш удур уштунар сорулгалыг, ажыл-агыйның бүгү-ле күжүн, бар аргаларын мал чеминиң белеткелинче угландырып, дүжүт ажаап алыышкыны-биле сиген кезилдезин капсырлаштырбас дээш хемчеглерни чорудуп турар. Амгы үеде 1067 тонна сиген белеткеттинген. Будук-бүрү талазы-биле планын 76,4 хуу кылдыр күүседип, 191 тоннаны кыштагларда мөөңнээн. Сөөлгү чаъстарның түңнелинде кукурузаның үнүжү экижээн. Кукуруза ажаар комбайннарның септелгези доозулган.

«ҮТКА-ның 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарда байдал чүгээр-даа болза мал чеминиң белеткелиниң темпизи Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында ам-даа шуудавайн турар. Район сиген белеткелин июль айның төнчүзүнде 10,5 хуу, будук-бүрүнү 29,7 хууга күүсеткен. Август айның эгези— мал чеми белеткээриниң база бир шиитпирлиг үези. Арткан кыска хуусаада бүгү күштү мөөңнеп турган мал чеми белеткээриниң темпизин улам бедидери районнуң, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негеттинип турар.

К. ШАНГЫР-ООЛ,
бистиң тускай корр.

КАЛИНИН ОБЛАСТЬ. Конаковтуң М. И. Калинин аттыг фаянс заводу чаа хевирлиг саваларны үргүлчү бүдүрүп үндүрүп турар. Бо чылын 20 янзы ындыг саваларны бүдүрери шиңгээдип алдынар. Бүдүрер продукцияның хемчээ база улгадып турар.

ЧУРУКТА: саваларның чурук каасталгазын Валентина Лузан (солагай талада) болгаш Антонина Дубова оларның кылып турары.

В. КУНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң Ортаз Азияда эң күчүлүг септелге-механика заводу аныяк таджик Орджоникидзеабад хоорайда ажыглалда кирген.

ЧУРУКТА: Борис Уховтуң аар автомобильдер слесарьлары-эптекчилер бригадазының 25 тонна чүк сөөртүр «МАЗ-525» самосвалдың заводка баштай кылган септелгезин доозуп турары.

Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ—ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

«Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП обкомунуң бирги секретары **С. К. Токаның** илеткелинге хамаарыштыр пленумга санал-онал делгереңгей болган.

СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары **В. Добромыслов** баштай сөс алгаш, коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында аныяктар-биле партийжи ажылды улам күштелдирер дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыышкынын күүсетпишаан, найысылаллын партия организациязы комсомолга удуртулганы мурнукузундан элээн экижиткенин, ылаңгыя ВЛКСМ-ниң хооркомун шыырак кадрлар-биле быжыглаанын, өөреникчи аныяктарның комсомол организацияларынга удуртулганы экижидер дугайын партия хооркомунуң пленумунге бо чылдың апрельде чугаалашкаш, чамдык чугула хемчеглерни боттандырганын дыңнаткан.

— Хоорайның 5 муң ажыг комсомолчуларының 4 муңдан хөйү школаларда болгаш өөредилге черлеринде өөренип турар. Партия, комсомол организацияларының талазындан өөреникчи аныяктар-биле кижизидилгелиг ажылды элээн күштелдиргениниң түңнелинде хоорай школалары ниитизи-биле өөредилге программазын 98 хуу күүселип шыдаан, өөреникчилер-биле класстан, школадан дашкаар полит-массалыг, шериг-патриоттуг болгаш спортчу хемчеглер идепкейжээн.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле ылаңгыя хоорайның № 7, 9, 11 школалары бедик түңнелдерни чедип алган, Кызылдың башкы институдунга литературлуг кежээлер солун эртип келген — деп, секретарь чугаалааш, пассажирлер АТБ-зинде, республика типографиязында, аптека эргелелинде парторганизациялар (секретарьлары эштер Сайгутина, Жаров, Иванова) ажылчын аныяктарның комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы сегиткениниң түңнелинде ол коллективтерде комсомол болгаш аныяктар амыдыралы сонуурганчыг апарганын, а Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде, дааранылга комбинадында, «Коммунал тудугнуң» тудуг-септелге эргелелинде парторганизациялар ында комсомол организацияларын кончуг кошкак удуртуп келгенин, СЭКП-ниң хооркому ол парторганизацияларның секретарьларындан негелде салбаанын ол демдеглээш, санальының түңнел кезиинге хоорайда комсомол ажылынга партийжи удуртулганың ам-даа дыка кошкагын, ону моон соңгаар үндезини-биле экижидер дээш партия хооркому шудургу ажылдаар апаар дээрзин эш Добромыслов чугаалаан.

СЭКП Барын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **В. Чернов** санал бергеш, комсомолду, бүгү аныяктарны коммунистиг бедик шынарларга могаг чок кижизидер, партияга төлептиг салгалды белеткээр дугайында ленинчи принциптерни удуртулга болдурбушаан, районнуң партия организациязы ажыл-агый, культура тургузуушкунунга комсомол организацияларының ролюн өстүреринче, оларның дайынчы аргалыын, организастыг чоруун бедидеринче углаңдыр чугула хемчеглерни ап келгенин, хамыктың мурнунда комсомол райкомунуң, ооң эге организацияларының удуртукчуларынга аныяк коммунистерни, эң дээре комсомолчуларны шилип тургускулаанын дыңнаткан.

— Бисте комсомолчу аныяктарның бүдүрүлгеге киржилгези мурнукузундан деңнелге чок өскен. Районда 2300 ажыг ВЛКСМ кежигүннериниң 75 хуузу материалдыг бүдүрүлгениң чугула-чугула участоктарында хаара туттунган болгаш оларның хөй кезин кежигүн эвес аныяктарга эки үлегерни көргүзүп турар. Комсомолчуларның аразында Ак-Довурак даг-дүгү комбинатта М. Сундуй-оол, Р. Губайдулин, К. Алдын-оол дээн ышкаш, аныяктар бригадаларының сураглыг командирлери, бүдүрүлгениң шалыпчылары кайгамчык кижилер бар—деп, ол саналынга улаштыр чугаалааш, районда аныяктарның социал составы дыка өскерилгенин, оларның эртем-билиниң деңнелге чок өскенин, кыска үеде 40 комсомолчу партияга хүлээп алдынганын демдеглээн.

Эш Чернов саналының түңнел кезээнге партия райкомундан комсомолду удуртуп турарында ам-даа улуг четпестер барын миннип, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларында комсомолчуларның дилээн кичээнгейлиг өөренип көрбес, оларның эгелээшкиннерин деткивес шын эвес хөөннерни буруу шапкаш, районда культура одагларының материалдыг баазазын алгыдар дугайында бодалын илереткен.

Пленумнуң индиринде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Х. Анчима.**

— Аныяктарны коммунистиг моральга кижизидери, оларны эртемнерниң үндезиннери-биле чепсеглээри бистиң чуртта шынап-ла бүгү улустуң, бүгү күрүнениң чиңгине херээ болуп турар. Коммунизмниң тургузукчузу аныяк салгалды өөредип кижизидеринге эргежок чугула бүгү-ле байдалдарны партия биле чазак хандырган. Ооң боттуг чижээн бистиң республиканың амыдыралындан билир бис. Бисте школаларның четкизи деңнелге чок калбарган, оларның материалдыг баазазы улам-на байлакшып олурар. Мынчангаш бүгү-ниитиниң 8 чыл өөредилгезин чедиишкиниг доосказ, ортумак өөредилгени боттандырарынче шилчип болур арга бисте тургустунган.

Республика школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнели улам-на өзүп, мурнакчы ажылдыг школаларның, башкыларның саны чыл бүрү көвүдеп турары өөрүнчүг. Эрткен өөредилге чылында республиканың 173 ортумак база сес чыл школаларындан 40 школа, 206 класс, 400 ажыг башкылар чүс хуулуг өөредилгени чедип алган. Оларның иштинден ылаңгыя Саглы, Хайыракан, Кызылдың № 7 школаларының башкылар коллективтери өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле эң бедик көргүзүглерлиг болуп келгенин онзалап демдеглээр херек.

Ындыг болза-даа республиканың улус өөредилгезиниң херээнде ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар, шыңгыы четпестер хөй. Мынчангаш партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары школа ажылын холга ап, шудургу ажылдаар ужурлуг. Ылаңгыя бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырары бистен хөй күжениишкиннерни негеп турар. Улуг-Хем, Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик ышкаш районнарда сес чыл өөредилгези онза хожудап, хөй-хөй школа назылыглар өөредилгеден дашкаар артып турар.

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның ниити өөредилгези бисте онза хожудаашкында турбушаан. Колхозтарның, совхозтарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, чамдык черлерде партия, комсомол, профэвилел организациялары ол чугула херектен ам-даа хоорук хевээр. Аныяктар өөредилгезин үндезини-биле экижидер, билиг чедип алырынга оларга дузалажыр үе ам черле келген —деп, оратор чугаалааш, назы четпээннер-биле кижизидилге ажылының кошкагын, ооң уламындан оларның ортузунда хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдып үрээр, оон эрткеш, аар, чиик кем-херектер үүлгедир чоруктар эвээжевейн турарын, чайгы, кышкы дыштанылгалар үезинде школачыларны доктаамал хайгааралга тургузарын ол саналдавышаан, назы четпээннер-биле ажыл чорудар комиссияларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидериниң чугулазын айыткан.

СЭКП Бин-Хем райкомунуң бирги секретары **М. Харченко** индирге үнүп келгеш, районнуң партия организациязы комсомолга партийжи салдарны күштелдирер, ооң ажыл-чорудулгазын углап башкарар талазы-биле чамдык практиктиг хемчеглерни алганын, комсомолдуң удуртур ажылынче 9 коммунисти шилип чорутканын, эрткен чылын партия, комсомол чырыдыышкынынга 700 ажыг аныяктарны хаара тудуп өөреткенин, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының чаңчылдарынга амгы салгалды кижизидер талазы-биле район школаларында, ылаңгыя Туранның № 1 ортумак школазында чугула хемчеглерни боттандырып, сураглыг кижилер-биле хөй-хөй ужуражылгаларны чорутканын, район школалары өөредилге программазын 96,3 хуу күүсеткенин ол демдеглээн.

Оон ыңайгы чугаазынга секретарь комсомолга партийжи удуртулгада бар четпестерниң дугайын, ылаңгыя «Искра», «Хадың» колхозтарда парторганизациялар ында комсомол комитеттерин дыка четпес удуртуп келгени-биле оларның ролю көзүлбестээнин, Чырыдыышкын министерствозу район школаларын башкы кадрлар-биле четче хандырбайн турарын шүгүмчүлээш, аныяктар-биле партийжи ажылга улуг четпестерни районнуң партия организациязы дарый узуткан, ажылды чогуур деңнелге тургузуп шыдаар дээрзин пленумга шынзыткан.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги сеекретары **С. Буянды** санал берип тура, районнуң комсомол организациязы организас талазы-биле мурнукузундан быжыкканын, идея талазы-биле өскенин, аңаа партийжи удуртулганы экижидер дээш чамдык хемчеглерни алганын демдеглээш, аныяктарның ажыл-херектеринге хөйү-биле доктаарган.

Секретарының чугаазы-биле алырга, районнуң аныяк өскени улус ажыл-агыйының, культура тургузуушкунунуң херээнге төлептиг салыышкынны киирип келген, комсомолчуларның хөй кезин бүдүрүлгеге идепкейлиг киришпишаан, күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегерчижээн көргүзүп турар, оларның иштинден 109 аныяк ишчилер бүдүрүлгениң мурнакчылары, комсомолчу аныяктарның 3 бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алган, а 7 бригада ол ат дээш демиселди үргүлчүлеп турар, ылаңгыя аныяктарның Торгалыг сүт-бараан фермазының коллективи онза шылгарап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

Саналының түңнел кезиинге эш Буянды комсомол ажылын багай удуртуп турар чамдык парторганизацияларны адааш, көдээ аныяктар школаларының ажылында четпестерни демдеглеп, аныяктар ортузунда шериг-патриоттуг кижизидилгениң четпестеринге хамаарыштыр ооң адрезинге болган шүгүмчүлелди хүлээп албышаан, комсомолга удуртулганы районнуң парторганизациязы чоокку үеде экижидип шыдаар дээрзин бүзүреткен.

— Республиканың шериг комиссариадында парторганизация болгаш политкилдис солдаттарның политиктиг билинн болгаш дайынчы белеткелин бедидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар — деп, республиканың шериг комиссары эш **П. Григоренко** чугаалаан. Ол ажылдар комсомолдуң 50 чылынга белеткелдер-биле холбаштыр күштелген, эки дуржулганы нептередир талазы-биле хемчеглер алдынып турар.

Областың партия организациязы комсомолга удуртулганы экижиткени шеригге келдиртир назылыгларны белеткеп турарының экижээнинден безин илдеп. Бо чылын шериг албанынче чорутканнарның 60 хуузу комсомолчулар болган, 8—10 класстар доосканнарның саны көвүдээн.

Ынчалзажок үстүнде көргүзүглер ниити эвилелдиинден куду хевээр. Ол ышкаш разрядчылар, значкистер эвээш. Бо дээрге СЭКП-ниң чамдык райкомнарының, районнарның шериг комиссариаттарының четпес ажылын херечилеп турар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бин-Хем, Таңды районнарда бо ажылдың куду деңнелде турарын ол айыткан.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге шериг-патриоттуг кижизидилге чугула рольдуг. Чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир, бо ажыл Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем ышкаш районнарда чугле байырлалдарда организастаттынып турар. Мында чогуур система база чедип алдынмаан.

Аныяк оолдарны шериг албанынга, шериг училишелеринге белеткээринге школаларның, оларда комсомол организацияларының ролю улуг. Бо талазы-биле баштайгы базым кылдынган. Ол ышкаш аныяк кыстарны ажыл-агыйның янзы-бүрү мергежилдеринге, техникага калбаа-биле өөредири база чугула дээрзин эш Григоренко демдеглээн.

«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң болгаш ооң эге организацияларының комсомол организацияларын багай удуртуп турарын илеткелде шын шүгүмчүлээн дээрзин ында партком секретары эш **В. Суров** демдеглээн. Хову-Аксы улуг бүдүрүлгениң болгаш хөй тудугларның чери болганда, ында ажылдап турарларның аразында аныяктар хөй.

Бүдүрүлгеде бүгү ажылчыннарның 70 ажыг хуузу аныяктар. Комсомол комитеди хөй эге организациялардан тургустунган. Бир эвес бо бүгүнү шын ажыглаар, чөп организастаар болза аажок улуг күш. ВЛКСМ-ниң 50 чылынга белеткелдер үезинде аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейн бедээн, социалистиг чарыш калбарган, мурнакчылар көвүдээн. Комсомолчу Люба Содунамның бригадазы чартык чылда алган хүлээлгезин дыка ажыр күүсеткен. ТЭС-те ажылдап турар комсомолчулар шупту мурнакчылар. Ындыг чижектер хөй.

Ынчалза-даа комсомол организацияларының ажылы бир черде эки, өске черде багай болуп турар. Мооң чылдагааны парткомнуң болгаш эге организацияларның удуртулгазының кошкаанда. Мону барымдаалааш, партком чогуур хемчеглерни ажылдап кылып, партия хуралдарынга комсомол ажылын чугаалажып көөрүн организастаан. Ооң-биле чергелештир комсомол хуралдарын эрттирип, аңаа бүдүрүлге удуртукчулары, парторганизация секретарьлары илеткелдерни кылып бергилээн.

Аныяктарның идей-теоретиктиг билинн бедидер, комсомол чырыдыышкынынга эрткен өөредилге чылында турган четпестерни чайладыр дээш, чырыдыышкынның четчелээшкинин чорудуп, дуржулгалыг пропагандистерни шилип ап турар. Аныяктар ортузунга лекция, беседаларны организастаарын калбартып, оларның идей-политиктиг кижизидилгезин күш-ажыл, амыдырал-биле болгаш эстетиктиг негелделери-биле холбаар сорулганы партия организациялары боттандырып эгелээн.

Каа-Хем районнуң комсомол райкомунуң бирги секретары эш **С. Седен-оол** санал бергеш, СЭКП обкомунуң пленумунга комсомолга партийжи удуртулга дугайын чугаалажып турары комсомолга партийжи сагыш салыышкынны херечилеп турар деп чугаалаан. Районнуң комсомол организациязы СЭКП райкомунуң, парторганизацияларның удуртулгазы-биле чамдык эки ажылдарны кылып, комсомол организацияларының дайынчы байдалын бедидип, социалистиг чарышты калбартып турар.

Аныяк чүректерни ажыл-херекче, ниитилел амыдыралынче хайныктырып үндүрер дээш идейлиг, организастыг ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Чаңгыс хүн бүгү комсомол организацияларынга «Сээң адың комсомол болза...» деп айтырыглыг хуралды эрттирген. Комсомолчуларның бот-отчёттарын дыңнаарын практикалап турар. Аңаа партия ажылдакчылары, районнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары идепкейлиг киришкен.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур чугула ажылдар чоруттунган. Хөй-хөй походтарны, «Зарница» деп шеригзиткен өюнну, хоочун салгалдың кижилери-биле, бүдүрүлге мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастаан. «Адаларның алдарлыг оруу-биле» деп база шеригге келдиртирлериниң слёттарын, Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскааткан аныяктарның район фестивалын эрттиргилээн.

Мындыг ажылдарның түңнелинде комсомолдуң хүлээлеңи өзүп, СЭКП-же кирери көвүдээн, бүдүрүлгеге аныяктарның киржилгези, комсомол кадрларын шилип алыры экижээн. Бо бүгү дээрге партия организацияларының ачызы, ооң иштинде «Тиилелге» колхозта, «Совет Тыва» совхозта, райэмнелгеде парторганизациялар комсомол ажылынче улуг кичээнгей салып турар.

Оратор четпестерни чугаалааш, комсомол кадрларының чедишпезин, комсомолда партийжи өзектиң эвээш болуп турарын айыткан. Аныяктарның политөөредилгези чамдык черлерге үзүктелип турган, пропагандист кадрлар, ылаңгыя коммунист пропагандистер эвээш. Аныяктар кижизидилгезинге киришпейн турар удуртукчу ажылдакчылар ам-даа бар.

Каа-Хемниң комсомолчулары, четпестерни чайладып тургаш, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаар деп, секретарь пленумга бүзүреткен.

Комсомолга партийжи удуртулга дугайын бо пленумга тургузуп турары чүүлдүг деп демдеглээш, Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң партком секретары эш **О. Шагдыр-оол** парткомнуң, совхоз дирекциязының адынга болган шүгүмчүлелди шын деп билинген.

Совхозта комсомолдуң 24 эге организациялары болгаш хөй, санныг комсомолчулар, аныяктар бар. Комсомолга удуртулганы улам экижидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны партком, эге организациялар чоруткан. Комсомол организацияларын удуртуп турар дугайында салбырларда чамдык парторганизацияларның илеткелин партком бюрозунга чугаалашкан, партияның ниити хуралынга комсомол ажылының дугайында айтырыгны тургускан.

Чоруттунган ажылдарның түңнелинде аныяктарның бүдүрүлгеге, хөй-ниити ажылдарынга киржилгези экижип, корум-чурум үрээр чоруктар кызырылган. Ак-Даштың комсомолчу-аныяктар фермазы ажыл-агыйда мурнакчы ролюн ышкынмаан. Совхоз бүдүрүлгезинде ак сеткилдиг, мурнакчы малчын, саанчы, механизатор аныяктарның саны өзүп турар.

Аныяктар кижизидилгезинге бот-тывынгыр уран чүүлдү, спортту ажыглап, ол чүүлдер талазы-биле районга көскү черлерни ээлеп келген. Хоочун коммунистер, комсомолчулар, Ада-чурт дайынының киржикчилери-биле ужуражылгаларны Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур калбарткан.

Аныяктарның ниити болгаш политиктиг билинн, бүдүрүлге мергежилин бедидериниң чугулазын демдеглээш, оратор эрткен чылын политөөредилгеге, кежээки школалар ажылынга турган четпестерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле билинген. Бо чылын ол четпестерни чайладыр хемчеглерни ап, комсомол чырыдыышкынынга хоочун пропагандистерни шилип ап турарын чугаалаан. Ол ышкаш комсомолчунуң адын бедик тудар, кежигүн эвес аныяктарга оларның үлегерлиг болурун чедип алыр дээш ажылды чорудуп турар.

Коммунистиг партия совет комсомолчулар болгаш аныяктар дугайында кезээде могаг чок сагыш салып, өстүрүп, кижизидип келген дээрзин ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Д. Ооржак** бодунуң саналының эгезинде демдеглээн.

Комсомол ажылында болгаш ооң обкомунуң бюрозунуң ажылында четпестерниң дугайында илеткелде болгаш саналдарда демдеглеттинген шүгүмчүлелдер шынныг болгаш ол четпестерни чайладыр хемчеглерни алырын секретарь пленумга бүзүреткен.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында идепкейлиг киржип турар. Тывада саанчыларның 60 хуузу аныяктар болуп турары, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар ышкаш, республиканың индустриязының баштайгыларын тударынга колдуунда аныяктар киржип турары— республиканың экономиктиг хөгжүлдезинге аныяктарның улуг үлүглүүн чугаалап турар.

СЭКП-ниң XXIII, ВЛКСМ-ниң XV съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, комсомолдуң бежен чыл оюнга Тываның комсомолчулары канчаар белеткенин турарын обком секретары тодаргай чижектер-биле көргүзүп тургаш чугаалаан. Комсомол документизиниң эрткен солулгазы комсомол организацияларын организас талазы-биле улам быжыглап, идея талазы-биле бедик деңнелче көдүрген.

Барын-Хемчик, Каа-Хем районнарның комсомол организациялары сөөлгү үеде организастыг, идей-кижизидилгелиг ажылдарга, комсомолчуларның, аныяктарның бүдүрүлгечи идепкейин бедидер талазы-биле эки түңнелди чедип ап турар. Бо дээрге ол районнарның партия райкомнары, партия организациялары комсомол организацияларын тодаргай удуртуп, боттуг дузаны чедирип турарын, аныяктарның бот-тывынгыр инициативаларын үргүлчү деткип келгенин херечилеп турар.

Ынчалза-даа СЭКП-ниң чамдык райкомнары, парткомнары, эге организациялары комсомол организацияларын сула удуртуп, кошкак дузалап турар. Бай-Тайга районнуң комсомол организациязынга партийжи удуртулганың кошкаанындан, ында ажыл сегивейн турар. «Тээли» совхозта партком салбырларда, ооң иштинде совхоз төвүнде комсомол организациязы багай ажылдап турда, херекке албаан. СЭКП Эрзин райкому ВЛКСМ райкомунга боттуг дуза чедирбейн, харын ооң ажылдакчыларын бир черже үр чорудуп турарындан чугула хемчеглер үстүп турар.

Областың комсомол организациязының чорудуп турар хөй янзы хемчеглериниң ужурунда республиканың төп органнары-биле улуг харылзааның барын, ол черлерниң хөй нуруузу ВЛКСМ обкомунуң дилээн эки хандырып турарын демдеглээш, эш Ооржак, чамдык организацияларның аныяктарның негелделерин тоомча чок көрүп турарын ылаңгыя облпрофчөвүлелге, Кызылдың хооркүүскомунга хамаарыштыр шүгүмчүлээн.

Бо айтырыг талазы-биле оон ыңай Тыва АССР-ниң хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министриниң оралакчызы эш **О. Донгак,** СЭКП Өвүр райкомунуң секретары эш **М. Достай,** республиканың ДОСААФ комитединиң даргазы эш **И. Финогин** олар санал бергеннер.

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Чурттакчы чоннуң культурлуг хереглелдерин хандырар дээш Улуг-Хем районнуң хөй-хөй киномеханиктери эки ажылдап турар. Оларның аразында Ак-Туруг суурда киномеханиги, комсомолчу Назын-оол Санчыны онзалап адап болур. Бо чылдың бирги чартыында ол чонга 260 уран-чечен кино көргүзүглерин бараалгаткан. Көдээ ажыл-агый, эртем-техника темаларынга он-он кино көргүзүглери болгулаан. 21 муң хире кижи ол киноларны көрген.

Булуң-Терек суурда киномеханиги Борбак Сүгежиктиң ажылының дугайында чоннуң макталы бага-ла эки болуп турар. Көдээ клубка болур деп чарлаан кино көргүзүглери кезээде чогуур шагында эгелээр, экранга көстүрү эки, чугаазы тодаргай. Ийи чүс ажыг киносеансыларга 17 муңдан хөй кижиге кинону ол көргүскен.

Торгалыг болгаш Хайыракан суурларда киномеханиктери Белоусов биле Ендан олар база эки ажылдап турарлар.

Дүжүт хүлээп алырынга белеткел

Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агый дугайында үргүлчү сагыш салып турарының түңнелинде мал болгаш чер ажылы хөгжүп, оон алдынып турар продукцияның хемчээли чылдың өзүп турар апарган. Күрүнениң кол байлаа—тараа бисте чыл бүрүде четчири-биле белеткеттинип турар.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылдың часкы тарылгазын чогуур хуусаада, эки шынарлыг эрттирген. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, колхозтарның, совхозтарның тараажылары бедик дүжүттү өстүрүп алырының бүгү хемчеглерин ап келген. Республиканың «Күш-ажылга алдар!» наадымы «Төрээн чуртка 80 муң тонна эки шынарлыг тарааны берээлинер! Дүжүт ажаап алыышкынынга эки белеткенгеш, чидириг чок ажаап алыышкынны чорудаалыңар!» деп кыйгырыгның адаа-биле эрткен.

Республиканың тараа хүлээп алыр кол чери—Кызылдың сайгарылга баазазының ажыл-ишчилери чаа дүжүттү хүлээп алырынга шыңгыы белеткелди чорудуп турар. Ажаап алыышкын массалыг эгелээр бетинде сайгарылга баазазынга ниитизи-биле 14 муң тонна тарааны урар чаа склад ажыглалга кирер. Амгы үеде дөрт аңгы черде ажыл кидин чоруп турар. Бир эвес бо талазы-биле акша-хөрөнги шингээдип алыышкынын чугаалаар болза мындыг: план ёзугаар тудуг, септелге кылырынга чылда ажыглаза чогуур 118 муң рубль бүрүн ажыглаттынган. Июль 15-ке чедир байдал-биле алырга, шупту 123 муң рубльдиң ажылдары күүсеттинген.

Тудугжу бригадалардан эш Евдокимовка удурткан комплексилиг бригада бирги черде. Олар № 27 складтың тудуун ийи ай бурунгаар доосканын. Складты бүрүн механизастаан болгаш шала адааның вентиляциязын кылган. Ам бригаданың кежигүннери № 8 чаа складтың тудуун чорудуп, ук ажылды августуң ортан үезинде ажыглалга киирер сорулгалыг ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир № 29 складтың тудуу база удавас доостур.

Чаа дүжүттүн тараазын хүлээп алырынга сайгарылга баазазының тудугжулары болгаш механизаторлары чүгле чаа складтар тудары-биле кызыгаарлаттынмайн, харын тудуг ажылдары-биле чергелештир үүрмек база улуг септелге ажылдарын организастыг чорудуп келген. Тараа кургадыкчыларын септеп, девискээрде түр када тараа урар шөлдерниң багай черлерин катап асфальтылаан, тараа хүлээп алыр точкаларның хөй кезиин септээн. № 12 складты эде дерээн. Ам аңаа улуг чүъктүг машиналарның чүъгүн саадаашкын чокка дүжүрүп болур. Сайгарылга баазазы тарааны чүдүрер, дүжүрер херекселдер-биле база немей дериттинген. Ынчангаш хары угда 10 ажыг машинаны дүжүрер арга бар. Эрткен чылдарның дуржулгазындан алырга агаар-бойдус багай чылын ажаап алыышкын үезинде өл болгаш боктуг тараа кээп болур. Ынчангаш ындыг тарааны түр үеде төп алыр черлерни база белеткээн.

Тараа кургадыкчыларын септеп белеткээри база доозулган. № 11 тараа кургадыкчызын септевишаан эде дерээн. Ам ол суук-даа, кадыг-даа кывар чүүлге ажылдаар. Тудугжуларныындан дудак чок ажылды механизаторлар кылган. Олар арыглаашкын-кургадыышкын башнязының капитал септелгезин доосканын. Тарааны сайгарарын, чүдүрерин, дүжүрерин механизастаан. Бүгү механизацияның ачызында ол бүдүрүлге шакта-ла 32 тонна тарааны кургадып болур.

Чаа дүжүттү чогуур үеде, чидириг чокка хүлээп алырындан аңгыда, ону өй-шаанда сайгарары ниити ажыл-херектиң чедиишкинин хандырар. Ынчангаш баазаның бодунда лаборантылар, кургадыкчылар белеткээр кыска хуусаалыг түр курсту ажыткан. Ында колдуунда аныяктар өөренип турар. Комсомолчу Шарафутдинов удавас кургадыкчы мастер болур. Ол ышкаш Василий Бавуу, Татьяна Монгуш олар техника талазы-биле тускай мергежилдиг болурлар.

1968 чылдың дүжүдүн хүлээп алырынга элээн ажылдар кылдынган-даа болза четпестерниң барын ыыттавайн барып болбас. Эвээш тараалыг складтарны долдуруп, чамдык складтарны хостаар, оларны дезинфексилээр ажылды дүрген доозары негеттинип турар. Тудуг материалдарының, чедишпезинден чамдык складтарның тудуу элээн хожудап турар. Ынчангаш Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин дузаламчызы херек.

Сайгарылга баазазының коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга толептиг ужуражыр дээш демисешпишаан, чаа дүжүттүн тараазын хүлээп алырынга белеткел ажылдарын августуң бирги чартыында бүрүн доозар сорулгалыг ажылдап турар.

А. ЛЕПЁШКИН,
прораб.

Хайыраан тарааны...

Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозу эрткен чазын Хөндейге кончуг эки дүжүттүг «Скала» деп сорттуң кызылтазын тараан. Чаъс ховар чыл болза-даа, шөлде тарааның чаагайын көрген кижилер кайгаар чүве. Ажыы-биле чугаалаарга шынап-ла оон бо чылын ховар дээн бедик дүжүттү алыр деп улус чугаалажып турган. А ынчаарга ооң камгалалы кандыгыл?

Чайгы үеде тарааның өзүмүн улам мандыдар, ону каңдатпас, малдан камгалаар ужурлуг турбуже, колхоз баштаар чери ындыг хемчеглерни боттандырбаан. Ооң уламындан хайыраан тараа кижилерниң хайгааралындан дашкаарлаан, суурнуң чурттакчыларының хуу малының «одары» болу берген. Тодаргай чижек: школаның интернат эргелекчизи Кыргыс Нүрсаттың 3 инээ хүннүң-не аңаа оъттап хүнзээр. Чүгле үш эвес, оон-даа хөй инектер өөр-өөр болуп алган шөлде тарааны саза базып оъттап чоруурун үргүлчү көрүп болур.

Июль 20-де 32 инек, а 23, 25 хүннеринде 9 инек орта шуут хонганнар. Колхозтуң хову бригадазының бригадири эш Соскурбарым Хөндейни кежир кажааладыр дээш бо чылдың май 20-ден бээр чадашкан. Чүгле 56 метр черни кажааладып кааны-биле кызыгаарлаттынып каан ол-ла. Бригадирниң, агрономнуң ажылын колхоз баштаар чери-даа, көдээ Совет-даа сонуургап көрбээн, контрольдаваан. Харын-даа оларны ээлчеглиг шөлээзинче ыдыпканнар. Тараа таңныылы Сенди Нүрсат тараага кирген инектерни эккеп кажаалап четтикпейн турар. Инектерниң ээлерин торгап, хемчег алырын көдээ Советтен негээр, дыңнадыр туржук, инектерни ээлеринге сүрүп эккеп берип каар.

Чаагай тарааны малга саза бастырбас, ону камгалап кадагалаар талазы-биле колхозтуң баштаар чери-даа, Нарын көдээ Соведи-даа хемчег албайн турары элдептиг. Улуг күш, чарыгдалдар үндүрүп тургаш өстүрүп алган хайыраан тарааны ынчаар хамаан чок аажылаарга болур бе?

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Картофель звенозунда

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында картофель өстүрериниң звенозу бар. Аңаа чеде бергеш, звеночу И. Б. Ыйма-биле чугаалажып көрдүвүс. Ооң түңнелинде картофель өстүрериниң талазы-биле чамдык хомуданчыг чүүлдерни орта дыңнадывыс. Чүл ол?

Эрткен чылын маңаа 50 гектар картофельди тарып олурткан турган. Ынчаарга күзүн ажаап алыышкын үезинде ооң чамдыызы алдынмайн барган. Чүге? Совхозта картофель ажаар чаңгыс машина бар. Аңаа артык кезектер чок болганы-биле ажаап ап күш четтинмейн барган. А чамдык бүдүрүлге черлери, чижээ, Ак-Довурактан, Хову-Аксындан машиналарлыг келгилээш, боттарының күжү-биле картофельди казып тургаш, элээн алгылаан.

Ооң-биле кады районда белеткел чери картофельди албайн турган, ынчангаш ажаап алган картофельди садып саарарынга бергелер турган. Бо чүге ындыг чоор?— деп айтырыг кижи бүрүзүнге туруп келир.

— Картофельди садып саарып шыдавас деп чүве каяа турар боорул, ону алыр-ла черлер хөй болгай, чижээ, Кызыл хоорайның безин столоваяларында картофельден кылган чемнер шагда чок болгай, Шагаан-Арыг столоваязында базала ындыг — деп, аңаа чамдык кижилер чугаалап турду.

Ынчангаш бо айтырыгны совхозка канчаар шиитпирлеп турганын, аңаа районда белеткел черининң хамаарылгазын кижи кайгаар. Ооң түңнели эчизинде барып чүү болганыл?

Ол бо-дур: бо чылын совхоз чүгле 25 гектар картофель тарыыр деп планнаан, а тарып олуртуп турганнар ону 29 гектар кылдыр күүседип каан. Ону «саарары берге-дир» деп чылдак-биле тайылбырлап турар. Мооң-биле холбаштыр районда белеткел чери, ийет, райпо-даа болза бо талазы-биле канчап сонуургал чок болур чүвел?

А звенонуң ажылдакчылары кызымак ажылдап турарлар. Картофельди тарып олуртур, ажаалга үезинде ону арыглаар, ажаар талазы-биле ылаңгыя эштер Калын-оол Алдын-кыс болгаш өскелер-даа эң идепкейлиглер.

Соолгу үеде картофель ажаар машинага артык кезектерге чагыгны кылып каан, ону манап турар. Артык кезек келбейн баргаш, картофель ажаар машина ажыл чок болуп, бо талазы-биле бергелерге таваржырының айыылы база туруп келген. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы далаштыг хемчеглерни албас болза, эрткен чылдың бергедээшкини база катап болур дээрзинче кичээнгей салыр ужурлуг.

Бо чылын каңдаашкын болганы-биле картофельдиң дүжүдү эрткен чылдыындан куду болур хире болзажок, планны күүседиринге звеночулар бүзүрелдиглер. Ам хамык ужур ооң ажаап алыышкынынга белеткелди дүрген, шынарлыг доозарында болуп турар.

ЧУРУКТА: звеночу И. Б. ЫЙМА картофельдиң дазылын тура тыртып алгаш, ооң дүжүдү кайы хире болур эвес дээрзин көрүп тур.

С. САЛЧАК.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чаа машиналар

«Сельхозтехниканың» сөөртүлге баазазы Абакандан кээп турар кончуг чугула чүъктүг машиналарны хүн-бүрүде-ле он-ону-биле хүлээп ап турар. Чүгле бо чылдың бирги чартыында бистиң республиканың колхоз, совхозтары илчирбелиг болгаш дугуйлуг 200 хире тракторларны, 58 силос комбайннарын, 260 автомашиналарны, 700 ажыг тонна минералдыг чемишчидилгени хүлээп алган. Ам «СК-4» деп тараа комбайннарын хөйнү сөөртүп кээп турар. Ол комбайннар «СК-3» комбайннардан артык бүдүрүкчүлүг болгаш таарымчалыг болуп турар. Эрткен айда 20 хире комбайн келген. Бо баазада артык кезектер, химикаттар, янзы-бүрү дерилгелер, тудуг материалдары бар.

Студент тудугжулар

«Тыва даг-дүгү» комбинадының ийиги ээлчээниң тудуунга дузалажыры-биле Уфаның ужар чүүл институдунуң студентилери четкилеп келген. Ук отрядты «Сибирь» отряды деп адаар. Үстүкү курстарның 32 студентилери комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунуң улуг оңгарында чер ажылын чорудуп турар.

Студентилер отрядының комиссары Давид Миладзе мынчаар чугаалап турар:

— Отряд чуртта улуг даг-дүгү комбинадының тудуунга дузалажыр дээш келген. Студентилерниң хөй кезии тудуг ажылынга дуржулгалыг апарган. Олар сөөлгү ийи-үш чылдарның чайгы дыштанылгазының үезинде тудугларга ажылдаан.

Ак-Довурак хоорай отрядты эки хүлээп алган. Студент-практикантылар чайның эки үезинде агаарлыг Хемчиктиң эриинде майгыннарда чурттап турар. Отряд дараазында чылда-даа маңаа кээп ажылдаарын бодап турар.

К. МААДЫ.

Шевер холдар

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында Тюлюш Аракчааның балдызының, хаарыылының бизи дегбээн кол тудуглар чок дизе, хөөрем эвес болур. Шынапла Хайыракан суурда сес чыл школазы, магазин, клуб, библиотека, гараж, контора, складтар, эмнелге, уруглар сады, инек кажаазы болгаш өске-даа тудугларга эш Аракчааның шевер холдары улуг рольду ойнаан. Чуртталга бажыңнарының тудуунга ол база киришкен.

Ам үеде шевер бызаңчы көдээ тудугнуң шугумунда ажылдап, олла суурда бригаданы баштап турар. Ооң удурткан бригадазы ам уруглар яслизиниң тудуун доозуп турар.

Кажан районга чаа колхозтар тургустунуп турар үеде-ле Т. Аракчаа Туран хоорайга чыл хуусаалыг көдээ тудуг школазын дооскан шевер тудугжу турган. Оон бээр бодунуң мергежээн ынак ажылындан чарылбаан. Ол школаны доозарда тудуг мастери деп атты алган. Ол-ла ёзугаар чон ону «Тудуг мастери» деп алдаржыда берген.

Д. ЛОПСАН.

* * *

1951 чылдың күзүнүнде Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозу чаа тургустунуп турар үеде Куулар Чалай-оол дарганнап эгелээн. Оон бээр 17 чыл эрткен. Ол дарганнавышаан.

Тракторларның, комбайннарның үрелген бөдүүн кезектерин, көдээ ажыл-агый машиналарын септээринге ол дыка мергежээн. Демир-биле кылыр янзы-бүрү чагыгларны ол бергезинмес.

Хоочун дарган бо чылын колхоз баштаар чериниң кежигүнүнге соңгуткан.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Эгелекчилерниң саналы-биле

ДЕТКЭЭННЕР

Улус ажыл-агыйының адырларынга дериг-херекселдер доктаамал немежип, чаа заводтар, фабрикалар болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери ажыглалга кирип турар. Оларның төлевилелде көрдүнген бүдүрүлге күчүлерин кыска хуусаада шиңгээдип алыры күрүне ужур-дузалыг айтырыг. Бүдүрүлгениң төлевилеттинген күчүзүн дүрген шиңгээдип алыр талазы-биле Барыын Сибирьниң металлургия заводунуң коллективиниң эгелекчи саналын бистиң республикавыстың ажылчыннары изии-биле деткээннер.

Кызылдың сүт заводун ажыглалга кииргенден бээр чаа-ла ийи ай чоокшулап орар. Бо аныяк коллективтиң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Чаа дериг-херекселдерни эдиктирип тургаш, бүдүрүлге күчүзүн долузу-биле шиңгээдип алыры заводтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан хамааржыр.

Барыын Сибирьниң металлургия заводунуң коллективиниң эгелекчи саналын чугаалажып көргеш, сүт заводунуң ажылчыннары төлевилел күчүнү дүрген шиңгээдириниң талазы-биле элээн хөй организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган. Шилге сүт савалаар шугумнуң эдиктирилгезин төнчүзүнге чедир чоруткаш, ооң бүдүрүкчүлүүн улгаттырар. Ол шугум долу күчүзү-биле ажылдай бээрге шакта-ла 6 муң шилге сүт савалаттынар. Оон аңгыда сметана болгаш аржы савалаар автоматтарның төлевилелде көрдүнген күчүзүн дүрген чедип алырын планнаан.

Бүдүрүлге технологиязын болгаш нарын дериг-херекселдерни ажыглаар чурумун өөренирин, мергежилди бедидериниң талазы-биле чамдык ажылдарны ажылчыннар ортузунга организастаарын көрген. Бо чылдың төнчүзүнге чедир сүттен ийи чаа хевирнин чемин болбаазырадып кылырын хүлээнген.

Заводту долузу-биле шиңгээдир талазы-биле кылыр чүүлдер ам-даа хөй. Чамдык чижектерден көргүзүп көрээлиңер. Ийи ээлчеглеп ажылдаар болза Кызылдың сүт заводу хонукта 60 тонна сүттү ажылдап кылыр. Мороженое кылыр цехтиң күчүзү хонукта 2,5 тонна, ам дээрезинде чүгле бир тоннаны ажылдап кылып турар.

Сүт заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге шуут бүзүрелдиглер.

Садыг организацияларынга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни чугаалаар херек. Чүл дээрге, ам безин садыг точкалары, ылаңгыя сүт магазиннери заводтан эвээш сүттү ап турарлар. Хүннүң ийиги чартыында кайы-даа магазинде сүт чок апаар, сүт шыгжаар соодукчулар чогундан магазинге келген сүт ажый бээр.

Заводтуң болгаш садыг организацияларының кол хүлээлгези болза, садып алыкчыларның негелде-хереглелин бүрүнү-биле хандырары болур. Бар продуктуну чогуур үезинде, үзүктел чок чонга садып саарар дээш тодаргай хемчеглерни алыр херек. Сүт заводу долу күчүзү-биле ажылдай бээрге ооң продуктуларын дүрген сайгарары чүгле садыг точкаларындан хамааржыр апаар. Оон аңгыда мороженое, сметана дээш оон-даа өске сүттен кылган продуктуларны чүгле Кызылга эвес, республиканың өске-даа районнарынга, ажылчын суурларынга чедирип сайгарары хүннүң чугула айтырыы апарган.

Барыын-Сибирьниң металлургия комбинадының коллективиниң эгелекчи саналын чүүлдүгзүнүп көргеш, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС бо эки эгелээшкинни калбаа-биле нептередирин партия болгаш хөй-ниити организацияларынга даасkан. Ону күүседир дээш найысылалдың сүт заводунуң ажылчыннары чаа хүлээлгелерни алганнар.

А. РОДЧЕНКО.

Чаа цех

Кызылдың пиво заводунуң бүдүрүлге шөлүн алгыткаш, ында чаа цехти ажыглалга киирген. Эзиртпес суксуннар кылып савалаар шугумну ажыглалга кииргени Тудугжулар байырлалынга улуг белек болган. Ол шугумну ажыглалга кииргени-биле эзиртпес суксуннар бүдүрери 82 муң декалитрге көвүдээр, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 150 муң декалитр янзы-бүрү суксуннар садыг четкизинге кирер.

Чаа шугумнуң ажылдап эгелээни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен болгаш продукцияның бот-үнезин чиигеткен. «Лимонад» деп суксуннуң бир декалитриниң бот-үнези 2 рубль турганындан 1 рубль 83 көпеек чедир чиигээн.

Бүдүрүлге күчүзүн долу шиңгээдип алыр дээш пиво заводунуң ажылчыннары оон-даа өске чаартылгаларны кылган. Пиво кылыр цехтиң иштинде бүдүрүлге чорудулгазын эде тургускан. Садыгжыларга болгаш садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузары-биле пивону савалаарынче онза кичээнгейни салган. Чаа шугумну тургускаш, бүдүрген продукцияның 90 хире хуузун шилдерге савалаарын организастаар.

Пиво заводу чаа продуктуну бүдүрерин шиңгээдип алган. Бо хүннерде водка кылыр цехти ажыглалга киирип, ооң эдиктирилгезин эгелээн. Бо цехти ажыглалга кииргениниң ажыы дыка улуг. Орук шүүдели, чүдүрер, дужүрер ажылдарга үнер чарыгдалдарны санаваска безин чыл төнчүзүнге чедир 500 хире автомашина Саян ажылдыр ол бараанны сөөртүрүнден хосталыр.

Заводта бүдүрүлге чорудулгазы ам бүрүнү-биле механизастаттынган. Тургустунган дериг-херекселдерниң күчүзүн долузу-биле ажыглаары заводтуң ажылчыннарының хүлээлгези болур. Ынчангаш пиво заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Барыын-Сибирьниң металлургия заводунуң эгелекчи саналын изии-биле деткивишаан, бүдүрүлге күчүзүн шиңгээдир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылганнар.

С. МААДЫ.

делегей бо хүннерде

IX Бүгү-делегей фестивалында

Тодор Живков-биле фестиваль төлээлери ужурашкан

Август 1-де аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга «Болгарияның улузу болгаш аныяктары-биле найыралдың хүнүн» эрттирген. Фестивальдың делегей белеткел комитединиң кежигүннери болгаш национал төлээлериниң удуртукчулары дыка эрте турда партияның бажыңынга чеде берген. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков-биле ужуражыышкын болган.

Фестивальдың бүгү киржикчилериниң өмүнээзинден Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының президентизи Родольфо Мекини беш диптерниң төлээлерин болгар черге чылыы-биле хүлээп алганы дээш, хүндүлээчел болгаш чаагай сеткили дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Эш Тодор Живков фестиваль төлээлериниң удуртукчуларының мурнунга чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны болза:

— Силер маңаа болгар хүндүлээчел ёзунуң дугайын чугааладыңар. Бистиң улузувус — шынап-ла хүндүлээчел улус. Ындыг болза-даа херектиң ужуру чүгле ында эвес.

Фестивальдың төлээлеринге бистиң онза хүндүлээчел чоруувус болза, Болгарияның бүгү ажылчы чоннары болгаш болгар аныяктар фестивальдың чаагай идеяларын хандыр билип турары-биле тайылбырлаттынар. Ооң чаагай лозуңу болза, «Эп-сеткил каттыштырылгазы, тайбың болгаш найырал!»

Делегейниң амгы байдалында фестивальдың төөгүлүг ужур-дузазын Тодор Живков демдеглээн. Улустарның хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш, социал депшилге дээш шимчээшкин өзүп база калбарып турар. Социалистиг чурттарда чаа амыдыралдың тургузуушкуну чедиишкинниг чоруп турар. Ынчаарга дайынның болгаш реакцияның күштери идепкейжип турар. Ооң ужурунда фестивальдың бо лозуңу ол хире чаагайдыр. Тодор Живков кижи төрелгетенниң келир чырыткылыг үези дээш демиселге чедиишкиннерни аныяктар шуулганының киржикчилеринге күзээн.

Бо ужуражыышкынның мурнуу чарыында партияның бажыңынга Тодор Живков Совет Эвилелиниң аныяктарының төлээлерин ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников баштадыр хүлээп алган.

МОЗАМБИКТИҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИЛЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мозамбиктиң Национал хосталга фронтузунуң (ФРЕЛИМО-нуң) штаб-квартиразының ында дыңнатканы-биле алырга, португали колонизаторларның дарлалындан хосталыр дээш мозамбиктиң улузунуң демиселин удурткан ол партияның съездизи чоокта чаа болуп эрткен. Съезд Эдуардо Мондланени ФРЕЛИМО-нуң даргазынга база катап соңгаан. Съезд Мозамбиктиң колонизаторлардан чаалап алган хостуг девискээринге болуп эрткен.

Ирактың чаа чазаа

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың президентизи болгаш чепсектиг күштериниң кол командылакчызы Ахмед Хасан Бакр чаа чазакты тургускан. Багдад радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, чаа чазакта премьер-министриниң оралакчылары камгалал министри генерал Хардан Такриги болгаш иштики херектер министри генерал Махди Салех Аммаш болган. Абдель Керим Шехли даштыкы херектер министри, Амин Абдель Карим саң министри. Абдалла Саллум культура болгаш информация министри болган.

Аш чарлаан

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың бүгү политиктиг хоругдаттырганнары Такаригуа ортулуктa аажок улуг кара-бажыңда хилинчектенип чыдар боттарының эштери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ кылдыр аш чарлаан.

Оларның хөйүн конституцияга чөрүштүр суд болгаш истелге чокка кара-бажыңга олурткан.

Такаригуа ортулукта хоругдаттырганнар өлүмнүң ол бужар лагерин хаарын болгаш эрге-чагыргаларның кара-туразында аажылаашкынын соксадырын, суд чорудулгаларын дүргедедирин негеп турар.

Карабобо, Арагуа болгаш Сулия штаттарның хоойлужудулга хуралдары Такаригуада лагерьни хаар дугайында негелдени деткээн.

Профэвилел организациялары политиктиг хоругдаттырганнар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында медеглелди кылган.

Улуг чедиишкин

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Гордеевтиң дамчытканы:

Ам Герман Демократтыг Республикада тараа культураларының ажаап алыышкыны арткен чылдарныы-биле деңнээрге, эң бедик темпилер-биле чоруп турар. Ажаап алыышкын эгелээнинден бээр комбайннар-биле республиканың бүгү тарылга шөлүнүң 96,5 хуузунуң тараазын кескен. Ол болза 1961 чылда үенииндeн үш катап ажыг дээни ол.

Тараа ажаап алыышкынының бедик темпилери хамыктың мурнунда хөй-хөй көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтерниң болгаш улусчу имениелерниң техниканы коллективтиг ажыглаары-биле, күш-ажылды эң бедик механизастааны болгаш организастааны-биле, бирги ээлчегде тайылбырлаттынып турар. Көдээ ажыл-агый-биле ажылдап кылыр болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң аразында кооперативтиг сырый харылзаалар дужүт ажаап алыышкынын эң кыска хуусаада чорударынга база дузалап турар.

Тараа культураларының туруштуг дужүдү эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедиринге дузалап турар. Бо чылдың баштайгы алды айларында мал ажылы эрткен чылдың алды айларныындан 5,3 хуу хөй продукцияны берген. Сүт бүдүрери көвүдээн.

Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнга белеткенмишаан, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрер болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дужүдүн бедидер талазы-биле ГДР-ниң тараачыннарының X конгрезиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип турар.

Сан 3.068 четкен

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургүп кирген база бир америк самолётту Виньлинь районнуң агаарынга Вьетнам улус армияның агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери дужүр аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ВДР-ниң девискээриниң агаарынга дужүр аткан америк самолёттарның ниити саны 3.068 четкен.

Соңгаарлаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң кежигүнү күрүнелерниң чазактарынга КНО-нуң чиңгине секретары У Танның чоруткан чагаазында дыңнатканы болза, КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXIII съездизи бодунуң ажылын 1968 чылдың сентябрь 24-те Нью-Йорктуу-биле хүндүскүнүң үш шакта эгелээр. Сентябрь 17-де ажыттынар кылдыр мурнунда планнаанындан сессияны соңгаарладыр дугайында шиитпирни КНО-нуң кежигүнү чурттарның хөй нуруузунуң чазактары чүүлдүг деп санаан.

Шаңналды тывыскан

БОГОТА. СЭТА-ның тускай корреспондентизи С. Сычевтуң дамчытканы болза:

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналын депшилгелиг колумбий чогаалчы болгаш хөй-ниити ажылдакчызы Хорхе Саламеага тыпсырының байырлалдыг ёзулалы Боготага болган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Колумбияның национал университединиң профессору Хорхе Саламеаны бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар дээш демиселге шылгараңгай ачы-хавыяазы дээш бо чылын шаңнаан.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарының талазы-биле комитеттиң даасканын ёзугаар Борис Полевой лауреаттың алдын медалын болгаш дипломун Хорхе Саламеага тудускан. Бодунуң допчу чугаазынга Борис Полевой тайбыңның чаагай чоруунга лауреаттың могаг чок ажыл-чорудулгазын демдеглээн.

Хорхе Саламеаның чугаалааны: «Бо шаңналды чоргааралбиле хүлээп ап тур мен. Чүге дээрге ук шаңнал Латин Американың, ооң иштинде Колумбияның улустарының тайбыңны камгалаарынга үнелээшкини, империализмге удур оларның демиселиниң үнелээшкини-дир, империализм дайыннарның инициатору болгаш улустарның түреңги чоруунуң чылдагааны болуп турар деп чүве билдингир болгай».

Ээлчеглиг беседа

ПАРИЖ. Июль 31-де Парижте Делегей конференцияларының бажыңынга ВДР-ниң болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң он бешки беседазы болган. Ужуражыышкынга ВДР-ниң төлээлерин төлээлериниң баштыңының оралакчызы полковник Ха Ван Лау баштаан. Ужуражыышкынга вьетнам төлээлекчизи, а ол ышкаш АКШ-тың төлээлериниң баштыңы А. Гарриман чүве чугаалаан.

«Каттышкан Штаттарның чазаа бодунуң колониалисчи политиказын үргүлчүлеп, агрессчи дайынын күштелдирип турар, ынчангаш париж беседаларны бурунгаарладырынга моондактап турар; ынчалза-даа хөй-ниитиниң бодалын, ооң иштинде америк хөй-ниитиниң бодалын бүгү-ле аргалар-биле мегелээрин ол оралдажып турар» деп, Ха Ван Лау чугаалаан.

Парижте беседаларның чорудуушкунунда депшилге чок дээш бүгү харыысалга Каттышкан Штаттарга онаажыр, «Чырык херелиниң дугайын, идегел дугайын» чулчуруурун ол үргүлчүлевишаан дээрзин Ха Ван Лау база катап демдеглээн. Вьетнам айтырыын чөптүг шиитпирлээри ВДР-ниң чазааның дөрт чүүлүн болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң программазын хүлээп көөрүнге үндезилеттинген турар ужурлуг деп, вьетнам төлээлекчи демдеглээн. Вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа алызындан тура тайбыңга ынакшылдыг, ындыг болза-даа ооң-биле кады хамаарышпас чорукту болгаш хосталганы камгалаарынга бүрүн шиитпирлиг. Чүгле ылаптыг хамаарышпас чорук болгаш хосталга ёзулуг быжыг тайбыңга чедирип болур дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң баштыңының оралакчызы демдеглээн.

Ха Ван Лау Мурнуу Вьетнамда чалча ёзу-чурумну АКШ-тың чазааның деткип турарын килеңнээшкин-биле демдеглээн. Социалистиг чурттар, хөгжүп орар хөй санныг чурттар, национал болгаш делегей организациялары, хөй санныг национал-хосталгалыг шимчээшкиннер хостаашкынның Национал фронтузун хүлээп көрген болгаш ооң политиктиг программазын деткип турар деп, Ха Ван Лау демдеглээн. «Хөй чурттар америк агрессорлар-биле демиселге хостаашкынның Национал фронтузунуң удуртулгазы-биле мурнуу-вьетнам улуска дузаламчы көргүзер кылдыр эки-турачыларны чорударын саналдаан» деп ВДР-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

Ха Ван Лау АКШ-тың күрүне секретары Раскының июль 30-де кылган медеглелинге база доктааган. «Дайынның болгаш агрессияның буруу шаптырткан болгаш буураашкынче киир чыгаттырган политиказын үргүлчүлээр» дээр АКШ-тың бодалын Раскының медеглели база катап көргүскен деп, ол демдеглээн. ВДР-ниң төлээлекчилери Каттышкан Штаттарның «ботбодунуң аайынга кирер» дээр мырыңай хоозун негелделерин бүрүнү-биле хүлээвес болгаш америк улустүң база бүгү делегейниң улустарының тайбыңче чүткүлүнге чөрүшкек АКШ-тың агрессчи болгаш дайынзырак политиказынга шиитпирлиг удурланып турар деп, ол чугаалаан.

16-гы беседа август 7-де болур.

София — фестиваль хоорайы. Төп ортузунда — Сентябрьның 9 дээр шөл болгаш Георгий Димитровтуң мавзолейи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ХООРАЙ—КӨДЭЭГЕ

Дужүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң болгаш тараа талазы-биле күрүне мурнунга планныг онаалгаларны колхозтарның база совхозтарның күүседириниң айтырыгларын СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак чоокта чаа чугаалажып көрген. 1968 чылда тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының эки дужүдүн өстүрүп ап, дужүт ажаап алыышкынын чидириг чокка чорудуп, эргежок чугула мал чемнерин белеткеп алыр дээш республиканың колхозтары, совхозтары бүгү хемчеглерни ап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпишаан, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының ажылишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге төлептиг салыышкынын киирип турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планының күүселдезиниң түңнелдеринден ол факт көстүп турар. «Тере-Хөл» колхоз болгаш совхозтар күрүнеге сүт, эът болгаш дүк садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткеннер. Пландан ажыр 148 тонна сүттү, 131 тонна эътти, 6 тонна дүктү күрүнеге саткан.

Ооң иштинде «Көк-Тей» совхоз сүттү 157,9, эътти 343,1. «Кара-Хаак» совхоз сүттү 147, дүктү 118,5, «Тере-Хөл» колхоз дүктү 233,3 хуу кылдыр күүсеткилээннер.

Дужүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң эң кол сорулгазы болза комбайннарны, жаткаларны болгаш автомашиналарны өй-шаанда септеп алыры болур. Шаңнарны, складтарны болгаш деңзи херекселдерин белен байдалга тургузары— ажаап алыышкынга болгаш тараа планын күүседиринге белеткелдиң чугула хемчеглериниң бирээзи.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш албан организациялары республиканың 13 колхозтарын болгаш совхозтарын шефке ап турар. Олар боттарының онаашкан хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип келген. Бир, ийи, үш дугаар болгаш пассажирлер автоажыл-агыйлары, септелге заводу, Тыва транспорт каттыжыышкыны шефтээн колхозтарынга бүгү таланың улуг дузаламчызын көргүскүлээн. Олар боттарының мастерскаяларынга автомашиналарның капитал септелгелерин чорудуп, артык кезектерин берип турар. Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга шефтеп турган № 1 АТБ машина заправкалаар станцияны септээш, тургузуп берген. Ажаап алыышкын үезинде колхозтарже механизаторларны болгаш тараа, силос сөөртүр машиналарны, а ол ышкаш тудугга хереглеттинер демир материалдарын чорудуп берип турар. Шефчилер биле колхозчуларның аразында харылзаазы быжыг. Олар көскү агитацияны дерип кылырынга боттуг дузаны көргүспүшаан, лекцияларны илеткелдерни кылып, уран чүүлдүн көргүзүглерин организастап, ужуражыышкыннарны эрттирип турарлар.

«Сукпак» совхозтуң дугайында республиканың тараа-продуктулар эргелели болгаш Кызылдың сайгарылга баазазының ажылдакчылары доктаамал сагыш салып келген. Олар хову турлагларын септежип, оларны дерип шимээринге, көскү агитацияны кылырынга дузалажып, библиотека номнарын саткаш, совхозтуң хову турлагларынга ажыглаар кылдыр дамчыдып берген. Хову ажылдарынга киржири-биле боттарының механизаторларын үргүлчү чорудуп турар.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинде шеф ажылы база-ла багай эвес чоруп турар. 1967 чылдың дужүдүн ажаап алырынга болгаш мал чемнери белеткээринге хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден 101 механизаторларны, 168 ажылчын, албан-хаакчыларны, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң 1387 студентилерин, сургуулдарын республиканың тараалан черлери Таңды, Каа-Хем районнарның колхозтарынче болгаш совхозтарынче чоруткулаан турган. Тараа ажаап алыышкынынга Кызылда Күрүнеин башкы институдунуң студентилери, садыг, медицина училищелериниң, көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары эки ажылдааннар.

Ындыг болза-даа хоорайның чамдык албан организациялары, бүдүрүлгелери шеф ажылынга багай киржип келгенин айытса чогуур. Чижээлээрге, Тываның комплексилиг геология экспедициязы (начальниги эш И. Корж) 1967 чылда шефтеп турганы «Тиилелге» совхозка дужүт ажаап алыышкынының үезинде алды-ла кижи ажылдаткаш, бензин дажыырынга бир цистерна бергеш, ооң-биле кызыгаарланып кааны четпес. Ол коллективтиң ажылдакчылары апрель айда-ла геологтарның амыдыралының дугайында болгаш В. И. Ленинниң чораан черлериниң дугайында кинону көргүзер, хову турлагларының радиоприёмниктерин, автомашиналарның болгаш тракторларның коленчатый валын септээр тургаш, мынчага чедир чүнү-даа кылбаан.

«Совет Тыва» совхозка «Тыва тудуг» трези (начальниги эш Ондар, партия комитединиң секретары эш К. Коганков) улуг дузаны чедирер аргалыг турбуже, кандыг-даа дуза көргүспейн турар. Трестиң кол тускай эртемниглери болгаш партком секретары ол совхозка шефтээр дугайын безин билбейн турарлар.

Бисте чамдык албан организация, бүдүрүлге, черлери шеф ажылын эгезинде эки организастап тургаш, сөөлзүредир ол дугайын шуут уттуптар таварылгалар бар. Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң ажыл-ишчилери республиканың Коммунал ажыл-агый министерстозунга эгезинде кончуг өөрүп турганнар. Ол колхозка эш В. Еремеев боду каш катап чораан болгаш министерствонуң коллективи сиген кезилдезиниң үезинде оларга дузалажып, тускай мергежилдиг кижилерни чорудуп берип турган.

Ол-ла районнуң «Искра» колхозунга Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозу (министри эш С. Чакар) кончуг кошкак дузалап келген. Чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары боттары шеф ажылын чугулага албайн турарын колхозтар, совхозтар олардан чүнү-даа негевейн, дузаламчы дилевейн турары-биле тайылбырлап турарлар. Ол чорук коллективтериниң шефке инициатива чогун, тус черниң байдалын билбезин херечилеп турар. Шефтеп турар чамдык коллективтериниң удуртукчулары чүгле колхозтар даргаларының, совхозтар директорларының кабинеттеринге кирип кагбайн, хову турлагларынга, фермаларга, клубтарга барып, ниити хуралдарга олуржуп, кижилериниң санал, шүгүмчүлелин алыр болза, ажыл-агыйга кандыг дуза негеттинери тодаргай болур.

Шеф ажылының талазы-биле бир четпес чүве болза, чамдык албан организация черлериниң талазындан чүгле ажыл-агый талазы-биле дуза көргүзери-биле кызыгаарлаттынып турары болур. Чижээ, республиканың харылзаа эргелели (начальниги эш К. Лавринович, партия организациязының секретары эш Шепановский) Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозка техниктиг дузаламчы көргүзери-биле кызыгаарлаттынып, тус черниң чурттакчыларының ортузунга лекция, беседа чорутпайн, ол ажылды планнавайн-даа турар.

Ындыг четпес шеф ажылын ол-ла районнуң «Х Улуг хурал» колхозунга «Көдээ электротудуг» (начальниги эш Первухин) болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер көргүзүп турар. Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар экономика талазы-биле быжыккан чүве төлээде, шеф ажылын чорударда кол күштү идеологтуг база политмассалыг ажылдарже, көдээниң ажылишчилериниң культурлуг амыдыралын көдүреринче, оларның дыштанылгазын шын организастаарынче, амыдырал хандырылга ажылдарын экижидеринче угландырар ужурлуг. Бо кол ажылды чүгле ажыл-агыйжы кампанияларда чорудуп турары харааданчыг.

Бо чылдың дужүдүн ажаап алырынга Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлери боттарының улуг-хуузун чугаажок киириштирерлер. Ажаап алыышкын үезинде тарааны белеткел пунктуларынче сөөртүрүнге, ону комбайннардан шаңнарже дажыырынга автомобиль парыгы шиитпирлиг рольду ойнаар. Ниити ажыглалдың транспортундан аңгыда, Кызыл хоорайның 46 янзы-бүрү албан организацияларындан, бүдүрүлгелеринден ажыл-агыйларже 69 чүък машиналары, 6 самосвалдар чоруттунган турар. Бо ажылды баш бурунгаар белеткээри-биле албан организация черлериниң удуртукчуларынга тускай даалганы берген. Дужүт ажаап алыышкынынга механизатор кадрлар кол черин ээлээр. Бо чылын хоорайның 40 ажыг албан организация, бүдүрүлге черлеринден 140 хире механизаторларны колхозтарже, совхозтарже чорудар. Оларның 21-ри ам херек кырында ажылдап эгелей берген. Эрткен чылын Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарынга, «Өөк», «Көк-Тей» болгаш өске-даа совхозтарга ажылдаан шефчилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, эки сагыш салыышкынны көргүскен. Ооң түңнелинде ол ажыл-агыйлар дужүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг чорудуп, күрүнеге пландан ажыр хөй тараанны сатканнар.

Механизаторларга болгаш бүгү-ле хову ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалдарны тургузары ажаап алыышкынны чедиишкинниг доозарынга дузалаар. «Көк-Тей» совхозта, дуржулга станциязында чунар-бажың болгаш душ бар. Ажыл-агыйлар бүрүзүнге ылаңгыя ажаап алыышкын үезинде шефчилерге таарымчалыг байдалдарны тургускан турары күзенчиг.

Кызылчыларның колхозтарга болгаш совхозтарга көргүзүп турар дузаламчызы беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражырынга улуг идигни бээр.

С. КРАСНЫЙ,
Кызыл хооркүүскомнуң даргазы.

Совет цирк артистери, ооң иштинде тыва цирк бөлүүнүң артистери Австралияга оюн көргүзүп чоруп тургаш, депшилгелиг, сураглыг австрали чогаалчы Алан Маршалл-биле ужурашкан.

ЧУРУКТА: чогаалчы АЛАН МАРШАЛЛ совет цирк артистеринге (солагай талазындан ийи дугаарында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи ЮРИЙ ОСКАЛ-ООЛ) бодунуң чогаалдарының номнарынга автограф бижип берип олурары.

«Серемчиде хорамча чок».
Улегер сөс.

I.

Хиискээлек өрт өжүргени,
Кижи сугдан тынгарганы,
Соокка үжээн, бертингенге
Чорук аай кээп дузалааны,
Адып каапкан документ, эт,
Акшалыг хап тыпкан дээш-даа...
Серемчилиниң, дидимиңни,
Сеткилиңниң агын мактап,
Парлалгага, дамчыдылгаа,
Барга-барга, номга киирер —
Чечен чогаал маадыры бооп,
Сээң адың тараар магат!

II.

Алгап-йөрээр чылдак болган
Ужуралдар кайын үнген?
Арнывысты кызыдыптар
Уржук ында черле чок бе?
«Мактапканда, багай чү боор,
Маңаа чеме херээ чүл?»—деп,
Чамдык эштер бодаар магат,
Чазыывысты эдип көрээл!

III.

Өртең, огаң, чемдии чемдик,
Өрү-куду ушкан ыяш...

УЖУК ТУТКАН ӨӨРУМГЕ

Одаг ол-дур. Хүлү чаа-дыр.
Оттуң чаштаан чери бо-дур.
Өзен, кырда—бо-ла мынчаар
Өлген үнүш, уя каш деп?!...
Өөскүдүкчү-чаңнык эвес,—
Өршээл турбас аазатпай-дыр.
Оон ыңай? Сугга дүшкеш,
Оңчок чыткан оолду сагын:
Чеди-даа хар четкелек чаш
Сепке келгеш... изи читкен!
Каш-ла минут соңнаан болза,
Карак чажы, ажыг-шүжүг...
Харыысалганы онаары чиик,
Хайгааракчы каяа турган?!
Холу чок кыс, буду чок эр
Канчап, чүден качыгдааныл?
Ховуга соок киткеп турда
Кыдыын орта шилдер чыткан...
Хып дээн эр ам оон бээр-ле,
Колдуктааштыг чемдик болган.
Градустуг арага бе?
Кыштың соогу буруулуг бе?
Кыстың дугайт төөгүнү маа
Коптаргаш-даа канчаар ыңай:
Кылын халаг чолаачының
Холу чычаан аңдарыпкан,
Хомуданчыг кол-ла чүве—
Кыры сынган дижир чораан.
Таварылга тынын алган,
Та чеже, кымны чок дээр!?..
Дипломун, паспортун-даа
Дилеп-сураан чарлалдар бар,
Чамдыктары тыпканы дээш
Шаңнал, мактал, «карак оду»,
Шил-даа салган, катап «чугган» —
Шимээн-хөглүг тургулаар-дыр.
Акшалыг хап, этти-септи
Адап, санап, бижээш канчаар..
Бо-ла бугу, өске-даа хөй
Болбайн барып болур чүүлдер.
Ялымыр чок, оонак көстүр,
Яла чок-даа артар-ла-дыр.
Чамдыктарын харын улам
Чазап, сииреп, таарыштыргаш,
Бирде, маадыр чорук ышкаш,
Бижий-даа бээр чаңчылдыг бис.

IV.

Бир-ле кижи бижип орар...
Биеэ колхоз карманындан
Сандан үнген эттиң орну —
Чаа түңнү уштуп чыдар.
Кеземчеден түңнел кылбаан,
Кемдээн, ушкан ам-даа бар бооп,
Кезер эмчи белеткенип,
Хевин кедип туру магат.
Одаан хөммейн, каггаш барган
Аазатпай ам өске черде
Аңын аңнап, тоорук, каттап,
Оожум меннип чору-даа боор...
Каража хөй, чандыртынмас —
Күрүне, чон шүүдеп артар.
Хүлээр кижи барык-ла чок,
Халап, ондак буруулуг де?!
Айыыл-дыр деп ожаап каанда,
Кажан, кым-даа болчуп келир —
Хамаатының хүлээлгезин
Арын-нүүрүн хүндүлээр бис.
Харыысалганы, серемчини
Үргүлчү-ле бедик тудар,
Үнелеп көөр, сагыыр болза,
Халапта дөс база-ла чок!
Үнү, дылы солун дамчаан,
Ужук туткан мээң өөрүм!
Дээштиг сөстү манап турар
Темалар чеже-дир че?
Амы-тынын чонга өргээш,
Ады-сураа кады барган,
Эки херээ арбын-даа бол,
Эскертинмес кижилер хөй.
Чокту тыпкаш, бүдүрүп каан
Чоннуң ижин йөрээвишаан,
«Ялым чок» дээр четпестерже
Шаап халдаар үе келген!

Салчак МОЛДУРГА.

„ХАРАКТЕРИСТИКА“

Сатиралыг рассказ

Совхоз директору бир-ле эртен бажыңындан мынчаар боданып кылаштап олурган: «Гараж эргелекчизи Караң-оол артык кезектер садып эккээр дээш командировкалап Кызыл киргеп, хуусаазы ам 4 хонук ажып тур, чиик машинам үрелик турбушаан, дүрген чедип келгеш септей каапкан болза аар. Аът мунуп, чорук кылыры халалыг-ла-дыр... Күжүр Караң барда, амыр ийин, кабиназындан кылаң-кара үстүр эвес»...

Конторага кирип келгеш, кабинединче эртип бар чорда, секретарь - машинакчызы мендилешкеш, мону дыңнаткан: «Мырыңай-ла чапчаа министерстводан телефоннады. Кызыл кирип команмандировкалаан гаражыңар эргелекчизи Караң-оолдуң характеристиказын доп-дораан чорудуп берип көрүңер» —деп.

— Кандыг характеристика дидир? — деп, директор ылавылап айтырган.

— Кандыг деп чүү дээриңер ол? — дээш, секретарь аайын тыппайн удур айтырган.

— Эки азы багай талаларының ийи янзы характеристиказы турар ышкажыгай — деп директор тайылбырлаан.

Секретары характеристиканы чогум чүге хереглеп турарын эки билбейн барганын, телефоннуң дыңналыры база багай болганын удуртукчуга дыңнаткан.

— Ах, ынчаарга-ла билдингир-дир, чугаа чок техника талазы-биле билини бедидер курска чорудар дээн болгай аан — деп, директор даан чугаалаан.

— Улуг механик Улар-оолду кончуг дүрген келдиртивит, чугула херек бар — деп, директор чарлык болган. Секретарь бодунуң ээлчээнде «Улуг механик Улар-оолду шымдай кыйгыртып эккел!» деп чарылганы дужаай каапкан. Удаваанда Улар-оол кирип келген, секретарь директорнуң кабинединиң эжиинче имнээн. Улар-оол шляпазын ужулгаш, эжикти соктааш, кире берген. Мендилежип-даа четтикпээнде директор чугаалаан:—Эш Улар-оол, бистиң Караң-оолду министерство мергежил бедидер курсче чорудар дээш, характеристиказын негеп турар-дыр, бижий шаавыдам. Мен адап берейн — дээн.

Улар-оолдуң арны ширини кынны берген — «Элдептиин але, директор, ижери дендии амытан-на болгай — дээш, арнын суйбагылап, соңгаже көрнү берген.

— Оозу сеңээ хамаан эвес, үстүкү черден негеп турда, кылып бээр, ол-ла! Арага ишпес кижи кымыл, анай төрүвес өшкү кайдал, харын ыыт чок дүрген бижи! — деп, директор шыңгыы дужааган.

— Бижип болур-ла мен, харын бижиирде шынын бижиир мен, каш катап шош-содаага киришкенин, каш удаа он беш хонуктаанын....

Директор үзе кирбишаан, чудуруу-биле столун бир шашкаш:

— Сен, кежээлеве, факт эвес, характеристика бижи деп тур мен! Биживес болзуңза биживе, мен бодум бижиптер мен — дээш, авторучказын сегирип алгаш, мурнунга бир ама арыг саазынны салыпкаш, далаш-биле бижип кирипкен.

«Бодумну бодум билир мен дээр кара шору кижи-ле болгай» деп, Улар-оол директорга чөгенип чугаалаан. Директор аңаа харыы кылдыр; «Че, анчыг кылыимайн анаа олур, бадыладып томуйлаткан мээң эргем улуг бе, азы үске борашкан сээң эргең бе?» деп химиренгеш, улам-на дүрген бижип олурган: «Эш Караң-оол совхозка гараж эргелекчилевишаан, чолаачылап ажылдап келген үезиниң дургузунда техниканы ыяк билир мергежилдиг апарган, чүгле эки талазын көргүзүп келген»...

— Та канчап барган амытан ийик — деп Улар-оол бодамчалыг киришкеш,— ишкен санында-ла бирээни үүлгедир, мындаа уруглар яслизинче билбес эзирик чаза булгап кире бергеш, хамык чаштарны дүвүреткен болгай — деп бадыткаан. Директор «Мегелеве!» деп хөректенгеш. «Уруг-дарыын доктаамал культурлуу-биле кижизидип турар болгаш бодунуң ниити билиин үргүлчү бедидип турар» — деп уламчылап бижээн. «Сөөлгү хүннерде магазинниң арагазы төне бээрге одеколонче шилчээн кижи болгай» — деп, Улар-оол улам-на сойгалап олурган. Директор: «Чулчуру-ла харын» дээш, «өгбүлезиниң ажылынга кызымак, арагачыларга удур туруштуг демисежип турар дружинник» — деп база немей бижээн.

— Арагалаксаары кончуг кижи болза оода чааскаан ижип чораай аан, компания организастаары, эш-өөрүнүң адын баксырадыры албан эвес дээш, Улар-оол дээвирже көргүлеп, улуг тынгылаан. Директор анчыгзынып, эргээ-биле кулаан чушкугулааш, «Бодунуң коллективинге аталдарлыг, чонну сырый эвилелдеп билир организакчы кижи» деп, уламчылап-ла орган.

— Оон ыңай суббота санында төрелдерин чыып алгаш, даңны атсы ижер, оон кулак уюк кылдыр шоолап ырлажып тура хонарлар болгай — деп Улар-оол-даа тө каап-ла орган. Директор кезек бодангаш: — «Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге идепкейлиг киржип, концерттерге эки номерлерни күүседип, чонга бараалгап, амыр-дыжын-даа харамнанмас, эң ак сеткилдиг, идепкейлиг, талантылыг эш чүве» деп төндүргеш, улуг сек салган. Ооң соонда «Ол-ла эвес бе бо» —деп чугаалангаш, Улар-оолга характеристика бижиринге «дузалашканың» дээш, «четтирдим» деп шоода аарак чугаалааш, дерин чоттунгулаан.

Улар-оол шляпазын кеткеш, үне бергеш, эжикти хак кылдыр хаапкан. Директор чааскаан арткаш, бижип алган характеристиказын эгезинден төнчүзүнге чедир чамдык эдилгелерни кылбышаан, номчааш, сеткили ханып черле багай эвес бижиттинген деп санаан. Караң-оолдуң характеристиказын секретары бижик машиназынга шевергин парлааш, ол-ла хүн министерствоже чорудупкан. Даартазында эртен министерствонуң кадрлар килдизинден директорга мынчаар телефоннаан:

— Караң-оолдуң характеристиказын херээнге кожар апаар бис...

— Кандыг херээңге? — деп директор сонуургап айтырган.

— Кеземче херээңге—деп харыылааш, удавас Караң-оолдуң суду болур, эш директор, силерни база херечи кылдыр кыйгыртыр боор дээн. Директор ийи холдап быжыг туттунгаш, диван кырынче калбаш олура дүшкен.

В. САГАН-ООЛ.

„Эртенги коңгалар“

Чаа кинолар

Мындыг аттыг кинону «Грузия-фильм» студиязы бүдүрүп үндүрген.

Аныяк башкы оол Ладо Яшвили дагда сууржугашка ажылдаары-биле Тбилисиден чедип келир. Хоорайга тургаш-ла аңаа ажылдаарын бодап, ажыктыг чүүлдерни хойнү кылырын шиитпирлеп алган. Чаа черниң байдалы, кижилериниң канчаар чурттап турары, ёзулал чаңчылдары тускай эртемниг аныяк эрге аажок таарышкан. Эртип келген намдар-төөгүзү солун, школаның өөредилге эргелекчизи Темразтың бажыңынга туруп алыр.

Баштайгы кичээлдер эки эрткен. Үстүкү класстарның өөреникчилеринге ол аажок таарышкан, өөреникчилерниң хүндүткелинге, бүзүрелинге бүргеткен.

Ладо көдээ библиотеканың ажылдакчызы Кетуга ынакшый бээр, ол уруг аңаа база ынакшаан. Даг улустарының ёзулалын ёзугаар Кету биче турда-ла, ам колхозта чолаачылап турар Чопеге кадай кылдыр дүгдеп, аас-белээн берип каан турган. Дүгдеп каан кыстың өскерли бээри дээрге, бужар бак чүве-дир деп дагжылар ынчаар көөр.

Кету-биле харылзаазын шуут үзерин Ладога Чопе удурланып чугаалап, шуут-ла негеп турар. Школа директору, Чопениң акызы болгаш өөредилге эргелекчизи Темраз суглар базала ынчаар негеп, шаг шаандан бээр туруп келген ёзулал-чаңчылды үреп болбас, ол чорук кижини хай-халапка чедирип болур деп чугаалап турарлар.

Ынакшышкан ийи кижи суурнуң чамдык кижилериниң бак көрүүшкүнүнге, кыжаныынга, аар-бергелерге таварлажып турар. Эртен эрте коңгаларның дыңзыг кагыышкыны суурнуң чурттакчыларын чаңгыс черге чыыптар. Ладо биле Кету чоннуң мурнунга үнүп келгеш, көдээ Советче базыптар. Эрес соруктут кижилерге улус орук чайлап бээр, чыдып калган эрги чаңчыл ынчаар тинлеттирер.

„ДИЛЭЭШКИН“

Одессаның киностудиязының бүдүрүп үндүрген бо кинозу ам Кызылдың кинотеатрларында үнүп турар.

...Аныяк архитектор Середа Северинчиң диплом ажылдыг проектизин ёзугаар Москваның төвүнде бир бажыңны тудуп тургускан. Удавас чаа проект камгалаарынга ол белеткенип турар.

Ынчалза-даа оозу аныяк архитекторнуң чайлыг ыйнаан кылдыр бодап турганы ышкаш эвес болган. Министр болгаш комиссия авторнуң дидим, чогаадыкчы дилээшкиннерин демдеглеп мактаан, проектиниң четпес чүүлдерин катап эде кылырынга эң кыска хуусааны берген. Ол үеде ооң Донбаста адазының аар аараанының дугайында медээ келир. Ынаар доп-дораан чоруптарын институттуң директору Ольга Сергеевна болгаш эш-өөрү чугаалаар. Ынчалза-даа ынаар чоруурун ол шуут ойталаар.

Ооң ынчаар ойталай бээри директорнуң бодал-сагыжынга кирбээн: адазын шуут тоовайн баары ол бе? Ол дугайы ооң таныжып турары ынаа уруг Женяны безин элдепсиндириптер. Адазынга хорадаан сеткили Северинни ам-даа оожургатпаан, адазының кылган үүлгедиинге ол өршээр аргажок болган. Иези өлген дораан-на адазы бичин уруглуг херээженни бажыңынга эккелген. Авазы дириг бар турда-ла ачазы ол херээженден уруг төрүткен. Ол чорук авазының чуртталгазынга хора чедирип, амы-тынындан чарылдырганы магат чок диген бодалдар-биле адазын кажан-даа көрбезин Северин ааш кынган чүве-дир.

Северинниң Донбассче чоруптарын Женя арай боорда ээрежип тургаш албадапкан. Чедип келирге адазы өлүп калган чыткан, ынчангаш адазы бодунуң буруузун оглунга миннип чугаалап четтикпейн барган. Иезиниң хөөрүнүң чанынга ону хөөржүдүп каан.

Проектиниң чедир кылдынмаан чүүлдерин доозарынга чедир кыска хуусаа арткан болганда дедир чоруурун Женя далаштыра берген. Ынчалза-даа бажыңында адазының соңгу кадайы Галина үш уруу-биле арткан. Ол херээжен аарыг ашаан ажаар дээш могап баксырапкан, ашаа өлүп каарга ооң ажыынга мырыңай харыксырапкан, моон соңгааргы амыдыралчуртталгазын аайлап-баштап алыр шинек безин чок болган.

Ынчангаш Северин дириг кижилерни каггаш чоруур аргажок болу берген. Адазының канчаар өлгенин, ооң эгелеп каан буянныг херээнге бүзүрээш, Галяга дузалажырын бодай бээр. Чаа чуртталга корпузунуң проектизин чогаадыры, камгалаары уругларга пенсия тыпсырын чедип алырындан чиик чүве-дир дээрзин ол билип каар. Северинниң дедир чоруур хөңнү чок болу бергени Женяны база катап элдепсиндирип, ол аайын тыппайн баар. Олар ийиниң аразында чаа маргыжыышкын, алгыжыышкын эгелээр. Женя чоруптар, ол артып калыр. Чоорту ол Галинаны кээргеп, адазының мооң мурнунда кылган үүлгедиин катап эде көрүп, боданып турар.

Северинни Донбассче чорудупкан аэш-өөрү, институттуң хөйниитизи ооң чүге келбейн барганынга элдепсинип, дүвүрей бээр.

Северин чүвениң шынын тыварын оралдажып турар. Женя-биле аразында харылзаазы үстүр. Бодунуң проектизиниң чедир кылдынмаан чүүлдерин доозуп каарын эжинден дилеп, аңаа даандырып каар. Ындыг болза-даа Северин амыдыралга шын орукту тывар.

Т. САЯН-ООЛ.

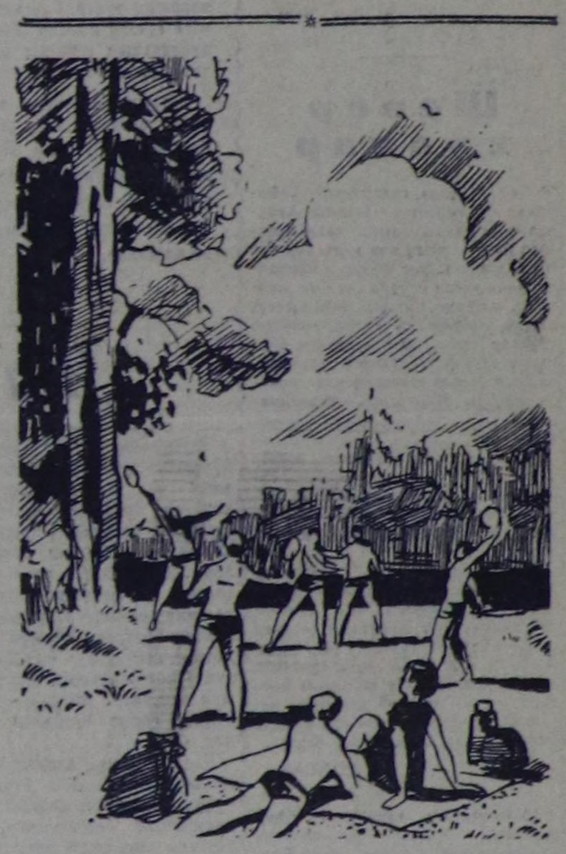

«Дыштаныр хүнде». В. ВОЛЧЕНКО чураан.

БОДАНЫР, САЙГАРАР, АЖЫЛДААР

(Шүлүктер допчулалы)

Мээң мурнумда хөй-ле шүлүктер, янзы-бүрү холдар үжүктери, амыдырал дугайында хөй бодалдар. Оларның авторлары хар-назы-даа, эртем-билиг-даа талазы-биле база-ла аңгы-аңгы. Номчаан шүлүктерим бүрүзү—авторларның чаа бодалдары, редакцияга салымчолун шиитпирледири-биле чоруткан шүлүктер.

Чүнүң-даа мурнунда чогаалчы кижи амыдыралдың кур чериниң аңдарыкчызы болганы-биле ооң чогаалдары солун болгаш дээштиг, чаа билиишкинниг болгаш хандыкшылдыг дээрзин чугаалап каалы. Кижи бүрүзү боду чурттап эрткен амыдыралдыг, сагыш-сеткил талазы-биле янзы-янзы бодалдыг, болуушкуннарже тускай хамаарылгалыг болганда, бижээн чогаалдарга сонуургалы база аңгы-аңгы болуру билдингир. Ынчангаш бир шүлүк тааржыр, өске шүлүк таарышпас. Ындыг болганда, номчукчу бүрүзүнүң сеткилин хандыр бижиири дээрге-ле, амыдыралды бүгү тала-биле шын көргүзери, кижи бүрүзү-ле шүлүктү бодунуу, бодунуң сеткил-сагыжының илередикчизи деп билип алыр кылдыр дээштиг бижиири ышкажыл.

Шүлүк бижиири дээрге өөредилге номундан билип алыр эртем эвес, а кижилериниң талантызындан дазылданып тывылган тускай арга болур. Чамдык эштер «шүлүк бижип шенеп көрзе кандыг чүве ирги» дээш хөй-ле сөстер кожуп, оларның эгелерин аяннаштырып, харын-даа чамдык таварылгаларда шүлүк тургузуун каржызы-биле үреп, анаа-ла бир шүлүксүвес-даа, домаксывас-даа чүүлдер бижээш туруп бээр чоруктар бар.

Даштындан көөрге шүлүксүг, тускай аянныг, чараш дыңналыр одуруглар авторларда бар. Ынчаарга четпези чүл дизе, бодалдар холушкак, чедир сөглеттинмээн, чаңгыс аайланчак эвес, шын эвес сыраан ядик улдуңу дег, үндүрүк-киирик апаргылааны болур. Чижек кылдыр **Б. Серениниң** «Көдээ суурум кежээлерин» ап көрээли.

«Ажыл-ишчи хүн-даа эртер.
Аяс дээрде «оттуг чинчим»
Четчип үнгеш, көдээ суурну,
Сени, мени кайгай бээрлер»...

Мооң дараазында анаа-ла артык куплет бар. Ону маңаа киирбейн, база бир ийи куплет база артык, ону мында киирбээн.

«...Шак-ла ындыг бир-ле кежээ
Сарыым кыска душкан ийик мен.
Саглагар тал адаан орта
Чаъажын суйбап орган ийик мен.
Чанывыста шапкын Хемчик
Саарыглап, ырлап чытчык.
Сайгылгааннар арыг оттур
Чайыннандыр чырып туржук...»

Шүлүк бүрүзүнүң төнчүзү — дүүшкүнү — авторнуң чүнү чугаалаар дээн бодалының чажыдын номчукчуларга ажыдып бээр ужурлуг, а Серениниң ону чедир кылбайн барганы хараадаңчыг:»... Көжүп-кырый берзимзе-даа, сагыжымдан үнмес боор ийин» деп хөөн калыксанчыг одуруглар-биле дооскан. Бир эвес Серен шүлүк бүрүзүн, ооң одуруг бүрүзүн катап-катап ажылдап, чаа-чаа бодалдарны, тывынгыр деңнелгелерни байлаа-биле киирип, бодундан негелдени хайыра чок салыр болза, оон эки шүлүктерни манап болурунуң барымдаазы бар. Ону адаанда дөрт одуруг шүлүк бадыткап болур:

«Кежээ дүне хемчигешке
Кезек-кезек оттар хып тур:
Ангалаксап, топтап көрдүм —
Айга чайнаан чалгыглар-дыр».

Черле чараш, каракка көстүп, бодалга артып калыр. Шүлүкчү болуру — хөй бижиириндe эвес, эвээш бижээш, шынарлыг кылдыр бижиир дээрзин автор утпаза чогуур.

Бодалдарны талыгырже ыдып, күзелдерни сеткил доюлдур айбылаары — кижилерни кандыг-бир солун аян-чоруктарже кыйгырары эки-ле. Ынчалза-даа ол, «чилиинге четпээн болза, амыдыралдан хоорук, эът-кешке сиңникпес ышкаш сагындырар. Ындыгларны болганчок-ла «күзелин мурнаткан, бодун соңнаткан» дээш чемелей-даа бээр-ле бис. Чаагай күзелдер чалгыннандырыптар, ис чок черже кижилерни ыдалаптар. Ол — үезинде дээштиг болгаш сорулгазын күүседир:

«...Челээш өңнүг чечек, сиген чаагай чыдын
Черге хонуп, хөрек долдур тыныксаар мен.
Ак-көк тайгам ыржым-шыпшың кезээзинде
Аян ырны ындынналдыр ырлаксаар мен»...

(**Салчак Оңгай-оол**, «Турисчиниң оруу-биле»).

Ук шүлүк черле шору тургустунуп, сөстер дамчыштыр овур-хевирлер чуруттунуп келген, автор бодалдарын чедир көргүскен:

«...Чимистерин сыптар угбайн эгли берген
Чиңгиртилиг кызыл-каттың аразынга
Аар, салам салбактарын камныг үзүп,
Амданнаныр, амзап, таалап оруксаар мен»...

(Ол-ла шүлүкте).

«Төрээн черниң ырга сыңмас каазын» сүрер дээш хөлүн эртир хөй сөстер чыып, эреңгейледи бербээн болза, болуушкуннар амгы үеини болуп, боду аңаа киржип, холу-биле тудуп, көрүп турган болза, ук шүлүк улам-на дээштиг болгаш солун, онза дыңналыр ийик!

Куулар Сүттүг-оолдуң шүлүктерин мооң мурнунда солуннардан болгаш «Улуг-Хем» альманагындан номчуп келген бис. Ол эки шүлүктерни бижип-даа келген, бижиир дээрзинге чигзиниг-даа чок. Бо удаазында ооң солунче чоруткан «Чараш оран», «Малчынның кожамыы», «Таныжыңар» деп шүлүктериндeн сеткил ханмас бис. Шагдан тура улустуңдаа, чогаалчыларның-даа ырларынга алдаржып келген Шемибажы серини чайлагны ол:

«Шиник хадың, хөнү чойган,
Шиви, пөшке каастанган,
Каттыраңнаан чазык кыс дег
Кайгамчыктыг чараш оран»

деп чурааш, оон ыңай чаа, солун чүнү-даа көргүзүп шыдавайн, «четче чуруп шыдавадым, четкеш барып көөр силер» дээн. Мында бодун боду-ла номчукчулар мурнунга күш чок — чевен кижи кылдыр көргүскен, а шынында, кижилер четкеш көөр эвес, Сүттүг-оолдуң шүлүүнден көөр кылдыр бижиир турган.

Авторнуң арткан ийи шүлүү — «Малчынның кожамыы» биле «Таныжыңар»—анаа-ла медээлер болу берген.

Элээн хөй авторларның, ылаңгыя **В. Тамдың-оолдуң, Э. Дилактың, Н. Шойдааның** шүлүктериниң темазы мурнунда үнгүлээн шүлүктер-биле дакпырлашкак бижиттингени, овур-хевирлерни ажыглааны болгаш дылы олардан дээредевес, шынар чок, ниити чугаалардан, каш катап адаттынган болуушкуннардан тургустунганы-биле шүлүк болуп шыдавас.

В. Тамдың-оолдуң «Ынаныывас ол-ла болгайындан» — «он сес чылдарда Корчагинни», «Дөртен чылдарда Матросовту» «алдан чылдарда Гагаринни;» Э. Дилактың «Өске кижээ бериптер ийигиден» —«торгу тон», «чодураа дег дозур кара каракты», «долбаннанчак кызыл чаакты», «чоон чашты», «чойган сынны»; «Четтикпейн манап чор мениндeн», «ажыл-ишчи», «кежээ», «сенден чараш кижи чок», сеңээ ынак мен», «Четтикпейн манап чор мен»; Н. Шойдааның «Ырлажыылындан». — Арат чоннуң найыралын», «аас-кежик, өөрүшкүзүн» «амыдырал», ажыл-ижин», «чалыы назын ынакшылын»; «ужуптар менден» — «Восток», «космос», сылдыстар», «соңга оттур» деп сөстерни номчуур бис.

Бир эвес бо сөстер, деңнелгелер дүктүг чүве болза шагда-ла тазарып, дүптүг чүве болза шагда-ла дештип калган ийик! Харын-даа сөс болгаш-ла шыдажыр чүве дийин. Оларны та чеже кижи ажыглаан, та чеже катап номчуттунган чүве! Канчап оон өске сөстер, деңнелгелер чок болган чоор?

Автор бүрүзү бодунуң бижээн шүлүктерин болгаш чечен чугааларын редакцияже парладыры-биле улуг идегелдиг чорудары билдингир. Ынчаарга солун бодунуң арыннарынга эң дээре чогаалдарга орунну бээр. Чырык көрүп шыдавастарын авторларга харыылап, шүлүктер допчулалдарынга киирип турар. Ынчангаш чамдык авторларның шүлүктериниң чедер болгаш четпес талаларын кысказы-биле сайгарып көрдүвүс. Шүлүктерни шынаржыдар дизе чүнү канчалза экил?

Хамыктың мурнунда авторларның кызымаккай болгаш шудургу ажылындан, боттарының литература мергежилин хүн бүрү бедидип, орус болгаш совет база дыштыкы классиктерниң чогаалдарын ханызы-биле таныжып, оларның чажыттарын илередип тывары болур. Шүлүк бүрүзүн үениң негелдезинге дүүштүр бижип, утка-шынарын бедидип, уран-чечении күштелдирери, сөс курлавыры байыдары, литература теориязын өөренири болур.

Идея төрүттүнүп келирге, ону дүвү-далаш бижий шаап алгаш, дүрген-не парладырынче далажып, редакцияже шуудуп туруп бербейн, чогаалдың «аар», «чингин» деңзилеп, темазынга төрелдешкек чогаалдарны номчуп, бодунуң аянын болгаш аргазын оларга хөмдүр кагыспайн, чаа, онза, катаптаттынмас «ужук-биле» бижиири болур-дур. Ынчангаш боданыр, сайгарар, ажылдаар, амыдыралды ырладыр, чырыдыр бижиири негеттинер.

О. СУВАКПИТ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чеделээн дидим» 10, 2, «Диверсантылар» 12, 4, 5.45, 7.30, «Турумчуур дей берген кижи» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ногаан отчугаш» 10, 12, «Хөлегоде кижи» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Майор «Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.30, 5, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа, база совет гургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00956

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 4 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 182 (7025) | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ БРАТИСЛАВАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

Болгарияның, Венгрияның, ГДР-нин, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг база ажылчын партияларының чөвүлел хуралынга киржири-биле СЭКП-ниң төлээлери СЭКП ТК-ның Чиигине секретары **Л. И. Брежнев**, СЭКП ТК-ның Политбюрозунун кежигүннери **А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, П. Е. Шелест**, СЭКП ТК-ның секретарьлары **К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев** олар составтыг август 2-де Братиславада чеде берген.

СЭКП-ниң төлээлерин Чехословакияның партия болгаш күрүне талазы-биле удуртур ажылдакчылары: Чехословак Социалистиг Республиканың президентизи **Л. Свобода**, ЧКП ТК-ның Бирги секретары **А. Дубчек**, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар **Ф. Барбирек, В. Биляк, О. Черник, Й. Смрковский, Й. Шпачек, О. Швестка, А. Капек, Й. Ленарт**, ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазы **М. Янеш**, Словак Национал Чөвүлелдиң даргазы **О. Клокоч**, Словакияның Компартиязының Барыын-Словак обкомунун болгаш Братислава хооркомунун төлээлекчилери уткаан.

* * *

БКП ТК-ның Бирги секретары **Т. Живков** баштадыр Болгарияның Коммунистиг партиязының төлээлери; ВСАП ТК-ның Бирги секретары **Я. Кадар** баштадыр Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының төлээлери; ГСЧП ТК-ның Бирги секретары **В. Ульбрихт** баштадыр Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төлээлери; ПКАП ТК-ның Бирги секретары **В. Гомулка** баштадыр Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының төлээлери база август 2-де Братиславада чеде бергеннер.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧУРТКА КАДЫК КАМГАЛАЛЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР БОЛГАШ МЕДИЦИНА ЭРТЕМИН ХӨГЖҮДЕР ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чуртка кадык камгалалын улам экижидер болгаш медицина эртемин хөгжүдер хемчеглерниң дугайында» айтырыгны чугаалашкаш, чогуур доктаалды хүлээп алган.

Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелиниң чайгылыш чок бедээнинин, ажылдаарының, амыдыралчуртталга байдалдарының экижээнинин, чонну мергежилдиг, халас медицина дузаламчызы-биле хандырганының, кадык камгалалын улам сайзыраңгайжыткаңының база бистиң чуртувуска медицина эртемин хөгжүткениниң түңнелинде чонуң аарыгаржыкка таваржыры дыка эвээжээн, халдавырлыг хөй аарыглар узуткаттынган. Кадык камгалалының албан черлерин бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырып турар, медицинаның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң калбак четкизи чуртка тургустунган.

Ооң-биле чергелештир кадык камгалалының чамдык албан черлериниң ажылының культуразы болгаш ону организастап турарының деңнели ам-даа чавыс. Көдээ чонга медицина дузаламчызының шынары биле хемчээ хоорай чонунга көргүзер медицина дузаламчызының шынары биле хемчээнден хожудап турар. Медицина эртеминиң чамдык адырларының талазы-биле шинчилелдерин болгаш эртемниң чедиишкиннерин кадык камгалалының практиказынга нептередирин хөгжүдеринде хожудаашкын ам-даа бар. Чонну эм аймаа-биле хандырарында четпестер чайлаттынмаан, аптекаларның, складтарның, медицина магазиннериниң болгаш аптека баазаларының четкизи ооржум калбарып турар. Хөй республикаларда, крайларда болгаш областарда кадык камгалалының албан черлериниң тудуун четпес боттандырып турар.

Чурттуң хөй районнарында сугларны, атмосфера агаарын болгаш хөрзүнүү үлетпүрден үндүр октаттынган хоралыг чүүлдер-биле болгаш чуртталга ажыл-агыйының артыкталып үнген бок-сагы-биле хирлендирери үргүлчүлеп, а арыглаашкын черлерин тударынга үндүрүп берген хөреңги чылдың-на четче ажыглаттынмайн турар деп, доктаалда демдеглээн.

Медицинаның албан черлериниң ажылын сайзыраңгайжыдар, медицина дузаламчызын, чонуң кадыын камгалаарын улам экижидеринге харыысалганы бедидер хемчеглерни ажылдап кылгаш боттандырарын; эртем шинчилелдерин болгаш медицина кадрларын белеткээрин калбартыр, кадык камгалалының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер, быжыглаар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын, кадык камгалалының объектилеринге тудуг ажылдарының чоруп турарының болгаш шынарының, оларны ажыглалга өй-шаанда киирериниң шыңгыы контролюн тургузарын СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, СЭКП крайкомнарынга, обкомнарынга, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң край, область күүскомнарынга, ССРЭ-ниң кадык камгалалының министерствозунга, министерстволарынга, ведомстволарынга дааскан.

1970 чылдан эгелээш, поликлиникалар четкизин хөгжүдер талазы-биле даалгаларны улус ажыл-агыйының планнарының төлевилелдеринге айыткан турарын болгаш чонга стомотология дузаламчызын улам хөгжүдеринче база сайзыраңгайжыдарынче угланган хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Хоорайларга болгаш көдээ черлерге улуг-улуг эмнелге черлерин моон соңгаар-даа тударын СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чогумчалыг деп санааш, ССРЭ-ниң Күрпланы-биле база ССРЭ-ниң кадык камгалалының министерствозу-биле дугурушканын ёзугаар 1971—1975 чылдарда кадык камгалалының өске-даа объектилери-биле чергелештир кайызы-даа 1000 болгаш оон-даа хөй орунларлыг, улуг-улуг 31 клиника эмнелге черлерин (поликлиникалыг), 450 орунлуг пансионаттарлыг 22 онкология диспансерин, улуг кижилериниң болгаш уругларның кадыын катап тургузар 28 эмнелге черлерин, медицинаның дүрген дузаламчызының (реанимация талазы-биле төптерлиг) кайызы-даа 600—1000 орунлуг 17 эмнелге черлерин, специализастаттынган улуг-улуг эмнелге черлерин, санитар-эпидемиология станцияларын база медицина техниказын септээр заводтарны, мастерскаяларны, эргежок чугула склад оран-саваларын тударын, ажыглалга киирерин хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Көдээ черлерде болгаш көдээ районнарның район төптеринде тургустунган бүдүрүлге черлериниң (ооң иштинде совхозтарның) база организацияларның болгаш колхоз баштаар черлериниң чөпшээрээнин ёзугаар бүдүрүлге черлериниң (ооң иштинде совхозтарның), колхозтарның, организацияларның эмнелге-профилактика черлерин тударынга үндүрүп берген хөреңгилерин ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттериниң каттыштырарын ук доктаал чөпшээрээн.

Республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттери кадык камгалалының албан черлериниң тудуун боттарының хөреңгилериниң күсели-биле боттандырып турар колхозтарның төлевилел кылдырар чагыгларын сайгарып хуваарынга, керээ чарып ажылдаар организацияларның тудуг-монтаж ажылдарын күүседиринге база тудугларны материалдар, дериглер-биле хандырарынга дуза чедирер хүлээлгелиг.

Доктааттынган чурум ёзугаар бадылаттынган төлевилел-смета документилери болгаш объектилериниң смета ёзугаар үнезиниң 50 хуузу болур хемчээлдиг кылдыр тудуг акшаландырар хөреңгилер бар болганда, төвүлээн кол хөреңгилериниң күсели-биле күрүне планындан ажыр кадык камгалалының объектилерин тудуп эгелээн туруп болур деп, доктаалда айыткан.

ССРЭ-ниң кадык камгалалының министерствозу-биле болгаш ВЦСПС-биле дугурушканын ёзугаар үлетпүрнүң, тудугнуң база транспорттуң чогуур адырларының талазы-биле боттандырар санитар-кадыкшылдыга хемчеглериниң комплексилиг планнарынга күш-ажылды болгаш озал-ондак чок ажылдаарының чурумун камгалаарының хемчеглерин улам ыңай, шапкын боттандырарын айыткан турарын ССРЭ-ниң министерстволарынга, эргелелдеринге база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге сүмелээн.

Уругларга, херээжен ажылчыннарга болгаш нелерге медицина дузаламчызын көргүзеринче база оларның кадыын камгалаарынче онза кичээнгейни угландырган. Эмзирер уругларлыг херээженнерге оларның иштиг болгаш божуур үелеринде тыпсыр шөлээден аңгыда, чаш уругнуң бир харлаарынга чедир шалын албас шөлээни немей тыпсып турар деп доктааткан, 1969—1970 чылдардан эгелээш, херээженнер божуур бажыңнарга, уругларның эмнелге черлеринге, Ада-чурттуң дайынының инвалидтериниң госпитальдарынга чемиенилгениң, турум эмнелге черлеринге чымчак эт-херекселдер, эм аймаа, шарыышкын кылыр чүүлдер садып алырының чарыгдалдарының нормалары улгадыр.

Медицина эртеминиң эң чугула угланыышкыннарын хөгжүдериниң узун (15—20 чыл) хуусаалыг төлевилелдерин ажылдап кылырын болгаш Министрлер Чөвүлелиниң эртем, техника талазы-биле Күрүне комитеди-биле дугурушканын ёзугаар бадылаарын ССРЭ-ниң эртемнер академиязы-биле, ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозу-биле катай ССРЭ-ниң кадык камгалалының министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң академиязынга дааскан. Медицинаның эртем-шинчилел черлериниң четкизин чурумчудары, медицинаның эртем-шинчилел болгаш дээди өөредилге черлериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаарын күштелдирери көрдүнген, ооң-биле чергелештир хөй эртем-шинчилел черлериниң бажыңнарын эде чаартыры болгаш тудары төлевилеттинген.

Көдээ черлерде болгаш ажылчын суурларда ажылдап турар медицина ажылдакчыларының ажылдаар, амыдырал-чуртталга байдалдарын улам экижидер хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, край(обл)күүскомнарга дааскан.

Пенсиялаарынче шилчээн эмчилериниң, эм белеткекчилериниң, медицинаның ортумак болгаш эм эртемниглериниң көдээ черлерге азы ажылчын суурларга ажылдаан ниити стажы 10 чылдан эвээш эвес болганда, ол ажылдакчыларның болгаш олар-биле кады чурттап турар өг-бүле кежигүннериниң одалга, чырыдылгалыг халас квартираларга чурттаар эргези хевээр артар деп, доктаалда айыткан.

Көдээ черлерге 1969 чылдан эгелээш, эмнелге-профилактиканың албан черлерин тудары медицина, эм эртемдени ажылдакчыларның квартираларының тудуу-биле катай дески боттанып ужурлуг.

Эмчилер белеткээриниң шынарын улам бедидер сорулганы барымдаалааш, кол клиника тускай эртемнериниң талазы-биле медицинаның дээди өөредилге черлериниң бүгү эмнелге, педиатрия факультеттерин болгаш университеттериниң медицина факультеттериниң доозукчулары эмчилер ук өөредилге черлерин дооскан соонда оларны бир чыл хуусаалыг специализация эртиреринге (интернатурага) шуут киирер чурум тургузар деп шиитпир үндүрген. Медицинаның ортумак болгаш эм белеткээр эртемниг кадрларны белеткээриниң шынарын бедидеринче, хемчээн калбартырынче угланган хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын дааскан.

Эмнелге-профилактиканың албан черлериниң ажылының шынарын бедидер сорулганы барымдаалааш, кадык камгалалының албан черлериниң ниити-эвилел көрүлделерин чылдың-на эрттирер. Ол көрүлдеге тиилээннерин мактап-шаңнаарының хемчеглери көрдүнген.

Атмосфера агаарын, сугларны болгаш хөрзүнүү оларның бокталырындан камгалаар, чурттакчылыг черлериниң санитарлыг арыглаашкынының, хоорай дааш-шимээннери-биле демисежириниң талазы-биле улам чогумчалыг хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга дааскан. Арыглаашкын черлерин болгаш дериг-херекселдерин тудары бүдүрүлге черлерин тударының бирги ээлчээниң составынга кирген турар ужурлуг.

Цехтерге, бүдүрүлге участоктарынга санитар-гигиена нормаларын сагыырын база үлетпүрден үнген артынчылар-биле агаарның, хөрзүнүң болгаш сугларның бокталырын үргүлчү контрольдаар лабораторияларны ийикпе салбырларны завод лабораторияларының составынга киириштир 1968—1970 чылдарда үлетпүр бүдүрүлгелеринге организастаарын доктаал дааскан.

Тускай болгаш санитар автотранспорту, медицина мебели, дезинфекция херекселдери, лаборатория дериглери, реактивтер, саналга техниказының дериг-херекселдери болгаш өске-даа кылыглар-биле кадык камгалалының албан черлерин хандырарын экижидеринче угланган хөй хемчеглерни алырын доктаалда айыткан.

Кадык камгалалының албан черлери специализастаттынган автомобильдерин — көжер эмнелге лабораторияларын, стомотология кабинеттерин, клиника-диагностика лабораторияларын, хан хүлээп алыр пунктуларны, рентген-флюорография станцияларын, элекке төрүттүнген чаштарны дажыглаар машиналарны; медицинаның дүрген дуза чедирер албан черлерин хандырар чүүл-бүрү чаа хевирлиг санитар автомобильдерин, эм аймаа сөөртүр автомобиль-фургоннарны, автомобиль-лавкаларны, көжер мастерскаяларны база санитар-профилактиканың албан черлерин хандырар комплексилиг лабораторияларны алыр.

Эм аймаан, медицина техниказын болгаш карак шилдерин садыглаар специализастаттынган магазиннериниң, аптекаларның четкизин калбартыр ол четкиниң ажылын организастаарын экижидеринче угланган хемчеглер алдынган турар.

Доктаалда чон ортузунга медицина болгаш гигиена билиглерин пропагандалаарын күштелдирер, өзүп олурар салгакчыларның санитар, күш-культуразын бедидер талазы-биле алыр хемчеглерни айыткан.

Эртемден-медиктер, эмчилер, бүгү медицина болгаш эм эртеминиң ажылдакчылары партия, совет, ажыл-агый, комсомол, профэвилел база хөй-ниити организацияларының калбак дузаламчызынга даянгаш, совет кадык камгалалын улам сайзыраңгайжыдар талазы-биле боттарының мурнунга тургустунган сорулгаларны алдарлыы-биле күүседир деп, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелдиин илергейлээн.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ ЭГЕЛЭЭН

Болгарияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы 1968 чылдың август 3-түң эртенинде Братиславада ажылдап эгелээн.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчек акыдуңма партияларның чөвүлел хуралында олуржуп турарларга байыр чедирген.

Ооң соонда чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажыышкыннарже кирген.

Москвадан медээлер

МОСКВА. **(СЭТА-ның корр.).** Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, делегейниң XIII энтомология конгрези ажыттынган. Ында 4 муң хире кижи киржип турар. Делегейниң 70 ажыг чурттарының эртемден-төлээлери келген.

Конгрессти ооң президентизи, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Г. Я. Бей-Биенко ажыткаш, чыылганнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Конгресстиң эртем программазы делгем болгаш чүүл-бүрү Эртемденнер амгы үениң энтомологиязының чугула айтырыгларының талазы-биле муң ажыг илеткелдерни чугаалажыр. Генетика, цитология, экология айтырыгларынга, бойдус камгалалының, биофизиканың, биониканың, ыяш, көдээ ажыл-агый, медицина болгаш ветеринария энтомологиязының айтырыгларынга хамаарышкан, чогаадыкчы бодалдарның дискуссиялары болур.

Конгресстиң киржикчилеринге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш байыр чедирген. ССРЭ-ниң кадык камгалалының министри Б. В. Петровский, Москва Совединиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы И. П. Воловченко сөс алган.

* * *

КУДР-ниң Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң Даргазының оралакчызы Кан Рян Ук баштаан, Көрей Улус-Демократтыг Республиканың найыралчы чазак төлээлери Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга чорааш, Москвага орук аайы-биле доктааган. (СЭТА).

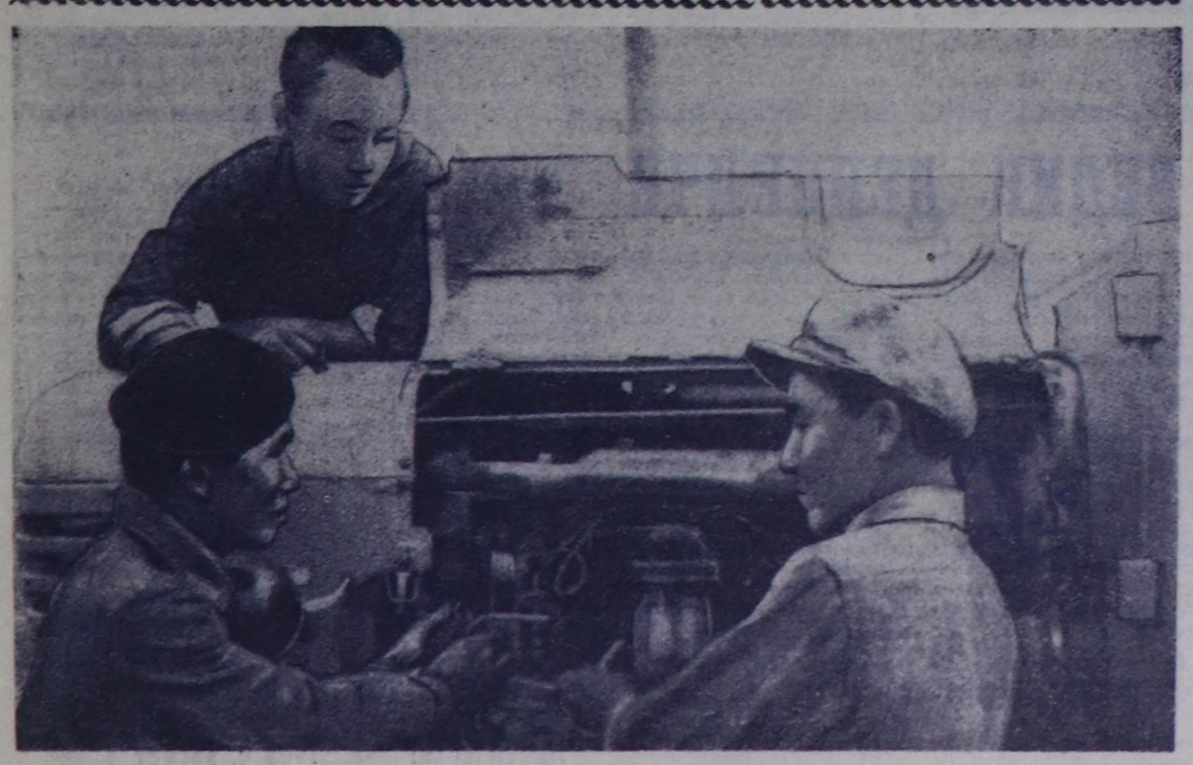

Хову турлаглары белен бе?

(ТАҢДЫ РАЙОНДА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА БЕЛЕТКЕЛ КАНДЫГЫЛ?)

Бо хүннер чаа дүжүттүң тараазын массалыг ажаап кириптериниң бүдүүзү апарган. Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң тараажылары күзүн чажар көк-тарааны июль 20-деле ажаап кирипкен. Таңды районнуң делгем шөлдеринде тараа культуралары чедиштир өзүп, чамдык шөлдерниң тараалары бо хүннерде бышкан. Тараажының сеткилинге дүвүренчиг үе келген.

Тараалаң Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң механизаторлары шупту 48 комбайнны, 22 жатканы дүжүт ажаап алыышкынынга бүрүн белеткээн. Комбайнерлерни четчелээн. Артельдиң партия комитеди күскү хову ажылдарының үезинде чорудар политмассалыг ажылдың планын ажылдап кылгаш, бадылаан. Хову турлагларының белеткели дооступ турар. Дуржулгалыг поварларны оларда быжыглаан.

Ол колхозтуң удуртукчулары бо ажылды ынчаар шапкынчыдып турары таварылга эвес: күстүң доңат-сооктуг тыныжы бо девискээрге, бүгү районга ышкаш эрте келир.

Районнуң хөй ажыл-агыйларының тараажылары ажаап алыышкын техниказының септелгезин, хову турлагларының белеткелин август 1-ге чедир бүрүн доозар хүлээлгени алган. Август 2-ге чедир үеде техника септелгези колдуунда дооступ турза-даа, база бир чугула ажыл — хөй хову турлаглары белен эвес.

Кур чер совхозу «Тиилелгениң» механизаторлары 112 комбайнның 7-зин ам-даа септеп дооспаан, 37 комбайнга ажылдаар комбайнерлер четчелеттинмээн. Ажыл-агыйның № 1, 2, 5, 9 трактор-хову бригадаларының хову турлаглары белен эвес. Ол турлагларда ниити чуртталга бажыңнарының, кызыл-булуңнарның, столоваяларның соңгаларының шилдери бузук, орунларны, нараларны кылын доозун шыпкан, печкалар бузук, ханаларның штукатураларының чамдык черлери хоорлуп барып дүшкүлээн, чугайлаттынмаан, эрткен чылгы эрги тукчугаштар, плакат, лозуңнар хатка куурарты каксып турбушаан. Шаң техниказы ажылга белен эвес. Шаңнарның тараа сайгарар шөлдерин чашпан, сиген дуй үнгүлээн, хээкчилер үнгүрлеп каапкан. № 1 бригаданың шаңын бо чайын цементилээр дээш хөй машина ишти сайны, цементини ында төккен-даа болза, ол ажыл ынчаар-ла ара кагдынган.

№ 9 бригаданың удуртукчулары турлагны долгандыр четчип үнүп орар тараалары көрүп орза-даа, бо чыл каңдаан-дыр, дүжүт ажаап алыышкынынга белеткенген херээ чок-тур дээр хөөнге алыспышаан. Ындыг ажыл-агыйжы эвес хөөниер өске-даа чамдык тараажыларда бар. А херек кырында бистиң республикада-даа, бүгү чуртта-даа байдал ындыг хөөнге алзыр үндезин чок: дүжүт бар. Ол дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш демиселге бодунуң улуг-хуузун киирери тараажы, механизатор, чолаачы бүрүзүнүң хүлээлгези болгай.

Хову турлаанга ажылдап турар кижилериниң ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалды баш удур, хынамчалыг чоруткан ажылдың түңнелинде кылып болур. Ажаап алыышкын эгелээриниң мурнуу чарыы каш хүннерде буу-хаа-биле кылган ажылдың чедимче чок талаларын хөй тараажылар боттары-ла билип турарлар. Эки сыскыттынмаан соңга шилдери күскү өткүт, соок хаттарга шаараш, бичин хадып келиргеле, өрээл ишти куу доозун, соок, далаш-биле кылган печка от кыппас, ыштаныр болур.

Совхозтуң кол агроному эш Луговской ажыл-агыйның шупту хову турлаглары колдуунда белен деп бүзүредип чугаалап турза-даа, бо арткан хонуктарда оларны белеткээр ажыл организас чок эгелээн. Август 1-де № 2 трактор-хову бригадазының турлаан белеткээри-биле чоруткан кижилер ол ажылга келбээн. Бригадир эш Д. Дандар турлагга мотоциклдиг чааскаан хап келгеш, оларны манап оруп-оруп, дедир чанган.

Трактор-хову бригадаларының турлаг бүрүзүнде доктаамал чурттап, бригаданың эт-херекселин, бажың-балгадын кадагалап ажылдап турар таңныылдар бар. Оларның харыысалгазын бедитсе кандыгыл? деп айтырыгны көдүрүп турары чөптүг. Таңныыл ажылдан хостуг үеде, ында столовая, кызыл-булуң, ниити чуртталга бажыңнарының иштин үргүлчү арыг тургузуп, соңгаларын, печкаларын септеп, ол бажыңнарның иштин чылыг, чырык, арыг тургузар ажылдарны кылыр арга оларда бар.

«Россия» совхозтуң № 2 төп трактор-хову бригадазының девискээринде кызыл-тастың үнүжү эки, чамдык шөлдерниң тараалары быжа берген. Ындыг турбуже, ол хову турлаан ажылга белеткээр кижилер август 1-де чаа-ла уурук-суурук-тап кээп, ажылдап эгелээн. Ийи механик шаңның чаъска, харга өдүп, дадарып калган техниказын чуп, септеп турар. Ында таңныыл эш Санчат Кумаа ында чурттап, ажылдавышаан, соңга шилдээр, печка кылыр, бажыңнар ишти арыглаар ажылдарын ол хүн аңаа келген чаңгыс-ла печник ажылчын-биле кады кылып эгелээн. Шаңны белеткээр ажыл хөй, а ажылчыннар эвээш.

Тараалаң районнуң шөлдеринде четчип үнген тараалар күскү өң кирип, чамдык шөлдериниң тараалары быжып чыдар апарган. Күскү чымыштың айы келген. Ажаап алыышкынга чедир арткан бо санныг хонуктарда бүгү белеткел ажылын шынарлыг доозуп, дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чок ажаап алыр шалыпчы кампанияны баштайгы хүннерден организастыг эгелээш, дүрген шуудадыр дээш бүгү чүүлдү кылыры тараажы, механизатор, чолаачы бүрүзүнүң дорт хүлээлгези болур.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

Ай планын хуусаа бетинде күүсеткен

Кызылдың ажыглал участогунуң белеткелчилери июль планын хуусаа бетинде күүсеткен. Бүдүрүлге онаалдазын тоннаж талазы-биле 20 хуу, тонна-километр талазы-биле 40 хуу ажыр күүсеткен. Агаар-бойдустуң байдалы берге, суг сыык-даа болза, Кызылче пландан ажыр 400 ажыг кубометр ыяшты салдадып чедирген.

Тоора-Хемден, Ырбандан ыяш салдадыры тур када соксаан турган. Чамдык черлерге сугнуң тереңи чүгле 30 сантиметр чедип турган. Ынчалза-даа Кызылдың чаа тудугларынга ыяш чедирилгезин салчылар үзүктелдирбээн болгаш ниитизи-биле 48 муң ажыг кубометр ыяшты салдаткаш чыл планының 65 хуузун күүседип алган. Ол болза, бүгү экипажтарның эки ажылының түңнели. МБВ-216» теплоходтуң капитаны эш Плюснин чылдың ийиги кварталында ыяш салдадып эккээриниң планын 150 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн болгаш шилчип чоруур вымнел-биле шаңнаткан. Чарыштың ийиги черин капитан Нугустуң теплоходунуң экипажы ээлээн.

Чуък судноларының аразында чарышка эш Еремцовтуң «Бугуртак» деп теплоходу бирги черни ээлээн.

«Тиилелге» совхозта ниитиниң малынга чем белеткээрин механизастаан, ниитизи-биле 19 «Беларусь» тракторлуг болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый техникалыг ийи звено чорудуп турар. Тус-тус агрегаттар аразынга калбарган чарышка Май-оол Ооржак, Сергей Ооржак, Николай Монгуш оларның агрегаттары тиилеп, нормазын ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Солагай талазындан: М. Ооржак, С. Ооржак, Н. Монгуш оларның трактор моторунуң үрелген черин эдип ап турары.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ТУККА ЧЕТКЕН

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун алган. Чартык чылдың эът планы 104,6, суттүү — 130,9, дүктүү — 120 хуу күүсеттинген.

С. НАМЧАН.

КӨДЭЭ МАГАЗИНДЕ

Мугур-Аксы сельпонуң аъш-чем магазининиң коллективи июль айның бараан саарылгазының планын беш хонук бурунгаар ажыр күүсеткен. Садыгжылар Минчит Өшкү-Саар биле Хомушку Аңчы-оол сельпо садыгжыларының социалистиг чарыжынга тиилекчилер болган.

Д. ОЧУР.

ӨӨРЕДИЛГЕ БОЛГАШ КИЖИЗИДИЛГЕ

СЭКП Танды райкому болгаш чер-черде партия организациялары коммунистерниң база удуртукчу активтиң өөредилгезин организастаарын сөөлгү үеде элээн экижиткенин СЭКП райкомунуң чоокта эртикен пленумунга илеткел кылган райком секретары эш Хирлиг-оол демдеглээн. 1967—1968 өөредилге чылында районга 22 эге политшколалар, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренириниң 10 школалары, 17 теоретиктиг семинарлар болгаш коммунистиг куш-ажылдың 7 школалары ажыдап турган. Оон ынай 390 кижи кежээки школаларга, техникумнарга болгаш даады өөредилге черлеринге бот-өөредилге-биле өөренип турган.

Өөредилгенин бүгү хевирлеринге 705 коммунистер кирип турган, ол болза районнуң партия организациязының составының 94 хуузу болуп. Черчерге ажылдап турган 97 пропагандистерниң 62-ги коммунистер турган. Бүгү школалар болгаш семинарлар өөредилге чылын колдуунда чедиишкинниг доозган.

«Межегей» совхозтуң хой фермазында, «Элегес» совхозтуң Чал-Кежигде эге политшколалар (пропагандистери эштер Дардаш, Князев), «Революцияның чалбыыжы» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школа (пропагандист эш Кононенко), Балгазын, Чедер школаларында теоретиктиг семинарлар (удуртукчулары эштер Тырышкина болгаш Протасова) кичээлдерни бедик идей-теоретиктиг деннелге эрттирип тургулаан.

Элээн хай коммунистер идей талазы-биле өскен болгаш хөөннити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Партия организациялары чон ортузуунга масса-политиктиг ажылды эки тургускан чер бүрүзүнде ажылхерек база эки чоруп турар. Оон чижээнге дуржулга станциязында, «Межегей» совхозта, «Коммунизмнин херели» колхозта парткомнарының секретарьлары эш Чапаев, дуржулга станциязының директору эш Шпак, Балгазын ортумак школазының башкызы эш Верещагина, «Межегей» совхозта профэвилелдин ажылчын комитединиң даргазы эш Дардаш, «Коммунизмнин херели» колхозтуң зоотехниги эш Сарыглар, партком секретарьлары эштер Петенев, Суров, «Тывакобальт» комбинаттың директорунуң оралакчызы эш Чанзан-оол болгаш өске-даа эштер чон ортузунга политмассалыг ажылды чоруларынга киришпейн турарлар.

Сөөлгү үеде чон ортузунга пиязының директору эш Шпак, Балгазын ортумак школазының башкызы эш Верещагина, «Межегей» совхозта профэвилелдин ажылчын комитединиң даргазы эш Дардаш, «Коммунизмнин херели» колхозтуң зоотехниги эш Сарыглар, партком секретарьлары эштер Петенев, Суров, «Тывакобальт» комбинаттың директорунуң оралакчызы эш Чанзан-оол болгаш өске-даа эштер чон ортузунга политмассалыг ажылды чоруларынга киришпейн турарлар.

Сөөлгү үеде чон ортузунга политиктиг ажылдың бир хевири болур политинформацияларны эрттирип турар. Ынчалза-даа ону тургускан-да ам-даа четпестер бар. Политинформаторлар-биле семинарларны эрттирбейн турары оларның ажылының шынары куду болурунга чедирип турар.

Чамдык фермаларда, бригаддарда масса-политиктиг ажыл четпес чоруп турар. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Марачевка ферма-зында, «Россия» совхозтуң Каскал салбырында, № 585 кожун чоруур механизастаттынган колоннада политмассалыг ажыл куду деннелде тургустунган.

Культура-чырыдыышкын албан черлери ажыл-чорудулгазын идепкейжиткенин бирги чартык чылда кылдынган күүлдер-биле көргүзүп болур. Бот-тывынгыр уран күүлдүн 145 концерттери, 45 массалыг хемчеглер, 50 ажыг дыштанылга кежээлери эрткен. Ынчалза-даа культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын амдаа экижидери негеттинип турар.

Школаларда өөредилге-кижизидилге ажылы СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш партия организацияларының кичээнгейнинiң төвүнге туруп келген. Владимировканың, Балгазынның, Чедерниң ортумак болгаш Хову-Аксының сес чыл школалары өөредилгенин бедик хуузун чедип алганы ол черлерде партия организацияларының организаччы ажылының ачызы болур. Районда өөредилгениң ниити хуузу 91,5 болган. Сезен башкылар үүс хуулуг өөредилгени чедип алган. Башкылар эштер М. Н. Исаева, Н. В. Афанасьева, Д. Оюн, В. И. Бухтуева, С. Монгуш, Е. Арапчор, А. С. Попеляева, болгаш оондаа өске эштер өөредилге-кижизидилгелиг ажылга эки түннелди чедип алганнар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур өөнга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр даээш бүгү улустуң улуг шимчээшкинининге таныжылар боттарының улуг-хуузун киирерлер.

С. ТУШКОВ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Чаржып турар совхозтарның АНЫЯКТАРЫ

Барылын-Хемчик районнуң «Барлык» болгаш «Шекпээр» совхозтар аразында социалистиг чарыштыг. Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга куш-ажылчы белектерлиг ужуражыр даээш ол ийи совхозтуң комсомолчу аныяктары ботботтарының аразында база чарыштыг. Оон канчаар күүсеттинип турарының байдалын чоокта чаа комсомол райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ийи совхозтуң комсомол комитеттеринiң секретарьлары Татьяна Сарыглар биле Куулар Оттук-оол комсомолчуларның болгаш аныяктарның чартык чылда чедип алган ажылының дугайын илеткээнер. Кайы-даа совхозтуң комсомолчу аныяктары эрткен 6 айларда бүгү эвес ажылдап, боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

Совхозтарның механизаторлары часкы чер андырылгазының планын эки күүсеткен. Оларның эки ажылының түннелинде совхозтарның шөлдеринде албек дүжүт баш тыртып, быжарынга чоокшулап келген. Ону ажаап алыр комбайнинарның септелгези совхозтарда дооступ турар. Механизаторлар аразынга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуругунга комсомолчулар Ооржак Дүмен-оол, Сая Соруктуг-оол, Монгуш Сапык-оол, Куулар Уваш-оол олар чоруп, тиилекчи болганнар. Механизаторларның районга болган слёдунга «Шекпээр» совхозтуң механизаторлары тиилээннер. Ол совхозтуң комсомолчу механизатору Монгуш Кыадыр-оол аңаа шылгараап, «Елочка» деп дыштанылга черинге баар халас путёвка-биле шаннаткаш, дыштанып чоруткан.

Совхозтарның аныяктары мал ажылында база хөөй-биле киржип, эвээш эвес көргүзүглерни чедип ап турарлар. Аныяк хөйжулар Александра Ооржак, О. Успун-Далгы, Кек-кыс Монгуш («Шекпээр» совхозта), Жуков Чыртак-оол («Барлык» совхозта) олар 100 баш хойдан 95—100 хураганны ап, хой бүрүзүнден 2 кг-дан өрү дүктү кыргып алганнар.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда коммунистиг куш-ажылдың аныктар фермазы чартык чылда бедик көргүзүглерни чедип ап, районга тиилекчи болуп, фермалар аразынга шилчип чоруур Кызыл тукту быжыы-биле тудуп турарлар. Аныяктар фермазы 6 айда ниитизи-биле бир инектен 1016 кг сүттү саап алган болгаш сүт саалдазын эрткен чылга денээрге 37 хуу өстүрген. Аныяк саанчылар Монгуш Чодураа, Зоя Сарыглар, Сара Саая («Барлык»), Тамара Монгуш («Шекпээр») бир саар инектен-не чартык чылда 1100—1200 кг чедир сүттү саап ап, тиилекчи болганнар.

Ийи совхозтуң аныяктарының аразында социалистиг чарыштың чартык чылда түннели-биле алгаш көөрге, «Барлык» совхозтуң аныяктары кожазын ажып, тиилекчи болганын бүрога демдеглээн. Аныяктарның идепкейлиг ажылының түннелинде «Барлык» совхоз чартык чылда күрүнеге эът садар планын 113 хуу, дүктү—108 хуу, сүттү—120 хууга күүсеткеш, районга тиилекчи болуп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң колхоз-совхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алган. «Шекпээр» совхоз чартык чылда сүт садар планын база күүсеткен.

Совхозтарның аныяктары ам чугула кампания сиген кезилдезинге массалыы-биле кирипкен. Сиген кезилдезинде «Барлык» совхозта 10, «Шекпээрде» 8 аныяктар звеноларының ажылдап турар. Сиген кезер талазы-биле Шекпээрниң аныяктары барлыкчыларны мурнап турар. Сөөлгү хүннерге чедир «Шекпээр» совхоз сигенни 76 тоннаны кескен болза, «Барлык» чүгле 50 тоннаны кескен. Ниитизи-биле сиген кезилдези бо ийи совхозта коңчуг оожум темпилиг чоруп турар.

Совхозтарның аныяк оолдар, кыстары ажыл-ижиниден аңгыда боттарының хостуг шактарын хөглуг, солун кылдыр эрттирип турарлар. Эң ылангыя «Шекпээр» совхозтуң аныяктары районга болган уран күүл көрүлдезинге, аныяктар слёдунга бирги черии алган. Аныяктар боттарының күжү-биле совхозтар төптеринде бөдүүн хевирниң стадионун бо чылын тудуп алган. Хостуг шактарында орта ойнап, бот-боттары чалажып, баскетболга, футболга, волейболга маргылдааларны үргүлчү эрттирип келгеннер.

Ийи совхозтуң аныяктары ниитизи-биле боттарынга алган хүлээлгелерин күүседип турзадаа четпестер ам-даа бар. Кайы-даа совхозта комсомол организациялары социалистиг чарышты өй-шаанда түңневейн турар. Ылангыя «Барлык» совхозтуң Хөнделең, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырларында комсомод ажылы өө куду деннелде. Бо салбырлардан 6 ай иштинде чаңгыс-даа кижи комсомолга кирбээн. Совхозтарның ферма, бригада, суур төптеринде аныяктарны сорук киирер лозун, плакат мынчага чок.

Чарыштыг ийи совхозтуң аныяктарының ажыл-ижиниң дугайын бюро дыңнаап, ам юбилейге чедир бүгү четпестерни дарый чайладыр талазы-биле тускай докталды хүлээп алган болгаш комсомод комитеттериниң секретарьларынга ажыктыг сүмени берген.

Чарыштыг ийи совхозтуң аныяктары комсомолдуң юбилейинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражып, социалистиг чарышты улам калбартып, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыры чүгаажок.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Хүн айтырыы—сиген белеткели

Өвүрнүң район Совединиң *сессиязы* болуп эрткен. Районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткелининiң чоруп турар байдалының дугайында айтырыгны *сессия* чугаалашкан. Ол талазы-биле идепкелди районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Семис-оол кылган.

Сиген кезилдези болгаш ону болуп, сараатпан алыры «Коммунизмче өрүк» колхозта дааре чоруп турар. Ол артельдиң сиген шөлдеринде үнүш эки. Гектар санындан 10 центнерден куду эвес сигенни ажаап ап болур арга ында бар. Ам бо хүннерде ук колхозтуң 170 ажыг кижизи мал чеминиң белеткелинде ажылдап, чылда хереглээр сигенниң 18 хуузун белеткеп алган.

Ынчалза-даа районда мал чеминиң белеткели коңчуг оожум чоруп турар деп сессия демдеглээн. Сиген кезип алышкынының планы чүгле 11 хуу күүсеттинген. Социалистиг хүлээлге ёзугаар га бүрүзүнден 10 центнер сиген ажаап алыр тургаш, ам чүгле 5 центнерни кезип ап турар. Ол чорук ажыл-агыйлар удуртукчуларының харыысалгазын улам бедидип, малга четчир чемни белеткээриниң бүгү-ле хемчеглерин алырын негеп турар. Ындыг турбуже, «Торгалыг» совхозтуң малчыннары сиген кезилдезинче коңчуг орайтап кирген.

«Кызыл тук» колхозтуң баштаар чери сигенчилериниң аъш-чем хандырылгазынга сагыш салбайн турар. Ындыг четпестерни дарый чайладырын сессияга санал бергеннер чөптүү-биле негээн.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Хүлээлгем күүсеттинген

Эрткен кыжын кадарган хойларымны таарыштыр одарладып, немелде чемнер берип, суггарылганы үспейн турганымбиле хойлар кыштыг хүр ашкан. Мээң коданымда 400 ажыг баш бөдүүн болгаш чартык карын дүктүг хойлар бар. Олар шупту ийи дугаар ооддап турар аныяк хойлар чүве.

Ооддаашкын март 1-ден апрель 1-ге чедир түлүктээн. Чүс хойга онааштыр 90 хураган, хой бүрүзүнден 3,1 кг дүк алыр дээн хүлээлгемни 93 хураган, 3,6 кг дүк кылдыр күүсеттим. Чоокта чаа эрткен республика Наадымынга мындыг түңнелдерлиг ужурашкан мен.

Колхозтуң баштаар черинге, оон тускай эртемниглеринге мээң мындыг хомудалым бар. Хой малдың шынарын экижидер, продуктулуун бедидер талазы-биле тодаргай ажыл чоруттунмайн турар. Чыл санында бонитировка дугайын чугаалажып турза-даа, ону херек кырында чоруттпайн, бедүүн болгаш карын дүктүг хойларны холуштур тургузар чорук уламчылавышаан. Оларны бөзин аңгы-аңгы класстарга үспээн.

Бир эвес бүгү коданнарны уксаа, өң-чүзүн аайы-биле үзер болза, оларны ажаап, кадарары биске улам эки болур. Чаңгыс аай малга ажаалда, азырал база чаңгыс аай болур. Бир эвес шөкарарып холумнуп туруп бээр болза, кайызын барымдаалаар боор. Бо айтырыгны чылзып турбайн, шуут холга алза чогуур деп саналдыг мен.

С. ЛОПСАН,
Каа-Хемде «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу.

СЕТКИЛГЕ ӨӨРҮНЧҮГ

Кижилериниң кадыын камгаларга херекке бараан болуру эң-не буянныг профессия. Минчимаа Айыш-ооловна Балган бичиизинден-не эмчи болурун күзеп чораан. 1963 чылда Кызылдың медицина үүлиштезин доозган. Оон күзеди боттанган. Ам Өвүрнүң район эмнелгезинде сестра. Ол онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, ажыг кижилерге сагыш човазачал, ээлдек. Эмнелгеде чылда эмнедин турар ажыг улус оон кызымаккай чоруун, толептиг ажы-чанын мактап чугаалажыр. «Дежурный сестра М. А. Балган дүне, хүндүс-даа ажыг улусту үргүлчү хайгаарап көрүп турар. Сыкыртыр, ижер эмнерни ажыг улуска эмчиниң айыткан шагынган эртирбейн бээр болгаш оларны даныы аксы ажаап, каректан тура хонарын көргеш, кижиниң сеткиди өөрүп кедир-дир» деп саналдар дептеринде бижээш, оон аданда Монгуш Болат-оол деп ат салган. Шак ындыг өөрүп четтириишкиннер хой.

Аныяк эмчи бодунуң онаашкан ажылынган ажыг сеткилдиг. Чон ортузунга, ылангыя школачыларга медицина темазынга лекция, беседаны база чорудуп турар. Өөренирчилерге «Куш-культура болгаш оон кижиниң кадыкшылынга ужур-дузазы», колхозчуларга «Ажыг-шевер сагылдазының дугайында» лекцияларны номчаан.

Минчимаа Айыш-ооловна Балган Хандагайты көдээ Совединиң депутады. Ол округунуң сонгукчуларының ажылдамдыралын ' сонуургап көрүп турар. Сонгукчулар мурнунга 6 катап отчёдун берген. Чонзан киргеп чагыгларны күүседир дээш болдунар-даа хемчеглерни ап келген. Хандагайты ортумак школазының коллективи чырык-биле хандырарынга дузалажырын депутаттан дилээн. Ол айтырыгны күүскомга каш удаа тургускан. Түңнел чедиишкинниг болган. Эрткен өөредилге чылында школа чырык-биле хандыртынган. Хамаатыларның дилег, билдириишкиннеринге ол кичээнгейлиг болуп, кижи бүрүзүнге бодунуң арга-сүмезин берип турар. Аныяк эмчи биче сеткилдиг, төлептиг чоруу-биле чонның хүндүткелин чаалап алган.

М. ОРУСПАЙ.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР БИСКЕ ДУЗАЛАЗЫН

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Зэрбек участогу хой ажылдыг. Онда 30 ажыг мун баш хой 80 хире коданнарга үстүнген. Девискээр делгем: Суглуг-Хем, Улуг, Биче Сайырлар баштары, Зэрбек бажы дээш чүк-бүрүже ырап чоруткан. Оларның иштинде он хире коданга сугну сөөртүп чедирер.

Колхоз хой ажылындан эвээш эвес орулганы ап турарын билир бис. Ындыг турбуже мал ажылының тускай эртемниглериниң биске чогуур дузазы чедирбейн турары хомданчыг. Бистиң участокта ветеринария ажылдакчызы Василий Торкинни ап көрээлинер. Хойлар аарый берген тавзрылгада ол барып эмнеевес, өлген хойларны кандыг аарыгдан өлгенин тодаратпас, акт безин орта тургускаш. Эм аймаан малчыннарга тарадып бербес.

Хойжу бригадалар төптерин төрүлге эрткен соонда дезинфексилеевес, богун арылавас. Чыл бүрүде ындыг черлерге төрүлге эрттирип турарындан чаш хураганнарның аарыгхамчыкка таваржып турарының база бир чылдагааны ында деп бодаар мен.

Эш Торкин малчыннарга ында-кайда барганда: «Менде эм чок, бодуң барып чедип ал» дээр. Өлген хойну шинчип тодаратпайн, чүгле бажы дескинчектээн хой-дур деп каарынга өйлешкен.

Мал ажылының тускай эртемниглери малчыннарга өй-шаанда чогуур дузаны чедирип, оларның-биле кады доктаамал ажылдаары күзенчиг.

Бо айтырыгны колхозтуң баштаар чери дарый шиитпирлеже чогуур.

О. СЫГЫР-ООЛ,
хойжу.

Ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерде, амыдырал хандырылга черлеринде бар четпестерни илереткен чагаа, билдириишкиннер болгаш хамаатыларның хууда айтырыгларының талазы-биле хомудалдары партия, совет органнарга, албан организация черлеринге, хой-ниити организацияларынга кирип турар. Четпестерни чайладыр талазы-биле чонның санал-оналын анализтеп көөр, чагаа, билдириишкиннерни өй-шаанда сайгарар айтырыгже сөөлгү үеде улуг кичээнгейни угландырып турар апарган.

ӨЙ-ШААНДА САЙГАРАР

1968 чылдың апрель 12-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөр чурумунуң дугайында» Чарлыкты хүлээп алган. Маңаа үндезилээш Тес-Хем районнуң көдээ Советтеринде, албан организация, бүдүрүлге черлеринде болгаш ажыл-агыйларда ажылчы чоннарның чагаа, билдириишкиннерин, негелде-хомудалдарын канчаар көрүп, сайгарып турарының байдалын райкүүском хынап көргеш, түңнелин күүскомнуң хуралынга чугаалашкан. Район девискээринде 30 ажыг албан черлерин хынаан. Хомудал, билдириишкиннерни чогуур үезинде харыылап бээр, оон учёт-отчёдун экижидер талазы-биле «Тес-Хем» совхозта ажылчын комители (даргазы И. О. Биче-оол), орук-бүдүрүлге участокузу (начальниги С. А. Нурсат), Чыргаланды көдээ Совет (даргазы М. Н. Ёнзак) болгаш көдээ ажыл-агый техниказының каттыжыышкыны (эргелекчизи эш А. С. Снитюк) организастыг ажылдарны чоруткан.

Чамдык албан организация черлеринде ажылчы чоннуң негелде-хомудалдарын чогуур үезинде харыылап бээр, туруза-даа, чамдык айтырыгларны эки өөренип көрбес, шын шиитпирлевес фактылар бар. Чижээ, Чылбак Күнзеңмаа, София Дирчин, Маргарита Бежитоол оларның билдириишкиннерин ажыл-агый удуртукчулары бот-боттарынче чүгжүп тургаш, бюрократсыг байдал-биле көргениниң билдириишкин ээлери тодаргай харыыны албаннар. Коммунал ажыл-агый черинге кирип турар билдириишкиннерниң учёду будулчак. Районнар аразының септелге участокузында ажыл-агый удуртукчулары чамдык Советтерниң депутаттары идепкейлиг кириишпейн келген. Бай-Тайга район Совединиң капитал тудуг болгаш чаагайжыдылга айтырыгларын чугаалашкан VIII сессиязыга 9 санал бергеннерден чүгле чаңгыс кижи район Совединиң депутады болган. Ол ышкаш Эрзин район Совединиң ниити билиг школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер дугайында айтырыг чугаалашкан сессиязыга санал бергеннерден ук Советтиң чаңгыс-даа депутады санал бербээн болгаш анаа чүгле чалаткан активтер саналдааннар. Хүлээп ап турар шиитпирлерниң күүселдезин чедип алырынга, ону өй-шаанда күүседикчилерге чедирерине чамдык райсоветтер эвээш кичээнгейни салып турар. Тандың район Совединиң сессиязынга өзүп орар салгалды кижизидеринге хөй-ниитиниң ролюн көдүрер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Анаа хүлээп алган шиитпириниң доктаатказ кезээнде хөй-ниити организацияларының бо чугула херекке кылып чоруур ажылының дугайында тодаргай хемчеглерни айытпаан.

Организас-массалыг ажылдарда бар четпестерни чайладырда, күүсекчи комитеттерниң талазындан ол ажылды экижидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап, доктаамал комиссияларның, хөй-ниитиниң организацияларының, депутаттарның ажылының планныг болурун чедип ап, ону боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Советтерниң бүгү-ле организастыг ажылдарынга ажылчы чонну коммунистиг ёзугга, күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун, социалистиг ниити чурталганыг нормаларын шыңгыы сагыырынга кижизидеринге улуг идиглиг болурун чедип алыры чугула соругга болур.

К. КОШКАРОВ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң эргелевичизи.

Куранның эки одар-белчиирлиг делгем чайлаанда Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хоочун малчыны Оюн Сарыг-оолович Болат-оолдуң коданы чайлап чыдар.

ОРГАНИЗАС-МАССАЛЫГ АЖЫЛДАРНЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Советтер болгаш амыдырал

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг чарыш Советтерниң организас-массалыг ажылын сайырангайжыдарынга, ажылагый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге оларның ролюн көдүрген.

Республиканың чер-чер Советтеринге ниитизи-биле 2772 депутаттар сонгуттурган. Оларның хөй кезии сонгукчуларывиле ужуражып, отчёдун берип турарлар. Сонгукчуларының мурнунга депутаттарның отчёттуг болурун Тес-Хем, Эрзин районнарының Советтери эки тургускан.

Советтерниң ажылынга улуг рольду оон сессиялары ойнаар. Ынчангаш күүсекчи комитеттер ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын боттарының сессияларынга тургузуп турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем район Советтериниң сессияларынга ниитиниң малының баш санын өстүрүп турарының дугайында айтырыгларны, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинiң байдалы болгаш ону улам ынай көдүрер хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген. А Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Эрзин район Советтериниң сессияларынга школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар, өзүп орар салгалды кижизидеринге хөй-ниитиниң ролюнүн дугайында айтырыгларны тургузуп турган.

Республиканың чер-чер Советтеринде 588 доктаамал комиссиялар тургустунган, оларның составында бүгү депутаттарның 76,7 хуузу сонгуткан. Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының Советтеринде комиссиялардың ажылы сөөлгү үеде көскүзүу-биле экижээн. Ылангыя көдээ ажыл-агый, кадык камгалалы болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле комиссияларның ажылы идепкейжип турар.

Чер-чер Советтериниң удуртукчу ажылдакчыларының чамдык ажыллар база чорутунган. Көдээ Советтерниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары-биле үш хонуктуң семинарын эрттирген. «Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын, «Көдээ болгаш суур Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын болгаш өске-даа Советтер ажылынга хамаарышкан айтырыгларны семинарның киржикчиларынга таныштырган.

Советтерниң организас-массалыг ажылдарында четпестер ам-даа бар. Чамдык черлерде сонгукчуларның чагыгларынга, саналдарынга учёттуу кылып, оларны амыдыралга боттандырып турарын харагалзавайн турар. Чоннуң амыдырал хандырылгазы, бойдус байлаан камгалаары, техниканы ажыглап, кадагалап турарының дугайында чугула айтырыгларны сессияларга чугаалажып көрбейн турар. Бии-Хем, Тожу, Бай-Тайга район Советтериниң сессияларынга депутаттарның 66—67 хуузу олуржуп турар. Чамдык доктаамал комиссиялар (улептүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылганың) Советтериниң ажылынга ам-даа кошкак киржип турарлар.

Сессияларга тургускан айтырыгларны чугаалажырынга чамдык Советтерниң депутаттары идепкейлиг кириишпейн келген. Бай-Тайга район Совединиң капитал тудуг болгаш чаагайжыдылга айтырыгларын чугаалашкан VIII сессиязыга 9 санал бергеннерден чүгле чаңгыс кижи район Совединиң депутады болган. Ол ышкаш Эрзин район Совединиң ниити билиг школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер дугайында айтырыг чугаалашкан сессиязынга санал бергеннерден ук Советтиң чаңгыс-даа депутады санал бербээн болгаш анаа чүгле чалаткан активтер саналдааннар. Хүлээп ап турар шиитпирлерниң күүселдезин чедип алырынга, ону өй-шаанда күүседикчилерге чедирерине чамдык райсоветтер эвээш кичээнгейни салып турар. Тандың район Совединиң сессиязынга өзүп орар салгалды кижизидеринге хөй-ниитиниң ролюн көдүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көрбейн турар. Бии-Хем, Тожу, Бай-Тайга район Советтериниң сессияларынга депутаттарның 66—67 хуузу олуржуп турар. Чамдык доктаамал комиссиялар (улептүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылганың) Советтериниң ажылынга ам-даа кошкак киржип турарлар.

Сессияларга тургускан айтырыгларны чугаалажырынга чамдык Советтерниң депутаттары идепкейлиг кириишпейн келген. Бай-Тайга район Совединиң капитал тудуг болгаш чаагайжыдылга айтырыгларын чугаалашкан VIII сессиязыга 9 санал бергеннерден чүгле чаңгыс кижи район Совединиң депутады болган. Ол ышкаш Эрзин район Совединиң ниити билиг школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер дугайында айтырыг чугаалашкан сессиязынга санал бергеннерден ук Советтиң чаңгыс-даа депутады санал бербээн болгаш анаа чүгле чалаткан активтер саналдааннар. Хүлээп ап турар шиитпирлерниң күүселдезин чедип алырынга, ону өй-шаанда күүсе-

Улусчу контроль

Өй-шаанда, шынарлыг септээр

Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитеди тараа ажаап алыр техниканың септелгезиниң байдалын хынап көргеш, чоокта чаа ол дугайын комитеттиң ээлчеглиг хуралынга чугаалашкан. Район бо чылын 16 комбайннарны, 15 жаткаларны септээр планныг. Ажыл-агыйлар септелгеже амга чедир шуудап кирбээн деп демдеглээр ужурга таварышкан. Шынап-ла, хурал болган хүнге чедир септелгеден үнген чаңгыс комбайн-даа, жатка-даа чок болган. «Чодураа» колхозка септелге дугайында ийи ай иштинде чугаалар болуп келзе-даа, ол ажылче чүгле июль 22-де кирген. А «Ак-Эриктиң» 2 комбайнын «Сельхозтехника» салбырының девискээринге эккеп «септеп эгелээнинден» бээр хөй үр үе эрткен, а түңнел чок. Ол ийи колхозта бир-бир комбайннарны ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуундан боттарының-на механизаторлары үптеп, тоймаглап каапкан. Оларны септээрин планнаан турбуже, кол инженерлер А. Чимит, В. Айыжы катап тургузарын бодавайн келген. А «Тес-Хем» совхозтуң «Сельхозтехника» салбырынга эккелген 10 комбайннар септеттинеринден туржук, харын-даа чамдык кезектери читкен. Салбырның кол инженери Н. Гудзь четпестерни чайладыр хемчеглерни алырының улуу, харын ол комбайннарның бирээзинден дүргедедикчилер коробкалын адыргаш, өске комбайнга салыңар деп айтыышкын берген.

Механизаторлар ортузунга кижизидилге ажылы мырыңай чоруттунмайн турарын фактылар көргүзүп турар. «Тес-Хем» совхозтан келген механизаторлар ажыл шагын сагывас, чамдыкта оларның ийи-үжү мырыңай келбейн-даа баргылаар. «Ак-Эриктиң» септекчилери база-ла олардан дээредевес. Септелге ажылдарының планы, графиги чок. Салбырның-даа, ажыл-агыйларның-даа инженерлери ажылды контрольдавайн келген. Организас чок чорук «бөгүн ажылдаар хөөнүм чогул» деп «принцип-биле» чамдык септекчилер чангылай бээринге идиглиг болган.

Салбырның удуртулгазы септелгеже сагыш салбайн, таваар сеткилдиг олуруп келген. Амгы үеде дефектовщик, контролёр чок. Септелге мастерскаязы эргелекчизи чогундан барык-ла ажылдавастаан. Эргелекчи турган А. Снитюк ажылды бууратыкыже чедир бүдүрүлге эргелели, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны ооңбиле эптежип келген. Чаа начальник А. Обревко инженер-техниктиг ажылдакчыларны четчелээр, септелгениң темпизин дүргедедир, шынарын экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Чамдык дээре комбайнерлер өске ажылдарда барганындан дуржулгалыг септекчилер чедишпес. Амгы үеде комбайн бүрүзүнге чаңгыс септекчи онаажып, оларның чамдыктары чүгле шимчедикчини шала-була септээш, өске кезектерже көрүнмейн, дүрген-не септелгени дооскан деп санадырынче чүткүдүп турар. Доозар чыгаан деп санаттынган комбайнны хынап көөрге, чедир кылбаан чүүлдер хөй болур. Эрткен кыжын салбырга келген 30 комбайн аккумуляторларын кандыг-даа корум-чурум чокка сатканындан ам районда чаңгызы-даа артпаан. Ынчангаш долузу-биле септеттинген-даа комбайннар ооң уржуунда анаа турар.

Улусчу контрольдуң район комитединиң хуралы ажыл-агыйларның, салбырның инженерлериниң олутпай ажылдап турарын шыңгыы шүгүмчүлеп, буруу шапкан. Каңдаашкын болганындан ажаап алыр чүве чок, ынчангаш тараа ажаар техниканың септелгезин кылбас азы таваарлап болур дээн чижектиг хөөннерге удур туржуп, ону узуткаарын комитет онзалап демдеглээн.

Комбайннарның болгаш жаткаларның септелгезин август 10-га чедир бүрүн дооскан турарын ажыл-агыйларга, «Сельхозтехника» салбырынга комитет хүлээткен. Ажаалга техниказының планын үзеринге чоокшулаткан багай ажылы дээш салбырның кол инженери Н. Гудзьту доңгуткан, ажыл-агыйларның кол инженерлерин сагындырган.

Маңаа немей демдеглезе чогуур чүүл болза, чаа техниканы колхозтарга, совхозка чамдыкта комплект чок, четче эвес чедирип турары болур. Чижек кылдыр сөөлгү үеде келген 8 комбайннарны ап болур. Оларның 6-зының хөпээнекчилери азы быжыглаар эриилдери, болтулары чок болгулаан. Четпес чүүлдерни ажыл-агыйлар тып, чамдык комбайннарны белен кылып тургусса-даа, ам-даа дөртүнүң херекселдери, кезектери четчелеттинмээн. Оон аңгыда «Сельхозтехниканың» район салбыры «Чодураа» колхозтуң өртээн долузу-биле төлээш, садып алганы 2 комбайнының жаткаларының болгаш хедерлериниң өртээ 1200 хире рубльди база катап колхозтан төлеттирип алганы илерээн. Бо таварылгалар чаа техниканың чедирилгезинде шын эвес байдал тургустунганын, «Сельхозтехниканың» район салбырындан чорудуп база чедирип турар организациялардан мону чурумчударын шыңгыы негээриниң чугулазын көргүзүп турар-дыр.

Тараа ажаап алыр техниканы өй-шаанда, эки шынарлыг септеп доозары хүннүң соңгаарлаттынмас айтырыы деп билип, ону хандырар талазы-биле «Сельхозтехниканың» район салбырының удуртулгазындан, колхозтарның, совхозтуң удуртукчуларындан, парткомнарындан негелдени күштелдирери чугула.

ҮЕ НЕГЕЙ БЕРГЕН

Аймыырлыг Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң тараалаң участогу, механизаторлар, тараажылар чыл-чылда-ла албекшилдиг дүжүттү өстүрүп, ажаап ап келгеннер. Совхозтуң тудугжулары алды чыл бурунгаар маңаа шаңны дерип кылган, мында тараа кадагалаар ийи аңмаар-сарай, чуртталга бажыңнары, столовая, кызыл-булуң, чунар-бажың бар.

Ам удавас дүжүт ажаалдазы эгелээр, шаңда тудугларның септелгези кылдынмаан. Аңмаарларның шалазы чок, ханалары ойбак, эрткен чылдарда үрелип дүдээн тараа болгаш бок, демир-дес аймаа чайлаттынмаан. Бүдүрүлге тудугларын септевейн келгени-биле чыл-чылда-ла хөй тараа күскекүжүгенниң, куштуң дою болуп, өл-шыкка үрелип келген. Беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн хүлээп ап, сайгарарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле салбырның удуртукчулары, агрономнары, шаң ажылдакчылары аңмаарларның септелгезинче кичээнгей салырын, тараа сайгарар черлерни аштап арыглаарын үе негеп келген.

Хову турлаанда чуртталга болгаш амыдырал-культура черлеринде кылыр ажылдар ам-даа хөй. Столоваяны, чунар-бажыңны, кызыл-булуңну эмгелеп дериир, чуртталга черинге орун-дөжек салыры дээн ышкаш ажылдар ам-даа доозулбаан. Дүжүт ажаап алыышкыны эң-не харыысалгалыг болгаш чугула кампания болганда салбырда партия, комсомол, профэвилел организациялары дүжүт ажаалгазынга ажылдаар ажылчыннарның хандырылгазынче кичээнгейни салыры чугула.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

* * *

«Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артельдиң тараа шөлдеринден бо чайын мал ыраваан, 700 ажыг гектар черде кызыл-тасты, суланы Баян-Кол болгаш Кара-Тал суурларның чуртакчыларының хуузунда малы чаза базып чип чайлаан.

Ажылчы чоннуң хуузунда малын хүлээп алгаш, одарладып турар кадарчылар Оюн Данухан, Соскал Дүвен-оол, Оюн Сандак, Чамзы Сүүр-оол харыысалга чок мал кадарып, хуузунда малын ниити кадатка бербейн турар чуртакчылар малын тараага одарладып турда-ла Улуг-Хем районнуң Баян-Кол көдээ Совединиң күүскому, колхоз баштаар чер херекке албайн келген болгаш буруулугларга торгаал-шииткел онаап көрбээн. Тарааларны хайгарап, таңныылдап турар Донгак Доржу, Байкара Баадай-оол оларның харыысалга чогун база айтыр херек.

Чуртакчы чоннуң хуузунда малының хөй нуруузу ниити кадатта кирген болзадаа, аныяк малы коданнарында турбушаан, оларны ниити кадатка киирер талазы-биле көдээ Советтиң күүскому депутаттар, активтер, доктаамал комиссияларның дузаламчызы-биле ажылчы чоннуң ортузунга тайылбыр ажылы чорудары чугула. Тараа, сиген шөлдеринче мал киирбес дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип келген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Шаг-үе манавас

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң ховуларында тарааның үнүжү эки, быжар чоокшулай берген. Колхозта 9 комбайн бар. Оларның чамдык септезе чогуурларын кылыр артык кезектер алыры-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Кызыл-Мажалык салбыры-биле колхоз баштаар чери эрте чайын-на керээ чарган. Үстүнде айыткан албан чериниң четчир санныг артык кезектер-биле хандырбайн ала-чайгаарладып келгенинден шаг-үе узап, септелге доозулбастаан.

«Сельхозтехника» салбырының начальниги эш Верещагин, кол инженер эш Харченко оларның комбайн септелгезинче кол кичээнгейни салыры негеттинип турар.

А. ЧАМБАЙ.

ДАШТЫКЫДА

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВЕНГРИЯ

Хосталган соонда эрткен чылдарның дургузунда 10 миллион чурттакчы чоннуг Венгрияга бир миллион квартираны тудуп, ажыглалга киирген.

Чуртталга айтырыын дүрген шиитпирлээри-биле чазактың шиитпирин ёзугаар чуртталга тудуунуң 15 чыл планын 1961 чылда боттандырып эгелээн. Ол план 1 миллион квартираны тударын көрген. Бо планны амыдыралга боттандырар хуусаазының бирги чартыын эрткен соонда, ам чуртка 420 муң чуртталга бажыңнарын тутканын дыңнаткан.

ЮГОСЛАВИЯ

Югославияның Сплит портунуң чурттакчылары «Юнак» дээр буксир суднозунуң далайжыларын байырлыг байдал-биле уткуп алган. «Юнак» очулдурарга «Маадыр» деп адаан ол эң күчүлүг югослав буксир суднозунуң командазы даштыкыже эжиндириишкинниң үргүлчүлээшкининге югослав буксир флодунуң төөгүзүнге бир янзы рекордту тургускан. Судно барык 7 айлар дургузунда эжиндириишкинге чораан болгаш 30 муң далай милин эрткен.

ГДР

Бо чылын ГДР-ге чуртту кинотеатрларының көрүкчүлериниң саны дыка көвүдээн. Бо чылдың баштайгы беш айларының дургузунда көрүкчүлериниң саны эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, 20 хуу көвүдээн болгаш 42 миллион кижи болган. Ол чорук хамыктың мурнунда республиканың кино продукциязының уран чогаал деңнелиниң улам ыңай бедээнибиле холбашкан. Немец кинематографисчилериниң чогаадыкчы чайыннанчак чедиишкиннери эвээш эвес болган.

Немец черде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүвезиниң политиктиг болгаш ниитилел амыдыралында улуг болуушкуннарның дугайын, социалистиг ниитилелде чаа кижиниң дугайын, пролетаржы интернационализмниң дугайын көргүскен чогаалдар ГДР-ниң чонунуң ортузунга онаа сонуургалды болдуруп турар.

МООЛ

ССРЭ-ниң Моолда элчин чери 40 ажыг чечен чогаал болгаш документалдыг фильмнерни Тайбың болгаш найыралдың моол организацияларының федерациязының күүсекчи комитединге белек кылдыр чоокта чаа дамчыдып берген.

(СЭТА).

ЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болуп эрткен. Пленумнуң киржикчилери эквадор коммунистериң ам болур VIII съездизи-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып, ТК-ның ажылының дугайында илеткелди чүүлдүг деп санаан. Ук илеткелди ТК-ның чиңгине секретары Педро Саадом съездиге кылыр.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Флорида штаттың Майами-Бич хоорайынга республиканчы партияның президентиге кандидадын соңгуур съездизи август 5-те ажыттынар. Аңаа Вьетнамда америк халдаашкынга удурланганнарның чыскаалы болган.

ХАЛДАКЧЫЛАРГА СОГУУШКУН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның улусчу чепсектиг күштери дайзынга согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүлевишаан. Олар август 1-де Дананггтан 32 километр мурнуубарыын талага америк далай чадаг шериглериниң салбырынга чаңнык дег шавар халдаашкын кылгаш, дайзынны ооң эжелээн туруштарындан үндүр сывырган. Ол тулчуушкунга далай чадаг шериглериниң беш кижизи өлүрткен болгаш 14-ү балыглаткан деп, Сайгондан ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

ХОРУГДАТКАННАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

КАРАКАС. (СЭТА). Такаригуа ортулукта коргунчуг кара-бажың хоругдалында хинчектенип турар эштери-биле чаңгыс сеткилдиниң илергейлели кылдыр Венесуэланың политиктиг хоругдатканнарының аш чарлааны улуг тиилелгелиг доозулган.

Өлүм лагери болу берген ук кара-бажыңны чазак оларның негээнин ёзугаар болгаш Венесуэланың хөй-ниитизиниң ыйыдышкынының күштүүнге шыдашпайн, хаап кааптар деп аазаан. Кара-бажыңның политиктиг хоругдатканнарга онза дерзии шагдааларын ажылдан база үндүрген турар.

Аш чарлааны чурттуң депшилгелиг хөй-ниитизиниң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң эп-сеткил каттыштырылгазының салдарлыг болганының ачызында тиилелгелиг доозулган деп, политиктиг хоругдатканнарны камгалаарының комитеди бодунуң медеглелинде онзалап демдеглээн. Комитет политиктиг бүгү хоругдатканнарга келдерел көргүзерин чедип алыр күжениишкиннерин улам улгаттырарынче кыйгырган.

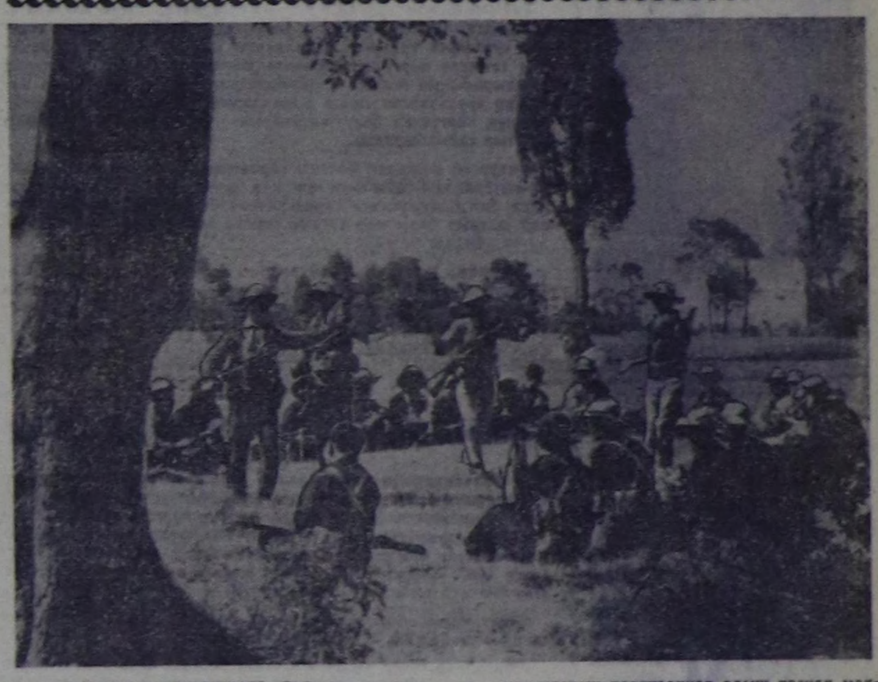

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Тайнинь можуда дайылдажыышкын чорудуп турар партизан отрядтарының бирээзиниң дайынчылары, дыштанылга үезинде. Эштериниң баштак танцыларын партизаннар адыш часкап мактаан.

ВТА — СЭТА-ның фотозу.

„САРАЛАНЫҢ САЛЫМЫ“

Удавас Тываның ном үндүрер черинден «САРАЛАНЫҢ САЛЫМЫ» деп аттыг тоожу Тыва дылга үнүп келир. Ооң автору сураглыг кыргыс чогаалчы, Ленинчи шаңналдың лауреады ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ.

Чингиз Айтматович Айтматовтуң чогаалдары мооң мурнунда база тыва дылга парлаттынып үнүп турган. Ынчангаш бо чылгы ужуражылга билдинмес чаа автор-биле эвес, хоочун таныш-биле ужуражылгага демей болур.

Чогаалчының маадырлары тыва номчукчуларга чоок болгаш эргим. Оларның кылып турар ажылы бистиң ишчилеривистиң хүн бүрүде чорудуп турар ажылы-биле демей.

«Сараланың салымы» деп тоожунуң кол маадырлары — малчын ашак Танабай болгаш ооң өстүрүп кааны кайгамчык чыраа аът Сарала. Ындыг-ла үр эвес үе эрткен соонда Танабай хат-салгын ышкаш кашпагай Саралазын мунуп алгаш, Тываның ырак-чоок булуңнарында номчукчуларга аалдап чеде бээр. Ынчан ол бодунуң ажылхерээниң, сагыш-бодалының дугайын бирден-бирээ чокка хөөреп бээр дээрзинге улуу-биле бүзүреп болур.

Чингиз Айтматовтуң «Сараланың салымы» деп чогаалын Василий МОНГУШ ТЫВА ДЫЛЧЕ ОЧУЛДУРГАН. Ол тоожудан бир эгени мооң адаанда бараалгаттывыс.

ОН БИРГИ ЭГЕ

Ийи чеди хонгаш чаа чуртче, дагже база катап көжүп чоруптар апарган. Келир часка чедир аңаа чайлап, күзеп, кыштап чыдар. Бир бажыңдан кожазында бажыңче көжери безин кандыг ийик! Ынча хөй бок-сак кайын тыптып келир чүве? Ынчангаштың кыргыстар шаандан тура: бир эвес ядыы мен деп бодаар болзуңза, көжерин шенеп көрем, деп чугаалап чораан.

Көжеринге амдан эгелеп белеткенир апаар. Дээрбеге, базаарга, сапык кылыр кижиге, интернатта оглунга баар дээш кылыр чүве-ле эңме-санчок... Танабай чугаа-соот чок чоруп турган. Ол хүннерде Танабай кадайынга чиктин кончуг ышкаш көстүр болган. Даң бажында-ла, чугаалажып безин четтикпээнде, чылгыже далашбиле халдып чоруй баар... Дүъште чемненирде ширини, кылыктанган чанып келир. Үргүлчү-ле оваарымчалыы аажок, сактырга, бир-ле чүве манап чораан ышкаш.

— Канчап бардың?— деп, Джайдар ээрежип айтырар.

Ашаа чүве ыыттавас чораан, а бир катап мынча дээн:

— Чоокта чаа багай дүш дүжедим.

— Мени ыттан эрттирип каар дээш ынча дээриң ол бе?

— Чок, шынап ийин. Бодалсагыжымдан черле ыравас-тыр.

— Кончуувусту-даа аа. Аалга бурганга чүдүвес улустуң хартаачызы сен турган эвес яйикпе? Сеңээ кырган кадайларның каргыжы четкен эвес деп бе? Чөнүй бергениң олдур, Танабай, чылгы чанынга ээртилеңейнип-ле чоруур, а көжер үе чедип келген деп чүве сээң дүжүнде-даа чок-тур. Мен кара чааскаан чаш уруглар-биле четтигип шыдаар мен бе? Чоруткаш, оода Чорога көстүп каар болзуңза көрем. Төлептиг кижилер көжериниң мурнунда аарыг улустарга барып ужуражып каар чүве болгай.

— Соонда четтиге бээр оң— дээш, Танабай херекке албаан.

— Соонда кажан? Канчап барганын ол аалче баарындан коргарын ол дүве бе? Даарта кады чоруптаалы. Уругларны ап алгаш, кады чоруптаалы. Мээң база ынаар баар херээм бар.

Дараазында хүн кожазы аныяк оол-биле чылгыны карактап турар кылдыр дугурушкаш, олар бүгү өг-бүлези-биле аъттыг үнүпкеннер. Джайдар бичин уруун, Танабай улуг уруун эзер мурнунга ушкарып алганнар.

Аалдың ортузу-биле чортуп, ужурашкан болгаш таныш улустары-биле мендилежип чоруп оргаш, дарганнаар чер чанынга келгеш, Танабай хенертен аъдының аксын тыртыпкан.

— Доктаа—деп, ол кадайынга чугаалаан. Аъдындан дүшкеш, улуг уруун кадайының мунуп чораан аъдынга ушкартып каан.

— Канчаарың ол? Кайнаар баарың ол?

— Мен дораан чедип келир мен, Джайдар. Сен бар чыт. Мени дораан чедип келир деп Чорога чугаала. Конторада далаш херээм бар, чемненип чоруй баарлар боор. Дарганнаар черге база кире дүжер апаар. Көжерде дагалар курлавырлап алыр херек.

— Ийи аңгы баары эпчок ышкажыл.

— Ажырбас-ажырбас. Сен чорувут. Мен дораан чеде бээр мен.

Танабай конторага-даа, дарганнаар черге-даа кирбээн. Ол шуут-ла аът кажаазынче чорупкан.

Далашкаш, кымны-даа кыйгырбайн, аът кажаазынче кире берген. Караңгы черге карактары чаңчыккыже чедир ооң аксының ишти кургай берген. Аът кажаазы ээнзиргей болгаш ыржым болган, шупту аъттарны мунуп алгаш чоруй барган. Ол-бо көргүлээш, Танабай чинк улуг тынган. Ажаакчыларының кайы-бирээзинге ужуражыр дээш, бир кыдыында эжиктен аът кажаазының хериминче ол үнүп келген. Аңаа Танабай ол хүннерде коргуп чораан чүвезин коруп каан.

— Билген-даа мен харын, ыттар!— деп, ол чудуруктангаш, оожум чугааланган.

Сарала шарыглыг кудуруун хендир-биле мойнунда багладып алган сери адаанда бо турган. Дазайтыр базып алган ийи будунуң аразында доңга ышкаш улуг ыжык карара берген көстүп турган. Аът шимчевейн, чем чиир черже бажын халайтып алган турган. Танабай эриннерин ызырныпкаш, химиренип, чыраадайга чеде кылаштай бээр бодаан, ынчалза-даа дидинмээн. Аңаа коргунчуг апарган. Бо ээнзиргей аът кажаазының, куруг херим иштиниң болгаш чаасказызыргай, чазадып каапкан чыраадайның коргунчуу кончуг болган. Ол дедир эггеш, ыыт чок элейтип чоруп каан. Эгидер арга чок чүве болган.

Кежээ, олар өөнге ээп чанып келгенде, Танабай кадайынга муңгаргай чугаалаан:

— Мээң дүжүм бүде бериптир.

— Чүл ынчаш?

— Аалчы болуп чорааш, ол дугайын чугаалавадым. Сарала моон соңгаар бээр маңнавас. Олар ону канчап каапканын билир сен бе? Чазап каапканнар-дыр, кончуг ыттар!

— Билир мен. Ынчангаш сени аалче сөөртүп чедире бергеним ол. Сен ол дугайын дыңнаарындан коргуп турдуң бе? Чүге коргарыл? Чаш уруг эвестир сен! Аъттарны бир-ле дугаарында чазап турары ол деп бе? Шаг шаандан бээр ындыг турган болгаш ындыг болурдаа. Бо дээрге кижи бүрүзүнге билдингир чүве ышкажыл.

Аңаа Танабай чүнү-даа харыылаваан. Чүгле мынча дээн:

— Мен бодаарымга, бистиң чаа даргавыс багай кижи ышкаш-тыр. Сагыжым эндевейндир.

— Сен ынча диве, Танабай— деп, Джайдар чугаалаан.— Сээң чыраадайыңны чазап каапкан, ынчангаштың дарга дораан багай болганы ол ышкажыл. Чүге ындыг болур чүвел? Ол чаа келген кижи-дир. Ажыл-агый улуг болгаш берге болгай. Ам колхозтарны сайгарып көөр, дузалаар апаар деп. Чоро чугаалап олурду чоп. Планнар чогаадып турар. Сен бүгү чүвениң дугайын далашбиле шиитпирлей бээр-дир сен. Бис ында дыка хөй чүвени билбес-ле болгай бис...

Кежээки чем сөөлүнде Танабай чылгыже аъттангаш, аңаа орайга чедир чораан. Бодунга боду хорадап, бүгү чүвени уттуптарын албадаттынып чораан, ынчалза-даа хүндүс аът кажаазынга көрген чүвези сагыжындан ыраваан. Чылгызын кезип, ховуну эргилдир чортуп чорааш, ол база бодап чораан: «Шынап-ла, кижиниң дугайында ынчаар бодап болбас ирги бе? Сарыыл чок болбайн аан. Чыл чылы-биле чылгы-ла сывыртап чоруур болгаш кырып, чүнү-даа көрбес, чүнү-даа билбес апарганым ол эвес ыйнаан. Чежеге чедир мынчаар түреп чурттаар чүвел?... Чугааларны дыңнаарга, шупту чүве эки чоруп турар ышкаш болур. Мен чазып чоруур дижик мен. Чазып чоруур болзумза, бурган өршээй аан. Ынчалза-даа өске улус база ынчаар бодап чоруур чадавас...»

Танабай ховуну эргип, боданып чорааш, бодунуң чигзинип чоруур чүвелеринге харыы тып чадап каан. Шаанда колхозту канчаар тургузуп эгелеп турганын, чонга аас-кежиктиг чуртталганы канчаар аазап турганын, шупту улустуң кандыг күзелдиг турганын ол сактып келген. Ол күзелдер дээш канчаар демисежип туржук! Бүгү чүвени аңдара каап, эргини чок кылып каапканнар. Эгезинде мүн-не багай эвес чурттап турган. Бир эвес хайлыг дайын эвес болза, оон-даа артык чурттап чорбас бе. А ам? Дайын төнгенден бээр каш-даа чыл эрти, бис ажыл-агыйвысты амдаа, самдар өг ышкаш, чамапла чыдар-дыр бис. Бир черни дуглап алырыңга, өске черден дештип келир. Чүге ындыгыл? Чүге колхоз шаанда турганы ышкаш, бодунуу дег эвес, өскенин ышкаш апарганыл? Ынчан хурал чүнү доктааткан болдур —ол хоойлу болур турган. Хоойлуну боттары хүлээп алган, ынчангаштың ону күүседир дээрзин шуптузу билир турган. Ам хурал дээрге чаңгыс хоозун шуугаашкын апарган. Ол кымга-даа хамаан чок. Колхозту колхозчулар боттары эвес, а дооразындан өске улус удуртуп турар ышкаш сагындырар. Ажыл-агыйны канчаар чорудары, канчаар эки ажылдаары, чүнү кылыры дооразындан тода көстүр-даа чүве дег. Ажыл-агыйны ынчалдыр, мынчалдыр төөредип-ле турар, а кандыг-даа түңнел чок. Улустар-биле ужуражыры безин коргунчуг апарган,—нам кежигүнү кижидир сен, колхозту эгелеп турда кымдан-даа артык алгырып турган болгай сен, бо бүгү канчап мынчап барганыл, биске тайылбырлап бер деп айтырза канчаарыл? Оларга чүнү чугаалаар сен? Оода чыып алгаш, чүге мындыызын чугаалап берген болза, кымның сеткилинде чүү барын, кандыг бодалдыын, кандыг сагыш човаар чүвези барын айтырган болза. Ындыг чүве чок, район төвүнден төлээлер келир, олар база биеэги ышкаш эвес апарган. Шаанда төлээлер чонче баар, шупту улуска таарымчалыг турган. Ам олар келгеш, конторага даргаже алгырып-алгырып каар, а көдээ Совет-биле көңгүс чугаалашпас. Партия хуралынга чүве чугаалааш, делегей байдалының дугайында хөйнү чугаалаар, а колхозта байдал ындыг чугула эвес ышкаш боор. Ажылдаңар, планны күүседиңер деп каар, ол-ла...

Чоокта чаа бирээзи келгеш, чүгле дыл дугайында бир-ле чаа өөредиг дугайын чугаалааш барганын Танабай сактып келген. Танабай ооң-биле колхозта амыдырал-чуртталга дугайын чугаалажырын оралдашкан — хыйыр-кылчаң болган: силерниң бодалыңар чигзинчигдир диген. Деткивээн. Бо бүгү чүве чүге канчап мынчап барганы ол?

«Чоро сегий бээрге, ону бүгү сагыш-сеткилин төе каарынче албадаптайн—деп. Танабай шиитпирлеп алган.— Бодум база төе каап бээр мен. Бир эвес мен будап чоруур болзумза, чугаалап берзин, а бир эвес ындыг эвес болган болза?.. Ынчан канчаарыл? Чок-чок, ындыг ужур чок. Мен будап чоруур болгай мен аан. Мен кым деп мен? Анаа чылгычы, кадарчы кижи-дир мен. А ында дээрге угаан-сарыылдыг улустар-ла болгай...»

Танабай өөнге чанып келгеш, үр-ле удуп чадаан. Мында шаптык кадып турар чүве чүл деп боданып-ла чыткан. База-ла харыызын тып чадап каан.

Чоро-биле ол онар чугаалажып четтикпээн. Көжер мурнунда чымыжы кедерей берген.

Келир часка чедир чайлаар, күзээр, кыштаар дээш, дагже база катап көжүп чорупкан. База катап хемни дургаар, сут ап турган черлеп кодан малдар, чылгылар, хойлар шуужупкан. Чүктүг малдар дистинчипкен. Агаарны янзы-бүрү үннер долган, херээженнерниң аржыылдары, платьелери шокараңнаар, кыстар чарлыышкын дугайын ырлажып чораан.

Танабай чылгызын улуг шыкты кежилдир, аалдың кыдыында хавакчыгашты тавартыр сүрүп бар чыткан. Чыраадайын мунуп алгаш, барып турганы бажың, херим аал кыдыында ол-ла хевээр турган. Чүрек саргып келген. Ам ол херээжен-даа, чыраа Сарала-даа чок. Ол үе-шаг, чазын келир бөлүк бора кастар ышкаш, эртип чоруй барган...

...Эңгин хөй-ле хонук дургузунда бодаганын дилеп, кыйгырып маңнап чоруур. Кайда сен, кара карактыг бодаганчыгаш? Харыылап көр! Саамчаан эмигден сут саацайндыр аттыгып чор. Ак сут...

Агаар арыг турзун!

Ядролуг чепсекти шенээрин кезик-чамдыктап хоруур дугайында керээге август 5-те Москвага ат салганының хүнүнден бээр беш чыл болур. Ук керээге ол үениң дургузунда 100 ажыг күрүнелериниң төлээлекчилери аттарын салган.

Чер кырынга хоралыг херел турары оон бээр эрткен үениң дургузунда канчаар өскерилгенил? Парлалга медээлериниң агентилелиниң корреспондентизи ынча деп айтырарга, ССРЭ-ниң кадык камгалалының министриниң оралакчызы **Аветик Бурназян** харыылап берген.

Москва Керээзинге аттар салырының мурнунда ядролуг чепсек шенелделерин кылгылааныныңң түңнелинде чер кырының агаарынче ядро чазылдырыышкыннарының хоралыг херелдениишкин үндүрер хөй продуктулары үйдүр октаттырган болгай. Ооң уламындан чер кырының аңгы-аңгы девискээрлеринге хоралыг херелдениишкин күштелип, агаар бокталган болгаш кижилериниң организмине хоралыг изотоптар чылырган. Йод-131 ышкаш, кыска үеде турар изотоптар-биле катай үр үеде турар — стронций-90 болгаш цезий-137 изотоптар база бар апарган турган. Олар кижи төрелгетенге эң айыылдыг.

Биосфераның оон ыңай калбаа-биле бокталыры ССРЭ-ниң найысылалынга ат салдынган Керээниң ачызында соксаан. Оон аңгыда, хоралыг херел үндүрер изотоптарның чайгаар хайлып сайгарылганының болгаш оларның агаар-биле холужуп чавырылганының күсели-биле чер кырының агаарынга ооң соонда эрткен чылдарда бета-активтиг бүдүмелдериниң мөөңнеттингени тодаргай-ла эвээжээн. 1963 чылдаазынга деңнээрге, 1964 чылда оларның ортумаа-биле нептерээни 10 катап, 1965 чылда—60 катап, а 1966 чылда мырыңай 150 катап эвээжээн. 1963 чылдаазынга деңнээрге, стронций-90 болгаш цезий-137 ышкаш, үр үеде турар радиоизотоптар эрткен чылын ортумаа-биле 10 ажыг катап эвээжээн.

Стронций-90 болгаш ылаңгыя, цезий-137 ышкаш үр үеде турар радиоактивтиг изотоптарның нептерээни аъш-чемниң чүүл-бүрү үнүш, мал продуктуларынга дыка эвээжээн деп демдеглээр ужурлуг мен. Кижиниң организминге тывылган турар цезий-137 база он-он катап эвээжээн. Кижи организминге стронций-90 деп үр үеде турар, оон өске база бир радиоизотоптуң улам эвээжээри илдең-не тодарап келген. Москва Керээзинге беш чыл мурнунда ат салдынганы бистиң чуртувустуң байдалын радиоактивтиг херелдениишкин чок кылдыр дыка экижидеринге чедирген деп, ниитизи-биле сеткил ханыышкынныг демдеглеп болур.

Ядро чазылдырыышкынының продуктулары-биле чер кырының агаар делгеминиң бокталганының деңнелин бистиң чуртувуска ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозунуң эртем-шинчилел институттары санитар-эпидемиология станцияларының радиология бөлүктери-биле кады хөй чылдарның дургузунда үргүлчү чорудуп келген. Чер кырының агаарын, чаашкын суун, хөрзүнүң, ажык хөлдер суун, үнүш аймаан, чем продуктуларын үргүлчү хынап алгылаан, ол шинчилелдерге киирин турар. Ындыг изотоптарның радиохимия болгаш радиометрия анализтерин кылып, бедик мергежилдиг инженер-физиктер, радиохимиктер-биле сырый харылзаалыг ажылдап турган, ук изотоптарның барын ол шенелделерге эмчи-гигиенистер тодаргайлаар. Кижиниң мага-бодундан хоралыг херелдениишкин үнерин хынаар, турум ажылдаар болгаш көжүп чоруур саналга дериглерин ажыглаары бистиң чуртувустуң аңгы-аңгы девискээрлеринде чурттап турар кижилериниң организминде чамдык изотоптарның барчогунуң дугайында ылап түңнелди алыр, чоннуң хоралыг херелге таварышканының хемчээн тодаргайлаар арганы берип турар.

Ол станцияларның алган шинчилел түңнелдерин ниитизи-биле өөренип көрбүшаан, ССРЭ-ниң кадык камгалалының министерствозу чурттуң тус-тус черлеринде база бүгү Совет Эвилелиниң девискээринде хоралыг херелдениишкин байдалын ылавылаар арганы ап турар. Ядро чазылдырар шенелделер үезинде тывылган хоралыг херелдениишкин үндүрер чүүлдериниң нептерээн байдалын-даа билип алыр, эргежок чугула хемчеглерни баш бурунгаар база боттандырар дээш, ол байдалды үргүлчү хайгаарап турар бис. Шоолуг эвес-ле иштики, даштыкыдаа хоралыг херелдениишкиннер бар болу бээрге, төрел салгаар безин хөй аарыгларга кижилер таваржы бээр-ле болгай.

Биосферага хоралыг херелдениишкиннер тывылдырарын соксадырынга дузалыг болган Москва Керээзи амгы үеде-даа чурттап турар, келир үениң-даа салгалдарының каңкадык болурун ынчангаш хандырып турар.

(ПМА).

ЧУРУКЧУНУҢ БЛОКНОДУНДАН

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга болгаш Якутияга Совет эрге- чагырганың тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга тураскаатказн фестиваль бо чайын Якутскиге эрткен. Анда Тываның, Мурманскиниң, Магаданның, Красноярск крайның, Камчатканың, Сахалиниң аныяктарының төлээлекчилери киришкен.

Тывадан барган төлээлериниң аразында малчын, чолаачы, аңчы, артист, башкы, чурукчу болгаш өске-дээ аныяктар бар.

Аныяк чурукчу Гаврил Торлук ол фестивальга Тываның аныяк чурукчуларының төлээлекчизи болуп киришкен. Якут АССР-ниң болгаш бо үстүкде эдаанывыс черлериниң аныяктарының төлээлекчилериниң улут конкерти ынчан болуп турда Гаврил Торлук мооң адаанда чуруктарны шыйып чураан.

☆ ☆ ☆

Ненец национал округунуң «Хороводтар» деп танцызы.

«Соңгу чүктүң суй-белээ» деп чүкот танцы.

Магадан областың танцы удекчизи.

Тыва «Элдек шыңгыраан»

Пионержи хөглүг чай чоруп тур

ГОРН ҮНҮ ЧАҢГЫЛАНЫП ТУРАР ЧЕРДЕ

Даглар баштарындан оожум көдүрүлүп келген эртенги хүнүң алдын херелдери бедик ыяштар баштарындан союп батказн, корпустарның соңгаларында болгаш Каа-Хемниң бырлаңнарында чайнай бээри билек, пионержи горнуң өткүт үнү удумзураан шыпшыңны оттуруп, хемниң ыңдыы талазында кадыр эрик кырында хоюн одарлаткан кадарчының дайгызы-биле үннежи бээр. Дежурный горнист лагерьге бир дугаарында хүнүң уткуур кижи ол. Ооң дугайында уругларның мынчалдыр ырлажып турарыла чөп:

Удаан арыг одунмаанда,
Ураң куштар ырлаалакта,
Пионержи трубачы
Бир-ле дугаар хүнүң уткуур.

Ол-бо корпустардан уруглар кончуг дүргеп үне маңнашкаш, спорт шөлүн долдур чыскаалыптар. Таалапчыг музыканың адаа-биле гимнастика эгелээр. Эртенги арыг агаар, ээлгир чараш шимчээшкин будун хүнге четчир сергек сеткилди, турасоруктуу бээр. А лагерьге чаңгыс хүн иштинде уруглар кандыг солун болуушкуннарны чурттап эртпес дээр!

Эртенги чем сөөлүнде шугум чыскаалынга уруглар ол хүнүң ажыл планы-биле таныжарлар. Дежурный отряд тус-тус пунктуларже үнүптер. Эрик кырының дежуриыйы телефонун азынгаш, турар черинче чоруптар.

Лагерь штавы. Ында амдыызында ыржым. Ынчалза-даа ол ыржымны телефон даажы үрепкеи:

— Эш начальник, эрик кырындан дежурный илеткеп тур. Хемелиг ийи кижи лагерьже шиглей хемни кежип орлар.

— Паролюң айтырар. Пароль билбес болза эрикче үндүрбес!

«Факел» радио станциязының дежурныйы база-ла шөлээн олурбас:

— Дыңнаңар, дыңнаңар! Ураң чүүл болгүмүүң киржикчилери доп-дораан иогаан театрга чыглыңар, беш минута болгаш белеткел эгелээр.. Кымдаа озалдап болбас!

— Балыкчылар, силерни Виктор Васильевич бирги корпус чанында маңап тур!

— «Звездный» болгаш Орлёнок» отрядтарның волейболистери ойнаарынга белеткенинер. Дубининчилер-биле ужуражылга дүшү сөөлүнде эгелээр!

Лагерьжи хүн бодуюң эргезин ап, ажыл-иш хайның үнген. Бо дээрге шапкын суглуг Каа-Хемниң эриинде бедик-бедик теректер-биле кажаалаган аяңчыгашта Юрий Гагарин аттыг пионер лагериниң ажыл-ишчи хүнү эгелээни ол. Бо лагерьге чылдың-на республиканың янзы-бүрү булуңнарындан уруглар кээп дыштанып турарлар.

Ында уругларның дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Арыгсилиг орун-дөжектиг делгем корпустар, эки дериттингеи спорт шөлү, янзы-бүрү оюн ойнаар, таныылаар шөлчүгеш, иогаан театр база билдилиг повар Таня утбайның эргелекчилээни «Березка» («Хадыңчыгаш») деп кафэ. Ол бүгү уругларның эргезинге бүрүн бердинген.

Лагерьниң вожатыйлар болгаш кижизидикчилер коллективи лагерь начальниги Надежда Николаевна Чистобаеваның удуртулгазы-биле солун болгаш бедик утка-шынарлыг ажылдарны уруглар-биле чорудуп турарлар.

Бо лагерьде уруглар-биле ажыл Бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» аттыг пионер лагериниң үлегер-дүржулгазы-биле чоруп турар. Лагерь начальниги эш Чистобаева эрткен чылын «Орлёнок» лагерьниң мурнакчы дүржулгазы-биле таныжып алгаш, ол бүгүнү түс черниң байдалынга таарыштыр чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап турары солун.

Мында уруглар чүгле ойнап, хөглеп, дыштанып турарындан аңгыда, ажыктыг ажылдарны база кылып турарлар. Дүржулгалыг поварның дузазы-биле амданыг чемни кылып, ураң чүүлге хереглээр язы-бүрү костюмнерни даарап, чазанып, чуруп дээш черле үнүү хылбас дээр. Эң ылаңгыя уруглар боттарының чурттап турар корпустарын каастап шимээриише чогаадыкчы сагыгыр-тывыгырын көргүскеннер. Отряд бүрүзү тускай аттарлыг болгаш девизтелиг. Корпустар шимелдээи база ында чурттап турар отрядтың ады-биле дүгжүп турар. Чижээ, ийиги отрядтың адын «Звездный» дээр. Ол отрядтың корпузунуң эжинде уругларның боттарының чураан плакадын азып каан. Ында чер бөмбүрзээниң кырында херии базымнары-биле быжыг туруп алган кижи сөлдыстыг дээрже ракетаны салып үндүрүп турар. Чуруктуң адаанда отрядтың девизин бижээн:

«Чонның чагай херээ дээнде
Човаг-шылаан утту каапкар,
Шынчы кижи кезээде-ле
Сылдыс ышкаш чырып
чоруур»

Өске отрядтар база-ла боттарының аттарынга таарыштыр корпустарын каастап алганнар. Туристер отряды поход үезинде тырттырган чуруктарындан фоторепортажты кылгаш азып алган. Лагерьде хамааты камгалалдың кичээлдери доктаамал чоруп, отряд бүрүзү аңаа идепкейлиг киржип турар. Агаар дүвүрээзиниинің үезинде кандыг ажылды кылырын кижи бүрүзү билир болгаш оваа-оңдак болганда баштайгы дуза чедиреринге өөренип алганнар.

Уругларның дыштанылгазын солуп болгаш ажыктыг эрттиреринге ажылдакчылар: улус вожатый Галина Анатольевна Бедерина, кижизидикчи башкы Тамара Лагбужаповна Оттуюол болгаш өскелер-дээ бүгү күүүн харамнаныайн ажылдап турарлар. Ол лагерьге баштайгы ийи сезонда 340 хире уруглар дыштанганнар. Ам лагерьде үшкү сезон ажылын эгелээн. Ында аңы-дүңма Моол Арат Республикадан келген пионерлер база дыштанып турарлар. Бо сезонда уругларның дыштанылгазы база солун болгаш бедик утка-шынарлыг эртер дээрэзин баштайгы сезонналарның дүржулгазы бадыткап турар.

Е. ТАНОВА.

ЧУРУКТА: Эң солун, сагыгыр чорук дээш маргылдаага бирги отряд чаалап алганы вымпели-биле.

Фото авторнуу.

Ленин дугайыида маркалар

Почта маркаларынга Ленинни чуруур чогаалдар тургузары баштай-ла 1924 чылда кажыдалдыг январь хүнниринде үнген бир маркадан эгелээн. Ол маркага чурукчу И. Дубасов В. И. Ленинниң сураглыг фотопортредин чуруп үндүрген.

Бистиң чүртүвуска эрткен 44 чыл дургузунда почта төлевириниң В. И. Ленинге тураскаатказн дөрт үүс хире демдектерин парлап үндүрген. Ленинчи темаларлыг ийи үүс маркаларны социалистиг оон өске чурттар үндүрген. Ленин дугайында маркалар аймаанга чоокта чаа безин бир марка немешкен, ону Конго республика (Браззавиль) парлап үндүрген.

Ленинниң чуруктарын шевергин бичe кылдыр парлаан маркаларның сюжеттерин болгаш оларның дугайында тайылбырларны В. Карлинскийниң маркалар дугайында «Владимир Ильич Ленин» деп тайылбыр номунда чугаалаан.

Тайылбыр номунда ССРЭ-ге, Болгарияга, Чехословакияга, Польшага, ГДР-ге, МАР-га, Венгрияга, ВДР-ге болгаш өскеде чурттарга үндүрген маркаларны киирген. Тайылбыр номунуң темалар көргүскен кезээнде Владимир Ильич Ленининиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында шевергин чуруктарлыг почта маркаларын тайылбырлаан. Маркаларның көргүскен болуушкуннарын төөгү аайы-биле дараалаштыр тайылбырлаан.

Үндүрген үезинден болгаш сериязындан хамаарылга чокка ук материалды тайылбыр номунда дараалаштырганының принцини бир болуушхунга тураскаатказн бүгү маркаларны чаңгыс аай кылдыр болүглээр арганы берген. Ынчангаш олар бот-бодунга немелде болган.

Тайылбыр номун В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел ажылынга холбаштыр ССРЭ-ниң харылзаа министерствозунуң марка талазы-биле Төп «Союзпечать» агентилели үндүрген.

* * *

Чыыкчыларга шаңналдар

Чехословакияның найысылалы Прагага эрткен маркалар чыыллазының Бүгү-делегей делгелгезиниң совет марка чыыкчылары-киржикчилери 30 алдын, мөңгүн болгаш хүлер медальдар-биле шаңнаткан. Делегейнин 140 чурттарының марка чыыкчылары болгаш почта ведомстволары киришкен ол делгелге 1967 чылдың июнь 22-ден июль 7-ге чедир ажылдаан. Ону 200 мун ажыг кижи кээп көрген.

Совет марка чыыкчылары медальдардан аңгыда, тускай беш шаңналды болгаш 1 дипломну база алган.

«Маркалар чыыр ажыл — тайбың болгаш билиг» деп лозуңнуг эрткен ол делгелгениң үезинде делегейниң маркалар талазы-биле түүл-бүрү каттыжыышкынарының конгресстери, чөвүлел хуралдары Прагага эрткен.

Делегейниң маркалар журналдарының Ассоциациязының конгрезинге Болгария Улус Республиканың Маркалар чыыкчыларының эвилелиниң күүскомунуң төлээлекчизи Сашо Хаджихристов делегейниң маркалар чыыллазының келир чылын майны сөөлүредир Софияга ажыттынар «София—1969» делгелгезинге киржиринче марка ажылының бүгү национал каттыжыышкынарын чалаая.

Михаил ВАСЮНЬКИН,
Төп марка агентилелиниң парлалга хилдизиниң начальниги.

Павел МАЗУР,
Маркачыларның Бүгү-эвилел пиитилелиниң Москва салбырының баштаар черииң дартазы.

(ПМА).

Куш азыракчылары — миллионерлер

Таллиннин чуртта мурнакчы куш фабрикаларының бирээзинин ажылдакчылары куш азыракчылары ег-бүле Станни биле Вейко Кейноненнерге изиг байыр чедирген. Олар арткен чылдың барык бүгү дургузунда алганы хире — бир-бир миллион чуургаларны боттарының чыл эгезинден бээр азырап келген дагаларындан будурулге черинге эң баштай алган. Ынча чуургаиы алырынга ийиле чыл мурнунда безин 15 ай негеттинер турган.

Станни болгаш Вейко Кейноненнер ук фабрикага ажылдаа-ла үр болбаан-даа бол, куш азыракчыларының социалистиг чарыжының мурнакчылары болу берген. Вейко моон мурнунда чолаачы турган, ам куш фабриказының слесары болгаш будурулге черинин эң эки рационализатору. Оон сайгырангайжыткаиы, малга чем үлеп бээр автоматтыг чаа дериг чыл дургузунда мун-мун рубльлин камналгазын берип турар.

Чеминшкинниң үндезини — ишчилернин куштарны эки азырап билиринде. Куш фабриказының зоотехниктери куш азыраар чаа холумак чем кылырының аргазын тыпкан. Ук чемге хөй витаминнер, микроэлементилер биле чарбалаан балык эъди холуур. Ынчангаш арткен чылдаазынга деиннээрге, төрүүр дагаа бүрүзүнүң продуктулуун 10 чуурга артыр улгаттырып болур апарган.

Куш фабриказы арткен чылын эгезинделзинден 7,5 миллион хөй — 24 миллион чуурганы бо чылдың эгезинден бээр будурген.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАЛГААРААР ЧАЙ ЧОК

— Бо ийиги сезонда дыштанып турар пионерлер-бис. Оларның баштайгы маргылдаазы бо. Даарта чиик атлетикага, тыва хүрешке маргылдааны эрттирер бис. Бистиң спортчуларывыс аңаа элээн уе иштинде белеткеп келген. А бирги сезонда янзы-бүрү маргылдаалар эвээш эвес болган чүве — деп, ол харылылады.

Турисчи походтарже, экскурсияларже пионерлер каш катап чоругланган. Чаагай чыттыг, аварлыг, сериин таңгаларны кезип, каттап чоруурунун пионерлер сактып чугаалап турдулар. Улуг, биче бөлүктериниң назы-харын таарыштыр тургузуп, ийи взводка чарган, «Заркица» деп пионержи шеригжиткен оюнну эрттиргени оларның сеткилсагыжынга арткан. Тыва араттарның демнеп кичээ чоруунуң демдээ — Калдак-Хемер орууже экскурсиялап чорууру чоокку үеде көрдүнгеп.

Пионер ярославиниң бир булуңчугажы солун. «Аныяк чурукчулар конкурузуу» деп эгенин адаанда элээн хей чуруктарны делгаан. Олар кижини чаап-ла сонуургадыр бээр. Рая Дажының «Бистиң аргарыыбыс», Люда Шулуунуң «Паш чурттаа», Маша Монгуштуң «Маадырлыг Вьетнамның кызы» деп чуруктары эң дээре деп санаттынып, бирги, ийиги черлерни алган деп таймылырда бижээн. Бо чуруктар бичии кижиниң бодалын, сеткил-сагыжын илередип, ажыдыралды канчаар үзаап-билип турарын көргүзүп турар.

Дыштанып-турар аныяк ленинчилер чаагай үүле будуруп турар ава-шелерни утпайн турарлар. Лагерьниң чоокка-вызында, эң ылаңгыя Шокар-Оймак, Белдир деп адаткан оймактарда малчын аалдар хей. Олар боттарының белеткеп алган оюннарын малчыннарга сонуургадып турарлар. «Тес-Хемэ» совхозтуң сүт-бараан фермазынга солун концерт көргүскен. Бөлүк ооларның күүсеткени «Аъдым», уругларның «Дамырак» деп ырлары, Люда Шулуунуң ырлааны татар ыр, Дуся Артыкоол биле Люда Эртинеиниң «Енисейим— Улуг-Хемим» деп дуэди дыка-ла солун болган.

Уруглар дыштанылга-биле чергелештир солун коннарны бала номчуп турар.

Лагерьде дыштанылга бо чылын өске чылдарны бодаарга эки организастаттыкган. Маңаа лагерь начальниги Виктор Шыырапович Аялолдуң, улуг вожатый Екатерина Даваалайның, повар Саар Чоодуның болгаш өскелернин-дээ кызымак күш-ажылчы үлүүн кииргенин дежделээри өөрүнчүл.

Лагерьге эки, хөглүг дыштанып алган өөренчиктер чаа куш, өөрүшкү-биле удээвас, бир ай болгаш өөренип кириптерлер.

ЧУРУКТА: аныяк чурукчуларның сумележип турары.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.
Фото авторнуу.

Ховар станок-күчүтен

Улуг хемчээлдиг дискектиг өзектерни болбаазырадыры черле нарын. Өзектиң чаңыс ай турушту моюнчугаштарын амдыгаа чедир бир станокка, а ааны-ааны турушталыг шатун моюнчугаштарын — өске база бир станокка болбаазырадыр турган. Ол кылыгларны солуттур салыры дыка шүүттүг.

Совет Эвилелинге Краматорскиниң эң баштай белеткеп кылган аар токарыжы станогу ол ажылды будуреринге оранчок бадүүн болгаш сайгыраңгай болдураан. ПМА-ның корреспондентизинге инженер-конструкторларның чугаалап бергенин ёзугаар алырга, металл чонар ол агрегат өзекти ужулбайн, ону болбаазырадыр бүгү ажылдарны кылыр. Тургускан кезекти болбаазырадырынга эрттирер кииги үешак ынчангаш барык ийи катап кызырлыр.

Судноларга түдүп тургузар үлетпүрге бээр кылдыр будүрген ол күчүтен станок 4 метр хире диаметрлиг, 12 метр ажыг үзүн дүрттүг болгаш 150 тонна хире деңзилиг, дискектиг өзектерни болбаазырадып шыдаар. Станокту башкарары таарымчалыг, амыы үениң техникти деңкевиле дүгжүр. Оон үзүнү 23 метр хире, деңзизи 350 тонна.

Станокту ылап таарыштырары доостурва, будурулге чери ону сөөртүп чорудар 30 демир-орук вагоннарын чагыдып алыр.

Алексей ШАБУРИН,
ПМА-ның корреспондентизи.

Мугоджарның эртинези

Мугоджар даглары Урал сынының мурнуу ужуу болгаш сөөлгү чылдар дургузунда тодаргайлаттынганын ёзугаар алырга, оон ажыктыг чүүл-бүрү казымал байлактары база Уралдыы дег хөй. Ында Дон хромидиниң рудниктери турумчаан, никель болгаш кобальт рудалыг черлериң байлаан казып турар. Сөөлгү чылдар дургузунда Мугоджар «аптаразындан» алдындан аңгыда, чес рудаларының, даг-дүгүнүң, фосфориттериин, бокситтериин, калий дустуң болгаш ажыктыг өске-дээ казымал байлактарның хөй хурлавыры тывылган. Мугоджар даглары ынчангаш ССРЭ-ниң эң кедилиг даг-үлетпүр девискээрлериниң бирээзи болу берген.

Мугоджар дагларының соңгу кезээдеи аңгыда, оларның хөйү суг чок элезиниг болгаш элезиннигзимээр ховулар зоназында. Илереттинген байлактыг черлерни ажыллалга шиңгээдип алырнига ол элээн берге болган. Ынчалзажок сөөлгү чылдарның шинчилелдериниден аңаа чер иштиин ярыг суунун кончуг улуг курлавырының бары илереэн.

Юрий ЗЕНЮК,
ПМА-ның корреспондентизи.

ТЕС-ХЕМЧИЛЕР ТИИЛЭЭН

Чоокта чаа Самагалдайга бут бөмбүүкүн талазы-биле Тываның журнуу зоназының бирги чери дээш оюнкарын эгелээн. Баштай Эрзин биле Тес-Хемниң бичии бут-бөмбүкчүлери ойнаан.

Бирги оюн командаларның бот-боттарын шенежир, хайгыыл ходелишкиннерге эртип, кайызы-даа сак чедип ап шыдаваан. Кыска чапсар соонда оюн идепкейжип, бөмбүкту стадион хаалгазынче удаваа тепкилеп тура-даа, база-ла кирген бөмбүк чок болуп уругларлаан. Ынчалза-даа Эрзиниң спортчуларының кылган чазыы оларны аштырышкынга чедиргеп: он бир метрдем ишкеп тевизии Саша Уванзай шаптыг-ла хиирген. Ол-ла хевээр 1:0 болуп, ужуражылга доозулган.

Тылекчилердеи халдакчылар Саша Кунаак, Олег Данзыы эки, чараш ойнаары-биле эштериндеи ылгалып турган.

Ам тес-хемчилер Тандының бичии бут бөмбүкчүлери-биле Кызылга болуур чартык финал оюнкарынга киржир эрге дээш ойнаарынга белеткенип турарлар. Оларның тренери аныяк спортчу Александр Бичe-оол чүгле эки ойнаар эвес, а харын майыралдыг, чуруумнуг, бир эп-сеткилдиг коллективти тургузар дээш шудургу ажылдап турары мактанчыг.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рыжий» 10, «Чеди ажаанчы» 2, «Турумчуур дей берген кижи» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Бичии дургун» 1.30, «Хөлеге-деге кижи» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10, «Туттурбас өжээн негенчилери» 11.30, «Майор «Вихрь» 1.30, 5, 8.30 шактарда.

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шүүттүг бичии оол» 10, 2, «Унуралдар диленчилери» 12, 3.45, 5.40, 7.35, 10 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Нахалёнок» 10, 12, «Диверсантылар» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Долганыг» 2.30, «Дилээшкин» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

216.200 ойнаашкыннар

Күрүенин 3 хуулуг иштики ойнаашкыныг чээшкинииниң талазы-биле ойнаашкыныың 17-ги тиражы 1968 чылдың август 15-те Вильнюс хоорайга болур.

Чээшкинниң 23 разрядтарының аайы-биле ойнаашкыныың тиражыңга дараазында санныг ойнаашкыннар таваржыр:

Ойнаашкыннарның хемчээли	Ойнаашкыннарның саны	Ойнаашкыннарның түңү
5000 рубль	46	230.000
2500 рубль	115	287.500
1000 рубль	460	460.000
500 рубль	2507	1.253.500
100 рубль	17250	1.725.000
40 рубль	195822	7.832.880
Каттышкаш	216.200	11.788.880

Бо чылын ойнаашкыннарның дараазында тиражтары сентябрь 30-де Киев хоорайга, ноябрь 15-те Ленинград хоорайга, декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Ажаалга кассалары чээшкинниң облигацияларын хостуу-биле садыглап база садып ап турар.

Чээшкинниң облигацияларын салып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адресі:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, баазы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийн амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, кадрэ ажыл-агый килдизинин 21-47 үлетпүр килдизинин 22-64 чаагай база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барааның 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00957.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
6
ВТОРНИК
№ 183 (7026).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы

1968 чылдың август 3-түн кежээзинде Братиславага Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы доозулган. Чугаалажыышкыннар эш-хуузунун, ажык сеткилдиң байдалынга эрткен болгаш кады медеглелди чаңгыс үн-биле хүлээп алырыбиле доозулган.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралы 1968 чылдың август 3-те Братиславага болуп эрткен. Чөвүлел хуралга киришкеннер болза:

Болгарияның Коммунистиг партиязындан — БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Т. Живков**; БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **С. Тодоров**; БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **П. Кубадинский**.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязындан — ВСАП ТК-ның Бирги секретары **Я. Кадар**; ВСАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың даргазы **Е. Фок**; ВСАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **З. Комочин**.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязындан — ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы **В. Ульбрихт**; ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **В. Штоф**; ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **Э. Хонеккер**; ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГСЧП-ниң Төп партия контроль комиссиязының даргазы **Г. Матерн**; ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **Г. Миттаг**; ГСЧП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, секретары **Г. Аксен**.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязындан — ПКАП ТК-ның Бирги секретары **В. Гомулка**; ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ю. Циранкевич**; ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **З. Клишко**; ПКАП ТК-ның секретары **А. Старевич**.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев**; СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. В. Подгорный**; СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин**; СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **М. А. Суслов**; СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары **П. Е. Шелест**; СЭКП ТК-ның секретары **К. Ф. Катушев**; СЭКП ТК-ның секретары **Б. Н. Пономарев**.

Чехословакияның Коммунистиг партиязындан — ЧКП ТК-ның Бирги секретары **А. Дубчек**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы **О. Черник**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Национал хуралының Даргазы **Й. Смрковский**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары **В. Биляк**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидат, секретары **Й. Ленарт**. Чехословак таладан ЧССР-ниң Президентизи **Л. Свобода** база киришкен.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери делегейниң нарын байдалын, улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга удур, социализм херээнге удур угландырган империализмниң хоралакчы үүлгедиишкиннери социалистиг системаның чурттарының улам ыңайгы сырый каттыжыышкынын негеп турарын барымдаалааш, а ол ышкаш социализмниң хөгжүлдези чаа сорулгаларны шиитпирлээрин негеп турарын, ол сорулгаларны шиитпирлээринге социалистиг күрүнелерниң күжениишкиннерин улам ыңай каттыштырары эргежок чугула чаа айтырыгларны тургузуп турарын өөренип көргеш, бо Чөвүлел хуралды Братиславага чыылдырары чугула деп санаан.

Тургустунган чаңчылдарның ёзузунга, бүрүн ажык сеткилдиң, принципиалдыг чоруктуң болгаш найыралдың байдалынга акы-дуңма партиялар социализм дээш демиселдиң, социалистиг дем каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаарының, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарының өйү келген айтырыгларын чугаалажып көрген. Делегейниң амгы байдалының болгаш империализмге удур демиселди күштелдиреринин айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери социалистиг күрүнелерниң акы-дуңма кады ажылдажылгазын быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң оруктарын чугаалажып көрген.

Фашизмни чылча шапканының болгаш эрге-чагыргага ажылчын аңгының киргениниң соонда эрткен чылдарның дургузунда Европаның улустары социализмниң оруунче киргеш, ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга тиилелгелерни чедип алган. Ол чылдарның дургузунда партиялар бергелерни ажып эртип, ажылын доктаамал сайзыраңгайжытпышаан, социалистиг чурт бүрүзүнге күчүлүг индустрияны тургузарын, көдээниң амыдыралын чаартырын хандырган, улустун чаагай амыдыралының чайгылыш чок өзүлдезин, национал культураның чечектелиишкинин чедип алган. Хөй миллион ажылчы чоннарны медерелдиг политиктиг амыдыралче көдүрүп үндүрген. Совет Эвилели социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга онза улуг чедиишкиннерни чедип алган. Социалистиг күрүнелерниң делегейге салдары, делегей политиказының айтырыгларын шиитпирлээринге оларның ролю хемчээл чокка өскен.

Улус бүрүзүнүң маадырлыг күжениишкиннериниң, эрес-маадырлыг күш-ажылының үнези-биле чедип алган ол чаалап алыышкыннарны деткиири, быжыглаары болгаш камгалаары социалистиг бүгү чурттарның интернационалчы ниити хүлээлгези болур. Боттарының чурттарында социалистиг чаалап алыышкыннарны хөгжүдеринге болгаш камгалаарынга, социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга чайгылыш чок шиитпирлиин илергейлээн Чөвүлел хуралдың бүгү киржикчилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг бодалы ындыг.

Социалистиг ниитилелди тургузарының дүрүм ёзугаар болур ниити чүүлдерин шыңгыы болгаш чайгылыш чокка удуртулга болдургаш, бирги ээлчегде ажылчын аңгының болгаш оон авангарды — коммунистиг партияларның удуртукчу ролюн быжыглавышаан, чүгле ынчан социализмнин болгаш коммунизмниң оруу-биле бурунгаарлап болур деп чүвени акы-дуңма партиялар төөгүлүг дуржулгага үндезилээш бүзүрээн. Моон-биле кады акы-дуңма партия бүрүзү социалистиг хөгжүлдениң улам ыңайгы айтырыгларын чогаадыкчы шиитпирлевишаан, национал онзагай чүүлдерни болгаш байдалдарны барымдаалап турар.

Марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчы чорук, социализмниң, пролетаржы интернационализмниң идеяларының ёзузунга улус массаларны кижизидери, буржуаз идеологияга удур, антисоциалистиг бүгү күштерге удур эптеш чок демисел социализмниң туруштарын быжыглаарынга болгаш империализмниң чимзениишкиннеринге ойтур шавыышкынны бээринге чедиишкиннериниң магадылалы болуп турар.

Акы-дуңма партиялар империализмниң кандыг-даа чимзениишкиннеринге удур, а ол ышкаш ажылчын аңгының болгаш коммунистиг партияларның удуртукчу ролюн кошкадыр дээр өске-даа бүгү антикоммунистиг күштерге удур боттарының бузулбас эп-сеткил каттыштырылгазын, бедик серемчилелин быжыг болгаш шиитпирлии-биле тургузуп турар. Социалистиг күрүнелерниң аразынга божаңнаашкын кылыр, социалистиг ниитилел тургузуунун үндезиннерин буза теп-сир арганы олар кажан-даа, кымга-даа бербес. Ол угланыышкынга акы-дуңмалышкы найырал болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы бистиң улустарывыстың үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп, бистиң чурттарывыстың коммунистиг партияларының ажылдап кылып турар социал-экономиктиг болгаш политиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге идегелдиг үндезин болуп турар.

Акы-дуңма партиялар ажылчын аңгының, тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү ажылчы чоннарның политиктиг идепкейин бедидер дугайында, социалистиг ниитилел тургузуунун бүгү талалыг депшилгезиниң дугайында, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдер, демократтыг централизмниң принциптеринге үндезилээш партия болгаш күрүне ажылынын стилин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжыдар дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илергейлээрин боттарының хүлээлгези кылдыр санап турар.

Бистиң чурттарывыс бүрүзүнде социалистиг ниитилелди тургузарының хөй янзы сорулгаларын бот-бодунга дузаламчы болгаш деткимче турда шиитпирлээри дыка чиик болур.

Акы-дуңмалышкы харылзаалар социализмниң чурт бүрүзүнүн арганарын калбартып база көвүдедип турар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери дең эргениң, тускай догуннаашкынны болгаш национал хамаарышпас чорукту, девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн болурун хүндүлээриниң, бот-бодунга акы-дуңмалышкы дузаламчының болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының принциптеринге үндезилээш, боттарының чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын быжыглаарынга боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүвени кылырынче быжыг чуткүлдүүн илергейлээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар бистиң чурттарывыстың эгээртинмес бойдус байлактарын ажыктыг кылдыр ажыглавышаан, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин ажыглавышаан, социалистиг башкарылганың хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжытпышаан, экономиканың улам ыңайгы хөгжүлдезин, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын бедидерин чедип алырының бирги чергелиг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар. Ол чаагай эчис сорулгаларны чедип алырының ажыктыг оруу болза, ийи талалыг болгаш хөй талалыг үндезинге социалистиг чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын хөгжүдери болур. Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң ажылчорудулгазын сайзыраңгайжыдары, социализм чурттарының бүдүрүлгезин кооперастаары болгаш специализастаары улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чоруур, ол чорук күш-ажылдың социалистиг делегей хуваалдазынын артык күштерин улам долу ажыглаар арганы бээр.

Моон-биле холбаштыр эң-не бедик деңнелге экономиктиг чөвүлел хуралды эң чоокку үеде чорударының өйү келгени база катап бадыткаттынган.

Империализмниң агрессчи политиказының түңнелинде делегей байдалы сөөлгү үеде нарын болгаш айыылдыг болуп артып турар дээрзинче улустарның кичээнгейин угландырарын Чөвүлел хуралдың киржикчилери боттарының хүлээлгези кылдыр санап тур. Ындыг байдалда бүгү-ниити тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш, империализмниң агрессчи политиказынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны организастаары болгаш янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаарының принциптерин бадыткаары дээш демиселдиң эрге-ажыктарын барымдаалааш, делегейге боттарының алыр хемчеглерин чөпшээрежип база дүүштүрүп ап турарынга беленин социалистиг чурттарның акы-дуңма партиялары база катап бадыткап тур.

Ажылчын аңгы, тараачыннар, интеллигенция, бүгү ажылчы чоннар боттарының чурттарынга, делегейниң бүгү кижилеринге тайбыңны болгаш таарымчалыг шөлээн байдалды күзеп турар. Улустарның ол алыс күзелдери бүткен турзун дээш социалистиг чурттар бүгү чүүлдерни кылып келген, кылып турар болгаш моон соңгаар-даа кылыр. Бо чаагай сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле бүгү-ниити тайбың, хосталга, хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш демиселге бүгү-ле коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле, делегейниң бүгү-ле депшилгелиг күштери-биле моон соңгаар-даа кады ажылдаар бис дээрзин бистиң партияларывыс медеглеп тур.

Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары маадырлыг вьетнам улусту моон соңгаар-даа деткип, америк эжелекчилерге удур оон чөптүг демиселинге эргежок чугула дузаламчыны көргүзеринге боттарының чайгылыш чок шиитпирлиин база катап байырлалдыы-биле медеглеп тур.

Израильдиң башкарыкчы бөлүктериниң агрессчи политиказының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдал дүшкүүрлүг болуп артпышаан турарын сагышсырал-биле демдеглеп тур бис. Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязынга үндезилээш израиль агрессияның уржуктарын узуткаарынга болгаш эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүреринге хамаарышкан бүгү-ле болдунар чүүлдерни бистиң партияларывыс кылыр.

Европада байдалды чугаалажып көргеш, Барыын Германияда өжээнзиректериниң, милитаризмниң болгаш неонацизмниң күштериниң идепкейжип турары социалистиг күрүнелерниң айыыл чок чоруунга шуут хоралыг болуп, бүгү-ниитиниң тайбыңынга кыжаныгны тургузуп турар-дыр дээрзин Чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглеп тур. Европаның херектериниң талазы-биле социалистиг чурттарның ниити эрге-ажыктарынга, Европаның айыыл чок чоруунга тааржып турар дугуржулгалыг политиканы моон соңгаар-даа чайгылыш чокка чорудуп, делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөр болгаш Европада тургустуна берген кызыгаарларны үрээр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга ойтур шавыышкынны бээр бис; эгезинден тура-ла мюнхен дугуржулгазын күш чок деп көөрүн үргүлчүлээр бис; тайбыңның херээн камгалап турар немец ажылчы чоннарның социалистиг күрүнези — Герман Демократтыг Республиканы шиитпирлии-биле деткиир бис; Германияның Коммунистиг партиязын, милитаризмге база өжээнзиректерге удур демократтыг депшилге дээш демисежип турар бүгү күштерни доктаамал деткиир бис.

Социалистиг чурттарның коммунистиг партиялары Европага айыыл чок чорукту чедип алыр талазы-биле шиитпирлиин илередип, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Бухарестиге кылган Декларациязының болгаш Карловы Вары Конференциязының Медеглелиниң принциптерин бадыткап тур. Бистиң дивиниске тайбыңны камгалаарынга Европаның улустарының конгрезии чыыр дээш эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырынга белен бис. Европага тайбыңны үрээрин болдурбазы — бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар, бүгү улустарның эрге-ажыктарынга хамаарышкан ол сорулганы чедип алырынче бистиң кады кылыр күжениишкиннеривис угланган турар.

АКШ-тың, ГФР-ниң болгаш өске-даа чурттарның империалистиг күштери боттарының агрессия талазы-биле идепкейин илередип, социалистиг дем каттыштырылгазын кошкадыр дээш оралдажыышкыннарны чүткүлдүү-биле кылып турар бо хүннерде Варшава Керээзиниң онза ужур-дузалыын база катап демдеглээри эргежок чугула деп, акы-дуңма партияларның төлээлекчилери санап тур. Өжээнзирек Барыын Германияның НАТО-нуң агрессчи империалистиг блогунга киргенинге харыы кылдыр социалистиг күрүнелерниң чарып алганы бо Керээ Европаның улустарының тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунун күчүлүг фактору турган болгаш ам-даа ынчаар артар. Делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөрүн күзээн бүгү кижилерге ол Керээ тиилеттирбес моондак болуп турар. Ол Керээ социализмниң чаалап алыышкыннарын, акы-дуңма күрүнелерниң бүрүн эргезин болгаш хамаарышпас чоруун идегелдиг камгалап турар. Ол болза Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче; бүгү-ниити тайбыңны камгалаарынче угланган.

Социалистиг күрүне бүрүзүнүң болгаш социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының камгаланыр аргазын улам бедидери, Варшава Керээзиниң организациязынга политиктиг болгаш шериг талазы-биле кады ажылдажылганы быжыглаары дээш күжениишкиннерни кошкаш кылбазын амгы үениң байдалы бистен негеп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаары дээш чайгылыш чокка демисежирин Чөвүлел хуралдың киржикчилери боттарының хүлээлгези кылдыр санап тур. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаа делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле улуг ажыл сөөлгү үеде кылдынган дээрзин демдеглеп тур бис. Акы-дуңма партиялар ол ажылды бедии-биле үнелеп, ам болур ол Чөвүлел хурал чедиишкиннинг эртип, амгы үениң революсчу бүгү күштерин быжыглаарының херээнге чугула салыышкынны киирер дээр дугайында бүзүрелди илергейлеп тур бис.

Чаңгыс аай марксисчи-ленинчи үзел-бодал, ниитилелдиң авангарды болгаш удуртукчузу болур коммунистиг база ажылчын партияларның ролю, бистиң күрүнелеривистиң улус ажыл-агыйының социалистиг үндезини моон соңгаар-даа социализм чурттарының улам ыңайгы сырый каттыжыышкынының, ниити улуг эчис сорулга дээш демиселге оларның хөделиишкиннериниң боттуг фактору болуп артар дээр дугайын быжыы-биле бүзүреп турар бис.

Братислава Чөвүлел хуралының киржикчилери — партиялар болза бо Медеглелде илереттинген туруштар болгаш үзел-бодалдар акы-дуңма бүгү чурттарның болгаш партияларның эрге-ажыктарынга, бистиң чурттарның улустарының бузулбас найыралының херээнге, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга бүрүн тааржыр деп ханы бүзүрел-биле бо Медеглелди кылып тур.

Болгарияның Коммунистиг партиязындан
Т. ЖИВКОВ
С. ТОДОРОВ
П. КУБАДИНСКИЙ

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязындан
Я. КАДАР
Е. ФОК
З. КОМОЧИН

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязындан
В. УЛЬБРИХТ
В. ШТОФ
Э. ХОНЕККЕР
Г. МАТЕРН
Г. МИТТАГ
Г. АКСЕН

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязындан
В. ГОМУЛКА
Ю. ЦИРАНКЕВИЧ
З. КЛИШКО
А. СТАРЕВИЧ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан
Л. БРЕЖНЕВ
Н. ПОДГОРНЫЙ
А. КОСЫГИН
М. СУСЛОВ
П. ШЕЛЕСТ
К. КАТУШЕВ
Б. ПОНОМАРЕВ

Чехословакияның Коммунистиг партиязындан
А. ДУБЧЕК
О. ЧЕРНИК
Й. СМРКОВСКИЙ
В. БИЛЯК
Й. ЛЕНАРТ

Соңгу чүк колхозунда

Мурманскиден ырак эвесте «Тулома» колхозта изиг түлүк ажыл өйү келген: картофель, капуста дүжүдүн ажаап ап, күзүн чажар культураларны тарып турар. Аңаа көк-тараа биле сула бышпас, ынчангаш оларны мал азыраар ногаан чем кылдыр ажыглаар. А бир гектардан-на ажаап алыр картофель дүжүдү 15—16 центнер. Ширинн бойдустуг Соңгу чүкке — ол кончуг эки.

Колхоз тургустунга-ла 35 чыл болган. Ында саамилер, комилер биле орустар найыралдыг чурттап, ажылдап турар.

Ажыл-агый эрткен чылын 800 муң рубль хире орулга алган. Соңгу чүкке «Тулома» колхоз ажылдап турар колхозчуларның чылдың-на алыр шалыңынга 10 хуу немелдени оларга эң баштай бо чылын төлеп эгелээн (Поляр куржааның ындында күрүне бүдүрүлгелериниң ажылчыннарынга ындыг төлевир берип турар).

Айда ийи катап төлеп бээр шалындан аңгыда, колхозчулар чыл төнчүзүнде ажылдап алган күш-хүннериниң санындан хамаарыштыр арыг орулганың 20 хуузу болур төлевирни база ап турар.

«Тулома» УАЧД-ге чеди катап киришкен. Колхоз шаңналга делгелгеден 7 чүък машиналарын болгаш чиик автомобильдерни алган.

Михаил ПОПОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Азербайджанда Али-Байрам ГРЭС-тиң чедиги блогу үлетпүр ажыглалында кирип. Курада аажок улуг энергетика чериниң тудуу доозулган. ЧУРУКТА: Али-Байрам ГРЭС-тиң чедиги блогу.

В. ПАЩЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шылгараңгай шериг ажылдакчызы, талантылыг совет полководчу, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Совет Эвилелиниң Маршалы Константин Константинович Рокоссовскийниң үр үеде аар зараанының соонда 1968 чылдың август 3-те 72 харлап бар чорааш мөчээнин ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП Төп Комитеди

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.

КАДРЛАРНЫ БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЭЭР

Коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында кадрларга, хамыктың мурнунда партия ажылдакчыларынга, тургустунар негелде кажангызындан артык улгатқан дээрэи билдингир. Партия ажылдакчызы марксисчи-ленинчи делгем билиглиг, эки организакчы аргалыг, амыдыралтың нарын айтырыгларын хостуу-биле ылгарадын шыдаар болгаш боттуг байдалга үндезилээш, шын шиитпирни үндүрүп билир болур ужуралуг. Ынчангаш оларны докгамал өөредир, кижизидер херек.

Маңаа хамзарыштыр алырга, СЭКП-ниң райкомнары, Кызыл хооркому чамдык хемчеглерни боттандырып келген. 1967—1968 өөредилге чылында СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомундан, Кызыл хооркомундан аңгыда бүгү райкомнарга партия эге организацияларының секретарьларын өөредириниң чыл хуусаалыг школалары ажылдап кыштаан. Ол школаларга 540 кижи өөренип турган.

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому база Кызыл хооркому парторганизациялар секретарьларының болгаш оларның оралакчыларының өөредилгезин семинарлар аргазы-биле боттандырганнар. Ол семинарларга 219 кижи хаара түттүнген.

Секретарьлар өөредилгезиниң школаларын дыннакчылар-биле четчелээр, оларга кичээлдерни организастаар, башкылаар кадрларны шилип алыр талазы-биле СЭКП райкомнарының хөй кезии бо чылын мурнуку чылдардан дээрэ ажылдаанын демдеглээр херек. Ылаңгыя өөредилге планын, программаны алаэн чогумчалыг чогаадып кылгылаан турган. Өөредилге планының аваэш эвес кезинге партия тургузуунуң, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың айтырыгларын өөредирин колдаткан.

Эрткен өөредилге чылында СЭКП-ниң райкомнары школаларның дыннакчыларын чер-черде парторганизацияның организастыг болгаш идеологтуг ажылының дүржулгазы-биле таныштырарын алаэн практикалаан. Ол чорук оларның практиктиг билиин бедидеринге дыка дузалыг болганы билдингир.

Партия активин өөредир школаларның дыннакчыларына СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның удуртур ажылдакчыларындан аңгыда, партия обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң, облпрофчөвүлелдиң харыысалгалыг ажылдакчылары лекция, илеткелдер номчуп турганы чогумчалыг болган. Ону СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому таарымчалыг практикалаан.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Эрзин, Таңды, Улуг-Хем райкомнары партия кадрларының школаларында партия тургузуунуң организастыг принциптери, партийжи ажылды планнаары, уставтыг негелделерни коммунистерниң күүседип турары, партияга кижилерни хүлээп алыры болгаш аныяк коммунистерни кижизидери дээн ышкаш айтырыгларны сайгарып өөреткен. Ол-ла школаларга «Кадрларны ажылга шилип алырының, таарыштыр тургузарының болгаш кижизидериниң ленинчи принциптери» деп темага семинар кичээлдер сонуургануг эрткилээн.

Чамдык школаларга тус-тус парторганизацияларның ажылының дүржулгазы-биле танышаар практиктиг кичээлдерни база эрттирип келгени улуг ажыктыг болган. Ындыг кичээлдерге партия хуралдарынга белеткелди чорудары болгаш оларны эрттирип турарының практиказы, партия документтилерин амгелээрининг чуруму, хүлээп алдыкган шиитпирлерниң күүселдезин хынаары дээн ышкаш айтырыгларны боттуг чижектерге өөренип көрген.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому партактивтиң школазын организастаарда, тус-тус парторганизацияларның онзагай байдалын өөредип көргеш, ук школаны ийи бөлүкке чарган. Бир бөлүкке кедээ парторганизациялар секретарьларын, а өскезинге — үлетпүрде парторганизациялар секретарьларын киирген. Ол ийи бөлүктүң кайызынга-дээ кичээлдер организастыг эртип келген. Ук школаның пропагандистери кичээлдерни парторганизацияларның амыдыралы-биле тудуш холбаага, сонуургануг кылдыр эрттирип турганнар.

Школаның дыннакчылары мурнакчы ажыл-агыйларга барып, ында партия ажылының практиказы-биле делгереңгей танышкан. Партия бөлүктерин болгаш хөй-ниити организацияларын удуртуп турарынга хамаарыштыр районнуң «Большевик» колхозта парторганизацияга эрттирген кичээлдер кончуг өөредиглиг болган.

Партияның Улуг-Хем райкому бүгү чыл дургузунда өөренир чүүлдериниң тематиктиг планын ажылдап кылгаш, өөредилге программазынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи-организастыг база масса-политиктиг ажылдың айтырыгларын киирген турган. Маңаа база-ла кичээлдер бедик деңнелгө, организастыг байдалга эртип, парторганизациялар секретарьларының дүржулгазын солуштурарынче улуг кичээнгей салдынган турган. Ол школаның дыннакчылары мурнакчы ажылдыг бүдүрүлгелерже экскурсиялап, оларда партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылы-биле каш удаа танышкан. Ук школаның чанынга парторганизация секретарының булунун доктаамал деңгеп келген.

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң чанынга организастаан партактив школазы бо чылын бодунуң ажылын организастыг дооскан. Маңаа кичээл бүрүзү хынамчалыг белеткел-биле эртип турганын демдеглезе чогуур. Түннел кичээл «Коммунизмче орук» колхозта парторганизацияга болуп эрткен. Парторганизация секретары эш Сенитаа парторганизацияның ажылының дугайын келгеннерге таныштырып, хөй-ниити организацияларын канчаар удуртуп, активтериң күжүнге канчаар даянып келгенин чугаалаан.

Өвүр, Тожу районнарга партактивтериң школалары боттарының өөредилгезин эки түннелдериг дооскулаан.

Ынчалза-даа партияның куду звеноларының удуртукчуларын өөредир школаларының ажылында чамдык чедишкиннерге чергелештир, четпестер база эвээш эвес турганын айтыр херек. СЭКП-ниң чамдык райкомнары парторганизациялар секретарьларын марксисчи-ленинчи теория-биле, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектериниң принциптери-биле соксаал чок чепсегларининг чугулазын билир тура-ла, олче шоолуг кичээнгей салбайн келгени таарышпас.

СЭКП-ниң Тес-Хем райкому (секретары эш Дажы) парторганизациялар секретарьларының школазын бо чылын мурнукузундан кошкак удуртқан. Шупту чүгле 26 кичээл ук школага эрткен, ол дээрге чаа соңгуткан, дүржулгазы эвээш секретарьларга кончуг эвээш болуру билдингир. Ол ышкаш партияның Чөөн-Хемчик райкому (секретары эш Куулар) секретарьлар-биле ийи-ле семинар кичээл эрттиргеш, чүгле оон-биле кызыгаарлаттынган.

Партияның чамдык райкомнары болгаш Кызыл хооркому бригала, цех организацияларының секретарьларының, ылаңгыя партбөлүктер удуртукчуларының өөредилгезинче шоолугла кичээнгей салбайн келгенин демдеглезе чогуур. Шынында партия кадрларының ол бөлүү бүдүрүлгениң чогум-на бодунда ажылдап турар болганда, оларның чүвениң ырлыктиг билиин, практиктиг мергежилин өстүрери хамыктың чүгула соруулга болгай. Мынчангаш келир өөредилге чылында ол кадрларның доктаамал өөредилгезин организастарынче амдыгаштан эгелеп кичээнгей салыр херек.

Эге организациялар секретарьларын өөредир школаларының ажылында база бир четпес чүве болза, партия тургузуунуң эң чугула айтырыгларының талазы-биле семинар кичээлдерни кончуг эвээш практикалап турары болур. Чижээ, СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому ындыг 2 семинарны эрттирерин планнаан хирезинде, оларның чүгле чангызын күүседткен. Бистиң бодалывыс-биле алырга, теоретиктиг кичээлдерден аңгыда практиктиг семинарларны көвүдедип, оларның организастыг деңнелин бедидери чугула.

Районнарга организастаан партия кадрларын өөредир школаларының ажылынга чамдык четпестер турган болза-даа өөредилгенин бо хевири бодун ышкыдыш шыдаан деп саналза чогуур. Моон соңгаар ол школаларның ажылын улам сайзырангайжыдып турган, кудуку звеноңун кадрларын белеткээринин таарымчалыг хевири болдурары чугула.

Д. МОНГУШ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

ҮНҮШТЕРНИ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Бистиң республиканың байдалынга көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары болгаш зарыгларыбиле демисел калбарып турар. Бо ажыл республиканың ырак черлеринде безин чоруттунуп турар апарган. Чижээ, химиктиг чепсектерни Эрзин, Өвүр, Тес-Хем районнарның колхозтары ажыглап турар. Чүгле Тес-Хем районга бо чылын тараа культураларының 6 мун гектар шелүнге хээкчилерни болгаш бок үнүштерни узуткаар демиселди чорутқан.

Республиканың ажыл-агыйларынга 95 мун гектар шелге чоруткан хемчеглер болза, экономика талазы-биле улуг ажыктыын көргускен, бо ажылдың ачызы-биле республиканың ажыл-агыйлары чүс-чүс центнер тараяны, картофельди, ногааларны камгалап алган.

35 мун га шелге хээкчилерге удур чоруткан хемчеглернин түнелинде ол хоралакчыларның саны дыка эвээжээн. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарга бо ажыл организастыг чоруттунуп, өрге көвүдээн 10 мун ажыг гектар шелду ажылдап кылган болгаш хээкчилерниң 80—90 хуузу узуткаттынган. АН-2 самолёттуң командири эш Ондар үнүштер камгалалының отрядының улуг агроному эш С. Норбунуң удуртулгазы-биле ол ажылды чоруткан. Кажан бо ажылды чорударының мурнунда бир гектар черге хээкчилерниң саны 60—80 хире турган болза, сөөлүнде 15—18 хире арткан.

Бо чылын колхозтарның, совхозтарның үрезин участоктарынга хоран-химикаттарны ажыглаар талазы-биле эвээш эвес ажыл кылдынган.

Химиктиг хемчеглерни ажыглаар ажылды чамдык районнарга четпес организастаанын маңаа демдеглезе чогуур. Химиктиг чепсектер-биле ажылдап кылган шелдерге мал одарладырын хоруп, ол дугайын бүгү малчыннарга баш удур сагындырган турбуже, бо чылын фосфид цинкадан Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунга 36 хой, «Элегес» совхозка үш инек, дөрт чылгы мал хораннаныл өлген.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунга агроном эш Бай-Кара болгаш үнүштер камгалаар отрядтың начальниги эш Метелицинтайылбыр ажылын четпес чоруткан. Ынчангаш серемчилел чоктуң харааһындан ол колхозка ийи кижи хораннап каан тараадан боттары хораннаны берген таварылга бар.

Мындыг кандаачал үеде хоралакчылар картофельди болгаш ногаа культураларын хөй үрегдеп, черлик үнүштерден культурлуг үнүштерже халдап турар апарган. «Межегей» совхозтуң капустазының бир үнүжүнде-ле 15—18 хире хоралакчылар, «Улуг-Хая» совхозтуң картофелиниң дес бүрүзүнде кара баштыг куртаар 100—120 чедир санаттының турар.

Улуг-Хем районда Идам Сагаачының удуртуп турар отряды капустаның чемижи үнүп келгенде ажылдап кылышкынны чорудуп турары шын эвес.

Үнүштерниң хоралакчыларынга, аарыгларынга болгаш бок үнүштерге удур демиселге химиктиг чүүлдерни ажыглаарын бодамчалыг болгаш ойшаанда чорудар болза, дүжүттү камгалап алырынга улуг ажыктыг болур. Оларны шын эвес болгаш оваарымча чок ажыглаар болза үнүштерниң боттарынга-даа, кижилерге болгаш өске-даа амылыг амытаннарга хора чедирип болур.

Хоран-химикаттарны моон соңгаар ажыглаарының мурнунда үнүштер камгалалының станциязының тускай эртемниглериниң сургаалданы алыры, чонга, ылаңгыя малчыннарга калбак чайылбырны чорудары эргежок чүгула. Ындыг ажыл чорудар чердерге шыңгыы карантинни тургузар. Ол карантинниг участоктарның кызыгаарларын демдектеп алган соонда, ам хоран-химикаттарны ажыглаар херек.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларында төлевилел ёзугаар кылган чаңгыс-даа хоран-химикат шыгжаар чер чок. Таңды районнуң ажыл-агыйларында, ылаңгыя «Элегес», «Россия» совхозтарда, «Коммунизмниң херели» колхозта хоран-химикаттарны шаңнарга ойбак-дежик саазын хаптарда кадагалап турар. Кажан куштуг хат болганда оларны ажыл-агыйларның девискээринче тарадып аппаар.

Райониарның санитар албанының кижилери бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Үнүштер камгалалының станциязының тускай эртемниглериниң хоран-химикаттарны канчаар кадагалап турарының дугайында чыл бүрүде чорудуп турар хыналдазынга санитар албанының кижилери безин кириишпейн турар.

Склад оран-савалыг ажыл-агыйларга хоран-химикаттарны санитар чурумун ёзугаар шыгжап кадагалаарының негелдезин тургузар ёй келген.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, үнүштер камгалалының станциязының, санитар албанының тускай эртемниглери болгаш «Сельхозтехника» организарының ажылдакчылары дем-биле ажылды чорудар болза, чүгле ынчаарда хоран-химикаттарны бүрүн айыыл чок кадагалап, шын ажыглап болур.

В. КУЗЬМИНОВ,
Үнүштер камгалалының станциязының начальниги.

Чыргалаңдының шолбаннары

Чайын Чыргалаңды ең-баазын чечектер-биле шиметтинип, оът-чимизи четчи бээрге магаданчыг. Оон сериин, делгем шөлээн чыдар чайлагларын малчыннарның аалдары, кодан-кодан мал-маганы шыва алы бээрге улам көруштүг, хөглүг апаар. Ёзулуг-ла Чыргалаңның ораны деп сураглыг бо чайлагда «Тере-Хөл» колхозтуң хоочун малчыны, коммунист Дамдын Дежитович Чап база чайлаглап турар.

Дамдын Чап кадайы Чап Айыжы Сендиевна-биле ниитиниң мал ажылынга 15 чыл улаштыр ажылдап келген. Ам оларның коданында 410 баш хураганнарның шыдал күжү эки. Бир хураганга онаштыр 1,2 кг дүк алыр хүлээлгезин Дамдын Чап 1420 грамм кылдыр күүседткеш сиген кезилдезинче кирипкен. Дуржулгалыг, кежээ малчын чылдың-на мал чемин боду белеткеп, кыштаанның септелгезин ылып ап чаңчыкпан.

Коммунист Чап «Тере-Хөл» кедээ ажыл-агый артелиниң үндезилекчи колхозчуларының бирээзи. Баштайгы чылдарда Кунгуртугга колхоз суурун тургусчуп, тудуг бригадирлеп, бөрта база бодунуң күш-ажылчы үлүүн киирген. Дамдын Чаптың кара-кызыл күш-ажылын колхоз баштаар чери үнелеп, хөй удаа Хүндүлүг бижиктер болгаш өртектиг шаңналдар-биле демдеглеп келген. Ол РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый министерствозунуң тывысканы «Социалистиг күш-ажылдың тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

Чыргалаңдының база бир мурнакчызы аныяк кадарчы Калдың Сагаачы Үстүү-Балыктыг деп черниң Чиг-Аксында чайлаглап турар. Кадарчының кадарган ирттериниң дириг деңзизи чылдың-на бедик. Эрткен чылын кадарган 500 баш аныяк ирттериниң бирээзинге онааштыр деңзизи 35 кг болган. Ам оон кададында 416 ирт бар. Аныяк кадарчы дүк талазы-биле хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, ам бир ирттиң деңзизин 40 кг чедирер дээш одар-белчиирни доктаамал солуп турар.

Т.ОЧУР-ООЛ.

Дуржулгалыг хойжу Максим Дондупович Сувандии бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганны, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 3,8 кг дүктү алгаш, бодунуң малчыннап турары Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда эш И. Данзуруңга удуртқан хойжу бригаданың дээрге хойжузу болган. Бо чылдың бир чартыында республиканың дээрге малчыннарының араазынга ол база кирген.

Шуурмактың чайлагларынга бо чайын хөй кодан мал чайлааш, оът таарыы апаарга, малчын Калдак-Хамар артының аар ийинде Чаа-Оваа-Шөлүңүң одарларында чоокта чаа кежүп келген, чайлап чыдар.

ЧУРУКТА: М. Д. Сувандии.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Архивтен тывылган

Куйбышев областың күрүне архивинден Ульяновтарның өгбүле намдарының шоолуг билдинмейн чорааң фактыларын чугаалап турар элээн хөй документилер тывылган.

1901 чылда партия Москва комитединиң херээнии ужурунда полицияның онза хайгааралынга турар кылдыр шөлүткен Мария Ильинична Самарага авазының бажыңынга кээп чурттай берген. Аңаа Мария Ильиничка «Искраның» орус организациязының бюрозуңуң ажылынга идепкейлиг киржип турган. База полицияның хайгааралынга турган Дмитрий Ильич Ульянов Одессадан аңаа кадайы-биле кады чедип келген. 1903 чылдың март 10-да Мария Александровна Ульяновалы жандарм эргелелинге кыйгыртып келдирген. Куйбышевтиң черчурт шинчилекчизи В. Н. Ариольд ол кыйгыртыышкын бижинин мындаа чаа архивтен тып алган.

Владимир Ильичиниң авазының «Бо чылдың март 11-де хүндүскүнүң 12 цакта жандарм эргелелиниң даргазынга келирин хүлээндим» деп, бодунуң бижээн бижии херекте артып калган.

Мария Александровнадан жандармнарның чүну байысаап турганы амдыызында билдинмейн турар. Кыйгыртыышкынның чылдагааны ооң хайгааралга турган уруглары болгаш оларның таныштары болган деп, угаазылап болур.

Даштыкыже үнүп чоруурун чөпшээрээр дугайында Мария Ильиничнаның база катап дилег кылганының ужурунда Самара-биле Москваның жандарм, полиция дүжүметтериниң чажыт чагааларын чыып каанының кылын дептер болу берген чыткаңыбаза тывылган. 1902 чылда В. И. Ленинге ужуражыр дээш Мария Александровнаның аңаа баарын Мария Ильиничнаның үдеп чоруурун полиция киалдизи чөпшээрээн. Ынчан Владимир Ильич даштыкыга чоруп турган. Даштыкыга оларның баарынга «Искраның» орус организациязының бюрозу сонуургалдыг, аңаа Мария Ильинична идепкейлиг ажылдап турган. Чөпшээрел арай деп алдынган. Ынчалзажок Мария Ильинична ол чөпшээрелди ажыглап шыдавайн барган. Самарадан чоруткан соонда 1904 чылда Киевке Мария Ильинична РСДРП-ниң Төп болгаш Киев Комитеттериниң херээниң ужурунда туттуруп хоруудаткан. Ону тудуп карга-бажыңнарда даштыкыже чоруур дугайында Самарага турган алган чөпшээрел херечилели хевырткан болган.

А. САШИН,
СЭТА-ның корр.

ШПИГЕЛЬГАССЕ, 14

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

4.

...Ленин биле Платтенниң «Цум швепли» кафеге шагдан тура кээп турар апарган айбыбиле бистии дижир бичии столу ээп турган. Бичии болгаш ээп чыгыы залдың дөрүнде олар чем эккеп бээрии маназш, номчаан солуннарынче сиңнеге берген олурган. Бажы харлыг шораанчарлыг бичии чурттан ол хүн Ильич бодуңуң чоруптар апарганын бодап турган.

Олар апрель тоста берге чорук кылып үнер апарган. Орукка чорда кандыг-даа ужурал таварышса, ол кижиге хамаарышпас ужурлуг. Таварышып болур хамык бергелерии бодуңуң доза туржур апарын оларның бирээзи, Фриц Платтен билген.

— Бети дээрге-ле чеди чыл чурттап келген чуртун каггаш баары ындыг-ла амыр эвес-тир. Маңаа барып-кээп турза-даа, чеди чыл чурттаан кижи-ле болгай мен. Соондан сүрдүрген, мурнундан достурган чоруурлар амдыы чаа сагыжымга киргиледи — турлаан солаан куштар дег, даштыкыга чер кезии чоруурлариы кеди чок турлагларынга чеже чурттар хоргадатпады дээр, үр үеде уяланыр кылдыр биске шаттарын, даг, хөлдерии берген буяныыг чаңгыс-ла чурт бо болдур ийин. Швейцарияны болгаш эмгежок хөй швейцарларны-даа ынчангаш хары чер-чон эвес кылдыр бодап чорааным ол боор ийин оң — деп, Ленин чугаалаан.

— Бодап-даа көрүңерден, силерни бис база кажан-даа хары кижи деп бодавайн чораан бис — деп, Платтен өөрүп харыылаан.

— Ам орус эмигрантылар бистериң орнувуска бистиң хүндүткелдиг сеткиливис маңаа чурттаар апаар-дыр ийин — деп, Ленин оон ыңай чугаалаан.— Бистерни хоргададып алган Швейцарияның ажылчыннарының эжинге чаагай сеткилдиинге өөрүп четтирдивис деп чагаа бижип каар деэн болгай бис. Оларга чугаа-соодувустуң кандыг эгелиг болурун угаазылай-дыр силер бе? Байырлажыышкын чагаазы болур.

Фриц Платтен биеэде, аныяк шаанда Россияны барып көөр сагыштыг чораан. Оон Россияга берге 1905 чылда аңаа чеде берген. Ооң эш Ленин-биле кады чедер дээн чери, көрбээ-ле он бир чыл болу бергени ол чурт ам кандыг апарганыл? Платтен хүдүмзүрей каапкан, оон биеэде бир дургунапканының төөгүзүн, ынчан чээрби ийи харлыг ол швейцарны тудуп алыр дээш тып чадааш, Риганың далай ортээлин жандармнарның бүзээлепкен турганы чугаалаарга. Ленинниң таалап сонуургаарын Платтен билир: Платтен ынчан хөөлүг, оңгар кара пароход хоолайының аксынче кире халаш, бут базып дөмектелир ынаныштыг чер тыппаан. Солагай холу кемдей берген чораан, ынчангаш оң холу-биле доора чиңге демирлерниң бирээзинден туттунупкан, ааттына бергеш, диштерин ызырыпкан. Фрицти кара булут дег ыш бүргей берген турда, өртээлден пароходтуң чоруптарының ыглаңнаш медээзи дыңналып келир орта, амырай-ла берген...

Ленинни Фриц Платтен Ригадан шак ынчалдыр чанып келгенинии соонда эң баштай көрген. Платтен Цюрихтиң улус бажыңынга Владимир Ильичиниң илеткел кылырын дыңнаар дээш келген — ол орус кижини хоорай чону мактаар апарган.

Ленин аргыглыг сандайга ооргазын чөлендирип алгаш, швейцарларга баймрлажыышкын чагаазын бижип доозарын бодап олурган. Ооң сагыжында элдептиг бир чурумал овааргынчыг кылдыр көстүп келбээн болза, орус эмигрантыларның буяныыг чүректеринге дакпыжанчыг кылдыр долуп чораан хамык бодалдарны ол чагаага сиирeткеш, ону ооң сөөлгү одуруунга чедир бижирин доозупдаа каар ийик.

Ооң соонда чүү болганын Жорж Платтен кажан-даа, черле утпас. Аңаа уттундурбас бир бичии болуушкун болганын ооң ачазы бо-ла сактып чугаалаан олурар...

5.

Шывыглыг кудумчунуң өскергейлиг черии өрү чүктүг бичии терге иткен кижи бар чораан. Хааржактар, чемоданнар, шарыглыг чүү-хөө эндере чүдүрген тергежигештиң арай деп шимчеп чоруурун, көрекөре, Ленин карактарын имиртип алган олурган.

Ынча хөй чүктүг тергежигешти идип алган чоруур кижи безин көзүлбес. Тергежигештиң чылары улам оожумнааш, ону иткен кижиниң шаа төнгеи базымнары улам кыскалап келген. Соңгадан көөрге, дугуйлар кижини куду ыйыткаш бадыптар дей берген, ооң оларны тудуп шыдаар харыы-даа чок апарганзыг. Ильич тура халаап, столдар араазы-биле кылаштап эрткен. Фриц Платтен ооң соонче ыңай болган. Олар оон кудумчу дургаар кады Демгизи кудумчузун адап берген.

— Силер-биле бистиң баар черивис чолдашкан улус-тур бис.

— Эвин эрттир-ле буянныгдыр силер.

— Силерге шынын-на сөглээйн, баар черивис аайлашкандыр. Мээң Гладбахштрассе кудумчуда чурттап турар өөңүүм бар, бодум Шпигельгассе кудумчуда бажыңныг мен.

Олар Гросмовстер кудумчуну Чаа рынок-биле тудуштуруп турар, ээрерген, кызаа, бичии кудумчуга кирип келирге, Ленин Платтенни тергежигештен чайладыпкан,— аңаа ээй тыртар черлер таваржып келир, аргышканнар эмгежок, ынчангаш хөй коштар араазында өкөп-кыйып эртери ийи кижиге берге болу берген.

Эрткен-дүшкеннер чүүктүг тергежигеш чүүккулаан кижиже элдепсине-элдепсине көөр болган.

— Чогум-на чүүк дажыглаар ажылчын кижи-дир силер!— деп, Платтен Ленинге магадап чугаалаан.

— Волга чурттуг кижи мен —деп, Ленин харыылаан.

— Бурлак де — деп, сагыжындан уттундурбастай берген орус сөзүн Фриц чугаалай каапкан.

Шпигельгассе кудумчунуң бетики бажыңы көстүп келирибилек, дыштаныл апкан ирей тергежигежин ылап сегирип алган.

— Бо бичии тергемден кажан-даа мынчалдыр үр чарлып чораан эвес мен. Кудумчу. ңар-даа бо келди ышкажыл, жың ында-ла буступ дүшкен болбазыкпе. Романовтарның бажыңы-ла болгай— дыңнадыңар ыйнаан?— деп, делгем эгиннерлиг дузалакчы хөглүг айтырган.

Платтен каттырып-каттырып, ол чүү бажыңыл, ооң канчап буступ дүшкени ол деп чүвени чүүк дажыглакчызы ирейге тайылбырлап берген.

— Ынчаарга-ла Российдан келген-дир силер але? Хаан дүжүрткен соонда Россиягга эргечагырганы чогум кым доктаамал ээлеп артарыл дижип, бисти чүдүрүкчүлер эвилелиниң улузу маргыжып турар апарган ийин — деп, тергежигеш ээзи айтырып чугаалаан.

Чүүк сөөрткен тергежигештиг кижи бодунуң чедер дээн кудумчузунуң азыынга, чүгүн чедирип бээр кижизинге үшдөрт бажың ажылдыр чеде бээр кылдыр чоокшулап келгеш, маңаа доктаацар деп, демгилериндеи дилээн.

— Таан-даа буянныг болдуиар, а улус «Якоби ирейниң чилчии-даа үзүлген-дир» дижи бээр-ле болгай. Мени улустуң ынчалдыр бодай бээрин күзевес кижи-дир мен.

Дедир кел чыда, Шпигельгассе кудумчунуң 14 дугаар бажыңының мырыңай чанынга Якоби демгилериниге чеде хонуп келген. Кудумчунуң шывыг даштарынга куруг тергежигеш халыккыланып, каңгыргайның чораан.

— Чеже акша ажылдап алган-дыр мен, көрүңерде! — дээш ядыжын көргүзерге, ында моңгун чоостар — франкылар, никель болгаш хүлер сантимнер чыткан. Аңаа эмгежок-ла деп, швейцар шиитпир чок айтырган.

— Ындыг апаар деп бүзүрексээр мен.

6.

Поезд Цюрихтен апрель тоста, понедельникте, Төп вокзалдан 15 шак 10 минутада чорупкан.

Ооң чорупканының хүну болгаш демир-орук өртээлинге болган чугаа Жорж Платенниң сеткил-сагыжында ол-ла олчаан уттундурбэйн чоруур. Улуг кижилериниң ынчан чүну чугаалашканын ооң четче билбээнивле шын. Вокзалга демги чүк дажыглакчызы база келген.

„Якоби» озалдап келген — ажылдааш чай алынмаан. Ол хүниериниң шуптузунда ооң чоруу чогун келген. Демги орус кижиниң холдары буянныг, ынчангаш чоруум чогуп турар кижи-дир мен деп бодаан. Платформага чедип келирге, поездиниң чоруптарынга чедир ийиүш-ле минута арткан. Якоби составтың кыдыын дургаар маңнаашш чорупкан. Кижилер сырлып алган гурар вагон меңээ херек-ле болгай деп, ооң соонда биле тыртып алган. Ынчаммыже оозалап калган: поезд чорупкан. Шамчеп чорупкан платформаның керииңеп каан кыдынга келгеш, Якоби улус аразындан ушта чүткүп келген, оон демир херимчигештги ажа халаан. Ол келирге, бир бичии ооддан башка кижи-даа чок болган. А ооң ужуражыр дээш далажы-далажы сураглап чораан ийи кижизи вагон шөлчүгежинде турган. Олар ону база эккерип каан, оон Шпигельгассе кудумчунуң 14 дугаар бажыңынга-даа, кижилерге болгаш өске-даа амылыг амытаннарга хора чедирип болур.

Хоран-химикаттарны моон соңгаар ажыглаарының мурнунда үнүштер камгалалының станциязының тускай эртемниглериниң сургаалданы алыры, чонга, ылаңгыя малчыннарга калбак чайылбырны чорудары эргежок чүгула. Ындыг ажыл чорудар чердерге шыңгыы карантинни тургузар. Ол карантинниг участоктарның кызыгаарларын демдектеп алган соонда, ам хоран-химикаттарны ажыглаар херек.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларында төлевилел ёзугаар кылган чаңгыс-даа хоран-химикат шыгжаар чер чок. Таңды районнуң ажыл-агыйларында, ылаңгыя «Элегес», «Россия» совхозтарда, «Коммунизмниң херели» колхозта хоран-химикаттарны шаңнарга ойбак-дежик саазын хаптарда кадагалап турар. Кажан куштуг хат болганда оларны ажыл-агыйларның девискээринче тарадып аппаар.

Райониарның санитар албанының кижилери бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Үнүштер камгалалының станциязының тускай эртемниглериниң хоран-химикаттарны канчаар кадагалап турарының дугайында чыл бүрүде чорудуп турар хыналдазынга санитар албанының кижилери безин кириишпейн турар.

Склад оран-савалыг ажыл-агыйларга хоран-химикаттарны санитар чурумун ёзугаар шыгжап кадагалаарының негелдезин тургузар ёй келген.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, үнүштер камгалалының станциязының, санитар албанының тускай эртемниглери болгаш «Сельхозтехника» организарының ажылдакчылары дем-биле ажылды чорудар болза, чүгле ынчаарда хоран-химикаттарны бүрүн айыыл чок кадагалап, шын ажыглап болур.

В. КУЗЬМИНОВ,
Үнүштер камгалалының станциязының начальниги.

Чыргалаңдының шолбаннары

Чайын Чыргалаңды ең-баазын чечектер-биле шиметтинип, оът-чимизи четчи бээрге магаданчыг. Оон сериин, делгем шөлээн чыдар чайлагларын малчыннарның аалдары, кодан-кодан мал-маганы шыва алы бээрге улам көруштүг, хөглүг апаар. Ёзулуг-ла Чыргалаңның ораны деп сураглыг бо чайлагда «Тере-Хөл» колхозтуң хоочун малчыны, коммунист Дамдын Дежитович Чап база чайлаглап турар.

Дамдын Чап кадайы Чап Айыжы Сендиевна-биле ниитиниң мал ажылынга 15 чыл улаштыр ажылдап келген. Ам оларның коданында 410 баш хураганнарның шыдал күжү эки. Бир хураганга онаштыр 1,2 кг дүк алыр хүлээлгезин Дамдын Чап 1420 грамм кылдыр күүсеткеш сиген кезилдезинче кирипкен. Дуржулгалыг, кежээ малчын чылдың-на мал чемин боду белеткеп, кыштаанның септелгезин ылып ап чаңчыкпан.

Коммунист Чап «Тере-Хөл» кедээ ажыл-агый артелиниң үндезилекчи колхозчуларының бирээзи. Баштайгы чылдарда Кунгуртугга колхоз суурун тургусчуп, тудуг бригадирлеп, бөрта база бодунуң күш-ажылчы үлүүн киирген. Дамдын Чаптың кара-кызыл күш-ажылын колхоз баштаар чери үнелеп, хөй удаа Хүндүлүг бижиктер болгаш өртектиг шаңналдар-биле демдеглеп келген. Ол РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый министерствозунуң тывысканы «Социалистиг күш-ажылдың тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

Чыргалаңдының база бир мурнакчызы аныяк кадарчы Калдың Сагаачы Үстүү-Балыктыг деп черниң Чиг-Аксында чайлаглап турар. Кадарчының кадарган ирттериниң дириг деңзизи чылдың-на бедик. Эрткен чылын кадарган 500 баш аныяк ирттериниң бирээзинге онааштыр деңзизи 35 кг болган. Ам оон кададында 416 ирт бар. Аныяк кадарчы дүк талазы-биле хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, ам бир ирттиң деңзизин 40 кг чедирер дээш одар-белчиирни доктаамал солуп турар.

Т.ОЧУР-ООЛ.

Архивтен тывылган

Куйбышев областың күрүне архивинден Ульяновтарның өгбүле намдарының шоолуг билдинмейн чорааң фактыларын чугаалап турар элээн хөй документилер тывылган.

1901 чылда партия Москва комитединиң херээнии ужурунда полицияның онза хайгааралынга турар кылдыр шөлүткен Мария Ильинична Самарага авазының бажыңынга кээп чурттай берген. Аңаа Мария Ильиничка «Искраның» орус организациязының бюрозуңуң ажылынга идепкейлиг киржип турган. База полицияның хайгааралынга турган Дмитрий Ильич Ульянов Одессадан аңаа кадайы-биле кады чедип келген. 1903 чылдың март 10-да Мария Александровна Ульяновалы жандарм эргелелинге кыйгыртып келдирген. Куйбышевтиң черчурт шинчилекчизи В. Н. Ариольд ол кыйгыртыышкын бижинин мындаа чаа архивтен тып алган.

Владимир Ильичиниң авазының «Бо чылдың март 11-де хүндүскүнүң 12 цакта жандарм эргелелиниң даргазынга келирин хүлээндим» деп, бодунуң бижээн бижии херекте артып калган.

Мария Александровнадан жандармнарның чүну байысаап турганы амдыызында билдинмейн турар. Кыйгыртыышкынның чылдагааны ооң хайгааралга турган уруглары болгаш оларның таныштары болган деп, угаазылап болур.

Даштыкыже үнүп чоруурун чөпшээрээр дугайында Мария Ильиничнаның база катап дилег кылганының ужурунда Самара-биле Москваның жандарм, полиция дүжүметтериниң чажыт чагааларын чыып каанының кылын дептер болу берген чыткаңыбаза тывылган. 1902 чылда В. И. Ленинге ужуражыр дээш Мария Александровнаның аңаа баарын Мария Ильиничнаның үдеп чоруурун полиция киалдизи чөпшээрээн. Ынчан Владимир Ильич даштыкыга чоруп турган. Даштыкыга оларның баарынга «Искраның» орус организациязының бюрозу сонуургалдыг, аңаа Мария Ильинична идепкейлиг ажылдап турган. Чөпшээрел арай деп алдынган. Ынчалзажок Мария Ильинична ол чөпшээрелди ажыглап шыдавайн барган. Самарадан чоруткан соонда 1904 чылда Киевке Мария Ильинична РСДРП-ниң Төп болгаш Киев Комитеттериниң херээнии ужурунда туттуруп хоруудаткан. Ону тудуп карга-бажыңнарда даштыкыже чоруур дугайында Самарага турган алган чөпшээрел херечилели хевырткан болган.

А. САШИН,
СЭТА-ның корр.

ШПИГЕЛЬГАССЕ, 14

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

4.

...Ленин биле Платтенниң «Цум швепли» кафеге шагдан тура кээп турар апарган айбыбиле бистии дижир бичии столу ээп турган. Бичии болгаш ээп чыгыы залдың дөрүнде олар чем эккеп бээрии маназш, номчаан солуннарынче сиңнеге берген олурган. Бажы харлыг шораанчарлыг бичии чурттан ол хүн Ильич бодуңуң чоруптар апарганын

Курск тулчуушкунунун 25 чылынга

„ЦИТАДЕЛЬ“ МЫНЧААР БУУРАП ДҮШКЕН

Маршал Михаил Катуковтун Москвада бажыңынче телефон долгаан ажыы-дээ чок: ол боду Москва чоогунда чайлаанда чурттап олурар. Херим экиин ашкаш, кире бердим. Тарып каан чечек аразында ортумак сынныг, күдер, куу дөйлеңниг ашак кылаштап тур. Билдингир совет полководчу, күжүктүг танк шериглериниң маршалы ол-дур деп танып кагдым.

— Курск тулчуушкунун сонуургап турар ышкажыңар чү?— деп, мени хөлегелиг серии булуүче чалавышпаан, маршал айтырды. — Ол тулчуушкуннуң дугайында хөй-ле бижээн, ынчалза-дээ аңаа кичээнгей болгаш сонуургал кажан-дээ читпес.

Телефон кыңгырткайны берди. Катуковтун фронтучу өңнүү, Алды дугаар гвардейжи армияның командылакчызы чораан генерал-лейтенант Иван Михайлович Чистяков тулчуушкуннуң болган черинче базрын чалаан болду. Тоолчаан чугаага сурагжаан тулчуушкуннуң болган черинге үк черниң чурттакчылары алдарлыг 25 чыл юбилейин демдеглээрибиле белеткенип турар болду.

— Эмчилер мээң чоруурумну чөпшээревес-тир — деп, Катуков чугаалады. — Силер чоруптунар. Мени боттарыңар аранарда деп бодап алыңар. Хоочун өңнүктеримге байырдан чедириңер.

Маршал телефонунуң тудузын салып каан, хомудап, бажын чайды. Оон ынаар чоруксаны илдең болду. Сандайындан тургаш, ыңай-бээр кылаштап тура, ол төөгүй берди.

... Коломнонуң тараачыныың он сес харлыг оглу кадыгдөшкүн он тос чылда Кызыл Шеригге эки-тура-биле киргеп. Совет Армиязың согуушкунуг шериглери—күжүктүг танк шериглериниң маршалы чедир депшээн дайынчының салымчолу хамаатты дайынның олуна канналган.

Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры. Үжен беш дайынчы шаңналдыг. Оларның аразында: Моол Арат Республиканың Кызыл тук, Польшаның — «Вертути милитари» болгаш «Грюнвальдының крестизи», Герман Демократтыг Республиканың —бирги чергенин «Алдын сылдыс» болгаш «Фашизмге удур демиселчи» орденнери бар.

Михаил Катуковтун полководчу талантызы Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында онза тодазы-биле илерээн. Ол Москва чоогунга, Курск эътпээнге болгаш өске-дээ тулчуушкуннарга киришкен. Оон командылааны Бирги танкылыг армия Украинаны болгаш Польшаны хостаан. Висланы болгаш Одерни шаап халдап кешкен, Зеелов бедиктерин эзлээн болгаш дайзынны Берлинге барып чылча шаварынга киришкен.

— А-дырам, силер Обоянь деп чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкунуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип

— А-дырам, силер Обоянь деп чүве ададынар. Ол дугайты чүнү чугаалап болур силер?

— Ол дээрге Чистяков-биле биске онза тураскаалдыг. Обоянь кавызынга бистиң танк армиязыс баштайгы дайынчы тулчуушкуннуну эрткен. Анаа Курск тулчуушкуну эгелээриниң ийи ай мурнунда келген бис. Дораан-на камгалал тулчуушкунунга болгаш шаап халдаашкынга каттай-хаара белеткенип эгелээн бис. Гитлержи командылал бодунуң «Цитадель» планынга танк армияларынга онза кичээнгейни салган. Оон ужурунда бис боттарывыстың шериглеривисти танкыларга удур тулчурунга белеткеп турган бис. Өөредилге шолун тускай белеткеп алдывыс. Солдаттар болгаш офицерлер күжүктүг техника-биле дежип

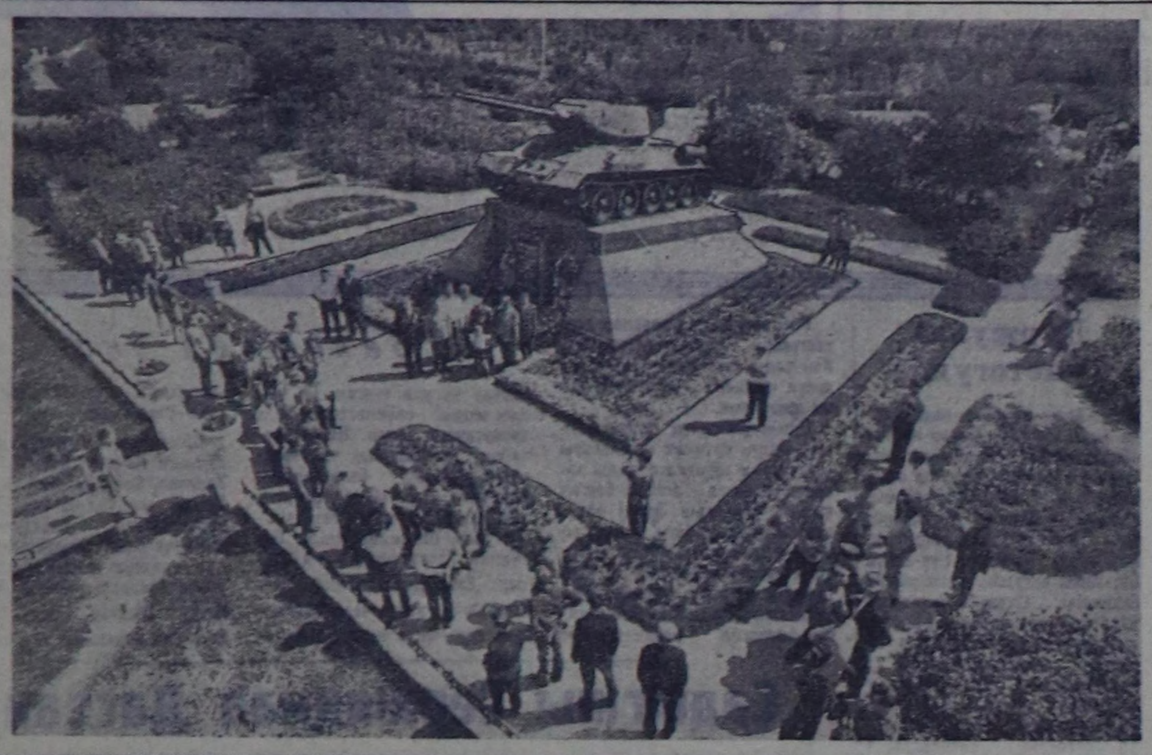

БЕЛГОРОД ОБЛАСТЬ. Курск ээтпээнге болган тулчуушкуунуң маадырларынга тураскаал парыгында тураскаал туружунуң кырында сураглыг дайынчы Т-34 танк бедий берген көстүп турар. Ону Прохоровск тулчуушкунунуң маадырларынга алдар кылдыр тургускан. Тураскаалдың хаиландыр хоюглаттынган туружу болган даг дажының арнында танкистерниң өлүм чок шылгаралын хереченнээн демдеглел бижиттинген.

Аңаа Курскиниң, Белгородтуң, Орёлдуң, Москваның, Ленинградтың, Волгоградтың болгаш Совет Эвилелиниң өске-дээ хоорайларының ажылнышчылары, школачылары, студентилери, Ада-чурттуң улуг дайыныың киржикчилери шуужуп кээп турда төнер ужурдаа чок.

Тураскаалдарның дозуже диниг чечектер ováаланыр. Аңаа дайынның хоочун киржикчилери—өңнүктер кээп ужуражыр.

ЧУРУКТА: Курск тулчуушкунунуң маадырларынга тураскаал парыгында.

О. СИЗОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Маршал ак саазынга Обоянь-га совет шериглериниң туружун чуруй каапты. Оон бодунуң командылал пунктузуң айыткан:

— Моортан бистиң камгалалывыстың шугуму адыш оюу ышкаш көстүр чүве. Дайзынның шериглериниң туружу база-ла көңгүс илден. Дайзын тулчуп кириптерге, бистиң бодаанывыс ышкаш, оон кол согуушкуну алдыгы гвардейжи дивизияга таварышкан. Бистиң шериглеривис дыка-ла тудушкан. Дайзын чүткүп кире бээр хире апаарга ону болдурбас дээш, Воронеж фронтузунуң командылакчызы генерал Ватутин күчүлүг удур халдаашкыннар-биле харылаар деп шиитпирлээн. Бир кол согуушкуннарның бирээзи меңээ онаашкан. Ол үеде дайзынның техниказы болгаш чепсээ бистиңнең хөй турган.

Ынчалда Катуковка Дээди Кол командылакчы Сталин тедефон долгап чедип келген. Тулчуушкуннуң чорудулгазын ол сонуургаан. Обоянь баарынга удур тулчуушкунну эгелээри арай элек дээрзин Катуков илереткен. Оон барымдаазы мындыг:

— Дайзында курлавырлар бар турда, шаап халдап болбас. Харын камгалалдың ийиги дилиндээн быжыглаш, техниказы быжыдыр хөөп алгаш, гитлержи танкылар — «тигрлерни», «пантераларны» болгаш «фердинандыларны» үш чүс — дөрт чүс метр хире чоок черден ылаптыг адар. Олар чер иштинде танкыларга шоолуг хора чедире албастар. Ынчангаш фронт шугумунга немелде «демир-дес» быжыглалы туруптар.

Сталин оон-биле чөпшээрешкен. «Ынчаар кылыңар. Дайзынны баштай шыңгыы камгалал-биле чогелин төдуп алыр, оон соонда чылча шавар херек. Ол дугайында командаңы Ватутинге бодум бээр мен» деп, ол чугаалаан. Ватутин база-ла ынчаар бодап турган.

Чеди хоноктуң дургузунда Обоянь-ның мурнуу талазынга кызыы дилиндекке гитлержилер бомбалыг согуушкуннарын совет шериглерже угландырып келген, олар хүнде дөрт муң хире самолёттарны ужудуп үндүрүп турган. Чеди хоноктуң дургузунда фашистерниң танкылыг болгаш моторлуг дивизиялары бистиң камгалалывысты буза тавариыырын ораладжып келген. Оон чүү-дээ үнмээн. Үжен бирги совет танк корпузун тулчуушкунче киргеген-биле кады бистиң талавыска дайзынның чилчин үзүлген. Курск ээтпээнге совет армияларны бүзээлээрин болгаш узуткаарын кордаан «Цитадель» планы ынчаар буурап дүшкен. Делегейниң ийиги дайынында эң улуг танк тулчуушкунунга — Прохоровка чанынга тулчуушкунга фашистерниң аштырганы оларның планының буурап дүшкенинiң бүрүн бадыткалы болган, ол тулчуушкунга ийи таладан 1,5 муң чедир күжүктүг машиналар киришкен„.

Прохоровка чанынга дайзыны чылча шаварынга Бирги танк армиязы болгаш Чистяковтуң Алдыгы гвардейжи армиязы улуг рольду ойнаан.

— Тулчуушкун шолүнге сөөлүредир чораан силер бе?

— Чорбайн канчаар. Ол черлер биске үттүндүрбас. Мен хөй дайынчы аштеримни ышкынган мен, артиканнарлан хөй кижилер маадырлар апарган. Оларның-биле ужуражыры улуг өөрүшкү-дүр.

Байырлажып тургаш, маршал мынча диди:

— Фашистиг Германияны чылча шаварының шагын чоокшулаткан улуг тулчуушкуннуң бүгү киржикчилеринге мээң изиг байырымны бижип дамчыдып көөр силер.

Иван БОЙКОВ,
Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГААЛАРЫНДАН

План ёзугаар

«Билиг» ниитилелиниң эге организациязы бистиң «Тес-Хем» совхозта база бар. Оон лекторлары чонга таныштырар дээш шилип алган темазын кижи бүрүзүнге эң-не тодаргай, билдингир кылдыр билиндирип чедирер дээш бүгү күжүн мөөңнээр.

Чоокта чаа эрткен чартык чылдың түңелиин кылып, үүү кылдынганын чугаалажып көрген. Бистиң эге организацияның составында 26 кижи бар. Делегей бәйдалының, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң амыдыралынга холбашкан лекцияларны номчуур талазы-биле хемчеглерни ап турар, ынчангаш чартык чылдың дургузунда чонга 32 лекция номчуттунган. Лекторлар Ч. Чүлдүм —6, И. Бичe-оол — 4 лекцияларны номчаннар, оон өскелериң кижи бүрүзү 1—2 лекциялар номчаан. А оларга дыңнаачыларның саны — муң 200 ажыг кижи болган.

Лекцияларның номчуттуун турарының шынарын база чугаалажып тургулаан, ынчангаш кслир үеде бо талазы-биле байдалды улам экижидерининң хемчеглерин алган. Бо херекке ылаңгыя лектор эш Борисов идепкейлиг ажылдап турар.

Четпестер база бар. Хоойлулар, хамаатты хамгалалының дугайында лекциялар номчуттуумайн турар. Лекторларга хамаарыштыр өөредилгелиг семинарлар организастаттынмаан. «Билиг» ниитилелиниң организациязы бар чүве болганда, оон кежигүшперинге хамаарыштыр чамдык, чижээ, оларга билеттерни тыпсыры дээш ышкаш чүүлдерже база сагыш салыр болза эки.

«Билиг» ниитилелиниң бистиң совхозта организациязы моон соңгаар бригадаларга, фермаларга, хойжуларга номчуур лекцияларын шыңгыы план ёзугаар чорудуп турар болза, ол улам чедиишкинниг болур.

М. ТИРЧИН.

Чылгы малды паспорттаар

Бай-Тайга районунуң Кара-Хөл кодээ Советиниң девискээринде чылгы малды паспорттаар ажыл 1968 чылдың июль 1-ден эгелээн. Чартык ай иштинде 137 малды паспорттаан. Бо ажылды августа доозар.

Кодээ Советтиң девискээри аажок делгем, ырак болгаш кадыр-берт. Ындыг-дээ болза аалдарны кезип, бар малдың бодун көрүп, чогуур айтырыглар ёзугаар шинчилеп тургаш, паспорттаң турар. Бо ажылга чон колдуунда идепкейлиг киржип, келзин дээш черинге боттарының малдарын эккеп турарлар.

Оон-биле кады чамдык кижилерниң бо ажылга хөңнү чогу илереп турар. Ол дээрге бар малын чизе-дамзыга киирбейин турган кижилер болур. Чижээ, Ак-Кара Суг деп черде чурттап турар Хертек Ыяң дөрт чылгы малды чизеге киирбээн. Ол ышкаш Кара-Хөл бажында аалдарда 3-тен 5 баш чедир чылгы малдар чизеге кирбээн болган.

Чылгы малды паспорттаар чорук албан черинге-дээ, малдың ээзинге-дээ ажыктыг болурдан хензиг-дээ каража болбас. Чылгы малдың ниити саны, кымда кандыг мал барын албан чери билип, дамзы документилиг турары чугула. Бир эвес мал чиде берзе, оон-ээзи ындыг мал читкен деп, паспорт ёзугаар чарлаарда, дилээрде ажыктыг болгаш барымдаалыг болур. Ылаңгыя оор алган малды истеп тывары белен апаар. Оон ынай чизеге малын дамзылаттаас бузурар чорук моон база илереэр болгаш моон соңгаар чидер ужурлуг.

Х. ДОЙНУҢ,
кодээ Совет даргазы.

Ажылдавайн турар

«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырында улусчу дружина соолгу чылдарда шуут ажылдавастаан. Моон уламындан чамдык кижилер хөй-ниитинин корум-чурумун үреп турда, олар-биле кандыг-дээ демисел чорутпайн турар. Магазинге, клубка, өске-дээ хөй-ниити черлеринге эзирик келир, эжиктер, соңгалар үрегдээр, чурттакчы чонга амыр-дыш бербес чоруктар суурда эвээш эвес болгулап турар. Улусчу дружинниктер 40 ажыг кижи. Дружинниктерниң командири салбырның бухгалтери М. Докмит бо хүннерге чедир кандыг-дээ ажыл чорутпаан. Суурда эш-хүүзүнүң судунуң сураа шуут читкен.

Булун-Терек суурда хөй-ниитинин корум-чурумун үреэр чоруктар-биле демиселди күштедирер дугайында шиитпирлиг хемчеглерни алыры ында партия, хөй-ниити организацияларындан негеттинип турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Польша техниканың чедиишкини

Польшаның тудуг-орук машиналарының база химия-эм, нарын чем үлетпүрүүнүң дериглериниң баштайгы делгелгези Ыраккы Чөөн чүкче улуг чедиишкинниг эрткен. Ону 70 муң ажыг кижи изээп карген. Даштыны садыгның «Полимекс» болгаш «Варимекс» каттыжыышкыннары күчүлүг экскаваторларын, тудуг краннарын, нарын чем, эм бүдүрүлгелерин хандырар, ажылжи аажок бүдүнгүр дериглер шугумнарын делгеп киргүскен. Совет тускай эртемниглер ону сонуургаан.

Ыраккы чөөн-чүкчүлер Польшаның техниказын ук делгелгениң ажыттынар мурнунда-ла билир турган: акы-дүңма ол чурттуң машиналары Амур девисиззириниң чаа тудугларында чедиишкинниг ажылдап турар.

Браззавильде байдал

БРАЗЗАВИЛЬДЕН СЭТА-ның корреспондентизи В. Райкерус мынчалдыр дамчыткан: Браззавильде байдал дүшкүүрлүг болуп артпышаан. «Хөй-ниитиниң корум-чурумун болгаш хамаатыларның айыыл чок чоруун хандырар соруланы барымдаалааш», чазактың үндүрген саавырын ёзугаар хооржга дүңну өттүр шериг патрульдары чоруп турар. Ылангыя африканнар чурттап турар кварталдарда кол-кол болгаш доора күдүмүч белдирлерин айыыл чок чоруктуң күштери таңныылдап турган, дүне транспорт болгаш чадаг кижилер аргыжарын шуут хорап каан.

«Конго революциязының үнү» радиостанция улуска Национал революстуг шимчээшкин партияның Браззавиль организациязының кыйгырыын тараткан. «Төрел болүктериниң аразында өскележир чорукту ажыглаан, империализмниң шивишкиннери болгаш чалчалары хан төгер месилдежиишкиннер үндүреринден безин далдаравайн, эрге-чагырга әжелеп алырынче чүткүлүн салып турар... Национал чаңгыс эп, найырал болгаш айыыл чок чорук чокка чурттуң депшилгедир, чечектелиишкинниг турар аргазы чок» деп, ол кыйгырыгда онзалап демделээн.

Радиога дамчыткан тускай дыңнадыгны ёзугаар национал революстуг шимчээшкин партияның бүгү найысылал федерацияларының удурткучуларын база ол партияның Төп Комитединиң Браззавильде турар кежигүннерин чөвүдел хуралга чыылдырган. Радионуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол чөвүдел хурал республиканың президентизи болгаш Национал революстуг шимчээшкин партияның чиңгине секретары Альфонс Массамба-Дебаның даргаланы-биле эртер.

Найысылалче баар оруктарның шуптузу хагдынган болгаш оларны айыыл чок чоруктуң күштери камгалап турар. Онза айтыышкын үнгүже чедир Конго хемниң ындыы эриинде Киншаса-биле паром, телефон харылзаазын үскен. Ынчалзажок Браззавиль биле даштыкының аразында харылзаа өй-тавында боттанып турар.

Политиктиг кризис

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Боливияда президент Баррьентостуң ажыл-чорудулгазынга чүүл-бүрү политиктиг бөлүглежиишкиннериниң хөөн чокталганының уламындан болган политиктиг кризис үргүлчүлевишаан. Онза байдал тургузарга болгаш министрлерниң шериг чөвүделин төмүйлаарга-даа, ёзу-чурумну быжыглаарынга дуза болбаан информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чуртта чазакка удурланган митингилер болгаш чыскаалдар үргүлчүлеп, президент биле конгресстиң аразында месилдежиишкиннер улам күштелип турар.

Баррьентостуң бүгү талаладан ыйдыышкынга таваржып турар ёзу-чуруму чүгле Вашингтонуң деткимчези-биле эрге-чагырга холгаарлаарын оскунмайн турар.

даштыкыда

IX Бүгү-делегей фестивалынга

Совет культура төвүнге ССРЭ-ниң болгаш Францияның аныяктарының төлээлери ужурашкан. Бистиң кыстарывыс чаңчыл болган орус ёзулалдың хүндүлел демдээ кылдыр аъш-чемниң дээжизин француэтарга туткан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельниковтуң чугаалааны: «Делегейге кайгамчык революсчуларны, шылгарааңгай эртемденнерни, уран чүүлдүң ажылдакчыларын берген Франциянық алдарлыг улузун ынакшыл болгаш кичээнгей-биле көрүп турар бис».

Франциянық Коммунистиг аныяктар шимчээшкининиң чиңгине секретары Франсуа Ильсемнуң демделээни болза, ам совет аныяктарга эп-сеткил каттыштырылгазының сеткил-сагышынга француз ооллар, кыстар база каттыжып турар.

Ужуражыышкынның түңнелинде оон киржикчилери «Интернационалды» ырлаан.

* * *

Совет, араб аныяктарның митингизинге чүве чугаалап тургаш, Араб социалистиг аныяктар организациязының ТК-ның бирги секретары Муфит Шихабтың медеглээни: «израиль агрессорларга эжелеткен черлерни хостазарын чедип алыр бис».

Чыылганнар Валентина Николаева-Терешкованың чугаазын диңмиттинг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет болгаш араб аныяктарны хелбаштырган найыралдың сырый харылзааларының дугайын ол чугаалаан.

Муфит Шихаб тукту болгаш тураскаал белеткерин совет төлээлерге дамчыткан.

* * *

Аныяктарның фестивалында дыштаныр хүннер чок. Август 4-те воскресеньеде делегейниң аныяктары «Кижиниң эргелерин камгалаарының хүнүнө» эрттирген. Эртенден эгелээш Софияның чоогунда Титоша дагже массалыг үнүүшкүнүнү организастаан.

София университединиң улуг залынга аныяк ораторларның митингиге үнү чүткүлдүг дыңналып турган. Оон лозунгу — «депшилгелиг политиктиг хоругдаттырганнарга хосталга».

«Аныяктарның эргези дээш» программада көрдүнген конференция төлээлериниң улуг сонуургалын болдурган.

Чаңгыс эп дээш, эп-сеткил каттыштырылгазы дээш

БЕЙРУТ. (СЭТА). Араб чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң чөвүдел хуралының шиитпиринде чугаалааны: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1968 чылдың ноябрь 25-те Москвага чыылдырарын айыткан делегей Чөвүдел хуралы коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң хүрээлениң улам ыңай сырый каттыштырарының оруунга чугула үе-чада болур дээрзинге чигзиниг чок». Ол чөвүдел хуралдың киржикчилери «марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээн делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын хандырар дээш демисел ам эң-не ойу келген сорулга апарган, ук сорулга коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партияларның кичээнгейининң төвүнге доктаамал турар ужурлуг» деп түңнелди кылган.

БАЙЛАКТЫГ ЧЕР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Хариан штадының Томаш деп черининг девискээринде хөй демир рудазы байлактыг черлер тывылган. «Пэтрист» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол руда 50 хуу ажыг демирлиг деп чүве баштайгы шинчилелдерден билдинген.

Кыдатта болуушкуннар

Июль 28-те, Мао Цзэ-дун болгаш оон бүгү штавы Пекининн дээди өөредилге черлериниң хүнвэйбин организацияларының баштыңчыларын хүлээп алган болгаш «күш ажыглаар демиселди соксадыр» деп оларны кыйгырган. Мао Цзэ-дуннуң бөлүү «массалыг организацияларга» ындыг янзылыг кыйгырыгны каш удаа үндүрүп келген. Ынчалза-даа ол кыйгырыглар мынчага чедир ажыктыг чүвени бербээн. Хунвэйбиннериң, цзаофаньчыларның отрядтарының аразынга «күш ажыглаар демисел» чамдык можуларга база үргүлчүлеп келген болгаш хан төгүүшкүнүүт чепсектиг демиселдиң хевириче шилчээн.

Хайгаракчылар ол демиселдиң үзазидыккан характерин элээн чылдагааннар-биле тайылбырлап турар. Ол чылдагаанналрның бирээзи болза, «Маонуң штавында» шош-содаа болгаш аңаа холбаштыр Пекининн чөрүшкек айтыышкынзары болур дээрзин олар санап турар.

Чижээ, июнь эгезинде чепсектиг бөлүглелдерниң демиселинге киришпес деп айтыышкынны шериг кезектерине берген чамдык үеде шериг кижилер ол директиваны барымдаалап турган. «Чөөннерни баскан» дээш «культурга революциязының» характериниң талазы-биле бөлүкке бүрүүдаттырган көскү шериг начальныктерин канчаар ажылдан дүжүрүп база контрреволюстуг илдегеттер деп шэмнээнын шериг кижилер утпаан. Маонуң ол айтыышкыны күштүг турган каш неделяларның дургузунда элээн можуларда байдал улам дорайтаан. Ынчангаш «культурга революциязының» характериниң талазы-биле пекин бөлүү хунвэйбиннериң болгаш цзаофаньчыларның организацияларын контрольдаар арга-шинээ чок деп чүве тодаргай апарган. Чүгле армия Мао Цзэ-дуннуң чөлегнижи бооп шыдаар деп чүвени шериг кижилер көргүскен.

Даштыкы парлалганың дыңнадыгларындан ап көөрге, Пекинден шериглерге мырыңай сыр-дедир дужаалдарны чорудуп турар. Чижээ, 64-кү армияны соңгу талдан Гуандун можуже чоруткан, аңаа ол армия «күштүг ажыглаар демиселди» эртиллериниң болгаш пулеметтарның дузазы-биле чайладырын орадажып турар.

Чепсектиг демиселдиң үзамдыканының ийиги чылдагаазы болза Пекин биле можуларда маочу эрге-чагыргаларның аразында чөрүлдээлер кылдыр айтып турар. Шынында чамдык можуларда «ревкомнар» чүгле чепсектиг бөлүглелдерин деткиир, ынчаарга «культурга революциязының» характериниң талазы-биле бөлүк «ревкомнарның» удурланыкчыларын детким туварын айыткан фактыларны Кыдаттан келген дыңнадыгларга демделеп турган.

Ындыг болза-даа оон өске чылдагаан база бар, кыдат можулар парлалгазының бижээни-биле алырга, ол ам кол чылдагаан болуп бар чоруур. Чепсектиг демисел Мао Цзэ-дун бөлүүнүң политиказынга болгаш «ревкомнар» дээр чүвезиниң кара тразында ажылаашкынынга таарзынмас чоруктуң кедерээнин илергейлеп турар. «Массалыг организацияларның удуртулгазынга Маонуң шугумнары сиңниклээн, ынчангаш олар «Мао штавының стратеггиг бүгү планнарын үзүп,» «кол согуушкунун ревкомнарга удур угландырып турар» деп, маочу парлалга бо-ла хомудап бижээн турар.

Гуандун можунуң «ревкомунуң» органы — «Наньфан жибао» солунга июль 15-те парлаан чүүл бо талазыбиле характерлиг. «Мао штавының» ол можуда дайзыннары маочу чаа эрге-чагыргага удур «шаап халдаашкынны калбарткан», «улус массаларның чамдык кезиниң» ортузунга боттарының салдарын ажыглавышаан, олар «корум-чурум чок чоруктарны болгаш өңүүк-чөңгээлерни организастап турар„ албан черлеринче болгаш шериг кежектериниң халдап, боо-чеңсекти болгаш шериг хереселиня хынаап ап, чарын-даа улусчу-хосталга армияның дайынчыларын болгаш командирлерин өлүрүп турар» деп, ол солун хомудап бижээн. Солуннуң бижээни-биле алырга, Маонуң дайзынары «эрге-чагырганың чаа органнарынче» халдаашкын кылыры-биле боттагарының күштерин эде тургузуп алган. Олар «демир-оруктарны үрегдеп, шериг объектилериниче халдап», харын-дээ «чажыт радиостанцияларны» организастап турарлар. Кажан узун ыяштар-биле чепсегленген ажылчыннар Мао Цзэ-дуннуң чогаалдазын ышкаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партияны кыдат коммунистерге үлегер болуп келген болгаш кезээде болур-дээ деп сөстерин ында парлаан.

Мао Цзэ-дуннуң шаандагы чугааларын, ам «контрреволюстугаар» дирткен Лю Шаоцияңның болгаш өске-дээ кыдат удуртукчуларның ол ышкаш медеглелдерин чаа цитатчыгашта база парлаан.

(СЭТА).

ЭРГИНИҢ АРТЫЫШКЫНЫНГА УДУР

Амгы үеде бистиң чуртувус бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчиириниң мурнуу чарыында туруп турар болгай. Ол дээрге коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг чедиишкини-дир. Мындыг өөрүшкүлүг үеде чамдык кижилерниң медерелинде эргиниң артыышкыннарынга удур демисел чорудуп, масса-политиктиг ажылды чон ортузунга улам дыңзыдары база бир кол сорулга. Мооң-биле холбаштыр Эрзин районда «Коммунизмче өрук» колхозтуң девискээринде чамдык чүүлдерни маңаа бижиксээн мен. Хүрээ-хииттиң дуган чергелиг балгаттары көзүлбейн турар болза-даа, ийи-чаңгыс кижилерде шажынга чүдүүрүнүн хөөннери тургулаар. Ол чүнүң-биле илереп турарыл?

Чазын Эрзинге ширинн, соок-даа болгулаар. Ол өйде агаар-бойдус ширииннеи берген болза, Эрзин бажынче экспедиция улузу чоруп, дош кырладыр дээш, азы хову оъттарын аидазын-биле үзе тырттырып тургаш, азы чамдык кижилер «чаттыг оъттар» чулуп тургаш, кудай баксыраткан дижир чүүлдер бар. Оруктарга, кежиглер аксы черлерге, арттарга ыяштар кадап, оларга янзы-бүрү пөстер азар, баглаар чүүлдер база бар.

Бистиң колхозтуң девискээрин көөр болза, ол-бо черлерде бичии-бичии хөөрлер бар. Оларның чаны-биле арттерге «коргунчуг» дээр, ында «азалар» болгаш «четкерлер» бар дээр чугаалар база-ла дыңналып турар. Эрткен кыжын бир аныяк оол бодунуң угаан чок, тенээ-биле, азы та кандыг чылдагаан-биле чүве, боду өлген. Ам ооң чурттап турган бажыңынга кым-даа чурттавас, чүге дээрге ында ооң «сүнезини» артып калган суг дигилээр турду. Мооң меге-хоозунун ол-ла дораан туттурган, чүл дээрге, кудук казар дээш ында чеде берген эштерге көдээ Совет ол бажыңны чурттаары-биле берип каан, олар ында менди чаагай, хөглүг, эрес чурттап турарлар-дыр.

Кижи мөчээн соонда, ооң 49 хонуун база өске-даа чүү бир чүүлүн демдеглээр дээш, массалыг арагалаашкын болгулап турар таварылгалар база бар.

Эрткен чылдың ноябрьда колхозтуң бир малчынының коданындан кезек малды бөрү чээн. Ооң-биле холбаштыр чамдык кижилер: «ол-ла болгай, өскен-төрээн чуртун каггаш, өскээр көжүп келирге ындыг. Кунгуртугнуң эзи каргаан-дыр» деп тургулаан.

Бо бүгү чүүлдер чүнү чугаалап турарыл? Мында кол-ла чүве — шажынга удур пропаганданың кошкаанда. Колхозта партия, комсомол болгаш «Билиг» ниитилелиниң организациялары бо талазы-биле кошкак ажылдап турарын бо чүүлдер айтып турар-дыр.

Ооң-биле кады, бо болза бойдус эртемнериниң, черле эртем ёзузунга үндезилээн пропаганданың бисте кошкаан база чугаалап турар. Лекторлар, пропагандистер, агитаторлар чамдык кижилерниң медерелинде эргиниң артыышкыннарынга хамаарыштыр бүгү масса-политиктиг ажылды анализтеп көөр, ылаңгыя үстүнде чугаалаанывыс ышкаш, ындыг артыышкыннарны хайгаарап көргеш, ооң чүү чүвеге үндезиленип турарын сайгаргаш, чылдагааннарын тыпкаш, аңаа удур доктаамал ажылды чорудар талазы-биле бисте четпес.

Кижи бодап көөрге, бо байдалче кичээнгейни углап, масса-политиктиг ажылды маңаа хамаарыштыр улам чидиг, дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр организастап, бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр үе ам келген. Ол айтырыг-биле холбаштыр колхозтуң партия организациязы тодаргай хемчеглерни алза чогуур.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Чаштарның кижизидилгези дээш

Адыр-Кежиг суурда аңчыларның болгаш ивижилерниң уруглары улуг кичээнгейниң адаанда турарлар. Оларга эки аъш-чемни белеткеп берип, хөглеп ойнаарынга эң-не таарымчалыг байдалды тургускан. Уруглар садының бажыңы делгем болгаш арыг-силиг. Бичии уруглар-ны дуржулгалыг кижизидикчилер хайгаарап турар.

ЧУРУКТА: Уруглар садының кижизидикчизи Т. Булатова уругларга ном номчуп олурары.

О. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

Тожу район.

НОМЧУКЧУНУҢ ҮНЕЛЕЛИ

Аныяк шүлүкчү Анатолий Допчааның шүлүктери «Улуг-Хем» альманахка, республика солуннарының арыннарынга көстүп келгилээрин номчукчулар билир боор.

Ам бо удаада шүлүкчүнүң «Чаптанчыглар» деп баштайгы чыындызын номчукчулар холга алганнар.

Булут, хатка муңгаштатпас,
Амыдырал өөрүшкүнү
Аас-кежиин чаяап турар
Буянныг үш чырыткы бар:
Ленин!
Октябрь!
Партия!

«Чаптанчыгларның» эгезин ажыткан «Үш чырыткы» деп шүлүкте ындыг одуруглар бар. Шынап-ла, ол одуругларны номчаан кижи, карактарын шийипкеш, боданыр болза, үш чырыткы өртемчейде үш хүн дег чайыннаныр, чалбыышталып турганзыг апаар. Чечен сөстүң күжү деп чүве ол-дур! База-ла патриотчу темага бижиттинген «Дайынчы күш — аныяктар» деп шүлүү чүгле аныяктарның эвес кырганнарның-даа сеткил-сагыжын хайындырып, чүректерин чалыыткадып келири билдингир. Кайы хире уран-чечен, чиге сөглээн-дир, көрүңердаан:

Улуг-Хем дег оккур, күштүг,
могаг билбес
Уран дарган найыралга
каңналган бис.

Шүлүкчүнүң бичии уругларга, чаптанчыгларга, бижээн шүлүктерин номчааш, кижи чайгаар-ла оларның делегейинге хаара туттунуп кире бээр. «Садчыгашка», «Чочагай», «Бичии чогаалчының ыры» деп шүлүктер ындыг.

Демин чаа-ла коридорга, кудумчуга ойнап халчып турган бичии оолдар, уругларны ам, коңга хапкан соонда көөрге, көңгүс өскерли хона бээр: сактырга-ла ханы бодалче дүлдүне берген, чаа чүүлдү сонуургап, башкызын кичээнгейлиг дыннап, күзелге чүгленипкен олурар кылдыр көстүп кээр. («Коңга» деп шүлүк).

«Чаптанчыгларда» эң-не чедиишкинниг бижиттинген чогаалдар баснялар болгаш шоодуглар деп санадым. Шүлүктүң бо хевиринге авторнуң мергежилдии илдең. Шүгүмчүлелдиң болгаш шоодугнуң чидиг чепсээ — «ажыг» сөстү шилип ап, тып билиринге улуг күш, мергежил негеттинер. Шоодуглар, баснялар дораан-на четпестерни «Хараалынга», «Межирген болгаш ооң камгалакчылары» — хүннүң амыдыралында четпестерни чечени-биле сойгалаан.

Чогаалдың «ханаларын» тудуп тургузарынга эргежок чугула «материалдарның» бирээзи болур деңнелгелерни чедимчелиг тып ажыглаанындан, номда шүлүктерниң дээштиг күжү ында.

Ховуда иш төнгени дег,
Коридор ээн чыдып калыр...
(«Коңга»).
Чамдыктары кээргенчиг —
Чаъста хой дег, сирилээн
тур...
(«Ийи чурук»).
Чагны дыгааш, быжырып
каан
Чавана дег, чарлыр четтим.
(«Папканың хомудалы»).

Мындыг чаа деңнелгелерлиг шүлүктер сеткилге дораан чедип, номчукчунуң бодалын хандырыптар.

Шүлүкчүнүң бараалгаткан сөңүн улуг хүндүткел-биле хүлээп албышаан, сеткилим ханмаан чамдык чүүлдерни демдеглекседим. «Чаг бергенинге чарбыттынган» деп барбас боор.

Номда «Часкы эртен» деп шүлүк бар. Мында часкы эртенниң чурумалы бүлүртүн көстүр.

Бирги дөрт строфаның баштайгы ийи одуруу-биле сөөлгү ийи одуруунуң аразында харылзаазы кошкаш кыны бээр, аян буступ турар. Ол ышкаш ында чурумал чайгы чылый берген хүн караа сагындырар. Часкы эртен хүн үнүп олурда куштар чаа оттуп турар, харын итпик, хек чылыг хүн караанга таалап ырлаар эвес деп бе!

«Катокта» деп эки бижиттинген шүлүк-биле «Баштайгы ис» деп шүлүк чаңгыс арында. Деңнээлиңер:

Халааш, сыг дээн кашпагайга
Хартыга-даа кайын чедер,
Кончуг күштүг соок безин
Хоюп турар чорбажыкпе!
(«Катокта»).
Орук баштай изээним дээш,
Орта ушпайн барганым дээш,
Өөрүм соондан бады келгеш,
Өөрүшкүлүг мактадылар.
(«Баштайгы ис»).

Баштайгызы уран-чечен чуруттунган одуруглар, а сөөлгүзү «кара чугаа»-биле холужа берген.

Ол-ла «Баштайгы истиң» бирги строфазында эге аяннажылга шүлүкке күш киирбейн турар. «Хаак», «кадыр» деп сөстер аяннажылгага аралаштыр киргилээш, шынарын баксыраткан. «Хава» деп шүлүктүң идейлиг деңнели чавыс. Ында хава ытты кончуг каржы кылдыр чурааш, сөөлүнде чассыткан хевирлиг көргүзүп каан. Ыт (эң ылаңгыя хава уксааның ыттары) конфет хамаан чок, чигирлиг чем чивес, аңаа хөөн чогун номнуң автору билир болгу дег. Бичии уруглар безин конфет чигенде ыды огланырга хлеб азы далган октап бээрлер болгай.

«Күске» деп шүлүктүң сөөлгү строфазын ап каапса, мурнуку ийи строфада күскениң овур-хевири тендии эки чуруттунган. Оорларны колдуунда-ла көк бөрүлерге дөмейлээр болгай, ынчангаш сөөлгү строфа артык хевирлиг.

Номда кирген «хомуду», «малдыыр», «шеден» дээн чижектиг эргижирей берген сөстерниң (архаизмнерниң) тайылбырларын адаанга кылган болза эки ийик. Амгы үениң бичии уруглары билбес болуп чадавас. «Дөгээн чок-ла оваалап каан» (ирт мунган төш) деп одуругда «дөгээн» деп сөс билдинмес. «Дөгээн» деп та, чүү дээни ол (ындыг сөс «Тыва орфографтыг словарының сөөлгү үндүрүлгезинде база чок), билдинмес. Анаа-ла «Тавак долдур оваалап каан» деп чугаалап болгу дег-дир.

Номнуң чурук каасталгазын чурукчу Ш. Кууларның күүсеткенин демдеглевес аргажок. Даштында ясли-садта ойнап турар уруглар номнуң «Чаптанчыглар» деп адынга дүгжүп турар. Иштики чуруктары ында бижиттинген шүлүктерниң утказы-биле зайлажып, уткага немелде тайылбырны бериптер. А номнуң бирги арнында хава ытты чуруваан-даа болза, аянныг чараш көстүр ийик. Тыва хээлер (орнамент)-биле каастаан арынга ыт чуруп кааны эпчок.

Шүлүкчүнүң биске бараалгатканы «Чаптанчыглар» деп ном-биле мынчаар таныштым. Ынчангаш Анатолий Донаевичиге чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп, ам-даа эки чогаалдарны шаңнаар боор деп идегеп каайн.

Н. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район, Биче-Тей суур.

Критика болгаш библиография

Дуржулга участогунда

Суг-Аксы суурдан мырыңайла ырак эвесте чиңгир-ногаан оймак болгаш садчыгаш бар. Эртенден орайга чедир-ле аныяктарның болгаш школачыларның хөглүг чугаалары, ыры шоору оймакка диңмиттелип турар. Бо болза Сүт-Хелде Суг-Аксы ортумак школазының башкызы Ондар Базыр-оолга удурткан школаның дуржулга участогунуң бригадазы-дыр. Бо бригада эрткен чылын 0,3 га картофельди, 0,2 га ажыг свёкланы ажаап чайлааштың картофельдиң га бүрүзүнден 15 центнерни, свёкланың 1 гектарныындан 14 центнер дүжүттү өстүргеннер.

Бо чылын дуржулга участогунда 9-ку класстардан өрү элээн каш өөреникчилер практика эрттирип турарлар. Олар картофельдиң бок үнүштерин аштавышаан, одуруглар аразын бир удаа сайзыратканнар. Өөреникчилер бо чылын картофельди га бүрүзүнден 16 центнерни, а свёкланы бир гектардан 15 центнерни өстүрерин хүлээнгеннер. Дуржулга участогунда өң-баазын, янзы-бүрү сорттарның чечектери, капуста, согуна, помидор, огурец, укроп, морковь, ранетка дээш черле кандыг-даа ногаа аймаа бар. Олар дээрге каш янзы өңнери-биле школаның девискээрин каастап, бодунуң чаагай чыдын кижилерге дамчыдып турар.

Б. ОНДАР.

Белеткел эки

Республикада школалар септелгелери үргүлчүлевишаан. Хөй-хөй школалар чаа өөредилге чылынга белеткелдерни ам доозупкан.

Эрзин районнуң Нарын болгаш Эрзин ортумак школалары септелгени өөредилге чылы төнери билек-ле эгелей берген турган. Ылаңгыя Эрзин ортумак школаның бүгү коллективи эки ажылдаан. Класстарны, стол, сандайларны болгаш парталарны септеп дооскан. Эки дериттинген физика болгаш химия-биология кабинеттерлиг болуру чугула турган. Бо чылын ындыг кабинеттерни база тургускулап алган. Нарын ортумак школазының чаа өөредилге чылынга белеткелдери база-ла эки. Маңаа физика, химия кабинеттери база тургустунар. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгениниң 100 чыл болурунга уткуштур ооң революсчу ажыл-чорудулгазының дугайында көргүзүг материалдарын, литератураны делгээн өрээл турар.

Школаның септелге ажылдарынга Кыргыс Дүгер, Палма Хорлова, Соян Серекей, Шимит Долчут олар эң-не идепкейлиг киришкеннер. Өөредилгениң көргүзүг материалдарын болгаш литературазын белеткээринге башкылар Ондар Дамба, Чооду Шайтар, Чооду Назын олар эки киришкен.

Садыгжы Сержиңмаа Дастан

Кадарчы Салчак Калчан-оол, Мугур-Аксынга магазинни хаптарының мурнунда чедер дээш, аъдын дүргедедип орган... Кожазында хой кадарчыларының аалынга ам чаа-ла чорааш бар чыдары ол. Кадарчылар ону эки хүлээп алган: хоюг сарыг шай-биле шайладып, кадыының, мал-маганның ончамендизиниң дугайын айтырганнар. А соонда ооң мурнунда көрбээнин көргүскеннер.

Кончуг чараш бичии хааржакчыгаш. Ындыг хааржакты карманнап ап-даа болур. Ооң онзагай чүүлү — музыка. Кызылдан сөөлгү медээни дамчыдып турары ол болган.

— Транзистор тур — деп, кожалары Салчакка чугаалааш,— ону ажылдадырынга салаа хире батарейжигеш херек — деп тайылбырлааннар. Кадарчы ону ыяп-ла садып алырын шиитпирлээш, залынга хап чедип келгеш кадайынга:

— Ховуга хой кадарып чорааш радио дамчыдылгазы дыңнаксай-дыр мен — дээн соонда база катап аъттанып-кан.

Көдээ магазинге ооң дилээн эвилең садыгжы кыс дыңнааш, транзисторлар магазинде ам чок, Кызылдан чагыдып эккелдирер дугайында хемчээн алырын аазаан. Шоолуг бүзүревезе-даа чагыг дептеринге демдегледип алган. Бир ай хире болганда көдээ магазинниң эргелекчизи Сержиңмаа Дастан аңаа «Сувенир» деп чаа транзисторну тывыскан. Кадарчы бүгү-ле сеткилинден өөрүп четтиргенин садыгжыга илереткен.

Мугур-Аксында көдээ магазин эргелекчизи Сержимаа Дастанның ажылындан чаңгыс таварылганы көргүстүвүс. А ындыг таварылгалар бир хүнде-ле та чеже болур чүве. «Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай байдалы улам-на экижип орар. Кижи бүрүзү кандыг-бир эки чүүлдү садып алырын күзээрлер. Сөөлгү үеде садып алыкчыларның чагыы улам көвүдээн. Ону четче хандырары садыгжыдан кол хамааржыр.

Сержиңмаа Дастан кажандаа оожум, эвилең, хынамчалыг. Садып алыкчы бодунуң күзелин чугаалаарга, баартак кырында шилип алыр барааннар көстүгүлеп келир. Шилип алырынга дузалажып, бараанны чөптүг ажыглаарының дугайында ол сүмезин бээр.

Бодунуң садыгжы ажылынга Сержиңмаа Дастан ынак, харыысалгалыг профессияларның бирээзи деп санап, аңаа бүгү-ле күжүн үндүрер кижи. Көдээге садыг ажылын сайзыраңгайжыдарынга чүткүлдүг ажылы дээш «Совет хереглел кооперациязының тергинин» демдек-биле шаңнаткан. Мугур-Аксының чону ону көдээ Советтиң депутадынга соңгуп алган.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Футбол

Августуң 3—4-те «Хүреш» стадионунга Саян артындан келген Абаканның алгы заводунуң «Торпедо» командазының футболчулары-биле эш-хуузунуң ийи ужуражылгазы болуп эрткен. Аалчылар суббота хүнүнде Кызылдың «Вымпел» командазы-биле ужурашкан.

Баштайгы хүннүң маргылдаазы 2:1 санга дооступ, аалчылар тиилелгелиг болган.

Абаканчылар воскресеньеде эрткен чылда республиканың чемпион командазы «Динамо»-биле ужурашкан. Оюн аалчыларның чидиг халдаашкыны-биле эгелезе-даа, шөлдүң эзлери оларның оралдажыышкынын чер алыспаан.

Оюннуң ийиги чартыы эгелээн бистиң футболчуларывыс шөлче баштайгызындан-даа артык инициативтиг киргеннер, удурланыкчызының хаалгазынче улаштыр-улаштыр 3 санны киргеннер. Бо аразында оларның хаалгазынче чүгле чаңгыс сан кирген. Сан 6:2 болуп, шөлдүң эзлериниң тиилелгези-биле доозулган.

Абакан командазы Кызылдың динамочулары ышкаш август 9-та крайның кубогу дээш ойнаарлар, а бистиинге Кемерово хоорайның футболчулары аалдап келирлер.

М. ГАМИДОВ.

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Шүүттүг бичии оол»** 10, 2, **«Ужуралдар дилекчилери»** 12, 3.45, 5.40, 7.35, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Кичээн, кырганава»** 10, 12, **«Диверсантылар»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Холегеде кижи»** 2.30, 4.30, 6.30 8.30 шактарда.

Сибирь язвазының дугайында чүнү билзе чогуурул

Сибирь язвазы—кончуг халдавырлыг аарыг, ол аарыгдан бүгү малдар — инек, хой, өшкү, чылгы, буйвол, элчиген болгаш хаван аарыыр.

Аарыгның кижиге халдаарының кол дөзү болза аарыг малдар болур.

Микроскоп-биле дыка улгаттырып тургаш көөрге, шөйбек хевирлиг көстүр тускай микробтар сибирь язвазы деп аарыгны тывылдырар. Ол микробтарның онзагай байдалы болза спорланы бээри (таарымча чок байдалдарда быжыг туруштуг чорукту бодунга тургузуп аптар аргалыы) болур. Спорлар —ол болза быжыг карт-биле шыптынган микробтарның кончуг быжыг туруштуг хевири болур. Спорларның тургустунарынга агаарның кислородунуң четчир санныг бар болуру эргежок чугула: малдың организминге сибирь язвазының микробтары спорлар болуп хуулуп шыдавас.

Сибирь язвазының спорлары канчаар-даа аажок быжыг туруштуг болуп турар: олар сугга каш чылдарның дургузунда, а хөрзүнге — он-он чылдарда амыдырап шыдаар аргазын камгалап артып каарлар. Хайындырыышкын азы дезинфекциялээр (халдавырны хора чок болдуруп өлүрер) эмнер сибирь язвазының спорларын чүгле үр үеде хайындырарга азы хораннаарга өлүр. Кижиниң азы малдың организминге киргеш, спорлар микробтар кылдыр хуула бээр, олар өзүп көвүдээр болгаш аарыгны тывылдырар.

Сибирь язвазының спорларынга бодаарга, микробтарның тыны шоолуг быжыг эвес, өлүүчел болур. Оларны хайындырыышкын болгаш дезинфекцилээр эмнер дүрген өлүрүп шыдаар.

СИБИРЬ ЯЗВАЗЫ КИЖИГЕ КАНЧААР ХАЛДААРЫЛ?

Аарыг малдың дашкаар үнүп чоруур чүүлдери-биле (сидии, одээ) үнген микробтар оът-сигенге чыпшынар, ону чиген мал сибирь язвазындан аарый бээр.

Чайгы үеде хан сорар чамдык сээктер (маастар болгаш өске-даа сээктер) сибирь язвазын тарадырынга арганы берип турар.

Кижиниң организминче сибирь язвазының тывылдырыкчызы кеш кырының карттарының балыгланганын, үрелген черлерин дамчып база тынар оруктарны дамчып кирип болур.

Кижилерге колдуунда-ла аарыг малдардан дорт халдаар. Оон аараан малды өлүргеш, союп-бузуп турда, сибирь язвазының микробтары халдай берген продуктуларны аъш-чемге белеткеп азы чемге ажыглаанындан, аарыг малдарны ажаап турар үеде бодунуң гигиеназын (арыг шеверин) сагыырының дүрүмнерин хажытканындан кижи ол аарыгны халдадып ап болур.

Аарыг малдарның чиг эъдин (дүгү, кежи, хылы болгаш өске-даа чүүлдери), база ол ышкаш, халдавыр чыпшынган чиг эъттен, бөрт, алгы хөректээш тон, хол хаптары, чүлүттүнеринге хереглээр кисточкалар болгаш өске-даа чүүлдерни кылган эдилелдерни дамчыштыр база-ла аарып болур.

Кижилер холун дамчыштыр алгы-кеш дээн ышкаш шала кылган кылыглар алыры кончуг айыылдыг. Мындыг арга-биле сибирь язвазындан кижи аарып болур.

Сибирь язвазындан көдээ ажылдагый ажылчыннары — кадарчылар, ветеринар ажылдакчылары, мал согар черлериниң ажылдакчылары болгаш алгы-кеш ажылдап кылын, ону даарап турарлар хөй аарып турар. Ынчалза-даа аараан малдарны өлүрер, аарыгның халдавыры чыпшынган чиг эттерни шыгжап кадагалаар дугайында ветеринарияның арыг-шевер талазы-биле дүрүмнерин күүсетпес болза, кандыг-даа ажылдыг кижи сибирь язвазындан аарый берип болур. Аал-оранга ындыг аарыг малды өлүргениниң, өлген малды сойганының, ол малдың эъдин чемге ажыглаанының уламындан сибирь язвазындан өг-бүле ишти шуптузу аарып болур.

Моон аарыыр чоруктар колдуунда-ла чайгы үеде таваржып, чартык хирези ИЮЛЬ—АВГУСТ айларга онаажып турар.

ААРЫГНЫҢ КАНЧААР ААРТЫП ЭРТЕРИ

Малдарга аарыгның халдавыры эгелээнинден тура көскү демдектери тывылгыже чедир 3—6 хүннер эртер.

Бир эвес халдавыр кемдээн кешти дамчыштыр болган болза, микробтарның нептерээн черин тударга изиг ыжык болур болгаш дораан-на билдинип келир. Аарыгның ындыг хевириниң үезинде эки эмнээрге мал сегий берип болур.

Малдың шөйүндүзүнче халдавыр киргенде, аарыгның өлүмнүг хевири дораан өөскүй бээр. Аарыг малдың температуразы дүрген бедиир, ол анаа-ла ханныг чүве өдер, сидии кызыл өңнүг апаар. Аарып эгелээниниң сөөлүнде удатпайн сүдү соглуп эгелээр. Колдуунда-ла аарыг мал 2—5 хонгаш өлүп каар.

Хойларга сибирь язвазы нургулайында-ла кончуг дүрген эртер. Ооң чылдагааны-биле көңгүс кадык мал хенертен моорап кээп дүжер, оон бүдүн чартык шак хире болгаш, өлүп каар. Чамдыкта сибирь язвазының шак ол дүрген хевири мыйыстыг бода малга (инекке) база таварышкылаар.

Кижиге сибирь язвазының үш хевири көстүп турар: кештиң, шөйүндүнүң болгаш өкпениң.

Аарыгның халдаан үезинден эгелээш, баштайгы демдектери көстүп келиринге чедир үе бирден чеди хонук (ортумаа-биле 3 хонук) болур.

Аарыгның кешке халдап аартыр хевири кижилерге хөй таваржып турар, чүнүң-даа мурнунда арынга азы мага-боттуң чанагаш чоруур черлериниве дээп чыпшынар. Микроб халдай берген кештиң өңү кыза бээр, оон кешке бичии суглангыжыгаштар кылдыр ол хуула бээр: ооң кижииринге шыдашпайн аарыг кижи суглангыжыгаштарны чара дырбаптар, азы ол боду чарлы бээр болгаш балыгланган кештиң экирип турар үезинде карара бээри ышкаш, ол чер карт-биле шыптынар. Кеште кара карты долгандыр үүрмек суглангыжыгаштар үнүп кээр, олар сибирь язвазының корбункулу (кадагазы) деп адап турары карттар-биле шыптынмышаан, чаңгыс улуг кара карт болуп каттыжа бээрлер. Долгандыр турар тканьнар ыжа бээр. Сибирь язвазының корбункулунуң характерлиг байдалы болза ооң ине-биле кадаарга безин кончуг аарышкылыг эвези болур.

Сибирь язвазының кешке дээп халдаар хевири-биле аараанда кижи шагзыргай, мага-боду чуурук байдалдыг болур болгаш баш аарыыр; аарыг кижиниң температуразы (эъдиниң изии) 39—40 градус чедер.

Чамдык таварылгаларда сибирь язвазының кешке дээп халдаар хевиринде микробтар ханга тарап, ниити аартырынче шилчий бээр. Мынчангаш аарыгның кешке дээп халдаарының чиик хевири-биле безин аарый бээрге, аарыг кижини эмнелгеге чыттырары чугула: ханче тарап, ниити аартырын чүгле анаа болдурбайн барып болур.

Сибирь язвазының кешке дээп халдаар хевири бир эвес ханче тарап, ниити аартырынче шилчий берзе, аарыг кижиниң байдалы кончуг баксыраар: медерели үнүп-кирип турар апаар, эъдиниң изии дыка бедиир, бир эвес чүректиң ажылы кошкаар болза аарыг кижи өлүп болур.

Сибирь язвазының шөйүндүлер аартыр хевири дыка эвээш таваржып турар. Аараан малдың эъдин чедир азы быжыр хайындырбайн, азы эвээш таварылгаларда аарыг малдың сүдүн хайындырбайн чемге ажыглаарга, ол аарыгның шөйүндүге дээп халдаар хевири тыптыр.

Шөйүндүге дээп халдаар хевириниң демдектери болза, баш аартыр, кустуруксаар болгаш кустурар чоруктар көстүр, куду олуртур, оозу колдуунда-ла хан холумактыг болур; а чамдыкта тырыктаар. Бо аарыгның үезинде чүректиң ажыл-чорудулгазы чидиг-биле кошкаар, ындыг байдал 3—4 хонуктарда үргүлчүлээр болгаш колдуунда-ла өлүрүнге чедирер.

Сибирь язвазының өкпеге дээп халдаар хевири канчаар-даа аажок эвээш таваржып турар. Аарыгның ол хевири өкпениң дегдириишкини ышкаш байдалдыг болуп эртер болгаш хилинчектиг берге чөдүл-биле чөдүртүп, хан холумактыг дүкпү дүкпүрер, температуразы дыка бедиир, тыныжы аажок бачымнаар болгаш чүректиң ажыл-чорудулгазы кошкаар, ынчаар аараанда колдуунда өлүр.

БАШ УДУР КАМГАЛАНЫРЫНЫҢ ХЕМЧЕГЛЕРИ БОЛГАШ СИБИРЬ ЯЗВАЗЫ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

Кижиниң сибирь язвазындан аарыырын болдурбас дизе, малдарның оортан аарыыр чоруу-биле демисежир херек. Мынчангаш сибирь язвазындан аараан малдарны чогуур үезинде илередип тывары болгаш колхоз, совхоз база өске-даа ажыл-агыйларны сибирь язвазының халдавырындан баш удур камгалаар чорук улуг ужур-дузалыг. Сибирь язвазы деп каразып болгу дег мал аарыы илереттинзе, аарыгның шын диагнозун (шинчип тургаш, аарыгны илередири) тургузары-биле мал эмчизинге ук малды көргүзер херек. Кандыг-бир чылдагаан-биле ындыг хемчег алдынмас хире таварылга турар болза, өске кадык малдардан аарыг малды аңгылааш, ымыраа-сээктер кирип шыдавас хааглыг кажаага тургузар. Аарыг малдың өдээн аңгы бөлгеш, өрттедир. Аарыг азы өлген малдарга чоокшулап дегген өске бүгү малдарны ол аарыгдан камгалаар дээш карантинге тургузар. Ол черниң бүгү малынга баш удур камгалаарының тарыышкынын чорудар. Сибирь язвазы деп каразып болур аарыглар тыптып келгенде, ветеринарлыг дыналданың чөпшээрели чокка малды өлүрүп чиирин шуут хоруур. Бо аарыгдан аараан малдарны аңаа удур сыворотка-биле эмнээр, ынчалдыр эмнээрге эки түңнелди бээр.

Халдавырны нептеретпес дээш, мал сегин хора чок болдурар. Мал сегин хора чок болдурарының дээре аргазы ону өрттедири болур. Бир эвес ону боттандырар аргажок болза, элезиниг, кургаг довурактыг черге, чуртталга тудугларындан, оруктардан, одарлардан, мал суггарар суггаттардан, мал кажааларындан ырак черге, 2 метрден кыдыра эвес кылдыр хандыр каскаш, мал сегин хөмер, өлген малдың болгаш хөмген довурааның кырынга өрттеткен азы хлорлуг чугайны 10 сантиметр кылын кылдыр төгер.

Чоннуң ортузунга сибирь язвазы тыптып келзе, аараан кижини эмнелгеге дүрген чыттырары эргежок чугула.

Аарыг кижини эмнелгеге чыттырган соонда, ооң чурттап турганы оран-савазын, бүгү эт-херекселин дезинфекцилеп арыглаар.

Сибирь язвазындан баш удур камгаланыр дээш демиселдиң чугула хемчээ болза, малдың чиг эъдин ажылдап кылып турар бүдүрүлгелериниң санитар талазы-биле көрүлдезин экижидери болур. Маңаа доозун сордурар чүүлдү ажыглаары, тускай хепти кедери, ажылчыннар бодунуң арыг-шеверин сагыыры улуг рольду ойнаар. Мал согар черлерден аңгы өскээртен алган малдың чиг эъдин лабораторлуг шинчилелгеге киирер; ол чиг эътти чүгле дезинфекцилээн соонда болбаазырадырынче ам киирер. Малдың чиг эъдин болбаазырадып кылып турар бүдүрүлгелериниң ажылчыннары сибирь язвазындан баш удур камгаланырының хемчеглери-биле эки таныш болур ужурлуг.

Баш удур алыр бүгү хемчеглерни шыңгыы болгаш өй-шаанда чорудары сибирь язвазындан аарыырындан малдарны камгалаар болгаш кижилерге халдадырының айыылын эвээжедир.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47 үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа, база совет гургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01214.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1923 чылда үдээлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
7
СРЕДА
№ 184 (7027).

Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң төлээлери Москвада чанып келген

Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилели биле Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралынга киржип чораан СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, П. Е. Шелест, СЭКП ТК-ның секретарьлары К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев олар август 5-те Москвада чанып келген.

(СЭТА).

Ооржумнаашкындан ЧАЙЛААР

«Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары мал чемнериниң белеткелиниге багай белеткелдиг киргеи болгаш бо ажылды организас чок чорудуп турар. Сигеи кезер эки шөлдерлиг «Тээли» совхозтуң Бай-Тал, Найырал салбырларында байдалды ап көөрге, аъттың, трактормуң сигеи кезер машиналарының чамдыызы белеи эвес, айыыр, дырбааш, хол кадыыры чедиишпес. Тайгада сигенчилерниң долгаш, бичии шеттерде аскылаи каан сигеннери халайып баткылаъш, черде дөжелип чыткылапкан. Бай-Тал салбырының, «Мурнакчы» колхозтуң шөлдеринде кезип каан сигеннерни чогуур өйүде бөлбээнинден оларның адаандан үнген сигеннер дүй алы берген. Сигенчилерниң аъш-чем болгаш өске-даа хандырылгазыяче сагыш салыышкын четпес. «Мурнакчы» колхозтуң ховуда авенозуның сигенчилери транспорт-биле хандырбаанындан чадаг кылаштажыр ужурга таваржып турар. Районнуң девискээринде оът-сигенниң үнүжүн чамдык өске районнардан дээре деп чугаалап болур.

С. СЕРИҢ-ООЛ».

Бижикчи эш С. Сериң-оолдуң бо бижээн медээзинден ап көөрге, Бай-Тайга районда мал чемнериниң белеткели зң дүвүрээзинниг байдалды көргүзүп турар-дыр. Район сиген белеткелиниң планын чаа-ла үш хуу чедирип турар. Ол дээрге аңаа таварылга эвес, СЭКП райкому, райкүүсиом болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели чер-черде мал чемнериниң белеткелиниң байдалын хүн бүрүнүң контролюнга албайн, дээштиг организастыг хемчеглер чорутпайн турарындан ажыл-агыйларда бо зң чүгула ажыл ала-чайгаарлаашкында киргеи деп тайылбырлаза чогуур.

Республикада ниитизи-биле мал чемнериниң белеткелиниң темпизи ооижум хевээр артпышаан. Август 1-ге чедир сиген белеткелиниң планының күүселдези үүгле 13 хуу ажып турар. Бо дээрге чамдык районнар болгаш хөй-хөй ажыл-агыйлар Бай-Тайга районда ышкаш мурнуда кижилериин хуудa харыысалгазы болгаш организастыы негеттинер. Бистеам мал чеми белеткелиниң түлүк үези эгелээн, ажаап алышкынга белеткел ажылдары дооступ турар. Ынчалзажок, ам бистиң мурнувуста четчир санныг мал чемнерин белеткээр, тараа культураларын чогуур хуусаада чидириг чөкка ажаап алгаш, күүне-биле үзе санажыр чугула сорулга салдынып турар. Ол сорулганың онза харыысалгалыын билгеш, бистиң шиитпирлээнивис болза:

Сиген белеткелиниң планын сентябрь 15-те күүседир болгаш ону 1.020 тонианы белеткээр, 1500 тонна силосту салыр болгаш 1000 тонна үрезин мал чемнерин урар; малчыннарның болгаш сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының күжү-биле 30 тоннадан аввээш эвес будук-бүрү чемнерни белеткээр; тараа шөлдериниң бүгү саваңын болгеш, оон 2100 тонна чедир сараттарны тургузар.

Мал чеминиң балансызын экижидериигге, кыжын мал ондарынга чаңгыс чылдың культураларын июль айда 400 гектарда чажып тараан бис, ол биске 2400 центнер мал чеми единицаларны бээр. Берге черлериниң сигенин хол кадыырыбиле кезерин организастаан бис. Мал чемнерин ажыктыг ажыглаар сорулга-биле чемгерилге цехтерин белеткээш, бүгү мал кажааларын чылыглаар бис.

Дүжүт ажаап алышкынын чедиишкинниг чорударынга 22 чыл болуру-биле ажаап сараатган алыр бис. Сентябрьның 20-ге чедир, кышкы үүкшүтүр чурттарга бажыннарын болгаш кыштагларда база фермаларда мал кажааларын белеткээр, мал чемнери белеткээринин бүгү механизмнерин база дериглелерин белеткеп доозар бис.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш демиселге идепкейлиг киржиринче республиканың бүгү колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын болгаш шефтеп турар организацияларны кыйгырып тур бис. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооига болгаш совет Тываның 25 чылынга алдар болдурган, көдээ ажыл-агый талазыбиле хүзээлгелеривисти күүседириигге улуг идиг болур.

Бо кыйгырыгны колхозтуң мал чемнери белеткеичилериниң хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге Чөөн-Хемчик районнуң „Искра“ көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының КЫЙГЫРЫЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл болур ооига төлептиг ужуражыр, беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш сорук кирбишаан, бистер, «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын четчир мал чемнери-биле хандырарынга, дүжүт ажаап алышкынын чедиишкинниг арттыреринге база күүнеге тараа садарының планын күүседиринге бүгү күжениишкиннерни үндүрер деп шиитпирлединивис.

Агзар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок, бир эвес херекти ёзулуг аа ёзу-биле көөр болза, ам-даа хөй түүдерни кылып болур. Хамыктың мурнунда кижилериин хуудa харыысалгазы болгаш организастыы негеттинер. Бистеам мал чеми белеткелиниң түлүк үези эгелээн, ажаап алышкынга белеткел ажылдары дооступ турар. Ынчалзажок, ам бистиң мурнувуста четчир санныг мал чемнерин белеткээр, тараа культураларын чогуур хуусаада чидириг чөкка ажаап алгаш, күүне-биле үзе санажыр чугула сорулга салдынып турар. Ол сорулганың онза харыысалгалыын билгеш, бистиң шиитпирлээнивис болза:

Сиген белеткелиниң планын сентябрь 15-те күүседир болгаш ону 1.020 тонианы белеткээр, 1500 тонна силосту салыр болгаш 1000 тонна үрезин мал чемнерин урар; малчыннарның болгаш сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының күжү-биле 30 тоннадан аввээш эвес будук-бүрү чемнерни белеткээр; тараа шөлдериниң бүгү саваңын болгеш, оон 2100 тонна чедир сараттарны тургузар.

Мал чеминиң балансызын экижидериигге, кыжын мал ондарынга чаңгыс чылдың культураларын июль айда 400 гектарда чажып тараан бис, ол биске 2400 центнер мал чеми единицаларны бээр. Берге черлериниң сигенин хол кадыырыбиле кезерин организастаан бис. Мал чемнерин ажыктыг ажыглаар сорулга-биле чемгерилге цехтерин белеткээш, бүгү мал кажааларын чылыглаар бис.

Дүжүт ажаап алышкынын чедиишкинниг чорударынга 22 чыл болуру-биле ажаап сараатган алыр бис. Сентябрьның 20-ге чедир, кышкы үүкшүтүр чурттарга бажыннарын болгаш кыштагларда база фермаларда мал кажааларын белеткээр, мал чемнери белеткээринин бүгү механизмнерин база дериглелерин белеткеп доозар бис.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш демиселге идепкейлиг киржиринче республиканың бүгү колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын болгаш шефтеп турар организацияларны кыйгырып тур бис. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооига болгаш совет Тываның 25 чылынга алдар болдурган, көдээ ажыл-агый талазыбиле хүзээлгелеривисти күүседириигге улуг идиг болур.

Бо кыйгырыгны колхозтуң мал чемнери белеткеичилериниң хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге Чөөн-Хемчик районнуң „Искра“ көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының КЫЙГЫРЫЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл болур ооига төлептиг ужуражыр, беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш сорук кирбишаан, бистер, «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын четчир мал чемнери-биле хандырарынга, дүжүт ажаап алышкынын чедиишкинниг арттыреринге база күүнеге тараа садарының планын күүседиринге бүгү күжениишкиннерни үндүрер деп шиитпирлединивис.

Агзар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок, бир эвес херекти ёзулуг аа ёзу-биле көөр болза, ам-даа хөй түүдерни кылып болур. Хамыктың мурнунда кижилериин хуудa харыысалгазы болгаш организастыы негеттинер. Бистеам мал чеми белеткелиниң түлүк үези эгелээн, ажаап алышкынга белеткел ажылдары дооступ турар. Ынчалзажок, ам бистиң мурнувуста четчир санныг мал чемнерин белеткээр, тараа культураларын чогуур хуусаада чидириг чөкка ажаап алгаш, күүне-биле үзе санажыр чугула сорулга салдынып турар. Ол сорулганың онза харыысалгалыын билгеш, бистиң шиитпирлээнивис болза:

Сиген белеткелиниң планын сентябрь 15-те күүседир болгаш ону 1.020 тонианы белеткээр, 1500 тонна силосту салыр болгаш 1000 тонна үрезин мал чемнерин урар; малчыннарның болгаш сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының күжү-биле 30 тоннадан аввээш эвес будук-бүрү чемнерни белеткээр; тараа шөлдериниң бүгү саваңын болгеш, оон 2100 тонна чедир сараттарны тургузар.

Мал чеминиң балансызын экижидериигге, кыжын мал ондарынга чаңгыс чылдың культураларын июль айда 400 гектарда чажып тараан бис, ол биске 2400 центнер мал чеми единицаларны бээр. Берге черлериниң сигенин хол кадыырыбиле кезерин организастаан бис. Мал чемнерин ажыктыг ажыглаар сорулга-биле чемгерилге цехтерин белеткээш, бүгү мал кажааларын чылыглаар бис.

Дүжүт ажаап алышкынын чедиишкинниг чорударынга 22 чыл болуру-биле ажаап сараатган алыр бис. Сентябрьның 20-ге чедир, кышкы үүкшүтүр чурттарга бажыннарын болгаш кыштагларда база фермаларда мал кажааларын белеткээр, мал чемнери белеткээринин бүгү механизмнерин база дериглелерин белеткеп доозар бис.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш демиселге идепкейлиг киржиринче республиканың бүгү колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын болгаш шефтеп турар организацияларны кыйгырып тур бис. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооига болгаш совет Тываның 25 чылынга алдар болдурган, көдээ ажыл-агый талазыбиле хүзээлгелеривисти күүседириигге улуг идиг болур.

Бо кыйгырыгны колхозтуң мал чемнери белеткеичилериниң хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге Чөөн-Хемчик районнуң „Искра“ көдээ ажыл-агый артелиниң

ЧАРЫШ БОЛГАШ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга белеткел бистиң республикада бүгү чуртта ышкаш, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында чоруп турар. Баштыңчының төрээн хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарыштың тугун «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Кызылдың электростанциязының коллективтери болгаш Таңды районнуң ажылчы чону көдүрүп үндүрерге, ол эгелээшкинни республиканың бүдүрүлге коллективтери, районнарның ажылчы чоннары изии-биле деткээн. Партия болгаш профэвилел организациялары чарышты улам-на массалыг болдурган.

Социалистиг чарыштың хүлээлгелеринде беш чылдың планын 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседири көрдүнүп турар.

Бистиң республиканың ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү чылының планын басай эвес күүседип эгелээн. Хөй-хөй коллективтер эрткен юбилейлиг чылдың чедиишкиннерин быжыглап ап, харын ону улам көвүдедип шыдааннар. Бо чылдың бирги чартыында эът бүдүрерин эрткен чылгызындан 13,9 хуу көвүдеткен, дүктү бо чылдың бирги чартыында эрткен чылда турганындан 119 тонна көвүдеткен болгаш бир хойдан дүк кыргыыры 6,2 хуу өскен. Малдың баш саны ниитизи-биле элээн өзүлделиг болган. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садары эрткен чылгызындан чедиишкинниг чоруп турар.

«Межегей», «Тиилелге», «Өөк», «СЭКП XXII съездизи» совхозтарда болгаш дуржулга станциязында профэвилелдиң ажылчын комитеттери (даргалары эштер Дардаш, Монгуш, Афонина, Куулар, Чистобаева) социалистиг чарышты организастаар болгаш алдынган хүлээлгелерниң күүселдезин чедип алыр талазы-биле улуг организакчы ажылды чорудуп турарлар. Үстүнде черлерде комитеттер чарыштың түңнелдерин удаа-дараа үндүрүп, тиилекчилерге материалдыг болгаш моральдыг деткимчени берип турар. Чарышты ынчаар организастааны эки түңнелдерни берип турар. Чижээ, «Межегей» совхоз сүт садарының чыл планын июль 1-де 70,6 хуу, дуржулга станциязы 72 хуу күүсеткен, «Өөк» совхоз олардан шоолуг дудавайн турар.

Чер-черде бүдүрүлгениң кайгамчык мурнакчылары өзүп үнүп турар. «Межегей» совхозтуң саанчызы эш Карташова чартык чылда саар инек бүрүзүнден 1888 кг сүттү сагган, олла совхозта М. Молчанов биле Ч. Тепил-оол 1669 болгаш 1503 кг сүттү сагганнар, дуржулга станциязында саанчы С. Оюн 1275 кг чедирген, а «Өөк» совхозта Е. Седен 1099 кг сүттү сагган.

Бо чылын 100 төрүүр хойдан-на 100 хураганны камгалап алган хойжуларның саны өскен. Оларның аразында «Тиилелге», «СЭКП XXII съездизи», «Межегей», «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтарда хойжулар эштер Б. Оюн, С. Чудуймаа, С. Оюн, Д. Носов биле М. Чимба, Ч. Монгуш олар бар.

Бызаа ажаакчыларының түңнелдери база эки бооп турар. «Элегес» совхозтуң бызаа ажаакчылары З. Аранчын биле Т. Оюн, «Өөк» совхозтуң — А. Шевелева биле А. Плахута бызааның хонукта немелде деңзизин 800—900 грамм чедирип турар. Олардан дудак чок бызаа ажаакчылары өске-даа черлерде хөй.

Бо чылдың бирги чартыында үлетпүр продукциязын саарарының планы ниитизи-биле 110,3 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 2 миллион 285 муң рубльдиң продукциязы саарттынган, ол дээрге эртиен чылдыындан 171 муң рубль хөй болганы ол. Эртиен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, электроэнергияны — 5,7 млн киловатт-шакты, даг-дүгүнүң тывыжын — 2056 тоннаны, бажың иштиниң херекселин — 20,7 муң рубльди, хем идикти— 2,6 муң эшти, даараан хөп аймаан — 29 муң рубльди, колбаса кылыгларын — 85 тоннаны хөй кылып үндүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 10,1 хуу күүсеттинген болгаш айда ажыл төлевириниң ортумак хемчээли өскен.

Үстүнде көргүскен үлетпүр талазы-биле күзенчиг чүүлдер болза партия, профэвилел организацияларының организакчы, эң ылаңгыя социалистиг чарышты эки организастаанының түңнели деп көөр ужурлуг бис. «Тыва даг-дүгү» комбинатта профэвилелдиң каттышкан руда комитеди, Кызылдың электростанциязында, алгы заводунда, дааранылга комбинадында, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйында профэвилел комитеттери чарышты организастаар, хүлээлгелерниң күүселдезин чедип алыр талазы-биле эки ажылдааннар.

Ынчалза-даа чамдык профэвилел комитеттери ыракта четпес ажылдап турарлар. «Тыва тудуг» трезиниң болгаш «Тыва даг-дүгү» тудугнуң бүдүрүлге черлериниң комбинаттарында, Чадаананың, Хову-Аксының, Ак-Довурактың хлеб заводтарында, Кызылдың автосептелге заводунда, Тес-Хемниң болгаш Каа-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының салбырларында профэвилелдиң комитеттери социалистиг чарышты кончуг эренгей удуртуп турар. Үстүнде ады үнген черлер бо чылдың бирги чартыының планын күүсетпейн барганы-даа таварылга эвес.

Тудуг черлеринде профэвилел ажылы дыка кошкап турар. Тудуг ажылының талазы-биле чартык чылдың планы күүсеттинмейн барганы оон хамаарлы бээр. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» тудуг, «Тыва кобальт» тудуг эргелелдеринде план күүсеттинмээн, ында комитеттер даргалары эштер Лушников биле Ковалевский шимченгир эвес ажылдааннар.

Маңаа хамаарыштыр профэвилел организацияларының бир чугула сорулгазы болза, тудуг черлерин ажылчын күжү-биле хандырарының айтырыынче улуг кичээнгейни салыры болур.

Социалистиг чарыш профэвилел организацияларының организакчы, кижизидикчи ажылының кол методу бооп келген болгаш бооп-даа турар. Ынчангаш профэвилел организациялары социалистиг чарыштың тугун улам бедик көдүрүп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражырынче бүгү ажыл-ишчилерни организастаар хүлээлгелиг.

П. ГОРЕЛОВ,
облпрофчевүлелиниң харыысалгалыг секретары.

СОРУК КИИРИКЧИ СӨС-БИЛЕ

Сая Каң-оол Ыраккы Мөңгүн-Тайганың делгемнеринге ниитиниң малын үш чыл кадарып келген. Бо чылын ол Бай-Тайгада «Малчын» колхозтуң дөрткү хойжу бригадазынга социалистиг чарыштың бирги черин эзлеп, төрүүр 250 хоюндан 249 хураганны алган. Ооң-биле кады ол ында партия организациязының эң эки агитаторларының бирээзи болуп, кожазында 24 аалдарда малчыннарга партияның болгаш чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының дугайын бодунуң сорук киирикчи сөзү-биле чедирип, республиканың база районнуң, колхозтуң ажыл-амыдыралынга холбашкан чүүлдерни чедингири-биле тайылбырлап берип турар.

Кадарчылап ажылдавышаан, хойжуларга агитаторлаары белен эвес, Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу кадыг-ширини: Кыжын шуурганнап, хадыыр, чайын чаъс-чайык, изиг-халыын база болгулаар. Оон аңгыда кадарчыларның аалдарының аразы он-он километр ырак. Чаа солуннар болгаш журналдар чамдыкта база озалдап кээр. Бо бүгү чүүлдер агитаторнуң эки белеткенип алырынга, хөй-ниитичи даалганы күүседиринге берге байдалды таварыштырып турар.

Ынчалзажок Сая Каң-оол беседага белеткенирде «Родина» деп, радиоприёмниктен медээлерни үргүлчү дыңнап, оон билген чүүлдерин блокнотка демдеглеп алыр. Ооң соонда солуннарны, журналдарны болгаш литератураларны кичээнгейлиг номчаап, оон ушта бижилгелерни кылган соонда чорудар беседаның планы тодаргай тургустунуп кээр. Республиканың болгаш районнуң амыдыралынга холбашкан чүүлдерни колдуунда-ла «Шын», «Тываның аныяктары» солуннардан ап турар. Ынчангаш ооң беседазы солун, утка-шынарлыг болгаш чедингир бооп турар.

Амгы үеде бүгү чурт өндүр улуг ийи болуушкунну—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга база ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг белеткенип турар. Ол улуг байырлалдарны оларның колхозу, бригадазы кандыг чедиишкиннер-биле уткуурул, ол дугайын база хойжуларга тайылбырлап берип турар. Ылаңгыя бо чылын колхоз күрүнеге 470 тонна эътти, 48 тонна дүктү садар, аңаа хойжу бүрүзү база бодунуң үлүүн киирер төлээде ону ажыл-херек-биле быжыглаар апаар.

Ынчангаш маңаа база бир чугула чүүл малга чемни белеткээри болур. Бо черниң хойжулары шаг-үениң дөрт эзлчээнде хойну одарладып чаңчыгып калган болгаш ооң чемин белеткээринче сагыш салбас чорааннар. Маңаа база-ла Сая Каң-оол идепкейин илереткен. Эрткен чылын ол хемнер унуидан 50 центнер хире сигенни бодунуң күжү-биле белеткээн. Ол дээрге харлыг шуурган үезинде хойну чемгереринге, кышты хүр чаагай эрттиреринге улуг ажыктыг болган. Ооң хоюнуң амгы үеде деңгилгези эки болуп, хөй хураган алганының бир чылдагааны ында. Ол чорук өске хойжуларга эки үлегер болган. Олар ам бо хүннерде сиген белеткелинче кирипкен болгаш Каң-оол боду 5 тоннаны белеткээр хүлээлгени алгаш, шудургу ажылдап турар.

Бис Сая Каң-оолга ооң аалы Кадыр-Орукта чайлага турда ужурашкан бис. Бодунуң дугайында ол кончуг эвээш чугаалаар болду. 1961 чылда Мугур-Аксынга 8 классты дооскаш, баштай колхозка комсомол комитедин секретарылап турган, ооң соонда хойжулап эгелээн. Бо чылын СЭКП кежигүнүнге кандидат стажы доостур, ынчангаш коммунистерниң улуг партиязының хүрээлеңинге киреринге белеткенип турар. Ол дээрге ооң амыдыралынга өөрүшкүлүг, улуг болуушкун-дур.

Аныяк малчынның аажок культурлуг, арыг-силиг болгаш шевергин дериттинген өөнге сүттүг хоюг сарыг шайны аартап, таваар хөөрежип орган бис.

Агитаторлаарын база-ла партийжи бедик хүлээлге кылдыр коруп, ол даалганы төлептиг күүседир дээш билиин канчаар шудургу бедидип турарын чугаалап олурду ол:

— Кол-ла чүве хүн бүрү билиин бедидери, амыдыралбиле деңге базары болур. Маңаа мээң идегелдиг өңнүктерим—номнар, солуннар болгаш сеткүүлдер. Хойжу кижи олар-биле өңнүктежирге кончуг таарымчалыг, хүн эрткени безин билдинмес боор-дур —дейдир.

Кежээликтей ол кожазында аалче эзлчеглиг беседа кылып бээри-биле чорупкан. Бо удаада оларга ол СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң болгаш даштыкыда болуушкуннарның дугайын чугаалап берген.

Сая Каң-оол бодунуң шудургу күш-ажылы болгаш сорук киирикчи сөзү-биле колхозчуларның хүндүткелин чаалап ап турар. Ону колхоз баштаар черинин кежигүнүнге, көдээ Советтиң депутадынга оларның соңгуп алганы чогум-на ол дугайын чугаалап турар-дыр. Ындыгларга чон бүзүрээр-даа, чоргаарланыр-даа апаар.

О. ГАВРИЛОВ.

ЧУРУКТА: С. Каң-оол (ортузунда) хойжуларга чаа солунну номчуп берип олурары.
Фото авторнуу.

„Шынның" рейдизи

ТЕМПИНИ УЛАМ БЕДИДЕР

Мал ажылын чедиишкинниг хөгжүдеринге, ооң продуктулуун бедидеринге кол чүүл — малдың быжыг чем-суурун тургузары болур дээрзи бүгүдеге билдингир. Бо талазы-биле байдал Каа-Хем районда кандыг болуп турарыл?

Августуң 1-де медээни ёзугаар алырга, сиген кезилдезиниң планы 30 хуу, а будук-бүрү чемнер белеткели — 44,7 хуу күүсеттинген.

Районнуң ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелиниң талазы-биле беш чылдың үшкү чылының оңаалгаларын күүседир дээш кызымак ажылдап турарын айтыр херек. Маңаа кайы ажыл-агыйлар мурнап турарыл? Бир дугаарында «Октябрь 14 чылы» колхоз чоруп турар. Июльдуң 31-ге чедир бо ажыл-агый сиген кезилдезиниң планын 55,2 хуу күүсеткен. А «Тиилелге» колхоз — 53,3, Ленин аттыг колхоз — 53,2, «Коммунизмче орук» — 51 хуу күүсеткилээн. Будук-бүрү чемнер белеткээр талазы-биле мурнакчы ажыл-агыйлар база бар. Чижээ, бо талазы-биле планны Ленин аттыг колхоз 66,6, «Ленинчи орук»—55,4 болгаш «Кызыл тук» — 54,6 хуу күүседип алган.

Ындыг болза-даа бо ажылда четпес чүүлдер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Маңаа холбаштыр эрткен чылдың чазыгларын катаптавас чорук чугула. Чижээлээрге, эрткен чылын районнуң «Коммунизмче орук» колхозу сигенни планга хамаарыштыр чүгле 40, а силосту — 35 хуу белеткеп алган турган. Ооң хараазында колхозтуң малы чазын аажок арган болуп, продуктулуу кудулаан, ооң түңнелинде эрткен чылдың беш айларынга деңнээрге бо чылын малдың өлүп хорааны ыракта хөй болган.

Мал чемнерин белеткээринге ажыл-агыйларда бүгү таарымчалыг байдалдар бар турбуже, сөөлгү хүннерде сиген кезилдезиниң темпизи аажок кудулаан. Чижек бо-дур: сөөлгү неделяда «Октябрь 30 чылы» колхозка сиген белеткелиниң немелде өзүлдези чүгле 7 хуу болган, а «Совет Тыва» совхозта оон-даа дора 2,8 хуу. Бир эвес ындыг темп-биле ажылдаар болза, адаттынган ажыл-агыйлар сиген кезилдезин он-он неделяда чорудар апаар-дыр.

Сигенниң үнүжү чүгээр деп санаттынып турар ажыл-агыйлар безин багай ажылдап турар. Демги-ле «Октябрь 30 чылы» колхозту ап көрээли (колхозтуң даргазы эш С. Каликулин, парторганизация секретары эш Д. Яровиков). Ында сиген белеткелиниң планын амга чедир чүгле 15,3 хуу күүсеткен. А будук-бүрү белеткелин шуут кылбайн турар. «Совет Тыва» совхозта мал чемнериниң белеткели база дүвүрээзинниг байдалда турар. Ында сигенниң үнүжү багай деп чылдак кагарынга аажок ынак. Ынчаарга ол дээрге чүгле бергелерге дүжүп берикчи хөөн-дур.

Чоокта чаа райкүүскомга ажыл-агыйларның удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. Оон чүү илерээнил? Чайгаар үнген оът-сигенниң хемчээли эрткен чылга деңнээрге, чүгле 70 хуу болуп турар дээрзин биле тура, мал чемнерин хөйү-ле белеткеп алыр талазы-биле бар курлавырларны ажыглаар айтырыгны кайы-даа ажыл-агыйда кичээнгейге албайн турар. Районнуң девискээринде ылаңгыя хол-биле кезер сигенниг черлер хөй. Ынчаарга чаңгыс-даа ажыл-агыйда сигенни хол-биле кезерин массалыг организаставаан.

Ооң-биле кады сиген кезилдезинге эки ажылдааннарга хамаарыштыр немелде төлевир, материалдыг идиг бернишкиннери дээн чергелиг чүүлдерни мал чеминиң белеткелинде шуут ажылдап турар кижилер четче билбес болгулаар. Моон алгаш көөрге, сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажыл кошкак чоруттунуп турар-дыр. Оон туржук, бо талазы-биле ажыл-агыйларда чорушкек чүүлдер бар. Чижээ, сигенниң үнүжү куду болганын барымдаалааш, немелде төлевирни, шаңналды таарыштыр эде көөр байдал туруп келирге, эки ажылдааннарга ооң кескен сигенниниң чеже хуузун сиген кезикчизинге бээр дээр дугайында чаңгыс аай байдал оларда чок.

Ынчангаш мал чемнериниң белеткелинде ажылдап турарларның материалдыг сонуургалын көдүрер хемчеглер четче боттанмайн турар. Малчыннарның боттарын сиген белеткелинче мобилизастаар ажыл кошкак.

Республиканы ниитизи-биле алырга, Каа-Хем район мал чемнери белеткээр талазы-биле мурнакчы кылдыр санадып турар-даа бол, үстүнде айыттынган барымдааларны ап көргеш, «Шын» солуннуң рейд бригадазы Каа-Хем районда мал чемнериниң белеткелиниң талазы-биле байдал дүвүрээзинниг деп демдеглеп тур. Ооң уштунарының кандыг аргалары барыл?

Ол болза «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилериниң эгелээшкинин ёзугаар ажылдаары-дыр. Чүл ол? Бо колхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнери белеткээриниң планын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир талазы-биле мал чемнери белеткеп турарларга кыйгырыг үндүрген. Олар болза сиген кезилдезин, силос белеткээрин августуң 15-ке чедир бүрүнү-биле доозар, саваңны ажаарын октябрьның 13-ке —көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүнге чедир бүдүрүп алыр болгаш эрткен чылдан арткан саваңнарны болуп сараттаар болгаш дузаар талазы-биле ажылдарны калбартыр деп шиитпирлээннер.

«Тиилелге» колхозтуң бо үлегерин ёзугаар ажылдап турган, мал чемнери белеткээриниң темпизин дүргедедир талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерин алыр болза, район мал чемнери белеткээриниң планын чедиишкинниг күүседип шыдаар.

«Шынның» рейд бригадазы:
В. СҮЛДҮМ-ООЛ,
«Октябрь 14 чылы» колхозта малчын.
Г. ТУЛУСОЕВ,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.
С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

ЭЪТ, СҮТ, ДҮК

(Август 1-ге чедир план күүселдези, хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эът	Дүк
Тожу	90,0	50,0	115,0
Бии-Хем	82,9	57,1	79,0
Кызыл хоорсовет	74,2	57,0	109,8
Таңды	71,5	48,4	84,0
Каа-Хем	61,5	37,7	127,5
Чөөн-Хемчик	58,9	37,4	105,5
Барыын-Хемчик	57,6	51,9	85,1
Бай-Тайга	57,6	23,7	81,0
Улуг-Хем	55,4	28,0	89,7
Тес-Хем	54,2	44,6	66,7
Эрзин	47,6	37,6	72,9
Өвүр	45,5	27,0	69,8
Республика	**67,0**	**39,1**	**85,0**
Эрткен чылдың ол үезинде	65,5	36,8	84,4

Артельдиң аныяктарында

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга уткуштур комсомолчу-аныяктар ортузунга социалистиг чарышты Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң комсомол организациязы эки организастап турар. Ол чарыш-биле ында аныяк механизаторлар часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чоруткан. Ам күскү дүжүт ажаап алыышкынынга уткуштур комбайннар септелгезин дооскан.

Механизаторлар аразында калбарган чарыштың мурнуку одуруунда комсомолчулар Оржак Түмен-оол, Саая Соруктуг-оол, Монгуш Сандык-оол, Куулар Уваш-оол олар чоруп турар. Бо совхозтуң аныяк механизаторлары ажыл-агыйлар аразында чарышка бирги черни эзлээн. Оларның аразында Монгуш Каадр шылгарааш, «Ёлочка»—дел дыштанылга черинче баар халас путёвка-биле шаңнаткаш, ам дыштанып турар.

Аныяк хойжуларның мурнуку одуруунда Александра Оржак, Монгуш Кок-кыс, Оржак Успун-Дагбы олар чоруп, чүс баш хойдан-на 98—100 хураганны алгылаан. Чылгычы Монгуш Эник-оол 100 беден-не 100 кулунну алган.

Оржак Намчал-оолдуң удуртканы комсомолчу-аныяктарның тудуг бригадазы чартык чыл планын 132 хуу күүсеткен.

Бо хүннерде аныяктарның сес звенолары сиген кестирип, 76 тонна сигенни белеткээн. Шак ындыг чедиишкиннер аныяктар ортузунга кижизидилгелиг, организастыг болгаш культура-массалыг ажылдарны эки чорутканының түңнели болган.

Совхоз бүдүрүлгезинде

Өвүр районда «Торгалыг» совхозда комсомол организациязы Мозур болгаш Чаа-Суур ынчаар аныяктарның хөй кыргыыр ийи звеноларын тургускан турган. Оларның аразында социалистиг чарыштың түңнелин чоокта үндүрген. Мозурда аныяктар звенозу чарышка бирги черни эзлээш, шилчип чоруур вымпелди алган. Звенонуң бүгү кежигүннерин он-он рубль-биле шаңнаан.

Комсомол комитеди бо хүннерде мал чеминиң белеткелинге дузалажыр комсомолчу-аныяктарның ийи бригадаларын тургускан. Сигенни кестиргеш, болдүрер болгаш хопээннээр бир бригада ам 175 га черниң сигенин ажаап алган. Оон ыңай сигенни кезип, болуп сараттаар механизастаттынган звено 780 га черниң сигенин ажаап алган. Ол ийи звеноларның аразында социалистиг чарышты база организастаан.

Малчыннарга четсе

Мөңгүн-Тайга сельпозунда үш автолавка бар. Олар боттарының чедип шыдаар черлеринге барбаан. Карғы-Бажында малчын аалдарга шуут четпээн.

Сельпонуң баштаар чери автолавкаларның кайы черлерге чедериниң тодаргай график-маршрудун тургускаан. Садып алыкчыларның чагыглары, бараан саарылгазының планы күүсеттинмейн турарының чылдагааны мында. О. ДОНГАК.

ССРЭ-ГЕ КЫЛГАН АЖЫДЫЫШКЫННАР...

Бистиң чуртувустуң эртемденнери делегейниң эртем эртинезин улуг ажыдыышкыннар-биле байыткан. Ону чап-чаа парлаттынып үнген «ССРЭ-ге ажыдыышкыннар, 1957—1967» деп номда тайылбырлаан.

Номда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар ажылының талазы-биле комитеттиң даргазы Ю. Е. Максарёвтуң эге сөзүн киирген. (СЭТА).

Шалыпчылар бригадазы

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң сиген шөлдеринде кестинген сигенни тырбааштарлыг тракторлар башкарган оолдар бөлдүрүп, сараттаан сигенче тырый идип эккеп турду. Болген сигенни дигин-биле аспактааш сараат кырынче хала чокка көдүрүп үндүрүп турар сараттакчыны аныяк оол башкарган олур.

Механизастаттынган бо бригаданың удуртукчузу Кузьма Лифанов ажыл-иштиң кайы хире кылдынганын чугаалайдыр:

— Бо кедээр Саргалда 330 тонна сигенни сараттап дооскаш келдивис. Ооң соонда Кара-Сугнуң шөлдеринде кестинген 500 ажыг тоннаны бөлүп сараттадывыс. Колхозта бригадаларның ажылының түңнелин үндүрген. Бистиң бригадавыстың эң-не бедик көргүзүглүг болганын дыңнаттылар—диди.

Дараазында сараатты шынарлыг салып кылырынга улуг мергежилди чедип алган мурнакчы механизатор Марат Чылбакайның дугайын ол дыңнатты. Марат 10 классты чедиишкинниг дооскан. Механизация сургуулунга өөренип алгаш колхозунга каш чылдар улаштыр трактористеп келген.

— Бөгүн, азы даарта партия райкомунуң бюрозунга мени келдиртир-ле боор. Партия кежигүнүнге кирер ужурлуг кижи мен — деп М. Чылбакай сигенни дырбаажы-биле бөлүп тура чугаалады. Ажыл сөөлүнде белеткенип, партия Уставын, солун-сеткүүлдерни номчуп, чүткүлдүг белеткелди эртип турар төлептиг механизатор сиген белеткээриниң хүн үлүүн ажыр күүседип турар.

Ук бригаданың кежигүннери он бир муң тонна сигенни белеткээр сорулга салгаш, бо хүннерге чедир 500 ажыг тоннаны сараттаан. Оларның аразындан Орустук Базыр-оол биле Петр Дресвянников база үр чылдарда ажылдаан мергежилдиг трактористер мал чемин четчир кылдыр белеткеп алыр дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Сараат салыышкынының изиг-түлүк үези. Ооң чанында сараттакчы Марат Чылбакай.

Авторнуң фотозу.

Оожум хевээр

Эрткен айның 12-де «Сүт-Хөл» совхозта парткомнуң бюро хуралынга сиген кезилдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалажып, бо талазы-биле совхоз директору эш Жирновтуң, салбыр эргелекчилери эштер Досун-оол, Канчыыр-оол, Мөге-Назын, Хакпаанак оларның информацияларын дыңнаан. Ынчаарда белеткел четпестиң хараазы-биле совхозта сиген кезилдези барык эгелевээн турганы хуралга демдеглеттинген.

Парткомнуң бюрозу бар четпестерни чайладырын, сиген кезилдезинге белеткелди доп-дораан доозарын, ажылды хайныышкынныг калбартып чорударын тус-тус ажыл башкарып турар коммунист эштерге дааскан турган.

Бодунуң үндүрген шиитпириниң күүселдезин хынап көөрүнүң аргазы-биле үстүнде айтырыгны июль 25-те партком бюрозунга база катап тургускан. Парткомнуң бюрозунга илерээни-биле алырга, сиген кезилдези эң оожум чоруп турар. Совхоз бо чылын 3050 тонна сиген белеткээр планныг, ам белеткеп алганы чүгле 18 тонна болган (эрткен чылдың ол үезинде белеткээн сиген 300 тонна турган).

Сиген кезилдезиниң оожум темпизин совхозтуң удуртукчулары сиген ам-даа четчип үнмээнинден хамаарыш турар деп тайылбырлап турган. Ам август эгелээнде, үстүнде тайылбыр үндезин чогу тодаргай. Сиген белеткелиниң багай чоруп турарының кол чылдагааны ажылдап үнзе чогуур сигенчилер ам-даа үнмейн турарында болгаш сиген кылыр чепсек-херекселди четче белеткеп албаанында болуп турар.

Сигенчилер ортузунда культура-массалыг ажыл база чорбайн турар. Сигенчилерге быжыглаан автолавка чолаачы чогундан анаа турар.

Совхозтуң удуртукчулары мал чеминиң белеткелинче улуг кичээнгейни салза чогуур.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ.

Малга быжыг чем-суур дээш

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ КҮҮСЕДИР

Барыын-Хемчик районуун «Большевик» кодээ ажылагый артелиниң сигенчилери июль 30-де социалистиг чарышты түннеп чугаалашкан.

Колхоз баштаар чери сиген кезилдезиниң үезинде кылып чорудар ажылдарның талазыбиле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Колхоздуң сигенчилери ниитиниң малынга 1600 тонна сигенни, 3500 тонна силосту, 30 тонна будук-бүрүү чемни, 200 тонна концентраттыг чемнерни, 1650 тонна саваанны белеткеп бээр дээш ажылдап турарлар.

Моон алгаш көөрге, мал чеми белеткээр план улуг. Ук планныг даалгаларны күүседири дээш колхоз баштаар чери ийи кезек сигенчи бригаданы тургускаш, бригаданың сигенчилерин түс-түс звеноларга чарган, малчыннарга база тускай планнарны берген. Малчын кижи бүрүзү 10 тоннадан эвээш эвес сигенни кыштагларының чанынга белеткеп алыр хүлээлгени алган.

№ 1 бригада (бригадири эш Ендан-Самбуу), № 2 бригада (бригадири эш Үндүң) амгы үеде Теве-Хаяда сиген кезип турар.

№ 1 бригада 500 тонна сигенни белеткээр болгаш ол бедиткен социалистиг хүлээлгени август 20-де доозарын хүлээнген. Ол бригада сөөлгү 10 хонукта 37 тонна сигенни сарааттаан, 45 гектар черниң сигенин кескеш, хөпээннеп кылган. Бригадада 34 хол кадыырлыг, бир «Беларусь» трактор агрегады болгаш 40 ажыг хөпээн, сараат салыкчызы ажылдап турар. Бригадада 78 кижи сиген ажылынче кирген, сигенчилерниң ортузунда күш-ажылды организастааны болгаш сагылга-чуруму эки болуп турарын демдеглээри өөрүнчүг. Ылаңгыя хол кадыыры-биле сиген кезикчилери О. Көк-оол, С. Коңзай, Б. Ондар, Х. Хөөкүй-оол, С. Маңган-оол, Б. Саая олар хүнде сиген кезер нормазын 130 хуу чедирип турар. Ол-ла бригадада хөпээк салыкчыларның Валя Иргитке удурткан звенозу мурнакчы ажылдап келген.

№ 2 бригада 136 тонна сигенни ажаап алыр хүлээлгезин ам 70 тонна чедир белеткеп алган. Август 10-га чедир 70 тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган ажылдап турар. Сиген кезикчилери Х. Докпак-оол, И. Дүмен, Д. Дадар, Д. Оолак олар хүнде хол кадыыры-биле сиген кезер нормазын 160 хуу күүседип турар. Сиген кезилдезинде комсомолчу аныяктарның киржилгези улуг, комсомолчулар Х. Алдын-оол, Х. Анай-Хаак, Х. Кара-кыс, В. Иргит, К. Амыр-оол, Х. Күдер-оол эки ажылдап келген.

Бригадалар аайы биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган № 2 сигенчи бригадага колхоз баштаар черинең, парткомуң, көдээ Советтиң сигенчилер аразынга шилчип чоруур Кызыл туғун тывыспышаан, өртектиг шаңналды берген.

Сиген белеткелинде мурнакчы ажылдап турарларга акша-шаңналдарын 10 кижиге берген. Ийи бригадалар аразында база-чаа социалистиг чарышты салганнар.

Сигенчи бригадаларның катышкан хуралындан «Большевик» колхозтуң сигенчилери малга бодүүн чемнерни белеткеп бээр талазы-биле «Барлык» совхозтуң сигенчилерин социалистиг чарышка кыйгырган. Сиген ажаап алырының планын колхоз августа 20-де бүрүн дооскан турарын хүлээнген. «Большевик» колхозунуң сигенчилери районнуң бүгү ажыл-агыйларының сигенчилеринге кыйгырыгны үндүрген. Кыйгырыгда сиген кезилдезиниң үезинде ажылдың темпизин дүргедеп, сигенни кезип, сараатган турган, ажылдың шынарын экижидеринче кол кичээнгейин салып, ажыл шагы үзер, ажылга шуут үнмес чорукту болдурбазын онзалап айыткан.

Ажыл шагы дооступ турда, 32 мөгени хүрештирген. Түннелинде колхозтуң аныяк мөгези Доңгак Дадар шүүлген, Седен-оол үжүүрлешкен.

Сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле 4 политинформатор, 12 агитатор, «Билиг» ниитилелиниң 7 лектору үргүлүү барып, колхозтуң, районнуң, республиканың амыдыралының, делегей байдалының дугайында лекция, беседаларны кылып берип турар.

Агитаторлар С. Девит-оол, С. Дучур, Х. Мюрзю, лектор С. Очур, Х. Отугаш, И. Өртен-Сал олар сигенчилер ортузунга үргүлүү барып, солун лекция, бесседаларны кылырынга дуржулгалыг апарганнар.

Большевикчилер алган хүлээлгезин күүседип, берген созүнге ээ-харыысалгалыг болуп шыдаарлар.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Чөөн-Хемчиктиң сиген шөлдеринде

Чайның сөөлгү айы келген. Оон ээлчегліг болгаш соңгаарлаттынмас негелдерни улуг. Чөөн-Хемчик районуң ажыл-ишчилери күскү дүжүт ажаап алырының бүдүүзүнде; комбайннар септелгези, хову турлагларының белеткелдери-биле кады мал чемнериниң белеткели капсырлашкан. Амгы үеде колхоз, совхозтарның бүгү-ле адырларында ажыл-иш бачым-чымыш. Районнуң чамдык ажылагыйлары сиген кезилдезинче эрте кирзе-даа өскелери чаа-ла эгелеп, эм-даа шуулаайн, тулаайн. Чөөн-Хемчикчилер бо чылын 10149 тонна сигенни, 72550 тонна силосту белеткеп алыр планныг. Август бириң медээзи-биле алырга районда 1047 тонна сиген сараатталтынып, планның түгле 10,3 хуузу күүсеттинген. Хемчиктиң шыналарындан, Чадаана, Шеми, Чыргакы хемнериң ырак-узак тайгаларынга чедир мал чеминиң белеткели кидин-не түлүктеп, районда 38 трактор агрегаттары, аттың 39 сиген кезер машиналары ажылдап, 660 хол кадыырларлыг, тракторинуң, аттың болгаш холдуң бөлер херекселдери-биле чепсегленген 1100 ажыг кижи хаара туттунган.

Ажыл-агыйлардан «Большевик» колхоз сиген кезилдезин хамыкты мурнай эгелеп, күштерни организастыг мөөңнеп тургаш белеткезе чогуур мал чеминиң 28 хуузун сараатталган. Бирээзи-ле кезер ийи машиналарлыг дөрт трактор агрегаттары, 9 аът машиналары хову сигенин кезип турда, кадыырлыг 57 кижи хем унунда амыр-дыш чок ажылдап турар. Оларның соонда 73 кижи составтыг сараатткачылар чыдып калбайн. Ак-Кара-Сугнуң, Узуң-Кара-Сугнуң ховуларында, Шивилигниң оймактарында 170 ажыг тонна иогаан сараатталарны тургускан.

Ниитизи-биле 3192 тонна сиген белеткээр планныг «Чыраа-Бажы» совхозта байдал түгээр. 510 тонна сигенни сараатталап. 38 тонна будук-бүрүнү хөлегелиг черлерде салган.

— Мал чемин белеткээринде б трактор агрегаттары, 8 аът машиналары база хол кадыырлыг 80 ажыг кижи ажылдап турар. Сиген кезилдезинче малчыннар база кирипкен. Малчын бүрүзүле 10—15 тонна сигенни белеткеп алыр. Бо талазы-биле М. Чоланың, Д. Седеннің хойжу бригадалары эрестиг ажылдап, алган хүлээлгезин орту чедирип турарлар. Четчир хемчээлдиг мал чемин белеткеп алыр дээш бүгү-ле күжүвүстү мөөңнээр бис — деп, совхозтуң директору А. Аржаалай чугаалап турар.

«Искра» колхозтуң сигенчилериниң күш-ажылы организастыг. Ол ажыл-агый 770 ц. сигенни сараатталган. Мал чемниң белеткели «Сүт-Хөл» совхозта, Ленин аттыг колхозта оожум темпилиг. Июльдуң төнчүзүнде «Сүт-Хөл» совхозтуң 41 звенолуг 14 бригадазы 6 трактор агрегады, 9 аът машиналары, 284 хол кадыырлары-биле Хемчиктиң шынааларында 390 га черниң сигенин кескен. Ынчалза-даа кезилде-биле бөлүн сараатталган сигенниң ортузунда «Большевик» колхозтуң сигенчилери ийи бригадазы 1-чи болуп, 1-чи черни ээлеп алган.

Ам аныяктар эвилели ниитилел-политиктиг улуг күш. Ында 23 миллион ажыг ооллар, кыстар каттышкан. Комсомолдуң хүрээлеңи чайгылыш чок өзүп орар. ВЛКСМ-ниң XIV болгаш XV съездилериниң аразында эвилелге 15 миллион ажыг кижи кирген. Ам комсомол организациялары херек кырында бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзүнде, өөредилге, эртем алган черлериниң санында бар. Бүгү комсомолчуларның ден кезиинден хөйү улус ажылагыйында ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында комсомолга болган шынар тазазы-биле өскерлиишкиннерни, соолгу үеде аныяктарда көстүп келген ыңдыг чаа демдектерни бистиң идеологтуг ажылывыска барымдаалап турар бис.

Бистиң аныяктарывыстың дыырлыг 57 кижи хем унунда амыр-дыш чок ажылдап турар. Оларның соондан 73 кижи составтыг сараатткачылар чыдып калбайн. Ак-Кара-Сугнуң, Узуң-Кара-Сугнуң ховуларында, Шивилигниң оймактарында 170 ажыг тонна иогаан сараатталарны тургускан.

Ниитизи-биле 3192 тонна сиген белеткээр планныг «Чыраа-Бажы» совхозта байдал түгээр. 510 тонна сигенни сараатталап. 38 тонна будук-бүрүнү хөлегелиг черлерде салган.

— Мал чемин белеткээринде б трактор агрегаттары, 8 аът машиналары база хол кадыырлыг 80 ажыг кижи ажылдап турар. Сиген кезилдезинче малчыннар база кирипкен. Малчын бүрүзүле 10—15 тонна сигенни белеткеп алыр. Бо талазы-биле М. Чоланың, Д. Седеннің хойжу бригадалары эрестиг ажылдап, алган хүлээлгезин орту чедирип турарлар. Четчир хемчээлдиг мал чемин белеткеп алыр дээш бүгү-ле күжүвүстү мөөңнээр бис — деп, совхозтуң директору А. Аржаалай чугаалап турар.

«Искра» колхозтуң сигенчилериниң күш-ажылы организастыг. Ол ажыл-агый 770 ц. сигенни сараатталган. Мал чемниң белеткели «Сүт-Хөл» совхозта, Ленин аттыг колхозта оожум темпилиг. Июльдуң төнчүзүнде «Сүт-Хөл» совхозтуң 41 звенолуг 14 бригадазы 6 трактор агрегады, 9 аът машиналары, 284 хол кадыырлары-биле Хемчиктиң шынааларында 390 га черниң сигенин кескен. Ынчалза-даа кезилде-биле бөлүн сараатталган сигенниң ортузунда «Большевик» колхозтуң сигенчилери ийи бригадазы 1-чи болуп, 1-чи черни ээлеп алган.

Ам аныяктар эвилели ниитилел-политиктиг улуг күш. Ында 23 миллион ажыг ооллар, кыстар каттышкан. Комсомолдуң хүрээлеңи чайгылыш чок өзүп орар. ВЛКСМ-ниң XIV болгаш XV съездилериниң аразында эвилелге 15 миллион ажыг кижи кирген. Ам комсомол организациялары херек кырында бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзүнде, өөредилге, эртем алган черлериниң санында бар. Бүгү комсомолчуларның ден кезиинден хөйү улус ажылагыйында ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында комсомолга болган шынар тазазы-биле өскерлиишкиннерни, соолгу үеде аныяктарда көстүп келген ыңдыг чаа демдектерни бистиң идеологтуг ажылывыска барымдаалап турар бис.

Бистиң аныяктарывыстың

делегей бо хүннерде

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ ЧАҢГЫС ЭП

Болгарияның, Венгрияның ГДР-ниң, Польшаның, Совет Эвилели биле Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага болган Чөвүлел хуралынче, оон киржинчилериниң чаңгыс эп-сеткилдии-биле үүлдүг деп санаан медеглелинче делегейниң хөй-ниитизи, парлалгазы кол кичээнгейин салбышаан.

ПРАГА: Чехословак солуннар Братиславага болган чөвүлел хуралдың түннелдеринге хамаарышкан хөй санныг үүлдерин болгаш тайылбырларын парлап турар. Солуннар ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчектиң радио болгаш телевидение дамчыштыр чугаазын парлаан.

Бистиң Чехословак Социалистиг Республикавыс, социалистиг дем каттыштырылгазынга болгаш Европага оон байдалы социалистиг чурттарбиле, делегейниң коммунистиг шимчээшкини-биле бүгү талалыг интернационалчы кады ажылдажылгадан даянып ужурлуг деп үвекви бүрүүбиле билир ужурлуг бис.

ЧКП-ниң Төп Комитеди болгаш чазан амгы үеге чедир турганы ышкаш, Варшава Керээзин ылап чаңгыс эп-сеткилдии-биле деткип турар. Кады чарлап үндүрген документивиске илереттинген принциптер герман айтырыгга бистиң туружувусту болгаш делегейниң экономика талазыбиле кады ажылдажылгазын, хамыктың мурнунда Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелин бистиң канчаар көрүп турарывысты илергейлээн деп, А. Дубчек оон ыңай чугулалап демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың үндүрген түннелдери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге политиктиг улуг ужур-дузалыг деп, А. Дубчек чугаазын дооскан.

БУДАПЕШТ. Братиславага болган чөвүлел хуралдың түннелдерин венгр парлалга социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче орунка чугула база бир базым кылдыр, социализмниң туруштарын быжыглаары дээш демиселге киирген улуг салыышкын кылдыр үнелеп турар.

МТИ агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар Братиславадан чанып келгеш, венгр парлалганың ажылдакчыларынга чүве чугаалаан.

Бистиң кады кылган медеглеливис таварылыг ужур-дузалыг документ болур. Делегейниң социалистиг системазының, тайбың болгаш депшилге дээш делегейге чорудуп турар демиселдиң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүдериниң кол бодалдарын ёзугаар алырга,—Братиславага болган чөвүлел хуралга төлээлеттирген болгаш ук документиге ат салган алды партияның чаңгыс эвин, чаңгыс аай сагыш-бодалдыы онза чугула, ужур-дузалыг, ынчангаш мен оны шак ынчалдыр дидими-биле үнелеп тур мен деп, Янош Кадар чугаалаан.

Ук медеглелде акы-дуңма алды партияларның, чурттарның чаңгыс эвин, кады ажылдажылгазын, чаңгыс эпче социалистиг чурттарның ниити чүткүлүн, Варшава Керээзин, Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелин быжыглаарынче чүткүлүн чугаалаан болгай деп, Я. Кадар айыткан.

БЕРЛИН. «Нойес Дойчланд», «Берлинер Цайтунг» болгаш өске-даа солуннар Братиславага болган чөвүлел хуралдың дугайында дыңнадыгларын, чүүлдерин бирги арыннарынга парлап үндүрген. Братиславага болган чөвүлел хурал ажык, чүрентин ханызындан билчиишкинниг байдалга эрткен болгаш социалистиг чурттарның чаңгыс эвин, сырый каттыжыышкынын улам быжыглаарынче угланган деп, парлалга онзалап демдеглээн.

«Трибюне» болгаш «Юнге вельт» солуннар медеглелди бүрүнү-биле парлап үндүрген. Социалистиг чурттарның аразында харылзааларны акы-дуңма партиялар кымга-даа, кажан-даа үретпес»— деп, «Юнге вельт» онзалап демдеглээн.

ВАРШАВА. Братиславага болган чөвүлел хуралдың түннелдерин бүгү Польшаның хөй-ниитизи сеткил ханып хүлээп алган деп, «Трибуна люду» солун редакция чүүлүнде демдеглээн. Ук чөвүлел хуралдың киржинчилериниң медеглелин ол солун «делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула документизи» дээн.

«Братислава медеглелиниң сесперинде социализмниң делегей туруштарын быжыглаарынче болгаш оларны үрээр кандыг-даа оралдажыышкынарга удур туржурунче акыдуңма партияларның чайгылыш чок тура-соруунуң күүлүг үнү дыңналып турар. Социалистиг чурттарның быжыг чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны, улустарның найыралы, дең эргелининиң, бүрүн эргезин хүндүлежириниң принциптеринге үндезилендир бүгү тала-биле ботботтарынга дузалажыры оон магадылалы болуп турар» деп, ол чүүлде чугаалаан.

«Бистиң партиявыс Братиславага болган чөвүлел хуралдың медеглелин чүгле бүгү социалистиг чурттарның эрге-ажыктарынга дүүштүр оон киржинчилериниң чаңгыс аай туруштуунуң илерели эвес, харын чорудар ажылдарның программазы кылдыр үнелеп турар»—деп, «Трибуна люду» түннел кылдыр онзалап демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң Братиславага болган чөвүлел хуралының түннелдеринче моол парлалга кол кичээнгейин салып турар деп, МОНЦАМЕ агентилел дамчытиан.

МАРН ТК-ның болгаш МАРның чазаанның органы «Үнэн» солун коммунистиг болгаш ажылчын партияларның медеглелин бүрүнү-биле парлап үндүрген. Медеглелди радиога бүрүнү-биле каш-даа катап дамчыткан.

МОНТЕВИДЕО. Братиславага болган чөвүлел хуралдың түннелдерин чүгле коммунистер эвес, харын тайбыңга ынак бүгү кижилер база сеткил ханып хүлээп алган — деп, Уругвайның компартиязының ТК-зының органы «Популар» солунның редакция чүүлүнде чугаалаан.

Америк империализмниң болгаш оон бөнда талалаичыларының дайзынзыраа поликазының уламынан тайбыңга чаа-чаа айыылдар таваржыр деп турар үеде ол дыңнадыг делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, социалистиг күрүнелерниң дем наттыштырылгазының чаңгыс эвин улам быжыглап турар. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин үрээринче угланган империалистиг кампаниянның буурал дүшкени ол чөвүлел хуралдың чедиишкинниг түннелдери болган деп, «Популар» солун оон ыңай бижээн.

САНТЬЯГО. Чилиниң коммунистериниң «Сигло» солуну ук медеглелди «Социализмниң сырый каттыжыышкыны болгаш интернационалчы эрестиг ёзугаар шыдаарлыг» деп эгелиг кылдыр парлап үндүрген. Марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчы чорук, социализмниң идея-

Социалистиг чурттарга өөренири-биле

ГАВАНА. (СЭТА). Революциянын чылдарының дургузунда Кубаның муц-муц ооллар, кыстары ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга дээди болгаш өртумак техниктиг эртемни, янзы-бүрү тускай эртемни чедип алган.

Гаванада даштыкы дылдарның Максим Горький аттыг институдунга чоокта чаа 170 куба өөреникчилер доозуп үнген. Үш чылдарның дургузунда Совет Эвилелинге, Болгарияга, ГДР-ге болгаш Чехословакияга аъш-чем, металлургия, нефть болгаш балык үлетпүрүнүң ажылдакчыларының тускай эртемин олар чедип алырлар.

СОФИЯ. Аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалы.

ЧУРУКТА: Совет спортчулар А. Иванов (солагай талада үшкү) болгаш П. Болотников (ортузунда) ГДР-ниң төлээлериниң аразында.

В. БУДАН биле А. КУЗЯРИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чедиишкинниг хемчеглер

КАИР. (СЭТА). Эжелеткен араб девискээрлерде дайылдажып чоруп турар «Аль-Асифа» дээр отрядтарның араб патриоттары соолгу ийи хүнүүн дургузунда элээн каш чедиишкинниг хемчеглерни боттандырган.

«Аль-Асифа» отрядтарның командылалының парлап үндүрген эзлчеглиг дыңнадыында демдеглээни-биле алырга, август 2 дүнезинде араб партизаннар Эль-Аужа суурүүн соңгу талазында турар израиль шериг лагеринче халдаан. Ол лагерьден израиль гарнизон шеригни үндүр сывыргаш, ук лагерьни бир шак дургузунда холдан салбайн турган.

Ол хемчегниң түннелинде израильчилер 20 солдаттарын өлүрүп когараан. Араб партизаннар лагерьниң девискээринде шериг херексели шыгжаан складты база узуткаан.

Дыңнадыгны ёзугаар алырга, «Аль-Асифаның» дайынчылары Эйн-карем орукка кедегни организастаан. Олар израиль офицерни тудуп алган.

Ол хемчегліриң түннелинде бир партизан өлүрткен болгаш ийизи балыглаткан.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур

КОММУНИСТИГ ИДЕАЛДАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

А. КАМШАЛОВ,
ВЛКСМ ТК-ның секретары

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилели октябрьның 29-та 50 харлаар. Комсомол болза пролетар революциязындан, Ленининиң партиязындан, маадыр-революсчулардан, чаа, социалистиг делегей дээш демиселчилерден чаяаттынып төрүттүнген болгаш олар-биле хан-дамырындан чарылбас холбаалыг. Комсомолдуң юбилейинге белеткел бистиң улустуң болгаш бүгү депшилгелиг кижи торелгетенниң амыдыралында сеткил өөрүнчүг үениң — чырыткылыг адын бистиң комсомолдун эдилеп чоруурү В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде эртип турар. Ол чорук комсомолга идеологтуг ажылды кодуреринге, марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын калбаа-биле пропагандалаарынга, коммунизмни тургузар дээш демиселге чүрттүн аныяк күштерин идепкейжидеринге күчүлүг идиглиг болүп.

Улуг Октябрь маассаларның, оларның аразында аныяктарның магалыг улуг энергиязын амыдырадче хайныктырган, чүге дээрге ол революция чоннуң болгаш оон аныяк салгакчыларының эрге-ажыктары дээш боттанган. В. И. Ленининиң демдеглээни болза: «Келир үениң партиязы бис, а келир үе аныяктарныы болур. Чаартыкчыларның партиязы бис, а чаартыкчыларның соо-биле аныяктар кезээде күзелдиниле баар. Эрги артынчы ирип чыдаан үүлдерге удур эрес-маадырлыг демиселдин партиязы бис, а эрес-маадырлыг демиселче кезээде аныяктар бир дугаарында баар» (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 14, арын 163). Совет аныяктар улуг баштыңчының чугаалаан ол үүлүнүң шынының бүгү амыдыралы-биле бадыткаан, ынчангаш ленинчи ёзуга кижизиттирген аныяктар бөгүн-даа коммунизм тургузукчуларының бирги одуругларында чоруп турар.

Аныяк салгакчыларның бүгү-ле ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыгларын социалистиг болгаш коммунистиг эгелээшкиннерге ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартканының түннелинде харын чедиишкинниг шиитпирлээн туруп болур дээрзин Совет күрүнениң чартык чүс чыл төөгүзү бүзүредир көргүскен, ол тургузуушкунга аныяктар боттары идепкейлиг киржип турар.

В. И. Ленин баштаан бистиң партиявыс ажылчы аныяктарның политиктиг идепкейин үргүлүү хөгжүдүп, оларның организацияже чүткүлүн деткип келген. Чогум-на харын коммунистер комсомолду тургузарының инициаторлары болган. Партия бодунуң аныяктарын ажыл-чорудулганың программазы-биле чепсеглеп, организациянын принциптерин ажылдап кылырда оларга дузалап, чурттуң роволюсчу ёзу-биле чаартырынга аныяк өскенниң калбак киржилгезин хандырган.

* * *

Ам аныяктар эвилели ниитилел-политиктиг улуг күш. Ында 23 миллион ажыг ооллар, кыстар каттышкан. Комсомолдуң хүрээлеңи чайгылыш чок өзүп орар. ВЛКСМ-ниң XIV болгаш XV съездилериниң аразында эвилелге 15 миллион ажыг кижи кирген. Ам комсомол организациялары херек кырында бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзүнде, өөредилге, эртем алган черлериниң санында бар. Бүгү комсомолчуларның ден кезиинден хөйү улус ажылагыйында ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында комсомолга болган шынар тазазы-биле өскерлиишкиннерни, соолгу үеде аныяктарда көстүп келген ыңдыг чаа демдектерни бистиң идеологтуг ажылывыска барымдаалап турар бис.

Бистиң аныяктарывыстың онзагай чүүлдерин бөгүн бистиң социалистиг шыныг чоруктарывыс тодарадып турар. Ол дээрге хамыктың мурнунда **идейлиг бүзүрел, бедик эртембилиг, күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейниң улам-на өзүлдези-дир.**

Боттуг байдалдарның ачызында амгы үениң аныяктары ниитилелдиң эң-не эртем-биличлиг кезии болуп, эртем-техниктиг депшилгеде көскү черни ээлеп турар. Бир эвес 1958 чылда алды комсомолчуның түгле бирээзи ортумак болгаш дээди эртемниг турган болза, ам барык ийи комсомолчуның бирээзи-ле ортумак болгаш дээди эртемниг.

Бөгүн аныяк кижиниң улам хөй информацияны ап турарын база барымдаалап көөр херек. Номнарның, журналдарның, солуннарның тираждарының өскени, кинофильмнерниң көвүдээни, телевидениениң, радионуң программаларының чаартынып турары — ол бүгү аныяктарның билиин калбартып, оларны политикаже, уран үүлдче болгаш чечен чогаалче хандыкшыдып турар.

Чурттуң иштинде-даа, даштыкыда-даа амыдыралды, чорудулгаларны болгаш болуушкунарны философия, политика, экономика болгаш ажычан талазы-биле угаап көөрүнче аныяктарның түткүлүү күштелген. Ол сонуургалдың калбарышкынын, ханызын болгаш туруштуун комсомол ажылдакчылары, социологтар, башкылар чөптүг болгаш бүзүрелдиг кылдыр чугаалап турар. Марксизм-ленинизм классиктериниң чогаалдарын, партияның документилерин аныяк кижилер куженишкининг өөренип, боттарының сонуургаан айтырыгларынга харыыларны олардан дилеп, тып ап турар.

Ынчалзажок хоочун салгалдың кижилериниң эрткени шак ыңдыг революсчу дадыгышкынны, шак ыңдыг политиктиг школаны амгы үениң аныяктары эртпээнин көрзе чогуур. Бөгүнгү ооллар, кыстар Совет эрге-чагырганың байдалдарында өскен болгаш буржуаз делегейниң араатанзыг хоойлуларын, а ол ышкаш чурттуң индустриализастаарының болгаш көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарының үезинде боттарының адаларының болгаш кырган-ачаларының ажып эртекени ыңдыг бергелерни билбестер. Ада-чурттуң Улуг дайынын, оон үржүктарын аныяктарның хөй нуруузу база көрбээннер.

Бистиң чуртувустуң чонунун дең кезии —26 хар чедир кижилер. Кижилер аныяк назынның үезинде эң-не өөренчел, сонуургак, бодунуу-биле дорт, изиг, бүгү-ле чүвени боду барып кылыксаар, көрүксээр болуру билдингир болгай. Оортан эвээш эвес алдагдалдар-даа болгулаар. Аныяктар ортузунга идеологтуг ажылды чорудуп тургаш, ол бүгүнү өөренип көөр ужурлуг бис.

Бистиң үевис — политиктиг болгаш социал-экономиктиг улуг өскерлиишкиннерниң, эртем-техниктиг революциянын үези-дир. Социал делегейниң нарын байдалы, болуушкуннарның шапкыны, тыптып кээп турар угланыышкыннарның болгаш чүүлдерниң хөй янзы хевирлии теория талазы-биле онза көрүнгүр болуруп кижи бүрүзүнден ыяк негеп турар. Ынчаарга кайы-бир аныяк кижиниң ыяк мировоззренне туруштары чок, социалистиг шынныг ёзунуң чаа, нарын болуушкуннарының ужурун ол билбес болгулаарга, оон бүзүрели кошкак, боду хоозун гуманизмге тоорептиргеш, коммунизм дээш идепкейлиг деминден чайлай бээр.

Коммунистиг бодалдың тургустунарынга эргежок чугула чүве чүл дээрге билиглерниң болгаш бүзүрелдиң чарылбас холбаалыы, кижи бүрүзүниң бодунуң чогаадыкчы бодалының чаңчыгып тургустунары, ниитилелге баштайгы базымнардан эгелээш-ле кижиниң политиктиг дадыгышкыны болур. Башкыларның Бүгү-эвилел съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секрезары Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Совет школа түгле эртем-биличлиг кижилерни белеткээр эвес болдур ийин. Ол болза коммунизмнин херээ дээш политика талазы-биле биличлиг, идея талазы-биле бүзүрелдиг демиселчилерни бодундан белеткеп үндүрер хүлээлгелиг. Школа политикадан, аңгыларының демиселинден дашкаар кажандаа туруп көрбээн болгаш туруп-дээ шыдавас. Коммунистиг үзел-бодал совет кижиден чарылбас холбаалыг болур ужуруг».

Аныяк кижи бүрүзүн ниитилелчи эрге-ажыктарлыг кылдыр чаңчыктырып кижизидери — комсомолдуң эң чугула кижизидинчи сорулгаларының бирээзи. Ону түгле эртемчи хаыы үндезинге чедиишкинниг шиитпирлеп болур аргалыг. Ынчангаш ам кижизидикчи ажылдың практиказын комсомол организацияларында өөренип болгаш ону эртем ёзугу-биле тодарадып турары таварылга авес: аныяктарның янзы-бүрү категорияларының херегледерин, эрге-ажыктарын, хүүзүнда планнарын, социал-психологтуг онзагай чүүлдерин улам долдур барымдаалап турар.

Комсомолдуң идея-кижизидилгелиг ажылын калбак фронт-биле чорудар ужурлуг. Аныяктарның политиктиг чырыдыышкынының системазын партиа организацияларының дузазы-биле сайзырангайжыдып, ленинчи уроктарны эртирип, лекция пропагандазын экижидип, чогаадыкчы эвилелдерге-болгаш организацияларга комсомолдуң салдарын күштелдирип, аныяктарның ном үндүрер черлериниң, парлалганың, радионуң болгаш телевиденнеңиң ажылын сайзырангайжыдып турар.

Чоннуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга өзүп орар салгакчыларны кижизидеринче комсомол организацияларының онза кичээнгейни салып турар. Совет аныяктар боттарының адаларының — коммунистерниң эң байлак салгалы болган. Оларның революсчу чүткүлүн, маадыр-

(Төнчүзү 4-ку арында).

КОММУНИСТИГ ИДЕАЛДАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгези 3-ну арында).

лыг чоруун, улустуң мурнунга хүлээлгенин улуг харысалгалыын, коммунистиг идеалдарга шынчы болурун бистиң чуртувустуң оолдар, кыстары салгап алганнар. Совет кижилерниң салгакчыларының ындыг чазагай чанчылдары буржуаз идеологтарның калчаалыг дембээзин хайныктырып турар.

Хоочун салгакчыларның аресмаадырлыг чоруктарынга улуг ынакшылдың болгаш опу хүндүткеп көөрүнүң херечизи болза совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлериниң Бүгүзавилел походун хей-ниитизинин еске организациялырының дузазы-биле комсомолдуң эртирип турары болур. Төрээн чурттуң маадырлыг төөгүзүбиле танывышлга эрткен үени эки билир болгаш амгы үени үнелеп көөр арганы аныяктарга берип турар. **Хоочун салгакчыларның арлып читпес маадырлыг чоруктарындан совет аныяк өскен күштү ап, кадыг быжыг шынар кирип, демиселчиниң маадырлыг ролюнга, Октябрьның чаалап алыышкынын камгалаарынга боттарын белетиеп турар.** Хоочун кижилер-биле ужуражыышкыннардан, адаларның маадырлыг болгаш күш-ажылчы керектеринин сеткил өөрүнчүг арын-нары-биле таныжылгадан алдынган идейлиг бүзүрелдин күүлүг кыптыгыышкыны коммунистиг тургузуушкунуун бүгү участоктарында аныяк салгакчыларның ажыл-херектеринде чедиишкинниг боттанып турар.

Аныяктарның патриотчу кижизидилгези амгы үе-чадада онза ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Социалистиг Төрээн чуртунга ынакшылдан артык күштүг, хаңы, чаагай чүве турбас. Патриотизм — совет кижиниң күчү-шыдалының эң хаңы үндезини-дир. Патриотчу болуру дээрге бүгү-ле күжү, бүгү-ле бодалдары болгаш бүгү-ле чүткүлдери-биле Төрээн чуртка шынчы бараан болуру-дур. Патриотчу болуру дээрге четпестерни эптеш чок көөрү-дүр.

Ёзулуг долу хемчээлдиг патриотизмге кижилидери — комсомолдуң ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкынарының бирээзи-дир. Бистиң «мыдыралывыстың боду, совет шынныг чорук, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Советтер чуртунуң чедип алган чедиишкиннери оолдар, кыстарга эң дээре агитатор болгаш патриотчу сагыш-сеткилдин кижизидикчизи-дир. Маңаа комсомол организацияларының чугула рольду база ойнаар ужурлуг.

Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчыларынга, оларның эртем-техниктиг болгаш идей-политиктиг белеткелингe негелдерлер ам хемчээл чок өскен. Социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап турар бистиң армивыс Төрээн чуртка, Коммунистиг партияга бердингени-биле, дайынчыларның коммунистиг бүзүрели-биле кезээде күштүг болуп келген. Ам Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге культурдуг болгаш ниити эртем-билии чыдан чыыче өзүп орар ыңдыг аныяктар кирип турар. Армия болза аныяктарга улуг школа болуп, амыдыралды медерелдиг ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидип турар. Бистиң хүннеривистиң аныяк кижизин хамаалы сагыш-сеткилдиң ёзузунга кижизидериниң школазы болуур бистиң армиявыстың ыңдыг ужур-дузазы онза улуг.

Бодунуң утка-шынарының талазы-биле ангыны болур совет патриотизм пролетаржы интернационализмден чарылбас. Бистиң партивыстың Программазында мынчалдыр бижиттинген: «Социалистиг патриотизм болгаш пролетаржы интернационализм бүгү чурттарның ажылчын аңгызы-биле, ажылчы чоннары-биле пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазын алызындан чарылбас холбаалыг кылдыр көрүп турар».

Интернационалчы харылзаалары быжыглавышаан, Ленинчи комсомол **социалистиг чурттарның аныяктары-биле найыралдың болгаш аны-дуңма ёзузунуң харылзааларын быжыглаарын, капиталистиг чурттарның аныяктарының коммунистиг эвилелдери-биле кады ажылдажылганы хөгжүдерин болгаш быжыглаарын, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш Азия, Африка, Латин Америка чурттарының демиселин бүгү хемчег-биле деткиирин** бодунуң кол сорулгалары кылдыр көрүп турар. Бодунуң интернационалчы бедик хүлээлгезин күүсетпишаан, совет аныяктар Вьетнамның мааырлыг улузубиле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглап, америк империализмниң агрессизиын ойтур шаап турар ээсмаадырлыг патриоттарга бүгү талалыг деткимчени көргүзүп турар.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бодунуң ажылын чорударының аргазын комсомол кезээде ленинчи партиядан өөренип ап келген болгаш политика талазы-биле мерген көрүштү, организакчы күштү оортан өөренип ап турар. Өзүп орар салгакчылар дугайында бистиң партиавыс үргүлчү хаңы сагыш салып турары билдингир болгай.

Партия организациялары өзүп орар салгакчыларның идейлиг кижизидилгезинче улам улуг кичээнгей салып, бүгү ажыл херектери чорударда комсомолга магалыг улуг дузаны чедирип турар. **СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң документилеринде база аныяктар дугайында, тайбыңның салым-чолунуң дугайында сагыш салыышкыны сиңниикен, ол документилер болза бүгү идеологтуг ажылды күштелдирер талазы-биле идепкейлиг ажылчорудулгалыг болурда комсомолга удуртулга болуп турар.** Идеологтуг ажылды күштелдиринин эргежок чугулазын онзалап демдеглээш, Коммунистиг партияның Төп Комитединиң апрель Пленуму Ленинчи комсомолдуң мурнунга чаа харысалгалыг сорулгаларны тургускан, ол сорулгалар идейлиг кижизидилгениң бүгүле бар чепсектерин аныяктарга коммунистиг бүзүрелди, совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң сагыш сеткилин, идея талазыбиле туруштуг болуур чорукту болгаш бүржуаз салдарның кандыг-даа хевирлеринге удурланыштыр туржуп билир чорукту быжыглаарынче угланган.

Ленинчи комсомолдуң бүгү чартык чүс чыл төөгүзү Коммунистиг партияның идеяларынга совет аныяктарның кызыгаар чок бердингевинин, Төрээн чуртунга ынакшылдыының, интернационалчы хүлээлгезинге шынчызының дугайын хереченл турар.

Комсомолдуң күчү — партияның удуртулгазында. Комсомол организацияларын удуртурунуң хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайдыары, оолдар, кыстарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин хөгжүдерде оларга үргүлчү дузалаары — партия организацияларының бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи. «Комсомолду удуртурунуң талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» доктаалды СЭКП ТК чоокта чаа хүлээп алган. Комсомолда ажыл-херектиң байдалы дээш, аныяк салгакчыларны кижизидери дээш бүгү коммунистерниң харысалгазын ында улуг күш-биле онзалап дедиглээн.

Октябрь мурнундагы сүртенчиг үениң чажыт большевик үрлеринден, хамааты дайынның поход одагларын, Ильичиниң баштайгы лампочкаларын, комсомолдуң шалыпчы тудугларын, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарын дамчыштыр, күр черлериниң делгемнерин болгаш космостуң сылдыстыг оруктарын таварты совет аныяктар Коммунистиг партияның аналчаганы өндүр улуг идеяларны ыдыктыг түүлдер кылдыр боттарының чүректеринге быжыг тудуп келген.

Коммунистиг партияның айыткан оруу-биле Ленинчи комсомол бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур. Ол орукта чаа улуг чаагай перспективалар ажыттынып, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнунда чаа-чаа сорулгалар тургустунуп турар.

Мурнуу-Сахалинск хоорайга мындаа чаа 900 олуттуг «Октябрь» кинотеатр ажыглалга кирген.

ЧУРУКТА: Чаа «Октябрь кинотеатр.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Таңдыжылар сценада

«Август 4-те, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга Таңды районнуң боттывынгыр уран чүүл коллективиниң **УЛУГ КОНЦЕРТИ** болур...» диген чарлалдар Кызылдың кудумчуларынга пятница хүнүнде-ле көстүп келген.

Мооң мурнунда Кызылга болуп эрткилээн көрүлделерге, фестивальдарга таңдыжылар солун концерттерин бараалгадып, макталды, эки чедиишкиннерни удаа-дараа ап келгени, ылаңгыя Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаатхан боттывынгыр уран чүүл коллективтериниң республика көрүлдезинге олар тиилекчилериниң бирээзи болганын кызылчылар эки билир. Ынчангаш оларның бо концертин көөр дээн кижилер хөй болуп, воскресенье кежээзининң келирии четтикпейн манап турган. «Чартык чылда мал ажылын хөгжүдүп, маллан алыр продуктуларны күүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын чедиишкиннигге сеткил өөрүнчүг арын-нары-биле таныжылгадан алдынган идейлиг бүзүрелдин күүлүг кыптыгыышкыны коммунистиг тургузуушкунуун бүгү участоктарында аныяк салгакчыларның ажыл-херектеринде чедиишкиннигге негелдерлер ам хемчээл чок өскен. Социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап турар бистиң армивыс Төрээн чуртка, Коммунистиг партияга бердингени-биле, дайынчыларның коммунистиг бүзүрели-биле кезээде күштүг болуп келген. Ам Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге культурдуг болгаш ниити эртем-билии чыдан чыыче өзүп орар ыңдыг аныяктар кирип турар. Армия болза аныяктарга улуг школа болуп, амыдыралды медерелдиг ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидип турар. Бистиң хүннеривистиң аныяк кижизин хамаалы сагыш-сеткилдиң ёзузунга кижизидериниң школазы болуур бистиң армиявыстың ыңдыг ужур-дузазы онза улуг.

Бодунуң утка-шынарының талазы-биле ангыны болур совет патриотизм пролетаржы интернационализмден чарылбас. Бистиң партивыстың Программазында мынчалдыр бижиттинген: «Социалистиг патриотизм болгаш пролетаржы интернационализм бүгү чурттарның ажылчын аңгызы-биле, ажылчы чоннары-биле пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазын алызындан чарылбас холбаалыг кылдыр көрүп турар».

Интернационалчы харылзаалары быжыглавышаан, Ленинчи комсомол **социалистиг чурттарның аныяктары-биле найыралдың болгаш аны-дуңма ёзузунуң харылзааларын быжыглаарын, капиталистиг чурттарның аныяктарының коммунистиг эвилелдери-биле кады ажылдажылганы хөгжүдерин болгаш быжыглаарын, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш Азия, Африка, Латин Америка чурттарының демиселин бүгү хемчег-биле деткиирин** бодунуң кол сорулгалары кылдыр көрүп турар. Бодунуң интернационалчы бедик хүлээлгезин күүсетпишаан, совет аныяктар Вьетнамның мааырлыг улузубиле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглап, америк империализмниң агрессизиын ойтур шаап турар ээсмаадырлыг патриоттарга бүгү талалыг деткимчени көргүзүп турар.

Совет аныяктарның төлээлекчилери хамаарышпас аныяк он-он күүнелерде ажылдап турар. Национал экономиказын болгаш культуразын хөгжүдерде даштыкы өңнүктеринге дузалаар деп шынчы чүткүл оларны сорук киирип турар.

Аныяктарның болгаш студентилериниң Софияда IX Бүгүделегей фестивалы тайбыңның болгаш найыралдың идеяларынга, бүгү делегейниң депшилгелиг аныяктары-биле эпсеткил каттыштырылгазының идеяларынга тураскаатынган. Совет аныяктар ол улуг болуушкунда эң идепкейлиг киржип турар.

Делегей политиказының талазынга болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининге хамаарыштыр партияның политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын совет аныяктар чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, ону амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга бүгү күжү-биле идиг берип турар.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бодунуң ажылын чорударының аргазын комсомол кезээде ленинчи партиядан өөренип ап келген болгаш политика талазы-биле мерген көрүштү, организакчы күштү оортан өөренип ап турар. Өзүп орар салгакчылар дугайында бистиң партиавыс үргүлчү хаңы сагыш салып турары билдингир болгай.

Партия организациялары өзүп орар салгакчыларның идейлиг кижизидилгезинче улам улуг кичээнгей салып, бүгү ажыл херектерни чорударда комсомолга магалыг улуг дузаны чедирип турар. **СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң документилеринде база аныяктар дугайында, тайбыңның салым-чолунуң дугайында сагыш салыышкыны сиңниикен, ол документилер болза бүгү идеологтуг ажылды күштелдирер талазы-биле идепкейлиг ажылчорудулгалыг болурда комсомолга удуртулга болуп турар.** Идеологтуг ажылды күштелдиринин эргежок чугулазын онзалап демдеглээш, Коммунистиг партияның Төп Комитединиң апрель Пленуму Ленинчи комсомолдуң мурнунга чаа харысалгалыг сорулгаларны тургускан, ол сорулгалар идейлиг кижизидилгениң бүгүле бар чепсектерин аныяктарга коммунистиг бүзүрелди, совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң сагыш сеткилин, идея талазыбиле туруштуг болуур чорукту болгаш бүржуаз салдарның кандыг-даа хевирлеринге удурланыштыр туржуп билир чорукту быжыглаарынче угланган.

Ленинчи комсомолдуң бүгү чартык чүс чыл төөгүзү Коммунистиг партияның идеяларынга совет аныяктарның кызыгаар чок бердингевинин, Төрээн чуртунга ынакшылдыының, интернационалчы хүлээлгезинге шынчызының дугайын хереченл турар.

Комсомолдуң күчү — партияның удуртулгазында. Комсомол организацияларын удуртурунуң хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайдыары, оолдар, кыстарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиг хөгжүдерде оларга үргүлчү дузалаары — партия организацияларының бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи. «Комсомолду удуртурунуң талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» доктаалды СЭКП ТК чоокта чаа хүлээп алган. Комсомолда ажыл-херектиң байдалы дээш, аныяк салгакчыларны кижизидери дээш бүгү коммунистерниң харысалгазын ында улуг күш-биле онзалап дедиглээн.

Октябрь мурнундагы сүртенчиг үениң чажыт большевик үрлеринден, хамааты дайынның поход одагларын, Ильичиниң баштайгы лампочкаларын, комсомолдуң шалыпчы тудугларын, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарын дамчыштыр, күр черлериниң делгемнерин болгаш космостуң сылдыстыг оруктарын таварты совет аныяктар Коммунистиг партияның аналчаганы өндүр улуг идеяларны ыдыктыг түүлдер кылдыр боттарының чүректеринге быжыг тудуп келген.

Коммунистиг партияның айыткан оруу-биле Ленинчи комсомол бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур. Ол орукта чаа улуг чаагай перспективалар ажыттынып, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнунда чаа-чаа сорулгалар тургустунуп

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 8 ЧЕТВЕРГ № 185 (7028)

Өртээ 2 көп.

План күүсеттинген

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ажыл-агый чылында 260 тонна дүк дужаар планын 275 кылдыр киирген.

* * *

ШАГААН-АРЫГ. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң малчыннары 45 тонна дүк дужаар планын 51 тоннага күүсеткен, азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 7 тоннаны хөйнү берген.

«Найырал» совхоз дүк садар планын эрткен чылдың деңнелинден 13 тоннаны хөйнү киирип, планын дыка ажырган. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары планын 111 хуу күүсеткен.

Ак-Туруг, Көк-Чыраа көдээ Советтери чурттакчы чондан дүк садып алырын эки организастаан. Ылаңгыя Көк-Чыраа көдээ Соведи 5 центнерниң орнунга бир тоннаны чыгган.

СЭКП ТК-да

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң Тиссада-Чиерна хоорайга чугаалажыышкыннарының база социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң Братислава Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Тиссада-Чиерна хоорайга июль 29-тан август 1-ге чедир болган Ужуражылганың болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Германияның социалистиг чаңгыс аай партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилериниң Братиславага бо чылдың август 3-те болган Чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу-биле ЧКП ТК-ның Президиумунуң Ужуражыышкының эрттиргени чогуур үезинде болгаш СЭКП биле ЧКП-ниң аразында, ССРЭ биле ЧССР-ниң аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга чугула ужур-дузалыг болган деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу СЭКП-ниң делегациязының Братислава Чөвүлел хуралынга ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Братислава Чөвүлел хуралының Медеглелин аңаа киришкен акыдуңма партияларның ниити туружунуң илерээшкини кылдыр көрүп турар, ол туруш социалистиг чурттарның эрге-ажыктарынга, марксисчи-ленинчи принципиалдыг үндезинге оларның аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, бистиң улустарывыстың аразында найыралды быжыглаарынга дүгжүп, чурт бүрүзүнге болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга социализмни улам ыңай быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң оруктарын тодарадып турар.

Марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчы чорук, социализмниң, пролетаржы интернационализмниң идеяларының ёзузунга улус массаларны кижизидери, буржуаз идеологияга удур, антисоциалистиг бүгү күштерге удур эптеш чок демисел социализмниң туруштарын быжыглаарынга болгаш империализмниң чимзениишкиннеринге ойтур шавыышкын бээринге чедиишкиннериниң магадылалы болуп турар дээр дугайында Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу бедии-биле үнелеп турар.

Медеглелдиң чүүлдерин амыдыралга боттандырары акы-дуңма партияларның интернационалчы бирги сорулгазы болур. Марксизм-ленинизмге шынчы СЭКП бодунуң талазындан ол бедик чаагай сорулганы күүседиринге, социалистиг дем каттыштырылгазын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин быжыглаарынга, бистиң чуртувуска коммунизмни чедиишкинниг тургузарынга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр апаар.

Шалыпчы бүдүрүлгелер

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы, көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдериниң ажылчын, албан-хаакчыларының профэвилел ТК-зының Президиуму ук министерствога шуут чагырткан бүдүрүлге черлериниң, организацияларның ортузунга бо чылдың бирги чартыының дургузунда социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын Вологданың сүт институдунуң «Молочное» деп өөредилге-дуржулга ажыл-агыйы, үс болгаш эфир-үс культураларының эртем-шинчилелиниң Бүгү-эвилел институдунуң «Березанское» деп дуржулга-үрезин ажыл-агыйы (Краснодар край), күрүнениң үрелиг мал өстүрер «Северолюбинский» ажыл-агыйы, Уладоволюлинецкиниң селекция станциязының дуржулга ажыл-агыйы (Винницы область) чаалап алган. (СЭТА).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Тук тывыскан

Август 6-да СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң каттышкан хуралынга районда мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарының түңнелин үндүрген. Район ниитизи-биле бо хүннерге чедир сиген белеткелин 18 хуу күүсеткен.

Районнуң ажыл-агыйларындан Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Хунажык, партия организациязының секретары эш Самдаң) бо чугула кампания талазы-биле августуң эгезинге чедир озалдап турган болза ажылды эде организастаанындан каш-ла хонуктарда бедик көргүзүгнү чедип ап, бердинген планын 40 хуу күүсеткен. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун каттышкан хурал тус колхозтуң сигенчилеринге тывыскан.

Мал чеминиң белеткели «Искра», «Большевик» колхозтарда болгаш «Сүт-Хөл» совхозта экижээн. Сүт-хөлчүлер хүн бүрүде 150 тонна сигенни сараатап турарлар.

«Тыва» совхоз директору (эш Грудинин) сиген планын 1,3 хуу күүседип, багай ажылдап турар. Күш-ажылдың организастыг байдалын бедидип, мал чеминиң белеткелинче чугула кичээнгей салыры бо ажыл-агыйдан негеттинип турар.

Хуусаа бетинде

Шагаан-Арыгның № 586 көдээ тудуг эргелелиниң № 5 тудуг бригадазы комсомолчу аныяктардан тургустунган. Бригаданы комсомолчу Маадыр-оол Тимофеевич Найдан-оол удуртуп турар.

Бригада бо чылын ийи квартиралыг 4, чаңгыс квартиралыг 1, шупту 5 бажыңны ажыглалга киирер планныг. Комсомолчу тудугжулар боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеннер.

Бригада чыл эгезинден бээр Арысканга 2 квартиралыг 2, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ооругда хову турлаанда чаңгыс квартиралыг 1 бажыңны бүрүн доосказ, совхозтуң дирекциязынга хүлээдип берген. Олар бо хүннерде совхозтуң Иштии-Хем салбырының төвүнде 4 квартиралыг 2 бажыңның тудуун доосказ, нарын кылыгларынче кирипкеннер.

Тура-соруктуг тудугжулар ол ийи бажыңны ам удавас болур тудугжулар хүнү — августуң 11-ниң бетинде доозуп хүлээдир дээш шалыпкын ажылдап турарлар.

— Тудугжуларның аразында ажылга чүткүлдүг эки кижилер бар — деп бригадир Найдан-оол чугаалаар.

Шынап-ла кандыг-даа ажылга кежээ кызымак, олут билбес кижилерни кым-даа эскерип каар болгай. Ол бригаданың тудугжу комсомолчулары В. Санчай-оол, Н. Дас-оол болгаш хоочун тудугжу Т. Ындыраа олар бригаданың тергиннери болуп ажылдап турарлар. Ынчангаш Маадыр-оол Тимофеевичиниң удуртнан ол бригадазы чыл планын 7 ай 10 хонукта күүседирин шиитпирлээни ол.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Белен

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары болгаш тараажылары беш чылдың үшкү чылында кызыл-тасты, чиңге-тарааны, арбайны 3460 гектарны тараан, ооң иштинде кызыл-тас 2740 гектар. Каңдаашкын болза-даа тарааның үнүжү чамдык черлерде шору, механизаторлар, тараажылар дүжүт ажаап алыышкынынга эки белеткенип алганнар.

Комбайннарның, жаткаларның болгаш дүжүт ажаалдазынга ажылдаар автомашиналарның септелгези доозулган. Төп шаңга тараа арыглаар 12 агрегат ажылдаар, оларның ужу чаа, эргилерин ажылдаарынга белен кылдыр септээш хынап каан. Арыглап кургаткан тараа урар, ишкири 1250 тонна хемчээлдиг, чаа складты тудуп дерээн.

Хову турлаанда чурттагга бажыңнарының, столоваяның, кызыл-булуңнуң болгаш чунар-бажыңның кылза чогуур септелгезин чоруткаш, дерип эгелээн. Колхозта партия, комсомол организациялары дүжүт ажаап алыышкынының үезинде тараажылар ортузунга чорудар полит-массалыг болгаш культура-массалыг хемчеглерниң планын ажылдап кылгаш, агитаторларны томуйлаан. Колхозтуң механизаторлары, тараажылары ажаап кириптеринге белен.

С. НАМЧАН.

ТИИЛЕЛГЕЖИЛЕРНИ БОЛГАШ ИСКРАЧЫЛАРНЫ ДЕТКИВИШААН

Хүттүң сигенчилеринде

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүт участогу дээрге, ук артельдиң девискээринде эң-не чараш бойдус чурумалдыг чер. Бо чайын ында оът-сигенниң үнгени-даа тергиин эки. Тайга чер болгаш, манаа сиген кезилдези шала орай эгелээр. Ынчалза-даа ам хүт бригадазының ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелин кидин-түлүк чорудуп турар. 46 кижилиг үш звено сиген кезилдезинде кызыгкыйыг чок ажылдап турар. Бөгүнге чедир олар 172 тонна сигенни бөлүп сараатаан. 368 га черниң сигенин кескеш, ооң 235 газының сигенин ажаап алган.

Звенолар аразында социалистиг чарыштың бирги черинде Маады Иванның удуртканы сигенчилер чоруп, 72 тонна сигенни сараатаан.

Аът-биле сиген кестирип турар Маады Күскей, Мандаржап Бюрбюжал олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын 110—115 хуу күүседип келген. Сиген бөлүкчүлери Лиза Лоозимчит, Ким Иргит, Владимир Дунаяк, Костя Седи, хөпээн сөөртүкчүлери Борис Хөлчүкпен, аът ажаакчызы Чончун Доржу оларның эки ажылы оңза мактанчыг.

Сарааттар немежип-ле турар

Ногаа, сүт бүдүрер ажыл-агыйлыг «Дөн-Терезин» совхозтуң дирекциязы сиген белеткелин кыска хуусаада доозар сорулга-биле 46 хол кадыырлыг, 2 тракторлуг, 4 дырбааштыг сиген кезер бригаданы тургускан. Ол бригаданың ажылында малчыннар база киржип турар.

Ол бригаданы коммунист О. Хирбээ удуртуп турар. Чоокку үеге чедир 102 тонна сигенни сараатаан. Кара-Дөннүн, Эдегей-Аксының сиген шөлдериниң дүжүдү эки.

Совхозтуң дирекция чери боттарының өг-бүлелериниң деми-биле сиген белеткээн тус-тус малчыннарны акша шаңналдары-биле шаңнаан. Хойжулар О. Адыяа, О. Дүктүг-Ары, С. Чимит-оол, О. Даңзы-Белек олар кижи бүрүзү 18-тен 21 тонна чедир сигенни хүлээткен. Оларга акша шаңналын тывыскан.

Совхозтуң сиген кезилдезинде чүгле бригада эвес, база суурларның аныяк, кырган, эрхерээжен чурттакчылары, школачылар шупту идепкейлиг киржип турар.

А. ДОПЧАА.

* * *

Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозта ангор өшкү кадарчылары алышкылар Чаш-оол база Дамбыл Аялар Бүрен-Хемниң шынаазында боттарының өг-бүлезинин деми-биле сиген белеткеп эгелээн. Алышкыларның кижи бүрүзү 10 тонна сигенни, 300 моондак будук-бүрүнү белеткээр сорулгалыг.

Н. ЧОЛДАК-ООЛ.

Малга арбын чем дээш

Эрзин колхозтарының шөлдеринде сиген кезилдези, түлүктеп турар. Ниитизи-биле 350 ажыг кижилиг 27 звено бо кампанияда хаарә туттунган. Районнуң ажыл-агыйларындан Мөрен, Ленин аттыг колхоз сиген планын 20—22 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар.

Ленин аттыг колхозтуң № 2 хойжу бригадазында коммунист Даваажапка удурткан № 2 звенонуң кежигүннери 18 кижи малга быжыг чем-суурну тургузар дээш, күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ылаңгыя аът машиназы-биле сиген кестирикчилери Намчаа, Дүгер олар хүнде 3 ганы кестирер улүүн 3,5 га чедирип, сиген бөлдүрүкчүзү эш Маадыр-оол хүн бүрү 6 га черниң сигенин бөлдүрүп келген.

«Мөрен» көдээ ажыл-агый артелинде Мамаа Белчээге удурткан № 3 сигенчи бригада Тере-Хөлдүң сиген шөлдеринде ажылдап турар. Мөренчилер 113 тоннаның сараадын салганнар.

Бригадада эш Аракчаа сигенни кестирип, бөлдүрүп, хүнде 16 га черни сайгарып, мурнакчы ажылдап турар. Ол ышкаш сараат салыкчызы Март-оол Дылаажап сигенчилер аразында чарыштың тиилекчизи болуп үнген.

Техника септелгези

(Август 1-ге чедир, хуу-биле)

Районнар	комбайннар тараа	комбайннар силос	жатка	тракторлар	автомашиналар
Таңды	84,9	74,5	36,8	102,2	72,9
Чөөн-Хемчик	73,5	70,0	63,8	119,8	79,3
Каа-Хем	70,4	45,7	51,1	101,4	114,2
Улуг-Хем	70,4	62,7	91,8	88,1	97,0
Барыын-Хемчик	54,2	125,0	23,5	112,6	132,5
Кызыл хоорай	48,2	—	40,0	105,6	83,1
Эрзин	41,7	50,0	—	61,5	70,0
Бай-Тайга	40,6	30,0	—	84,3	26,9
Тес-Хем	31,3	18,2	40,0	98,3	52,0
Тожу	25,0	—	—	75,0	30,0
Бии-Хем	23,2	50,0	2,7	84,1	68,6
Өвүр	23,0	66,7	—	147,8	100,0
Республика	68,2	57,8	45,3	99,6	80,3
Эрткен чылдың ол үезинде	67,5	56,1	50,2	120,5	77,6

«Тээли» совхозтуң малчыны Адыг-оол Авыдаевич Хертек сиген кезилдезинче баштай киргеннерниң биргээн. 25 чыл партийжи стажтыг хоочун коммунист бо чылын база эки ажылдаан: төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны алган. Ол, районнуң болгаш республиканың мурнакчы малчыннарының одуруунга кирген.

Малчынның өг-бүлезиниң херээжен аазы Долгат Бактышевна хойларын Тура тайгазының эдээ Кара-Сугнуң делгем одарларынга кадарып чорда, Адыг-оол Авыдаевич оолдары Семис-оол, Анай-оол олар-биле сиген кезин ажылдап турда, ишчи өг-бүлениң ажылчы хүнү улам өөрүнчүг болгаш чоргааранчыг апаар. Семис-оол шериг албанындан чоокта чаа халажып келген, а Анай-оол совхозунда мергежилдиг механик-эдикчи. Хертектер уруу Зинаидага база чөптүү-биле чоргаарланырлар. Зинаида школада тыва болгаш орус дылдар башкылап ажылдап турар.

Бо чыл кадыг-дошкун-даа болур болза, кадарып турар малывыска элбек чем-суурну тургузуп алыр бис деп малчыннар дидим чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Адашкылар.

Ю. КОСАРЬКОВТУН фотозу.

УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ДОКУМЕНТ

Делегей парлалгазы социалистиг чурттарның алды коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Медеглелинге улуг кичээнгейни салып үргүлчүлеп турар.

★ СОФИЯ. Алды коммунистиг партияларның Братислава медеглелин болгар улус шиитпирлии-биле деткип турар, чүге дизе социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүн, Европага, база бүгү делегейге тайбыңны хандырар аргаларны ында айтып турар деп, «Отечествен фронт» солун бижээн. Братислава чөвүлел хуралының үндүрген түңнелдерин амыдыралга боттандырар дээш, бистиң улузувус бүгү хемчеглерни, бүгү күштерни салыр.

★ БЕРЛИН. «Акы-дуңма партиялар социализмниң туруштарын быжыглап турар» деп, Братиславага болган чөвүлел хуралдың түңнелдерин тайылбырлавышаан, «Нойес Дойчланд» солун бижээн.

Тиссада-Чиернага болгаш Братиславага болган ужуражыышкыннарның түңнелдеринге тураскааткан «Правданың» «Күштүг болуру чаңгыс эпте» деп мурнуку чүүлүн бүрүн парлавышаан, ол ужуражыышкыннарның түңнелдери империалистернин планнарынга согуушкун болур деп, солун бижээн. Социализмниң эрге-ажыктарын камгалаары бистиң ниити хүлээлгевис болур.

★ ВАРШАВА. Братиславага ужуражыышкын соонда парлаан Медеглелди «Трибуна Мазовецка» солун улуг ужур-дузалыг документ деп адаан. Ук чугула документини социалистиг чурттар сагыш ханыышкыны-биле уткуп алган, Польшаның каттышкан ажылчын партиязы, ажылчын аңгызы, бүгү хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүп хүлээп алган деп, солун демдеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээш демиселге чаа чугула факторну ук документиден көрүп турар бис.

Алды акы-дуңма партияларның Братислава ужуражыышкыны болгаш Медеглелде илерээн ооң түңнелдери социализмниң күчүзүн биле-тура божаңнадырын кордаан империализмниң күштеринге күчүлүг согуг болур деп, «Трибуна мазовецка» демдеглээн. Братислава медеглелиниң бүрүн ак-сеткилдиг, принципиалдыг болгаш найыралчы байдалга ажылдап кылган түңнелдери социализм дээш, социалистиг дем каттыштырылгазының улам ыңайгы быжыгыышкыны дээш демиселдиң өйү келген айтырыгларын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көргениниң түңнели болур.

★ БУДАПЕШТ. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин, антиимпериалистиг ниити фронтуну быжыглааны Братиславага болган ужуражыышкынның эң чугула түңнели болур деп, «Непсабадшаг» солун бижээн.

Бистиң улустарывыстың болгаш партияларывыстың ниити эрге-ажыктарынга дүүштүр дугуржуп болур айтырыгларны бистиң делегей шимчээшкинивистиң ниити идеялыг үндезиннеринге шиитпирлеп болурун Братислава көргүскен деп, солун бижээн. Коммунистиг партияларның тускайлан болуру болгаш оларның ажыл-чорудулгазы дээш бодунуң чуртунун улузунун болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң мурнунга харыысалгалыг болуру бичедаа кызыгаарлаттынмас, харын-даа партия бүрүзүнге чаңгыс аай күштүг ниити сорулгаларның туруп турары-биле күштелип турар.

Братислава чөвүлел хуралының түңнелдери венгр коммунистерни өөртүп база сагыш-сеткилинге ханыышкынны болдуруп турар.

★ УЛАН-БАТОР. Акы-дуңма партияларның удуртукчуларының ужуражыышкынының түңнелдеринге холбаштырган «Ниити херектиң ады-биле сырый каттыжыышкын» деп мурнуку чүүлдү «Үнэн» солун парлаан.

Социализмниң туруштарын камгалаарының, улустарның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш, империализмниң үрегдекчи ажыл-чорудулгазынга болгаш агрессчи политиказынга удур демиселди күштелдиреринин эрге-ажыктарынга дүүштүр социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының хүрээленинде чаа сырый каттыжыышкын болганын бо хүннерде делегей көрүп турар деп, ол чүүлде бижээн.

Делегей социализмниң күштерин быжыглаарының эрге-ажыктарын, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш быжыглаарының эрге-ажыктарын коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чүден артык үнелеп турарының дугайын акы-дуңма чурттарның партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының Варшавага болган ужуражыышкыны, Тиссада-Чиернага СЭКП ТК-ның Политбюрозунун болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунун ийи талалыг чугаалажыышкыннары болгаш алды акы-дуңма партияларның Братиславага болган чөвүлел хуралы тодаргай көргүскен. Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ажык сеткилдиң, принципиалдыг болгаш ботбодун билчир чоруктун байдалынга эрткен чөвүлел хуралының түңнелдерин МАР-ның коммунистери болгаш ажылчы чоннары уткуп хүлээп ап, империализмниң чимзениишкиннеринден социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалаарының херээнге болгаш ниити херектиң ады-биле акы-дуңма партияларның база чурттарның аразында найыралды быжыглаарының херээнге чугула салыышкын кылдыр көрүп турар.

★ БЕЙРУТ. Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң Братиславага ужуражыышкынынга хүлээп алган Медеглели социалистиг лагерьниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче болгаш революстуг чаалап алыышкыннарның быжыг камгалалын хандырарынче оларның чүткүлүнүн дугайын херечилеп турар деп, «Аль-кифак» солун бижээн.

Израильдиң агрессчи политиказының ужурунда Чоокку Чөөн чүкке тургустунган душкүүрлүг байдалга холбаштыр Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң сагышсыралын Медеглелде илереткенин солун оңзалап демдеглээн. «Европаның алды коммунистиг чурттары Братиславага дугуржулгага ат салып тургаш, кажангызындан-даа артык сырый каттыжыышкынны көргүскен» деп, «Ашшааб» солун бижээн.

★ МОНТЕВИДЕО. Европаның алды социалистиг чурттарының партияларының Чөвүлел хуралынга тураскааткан редакция чүүлүн Уругвайның «Популар» солуну парлаан. Ук чүүлге Чөвүлел хуралдың үре-түңнелдиг эрткенин демдеглээн. Чаңгыс үн-биле ат салган Медеглел социализм херээнин, социалистиг чурттарның чаңгыс эвинин болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң тиилелгези, марксизм-ленинизмниң идеологтуг күчүзүнүн көргүзүү, тайбыңның херээнин тиилелгези болур, ол империализмни болгаш ревизионизмни шиитпирлиг согуушкунга таварыштырган деп, солун бижээн.

Социалистиг чурттарның акы-дуңма кады ажылдажылгазын быжыглаар айтырыгның талазы-биле үзелдерниң чаңгыс аайын Медеглелде илереткен, социалистиг чурттарга, ылаңгыя ССРЭ-ге, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле төөгүлүг улуг чаартылгаларны демдеглээн болгаш чоннуң маадырлыг күжениишкини-биле база шылгараңгай күш-ажылы-биле чедип алган чаалап алыышкыннарын быжыглаарынга болгаш камгалаарынга шиитпирлиин көргүскен деп, «Популар» бижээн.

★ ЛЮКСЕМБУРГ. Люксембургтуң Коммунистиг партиязының органы «Цайтунг фум летцебургер фоллек» солун Братиславага болган ужуражыышкынның түңнелдеринге тураскааткан чүүлүнге социалистиг чурттарның аразында политиктиг, экономиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазының быжыгып турарын демдеглээн. Чөвүлел хурал бүгү социалистиг чурттарга ниити кол-кол принциптерни: партияның удуртукчу ролюн хандырарын, демократтыг централизмни, америк империализмге болгаш барыын-герман реваншизмге удур демиселге чаңгыс эпти, Европага тайбыңны быжыглаарының ады-биле социалистиг лагерьниң камгалал күчүзүн бедидерин бадыткаан деп, солун бижээн.

(СЭТА).

КҮШТҮГ БОЛУРУ— ЧАҢГЫС ЭПТЕ

Акы-дуңма улустарның найыралы болгаш чаңгыс эви социализмниң чурт бүрүзүнүн болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының амыдыралчы эрге-ажыктарынга тааржып турар. Ол идея чаа делегей тургузукчуларының угаан-бодалында болгаш чүректеринде ханы сиңниккен. Оларның күзел-чүткүлдерин илергейлевишаан, акы-дуңма чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары социализм күштериниң сырый каттыжыышкынын болгаш күчү-шыдалын үргүлчү быжыглаарын, өлүм чок марксисчи-ленинчи өөредигни амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын боттарының эң чугула интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турар. Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакиянын коммунистиг база ажылчын партияларының төлээлекчилериниң август 3-те Братиславага болган Чөвүлел хуралы ол сагыш салыышкынның чаа илерели болур.

Чөвүлел хуралга чаңгыс эптиг хүлээп алдынган документини — социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Медеглелин бүгү делегейде эң улуг сонуургал-биле уткаан. Чөвүлел хуралдың түңнелдерин социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының оруунга чаа чугула базым кылдыр, социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселге, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, империализмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазынга болгаш агрессчи политиказынга удур демиселге дыка улуг салыышкын кылдыр хүлээп көрүп турар.

Ниити херектиң нүүрүнде улам ыңайгы сырый каттыжыышкынче социалистиг чурттарның эң калбак улус массаларының тура-соруун акы-дуңма алды партияның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы илергейлээн. Ужуражыышкын киржикчилериниң Медеглелинде ол сорулганы чедип алырынче угланган оруктар төлевилеттинген. Ол документиде илергейлеттинген туруштар социализм чурттарының ажылчы чоннарының үндезин чүткүлдерин илергейлеп, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң мурнунда турар сорулгаларга дүгжүп турар.

Социализмниң дайзыннары акы-дуңма чурттарның аразынга дүрбужүушкүнүнү нептередирин оралдажып келген болгаш оралдажып турар, ынчангаш олар социалистиг дем каттыштырылгазының тиилеттирбес күчүзүн суларадырын кызыдып турарлар. Ол чимзениишкиннер ылаңгыя сөөлгү үеде онза идепкейжээн. Бистиң дайзыннарывыстың чүнү чедип алыксаарын көргүзүп турар эң-не дерзин болгаш калчаалыг «өттүр көрүүшкүннер-биле» буржуаз парлалганын арыннары долуп турар: социалистиг тургузуушкүннүн, акы-дуңма чурттарның аразында харылзааларның чугула айтырыгларын ижин-кара чок чугаалажыры чаңгыс эпти кошкадып, харын-даа социалистиг күрүнелерниң аразынга көрүшпес чорукту болдуруптар боор деп империалистер күзеп турарлар. Ол кордалдар хей чүве-дир. Братиславага Чөвүлел хуралдың түңнелдери империалистерниң кара-сагыштыг планнарынга өлүмнүг согуушкунну таварыштырып турар-дыр.

Акы-дуңма партияларның Чөвүлел хуралы СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң Тиссада Чиернага ийи талалыг ужуражыышкынының соонда болганы билдингир болгай. Шуут ижин-кара чок, шынчы болгаш билчиишкинниң байдалынга эрткен ол ужуражыышкын бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразында марксизм-ленинизмниң база пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген чаңчыл болган найыралчы харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының оруктарын дилеп тыварынче угланган турган.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң төлээлери Тиссада Чиернага беседалар үезинде эш ёзузунун хөй талалыг ужуражыышкынын эрттирер деп дугуржуп алганын ёзугаар саналды Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Польшаның коммунистиг база ажылчын партияларының Төп Комитеттеринге киирген. Инициативаны деткээн. Акы-дуңма алды партияның Төп Комитеттери Братиславага Чөвүлел хурал дугайында шиитпирни хүлээп албышаан, делегейниң нарын байдалы, империализмниң хоралакчы үүлгедиглери социалистиг система чурттарын улам ыңай сырый каттыштырарынче угланган соңгаарладыг чок хемчеглерни негеп турар дээрзин барымдаалаан.

Тургустунган чаңчылдарның ёзузунга, шуут-ла ижин-кара чок, принципиалдыг болгаш найыралдың байдалынга Братиславага болган Чөвүлел хуралга социализм дээш демиселдиң, социалистиг дем каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаарының, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарынын чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралдын бүгү талаларынга Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның чедип алган кайгамчык улуг тиилелгелери бүгү делегейге билдингир болгай. Ол тиилелгелер — бистиң улустарывыстың маадырлыг күжениишкиннериниң, эрес-шудургу күш-ажылының, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның тургузукчу улуг ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Төөгүлүг боттандырылгаларның ачызында социалистиг күрүнелерниң ат-алдары болгаш делегейде салдары, делегей политиказының үндезин айтырыгларын тодаргайлаарынга оларның ролю хемчээл чок өскен.

Чурт бүрүзүнүн социалистиг чаалап алыышкыннарын деткиири, быжыглаары болгаш камгалаары бүгү социалистиг күрүнелерниң ниити интернационалчы хүлээлгези болур дээрзин Братислава Чөвүлел хуралының киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг онзалап демдеглээн. Социалистиг ниитилел тургузуушкунунун ниити дүрүм ёзугаар чүүлдерин удуртулга болдургаш база бирги ээлчегде ажылчын аңгының болгаш ооң авангарды — коммунистиг партияларның удуртур ролюн быжыглавышаан, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары Маркстың болгаш Ленинниң айыткан оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур. Ооң-биле кады партия бүрүзү улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдениң айтырыгларын чогаадыкчы шиитпирлевишаан, национал онзагай байдалдарны болгаш негелделерни барымдаалап турар.

«Марксизм-ленинизмге чайгылыш чок шынчы чорук, социализм, пролетаржи интернационализм идеяларының ёзузунга улус массаларны кижизидери, буржуаз идеологияга удур, бүгү-ле антиимпериалистиг күштерге удур эптеш чок демисел социализмниң туруштарын быжыглаарынга болгаш империализмниң чимзениишкиннерин ойтур шаварынга чедиишкиннерниң үндезини болур» деп акы-дуңма партияларның Медеглелинде чугаалап турар.

Социалистиг чурттарның акы-дуңма партиялары боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын, революсчу серемчилелдиин, коммунизмниң идеалдарын бадыткаар дээш демиселге тура-соруунун болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиин бүгү делегейниң мурнунга база дагын бадыткаан. Ажылчын аңгының болгаш коммунистиг партияларның удуртур ролюн кошкадыр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга удур шиитпирлиг демисежирин, социалистиг күрүнелерниң аразынга шаанчак киир кагар, социалистиг ниитилел тургузуунун үндезиннерин баксырадыр арганы кажан-даа кымга-даа бербезин олар медеглээн.

Ажылчын аңгының, тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү ажылчы чоннарның политиктиг идепкейин бедидер дугайында, социалистиг ниитилел тургузуунун бүгү талалыг депшилгезиниң дугайында, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдер, демократтыг централизмниң принциптеринге таарыштыр партия болгаш күрүне ажылының стилин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар дугайында үргүлчү сагыш салырын акы-дуңма партиялар боттарының хүлээлгези кылдыр санап турар.

Социалистиг ниитилел тургузуушкуну чоруп турда эвээш эвес нарын айтырыглар тыптып келир, оларны шиитпирлээри акы-дуңма партияларның болгаш улустарның күжениишкиннерин каттыштырарын негээр. Социалистиг тургузуушкуннуң хөй янзы хевирлиг сорулгаларын амгы үениң байдалдарында чаңгыс-чаңгыс шиитпирлеп болбас дээрзин он-он чылдарның дургузунда чедип алдынган дуржулга бүзүредир көргүзүп турар. Бүгү талаларга сырый кады ажылдажылга социалистиг чурттарның күжүн улгаттырып, оларның аргаларын калбартып, бурунгаар шимчээшкинниң темпилерин дургедедиринге дузалап турар. Ол бүгүнү барымдаалааш, Братислава чөвүлел хуралының киржикчилери ийи талалыг болгаш хөй талалыг экономиктиг кады ажылдажылганы, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң ажылын улам ыңай сайзыраңгайжыдарын улуг ужур-дузалыг деп демдеглээн. Эң-не бедик деңнелге экономиктиг чөвүлел хуралды эң чоокку үеде эрттиреринин чугулазы база дагын бадыткаттынган.

Делегейниң амгы байдалы делегей кырында аңгы демиселиниң чидигленишкини-биле, империализмниң агрессчи ажыл-чорудулгазының күштелиишкини-биле тодаргайлаттынып турар. Ынчангаш Чөвүлел хуралдың киржикчилери делегей байдалының айтырыгларынче онза кичээнгейни салып, ооң-биле кады делегей кырынга хөделиишкиннерни дугуржуп алырын болгаш таарыштыр аайлап башкарарын бадыткаан.

Америк агрессияга ойтур шавыышкынны берип турар маадырлыг Вьетнамга моон соңгаар-даа эргежок чугула дузаламчы көргүзеринге социалистиг чурттарның шиитпирлиг чоруу бүгү күш-биле бадыткаттынган. Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессияның уржуктарын узуткаар чорукту чедип алырының эргежок чугулазы база дагын онзалап демдеглеттинген. Тайбыңның эрге-ажыктары ГФР-де дайынзырак болгаш неофашист күштерге дээштиг ойтур шавыышкынны бээрин, Европаның херектеринге дугуржуушкуннуг политиканы чорударын, Герман Демократтыг Республиканы чугаажок деткиирин негеп турар деп, ужуражыышкынның киржикчилери медеглээн. Делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөр болгаш Европада туруп турар кызыгаарларны үрээр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга ойтур шавыышкынны бээрин, чүдек-бужар мюнхенчи албадалдың мырыңай эгезинден тура күш чогу дээш туржур апаарын социалистиг чурттарның коммунистиг, ажылчын партиялары шиитпирлиг медеглээн. НАТО дээр агрессчи империалистиг блок тайбыңның херээнге шыңгыы кыжаныышкын болуп турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның ажылдап кылганы боттуг программага үндезилээш, Европаның айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демиселди күштелдиреринин чугулазы болгаш соңгаарладыышкын чогу онзалап демдеглеттинген.

Империализмниң социалистиг дем каттыштырылгазын баксырадырынче угланган чимзениишкиннериниң күштелип турарының уламындан Варшава керээзиниң камгалал организациязы болгаш ооң ажыл-чорудулгазы улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Ол Керээ социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг улустарының идегелдиг чөленгиижи, ниити Европаның айыыл чок чоруунун, бүгү-ниити тайбыңны камгалаарының чугула фактору болуп келген болгаш болуп артар-даа. «Амгы үениң байдалы болза социалистиг күрүне бүрүзүнүн болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының камгаланыр аргазын бедидеринге, Варшава керээзиниң организациязынга политиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазын быжыглаарынга кошкаш дивес күжениишкиннерни бистерден негеп турар» деп, Медеглелде онзалап демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынының ужур-дузазы бистиң хүннеривисте чайгылыш чок өзүп орар. Коммунистерниң бүгү делегей армиязының чаңгыс эвин быжыглаарынга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылырын боттарының хүлээлгези кылдыр санап турарын Чөвүлел хуралдың киржикчилери медеглээн. Ол сорулганы боттандырар дээш демиселге эң чоокку үеде төп звено болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралын белеткээри база ону эрттирери ол болур. Ол угланыышкында ам безин улуг ажыл кылдынган. Акы-дуңма партиялар ол ажылды бедин-биле үнелеп көргеш, ам болур чөвүлел хурал амгы шагның бүгү революсчу күштерин сырый каттыштырарының херээнге чугула салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Кижи төрелгетенниң улуг чаагай идеалдарын херек кырында боттандырып турар коммунистерниң шылгаттынган компазы болза кезээде дириг, чогаадыкчы марксисчи-ленинчи өөредиг болур. Ол өөредигге, ооң пролетаржы тугунга шынчы чорук — революсчу отряд бүрүзүнүн күжүнүн үнер дөзү, социализмниң болгаш тайбыңның туруштарын улам ыңай быжыглаарының үндезини-дир. Чаңгыс аай марксисчи-ленинчи өөредиг социализм чурттарының, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның улам ыңайгы сырый каттыжыышкынының, ниити эчис сорулгалар дээш демиселге оларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң моон соңгаар-даа тодаргайлакчы фактору болур.

Братиславага болган Чөвүлел хурал делегейниң чугула ужур-дузалыг болуушкуну болган. Чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдап кылдынган Медеглел бүгү коммунистиг, ажылчын, антиимпериалистиг шимчээшкинниң эрге-ажыктарынга тааржып турар. Ооң ужурунда ол документини бүгү акы-дуңма партиялар, эң-не калбак депшилгелиг болуктер, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары чаңгыс эп-сеткилдиг деткиишкин-биле уткуп, Братислава медеглелин социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының оруунга бурунгаар чаа базым кылдыр көрүп турар.

Делегей социализмниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң үндезин эрге-ажыктарының дугайында ханы сагыш салыышкыны сиңниккен принципиалдыг үндезинге нарын айтырыгларны мерген угаанныг болгаш төлептиг, бодамчалыг болгаш шыдажыышкынныг көөрү социализм чурттарының, оларның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының аразында харылзааларда бодун бадыткаан норма-чижек болуп турарын Тиссада Чиернага болгаш Братиславага болган ужуражыышкыннар база дагын бадыткаан. Революсчу күштерниң, акы-дуңма социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкынының болгаш чаңгыс эвиниң херээнге бодунун салыышкынын киирбишаан, СЭКП кезээде ындыг турушка туруп келген болгаш турар-даа.

Братислава медеглелин боттарының ат салыышкыннары-биле быжыглаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш өске-даа акы-дуңма партиялар чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган документиде кирген ол чүүлдерни күүседирин боттарының эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар. Ол байдалдарны дараалаштыр, чайгылыш чок боттандырары чурт бүрүзүнге болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга социализмниң туруштарын улам-на эки быжыглап, социализмге, коммунизмниң идеяларынга чаа-чаа тиилелгелерни бээр.

Социалистиг интернационализмниң принциптеринге шынчы совет коммунистер болгаш бистиң бүгү улузувус ол ужуражыышкыннарның түңнелдеринге байыр чедирип, акы-дуңма партияларның удуртукчуларының коллективтиг ажылдап кылган шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырып чорудары социализмниң делегейге ат-алдарының болгаш делегей болуушкуннарының чорудулгазынга ооң салдарының өзүлдезинге идиг бээр дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн чайгылыш чок быжыглаар, марксисчи-ленинчи идеяларның тиилелгези дээш СЭКП моон соңгаардаа бодунун талазындан күжүн харамнанмас.

Братиславага Чөвүлел хурал киржикчилери партияларның Медеглелинде илергейлеттинген туруштар болгаш үзел-бодалдар бистиң бүгү акы-дуңма чурттарывыстың болгаш партияларывыстың үндезин эрге-ажыктарынга, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм херээниң эрге-ажыктарынга тааржып турар дээрзинге делегейниң бүгү коммунистери-биле бир дөмей, Совет Эвилелиниң коммунистери ханы бүзүрелдиг.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Бо чурукта хып дээн аныяк, орлан эжишкилер Рая Арланмай биле Маша Седенбиль-дир. Олар Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң төп трактор-хову бригадазынга эрте частан орай күске чедир каш чыл улаштыр поварлап ажылдап, ажылынга кызымак, бедик мергежилдии-биле механизатор оолдар, кыстарның хүндүткелин чедип алганнар.

Чымыштыг ажыл хүнү төнүп, сериин кежээ дүжүп келирге, сесерликке ойнап-хөглээн аныяктарның чүректерин бо каткыхөглүг комсомолчу кыстар база эзлептерлер.

А. ОСТАПЧУКТУҢ фотозу.

★ ★

Республиканың комсомолчуларында

АДАЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Республиканың комсомол организациязы комсомолчуларның болгаш аныяктарның совет чоннуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы Бүгү-эвилел походунга киржип, 1967 чылдың июльдан 1968 чылдың июльга чедир III республика походун эрттирген. Поход ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга тураскааттынган.

Походтуң угланыышкынынга, ажыл-чорудулгазынга Улуг Октябрьның төөгүлүг 50 чыл оюн, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң чартык чүс чыл оюн калбаа-биле демдеглеп эрттиргени база В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюн төлептиг уткуурубиле чурттуң иштинге калбарган шимчээшкин онза салдарлыг болган.

Чыл дургузунда комсомол организациялары аныяктарны улуг салгалдың алдарлыг чаңчылдарынга кижизидер ажылга эвээш эвес дуржулганы чедип ап, хөй-хөй солун болгаш ажыктыг чүүлдерни кылган. Ниитизи-биле 1286 походтарга 26360 оолдар, кыстар киришкен. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының киржикчилери, күш-ажылдың хоочун кижилери-биле 2706 ужуражылгалар эрткилээн. Чер-черге дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 174 булуңнарын тургускан. Чоннуң аас-кежии дээш амы-тынын берген маадырларга тураскаалдар тударынга хереглээр беш муң хире рубль чыгдынган.

Ада-өгбелерниң алдарлыг чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер ажылга идепкейлиг киржип турар хоочун кижилер бистиң республикада хөй. Оларның аразында Чөөн-Хемчик районда хойжулар — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары М. Д. Чола, О. Ч. Лопсаңчап, Тожуда аңчы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Э. Д. Даржаа, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Тес-Хемде хойжу бригаданың бригадири И. С. Данзурун, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Совет Эвилелиниң Маадырлары Х. Н. Чургүй-оол (Тес-Хем), В. П. Брагин (Каа-Хем), Н. Н. Макаренко (Кызыл), хоочун аревэчилер болгаш комсомолчулар М. И. Пахомов, С. Т. Танов, М. К. Момбужай, С. А. Сарыг-оол болгаш оон-даа өскелер бар.

Бүгү совет улус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл-оюн төлептиг уткуурунун талазы-биле шимчээшкинге хаара туттунган турда, аныяктарның хөй-хөй походтары В. И. Ленинниң адыбиле холбашкан черлерже угланганы билдингир. Тывадан чүс-чүс оолдар, кыстар Ильичиниң чурттап турганы Шушенское суурга чоргулаан. Бо чайын, июнь 30-ниң хүнүнде, Кызыл хоорайдан үжен комсомолчу өөреникчилер чадаг-тергелерлиг ырак орукче үнүпкеннер. Оларның маршруду: Кызыл — Шушенское — Саян-Шушенская ГЭС — Дивногорск — Кызыл.

Отрядты Кызылдың № 7 школазының башкызы эш Е. Б. Коржавин удурткан. Туристер 20 хүн иштинде ниитизи-биле 1000 ажыг километрни эрткеннер. Олар Шушенское суурда В. И. Ленинниң музей-бажынынга барып, Саян-Шушенское суурда электростанцияның тудуунга чедип, хөй-хөй солун болгаш ажыктыг чүүлдерни көрүп, билип алганнар.

Амгы үеде олар боттарының походунун дугайында альбомну болгаш стендини белеткеп турар. Революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле ушкү республика походунун ажыл-чорудулгазын июль айның 13—14 хүннеринде Черби суур чоогунга болуп эрткен III республика слёдунга түңнээн, районнардан болгаш Кызыл хоорайдан ниитизи-биле 242 оолдар, кыстар слётка киришкен. Хүндүлүг аалчылар— Москваның автоорук инстидудунун студентилери, вьетнам өңнүктер Нгуен Минь Кхань болгаш Ле Ван Куанг, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола, Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Н. Чургүй-оол болгаш өскелер-даа слёттуң ажылынга идепкейлиг киришкеннер.

Слёт бедик деңнелге эрткен. Ылаңгыя вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи, хоочун кижилер-биле болгаш соңгу чүктүң улустарының аныяктарының Якутияга болуп эрткен I фестивалының делегаттары-биле ужуражылгалар, шеригжиткен оюн, кызыл партизаннарның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга амы-тынын берген кижилерниң тураскаалынга чечек салыышкыны бедик көдүрлүүшкүннүг эрткилээн.

Кылган ажылды түңнеп тура, III республика походунга Барыын-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Каа-Хем районнарның комсомол организацияларының идепкейлиг киришкенин демдеглээн. Бо талазы-биле ам-даа хөй-хөй чедир кылдынмайн турар чүүлдер бар. Чижээлээрге, колхозчу болгаш ажылчын аныяктар походтарга эвээш киржип турар, походтарның хөй нуруузу чүгле турисчи угланыышкынныг, походтар үезинде чыгдынган материалдар ооң соонда чөп ажыглаттынмайн турар дээн ышкаш, оон-даа өске.

Аныяктарны улуг салгалдың алдарлыг чаңчылдарынга революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле походтар дамчыштыр кижизидер ажыл чурттуң иштинде ылаңгыя сөөлгү үш чылдарның иштинде — ВЛКСМ ТК-ның 1965 чылдың декабрь айда болуп эрткен VIII пленумунун соонда онзагай сайзыраан. Бо ажыл ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазының база бир кол угланыышкыны апарган.

Эзлчеглиг IV Бүгү-эвилел слёду бо чылын сентябрь 4—8-те Киев хоорайга болуп эртер. Слётка Тывадан алды шылгараңгай оолдар, кыстар киржир.

Амгы үеде революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле IV республика походу эгелээн. Комсомол организациялары бо походка бодунун киржилгезин тодарадып, аныяктарны ада-өгбелерниң алдарлыг чаңчылдарынга кижизидерин экижидер сорулга-биле боттуг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Үстүнде чугаалаанывыс чүүлдер бистиң аныяк өскенни патриотчу, революсчу чаңчылдарга, күш-ажылга ынак кылдыр кижизидеринге улуг рольдуг. Ынчангаш комсомол организациялары, оларның активчилери бо чугула ажылга холбаштыр алыр хемчеглерни улам тодаргай, сайзыраңгай, үретүңнелдиг кылдыр организастаар дээш күжениишкиннериң үндүрер.

Д. ТИНМЕЙ,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

Совет Эвилелиниң Маршалы К. К. Рокоссовскийни орнукшутканы

Совет Төрээн чурттуң шынчы оглу, шеригниң шылгараңгай ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы Константин Константинович Рокоссовскийни август 6-да Москва сөөлгү орукче үдээн.

...Совет Армияның Төп бажыңының М. В. Фрунзе аттыг, Кызыл Тук орденниг залы. Өрүглүг чечектер ортузунда бедик туруш кырында—К. К. Рокоссовскийниң мөчү-бодунун хүлүн кадагалаан урна. Кажыыдал богаазы-биле хоолаттынган портрет мурнунда салган кызыл торгу сыртыкчыгаштар кырында — чазактың хөй санныг шаңналдары.

Кажыыдал аялгалары дыңналыр. Урна чаны-биле төнмес кылдыр шуушкан чон эртип турар. Үш минута эртерге-ле, хүндүлел таңныылдары солчур. Залга министерстволар биле ведомстволардан, шериг округтарындан, шеригниң дээди өөредилге черлеринден, дайынның хоочун киржикчилеринден, мөчээн кижиниң дайынчы өңнүктеринден болгаш эштеринден келген чаа-чаа өрүглүг чечектерни эккеп турган.

Маршал К. К. Рокоссовскийни орнукшударынга министр, дивизия генералы В. Ярузельский баштадыр Польша Улус Республиканың национал камгалал министерствозунуң төлээлери, ПКАП-ниң Варшава комитединиң секретары А. Каркоша баштадыр ПУР-нун партия, хөй-ниити төлээлери келген. Төлээлер өрүглүг чечектерин салган. Өрүглүг чечектерниң богааларында мынчалдыр бижээн: «Алдарлыг полководчу, солдат-коммунист, Совет Эвилелиниң Маршалынга болгаш Польшаның Маршалынга Польша Улус Армиязының дайынчыларындан»; «Сураглыг полководчу, патриот, интернационалист, ажылчын Варшаваның оглу Маршал К. Рокоссовскийге Польша Улус Республиканың партиязының болгаш чазаанын удуртулга черинден».

13 шак 30 минута. Мөчээн кижиниң мага-бодунун хүлүн кадагалаан урнага баарын соксаткан. К. К. Рокоссовскийниң чоок кижилери, өңнүктери, эштери залга артып калган. Чарлыышкынның сөөлгү минуталары келген.

Орнукшудулганы организастаар комиссияның кежигүннери урнаны кажыыдал аялгалары дыңналып турда үндүргеш, катафалк кырынга тургускан. Кажыыдалдыг үделге кылажы Кызыл шөлче чорупкан.

Кажыыдалдыг үделге кылажын Эвилелдер бажыңының чанынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары уткаан. Мөчээн кижиниң мага-бодунун хүлүн кадагалаан урнаны катафалктан үгер-боо лафединиң кырынга тургускан.

...Кызыл шөл. Аңаа Москваның ажылчы чоннарының хөй санныг төлээлери, Армия биле флоттуң дайынчылары чыылган. Шериг салбырлары туктарын мөгейткеш, дески чыскаалыпкан.

В. И. Ленинниң мавзолейиниң мурнунга К. К. Рокоссовскийниң мөчү-бодунун хүлүн кадагалаан урнаны туруш кырынга салган.

Мавзолей индириниң кырынга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев болгаш оондаа өскелер үнүп келген.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Совет чазактың даасканын ёзугаар орнукшудулганы организастаар комиссияның даргазы, Совет Эвилелиниң Маршалы П. Ф. Батицкий кажыыдал митингизин ажыткаш чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, шылгараңгай шериг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы Константин Константинович Рокоссовскийни совет улус, Армия биле Флоттуң дайынчылары бөгүн сөөлгү орукче чүректиң ханызындан кажыыдалдыг үдеп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери кайгамчыктыг кижиниң, дидим солдаттың, талантылыг полководчунун, Совет Эвилелиниң Маршалы Константин Константинович Рокоссовскийниң мөчү-бодунун мурнунга боттарының дайынчы туктарын кажыыдалдыг бо шакта мөгейтип тур деп, Совет Эвилелиниң Маршалы П. Ф. Батицкий чугаалаан.

Митингиге ооң соонда армия генералы С. Л. Соколов, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Л. А. Борисов, армия генералы А. А. Лучинский олар чүве чугаалаан. Польша Улус Республиканың национал камгалал министри дивизия генералы В. Ярузельский база чүве чугаалаан.

Кажыыдал митингизи доозулган. К. К. Рокоссовскийниң мөчү-бодунун хүлүн кадагалаан урнаны Кремль ханазында нишеге тургускан. Тураскаал самбыразында мынчалдыр бижээн:

Константин Константинович
РОКОССОВСКИЙ

18 — 21/XII — 96 19 — 3/VIII — 68

Совет Эвилелиниң Гимни чангыландыр дыңналган. Совет Армияның дайынчылары мавзолейниң мурну-биле дески базымнарлыг эрткен.

(СЭТА).

Улуг тулчуушкуннуң 25 чылы

БАЙЫРЛАЛДЫГ КУРСК

Эрте-бурунгу Курск төөгүлүг Курск тулчуушкунунуң 25 чылын байырлаан. Август 5-те юбилейни эрттиреринге киржири-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Г. Пысин, армия генералы П. И. Батов баштадыр ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң төлээлери, чурттуң төп областарындан болгаш Украинадан келген аалчылар чедип келген.

«Күш-ажылчы курлавырлар» ниитилелдин стадионунга 20 муң кижи чыылган, аңаа алдарлыг юбилейге тураскаатканы байырлыг хуралды эрттирген. Хуралды ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы И. И. Дудкин ажыткан. Президиумга тулчуушкуннарның хоочун киржикчилери — генералдар болгаш офицерлер, Совет Эвилелиниң Маадырлары, Алдар орденниң үш чергелериниң бүрүн эдилекчилери олурушкан.

Диңмиттиг адыш часкаашкыннары чаңгыланып турда, хүндүлүг президиумга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозун соңгаан.

«Совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң Курск дилиндээнге шылгараңгай тиилелгезиниң 25 чылы» деп илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Курск обкомунуң бирги секретары Л. Г. Монашев кылган.

Курск дилиндээнге тиилелгениң бүгү делегейге ужур-дузазының дугайында Төп фронтунуң 65-ки армиязының командылакчызы чораан, армия генералы П. И. Батов чугаалаан. Ленин орденниг Москваның Шериг округунуң Шериг чөвүлелиниң байырлыг чагаазын Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры генерал-лейтенант И. Н. Кожедуб номчаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чагааны чыылганнар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Курск дилиндээнге чаалажып турган шериг кезектериниң дайынчы туктары-биле кады Ленин орденниг Курск областың күш-ажылчы алдарының туктары киискип турганы онза ужур-уткалыг. Оңгуларны болгаш быжыглалдарны шагда-ла чидир тарып каапкан, үрелген Курск катап чечектелген, ам үеде химияның, машина тудуушкунунуң улуг төвү болу берген. Курскиниң баштайгы партизан армиязының аэродромунуң орнунда Курскиниң магнит аномалиязының рудазы-биле домна-суугуларны хандырып турар дагжыларның хоорайы — Железнегорск өзүп келген. Кажан-шагда от-биле бүргеткен турган ховуларда ам байлак дужүт быжып турар.

Курск областы ийиги Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында радио дамчыштыр чарлаан медээни Курскиниң чурттакчылары өөрүшкү болгаш магадал-биле уткуп алган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Төрээн чуртту камгалаарынга ажылчы чоннарның көргүскени эрес-маадырлыг болгаш туруштуг чоруу дээш база улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш Курск дилиндээнге тулчуушкуннуң 25 чылын байырлап турар хүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Курск областы Ленин ордени-биле шаңнаан.

Белгородта байырлаашкын

Белгородтуң болгаш Белгород областың чурттакчылары Курск тулчуушкунунуң болгаш Белгородту фашистиг эжелекчилерден хостаанының 25 чылын байырлалдыы-биле демдеглээн.

Август 5-те мөчээн дайынчыларның тураскаалдарынга чечек салган.

Белгородтуң «Котельник» стадионунга байырлыг хурал болган. Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы М. Д. Хитров хуралды ажыткан.

Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ның Политбюрозун чаңгыс үн-биле соңгаан.

...Совет Эвилелиниң гимнизи чаңгыланып турган. Белгородчулар төөгүлүг тулчуушкуннуң киржикчилери шериг начальниктеринге чүректиң ханызындан байыр чедирип турган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын берген маадырларның, а база ол ышкаш Совет Эвилелиниң Маршалы К. К. Рокоссовскийниң тураскаалын чыылганнар минута дургузунда ыыт чок туруп ёзулаан.

Стадионнуң кырынга Юрий Левитанның үнү чаңгыланы берген. Август 5-те совет шериглер Орёл болгаш Белгород хоорайларны эзлеп алган дугайында Дээди Кол командылакчының дужаалын чээрби беш чыл эрткенде дагын катап номчуур дээш, Левитан чедип келген турган.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң хүндүлүг тугун областың алдарлыг кижилери шериг марыжының үделгези-биле үндүрүп келирге, адыш часкаашкыннары киткеп турган. Оларның соо-биле аныяк дайынчылар Белгородту хостаан шериг кезектериниң туктарын көдүрүп алгаш, тода, быжыг базымнар-биле базып эрткен.

Курск дилиндээнге тулчуушкуннуң дугайын, дайынга таварышкан хоорайларның болгаш суурларның амгы амыдыралының дугайын партияның Белгород обкомунуң секретары А. Ф. Кривошей бодунуң илеткелинге чугаалаан.

Армия генералы А. С. Жадов болгаш генерал-майор А. Ф. Васильев улуг тулчуушкунну сактып, чүве чугаалаан.

Польша Улус Республиканың Ополь воеводствозунуң төлээлериниң баштыңы, ПКАП-ның воевода комитединиң секретары Юзеф Кардысьтың чугаазын чон чылыы-биле уткаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери бир үн-биле хүлээп алган.

Кежээ белгородчуларның массалыг селгүүстээшкини болган.

ЧААРТЫНГАН ОРЁЛДА

Орёлдуң чурттакчылары август 5-те мөчээн маадырларның хөөрүнге чечек салган.

Демир-орукчуларның культура бажыңынга байырлыг хурал болуп эрткен. Аңаа Орёлдуң болгаш областың ажылчы чоннарының төлээлекчилери, Москвадан, Белгородтан, Брянскиден, Курскиден, Липецкиден, Вильнюстан болгаш өскедаа хоорайлардан келген аалчылар киришкен. Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы Ф. С. Мешков аалчыларга байыр чедирген.

Диңмиттиг адыш часкап турда, хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозун соңгаан. Залга дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның туктарын киирип келген. Оларның бирээзинде Ленин ордени бар. Дайын үезинде Төрээн чуртту камгалаарынга ажылчы чоннарның көргүскени эрес-маадырлыг болгаш туруштуг чоруу дээш база улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш Орёл область ол бедик шаңнал-биле шаңнаткан.

Орёл-Курск дилиндээнге төөгүлүг тулчуушкуннуң идепкейлиг организакчыларының бирээзи, Совет Эвилелиниң Маршалы К. К. Рокоссовскийниң тураскаалын чыылганнар туруп ёзулаан.

«Орёл-Курск тулчуушкунунуң 25 чылы» деп илеткелди СЭКП-ниң Орёл обкомунуң бирги секретары Т. И. Соколов кылган.

Болгарияның Разград округунуң төлээлериниң баштыңы Бончо Митевтиң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери бедик көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган.

Хүннүң ийиги чартыында хоорайның Төп стадионунга спорт байырлалы болган.

(СЭТА).

Делегей бо хүннерде

Эп-сеткил каттыштырылгазының улуг илерели

СОФИЯ. (СЭТА). Август 6-да аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалы байырлыг байдалга хагдынган. Фестиваль Вьетнамның улузу-биле делегейниң аныяктарының эп-сеткил каттыштырылгазының хемчээл, ужур-дуза-даа талазы-биле кайгамчык улуг илерээшкини болу берген деп, Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының президентизи Родольфо Мекини медеглээн. Израиль агрессияның айыылынга таварышкан араб улустарны база неоколониализмге удур демисежип турар Африканың, Азияның болгаш Латин Американың улустарын деткиири шиитпирлиибиле илергейлеттинген. Чүүл-бүрү бүзүрелдерлиг, үзелдерлиг болгаш аңгы-аңгы расалыг, шажын-чүдүлгелиг аныяктар санал-оналын ажык солчур байдалга бүгү-ниити тайбыңны камгалап арттырары дээш демиселдиң тус-тус айтырыгларының талазы-биле сагыш-бодалдарын тайылбырлажып, улам чоок-шулаштырган деп, Мекини демдеглээн.

* * *

Совет аныяктар төлээлериниң удуртукчузу, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Евгений Тяжельников СЭТА-ның корреспондентизинге мынчалдыр медеглээн: бодунуң сорулгаларын фестивальдың күүсеткенинде маргылдаа чок. Ооң идеялары делегейниң аныяк салгалының үндезин эрге-ажыктары-биле дүгжүп турар. Фестивальчы он хүннер чалыы назынның өөрүшкүлүг, чүректиң ханызындан байырлалы болган. София ужуражыышкынынга чоруткан бүгү ажылдар чидиг политиктиг утка-шынарлыг, аңаа амгы үениң эң чугула айтырыгларының харыыларын тыварынче беш диптиң оолдар, кыстарының чүткүл салганы илерээн.

Фестиваль киржикчилеринге алдар

СОФИЯ. (СЭТА). Аныяктар биле студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалының доозулганынга таварыштыр ооң киржикчилеринге алдар кылдыр БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков хүлээп алыышкын эрттирген. Хүлээп алыышкынга БУР-нуң Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков, БКП ТК-ның кежигүннери, ооң кежигүнүнге кандидаттар болгаш Болгарияның өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, национал аныяктар төлээлериниң, делегейниң аныяктар, студентилер организацияларының удуртукчулары, тайбың дээш сураглыг демиселчилер киришкен.

Аныяктарның бүгү-делегей шуулганынга чедиишкинниг ажылдаанынга таварыштыр бүгү диптерниң төлээлеринге Тодор Живков изиг байыр чедирген.

Чуртунга фестиваль эрткен болгар улус империализмге, колониализмге, неоколониализмге, дайынга болгаш реакцияга удур демисежип турар бүгүдениң талазынга кезээде туржур деп, тайбың, социал депшилге, улустарның аас-кежиктиг келир үези дээш демиселдиң аныяк маадырларынга чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, Тодор Живков бүзүредип чугаалаан.

Социалистиг Болгарияның аалчыларга хүндүткелдиг улузунга эң эки сеткил-сагыжывысты чүректеривиске кадагалааш, Софиядан чоруптар бис деп, Делегейниң студентилер эвилелиниң чингине секретары Нури Абдель Раззак фестиваль киржикчилери аныяктар төлээлериниң төлээлекчилериниң өмүнээзинден чугаалаан.

Хүлээп алыышкын чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

Американнар үнүп чоруур ужурлуг

Американнар Хиросимаже баштайгы атомнуг бомбазын октааш, япон улуска човалаң таварыштырган халаптыг хүнден бээр август 6-да 23 чыл болган. Ол хүн 20 муң тонна тринитротолуол күштүг, халаптыг частыышкын ук хоорайны чок кыла каапкан болгаш ийи чүс бежен муң кижиниң амытынын оскундурган. Ооң өске бир америк бомбаны база бир япон хоорай — Нагасакиже август 9-та октаан.

Миллион-миллион япон хамаатылар ол халапты сактысакты, америк дайынзырактарның япон черде амгы хөделиишкиннерин каразып көрүп турар. Ол сагышсыраашкын сөөлгү үеде онза күштелген. Япон-америк «айыыл чок чорук керээзинге» сылдаглап алгаш, Пентагон Японияга бодунуң шериг баазаларын аажок калбарткан. Хамык ужур шак ында. Окинаваны санаваска, япон ортулуктарда 147 америк шериг баазалары бар. Чурттуң тайбың чонунга оларның кайы хире айыылдыын херечилеп турар фактылар мындыг: 1952 чылдан бээр эрткен үениң дургузунда япон черге 300 ажыг америк самолёттар үрелгеш кээп дүшкен, ооң иштинде Фукуока ышкаш, хөй чурттакчыларлыг черге АКШ-тың шериг-агаар күштериниң үрелген 30 хире самолёттары кээп дүшкен. Самолёттардан октаан бомбалар болгаш ракеталар 1500 катап «чандыр баргаш», аңаа дүшкүлээн. Японияның далай өртээлдеринге үргүлчү келгилээр, суг иштинге чоруур америк хемелер эрик кавызының сугларынга хоралыг херелдениишкин айыылын ийи катап халдаткан. Американнар суг иштинге чоруур хемелерин турумчударынга Окинава ортулуктарны калбаа-биле ажыглап турар. Албан ёзузу-биле кылган түңнелдерин ёзугаар алырга безин ол хемелер аңаа неделя санында-ла кээп турар.

Пентагоннуң дайынзырак планнарынче Японияны киир тыртып, чурттуң девискээрин вьетнам улуска удур АКШ-тың халдаашкынынга ажыглап турарынга япон чон калбаа-биле хөөн чокталып турар. Чурттуң депшилгелиг күштери болгаш хамыктың мурнунда коммунистиг партиязы АКШ-биле чарган айыылдыг керээни күш чок болдурарын, Окинаваны Японияга эгидип бээрин, япон черде америк баазаларны узуткаарын негеп турар.

Американнар үнүп чоруур ужурлуг. Бүгү Японияда улам шудургу дыңналып турар негелде ындыг.

Е. БАШМАЧНИКОВ. (СЭТА).

Делегей аныяктарынга кыйгырыг

СОФИЯ. (СЭТА). Аныяктар биле студентилерниң август 6-да доозулган Бүгү-делегей фестивалының киржикчилери бүгү делегейниң аныяктарынга болгаш студентилеринге кыйгырыг үндүрген. Софияга болган ужуражыышкын делегейниң аныяктар шимчээшкининиң антиимпериалистиг чаңгыс эвиниң эң улуг илерээшкини ол. Фестиваль АКШ-тың империализминиң Вьетнамда кемниг дайын үүлгедиинге удур, вьетнам улустуң тиилелгези дээш, хосталга, хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демиселге аныяктар, студентилер шимчээшкининиң күчүзүн, сырый каттыжыышкынын көргүскен деп, ында чугаалаан.

Ужуражыышкынның киржикчилери америк агрессияның айыылынга таварышкан араб улустар-биле, Мурнуу Африкада, Родезияда кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумнарга, португал колониализмге удур демисежип турар африк улустар-биле, Латин Американың, Азияның улустары-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн деп, ол кыйгырыгда демдеглээн.

Фестивальдың киржикчилери империализмге болгаш ооң дайынзырак политиказынга удур шимчээшкинге чаңгыс эпти, эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче делегейниң аныяктарын кыйгырган.

„Кайгамчык орус депшилге"

ЛОНДОН. (СЭТА). Август 6-да аңаа совет садыг-үлетпүр делгелгези ажыттынган. Совет Эвилелиниң бо чылын даштыкыга организастап турар бүгү делгелгелериниң эң улуу ол. Парлалганың үнелеп турарын ёзугаар алырга, ол делгелге «кайгамчык көрүштүг болур». Совет делгелгениң дугайында репортажын «Сан» солун «Кайгамчыктыг орус депшилге» деп эгелиг кылдыр парлаан. Космос техниказының, атом энергиязының, ужар чүүл болгаш корабль тудуушкунунуң талазынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин солун онзалап демдеглээн.

Делгелгениң ажыттынарынга Великобританияның премьер-министри Г. Вильсон болгаш өске-даа англи удуртукчулар келген.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери америк-сайгон шериглеринге удур тулчуушкуннарын чурттуң бүгү девискээринде болгаш ылаңгыя Сайгон чоогунда үргүлчүлевишаан.

Август 5-те кежээ шыңгыы тулчуушкун эгелээш, Сайгондан 37 километр соңгу-барыын талага даартазында даң аткыже үргүлчүлеп келген. Мурнуу-вьетнам найысылалдан Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизиниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, мурнуу-вьетнам патриоттарга үндүр сывырткан америк 101 дугаар агаар-десант дивизиязының болгаш Сайгоннуң 49 дугаар чадаг шериг дивизиязының кезектери вертолёттар деткимчезин дилээр ужурга таварышкан.

Меконг хемниң унунда дайылдажыышкыннар соксавайн турар. Куангнам болгаш Тяудок можуларда америк шериглериниң туруштарынга, шериг-агаар баазаларынга күштүг артиллерия согуушкунун таварыштырган. Халдакчыларның шериглери дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарга таварышкан.

Ирак чазактың медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың революстуг командылал Чөвүлели дыңнадыг чарлап үндүрген. «1966 чылдың июнь 29-та курдуларның төлээлекчилери-биле чарган дугуржулганы күүседирин барымдаалаш, соңгу талага болган болуушкуннарга холбаштыр хамааты болгаш шериг эрге-чурумун үрээн бүгү кижилерге келдерел бээр» деп, ол дыңнадыгда чугаалаан. Багдат радиозунуң Бейрутка хүлээп алдынган дамчыдылгазында ынча дээн.

БАГДАТ. (СЭТА). Чурттуң соңгу талазынга дайылдажыышкыннарны соксаткан, 1966 чылдың июнь 29-та чарган дугуржулга курд айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээриниң үндезини болур деп, Революстуг командылал Чөвүлелиниң мооң мурнунда дыңнадыында чугулалап демдеглээн. Ол дугуржулганы күүседир дээш, Чөвүлел бүгү чүүлдерни кылыр деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Курд студентилерге болгаш эртем ажылдакчыларынга стипендиялар тургузуп бээр, эртем, техниканың чүүл-бүрү адырларынга тускай мергежилдиг болур арганы курдуларга бээр деп, Революстуг командылал чөвүлели база доктааткан. Эртемнериниң курд академиязын тургузар база Соңгу Ирактың Сулеймания хоорайынга университет ажыдар дугайында шиитпир үндүрген.

Дерзиилелдер күштелген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-та бо «хайныышкынныг чайын» негр чоннуң социал месилдежиишкиннери болгаш массалыг хөделиишкиннери аажок калбарган, эрге-чагырга черлериниң дерзиилелдер кылыры күштелген.

«Нью-Йорк таймс» солуинуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Нью-Йорктуң хоорай эргелели кижилер тудуп карабажыңнаарының болгаш оларны суд харыысалгазынга онаарының чурумун оранчок бөдүүнчүдер деп шиитпирлээн, хоорай прокуратуразынга, судтарынга ажылдаарларның санын дыка көвүдеткен.

Ол хемчеглерни алганының түңнелинде Нью-Йорктуң судполиция аппарады хонук бүрүде-ле 12000 хоругдатканнарны шиидип эрттирип шыдаар дээр бодалдар бар апарган.

СОФИЯ. Студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалының үезинде.

ЧУРУКТА: Совет төлээлер Софияның кудумчуларынга байырлыг кылаш үезинде.

В. БУДАН биле А. КУЗЯРИННИҢ телефотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕДИР

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

Ажыл шагы доозулган. Григорий Гавриченко дашкаар үнүп кээрге, ону бир-ле дугаарында кежээки серинн салгын частып үнген ыяштарның көктүг, чуксуг чыды-биле уткуп алган. Майның төнчүзү болгаш даштын база-ла тунааргай, ынчалзадаа цех иштинде дег былгаарзыг, үссүг болгаш бачымнанчыг эвес. Ол заводтуң хөлеге талазында улус олурар узун сандайга олуруп алган. Ол долгандыр көргүлеп, теректерниң, талдарның чиңгир ногаан бүрүлериниң салгын-хаттан шылырадыр чайгангылаарын магадап дыңнап орган. Кажан ол заводка чаа-ла ажылдап кирип турда, бо турган чөдүр чөвүрээлиг чоон теректер база аныяк турган. Ол боду база-ла хып дээн чалыы эр турган. Оон бээр ам чээрби ийи чыл эрткен.

Завод ооң караанга-ла көзүлдүр улуг бүдүрүлге чери апарган. Ынчаарга боду дээрге ооң хоочун болгаш дуржулгалыг ажылчыннарының бирээзи. Баштайгы үеде бо завод эвес турган. Бүгү-ле чүвени кызыл хол, кара күш-биле кылыр. Станок машина бар эвес. Хөм эттээрде ону моң ыяш докпактар-биле шыдал төнгүже чедир согар, былгаар базып будууру оон дора шүүттүг. Бот-бодунга чыпшыр кыстыргылаштырып каан борбак хадыңнарның аразынче хөмнү суккаш аай-дедир тыртып-ла билир.

Григорий маңаа кандыг-даа мергежил чок келген. Ону ажылга хүлээп алган дораан-на «уран-шевер мергежилин көргүзүп тур» дээн ышкаш хадын докпак, маска болгаш кадаглар тутсуп берген. Билбес кижи чүнү канчаар. Ол-бо талаларында олургулаан кижилерже кайгагылаан, ооң чүгле караа кылаңнаар, демгилери олче сагыш-даа салбас, токкуладыр соктанып орар болган. Оларның өөренгенин чүү дээр, ыяш, демирдаа шопту хөм, былгаар өттүр шыыгайнып-ла турар. Кезек үе эрткенде сапыктың хевир-дүрзүзү билдинип кээр. «Думчукка тулганда бызаа сугжу» деп чугаалаар болгай Григорий ыяш хепти алгаш, былгаар майыын аңаа тудуп шоптулар-биле кадап кирипкен. Амыр чүве кайда боор, өштүг-биле дөмей-ле, шоптулар мыйыжып-шоюжуп-ла турар. Ооң чанынга орган ашак караанын көстүктериниң адаандан өрү алзы алараш кылдыр көргеш:

— Эх, Гриша, Гриша, Григорий... Хилинчектени бердиң. Мынчаар кылыр чоор—дээш, айтып-сургап эгелээн.— Аскыңче теве тепкен бе, айтырып алыр ышкажыгай... Григорий ажылдап кирген ол хүнүн черле утпас.

Эш-өөрү-биле хөөрежи бергенде безин, азы кандыг-бир аныяк оолду ажылга өөредир дээш хүлээп алганда безин баштай-ла ол бүгүнү бо-ла чугаалаар чанчылдыг. Заводунуң чаа улгадып калбарган цехтерин Григорий даштындан эргилдир көргеш, аңаа чоргаарланган.

...Ол аразында чартык шак эрте берген, Үр-даа болбаанда улусчу контроль бөлүүнүн кежигүннери уурук-сууру-биле чыглып келгеннер. Олар шупту чеди кижи Бөлүктүн даргазы Григорий Гавриченко эрткен ийи хүн бүдүрүлгеде техниканын айыыл чок чоруунун байдалын хынап көрген Михаил Казанцевке сөстү берген. Ниити ажыл-ишчи чугаа эгелээн. Бүдүрүлгеде ол айтырыг талазы-биле четпес чүүлдер бары илерээн. Ылаңгыя алгы эттээр, былгаар кылыр цехте чартык автомат станоктарны аңаа-ла шууштур тургускулап каан. Олар ток күжү-биле кончуг дүрген ажылдап турар. Ынчаарга кижилер оларның аразы-биле эртип, ажылдын ниити чорудулгазын хынап турар. Станоктар аразында өл-шыкка, кижилер тайып ужуп болур. Азы хептин кандыг-бир ужу станоктарның аразынче ылдыртына берип болур. Цехтернин вентиляциялары база ажылдавайн үрелип турганы тодараттынган. Черле ынчаш үүрмек-бичии чүүлдер хөй-ле болган.

Бо бүгүнү улусчу контроль бөлүү эртенинде заводтуң администрациязынга чугаалаан болгаш дораан хемчег алырын негээн. Ийи хүн дургузунда-ла чартык автомат станоктарны долгандыр арматур херимчигештерни кылыпкан. Вентиляциялар база септеттинген.

Коммунист Григорий Гавриченко заводтун улусчу контроль бөлүүнүн кежигүнүнге ийи чыл дургузунда ажылдап келген. Хөй-ниитиниң херээнге кызымак, күш-ажылга шудургу эжин алгы заводунун ажылчыннары бо чылын улусчу контроль бөлүүнүн даргазынга соңгуп алганнар. Ажылчыннар чылдың-на ай, квартал планын ажыр күүседип келген. Оларның бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынары бедик. Ынчангаш ол республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзинге санадып турар. Бо чаагай херекке заводта улусчу контроль бөлүүнүн биче эвес улуг-хуузу кирген. Улусчу контролёрларның көскү караа, күрүненин херээ дээш ак сеткилдиг ажылы четпес чүүлдерни дораан-на илередип, ону чайладырынга херек кырында дузалап келген.

— Бистин улусчу контролёрларывыс онаашкан ажылынга кызымак улус — деп, Григорий Иванович Гавриченко чугаалап турар.—Ылаңгыя электрик Федор Пошенин, заводтун хоочун ажылчыны Хүүрекпен болгаш өскелер-даа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидеринге шаптыктай бээр хензиг-даа чүүлдерни дораан-на илередип кээрлер.

Улусчу контроль бөлүүнүн даргазының бо чугаазы черле чөптүг. Майның төнчүзүнде заводка хандырылга баазазындан кидис идиктер кылырынга багай шынарлыг дүк келген. Ол дугайын улусчу контролёр эш Хүүрекпен дораан дыңнаткан. Байдалды өөренип көргеш, дүктү келген баазазынче дедир чорударын заводтун администрациязы шиитпирлээн...

Бо удаада дуржулгалыг бригадир, улусчу контроль бөлүүнүн даргазы Григорий Иванович Гавриченко-биле дүштеки чапсар үезинде ужуражы бердивис. Ортумак сынныг, кадыр хаваанда ийи-үш доора ханы сыгыгларлыг, бодамчалыг бо кижи-биле чугаалажы бээрге, ооң ажыл-ишти башкарып билири, аңаа мергежээни сөс-домаандан илереп, билдинип кээр. Ында далажыр сеткил чок, чүвени кылганда ыяк бүдүмчелиг шынарын бодаар, бөгүн кылза чогуур чүвезин даартаже соңгаарлатпас. Ёзулуг ажыл-ишчи кижиниң овур-хевири оон-на илдең.

Григорий Ивановичиниң бригадазы янзы-бүрү хевириниң эр-херээжен чайгы, күскү идиктерин кылып турар. Бригада ам бо хүннерде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Бригадада сес кижи бар. Кижи бүгүдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш бир-бир чогаадыкчы саналдарны киирер, бүдүрген продукцияга багай шынарлыг чүве болдурбас, ажылдап турар чериниң арыг-силиг культуразын сагыыр дээш бригада кежигүннери соруктуг ажылдап турар.

«Күш-ажылга алдар!» деп республика наадымынга холбашкан социалистиг чарышка идик кылыр цехтен бирги черни Григорий Ивановичиниң удурткан бригадазы алган. Эрткен айда бригада 250 эш идиктерни бүдүрүп үндүрер планныг тургаш, 414 эш идиктерни бүдүрүп үндүрген. Хүлээнгенин күүседир.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

УТТУНДУРБАС ЫРААЖЫ

Бистиң календарывыс

Эргип четпес арга, хову,
хемниг,
Өскен, төрээн чуртум дег
делгем,
Эргим, ынак, хостуг тынар
Өске чуртту билбес-тир мен.

Бо одуруглар совет кижи бүрүзүнге кончуг эки билдингир, эң-не эргим болгаш чоок. Бо одуругларны ырлап турда, бодунуң Төрээн чуртунга кижиниң ынакшылы кызыгаар чокка хайнытып, ооң чараш-каазы, делгем улуу каракка көстүп келир.

Үстүнде одуруглар-биле ырлап эгелээривис «Төрээн чурт дугайында ыр»—совет композиторларның чогааткан ырларындан Тывага эң баштай нептерей берген, улуг, биче кижилерниң сонуургалын дораан-на чаалап апкан ырларның бирээзи.

Ооң сөзүнүң автору сураглыг совет шүлүкчү, бүгүдеге билдингир совет ырларның мастерлериниң бирээзи **Василий Иванович Лебедев-Кумычының** төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында «Ыдык дайын» деп ыр тыва дылга чаңгыланып, немец фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга боттарының үлүг-хуузун кииреринче тыва улусту хей-аът киирип турган. Маадырлыг Кызыл шеригге дузаламчы кылдыр белек чыып, ону чедирип турган чон дайзынга удур күчүлүг килең-биле бижиттинген бо ырны ырлап турган:

Балар шагдан артык дерзии
Фашист күшке удур
Өлүмнүг улуг дайынче
Өргүн чон, туруңар!

Тыва оолдар, кыстарның фронтуже чоруур күзел-соруун бо ыр база-ла хайныктырган болбайнаан. В. Лебедев-Кумачының бүгүдээге билдингир бо ырызы дайын эгелээнинин үш хонганында төп парлалгаларга көстүп келген дораан-на чүгле Совет Эвилелинге эвес, делегейге тарай берген.

«Делгем оруктап» деп ыр тыва дылга мынчаар чаңгыланып турар ышкажыгай:

Делгем ак оруктап, ак-кек
хем-биле
Дегбес шуут эштип ор бис,
сарыым,
Каяа-даа кады бис.
Хаялыг хүн-даа,
Хараачыгай — ыр-даа
Кады ужуп чор.
Эштиил, ырлаал,
Экизин аа!

Шынап-ла тааланчыг магалыг, эки-ле ыр. Мооң сөзүн база-ла Василий Иванович чогааткан. Сураглыг шүлүкчүнүң сөстеринге чогааткан ырлар тыва, орус дылдар кырынга бөгүн-даа чаңгыланып турар.

Лебедев-Кумачының чогаалдары Октябрь революциязы тиилээнинин соон дарый революсчу чаңгы болуп, социалистиг тургузуушкун-биле кады төрүттүнген. Шүлүкчүнүң шүлүктеринде болгаш ырларында амыдыралдың өөрүшкүзү сиңниккен. Ооң чогаадылгазы кижилерге эң-не чедингир болуп тўрарындан ындыг нептереңгей апарган. Ол бодунуң чогаалынга чурттуң амыдыралын, социалистиг эпоханың чаа кижизиниң эң дээре, чырык хөөннерин ырлап, алдаржыдып шыдаан.

Сураглыг шүлүкчүнүң бижээн ырларының сөстеринде патриотчу утка-шынар, ханы идея сиңниккен. «Төрээн чурт дугайында ыр» кижилерни хей-аът кииріптер, «Ыдыктыг дайын» эрес чоруктуң гимнизи болу берген, «Волга дугайында ыр» делгем хостуу, улуг чоргааралдыы-биле дыңналып турар, «Хөглүг оолдарның марыжында» кижилерниң эрес, сергек, омак-хөглүг, шынарлары илереттинген. Ооң оондаа өске хөй ырлары кайгамчык. Ол ырлар эрес-сорук, патриотчу хөөн, утка-шынар сиңниккенинден, улусчу болганындан совет кижилерниң болгаш делегейниң хөй миллион бөдүүн кижилерниң ынакшылын чаалап апкан.

Лебедев-Кумачының шүлүк чогаалы ам совет кижилер-биле кады «базып», «тургузарынга болгаш чурттаарынга дузалап турар».

Василий Иванович Лебедев 1898 чылдың август 8-те Москвага сапык кылыр кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. 13 харлыындан шүлүктер бижип эгелээн, баштайгы шүлүү 1916 чылда парлалгага көстүп келген.

1919—1921 чылдарда Лебедев-Кумач республиканың Революстуг шериг чөвүлелиниң Политиктиг эргелелиниң Парлалга бюрозунга болгаш шеригниң өске-даа парлалга килдистеринге ажылдап чораан, ынчан чечен чугааларны, чүүлдерни, фельетоннарны, кожамыктарны фронт солуннарынга, агитпоездиге херектиг лозуңнарга бижип турган. Хамааты дайынның чылдарында Кумач дээр шола тыпты берген.

Лебедев-Кумач хамааты дайынының сөөлүнде солуннар, журналдар-биле быжыг харылзаа тудуп, чогаалдарын үргүлчү парладып, сөөлзүреди «Крокодил» журналга 12 чыл ажылдаан.

1939 чылда Лебедев-Кумач Совет Армияның офицери болу берген болгаш Барыын Украинаны, Барыын Белоруссияны хостаарының походунга киришкен. 1939—1940 чылдарда Шериг-Далай Флодунуң офицери болган, ак финнерге удур дайылдашкан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Лебедев-Кумач база-ла Шериг-Далай Флодунга албан эрттирип турган, немец фашистерни чылча шаварынче совет улусту кыйгырып турар хөй ырларны, шүлүктерни чогааткан. Чижээ, «Ыдык дайын», «Ырлажыылыңар, эштер», «Комсомолчулар-далайжылар» болгаш оон-даа өске.

Чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дургузунда «Хөглүг оолдар», «Цирк», «Капитан Грантының төлдери», «Волга-Волга» болгаш оон-даа хөй киноларның ырларының сөстерин чогааткан.

Лебедев-Кумачыны хөй даштыкы чурттар эки билир болгаш аңаа ынак. 1937 чылда Лондонга ССРЭ-биле тайбың болгаш найырал дугайында болган конгресс «Хөглүг оолдарның марыжын» ырлааны-биле хагдынган. Ону янзы-бүрү дылдарга ырлашкан.

Сураглыг ыраажы-шүлүкчү В. И. Лебедев-Кумач 1949 чылдың февраль 20-де мөчээн.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Совет көдээниң кижилери

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧАЖЫДЫ

Июньнуң орган үези. Дүъш. Хүн карааның изии хөлчок. Бүйлүг-Ойну дургаар хап олур бис. Удаваанда, мурнувуста аал коданы көстүп келди.

— Салчак Лопсаңның чайлаа бо-ла болгай — деп, чолаачы чугаалады. Машина коданга кээп доктаары билек, бажыңдан додуга берген арынныг, улгадыксай берзе-даа, кашпагайы илдең эр кижи биске уткуштур кылаштап келгеш, хол тутчуп мендилешкеш, бисти бажыңче чалады.

Бажың бичежек болза-даа, иштин аштааш, орун-дөжекти шевергин кылдыр эдип каан. Ажыл-агый дугайында айтыржып, чугаалажып олурувуста, өгнуң херээжен ээзи Мария Бадарчыевна сүттүг шайын, боова-боорзаан стол кырынга делгепти. Ол аразында Лопсан Чаш-ооловичиниң амыдыралчуртталгазын сонуургадым.

— 1917 чылдың ноябрьда төрүттүнген, Улуг Октябрьның чажыды-дыр мен ийин—дээш, хүлүмзүрдү.

— 1932 чылдан эгелеп адаенинң ажыл-агыйын кылчып, мал кадарарынга, тараа тарыырынга дузалажып чордум. Бо шаг ышкаш машина-техника бар эвес, черни аът андазыны-биле андарар, тарааны шарылар-биле бастыргаш, ону хатка хүүрек-биле саарып арыглаар чүве болгай—деп, кадарчы тайылбырлады.

Лопсан ынчан аныяк, бижик-билии четпес турза-даа, хостуг, аас-кежиктиг амыдыралды тургузарынга бодунуң шыдаар үлүг-хуузун кииріштирип, бүгү-ле чаа чүүлдерни бодунга дүргени-биле шиңгээдип ап турган. Бижик-билиг чок кижи чаа аас-кежиктиг амыдыралдың ёзулуг демиселчизи бооп шыдавас деп чүвени ол билген.

Ынчангаш тыва бижик тургустунуп келири билек, ону кызымаккай өөренмишаан, ынчан аревэ кежигүнүнге кирип, идепкейжи аныяктарның бирээзи апарган.

Аревэчи идепкейжи 1936 чылда аревэниң Каа-Хем кожкомунуң школалар килдизинин эргелекчизинге соңгуттурган. Лопсан Чаш-оолович килдис эргелекчизи бооп ажылдап, арат чонну ажыл-ишче организастаарынга, араттарның алдарлыг Кызыл-шеригге дузалаан мал-маганын, чыгтан белээн фронтуже чорударынга үлүг-хуузун кииріштирип, карак-кызыл ажылдап турган.

1944 чылда Тыва Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң акы-дүңма өг-бүлезинин хүрээлеңинге бактаап кирген. Бо өөрүшкүлүг болуушкун Салчак Лопсаңны, өске бүгү араттар-биле бир дөмей, хей-аът киирген. Ооң кызымаккай күш-ажылы эскертинмейн эрте бербээн. Лопсан Чаш-ооловичиниң хөрээнде чайыннаан «Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгараңгай күш-ажыл дээш» деп медаль оон херечизи болур.

— Амыдырал-чуртталгамда уттундурбас болуушкуннарның бирээзи — Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киргеним болур. Партияның харыысалгалыг даалгаларын күүседип, ынчанты Сүт-Хөл, Тере-Хөл районнарынга каш-каш чылдарның дургузунда удуртур ажылдарга ажылдадым. Чоорту бот улгадыксап, эртем-билиг четпестей берген. Совет эргечагырганың ачызында эртем-билиглиг аныяк кадрлар өзүп келген. Ынчангаш төрээн колхозумнуң хөгжүлдезинге бодумнуң үлүг-хуум кииріштирер дээш Бүрен-Аксынче эзп келдим — деп, хойжу чугаазын түннеди.

Лопсан Чаш-оолович 1962 чылда «Кызыл тук» колхозка көжүп кел-ле, хойжуладып чорударын партбюродан дилээн. Бо үениң дургузунда ол бодунуң кызымаккай, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Чаа ажылды хүлээп алгаш, ол бодунуң мурнунга мындыг сорулганы салып алган: хойжунуң мергежилин эки шиңгээдир, аңаа үндезилээш, бедик көргүзүглерни чедип алыр.

Бо сорулга четтинген дээрзин беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының түннелдери херечилеп турар. Бир хойга онааштыр 3,2 кг дүктү кыргып алыр тургаш, хойжу бо хүлээлгезин 3,6 кг кылдыр күүсеткен, 100 хойга онааштыр 98 хураганнарны менди ап, доруктуруп өстүрген. Кышкы хой кажаазының өдек-көржеңин шагда-ла аштап арыглаан. Кадарчы бодунуң күжү-биле 12 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгелиг болгаш ук хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Мурнакчы малчын бодунуң өөнүң ээзи Мария Бадарчыевна-биле кады чүгле күш-ажылга үлегер-чижектиг эвес, а харын найыралдыг өг-бүле болуп турар. Олар беш уругларны өстүрүп кижизиткен.

Лопсан Чаш-оолович колхоз төвүнден ыракта чурттап турза-даа, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң болгаш колхозтуң партбюро кежигүнү, хурал-суглааларга сөс ап чүве чугаалап, ажыктыг санал-оналдарны киирген чоруур. Дуржулгалыг хойжу чайлаглаашкынны организастыг чорудуп, келир кышка шыңгыы белеткенип турар.

К. МАСПЫК-ООЛ.

Ю. Косарьковтуң «ХАДЫННАР» деп фотоэтюду.

„Чечектиң“ чедиишкини

Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку бистиң корреспондентивиске Кишинёвтан мындыг өөрүшкүлүг медээни дыңнаткан. Молдав ССР-ниң найысылалы Кишинёв хоорайда эртип турар улустуң танцыларының бот-тывынгыр ансамбльдериниң фестивалынга киржири-биле чаладып барган Кызылдың «Чечек» ансамблиниң чедиишкинниг ойнаанын ол дамчыткан.

Ыракны Саян арты, Енисейниң бажында аныяк Тыва республиканың уран чүүлүнүң төлээзи — «Чечек» ансамбль август 2-де аңаа чеде берген. Баштайгы концерттен эгелээш-ле бүгү көрүкчүлерниң кичээңгейин көргүзүг хаара туткан. Август 3-те Кишинёвтуң бир районунга чедиишкинниг ойнааш барган. Август 4—5 хүннеринден ук ансамбль массалыг белеткелге киржир. Россия Федерациязындан Москваның коллективи-биле кады «Чечек» ансамбль түңнел концертке база киржир болганы бистиң аныяк республикавыска улуг чедиишкин болгаш алдар-дыр.

Акы-дүңма Молдав ССР-ниң өске-даа черлеринге элээн каш концерттерни «Чечек» бараалгадыр.

Бистиң корр.

С. Феоктистовтуң «ИЗИГ ХҮНДЕ» деп фотоэтюду.

Август 15-те ойнаашкыннар тиражы

Күрүнениң 1966 чылда үндүрген үш хуулуг иштики удуглуг чээшкининиң талазы-биле эзлчеглиг—он чедиги — ойнаашкыннар тиражы август 15-те Вильнюска болур.

Тиражка 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкыннар чээшкинниң разряд бүрүзүнге онааштыр ойнаттынар. Оларның аразында 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдин ойнаашкыннары бар. Күрүнениң үш хуулуг иштики удуглуг чээшкининиң талазы-биле дараазындагы тираж сентябрь 30 Киевке болур. 1968 чылды эргижиредир ол чээшкинниң тиражтары ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де база эрткен турар деп, ССРЭ-ниң күрүне банкызының күрчээли болгаш күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелелинден СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Манап тур бис,

ЭШТЕР АРТИСТЕР

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозу Тываның ырак колхозтарының бирээзи. Ында колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы, культура деңиели чыл келген тудум-на өзүп турар.

Мөңгүн-Тайганың чурттакчылары оюн-концерт, көрбээнден бээр үр-ле болду. Тываның хөгжүм-шин театрының артистери келбестээн. Бистиң колхозтан өске черлерге артистерниң бо-ла оюн-концерт, шин көргүзүп чораанын солун, радио дамчыштыр бо-ла дыңнап, номчуур-дур бис.

Театрның дирекция черинден август, сентябрь айларда бистиң колхозче артистерден ойнадып чорударын четтикпейн манап тур бис.

Донгак КАЛДАР-ООЛ,
колхозта-комсорг.

Мөгелерге ат тыпсыры дугайты

СПОРТ ТЕМАЗЫНГА

Сөөлгү чылдарда тыва национал хүреш, бүгү эки тыва аажы-чаңчылдар ышкаш, дүрген сайзырап турар. Ооң ужур-утказы, чамдык аргалары хостуг болгаш самбо дээр хүрештерниң салдары-биле байыза-даа, ооң национал омаа хевээр. Тыва хүрешти организастаарының болгаш чорударының талазы-биле чаа-чаа солун саналдар үнүп турар, оларның чамдыызы маргыллааларга ажыглаттынып турары өөрүнчүг.

Ынчалза-даа шүүлген мөгелерге хүндүлүг аттарны тыпсырының дугайында эки саналдар, чүге чүве ийик, эде көрдүкмейн турар. Ылаңгыя кайы-бир чылда республиканың тыва хүреш талазы-биле каш чемпиону турар ужурлугул база кайы маргылдаага шүүлген мөгеге ол атты тыпсырыл дээрзи черле билдинмес. Чамдык чылдарда ийи маргылдаага ийи мөгеге тыва хүрештиң республика чемпиону деп атты тывыскылап турду (эрткен чылын база), бир эвес ол чурум хевээр турар болза, чүгле чаңгыс чылда спорттуң бо бир хевиринге республиканың ийи-үш чемпиону турар апаар-дыр. Арай эпчок болур-даа ышкаш-дыр.

Бистиң чуртувуста кандыг-даа спорт аайы-биле чылда чүгле чаңгыс чемпион деп ат тыпсыры чурумчаан. Ону тыва хүрешке хамаарыштырза, эки болгу дег. Тыва хүрешке аттарны тыпсып турарында тускай чурум база чок бооп турар. Хүреш төнген соонда-ла, хамык улус сыңмарлажып турда, бир кижи ындыг-ындыг мөге шүүлген дээш, аңаа республиканың чемпиону деп атты тыпсырын чарлап каар. А ол мөгеге чемпион деп шынзылга-даа, мактал бижик-даа бербес, а өске мөгелер-биле (2—4 черлерде) дөмей, спорт ниитилелиниң дипломун берип каар. Кижи бодаарга, чемпион кижиге кубок, азы кандыг-бир тускай хевирлиг бүзүредилге бижикти тывысса эки ышкаш.

Тыва хүрешти 32, 64, оон ыңай 128 мөгелерден деңзи барымдаалавайн чорудуп турар үеде чамдык кончуг аваангыр кашпагай мөгелерниң илерээри черле магаданчыг. Чүгле сөөлгү маргылдааларга безин Бай-Тайганың аныяк мөгези Ооржак Кара-Каттың, Улуг-Хемден келген мөге Монгул-оол Биче-оолду, каш дапкыр чемпион Ондар Сүүр-оолду, Василий Базыр-Тараанын октаанны черле кончуг чараш болган. Ийи улуг мөгелер Кара-Каттан, Базыр-Тараадан деңзи талазы-биле дыка аар болгай. Ынчалза-даа олар улуг мөгелерни аваангыры-биле ылап октаан. Ындыг таварылгалар ховар. Ынчангаш чүгле тиилээн мөгелерни эвес, а эки кашпагай, аваангыр, чараш аргалыг хүрешкен дээш ындыг мөгелерни тускай мактап чарлаар болза мөгелерге-даа, көрүкчүлерге-даа солун болур ийик.

Бистиң чамдык тиилекчи мөгелеривис бирги разрядтың нормаларындан артык макталды черле алыр аргелиглер. Ынчангаш тыва хүреш талазы-биле спорт мастери дээш, оондаа ыңай аттарны доктаатказ, мөгелерге тыпсыр болза кандыгыл? Шаанда безин тыва хүрешке Тывага каш удаа доктаамал шүүлген мөгелерге «Начын», «Арзылаң», «Чаан» дээр шола аттарны тыпсып, харындаа оларның эгин содактары безин ылгалдыг турган. Бистиң моол өңнүктеривис хүрештиң ол хоочун чаңчылын кагбаан. Ам ол аттарны, тыва хүрештиң ол төөгүлүг чаңчылын тургузуп, ындыг аттарны онза шылгараан мөгелерге тывысса черле эки деп бодаар мен. Ол дээрге тыва хүрештиң сайзыралынга, оон ыңайгы байып хөгжүүрүнге чугула идигни бээри албан.

Ондар Сүүр-оол, Ооржак Дапыл чижектиг мөгелер республика маргылдааларынга каш удаа шүүлгеннер, ынчалзажок чүгле бирги разрядтың мөгелера бооп турар. Мөгелерниң мергежил өзеринге-даа, ниити тыва хүрештиң калбак массалыг болурунга-даа аттарны тускай доктаадыры, оларны чылда бир удаа болур, деңзи барымдаалавас улуг хүрешке тыпсырын чурумчудары таарымчалыг болуру чугаажок.

Д. САЛЧАК.
Тес-Хем район.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Республиканың киноэкраннарынга

И никто другой

«Беларусьфильм» киностудияның үндүргени
«ӨСКЕ КЫМ-ДАА ЭВЕС»
деп чаа кино үнүп эгелээр.

КИНО

АВГУСТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Волга-Волга»** 10, 2, **«Ужуралдар дилекчилери»** 12, 3.45, 5.40, 7.35, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Ол төрээн чуртун камгалаан»** 10, 12, **«Турумчуур дей берген кижи»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Оптимистиг трагедия»** 2.30, **«Джунглиден келген кыс»** (1-ги, 2-ги сериялары) 8.30, **«Куда соонда»** 4.30, 6.30 шактарда.

Өөренирин күзээннерге

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезин 1968—1969 өөредилге чылында дараазында мергежилдер аайы-биле сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Чазаныкчы-бызаңчылар — өөренир хуусаазы 2 чыл.
2. Слесарь-сантехник — —»— —»—
3. Штукатур-будукчулар — —»— —»—
4. Штукатурлар — —»— 1 чыл.
5. Дашчылар — —»— 1 чыл.
6. Тудуг машиналарын база механизмнерин септээриниң слесарьлары — —»— 2 чыл.

Училищеге 15—17 хар назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Дашчы болгаш штукатур мергежилдерге 7—8 класстар дооскан, оон аңгыларынга 8 класстан куду эвес билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Өөренири-биле училищеге хүлээп алдынган сургуулдар тускай мергежилди шиңгээдип албышаан, училищеге ниити билигниң ортумак школазын база доозарлар.

Сургуулдар өөренип турган үезинде хүнде-ле үш катап халас чемненир, оларны ажылчын болгаш аңаа кедер хеп, общежитие-биле хандырар.

Бүдүрүлге практиказын эрттирип турган үеде аңаа ажыл төлевириниң 33 хуузун төлээр. Училищеге өөренип турган үези ниити күш-ажыл стажынга киир санаттырар. Өөредилгезин дооскан соонда оларны «Тыва тудуг» трестин организацияларынче ажылдадып чорудар. Аныяк специалиске ажылдап баар организациязы шалыңныг шөлээни өөредилге доостуру билек бээр. Ажыл төлевирин училищеге чедип алган разрядынга дүүштүр бээр.

Ажылдап эгелээнде баштайгы үш ай дургузунда доозукчуга ажыл нормазын 40 хуу чиигедип бээр. Ооң дараазында үш айның иштинде норманы 20 хуу чиигедип болур.

Училищени тергини эки дооскаңнарны мергежилиниң дайы-биле билини бедитсин дээш тускай техникумнарже чорудар.

№ 35 училище өөредилге кабинеттерни дерип белеткээн. Техника талазы-биле чогаадылгага сундулуг кижилер тускай бөлгүмнерге киржип болур.

Сургуулдар хостуг шагында Культура бажыңынга болгаш спортзалга эрттирерлер, Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүлдүң—ырның, ниити ырның, улустуң танцыларының, үрер болгаш улустуң хөгжүмүнүң, шиинин, баянистерниң бөлгүмнери ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери хоорайның болгаш республиканың районнарының организацияларынга концерт көргүзүп, тускай көрүлделерге киржип турарлар.

Спорт залында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хаак секциялары, мотоциклистер, адыгжылар, шылыраачылар, чурук тырттырыкчыларының бөлгүмнери бар.

Училищеге киргеннер өөредилге херекселдерин: кыдыраащтарны, демир-ужүктерни, карандаштарны, готовальняны, шугумну, тускай болгаш ниити билиг талазы-биле номнарны, спорт хевин алгаш келир.

Өөренирин күзээннер директорнуң адынга бижээн билдириишкининге дараазында документилерни кожар:

1. Школа дооскаңының дугайында херечилел (бодун).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Шеригже келдиртириниң шынзылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазын.
5. ВЛКСМ райкомундан шынзылга.
6. Школазындан характеристика.
7. Ада-иезинден хүлээлге.
8. 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Билдириишкиннерни август 10-га чедир хүлээп алыр. Сургуулдарны август 15-тен 20-ге чедир хүлээп алыр.

Училищениң адрези: Кызыл, «Нефть базазы» деп автобус доктаар чер, телефон — 21-09.

ДИРЕКЦИЯ.

Кызылдың автошколазы үшкү класстың чолаачыларын белеткээр курска курсантылар хүлээп алырын чарлап тур. Кичээлдер 1968 чылдың сентябрь 10-да эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Шевченко 113 а, телефон 34-94.

216.200 ойнаашкыннар

Күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның 17-ги тиражы 1968 чылдың август 15-те Вильнюс хоорайга болур.

Чээшкинниң 23 разрядтарының аайы-биле ойнаашкынның тиражынга дараазында санныг ойнаашкыннар таваржыр:

Ойнаашкыннарның хемчээли	Ойнаашкыннарның саны	Ойнаашкыннарның түңү
5000 рубль	46	230.000
2500 рубль	115	287.500
1000 рубль	460	460.000
500 рубль	2507	1.253.500
100 рубль	17250	1.725.000
40 рубль	195822	7.832.880
Каттышкаш	216.200	11.788.880

Бо чылын ойнаашкыннарның дараазында тиражтары сентябрь 30-де Киев хоорайга, ноябрь 15-те Ленинград хоорайга, декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Ажаалга кассалары чээшкинниң облигацияларын хостуу-биле садыглап база садып ап турар.

Чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа, база совет тургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01223.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 9 ПЯТНИЦА № 186 (7029).

Өртээ 2 көп.

Ховулардан медээлер

АЛТАЙДА баштайгы 200 муң гектар шөлдүң тараазын ажаап алган. Ажыл-агыйларның хөй нуруузу кезилдени кончуг шалыпкын чорудуп турар. «Белокурихинский» совхозта ам тараа кезилдезинде калбартыр алыр 22 жатказар ажылдап, а тарааларны 18 комбайн бастырып турар. Ол совхозтуң кызыл-тазы гектардан-на 16 центнер, а арбайы — 23 центнер болуп турар.

Элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр черлерже чаа дүжүттүң тараазы кирип эгелээн.

ЗАБАЙКАЛЬЕДЕ тараа кезилдези изиг-түлүк. Чита областа механизастаан 1100 звеноолар болгаш отрядтар тараа кезилдезинче кирипкен.

(СЭТА).

СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилеринде хайныышкынныг изиг үе келген, тараа ажаап алышкыны база чөвкшулаан, амдыызында анаа ылавылалдыг белеткенип турар. Чер ажылдакчылары тараадан аңгыда, мал чемнерин белеткээринге база улуг харысалгалыг болгай. Чайның бо сөөлгү айы — мал чемнерин белеткээринге ан-не харысалгалыг үе. Мал чемнериниң белеткелинде чамдык бергелер таваржып турар болза-да, оон белеткелин кандыг-даа үеде чорудуп, малдың чем-суурун көвүдеринге бүгү аргаларны дилеп тып ажылдазы эки түңнелдерин бээр дээрэзи мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар.

Чамдык ажыл-агыйлар бо талазы-биле бүгү аргаларны тып ап, ниитиниң малын мал чемнери-биле хандырарынга делгем орукту ажыдып, Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылишчилериңе кыйгырыг үндүрүп, эки эгелээшкинни кылган болгай. Ол болза Чөөн-Хемчик районуң «Искра» болгаш Каа-Хем районуң «Тиилелге» колхозтары-дыр. Ажыл-херек ол ажыл-агыйларда багай эвес чоруп турар. Сиген белеткелиниң планы оларда 50—60 хуу күүсеттинген, будук-бүрү чемнерни белеткеп, чайгаар үнген оът-сигенден силосту салып турар, кыжын мал одарладыры-биле чангыс чылдыг сиген тарылгазын чоруткан.

«Элегес», «УТКА 25 чылы» совхозтарның ажылчыннары, Каа-Хем районуң «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарының, Тожуның «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-ишчилери сигенниң үнүп келирин маадырлап, ам-ла ажаар бөйдүс кандыг болур ирги деп аңаа-ла олурбааннар. Оларда техниканы чогуур ёйүнде белеткеп ап, сиген кезилдезинге ажылды эки организастаанының түңнелинде сигенни, будук-бүрү чемнерни республиканың өске ажыл-агыйларындан хөйнү белеткеп алганнар.

Республиканың хөй ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели дүвүрээзиниг болуп турар. Ылангыя «Барлык» совхоз бо талазы-биле планны чүге 9, 1, СЭКП XXII съездиниң аттыг совхоз 10, 1, «Найырал» совхоз 5, «Совет Тыва» 8,5, Улуг-Хем районуң «Х Улуг хурал» колхозу 5,5, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхоз 10,5. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхоз 5,3 хуу күүседип, бо ажылды дыка четпес чорудуп турар.

Тожу районнуң колхозтары 2627, «Россия» совхоз 3000, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук», Ленин аттыг, «Тиилелге» колхозтары 3151 тонна ногаан-массаны силостап, ол ажылларны калбартып эгелээн.

«Барлык» совхоз кукуруза силозун салып эгелээр аргалыг турбуже, Суг ажыл-агый болгаш мелиорация министерствозу силос сөөртүр автомашиналарны ол ажыл-агыйже бо үеге чедир чорудуп бербээн. Эш Достак-оол ук ажыл-агыйның удуртукчуларынга силос сөөртүр автомашиналар бээрин аазап-ла турар, амдыызында ол аазаашкыннар сес кырында артпышаан.

Мал чеминиң белеткелинге организас чок болгаш шүшпен чоруктуң янзы-бүрү чылдагааннарын дилээр чорук ажыл-агыйларның удуртукчуларын агартпазы билдингир.

Элээн хөй ажыл-агыйлар сигенни кескеш, бөдерин саадып турар. Чижээлээрге, «Барлык» совхозта 220, «Шекпээр»де 180, Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозунда 120, «Сүт-Хөл» совхозта 240, «Тыва» совхозта 200, Улуг-Хемниң Жданов аттыг колхозунда 200, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын», «Хадың» колхозтарында 200-200 гектар шөддерниң кестинген сигенни үр үеде болдунмейн чыткаш, хоолулуг шынары бакырап хургай берген. Ындыг чем-биле азыраан мал продуктулуг боон болур бе?

Республикада ниитизи-биле мал чемнериниң белеткели ооҗум болуп артпышаан. Чаа медээлер ёзугаар алырга бо хүнге чедир үгүле 24,2 муң тонна сиген, 1007 тонна будук-бүрү белеткеттинген, 9062 тонна силос салдынган болгаш 6527 гектарда чаңгыс чылдыг сигенин тараан. Техника күүжү чеп ажыглавышаан, ажылды билдилиг организастар болза сиген белеткелиниң темпизи өзер.

Мал чеминиң белеткелинде тургустунган бергедээшкин колхозтар, совхозтар удуртукчуларындан, ергелелдерден ук ажылдың темпизин дүргедедир талазы-биле бүгү-ле болдунар хемчегларни алырын негеп турар.

ДООСТУРУНУҢ ҚЫРЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарында комбайнар септелгези бедик темпилиг чоруп турар. Районда 169 комбайның 140-ни бүрүн септеттинген, артканнарының септелгези август 15-те доостур.

«Искра» колхозтуң тараажылары 23 комбайнны септеп алган, кезилдеже киреринге белен. Искрачылар бо хүннерде ховү турлагларының септелгезинче кирипкеннер.

Тиилелгежилерниң болгаш искрачыларның кыйгырыгларын деткивишаан, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузаалы!

ДҮРГЕН ТЕМП

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры сиген кезер 59 кижи составтыг, 4 трактордуг бир бригаданы, будук-бүрү мооңдактары баглаар 56 хөрээженнер составтыг бир, шупту ийи бригаданы мал чеминиң белеткелинче киирген. Бо үеге чедир ол ийи бригада 140 тонна сигенни кезип сараатталп, 10 тонна будук-бүрүнү белеткээн. 40 ажыг тонна сигенни кыштагларда сөөртүп чедирген.

Аянгаты салбыр ниити совхозтуң бо үеге чедир белеткээн мал чеминиң 70 хуузун белеткеп, бо ажылдың талазы-биле совхозта дээре ажылдыг салбыр болуп турар.

Сиген кезер бригада августуң баштайгы ийи хүнүнде безин 64 тонна сигенни сараатталп, ажылдың темпизин дыка шапкынчыда берген. Будук-бүрү белеткелинде ажылдап турар хөрээженнер ботгарынга онаашкан 30 тонна будук-бүрү белеткээр планны эң чоокку хүннерде доозар хүлээлгени алган ажылдап турар.

С. КОМБҮЙ-ООЛ.

Мал чеминиң белеткели

(Август 5-ке чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР

Тожу	45,5	Бии-Хем	14,3
Каа-Хем	35,7	Тес-Хем	13,6
Өвүр	20,4	Кызыл хоорсовет	12,0
Таңды	19,0	Чөөн-Хемчик	12,3
Эрзин	17,7	Бай-Тайга	9,3
Барыын-Хемчик	14,5	Республика	18,7
Улуг-Хем	14,5		

СОВХОЗТАР

«Дөң-Терезин»	40,0	«Улуг-Хая»	10,9
«УТКА 25 чылы»	32,5	«Тес-Хем»	10,0
«Элегес»	27,9	«Барлык»	9,1
«Бурүгаар»	27,4	«Сүт-Хөл»	6,9
«Россия»	26,9	«Совет Тыва»	6,4
«Кара-Хаак»	19,2	СЭКП XXII съездизи аттыг	6,1
«Межегей»	18,6	«Найырал»	2,4
«Чыраа-Бажы»	17,8	«Тыва»	1,3
«Өөк»	17,0	«Шивилиг»	1,0
«Торгалыг»	16,6	«Көк-Тей»	—
«Шекпээр»	16,6	«Сукпак»	—
«Тиилелге»	13,3		
«Тээли»	13,1		

СОРУКТУГ АЖЫЛДАП ТУРАР

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында 25 хөрээжен кижи составтыг будук-бүрү мооңдактары баглаар звено организастыг ажылдап турар. Д. Чүсүмаа 150 кг будук-бүрү мооңдаан хүнде баглаар тургаш 210, Б. Алдын-кыс, К. Анай, Ч. Дыртык-кыс олар тус-туста 250 кг чедир баглап турар.

Сиген белеткээр бригадада Д. Бодарчу, Б. Доңгак олардың башкарганы сиген кезер агрегаттар тус-тус нормазын ажыр күүседип ажылдап келген.

Ол бригаданың кескен сигенин болгаш звеноңуң баглаан будук-бүрү мооңдактарын Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының турлаанда сөөртүп экеп, сараатталп турар.

Хол кадыырлары-биле сиген кезер 16 кижи составтыг звено сигенни боттары кескеш, боттары бөлүп, сараатталп ажылдап келген. Ында 65 харлыг коммунист Ийма-Хуурак, улуг назылыг Чаш-оол, Бичет-оол олар шалыпкын ажылдазарының үлегерин көргүзе бергеннер.

Салбырның өске бир бригадазы эрте тараан, ам четчип өөүп келген тарымал тооруктуг силостап эгелээн. Ында үш силос комбайны, 6 автомашина хаара-түттүнген. Б. Мөңге, Б. Соңгулда олардың комбайннары туруушкун чок ажылдап турар.

Ынчангаш чыл хандаашкынның болза-даа, Арыг-Бажы салбырның ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчип чемсуурну белеткээр ажылды массалыг калбартып, соруктуг ажылдап турар.

В. ДИМИТ.

ЖДАНОВЧУЛАРДА

Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң мал чеминге хереглээри-биле будук-бүрү белеткелин организастыг үргүлчүлеп турар. Ажыл-агый бо сезонда 150 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг. Артель башкаар черп будук-бүрү белеткелин шеф-биле чорудар деп шийтширлээш. Чодураа суурнун 250 ажыг өреге бүрүзүнге-ле 340 кг будук-бүрүнү белеткээрин хүлээндирген. Тараан колхозунга дузалаар агегээшкинни кижи бүрүзү күзелдиг хүлээп алган. Ынчангаш чамдык өрегелер бир шефтээшкинде-ле 340 эвес, ниитизибиле 460—490 кг чедир будук-бүрүнү белеткеп турган.

Чодураа, Ийи-Тал суурларының чурттакчылары каттышкаш, чоокта чаа болган бир үнүүшкүнде ниитизи-биле 70 тонналы белеткээн. Ногаан бүрүлер онгалакта планны күүседип сорулга ажыл-агыйның мурнунда салдынган.

С. НАМЧАН.

ТАРААЖЫЛАР СИГЕН ШӨЛҮНДЕ

Бо чылын тургустунган ногаа, мал болгаш чер ажылдыг «Дөң-Терезин» совхозтуң суггаттыг шөлдеринде картофельдин, ногаа аймааның болгаш тараа культураларының дүжүү багай эвес. Совхозтуң ажыл-ишчилери 25 гектар черге ногааны, 50 гектар картофельди чогуур өй-шаанда ажаап, баштайгы чылдың дүжүду-биле Ак-Довурак хоорайның чонун өөртүрлер. Амгы үеде теплицаларның болгаш парниктерниң тудугларын чорудуп, келир чылга белеткел ажылын амдыгааштан эгелеп турар.

Дөң-Терезиниң Артыы, Ортаа болгаш Иштии-Бүга ховуларының 517 га суггаттыг шөлдеринде тараа культураларын Ооржак Дадар-оолга, Сарыглар Сайын-Белекке, Саая Дургун-оолга база Ооржак Товариштайга удурткан звенолары июль 25-ке чедир суггарган. Ам чедишкеш, быжып эгелей берген чаагай тараа оларның сеткилин өөртүп турар. Суггатчылар чүгле тараанын эвес, а бугалар кыдыында. Хемчик арыының алаактарында сиген шөлдерин база суггарып чайлаан. Бо хүннерде, олар бөлүк-бөлүк болуп алгаш, тус-тус суггарган черлерининг сигенин кезип, бөлүп турарын билип алгаш, оларның ажылдап турар черинге чедип, ажыл-ижи-биле таныштывыс.

Салам бажы саглаңнаан кызыл-тастың сывы саргарын эгелээн. Иштии-Бугада 211 гектар бо участокту Ооржак Дадар-оолдуң звенозу суггарган.

Суггат чок болза хову черге тараа-даа, буга шаларынга сарыг-чайт чечектиг меде сигендээ мындыг чаагай кайын үнер. Ында үш аныяк эр шууштур турулкан, соонга кылын оргаларны артырбышаан, кадыырларын кулажылап турлар. Ол совхозтуң механизаторлары Ооржак Мадик, Кара-Сал Дадар-оол, Ооржак Мөңгүн-оол олар болду. **(Солагай талазында чурукта).** Механизатор оолдар ажаап алышкынга чедир арткан хостуг үени ажыглап, июль 21-ден эгелеп 22 тонна сигенни кезип сараатталп, август 1-де үндүрген социалистиг чарыштың мурнакчыларынга санадып, акша шаңналын алганын билип алдывыс.

Ооржак Дадар-оолдуң суггатчылары база-ла оон ырак эвесте. Эң-не бетинде совхозтуң хоочун тараажызы Ооржак Ынаңмай, **(оң талазы чурукта)** оглу Даңзычы биле хөрээн салып турлар. Хову ажылынга 20 чыл ажыддап келген, дуржулгалыг суггатчы үш сараатты оглу-биле кезип, сараатталп

— Ам ийи сараатты тургузар бис. Оглум-биле 25 тонна сигенни чайлыг белеткээш, совхозувуска хүлээдип бээр бис — деп, ол чугаалады.

Тараалаң шөл-биле тудушкан Бүге-Арыында оймактарның сигенин звеночу Ооржак Дадар-оол, суггатчылар Кара-Сал Дадар-оол, Ооржак Мөңгүн-оол олар кезип, сараатталп турар.

— Сигенниң дүжүду магалыг. Аяс хүннерде безин кылын оорганың алды өл болур боорга эртен бөлер дээш аңдарып тур бис деп, Мөңгүн-оол чугаалады. Оларның кескен черн база хөй, сес чедир сараат тургузар дээн сорулгазының чартыын олар бөлүп ап четтигипкен.

«Дөң-Терезиниң» сигенчи бригадазы Элегейниң шынааларында бүгү күжүн мөөнүзээн. Ында 3 трактор-биле кезер агрегаттар, 45 кижи ход кадыырлыг, бөлер болгаш сараатталарыбиле катай шупту 107 кижи ажылдап турар. Элегейде сигенчилерден аңгыда совхоз төвүнден 80 км хире ырак Баян-Колдан келген малчыннар база бар болду. Хойжу Куулар Кара-оол 15 тонналың сараадын доозулкаш, мурнакчы хойжу Ооржак Аңгыр-оолга дузалажып тур. Малчыннар Ооржак Дүктүг-Ары, Ооржак Адыя, Сарыглар Чимит-оол, Монгуш Даңзы-Белек боттарынга алган хүлээлгелерин шагда-ла күүседипкен. Маңаа төп салбырның эргелелгелерин шагда-ла күүседипкен.

— Совхоз мал чеминиң белеткелин июль 30-де үгүле 0,3 хуу күүседип, 21 тонна сигенн белеткеп алгай турган болза, чүгле алды хүнүң иштинде ажылдың темпизи каш катап бедээн — деп, салбыр ергелекчизи Сүрүң чугаалады. — Ам сөөлгү медээ-биле алырга 201 тонналың 58 сарааттары тургустунган, планның барык 50 хуузу ажып турар-дыр. 400 тонна сиген белеткээр планывыс малдың баш санын алгаш көөрге өкпеленчиг. Ынчангаш август 20-ге чедир 800 ажыг тонналы белеткээр дээш бүгү күштү салыр бис. Совхозта малчын бүрүзү 12 тоннадан эвээш эвес сигенни, оон иштинде үгүле Акка безин 160 тонналы белеткээр — деп, эш Сүрүң уламчылады. Комсомолчу Хомушку Даваа баштаан 36 школачылар будук-бүрү белеткелин Алаш хемниң аксында үргүлчүлеп турар, а Дөң-Терезин школазының башкылары Сат Седен-оол, Сарыглар Санчыт-оол, Монгуш Даңдар-оол олар 25 тонналың беш сарааттарын боттарының шөлээзин ажыглап, совхозка белеткээн, август 5-те хүлээткен. Совхозтуң дирекциязы, партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитя организациялары дүжүт ажаап алырының бетинде мал чеминиң белеткелин доозар дээш чугула хемчеглерни ап турар.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.
Т. ТАЛГАНЧИК.

Фотолары С. Феоктистовтуу.

Бүдүрүлге күчүзү немешкен

Барыын-Сибирьниң металлургия коллективиниң эгелээшкинниг чурттуң заводтары, фабрикалары, үлетпүр бүдүрүлгелери деткээн.

Тываның аш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери ол улуг эгелээшкинни база деткип турар. Кызыл хоорайның пиво бүдүрер заводунда суксунга ижер суг белеткээр болгаш водка бүдүрер цехти барык-ла ниитизи-биле тудуп доозкан. Ында эң сөөлгү үеде кылып бүдүргеи нарын автоматтыг машиналарны шуушту тургускан. Шилдерни арыдыр чуур машина бир шак иштинде 6 мун шилди чуп эрыглап аштаар. Суксунну шилдерге кудары, шилдерниң аскын дуглаары, оон даштын этикетказын чышпырарын дараазында автоматтыг машиналарның дузазы-биле кылыр.

Заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары база-ла металлургтарның эгелээшкинин деткип, ажыглалга чаа киирип турар күштерни бүдүрүлгеге дургени-биле шингээдип алыр деп социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Үшкү кварталда суксунга ижер суг белеткээр, водка бүдүрер машиналарны шингээдип алыр. Ол чорук чыл төнчүзүнге чедир 82 муң декалитр суксуну пландан ажыр бүдүрер, продукциянын бот-үнезин 7,5 хуузга чиигедир. Ниитизи-биле илан ёзугаар бо чылын 60 муң декалитр водканы бүдүрер. Ол чорук водканы киир сөөртүрүнден 500 ажыг машиналарны хостаар. Оон хосталган машиналарны үлүс ажыл-агыйынга өске чүүк сөөртүрүнге ажыглаар арганы берген. Оон ынай августа айда пивону шилге кудар чаа технологтуг шугумну ажыглалга киирер. Ол чорук кылган бүгү пивоиун тозан хуу хирезин шилдерге кудар арганы бээр.

Чөөкку үеде суксунга ижер суг белеткээр шугумнуң ниити күүзүн чылда 245—250 муң декалитр чедирер, а водканы чылда 350 муң декалитрни белеткээр күүлерни шингээдип алыр.

Бо бүгүнүн дугайында чугаа заводтуң ниитя хуралынга болган. Заводтуң кол инженери эш Большова ажылчын кижи бүрүзүн чаа автоматтарны шингээдип, продукциянын шынарын экижидип, оон ассортиментизин улгаттырарынче кыйгырган.

— Заводтуң комсомолчулары бүгү ажылчыннар-биле кады ажыглалга киирип турар күүлерни шингээдип алырынга үлүг-хуузун киирерлер — деп комсомол организациязының секретары эш Николай Волошин чугаалаан. Заводтуң мурнакчы ажылчыны электрик-слесарь Федотов механика группазын, чаа машиналарны, механизмнерни дүргеи шингээдип, оларның анаа турар чоруун чок болдурарын болгаш кижи бүрүзү ийи мергежилди чедип алырын чугаалаан.

Ажыглалга киирип турар машиналарны ажылдаарынга белеткеп турар тускай эртемнилер Омск хоорайдан келгеннер. Цехти тудуп доозарынга хөй янзы тудугжулар, монтажниктер киришкен.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

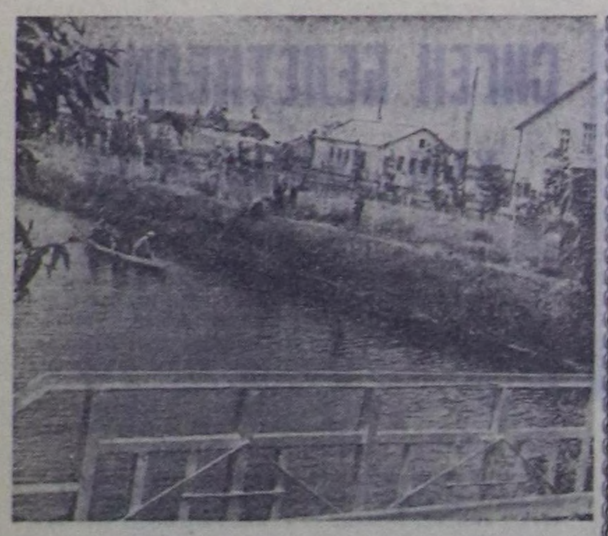

Гомель областың Добруш районунуң «Найырал» колхозунда Дубтуг өзен суурнуң бир чаа кудумчузун Юбилейжи деп адаан. Кудумчуну дургаар бир болгаш ийи каът чуртталга бажыңнарын, бир клубту, албан черлериниң оран-саваларын, амыдырал хандырылгазының магазинниг, гостиницалыг, столоваялыг комбинадын тудуп турар. Бажыңнар суг дамчыдылгазы-биле, төп чылыдылгалыг одалга-биле хандыртынар. Кайызы-даа гектар хемчээлдиг хөөлбектер турар оңгарлар кастынган. Оларның чанында ийи муң ыяш, беш муң хире дөс чадаң үнүштер тарыттынган. Тудугну Добруштуң колхозтар аразының тудуг организациязы кылып турар.

ЧУРУКТА: Юбилейжи кудумчунуң овур-хевири.

Ч. МЕЗИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДТЫГ РОЛЮ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛДАН

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр, беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир бүгү совет кижилерниң мурнунда салдынган бо улуг сорулгаларны боттандырарынга коммунистер авангардтыг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Партия комитеди бүдүрүлгениң чугула участоктарынга коммунистерни быжыглаар, оларның башкарыкчы ролюн бедидер талазы-биле бо чылын чамдык ажылдарны чоруткан.

Парткомнуң учёдунда турар коммунистерниң 34 хуузу мал ажылында, 17 хуузу чер ажылының механизациязында азы бүгү коммунистерниң 56 хуузу материалдыг кежиктерниң бүдүрүлгезинде ажылдап турарлар. Хөй-хөй коммунистер социалистиг чарыштың организакчылары болбушаан, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунда туржуп турар. Оларның иштинден чижээ, Монгуш Алдын-кыс коммунистиг күш-ажылдың коллективи — Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылын удуртпушаан, мурнакчы саанчыга санадып турар. Ооң ажылды организастап билириниң ачызында ферманың ажыл-херээ дээре черде. Коллектив бирги чартык чылда 131.685 кг сүттү бүдүрген азы пландан ажыр 16148 кг хөйнү сагган. Бир инекке онааштыр сагганы 914 кг. Ферманың чартык чылда сагган сүдүнүң бараанныг чоруу 76 хуу болган азы күрүнеге сүт садар планын 117 хуу күүсеткен. Коммунистер М. Алдын-кыс, О. Севен, М. Саңгы-Бадыраа олар бир инекке онааштыр 937—1134 кг чедир сүттү саап алганнар. Ында бүдүрүлге көргүзүүнүң бедик деңнелдиг болуп турары күш-ажылды организастаарын эки тургусканында, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренир деп принцип ёзугаар ажылдап турарында. Фермада партия бөлүүнүң (удуртукчузу О. Севен) ажылы план ёзугаар чоруп, бүдүрүлгеге коммунистерниң ролюн бедидер талазы-биле Устав ёзугаар негелделиг ажылдап турар. Ферманың саанчылары, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары боттарының политиктиг билиин бедидип, кышкы үеде партия чырыдыышкынынга өөренип, зооветеринария өөредилгези организастаттынып турар.

Коммунистер хойжу Б. Оскал-оол, механизатор Д. Моңгуш, бызаңчы А. Даңзы-Белек, № 1 салбырның эргелекчизи А. Лаандык болгаш А. Дигик, Х. Очур-оол, Ө. Куулар, Б. Сат олар бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунда.

Чартык чылдың бүдүрүлге онаалгаларын күүседиринге коммунистерниң мурнакчы ролюнуң ачызында совхоз бүдүрүлге планнарын чамдык көргүзүглер-биле долдур болгаш ажыр күүсеткен. Сүт бүдүрери 213, эът — 146, дүк — 100,3 хуу, күрүнеге садары: сүт — 209, эът — 108,7, дүк—110,5 хуу күүсеттинген. Саар бир инекке онааштыр 852 кг сүт, бир хойдан-на 2350 грамм дүк алдынган. Төрүүр 100 баш малдан анай, хураган, кулун алырының планы ажыр күүсеттинген. Мал бажы өстүрериниң планы төрүүр хойдан өскези шупту ажыр күүсеттинген. Ийи ферманың 17 саанчыларындан 13 кижи чартык чылда бир инектен-не сүт саар онаалгаларын ажыр сагганнар. Оларның иштинде М. Маны-кара, С. Калбак-кара, Н. Сат, С. Анай-Хаак, У. Ооржак, М. Сат, С. Чечек, З. Метпек, Т. Кужугет олар 754—949 кг сүттү сагганнар. Ч. Сат 100 хойдан-на 110 хураган, бир хойдан 2150 грамм дүк, М. Лопсаң-Доржу 103 хураган, 2350 грамм дүк алганнар. 15 хойжулар бир хойга онааштыр 2150—2900 грамм дүктү алган. Чер ажылының дүжүттүүн бедидеринче күштерни салып турар механизаторлар, тараажылар хөй.

Бүдүрүлгеге коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидер талазы-биле айтырыгны партия комитеди коммунистерниң ниити хуралынга чыл эгезинде тургузуп чугаалашкан. Ол хуралдың доктаалын боттандырар дээш коммунистерниң хөй кезии демисежип турар болза-даа, Коммунистиг партияның кежигүнү деп бедик атты арыг эдилээр, партия Уставының негелделеринге дүүштүр ажылдаар талазы-биле чамдык коммунистер ам-даа четпес ажылдап турар. Коммунист эштер Ө. Сат, О. Коңзаң, Э. Ооржак оларның адынга шыңгыы шүгүмчүлелдер партия хуралынга болуп турза-даа, ол эштер ажылында болгаш аажы-чаңында четпестерни эдер талазы-биле ам-даа боттуг түннелдер кылбаан. Ө. Сат мал ажылынга ажылдап тургаш, партийжи сагылга-чурум үреп, арагалап, ажылынга харыысалга чоктанып келгени-биле ажылдан үндүрткен. Ол ам-даа арагалавышаан. Э. Ооржак, Н. Белек-оол олар база төлеп чок чоруктарны үүлгедип келген.

Коммунист бүрүзү чүгле бүдүрүлге ажылынга мурнакчы болур эвес, коммунистиг чуртталганың дүрүмнерин боттандырарынга үлегер-чижектиг болур хүлээлгелиг. Бисте чамдык эштер ылаңгыя С. Чагыр-оол О. Экер-оол, С. Туран-оол олар уругларының кижизидилгезинче сагыш салбайн келгеннер.

Бригада партия эге организациялары (секретарьлары эштер К. Деспижек, М. Самбуу) коммунистер-биле ажылды ам-даа четпес чорудуп, кижизидилгениң школазы болур партия хуралдарының ролюн бедидип шыдавайн турарлар. Совхозтуң парткому үстүнде айыткан четпестерни дарый чайладыр дээш хемчеглерни моон соңгаар-даа алыр апаар.

К. КУУЛАР,
Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары.

ВЛКСМ-ниң 50 чылынга уткуштур

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГ УДУРТУЛГА БОЛУР

Тес-Хемниң комсомолчулары болгаш аныяктары ВЛКСМ-ниң 50 чылынга уткуштур алган хүлээлгелерин күүседир дээш улам күженишкинниг демисешпишаан турарлар. Бүгү ажыл-агыйларда аныяктарның бүдүрүлге коллективтери тургустунгулаан болгаш олар күш-ажылдың эки үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер.

Кышкы, часкы хой оолдаашкынының үезинде 65 оолдар, кыстар хойжуларга дузалажыр кузелин илередип, тус-тус коданнарга санманщиктеп ажылдааннар. «Ак-Эрик» колхозтуң 18 комсомолчулары оолдаашкынның кидин өйүнде хойжуларга чедип, үнелиг дузаны чогуур үезинде көргүскенин онзалап демдеглээр херек. Олар үш муң чыгам хураганнарны доруктур азыраан. Оларның иштинден К. Эренчин, Б. Даваа болгаш өске-даа комсомолчулар бо ажылга онза шылгараан.

«Чодураа» колхозтуң комсомолчу аныяктары 1100 ажыг чаш малды доруктурган. Мында Б. Эртине, С. Чамзын-оол, 110—170 чедир хураганнарны өстүр азыраан.

Колхозтарның база совхозтуң чер ажылының хөгжүлдезинге бистиң комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс база идепкейлиг киржип келген. Районда механизатор кадрларның хөй кезии аныяктар, олар көдээ ажыл-агыйның нарын машиналарын мергежилдиг башкарып билир-даа.

ВЛКСМ райкомунуң кежигүнү, «Ак-Эрик» колхозта аныяк коммунист С. Намзырайга удурткан 25 кижи составтыг аныяктарның хову бригадазы ийи муң ажыг га черге тараа болгаш мал чеми культураларның тарылгазын чорудуп, ооң ажаалгазын хандырбышаан, эвээш эвес шөлге чайгы чер аңдарылгазын кыска хуусаада дооскан. Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозта комсомолчу В. Далаага удурткан аныяктарның шөл звенозу чер ажылының хөгжүлдезинге биче эвес салыышкынны киирип турар.

Районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели-биле кады комсомол райкомунуң организастааны аныяк тараажылар конкурузу ажыктыг болгаш солун болуп эрткен. Тус-тус ажыл-агыйларга болгулаан маргылдааларга тиилекчи болган 15 комсомолчу механизаторлар аңаа киришкен. Бо конкурска «Чодурааның» механизаторлары техниканы эки билириниң, аваангыр туттунгурунуң талазы-биле шылгарааш, тиилекчи болганнар. Оларның аразындан Л. Шунков, В. Аралдии, М. Эренчин олар эң тергииннер болуп, республика конкурузунга барып киришкеш, бешки черни ээлээннер.

Чугула кампания — бо чылдың хой кыргылдазынга бистиң 230 ажыг аныяктарывыс идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя «Ак-Эриктиң» 62 комсомолчулары 3743 хойну кыргып, барык 8 муң килограмм дүктү күрүнеге дужааганнар. Ол ажыл-агыйда аныяк ишчилер Л. Даш-оол 640 чыгам хойну, М. Алдын-Херел 511 хойну кыргааш, улуг салыышкынны киргенин демдеглээри өөрүнчүг. Мындыг эки чижектерни өске-даа ажыл-агыйларда аныяктарның ажыл-ижинден көргүзүп болур.

Июнь айда «Тес-Хем» совхозка организастааны аныяк кыргыкчыларның район конкурузу оларның мергежили мурнукузундан бедээнин көргүскен. Эр кыргыкчылардан ол совхозта Д. Хунакаа, Ч. Хуналдыр олар, а херээжен кыргыкчылардан «Чодураа» колхозта М. Борбак-оол, Э. Чечекмаа олар тергиидээн. Э. Чечекмаа кыргыкчыларның республика конкурузунга киришкеш, Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

Ам үеде бистиң аныяктарывыс ниитиниң малынга чемнер белеткелинде массалыы-биле киржип, эки көргүзүглерни чедип ап турарлар. Оларның иштинден С. Намзырайга удурткан, 16 кижи составтыг аныяктарның шөл бригадазы өскелерден дээре ажылдап, планныг онаалгаларны 50 хуу чедир күүседи берген. Олар чүгле Агар ховузунда безин 340 ажыг тонна, сигенни белеткеп сараттаан. Ол ышкаш «Чодураа» колхозтуң, «Тес-Хем» совхозтуң комсомолчу-аныяктары база-ла шымбай ажылдап турарлар.

Тес-Хем аныяктарының ажыл-ижиниң дугайын допчулап чугаалаарга ындыг-дыр. ВЛКСМ райкомунуң удавас болур пленумунга районнуң комсомол организацияларының ленинчи комсомолдуң 50 чылга уткуштур алган хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип келгенин түңнеп, ээлчеглиг сорулгаларны тодарадыр апаар бис.

Бистиң ажылывыста четпестер ам-даа хөй. Алдарлыг юбилейни эки уткууру дээрге-ле бүгү күштү шиитпирлеттинмээн сорулгаларже мөөңнээр дугайында ленинчи чагыг биске удуртулга болур.

Г. НАМЗЫРАЙ,
ВЛКСМ-ниң Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

Ажыл-иш хайныккан

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Кожайда мал чеми белеткээр бригадазы алды ажыл хүнүнде 12 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ында Сара Сынащири, Зина Ажыр-оол, Трыш Көккыс, школачылар Лена Элес-оол, Надя Домбаа, Саша Ак-Лама, Серёжа Тоолай олар шалыпкын ажылдап турар.

Ол бригаданың сиген кезикчилери бөдүүн мал чеми белеткээр планны ыяап-ла күүседир дээш мурнунда чылдарда ажыглалга кирбейн турган ыяш аразы черлерниң сигенин кезип, 9 тоннаны сараттаан. Бо ажылга Т. Чижии, К. Шортан-оол, Х. Комбуй-оол олар эки ажылдап келген.

Колхозтуң Эйлиг-Хемде сиген белеткээр бригадазы 6 тонна ажыг сигенни кезип сараттаан. Ында тракторист К. Сандаков, хол кадыыры-биле сиген кезикчилери С. Маадыр-оол, К. Эрес-оол, Ч. Каадыр-оол, Д. Уйнук-оол, сараат салыкчылары Б. Тайынчы, О. Дойла олар хүн нормазын тус-туста 130 хуу чедир күүседип келгеннер.

Ол черден будук-бүрү моондактары баглаар звенону Торгалыг көдээ Советтиң депутады Б. Сувак эки удуртуп, ол звено 30 тонна будук-бүрү моондаан баглаан. Звенода Р. Сандан, Т. Дайнык, Ч. Тас олар онза шалыпкын ажылдап турар.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ,
К. ОЛАК.

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭЛЕР

ШУУДАВАСТААН АЖЫЛ

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелинче июль айның баштайгы он хонуктарында кирзе-даа, мынчага чедир чер албаан. Август 2-ге чедир районда мал чеминиң белеткели чүгле 6,7 хуу болган. «Тээли» совхозта, «Мурнакчы», «Малчын» колхозтарда байдал онза багай.

Районда эң улуг, хой ажылдыг «Тээли» совхозта сиген белеткели-биле таныжыптаалы. Совхозтуң бо чылын белеткезе чогуур сигениниң планы 1250 тонна. А херек кырында белеткээни чүгле 218 тонна азы план күүселдезинге хамаарыштыр дөңгүп-ле 17 хуу четкен. Арткан 1032 тонна мал чемин кайы айның каштың хүнүнге чедир белеткээри билдинмес. Шынында совхозтуң ажыл-ишчилери бо түлүктүг кампанияны август 25-те бүрүн доозарын хүлээнген.

Күш чедишпейи турар бе дээрге, сиген белеткелинде кижи саны эвээш эвес, техника күжүн база мөөңнээн. Ниитизи-биле совхозтуң бүгү салбырларындан 216 кижини мал чеминиң белеткелинде хаара туткан. Ооң иштинде хол кадыыры-биле 177 кижи кезип турар. Сигенни сараттаарынга, сиген кезер машиналар сөөртүрүнге, бөле тырттырарынга шупту дугуйлуг 17 трактор быжыглаттынган. Бо дээрге эвээш эвес күш-түр. Хамык ужур ажылды эреңгей удуртуп, агитмассалыг ажылды багай чорудуп, сигенчилерниң ажылдаар шагын контрольдавайн, оларның негелделерин хандырбайн турарында.

Совхозтуң Бай-Тал салбыры 275 тонна мал чемин белеткээр планын чаа-ла 34 тонна чедирген. Сигенчи звеноларның чамдыктары ажыл хүнүн коллективтиг үзүп, арагалаашкын кылыр чоруктар бар. Сигенчилерниң бүдүрген ижин долузу-биле демдеглевейн баар таварылгалар ховар эвес. Салбыр эргелекчизи (эш Комбу) мал чеминиң белеткелин дүргедедир дээш сагыш салза чогуур.

Найырал салбырда байдал Бай-Талдан дээредевес. Ында 410 тоннаның орнунга 48 тонна сигенни сараттаан. Совхозта ниитизи-биле бөлдүнмээн, чыттыр кестирген сиген 108 га. Чамдык черлерде кестинген сиген үр апарганындан карарып, шынары баксыраан.

Бай-Тайга районда сиген кезилдези бо хире дүвүренчиг. Районнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының мурнунда мал чемин долузу-биле белеткээр харыысалгалыг хемчеглерни дарый алыр сорулга тургустунуп келген.

К. КЫРГЫС.

Бестиг-Карада

«Улуг-Хая» совхозтуң № 1 салбырының сүт-бараан фермазы Хендергеде Бестиг-Кара деп черниң көктүг-шыктыг одарларында барган. Ферма чаагайжыды дерип кылдынган 17 кидис өгнү чайлаглап көжеринге чылдың-на ажыглап турар. Бир өгнү ойнаар-хөглээринге, чанынга кино, концерт көөрүнге таарыштыр кызыл-өг кылдыр дерип кылган. 18 саанчы, 8 кадарчы, 4 бызаа ажаакчызы дээш элээн хөй кижилер найыралдыг улуг коллектив болуп, ажылдап, чурттап турар бис.

Совхоз төвүнден тура чер аразы ырак-даа болза, автолавка, мал, кижи эмчилери, Шагаан-Арыгның көжер кинозу өйөйлеп кээп турар. Бо бүгүге деткиткен ферманың коллективи эрткен алды айларда багай эвес көргүзүглерлиг болуп, ниитизи-биле 209 тонна сүттү бүдүрбүшаан, күрүнеге сүт дужаар планны 101 хуу күүсеткен. Совхозтуң саанчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка бистиң ферманың үш саанчызы бирги, ийиги, үшкү черлерни алганнар. Оларның кижи бүрүзү 826 литрден хөй сүттү сагган.

Коллектив чайның бо магалыг үезинде дүн, хүн чок кадатты чорудуп тургаш, ниити сүт саалдазын улам немевишаан, ийиги чартык чылдың планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүседир сорулганы салган.

А. ТУГАРЖАП,
ферма эргелекчизи.

Харааданчыын...

Көдээ механизаторларның часкы уйгу-чыдын чок күш-ажылының түннели — тараалар ам хову-шөлдерни хевис ышкаш каастапкан. Ховуларның тараазы быжып, солун үүле — дүжүт ажаап алыышкыны эгелээр үе чоокшулаан. Черле ынчаш чок чүвени бар кылып алырының шүүттүү, а бар чүвени чок кылып каарга харааданчыы кайы хире ийик.

«Тыва» совхозтуң Хөндергей суурунуң чамдык чурттакчылары боттарының-на совхозунуң хөй чарыгдалдар, кижи күжү үндүрүп тургаш тарып алган тараазын баш тырттып эгелээринден тура-ла бакка кадагалап, хайгаарап келген. Ооң түннелинде шөлдерде тарааны инектер саза базып, чип туруп берген. Хүннүң-не: «Ында инектер чор, мында инектер чор» дээн харааданчыг сөстер, чаргы ында көдээ Совет ажылдакчыларының, салбыр удуртукчуларының кулаан амыратпастаан. А ынчалза-даа ниити кадатка инектерин катпас ийи-чаңгыс кижилерни торгаар, инек, тараа кадарчыларының харыысалгазын күштелдирер талазы-биле салбырның баштаар черидаа, көдээ Совет-даа хемчег албайн турары элдептиг. Хайыраан тарааны кажараан инектерге тотчегледирге болур бе?

О. ХЕВЕК-ООЛ.

Ынчаар ажылдап, дыштанып турар

ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн күш-ажылчы чединшкиннерлиг уткуур дээш ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары чалыы чүректериниң чалбыыштыг оттары кыптыккан, ажылдап, чурттап турарлар.

Ажыл-агыйда аныяктар улуг күш болуп, тус-тус адырларга — мал ажылынга, тудугга хаара туттунуп, юбилейге алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, күженишкинниг ажылдап турарлар. Комсомолчу С. Кудус-оол удурткан аныяктар бригадазы 320 кижи өөренир школа тудуун ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн байырлаар өөрүшкүлүг хүннүң бүдүүзүнде ажыглалга киирерин хүлээнген турган. Ам аныяк тудугжулар чаа школаның крышазын болгаш иштики шеверлел ажылын кылып турар.

Мөңгүн-Тайга — мал ажыл-агыйлыг чер. Ынчангаш дыка хөй аныяктар мал ажылында. Аныяк кадарчы Б. Каң-оол 100 төрүүр хойга онааштыр 99 хураганны бо юбилейлиг чылда камгалап алган. Комсомолчу хойжу А. Серенниң көргүзүүү база эки.

Мал оолдаашкынының үезинде дөртен ажыг аныяктар сакманщиктеп ажылдааш, төрээн колхозунга чүс-чүс хураганнарны доруктуруп берген. А. Калчан-оол, Б. Кара-оол, Д. Доржу эң дээре сакманщиктерге санадып, колхоз баштаар чериниң, комсомол комитединиң макталын чедип алган.

Хой кыргылдазынга бистиң аныяк өскен база организастыг киришкен. Ниитизи-биле 18.000 улуг хойну олар кыргаан. Колхоз бо чылын 48 тонна дүктү күрүнеге дужаар планын ажырып, ону 117 хуу кылдыр күүсеткен. Чоокта чаа хураган кыргылдазы база төнген. Каргы-Бажынга өөреникчилерден тургустунган бригада кыргылда үезинде шалыпкын ажылдаан. Мугур-Аксы ортумак школаның башкызы К. Хирлиг-оол ону бүдүрүлге практиказы кылдыр билдилиг удурткан. Сес, тос класстарның өөреникчилери Н. Шожул, Д. Кызыл-оол, Ч. Хурал-оол хүнде 20—25 хойну кыргып, мергежилдиин көргүскен. Колхоз төвүнде кыргылда пунктузунга колдуунда-ла аныяктар хаара туттунуп, үнелиг дүкке чидиригни болдурбас, хойнуң кежин кеспес дээш кызымак ажылдап турганнар.

Мугур-Аксының аныяктары хостуг шактарын омак-хөглүг эрттирип, спортчу маргылдааларга, уран чүүлге киржип, номчулга конференцияларын, диспуттарны, дыштанылга кежээлерин эрттирип турар. «Чуртталганың үнези чүдел?», «Куда болгаш өг-бүле» деп темалыг диспуттар, аревэ кежигүннери чораан коммунистер Арагачы болгаш Шокшуй оларбиле ужуражылга, чаа өг-бүле тутканнарның кежээлери бо чылдың эгезинден бээр Культура бажыңынга солун эрткилээн.

Комсомолчулар болгаш аныяктар спортка ынактар. Олар боттарының күжү-биле бөдүүн дериглиг стадионну тудуп ап, ону долгандыр херимнээн. Ында хол бөмбүүнүн, баскетболдун, баг кагарының, бут бөмбүүнүн шөлдери дериттинген. Колхозтуң көдээ спортчулары «Мөген-Бүрен», «Мурнакчы» колхозтарның күш-культуржулары-биле эш-хуунун маргылдааларын эрттирери чанчыл болган. Оларның аразынга сөөлгү спортчу ужуражылга чоокта чаа ажыл-агыйның чартык чыл түннелдерин үндүрген байырлалында болган. Аңаа аразының хемчээли ырак үш колхозтуң спортчулары тыва хүрешке, хол бөмбүүнге, баскетболга күжүн шенешкен.

Аныяктарны болгаш комсомолчуларны ажыл-ишче, культурлуг дыштанылгаже хаара тударынга колхозта комсомол комитеди улуг рольду ойнап турар. Комитет секретары Ч. Калдар-оол организакчы чоруун көргүзүп, комсомолчуларның хүндүткелин чаалап алган. Ол эрткен чылдың июль айда шериг албанындан халажып келгеш, үр-даа болбайн чорда, эш-өөрү ону секретарьга соңгаан. Оон бээр колхозта комсомолчуларның хүрээлеңи өскен, активчилерниң саны көвүдээн, организас талазы-биле быжыккан. Отчёттуг үеде 35 кижини кежигүнге хүлээп алган, беш комсомолчу СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кирген.

Хүрээлеңни өстүреринге секретарьның ролю улуг болганы билдингир. Ч. Калдар-оол чугула айтырыгларны комитет кежигүннери-биле кады шиитпирлеп, колхозта партия организациязының удуртулгазы-биле ажылдап, 181 комсомолчуларны баштап турар.

Мөңгүн-Тайганың комсомолчулары болгаш аныяктары ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, ынчаар ажылдап, чурттап, дыштанып турарлар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

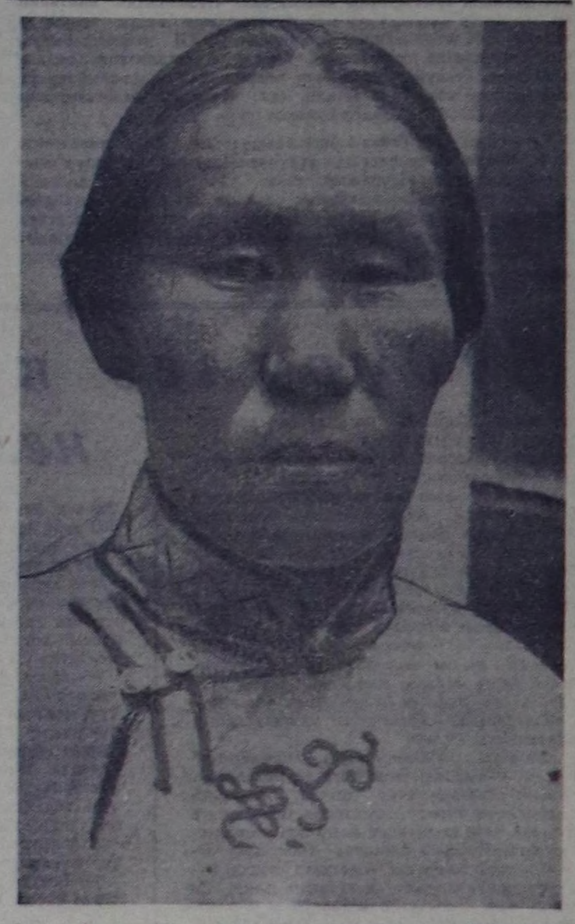

Өшкү-Саар Дүгержаа Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң колхозчузу. Ол кызымак ишчизи, эш-өөрүнге ээлдек-эвилеңи-биле оларның хүндүткелин чедип алган. Колхозчу херээженнер ону Торгалыг суурнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазынга соңгаан.

ЧУРУКТА: Ө. Дүгержаа.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

ШИИТПИРЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга үстүкү черлерниң болгаш бодунуң үндүрген шиитпирлерин, соңгукчуларның чагыын күүседирин чедип алыр, ону хүн бүрүнүң контролюнга тургузар талазы-биле район Соведи база көдээ Советтер чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырарын, Советтериниң организас-массалыг ажылын хүн бүрүнүң тодаргай сорулгалары-биле холбаштырарын районнуң совет органнары чедип ап турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулдаларның эрткениниң соонда соңгукчуларның чагыгларын күүседир хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны район Совединиң болгаш көдээ Советтериниң сессияларынга чугаалажып, кылза чогуур хемчеглерни хүлээп алгаш, оларны боттандырарының чамдык ажылдарын чоруткан. Соңгукчуларның чагыын ёзугаар Сыстыг-Хемниң аңныыр ажыл-агый чериниң төвүнге ниитиниң чунар-бажыңын туткаш, ажыглалга киирген. Ол суурда аалчылар комнадын дерип тургускан. Ырбанның ыяш белеткел черинде амыдырал хандырылга комбинадын ажыглалга киирген, ында ортумак школаның тудуу ам дооступ турар. Район төвүнүң дужундан Улуг-Хемни кежип турар паромну туткан, Хам-Сыра хемге чедир 50 км. хире черниң оруун аштаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш республиканың көдээ болгаш суур Советтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка районнуң көдээ Советтери киришкеш, багай эвес түннелдерни чедип алган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел ол чарыштың чартык чылда түннелиниң дугайында доктаалында Сыстыг-Хем көдээ Соведин (даргазы А. Качаева) чарыштың негелделерин күүседир талазы-биле эки ажылдыг болганын демдеглээн.

Советтериниң сессияларынга үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин чамдык Советтер чайгылыш чок чедип ап турар. Сыстыг-Хем көдээ Совединиң сессиязынга Ырбанның ыяш ажыл-агый чериниң ажылының дугайында, Ий көдээ Совединиң сессиязынга «Май 1» колхозтуң баштаар чериниң даргазының илеткелдерин дыңнап, тускай шиитпирлерни хүлээп алганы ол ажыл-агыйларның организастыг ажыл-чорудулгазын экижидеринге дээштиг салдарны чедирген.

Райкүүскомнуң, Азас, Тоора-Хем көдээ Советтериниң күүскомнарының ажылын экижидериниң талазы-биле элээн ажылдар чоруттунган. Күүскомнарның хуралдарынга ол черниң амыдыралында өйү келген чугула айтырыгларны чугаалажып, аңаа Советтериниң доктаамал комиссияларын, депутаттарны, өске-даа активтерни калбаа-биле киириштирип турар апарган.

Тожу районнуң экономиказын, культуразын хөгжүдериниң талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалдарны хүлээп алган болгаш ону күүседиринге республиканың харылзаа эргелели, респотребсоюз, Кадык камгалал министерствозу чогуур дузаны чедирип эгелей берген болгаш район организациялары боттарындан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Үндүрген шиитпирлерни, соңгукчуларның чагыгларын күүседип турарында четпестер база бар. Хам-Сыра Хемни кежер паром тударын каш чылдарда шиитпирлеп келзе-даа, ону амдаа тудуп кирбээн. Район төвүнде 320 кижи өөренир школа тудуун чүгле эгелеп кааш, ара соксаан. Амыдырал хандырылга комбинады идик септээр, чурук тырттырар черлерниң доктаамал ажылдаарын хандырбаан. Колхозчуларның, тывыш ажыл-агый черлериниң ажылчыннарының, ылаңгыя ыраккы одарларда малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайында шиитпирлер кончуг оожум күүсеттинип турар.

Район Соведи база көдээ Советтер боттарының организас-массалыг ажылдарын сайзыраңгайжыдып тургаш, шиитпирлерниң күүселдезин чедип алырын контрольдап, ол ажылды үндезини-биле эде тургузар ужурлуг.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райкүүскомнуң даргазы.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

СОРУЛГАЛАР УЛУГ

Өөредилге чылынга белеткелдиң кидин түлүк үези — август келген. Кызылдың «Детский мир» болгаш ном садыгларында ада-иелер бо хүннерде хайныккан: өөредилге херекселдери, идик-хеп садыг ап. сентябрь 1-ге белеткенип турары ол. Чаа өөредилге чылының тыныжы чер болганда илден. Школаларның хөй кезии өөреникчилер хүлээп алырынга белен.

Чаа өөредилге чылының эгези эрткен өөредилге чылының түңнелдери-биле тодаратпыны салдынар деп чугаалажыры кончуг шын. Бичангаш эрткен чылын чүү чедип алган бис, ам бистиң мурнувуста кандыг сорулгалар турарын чугаалажып көрээлинер. Республикага 49 ортумак, 77 сес чыл школалары ажылдап турган. Анда 47024 өөреникчи хаара туттунган. Оларны өөредиринге 3 мун ажыг башкы кадрлар бараан болган.

1967—68 өөредилге чылы Совет күрүнеңиң юбилейлиг байырлалы-биле эгелээн болгаш өөреникчилер-даа, башкылар-даа боттарының ажылыжын улуг байырлалга тускаатканы чугаажок. Маңаа хамаарыштыр башкылар коллективтериниң, партия, профэвилел, комсомол, пионер организацияларының ажыл-чорудулгазы көскүзү-биле эжикээн. Бо үениң дургузунда чедип алган өөредилге-кижизидилге ажылынга чеди шынаар кижилер, чаа түүлдер В. И. Ленининиң төрүттүнгенден бээр 100 чыл болур оюнга база ВЛКСМ-ниң 50 чылынга белеткелге чугула курлавыр бооп кирер. Ап чоруткулаан болгаш моон соңгаар планнап турар юбилейжи ажыл-херектер СЭКП төөгүзүнге, ооң кайгамчык оолдар, кыстарының ажыл-амыдыралынга, дайынның хоочунналрынга аныяктарның сонуургалын хайныктырган.

Хоочун салгалдың ажыл-херектериниң төөгүзүн бөгүнгү школачы улуг сонуургал-биле хандыр өөренир күзелдиг. Совет патриотизмнин, пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, уругларны кижизидеринге ол чугула түүл болур. Ылангыя Туранның № 1 школазы (директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина), Кызылдың № 7 школазы (директору Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Л. С. Новикова), Чадаананың № 1 школазы (директору О. Е. Маннай-оол) болгаш өске-даа коллективтер үстүнде көргенивис түүлдер талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Комсомол чырыдышкынының болгүмнериниң ажылы, бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкуннар дугайында өөреникчилерге политинформациялар эрткен өөредилге чылында алаан хөй школаларда экижээн. Аныяк салгакчылардың мурнунга партияның XXIII съездизиниң салган сорулгазы — амыдыралдан өөренири, коммунизмни тургузар дээш бодунуң ролюн болгаш харыысалгазын угаап билири. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун кижилери-биле ужуражылгалар, төрээн суурдарының болгаш хоорайларының төөгүзүн өөренири школачыларның өөредилгеге хамаарылгазын бир янзы көөрүнге салдарлыг.

Соңгу каш чылдарда республиканың школаларында өөредилге деннели чавызап турган болза, эрткен өөредилге чылының түңнели-биле алырга, бичии өзүлде бар болган. 1965—66 өөредилге чылында өөредилгениң ниити хуузу республикага 88,4, 1966—67 өөредилге чылында 88,3 хуу, 1967—68 өөредилге чылында 89,7 хуу болган. Бүгү өөреникчилерниң дөрттүң бир хуузу «4», «5» демдектерге өөренген. Кызылдың, Таңды, Улуг-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнарның школаларында өөредилгениң деннели бедээн. Шупту 43 школа өөредилгениң бедик көргүзүглерин чедип алган. Оларның аразында Таңдының Күр чер школазы, Туранның № 1, Кызылдың № 5, 6, 7, 10 школалары кирип турар. Ол ышкаш 450 башкылар 100 хуу өөредилгени чедип алган. Үстүнде көргенивис сан, фактыларның артында бистиң башкыдарывыстың кызымакай күш-ажылы, чүткүлү, чогаадыкчы чоруу бары оон илден-дир.

Улус өөредилгезинде чедип алдынган эки талалар-биле чергелештир ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдерни оюп артып, ооң чылдагааның өскээртен дилевес ужурлуг бис. Өөредилгениң деннелин алгаш көрээли. Эрткен чылдарда турганындан деннел бедик-даа болза, ам-даа чедир ажылдавайн турарывыс тодаргай, Өөредилге программазын чедир күүсетпейн барганнарның саны — 4852 кижи чедип турар. Азы 100 өөреникчиниң-не 10-ну өөредилге программазын күүсетпейн турар-дыр. Чаа өөредилге чылынга белеткенип тура, эрткен өөредилге чылының четпестеринден түңнелди үндүрери чугула. Ылаңгыя август чөвүлел хуралдарынга эрткен өөредилге чылының хаңы анализин башкылар чорудар апаар.

Өөредилгениң шынары база бир чугула айтырыг. Школаларда өөредилге-кижизидилге-лиг ажылдың чедишкинин айтыр дизе өөреникчилерниң билининң быжыг, хаңы болуруң кичээнгейге алыр ужурлуг. Бо чылдың июльдуң ийиги чартында чурттуң дээди өөредилге черлеринче конкурстан дашкаар өөренириниң экзаменнери бооп эрткен. Хөй-хөй башкылар коллективтериниң ажылында улуг четпестерниң барын экзаменге өөреникчилерниң харыылары көргүскен. Доозукчуларның аттестаттарында демдектери билии-биле дүүшпейн турары дүвүреңчиг айтырыг. Түңнелинде чүү көзүлгенил дээрге конкурстан дашкаар 90 кижи өөренип кирер ужурлуг институттарже конкурска киришкен 598 абитуриентилерниң чүгле бештиң бир кезии багай демдек чокка экзамен дужаагаан. Ылаңгыя физика, математика, химия болгаш орус дылга доозукчуларның билии тергиин кошкак. Өөредилгениң техниктиг херекселдерин программа ёзугаар ажыглап өөретпээни, практиктиг болгаш лабораторлуг ажылдарны күүсетпейн турганы, өөрензе чогуур материалды программа ёзугаар артпаани дээш еске-даа чылларганнардан доозукчуларның билии кыдыра, кошкак болганы ол-дур.

Өөреникчи аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле хүн бүрүнүң шудургу ажылы чугула дээрзин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база чоокта чаа бооп эрткен Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлери база катап бадыткаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев башкылар съездизинге мынча деп чугаалаан: «Школа чүгле тодаргай билиглерни бээр эвес, харын ол билиглернің баазазынга боттуг түңнелдерни үндурер аргага, чогаадыкчы бодалдарга аныяктарны чаңчыктырар сорулгалыг. Совет школа политиктиг эртемниг, коммунизмниң херээ дээш идея талазы-биле быжыккан кижилерни белеткээр хүлээлгелиг». Ук сорулганы совет школа шиитпирлеп келген болгаш ам-даа шиитпирлеп турар. Кичээл бүрүзүнүң идейлиг утка-шынарын экижидер, чаа материалды тайылбырлаарда тодаргай болур, материалды медерелдии-биле шингээдип алырын чедип алыры башкы бүрүзүнден, ылаңгыя гуманитарлыг эртемнер башкыларындан онза негеттинер.

Бистиң доозукчуларывыс идея талазы-биле бышкан, эртемнериниң үндезиннеринге хаңы билиглерлиг, коммунистиг мөзүг-шынарлыг болур ужурлуг. Мында кандыг-даа үүрмек айтырыг чок. Школаның шимелде-каасталгазы, башкының хууда үлегери, кичээлдер, класстан дашкаар ажылдар дээш — шупту чүүлдер чугула болгаш кол. Өөреникчиниң чурттап турар байдалы, хостуг үезин канчаар эрттирип турары башкыларның кичээнгейинге турар ужурлуг.

Уруглар-биле бүгү-де кижизидилге ажылының төвү — школа. Чайгы үеде сентелгебиле чардыккаш, уруглар-биле ажылды херекке албас чорук бистин элээн хөй школаларывыста бар.

Баштайгы школа коңгазы — сентябрь 1-ге чедир санныг хонук арткан. Школа болгаш улус өөредилге ажылдакчылары, чер-чер Советтери база ада-иелер чаа 1968—69 өөредилге чылынга школа бүрүзүнүң, школа баар уруг бүрүзүнүң белеткелин хынап көөрү чугула. Чаа өөредилге чылы Тывага улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунга чаа сорулгаларны салып турар.

Г. САБИРЗЯНОВ,
СЭКП обкомунуң школалар болгаш дээди өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

ТУДУГЖУ СТУДЕНТИЛЕРНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Пензаның политехника институдунуң студент тудугжулар отряды Самагалдайга бир ай ажыг үениң иштинде эвээш эвес ажылды кылган: улуг даш чүнар-бажыңның ханаларын салыры дооступ, ийи-ийи аал чурттаар дөрт бажың база уурук-сууруктап дужаагтынар чоокшулаан. Студентилерниң ажылгыры, сагылга-чурумнуу районда сурагжый берген. Хөй-хөй тудуг ажылдарын дүрген болгаш эки шынарлыг кылып болур арга оларда бар. Ынчалза-даа...

Материалдар сөөртүрү озалдап турарындан, транспорт чедишпезинден чедир кылдынмайн баар түүлдерни санаары-даа берге. Отрядтың командири Ю. Суроегин, комиссары Г. Фомичев улуг хомудал-биле мынчаар чугааладылар:

— Бистиң тудугжу отрядтарывыстың чанчылын ёзугаар маңаа дайынчы ёзу-биле ажылдаар күзелдиг келдинис. Ынчалза-даа тудуг кылырынга кошкак белеткелден, материалдар-биле хандырылга багайындан, транспорт чедишпезинден долу куш-биле ажылдавайн турар-дыр бис. Мурнуку чылдарда ажылдап турган практикавыстан алырга, материалдар баш бурунгаар белеткеттинип, биске доктаамал ажылдаар машиналарны быжыглап каар турган. Боттарывыстың чолаачыларывыс бар болгай. Мында ындыг эвес-тир.

«Тыва көдээ тудуг» трест боду автобазалыг, ол тудугжуларны хандырар ужурлуг. Трест ийи-бир машинаны командировкалаптыр чорудар. Хуусаазы төнген соонда, чолаачылар дедир ээптер, а оларның орнунга көзээ машиналар озалдаар. Моон чылдагааны билдингир: баштайгылары четкенде, өскелерин бээр чорудуп турар аразында 2—3 хонук эртип турар. А чамдыкта (оруң ара үрелиишкинге таварышканда азы студентилерниң чугаалааны ышкаш чолаачылар «будула» бергенде») мырыңай элээн каш хонуктар эрте бээр. Ынчан сөөртүр ажылдар туруп аар, а оон уржуунда тудуг ажылы система чок апарып, график үрелир.

Бир ындыг таварылгадан тудугжулар бүдүн неделя иштинде, июль 29-та, 30-де машина чок, аңаа олургулаан чижектер бар.

Маңаа чүгле чаңгыс чүүл херек: баштайгы чолаачыларның командировказы төнүп турда, ону солуур машиналар шагда-ла чедип келген турар ийикпе азы машиналарның бо тудугга ажылдаар хүүсаазын улгаттырар. Студент-тудугжуларның негелдези ындыг.

Баштайгы үеде районда бар автобазадан машиналар кээп ажылдап турарын чурумчуткан турган-даа болза, сөөлгү ийи неделяда чаңгыс-даа машина келбээн. А сөөртүр материалдар хөй: элезин, даш, Шуурмактан тудуг ыяжы, маңза...

Кызылдан, Абакандан кээр цемент, тууйбу, демир-бетон кылыглар, дозу болгаш будук озалдап турары тудуг ажылдарының темпизин оожумнадып турар. Ону чурумчудары — ийиги негелде. Дооступ турар чурттарга бажыңнарывыга иштики ажылдар кылырынга херектиг будук, эжик тудалары, шпингалеттер дээш өске-даа материалдар сөөртүкен машина Кызылдан июль 26-да үнгеш, чүгле 31-де келген. «Машина үрелгеш, орукка септелге кылып турдум» деп, чолаачы тайылбырлаан. Ол тайылбыр тудугжуларга дуза болбаанын тодаргай.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртукчулары Самагалдайда материал-биле доктаамал хандырып, оларга туе черниң чогуур органнарындан болдунар-на дузаны ам-даа чедирери — бо дег чугула ниити херекти экижидер.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

Интернационализм принциптеринге шынчы туруш

Москваның ажылчы чоннарының хуралдарында

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң Тиссада-Чиернага болган чугаалажыышкыннарын база социалистиг чурттарның коммунистиг, ажылчын партияларының төлээлекчилериниң Братиславага болган Чөвүлел хуралының ажылын совет кижилер улуг кичээнгейлиг сонуургап келген. Ам бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның эрттирип турар хуралдарынга коммунистер болгаш бүгү улус СЭКП-ниң ленинчи политиказын чаңгыс эдеткилдии-биле чүүлдүг деп санап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга бүгү күжүвүстү харамнанмайн бээр бис деп, совет кижилер социалистиг интернационализмге шынчызы-биле медеглеп турар.

Социалистиг алды чурттуң төлээлекчилериниң Бартиславага болган чөвүлел хуралының Медеглелин бистиң бүдүүлгевистиң ажылчыннары өөрүп хүлээп алган. Ук Медеглелдиң бодалдарын амыдырала боттандырары бистиң аскы-дүңма чурттарывыстың улустары биле партияларының аразында чаңчыл болган вайыралды улам быжыглаар деп, бирги шак заводунуң эдикчи ажылчыны А. Котенко ол коллективтиң хуралынга чугаалаан.

Тиссада-Чиернага болган чугаалажыышкыннарның болгаш Братиславага болган Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның дыңнадывына, бистер, ажылчыннар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле нүүлдүгүнүп тур бис. Аскы-дүңма коммунистиг алды партияның Медеглели империалистериниң планнарынга чылча шавыкчы согуушкунну таварыштырган. Социалистиг чурттарның аразында найыралды быжыглаазы — бистиң чугула херээвис болгай. Ынчангаш бистер, ажылчыннар ону медерелдии-биле билбишаан, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиказының күүү-шыдалын улам улгаттырарынче бүгү күжениишкиннеривисти салыр бис деп, идик кылыр «Буревестник» фабриканың быжыкчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Пронина медеглээн.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага хүлээп алдынган Медеглели социалистиг чурттарның улустарының аразында найыралды быжыглаарынга дуза болур деп, И. А. Лихачёв аттыг автозаводка болган хуралдарның киржикчилери боттарының резолюцияларында чугулалаап демдеглээн.

Социализмниң туруштарын быжыглаарының эргежок чугулазы, империализмниң чимзенишкиннеринге эң шиитпирлиг ойтур шавышкынны бээриниң эргежок чугулазы Братиславага болган Ужуражыышкынга демдеглеттингея деп чүвеге өөрүп тур бис деп, автозаводгуң пружина цегининг мастери М. Чумаков медеглээн.

Тиссада-Чиернага болган Ужуражыышкынның болгаш Братиславага болган Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның дыңнадывына холбаштыр машина тудуушкуунуң шуткулгазының болгаш шуткулга технологизиниң эртемшинчилериниң күрүне институдунга. С. М. Киров аттыг бирги шак заводунга, Москваның оон өске-даа будүүлге, албан черлеринге база хуралдар болган. (СЭТА).

делегей бо хүннерде

ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Империализмге удур, социализм дээш демиселдиң өөң келген айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, Болгарияның, Венгрияның, Польшаның болгаш Герман Демократтыг Республиканың ахы-дүңма партияларының аразында дугуржулганы кады кылган медеглелде бадыткаанынга Францияның коммунистиг партиязының Политбюрозу байыр чедирген деп, ФКП ТК-ның Парижке чарлаттынып үнген медеглелиниде чугаалаан.

Братислава болган ужуражыышкын социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын, делегейниң коммунистиг бүгү шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглавышаан, империализмге удур, тайбың, демократия, социализм дээш демиселди күштелдиреринге таарымчалыг байдалды тургузуп берген деп, Францияның коммунистиг партиязы санаан.

Францияның коммунистиг партиязы эртемниг-социализмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилеттингеш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин хөгжүдеринче бүгү күжениишкиннерин салырын үргүлчүлээр.

Ол партия ылаңгыя делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага 1968 чылдың ноябрьда болур чаа чөвүлел хуралын идепкейлиг белеткээринге үлүг-хуузун киирер деп, ук медеглелде чугулалап демдеглээн.

Гипускоа можуда онза байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Испаниядан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чурттуң соңгу можузу — Гипускоада франкочу ёзу-чурумга удур хөделиишкиннер күштелген. Испанияның эң ядыы ол девискээриниң баск чоннуңун хаңызы-биле хөөнчоктатылышкыны хайныгып үнген.

Франкочу эрге-чагырга черлери эрткен неделяда Сан-Себастьян хоорайның чажыт полициязының начальныги Мелитон Мансанас Гонсалестиң өлүрткеинге сылдаглап алгаш, ол хөделиишкиннерге харыы кылдыр каржы дезиилелдер кылган. Гипускоа можуда онза байдал тургустунган. Чазактың айтышкынын ёзугаар ол можуның чурттакчыларының кол-кол хамааты эргелерин дүжүрген, ылаңгыя чөпшээрел чокка үжелделер кылырын болгаш ялалал чокка кижилер тудуп хоруглаарын хорун каапкан турганын күш чок болдурган.

Сан-Себастьяга полицияның аглаашкынын чоруткан. Албан ёзузунга хамаарышпас түңнелдыңнадыларны ёзугаар алырга, 50 кижи туттуруп хоругдаткан. Оларның аразында ламалар, юристер болгаш интеллигенцияның оон еске-даа төлээлекчилери база бар.

Баскыларның чуртунга автономнуг эрге тыпсырын негеп, франкочу чазактың дүржок эрге-чагыргазына удурланып турар Гипускоа можуның болгаш еске-даа соңгу талакы можуларның чонун эрге-чагырга черлери дерзиилелдиг ол хемчеглерни алыры-биле котпактаар деп оралдажып турар.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Мадриттиң төп эрге-чагыргазының халаптыг кыскаштаашкынынга баскыларның базындырганы бөгүн кажангызындан-даа артык күштелген. Полицияның базымчазынга ол девискээр 30 чыл дургузунда дорамчыладып келген...

Франкочу ёзу-чурум полицияга дерзиилелдер кылдырар арганы бо удаада база ажыглап болур деп санаан. Чугаа үндүрбейи кижилер шөлүүр, оларның чурттап турар черлерин үжээр чөпшээрел аңаа моон соңгаар херек апарган»—деп, швейцар буржуаз «Трибюн де лозани» солуниуң тайылбырлакчызы Клод Смаджа бижээн. Бэск чоннуң хосталгага ынак чүткүлүн кандыг-даа дерзиилелдер-биле базар арга чок деп, оон бижээн чүүлүнде чугаалаан.

Клей Шоуну шиидер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Кеннединиң өлүрер сорулгалыг сулчээге киришкен деп, баяаты Клей Шоуну Чаа Орлеанның округ прокурору Гаррисон ялалаан. Ол баяатыны сентябрь 10-да шиидер дээн.

Шоуну 1967 чылдың март 1-де тудуп хоругдаан. Ол хоорайның округ прокурору Гаррисонуң барымдаа кылдыр көргүскен бүзүредиглери Клей Шоуну суд талазы-биле истеп хынаар херек көдүрериниге четчир үндезин болур деп, оон соонда ийи неделя эрткенде, Луизиана штаттың Чаа Орлеан хоорайының округ суду ук херекти баштай хынап көргеш докталткан. Джон Кеннедини өлүреринге төп разведка эргелениниң ажылдакчылары киришкен деп, оон соондагы медеглелдериниге Гаррисон онзалап демдеглээн. Шиидилге февральда эгелээр ужурлуг турган хирезинде-ле, каш-даа катап соңгаарлаттынган.

Шоуның болчукчулары ону хоойлу-дүрүмге сылдаглаан чүүл-бүрү кажарлавышкыннарбиле чедип алыр аргалыг болуп келген. «Нью-Орлеан стейтс айтем» солуниуң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, олар ук херекти федералдыг органнар базырып каапткан боор деп кордап турар. Уоррен комиссиязының үндүрген түңнелдерин бүгү суд черлериниң ыяап-ла барымдаалаарын хүлээп көөрүн болгаш Шоуның херээн доп дораан соксадырын чедип алыр дээш болчукчуларның чаргылдашканы федералдыг суд мындаа чаа хүлээвээн. Федералдыг судтуң доктаалының дугайында АКШ-тың дээди судунга хомудал киирер сагыштыг бис деп, Шоуның болчукчулары суд чорудулгазының эгелээр хүнүнүң доктааттынган соонда медеглел кылган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ЧӨВҮЛЕЛИ ТУРГУСТУНГАН

БРАЗЗАВИЛЬДЕН СЭТАның корреспондентизи В. Райкерустуң дамчыткыныда мынча дээн:

Конгонуң (Браззавиль) түр чазаанның тургустунганының соонда радио дамчыштыр чүве чугаалаан, республиканың президентизи Массамба-Деба Революцияның Национал Чөвүлели тургустунган дугайын дыңнаткан. Ол Чөвүлелдиң составынга 30 кижи кирер. Ук Чөвүлел «партияның болгаш күрүнениң ажыл-чорудулгазын планнаар, углаар, контролдаар болгаш таарыштырар, революцияның дээди органы болур».

Чөвүлел күүсекчи органдан—«чамдык онза айтырыгларны өөренип көөр талазы-биле техниктиг комиссиялардан» болгаш директориядан тургустунар. Республиканың президентизи биле премьер-министри директориянның составынга кирер.

Чөвүлел «күрүнениң организастаарынга болгаш оон ажылчорудулгазынга» хамаарышкан, кол документилерни ажылдап кылыр. Премьер-министри, чазак кежигүннерин ол Чөвүлелдиң саналын ёзугаар президент томуйлаар болгаш дүжүрер. Айыыл чок чоруктун, национал камгалалдың болгаш пропагандаңың айтырыгларын база ол шиитпирлээр эргелиг.

Чөвүлелдиң кежигүннериң чоокку хүннерде томуйлаан турар.

Составы чарлаттынган

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). «Конго революциянық үну» радио Революцияның национал чөвүлелиниң составының дугайында «Конго национал улус армиязының болгаш хамааты камгалал корпузунуң каттышкан комитединиң» дыңнадыын дамчыткан. Чөвүлелдиң кежигүннериниң аразында Конгонуң президентизи А. Массамба-Деба бар.

БАЗА БИР ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кхмер Пресс агентилелдиң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, Баттамбанг можуда Тхмар Пуок округка август 1-де Таиландыдан Камбоджаның девискээринче чепсегленген чүс хире кижилиг бир отряд шуургуп кирген.

Кызыгаар эрткеннер-биле болалжышкынга бир камбоджа солдат өлүрткен.

СОГУУШКУННУ АЛГАН

АДЕН. (СЭТА). Йемен Араб Республиканың шериглери чурттуң мурнуу-чөөн талазынга монархистериң бир болүглежиишкинин Рада можута бүзээлээн. Аңаа элээн хөй шак дургузунда үргүлчүлээн тулчуушкуунуң үезинде хөй санныг монархистери чок кылган деп, Сана радиозу дыңнаткан.

Америк ядыларның төлээлекчилери — Майами-Бичиде

МАЙАМИ-БИЧИДЕН СЭТАның корреспондентилери О. Аничкин биле Г. Фримен мынчалдыр дамчыткан:

Маскарад үезинде дег кылдыр чүүл-бүрү шинчи кинр каастаның каапкан турар Майами-Бич курортка америк ядыларның болгай Вьетнамда дайынга удурланганнарының төлээлекчилери — чыскаалчылар ээн баштай-ла ам көстүп келген. Ук курортта республиканчы партияның съездизи эртип турар.

Лама Ральф Аберниге баштаткан ядыларның чоокта чаа эрткен Вашингтонче походуңун чүс ажыг киржикчилери «Фонтенбло» гостиницазының чанында чедип келген. Хүнде бир өрээлиниң хөлезиин 40—50 доллар болур ол гостиницаның каас-коязындан чыскаалчыларның ажылчын хептери аажок ылгалдыг болган.

Ядылар походуңун киржикчилери «Фонтенбло» гостиницадан Майами-Бичиниң кол кудумчузуң дургаар эрткен. Оларның тудуп чораан плакаттарында мынча деп бижээн: «Миллионерлер», ядыларның хереглелдерин овазарып көрүңнер», «Аданарывыстың кылыр ажылы, а уругларывыстың — аъш-чеми чок-тур», «Вьетнамда дайынны соксадыңар» деп бижээн лозуңнар туткан оолдар, кыстар олар-биле кожа чораан.

Америк ядылар түргегелден чарылбаже, олар демократтарны болгаш республикалыларны деткиир деп, Аберниети медеглээн.

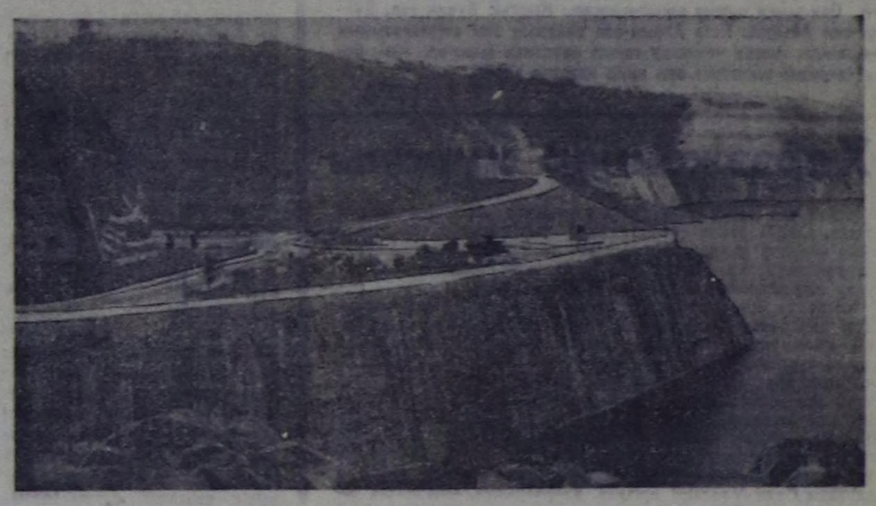

МЕКСИКА мурнуу талакы Табаско болгаш Чиапас ийи штадының кызыгаарында Мальпасонуң гидроэлектростанциязын тудуп турар. Латин Америкада эң улуг болгаш күчү-шыдалының талазы-биле делегейниң бешки черин эзлеп турар гидроэлектростанция ол.

Гризальва хемниң шапкын суун бурунгу чылын 85 метр бедик чал-биле болгаш, Мексиканың инженерлери болгаш ажылчыннары ам кайызы-даа 180000 киловатт күштүг алды генераторлу эптеп тургузарын доозуп турар. Оларның тургускан ол чалындан 30 мун гектар шелдуг кылымал газ тургустунуп келген. Ук генераторларның бөөр энергизазы чурттуң мурнуу, төп штаттарының он-он үлетпүр будүүлгелерин ажылдадыр.

Бо чылын августа агрегаттарны шенеп ажылдадыр, а күзүн дөрт генератор баштайгы электри күжүн берип эгелей бээр. Алды генератор ажыглавага шупгу 1970 чылда кирер.

ЧУРУКТА: Мальпасо гидроэлектростанциязының ниити хевири.

Э. Сараговтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Делегей темазынга беседа

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң аразынга Тиссада Чиернага болган чугаалажыышкыннар болгаш Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг база ажылчын партияларының төлээлекчилериниң август 3-те Братиславага болуп эрткен Чөвүлел хуралы бүгү делегейге кайгамчык улуг сонуургалды болдурган. Братиславага хүлээп алдынган документини — социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Медеглелин кайгамчык улуг сонуургал-биле утпаан. Социализмниң салым-чолунга ол хире эң улуг ужур-дузалыг болган чөвүлел хуралдың түңнелдерин чугаалажып көрбээн база чырыткаан чаңгыс-даа солун, радио азы телевидение делегейде черле тывылбас боор!

Братиславага болган Чөвүлел хуралдың болгаш Тиссада Чиернага чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге ханы сеткил ханыышкынын социалистиг чурттарның хөй-ниитизи болгаш парлалгазы илергейлеп, ук ужуражыышкыннарның түңнелдерин социалистиг дем каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаарынче орукта чугула чаа базым кылдыр чөптүү-биле санап турарлар. Бистиң күүжүвүс — чаңгыс эпте болгаш сырый каттыжыышкында. Медеглелдиң бо кол утказын солуннар боттарының тайылбырларында онзалап демдеглеп турар. Чөвүлел хуралга киришкен социалистиг чурттарның чаңгыс аай туружун илергейлээн документ болур Медеглелди Польшаның «Трибуну люду» солуну «Ажыл-чорудулганың программазы» деп адаан. Моок-биле холбаштыр солуннар социалистиг чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазының айтырыгларын, а ол ышкаш аскы-дүңмалышкы социалистиг күрүнелерниң бүрүн эргезин, хамаарышпас чоруун, социализмниң чаалап алыышкыннарын идегелдиг камгалап келген Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни чугаалажып, саналдап турарлар.

Медеглелдиң чүүлдери чүгле социалистиг чурттарның улустарынга эвес, харын-даа бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну онзалап демдеглээн. Тиссада Чиернага болгаш Братиславага болгулаан ужуражыышкыннар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылдың ноябрьда Москвага болур делегей чөвүлел хуралының чедиишкинниг болурунга чугула рольду ойнаар деп коммунистиг партияларның парлалгазы бижип турар. Хөй-хөй коммунистиг партиялар Братиславага болган Чөвүлел хуралдың түңнелдеринге сеткил ханыышкынын идергейлээн, оларның аразында Барыын Европада зң улуг компартиялар — Францияның болгаш Италияның Коммунистиг партиялары бар.

Хөй-хөй солуннарның бодап, бижип турарын ёзугаар алырга, Братиславага болган Чөвүлел хуралдың болгаш Тиссада Чиернага эрткен чугаалажыышкыннарның түңнелдери империализмниң планнарынга өлүмнүг согуушкун болган. Ынчангаш, ол ужуражыышкыннарның түңнелдерин империалистерниң ижээннеринге кылыктаныышкын болгаш сүртээшкин-биле утпаан. Чөвүлел хуралдың болгаш чугаалажыышкыннарның түңнелинде империалистерниң планнары буурап дүшкен, ылаңгыя ол ужуражыышкыннар империализмниң социалистиг чурттарга удур политиктиг болгаш идеологтуг шавар халдаашкынын сый шапкан. Социалистиг чурттарның найыралын империалистер кошкадып шыдаваан, социалистиг тургузугнуң үндезиннерин божаңнадыр дээн империалистиг оралдажыышкыннар бүступ дүшкен. Ынчалзажок, империалистер боттарының кара сагыштыг бодалдарындан ам ойталаан деп санап болбас. Харын-даа, социалистиг чурттарга удур нүгүл болгаш өнчүк-чөңгээлер сөөлгү үеде улам күштелген.

Акы-дүңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның амгы үеде интернационалчы зң чугула сорулгазы чүдел дизе, Медеглелде айыткан чүүлдерни амыдырала чайгылыш чок боттандырарында болур. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумунуң аразынга Тиссада Чиерна хоорайга болуп эртнен чугаалажыышкыннарның болгаш Братиславага болган Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның дыңнадывында онзалап демдеглээн.

Е. ЕГОРОВ.

ЭГЕЛЭЭРИНГЕ БЕЛЕН

Өөредилге чылы эгелээринге чедир санныг хонуктар артнан. Аңаа ыяк белеткелди баш бурунгаар чорудуп, өөреникчилерниң өөрениринге эптиг, чылыг чырык кылдыр школа бүрүзүн септээри школа коллективиниң күш-ажылчы чоруундан хамаарҗыр.

Шеми сес чыл школазының коллективи бо улуг херекке үре-түңнелдиг ажылдаан. Школаның ажылчыннары, башкылары ажыл-агый эргелекчизи Куулар Хоюг-оолдуң башталгазы-биле школа, интернаттың септелгезин июль 10-да бүрүн септеп доосканн. Школаның ажыл-агыйын удуртур талазы-биле эш Кууларның арга-дурҗулгазы улуг. 1948 чылдан бээр ол школа шугумунга интернат эргелекчилеп, ажыл-агый эргелекчизинге ажылдап келген.

Школа, интернаттың ханаларын чугайлап, шалазын будуурундан база парта, стол, сандайларны будуп септээринден аңгыда, школада ханага чышпыр чаа 6 өөредилге шкафтарын бо чайын чазап белеткээн. Школада 4 чаа печкаларны салган. Ол ышкаш башкылар бажыңнарын септээрин бүрүн доосканн.

Школа септелгезинге эки ажылдааннардан Ооржак Анай-уруг, Кара-Сал Көк-ыс, чазаныр ажылга Монгуш Ак-Тараа олар өскелерден ылгалып, күш-ажылчызын көргүскен. Школа өөредилге чылынга белен.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

* * *

«Дөң-Терезин» совхозта 8 чыл школазының септелгези мурнуку чылдардан эки чоруп турар. Амгы үеде № 1, № 2 корпустарның кол кылыглары септеттинген. Чунар-бажыңны бедиткеш, 2 печканы туткаш, ажыглалга киирген. 7 класстыг школаның даштын штукатуралап доосканн. Септелгени школа, интернаттың техниктиг ажылчыннары кылып күүсеткенин өөруп демдеглээри чугула. Эң ылаңгыя ажылчыннар М. Анчымаа, М. Чызыңмаа, К. Хорлуу, М. Ичин, М. Хувак, М. Сүге, О. Калдар-оол эки ажылдап келгеннер.

Чоокта чаа болган бүгү-ниитиниң шевинге 48 кижи киришкеш, улуг ажылды бүдүрген. Ак көдээ Соведи (даргазы Д. Ооржак), салбыр даргазы С. Сүрүң, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Б. Ондар чонну идепкейлиг организастаан.

Школаның одаар ыяш талазы-биле курлавыры бо чылын кайы-даа чылдан дээре. Ыяш сөөртүлгези үргүлчүлеп, совхоз машина-биле эки хандырып турар.

Ынчангаш школага өөредилге чылы чогуур өйүнде эки белеткелдиг эгелээр дээрзинге бүзүреп болур.

А. ДОПЧАА.

Барыын-Хемчик район.

* * *

Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү көдээ Совединиң Иштии-Хемде сес чыл школазы эрткен 1967—68 өөредилге чылын чедиишкинниг доосканн, бо 1968—69 өөредилге чылынга белеткел ажылдарын эрте эгелээни-биле школаның дерилге-септелге ажылдары шагда-ла доозулган. Июльдуң 8-те школа бүгү талазы-биле белен дугайын илеткээн.

Школа директору Торлук Дары-Сюрюңнүң организакчы, ажыл-агыйжы чоруундан школа септелгезинге хереглеттинер бүгү материалдар белен болганы-биле парталар, класс бүрүзүнде самбыралар, стол, стулдарны болгаш школаның соңгаларын, шалазын будуп каан. Школаның бир булуңунда музейниң, чазанылга мастерскаязының дерилге херекселдерин четчелээн. Өөредилге херекселдери, көргүзүглер белен. Школа чанында 150 кубометр ыяш, 8 машина ишти хөмүр-даш дүжүртүнген.

Өөреникчилерниң хостуг шактарында дыштанып ойнаар херекселдери, спорт шөлү кылдынган. Школаның бус-биле чылыдар одалга системазы доктаамал ажылдап шыдаар деп комиссия көрген.

Бо бүгү ажылдарны күүседиринге школаның коллективи, ада-иелер күжениишкинниг ажылдаанын демдеглээри өөрүнчүг. Оон ыңай школа ажылчыннары Кыргыс Дуваң-оол, Дүктүг-оол Айыраа, Роза Алдын-оол оларның эки ажаалгазының ачызында, школа чанында тарып олурткан ыяштар, янзы-бүрү чечектер школаны аян киир каастап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Херээженнер хуралы

Чоокта чаа Эрзин районнуң херээженнер активиниң хуралы болган. СЭКП район комитединиң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш Селикпаа Байыр-оол районнуң херээженнер чөвүлелдериниң моон соңгаар чорудар ажылдарының дугайында илеткел кылган.

Илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы хойжузу Анна Дамбаның, «Коммунизмче орукта» Чигжит Нордуптүң эки ажылын мактап турганнар. Олар чүс хойга онааштыр 100 хураганны ап, бедик көргүзүглүг болганнар. Ол-ла колхозтарның мурнакчы саанчылары Дүмбүү Кызыл-Уруг, Саартай Сонам оларның эки ажылын база демдеглээн. Район херээженнериниң хол-биле кылганы нарын аргыгларының, даараан хептериниң болгаш аъш-чемниң делгелгезин хуралдың киржикчилеринге сонуургадып, Ленин аттыг колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы Соян Маадыр) аргыыр, даараарынга, «Мөренде» чөвүлел (даргазы Тамара Чоксум) нарын чем кылыр талазы-биле бирги черлерни ээлээннер.

Хурал соонда районнуң Культура бажыңының уран чүүл көргүзүүнүң концерти болган.

Т. ДОЮНДУП.

Бойдус байлаан хумагалаар

Республиканың аңгы-аңгы булуңнарында чайгы үеде чоннуң дыштанылгазынга таарымчалыг каас, чараш бойдус чурумалдыг аржаан сугларлыг черлер хөй. Оларның бирээзинге Бай-Тайга районунда Мугур-Шивилиг аржааны хамаарҗыр. Ону долгандыр янзы-бүрү катчимистиг, байлак аърга-ыяштыг калбак эзим чаттыла берген. Чылдын-на маңаа 400—500 хире кижи дыштанып, эмненип чайлаар. Бо чайын аржаанга улус июнь 10-дан эгелеп дыштанып эгелээн. Июль айда чамдык улус чогуур үезинге чедир дыштангаш чапып чоруп турза-даа, кижиниң ниити саны 800-тен кудулавайн турган.

Сөөлгү үеде Бай-Тайганың район организациялары аржаанда дыштанып турар улусче кичээнгейни салып турар апарганы дыка өөрүнчүг. Район эмнелгезиниң эмчилери неделяда бир катап Мугур-Шивилигге машиналыг чеде бергеш, улустуң кадыының байдалын шинчип көргеш, аржаанга канчаар эмненирин сүмелеп турар. Оон аңгыда эмнерни аппарып садыглап, медицина темазынга лекция, беседаларны база номчуп турарлар. Эмчилерниң үнүүшкүнүн эмнелге эргелекчизи Шаңгыйлаң Биче-оол удургуп келген. Автолавканың чолаачы-садыгжызы Чылбак-оол Хертек дыштаныкчыларга эргежок чугула аъш-чем барааннарын, номнарны үш хонгаш-ла аппарып садыглап турар. Дыштаныкчыларның культурлуг негелдезин хандырар талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Район төвүнде көжер кино механиги Экер-оол Салчак аржаанга неделяда 2—3 катап солун киноларны көргүзүп турар.

Ынчалзажок дыштанып турар кижилерниң талазында ниити корум-чурумну болгаш арыг-шеверни сагывас, бойдус байлаан кайы-хамаан чок аажылаар чоруктар бар. Чамдык майгыннарның ишти, дашты хирлиг, боктуг. Аржаанның үнүп турар черинин чоогунга майгын кагар, оон суун бокталдырар, кайы-хамаан чок сүзер, кадыкшылга аржаанның ужур-дузазын медереп билбес ийи, чаңгыс кижилер бары кончуг хомуданчыг.

Аржаанның девискээринде бойдустуң үнүш байлаан, каттоорукту кам-хайыра чок үрегдеп, төтчеглеп турары дендии харааданчыг. Чоруур хуусаазы чоокшулап, ийи-үш хонук артканда, чамдык улус каттап, тооруктап алыр дээш кат сыптарын ууй базып, сый соп кааптар болгаш пөштерни балды-биле ужургаш, тооруун чыып алыр бак чаңчылдыг. Мындыг чоруктуң уржуундан бо чайын ол чоок-кавы аъргапың пөштери дыка үрелген. Аржаандан 1 км хире черде улуг эзимниң көк-кадын база аажок үрегдээн. Кат шүүрээр херекселдер-биле сыптарны кат үнер бичин будуктарын куурартыр дырап каапкан болгулаар. Келген улус майгын кагар дээш чаа үнген хадыңнарны, шеттерни кыргып үрегдеп турар. Районнуң ыяш ажыл-агый чери мындыг чорукту болдурбас талазы-биле кандыг-даа хемчегни албайн келген.

Аржаанга эмненип, дыштаныр дээш келген кижи бүрүзү бойдус байлаан чөп ажыглаар, ону камгалаар, оон кадыкшылга ажыктыын медереп билир, корум-чурумну, арыг-шеверни шынгыы сагыыр ужурлуг.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

А. Гольневтиң «Каа-Хемниң ооруунда ыржым кежээ» деп фотоэтюди.

МЕХАНИЗАТОР

Механизатор. Ол дээрге делгерээн, улуг хүндүткелдиг чаагай ат. Ол аттың төлептиг эдилекчилери бистиң колхоз, совхозтарывыста кайы хөй.

Улуг Төрээн чурттуң эгээртинмес байлактарының бирээзи—көдээ ажыл-агый культураларын өстүрүп сайзырадырында ажылдап турар механизаторларның күш-ажылын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелеп турар. Ынчангаш механизаторларны Москваже — ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче экскурсияладып, чурттуң өске-даа мурнакчы областарынче чорудуп, мурнакчы дуржулга-биле доктаамал таныштырарын организаставышаан, эң бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларны чазактын дээди хавыялалары-биле, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнап, алдарлыг механизатор деп атты оларга тыпсып турар. Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чылының байырлалын таварыштыр СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомнуң «Күш-ажылчы алдарының дептеринге» киир бижиткен районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчылары хөй, оон иштинде механизаторлар база бар.

Кертик-оол Амырбитович Монгуш болза Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң механизатору. Эр болуп өзүп келгеле, Кертик-оол коллективтиг ажыл-агыйның эге хевири — МЧАЭ-ге кирип, аът, шары-биле тараа тарыырынга киржип, күш-ажылчы амыдыралын аңаа эгелээн.

— Бистиң «Бора-Хөл» МЧАЭ-ге ажылдап, аъттар болгаш шарылар-биле тараа тарып, тарааны хол кадыыры-биле кезип, база-ла шарылар, аъттар-биле бастырып ажылдап турдум. Мен ынчан чээрби хар чаа-ла чедип, тараа тарыыр, тарааны кезип бастырар трактор, комбайн деп күчүтен техниканың сураан ынчаарда дыңнаан мен. Колхозтар, совхозтарның чер ажылын сайзырадырынга дузалаар МТС-тер ынчан Тывага организастаттынып эгелеп турган чүве. Тракторист, комбайнер мергежилдиг болурун, ону башкарарын күзеп, ынчан колхоз баштаар черинге дилег киирген мен. Мени Чадаана МТС-зинче трактористер курузунче өөредип чоруткан.

Аныяк колхозчу тараажының механизатор болур дээн күзели ынчаар боттанган. Ынчан механизатор кижи колхозка эвес, МТС-ке хамаарҗыр, төлевирни оон ап турган. Эш Монгуш трактористер курузун чедиишкинниг доозун, каң аътты мунуп башкарар эргени холунга алгаш, 1949 чылдың часкы хову ажылын төрээн колхозунуң шөлдеринге эрттирген. Дуржулгалыг трактористер, эштер Полещук, Цибульский болгаш өскелериниңдаа дузазы-биле хөрзүнүнү ажылдап кылырын, тракторнуң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын улуг сонуургалдыг башкарган баштайгы чылын ол сактып чугаалап орар. Трактор башкарарынга ол тос чыл ажылдааш, комбайнер болуру-биле өөренип кирипкен.

1958 чыл. Дүжүт талазы-биле байлак чылдарның бирээзи, хову кораблин башкаргаш, Кара-Талдың, Чаңгыс-Хадыңның, Чодарның делгем ховуларының хөлбеңнеди чалгаан тараа далайынче механизаторлар-биле кады эш Монгуш комбайны-биле эжиндирип кирипкен. Техника башкарарынга сундулуг Кертик-оол Монгуш ол камбайнерлээн чылында шудургу-ла ажылдаан. 800 гектар тарааны тавычалай кезип, 300 гектарны подборщик-биле бөлдүрген.

Трактористээн чылдарында дуржулгалыг механизатор 6800 га черни ажылдап кылган. Дүжүт ажаап алыышкынынга киржип ажылдааш, ол чылдын-на 500—900 гектарның тараазын ажаап ап келген.

Алызындан тараачын уктуг, онаашкан ажыл-үүлезинге кызымак Кертик-оол Монгуштуң колхозтуң экономиказын көдүреринге, ылаңгыя чер ажылын хөгжүдеринге төлептиг күш-ажылын үнелээш, Совет чазак «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле шаңнаан. «Кур черни шиңгээткени дээш» медаль оон хөрээн база каастап турар. Ол 1966 чылда Төрээн чурттуң найысылалы—Москвага чедип, Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге барып, байлак дуржулга-биле таныжар аас-кежиктиг болган. Хүндүлел бижиктер аңаа каш удаа тывыстынган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күш-ажылчы салыышкыны дээш СЭКП райкому биле райкүүскомнуң «Күш-ажылчы алдарының» дептеринде оон адын, күш-ажылының түңнелин киир бижээн. Бистиң чырыткылыг келир үевис—коммунизмни боттуг чүүл кылдыр улам чоокшулаткан беш чыл планын хуусаа бетинде доозарынга, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чылын төлептиг иш-биле уткуурунга күш-ажылчы улуг-хуузун киирер дээш Кертик-оол Амырбитович Монгуш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Колхозчу механизаторлар дүжүт ажаап алыышкынынга хынамчалыг белеткенип турар. 23 комбайнны, 9 жатканы шынарлыг септеп доосканн. Аңаа эш Монгуштуң үлүү база кирген. Колхозтуң бо чылын садып алган чаа «СК-4» деп камбайннарының бирээзин ол хүлээп алгаш, 900 га тарааны кезип ажаарын хүлээнген. Аныяк комбайнерлер О. Мындыкпан, Х. Ламажап, М. Дакай-оол оларны мергежилдиг комбайнерлер кылдыр ол өөреткен.

— Комбайнның туруушкун чок, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары комбайнерниң мергежилинден хамаарҗыр. Эдилел, ажаалгазы эки комбайн долу күчүзү-биле ажылдаар. Доктаамал үзээшкинниг болгаш хынаттынган комбайнга үрелиишкин болдунмас. Кыска сыптыг тарааны кезип ажаарынга жатканың бизиниң кырынга какпак чуга демирни кылып алыр, ол мажактаашкынны болдурбас болгаш мотовиланың кагарынга ажыктыг, чорудуушкунну дүргедедир. Ыяш планканың орнунга калбак резина кылып алырга, тараа сывын жаткаже киирериңге эптиг болур. Бедик-даа, чавыс-даа сыптыг тарааны чидириг чокка дүрген кезип ажаарынга комбайнерден тывынгыр, шалыпкып ажылдаары негеттинер.

Эш К. Монгуш ажылының мындыг дуржулгаларын хөйүбиле чугаалап орар.

Ынчангаш хоочун механизатор Кертик-оол Монгуш чер ажылын сайзырадырының херээнге чедип алган көскү чедиишкиннерин быжыглавышаан, күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

М. СЕВЕН.

Кожаларывыска баргаш...

Өткүт ырдан ырлаалыңар,
Өөрүшкүнү алган йөрээп,
мактаалыңар,
Салгын-биле чергележир өткүт ырлар
Чамбы дипке чаңгыланын,
аныяктар!»

Бо ыры Барыын-Хемчик районнуң аңгы-аңгы булуңнарынга чаңгыланып турган. Бо дээрге Бай-Тайга районнуң агиткультбригадазының В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга база Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга тураскааткан ээлчеглиг үнүүшкүнү-дүр.

Агиткультбригаданы районнуң Культура бажыңының директору, бот-тывынгыр композитор Донгак Шактар удуртуп чораан. Бригадада янзы-бүрү мергежилдиң кижилери: башкылар, эмчилер, саанчылар, трактористер, тудугжулар дээш кымны чок дээр. Бригадада шупту 23 аныяк оолдар, кыстар киржип турар.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери бисти хүндүткелдии-биле уткуп, бистиң концерттеривисти улуг сонуургал-биле көрүп, өөрүшкүзүн илередип турдулар. Ылаңгыя Хомушку Алдын-оол биле Марина Опкан-оолдуң танцылаарын, эмчи Александр Байковтуң ырлаарын көрүкчүлер сонуургааш, катап-катап дилеп турганнар. Бо кижилер чүгле уран талантылыглар эвес, харын боттарының ажыл-агыйларында мурнакчылар болуп турар.

Агиткультбригада чүгле концерт-биле кызыгаарлаттынмайн, районнуң мурнакчы кижилери-биле ужуражып, оларның ажыл-амыдыралының дугайын дыңнап, ажыктыг сүмелерни алган. Бригадага баш таарыкчылы мастер, фотограф база кады чоруп чораан. Ылаңгыя Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурак хоорайда школа башкызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Алдын сылдыстың эдилекчизи Сарыглар Тамдын-оол, аныяк шүлүкчү Анатолий Допчаа-биле ужуражылгавыс солун болган.

«Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырының, «Барлык» совхозтуң удуртукчу ажылдакчыларының аныяктарже сагыш салыышкыны, оларны уран чүүлче хаара тутпайн турары хомуданчыг болду. Оон чижээнге Аяңгатыга баарывыска, чон хөй чыылган-даа болза, клуб септелгезинге сылдап алгаш, концертивис үндүртпейн барганы, а «Барлык» совхозка чон эвээш чыылганы удуртукчу кижилерден кым-даа, көзүлбээни херечи болур.

Бригаданың сорулгазы мындыг: Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл, Мугур-Аксы, Мөген-Бүрен суурларынга чедип, концертивис бараалгадыр, концерттиң программазын чаа-чаа чүүлдер-биле байыдып алгаш, моон соңгаар улам идепкейлиг ажылдаар.

А. ХАЙН-ХИРБАА.

ЧАЗАЛГА

Август 8-те үнген № 185 «Шынның» ийиги арнында «Күштүг болуру — чаңгыс эпте» деп чүүлдүң бирги колонказының адаандан өрү дөртку абзазының дөртку одуруун «бүгү-ле антисоциалистиг күштерге удур эптеш чок демисел» деп чазап номчуур-дур.

ДАЙЫНЧЫ АЛДАРНЫҢ МУЗЕЙИ

Закавказьениң Кызыл тук орденниг шериг округунуң Тбилиси хоорайда шериглер төвгүзүнүң музейиниң делгиири чурулга уран чүүлүнүң армия мастерлериниң тургусканы бажың каасталгазының угулзаларын көргүзүглериниң эгезинде салган.

Хамааты дайын үезиниң картазы «Кавказтың хаалгазынче» ак генералдар Врангельдиң, Драценконуң, Толстовтуң аг-шериглериниң үш чүктен диргелип турганын көргүскен. Оларны Астраханьның шериг бөлүктери чылча шапкан. Делгиирлериниң бирээзинде 1919 чылдың август 14-те М. В. Фрунзениң дужаалы бар. Ында Астраханьның шериг бөлүктерин XI Армия кылдыр эде адаан. Дайынчы-закавказчыларның чаагай чаңчылдарын тургузуп эгелээн, маадыр армия революстуг тулчуушкуннарның шуурганынга ынчалдыр төрүттүнген.

1921 чылда февральдың алдарлыг хүннериниң дугайын көргүзүп турар фотодокументилер бар. Ынчан грузин улустуң маадыры С. Хмеладзениң башкарган «Шаумян-Джапаридзе» бронепоездизи болгаш XI Армияның грузин чадаг шериг полугу Тифлиске келген. Грузияның найысылалынга улустуң өөрүшкү-байырлалын фоточуруктарда көргүскен.

С. М. Киров удурткан 98 дугаар бригаданың дайынчыларының болгаш командирлериниң Мамисон артын Соңгу Кавказтан келгеш ашканын фотодокументилерде база тырттырган.

Ада-чурттуң улуг дайынынга ук музейниң тураскааткан залында дадара берген солдат хүүрек, ок холалары, хол гранаталары, ок деже дээпкен солдат аяк салып каан делгиирни келгеннер үр сонуургап көөр. Ол бүгүнү төвгү сураглакчылары Санчар артындан тып эккелген. Фашистиг «Эдельвейс» дивизияның дагжы адыгжыларының хөй кижилиг күштеринге удур кижи сактып четпес берге байдалдарга таваржы-таваржы, Закавказьениң кызыгаарларын камгалавышаан, удур шавар халдаашкыннар кылып турганнарның аттары оон соонда чээрби беш чыл эрткенде чуртка билдинген.

Оларның оолдары 50—60 чылдарның дайынчылары адаларының алдарынга база төлептиг болган. Музейниң делгиирлеринде ужар-чүүлчүлерниң, десантычыларның, чүүлбүрү мергежилдиг дайынчыларның — сүрлүг техниканың башкарыкчыларының дайынчы амыдыралын көргүскен хөй санныг фоточуруктар бар.

Чаа музейниң залдарын кэзп көргеннерниң саны муң-муң чеде берген.

Иветта БУАЧИДЗЕ,
ПМА-ның корресподентизи.

Д. Анай-оолдуң «Аъттыг кижилер» деп фотоэтюду.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Өөренирин күзээннерге

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищези 1968—1969 өөредилге чылында дараазында мергежилдер аайы-биле сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Чазаныкчы-бызаңчылар — өөренир хуусаазы		2 чыл.
2. Слесарь-сантехник —	—»—	—»—
3. Штукатур-будукчулар —	—»—	—»—
4. Штукатурлар —	—»—	1 чыл.
5. Дашчылар —	—»—	1 чыл.
6. Тудуг машиналарын база механизмнерин септээриниң слесарьлары —	—»—	2 чыл.

Училищеге 15—17 хар назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Дашчы болгаш штукатур мергежилдерге 7—8 класстар доосканн, оон аңгыларынга 8 класстан куду эвес билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Өөренири-биле училищеге хүлээп алдынган сургуулдар тускай мергежилди шиңгээдип албышаан, училищеге ниити билигниң ортумак школазын база доозарлар.

Сургуулдар өөренип турган үезинде хүнде-ле үш катап халас чемненир, оларны ажылчын болгаш аңаа кедер хеп, общежитие-биле хандырар.

Бүдүрүлге практиказын эрттирип турган үеде аңаа ажыл төлевириниң 33 хуузун төлээр. Училищеге өөренип турган үези ниити күш-ажыл стажынга киир санаттырар. Өөредилгезин доосканн соонда оларны «Тыва тудуг» трестиң организацияларынче ажылдадып чорудар. Аныяк специалиске ажылдап баар организациязы шалыңныг шөлээни өөредилге доостуру билек бээр. Ажыл төлевирин училищеге чедип алган разрядынга дүүштүр бээр.

Ажылдап эгелээнде баштайгы үш ай дургузунда доозукчуга ажыл нормазын 40 хуу чингедип бээр. Оон дараазында үш айның иштинде норманы 20 хуу чингедип болур.

Училищени тергини эки доосканнарны мергежилиниң аайы-биле билиин бедитсин дээш тускай техникумнарже чорудар.

№ 35 училище өөредилге кабинеттерин дерип белеткээн. Техника талазы-биле чогаадылгага сундулуг кижилер тускай бөлгүмнерге киржип болур.

Сургуулдар хостуг шагын Культура бажыңынга болгаш спортзалга эрттирерлер, Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүлдүң — ырның, ниити ырның, улустуң танцыларының, үрер болгаш улустуң хөгжүмүнүң, шиниң, баянистерниң бөлгүмнери ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери хоорайның болгаш республиканың районнарының организацияларынга концерт көргүзүп, тускай көрүлделерге киржип турарлар.

Спорт залында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хаак секциялары, мотоциклистер, адыгжылар, шыдыраачылар, чурук тырттырыкчыларының бөлгүмнери бар.

Училищеге киргеннер өөредилге херекселдерин: кыдыраштарны, демир-үжүктерни, карандаштарны, готовальняны, шугумну, тускай болгаш ниити билиг талазы-биле номнарны, спорт хевин алгаш келир.

Өөренирин күзээннер директорнуң адынга бижээн билдириишкининге дараазында документилерни кожар:

1. Школа доосканының дугайында херечилел (бодун).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Шеригже келдиртириниң шынзылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы.
5. ВЛКСМ райкомундан шынзылга.
6. Школазындан характеристика.
7. Ада-иезинден хүлээлге.
8. 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Билдириишкиннерни август 10-га чедир хүлээп алыр. Сургуулдарны август 15-тен 20-ге чедир хүлээп алыр.

Училищениң адрези: Кызыл, «Нефть баазазы» деп автобус доктаар чер, телефон—21-09.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АВГУСТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Дөскел чок кижилер» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шүүттүг бичии оол» 10, 12, «Ужуралдар дилекчилери» 1.40, 3.40, 5.40, 7.35 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас Ян» 2.30, «Турумчуур дөй берген кижи» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Бай-Тайга райкүүскомнуң секретары, партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда ажылдап чораан коммунист

Хомушку Байыр-оолович
ЧИМИТТИҢ

үр болгаш аар аарааның соонда элскке мөчээни-биле холбаштыр оон өг-бүлезинге база төрелдеринге СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому болгаш райкүүском ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа, база совет гургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01226.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 10 СУББОТА № 187 (7030).

Өртээ 2 көп.

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧИГЕ КАЙГАМЧЫКТЫГ ТУРАСКААЛДЫ — ООҢ ӨЛҮМ ЧОК ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ӨНДҮР ЧААГАЙ БОЛГАШ ТӨЛЕПТИГ БОТТАНЫЫҚЫНЫ БОЛУР КОММУНИЗМНИҢ ТУДУУН ТУРГУСПУШААН, МООН СОҢГААР-ДАА ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР БОЛГАШ ЧУРТТААР БИС. БИСТИҢ ХҮРЭЭЛЕҢИВИСТИ УЛАМ СЫРЫЙ КАТТЫШТЫРААЛЫ! УЛАМ ШУДУРГУ БОЛГАШ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ, САГЫЛГА-ЧУРУМНУГ БОЛГАШ ОРГАНИЗАСТЫГ БОЛУУЛУ! КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ БҮГҮ УЧАСТОКТАРЫНГА УЛАМ ЧОГААДЫКЧЫ ИНИЦИАТИВАЛЫГ БОЛУУЛУ! КОММУНИЗМ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ РЕВОЛЮСЧУ МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛЫ!

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитединиң ДОКТААЛЫ

1970 чылдың апрельде Коммунистиг партия, совет улус, делегейниң бүгү чурттарының ажылчы чоннары Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын демдеглээр.

Амгы үениң бүгү төөгүзү Ленинниң ады-биле чарылбас холбаалыг. Ленин — Маркстың болгаш Энгельстиң революсчу өөредииниң гениалдыг уламчылакчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, эң улуг социал революциязының баштыңчызы болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу. Ленинниң идеялары делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга эң ханы салдарны чедирип келген болгаш чедирерин уламчылап турар.

Ооң идеяларының өлүм чогу ышкаш, ооң кылган ажыл-херектериниң өлүм чогу ышкаш, Владимир Ильич Ленинниң ады өлүм чок. Ол бодунуң бүгү чуртталгазын пролетариатка, күш-ажылчы массаларга, делегейни революсчу ёзу-биле чаартырынга бараан болурунуң буянныг херээнге бараалгаткан. Ленин ажылчын аңгының, күш-ажылчы чоннуң күзелдерин болгаш идегелдерин илереткен, амыдыралдың шыңгыы тургузуп келгени үндезин айтырыгларга харыыны берген. Ленинниң удуртулгазы-биле бистиң партиявыс мөлчүкчү аңгыны дүжүрери дээш, эки амыдырал дээш, социализм дээш демиселче ажылчын аңгыны, бүгү ажылчы чоннарны көдүрүп үндүрген.

Чээрби дугаар чүс чылдың эң шылгараңгай революстуг болуушкуннары — кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үениң эгезин салган Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, социализмниң делегей системазының тургустунганы, капитализмни ашкан ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның канчаар-даа аажок улуг хосталгалыг тулчуушкуннары болгаш тиилелгелери ленинизм-биле холбашкан. Ленинниң ады пролетар революцияларының, социализмниң болгаш депшилгениң демдээ, делегейни коммунистиг ёзу-биле чаартырының демдээ болу берген.

Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге күштерни болгаш сорук кириишкинни ленинчи идеялардан доктаамал ап турар бис. Коммунистиг партия, совет улус, бүгү чурттарның ажылчы чоннары Ильичиге кызыгаар чок ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң сеткилин илередип, боттарының дээре бодалдарын болгаш күзелдерин олче угландырып турар.

Ленин төөгүге пролетар революциязының болгаш ниитилелдиң социалистиг чаартылгазының гениалдыг теоретиги болуп кирген. Бодалчының мерген угааның болгаш чоннуң амыдыралының дуржулгазын, марксисчи теорияны тергиин билирин болгаш ажылчын шимчээшкининиң өйү келген негелделерин билирин ол бодунга чарылбас кылдыр тудуштурган. Төөгүлүг ийи үелерниң белдиринде, төөгүнүң чаа дуржулгазынга, делегейниң ажылчын аңгызының демиселин болгаш улустарның национал хосталгалыг шимчээшкинин өөренип көөрүнге үндезилээш, Маркстың өөредиин Ленин чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен болгаш байыткан. Ленинизм дээрге төөгүлүг чаа үениң, империализмниң болгаш пролетар революцияларының, кижи төрелгетенниң капитализмден социализмче шилчилгезиниң болгаш коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң үезиниң марксизми-дир. Ленинизм — революстуг бодалдың болгаш революстуг хөделиишкиннернин мөңгеде дириг үнер дөзү.

Марксизмниң бүгү составтыг кезектери — философия, политиктиг экономия, эртемниг коммунизм Владимир Ильичиниң ажылдарынга улам ынай баяан болгаш тодараттынган.

Капитализмниң сөөлгү чадазы болур империализм дугайында, чаа хевирниң партиязының, социалистиг революцияның, пролетар диктатуразының янзы-бүрү хевирлериниң, социалистиг демократияның, тараачыннар-биле болгаш бүгү ажылчы чоннар-биле ажылчын аңгының эвилелиниң дугайында, национал болгаш аграр айтырыглар талазы-биле, социалистиг ниитилелди тургузарының оруктарының дугайында Ленинниң өөредии — Ленинниң бүгү идейлиг байлаа бистиң партиявыстың, делегейниң революстуг хосталгалыг шимчээшкининиң идегелдиг чепсээ болур.

Ленин диалектиктиг болгаш төөгү материализмин чайгылыш чокка камгалап чораан, бойдус эртемнериниң эң чаа ажыдыышкыннарының ханы философтуг түңнээшкинин кылган, ниитилел практиказынга, амгы шагның эртеминиң чедиишкиннеринге чайынналчак бадыткалды алган чаа-чаа түңнелдер-биле ниитилел бодалын байыткан. Ленинчи ажылдарның үнелеп четтинмес арыннары бодунун чугула ужур-дузазын амгы хүннерде-даа кадагалап турар. Ленинизм — революстуг демиселдиң болгаш чаа ниитилел тургузуушкунунуң эң нарын айтырыгларын шиитпирлээринин теоретиктиг үндезини.

Ленин теорияны догма кылдыр эвес, а ажыл-чорудулгага удуртулга кылдыр көрүп чораан. В. И. Ленинниң идеяларының дээштиг өшпес күжү — марксизмни чогум-на чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткенинде. Теорияны ленинчи ёзу-биле көөр чорук революстуг чогаадыкчы чорукту болгаш марксизмниң принциптеринге шынчы чорукту, амыдырал-биле, революстуг практика-биле теорияның харылзаазын бодунга каттыштырган.

Ленинниң бодалы кезээде-ле ажылчы чоннарнын эрге-ажыктарынче угланган.

Ленин марксизмниң арыг болур чоруун чайгылыш чокка камгалап келген, революстуг теорияны ревизионисчи болгаш догматиктиг хажыдар чорукка удур эптеш чокка демисежип чораан. Марксисчи-ленинчи өөредигниң принциптеринден, ооң интернационалчы ужур-утказындан кандыг-даа чайлаашкыннар, эртемниг теорияны буржуаз-либералдыг азы меге-революсчу домактар-биле солуурунуң кандыг-даа оралдажыышкыннары делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг сорулгалары-биле, социализмниң үндезин эрге-ажыктары-биле эптеш чок чөрүлдээге чайлаш чокка чедире бээр деп чүвени дуржулга көргүскен.

Марксизм-ленинизмниң идеялары ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алганы канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларда чурттап база тиилеп турар. Марксизм-ленинизмниң идеялары социалистиг чурттарның улустарының чедиишкиннеринде, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, делегейниң ажылчын аңгызының, национал хосталганың күштериниң чедиишкиннеринде чурттап база тиилеп турар. Революстуг теория СЭКП-ниң болгаш акы-дүңма партияларның теоретиктиг ажыл-чорудулгазы-биле, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң коллективтиг бодалы-биле соксаал чокка байып турар.

Ленин төөгүге пролетар революциязының эң улуг баштыңчызы болуп, ажылчын аңгының авангарды, чаа хевирниң партиязы, социалистиг революцияның болгаш пролетар диктатуразының партиязы, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң партиязы, ниитилел-политиктиг организацияның дээди хевири — большевик партияның тургузукчузу болгаш удуртукчузу болуп кирген. Ооң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы ажылчын аңгының болгаш Коммунистиг партияның демиселинден чарылбас. Революсчу марксисчи партия чокка социалистиг революцияның тиилелгези-даа, социализм болгаш коммунизм тургузуушкуну-даа болдунмас деп чүвени ол тодаргай көрген.

Мурнакчы демиселчиниң ролюн чүгле мурнакчы теорияны удуртулга болдурган партия, шын политиктиг удуртулганы хандырып шыдаар аргаларлыг партия күүседип шыдаар дугайында ленинчи идеяны амыдырал бадыткаан. Боттуг байдалдарны барымдаалап тургаш, инициативаны холга дидими-биле алырынга, эптиг болгаш янзы-бүрү тактиканы хереглээринге, аңгы демиселиниң янзы-бүрү хевирлерин болгаш аргаларын ажыглаарынга Ленин партияны өөредип чораан. Партия, Ленин демократтыг болгаш социалистиг революсчу чаартылгаларның программазын ажылдап кылганнар, хаан эрге-чагыргазын болгаш капитализмни штурмнаарынче ажылчын аңгыны, күш-ажылчы массаларны политика талазы-биле организастаанар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, социализмниң бүгү делегейге төөгүлүг чаалап алыышкыннары — ленинизмниң стратегиязының болгаш тактиказының эң улуг тиилелгези.

Ленин Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн чүгле эрге-чагырганы чаалап алырынга эвес, харын социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга бүгү тала-биле илереткен. Партияның үр үеде улуг сорулгаларын болгаш төөгүлүг хүлээлгезин ол тодараткан. «Ажылчын партияны кижизитпишаан, марксизм болза эрге-чагырганы ап база социализмче бүгү **улусту чедирип** шыдаар, чаа тургузугну углап-баштаар болгаш организастаар, бодунуң ниитилел амыдыралын буржуазия чокка болгаш буржуазияга удур тургузарының херээнге бүгү ажылчы чоннарның болгаш дарлатканнарның башкызы, удуртукчузу, баштыңчызы болур аргаларлыг, пролетариаттың авангардын кижизидип турар» деп, Владимир Ильич айтып чораан.

Коммунистиг партия бодунуң хүрээлеңинге ажылчын аңгының, тараачыннарның, интеллигенцияның дээре төлээлекчилерин каттыштырбышаан, социалистиг ниитилелдиң удуртукчу политиктиг күжү болуп турар. Бистиң партиявыс коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазында тургустунуп турар нарын сорулгаларны шиитпирлевишаан, Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң теориязынга, Совет Эвилелиниң, социализмниң акы-дүңма чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң эң байлак дуржулгазынга даянып турар. Коммунистиг партия марксизм-ленинизмниң утка-шынарын, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң дугайында эртемни улам хөгжүдүп, байыдып турар. Төөгүлүг үе бүрүзүнүң социал-экономиктиг чорудулгаларын болгаш ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралын ханы анализтээри, аңгы күштериниң деңзигүүрүн, боттуг онзагай байдалдарын бүгү талалыг барымдаалап көөрү — марксизм-ленинизмни хөгжүдериниң, Коммунистиг партияның иштики, даштыкы политиказын ажылдап кылырының үндезиннериниң үндезини.

Партияның үзел-бодалдарының болгаш ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай болурун, ооң хүрээлеңиниң медерелдиг сагылга-чурумун, сырый каттыжыышкының быжыглаарын, партияның иштики демократиязын, ооң кежигүннериниң чогаадыкчы идепкейин хөгжүдерин улуг, шиитпирлиг ужур-дузалыг деп Ленин үнелеп чораан. Ленин партийжи амыдыралдың нормаларын болгаш принциптерин ажылдап кылгаш, үндезилээн, бистиң партиявыс ону удуртулга болдургаш, шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Бистиң партиявыстың күжү болгаш тиилеттирбес чоруу — ажылчын аңгы-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле ооң быжыг, калбак харылзаалыында, шүгүмчүлелдиг бот-хыналданы ооң үргүлчү чорудуп турарында.

Партияның хүрээлеңин улам быжыглаарының, партияның иштики демократиязын хөгжүдериниң болгаш партийжи сагылга-чурумну быжыглаарының, партияның эге организацияларының дайынчы аргазын бедидериниң, кадрларны шилип алыр, таарыштыр тургузар, кижизидер база партияның шиитпирлериниң күүселдезин хынаар ажылды экижидериниң, партия ажылын эртем ёзугаар көөрүнүң дугайында эң чугула негелделер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң документилеринде илергейлеттинген. Партия организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, бодунуң ажыл-чорудулгазын дыка шапкынчыдарын, коммунистерниң идепкейин бедидерин чедип алган.

Ленин делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезиниң үндезилекчизи, удуртукчузу болуп төөгүде кирген. Ленин күрүне дугайында марксисчи өөредигни хөгжүткен, буржуаз-демократтыг республикаларның кайызынызындан-даа артык, хемчээл чок бедик болгаш демократтыг, чаа хевирлиг күрүнениң — Советтер республиказының төөгүлүг ужур-дузазын ханызы-биле илереткен. Советтерниң каттыштырган күш-ажылчы улузу күрүнениң бүгү херектерин эргелеп шыдаар болгаш эргелээр ужурлуг-даа деп, Ленин онзалап демдеглеп чораан.

Ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын идегелдиг камгалаарын, ниитилел амыдыралын социалистиг ёзу-биле чаартып тургузарын хандырып шыдаар кол болгаш эргежок чугула чүүл Советтерни, социалистиг күрүнени үргүлчү быжыглаары болур деп, Ленин санап чораан.

Кижи төрелгетен социализмче базым кылбайн, бурунгаарлап шыдавас деп, В. И. Ленин айыткан. Социализм—ниитилел хөгжүлдезиниң боттуг хереглелдерин боттандырганы, ажылчын аңгының, эң калбак улус массаларының эрге-ажыктарының илерели. Ниитилелди чүгле социалистиг ёзу-биле организастаары экономиканың, эртемниң, культураның хөгжүлдезин улуска буян болдуруп, ажылчы чоннарны хостуг күш-ажылче, чогаадылгаже көдүрүп, кижилерниң талантыларын, арга-мергежилдерин бүгү тала-биле хөгжүдериниң делгем оруун ажыдып шыдаар. Социализм — ниитилел амыдыралының болгаш кижилерниң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларынга шалыпкын, соксаал чок депшилге ол.

Социализмниң материалдыг кара чаңгыс баазазы эртем, техниканың эң чаа чедиишкинин ёзугаар тургустунган, улуг үлетпүр болур деп, Ленин онзалап демдеглээн. Чүгле бедик сайзыраңгай бүдүрүлге ажылчын, тараачыннарның ажылдаарын хандырып, материалдыг байлактарның элбекшилин тургузуп шыдаар. Экономиканың болгаш ажыл-агыйның үнелиг байлактарын дески хемчээлдиг ажыглаарынче чүткүлүн салбышаан, чүгле улуг, ниити план ёзугаар боттаныр тургузуушкун социалистиг деп атка төлептиг болуп шыдаар дээрзин В. И. Ленин айыткан.

Улус ажыл-агыйының баштайгы чаңгыс аай планын — ГОЭЛРО планын Ленинниң саналы-биле болгаш ооң шуут удуртулгазын ёзугаар ажылдап кылган, ону боттандырганы социалистиг ниитилелдиң материал-техниктиг баазазын тургузарынга эң чугула үе-чада болган. Чуртту индустриализастаарының баштайгы беш чылдардан эгелээш-ле калбарганы социализм дээш совет улустуң кайгамчык улуг демисели болган. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдериниң болгаш улустуң чаагай амыдыралын көдүрериниң быжыг үндезинин ол тургускан, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргалыын хандырган, чуртту эртем-техниктиг депшилгениң мурнуку одургуларынче бурунгаарлаткан. Социализмниң чартык чүс чыл дургузунда дуржулгазы социалистиг улуг индустрияны тургузарының ленинчи политиказының шынныын бадыткаан.

Тараачын чоннуң чүс-чүс чылдар дургузунда хожудаңгай чораанын чок кылырда, көдээге социализмниң быжыг экономика үндезинин тургузарда, Ленинниң кооператив планын ёзугаар көдээ ажыл-агыйга эң ханы социалистиг чаартылгаларны боттандырары эргежок чугула турган. Үүрмек-биче ажыл-агыйлар-биле чединместээшкинден уштунуп шыдавас, техника талазы-биле чүгле кайгамчык улуг эволюцияны чорудуп тургаш, ооң ачызында чер ажылынга коммунизмниң үндезинин хандырып болур деп, В. И. Ленин чаңгыс эвес удаа чугаалап келген.

Тараачын чоннуң коллективтиг ажыл-агыйларга эки-тура-биле массалыг каттыжып эвилелдешкени, эң сөөлгү мөлчүкчү аңгы — кулактарны узуткааны, совхозтарны организастааны

(Эгези. Төнчүзү 2-ги арында).

Ажаап алыышкын—шалыпчы фронт

БЕЛЕТКЕЛГЕ—ДҮРГЕН ТЕМП, ШЫНАР

Бо чылын республиканың ажыл-агыйлары 250 муң га тараа, 36 муң га силос, 1250 га картофель 300 га ногаа культураларын ажаап алыр. Ол ажылды кылырынга республикада 1173 тараа, 325 силос комбайннары, 470 жатка, 26 картофель комбайннары, 50 картофель казар машиналар хаара туттунар. Ажаап алыр культураларның шөлүн бар техникага онааштыр санап көөрге, бир тараа комбайнынга 220, силос комбайнынга 105, жаткага 235, картофель ажаар комбайнга 20 га, картофель казар машинага 14 га онаажыр.

Бо хүннерде Каа-Хем, Таңды районнарның чамдык ажыл-агыйлары чаа дүжүттү ажаап ап эгелээн.

Ажаап алыышкын техниказының белеткели амгы үеде кандыг болуп турарыл?

Дүжүт ажаап алыышкынынга ажыл-агыйларның белеткелиниң хыналдазының (август 5-те түңнел-биле алырга) түңнели тараа комбайннарының 72, жаткаларның 45,3, силос комбайннарының 58, картофель ажаар болгаш казар машинаның 42 хуузу септеттингенин көргүскен. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозу, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозу, «Сүт-Хөл» совхоз комбайннарны бүрүн белеткээн, «Межегей», «Россия», «Тиилелге», «Өөк» совхозтар, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтар ол ажылды доозар четкен.

Ынчалза-даа чамдык районнарда байдал дүвүрээзинниг. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында 5 тараа, 18 силос комбайны, 42 жатка, үрезин арыглаар 23 машина белен эвес. Тараа хүлээп алыр, механизастаан ийи пунктунуң тудуу амдаа доозулбаан. Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында байдал база дүвүрээзинниг, ында 16 тараа комбайны, 13 жатка ам-даа септеттинмээн, тараа арыглаар машиналарның чүгле 50 хуузу белеткеттинген. Ындыг байдал өскедаа ажыл-агыйларда бар. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары ам-даа 40 комбайнны, Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары 51 комбайнны, 31 жатканы, Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары 19 комбайнны, шупту ЖВН-6 деп жаткаларны ам-даа септээри арткан.

Бо чыл каңдаашкынныг болганы-биле, чамдык ажыл-агыйларның тараалары чавыс үнген, ооң савацын четче бөлүп алырда, савац хөпээннекчилериниң бистеринге немелде бисчигештерни кылыры чугула. Сөөлгү хүннерде барыын талакы районнарга чаъс дүжүпкен, ынчангаш тараалар четчип өзүп эгелээн. Ону ажаарынга база баш удур белеткенири чугула. Тараа арыглаар машиналарны амдаа эгелеп белеткеп алгаш, чаа тарааны дораан-на арыглап, кургадып эгелээр херек. Ону дүргедедир сорулга-биле республиканың 12 ажыл-агыйынга механизастаан пунктуларны тударын планнаан, ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар ол ажылды кылбаан, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозу цемент чок дээш бо ажылды эгелевээн, «Өөк» совхозта, Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы» колхозунда пунктулар республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының буруузу-биле ажыглалга кирбээн.

Автотранспорт ажыглалы Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарда тендии багай тургустунган, ол районнарның автопарыгының 20—28 хуузу ажылга белен эвес болгаш чолаачы кадрлар четчелеттинмээн, а Бай-Тайга районда автомобиль септелгезиниң планы чүгле 26 хуу күүсеттинген, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарда кывар-чаар материалдар сөөртүнмээн. Чамдык ажыл-агыйларда ажаап алыышкын үезинде чорудар ажылчын планнар тургустунмаан, хову турлаглары, столоваялар, чунар-бажыңнар белеткеттинмээн.

Машина-трактор болгаш комбайн парыгының техниктиг ажаалдазының дугайында айтырыгны элээн каш ажыл-агыйларның удуртукчулары бир аай чугулалап көрбейн турар. Бо байдал ажыл-агыйларның, бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының болгаш ооң район салбырларының удуртукчуларын болгаш тускай эртемниглерин дүвүредир ужурлуг. Ол чорук ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйларынга кол хамааржыр, олар тараа, силос комбайннарының, жаткаларның болгаш тараа арыглаар машиналарның чүгле 40—53 хуузун септээн. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының автомобиль парыгында бар бооп турар кыры ажык чүък болгаш самосвал 950 хире автомашина бар. Ажаап алыышкын үезинде хову ажылдарынга 650 хире автомашина ажыглаттынар. Ынчангаш ажыл-агыйларга тележкалыг «Беларусь» тракторларны болгаш автомашиналар соонга кожуг прицептерни чүък сөөртүлгезинге калбак ажыглаары чугула. Чамдык ажыл-агыйлар, чижээ «Улуг-Хая», «Межегей», «Элегес», «Өөк» совхозтар бо курлавырларны четче ажыглавайн келген.

Тараа культураларын массалыг ажаап кириптеринге чедир санныг хонуктар арткан. Бо арткан үеде бүгү ажаап алыышкын техниказын ажылга бүрүн белеткеп алыры чугула. Ажаап алыышкынга ажылдаар кижилерге хову турлагларын, столоваяларны, чунар-бажыңнарны, дыштанылга бажыңнарын таарымчалыг тургузары база чугула сорулга. Ажыл планын тургузуп, комбайн агрегадының бүрүзүнге тодаргай онаалдаларны бээрин бо хүннерде доозар.

Ажаап алыышкын техниказының техниктиг ажаалдазын эки организастап, социалистиг чарышты ажыл-агыйлар, бригадалар, звенолар аразынга тургузарындан эгелээш, тус-тус комбайнерлер, механизаторлар аразынга чедир салып, тараажыларга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактал хемчеглериниң негелделерин баш удур ажылдап кылыры организастыг ажылдың чугула кезээ болур.

Дүжүт ажаап алыышкынынга бүгү талалыг белеткелди арткан каш хонуктарда дүрген темп-биле шынарлыг чорудары тараажы бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы

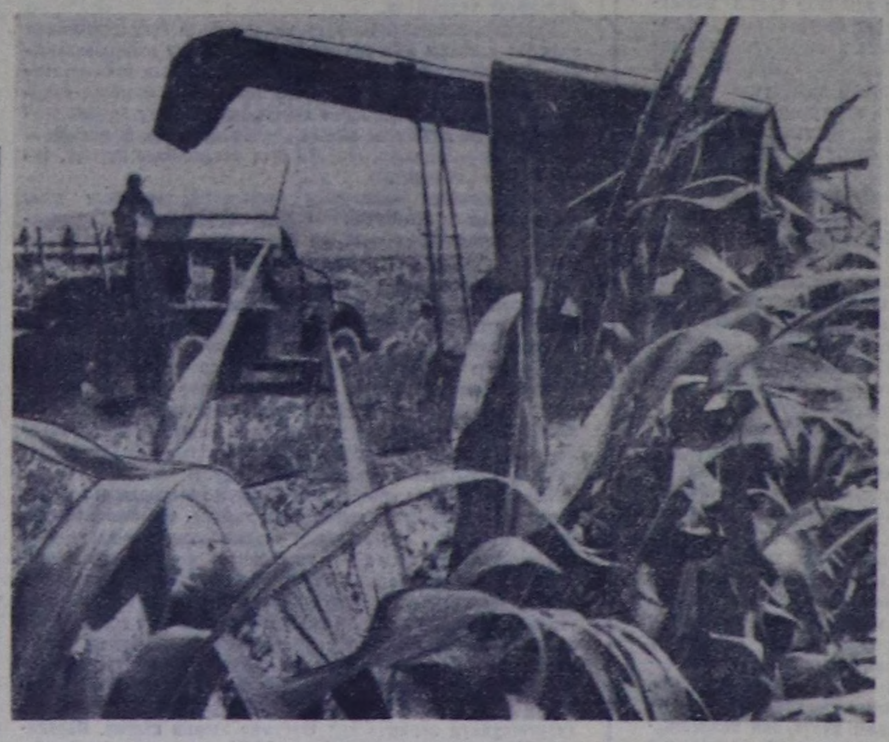

Кукурузаны кезип кирипкен

Август бештиң аяс эртенинде Бижиктиг-Хая ховузунга машина-техниканың даажы диңмиттелип, «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери кукурузаның ногаан массазын ажаап, силостап кирипкен. Совхоз бо чылын 900 га суггаттыг черге кукурузаны тараан. «Хову даңгыназын» суггарып, ажаарынга үш звенону быжыглаан. Карак четпес ховуда шиигейндир чалгып чыдар чаагай кукуруза —оларның күш-ажылының үре-түңнели-дир.

Бижиктиг Хаяда 600 гектар кукуруза бар. Сураглыг кукурузачы Монгуш Суңгар-оол борта эрестиг ажылдаан. Кукуруза сывының бедии 1,5—2 метр чедип турар.

Кукуруза шөлүнге совхозтуң директору Виктор Доваторович Даваа чедип келгеш комбайнерлер, чолаачылар-биле дугурушту. Совхоз бо чылын 9000 тонна ногаан-массаны белеткеп алыр сорулгалыг. Кукурузаны чидириг чок ажаап алыр дээш бүгү-ле хемчеглерни алырын мурнакчы тракторист-комбайнерлер Саая Сарыг-оол, Ооржак Допул олар хүлээнгеш, кукуруза ажаар 7 комбайннарны баштап алгаш кезип кирипкениниң соон дарый удатпаанда долу чүъктүг машиналар Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазынче шуужуп эгеледи. Фермада силос салыкчыларын, база силосту тырый бастырар ийи тракторну тургускан.

— Каш хонгаш кукуруза комбайннарының саны 12 чедер. Чүгле машина чедишпес, Тываның суг ажыл-агый болгаш мелиорация министерствозу 15 машина чорудар бис деп аазаан. Ону четтикпейн манап тур бис — деп, директор чугаалады.

«Барлык» совхозтуң шөлдеринде тарааның үнүжү база-ла багай эвес. Амгы үеде мал чеминиң белеткели бүгү бригадаларда хайныккан. Барлыктың ажыл-ишчилери силос салырын, сиген белеткелин август 20-де доозар дээш ажылдап, ажылдың темпизин бедидип турар.

ЧУРУКТА: Саая Сарыг-оолдуң комбайны кукуруза кезилдезинде.

Сөзү К. ШАҢГЫР-ООЛДУУ,
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Каа-хемчилер эгелээн

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Районда эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи «Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары чаа дүжүт ажаалдазынче кирипкен. Саргалдың тараа шөлүнде он бир комбайн бөлүү-биле ажылдаарының аргазы-биле баштайгы ийи хүнде ийи чүс гектар черниң тараазын кескен.

Көк-Хаактың тараажыларының дараазында «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарның болгаш «Советтыва» совхозтуң тараажылары хову турлагларында бөлүү-биле чеде берген дүжүт ажаалдазын доп-дораан эгелээр деп турарлар.

Бо хүннерде Саргалдың, Хайырлыгның, Чиңге-Дагның хову турлаглары эзелеттинген болгаш ук черлерде культураның база хандырылганын албан черлери ажылын эгелээн.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БӘӘР 100 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

СЭКП Төп Комитединиң ДОКТААЛЫ

тараачын чоннуң амыдыралынга үндезин социал эргилде болган, амгы үениң улуг көдәә ажыл-агый бүдүрүлгезин тургузарынга чедирген, ол бүдүрүлге көдәәниң бүгү амыдырал тургузуун өскертип чаарткан. Коллективизация көдәәни хөгжүлдениң социалистиг оруунче киирген, ажылчын аңгы биле тараачын чоннуң эвиделин быжыглаан. Көдәә ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле эде тургузарының талазынга партияның ленинчи политиказының шынныын социализмниң чартык чүс чыл дургузунда дуржулгазы бадыткаан.

Ажылчы чоннар чаа амыдыралды боттары тургузуп, социалистиг организастаашкынның эң берге айтырыгларын боттарының дуржулгазы-биле шиитпирлеп турда, социализм — улустуң дириг чогаадылга ажылы болур деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Социализмниң херек кырында демократизми — шак ында. Социализм идепкейлиг ниитилел-политика амыдыралынче миллион-миллион ажылчын, тараачыннарны көдүрүп үндүрүп, ниитилелдиң херектерин эргелеп башкарарынга оларны калбаа-биле киириштирип болур аргаларны тургузуп, ажылчы чоннарның эргелериниң, хосталгаларының материалдыг болгаш политиктиг магадылалдарын хандырып турар.

Коммунизм тургузуп турар үеде социалистиг күрүне, демократия сайзырангайжып, улам хөгжүп турар. Улус эрге-чагыргазының органнары — Советтер, хөй-ниитиниң организациялары — совет профэвилелдер, Ленинчи комсомол, кооператив болгаш өске-даа организациялар совет ниитилелдиң амыдыралынга, массаларның күш-ажылчы идепкейин хөгжүдеринге чугула черни эзлеп турар. Ажылчын аңгының, улус массаларның эрге-ажыктарының илергейлекчизи Коммунистиг партияның удуртукчу ролю социалистиг демократияны быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң шиитпирлиг политиктиг үндезини болур.

Ажылчы чоннарга хосталга — хамыктың мурнунда мөлчүлгеден, социал, политиктиг болгаш национал дарлалдан, дүмбей, бүдүүлүк чоруктан хосталга болур. Кымга, кандыг хосталгал? Чүүден хосталгал? Чүү ужурлуг хосталгал?—деп, хосталга дугайында айтырыгны боттуг-төөгү талазы-биле тодаргай көөр дээрзинге Ленин өөредип чораан. Социализмниң эрге-ажыктары, улустуң эрге-ажыктары социалистиг демократияның чаалап алыышкынарын империализмниң талазындан болур чимзениишкиннерден, ниитилелге удур антисоциалистиг элементилерден камгалаарын негеп турар. Социалистиг демократияны, кижиниң хосталгазын улам ыңай хөгжүдери социалистиг ниити чуртталганың принциптеринге, нормаларынга кандыг-даа халдаашкыннарга эптеш чок кылдыр ниитилелдиң бүгү кежигүннерин кижизидерин барымдаалап турар.

Ниити херекке бодунуң харыысалгазын, социалистиг Төрээн чурттуң мурнунга бодунуң хамааты хүлээлгезин ниитилелдиң кежигүн бүрүзүнүң шын билири хосталганы быжыглаарынга, улустуң чаагай чоруунга чугула ужур-дузалыг. Ниитилелдиң мурнунга ниитилелдиң кежигүн бүгүдези харыысалгалыын бодавас болза, хосталга турар арга чок. Ниитилелге чурттап тура, ниитилелден хостуг туруп болбас деп, Ленин онзалап демдеглээн.

Массаларның культура талазы-биле хөгжүлдезин калбарткан төөгүлүг үе-чада чокка социализм тургузар арга чок деп, Владимир Ильич өөредип чораан. Октябрь революциязы, Совет эрге-чагырга ажылчын, тараачыннарның өөредилгезинге, медерелдиг, тургузукчу, чогаадыкчы ажыл кылырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. Бистиң чуртувуска культура революциязы совет кижилерге өөредилгени, чырыдыышкынны, эртемниң чечектелиишкинин берген, улусчу интеллигенцияны тургускан, социалистиг идеологияны ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралының бүгү талаларынга бодараткан, делегей культуразының үнелиг эртинелерин камгалап арттырган, улам байыткан. Социалистиг революцияның идеяларынга сорук кирген литература болгаш уран чүүл ниити-пролетаржы херектиң, коммунизм дээш бүгү улустуң демиселиниң чарылбас кезээ болу берген. Культура тургузуушкунунуң талазынга партияның ленинчи политиказының шынныын социализмниң чартык чүс чыл дургузунда дуржулгазы бадыткаан.

Ленинниң генийи национал айтырыгны теория болгаш практика талазы-биле шиитпирлээриниң аргазын берген. В. И. Ленин эң тодаргай бүзүрээшкинге, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге акы-дуңма чаңгыс эптиң чугулазын тодаргайы-биле медерелдиг билиринге үндезилеттинген, хосталган нацияларның эвилелиниң эргежок чугулазын демдеглээн. ССРЭ-ниң улустарының быжыг найыралдыг акы-дуңма ёзузунуң быжыкканы, бистиң Төрээн чуртувустуң социалистиг республикаларының экономиказының, культуразының чечектелиишкини, оларның быжыг чаңгыс эви национал айтырыгны шиитпирлээринге ленинчи өөредигниң, партияның политиказының шынныын, пролетаржы интернационализмниң тиилелгезин бүзүрелдиг бадыткап турар.

Совет Чепсектиг Күштерниң төрүттүнүп келгени, оларның маадырлыг төөгүзү В. И. Ленинниң ады-биле тудуш холбаалыг, пролетаржы революцияның шериг программазын, социалистиг Ада-чуртту камгалаар дугайында өөредигни үндезилээриниң талазы-биле төөгүлүг ачы-хавыяа аңаа онзажып турар. Совет күрүнениң бүгү төөгүзүнүң дургузунда бистиң Чепсектиг Күштеривис дайзыннарга удур демиселге бодунуң дайынчы тугун алдарлыы-биле тудуп, социалистиг Төрээн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап, фашистиг кулданыышкындан делегейниң улустарын камгалап алган. Серемчилелдиг болур, империализмниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр кезээде белен турар—деп ленинчи чагыгларны совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери кезээде утпастар.

Партия болгаш совет улус ленинчи чагыгларны эдербишаан, улуг бергелерни, мөлчүкчү аңгыларның артыышкынарының калчаалыг удурланыышкыннарын ажып эртпишаан, бистиң чуртувусту төөгүлүг эң кыска хуусаада ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның бузулбас эвилелинге, ССРЭ-ниң бүгү улустарының акы-дуңмалышкы найыралынга үндезилеттинген күчүлүг социалистиг күрүне болдурган.

Троцкизмге, «чөөн» болгаш барыын оппортунистерге, национал-чайгылыкчыларга болгаш антиленинчи өске-даа болүглелдерге удур демиселге социализмни тургузарының кол угланыышкынын партия камгалап алган, олар партияны Ленинниң айтып берген шын оруундан аңдара идерин оралдажып турганнар.

ССРЭ-ге социализмниң бүрүн, долузу-биле тиилээни база коммунизм тургузуушкунунче шилчээни — ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырганының боттуг чүүлү, Коммунистиг партияның политиказының тиилелгези-дир. Социализм бүгү делегейниң мурнунга бодунуң тиилеттирбес өндүр улуг күжүн, капитализмден маргылдаа чок артык күштүүн көргүскен. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилээни, депшилгениң болгаш болбаазыралдың өжээнниг дайзыны — фашизмни чылча шапканы болза совет күрүнениң тиилеттирбезиниң, марксизм-ленинизмниң идеяларынга хөй националдыг совет улустуң шынчызының бүзүрелдиг бадыткаашкыны болган.

Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл иштинде хөгжүлдезиниң түннелдери — марксисчи-ленинчи өөредигниң шынныының база амыдыралчызының, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң улустуң чоруп олурар оруунун шынныының маргыш чок херечизи болур.

Ленин болза делегей пролетариадының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай баштыңчызы болуп төөгүде кирген. Үш орус революцияның дуржулгазын, делегейниң ажылчын аңгызының демиселин ниитилештирип түннээнинге үндезилээш, коммунистиг шимчээшкининиң стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылырынга ол канчаар-даа аажок улуг салыышкынны киирген. В. И. Ленин пролетариаттың чаңгыс эвин быжыглаары дээш могат чокка демисежип чораан. Ажылчын аңгының чаңгыс эви айыттынган сорулгаже бурунгаар чедиишкинниг шимчээшкинге эң чугула негелде болур деп ол көрүп чораан.

Ленин интернационализмниң тугун бедик көдүрүп, коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны делегей талазы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының угаан-бодалынга кижизидип чораан. Ленинниң тайылбырлап турганы: «Капитал — делегей күжү-дур. Ону тиилээр төлээде, ажылчыннарның делегейге эвилелдиг болуру, оларның делегейге акы-дуңмалышкы чоруу херек апаар.

Бистер болза национал талазы-биле өжээннежир, национал талазы-биле ылгажыр, национал талазы-биле онзаланыр чоруктуң удурланыкчылары бис. Бистер — улустарны деңге көөр, интернационалчылар бис».

Революсчу күштерни сырый каттыштырарынга Ленинниң инициативазын ёзугаар тургускан Коммунистиг интернационал шылгараңгай рольду ойнаан. Делегейниң ажылчын шимчээшкининде оппортунизмге, авантюризмге, национализмге удур В. И. Ленин бодунга сиңниккен шынар—революсчу чүткүл-биле демисежип, революцияның болгаш социализмниң салым-чолунга оларның айыылдыын коммунистиг партияларга сагындырып чораан.

Делегей хөгжүлдезиниң ленинчи анализин, империализмниң реаксылыг мөзүзүн ооң көргүскенин, кижи төрелгетенниң хөгжүлдезинде эргилделиг үе-чада болур, делегейниң коммунистиг революциязының эгези болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязын ооң үнелээнин төөгүнүң чорудулгазы долузу-биле бадыткаан.

Марксизм-ленинизмниң дайынчы тугунуң адаа-биле делегейниң коммунистиг шимчээшкини каш борбак революсчу демиселчилерден боттарының хүрээлецинде он-он миллион коммунистерни каттыштырып турар күчүлүг армияга чедир, ёзулуг маадырлыг орукту эрткен. Делегейниң барык бүгү чурттарында туруп турар марксисчи-ленинчи коммунистиг болгаш ажылчын партиялар революстуг шимчээшкинниң авангардында чоруп, марксизм-ленинизмниң ниити эртинезинге боттарының салыышкынын киирип турарлар.

Коммунистиг партиялар, ажылчын аңгы, ажылчы чоннар империализмге удур, капиталдың аңгы талазы-биле дарлалындан хосталыры дээш, колониалдыг кулданыышкынның чүдек-бужар системазын узуткаары дээш демиселге шылгараңгай тиилелгелерни чедип алган. Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, социализмниң делегей системазының амгы үе-чаданың төвүнче депший бергени, национал-хосталгалыг революцияларның чедиишкиннери марксизм-ленинизмниң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгези болуп турар. Империалистиг буржуазия чеже-даа калчаарап, өжээнзиреп турза, чаа, социалистиг тургузугнуң тиилээри чайлаш чок дээр дугайында ленинчи баш бурунгаар өттүр көрүүшкүн боттанып турар.

Империалистиг реакция болза, экономика база политика талазы-биле силгиишкиннерни ажып эртерин, социал талазы-биле шиитпирлеттинер арга чок чорудээлерден уштунарын оралдашкаш, шериг талазы-биле авантюраларның болгаш өнчүк-чөңгээлерниң оруунче улам хойу-биле кирип турар. Империализм болза миллион-миллион кижилерни кыргып хыдып, болбаазыралдың болгаш культураның чаагай кежиин үреп узуткаарының кыжаныын тургузуп турар. Улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга кол кыжаңыг болу берген америк империализм делегейниң янзы-бүрү районнарында боттарының хоралыг хөделиишкиннерин күштелдирип турар. Реакцияның күштери улустарның хамаарышпас чоруунга болгаш хосталгазынга халдап турар. Эрткен үедээзи-биле бир домей, империалистиг буржуазия фашистиг диктатураның аргаларынче удаа-дараа шилчип турар апарган. Бо байдалдарда империалистиг дээрбечи политикага удур, демократияның, социализмниң болгаш тайбыңның херээ дээш демиселге бүгү революсчу, депшилгелиг күштерниң чаңгыс эптиг болуп каттыжарынче ленинчи кыйгырыглар онза күштүг ужур-дузалыг боон турар.

Амгы делегейде ийи идеологияның — социалистиг болгаш буржуаз идеологияларның эң чидиг демисели, пролетариат биле буржуазияның аңгы талазы-биле туруштарының эптеш чогун көргүзүп турар демисел чоруп турар. «Бистиң сорулгавыс — капиталистерниң чүгле шериг болгаш политика талазы-биле эвес, харын идея талазы-биле, эң-не ханы болгаш эң-не күчүлүг бүгү удурланыышкынын ажып тиилээри болур» — деп, В. И. Ленин онзалап демдеглеп чораан. Империалистиг буржуазия националистиг, ревизионистиг болгаш кедергей чөөн үзелдиг идегеттерге кол кордалды салып, аңгы талазы-биле медерелди шаптыландырарын, социалистиг чурттарның улустарының идей-политиктиг чаңгыс эвин кошкадырын, ажылчы чоннарны чарылдырып сандарадырын оралдажып турар.

Буржуаз идеологияга удур демиселге нейтрализм, кандыг-даа чөпшээрежилге туруп болбас: аңгы талазы-биле принциптер эптешпес, ол принциптер демиселге тиилээр. Буржуаз идеологияны сойгалап илередири — марксисчи-ленинчилерниң революсчу хүлээлгези.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле бүгү делегейниң ажылчы чоннары империализмге удур, шериг авантюраларының болгаш делегейге өнчүк-чөңгээ кылырының империалистиг политиказынга удур, тайбың, демократия болгаш социализм, улустарның национал хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш демиселге сырый каттыжып турар. Маркстың—Энгельстиң—Ленинниң өөредин бүгү талазы-биле күштүг, чүге дээрге ол шынныг.

Ленин ажылчы чоннарның хосталгазы, аас-кежии дээш чалбыыштыг демиселчи болуп төөгүде кирген. Социализмниң тиилелгези дээш, ол кызыгаар чокка бердинип демисежип чораан. «Ол дээрге — өндүр улуг херек-тир, ындыг херек дээш амы-тынын-даа бээр болза, хомуданчыг эвес» — деп Ленин бижип турган. Ынчангаш ооң бүгү амыдыралы ажылчын аңгының, күш-ажылчы чоннуң херээнге, революцияның херээнге, коммунизмниң херээнге бердинген турган. Ильич болза дайзыннарга эптеш чок, политикага принципиалдыг, тодаргай айтырыгны шиитпирлээринге эптиг-ээлдек чораан. Массалар-биле үзүлбес харылзаалыы, кижилерге ээлдээ болгаш кичээнгейлии, биче сеткилдии, бодунга болгаш өскелерге негелдении — бистиң баштыңчывыстың болгаш башкывыстың чырыткылыг овур-хевири ол-дур.

Ленинни эдерери ышкаш, ооң бодунуң амыдыралын бергени херек дээш маадырлыг демисежири ышкаш, оон бедик болгаш чаагай чүүл чок. Ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция, хөй националдыг бүгү совет улус ленинизмге шынчы, Ленинниң ады-биле чурттап, ажылдап, тиилеп турарлар. Массаның медерелдиг ажылында, тургузукчу чогаадылгазында ленинизмге, коммунизмниң херээнге шынчы чорук илереп турар. Совет кижилерниң бүдүрген бүгү үүлелеринде Владимир Ильич Ленинниң идеяларының болгаш бодалдарының өндүр улуу дириг боттаныышкын болуп илереп турар. Бистиң партиявыс бодунуң алдарлыг төөгүзүнүң бүгү дургузунда коммунистиг тургузуушкунунуң ленинчи кол шугумун эдерип келген. Партияның Программазында, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ниитилел харылзааларын сайзырангайжыдарының, совет кижилерни бедик политиктиг медерелге кижизидериниң улам ыңайгы сорулгалары тодаргайлаттынган.

Аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидерин, революсчу демиселге болгаш чаа ниитилелди тургузарынга ооң идепкейлиг киржирин В. И. Ленин аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп чораан. Аныяктарга ёзулуг революсчу үзел-бодалдың ажылдап кылдынган турарын, хоочун салгакчыларның эң байлак дуржулгазын оларның шиңгээдип алырын, коммунизмни практиктиг ажылга оларның удуртулга болдуруп билириниң чугулазын ол демдеглеп чораан. Аныяктарга улуг, өөрүнчүг, ындыг болза-даа берге сорулга — социализм дээш демиселдиң сорулгазы онаашкан деп, Ильич чугаалап чораан. Бистиң үндезилээнивис социалистиг ниитилелдиң суурун бистиң уругларывыс улам кызымаа-биле тургузар деп, В. И. Ленин бижээн. «Чаа, чырык амыдыралды тургузарынга аныяк чалыы күш-биле киржир дээш ол угланыышкын-биле ажылыңарны күштелдирицер, аныяк эштер!» деп, чалбыыштыг ленинчи кыйгырыг оолдарга болгаш кыстарга хамаарышкан.

Медерелдиг амыдыралче кирип тура, аныяктар партияның удуртулгазы-биле адаларның оруу-биле чоруп, революсчу чаңчылдарны уламчылавышаан, бистиң ниитилеливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедип турарлар. Социалистиг тургузугнуң болгаш революстуг демиселдиң бүгү үе-чадазында бистиң аныяктарывыстың көргүскен алдарлыг херектеринге, ленинчи комсомолдуң маадырлыг чартык чүс чыл төөгүзүнге, коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердингенинге Коммунистиг партия, совет улус чоргаарланып турар. Партияның удуртулгазы-биле ленинчи комсомол аныяктарның салгалдарынга ниитилел амыдыралының, политиктиг дадыгыышкынның, коммунистиг кижизидилгениң магалыг школазы апарган.

Партияның удуртулгазы-биле совет улус коммунизм тургузуушкунунуң бүгү угланыышкынарынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП-ниң XXIII съездизинин болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының ажылдап кылганы совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаарынче, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын база ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыг чоруун бедидеринче угланган организастыг, политиктиг болгаш экономиктиг хемчеглерни бистиң улузувус канчаар-даа аажок сорук кириишкин-биле боттандырып турарлар. Экономиканың хөгжүлдези үлетпүр бүдүрүлгезиниң шапкын темпилери-биле тодараттынар. Көдээ ажыл-агыйда байдал экижип турар. Чоннуң чаагай чоруу бедип орар. Чаа улуг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче совет кижилерни бо бүгү хей-аът киирип турар.

Партия ленинчи угланыышкын-биле моон соңгаар-даа быжыг болгаш чайгылыш чок чоруур.

Ленинниң чагыгларын күүседири дээш демисежири, ленинчи угланыышкын-биле чорууру деп чүл?, ол болза:

— коммунизм тургузуушкунунга чугула бүгү чүүлдерни кылыры, социалистиг Ада-чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын маадырлыг күш-ажыл-биле көвүдедири;

— коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезин, чоннуң культуразының болгаш чаагай чоруунуң көдүрлүүшкүнүн чедип алыры, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының методтарын сайзырангайжыдары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири дээш кызымак демисежири, күш-ажылдың кижизин хүндүлээринге кижизидери;

— бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини — бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңма чоруун болгаш найыралын, ажылчын аңгының, тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның мораль-политиктиг чаңгыс эвин моон соңгаар-даа быжыглаарын чедип алыры;

— совет күрүнени быжыглаары, социалистиг демократияны хөгжүдери, бистиң бүгү амыдыралывыска Советтерниң болгаш хөй-ниити организацияларының харыысалгазын база ролюн бедидери, күрүнени эргелеп башкарарының талазы-биле тодаргай херектерге ажылчы чоннарны улам калбаа-биле киириштирери болгаш коммунизм дээш идепкейлиг демиселчи —чаа кижини кижизидери;

— коммунистиг партияның хүрээлеңин доктаамал быжыглаары, партияның болгаш улустуң чаңгыс эвин камгалаары, партия болгаш күрүне амыдыралының ленинчи нормаларын шыңгыы сагыыры, принципиалдыг болуру, ажылга мергежилдиг чоруун көргүзери, биче сеткилдии, сагыш човангыры, чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаары, ниитилелге удур үүлгедиишкиннерге эптеш чок болуру, четпестерни шиитпирлии-биле илередири болгаш узуткаары;

— марксисчи-ленинчи теорияның арыг чоруун камгалаары, ниитилел хөгжүлдезиниң боттуг төөгүлүг байдалдарынга хамаарыштыр ону чогаадыкчы ёзу-биле байыдары, буржуаз идеологияның кандыг-даа илерээшкиннеринге удур эптеш чок демиселди чорудары;

— совет Төрээн чурттуң камгалал күчүзүн өстүрер дугайында доктаамал сагыш салыры, социалистиг Ада-чурттуң камгалаарынга, империалистерниң агрессиязын ойтур шаварынга армияның болгаш чоннуң белен чоруун доктаамал тургузары;

— бодунуң интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседири, империализмге болгаш реакцияга удур демиселге делегейниң пролетаржы чаңгыс эвин быжыглаары, капиталистиг кулданыышкынга болгаш дарлалга удур пролетариаттың революсчу демиселин, национал-хосталгалыг шимчээшкинни бүгү тала-биле деткиири, делегейниң социалистиг системазының күчүзүн, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаары.

Социализмниң болгаш коммунизмниң оруунга бистиң партиявыс, ажылчын аңгы, совет улус кымны-даа мурнай кирген. Совет улус төөгүлүг улуг харыысалгазын медереп билбишаан, марксизм-ленинизмниң улуг идеяларының тиилелгези дээш бодунуң бүгү күжүн берип турар.

СЭКП Төп Комитединиң **доктаадыры болза:**

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткелди бүгү партияның, бүгү улустуң херээ кылдыр көрбүшаан, аңаа белеткел талазы-биле политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга болгаш райкомнарынга, партия эге организацияларынга, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелинге, каттыжыышкыннарның болгаш шериг-өөредилге черлериниң политорганнарынга дагзыр.

Совет органнар болгаш хөй-ниити организациялары-биле, Совет Армияның база Шериг-Далай Флодунуң политорганнары-биле кады В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга тодаргай планны республика, край, область, округ, хоорай, район, бүдүрүлге, колхоз болгаш совхоз, шериг кезектери болгаш корабльдер аайы-биле ажылдап кылырын партия организацияларынга дагзыр.

Совет улустуң мурнунда туруп турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң канчаар-даа аажок улуг планнарын боттандырарынче кичээнгейни күштелдирери—В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун демдеглээриниң эң эки аргазы болур деп СЭКП Төп Комитеди санады. Кол күжениишкинни СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде салдынган экономиктиг, социал-политиктиг болгаш идеологтуг чугула сорулгаларны шиитпирлээринче угландырар.

Бистиң баштыңчывыстың болгаш башкывыстың чагыгларын күүседир дээш, ооң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур төөгүлүг хүнүн төлептиг уткуур дээш база улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының, колхозтарның инициативазы-биле социалистиг чарыштың калбарганын СЭКП Төп Комитеди сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелдиң дуржулгазын ажыглавышаан, чоннуң бүгү кезектеринге масса-политиктиг болгаш пропаганда ажылын калбартыр. Делегейниң революсчу шимчээшкинин, делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге база бистиң чуртувуска социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга марксисчи-ленинчи өөредигниң ужур-дузазын тайылбырлаарын; Коммунистиг партияның болгаш делегейде эң баштайгы ажылчын-тараачын күрүнениң үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң баштыңчызы, улуг бодалчы, революсчу В. И. Ленинниң төөгүлүг ролюнуң база революсчу чаартылгаларга марксизм-ленинизмниң ужур-дузазын ханызы-биле илередирин; Ленинниң улуг чагыгларын амыдыралга боттандырар дээш партияның, бүгү улустуң демиселин бүгү талазы-биле көргүзерин политиктиг бүгү ажылдың кол утказы деп санаар.

Коммунистиг үзел-бодалга болгаш ленинчи чагыгларга бердингенинге, буржуаз идеологияга, капитализмге эптеш чок болурунуң херээнге совет кижилерни кижизидеринче, совет улустуң хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ыңай хөгжүдүп, патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидеринче, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бүгү тала-биле быжыглаарынче политиктиг ажылды угландырар.

Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бистиң партиявыстың күчүлүг идейлиг чепсээ—марксизм-ленинизмниң теориязын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары ол кайгамчыктыг хүнге белеткел-биле холбаштыр эң чугула сорулга болур деп, СЭКП ТК санап тур.

СЭКП ТК-ның чанында Марсизм-ленинизмниң институду болгаш Ниитилел эртемнериниң академиязы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң институттары болгаш дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедралары марксисчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын — коммунизм тургузуушкунунуң экономиктиг айтырыгларын, социалистиг демократияны хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын ажылдап кылырынче, революстуг хосталгалыг шимчээшкинниң болгаш бүгү делегей хөгжүлдезиниң чорудулгаларын теория талазы-биле түңнээринче күжениишкиннерни мөөңнээр апаар. Маркстың—Энгельстиң—Ленинниң идеяларын хандыр өөренири болгаш пропагандалаары — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының үндезини болур. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткенмишаан, партия организациялары бүгү коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң, революсчу теорияны коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң калбак массаларының хандыр өөренириниң талазынга ажылды күштелдирер ужурлуг.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга белеткелге профэвилелдериниң киржилгезиниң талазы-биле социалистиг чарышка калбак массаларның инициативазын, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни хөгжүдеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ажылчы чоннарның күш-ажылын, чурттаалга байдалын болгаш дыштанылгазын организастаар талазы-биле ажылды күштелдиреринче угланган хемчеглерни ажылдап кылырын ВЦСПС-ке сүмелээр.

Ленинизмге шынчы болурунуң ёзузунга, Коммунистиг партияның өндүр улуг идеалдары дээш кызыгаар чок демиселдиң ёзузунга комсомолчуларны, совет аныяктарны кижизидеринче онза кичээнгейни салгаш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткел-биле холбаштыр комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазының планын ажылдап кылырын ВЛКСМ ТК-га сүмелээр. Аныяк кижилерни тура-сорукка, белен болур чорукка, ленинчи ёзу-биле чурттап болгаш демисежип билиринге кижизидери—комсомолдуң чаагай сорулгазы. Аныяктар, комсомол болза өөренир, өөренир болгаш өөренир деп Ильичиниң чагыгларын моон соңгаар-даа чүткүлдүг күүседир, марксисчи-ленинчи теорияны, эртемниң, техниканың болгаш культураның эң чаа чедиишкиннерин хандыр болгаш чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алыр, боттарының тура-соруун болгаш характерин медерелдиг сагылга-чурумнуг күш-ажылга каңналдырар хүлээлгелиг.

«Правда», «Известия», «Экономическая газета», «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд», «Комсомольская правда», «Красная звезда» солуннарның редакциялары, «Коммунист», «Партийная жизнь», «Политическое самообразование», «Агитатор» журналдарның редакциялары, СЭТА, ПМА, төп болгаш чер-чер солуннарының база журналдарының редакциялары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан материалдарны парлаарының планнарын ажылдап кылыр апаар. Ленинниң амыдырал-чуртталгазын болгаш хөй талалыг революсчу ажыл-чорудулгазын, ленинчи идеяларның чогаадыкчы байлаан, марксизм-ленинизмниң идеяларын амыдыралга боттандырар дээш СЭКП-ниң болгаш бүгү коммунистиг шимчээшкинниң демиселин парлалгага бүгү талалыг көргүзер.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Радио дамчыдылга болгаш телевидение талазы-биле комитет В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелди бүгү талалыг чырыдып, Ильичиниң овур-хевирин, ооң амыдырал-чуртталгазын болгаш революсчу ажыл-чорудулгазын, ооң теоретиктиг номналының байлаан тода болгаш хандыр көргүзерин хандырар, марксизм-ленинизмниң идеяларын амыдыралга боттандырар дээш партияның болгаш улустуң демиселин көргүзер апаар.

Ленинчи юбилейге белеткел-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Культура министерствозу эң эки шии болгаш музыка спектакльдеринге конкурс-көрүлделерни эрттирерин, концерттерниң тематиктиг программаларын тургузарын, Москвага, Ленинградка болгаш эвилелдешкен республикаларга «Уран чүүл—чоннуу болур» деп ленинчи кыйгырыг-биле байырлалдарны, В. И. Ленинниң амыдырал-чуртталгазы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг уран чүүлдерниң фестивальдарын чамдык хоорайларга эрттирерин, чурулга уран чүүлүнүң делгелгелерин организастаарын баш бурунгаар көөр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинематография талазы-биле комитет В. И. Ленинге тураскааткан уран-чечен болгаш документалдыг фильмнерни, марксизм-ленинизмниң тиилелгезин көргүзүп турар фильмнерни тургузарын, В. И. Ленин дугайында эң дээре уран-чечен, документалдыг болгаш эртем талазы-биле нептерөңгей фильмнерни калбаа-биле көргүзерин хандырар апаар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткелге чогаадыкчы эвилелдериниң киржилгезиниң планнарын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черлеринге сүмелээр.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюн коммунистиг тургузуушкунунуң талазы-биле СЭКП-ниң Программазында, партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринде болгаш Октябрьның 50 чылының байырлалы-биле холбаштыр хүлээп алдынган документилерде төлевилеттинген планнарны амыдыралга боттандырар дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелер-биле демдеглээринче ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенцияны, совет дайынчыларны СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

Революсчу тулчуушкуннарга, чаа ниитилелди тургузар дээш демиселге каңналган бистиң партиявыс, бистиң улузувус боттарының баштыңчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң улуг чагыгларын чайгылыш чок күүседир деп тендиш дивес быжыг шиитпирлиг чоруу-биле сорук кирген.

Владимир Ильичиге кайгамчыктыг тураскаалды — ооң өлүм чок идеяларының өндүр чаагай болгаш төлептиг боттаныышкыны болур коммунизмниң тудуун тургуспушаан, моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар бис. Бистиң хүрээлеңивисти улам сырый каттыштыраалы! Улам шудургу болгаш эрес-маадырлыг, сагылга-чурумнуг болгаш организастыг болуулу! Коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга улам чогаадыкчы инициативалыг болуулу! Коммунизм дээш демиселдиң революсчу марксисчи-ленинчи тугун бедик тудаалы!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының пленуму

Август 8-те Москвага Совет Армияның М. Фрунзе аттыг Төп бажыңынга ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының пленуму ажылдап әгелээн.

Пленум «Армияга, ужар чүүлге болгаш Флотка дузалаар эки-тура ниитилелиниң (ССРЭ-ниң ДОСААФ-ның) ажылының байдалының болгаш ону экижидер хемчеглерниң дугайында» 1966 чылдың май 7-де СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалының күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалажыр.

ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының даргазы, армия генералы А. Л. Гетман илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бурунгу чылын үндүрген доктаалында амгы байдалга таарыштыр ук ниитилелдиң чорудар ажылының калбак программазын берген деп, А. Л. Гетман чугулалап демдеглээн. Ол үениң дургузунда ДОСААФ-тың чоруткан ажылын тайылбырлааш, А. Л. Гетман ук ажылдың четпестерин демдеглээн болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодаргайлап чугаалаан. Эге организацияларга бүгү камгалал-массалыг ажылды чүткүлдүг экижидери ук ниитилелдиң кол болгаш соңгаарладып болбас ажыл болбушаан турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Пленум ажылын үргүлчүлевишаан.

(СЭТА-ның корр).

Хүн айтырыы—корум-чурум камгалалы

Бай-Тайга районнуң Тээли көдээ Совединиң девискээридаа улуг, чурттакчы чону-даа хөй. Ындыг болганда хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле көдээ Совет бүгү девискээрге доктаамал хемчеглерни ап чорудар хүлээлгелиг. Ынчалзажок көдээ Советтиң удуртулгазында турар хөй-ниити организациялары: эш-хуузунун судтары, эки-тураның улусчу дружиналары, херээженнер чөвүлелдери, корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия боттарының хүлээлгезин чедир күүседип шыдавайн турарын айтыр херек. Көдээ Советтиң девискээринде корум-чурум үрээриниң фактылары эвээжевейн турар. Арагалааш, алгыш-кырыш үндүрер, ажылшагы үзер, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин хажыдар кижилерге көдээ Советтиң талазындан кандыг-даа хемчег онаавайн турар. Оон уламындан Тээли, Дөн-Терек суурларда, Найырал салбырда ниитиниң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер болуп турар. Бир эвес район хемчээли-биле алыр болза, Тээли көдээ Советте корум-чурум үрээн таварылга кайы-даа Советтерден хөй. «Хулиганнааны дээш харыысалганы күштелдирер дугайында» 1966 чылдың июль 26-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын көдээ Совет кошкак күүседип турарын демдеглевес аргажок. Күш-ажыл кылып шыдаар кижилерни база аныяк өскенни ниитилелге ажыктыг ажылдарже хаара тудар хемчеглерни албайн келген. Кажар арга-биле хуузунда акша тып амдажаан, мангысталчак амыдыралче сундугар, арага-дарыже хандыкшыыр кижилер бар турда, хөй-ниитиниң организацияларын дамчыштыр олар-биле кижизидилге ажылын чорутпайн турар. Хамаатылар Чылбак, Шыырап, Самбың-оол олар каяа-даа ажылдавайн, хуузунда амыдырап чаңчыккан. Эргечагырга органының талазындан олар-биле кандыг-даа чугаа чок болуп турар. Херээженнерни совхоз бүдүрүлгезинге болгаш хөй-ниитиниң ажылдарынга киириштирер ажыл кончуг сула. Аныяк иелер Чанзан, Шыырап, Очур олар ажыл шагында арага-дарыже хандыкшыыр бак чаңчылдыг. Оларның ындыг аажы-чаңчылы херээженнер чөвүлелин болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларын дүвүретпейн турар.

Тээли көдээ Совединде хамаатыларның хууда малының учёт-даңзызын четче кылбайн турар. Совхозтуң Найырал, Дөн-Терек салбырларында чамдык кижилер малын нормадан ажыр өстүрүп алгаш, совхозтуң тараа, сигенин чиртип, күрүнеге когаралды чедирип турар. Көдээ Совет олче бичиидаа кичээнгей салбайн келген.

Тээли суурда эш-хуузунун суду (даргазы эш Степан), Найырал салбырда эш-хуузунун суду (даргазы И. Чымба), Дөн-Теректе эш-хуузунун суду (даргазы эш Сортай-оол) база эки-тура улусчу дружинаның штавы (начальниги Х. Танов) корум-чурум камгалалынга кошкак киржип турар болгаш ук организацияларның даргалары хөй-ниити даалгазынга ак сеткилдиг эвес чоруун көргүзүп турар.

Тээли көдээ Советтиң сессиязынга корум-чурум камгалалының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Аңаа хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы эш Муклайның илеткелин дыңнаан.

Санал берген депутаттар үстүнде айыткан четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш моон соңгаар корум-чурумну быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырарын саналдааннар.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

С. СЕРИН-ООЛ.

Сиген белеткели

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели үргүлчүлеп турар. «Ак-Эрик» колхозтуң сигенчилери сиген белеткелиниң планын 46 хуу күүседип, районнуң ажыл-агыйларының мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо колхозта Намзырай Седен-оолга удурткан сигенчилер бригадазы 600 тонна ажыг сиген белеткээр бердинген планын күүседир четкен.

«Тес-Хем» совхозтуң сигенчилери районнуң өске ажыл-агыйларындан дыка озалдап, оожум темпилиг ажылдап, планын чүгле 13 хуу чедирген. Ол совхозтуң малчыннары эштер Чагар-оол, Баян, Шыгжаа олар 10 тонна сиген белеткеп алыр планын 11—12 тоннага күүседип, шудургу ажылдааннар.

Чонну өөртүр

Тес-Хем районнуң төвү Самагалдай суурда тудуг организациязы сөолгү үеде шудургу ажылдап турар. Суурда 20 олуттуг чаа чунар-бажыңның, 50 оруннуг уруглар садының тудуун дооскан, чоокку хүннерде ажыглалга кирер.

ТУКТУГ БРИГАДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң Ооржак Манчың-Доржу удурткан сиген кезип белеткээр бригадазы бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнунга чоруп келген. Сөөлгү он хонуктуң түңнелинде Манчың-Доржунуң бригадазынга колхоз баштаар чери, партком Кызыл тук-биле кады акша шаңналды тывыскан.

Бригадада ам 53 тонна сигенни кезип сараатаан. Хол кадыыры-биле сиген кезип, бөлүп, сараатап турар колхозчулар ажыл нормазын хүн бүрү 110—120 хуу чедир күүседип турарлар. Бригаданың кежигүннериниң ортузунда Куулар Кенденни, Ооржак Спартакты, Ооржак Татыг-оолду база повар Ооржак Очуңмааны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санап турар.

О. САЙЫН.

Хүлээлгезин ажырган

Бии-Хем районнуң «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң хойжулары бо чылын күрүнеге тос тонна дүк садарын хүлээнгеш, ам 17,9 тоннаны дужаапканнар.

Колхозка бир хойга онааштыр 2,5 кг дүк алыр турган болза, 2,8 кг болган. Хой бүрүзүнден 3,2—3,6 кг чедир дүк кыргып алган. Доңгак Доржу, Александр Дамдың-оол ышкаш кадарчылар хойжу бригадаларда хөй. Оюн Адыя бир кошкардан-на 6 кг дүк кыргып алган.

С. ДАНГАА.

Патриоттарның атаказы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары август 3-тен 4-ке чедир Кьенфон можунуң кол хоорайы Каоланьны болгаш Тханьбиньде Тханьвинен деп шериг секторун атакалаан. Мурнуу-вьетнам патриоттар Каоланьче атака үезинде чалча шеригниң штаб-квартиразынче халдаашкын кылгаш, дайзынның быжыглаттынган элээн хөй туруштарын чазылдырыышкын-биле үрээн. Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, атакалар үезинде дайзынның 150 ажыг солдаттары сандан үнген.

Улусчу чепсектиг күштерниң дайынчылары август 6-дан 7-же дүне Сайгондан 15 километр мурнуу-барыын талага чугула 4-кү орукта Бенлук девискээриниң көвүрүүн үрээн. Сайгон биле Меконг хемниң унунуң аразынга харылзаа үзүлген турган.

Араб улустар дүжүп бербес

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, «Араб улустар кажандаа дүжүп бербес, олар израиль агрессияны соксадырынга ылап шиитпирлиг» деп, КАР-ның даштыкы херектер министри Махмуд Риад медеглээн.

Израиль араб девискээрлерни узуткаарынче чүткүлүн салып турар болганда, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң эрткен чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын хүлээвейн турар. Араб чоннуң кандыг байдалдыг турарын тодаргайлаар дээш, Израильдиң эжелээн девискээрлеринче КНО-нуң резолюциязын ёзугаар бодунуң төлээлекчизин КНО-нуң Чингине секретары У Танның чорударын Израиль база-ла ындыг чылдагааннарның уламындан чөпшээревейн турар деп, Махмуд Риад айыткан.

Иорданияга удур Израильдиң дайынзырак сөолгү үүлгедиглериниң база аңаа удур Израиль премьер-министрниң кыжаныышкын кылганының уламындан араб удурланыышкын харын күштелир деп, М. Риад онзалап демдеглээн.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

СЕРБИЯЛАРГА ШАХТЕРЛАР ХҮНҮ

БЕЛГРАД. Борнуң рудалыг бассейниниң коллективи Сербияның шахтёрлар хүнүн демдеглээн. Байырлал шахтёрлар оркестрлериниң концерттери-биле эгелээн. Улусчу танцының Новосибирскиден келген Сибирь ансамблиниң артистери шахтёрларның хүндүлүг аалчылары болган.

Чаңчыл ёзугаар Борга ол хүн шахтёрлар боттарының эштерин пенсияже үдээн.

ГДР-ДЕ БЕЛЕТКЕЛ

БЕРЛИН. ГДР-ниң көдээ ажыл-агый школаларынга болгаш дээди өөредилге черлеринге 1966—1967 чылдарда 90000 кижи эртем чедип алган.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРГА ӨӨРЕНИР

ГАВАНА. Революция чылдарының дургузунда муң-муң куба оолдар, кыстар ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга техниктиг дээди, ортумак эртемге, чүүл-бүрү тускай эртемнерге өөренип алган.

Гавананың Максим Горький аттыг даштыкы дылдар институдунга чоокта чаа 1700 кубалар социалистиг чурттарга өөренир тускай белеткелди дооскан.

База бир бөлүк куба өөреникчилер аъш-чем, металлургия, нефть болгаш балык үлетпүрүнүң ажылдакчылары болур тускай эртемнерни үш — беш чыл дургузунда Совет Эвилелинге, Болгарияга, ГДР биле Чехословакияга шиңгээдип алыр.

(СЭТА).

Ядыыларга негелде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа эрткен Вашингтонче поход үезинде «Тынгарлыышкын хоорайынга» хоргадаан ядыылардан америк эрге-чагырга черлери 71795 доллар өре негээн.

АКШ-та чоннуң ядараан, эрге-шөлээ чогунуң илерели болган ол шуугай хоорайжыгаш америк найысылалдың төвүнге алды неделя дургузунда турган. Ол алды неделяның дургузунда ооң чурттакчылары Американың миллион-миллион ядыыларынга дуза чедиреринче чазакты болгаш хоойлужудукчуларны кыйгырбышаан, күрүнениң албан черлериниң, конгресстиң эжиктерин бакылап дилег кылып келген.

Ынчалза-даа ол кыйгырыглардан чүве бүтпээн. Чазак болгаш конгресс оларның чаңгыс-даа дилээн күүсетпээн. Национал гвардияның кезектери болгаш диштеринге чедир чепсегленген полиция конгресстиң чөпшээрелин, чазактың дужаалын ёзугаар бульдозерлер ажыглаш, «Тынгарлыышкын хоорайын» үреп каапкан, ооң хөй чурттакчыларын тудуп кара-бажыңнаан.

Моон соңгаар ындыг чүве болбазын дээш, олар ам «хоорайжыгаштың турган черинден ону чайладып, арыглаанының шүүдели» кылдыр көпеез-даа чок ядыыларны торгап, 71795 доллар өре төлеп берицер деп, олардан негелде кылган. Ол өрени төлеп бербес болза, херекти судче шилчидер бис деп, чагырга черлери кыжанган.

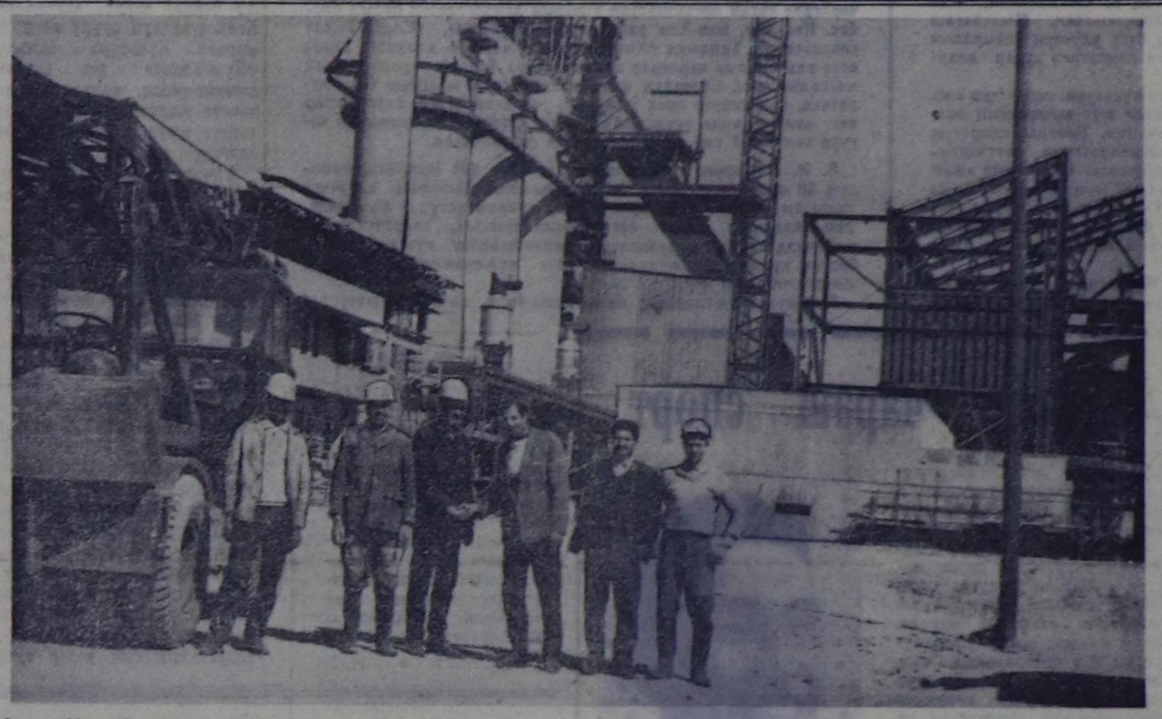

Алжир Улус Демократтыг Республика. Аннаба хоорайда металлургияның улуг комбинадын тудуп турар. Ону дериринге Совет Эвилели киржир. Совет тускай эртемниглерниң дузазы-биле ол бүдүрүлге чериниң кислород-конвертор цегин болгаш лабораториязын тудар. Комбинаттың баштайгы эзлчээ чылдың-на 350 муң тонна кан бүдүрүп турар болур. Комбинат баштайгы продукциязын 1969 чылда бээр.

ЧУРУКТА: комбинаттың тудуг участоктарының бирээзинде. А. БОГОМАЗТЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөй-ниитиниң күжү

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың хөй-ниитизи күштүг негелде салгаш, политиктиг хоругдалга турган 67 кижини хостаттырып үндүрген. «Такаригуа ортулукка кара-бажың хоругдалын эрттирип тургаш, ол коргунчуг кара-бажыңның кижи шыдажыр арга чок берге байдалынга удурланганын илергейлеп, эштери-биле кады аш чарлаан каш-даа кижи оларның аразында бар. Ылаңгыя Венесуэланың профэвилел удуртукчузу Кармело Лаборит хосталган».

Ынчалзажок «Күрүнениң айыыл чок чоруунга хора чедирер үүлгедиглер кылган» деп алалаткан хөй коммунистер болгаш өске-даа патриоттар кара-бажың хоругдалында ам-даа хинчектеттирбишаан. Бүгү политиктиг хоругдатканнарны хостаар дугайында негелде бүгү чуртта улам күштүг дыңналып турар.

Дайынзырактарның чөңгээзи

АММАН. (СЭТА). Иордан армияның төлээлекчизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, аткылажырын соксадыр дугайында дугуржулганы израильдер август 8-те эртен база катап чөрчүп үрээн. Олар Иордан хемниң соңгу талазынга иордан шериглериниң Аль-Каттаф болгаш Аль-Маншиа девискээрде туруштарын үгербоолар, пулемёттар-биле боолаан.

Иордан шериг кезектери боолаашкынга харыы берген.

Хлорелла—октаргай үнүжү

Парлалганың медээлер агентилели «Химия болгаш амыдырал» журналдың август номеринге парлаттынар Борис Коноваловтуң чүүлүн номчукчуларга бараалгаткан. Ону чамдык кызырылдалар-биле «Шынның» номчукчуларынга сонуургаттывыс.

1966 чылда Сибирьнин эртем-шинчилел институттарының бирээзинге көстүп көрбээн шенелдени чоруткан. Хлорелла дээр суг үнүжүнүң дузазы-биле багай агаарын арыглап турар хаалчак кабинага лаборант Галина М. бүдүн айның дургузунда чурттап келген. Ук институтка өстүрген суг үнүжү кижиниң үндүр тынган хөмүрзүг ажыг газын шиңгээдип алгаш, ону кислород кылдыр хуулдуруп бээрге, кижи оон тынып турган. Бо шенелдеге сугнун эргилдезин база хаалчак кылдыр тургускан.

Космиктиг корабльдерге кислород «бүдүрүкчүзү» кылдыр хлорелланы шилип алганы таварылга эвес. Чер кырынга безин кислородтуң курлавырының сезен хуузун суг үнүштери, ооң иштинде хлорелла «бүдүрүп» турар болгай. Хлорелла — үүрмек үнүш, ооң чаңгыс үнүжүн микроскоп чокка көрүп шыдавас, олар шупту каттышкаш чиндигир ногаан болуп көстүп чыдар.

Хлорелланың химиктиг составы кончуг үнелиг. Ооң дензизиниң чартык кезии белоктар болур. Деннеп көөр төлээде, бобылыг үнүштериниң дээре сорттары 30 хуу чедир, а кызыл-тас 18—24 хуу белоктуг дээрзин сагындырып каалы. Хлорелланың дензизиниң өске кезии колдуунда-ла үстер болгаш углеводтар, ооң иштинде А, B_1, B_2, B_6 B_{12}, С, Д болгаш өске-даа витаминнер бар. Хлореллага сонуургал чүгле октаргай-биле холбашпаан. Чамдык чурттарда оон кылган далганны мал чеминге ажыглап, а Японияда мырынай чаш уругнун өзүлдезинге эки салдарлыг дээш хлорелла холаан конфеталарны бүдүрүп турар.

Хлорелланы космоска үндүрүп турган. Дыка хөй совет кылымал спутниктерге, ооң иштинде Уголёк болгаш Ветерок деп ыттарны салып үндүрген «Космос-10» спутникке хлорелла суп каан шил сава Черниң радиация куржаан эртип турган. Дензи чок байдалга ол үнүштүн өзеринге болгаш көвүдээринге космиктиг радиацияның салдарын шинчилеп турган.

Чер кырынга хлорелланы тускай белеткээн холдерге, лабораторияларда шил саваларга өстүрүп турар. Ынчаарга Сибирьнин ук институдунуң ажылдакчылары ону кончуг биче херекселге өстүрген. Ол дээрге ниити хемчээли сес дөрбелчин метр хире, ханазынын кылыны беш миллиметр, тускай чырыткылыг чуга шил сава-дыр. Савада чүгле беш чүс грамм хлорелла бар, ынчанмыже ол чаңгыс кижинин тынарынга четчир кислородту ылган шыдаан.

Галина М. шенелдеге бир дугаар кирбээн. Ооң мурнунда база кижилер «хлорелла агаарынга» туруп турган. Бо нарын шенелдени минута, шак, хүн иштинде шенеп келген. Маңаа өске-даа үнүштерни шенээн. Чижээ, магнолияның бүрүлери база хөмүрзүг ажыг газты кислород болгаш углевод кылдыр хуулдуруп шыдаар. Ынчалза-даа ол-ла үнүш кижиге хоралыг бүдүмелдерни база ылгаар. Бир моондак магнолияны удуур черге салып алырга, эртен баш аарып туруп кээр болгай. Ынчангаш магнолия биле кижи эптежип шыдавас. А үжен хонуктун дургузунда кылган дуржулга кижи биле хлорелланың бүрүн дүгжүп болурун бадыткаан.

Ынчалза-даа ол айтырыг ооң-биле шиитпирлеттинмээни билдингир. Константин Циолковский «кижи — үнүш» аразында газ эргилдезиниң дугайын мынчаар бижээн: «Оран-саваның чурттакчыларының хереглээр кислородун дазылы-биле, бүрүзү-биле, чимизи-биле четчир кылдыр бээр үнүштерни тургузар херек. Бир эвес дириг амытаннар хөй кислородту тыныптар болза, кижилерге агаар чедишпестеп, суларай бээр, а үнүштер хөмүрзүг ажыг газтың хөй болганындан дүрген өзер. Бир эвес кижилерниң тыныжы чиик болза, үнүштерге хөмүрзүг ажыг газ четпестеп, олар суларай бээр». Ындыг чүве төлээде ырак космиктиг орукче аъттаныр мурнунда кижи биле үнүштүн аразында хемчээлин тодарадыры чугула. Сибирьге кылган үжен хонуктуг шенелде ол талазы-биле хөй чүүлдү берген.

Ол-ла шенелдеге сугнун эргилдезин база бирле дугаарында хаалчак кылдыр тургускан. Ол чүү дээни ол?

Кижиге суг эргежок чугула, ооң-биле кады кижиниң организми бүдүмелдер солчуушкунунуң богу-биле хирленген сугну ылган үндүрүп турар. Ол сугну катап ажыглаар кылдыр арыглаар херек. Хөй-хөй үнүштер, ооң иштинде хлорелла база бактериялар-биле кады хөгжүвүшаан, кижиниң организминиң ылган үндүрген чүүлдерин чемиш кылдыр ажыглап, ооң органиктиг кезиин ажыдып, а минералдыг бүдүмелдерни хереглеп болур. Агым сугларның арыг болурунун үндезини база-ла ында. Сибирьниң эртемденнери ону өөренип көргеш, үнүш-биле кады чамдык физика-химиялыг аргаларны ажыглавышаан, күрүне стандартының негелделеринге дүгжүп турар сугну үндүрүп алыр аргазын тыпкан.

«Кижи — үнүш» системага сугнун бүрүн эргилдези үш хонуктуң дургузунда болдунар. Ындыг болганда үжен хонукта кижини киириштирбишаан системага суг эргилдези элээн каш катап болдунганы билдингир-дир. Шенелдеге турган кижи сугнун анаа эвес апарганын эскерген ирги бе деп айтырган мен.

— Эскерген-даа ышкаш-тыр мен — деп, Галя харыылады.— Хенертен стаканнарымны солупкан чүве. Оон мен бодаан мен... Ынчаарга ооң соонда арыглап каан сугну каш хонук бурунгаар берип эгелээнин дыңнадыпкан. Ындыг болганда эскербээн-дир мен...

Хаалчак байдалга алдынган сугнун эки шынарын бо чугаалажыг херечилеп турар.

Хлорелланың тускай хевирин өстүргени, ай хуусаалыг шенелдени кылганы — янзы-бүрү мергежилдиг эртемденнерниң коллективтиг ажылының түңнели. Олар чүгле биологтар болгаш эмчилер эвес, а харын физиктер, инженерлер болуп турар.

Бо шенелде чүгле космиктиг шинчилелдерге бараан болуру-биле кызыгаарлаттынмас, харын Чер кырының хереглелдеринге база хамааржы бээр. Ол арга-биле өске-даа микроорганизмнерни сайгарып болур апаар. Ындыг болганда чоокку чылдарда янзы-бүрү эмнер, витаминнер, белоктар алыры бөдүүнчүүр... Октаргай делгемин шинчилээри-биле белеткээн космиктиг шенелделер Чер кырының эртеминге болган бүдүрүлгезинге кайы хире салдарлыг болуп турарының база бир барымдаазы бо-дур.

КӨДЭЭ БИБЛИОТЕКА БОЛГАШ НОМЧУКЧУ

Көдээ библиотекарь кижи номчукчулар-биле ажылды чорударда колхозтуң азы совхозтуң экономиказын, ажыл-агыйын, чурттакчы чоннуң составын, оларның культурлуг деңнелин, амыдыралының болгаш күш-ажылының байдалын билген турар ужурлуг.

Бо бүгүнү көдээ библиотека бүрүзү өөренип көргеш, номчукчуларның санын тус-тус бөлүктерге үзүп алган турар. Чижээ, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглери, көдээ механизаторлар болгаш пропагандистер дээш оон-даа өске. Тускай эртемниг номчукчулар-биле ажылды чорудуп тургаш, оларның кандыг негелделиг болуп турарын, бодунуң тускай эртеминиң азы хөй-ниитичи ажылының талазы-биле кандыг литератураларны хереглеп турарын өөренип көөр. Ылаңгыя оларның хөй кезии янзы-бүрү бөлгүмнериниң, семинарларның удуртукчулары, пропагандистери, лекторлар болуп турар.

Библиотекарьның кол сагыш салыышкыны— оларны чаа келген литературалар-биле, колхоз азы совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчы дуржулгазын чырыткан литературалар-биле таныштырары болур. Көдээ библиотекарь кижи номчукчуларның бо бөлүү-биле ажылдап тургаш, суурнуң чурттакчыларының ортузунга номну пропагандылаар херекке оларны дузалакчылар кылдыр бодунче хаара тудуп алыры эң ажыктыг болуп турар.

Амгы үеде дыка хөй көдээ интеллигентилер библиотекарьның бирги дузалакчылары болу берген болгаш оларның хөйү библиотека чөвүлелдериниң кежигүннеринде хаара туттунган, номчукчулар ортузунда массалыг ажылдың янзы-бүрү солун хевирлерин чорудуп, көдээ чонга номну нептередириниң ёзулуг дузалакчылары апарган.

Көдээ механизаторлар колхоз азы совхоз бүдүрүлгезинге шиитпирлиг күш болуп турары билдингир болгай. Механизаторларның янзы-бүрү составы боттарының кылып турар ажылының, башкарып турар техникаларының аайы-биле литератураларга улуг сонуургалдыг. Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бодунуң ажылының талазы биле база-ла ындыг негелделиг, сонуургалдыглар. Ынчангаш библиотекарь оларның негелдезин хандырып, билиг мергежилин бедидеринге дузалаар сорулга-биле хереглээн номнарын тып бээр, болгаш оларга сүмелээр. Бо херекке номнар делгелгелерин чорудары эргежок чугула. Чижээ: «Аныяк механизаторларга номнар», «Көдээ ажыл-агый механизациязының талазы-биле чүнү номчуп болурул?», «Механизация талазы-биле номнарны номчуңар», «Бодуңнуң республикаңны билир сен бе?» дээш оон-даа өске аттарлыг.

Партия чырыдыышкынының өөредилгезиниң чедиишкинниг болур чоруу пропагандистерниң белеткелинден, билиинден болгаш мергежилинден кол хамааржыры билдингир болгай. Ынчангаш ол бөлүк-биле ажылдаарда өөредилгениң темаларының талазы-биле немелде литератураларны пропагандистерге шилип бээри, эртем-тайылбырлыг номнарның даңзызын тургузары, номнар делгелгелерин организастаары болур. Аңаа «Сөс—чидиг чепсек», «Ленин партийжи пропаганданың уран мергежилиниң дугайында», «СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлери амыдыралда», «Бистиң республикавыстың эрткен болгаш амгы үелери», «Прометей» дээш өске-даа темаларлыг делгелгелерни аңаа хамаарыштыр тургузар.

Бүдүрүлгеге киржир аргазы чок, өг-бүлениң ажы-тол кижизидилгезинде хөй херээжен чон туруп турар болгай, оларның-биле база-ла тускай ажылды чорудары, оларга кандыг номнарны шилип бээри библиотекарьдан хамааржыр, ол ышкаш өөреникчилер-биле база-ла тускай сорулгалыг, угланыышкынныг ажылды чорудары негеттинип турар.

Кандыг-даа эки организакчы библиотекарь кижи хөй янзы хевирлиг бүгү ажылды чаасказан кылып четтикпези билдингир, ынчангаш суурнуң хөй-ниитизи-биле доктаамал харылзааны тудары кол чүүл болур.

Бистиң республиканың хөй санныг көдээ библиотекарьлары боттарының номчукчуларын тус-тус бөлүктерге үзүп алган, оларның-биле ажыл чорударынга эки дуржулгаларлыг болу бергеннер. Ындыгларга Таңды районнуң Балгазын, Кочетов, Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал, Торгалыг, Каа-Хем районнуң Бояровка, Көк-Хаак, Чөөн-Хемчиктиң Ийме библиотекаларын хамаарыштырып болур.

Бо адаанывыс библиотекаларның ажылдакчылары часкы, күскү сезоннуг ажылдар үезинде боттарының ажылын хову турлагларынче угландыр тургузуп, ховунуң ишчилери күрүнеге, чонга улуг үүлени бүдүрүп берип турар деп чүвени эки билирлер. Оларга чүгле чечен чогаалдың эки номнарын чедирип турар эвес, механизаторларның, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң билиин бедидеринге херектиг номнарны хову турлагларынга чедирип турар.

Хөй-хөй библиотекарьлар ховуда ажыл-ишчилерниң ортузунга беседа, номнар дугайында тайылбыр, ыыткыр номчулга чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, агитхуудустарны үндүржүп турар. Ындыгларга Ефросима Егерова, Монгуш Маңмаа, Зоя Доржу-оол болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Амгы үеде мал чеми белеткээр ажыл республикада хайныккан, ам удавас дүжүт ажаалдазы база түлүктели бээр болгай. Ховунуң ишчилеринге чечен чогаалдың, көдээ ажыл-агыйның литератураларын чедиреринден ангыда, В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралының дугайында номнарны, ооң чогаалдарын көжүп чоруур библиотека бүрүзүнге тургузары, пропагандылаары көдээ библиотекарь бүрүзүнүң кол сорулгазы дээрзин утпас херек. Ол ышкаш Ленинчи комсомолдуң 50 чылы база чоокшулаан, ынчангаш комсомолдуң эртип келген оруктарын, эрес-маадырлыг чоруктарын көргүскен номнарны, аныяктарны дайынчы, революсчу, күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидип турар литератураларны пропагандалаары бистиң шуптувустуң херээвис болур.

М. ПОСКОТИНА,

республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының методика килдизиниң эргелекчизи.

ХҮЛЕР ДЕҒ ШЫНГАННАРЛЫГ

МИЛЛИОННАРНЫҢ ХАНДЫКШЫЛЫ

Совет күш-культуржуларның хүнүн бөгүн бүгү чурт бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп турар. Хөй миллион совет кижилерниң кадыкшылы, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар аргалыы, дадыгыышкыны, оран камгалалынга белени — бисте күш-культураның болгаш спорттуң алыс утка-шынары ол. Октябрь революциязының сөөлүнде спорт бистиң чуртка ниити партияның болгаш күрүнениң херээ кылдыр чаарты тургустунган.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле Коммунистиг партия, Совет чазак ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяктарның кижизидилгезинге спорттуң ужур-дузазын бедин-биле үнелеп, ону бүгү болдунар арга-биле деткип келген. Ол дугайын В. И. Ленинниң: аныяктарга омакшылдыг болгаш сергелең чорук онза херек. Кадыкшылдыг спорт, гимнастика, эштиишкин, экскурсиялар, янзы-бүрү күш-культура мергежилдери база угаан-бодал сонуургалдары, өөредилге, шинчилелдер дээш, бо бүгүнү болдунар-биле кады кылыр херек дээр дугайында чагыы херечилеп турар. Ынчангаш спорт дугайында партийжи хүн бүрү сагыш салыышкынның ачызында бисте күш-культура ниити күрүнениң херээ, бүгү улустуң массалыг хандыкшылы кылдыр ындыг бедик чадаже көдүртүнген.

Каш-ла сан-фактыларны көрүптээлиңер. ССРЭ-де 206 муң ажыг күш-культура болгаш спорт коллективтери, клубтары бар. Оларда 54 миллион спортчулар хаара туттунган. Күш-культураны доктаамал кылып турар. Юбилейлиг 1967 чылда Бүгү-эвилелдиң V спартакиадазынга безин 80 миллион ажыг кижи киришкен, 50 миллион туристер чыл бүрүде хөй-хөй походтарны кылып турар. Дээди өөредилге черлеринде күш-культураның 60 факультеттери, 18 тускай техникумнар, мастерлер болгаш тренерлериң 9 школалары бар. Спорттуң материалдыг баазазы четчири-биле хандыртынган.

Үстүнде бүгү чүүлдер совет спортчунуң мергежилин бедидеринге улуг идигни берип турар. Харын мооң ужурунда спорттуң кол-кол хевирлеринге бирги черлерниң хөйү бисте болуп турар. Совет спортчулар делегейниң 1200 рекордтарын чаарткан, 217 алдарлыг спорт мастерлери Олимпий оюннарының чемпионнары. Спорттуң 37 көскү мастерлери Ленин орденниг, хөй санныг спортчулар, оларның аразында Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң башкызы И. К. Сможевских, өске орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткылаан. Мынчангаш Совет улус Күш-культуржулар хүнүн бүгү улустуң байырлалы кылдыр 1939 чылдан бээр калбаа-биле демдеглеп турар апарганының ужуру-даа ол.

Бистиң республикавыс, шаанда күш-культура, спорт деп сөстү безин билбес чоннуг чорза-даа, Совет эрге-чагырганың чылдарында спортчу хере базымнарны кылган. Тывада спорттуң эки-тура үш ниитилелдери 154 эге коллективтерни каттыштырып турар. Оларның кежигүннери болбушаан, 42 муң 800 ажыг кижи күш-культурага болгаш спортка, 17 муң 200 хире кижи туризмге доктаамал киржип турар. Спорттуң тыва хүреш, волейбол, хөл-шыдыраа, хаактаашкын, баскетбол ышкаш хевирлери республиканың хоорайларында-даа, көдээзинде-даа дыка калбарган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» 1966 чылда хүлээп алган доктаалының сөөлүнде база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл, ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга белеткелдер-биле холбаштыр күш-культура болгаш спорт Тывада хемчээл талазы-биле калбарып, шынар талазы-биле бедип турар. Чүгле бо чылдың эрткен айларында безин спорттуң 12 хевирлеринге түңнел маргылдаалар чоруттунган. Оларның иштинден спорттуң национал хевирлеринге, херээженнерниң бирги спартакиадалар эге коллективтерден эгелээш, республиканыынга чедир, хөй киржикчилиг, бедик деңнелге эрткилээн. Бистиң спортчуларывыс элээн каш зона болгаш ЭСН маргылдааларынга эки түңнелдиг киришкилээн. Күш-культуржулар хүнүн бөгүн 8270 хире разрядчыларлыг, ооң иштинде 61 бирги разрядчы спортчуларлыг, спорт мастеринге 6 кандидаттарлыг ужуражып турар бис.

Чамдык районнарда болгаш коллективтерде спорт болгаш күш-культура ёзулуг массалыг шинчилиг болуп, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге доктаамал ажыглаттынып турар. Ындыг черлерниң чижээнге Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарны, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларны, Барыын-Хемчикте «Большевик», Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтарны, «Улуг-Хая», «Торгалыг», «Сүт-Хөл» совхозтарны, «Динамо» эки-тура спорт ниитилелин, педучилищени киирип болур.

Спорт херээн канчаар организастап болурунуң эки чижээн Барыын-Хемчикте «Большевик» колхоз көргүзүп турар. Колхоз баштаар чериниң, партия, комсомол, күш-культура организацияларының доктаамал сагыш салыышкынының ачызында ында спорттуң материалдыг баазазы, спортчуларның дериг-херекселдери, чаңгыс аай хеви бүрүн хандыртынган. Янзы-бүрү маргылдаалар, кожаларынче үнүүшкүннер үргүлчү болуп турар. Аныяктарның эң хөй хуузу спортка идепкейлиг киржип келген. Ынчангаш ол коллектив районга спортчу бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Мындыг чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Ынчалзажок, бөгүн Куш-культуржулар хүнүн демдеглеп тургаш, кижизидилгениң бо массалыг болгаш дээштиг чепсээниң коммунизм тургузукчузу чаа кижини бүгү тала-биле дески кижизидип сайзырадырынга четче ажыглавайн, ону ам-даа хөй черлерде багай организастап турарын демдеглевейн барып болбас. Каа-Хем, Бии-Хем районнарда, «Тес-Хем», «Совет Тыва» совхозтарда, Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозта дээш, өске-даа чамдык черлерде күш-культура болгаш спорт ам-даа массалыг эвес. Спорттуң чамдык хевирлери, ылаңгыя чиик атлетика, аът спорту онза хожудап, ол хевирлерге көргүзүглер каш чыл иштинде экиживейн келген. Спорт баазаларынче чогуур кичээнгей хөй черлерде ам-даа салдынмаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл, комсомолдуң 50 чыл болур оюнга белеткенмишаан, Тываның спортчулары ам-даа хөй чүүлдерни кылыр апаары үстүнде фактылардан илдең-дир. Спорт организацияларының, спортчуларның мурнунда ол улуг сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш, бистиң күш-культуржуларывыс улуг күжениишкинни салыр дээрзи чигзиниг чок.

Күш-культуржуларның байырлалы-биле, эргим спортчулар!

ЧУРУКТА: «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң командаларының чоокта чаа болуп эрткен республика маргылдаазының үезинде көдээ спортчуларның ойнап турары. Сеткиниң оң талазында Тожу районнуң командазының капитаны В. Агбаанның паастап турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

КҮШТҮГЛЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

КӨДЭЭ СПОРТЧУЛАР

Көдээнин ажыл-ишчилерин, аныяктарны спортче хаара тудар дизе, бир-ле дугаарында оларның негелдезин хандырып шыдаар спорт баазазын тургузуп алыры негеттинер. Бистиң Эрги-Барлык суурга каш чыл бурунгаар район төптеринден азы хоорайлардан аалдап келген аныяктар эки дыштаныр, хөглээр черлер тыппайн, чалгаарап эгелээр турган болгай. Ам байдал шуут өскерилген. Колхозувустуң сууру өзүп сайзыраан. Культура бажыңы, «Күш-ажыл» деп стадион, аныяктарның, колхозчуларның хостуг шактарын культурлуг, хөглүг кылдыр эрттирип алыр одаглары апарган.

Спорт дээрге чүгле чалгаа чазып алырының аргазы эвес, а көдээ аныяктарны күш-ажылга, найыралга болгаш бөгүнгү аныяк кижиниң төлептиг мөзү-шынарларынга кижизидериниң база бир онза чугула кеззэ болур болгай. Ынчангаш «Большевик» колхозтуң баштаар чери, партком болгаш комсомол комитеди колхозка күш-культураны, спортту улам сайзырадыр, хемчеглерни чорудуп келген.

«Күш-ажыл» деп стадионну тударынга колхозчу аныяктар, комсомолчулар болгаш школачылар идепкейлиг киришкен. Суурувус төвүнде долгандыр ногаанчыттынган стадионувус, кежээниң-не улуг-биче чоннуң чыглыр, хөглээр черлериниң бирээзи апарган. Колхозтуң спортчуларының кедер тускай хептерин, спорт херекселдерин садып алырынга колхоз баштаар чери 600 рубльди үндүрүп берген. Бүгү комсомолчуларның хуралынга чугаалашкаш, спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге секцияларны тургускан бис. Школада күш-культура башкызы, чоокта чаа волейбол талазы-биле Новосибирскиге болган зона маргылдаазынга барган тыва команданың кежигүнү Александр Ооржакка удурткан волейболдуң команда Барыын-Хемчик районга беш чыл улаштыр бирги черни быжыы-биле тудуп турар. Бистиң колхозтуң ча адыгжылары эрткен чылын республика маргылдаазынга тускай командалыг киришкеш, үшкү черни әәлээн.

Спортчу мергежилди улам бедидер. база ийи колхозтарның аныяктарының найыралдыг харылзаазын быжыглап, тургузуп алыр сорулга-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга эрткен чазын аалдап баргаш, янзы-бүрү маргылдааларны эрттирип, оларны спорт талазы-биле чарышка кыйгырган бис. Шемижилер ону күзелдии-биле хүлээп алган. Чоокку хүннерде биске олар харыы аалдаашкынны кылырлар.

Бо чылын кышкы үеде спорт ажылын кошкатпас аргалыг болдувус. Школада спорт залы ажыглалга кирген.

В. ИРГИТ,
колхозта спорт чөвүлелиниң даргазы.

Башкы болгаш салгакчылары

Эге школа сөөлүнде өөредилгениң дөрт чылы билдиртпейн эрте берген. «Чоокта чаа-ла бешки классчылар эвейикпе, ам сести доозуп турар» деп, Хову-Аксы сес чыл школаның күш-культура башкызы коммунист Федор Михайлович Малютин өөрүп бодаан. Бо чылгы болгаш ооң мурнунда чылдарда-даа школа доосканнарга бо башкы күш-культурага хандыкшылды сиңирип, оларны эрестер, кашпагайлар болдуруп каанынга чоргаарланып-даа турган боор.

Таңды районга школачыларның спортчу маргылдаалары бо-ла болгулаар. Хову-аксычылар чиик атлетикага, хаакка үш чыл улаштыр аштырыышкын деп чүвени көрбээн. Республиканың каш удаа чемпиону, боттарының чажыт назылыглары Бай-Хаактың школачыларын безин тиилеп каап турар.

Школада спортчу коллектив тургустунган, ында өөреникчилериң барык кезии киржип турар. Эң эки аныяк спортчулар башкызының дузалакчылары — хөй-ниитичи инспекторлар апаргылаан.

Федор Михайлович аныяк спортчуларны белеткеп өстүреринге, секциялар ажылындан аңгыда, күш-культура кичээлдери онза рольдуг деп санап турар. Ынчангаш кичээлдерге эң хынамчалыг болгаш шыңгыы белеткеннер. Уроктарга спортчу шинчилиг, аянныг кеттинген келир. Янзы-бүрү мергежилдерни ылап кылырын, эптиг болгаш чараш хөделирин өөреникчилеринден негеп турар, а олары күзелдии-биле күүседир.

Бешки класска эрткен кичээлдерни эки сактып олур мен. Ниити сайзыралдың мергежилгелериниң соонда, бүгү классты залды дургаар чыскаапкан. Кандыг-бир шимчээшкиннерни канчаар күүседирин башкы тайылбырлап, боду көргүзүп турган. А ооң соонда өөреникчилер башкызының айтып бергенин ёзугаар-ла күүседип, чаа мергежилгелерни шиңгээдип алганын көргүскен. Моон алгаш көөрге, чаа теманы өөреникчилери быжыы-биле шиңгээдип алзын дээш, башкы сеткилиниң ханызындан оралдашкаш, бедик түңнелди чедип ап турар.

Ф. М. Малютинниң ажылдаар планнары үүрмектерге чедир тодаргай. Башкы өөредилге шактарының минута бүрүзүн халас эрттирбезин шыңгыы планнап алыр. Ол сорулга-биле янзы-бүрү көргүзүлге материалдарын өөреникчилери-биле эмиглежип кылып турар. Ол уругларны эки билир болгаш хүндүлээр. Ол дээрге башкының үре-түңнелдиг ажылдаарынга ужур-дузалыг.

Федор Михайлович Хову-Аксының 8 чыл школазынга ажылдап эгелээр үеде, ында байдал сандаргай турган. Аныяк башкы бергелерден чалданмайн, күш-ажыл башкызы Владимир Нестерович Иконников-биле сүмелешкеш, четпес чүүлдерни четчелеп кирипкен. Маңнаар орукчугаштарны кылып, волейбол болгаш баскетбол шөлчүгештерин дерип тургускан. Шак оон эгелээш-ле спортчу оюннарга өөреникчилериниң сонуургалы өөскүп эгелээн. Чайгы дыштанылганың үезинде спортчу маргылдаалар чидиг-чидиг үргүлчүлеп турар. Ынчангаш хову-аксычылар маргылдааларга тиилеп турарының дугайында кижи кайгаар чүве чок.

Малютин күш-культура кижизидилгени идепкейлиг-биле пропагандалап турар. Өөреникчилери-биле кады «Школада спорт» деп бюллетеньни үндүрүп келген. Таңды-Уланың бедиктеринге, Чагытай хөлче чадаг, Кызыл — Хову-Аксы аразынга чадаг-тергелиг походтарны каш удаа эрттирген.

О. КОРОДА.

Бүгү чоннуу болдурар

Бүгү совет спортчулар бодунуң чаңчыл болган байырлалы — Күш-культуржуларның Бүгү-эвилел хүнүн бөгүн 29 удаа байырлап, Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде демдеглеп эрттирип турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары-биле кады Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту хөгжүдүп сайзырадыр дугайында сагыш салыышкынны хүн бүрү салып турар. Ооң чижээ спортту болгаш күш-культураны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың августа үндүрген доктаалы болур.

Чөөн-Хемчик районнуң спортчуларының Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга алдаржыткан спартакиадазы спорттуң кышкы хевирлеринден эгелээш, чайгы хевирлеринге чедир ам-даа уламчылавышаан. Бо-ла эрткен маргылдааларга районнуң күш-культура коллективтеринден ниитизи-биле 6 муң хире спортчулар киришкен, оларның барык 80 хуузу көдээде ажылдап турар спортчулар. Болуп эрткен маргылдааларга бистиң районнуң спортчуларындан барык 200 хире кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге разряд нормаларын күүсеткеннер. 308 шериг назылыглар ГЗР болгаш ГТО нормазын дужааган.

Күш-культуржуларның санын өстүреринче болгаш оларның спортчу мергежилин бедидеринче кичээнгейни «Сүт-Хөл» совхозтуң, «Большевик» болгаш Ленин аттыг колхозтарның күш-культура коллективтериниң эки салып турарындан, ол черлерге эрткилээн маргылдаалар шынарлыг, организастыг болгаш массалыг эртип турар. Ол-ла бүгү эрткен маргылдааларга партия, комсомол, профэзилел организацияларының, колхозтар баштаар черлериниң болгаш совхозтар дирекцияларының улуг дузаламчы чедирип турарын демдеглевес арга чок. Ол хиреде-ле районда күш-культура амдаа массалыг болбайн турарын, спортчуларның болгаш командаларның мергежилиниң бедивейн турарын айтыры чугула.

Д. МОНГУШ,
райспорт чөвүлелиниң даргазы.

Хүреш—чараш спорт

Тыва национал болгаш өске-даа массалыг спортта тыва хүреш төлептиг черни әәлеп бар чоруур, чүге дээрге ол чараш спорт. Ол дугайын хүрештиң национал спорттуң Бүгүроссий, зоналар маргылдааларынга кирип турары херечилеп турар. Спортчуларның байырлалы — күш-культуржулар хүнүн таварыштыр аныяк мөгелерге каш сөс сөглекседим.

Тыва болгаш өске-даа хүрешке сонуургалдыг аныяк мөгелер бир-ле дугаарында спортчу сагылга-чурумнуң негелделерин сагыыры чугула. Бодум хуумда совет спортчунуң эң эки талаларынга чаңчыгарын күзеп чоруур мен. Мөге кижи чараш, соруктуг девип өөренир, хүрештиң эң эки аргаларын өөренип, кашпагай болгаш дидим чорукка чаңчыгар ужурлуг.

Мээң чамдык спортчу чедиишкиннеримниң кол чажыды белеткелде. Белеткел үезинде чүгле хөй күш үндүр хүрежип кааптар эвес, а хүрештиң янзы-бүрү аргаларын сайгарып, эки шиңгээдип өөренири чугула. Бистиң районнуң мергежилдиг мөгелери О. Сүүр-оол, М. Биче-оол, Б. Тадар-оол, О. Дартай-оол болгаш оон-даа өскелерден арга-сүмени ап, хөй аргаларны өөренип алырынга олар меңээ дузалаан.

Ол ышкаш мээң ажылдап, чурттап турарым Ийи-Тал суурда, республиканың көдээ суур, хоорай бүрүзүнде ышкаш, шыдал-күштүг аныяк мөгелер бар. Оларның аразындан үнген оолдар республиканың спортчу маргылдааларынга киржип турар апарганы дыка өөрүнчүг.

Суурумда хүреш секциязын организастап тургускаш, аныяк мөгелерге бодумнуң шиңгээдип алган арга-мергежилимни, көрген-билген чүүлдеримни оларга чугаалап берип турар мен.

«Тываның аныяктары» солунга парлаттынган Мөңгул-оол Биче-оолдуң тыва хүрешти моон соңгаар-даа улам сайзырадыр дугайында бодалдарынга база каттышпышаан, онза шылгараан хоочун мөгелерге «Начын», «Арзылаң», а аныяк мөгелерге ажыл-агый, район, республика мөгелери деп аттарны тыпсыр деп саналдап турарын республиканың спорт чөвүлели өөренип көөрү дыка күзенчиг деп бодаар мен.

Василий БАЗЫР-ТАРАА,
бо чылгы республика Наадымының тыва хүрешке чемпиону.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

МЫНДЫГ БАЗА БОЛГУЛААР

Баскетболист узун болур, ынчангаш гостиницеге мынчаар чыдар ужурга база таваржыр.

Хомудава даан, магазинде оон-даа чараш кубок бар чорду, садып бээр мен, күжүрүм.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруу.

«МОТОР» ТЫВАДА

Кемерово областа Междуреченск хоорайның футбол командазы «Мотор» эрткен чылын областың чемпиону атты, а бо чылын область кубогун чаалап алган. Аныяк команда июнь айда Венгрияның Шалгатарян хоорайының командазы-биле багай эвес ойнаан. «Мотор» бистиң республикада аалдап келгеш, дүүн республика чемпиону «Динамо» биле ойнаан. Оюннуң түңнелин солуннуң дараазында номеринден номчуур силер.

МАССАЛЫГ АПАРГАН

Шыдыраа оюну, төөгү чугаа-биле алырга, хөй чүс чылдар мурнунда Индияга тывылган. Мерген угаан талазы-биле бо оюнну аңгы-аңгы кижилер бирде спорт, бирде уран чүүл деп-даа санап чорааннар. Шынап-ла шыдыраага ойнаар кижилер ханы угаанныг турганнар.

Бистиң чуртка Октябрь революциязы тиилээн соонда шыдыраа бүгү улустуң ынак оюну апарган. Совет мастерлер хөй-хөй делегей маргылдааларынга совет шыдыраа культуразының тугун бедик тудуп, бирги черлерни ап келгеннер. 1948 чылдан бээр бо хүннерге чедир делегей чемпиону атты бистиң хөл-шыдыраачыларывыс кымга-даа бербээннер.

Совет Тывада шыдыраа хөгжүлдези сөөлгү чылдарда дыка өскен. Бир эвес үш-дөрт чылдар мурнунда Кызыл хоорайның азы республиканың бирги чери дээш маргылдааларга колдуунда ийи-үш разрядтың шыдыраачылары киржип турган болза, бо чылын болган «Спартактың» бирги чери дээш, «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш маргылдааларга шупту бирги разрядчылар киришкен. «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң организастааны ийиги разрядчыларның маргылдаазындан дөрт бирги разрядчылар немешкен.

Бирги разрядчыларның санының көвүдээнинден кандидат балл алыр аргалыг маргылдааны чоруткан. Аңаа бирги черни аныяк шыдыраачы Чартак-оол Оюн балл нормазын күүсетпишаан, алган. Чита хоорайга зона маргылдаазынга бистиң республикадан Ч. Оюн, Н. Чыргал-оол чорааннар. Бо хөй мастерлер киришкен маргылдаага олар кандидатка база бир баллды алганнар.

Республиканың районнарында өзүп орар талантылыг херээжен ойнакчылар барын чоокта чаа болуп эрткен херээженнерниң В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга тураскааткан бирги спартакиадазы көргүскен. Бирги черни Бай-Тайга районнуң харылзаа ажылдакчызы Х. Кара-кыс, бичии уруглардан Хандагайты ортумак школазының өөреникчизи Л. Ооржак алганнар.

Эр улустан дыка хөй чылдар иштинде Тыва АССР-ниң чемпиону атты мастерге кандидат Николай Шишигин эдилеп келген. Хоочун шыдыраачылар М. Хомушку, Х. Ондар, М. Кенин-Лопсан, П. Беркович, Ч. Тадар-оол, Б. Ламаш-оол, М. Меңниг-оол, мастерге кандидат И. Махоткин болгаш өскелер-даа аныяктарга байлак дуржулгазын дамчыдып, шыдыраа хөгжүлдезинге улуг салыын берип турар. Мооң ачызында шыдыраа бистиң республиканың хоорайларында-даа, көдээзинде-даа эң массалыг спорттуң бирээзи апарганы өөрүнчүг.

Б. ООРЖАК,
бирги разрядтың шыдыраачызы.

Туристер походта

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕР

Улуг-Хем районда Эйлиг-Хем суурнуң аныяктары хол бөмбүүнге аажок хандыкшылдыг. Ол көдээ суурга спорттуң бо хевири үжеи ажыг чыл бурунгаар нептереп эгелээн. Дыка хөй кижи аңаа хандыкшып, мергежип келген. Ооң көскү бадыткалы бо: ТАР-ның ревшерининиң шилиндек командаларынга ойнап чораан хол бөмбүкчүлери Т. Өдек, Т. Шулуун алышкылар, сөөлзүредир Т. Тавакай, М. Маадыр-оол, К. Дадашпан олар амгы үеге чедир доктаамал ойнап, аныяктарга үлегерин көргүзүп, арга-мергежилин айтып берип келген болгаш ам-даа ынак спортун кагбааннар. Оларның спортчу оруун эдерген, ам 31—36 хар четкен Д. Баазаң, К. Сандаков, Д. Март-оол, С. Бичел-оол районнуң адын камгалап, республикадан дашкаар маргылдааларга каш удаа киришкеннер. Ам Эйлиг-Хемде районнуң, колхозтуң чыынды командаларының составында чаңгыс чер чурттуг акыларының ориун солаан аныяк спортчулар хөй.

Байырлал хүнүнде

Кызылдың «Хүреш» стадионунга хүндүскүнүң 11 шак ажып турда спорт эки-тура ниитилелдериниң күш-культуржуларының парады.

Парад сөөлүнде уругларның спорт школазының аныяк гимнасчыларының көргүзүү.

Шилиндек волейбол командаларының ужуражыышкыны 12 шакта волейбол шөлүнге ойнап эгелээр.

Ногаан театрга бокс талазы-биле парктың шаңналы дээш хуунун маргылдаазы база 12 шакта эгелээр.

«Хүреш» стадионга 32 шыырак мөгениң хүрежи 14 шакта болур. А футболга ужуражыышкын кежээкиниң 6 шакта эгелээр.

Күш-культуржулар хүнүнге алдаржыткан спортчу маргылдааларны көөрүнче далажыңар, эргим номчукчулар.

Бүгү чоннуу болдурар

Бүгү совет спортчулар бодунуң чаңчыл болган байырлалы — Күш-культуржуларның Бүгү-эвилел хүнүн бөгүн 29 удаа байырлап, Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде демдеглеп эрттирип турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары-биле кады Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту хөгжүдүп сайзырадыр дугайында сагыш салыышкынны хүн бүрү салып турар. Ооң чижээ спортту болгаш күш-культураны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың августа үндүрген доктаалы болур.

Чөөн-Хемчик районнуң спортчуларының Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга алдаржыткан спартакиадазы спорттуң кышкы хевирлеринден эгелээш, чайгы хевирлеринге чедир ам-даа уламчылавышаан. Бо-ла эрткен маргылдааларга районнуң күш-культура коллективтеринден ниитизи-биле 6 муң хире спортчулар киришкен, оларның барык 80 хуузу көдээде ажылдап турар спортчулар. Болуп эрткен маргылдааларга бистиң районнуң спортчуларындан барык 200 хире кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге разряд нормаларын күүсеткеннер. 308 шериг назылыглар ГЗР болгаш ГТО нормазын дужааган.

Күш-культуржуларның санын өстүреринче болгаш оларның спортчу мергежилин бедидеринче кичээнгейни «Сүт-Хөл» совхозтуң, «Большевик» болгаш Ленин аттыг колхозтарның күш-культура коллективтериниң эки салып турарындан, ол черлерге эрткилээн маргылдаалар шынарлыг, организастыг болгаш массалыг эртип турар. Ол-ла бүгү эрткен маргылдааларга партия, комсомол, профэзилел организацияларының, колхозтар баштаар черлериниң болгаш совхозтар дирекцияларының улуг дузаламчы чедирип турарын демдеглевес арга чок. Ол хиреде-ле районда күш-культура амдаа массалыг болбайн турарын, спортчуларның болгаш командаларның мергежилиниң бедивейн турарын айтыры чугула.

Д. МОНГУШ,
райспорт чөвүлелиниң даргазы.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кырган черепаханың капитаны» 10, «Дескел чок кижилер» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мөгенниг аътчыгаш дугайында тоол» 10, 12, «Мөңгүн тренер» 1.40, «Ужуралдар дилекчилери» 3.40, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагга ужуражылга» 10, «Шуурган» 6.30, «Гайдуни» 4.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин—Краеченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа база совет тургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Краеченко кудумчузу, 1). ТС—00965.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндүрлеттирген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 11 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 188 (7031) | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының пленуму

Август 9-та Москвага, Совет Армиязының М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңында, ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының пленуму ажылын доозган. Ооң киржикчилери «Армияга, ужар чүүлге болгаш Флотка дузалаарының эки-тура ниитилелиниң (ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының) ажылының байдалының болгаш ону экижидер хемчеглериң дугайында» 1966 чылдың май 7-де СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ук ниитилелдиң организацияларының күүседип турарының дугайында ооң Төп Комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, армия генералы А. Л. Гетманның ылеткелин дыңнаан.

Ниитилелдиң республика, край, область комитеттериниң даргалары, активчилери санал бергеш, дуржулгазы солушкан, ДОСААФ-тың эге организацияларының, клубтарының, өөредилге пунктуларының ажыл-чорудулгазының четпестерин чугаалаан, ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезин, камгалал-массалыг ажылды улам экижиреринiң аргаларын айыткан.

Камгалал ниитилелиниң ажылын улам экижидерiниң аргаларын айыткан доктаал хүлээп алдынган.

ЭНТОМОЛОГТАР КОНГРЕЗИ ДООЗУЛГАН

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Август 9-та Ленин дагларында Москва университединиң улуг залынга делегейниң XIII энтомология конгрезиниң ниити түңнел хуралы болган. Анаа Бүгү-эвилелдиң энтомология ниитилелиниң чаа соңгуткан хүндүүт кежигүннери М. Герш (ГДР) болгаш профессор К. Линдрот (Швеция) ылеткелдер кылган.

Энтомология конгресстерии эрттирер талазы-биле делегейниң доктаамал комитединиң шиитпирин ёзугаар делегейниң ээлчегliг XIV энтомология конгрезин 1972 чылда Австралияга эрттирер дел шиитпирлээн.

Бөгүн — тудугжунун хүнү

ТУДУГЖУ—ТУРГУЗУКЧУ ИШЧИ

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувуста күш-ажылчы кижиниң кандыг-даа тускай мергежилги хүндүткелдиг. Ынчалзажок оларның иштинден совет хамаатызы кижи бүрүзүнге эң-не хүндүткелдиг, эң-не буянныг тускай мергежил бар. Ол болза тургузукчу иштиң бүдүрүкчүзү, мурнунда хожугур өргеп безин турбаан черге амыдыралдыг моңге одунуң кыпсыкчызы — тудугжу-дур.

Совет тудугжулар делегейде эң-не күчүлүг электри станцияларын, эң болбаазыраңгай үлетпүр бүдүрүлгелерин, эң-не узун демир оруктарны, газ болгаш нефть дамчыдар хоорзаларны, суггарылга системаларын, тулдур чагагайыттынган чурттарга бажыңнарын, медицинаның, культураның, коммуналь ажылагайының албан черлерин тургузуп, ажыглалга киирип турарлар. Совет Эвилелинде капиталь тудугнуң хемчээлин мындыг саннар көргүзер: эрткен бежен чылдар дургузунда бистиң чуртувуска капиталь тудугга 650 миллиард рубль түңнүг салышкынарны ажыглап шингээткен, ол-ла үениң дургузунда 14 муң ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерни, үш муң чаа хоорайларны тудуп тургускаш ажыглалга киирген. Капиталь тудугнуң темпилериниң талазы-биле Совет Эвилели амгы үеде делегейде бирги черниң эзлекчизин. Тудуг ажылдарының темпилери ылаңгыя сөолгу чылдарда оныа дүргедээн. Чүгле эрткен чеди чыл планының үезинде беш муң ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелер тургустунган.

Капиталь тудугнуң хемчээли бистиң Тыва республикада чыл санында улам калбарып турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында тыва чер мырыңай таныттынмас кылдыр чаартынган. Мурнунда аң-меңниң ораны оораан ээн черлерде ам чагагайыттынган, сайгылганныг чаа суурлар тургустунуп келген. Үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, культураның, эмнелгениң болгаш өске-даа организацияларның он-он чаа тудугларын тургустунган. Ол-ла чылдарның дургузунда Тывага 300 муң ажыг дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглалга киирген. Оон аңгыда көдээде 20 муң ажыг чурттала бажыңнарын тудуп тургускан.

Амгы үеде бистиң республикада чаа тудуг кылдыңмайн турар булуң чок. Тываны чаа тудугларның ёзулуг ораны деп санап болур. Республиканың тудуг организацияларында ам ажылчынарның саны чылдыңма өзүп турар. Олар тудуг ажылдарының чаа техниказының болбаазыраңгай, бедик бүдүрүкчүлүг машиналарын болгаш механизмнерин калбаа-биле ажыглап турарлар.

Бистиң тудугжуларывыстың коллективтеринде күш-ажылдың мурнакчылары хөй. Бөгүн, тудугжуларның чырыткыланчак байырлалының хүнүнде, оларның чамдыктарының аттарын улуг чоргаарал болгаш сеткил ханыышкыны-биле адаары чугула: Оюн Калзаң, Августа Ельшова, Семен Сандан, Михаил Чертыгашев, Ооржак Калдар-оол, Василий Манаков, Степан Долгих, Салчак Чайдып, Мария Гудановская, Тюлюш Биче-оол... Бо ышкаш мурнакчылар Тываның тудугларында чүс-чүс.

Республиканың тудуг организацияларының хөй-хөй коллективтери боттарының чаңчыл болган байырлалын күш-ажылчы бедик чедишкиннер-биле үткүп турар. «Востоксантехмонтаж» көвүп чоруур механизастаттынган колонианың (начальниги эш Лалетин, партия организациязының секретары эш Цой), Шагаан-Арыгның № 586 механизастаттынган колонназы (начальниги эш Малышев, партия эге организациязының секретары эш Хохлов), Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң тудуг эргелели (начальниги эш Еорхин, партия эге организациязының секретары эш Толпышев) бирги чартык чылдың болгаш чеди айларның планныг онаалгаларын чедишкинниг күүседип турган болза, бөгүнгү байырлал улам-на өөрүнчүг болур ийик. Ынчалзажок бистиң республиканың тудуг организацияларының ажылында четпестер ам-даа хөй. «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» болгаш «Тыва септелге тудуг» трестери чеди айларның тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле планын күүсетпээннер. Республиканың чурттакчыларын элээн каш муң дөрбелчин метр чаа чурттала шөлдерин албааннар. «Тыва даг-дугу» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның тудуу кончуг оожум чоруттунуп турар. Көдээ чөрледе мал кажааларын, клубтарны, чунарбажыңнарны, школаларны болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирериниң хуусаазы соңгаарлаттынмышаан. Күүсетинген тудуг ажылдарының шынары ам-даа куду. Тудуг коллективтеринде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үзер чоруктар ам-даа хөй.

Тываның тудугжуларының мурнунда салдынган сорулгалар улуг болгаш нарын. Бо беш чыл планының 380 муң дөрбелчин метр чурттала шөлүн, 13 чунар-бажыңны, 4 аалчылар бажыңын, 24 школаны, бичии урулларның 22 ясли-садтарын болгаш өске-даа хөй тудугларны ажыглалга киирери планда кордүнген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, Тываның тудугжулары алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседир дээрзинге долу бүзүрелди бөгүн илередири чугула. Ол болза коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш бүгү совет кижилериниң демиселивге, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының хөрээнге бистиң тудугжуларывыстың салыышкыны болур ужурлуг.

Д. САРЫКАЙ,
СЭКП обкомунуң үлетпүр транспорт киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ— ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Ажаап алырынга белен

«Барлыктың» төп салбырының хову турлаанда дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел август 5-те колдуунда доозулган. Салбырның төп шаңында чаа дүжүттү хүлээп ап, кургадып сайгарарынга белеткелдя ам-даа үргүлүлел турар.

Совхозтуң кол агроному Иван Лазаревич Килин база салбырның агроному Сат Долчаңмаа олар-биле ажаап алыышкынга белеткелдер дугайында чугаалаштывыс. Дүжүт ажаап алыышкыны август 15-те эгелээр. Совхозтуң 30 комбайнарындан 25-жиниң септелгези доозулган. Арткан беш комбайнарның септелгези чоокку хүннерде доостур. Төп шаңда тараа арыглаар 13 машина септеттинзе-даа, тараа түдүрер 8 машинаның үүле үжүг ажылдаар аргалыг.

— Бо чылын 6100 гектар черде тараа культураларын чашкан бис. Ооң иштинде 4700 гектар чер суггаттыг. Ниитизибиле бир гектардан 7—8 центнер дүжүттү алыр арга бар деп санап көрдүвүс. Бөгүн ажаап алыышкынны баштай эгелээр участоктарны көрүп чөрдувус — деп, эш Килин чугаалады.

Төп бригадада механизаторлар, чурттаварынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Чунаар-бажыңга хүннүң-не чылыг сугну тургузуп, дыштанып өрээлде оруннар баш удур белеткеттинген. Мал чеми белеткелинiң эгезинден-не бригадада кызыл-булуң столовая ажылдап эгелээн. Комсомолчу кыс Зоя Сарыгларның эртелекчилер турар кызыл-булуңун шынап-ла бригаданың көрүнчүү деп адаа болур. Ооң эжинде сигенчилериң хей-аъдын көдүрүп турар кыйгырыглыг лозуң, эжиктиң ийи талазында совхозтуң мал, хову ажылдарының талазы-биле хүлээлгелери бижиттинген.

Кызыл-булуңнуң иштии соңуурган көрээл. Мындаг номчулга залдары чамдык улуг суурларда безин ховар болуру чадавас. Клеёнка шывыглыг үзун столдарда көктеглиг чаа солуннар, журналдарны болгаш янзы-бүрү номнарны чурумнуг делген каан. Хаваа делегей карталы, агитхуудус, совхозтуң көргүзүглери, муриакчыларның аттарын, көргүзүглерни чырыткан бюллетень, удаваас комбайнерлерниң хүн бүрүде чарыжын түңнээр «Кым мурнап турарыл?» деп самбыра бар. Маңаа лекция, беседалар болгаш номчулгалар, кино, концерт көргүзери парткомуун, комсомол комитединиң планын ёзугаар чоруп турар.

— Мал чемининг белеткелиний дугайында медээни манап тур мен. Бригадир дүште экскээр боор—деп Зоя чугаалады. Агитхуудуста бижиттинген материалдар-биле таныштывыс. Ында ажаап алыышкынга белеткел, чайгы чер аңдарылгазында тергиин эки көргүзүглерни чедип ап турар трактористер О. Допул, Т. Муңмар-оол, С. Сарыг-оол болгаш өске-даа трактористерниң дугайында С. Сарыг-оолдуң база төп шаңда чедир кылдынмаан четпестерни илереткен К. Очурнуң шүгүмүүлелдиг чүүлдери сонуургаткыр.

Ажаап алыышкын үезинде тараажыларны аъш-чем-биле хаидырарын совхозтуң директизы багай эвес чоруткан. Бригада төвүнде столовая эрте частан орай күске чедир доктаамал ажылдап келген, ийи эдлчеглиг ажылдаар поварлар бижыглаттынган. Ооржак Чозар, Хертек Серенчап, Лида Хомушку олар улуг повары Александра Шыжаага баштаткаш эки ажылдап, ажыл-ишчилерниң макталын чаалап алган. Амгы үеде олар 155 сигенчилерни, механизаторларны өйшаанда эки белеткеттинген, байлак ассортиментлиг чемнер-биле чемгерип турарлар. Совхоз кукуруза силостаашкынынче киримнек. Ында ажылдап турар улуска поварлар изиг чемни аяк-савазы-биле кады ховуга чедирип берип эгелээн.

«Барлык» совхозтуң тараажылары ажаап алыышкынны организастыг чорудуп, тараа дүжаар талазы-биле күүсүне мурнунга хүлээлгезин өй-шаанда күүсеткеш, четчир хемчээлдиг үрезинни уруп алырыңга бүзүрелдиг.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

Кезип кирипкен

Таңды районда «Межегей» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң тараазының ажаалдазынче кирипкен. Августуң 8-те олар 20 гектар черниң кызыл-тазыл кезип, гектардан 4—5 центнер дүжүттү алган.

Ажаап алыышкынче эгелеп киреринiң мурнунда совхозтуң бүгү механизаторлары киришкен партия активиниң хуралы болган. Хуралга дүжүттү чидириг чок, чогуур хуусаала ажаап алырының дугайында чугаалашкан.

Совхозта 150 ажыг комбайннар бүрүн септеттинген болгаш четчир санныг механизаторлар-биле хандыртынган. Тараажылар чурттаар 6 хову турлаглары ажыл-ишчилерни хүлээп алырыга белеп, Партия комитедя турлаг бүрүзүнде көскү агитацияның шимелдезин бо хүннерде кылып турар.

Каа-хемчилер шиитпирлиг

Бо чылдың июнь 6-да 1968 чылда дүжүт ажаап алыышкынын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган. Дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырының, күрүнеге тараа садарының планнарын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседириниң болгаш өскеда чүүлдерниң талазы-биле хемчеглерни ында тодаргай чугаалап турар.

Дүжүт ажаап алыышкыны — көдээ ажыл-ишчилерниң ажылында эң-не харыысалгалыг, хайыышкынныг үе. Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы кажангызындан артык бижыккан, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле хөй ажыл кылдынган. Бо бүгү болза күскү ажаап алыышкыны ажылдарын чедишкиниг чоруларынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар-дыр.

Ындыг болзажок, маңаа бүгү ажыл боду-ла чайгаар бүттүнге бээр деп болбас болгай. Ажаап алыышкынга ажылды ылзвыладдыг организастаары, машиналарның болгаш механизмнерниң үзүктел чок ажылдаарын хандырары негеттинип турар.

Бистиң районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын 40 муң гектар ажыг тараа болгай тараа-бобы культураларын ажаар. Мынчангаш мында ажылдың хемчээли улуг-дур, ооң кырынга мал чемнерининг белеткелии база чергелештир чорудар болу берген фактыны немеп чугаалаар херек. Бо чылын агаар бойдустуң байдалы берге болуп, кандашкынныг болгаш-биле дүжүттүң үнүжү чавыс болганын барымдаалаш, ажаап алыышкынга техника белеткелин онза кичээнгейлии-биле көөрү негеттинип турар.

Августуң 1-ге чедир медээ ёзугаар алырга, районнуң ажыл-агыйларында комбайнарның 81,9 хуузу септеттинген. А «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарда, «Бурунгаар» совхозта оларны бүрүнү-биле септээн, тараа төгүлбес кылдыр дерип алгылаан.

Ажаап алыышкынны чедишкиниг чорударынга кол негелде — техниканы, шаңнарны, тараа хүлээп алыр черлерни, транспортту чогуур өбүлде, бедик шынарлыг кылдыр белеткээри болгай. Ынчаарга августуң эгезинде районнуң ажыл-агыйларыга элээн санныг комбайнар, автомашиналар, тараа арыглаар, кургадыр машиналар септеттинмээн турган.

Районнуң «Коммунизмче орук» колхозу ажаап алыышкынче каш хонуг бурунгаар кирилнен болгай, ооң өске-даа ажыл-агыйлар ол ажылче удаваас массалыы-биле кирер. Мынчангаш көдээ ажыл-ишчилериниң бүгү күжүн дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырынче углаары — бисте кол сорулга.

Бо талазы-биле улусчу контрольчулар хөй чүүлдерни кылып болурун чамдык чижектер көргүзүп турар. Олар бо-дур: «Ленинчи орук» колхозта улусчу котрольчу Н. Ш. Бильчикей четпестерге удур эптеш чок демиселивге. Кывар, чаар материалдар кадагалалыында болгаш чарыгдалында чурум чок турган чүүлдерни колхозтуң башлаар черииңң хуралынга ооң саналын ёзугаар чугаалажып көргеш, хемчег алган. Улусчу контрольдуң «Совет Тыва» совхозта бөлүүнүң кежигүнү Б. Д. Бадарчы нефть продуктуларны шын эвес кадагалап турарын, хову турлагларында столоваяларда таарымча чок чүүлдерни илереткен шиитпирлерни шын эвес кадагалап турарын, хову турлагларында столоваяларда таарымча чок чүүлдерни илереткен шиитпирлерни ёзугаар чедип, ооң түңнелинде чогуур хемчеглерни база алган.

Ол-ла колхозта улусчу контрольчу И. М. Сухорослов эрткен чылын дүжүт ажаап алыышкынының үезинде шаңнарга тараанның изиг үрелии турганын илереткен соонда, ол байдалды ооң медээзинге үндезилээш хынаан эткен.

«Тиилелге» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы И. С. Чепкасов, Ленин аттыг колхозта В. Е. Ламзин болгаш «Бурунгаар» совхозта В. Н. Никитин олар улусчу контрольчуларның хуралдарын кылып, дүжүт ажаап алыышкынының болгаш мал чемнери белеткелиниң үезинде улусчу контрольчуларның сорулгаларын тайылбырлап берген.

Бо чылын тараанның дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырынче онза кичээнгейлии салыр. Маңаа холбаштыр мындыг чижекти көргүзүп болур: гектар бүрүзүнге хамаарыштыр бир килограмм тараа чидирер болза, колхозтарга ол шиитизи-биле 40 муң кг тараны чидиргени ол болур.

Маңаа холбаштыр тараа соортүүшкүүнүге оруктарны белеткээр талазынче кичээнгейни улгаттырар. Мынчангаш: «Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле дараага чидириг болурунуң бүгү оруктарын хаалынар. Төрээн чуртка хөй-ле тараанны бээр дээш бүгү күжүвүстү үндүрээли!» деп лозуң-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Бо сорулганы чедишкиниг күүседир дээш, казахемчилер шиитпирлиг, кызымак ажылдап турган, күрүнеге 15 муң тонна тараанны садаар планны чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш демисежирлер.

Я. САВКИН,
районда улусчу контроль комитединиң даргазы.

Аныяк чогаалчылар чыглыр

Дүүк Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинiң хуралы болган. Аңаа республикада эгелеп чоруур авторларның семинарын эрттирерин чугаалашкан. Ук семинарны Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери болгаш ВЛКСМ-ниң Тыва обкому эрттирип турар.

Дөртен хире эгелеп чоруур шүлүкчүлер, прозаиктер районнардан болгаш найысылалдан семинарга киржир. Киирилде улеткелди чогаалчы О. Сааан-оол кылыр. Дараазында тус-тус белүктерге үскен семинарларны мергежилдиг чогаалчылар С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, С. Сурүң-оол, А. Калзан, А. Даржаа удуртур.

делегей бо хүннерде

Патриоттарның атаказы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң кезектери июль 22-же дүне дайзынныг Куангнгай можуда 20 туруштарын хары угда атакалаан. Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, шавар халдаашкын кылганының түңнелинде дайзынның 500 хире солдаттары болгаш офицерлери узуткаттырган. Ол можунуң төвүнге чалча эрге-чагырга черлериниң бажыңнары, америк «төвүлекчилериниң» радиостанциязы, Сайгон шеринiң 4 дугаар полугунуң аэродромy болгаш штабы артиллерiйниң шыңгыы бооладашкыннарынга таварышкан. Дайзын 120 кижизин өлүртүп, балыгладып когараан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары июль 23-те дайзынның туруштарын хенертен атакалаанда, Чаус болгаш Сонтинь девискээрииге Сайгонуң чалча армиязының болгаш АКШ-тың шериглериниң 200 ажыг солдаттары база узуткаттырган. Август 3-тен 8-ке чедир эрткеи алды хүн дургузунда мурнуу-вьетнам патриоттар Куангчи можунуң соңгу шыңгыы бооладашкыннарынга таварышкан. Дайзын 120 кижизин өлүртүп, балыгладып когараан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары июль 23-те дайзынның туруштарын хенертен атакалаанда, Чаус болгаш Сонтинь девискээрииге Сайгонуң чалча армиязының болгаш АКШ-тың шериглериниң 200 ажыг солдаттары база узуткаттырган. Август 3-тен 8-ке чедир эрткеи алды хүн дургузунда мурнуу-вьетнам патриоттар Куангчи можунуң соңгу кезээнге артиллерия бооладашкыннарының күжү-биле дайзының 260 ажыг солдаттарын, хөй санныг шериг дериглерин узуткаан. Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң аар үтер-бооларының согуушкунунга Таңлыт районунда чалча шериглериниң туруштары таварышкан, ооң түңнелиниде 55 солдаттар, офицерлер узуткаткан. Ол-ла хүн, август 6-да АКШ-тың армиязының Нбихатайда 200 кижилиг салбыры артиллерия бооладашкынынга таварышкан, 40 америк солдаттар сандан үнген.

ГДР-ниң улус палатазының хуралы

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинге Герман Демократтыг Республиканың Улус палатазының хуралы август 9-та ажыттынган.

Улус палатазының хуралы ГДР-ниң башкы сөзүктер министри Отто Вийцерниң «Европаның аймак чок чоруу дээш демисели» деп илеткелин чугаалажыр.

ИКП-ниң национал Чөвүлелиниң резолюциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). Делиге август 1-деп 8-ке чедир Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң сессиязы болуп эрткен. Национал Чөвүлел Чехословакияның коммунистиг партиязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлекчилериниң Тисседа-Чиерязга болган чугаалажашыышкынарының база социалистиг алды чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилеринiң Братиславага болган чөвүлел хуралының чедишкиниг доозулганынга холбаштыр сеткил ханаанын илергейлээн.

Империалистер болгаш реакциялыг идегеттер социализмге социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазынга, делегейниң коммунистиг шимчээшкиннерге удур кампания калбартырынга ук ужуражышкынының мурнуу чарыында тургустунган байдалды ажыглаар деп, бүгү делегейге, ооң иштинде Индияга-даа база оралдашкан деп, ук айтырыгның талазы-биле ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң хүлээп алган резолюциязында айыткан. Тиссада-Чиерязга болган Братиславага болган ужуражышкынарның чедишкиниг доозулганы чүгле социалистиг чурттарың, эразында харылзааларын дегжүдеринге дузалап турар эвес, харын империализмниң, делегей реакциязының кажорлаашкынарынга кордалдарынга база согуушкун таварыштырып турар деп, резолюцияда демделээн.

«ИКП-ниң Национал Чөвүлели ажылның аңгыны, коммунистиг партиларның удуртукчу рольдуг болурунуң демократтыг централизмниң принциптерин барымдаалап, социалистиг чурттарның политиктиг, ниитилел амыдыралының бүгү талааларынга социалистиг демократтыяы быжыглаарын, улам хөгжүдерин деткип тур» деп, резолюцияда орнынай демделээн.

«Братиславага кылган медегелел делегейниң коммунистиг шимчээшкиниминиң, антиимпериалистиг демократтыг, патриоттуг күштериниң чаңгыс эки дээш, айыңга удур демиселивге чүгүлелиг-чада болур. Адаа делегейниң ажылчын ажызы болгаш демократтыг чурттарның политиктиг, ниитилел амыдыралының бүгү талааларынга социалистиг демократтыяы быжыглаарын, улам хөгжүдерин деткип тур» деп, резолюцияда орнынай демделээн.

Кызыл гудугунуң А. Моковскиг удуртқан комплексилиг бригадазы Щетинкин кудумчузунда хөй каът гудузда ажылдап турар. Бригаданы техника-биле эки чепсеглээн, ында 25 кижи бар.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан оң талаже) Я. Тахманов биле А. Рожков. Оң талазында — тубувкун нийти хевири.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

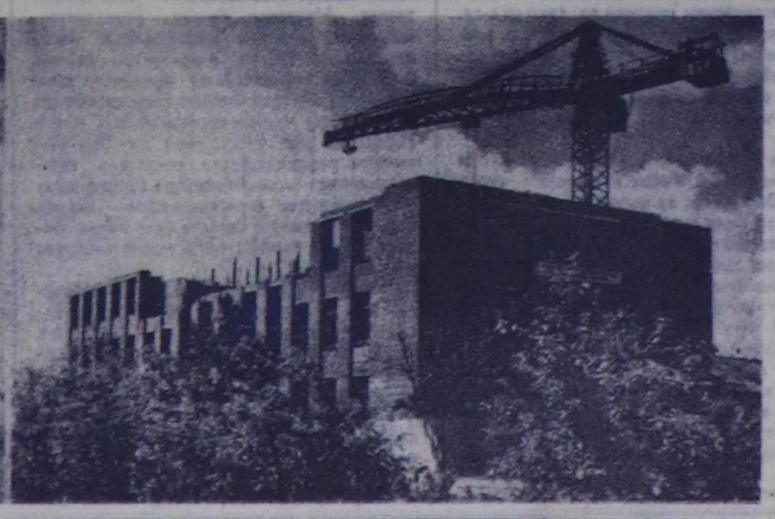

ИДЕЙЛИГ КАҢНАЛЫЫШКЫН

(Партияның болгаш комсомолдуң чаа политөөредилге чылынга белеткелдерге холбаштыр)

Чоокта чаа партияның Төп Комитеди Политчырыдыышкын бажыңнарының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел семинарын эрттирген.

Партияның политчырыдыышкын ажылдакчыларының семинарга чугаалашкан чугула айтырыы болза комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг өөредилгезинге партийжи удуртулганы күштелдирер дугайы болган. Айтырыг канчаар тургустунуп турарыл дээрге, комсомолдуң политөөредилгезиниң идей-теоретиктиг болгаш методиктиг удуртулгазы болза партия эге организацияларының, парткомнарның, райкомнарның болгаш политчырыдыышкын бажыңының дорт хүлээлгези болур. Эрткен өөредилге чылында бистиң республикада чамдык партия райкомнары комсомолдуң политөөредилгезин удуртур талазы-биле боттуг ажылдарны кылгылаан. Партияның Чөөн-Хемчик райкому комсомолдуң политөөредилгезин организастаар талазы-биле партия эге организацияларының секретарьларының тускай чөвүлел хуралдарын чыып, аңаа комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң кандыг бөлгүмнерин, клубтарын, семинарларын тургусса чогуурул база пропагандистерни шилиири дээш өскедаа айтырыгларны чугаалашкан. Ол элээн идигни берген. Ол хирезинде бо районда безин аныяктарның өөредилге болгаш кижизидилге ажылдарында улуг четпестер барын чоокта чаа болуп эрткен партия обкомунуң пленумунга демдеглээн болгай.

Сорулга чүл дизе, аныяктарның политиктиг өөредилгезин удуртурун ийи-чаңгыс чугаалажыышкын-биле кызыгаарлаттынарында эвес, а ону хүн бүрү удуртурунда. Партия организацияларының бюроларынга болгаш парткомнарга аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиг өөредилгезин харыылаар бюро болгаш партком кежигүннерин томуйлап, а райкомнарның партчырыдыышкын кабинеттериниң составынга комсомол политөөредилгезиниң методиктиг чөвүлелин тургузуп, аныяктарның политөөредилгезиниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер болгаш амыдырал-биле харылзаазын, өөредилгениң дээштиин бедидер ажылды үргүлчү күштелдирери негеттинип турар.

Ол талазы-биле бо хүннерде аныяктарның билиинге болгаш сонуургалынга таарҗыр бөлгүмнер, клубтар болгаш семинарларның киржикчилерин шын четчелээри болгаш пропагандистерни шилип алыр ажылды партия организациялары удуртур ужурлуг. Чамдык областарның дуржулгазындан алырга, партбюролар болгаш партком кежигүннери комсомолчу болгаш аныяк кижи бүрүзү-биле чугаалажып, ооң политиктиг өөредилгезиниң дугайында айтырыгны шиитпирлеп турар. Бис ол дуржулганы ажыглаар болзувусса улуг дузалыг.

Семинарга партияның политөөредилгезин удуртурунуң организастыг, идей-теоретиктиг болгаш методиктиг айтырыгларын бүгү тала-биле чугаалашкан. Бо дугайты чамдык чугула айтырыгларны чаа өөредилге чылынга белеткелди чорудуп турар үеде бодаары эргежок чугула.

Эң чидиг айтырыг болза, политиктиг өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазының кошкаан болгаш оон хоорук чоруун ажып эртери болур. Чугаа болза бүгү политшколаларда болгаш семинарларда өөредилге ажык бербейн турар дээнинин дугайында эвес-тир. Өөредилге ниитизи-биле коммунистерниң идейлиг каңналыышкынынга улуг идигни берип турар, ол хамаанчок дыка хөй бүдүрүлге коллективтеринде политшколалар ук коллективтерниң амыдыралының судалы апаргылаан чижектер хөй. Ынчалза-даа өөредилгениң амыдырал-биле, практика-биле холбаазының кошкаа бисте илдең.

Негелде чүдел дизе, политөөредилгени төөгүнүн фактыларын болгаш теорияның чүүлдерин шээжилеп доктаадып алыры-биле кызыгаарлаттынар чоруктан уштунгаш, ук өөредилге дыңнакчыларны коммунистиг идея талазы-биле быжыг туруштуг болгаш бөгүнгү коммунизм тургузуушкунунуң практиказынга оларны политиктиг дайынчылар кылдыр кижизидеринде болуп турар.

Өөредилгеге белеткелдиң чугула айтырыы болза дыңнакчыларның кандыг звенога өөренирин ылавылап, школаларны болгаш семинарларны четчелээри болур. Районнарда байдал-биле бо хүннерде таныжарга, кымнар, каяа өөренири аайлажы берген чүве болгай, ам ол айтырыгны катап-катап көдүрүп турган херээ бар бе дээр хөөннер бар. Ол дээрге улуг частырыг. Бирээде чаа эге политшколаларны кежигүн эвес активтернин иштинден четчелеп тургузары чугула. Башкир АССР-ниң парторганизациязы болгаш өске-даа чамдык черлерниң чижээн алырга ындыг практиканы шын хемчег деп көрүп турар. Ийиде, мурнунда чылын чамдык дыңнакчылар боттарының ниити билииниң болгаш күзелиниң хире чергезин бодавайн, өөренир-ле дээш бодунга таарышпас школаже кире берген болза, ону, орай-даа бол, эдер херек. Үште, өөредилгеге белеткелдиң эң чугула негелдези дыңнакчы бүрүзү боду чаа өөредилге программазы-биле эки таныжып, хереглеттинер номнарны, солуннар болгаш политиктиг журналдарны чагыдып, өөредилге херекселдерин тыптынып алыры чугула. Чаа болгаш эрги-даа дыңнакчы бүрүзү-биле беседаның эргежок чугула болурундан аңгыда, кижи бүрүзүнге чаа өөредилге чылының бедик негелделерин угаадыры чугула.

Бо чылдарның өөредилгези В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга делегейнин бүгү революстуг күштеринин, ылаңгыя совет улустуң белеткенип турар үезинде, Ленинниң теоретиктиг өөреднин онза күштүү-биле шиңгээдип алырының чылдарында өөредилге болуп турар. Ынчангаш политөөредилгениң бүгү звенолары Ленинниң чогаалдарын номчуп, конспектилеп, ооң революстуг утказын, бөгүнгү бистиң практикавыс-биле харылзаазын холбаштырар ужурлуг. Чижээ, эге политшколаның программазын ёзугаар дыңнакчылар В. И. Ленинниң чээрби хире чогаалдары болгаш партия документилери-биле таныжар ужурлуг. Ол ажылдар шуптузу чогуур үезинде тыва дылга үнгүлээн. Программадан ол номнарны көрүп тургаш садыглардан, библиотекалардан баш удур тыптынып алыр апаар. Марксизм-ленинизм үндезиниериниң школаларының дыңнакчылары ийи чүс хире чогаалдарны болгаш партия документилерин өөренген турар ужурлуг. Оон аңгыда дыка хөй теоретиктиг айтырыгларның бо үениң революстуг чорудулгазы-биле болгаш коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле харылзаазының дугайында консультацияларны партияның төп солуннарынга, журналдарынга база республиканың солуннарынга парлап үндүрер.

Парткомнарның болгаш эге организацияларның чаа өөредилге чылынга белеткелдериниң база бир чугула айтырыы болза бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзүнге политчырыдыышкынның кабинеттерин тургузуп, аңаа өөредилге программазын ёзугаар хереглеттинер бүгү литератураны чыып, солун-сеткүүлдерни немей чагыдып, мурнунда үнгеннерин четчелеп, ук кабинеттиң эргелекчизинге шыырак билиглиг пропагандисти томуйлаар. Ындыг кабинеттер полит-массалыг ажылдың төвү база болур, ынчангаш аңаа ук бүдүрүлгениң, ажыл-агыйның, ында партия болгаш комсомол организацияларының ажыл-херээнде чаа болуушкуннарны, оларның төөгүзүнде алдарлыг чоруктарны болгаш мурнакчыларның дуржулгаларын, бөгүнгү ажылхеректе маадырлыг чоруктарның документилерин материалдарын чыып турар. Ол болза каасталга шимелде эвес, а массаның политиктиг кижизидилгезиниң төвү болган турар.

Бо бүгүден алгаш көөрге, политиктиг өөредилгениң чаа чылынга белеткелдериниң негелделери хөй янзы болгаш соңгаарладып болбас, ындыг болганда бо ажылдарны боттандырар болгаш харыылаар тус-тус кижилерин чоокку хуралдарга чугаалажып, томуйлаары эргежок чугула.

Өөредилге чылы эгелээриниң бетинде онза улуг ажылдар райкомнарның партчырыдыышкын кабинеттеринден, ооң ажылдакчыларындан болгаш ооң библиотеказындан негеттинип турар. Партчырыдыышкын кабинеди бо үеде идеология ажылының ёзулуг эртем-методиктиг төвү болур ужурлуг. Кабинеттер мурнуку чылдарда ышкаш өөредилге чылының дургузунда методиктиг, теоретиктиг болгаш массалыг ажылдарның планын чогааткаш райком бюрозунга бадыладыр. Аңаа кирер кол чүүлдер болза, пропагандистер-биле ажылдың системазын чогаадып, ону методиктиг чөвүлелдин ажылынын кол угланыышкыны кылыр (дуржулга чыып түннээри болгаш методиканы пропагандалаары), масса-политиктиг ажыл талазы-биле чөвүлелди тургускаш политинформация биле агитация ажылын удуртурун системалыг болдурары чугула.

Кабинеттиң ажылдакчыларының бир чугула сагыш салыр чүүлү болза библиотеканың ажылын үндезини-биле экижидери болур, оларның чамдыктары эрткен чылын багай ажылдаан, библиотека эргелекчилери чүгле ном кадагалакчылары болуп олургулаар фактылар тургулаан. Сорулга болза библиотекалар чүгле солун болгаш журналдардан өөредилгеге херектиг чүүлдерни системажыдып картотекалаарында эвес (эрткен чылын чамдык библиотекалар ону безин кылбайн турган), а харын районнуң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралында чаа чүүлдерни чыып, ооң-биле пропагандистерни чепсеглээр ужурлуг. Библиотека болза районнуң, ооң партия организацияларының, бүдүрүлгелер болгаш ажылагыйларның төөгүзүнге хамаарышкан материалдарны чыыр албан чери ол болур.

Пропагандист кадрларны шилип алыры пропаганданың чедиишкинниг болурунуң кол негелдези. Идея талазы-биле ёзулуг дайынчыларны кижизидериниң херээн чүгле боду идея талазы-биле быжыг туруштуг эвес, а харын ханы теоретиктиг билиглиг болгаш мораль талазы-биле улуг авторитеттиг кижи күүседип шыдаар. Бистиң республикада пропагандистерниң улуг нуруузу ам дуржулгалыг болуп турар, ынчалзажок оларның пропагандисчи мергежилиң улам өстүрери, теоретиктиг болгаш методиктиг билиглерин бедидери чүгле партчырыдыышкын кабинеттериниң эвес, а харын бүгү партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Партчырыдыышкын кабинеттери пропагандистерге теоретиктиг, методиктиг болгаш практиктиг дузаны чедирер ажылды ийи-чаңгыс семинарлар-биле кызыгаарлавайн, ооң доктаамал системазын ажылдап кылыр.

Эрткен чылын республиканың партия чырыдыышкынының системазынга бот-өөредилгениң аргазы-биле марксисчи-ленинчи теорияга мергежип турарлар ортузунга ажыл сула организастаттынган. Бо чылын ол четпести чайладыр сорулга-биле бот-өөредилгелиглерни тодаргай учётка ап, оларның өөредилгезинге контрольду тургузарындан аңгыда, үе-үелеп оларга теоретиктиг конференцияларны, беседаларны чорударын планнаар.

Партияның болгаш комсомолдуң политөөредилгезиниң белеткелдерин бүгү тала-биле чорударын күштелдирбишаан, массалыг пропаганданы (коммунистиг күш-ажыл школаларын, улусчу университеттерни, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумунуң школаларын, улусчу университеттерни) калбаа-биле организастаар. Ооң-биле чергелештир политчырыдыышкында болгаш массалыг пропагандада хаара туттунмаан ажылчыннарның болгаш колхозчуларның массалыг профессионал-техниктиг өөредилгезин политиктиг өөредилгези-биле катай чорудары негеттинип турар. Массалыг политиктиг өөредилге В. И. Ленинниң намдарын, ооң чамдык чогаалдарын өөренири-биле катай чорудар «Ленинчи уроктар» деп ат-биле эртер ол политөөредилгени бо ийи чылдарның иштинде чорудар. Массалыг пропаганданы, массалыг профессионал-техниктиг болгаш политиктиг өөредилгени тус-тус министерстволар болгаш эргелелдер шугуму-биле оларның районнарда албан черлери база профэвилел организациялары боттандырып чорудар хүлээлгелиг, партия организациялары бо ажылды контрольга ап, олардан негээр апаар.

Политчырыдыышкынның чаа өөредилге чылынга белеткелдерни түлүк чорудар үези бистиң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында харыысалгалыг үелери болгаш ажылдары-биле капсыржып турар, ынчангаш өөредилгеге белеткел ажылдарын соңгаарлатпайн, харын ону коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш бүгү ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам бедидериниң кол аргазы кылдыр эрттирер. Ол болза бүгү партия организацияларының, оларның бюроларының болгаш комитеттериниң эң чугула сорулгазы болур.

С. СОНАМ,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш хооркомунуң политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

Малга быжыг чем-суур

ПЛАН УДАВАС КҮҮСЕТТИНЕР

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң баштаар чери ниитиниң малынга мал чеми белетизэр ажылды бо чылын эки организастаан. Сиген кезер, белер, сарааттаар агрегаттар кылдыр дерээн 22 тракторлуг механизастаан бригада бо ажылды шалыпкын чорудуп турар.

Колхоз бо чылын 2100 тонна сигенни, 6000 тонна силосту белетизэр планныг. Сиген белеткелиниң планы бо хүннерде орту эртир күүсеттинген. Ажыл-агыйның кукурузазы болгаш ногаан сулазы бо чылын дески үнген, ынчангаш силос салыр план база күүсеттинер.

Механизастаан бригаданың ажылын дуржулгалыг механизатор Николай Виноградов эки удуртуп турар. Бригадада агитаторлар быжыглаттынган. Кежүп чоруур столоваяның поварлары сигенчилерге эки шынарлыг изиг чемни белеткеп берип турар.

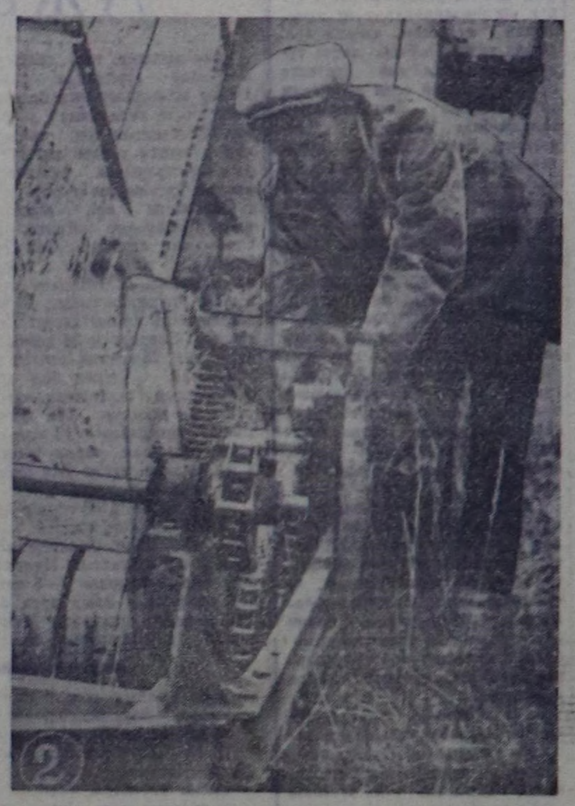

Тус-тус сигенчилер аразынга чарышка сараат салыкчызы, 64 харлыг колхозчу Степан Яковлевич Буков, ооң эжи, аныяк сараат салыкчызы Александр Сергеев (бирги чурукта), пресс-подборщик агрегадының башкарыкчызы Тимофей Яковлев (ийиги чурукта), дырбааш агрегаттарының башкарыкчылары (солагай талазындан) Михаил Писарёв, Валентин Попов олар тиилеп, онза шалыпкын ажылдап турарлар.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотолары.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

Бухгалтер учёдунуң ролюн бедидер

Бухгалтер учёдунда шыңгыы четпестерни чайладыр хемчеглер дугайында база улус ажыл-агыйын контрольдаарынга ооң ролюн күштелдирер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында чурттуң иштинге бухгалтер учёдун организастап турарын үндезини-биле экижидериниң тодаргай хемчеглерин айыткан.

Ол-ла доктаал-биле күрүне, кооператив, албан организация, бүдүрүлге черлериниң кол (улуг) бухгалтерлериниң дугайында чаа Дүрүмнү бадылаан. Бир эвес албан дужаалдыг кижилер саң-хөө дүрүмүнге таарышпас чоруктар кылыр болза, бүдүрүлгениң, организацияның болгаш албан чериниң удуртукчузунга кол бухгалтер илеткээрин ол Дүрүмде көрген. Чамдык таварылгаларда үстүкү организация азы улусчу контроль органнарынга илеткээр ужурлуг. Кол ийикпе улуг бухгалтер удуртукчунуң хоойлуга таарышпас айтыышкынының дугайында дыңнатпас болза, харыысалганы ол айтыышкынны берген удуртукчу-биле деңге хүлээр ужурлуг.

Бо негелдени каржызы-биле үреп турарының фактылары барын районнуң улусчу контроль комитеди илереткен. Чижээлээрге, Сарыг-Сеп нефтебаазазының директору А. Теплов, улуг бухгалтери В. Спрыгина олар хуу кижилерден үлетпүр барааннарын болгаш материалдарын садып алырын хоругдаар дугайында доктаалды сагывайн, касса чурумун үрээннер: нефти продуктулар саткан 33 рубль 65 копеек-биле хуу кижиден шланг садып алганнар. Улуг бухгалтер В. Спрыгина касса чурумун үрээринге боду-ла шак ынчаар дузалаан. «Совет Тыва» совхозтуң директору О. Тугер, кол бухгалтери эш Булатов апрель-май айларда күрүне банкызындан ажыл төлевиринге алган 4 муң ажыг рубльди өскээр чарыгдааннар.

Районнуң улусчу контроль комитеди бүдүрүлге, албан организация, кооператив черлериниң удуртукчуларындан, кол (улуг) бухгалтерлеринден бухгалтер учёдун чогуур деңнелинге чедир тургузарын негээн.

Я. САВКИН,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Бай-Тайгадан медээлер

Чоокта чаа Тээли суурда район эмнелгезиниң болук эмчилери районнуң улуг эмчизи Б. Шангыйлаңның удуртулгазы-биле Шивилиг аржаанында дыштанып турар кижилерге болгаш Эзимде чайлаглаан малчыннарга үнүүшкүнүг айтырыг-харыы хүнүн организастаан. Медицина темазынга салдынган дыка хөй айтырыгларны эмчилер харыылап, эмнерни саткан, чамдык кижилерге эмчиниң дузазын көргүскен. Районнуң удуртур органнары бо эгелээшкинни ажыктыг деп деткээн болгаш моон соңгаардаа ындыг үнүүшкүннерни үзүктелдирбезин сүмелээн.

* * *

«Мурнакчы» колхозта хойнуң уксаазын улам экижидер сорулга-биле класстаашкын чоруп турар. Колхозтуң болгаш районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң салбырының зоотехниктериниң киржилгези-биле эш Дүгүржаптың удуртканы № 2 хойжу бригадазында ол ажыл доозулган.

Уксаа талазы-биле ылгап үзер ажылды ам № 1 хойжу бригадада эгелээн.

* * *

Тээлиниң культура Бажыңының агиткультбригадазы Барыын-Хемчик районнуң бүгү суурларынга болгаш Ак-Довурак хоорайга концерттер көргүскеш ээп келген. Оларның уран көргүзүглерин чер болганга-ла сонуургап уткаан.

Агиткультбригаданың коллективи ам районнуң сигенчилеринде аалдап барып эгелээн. «Мурнакчы» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң мал чеми белеткээн ишчилери аалчыларның уран талантызын сонуургааннар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Кызымак механик

Бай-Тайга районда «Малчын» колхозтуң кино механиги Хертек Конгар-оолович Найыр-оол бо черге үр үеде кино үндүрүп ажылдап келген. Бо чылдың баштайгы чартыында кино үндүргеш киирзе чогуур акша планы 1870 рубльди 117,3 хуу кылдыр ажыр күүсеткен.

Хертек Найыр-оол 1962 чылда бо ажылынга ажылдап кирген болгаш ол үениң иштинде үргүлчү планын ажыр күүседип келген. Ак сеткилдиг эки ажылдаан дээш хөй удаа хүндүлел бижик-биле янзы-бүрү организастардан шаңнаткан. Ол хөй ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш Хертек Конгар-оолович кодээ малчыннар болгаш кадарчыларга үргүлчү барып, кыжын-даа, чайын-даа кино көргүзүп турар. Орук берге, арт-сынныг Тоолайлыгда малчыннарга безин аппарадын аътка чүдүрүп алгаш, кино көргүзүп турар. Солун киноларны үргүлчү чагып эккелгеш, чонга бараалгадып келген.

О. ДОНГАК.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

Лондондан келген чагаа

Мында шупту-ла Ильичиниң дугайын сагындырып келир. Чараш өңнүг панно-чуруктар болгаш делгиирлер, совет чурукчуларның чуруктарының хоолгалары, революцияның баштыңчызының ады-биле холбашкан черлерниң картазы дээш чүнү чок дээр. Кубаньда Иванов станицаның чээрби дугаар школазының өөреникчилериниң болгаш башкыларының чоргааралы — Ленинчи класста байдал ындыг.

Ук школада ленинчи номчулгаларны, пионер сборларын, комсомол хуралдарын үргүлчү эрттирип турар. Эки-тура тайылбырлакчылар чыгган чүүл бүрүзүн күзелдиибиле тайылбырлап бээр. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында чуруктарның хоолгаларын Ленинградта ленинчи музейниң ажылдакчылары чорудуп берген. В. И. Ленинниң фото-чуруктарын Шушенское суурнуң музейинден алган. В. И. Ленинниң Прагага чоруп турганы-биле холбашкан материалдар, фотоочерктер Прага музейинден келген.

Польшадан база солун материалдар алдынган. Ону Варшавада болгаш Поронино суурда ленинчи музейлерниң ажылдакчылары чорудуп берген. А почта дамчыштыр ам-даа чаа-чаа чагаалар болгаш посылкалар үргүлчүлеп кээп турар.

Уруглар революцияның хоочуннары-биле, Владимир Ильичини билир азы аңаа ужурашкан кижилер-биле чагаалажып турар. Ындыг чагааларны тускай булуңга чыгган. 1906 чылдан бээр партия кежигүнү А. Н. Бычкованың. 1910 чылдан бээр коммунист А. Н. Никифорованың. 1914 чылдан бээр партия кежигүнү С. С. Кругловтуң болгаш өске-даа хоочуннарның Ильич дугайында сактыышкыннарын аныяк ленинчилер камныы-биле кадагалап турар.

Лондондан келген кончуг солун чагаа бар. Ону англи коммунист Зельда Коутс бижээн. Ол В. И. Ленин-биле база Н. К. Крупская-биле ужуражып турган. Россияның Социал-Демократтыг Ажылчын партиязының V съездизинге 1907 чылдың майда бир ужуражыышкынын ол мынчаар бижээн:

«Съездиниң бир чапсарында чамдык делегаттар-биле чугаалажып турган, мен мынча деп эскерип сөглээн мен: —Силерниң съездиңерниң чиктиин аа, сактырга-ла, социалист эштерниң хуралы эвес-даа ышкаш. Англи парламентиге консерваторлар биле либералдарның кылып турарынга бодаарга, силер оон артык дошкун маргыжып, оон артык сөстер-биле дузажып турар-дыр силер».

Ынча дээримге, артымга даашкыр катны үнген, көөрүмге, Ленин каттырып турар болду. Ооң соонда ол мынча диди:

«Силер шын чугааладыңар, эш. Силерниң англи парламентиңерде консерваторларга болгаш либералдарга бодаарга, бис шынап-ла шыңгыы болгаш изиг-изиг маргылдажып турар бис. Чүге ындыгыл, билир силер бе? Чүге дээрге консерваторлар биле либералдарның аразында шоолуг-ла ылгал чок, ол ийи партия капиталистиг аңгының болгаш капиталистиг күрүнениң эргеажыын камгалап турар. Олар айтырыгларны шөлээн чугаалажып болурлар, чүге дизе оларның маргылдаалары эрге-чагырганы кайы партияга тургузарындан азы чоннуң кайы-бир бөлүүнүң байдалын экижидер дугайты шоолуг эвес өскерилге кылырындан эртпес. Ынчаарга бистер, социалистер, ажылчын аңгының чедиишкинни чедип алыры дээш, бистиң улузувустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежии дээш демиселди канчаар чорударының дугайында амыдыралчы чугула принципиалдыг айтырыгны ам үеде чугаалажып тур бис, ындыгның ужурунда биске саналдаан хөделиишкиннер болгаш политика бистиң шимчээшкинивисти өскерлиишкинге киирер болгаш чок кылыр чадавас бооп турда, шөлээн болгаш чымчак чугаалажып шыдавас бис».

Зельда Коутс Н. К. Крупская-биле бодунуң таныжылгазын тодаргай бижээн. Чагаазын ол мынча деп доосхан: «Делегейге баштайгы социалистиг күрүнениң хамаатылары болуп төрүттүнгениңер ёзулуг-ла аас-кежик-тир, уруглар».

База бир солун чагааны Лондондан улгады берген англи херээжен Паркер чоруткан. Эрткен чылын туристер-биле кады ол кижи Совет Эвилелиниң хөй хоорайларынга чорааш, совет кижилерниң чурттап, ажылдап, дыштанып турарын көрген. Ол чораанының дугайында англи херээжен магадап бижээн.

Паркер школа музейинге англи дылга үндүрген «Ленин—ажылчын аңгының политиказының дугайында» деп номну чоруткан. Ол дээрге В. И. Ленинниң сураглыг «Коммунизмге уругларның чөөннээр аарыы» деп ажылының очулгазы-дыр. Чартык чүс чылдың мурнунда парлаан ном дыка хөй холга киргени илдең: элеп калган, ынчалза-даа хумагалыы-биле хырбалап каан. Ам үеде Лондондан келген ол ном школа музейиниң кол экспонаттарының бирээзи болу берген.

Шак ындыг ленинчи музейлерни Кубаньның хөй-хөй школаларында тургускан. Аныяк ленинчилер Октябрь революциязының тураскаалын камныы-биле кадагалап, Ленинниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайында чүүлдерни шудургу чыып турар.

СОВЕТ ТУДУГЖУГА АЛДАР!

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕРИНИҢ АРГАЛАРЫ

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарда болгаш совет кижилерниң чаагай чоруун улам бедидер сорулганы боттандырарда капитал тудугну калбартырының айтырыы чугула черни ээлеп турар. Сөөлгү үеде бистиң партиявыс болгаш чазаавыс чурттуң тудуг херээн сайзыраңгайжыдар, ону индустриалдыг арга-биле чорудар талазы-биле дыка улуг хемчеглерни алган.

Ол чаартылгаларның түңнелинде «Тыва тудуг» трест канчаар ажылдап турар апарганыл?

Тывада улуг тудугларны чорудуп турар эң улуг организация барык чыл санында-ла күрүне планын күүсетпейн келген. Бо чылдың баштайгы чартыында бүдүрүлге программазы база боттанмайн барган. Ынчалза-даа эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 613 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын артыкка кылган. Ол дээрге эрткен чылдыындан 16,6 хуу өзүлде болганы ол. Ооң чылдагааны чүл? Хамыкты мурнай күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээнин демдеглээри чугула. Трест-даа, ооң бүгү кезектери-даа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүседип шыдаан. Чүгле «Тыва кобальт тудуг» эргелели бо талазы-биле багай ажылдаан. Эрткен чыл-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5-тен 11 хуу чедир өскен. «Кызыл тудуг» болгаш «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдери ажылдың темпизин бедидер дээш күжениишкинниг ажылдаанын демдеглээри чугула.

Ажылдан турар бир кижиге онааштыр кылган ажылдың хемчээли улуг-даа болза, тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмейн турар. Ооң кол чылдагааны — тудугжу кадрларның чедишпези. Тресте ниитизи-биле 700 хире кижи немей хереглеттинип турар. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа тудугжу кадрларны быжыглаарынче угланган доктаалды хүлээп алган болгай. Ону барымдаалап чер-черде тудугга ажылдаар күзелдиг кижилерни организастыг чыып, тус-тус организацияларже чорудуп турар. Бо херекти боттандырарга бистиң трестиң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның кадрлар талазы-биле айтырыы чогумчалыг шиитпирлеттинери билдингир. Тудугжу кадрлар дугайын чугаалап тургаш, бисте ажыглаттынмайн турар курлавырларга доктаары чугула.

Ажылчыннарның ажылдан үнеркирер чоруу кончуг хөй. Чылдың баштайгы чартыында 836 кижини ажылга хүлээп алгаш, 692 кижини оон үндүрген. Ындыг чорук-биле демисежири чугула. Трестиң бүгү организацияларының удуртукчулары, ында хөй-ниити организациялары кадрлар быжыглаарын эң чидиг айтырыг кылдыр санап, ол талазы-биле боттуг хемчеглерни чорудар апаар. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, тудугга механизастаашкынны улам нептередип, чунар, чемненир, дыштаныр өрээлдерни тургузуп, элээн ажылдарны бистиң тресте чоруткан. Ажылга доктаамал турбас чорук чурттаар черниң чедишпезинден болур. Ынчангаш тудугжулар чурттаар общежитиелерни бо чылын бирги ээлчегде ажыглалга киирери көрдүнген. Ак-Довуракка, Кызылга 400-400 оруннуг тудугжулар общежитиезиниң тудуу кидин чоруп турар. Ол ышкаш трест бодунуң ажылдакчыларын чурттадыр бажыңнарны тудар. Бир-ийи чыл эртерге бажың айтырыы шиитпирлеттинер дээрзинге идегеп болур.

Бүдүрүлгениң бар курлавырларын долу ажыглаан болзувусса, түңнел черле эки болур турган. Ажыл шагын ажыглап турары четпес. Эрткен чартык чылда ортумаа-биле бир тудугжу-ла 3,2 хүннү прогулдаанынга дөмей ажыл шагын үскен, азы 82,4 муң рубльдиң ажылдары чедир кылдынмаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун «Тыва даг-дүгү тудуг» болгаш № 48 тудуг эргелелдериниң ажылчыннары хажыдып турар. Чүгле бо коллективтер ниитизи-биле чидирген ажыл шагының чартыын прогулдаан.

Ол дээрге ук организацияларда кижизидилге ажылының ам-даа четпес тургустунганының херечизи. Ажыл шагы үзер чорук-биле шыңгыы демисежир, ажылчыннар ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирери негеттинип турар.

Ооң-биле чергелештир шалың чокка шөлээ ёзугаар дыка хөй ажылчыннар ажыл шагы үзүп турар. Ынчангаш ындында-ла ажылчыннар-биле долу четчелеттинмээн тудуглар улуг каражага таваржып турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылчы чоннуң хууда херээн бүдүрүп алырынга таарымчалыг беш ажыл хүннүг неделяже шагда-ла шилчээн-даа болза, артык шөлээ алыр чорук эвээжевээн. «Тыва тудуг» трезинге мындыг шөлээни оодала чартык хуу кызырган болза, 21 муң рубльдиң тудуун немей кылган турар ийик.

База бир чедир ажыглавайн турарывыс курлавыр болза ээлчеглер аразында анаа туруушкун болур. Тудуг материалдары-биле четче хандырбас, ону манаар, ажылды баш удур планнап, белеткеп албас чоруктарның уржуундан халас үе эртип турар. Ылаңгыя № 48 тудуг эргелелинде анаа туруушкун ажыл шагының 15 хуузунга деңнежип турар.

Бистиң республиканың тудугларында ажылды механизастаарынче ам-даа шоолуг кичээнгей салбайн турар. Бир эвес хөй-хөй ажылдарны механизмнер күжү-биле кылыр болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедиир ийик. Ынчалза-даа тресте чүк чүдүрер, дүжүрер механизмнер болгаш транспорт чедишпес. Бисте чер ажылдары барык бүрүнү-биле механизастаттынмаан. Трести № 14 механизация эргелели техника-биле хандырып турар. Ынчалза-даа ук организация эт-херекселди ажылдаарынга эки белеткеп шыдавайн турар. Организацияларның чагыын өй-шаанда күүсетпес чоруктар кайы хөй. Ынчалза-даа тудугжуларның талазындан механизмнерни ажыглаарын экижитпес чүүлдер бар. Техника, механизмнерни ийи ээлчег дургузунда ажыглап, ажылдың ажыктыг чоруун бедидеринче кичээнгей салыр болза, хол-биле кылыр ажылдар эвээжээр.

Шеверлел ажылдарын дыка хөй коллективтер барык хол-биле кылып турар. Ону механизастап болурунуң аргалары бар. Штукатура кагар агрегатты ажыглаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3—4 катап бедиирин практика бадыткаан. Кызылда тудугжу А. И. Ельшованың удуртканы шеверлекчилер бригадазы аэропорттуң болгаш поликлиниканың бажыңнарын ол агрегаттарны ажыглап тургаш шеверлээн. Ол дег бажыңнарны хол-биле штукатуралаан болза, ам үндүргени үеден 2,5 катап хөй үени чарыгдаар турган. Бригаданың кежигүннериниң ажыл төлевири мурнукузундан бедээн. Депшилгелиг бо арганы бүгү бригадаларга нептередири чугула. Эргелелдиң удуртукчулары агрегаттарның кезектерин четчелеп, ол херекти эң чугула айтырыг кылдыр көөр үе келген.

План күүсетпес чоруктуң бир чылдагааны тудуг организацияларында экономиктиг ажылды ам-даа эреңгей тургусканында. Тудуг материалының чарыгдалы, техниканың ажыглалы, ажылдың шынары болгаш аңаа үндүрүп турар үе болгаш өске-даа айтырыгларның анализин экономистер, инженерлер ажылчыннарга тайылбырлап, кижи бүрүзүн камналга чурумун сагыырынга өөредир болза, байдал экижиир. Трестиң талазындан чоокку үеде каражалыг ажылдап турар организацияларда байдалды анализтеп, ол херекке ажылчыннарны болгаш специалистерни калбаа-биле киириштирерин көрген.

Чоокку үеде бистиң республикага тудуглар улам калбарар. Ол харыысалгалыг хүлээлгени чедимчелиг күүседириниң магадылалы ам, бо хүннерде тургустунуп турар. Ынчангаш Тывала эң улуг тудуг организациязы — «Тыва тудуг» трест күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш иштики курлавырларны долу ажыглаарынче кичээнгейни угландырар.

В. ТРУНОВА,
трестиң күш-ажыл болгаш ажыл төлевир килдизиниң начальниги.

Республиканың кайы-даа булуңнарында тудуг ажылы хайныышкынныг чоруп турар. Ыраккы Бай-Тайга районнуң төвүнде кылдынып турар тудуглар база-ла хөй.

Районнуң тудугжулары бо чылын бүдүрүлге болгаш культура албан черлериниң тудугларындан аңгыда 36 чуртталга бажыңын ажыглалга дужаар хүлээлгелиглер. Оларның иштинден 15 бажыңны ажыглалда киирген, артканнары туттунуп турар. Район төвүнде 8 чуртталга бажыңы ажыглалда киирген.

Партия райкомунуң бажыңын тудуп турар эш М. Самбаның бригадазының кежигүннеринге тудугжулар байырлалының бүдүүзүнде ужураштывыс. Бичии чаашкыныдаа тоовайн, тудугжулар ханаларда туйбуну эптей салып-ла турлар. Ол аразында № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның бо тудуг участогунуң мастери эш В. Соколов аңаа чедип келди.

Бо болгаш өске-даа бригадаларның ажылынга ыяштан кылган тудуг материалдарының чедишпези улуг моондакты таварыштырып турар. Ону болдурбазы-биле районга тудуг материалдары белеткээр черни ажыдар дугайында айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээнин мастерден дыңнааш, тудугжуларның өөрээни илдең болду.

Ясли тудуунда ажылдап турар бригаданың бригадири хоочун тудугжу Ш. Хертекке ол медээ кончуг-ла өөрүнчүг болган.

— Бир, ийи кубометр манзы дээш Кызылче машина чорудар эвес. Биске пилорама ажылдай бээр болза, ажылывыс моон-даа шулуудаар ужурлуг. Тудугжуларывыс шуптузу шыырак мергежилдиг оолдар-ла болгай — деп эш Хертек хей-аът кире берген чугаалады.

Ооң чугаазы кончуг шын. Дуржулгалыг бызаңчылар, чазаныкчылар, шеверлекчилер районнуң тудугжуларында хөй. Аныяк тудугжулар Х. Чечен-оол, М. Салчак, С. Алдын-оол, С. Балган болгаш оон-даа өскелер районнуң эки дээн тудугжулары болу бергеннер. Эш Л. Ооржакка удурткан шеверлекчилер бригадазының кылган ажылын чоя мактап турар.

Чурукта: шеверлекчилер бригадазының кежигүннери. Солагай талазындан: Л. Ооржак, Б. Салчак, С. Кара-кыс, О. Таныштай.

Ю. КОСАРЬКОВ.

Чедип келиңер, соруктуглар

Тываның кайы-даа булуңунга чоруурга —келир үези магалыг Ак-Довуракта-даа, сууржуң чуртталганы эгелээн араттарның таваан салганы, ам аажок өзүп олурар Кур-Чер суурда-даа— улуг тудуглар калбарганының херечизи болгаш дээрже көдүрлүп үнген краниарның согуннары көстүр. Чер-чурттуң арын-шырайын чаартып каастап турар тудугжуларга чоргаарал кижиниң сагыжынга чайгаар төрүттүнүп келир. Ийе, тудугжу бисте эң нептереңгей болгаш хүндүткелдиг мергежилдерниң бирээзи. Ол ажылга бараалгаан кижилерни бис мурнуку одуругнуң дайынчылары, бергеге торулбас соруктуглар дижир бис. Оларның буянныг ижин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелеп, оларның дугайында сагыш човап турар.

Ооң чижээн бистиң республиканың тудугжуларының ажыл, амыдыралындан көрүп болур. Бисте тудугжу кадрларны быжыглаарының айтырыы ажыл-агый удуртукчуларының, комсомол, партия, профэвилел организацияларының, парлалганың кичээнгейинде.

«Тыва тудуг» трестиң организастыг чыылда ёзугаар келген тудугжуларынга ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузары —чугула сорулга болган. Ажылга организастыг хүлээп алыышкын-биле келгилээн кижилер тускай мергежил шиңгээдип алзын, тудугжулар разрядын бедитсин дээш тресте өөредилге комбинадын ажыткан.

Тудугга келген чаа кижилерни тускай бригадаларга хуваагаш, дуржулгалыг мастерлер оларны удуртуп, мергежилге өөредип турар. Олар тудуг объектилеринге ажылдап, ооң бүгү чажыттарын холу-биле тудуп, караа-биле көрүп тургаш ажыдып эгелээрлер. Неделяда ийи—үш катап кежээ чыглып алгаш теоретиктиг билиглерни шиңгээдип алырын практикалап турар.

Кызылда «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде бедик мергежилдиг тудугжу, бригадир Салчак Чайдып тудугжунуң амыдыралын шилип алган оолдар, кыстарны бригада кылдыр быжыглааш, өөредип турар. Ында өөредилге комбинадының өөредикчизи инструкторлап, дашчының мергежилин шиңгээдип алырынга дузалап турар. Бригаданың кежигүннерин тус-тус бөлүктерге хуваап, ону бедик мергежилдиг тудугжуларга баштадып, оолдар, кыстарны мергежилиниң аайы-биле теория өөренир бөлүкке каттыштырып турар. Өөредилгезин дооскаш, аныяк тудугжулар шылгалда дужаар. Билинниң, шиңгээдип алган мергежилиниң аайы-биле оларга разрядты тыпсыр. Өөредилге ооң-биле доозулбас. Мергежилин бедидер курстарга өөренири чугула. Комбинатка чүгле чаңгыс мергежилге эвес, а тудугнуң өске-даа ажылдарынга өөренип алыр аргалыг. Бистиң ажылчыннарывыс мергежилдерни комплекстиг кылдыр шиңгээдип ап-даа турар. Чижээ, дашчылар эптекчилеп-даа, бызаңчылар бетонщиктеп-даа, штукатурлар шеверлел ажылының бүгү чүүлдерин кылып шыдаарлар.

Бо чылын өөредилге комбинадынга 254 ажылчын чаа мергежилди чедип алган, а 263 кижи разрядын бедиткен. Харын-даа ортумак школа дооскаш, тудугга ийи чыл иштинде эки ажылдап келген кижилерни чурттуң тудуг талазы-биле дээди өөредилге черинче трестиң күсели ёзугаар өөредип чорудар. Ындыг студентилер анаа студентилерден 15 хуу бедик стипендия алыр. Черле өөренир күзелдиг кижилерге бүгү талалыг деткимчени көргүзүп турар. Тудуг херээ сайзыраңгай черлерде тускай курстарже хөй-хөй аныяктарны чорудары чаңчыл болган.

Амгы үеде тудугжулар аразында аныяктарның саны көвүдээн. Олар хостуг шагында спортчу оюннарга киржип, күш-культура кылырынга хандыкшылдыглар. Ынчангаш «Тудугжу» деп спорт ниитилелин организастаан. Ооң баазазында янзы-бүрү секциялар ажылдап турар. Уран чүүлге хандыкшылдыгларны эвилелдеп организастаар специалист база бар.

Аныяк оолдар, кыстарны буянныг ажыл-ишке, тудугга кээп ажылдаарын сүмелеп, «Тыва тудуг» трестиң организацияларынга кээп, өөренип, чаа бажыңнарны тутчурун күзээр мен.

Ю. ТИХОНОВ,
«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинадының улуг мастери.

БЕДИК АТ-БИЛЕ

Олар Тудугжунуң хүнүн таварыштыр коммунистиг күш-ажылдыы деп атты чаалап алган. Бо бригада Чадаананың көжүп чоруур механизастаттынган № 463 колонназының Чөөн-Хемчик районда бригадаларының эң дээрези.

Бригаданың бригадири коммунист Ч. С. Хомушку бызаңчылар коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын мынчаар чугаалап орар:

— Бригаданың мурнунда бо чылын улуг сорулгалар салдынган. Бистер хөгжүп орар Чадаана хоорайның тудуунга эвээш-биче-даа бол күш-ажылчы салыышкынывысты киирип, каш чылдар дургузунда ажылдап келдивис. Чаңгыс аай сеткил-сагыштыг, найыралдыг бистиң тудугжуларывыс бүдүрер ижиниң ай, квартал онаалгаларын 125—140 хуу чедир күүседип турарлар. Чартык чылда бүдүрүлге онаалгавысты 140 хуу, июль айның планын 121 хуу күүсеттивис.

Бызаңчылар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпишаан, бот-боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар. Оларның иштинде Омчула Ондар, Ооржак Нам-оол, Монгуш Куңгаажап, Түлүш Тадың, Ондар Комбу, Куулар Доржу олар ажыл онаалгаларын ай санында 120—150 хуу күүседип турар.

М. СЕВЕН.

ЧУРУКТА: мурнакчы бызаңчы Ондар Омчула.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

Аштырбас бис

Тудугга ниитизи-биле 18 чыл ажылдадым. Бо үениң дургузунда даш, тууйбу, ыяш дээш оон-даа өске материалдар-биле янзы-бүрү тудугларны кылып келдим. Ылаңгыя Кызылдың улуг тудугларынга ажылдап турган үемде тудугнуң нарын мергежилин улам-на эки шиңгээдип ап, чаа аргаларны өөренип алган мен. Хөй кижилиг улуг коллективтерге ажылдаарга кижиниң тускай мергежили өзер, чаа чүүлдерге өөренир апаарын дуржулгадан көрдүм.

Мен ам көдээ тудуг организациязының шугумунда ажылдап турар мен. Шагаан-Арыгның № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназы «Көдээ тудуг» тресте эң мурнакчы колоннага эрткен чылдан бээр санадып келген.

Колоннаның тудуг бригадаларының аразында социалистиг чарышка бирги черни Иван Михайлович Ивановка удурткан бистиң бригадавыс быжыы-биле тудуп турар. Чыл эгезинден бээр ай планы 170 хуудан куду күүсеттинип көрбээн. Тудугжунуң хүнүн таварыштыр июль айның планын ийи катап ажыр күүседир дээн сөзүвүстү ээледивис.

Кылыр ажылывыс янзы-бүрү. Ынчалзажок чуртталга тудуу кол черни ээлеп турар. Ийи квартиралыг чуртталга бажыңнарын тударда ооң шынарынче онза кичээнгейни салып турар бис. Бригада кежигүннериниң кылган бажыңнарында чурттап орар кижилерден бистиң адывыска хамаарыштыр хомудал болбайн турар. Тудуг планын сан талазы-биле күүседиринден ангыда, ооң шынары дээш контрольду тудугжулар боттары боттандырып турарлар.

Бригада кежигүннери эштер М. Шокур, И. Ворошилов, Л. Эрес-оол оларның кылган ажылының шынары өскелерден эки. Тускай мергежилди бедидер дээш кышкы үеде бүдүрүлге өөредилгезин организастап турар, бо чылын тудугжу бүрүзүнүң разряды бир чада бедээн.

Тудугжу хүнүн таварыштыр трестиң бүгү бригадаларын социалистиг чарышка кыйгырарын өөрүм меңээ дзасты. Ажыл-ишчи чарыштың түңнелинде хөй үүле бүттүнер болгай.

В. САНДАН,
тудугжу.

Чоннуң макталы

«Суурувустуң Октябрь 50 чылы» кудумчузу аян кире бергендир», «Магалыг-ла ажылдаар улус-тур» дээн мактаашкыннарны Дөң-Терезин суурнуң чурттакчыларындан дыңнап болур. Ол чугаа № 371 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада эш Ооржак Кызыл-оолга удурткан тудуг бригадазынга хамааржыр.

Бо бригада 1962 чылдан эгелеп районнуң ажыл-агыйларында янзы-бүрү тудугну кылып келген. Кайда-ла чаа тудуг бадылаттынганыл, олар ында көжүп чеде берген турар. Аксы-Барлык, «Барлык» совхоз, Аянгаты, Шекпээр, Хөнделеңд, Бижиктиг-Хая дээш оларның ажылдавааны ындыг пункт ховар. Сөөлгү каш чылда 40 ажыг чаа хевирниң бажыңын тутканнар. Ында 92 аал ишти өөрүшкүлүг чурттап олурар. Чүгле Хөнделеңде безин 3 бажың, 400 хөй кирер кажаа, 200 инек кирер кажааны оларның шевер холдары-биле туткан.

Ам «Дөң-Терезин» совхозта аалдап келгеш кыска үеде кайызы-даа 2 өрээлдиг 2 бажыңны дооскаш, үшкүзүнүң ханазынче кирипкеннер. Дуржулгалыг бригадирниң бригадазында Монгуш Кенден, Ооржак Шагдыр, Хомушку Ыдынай, Хомушку Дадар, эң аныяк Сарыг-оол Каадыр оларның мергежили улам бедип, хүн нормазын бүдүн чартык, харын-даа ийи катап ажыр күүседип турар.

Бригаданың 12 кежигүннери найыралдыг, быжыг коллектив, хөйү— чаңгызы дээш, чаңгызы — хөйү дээш туржуп чоруурлар.

Ханада хүн чурумун азып каан: ажылдаар, чемненир, удуур шагы, табель досказы. Чижек план черле быжырымчалыг тургустунган, кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр.

Эш Ооржак 1948 чылдан 1959 чылга чедир совхозка тудуг звенозу удуртуп турган, 1959 чылдан бөгүнге чедир тускай бригаданы баштап турар.

Бригаданың тудуг материалы-биле хандырылгазы эки. Чок-ла чүве чок. Ыяш, шифер, манзы, шил, кадаг болгаш оон-даа өске чүүлдер четчир. Бригада ажылдай бергенде халас чугаа чидер. Уйгу-дышты деңге үлежир, чемни ээлчежип тургаш кылыр. Шыдыраалаанда шупту маргыжар.

Тудугжу бригаданың эрткен күш-ажылчы оруун кысказы-биле бижиирге ындыг-дыр. Оларның кылып бүдүрген үүлези В. И. Ленинниң төрүттүнгенхүнүнден бээр 100 чыл болурунга чаагай сөң болур.

А. ДОПЧАА.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң бригадалар аразында социалистиг чарыжынга Рауль Губайдулинниң дашчылар бригадазы тиилээн. Бригаданың эң аныяк дашчылары Августа Харина, Татьяна Чесовникова, Мира Монгуш тудугжулар хүнүнүң бүдүүзүнде 2-ги разрядтың дашчылары атты чедип алганнар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РЕПОРТАЖ

Ишчи сорук—бадыткал

Чайгы хүннүң херелдери тайга сынының кырындан херелденип, хөнү, узун дыттарны шаараңнады дээп келген. Ыяш дилер черге ажылдап хонган эзлчегниң ажылчыннары чанып, а эртенги эзлчегниң ажылчыннары оларга уткуй шуужуп кээп эгелээн.

Күш-ажылчы өөрүшкү оларның сергек арыннарында хүннээректеп, чымыштыг ишчи хүннерниң чедиишкиннериниң, сагыш-човаашкыннарының дугайын херечилеп турду. Оларның өөрүшкүзүнде чөптүг үндезин бар: Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының коллективи июнь айда ыяш дилер планны 105, тудуг ыяжы белеткээр планны 115, ыяш сөөртүлгезиниң 80 хуу, белен кылыгларныын 120 хуу күүсеткен.

Ол дээрге, Кызыл хоорайның, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның чаа тудугларынга ажыглаар хөй санныг соңга рамалары, эжик кастыктары, блоктар, тудуг ыяжы-дыр.

Технорук Иннокентий Максимович Бутонаевтен коллективтиң мурнакчыларының дугайын айтырарымга, Илларион Горбуновтуң баштап турары ыяш диликчилериниң бригадазының ажылчыннары Иван Соколов, Николай Миронов, Эртине Салчак, Савелий Мурачёв, Владимир Алёхин оларның аттарын чоргаарал-биле адап, оларның быжыг найыралдыын, ажылга демниин ол мактап чугаалады.

Дуржулгалыг ыяш белеткекчизи Николай Романович Мироновка хирээлер бизеп ажылдап турда, ужуражы бердим. Өске эштеринден ылгал чок, бөдүүн, чугаакыр, даштындан көөрге, дөртен хар четкелек ажылчын эр. Ооң ажылга дадыккан тудунгур холдары, артык хөлээзин чок шалыпкын шимчээшкиннери, ажылынга мергежилдии ооң эки ишчи мөзүзүнүң дугайын артык чугаа чокка-ла көргүзүп турду. Николай Романович ажылыңар, дуржулгаңар дугайын чугаалап көрүңерем деп дилээримге, ол мынча диди: «Ооң дугайын чү дээр боор. Кандыг-даа ажыл баштай көөрге бөдүүн-не ышкаш сагындырар, а хол-биле тудуп кыла бээрге, ишчи холду, мергежилди негээр болгай. Мээң ажылым база ындыг. Чижээ: хирээ бизээри-дир. Маңаа чаңчыл, мергежил херек, оон башка ону дедир шалааш, чидидер туржук, а харын дегейлендирип болгай...»

Пунктунуң ажылчыннары хонукта үш эзлчег-биле ажылдап, чүгле ыяш дилилгезинге безин 32 кубометр ажыг тудуг материалын белеткеп турар. Ында амгы үеде 4 пилорама, ыяш сөөртүр 3 автомашина, 3 ДТ-40 трактор ажылдап турар.

Горбуновтуң бригадазы ыяш дилип ажылдап кирипти. Кижи бүрүзү бодунуң ажылдаар черин эзлепкен. Демниг күш пилорамаже баштайгы чоон чудукту киирипти. Ажылга шуудаан моторнуң дең-дески даажы эртенги эзимнерге чаңгыланып, ажылчыннарның оожум чугаалары салгын аайы-биле дыңналып кээп турду.

Хүн өрүлеп келген. Улуг орук аксы ажылчын суурнуң база бир ажылчы хүнү ынчаар эгелээн. Шуурмактың ыяш белеткекчилери ай, квартал онаалдаларын күүседир дээш чарышты калбартып ажылдап турар. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улусчу чарышка шуурманчылар боттарының төлептиг үлүүн киирер дээрзин оларнын бо чылдың бирги чартыында күш-ажылчы чедиишкиннери болгаш амгы күш-ажылчы соруу бүзүрелдиг бадыткап турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

МААДЫР ШҮЛҮКЧҮ ДУГАЙЫНДА КИНОТООЖУ

Леонид КВИНИХИДЗЕ, кинорежиссёр

«Ленфильм» студиязынга режиссёр Леонид Квинихидзе «Моабит кыдыраажы» деп делгем экраныг ураң-чечен фильмни чогаадып дооскан. Ону Совет Эвилелинин Маадыры, Ленинчи шанналдың лауреады шүлүкчү Муса Джалильге тураскаатkан.

«Советская Татария» солунга режиссёр бодунуң ажылының дугайында бижээн. Оон кызырган вариантызын ПМА номчукчуларга бараалгатты.

«Моабит кыдыраажының» кол утказы бөдүүн. Ол дээрге кижи бүгүдезиниң бодунуң арын-нүүрүнүң, өске кижилернин, амыдыралдың, шынның, чымчак сеткилдиң, чөптүг чүүлдүң бедик идеалдарының мурнунга харыысалгазының дугайы. Бодунга кижи төрелгеттенниң ажыг-човуланың болгаш эрес-маадырлыг чоруун чыып ап, ол бодалды арыг шынныы-биле илерет. Ынчаарда сээң чогаалың чүректерни хөлзедип, кижилерни демиселче кыйгырып, оларны хостуг болдуруптар.

Муса Джалильдиң амыдыралын дес-дараалап көргүзер, биография жанрының негелдезин күүседирин оралдашпаан бис. «Моабит кыдыраажы» дээрге Муса Джалильдиң Германияга бижээн болук шүлүктери. Ынчангаш фильм кино дылынче Мусаның сеткилинiң куттулуушкунунуң утказын «очулдурганы» болур. Шүлүкчүнүң бодунуң бодалын, сеткил-сагыжын, оон амыдыралга хамаарылгазын илереткен шүлүктериниң утказын дамчытканывысты демдеглекээр мен. Кинода кайы-бир шүлүктүң төрүттүнүп келгенинiң төөгүзү, ону кагаалап арттырганының дугайын эвес, а чогаалдарның утказының дугайында чугаа чоруп турар.

Кадр саны чогаалчының шүлүктериниң дугайын чугаалаар. Ол дээрге кинокадр шүлүктүң одуругларын каракка көстүр кылдыр чырыдын көргүскени эвес. Фильм барык документалдыг кино дег эгелээр. Джалильди туттурган өске шеригледен ылгалдыр көргүспээн. Олар-биле ол тудуш. Джалиль болгаш оон эштери аар-берге байлалда кирген. Немецтерге туттурганы, лагерь, албадал-биле ажылдадып турар ол кижилерниң кемдеп, сагыш-сеткилинге бергезин шынныы-биле көргүзерин чедип алыр сорулгалыг турган бис. Фильмниң бирги кезээнде Муса барык чаңгыс сөс-даа сеглевес хирезинде, ол көргүүлүгүнiң хроника хевирлиг кылган-даа болзувусса, шынга чогаалчының долгандыр амыдыралды угаап билип ап турарын, оон сеткилиниң хөлзээшкинин, өске кижилернiң эскербейн эрте бээри чүүлдерни көруп, билип турарын көргүзерин оралдашкан бис.

Муса Джалиль дайынчы болгаш шүлүкчү чораан. Бодунуң шүлүктерин чүрээниң ханызындан, сеткил хайнымшкынныг чогаадып чораан. Сагышта арткан шүлүктерни ол кара-бажыңга чыткаш сээзынга дүжүрүп бижээн. Ынчаарда Муса чажыт ажылы-биле татар легионнуң бууран дүжеринге дузалаан кол-херээн күүседипкен турган.

Амыдыралдың базымнары... Ону медереп билгенi... Ону ааастааны — фильмниң утказы ыңдыг. Документалдыг кезектерден бедик символикага, түнгээшкинге чедир — киноөүн стилистиказы ол.

Шүлүкчү, коммунист Муса Джалиль өлүмче хүлүмзүүрүгбиле бар чыдар. Чүрттелга дугайында ол бодап чоруур болгаш тамыны чырык тиилээринге, эки чүүл каяа-даа тургустунарынга бүзүрээр. Джалильди РСФСР-нiң улустуң артизи, Москваның ураң чүүл театрының артизи Петр Чернов ойнаан. Оон мурунга кончуг шынгыы сорулга турган. Чүге дээрге Муса Джалиль—бистиң үевистиң кижизи, оон чоок болгаш таныыр кижилери ону утпааннар. Ол ямзылыг бергелерни артист баш удур билген. Көрүкчүлер артисти Мусага демей бе, демей эвес бе дижирлер, болгай. Харын-даа ол ийи кижинiң арын-шырайлары шоолуг ла демейлешпес.

Ынчангаш бис өске орукту шилидивис. Национал аажы-чаңны илередир маадырның сагыш-сеткилии, дайынчының, шүлүкчүнүң—чаагай сеткилдиг кижинiң овурун тургузарын оралдашкан бис.

Бистиң чогаадыкчы коллектививиске татар артистер бөлүү челишкинниг ажылдаан. Салымныг артист Рафкат Бикчантаев «Идель-Урал» күрүненiң «президентизи» Шары Алмаатын ролюн ойнаан. Муса Джалильдиң эң чоок өөнүү, оон-биле кады өлүрткен Абдулла Алиштиң ролюн ойнаары-биле Г. Камал аттыг театрның артизи Алгар Шакировту чалаан бис. Аныяк артист туруштуг патриоттуң, арыг, уян сеткилдиг кижиниң овурун эки көргүскен.

Казаньның театр училищезинiң сургуулу Ильдар Хайруллинни перспективтиг артист деп санап болур. Зайни деп алээди оолдуң ролюн ол күүседткен. Джалильдиң өөнүктериниң бирээзин ол-ла өөредилге черинiң сургуулу Ильдус Валеев ойнаан.

Андре Тиммерантың ролюнга артисти алээн үр дилээн бис. Ригада инженер Айваре Богдановичини шилип алган бис. Бельги партизанга хевирии демейлешкен боорунаң аңгыда. Богданович талантылыг артист болган.

(ПМА).

САЛЧАК ТАМБА

Бичии дүрүн

РАССКАЗ

Саадак (хүрээге хуурак, сагыл четтиргенде ады Осур) өөрү-биле кады Мөңдүгүр-Ловуңга «башкыладып» хүнээш, ном соора адааш, оозунга бир чүла алагададып алгаш, ачазының чугаалашкаш тургузуп каяны чыза малчыны Биченiң өөнче муңгаш базып чоруп орган. Канчангаш-ла көөрге, та канчап аалдар араазынга кирип келгени ол чүве, оолду көргеш, хараган дөзүнде койгун уламна хоруп каап чыткан. Аңчы үктүг Саадактың чүрээ шимирт кылынган. Оон аал-чурту, Кодан-Боолаар деп даштыг даг, аңаа чыткан коданны ачазының барып кедеп адып турганы караанга олчаан көстүп келгеи. Өгге кирип кээрге, ээлери чок болган. Бичеи ашактың октут чактыыр боозун орун бажында үзүкте азып каан турган. Саадак боданмайн-даа, хуурак сагылын шуут уткаш, боону алгаш, демги чыткан койгунче чорупкан.

Саадак хараганнар арты-биле чаштының кедеп чораан, баш каксып харап үнүп кээрге, койгун биеэ-ле черинде хевээр чыткан. Боонуң будун черге шашкаш, тонаан адыргаш, кулахтаажын дүжүргеш, чамыктың оттуун олуртур тырткаш, койгуныу хараалдап эгелээн: сонгу, башкы ийи хараал база аң чаңгыс боол белдирлежип кээр орта, мажыны базыпта-ла берген. Боо «тиң» кылдыр эдип үнген соонда, чактыырның кулаандан үнген ыш туманналы хона берген. Ыш көдүрлү бээрге көөрге, койгун хараган дөзүнде технилеиип чыткан. Саадак бир холүида боозун, бир холунда койгуиун сөөрткеи, өгже өөрушкүлүү аажок ыдып-ла орган. Ынчаннайн канчаар. Бичеи ашак койгуину сойгаш, оон кон эъдин чип, хоюг мүиүи ижип каар, а хуурак сагылдыр кижи ойу боолаая деп кымга-даа чугаалавас. Харалаан, Саадактың бодаайы дег чүве кайда боор.

— Ы-ы, ы-ых! Садараан тариги, чүиу канчап чор сеи? — дизе-ле кедезинде хавактан башкызы Мөңдүгүр-Ловуң бола бадып олурган. Боо-даа, койгун-даа ыида-ла халган. «Дургуииаар» деп бодал Саадактың бажыига кире дүжүп келген. Демги өөнге хадып кирип кээрге, ээлери чок хевээр болган. Саадак чүиң-даа мурнуида хүрээге иом өөреиидге кедер хертеш дүмчүктүг жадыг ылиин ушта соп октапкаш, маннаарда чиик болзун дээш, чымчак идиин кеде каапкан. Бичии пөс-хапка тараа ургаш, өгиүң хуңида өремеэзиидеи, ийи аспак хирени тараа кырыиче киир каапкаш, хавын хөйлаш, бичии-даа саадап турбайн. Идек-Даш ховузуиуң хараганнарының аразы-биле Каа-Хемни өрү алзы салып-ла берген. «Соомда сүрүп кел чор бе?» кылдыр бодаш, хая көргеи: чок, үүле хүрээниң суургазы болгаш азыг бедип көстүп турган.

Саадак дерп-бузу шаалаая, катыш суксаан, хая көрну-көрүү чүве ийик моң, ийе, дем Монгушпай деп соңгаартан келген чүвениң аан.

— Ловуңга чүү дээр бис, кумзат?

— Тывылбады дээй аан, соонда бак даргазынга сүрдүрүп экеп аар бис.

— Ындыг-дыр.

Ону чугаалашкаш, дидиредир шаап чоруңканнар. Оларның арңы көзүлбезе-даа, Саадак үнүидеи таиаи: бирээзи кезээде-ле чаңчаның чоруур, «каржыдоскиун, күчүгүр баштыг Капшыыдай кеский, эжи — чаргыраш чугаалыг Чавзаң кумзат болган.

Эдээи карақгылап кээр орта, Саадак Кызыл-Чыраада ырак төрели болур Сөгедек ашактың аалынче углаш, шыыладыр базып чоруп-ла каан. Кезек болганда, кедезииде Бай-Сөөт хемниң оруунда бөрүлер чир-шоң дүжүп улужа бергеииер. Бөрүлерииң «за-уу, оо-уу» кыннып алгыржырын дыңнаарга, «аздёх», хырным, аштаарымны» дээи ышкаш, кыпсынчыг, чиирттим. Кокайларның улаанында харыы кылдыр аалдарның ыттары ээрип харылааннар. Дем чаа-ла бөрүлерден коргуп чораан Саадак ам ыттардан коргул, кезек аалче кирбээя, чүвеиин оожумиип намдаарын маиаан. Күсқу дүиүң сооскумаары-даа кончуг. Ынчап туруп-туруп, Сөгедек ашактың өөнүң чанында келеигирлеп чедип келзе-даа кирбээи: «Хүрээден дургуииаан сеи» дээш тудуп аппарып берипсе канчаар. Даштын серижигеш алаанда бөле салып каан шары чонактарының араазынче сыңы бергеи. Оон хаиа өттүр ылавылап дыңнап олурарга, өгде улустуң шайны аартап, тараа дайнап турары илдеи. Саадак чүтле ам чем чиксээрин сактып келген. Чыылган кижилер диинчилер хүнеэиии тараа сокпап турарын оларның аразында чугаазынлаи билип алган. Олар ачазының, кырган-ачазының күзүи диинеп аьттаиыр мурнуида Ажык, Калбак-Пөш, Куидус, Чаайлы дижир черлерин-даа адагылаар болганнар. Саадак улустуң чугаазын кезек дыңнап чыткаш, шары чонаанга чылыыкаш, удуй берген.

Саадак өгиүң хереэжеи ээзиниң шай сокпаан даажыидаи оттуп келген. Өршээ-дадай, өгде улус та канчап даштын бөле чыып каан шары чонактарын, негей тоннарыи чеңчерлей бергежиктер, оон башка бичии дургун туттургай-ла. Саадак ыцай-бээр көрүп туруп-туруп, баар уунче салыпта-ла берген. Бөзүр-бөзүр хаяларлыг Бедик-Хөйтеи эртеиги имирде кончуу сүргей көстүп тургаи. Дүне чиршоң дүжүп улужуп турган бөрүдер даг бавриида орук дургаар чорун турары-даа чадавас. Ынчалза-даа Саадак баар уун сыкпаан. Копту-Аксында оруктар бажыңнарын ырактан оюп эрткеш, Коптуның суун чудук кырлап кежип алгаш, Кадыр-Эл ховузуига үнүп келген. «Ам-на оруктан чайлап аар-дыр» кылдыр бодай бээри билек-ле, соонда чүве хоккулаза-ла тергелиг аьттыг орус-киж» дүргеии кончуг чорун орган. Оруктан уне чүтүрүп бар чорда-ла, демги кижи бо келген. «Баз, бичии Монгушпай, сеи мында чүү кылыр, аът кайда?» дизе-ле аалынга бо-ла чедип кээр, таныры Сарыг-Сеп чурттуг Миней Спрыгии болган.

Миней Саадакты тергезиигe олуртуп алгаш, оон-биле орук дургаар ажоок ээлдек чугаалажып чораан-хүрээден чүге дургунnaaның билип алгаш, чугаалдаи: «Гм, сеи ачазы Монгушпай чүү ыиды тенек ол. Ам хүрээ, ламалар чок болур. Ламалар иом өөреиир хереж чок, сеи хүрээ чорбас херек. Орус бижик өөреиир херек, орус бижик—Ленин бижик. Ол бижик мен сенде айтыр-ла...» сут-сут дээш, Саадактың ачазын ажоок чемелеп чораан.

Миней Спрыгии бажыңынга келгеш: «Мен оол бар!» деп кадайынга өөрүп чугаалаан, дораан-на чүнар-бажың изиттирипкеи. Саадакты оолдары-биле кады чүндургаш, оолдарының хевиидеи артыктап кедиргеш, столга олуртуп чемгергеш. Маннаар-Карааэынга ушкарган, олла хүииүң кежээзииде Өлчейлиг-Булакта Монгушпайның аалынга Саадакты чедире бергеи.

— Мендии, таныш! Сеи оол мен мында экелгеи, ламалар сеи оол мөкхылаш салган, оол дургун салган — дээш. Спрыгии Монгушпайны чугаазының эгезииден тура-ла чемелей бергеи. Оон улай чугаалаан: —Ламалар ам чок болур, ламалар бижик өөреиир чүү херек. Сеи оол мээң бажында турар херек. Орус бижик өөреиир, орус бижик — Ленин бижик!

Спрыгии биле Монгушпай ол кежээ үр-ле чугаалашканнар.

Саадак дургун кижи болгаш, аалынга хөлзеп чурттап турган. Ыт ээрерге-ле Өлчейлиг-Булактың арыынче салып кире бээр, ынчалза-даа келген кижилерии хереэ болуиуң мөрүзүиде чоруу боон турган.

Саадактың сеткили оожургай берген турда, башкы хар чаапканда, бир өлчи «Оолду хүрээге чедиринер» деп, бак даргазының дужаалын чедирип келген. Аважы Долзан кадай Саадак аалында чок. Дерзигге терелдериин аалында барган деп мегелепкеи, а Саадак кажаа кырында сиген иштинче чаштың кире берген чыткан. Дараазында өлчи ол шаа хоигарда келген. Ынчаарда Саадак шынап аалынга чок, кырган ачазы-биле кады Сарыг-Сеп кирген турган. Доңнап кадай аңаа чоргаарланып, өлчиге мынча дээи: «Саадак Сарыг-Септе орус бажыңында бижик өөреиип турар».

Оон соонда Монгушпайларның аалынга элчи келбестээя. Оол орус ёзуга кирип, орус бижик өөреии берген боорга, өскелээии ол ийикпе, азы араттарының хостуг аргези улам-на быжыттып, байларның, дүжүметтериiң, ламаларның дөзү дурлуп бар чыдары билдиие берээнинден болган чүве ийик бе, кандыг чүү-даа болза Саадакты хүрээже алырын сөксап каапнар.

* * *

Бажында көк-көк дүхтер назыны элээп үлгады бергеии хереченiлеп турар бедик сыныг, ачиныг чоон үнүг кижи шажынга удур темага орус, тыва кижилерге лекция иомчуп турда, кайы-даа дыка чугаазы дыка дорт, билдингир, турган. Оон чижектер тып алырының тыкызының канчаар, оларны ырактан дилевес-даа, ол-ла кожуунуиуң, сумуиың иштиидеи аптар. Бир ашак лекториүң чугаазын дыцнап олургаи, мынча дээи: «Орустап, тывалап соглээр, оцнап, солагайлап бижиир—шыдаар эр-дыр ийин». «Эртемден, кандидат кижи дээни кай, ынчанмайн канчаар, бо-ок, биеэде ынай оол чүве ийин. Монгушпай дириг чораан болза оглуи магадап көөр ийик» деп бир кадай улашкан.

Лектор бир-ле сөс аразынга салчак кожуунуң Инек-Даш хүрээзииiң, аңаа турган ламаларның, оон иштинде Мөңдүгүр-Ловуңиуң дугайын чижекке киире каапкаш, бир-ле утказыг чырыы чырташ кыннып, хүлүмзүүрээи. Ол хүлүмзүүргиу демги-ле чоп-биле кады лекцияи дыңнап олургаииарның бирээзи Миней Спрыгии база көргеи болгаш, хамык улустуң мурнай лекторга адыш часкап, байыр чедирип тура халыг келгеиде, оон делгем хөрээиде дайынчы орденнери болгаш медальдары кыланайнчы, кынгырткайнчы турган, арны дырышкайтарлыгда болза аажок шовааа хүннеп турган, а мен оон эгелээш-ле лекториүң демги хүлүмзүргүи уктап сүрүп чораан, кыска рассказ бижидим. Ол маңаа четкеш, дооступ калды.

Каа-Хем—Кызыл.
1968.

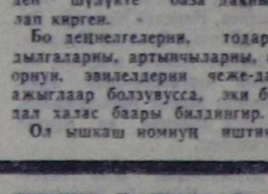

Чаа үннер

Таныжыңар: Куулар Ураиза

Хемчиктиң арыг суунуң агымы дег, аяиныг чараш үнүүг, өгелеп чоруур база бир шүлүкчү «Шынның» редакциязынга киргеш барган. Оон адын **Куулар УРАНЗА** дээр. Шүлүкгү ол школачы үеиииделе сонуургап чораан, ынчалзадаа бо хүииерге чедир редакцийга бижип көрбээн.

Куулар Ураиза 23 харлыг. Ол Барыын-Хемчик районнуң Аңгатыга өскеи. Ортумак школаның 9 класын дооскан оолдуг Совет Армиязын хүрөөлелиичe кыйгырты берген. Ам үеде ол «Шекпээр» совхозга ажылдап, чүрттап турар.

Эгелеп чоруур шүлүкчүүүң ийи шүлүүн иомчукчуларга сонуургадыр-дыр бис.

☆ ☆ ☆

АМЫРАККА СУНАЙН

Идиим үштүп туткаш,
Шөкөр даштар баштап,
Ийи дыттың кежиин
Соок-ла эртеи кешпиш.

Аян-Хемиң арыы
Аржаан суг дег кылаи.
Таллыглары суржүп,
Чайыннаның чыты.

Саарыг санай чүүлеи
Чараш сайны көөрге.
Чалын частың үнер
Сарыг чечек олчаан.

Чайын, кыжын оңмас
Аян-Хемиң дажын
Чаңгызындаи алзаш
Амыракка сунайн.

ОЛЧАҢ КӨВЕЙ БОЛЗУН

Даңгаар эртеи хемче
Далаш-биле баскан,
Чеден харны ашкан
Сергек ирей көрдүм.

Оккур дүрзеи кылажы
Оң сес дарлыг оол-ла,
Аңмыг сеиии көөрге,
Аяиныг-ла чордум.

Баштай чалаи харда
Баскан изиңи истеп,
Соондаң чоруп орааш.
Төрээл сөсту туттум.

Чемзек-боогун чүктеп,
Орук ишеп үнген
Чеден харлыг диңчүм.
Олчаң көвей болзун!

„Чаа-Суур“ дугайында сөс

Бистиң аныяк шүлүкчүлеривистиң шүлүктериниң чыындыларының удаа-дараа үнүп турарынга өске номчукчулар ышкаш өөруп, ол чуга номчугаштарны улуг хандыкшыл, сонуургал-биле номчуп турар мен. Сөөлгү үеде аныяк шүлүкчүлер Салчак Моллургa, Монгуш Өлчей-оол, Алексей Хуурак, Алексей Арапчор болгаш өскелериниң-даа чыынды шүлүктери номчукчуларның сонуургалын болдурган.

Эгелеп чоруур шүлүкчү Саая Таспайның «Чаа-Суур» деп аттыг чыындызы бо чылын чырыкче үнген. Шүлүкчүнүң баштайгы чыындызынга байыр чедирбишаан, оон шүлүктериниң дугайында номчукчу мен бодумнуң санал-онадымны сөглекседим.

«Чаа-Суур»... Бо ырны бис эки билир бис. Шүлүкчү ында суурнуң чечектелип өзүп турарын, оон чурттакчыларының чоргааралын шынап-ла каракка көстүп, кулакка дыңналып келир кылдыр чечен-мерген дамчыткан.

Саая Таспай колхозчу амыдыралды, оон ажыл-ишчилерин, тыва хөвү-шөлдериниң байлак дүжүдүн, хөй мөлдыын көргүзүп турар. Ынчаар бижиттинген шүлүктерге «Баян-Дугай», «Малчын кыска», «Чылгычы мен», «Чаа-Суур» хамаарыжыр. Ажылдан дезиксээр, чалгаа, арагалаар — бистиң хүн бүрүде демисежип турарывыс багай чаңчылдарны сойгалап илереткеии шүлүктер база бар. Бо темага «Хоозун чылдак», «Элээр сөглеп келзицерзе», «Чиктиг ыт» чижектиг шоодуглуг шүлүктер кирер.

Чыындыда чамдык четпестер эрте берген деп бодаар мен.

Шүлүк чогаадыңга эпитеттер онзагай рольдуг болуру билдингир. Олар болуушкуну, чүүлү чүруп көргүзериниден аңгыда, чогаалчының хөөнүн, сеткилин илередир. С. Таспай ону чедимче чок ажыглап турар. Чижээзинге «Ясли» деп шүлүкте:

«Колхозувус төвүнде чаа
Кончуг чараш ясли бар» дээи.

Бир эвес «ясли» деп сөстүң тодарадыгазы кылдыр ЧАА-КОНЧУГ ЧАРАШ деп эпитетгерии ажыглаар болзувусса, ЧАА КОНЧУГ ЧАРАШ ЯСЛИ апаар, шүлүкке хамаан чок, аиаа чугаага безии арай таарымча чок болу бээр. Ол-ла шүлүкте:

«Ойнаарактар, терге, аъттар
Онум сыңмас — тулган
чараш».

Ойнаарактар дээрге-ле тергежиктер, аъттар ол эвес чүве бе, мында сөс чаңгыс утказыг-дыр. Ол-ла строфада ОЧУМ деп сөс бичии номчукчуларга билдинмес. Оон ыцай «Чиктиг ыт» деп шүлүкту номчуптаалы:

«Эиик турда, ээргизи
Эдергей-ле ыт тургаи».

«Кедергей» дээриниң орнуига бодуиуң алларын ёзугаар «эдергей» д'ээии ол бе азы рифма сүргеии бе дээрзи билдинмес.

«Чаа суурда» деп шүлүкте киргеи сөстер «Таалап чор мен» деп шүлүкте база лакырлап киргеи.

Бо децнелгелерни, тодарадыгаларны, артынчыларны, ат орнуи, эвилелдерии чеже-даа ажыглаар болзувусса, эки бодал халас баары билдингир.

Ол ышкаш номиуң иштики кааспалгазында дүүшпес чүүлдер бар (чурукчу В. Волченко), чуруктар шүлүктериңе утказындан карышкак болуп турар. Чижээ, «Чиктиг ыт» деп шүлүктүң аллаида аныяк оозду, уругну чүруп көргүскеии, чынгыдыиың эгезииде «Ынак авай» деп шүлүктүң кырында кодээниң ажыл-ишчилери (ийи кижиии) чуруп каяны шын эвес. Херек кырында ава кижиниң овур-хевирии, оон ажылыжын көргүскен болза таарымчалыг.

Саая Таспай бо болгаш өске-даа четпестерни эдериче кичээигей салып, эки чогаалдарны бижиир дээш, бодуиуң чогаадыкчы мергежилии белидип, чогаал теориязын эки өөреиип, шүлүк бижиирииге буруугаарлаашкыны кылыр болза, шүлүкчү деп хүидүлүг атты бадыткап шыдаары чизииг чок.

М. КАРА-ООЛ,
Кызылдың башкы институдуиуң доозукчузу.

Редактериуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

ДӨҢГЕЛИКТИГ ДӨГЕ БААРЫ

Кызыл... Чажымда улуп өскен кавайым дег, а улгадып келгенимде—Үрбүн. Кашпалдың чалымнары-даа ышкаш, бедий бергилээн хөй каът бажыңнарлыг, дүне безин чайынналдыр чыраан турар аалым болган, эргим хоорайымда чылар-чылбас Улуг-Хемче эриктен харап турганзыг, сагланнаан бир сесерлик бар. Эш-өөрүм—кызылчылар—аңаа барыксаар база бир чаңныг. Бөгүн, ажыл шагы доостуру-биле, олар база-ла ында чыдып кээп турлар. Сесерликте «Совет эрге-чагырга дээш!» деп чалбыыштыг кыйгырыг сестери бижээн тук, чыдалыг данчылар туткан кызыл партизаннарны сиилбирлеп чураан, бедик баштыг суурга, тураскаал бар.

Тураскаалче топтап-топтап көрүп олур мен. Сеткил-сагыжымны доюлдуруп келир бодалдар-ла хөй болгаш тур: тыва чернин аас-кежии, чаагай келир үези, хосталгазы дээш төмиселге чонувустуң эң эки чеже оолдары амы-тынын бербээн дээр... Оларның чырык тураскаалын хып дээн чалыы Кызыл база ыдыктыы-биле калгалап турар. Хоорайның деиескээр биске ынчангаш энерелдиг. Ону долгандыр турар делгем ховуларның бараазын моортан көөрүмге, сагыш-бодалым чайгаар-ла эзир куш дег чүгленi бергензиг, ынаар ужугун чоруттаал деп, кыйгырып-ла турганзыг апаргылаар-дыр.

Сеткил-чүрээм кыйгырганда кайын сагыш амыр олурар алыр ийик мен: карак чивеш дээр аразында өртемчейии бээин үш долганы каактар хөлгем мунгаш ужукгуруп-ла үндүм ийин он. Мурнуу ховуда Болчатылыг Бора гейим кырынга үнүп келгеш, аткаарыишкээр бараан харап олур мен.

Чайгы хову кайгамчык-даа чараш чурумал болу берген көстүп тур: хүн херелинге кадак чылчырыктаар кылдыр муң-муң көрүнчүктер-ле чайнап чыткаизыг. Оларның аразында бичии-бичии, чингир иогаан бүүрелчиннер — хову-ла дыргын. Чогум чеде бергеш көөрүмге... сүлде-ле бо! Чингир иогаан бүүрелчиннер дээн чүвем... та кажан-чеженiң бээр аккеп деп турган чүве ийик, хоорайның тудуг богу, оон кырын сагланнава чашпан дуй үнүп келген, а ында холушкан шил бузундузу хүн херелинге чайнап турда, шынап-ла муң-муң көрүнчүктер-ле!

— Ол-даа канчаар, чавылдак оът көгү-биле турар эвес—дээш, ийи хемниң белдириниң сонгу талаяы ховузунга үжүктуруп келиримге... база-ла ындыг чурумал көстүр — шынапла дөртен аътты чарыштырар, дөңгеликтиг Дөге баары. Ол хире ховуну дөңгеликтелдир дола берген бокту чоокга аккеп төккен бе дээрге, кырындан чашпан, сиген үнүп келген, үрде үндүр чалап каан бе дээрге, чамдыктарының чанындан самосвалдар изи безин будуп читпээн — база элдеп кылдыр сагындырып тур.

Чоокта чаа-ла агы-каңгы, чечек шыпкан чыдар, артыы, иштии ховуларның ала-шинчизи ыңдыг апарганда, аңаа дыштаныр үе-шак эртиирер арга-даа кайда боор. Бөгүн чоруум-даа чогувайн барды. Ынчалзажок хоорайывыстың кайгамчык чараш булуңнарының бирээзи—Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыты бар-ла болгай — аңаа үжүктуруп келдим. Ам-на шапкын сүглуг Каа-Хемге мага хандыр эштип турбас ийикпе!

Алаагывыстың артыы эриигe келиримге, харааданчыы-ла ажок база бир чурумал көстүп келди: хем биле алаак аразында эрикти чылдың-на үүр чире шапкаш туруп берген, хөрээнүн оскунган алаак ыяштары сугже эримейип дүшкүлей берген дирезинде, буруларии ам-даа ногаарарын үнмүшаан, кээргенчиг-даа... Эрик чирлириниң ханылааның хемчээп көөрүмге, маиаа мээң чуртап келген үжеи чылдарымның дургузунда он беш метр чеде берген болду. Моон соигаар база каш-ла чыл эртер болза, та чеже ыяш үжар?

Эртиилиг черивисти биске егбелериивис — кызыл партизаннар амы-тынын артынга каггаш, чижеглел чок маадырлыг тулчуушкуннарга чаалап берген-не болгай. Оон ховуларының мынчалдыр бокталы берген чылары, хем белдириниң алаагының чараш ыяштыг Каа-Хем ээлиниң үрелип турарын көөрге, таан-даа харадынчыг-дыр. Ол эриктi үерге үрётпес кылдыр быжыглаар, а хоорай чанының ховуларының богун арыглаар хемчетлерни сонгалардатпайн алыры кымгада кузенчиг.

Бо айтырыгга мээң-биле бир дөмей сеткилдиг эштер Кызыл хоорай Советиниң күүскомунда ээлээш эвес деп бодаар-дыр мен.

Мерген Мергенович МЕРГЕЛДЕЙ.

УДАВАС КИНОЭКРАННАРГА

«БАЗА КАТАП ЫНАКШЫЛ ДУГАЙЫНДА» деп уран-чечен кино-чурук үнер.

КИНО

АВГУСТ 11-ДЕ

«НАЦЫРАЛ»: «Золушка» 10, «Ийи капитан» 2, «Маңаа аскежиктиг чүрүм» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10, «Эң-не таарымча чок хүн» 12, «Ужуралдар дилекчилери» 1.40, 3.40, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Волга-Волга» 10, «Геракланың маадырлыг чоруктары» 3.20, 8.25, «Чуга дош кыры-биле» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5.05 шактарда.

АВГУСТ 12-ДЕ

«НАЦЫРАЛ»: «Онза даалганың поездизи» 10, «Фантомас Скотланд-Яраыга удур» 12, 2, 4, 5.55, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кайгамчык Василиса» 10, 12, «Дескел чок кижилер» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гусар балладазы» 2.30, «Ужуралдар дилекчилери» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адресi: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгатыг секретарының 23-35 партийжи аңыдыралы кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кожээ ажыл-агый кылдызының 21-47 үлетпүр кылдызының 22-64 чагаа, база совет туругзуг кылдистериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00967.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылла тӨӨРЕЛГЕ ЧЫЫЛГАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. 13 АВГУСТ ВТОРНИК № 189 (7032).

Өртээ 2 көп.

Тудугжулар байырлалы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Хоорайларны, суурларны, заводтарның, фабрикаларның корпустарын, демир-оруктарны, электри дамчыдылгазының шугумнарын, суггат каналдарын тудуп тургузуп турарлар «Октябрь» кинотеатрның делгем залынга чыглып келген. Ада Тудугжулар хүнүнүң байырлыг хуралы болган.

ССРЭ-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министри Ф. Б. Якубовский илеткел кылган. Илеткелчи чуртта капитал тудугнуң улуг калбарышкынын чугаалаан. Ооң аңгы-аңгы девискээрлеринде хөй чаа заводтарның, фабрикаларның, электростанцияларның бедик корпустарын тудуп турар. Чүгле бо чылдың баштайгы чартында безин ажыглалга чартык миллион ажыг чурттакла бажыңнарын киирген.

Илеткелде тудуг материалдарының үлептүрүнүң будүүлге черлериниң болгаш ажылчыннарының күш-ажылчы челиишкиннерин көргүскен түңнелдерини чугаалаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга таварыштыр Ульяновскиге ажыттынар тураскаалдыг төп тудары хүндүлүг даалга болуп турар.

Тудугжуларның ажыл-ижинин улус бедик-биле үнелээн. Оларның муң-муңгу орденнер, медальдар-биле шаңнаткан, ӧң шылгараан 538 тудугжу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хүндүлүг ат-биле шаңнаткан деп, Ф. Б. Якубовский демдеглээн.

БҮГҮ ПАРТИЯНЫҢ, БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Бүгү совет улуска өндүр улуг, төөгүлүг чырык байырлалдарның бирээзи — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы чоокшулап кел чоруур. Ол төөгүлүг хүнүң төлептиг үткүүр дээш бүгү партия, бүгү улус, депшилгелиг кижи төрелтеген күжениишкинниг белеткенип турар.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның солуннарга парлаттынган доктаалы бистиң чурттуң бүгү улустарының политиктиг болгаш күш-ажылчы кайгамчык көдүрүлүшкүнүн хайыктырып үндүрген. Ол политиктиг чугула документиде улуг баштыңчы болгаш башкы—Владимир Ильичиниң революсчу ажыл-амыдыралының өндүр улуун болгаш ооң өөредиинин амыдыралчы күштүүн бүгү тала-биле көргүспүшаан, ленинизминиң бүгү делегейге бодаран, амыдыралга боттанып турарын тодаргай чугаалап турар.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин база беш чыл планын чедиишкинниг күүседиринче массаны мобилизастаарынга болгаш оларны ленинизмге чайгылыш чок шынчы, идейлиг бүзүрелдиг болуруунуң ёзузунга кижизидер талазы-биле улуг ужур-дузалыг партийжи бо документиде ооң-биле кады чоокшулап орар юбилейге үткүштүр чоруттунар организастыг болгаш идеологтуг ажылдың калбак программазын айыткан. Ынчангаш бүгү чурттаазы дег, Тыванның ажылчы чоннары—Кызылдың будүүлгелериниң ажылчыннары, Ак-Довуракның, Хову-Аксының тудугжулары болгаш Өвүрнүң, Эрзиниң малчыннары, Каа-Хемниң, Таңдының тараажылары болгаш ыракка Тожуның, Тере-Хөлдүң ишкин-аңчылары база хөй санныг интеллигенциякың армиязы—бистиң бүгү кижилериивис ол доктаалды ажыл-чорудулгага удуртулга программа болдуруп алгаш, ленинчи юбилейни бүгү тала-биле төлептиг үткуурунга долу шиитпирлиниң чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлеп турар.

Владимир Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткелди бүгү партияның, бүгү улустуң херээ кылдыр көрбүшаан, аңаа белеткел талазы-биле политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартырын СЭКП ТК-ның бо доктаалында бүгү партия организацияларында хүлээндирип турар. Ооң-биле кыды ол хүнүң төлептиг үткүүр база беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш хөй-хөй үлетпүр будүүлгелерниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының, колхозтарның инициативазы-биле социалистиг чарыштың калбарганын доктаалда сеткил хайнышкыныңы-биле демдеглээн.

Бир эвес маңаа холбаштыр алыр болза, бистиң Тыва АССР-де бо талазы-биле базз эвээш эвес ажылдар чоруттунуп турар. Ылаңгыя улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынның юбилейин бүгү талазы-биле төлептиг үткүүр дээш Каа-Хемниң «Ленинчи орук», Эрзинниң, Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозтарының база Кызылдың № 7 школазының коллективтериниң эгелээн чарыжы улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының ажыл-ишчилерин калбаа-биле хаара туткан. Чарышка чүгле аңгы-аңгы коллективтер эвес, бүдүн районнар улуг чедиишкиннерлиг боон турар. Бирги чартык чылда күрүнеге сүт садар планын—146, эттиин—153,4 хуу, дүктүүн—154,2 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Таңды районну чижекке киирип болур. Ынчангаш улуг тиилелге чарышты калбак нептереддиг, деңнелгелиг кылдыр организастааны-биле, партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды шудургу калбартканы-биле чедип алдынган деп аңаа тодаргай-дыр.

Ынчалзажок бо улуг юбилейге үткүштүр чарышты улам калбак нептереддиг кылдыр организастаарры, ооң үре-түңнелдиг чоруун чедип ап, дээштиин бедидерн дээш партия, профавюлел, ажыл-агый база комсомол органнары ам-даа эргежок чугула хемчегларни алыр үжурлуг.

Ынчаарга СЭКП ТК-ның доктаалында бистиң мурнувуста туруп турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун ажжок улуг планнарын боттандырарынче кичээнгейин күштелдирери—улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейин демдеглээриниң ӧң эки аргазы болур дээрзин айытпышаан, кол күжениишкинни СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде салдынган улуг сорулгаларны күүседиринче утландырып турар. Ынчангаш бүгү улустуң ол өндүр улуг чаагай херээнге район, хоорай болгаш будүүлге, колхоз, совхоз база албан организация, школа, дээди өөредилге чери бүрүзү кандыг салыышкынын киирер ужурлугул, бо талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылыр херек. Мурнунда алдынган хүлээлгелер канчаар күүсеттинип турарыл, аңаа чүнү немезе чогуурул, бо талазы-биле өске-даа эргежок чугула бүгү үүлдерни кылыр апаар.

Бистиң улуг баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелдиң дугайында бо чугула программныг документиде масса-политиктиг болгаш пропаганда ажылын калбартырынче улуг киҥээнгейни утландырган. Ында мынчаар айтып турар:

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелдиң дуржулгазын ажыглавышаан, чоннуң бүгү кезектеринге масса-политиктиг ажылды калбартыр. Делегейниң революсчу шимчээшкинин, делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга болгаш хөгжүдүнге база бистиң чуртувуска социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга марксисчи-ленинчи өөредигниң ужур-дузазын тайылбырлаарын; Коммунистиг партияның болгаш делегейде ӧң баштайгы ажылчын-тараачын күрүнеңиң үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы улуг бодалчы, революсчу В. И. Ленинниң төөгүлүг ролюнуң ужур-дузазын ханызы-биле көргүзерин; Ленинниң улуг чагыларын амыдыралга боттандырар дээш партияның, бүгү улустуң демиселин бүгү талазы-биле көргүзерин политиктиг бүгү ажылдың кол утказы деп санаар».

Сорулга чүл дизе, парторганизацияларның талазындан лекторларның, илеткелчилерниң, агитаторларның, политинформаторларның ажылын улам идепкейжидери болур-дур. Бирги ээлчегде В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелдиң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айыттынган чүүл бүрүзүн кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, таныштырар ужурлуг. Партия болгаш комсомол организацияларының бо чугула ажыл-херекке идеологтуг фронтунуң бүгү чепсектерин болгаш аргаларын калбаа-биле ажыглаар хүлээлгелиг.

Ооң-биле кады ленинчи темаларга лекцияларны, илеткелдерни болгаш номчулгаларны чон ортузунга калбаа-биле организастаар херек. Маңаа культура албан черлери болгаш «Билиг» ниитилелдиң организацияларының боттарының шугуму-биле хөй үүлдерни кылыр хүлээлгелиглер.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң амыдыралынга өндүр улуг болуушкун — улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткел массаның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хайныктырар. Бүгү совет улус-биле бир дөмей Тыванның ажылчы чоннары ленинчи юбилейге белеткелдиң талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалында чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче кыйгырыгга боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле харыылап, коммунистиг тургузуушкунуун херээнге төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге чигзиниг турбас. Чүге дээрге оларны партияның мындыг чалбыыштыг сестери улам соруп киирип турар:

— ВЛАДИМИР ИЛЬИЧИГЕ КАЙГАМЧЫКТЫГ ТУРАСКААЛДЫ — ООҢ ӨЛҮМ ЧОК ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ӨНДҮР ЧААГАЙ БОЛГАШ ТӨЛЕПТИГ БОТТАНЫЫШКЫНЫ БОЛУР КОММУНИЗМНИҢ ТУДУУН ТУРГУСПУШААН. МООН СОҢГААР-ДАА ЛЕНИНЧИ ӨЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР БОЛГАШ ЧУРТТААР БИС.

База бирээ ажыглалда

Кызыл хоорайның Шетинкин-Кравченко кудумчузунда алдан аал ишти чурттаар беш хаът чурттала бажыңын Кызыл тудуг эргелелиниң тудугжулары тудуп, ажыглалга киирген. Ук тудугну күрүне комиссиязы хүлээп ап тура, эки үнелелди берген.

Чаагайжыдыр туттунган бажыңче август сесте чурттакчылар көжүп эгелээн. Кызылдың тудугжулары чаа тудугларны кылып, удаа-дараа ажыглалга киирип турары ээрүнчүт.

БЕДИК ТЕМП, ЭКИ ШЫНАР

ИСКРАЧЫЛАРДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң мал чемининг белеткекчилери республиканың бүгү мал чемининг белеткелинче кыйгырыгны үндүргеш, ол ажылды бо хүннерде улам шапкыңчыда берген. Сөөлгү үеде бо ажылче колхозчу суурнуң кырган-чалыы чурттакчылары, школачылар массалыг кирип, суурнуң 15 квартылының бирээзинин-не чурттакчылары 2 тонна будүүбүрү моондаан баглап белеткээш, колхозтуң малчыннарынга хүлээдип бээрин хүлээнген. Ол ажылды квартал комитетгериниң даргалары удургуп турар. Түс-түс квартылдар аразында чарышты салган. Суур арыгда турар болганда, ол ажылды кылыр чер ырак эвес болгаш ол хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинер дээрзинге бүзүреп болур.

Колхоз сиген кезилдезинче 18 звенону киирген. Бо хүннерде эш О. Кошкар-оолдуң баштаан звенозу чарышка тиилеп, 62 тонна эки шынарлыг сигенни сараатгаан.

Хойжулар М. Кошкар-оол, М. Бюрбюлдей, М. Намчал, Е. Лагаа, О. Борбак-Таш, М. Монгуш олар база сиген белеткелинче кирген.

Искрачылар бүгү республикага кыйгырыгны үндүрген болганда, аазаан сөзүгге ээ болуп, алган хүлээлгелерин күүседип шыдаарлар.

Чулуктуг чемнерни деңге

Таңды районда малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың бирги черинде дуржулга станциязы чоруп турар. Бөгүнге чедир мында 1500 тонна хире сиген сараатгаттынган азы чыл планының 40 хуузун күүседип алган.

«Россия», «Эдегес», «Межегей» совхозтар болгаш «Революциянын чалбыыжы» колхоз мал чемининг белеткелиниң темпизин база-ла өстүрүп турар.

Малга чулуктуг чемнерни белеткээр талазы-биле сагыш салыышкыны районда база-ла эки. «Россия» совхозта чаңгыс чылдыг сигенни силостаары эгелей берген. Мында силос ажаап алыр 6 агрегаттар ажылдап турар.

Чумуртугжулар бирги черде

Тожу районнуң ажыл-агыйлары мал чемининг белеткелин республиканың өске черлери-биле бир дөмей. Район сиген белеткелинче июнь 28-те киргеш, бо хүннерге чедир бүгү планының 45,5 хуузун күүседип алган. Сөөлгү үеде бо ажыл талазы-биле «Май 1» колхоз мурнап турар. Районнуң мал чемн белеткээр бригадаларының аразында калбарган чарышка бирги черни ол колхозтуң Чумуртугда сигенчи бригадазы алган.

Бо бригада 2500 центнер сиген кезер тургаш 1140-ни, 250 тонна силос салыр тургаш, 235 тоннаны салып алган. Сигенчи бригадаларның организастыг ажыл-ижинин түңнелинде «Май 1» колхоз 14900 центнер сиген белеткээр планын 4515 центнер кылдыр, 2000 тонна силос салыр тургаш 1200 тоннаны белеткээн.

Колхозта 12 кижи составтыг агиткульбригада сигенчилерге үргүлүг ааладап барып, графигин сүлдээр. Лекторлар бөлүүнден болгаш район төвүнүң организацияларындан сигенчилерге бүгү үеним дургузунда 17 лекция номчуттунган. Бригадаларга солун, сеткүүл чедирилгези эки организастаттынган, агитхуудустар, прожекторлар ол хонгаш-ла үнүп турар.

Чумуртугнуң сигенчилери амгы темпизин ыыкнымайн тургаш, боттарында онаашкан сиген белеткелиниң планын августуң сөөлгү хүннеринде доозар сорулгалыг ажылдап туралар.

С. САМЫЯ.

БАШТАЙГЫ ХҮННЕРДЕ... РЕПОРТАЖ

АЖААП АЛЫЫШКЫН ФРОНТУЗУНДАН

— Эрте үнгенивис чаяан болуп тур, ажыл эгелээр хамаан чок эртенги чем безин болбаан хире-дир—деп. Степан хөөреп олур. Хәйырлыг баалыгын ашкаш. Саргал уну-биле тутсуп ор бис. Машинаның маңнап орар дургени-даа аажок шакта 70 км чедип тур. Чооганы өрү эгтеш, элээп чоруп олурувуста, мурнувуста доозуи дуй тыртта берген.

Мурнувуста машина маңнап чорааны ол. Аңаа олурганнарның хоюг болгаш хөглүг үннерин Саргалдың салгыны биске чедирип келди:

Эңмек баткан Саргал уну
Элбек тараа сөңүн сөңнээр.
Эзэн болган көк-хаакчылар
Эрес-кежээ, шалып улус,
Аныяксаан Саргал уну
Алдын тараа дүжүдүн бээр.
Ажыл-ишчи эзлери
Адын сыкпас чаңчылдыглар.
Сеткил сагыш өөртүкчүзү
Сээң байлаң бистии болур,
Саргал! Саргал! Уткуп алам,
Сагышка киир ажылдаптаал!

Каа-Хемде «Коммунизмче орух» колхозтуң Саргалда № 2 бригадазының төвүгче ол ыраажы, хөглүг колхозчулар-биле деңге чарыштырып кирип келдивис. Дежурный, 53-21 ТВА дугаарлыг машинаның чолаачызы Зинаида Ильина бригаданың шаңына ажылдаар колхозчуларны эккелгени ол болду.

— Ажаап алыышкын хүннеринде аңаа турар арга бар эвес, мал чеминге хереглээр тараадан чүдүрүптүнер, колхоз төнүгче чедирип каапгайын —деп Ильина шаң эргелекчизи Леонид Попопка чугаалады.

— Шын, шын, черле эрес сен нийин, Зина—деп, ол харыылап каан. Удатпаанда ол кыс чүдүртүнгеш, дедир ээпкен.

Ооң бичии мурнунда аныяк оол шаңдан чүгүрүп келгеш, бригадирге айтырыг тургускан: «Шаңда электри механизмнериниң чылыг релези өртени берди. Артык хезек Көк-Хаакта болгай, канчаарыл?

— Канчаар бис деп чүңүл, кымны маназарыл ынчаш, доп-дораан мотоциклге олургаш, хавыт. Шак чартыы болгаш ээп кээр сен—деп, бригадир айтыышкын бергеи.

Таптыг-ла сес шак турда, бүгү участоктарда ажыл хайныкан. Ында байдалды ап көөрге мындыг-дыр:

Бригадада 45 кижи ажылдап турар. Олар бо чылын 4300 га черниң дүжүдүн ажаап алыр соруглалыг. Ажаап алыышкынның темпизи ам шулуудаан. Баштайгы беш хонуктуң байдалынге көөрге комбайнерлер норманы ажырып турар, ынчалза-даа оларның ап турар дүжүду чавыс, гектардан-на 2—3 центнер. Бо чылгы кандаашкынның үржүү ыыдыг болган.

Август 7-де комбайнерлерден П. Ситников шылгараан. Ооң комбайнының бункериниң 9 тонна ажыг тараа шаңда келген. Дараазында хүн Александр Чернышев мурнаан. Август 9-та шалыпчыларның хүрээлеңи барык 75 хуугa өскен: ол хүн ажылдааннардан дөрт комбайнериниң көргүзүү барык деп болган. Петр Ситников, Борис Долганов, хоочун механизатор Кузьма Дресвянников, Иван Михайличенко олар 9—9 тонна тараанны кестирип, бастырганнар.

Бригаданың комбайнерлери алды хонуктa муң га тараанны ажааган. Ол болза ажаап алыышкынга белеткел ажылдарының негелдеге дүүшкенин-черечилеп турар. Колхоз бо чылын хову турлаан эки сентээн. Шаңга тараа арыглаар, чүдүрер механизмнер четче сентеттинген. Үрезин урар склалтың шалазын цементклээш, чугайлаан, дээвиирин чаарткан. Механизаторлар удуур орунарыны көөрге шупту бар: ак чоорганнар, чылыг чоорган, матрац, чымчак сыртык. Столовояга хире бээрге арыг-силиг. Кылып турар чемнерниң ассортиментизи элбек. Эттен, сүттен кылган чемнер, компот, ооң турижук ары чигири безин бардыр...

Кестирилге чоруп турар участок бо-ла болгай. Ховуда 9 комбайн шуужупкан чоруп тур. Элээн ыракта көөрге доозунар дүндүүштелип үнүп турар, а моторларның даажын, комбайнарның сүр күштүг чоруп турарын көөрге, харын-даа дайын шөлүнде танкылар дег.

Олар бичии-даа тура дүшпестер, чүге дээрге оларга минута бүрүзү үнелиг. дүжүттүң салым-чолу оларның холунда. Мурнакчы комбайнер Александр Чернышевтиң комбайны мурнунга чоруп орда чүрүкка тыртырып алдывыс. (Адааңда чурукта).

Комбайн — нарын механизмнерлиг, күчүтен. Ооң кезектериниң канчаар ажылдап турарын, азы кайда «аарый» бергенин ылаңгыя аныяк комбайнерлер эскербейи барып болур. Ооң түңнелинде машина каш-даа минута болза доктаар ужурга таварыжы бээр. Ол харыысалгалыг ажылды, өскээр чугаалаарга септедгени чорударда дүжүлга хереглеттинер. Ооң ужурунда хоочун механизаторлар Яков Акшенов, Федор Ситников болгаш дүңзаалакчы Константин Долганов оларны эдикчи-мастерлер кылдыр томуйлаан. Оларның алдын холдары техниканың чогумчалыг ажылдазрын хандырып турар.

— Бригаданың кежигүннери ажаап алыышкынны чогуур хуусаазында доозар. Ооң-биле кады 2500 гектар черниң кускү андырылгазын чорудар, а 1200 гектар черни чайгы андырылгага арттырып алыр бис. 900 тонна хире үрезинни бирги кондицияга чедир арыглаап, складка урар. Дөртен механизатор чурттаар чаа бажыңның тудуун доозарынга дузалажыр. Өске-даа ажылдар бар, оларны чогуур, үезинде боттандырар бис — деп, бригадир Василий Глушков түңнелинде чугаалады.

Орай кежээ апарган. Ам-на ажылдың түлүктээшкини кызырылган, ынчалза-даа шаңда ажылдар үргүлчүлеп тур. Ажылдан хостуг кижилер приёмниктер чанында чыылган, сөөлгү медээлерни дыңнаан турлар. Удавас кино эгелээр, а эртен — бөгүнгүзүнден артык ажылдаар апаар. Үстүнде чурукта комбайнер БОРИС ДОЛГАНОВ.

А. АИР.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

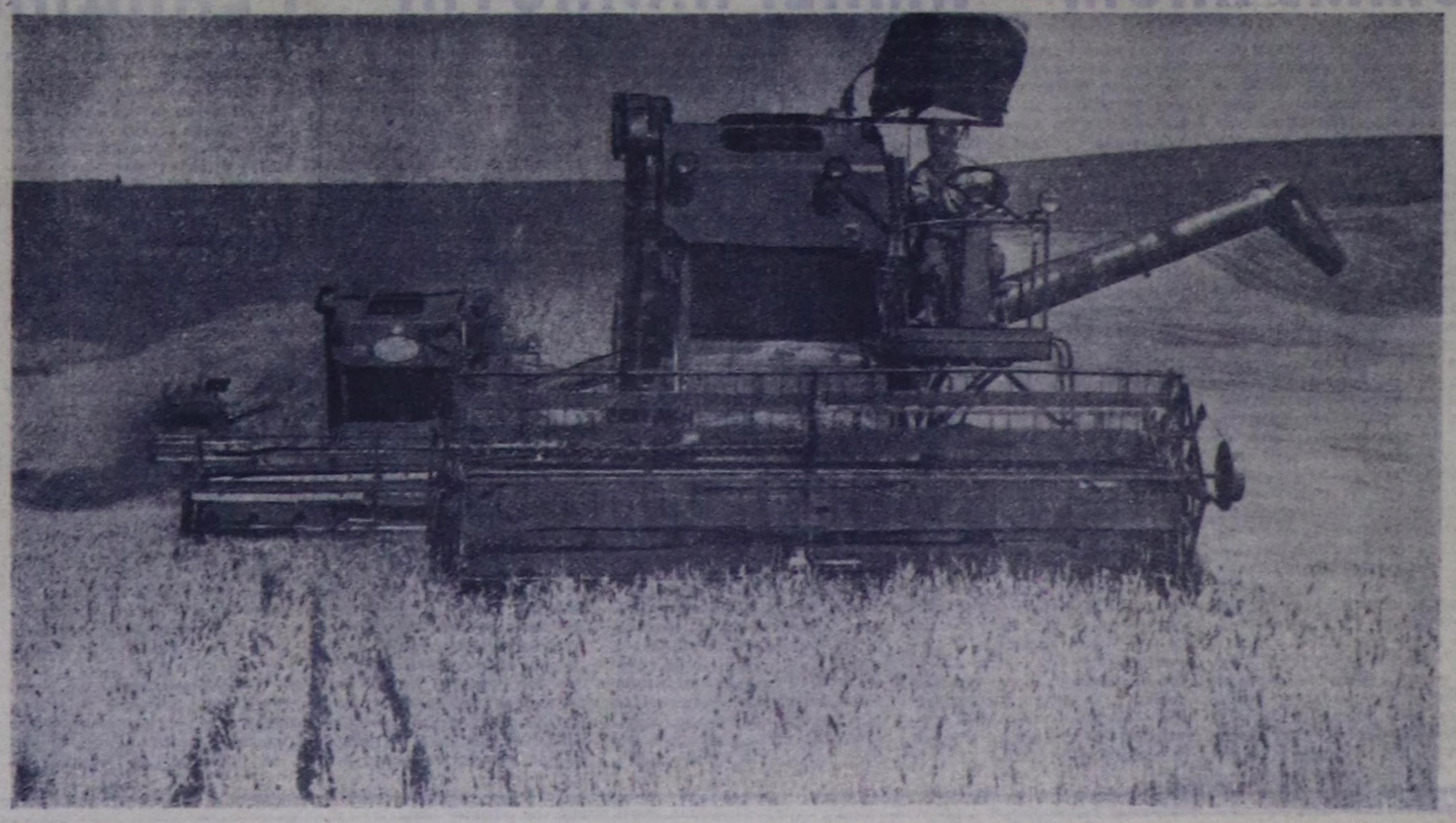

ТӨРЭЭН ЧУРТТА

ПЕРМЬ ШААЖАҢЫ

Пермьниң шаажаң оттер будурер авсюй электрокерамика шинчилелиниң курупе институдунуң дузазы-биле оңза шаажаң будурериниң аргазын шиҥээдип алган. Ону будурериңе ажылаар чиг-эткана шаажаң будурериниң чиг эдш-биле бага дөмей болаажок, дээрбеге хоюдур тырттырып алырының шынары, болбаазырадылгазының арыы болгаш өртгедип алыры оңаа байдалдыг, ынчангаш ук шаажаңдан кылаан эттиң электри эрттирбес шынары бага оңза, ажжок бижыг.

ИНЧУКАЛНСТЫҢ ГАЗЫ

РИГА. Бойдус газының курлавыры чок Латвия ооң кылымал байлактыг черинiң эзаи болу бергеи. Геологтар шинчилеп көөрге, республиканың пайысылалындам ырак эвесте, Инчукалнс девискээринде суг эрттирер шараш, хөвар будүштүг чер курлаңнылары бар, ук курлаңнылар 700 метр ханы чер шитинге миллиард-миллиард кубометр газ кадагалап болур аргалыг болган. Тудугжулар хүнүнүң будүүвүнде аңаа тускай белеткээн скважиналарже мөөңнээр газ салып эгелей берген.

Латвияның тудугжулары Москваның, Горькийниң, Минскиниң, Вильнюстуң тудугжулары-биле кады ажылдаваш, аңаа күчүлүг ажылгал ажыл-агыйын түдүп тургускан. Прикарпатьедем эгелеп үнгеш, ажы-дүңма дөрт республиканың девискээрин таварып эрткеи, 1100 километр дурттуг ёамчыдылга хоолайларының тускай бир адырын дургаар газ Инчукалнста кээп турар. Ынчангаш ак-көк оттулар чүүл Украинадан Прибалтиканың кылымал кадагалал черинге кээп турар.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ДЕКАДАЗЫ

Москвага эрткен амыдырал хандырылгазының декадазы ажыдырал хандырылгазынга бараан болур будүүлге черлериниң ажылының чаа хевирлери-биле найысылаалың чурттакчыларын таныштырар сорулга салган. Хөй парктарга ӧң эки парикмахерлер болгаш чурукчу-фотографтар боттарының жергежилин илергейлеп көргүскен. Быжыкчылар болгаш аргыкчылар чүс-чүс кылыгларны чонга көргүскеш, оларны кылыр чаңгылар үлээп алган. Кожаавында бичии делгизирлерге хевээлелге этгер бээр, шак орнаар черлер ажылдаан.

Найысыаладың амыдырал хандырылгазынга бараан болур черлериниң ажыладачылары ажык-дүзалыг хөй ажылдарны кылган. Ам олар жсскевчыларга 400 янзы чүүл-бүрүү ачы-дуганы чедирип турар.

Ында декадалар Россия Федерациязының бүгү областтарынга, крайларынга болгаш автономнуг республикаларынга эртер.

МОТОРЛУГ ХЕМЕНИ... БАЖЫҢЫНГА КЫЛЫП АЛЫР

ГОРЬКИЙ. Улуг, биче хемнерни, көлдерни, каналдарны болгаш эзремнерни бойдус өңнүктери улам хандыкшыладыр сонуургап турар. Оларның хөйүн ачнаарынга, балыктаарынга, аян чоруктар кылырынга ажыглаар, боду чоруур хемелерни боттары кылып ап турар апарган. Городецтиң судноларын кылыр будүүлге чери оларга дуза чедирер деп шиитпирлээш, чаазы кылганнарга чорудуп бээр мото-хемелерни будүрүп эгелээн. Ол хемелериң тус-тус кезектерин, дериз белдирлерин чорудуп бээрге, ук бөдүүн херекселдерни эдилеп билирлер оларны хемелеп кылдыр өгтеп алыр.

МӨӨГҮЧҮЛЕР «ДЕСАНТЫЛАРЫ»

УФА. Башкириянын дөгис-хөрииниң үштүң бири кезиг — ормнер. Ында бо чылын үнгеп мөөгүлерниң элбэз —оларны кадыыр-биле-даа кезип турғу дег. Башкир кооператорлар сезон эгезинде мөөгү белеткээр 170 ажыг пунктуларны ажыткан, оларның 100 хирээи доктаамал ажылдар. Республиканың кооператорлары эвим байлаан чыырының керээлерин бүгү районнарның школаларыла-биле чарлам. Уруглар боттарының баштайгы мөөгүчү «десантыларын» организастаан.

(СЭТА).

УЛАМ ШЫНАРЛЫГ, МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Масса-политиктиг ажылдың дуржулгазындан

Бистиң Каа-Хем районда мал чемнериниң белеткели түлүк үезинде чоруп турар болгаш тараа ажаап алыышкыны база эгелеп турар. Улус ажыл-агыйының бо чугула кампаниялары-биле холбаштыр чонның өртүүнүң чорудар масса-политиктиг ажылдың планын бистиң партия организациязынга ажылдап кылган турган. Оон күүселдезиниң дугайында чүнү чугаалап болурул?

Хамыктың мурнунда В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр социалистиг чарыштың калбарткан болгаш оон негелделерин ажыл-ишчи бүрүзүнге харын-на агитаторлар, пропагандистер чедирер дээрзин билир бис. Социалистиг чарыштың негелделерин ажыл-ишчилерниң кижи бүрүзүнге тайылбырлап бээр талазы-биле бистиң агитаторларывыс болгаш пропагандистеривис колдуу ойнаар апаарын билдингир.

Социалистиг чарыштың түнелин бо чайгы үеде он хонгаш-ла үндүрүп турар кылдыр шиитпирлээн бис, ынчаарга дүжүт ажаап алыышкыны эгелей бээрге, ол түнелдерни беш хонгаш-ла үндүрер. Бо талазы-биле байдал «Тиилелге», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтарда өскелерден дээре чоруп турар. Оон-биле кады социалистиг чарыштың тиилекчилеринге хамаарыштыр идиг бериишкинниг хемчеглерни алыры көрдүнген. Ол чүл дээрге, тиилекчилерге кызыл тукчаштарны, вымпелдерни база акша шаннадарын тыпсыры болур.

Чон ортузунга масса-политиктиг ажылды дээштинг кылдыр организастаар соруга-биле агитаторларның, агитхуудустар, хана солуннар редакторларының чөвүлел хураалын чер-черге чоруткан. Оон бир өөрүнчүг түнели болза мал чемнеринин белеткелинде туралларга болгаш механизаторларга беседалар, лекциялар кылырының талазы-биле ажылдың шапкынчаазы болур. Бо талазы ыланғыя «Ленинчи орук» колхоза эки.

Солуннарны, журналдарны колхозтарга хүннүң чедирип турар болгаш амга чедир бо айтырыгга хамаарышкан хомудал чок болуп турар. Тараа ажаап алыышкыны массалыг эгелээнде хову турлагларынга көргүзүг самбыраларын тургускулаар болгаш чамдык черлерге ажаап алыышкын эгелээри-биле чергелештир, чижээлээрге, «Кызыл тук», «Тиилелге», «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артельдеринде бо ажыл доозулган.

«Билиг» ниитилелиниң черчерде организацияларын ажаап алыышкын үезинде масса-политиктиг ажылче хаара тударының хемчеглерин алган. Олар ол өйде лекциялар номчуурунуң, беседалар болгаш илеткелдер кылырының талазы-биле тодаргай планнарлыг турар, оларның хүрээленинде интеллигенцияның янзы-бүрү кезээ кирген, чижээлээрге, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнилери, эмчилер, башкылар. «Билиг» ниитилел организацияларынга доктаамал илеткел кылыр кижилерни партия райкомунуң бюрозундан бадылаан. Ыланғыя чер-черде эмчилер боттарының графигин ёзугаар айның бирги болгаш үшкү пятницаларында чонче үнүп, эмнээр болгаш лекциялар, беседалар кылыр ажылды организастап турар.

Бригада, хову турлаа бүрүзүнге хамаарыштыр көжүп чоруур библиотека организастаан, олар беш хонгаш-ла номнарны солуп берип турар кылдыр таарыштырган, сиген кезилдезинин үезинде библиотека талазы-биле бо ажыл чоруттунмайн барганы хомуданчыг, ынчаарга тараа ажаап алыышкынында бо ыяап боттанып, чүге дээрге ынчаарда кижилер хову турлагларынга массалыы-биле чыглып келир болгай.

Районнуң Культура бажыныың чанында агиткультбригаданы организастаан, ол чылы өттүр ажылдаар болгаш оон составы үргүлчү өскерлип, чаартының турар, чүге дээрге оон киржикчилери янзы-бүрү албан, организация черлеринде ажылдап турар болганда, үүрлүг-ле көдээ үнүп, чер кезип шыдавастар болгай. Бо бригаданың кижилери мал чемнеринин белеткелиниң үезинде «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» болгаш өске-даа ажыл-агыйларга база бригадаларга чоруп, чонга концерттерни көргүскен болгаш лекцияларны, беседаларны чоруткулаан. Бо ажылды организастаарынга район төвүнде музыка школазының башкыны Н. Ануфрьев дыка идепкейлиг киржип турар.

Көдээ Советтер чанында боттарының агиткультбригадалары база бар. Мында ыланғыя Сарыг-Сеп көдээ Советтиң бригадазы өскелерден эки ажылдап, үлегерин көргүзүп турар.

Көскү агитацияны эки кылып, спорт шөлдерин чараш, шынарлыг кылдыр деринр хемчеглерни чоокта чаа ажылагыйларда эгелээн. Чамдык черлерде хову турлагларында бажыңнарны чугайлагылаан, лозунгнарны бижигилеп турар. Бо талазы-биле «Кызыл тук», «Тиилелге», Ленин аттыг колхозтар дээре чоруп турар.

Чонну кино-биле хандырарының график-планын тургускан. Сиген кезилдезинин үезинде сигенчилерге айда бир удаа кинону көргүзүп турган, тараа ажаап алыышкынының үезинде ол көвүдээр ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынының, районда ажыл-агыйларның өске-даа адырларының талазы-биле бюллетеньнерни он хонгаш-ла үндурерин чурумчуткан, ол чорук ажылдың байдалы темп-даа, шынар-даа талазы-биле кайы хире чоруп турарын оон дораан биле тыртып алгаш, хемчеглерни алырынга улуг дузалыг, ол түнелдерге үндезилээш, ажылга сайгарылганы кылыр арганы берип турар.

Ажаап алыышкын үезинде улусчу контрольдуң постуларын, комсомолчу прожекторларның ажылын улам идепкейжидериниң талазы-биле ажылдар эрткен чылга бодаарга дээре чоруп турар, бо талазынче улуг кичээнгейни салыр апаар бис.

Хову турлагларын дерип, көскү агитацияны организастап, черле чониуң культурлуг хереглелин хандырар дугайында чүү кылдыныр турарын хынаарының комиссиязы тургускан, оон ажылының боттуг болурун чедип алыр ужурлуг.

Масса-политиктиг ажылдың талазы-биле планнаттынган хемчеглерни күүседип турарының байдалын ай санында түнеп турар болгаш ону СЭКП райкомунуң бюрозунга илеткеп бээр, партияның чер-черде эге организациялары база ону ынчаар кылып турар.

Бистиң районда ажыл-агыйларның удуртукчулары чоннуң мурнунга чүве чугаалап, илеткелдер кылып турарын ажыктыг деп санап турар бис. Бо талазы-биле «Тиилелге» колхозта В. И. Евтушков, «Кызыл тукта» — Ю. П. Занин, Ленин аттыг колхозта — А. С. Сазанов болгаш өскелериндаа идепкейлиг болуп турарын маңаа чугаалап болур.

Чон ортузунга партияның масса-политиктиг ажылын чорударда, ыланғыя бистиң районнуң чонунуң составын барымдаалап көргеш, СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумунуң шиитпиринге дүүштүр даныктар ортузунга кижизидилгелиг ажылды күштелдирер дугайында хемчеглерни ап турар. Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, аныктарны кижизиделиниң айтырыы бистиң келир үевистиң херээ болгай, олар болза коммунизмниң төлептиг тургузукчулары болур ужурлуг дээрзин кол кичээнгейге алыр апаар бис. Моон-биле холбаштыр шажынга удур пропагандаже кичээнгейни кошкадып болбас. Мону база план ёзугаар, угаазылалдыг, шынарлыг кылдыр чорударының сорулгазы бисте туруп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның чаа хүлээп алган докталында масса-политиктиг ажыл талазы-биле үндезин чүүлдерни айтып чугаалаан. Аңаа үндезилээш, бо талазы-биле бүгү ажылывысты улам экижидер дээш хемчеглерни алыр бис.

С. ТАНАА,
СЭКП райкомунуң секретары.

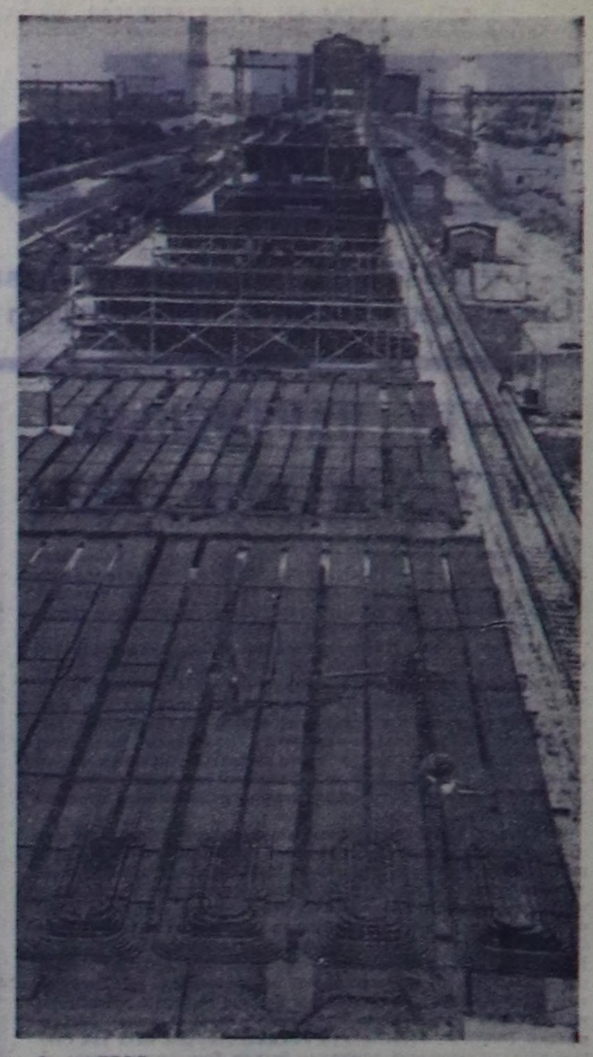

Эстон ГРЭС-тиң тудугжулары 1969 чылда баштайгы ийи энергоблокту ажыглалга киирер. «Севзапэнергомонтаж» участоктуң монтажчылары бир шак дургузунда 440 тонна бус ажылдап үндүрер бирги котёл агрегадының монтажын ноябрьда доозар деп чугаалажып алган.

ЧУРУКТА: бирги котёл агрегадының эптелге шөлүнде.

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Сентябрьга уткуштур

Кызылдың ийиги автотранспорт будуруглезинде токарь Татьяна Конышеваның эки ажылын өөрү мактап турар. Ол дөрт чыл бурунгаар септекчилер коллективиниң кежигүнү апарган. Бедик мергежилдиг, дуржулгалыг эштер Татьянага дузалажып, арга-сүмени катканнар. Оон кызымаа, ажылгыры халас барбаан. Конышева ам коллективтиң эң эки токарьларының бирээзи.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

1967—1968 өөредилге чылы доозулган. Район школаларының 7019 өөренкчилериндеи 244 кижи кончуг эки, 1182 кижи өөредилгени эки дооскан. Район школаларының өөредилге деңнели 88,4 хуу болган.

Өөредилге-кижизидилге талазы-биле эң эки түнелдерни Бажын-Алаак, Ийме ортумак школалары, Теве-Хая, Хөр-Тайга, Сүт-Хөл, Шеми сес чыл школалары чедип алганнар. Бо школаларга өөренкчилерниң бүрүн хаара туттунганы, экзаменнерге ханы болгаш быжыг билиглии илерээн. Ол школаларның өөренкчилери хүндүлээчел, чурум-сагыл-галыг. Башкылар коллективтери өөредилге-кижизидилгелиг ажыл дээш шудургу ажылдап, ада-иелер-биле, ол ышкаш класстан дашкаар ажылдарны багай эвес организастаан.

Район школаларының 78 башкылары, класстарның удуртукчу башкылары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның бедик деңнели дээш кызымак ажылдаан, эки түнелдерни чедип алган. Оларның иштинде Сүт-Хөл 8 чыл школазының өөредилге эргелекчизи болгаш орус дыл башкызы А. Сарыглар, Чадаананың № 3 школазында И. Капустина, Баян-Тала сес чыл школазының математика башкызы В. Сат, Бажын-Алаак школазының химия башкызы И. Ооржак, Хөр-Тайга школазының орус дыл болгаш төөгү башкызы Э. Куулар, Чыргакы школазының дөртку класының башкызы Д. Куулар болгаш өскелер-даа. Олар улус өөредилгезининң херээ дээш аксеткилдиг, сагыш човангыр ажылдап. өзүп өөрө салгакчыларны кижизидиринге билинн, күүнүн харам чокка берип турар.

Эрткен өөредилге чылы доостуру билек, школаларның директорлары, башкылар коллективтери чаа 1968—1969 өөредилге чылынга школаларны үлегерлиг белеткээринiң херээнче киргеннер. Ам үеде школаларның хөй кезин чаа өөредилге чылынга белеткелин дооскан. Хайыракан, Теве-Хая 8 чыл школаларынга шынарлыг белеткелдер кылдынган. Шеми, Баян-Тала 8 чыл, Бажын-Алаак ортумак школаларының септелгезининң кол ажылдары доозулган.

Бо чылын школаларны хүлээп алырының комиссиязы школаларның чүгле эки шынарлыг септелгезин көөр эвес, школаларга эргежок чүгула спорт болгаш география шөлдерин, ол ышкаш практиктиг ажылдар-биле холбашкан эртемнериң түскай кабинеттериниң бар чогунче база өскедаа чүүлдерже улуг кичээнгейни салыр. Ындыг турбуже чамдык школаларда септелге доозулбаан болгаш байдал берге. Ындыгларга Чадаананың № 1, 2 база Хорум-Даг школалары хамаажыр. Ол школаларны бус-биле чылыдар одалга системазы-биле хандырар. Ол одалга системазының тудуушкуну доозулбайн турар. Оон саадап турарының чылдагааны батерея, котёлдарның чогунда. 1968 чылда көрдүнгени ёзугаар материалдарга чарыгдалдар аңгылаттынган. Ындыг болза-даа, республиканың хандырылга организациялары материалдар-биле хандырарын саададып турар.

Школаларның одалга чүүлдерин белеткээринге, сөөртүрүнге чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары чүгула кичээнгей салып, боттуг дузазын чедирип турарлар. Чижээ, «Большевик», «Искра» колхозтарның даргалары эштер Д. Куулар, Д. Настык-Доржу школаларны одалга чүүлү-биле хандырарын эки организастаан.

Район школаларынга белеткезе чогуур 7070 кубометр ыяштан школалар девискээринде 5000 ажыг кубометр ыяш дүжүрүнген. Хөмүр-даш белеткели оожум чоруп, чүгле 1100 тоннаны школалар девискээринче сөөртүп чедирген. Чадаананың № 1, 2, Бажын-Алаак, Хорум-Даг, Кегээн-Булак, Суг-Аксы школалар одаар чүүл-биле бүрүн хандыртынган. Ынчаарга Ак-Даш, Чыргакы школаларының дирекциялары одаар чүүл белеткээринче кошкак кичээнгей салып турар. Ак-Даш—белеткээн 250 кубометр ыяжының 30-не кубометрин, Чыргакы — 100 кубометрни белеткеп алган, амдаа 250 кубометр тайгада чыпшаан. Ол школалар бир тонна-даа хөмүр-даш белеткеп албаан.

Чадаана хоорайда 90 орунныг уруглар садының тудуушкуну дооступ, удавас ажыглалга дужаттынар. «Искра» колхозта 320 уруглар өөренир чаа школаның тудуун Чадаананың көжүп чоруур механизастаттынган № 463 колонназының тудугжулары доозуп, ам иштинки дериишкинин, төп одалга системазын кылып турар. Баян-Тал школазының септелгези үлегерлиг кылдынган. Ында бус-биле чылыдар одалга системазы кылдынган. Ол школа чаа өөредилге чылынга ажаа-эмин ажыттынарынга белеп. Ол колхоз (баштаар чер даргазы М. Мирчин) школага чүк автомашиназын тускайлап берген. Ийме ортумак школазын алгыдарынга ажылдар кылдынган. Дөртку класска болгаш куш-культура залынга немелде тудуг доозулган. Ол чаа немелде өрээлдер штукатурлаттынган, ынчалза-даа цемент чогунуң хараазы-биле одалга черинин тудуу саадап турар. «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында 160 кижи өөренир школаның тудуушкуну чоруп турар. Ол школаның одалга чүүлү сөөртүнүп турар.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдерниң чорудулгазында ам-даа четшестер бар. Ону чайладып, школаларның септелгелерин дүргедириниче районнуң улус өөредилге килдизи, колхоз, совхозтарның удуртукчулары, партия организациялары хемчеглерни ап турар. Школаларны өөредилге херекселдери-биле четчелээри, өөренкчилерниң чыыдазын чедиишкинниг чорудары-биле үргүларны бүрүткеп данзылаары, башкы кадрларны четчелээри чоруп турар.

И. ШОЕВ,
Чөөн-Хемчик райкуускомнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

Акша шаңналын алган

«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң коллективи ийиги кварталда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга мурнакчы коллективтериң бирээзи болуп үнген. ССРЭ-ниң Аар үлетпүр будуруглелериниң тудугларының министерствозу бодунуң шугумунда тудуг организацияларының социалистиг чарыжының ийиги квартал түнелин үндүрген. Ол чарышка «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң коллективи Бүгү-эвилелге үшкү черни эвлээш, 1500 рубльдиң акша шаңналын алган.

Хоочуннарның бирээзи

Монгуш Эрелчинович Самбуу Чөөн-Хемчик районнуң эң хоочун тудугжуларының бирээзи. Ол тудугжу ажылын Тываның арат чону хуу ажылдыг, көшкүн амыдыралдыг үеде, 1932 чылда эгелээн. Баштайгы тыва тудугжулар ышкаш, эш Самбуу школа, өмнелге, магазин, албан черлериниң тудугларындан эгелээн.

«Тыва» совхозтуң төвү Теве-Хая бистиң бо хүннеривисте чаагайжыды туттунган улуг суур болган, а Монгуш Эрелчинович тудугжу мергежилги-биле ажылдап кирер үеде анаа чаңгыс-даа бажың турбаан. Эш Самбуу Теве-Хая суурнуң баштайгы бажыныының таваан салырындан эгелээш, бодунуң тудугжу мергежилин улам-на бедидип ап, ам-даа ажылдавышаан турар. Монгуш Эрелчинович эрткен ажыл-агый чылында тудугжу өөрү-биле 2500 тонна тараа урар складты, дөртен олуттуг столоваяны, машина-трактор мастерскаязының улуг тудуун, алаан каш чурттарга бажыңнарын тутчуп, ажыглалга киириишкен.

Коммунист эш Самбуу чүгле бодунуң мергежилиниң талазы-биле кызымак тудугжу эвес, хөй-нийти ажылынга киржир талазы-биле база идепкейлиг кижи болуп турар. Аныяк тудугжуларның башкызы Монгуш Эрелчинович совхозта партбюроның кежигүнү, Хөндергей көдээ Советиниң депутады болгаш ол хөй-нийти хүлээлгелерин идепкейлиг күүседип турар.

Эш Самбуу-биле кады ажылдап турар тудугжулар бо чылын ийи аал ишти чурттаар он бир чурттагларга бажыңнарын ажыглалга киирер хүлээлгелиг. Беш чылдың үшкү чылында көрдүнген ол сорулга чедиишкинниг күүсеттинериниге тудугжуларның бүзүрели бижыг.

Д. КУУЛАР.

НЕМЕШКЕН ЧАА КҮШ

Эрткен өөредилге чылында Ленинград, Тамбов, Курск областларга библиотека техникумнары дооскан 64 кижи бистиң республикага ажылдаарын күзеп, чедип келгеннер. Тывадан Канскиниң библиотека техникумун 11 кижи доозуп келген. Культура министерствозундан библиотекачылар болгаш культураның өске-даа техникумнарын, институттарын доосканнар районнарга, кайысылалдың культура, эртем одагларынга ажылдаар томуйлалларны алгылааннар.

Тодаргайлаарга ленинградчылар Надежда Минеева хоорайның Гайдар аттыг уруглар библиотеказында, Татьяна Иконина Крупская аттыг библиотекада ажылдай бергеннер. Библиотекачыларның иургулайы-ла районнарның көдээ библиотекаларынга ажылдаарлар.

Күрүнеңиң Москвада Ломоносов аттыг университединче каш чылдар бурунгаар Тамара Будегечиева халкан. Эртемге чүткүлдүг кызымаккай кыс университеттиң эстетика факультединиң тергиин эки демдектелиг дооскаш, төрээн Тывазында чаныл келген. Чаа өөредилге чылындан эгелеп Тамара Будегечиева Кызылдың уран чүүл училишезинге эстетика башкылаар. Ол-ла училишеге күрүнеңиң Новосибирск хоорайда консерваториязын дооскан Виктор Тока музыка башкылаар. Иркутскиниң уран чурулга училишезин дооскан Алдын-оол Серің улустуң чогаадылга бажыңынга ажылдаар болгаш ындыг чаа күш улам немежип турар.

АНТИКОММУНИЗМ—ИМПЕРИАЛИСТИГ РЕАКЦИЯНЫҢ ЧЕПСЭЭ

Империализминиң туружу бодаанаан, делегей капитализминиң кризизи ханылаан, социалистиг чуттарның экономиктиг болгаш политиктиг күүзү, оларның үлегер-чижээниң революсчудукчу салдары өскен тудум, кижилериң угаан-сагыжы дээш, массаларга идея талазыбиле салдар чедирер дээш империалистиг реакцияның демисели үлам чидигленир.

Идеологтуг демиселдиң айтырыгларынга, антикоммунизмни сойгалап илередиринге делегейниң коммунистиг шимчээшкинин аажок улуг кичээнгейни салып турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының (1960 чыл) Медегелинде чугаалап турары болза: «Ажылчы чоннарның эргежактарын чедиишкинниг камгалазары, тайбыңны камгалаарының херээ, ажылчын аңгының социалистиг идеяларын боттандырары антикоммунизмге — массаларны социализмден чардыктырарынга буржуазияның ажылган турар хораннаттыган чепсээнге удур шиитпирлиг демиселди негеп турар».

Амгы үениң антикоммунизми онза чүүлдерлиг. Антикоммунизмде эволюция делегейде болган өскерлиишкиннер-биле тайылбырлаттынар. Бистиң үевисте марксизм-ленинизм чүгле теория эвес, амыдыралдың бодуу-дур, ол болза күчүлүг социалистиг система-дыр, ол болза делегейниң революстуг шимчээшкини-дир. Ынчангаш чогум-на оон ужурунда амгы үениң антикоммунизми бистиң теориявысты хажыдарда социалистиг тургузуушкуннуң практиказын нүүлдеп, депшилгениң күштерингe удур соксавайн турар хоралакчы ажыл-чорудулганы кылып турар.

Амгы үеде идеологтуг демиселдиң айтырыглары ниитилел хөгжүлдезинде субъективтиг факторнуң ролюнуң бедээнибиле база онза ужур-дузалыг болу берген. Капиталистиг система социал революцияның өөскүүрүнге четчип быжыглып келген. Ам чамдык чурттарга ол революцияның хуусаазы депшилгелиг күштерниң оргавизастыының хире-чергезинден, оларның чаңгыс эвинден, медерелдиг чоруунуң деңнелинден хамааржыр. Моон ужурундан империалистер массаларның медерелин хораннаарын оларның революсчу идепкейин боогдаарын кажангызындаздаз артык оралдажып турар.

СЭКП-нин Программазы амгы үедеги төөгү байдалының түүнеттинген анализин бербишаан, амгы үениң антикоммунизминиң былеңээшкинин, ол болза күчүлүг социалистиг системаны, ажыглаттынган чепсекти амгы үениң империалистиг реакциязын, ол-биле кады коммунизмге удур идеологияны, ол-биле хажыдары болуп турар, Бөттарының социал болгаш национал хосталгазы дээш депшилгелиг күштерниң демиселинге удурлаңы, чаа амыдыралды тургузарынга хосталган улустарга шаптык кадар дээр империалистиг реакцияның оралдажышкынынарындан антикоммунизминиң политикада боттаныышкыны көстүп турар. Капитализминиң ажыт кирер болгаш өлүр үезининң политиктиг болуушкуну болуп турар антикоммунизм болза ниитилелге капиталистиг монополияларның диктатуразын хевээр арттыраарынга, төөгүнүң дүрүм ёзугаар чорудулгазын атказар тырттарынга буржуазияның холунда чепсээ апарган.

Коммунистерге болгаш депшилгелиг хөөнүт өске-даа кижилерге удур каржы хемчеглерден, антикоммунистиг калбак пропагандага күүрүне апparадын ажыглазырындан, антикоммунистиг бүгү организацияларны күүрүне органнарының деткип турарындан антикоммунизм илереп турар. Буржуаз күүрүнеңиң ажыл-чорудулгазын демократтыг күштерни чарылдырарынче болгаш будуулдурарынче, капиталистиг монополияларга удур демиселге оларның каттыжарын бодулбазынче угландырган. Социализмниң делегей системазынга удур хоралакчы ажылды кады чорудар, хөгжүп эгелеп орар чурттарга хамаарыштыр шажылакчы үүлгедиишкиннерни кылыр дээш делегей реакциязының чаа «ыдыктыг эвилелин» тургузар дугайты империалистерниң оралдажышкыннарын база-ла антикоммунизминиң илерээшкини болур-дур. Ындыг янзылыг оралдажышкынарның көскү чижээ болза социализм чурттарынга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң удур аргессияны калбартырынга ажыглаттынып турар шериг-политиктиг эвилелдер болуп турар. НАТО, СЕАТО, СЕНТО болгаш өске-даа агрессчи эвилелдерниң антикоммунистиг угланыышкынын чажырарын безин империалистер оралдашпайн турарлар.

Амгы үениң антикоммунизминиң идеологиязының онзагай демдээ чүл? Антикоммунизминиң кол утказы социалистиг тургузугну нүүлдээри, коммунистиг партияларның политиказын болгаш эчис сорулгазын, марксизм-ленинизмниң өөреднин ошпбиле хажыдары болуп турар, Ол идеологияның ындыг хөделиишкинни таварылга эвес. Бистиң дайзыннарывыс идейлиг демиселге аштыпар деп баргаш, мегелээр, нүүлдээр арганы хереглей бээрлер. «Ажылчын-нарга буржуазияның идейлиг салдары кудулап, баксырап, кошкан эгелей бээрге, буржуазия **каяа-даа, кажан-даа** эңне калчаалыы-биле мегелээр, нүүлдээр арганы хереглеп келген болгаш хереглээр-даа» деп, Ленин бижээн. (Бүрүн үндүрген чогаалдары, том 25, арыы 352).

Антикоммунистиг нүүлүүлер өскерилген байдалга тааршыттыр хөделир аргазын эдип, чамдыкта бир, чамдыкта өске мегe аргадан халбактанып, боттарының халдаашкынарының уун өскертип турарлар. Антикоммунизминиң пропагандистери Октябрь революциязының соонда баштайгы чылдарда коммунистер чүгле үрегдээр боордан башка, чүнү-даа тургузуп шыдавас дижип турганнар. Ол мегe пропаганда бужары-биле бойлап дүшкен. Коммунистер боттарының тургузукчу ажылының калбарышкыны-биле делегейни кайгатканнар. Нүүлүүлер оон соңгаар коммунизмни экономика талазы-биле ажык чок деп, бистиң беш чылдарывысты — боттанмас күзел-дир дижип, үр үеде шуугап турганнар. Шынында совет экономика капиталистиг ажыл-агыйның өөрүлдезининң темпилерин ырак ажып турар темпилер-биле бурунгаярлап келген болгай. Барын чүкте чүвени угаап бодаар буржуаз идеологтар экономика талазынга тулчуушкунга капитализминиң уттуруп турарын биилип турар апарганнар. Ынчан антикоммунизминиң пропагандистери ниитилелди политика талазы-биле организастаарының болгаш угаан-бодал талазының үнелиг үүлгедиринiң айтырыгларын бирги черге тургузуп эгелей бергеннер. Ол айтырыглар (хосталга, демократия, кижиниң сагыш-сеткил байлза) амгы үедеги идеологтуг демиселге кол черни эзелеп турар.

Амгы үеде социал депшилгениң бүгү-ле дайзыннары: саңхөө хартаачылары, шериг баштыңнары, фашистер, каргыс шажычылар, колонизаторлар, помещиктер, империалистиг реакцияның бүгү-ле идейлиг болгаш политиктиг дузалакчылары антикоммунизминиң бачыттыг тугунуң адаанга каттышкан дээрзин СЭКП-ниң Программазында демдеглээн.

Антикоммунизмге удур демиселди чедиишкинниг чорудары дээрге үүлге агиткоммунистиг пропагандаңың мегечи бадыткалдарын болгаш чүвениң утказын чаңгыс социал депшилгениң күүлүг үш шимчедикчи күштерин-че —социализминиң делегей системазынче, делегейниң ажылчын аңгызының революстуг демиселчилер болур коммунистерже, а ол ышкаш революсчу демократтарже, делегей-

УЛАМ-НА ӨЗҮП ТУРЗУН

ССРЭ-ниң Монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министри Ф. Б. ЯКУБОВСКИЙ чугаалап тур

Тудуг материалдар үлетпүрүнүң тудугжулары, монтажниктери болгаш ажылишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдер чоруп турар күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында бо чылын тудугжунуң Хүнүн демдеглеп эрттирген.

Беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында хөй-хөй чаа бүдүрүлгелерни, цехтерни, транспорт оруктарын чурт алган. Совет кижилерге чартык миллион ажыг чаагайжыды туттунган квартиралар туттунган. Муң-муң чаа школалар, эмнелге черлери, уруглар албан черлери, библиотекалар, Культура бажыңнары туттунгулаан.

Тудугнуң кайгамчык улуг калбарыышкынынга бис чаңчыгып калган бис, ынчангаш ооң кандыг хемчээлдиг болуп турарын эскербейн-даа баргылаар бис. Харынна мооң ужурунда бо чылын тудугга хамаарыштыр төпчүткен капитал салыышкыны 43,7 миллиард рубль болуп турарын сагындырары күзенчиг-дир. Бо дээрге улуг чурагай-дыр. Бирги беш чыл планының үезинде күрүне капитал тудугга чүгле 1,7 миллиард рубль чарыгдаан турганын маңаа сагындырып каалы.

1920 чылда, амгы күчүлүг совет индустрия чүгле төрүттүнүп турар үеде, чуртка 124 шалыпчы тудуг турган. Оларның аразынга Каширниң, Шатурнуң болгаш Волховтуң электростанциялары кирип турган. Ынчаарда бис чаа ёзу-биле тударынга чүгле өөренип турган бис. Амгы үеде чуртта хүннүң-не 200 муң кубометр ажыг чыып эптээр демир-бетонну, 20 муң тонна металл конструкцияларны болгаш хоолай-дамчыдыкчыларны монтажтап чүс миллион ажыг туулбуну салып, 20 миллион кубометр хемчээлдиг чер ажылдарын күүседип турар. Хонуктуң дургузунда совет кижилер беш муң ажыг квартираларны ап турар, көдээде муң-муң чаа бажыңнарже кижилер көжүп турар.

Тудугжулар болгаш монтажниктер бо чылын ёзулуг-ла солун болгаш улуг ажыл-херектерни бүдүрерлер. Совет индустрияның алды чүс ажыг улуг үлетпүр комплексилерин болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирер. Эрткен чыл-биле деңнээрге, кан эзилдириишкининиң талазы-биле күчүлерни ажыглалга киирери дөрттен хөй катап, прокат бүдүрер талазы-биле — ийи катап көвүдээр. Совет индустрия болза кайызы-даа 2700 кубометр хемчээлдиг ийи домна суугулары-биле байып немежир. Оларның кайызы-даа чылда бүдүн чартык миллион тонна ажыг шойну эзилдирер аргалыг. Аргыг станоктарын ийи чартык катаптан хөйнү монтажтаар.

Тольятти хоорайда аажок улуг тудуг калбарган. Тускай эртеми чок кижи болза, ооң хемчээлин бодаары берге. Волганың автозаводу — ол дээрге барык миллион дөрбелчин метр шөлдүг үлетпүр бажыңыдыр. Монтажниктер чартык миллион кубометр ажыг шөлде тудугнуң металл ханаларын шагда-ла тургузуп алган. Айда олар чеди муң тонна металлоконструкцияларны эптеп турар. Ындыг темпини чаңгыс-даа тудуг амга чедир чедип ап турбаан!

Чуртта өске-даа улуг болгаш чугула тудуглар хөй. Транспорт тудугжулары чылдың төнчүзүнге чедир демир-оруктуң электрижиттинген 1500 километр ажыг оруун, автоблокировканың болгаш диспетчер медээзиниң ийи муң километр шугумун ажыглалга киирерлер. Ортаакы Азия — Төп дээр газ дамчыдыкчызының тудуунга, а ооң хемчээли — үш муң километр ажыг болгай, ийиги шугумну тудар. Ухта — Торжок аразының газ дамчыдыкчызын тудуп турар. Соңгу чүкте Мессояха—Норильск аразының газ дамчыдыкчызының ажылын кылыры эгелээн.

Бүгү тудугларны санап чугаалаары берге. Маңаа демдеглээр чугула чүве болза тудугжулар беш-чеди чыл бурунгаар турганынга бодаарга, амгы үеде техника талазы-биле оранчок нарын объектилерни тудуп турары болур. Ол бүгүнү улам кыска хуусаада бүдүрер апаар. Чижээ, алды чыл бурунгаар чылда 800 муң тонна продукция бээр аглолентини тос айлар дургузунда монтажтап турган болза, ам ындыг-ла ажылды чеди айлар иштинде кылып доозар. Кокстуг болгаш кокс чок суугуларны монтажтаарының үези 20—25 хуу кызырылган.

Күш-ажылды эртем ёзузунга үндезилээш чорудуп, ажылды чорударынга баш бурунгаар белеткенип ап, техниканы эки ажыглап турар черлерге ындыг депшилгелер чер болганда көстүп турар. Бо хүннерде тудугжуларның болгаш монтажниктерниң чепсеглелинде 100 муң боду шимчээр краннар, 140 муң хире экскаваторлар болгаш бульдозерлер, барык чартык миллион автомашиналар болгаш өске-даа хөй техника бар болуп турар.

Чуртка эң улугларның бирээзи болуп турган — «Мостудуг» 1938 чылда бодунга чүгле улуг 12 кранныг турган, оларның чартык кезиин даштыкыдан алган дээрзин сактып кээрге-ле, чүвениң байдалы илдең болу бээр-дир.

Техника талазы-биле бедик кылдыр чепсегленген чорук ажылга бедик темпини чедип ап, ооң шынарын улам бедидер арганы тудугжуларга болгаш монтажниктерге берип турар. Планнаашкынның болгаш материалдыг идиг бериишкининиң чаа системазынга шилчиири маңаа улам идиглиг болур. Экономиктиг реформа тудуг кылып, бистиң улузувустуң байлааның үндезинин тургузуп турар бүгү кижилерниң күш-ажылчы идепкейин улам бедидер.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тудугжуларның ажылын бедик үнелеп турар. Оларның иштинден чүс бежен муң кижи ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Оларның эң дээрелеринге—538 кижиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскылаан.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг Комитединиң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг Комитеди СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ЧКП ТК-ның Президиумунуң Тиссада-Чиернага болган ужуражыышкынының болгаш социалистиг чурттарның коммунистиг, ажылчын партияларының Братиславага болган чөвүлел хуралының түңнелдеринге байыр чедирбишаан, «олар делегейниң коммунистиг шимчээшкининге, социализмниң келир үезинге улуг ужур-дузалыг» деп демдеглээн медеглелин чарлап үндүрген.

«Братиславага болган чөвүлел хурал америк болгаш барыын-герман империализмге удур, тайбыңны, айыыл чок чорукту камгалаар демиселдиң политиказының, даштыкы политиканың кол-кол чугула айтырыгларынга хамаарыштыр ооң киржикчилериниң чаңгыс эп-сеткилдиин база бадыткаан. Ындыг болганда, ук чөвүлел хурал чер болганда тайбыңның, социализмниң херээнге бараан болган»—деп, ол документиде чугаалаан.

«Ук ужуражыышкыннар америк болгаш барыын-герман империализмге удур демиселге, тайбыңны камгалаарынга эң чугула ужур-дузалыг социалистиг чаңгыс эпти быжыглаан, социалистиг экономиканы, социалистиг демократияны улам хөгжүдериниң үндезинин тургускан»— деп, медеглелде оон ыңай айыткан.

Тайбың дээш, АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын аштырыышкынга таварыштырары болгаш Европаның айыыл чок чоруу дээш демиселди күштелдиреринге англи коммунистер боттарының шыдаар бүгү чүүлдерин кылыр, коммунистиг, социалистиг, чөөн үзелдиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин быжыглаар деп, ВКП-ниң Политиктиг Комитеди ук медеглелдиң түңнели кылдыр медеглээн.

Албан ёзузунуң беседалары

ПАРИЖ. Парижке Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң ээлчеглиг 16-гы беседазы болган.

ВДР-ниң төлээлериниң удуртукчузунуң оралакчызы Ха Ван Лау «АКШ-тың чаагай тура-соруу болгаш ВДР-ни бомбалаар ужудуушкуннарны эвээжеткени» дээр чүвениң дугайында америк пропаганданың авыяастыг бадыткалдарын сойгалаан.

АКШ сөөлгү үениң дургузунда бомбалаашкыннарын соксадыр болгаш «эвээжедир» байтыгай, харын дайын үүлгедиглерин калбартырын үргүлчүлевишаан. Соңгу талага бомбалакчы «В-52» самолёттарның ажыглаттынып, агаардан халдаашкыннар кылыр ужудуушкуннарның, артиллерия боолаашкыннарының көвүдеп турарындан дайын үүлгедиглериниң ол калбарыышкыны илерээн. Куангбинь можуну бомбалаары 4-5 катап, ВДР-ниң оон өске девискээрлерин бомбалаары —2-3 катап көвүдээн.

Парижте эртип турар беседалар ВДР-ге удур бомбалаашкыннарны болгаш өске-даа дайын үүлгедиглерин соксадыр кол сорулгалыг турда, АКШ чүгле оон ойталап турар эвес, харын дайынны улам күштелдиреринге хөй-ниитиниң сагышбодалын база таарыштыр белеткеп төөредир оралдажыышкынны кылып турар деп, Ха Ван Лау демдеглээн.

Кандыг-даа мегелээшкин, кандыг-даа кыжаныышкын вьетнам улустуң ёзулуг хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш демисежир тура-соруунга шаптык болуп шыдавас. АКШ Вьетнамга удур эжелекчи дайынын үргүлчүлээр болгаш улам күштелдирер болза, АКШ-тың агрессиязынга удур соңгу, мурнуу талага бүгү вьетнам улус бүрүнү-биле тиилээже чедир улам шыңгыы шиитпирлиг демисежир деп, Ха Ван Лау онзалап демдеглээн.

АКШ-тың төлээлекчизи А. Гарриман Вьетнамда байдалга хамаарыштыр АКШ-тың президентизи Джонсоннуң чоокта чаа чугаазын агартып чүве чугаалаан. Хөй-ниитиниң сагышбодалы Каттышкан Штаттарны буруу шаан турар деп чүвени ол хөрлеп, хоозун сөстерин чулчураан.

Республиканчылар съездизи хагдынган

СЭТА-ның корреспондентилери **О. Аничкин** биле **Г. Фримэнниң** Майами-Бичиден дамчытканында мынча дээн:

Республиканчы партияның съездизи Мэриленд штаттың губернатору Спиро Агнюнуң кандидатуразын АКШ-тың оралакчы президентизи болурунга депшидер деп Ричард Никсоннуң саналдаанын бир үн-биле чүүлдүгзүнген.

Оралакчы президент болурунга кандидатура шилип алырынга съездиниң делегаттарында кандыг-даа роль чок болган. АКШ-та чаңчылчаанын ёзугаар президент болурунга ол партияның кандидады оралакчы президентиниң кандидатуразын боду чаасказан төлевилээр, а делегаттарга ол шилип алыышкынны чүгле бадылаңар деп каар.

Спиро Агнюнуң ады-сураа чуртка шоолуг-ла үнмейн чораан. Эрткен чылдың эгезинде ол Мэриленд штаттың губернаторунга томуйлаткан үезинде ооң дужаалын ёзугаар, Балтиморага Мартин Лютер Кингтиң өлүрткенинге холбаштыр негрлер хөлзээшкинин бастырар дээш ынаар шериглер эккелдиргени-биле сурагжааш, ооң ады баштай дыңналып үнген.

Мэрилендиниң губернатору ядыыларның Вашингтонче походунга удур туржуп келген, ынчангаш Агнюнуң кандидатуразынга удур мен деп, ук съездиниң делегады, Арканзас штаттың негри Гендрикс медеглээн.

Чурттуң соңгу талакы хоорайларының негр чонунга болгаш үлетпүр ажылчыннарынга Агню политика талазы-биле таарышпас кижилерниң бирээзи, ынчангаш республиканчы партияның ноябрьда соңгулдаларга президент соңгудуп ап болур аргазын Агнюнуң кандидатуразы кошкадып болур деп, оон өске делегаттар айыткан.

Съездиниң ажылын Никсон түңнеп чугаалаан. Чурттуң иштинге болгаш даштыкыга АКШ-тың таварышкан нарын айтырыгларын, бергелерин ол чугаалаан. Президентиге республиканчыларның кандидады ооң ужурунда харыысалганы ам эрге-чагырга холгаарлап турар демократтыг партияже чууй кагган. Республиканчы партия эрге-чагырганы холгаарлап аптар болза, Каттышкан Штаттарның бергелерге таваржып турар бүгү айтырыгларын шиитпирлээр деп, Никсон аазаан, АКШ-ка соңгулда болур дей бергенде черле ындыг. Никсон ындыг аазаашкын кылган хирезинде-ле, ол айтырыгларны шиитпирлээриниң боттуг кандыг-даа аргаларын саналдаваан.

Никсон ам фронтулар аайы-биле демисел чорударының эвес, харын чугаалажыышкыннар кылырының үези келген деп, «коммунистиг делегей-биле харылзааларга» хамаарыштыр медеглээн. Ынчалзажок Каттышкан Штаттар кажан-даа күш дөгеп чугаалажыышкыннар чорудар болгаш аңаа кажан-даа кошкаан миннирин барымдаалавас деп, база чугаалаан.

Ам республиканчы партияның удуртукчуларының бодал, кичээнгейн Чикагоже угланган, аңаа бо айны сөөлзүредир демократтыг партияның съездизи болуп эртер.

Никсоннуң чугаазының соонда республиканчы партияның съездизи хагдынган.

Ноябрьга чедир арткан үеде ол ийи партияның аразынга шыңгыы сегиржип алыышкыннар болур. Политиктиг амыдыралдың хөй тайылбырлакчыларының бодап турарын ёзугаар алырга, ол ийи партияның кайызы-даа келир президент соңгулдаларынга бир дөмей түңнел алыр кордалдарлыг.

Испанияның соңгу талазында байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Испаниядан кээп турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Гипускоа можунуң Франция-биле соңгу-чөөн кызыгаар девискээринде хыналданың шыңгыы хемчеглерин алыр чурум тургустунган. Ол можуга франкочу чагырга черлери каш-ла хүн мурнунда онза байдал тургустунган деп чарлаан. Полиция оруктарда хыналда-эрттирилге черлерин тургускан болгаш Францияже баар машиналарның шуптузун хынап турар.

Сан-Себастьян хоорайның чажыт полициязының начальнигиниң өлүрткенинге сылдаглап алгаш, франкочу эрге-чагырга чурттуң эң ядыы девискээри—баскылар чуртунуң чонунга удур террор, күчүлел кылырының кампаниязын калбарткан деп, информация агентилелдери дыңнаткан.

Ынчалза-даа «Гипускоа болгаш Бискайя деп баск можуларда хөөн чокталыышкын улам күштелип турар» деп, Лондоннуң «Таймс» солуну безин бижээн. Ол солуннуң парлап үндүрген бир чүүлүнден илереп турарын ёзугаар алырга, демократия дээш чонунуң демиселин базарда туразында аажылаар чорук херек апарган удаа бүрүзүнде франкочу ёзу-чурум онза байдал тургустунган деп чарлап турар. Чижек кылдыр чугаалаарга, чүгле баск можуларга эвес, харын Астурияга база хамаарышкан онза байдал 1962 болгаш 1967 чылдарда муң-муң ажылчыннар киришкен ажыл соксадыышкыннарының болганынга хамаарыштыр тургустунган. Сөөлгү үеде Испанияның соңгу можуларынга «баскыларның эргелери дээш, автономия дээш, баск дылга хамаарыштыр болуп турар дорамчылалга удур» демисел күштелген» — деп, «Таймс» бижээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солун испан чазактың Гипускоа можуда дерзиилелдиг хемчеглер ап турар дугайын дыңнаткаш, мынчалдыр бижээн: «Каталонияның, Галисияның болгаш баскылар чуртунуң улустарының эргелери, хосталгазы дээш, оларның чөптүг негелделерин хандырары дээш кандыг-даа демисел чорударынга удур дерзиилелдер үргүлчү болуп турар, ооң ужурунда франкочу эрге-чагырга күчүлелдер кылыр апарган, ындыг байдал Испанияның оон өске можуларынга база тургустунар дей берген».

АКШ-та ажыл чоктар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-та ажыл чоктарның саны июль айда 3,2 миллион кижи болган. 20 хар чедир назылыг, ажыл чок аныяктарның саны хөй — 13,6 хуу болбушаан. Ажыл чок негрлерниң саны ак кештиг ажыл чоктарның деңнелинден ажыг кылдыр биез-ле олчаан артпышаан деп, күш-ажыл министерствозу дыңнаткан.

ИНДИЯДА ҮЕР

ЛОНДОН. (СЭТА). Индияның барыын талакы ийи штадынга үер болганының түңнелинде дөрт хүн дургузунда 140 кижи өлген деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Делиден дыңнаткан. Далай талазындан үр ак-чаъстаан соонда Гуджерат болгаш Махараштра штаттарга хем суу эриин ашкаш, дыка улуг делгемнерни хөме алган. Сурат хоорайның девискээринге 100 хире кижи сугга дүжүп өлген. Хоорайга буступ дүшкен бажыңнарга 25 кижи бастырып өлген.

Махараштра штатка үерлээн суг айыылынга таварышканнарның саны 34 кижи четкен. Аурангбад чоогунда Годовари хемниң суу анаада деңнелинден ашкаш, эрик кавызының девискээрлеринче үерлеп үнген. Муң-муң кижилер бажың-балгадын оскунган. Тус черниң чагырга черлериниң түңнээнин ёзугаар алырга, ийи штатка болган үер айыылы бир миллион хире чурттакчыларга улуг дүжүт когаралын таварыштырган, аргыжылга оруктары болгаш харылзаа үрелген. Индий чепсектиг күштериниң отрядтары сугга үзе кирдирген районнарга моторлуг хемелер, вертолёттар-биле аъшчем чедирип, кижилерни айыыл чок черлерже дажыглавышаан, камгалал ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Албан ёзузунга хамаарышпаан түңнелдерни ёзугаар алырга, үер айыылынга таварышканнарның саны бүгү Индияда 300 кижи четкен.

АКШ. Берклиге полицейжилер АКШ-тың чазааның даштыкы политика талазы-биле дайынзырак угланыышкынынга болгаш армияга Вьетнамче чорудар аныяктар келдиреринге удурланганын илергейлээн студентилер чыскаалын тарадыр сывырган. Ол хоорайже болгаш Калифорния университединиң девискээринче полицияның хөй кижилиг күштерин салып киирген. Чон аргыжары хоруглуг турар шактарлыг үе чарлаттынган.

СЭТА-ның телефотозу.

Макталдыг ажыл-ишчилер

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар талазы-биле Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында эки көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планнары ажыр күүсеттинген.

Ажыл-агыйның экономиказын көдүреринге колхозчу херээженнер чогуур үлүг-хуузун киирип, улуг ажылды бүдүрүп турарын демдеглээри чугула. Артельдиң ажыл-агыйының кол адыры мал, ында сезен ажыг херээжен колхозчулар ажылдап турарлар. Олар малды кадарып, ажаап-тежээп, шагның кайы-даа үезинде амыр-дыш дивейи ажылдап турарлар.

Эрткен юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үдээш, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга тураскааткан социалистиг чарышка малчын херээженнер киржип, бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Кадарчылар Х. Намчан, С. Сандан чартык чылда чүс баш төрүүр хойга онааштыр 94—106 хураганнарны өстүрүп албышаан, хойдан-на ортумаа-биле 2,3—2,6 кг дүктү кыргып алгаш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга үнгеннер. Б. Анчымаа бир хойга онааштыр 3,3 кг дүк алыр хүлээлгезин күүсеткеш, колхозунга ниитизи-биле 1,53 тонна дүктү кыргып берген. Хөй хураган, дүк алган хойжу херээженнер хөй.

Колхозтуң сүт-бараан фермаларының коллективтери чартык чылда сүттүң ниити чыылдазын көвүдедир, күрүнеге сүт садарының планын күүседир талазы-биле шудургу ажылдаанар. Чартык чылда Хараган фермазы бир инекке онааштыр 818 кг сүт саггән, ниити колхозка 780 кг болган. Саанчыларның ортузунда социалистиг чарышка Ч. Уйнук, Т. Чанчыңмаа, С. Осарбаа, С. Баяноол, С. Сарыг олар тиилекчилер болганнар. Малдың чаш төлүн доруктуруп өстүреринге, немелде деңзи алыр талазы-биле сүт-бараан фермаларында дуржулгалыг бызаа ажаакчылары, хойжу бригадаларда сакманщиктер хөй. С. Уйнукай, К. Чорбаа, С. Борбак-кара олар алды айларның дургузунда хонукта бызаа бүрүзүнден 710—800 грамм немелде деңзи алганнар. Сакманщик бүрүзү оолдаашкын үезинде 45 хураганны доруктуруп өстүрери планнаттынган болза, С. Чүлдүм-оол, Узуй-оол, Т. Шивит болгаш өскелер-даа 70-ден 110 чедир хураганнарны өстүргеш, кадарчыларга дужаап бергеннер.

Беш чылдың үшкү чылында колхоз күрүнеге 440 тонна сүт, 345 тонна эът, 36 тонна дүк садар планныг. Чартык чылда байдал-биле алырга, малчын ажыл-ишчилер мурнунда салдынган сорулгаларны ажыр күүседир барымдаалар бар. Социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырарынга малчын херээженнер боттарының күжүн, билиин киирерлер.

С. НАМЧАН.

Чилиде өртектер аартаан

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиге амыдыраарының чарыгдалдары бо чылдың 7 айларының дургузунда 22,2 хуу улгаткан. Хамыктың мурнунда аъш-чем, идик-хеп барааннарының өртектери аартаан. Бажың хөлезининиң төлевири база улгаткан деп, статистика эргелели дыңнаткан.

ниң революстуг чорудулгазының кол күштерин сандарадырынче, хөгжүп орар чурттарны Совет Эвилелинден болгаш социализмниң өске-даа чурттарындан хоорарынче угланган. Антикоммунизмниң тугунуң адаа-биле империалистер Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарының хосталгазынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаашкынны хары угда калбартып, салым-чолун боттарының холунга алыр дээн улустарга шаптык кылырын оралдажып турар.

Социализмниң делегей системазынга удур демиселге антикоммунизм кедизинде социалистиг чурттарга капитализмни катап тургузарын чедип алыр деп эң реакциялыг сорулганы салып турар.

Бодунуң политиказының болгаш идеологиязының чаңгыс аай стратегтиг сорулгаларынга дүүштүр антикоммунизм бистиң хүннеривисте делегей социализминге удур ийи кол тактиктиг угланыышкын-биле хөделип турар. Оларның бирээзи шуут халдаашкынның (азы олла угланыышкынның элээн чымчаткан хевириниң — «дайын кезиниң политиказының бир хевиринче сундулугларның) дузазы-биле социализмни узуткаар дээр дендии реакциялыг, ажык милитарисчи угланыышкынның талалакчылары болур монополистиг буржуазияның чүткүлдерин илередип турарлар. Ийиги угланыышкын элээн хынамчалыг, кажар аргалыг. Бо таварылгада социализмге удур идеологтуг демиселдиң кол аргазын делегей социализминиң бүдүш-шынарын болгаш моон соңгаарга хөгжүлдезиниң перспективаларын улам нарыны-биле хажыдарынче угландырып турар. Чижээ, АКШ-тың президентизи Джонсоннуң «көвүрүглер тургузар» дээр доктриназы ол угланыышкынның агымын эдерген. Политиктиг ол чаа тактика социалистиг чурт бүрүзүн таарыштыр онзалай көөрүн негеп турар. Ол тактиканың үндезини болза социализмниң туружун кошкадыр, социалистиг чурттарны капиталистиг делегейже катап эгидер деп кордал болур.

Термоядролуг дайынны өөскүдери капиталистиг делегейге амдыызында ондагайлыг, кызыгаарланчак дайынга ынаныры, социализм чурттарының иштинге хоралакчы ажыл чорудары дээре деп бодап турар империализмниң политиктери болгаш идеологтары ол угланыышкынга каттыжып турар.

Социализм делегейи-биле тулчуушкун бүрүзүн кылырындан сезингеш, социалистиг чурттарның идей-политиктиг чаңгыс эвин кошкадырын империализм оралдажып турар. Ону кылырынга колдуунда националисчи, ревизионисчи идегеттерге, мораль талазы-биле туруш чок, политика талазы-биле бышпаан кижилерге ынанып турарлар. Антикоммунизмниң идеологтары аныяктар болгаш интеллигенция аразынга хоралакчы ажыл чорударынга база ынанып турарлар.

Социалистиг чурттарга капитализмни катап тургузар деп демберээн планнарын «теория талазы-биле» үндезилээр сорулга-биле, антикоммунизм янзыбүрү социологтуг суртаалдарга даянып турар (Уолт Ростоунуң «экономиктиг өзүлдениң чадаларының теориязы», «чаңгыс аай индустриялыг ниитилелдиң теориязы» дээн ышкаш өскедаа чүүл бүрү буржуаз «теориялар» аңаа хамааржыр).

* * *

Амгы үедеги антикоммунизмниң кол угланыышкыннарының бирээзи антисоветизм болу берген. Совет Эвилели делегей социализминиң, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң күчүлүг чөленгиижи болганындан, империалистиг реакцияның аңаа эң-не өжээннешкек чоруу билдингир. Тиилээн социализмниң делегейде баштайгы чуртунга удур антикоммунистиг пропаганда кандыг хоп, нүгүлдү кылбайн турар дээр! Совет боттуг байдалга хамаарыштыр меге информация нептередири-биле кол төптери АКШ-та болгаш Барыын-Германияда турар хөй салбырларлыг аппаратты тургускан.

АКШ-та антисоветизмниң кол төвү Каттышкан Штаттарның ЮСИА дээр Информация агентилели болуп турар. Ол төпте даштыкы чурттарда хөй салбырларлыг «Американың үнү» дээр радио станция, хөй-хөй дылдарда үндүрүп турар журналдар, солуннар мөөңнеттинген. АКШ-тың улуг-улуг университеттеринде «Орус институттар», төптер дээр чүвелерин тургускулаан. ГФР-де «Чөөн чүк шинчилелдери» деп аттыг система бар, олче элээн хөй институттарны хаара туткан. Барыын Германияда оон ыңай аңгы-аңгы хөй организациялар антисоветчи пропаганданы чорудуп турар.

Амгы үедеги антикоммунизмниң пропагандистери Совет Эвилелинде туруп турар ниитилел тургузуун «тоталитаржы», антидемократтыг кылдыр көргүзер дээш эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп келген. Олар ындыг янзылыг меге бадыткалдары-биле чонаада-ла аажок кызыгаарланчак буржуаз демократтыг хосталгаларже империалистиг реакцияның дендээн халдаашкынындан улус массаларның кичээнгейин чардыктырарын оралдажып турарлар.

Даап бодап алган совет тоталитаризм дээр чүвени «хосталгага болгаш демократияга» удур тургузуп турарының база бир чугула талазы бар. Ол болза антикоммунизмниң пропагандистериниң капиталистиг чурттарның кижилеринге хосталганы, чөптүг чорукту, хамааты эргелерни хуу өнчү-биле шуут холбаалыг кылдыр көргүзер дээн оралдажыышкынындыр. Мынчангаш демократия болгаш хосталга деп билиишкинни капитализмге таарыштыр хуулдуруп, а капитализмге удур угланган бүгү-ле чүүлдерни хосталгага болгаш демократияга, кижиниң хууда сонуургалдарынга удурланышкак чүүл кылдыр чарлап турар.

Ынчаарга кижиниң тускайлаң шынарының ёзулуг чечектелиишкини, кижиниң сеткилсагыжының чечектелиишкини чүден тодаргай илереп турарыл? **Чогаадыкчы ажылда, билиглерни шиңгээдип алырында, кижиниң аргаларының бүгү талалыг хөгжүлдезинде, уран чүүлдүң болгаш культураның чогаалдарынга таалап хандыгар аргаларда, моральдыг бедик шынарларда.** Ол бүгүнү ажылчы чоннарга чүгле социализм болгаш коммунизм бээр.

Антикоммунизмниң идеологтары ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чорудулгазында таваржып турган четпестерни болгаш алдагдалдарны бистиң улустуң боттандырган бүгү делегейге төөгүлүг аажок улуг чаартылгаларындан аңгылай көргеш, кара сагыштыг сорулгаларынга ажыглап турарлар. Ону кылырда алдагдалдарны болгаш кошкак чүүлдерни хөлүн эртир үрдүндүрүп, а чедиишкиннерни шыдавыже ыыт чокка эрттирип каап турганнар. Бистиң чуртувуста болгаш социализмниң өске-даа чурттарында социалистиг тургузуушкуннуң аңгы-аңгы үе-чадаларының ужур-утказын хажытпышаан, амгы үениң антикоммунистери эртемниг коммунизмниң теориязын амыдыралга боттандырар чорук «ниитилел хөгжүлдезиниң чайгаар болур чорудулгазынга» удурланышкак, «төөгүнү болгаш улустарны күчүлээри-дир» дээр суртаалын бүзүредирин оралдажып турар. Социализм эге баштай бедик индустриялыг эвес чурттарга тиилээни-биле холбашкан билдингир бергелерни, ооң иштинде бистиң чуртувуска социализмниң тургустунганының төөгү талазы-биле тодаргай байдалдары-биле кансырлашкан бергелерни ажыглап, оларны «революцияның дайлымы-биле» социализмниң чайлаш чок чедирип келир уржуктары кылдыр көргүзерлер.

Ынчанмыже совет улус маадырлыг херектерни, төөгүнүң изеттинмээн оруу-биле бурунгаарлавышаан, эң берге үеде боттандырганын, бодунуң ажыл-үүлелери-биле бүгү делегейни кайгатканын кажан-даа утпаза чогуур.

Антикоммунистиг пропаганданың төөредикчи салдарынга алзып турар даштыкыда калбак улус массаларга ол кайгамчык херектер болганчок-ла билдинмейн баар турган. Ооң-биле холбаштыр чаа, социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң дугайында шынны нептередири, ол шынны капиталистиг чурттарда чурттап турар кижилерниң угаан-бодалдарынга болгаш сагыш-чүректеринге чедирери аажок улуг ужур-дузалыг.

* * *

Империализм амгы үеде социализм чурттарының чаңгыс эвин кошкадырын, ол чурттарда националисчи болгаш ревизионисчи идегеттерни идепкейжидерин онза кызымаа-биле оралдажып турар. Антикоммунизм ам бодунуң кол сургаалын социализм чурттарында ниитилелдиң политиктиг организациязынче удур, коммунистиг партияларже, марксисчи-ленинчи идеологияга удур угландырып турар. «Демократия», «либерализация» деп лозуңнарны буржуаз «плюрализмге» таарыштыр идип үндүргеш, социализмниң чамдык чурттарында антисоциалистиг идегеттер херек кырында коммунистиг партияларның удуртур ролюнга удур, ажылчы чоннарның идей-политиктиг чаңгыс эвинге удур халдаашкыннарны кылып турарлар. Ооң уламындан олар болза социализм чурттарынга «оппозициялыг партияларны» тургускаш, сөөлзүреди ол чурттарга «барыын талакы демократияга» дүүшкен политиктиг системаны тургускаш, ооң соонда ниитилелдиң экономиктиг үндезиннерин, капитализмни катап тургузарынга чедир, өскертиптеринге идегеп турар антикоммунизмниң идеологтарынга чемиш боон турарлар.

Антикоммунистер ревизионистерге, националистерге болгаш чүзүн баазын антисоциалистиг идегеттерге социалистиг боттуг чүүлдү шүгүмчүлээр арганы берип, оларны бар шаа-биле өнемчидип, оларның «демократчызын» мактап, ол бүгү-биле чергелештир СЭКП-ни болгаш Совет Эвилелин нүгүлдеп, бистиң интернационалчы политикавысты хажыдып турарлар.

СЭКП, марксисчи-ленинчи партиялар империализмге удур, тайбыңның болгаш социализмниң херээ дээш чайгылыш чок демиселди антикоммунизмниң ол чимзениишкиннеринге удур тургузуп турар. Ол демиселдиң чугула үе-чадалары болза социалистиг чурттарның удуртукчуларының удаа-дараа кылып келген Чөвүлел хуралдары болгаш хүлээп алган эң чугула документилери болур-дур. Ол ужуражыышкыннар социалистиг чурттарның база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынче угланган.

Амгы үениң делегей байдалы социализмниң, демократияның болгаш национал хосталганың бүгү күштериниң идепкейлиг болгаш чаңгыс аай хөделиишкиннерин шыңгыы негеп келген. Мындыг байдалда, СЭКП ТК-ның апрель (1968 чыл) Пленумунуң демдеглээни ышкаш, дайзынның идеологиязы-биле эптеш чок демисел, империализмниң чимзениишкиннерин шиитпирлии-биле сойгалаары, СЭКП кежигүннериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези, партияның бүгү идеологтуг ажылын күштелдирери онза улуг ужур-дузалыг болуп турар болгаш партия организацияларының эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи болур.

Е. МОДРЖИНСКАЯ,
Философия эртемнериниң доктору.

КӨК ШИНЕЛЬДИГ КИЖИЛЕР

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр болгаш кем-терек үүлгедир, оорлар, хулиганнаар чоруктар-биле демиселди күштелдиреринче Коммунистиг партия, Совет чазак доктаамал кичээнгейни салып турар. Милиция органнары, хөй-ниити организациялары корум-чурум үрээшкиннерин баш удур болдурбас хемчеглерни боттандырбышаан, оларның тыптып келир чылдагааннарын илередип турарлар. Оон түнелинде бистиң чуртувуста кем-терек үүлгедир чоруктар дыка кызырылган. Бичалзажок чамдык ийи, чаңгыс кижилер арагалаар, хулиганнаар, оорлаар болгаш өске-даа айыылдыг херектерни үүлгедип турар. Кем-терек үүлгединиишкиннерин сойгалап илередири, оон-биле демиселди күштелдирери — корум-чурум камгалал органнарының, хөй-ниити организацияларының кол соруглазы. Бисте муң-муң өки-тураның улусчу дружиналары, эш-хуузунуң судтары милиция органнарының шынчы дузалакчылары болуп, каяда-даа корум-чурумну быжыглаарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Республикада 7 муң ажыг кежигүннерлиг 300 хире улусчу дружиналар, 200 ажыг эш-хуузунуң судтары тургустунган. Олар хоорайларга, чуруттакчылыг суурларга ниитиниң корум-чурумун хайгаараар талазы-биле дөштиг ажылдарны чорудуп турарында ангыда, чамдык айыылдыг херек үүлгедикчилерин илередип тыварынга киржип, истелге органнарынга улуг дузаны көргүзүп турар. 1968 чылдың бирги чартыында республикага бүрүкеттинген бүгү кем-херектериниң 30 ажыг хуузу чонуң дөрт киржилге сүмези-биле илереттинген.

Совет милиция органнарының ажылдакчылары хөй-ниити организацияларынга даянып алгаш, социалистиг хөйлу-дүрүмнү быжыглаар, кем-херек үүлгедир чоруктарның коргун үзүп үзүүлээр талазы-биле демиселдиң мурнуку одуругунда турарлар. Оларның бо херекке бедик харыысалгалын милиция ажылынга кирип турар кижи бүрүзүнүң хүлээнип алыр даңгыраа бадыткап турар. Боттарының албан-хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеп, кем-херек үүлгедикчилери-биле демиселдиң мурнуку одуругунда турар ажылдакчылар бистиң республиканың милиция органнарында хөй. Оларга Барыын-Хемчик районнуң милиция килдизиниң улуг оперативтиг төлөзи Д. Салчак, үчасток төлөзи Х. Биче-оол, Улуг-Хем районнуң милиция килдизиниң оперативтиг ажылдакчылары эштер М. Дажа, С. Салчак, аная шагдаа Д. Шагдыр-оол, Тандының милиция килдизиниң начальнигиниң оралакчызы С. Кызылдаа болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Милиция ажылдакчылары С. Доржу биле Х. Биче-оол оларны көөрге бедүүн, чонунга, эш-өөрүнге әдлек, хөглүг. А кажан кандыг-бир херек үүлгеттинген дугайында медээ дыңнап каанда олар шыңгыы, дидим апаарлар. Херек үүлгедикчилерни тып, ук херектиң болу берген чылдагааннарын илередип, оларны чайладырыңың талазы-биле хемчеглер албан шаанда оларның сагыш-сеткили черле оожургавас. Бо чылдың алды айларының иштинде оларга быжыглаан участоктарга болган бүгү кем-бүрүүлүг херектерниң үүлгедикчилерин тып илереткеннер.

Ана шагдаа Д. Шагдыр-оолду Шагаан-Арыг хоорайның кудумчуларынга каңдыг-даа үелерде көрүп болур. Ол корум-чурум үрекчилериниле эптеш чок, шиитпирлиг демиселчи. Оон хөрээн «Милицияның аки ажылдакчызы» деп херек демдээ каастаан. Д. Шагдыр-оол хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар, хулээлгезин кызымаккай күүсеп турарындан ангыла, килдистиң өске ажылдакчыларынга бодунуң дузазын чедирип, үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Кем-херек үүлгедикчилери боттарының кылган херектерин чажырып базар дөш хөйизы кажар арагаларны хереглээр. Оларның күзели кажанда боттанмас. Буруулуг херек үүлгедикчилериниң кажарлаашкынарын милиция ажылынга мергежээн хоочун ажылдакчылар сойгалап шыдаар.

Бай-Тайга районнуң милиция килдизиниң дежурныйынга бир дүне телефон-биле Шуй суурда электростанция өрттенген дугайында медээ келген. Милиция ажылдакчылары чеде бээрге электростанцияның бажыңы өртенип калган болган. Оон соонда 2—3 хонганда станцияның иштинге турган кудук дувунден, хөй бок-довурак адаандан. Шуйга чурттап турган бир колхозчунуң мөчусөөгү тывылган. Милиция килдизиниң оперативтиг ажылдакчызы эш Содун өске өөрүнүн киржилгези-биле бо нарын кажар арга-биле кылган херектин үүлгедикчизин тывар дөш боттарының амыр-дыжын бээин бодавайн турган, улуг күштү үндүрүп, шыдамын ажылдааннар. Оон түнелинде ол-ла суурнуң чуруттакчызы, мурнунда кижи эттээш шиитпирип чораан В. Самдан дөрэн азырып алгаш, хамаатты Х. Сарыг-оолду өлүргеш, кудукче кирип октаан, өөзүн чажырып будаар соруга-биле электростанцияның бажыңын өжегөр өртедипкени истелгеден илерээн. База бир чижек. Бо чылдың мартта Кызылда типография дужунда хавак базарынга дерии хулиганнар хамааты М. Данзы-Белектиң амы-тынынга четкен. Бо херек дугайында баштайгы ап чоруткан истелге хемчеглер түнел бербээн. Өлүрүкчүүң тыварын Кызыл хоорайның милиция килдизиниң оперативтиг ажылдакчылары В. И. Иванов, П. Д. Ховалыг, Л. А. Санников болгаш өске-даа ажылдакчыларга даскан. Каш хонуктун иштинде дарый хемчеглерни алган соонда өлүрүкчү херекти үүлгеткен 2 кижини тып илереткеш, оларны кеземче харыысалгазынче шилчиткен.

Кем-херектер үүлгедикчилери-биле демиселди чорудуп турары-биле кады милиция органнарының ажылдакчылары дүрүм-хоойлу танылылгазын чон оргуузунга нептередир ажылга күзелдии-биле киржип турар. МООП-түн ажылдакчылары эштер С. С. Чулдум, Л. И. Бургапский, А. В. Румянцев, Бай-Хем болгаш Өвүр районнарының милиция салбырларының начальниктери И. М. Кицын, Ч. Л. Донгак олар чон оргуузунга лекция, беседаларны болгаш идепкелдерни үргүлчү кылып турар.

Күрүнеиин социалистиг өнчү-хереңгизин болгаш хамаатыларның хүүзүнда өнүзүн, оларның амыр-дыжын, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар хүлээлгезин бедик деңнелге-күүседир дөш милиция ажылдакчылары бүгү күжүн, арга-мергежилин харам чокка берип турар. Ынчалза-даа милиция органнарының ажылчорудулгазында ам-даа чамдык четпестерни шиитпирлиг-биле чайладып, хүнүн негелдезинге дүүштүр ажылдаары милиция ажылдакчыларындан негеттиниг турар.

Э. МААДЫР,
МООП-түн килдис начальнигиниң оралакчызы.

КАНДИДАТ, МАГИСТР АЗЫ ДОКТОР

Аңгы-аңгы чурттарның бышкан билиг аттестаттарының, эртем чадаларының болгаш аттарының үнезиниң дугайында совет эксперт профессор Анатолий Богомолов дараазында тайылбырны кылган.

Эртеминиң, техниканың болгаш культураның амгы деңнелинге дүүштүр белетизин национал кадрларның хемчээлинден кандыг-даа чурттуң экономиктиг сайзыралы хамаарыжыр. Хегжүп олурар аныяк күрүнелер бедик мергежилдиг кадрлар-биле амдыызында боттары хандыртынып шыдаавайн турар, ынчангаш оларга дуза херек.

Экономика талазы-биле сайзыраңгай чурттар безин дуржулга солчулгазы болгаш өске-даа чылдагааннар-биле аныяктарны өске күрүнелерже өөредип чорудуп турар.

Ынчангаш ниити ортумак, ортумак тускай база дээди өөредилгениң, эртем чадаларының болгаш аттарының аңгы-аңгы чурттарда бот-боттарынга хамаарыштыр үнезин тодарадыры чугула апарган. Кайы-бир чуртта ортумак азы дээди школа дооскан аныяк кижи бүрүзү оон билииниң эртем талазы-биле бүгү делегей деңнелин көргүзүп турар кандыг документтини алырын билири чугула. Өске талазындан чүл дээрге ниити ортумак тускай болгаш дээди өөредилгениң база эртем чадаларының болгаш аттарының эртем талазы-биле бүгү-делегей деңнелин чурт бүрүзү билген турары даштыны чуртка билиг чедип алган туснай эртемниглерни чөп ажыглаарынга ужур-дузалыг.

Тускай эртемниглерни белеткеп турарының системазы ам кандыгыл? Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ниити билигиниң өөредилге черлеринге 10—12 чыл өөренир школалар хамааржыр. Ук школаларның өөредилге планында математика, физика, химия, байдус эртеми, ниити төөгү, төрээн чуртунуң төөгүзү, география, төрээн дыл болгаш литература, делегей литературазы, даштыны дыл, күш-иультура кирип турар.

Ортуман тускай өөредилге черлеринге долу эвес ортуман школаның база зазынга 3—5 чыл хуусаалыг өөренир азы долу ортумзи школаның база зазынга 2—3 чыл хуусаалыг өөренир школалар хамааржыр.

Дээди өөредилге черлеринге — 4-6 чыл хуусаалыг өөренир университеттер, институттар, колледжилер хамааржыр. Олар 9-12 чыл хуусаалыг ортуман школаның база зазынга өөредилгезин чорудар, тускайлаң ажылдаарынга белен бедик мергежилдиг специалистерни белеткеп турар.

Ындыг дээди өөредилге черлериниң өөредилге планында тускай эртемнерден аңгыда ниити эртем, инженер талазы-биле (техниктиг дээди өөредилге черлеринде) база гуманитарлыг эртемнер кирген. Студентилер бот-туснайлаң лабораторлуг база курс ажылдарын эртем-шинчилел хевирлиг кылдыр чорудар. Бүгү эртемнерни өөренген соонда экзаменнерни ыяапла дужаар.

Аңгы-аңгы чурттарда эртем чадаларының болгаш аттарының деңнелин тодарадыр дизе эртем чадазының кол шынарларын тодарадып турар: белеткизин хуусаазы, экзаменнер саны, диссертацияны хамгалаан чуруму болгаш өске-даа.

Өөредилгениң англи болгаш америнан системазында дараазында эртем чадалары бар. бакалавр, эртемнер магистри, философия доктору; чамдык университеттерде эртемнер доктору деп чада база бар. Бо сөөлгү ийи чада бот-боттарындан дынала ылгашпас. «Эртем-чадазы» деп терминни ында хереглевейн турар; профессор дээрге-ле дужаал болбушаан, эртем чадазы база боол турар.

ССРЭ-де эртем чадазы ийи: эртемнер кандидады болгаш эртемнер доктору, эртем аттарынга болгаш эртем чадазынга негелделер-даа аңгы. Ынчалза-даа олар аразында дорт хамаарылгалыг.

Англи-америнан дээди өөредилге черлеринде бакалаврның, эртем чадазынга салып турар негелделер совет дээди өөредилге черлериниң 4 курузун дооскан студентилерге хамаарыштыр салып турар негелделер-биле дең. Совет дээди өөредилге черлерин диплом ажылын хамгалавышаан доозуп турар студентилерниң билииниң деңнели англи-америнан дээди өөредилге черлериниң эртемнер магистриниң эртем чадазынга деңнежир.

ССРЭ-де эртемнер кандидадының эртем чадазы АКШ-та болгаш Англияда философия доктору деп эртем чадазынга деңнежип турар. Бистиң чуртувуста эртемнер доктору деп эртем чадазынга деңнежир чада даштыны чурттарда чок боол турар.

Сөөлгү чылдарда мындыг түңнелдерни чамдык чурттар хүлээп көрген болгаш ол чурттар-биле дипломнарның дең болурунуң талазы-биле керээлер чардынган.

Анатолий БОГОМОЛОВ,
профессор, техниктиг эртемнериң кандидады.

АЖЫЛЫ ЭКИЖЭЭН

Тожу районнуң «Май бири» колхозунда почта салбыры ажыттынганындан бээр үүле чартык чыл чедип турар. Бо кыска үениң иштинде салбырның ажылдакчылары колхозтуң ажыл-ишчилериниң макталын чедип ап, чоннуң чагаа-бижиктерин, солун-сеткүүлдерин болгаш акша шилчилгелерин чогуур үезинде саадал чок чедирер талазы-биле эки ажылдап турар.

Колхозчулар мооң мурнунда акша шилчилгелерин, пенсия, пособиелерин районнуң харылзаа конторазындан барып ап, аңаа хөй үе-шактыг үндүрүп турган болза ам мырыңай амыр, 5—10 минута болур.

Почта салбырының ажылдакчызы Галина Чыкымаа, почта тарадынчызы Нина Кожуңнай боттарының ак-сеткилдиг кыымакай ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чедип алганнар.

Д. АИР-САНАА.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭЭП КЕЛГЕН

Совет Эвилелиниң бүгү республикаларындан болгаш социалистиг бүгү чурттардан барган бүдүн чартык муң ажыг улусчу танцучылар Молдав черниң 200 муң ажыг көрүкчүлериниге сес хүн иштинде 130 ажыг концерттерни көргүскеннер. Бистиң чуртувуска болган бо маргылдаага тиилээннер, азы таилеттиргеннер деп чүве чок, коллектив бүрүзү дең эргелиг.

Совет Эвилелинге бо чылдан эгелеп ындыг фестивальды ийи чыл болгаш-ла арттирип турарын шиитпирлээн. Келир ужуражышкын база-ла хүнөзеректиг Молдавияга болур.

Эрткен воскресеньеде Кызыл аэропортунга республиканың партия, совет болгаш культура, парлалга, радио ажылдакчылары Молдавия чоруан «Чечек» ансамблиниң киржикчилерин уткуп алган. СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгу болгаш культура министри М. С. Хомушку олар ансамбльдиң чедиишкинниг, эки ойнаш келгенинге байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Бистиң ансамбльдиң киржикчилери тус черниң хөй муң көрүкчүлериниге 5 концерттерни бараалгаткан. Концерт болган санында «Маан аъдым», «Октябрьдан төрүттүнген» деп музыкалыг композицияларны болгаш улустуң танцызы «Ээддек шыңгыраашты» үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле улуг үнелеп көргүлээн. Чүге дээрге маңаа нация бүрүзү бодунуң танцызын алпаргылаан болганындан «Ээддек шыңгыраан» тываларның база бир онзагайын илередип, көрүкчүнү хаара түдүп турган.

Ыраккы Молдавияга Тываның улустуң уран чүүлүн улуг үнелеп, хүндүлүг диплом, мактал бижиктер-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: Кызыл аэропортунга ансамбльдиң киржикчилерин уткуп ап турар уеде.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ЭРЕС-КАШПАГАЙ БОЛГАШ КҮШТҮГЛЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БАЙЫРЛАЛДЫГ ПАРАД

Август 10—совет күш-культуржуларның байырлалы. Ол хүн бистиң чуртувустуң бүгү стадионнары, күш-культура шөлдери каас-шинек кылдыр шиметтинген. Аңаа миллион-миллион спортчулар боттарының күжүн шенежип, көрүкчүлерге бедик спортчу мергежилдиин кайгатканнар.

«Спартак» спорт эки-тура ниитилелдиң «Хүреш» стадионун ол хүн кызылчылар база эзлепкен. Спорт ниитилелдериниң эң дээре күш-культуржулары янзы-бүрү өң-баазын хептерин кедипкеш, парадче үнүтеринге белең.

Хүндүскүнүү 11 шак ажып турда парадты ургуларның спорт школазының аныяк гимнасчылары ажыктаан. Оларның соонда «Динамо», «Вымпел», «Луч», «Саян» деп аттарлыг футбол командаларының киржичилери боттарының чаалап алганы кубоктарын база тураскаалдыг вымпелдерин тудуп алгаш чоргаарал-биле парадка эрткеннер. Оон дараазында мөчек-мөчек шыңганнарлыг 16 күдер мөгелер келген.

Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының Кызыл хоорай чөвүлелиниң даргазы эш П. Горбунов күш-культуржулар хүнүнге алдаржыткан парадка хоорайның дээре спортчулары киржип турарының дугайында рапортун СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш В. Добромысловка берген.

Ол, парадтың киржикчилерине байыр чедирип, спортчу чедиишкиннерни күзээн.

ТУК КӨДҮРҮЛГЕН

Чаңчыл болган парадтың кызыл тугун келир үениң ёзулуг мастерлери аныяк гимнасчылар көдүрерге стадионга Совет Эвилелиниң гимнизи чаңгыланып үнген.

Парад сөөлүнде ургуларның спорт школазының аныяк гимнасчылары боттарының спортчу мергежилдерин көрүкчүлерге бараалгаткан.

Шөлде брусче үш шилгедек оолдар үнүп келген. Ол болза ургуларның спорт школазының доозукчузу В. Федченко болгаш оолдарның I—II-ги разрядчылары В. Лопатин, Л. Чемков. Олар улуг улустуң ийиги разрядының мергежилдерин бруска кайгамчык чараш күүсеткилээнин көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле байыр чедирген. Ол ышкаш Таня Чечигина ССРЭ-ниң спорт мастериниң кандидадының бруска кылыр мергежилин көргүзерге чыыллааннар магадап көрген.

Үрер хөгжүм вальси ойнай бээрге Светлана Айыжы шөлге үнүп келгеш, гимнастиканың хостуг хевиринге улуг улустуң бирги разрядының мергежилин көргүскен. Оон ээлгин, хостуг шимчээшкиннерин көөрге ёзулуг-ла ужүгүп турган ышкаш кылдыр сагындырар. А Галя Куулары кандыг дээр, база-ла Светланадан дудак чок, Лариса Сермавкина спорт мастеринге кандидаттың кылыр мергежилдерин чазыг кылбайн, чараш күүсеткенин көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле мактаан.

Шөлге бичии оолдар үнүп келген. Ол болза Гена Куулар биле Коля Хлопов-тур. Олар кайызы-даа гимнастиканың хостуг хевиринге янзы-бүрү көргүзүглерни шөлээн, делгем, далаш чок, ээлгин көргүскенин чыыллааннар чаптап, магадаанар. Наташа Голубцова улуг улустуң ийиги разрядының нормазын эки күүсеткен. Оон сөөлүнде акробатиктерниң эрес-кашпагай көргүзүглерин чыыллаанар улуг сояуургал-биле көргеннер.

ТУКАР ШҮҮЛГЕН

Үрер хөгжүм «Деге баярын» ойнай бээрге содак-шуудаан хүрежип турары ол. Ол Кара-Хемниң хөмүр-даш разрезинде чолаачылап ажылдап турар. Хостуг хүрештиң бирги разрядчызы болгаш чартык аар дөзүге республика чемпиону. Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле бо чайын болуп эрткен республика спартакиадазының бурят хүрешке база чемпиону болган. Ынчангаш оон тыва хүрешке чедиишкинниг болуп турары тавариылга эвес.

Үшкү салыгда Иван Вильмов, Ооржак Дадар-оол, Ховалыг Алдын-оол, Монгуш Тукар олар тергиидеп артканнар. Ховалыг Алдын-оол биле Иван Вильмов тавары берген. Монгуш Удуланыкчызының частырыг кылыптарын ажыглап тургаш, октап алган. Оон дараазында Оидар Аргар-оол (Улуг-Хем), Монгуш Маадыр-оол (Н шериг кезээ), Иван Вильмов, Монгуш Тукар (Кызыл), Ховалыг Алдын-оол (Чөөн-Хемчик) олар эрес-кашпагай хүрежири-биле онзалаңып, онагларын чиик октаан.

Иван Вильмов Тыва хүрешке мооң-биле чүгле ийи удаа Вильмов тавары берген. Вильмов Алдын-оолдуң кошкак талазын ажыглап, буттап киргеш октаан. Тукар кончуг чараш аргаңы ажыглап, Дадар-оолду теверге черге барган.

Сөөлгү салыгда Тукар биле Вильмов ийилээ ужурашкан. Вильмовтуң буттаар, чаи баштаар дээш билбес-ле аргазы чок. Деңзи талазы-биле база аар. Көрүкчүлер — кыыдып-ла көр, буттадыптың—деп чорда Вильмов шыпап-ла буттапкан. Ынчанза-даа Тукар иштинден супкаш, адырылбайн барган. Элээн үр көдүрээ-даа Вильмов черге баштай барып ушкаш тиилеттирген. Хоочун мөге Монгуш Тукар шүүлүн үнген.

Бирги дөрт черлерни ээлээн мөгелерни хоорайның спорт чөвүлелиниң бижиктери, ертектиг чүүлдери-биле шаңнаан.

Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының хоорай чөвүлели күш-культуржулар хүнүнде 16 эвес, 32 мөгени салып болурунуң аргазы турган. Баш бурунгаар организастыг ажылды чорутпаанындан 16 мөгени безин арай деп чыыл салган. Бир эвес шеригниң Н кезээниң мөгелери эвес болза хүреш маргылдаазы үстүрүнге четкен.

Күш-культуржулар хүнүнде волейболдун, футболдун болгаш бокстун талазы-биле парктың шаңналы дээш маргылдаалар база болуп эрткен.

А. КУМАЯК.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

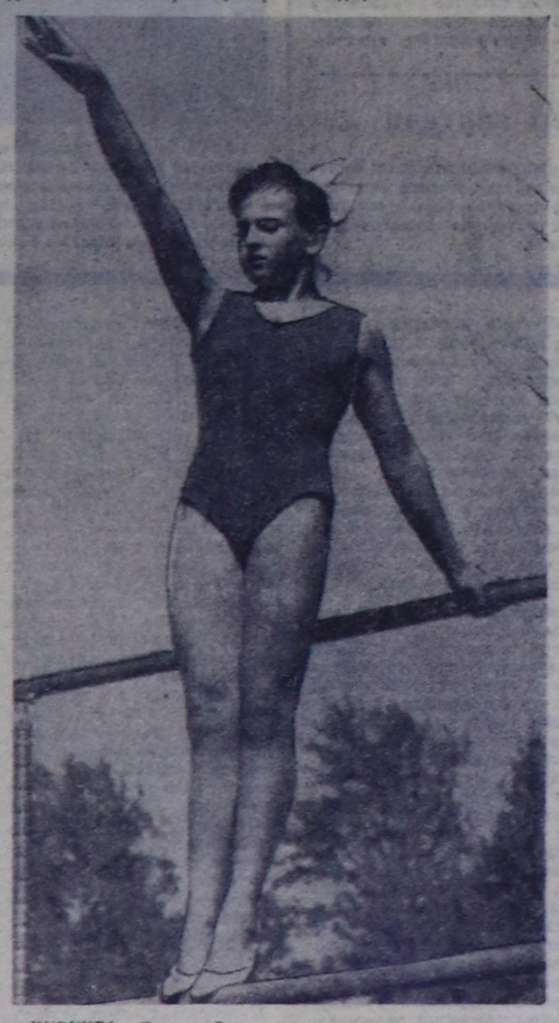

ЧУРУКТА: Лариса Сермавкинаның гимнастика көргүзүү.

ЧУРУКТА: спортчуларның парады.

ФУТБОЛ

Кызылчыларның тиилелгези

Эрткен пятницада «Хүреш» стадионга РСФСР-ниң күш-культура коллективтериниң кубогу дээш Кемерово область Междуреченск хоорайның футболистери Кызылдың динамочулары-биле ойнаннар. Бо харыысалгалыг ужуражышкынга 4:1 саныг тиилелгени чедип алган Кызылдың «Динамо» командазы кубок дээш Томскиге ол хоорайның командазы-биле ойнаар.

Август 10-да Кызылдың «Вымпел», Междуреченскийниң «Мотор» командалары Бүгү-эвилелдиң күш-культуржуларының байырлалынга тураскаатканы эш-хуузунуң ужуражышкынынга ойнаан. Аалчылар 5:2 сан-биле бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган.

М. ГАМИДОВ.

КИНО

АВГУСТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Туснай даалганың поездизи» 10, «Фонтомас, Скотланд—Ярдага удур» 12, 2, 4, 5.55, 7.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кышны эртен» 10, 12, «Непоседы» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ракеталар ужуклас ужурлуг» 2.30, «Ужуралдар дилекчилери» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адресизи: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, баңы № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, партиялалганың секретарьның 23-35, идеологиялыг амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, кедээ алыл-агыг килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет гурузузу килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00969.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 14 СРЕДА № 190 (7033).

Өртээ 2 көп.

Ленинниң ады—бистиң чүректеривисте

НАРО-ФОМИНСК. (СЭТА). Совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар черлеринге поход тиилекчилериниң Наро-Фоминскиге үш хүн дургузунда болган слёдунуң киржикчилери «Ильичиниң чурттан, ажылдан чораан черлеринче массалыг походтар кылып эгелээн, баштыңчының дугайында материалдар чыы!» деп, бүгү аныяк москвачыларга кыйгырыг үндүрген.

Аныяктар поход үезинде чүс-чүс тураскаал самбыраларын болгаш тураскаалдарны тургускан, мооң мурнунда билдинмейн чораан маадырларның аттарын илереткен.

Чазаглыг Киев оруундан 79 километр ыракта черге эртиген митинг слёт үезиниң дургузунда эң хайыышкыныг митинг болган. Ында наймыладдың Күйбышев районунуң улусчу ополченииериниң дөрт дугаар дивизиязының дайынчыларынга тураскаал—суурга тургустунган. Олар Москва кыдыгларын хамының сөөлгү дамдызында чедир камгалаан.

Оолдар, ыыстар чыскаалыпкан. Оларның хөй холдарында хып турар ырыткылар тутнан. Ыржымда мынча дээн сөстер дыңналган:

«Революцияның оду бистиң чүректеривиске мөңге кывар деп, тулчуушкуннарга өлген маадырларга тураскаал кылдыр, комсомолчу алдарның, чалыы назынывыстың дагыраан төрээн партиявыска бистер, аныяк москвачылар берип тур бис».

Митингиниң киржикчилери СЭКП ТК-га байыр чедирген чагаазын чоруткан. Партияның хереэнге, улустуң хереэнге бүгү күжүүстү, чалым чүректеривистиң чалбыышпыт бүгү чүткүүн бээр бис деп, олар бүдүрелдиг сөзүн берген.

КИНО БОЛГАШ КӨРҮКЧҮ

Эң-не мерген угаанныг улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл сю чоокшулап олурар бо үеде ооң мындыг мерген сестерин база катап санытып көрээлиңер: «Бүгү-ле уран чүүлден биске эң-не чугулазы кино болур». Ийе! Кино биске эң-не чугула! Ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезинге кинонуң канчаар-даа аажок ажык-дузазының дугайын Ленин улуу-биле үнелеп, Советтерниң чуртунга кино уран чүүлүнүң сайзыралынче, ону чонга көргүзерин эки-жидеринче доктаамал кичээнгейни салып чораан.

Ленинчи чагыглар ам бистиң чуртувуста боттанып, кино ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезинге иүчүлүг, эң чугула чепсек болу берген.

Чурттуң ырак-кыдыг булуңнарында чедир кино үнмейн турар ындыг чер бисте чок. Ооң тодаргай чижээнге Ленин орденниг аныяк Тываны ап көрээлиңер, эргим номчуучу.

Шаанда кино деп сөстү, ол чүү деп чүвел дээрзин көдээ чон билбес чораан. Ам ол дээрге оларның культурлуг амыдыралы-биле тудуш холбаалыг апарган. Тыванның бүгү-ле чурттанчылыг суурларында турум киноустановкалары бар. Бежен ажыг көжүп чоруур киноларга сүт-баразын фермаларын, малчын аалдарны, сезоннуг ажыл хайныкпан хову турлагларын эргип чоруп турар.

Делгем экранныг кино Кызылга тургустунгандан бээр шоолуг үр болбаан, ол республиканың еске черлеринге чок турган болза, ам район төвү бүрүзүнде, чамдык көдээ суурларда бар апарган. Бо чылдың июль 1-ден эгелеп бистиң республикада делгем экранныг, эң баштайгы көжүп чоруур кино ажылдап эгелээн. Автомашинада дериттинген ол кино тускай электростанциялыг, 6 ажыг метр делгем экранныг, радиоприёмниктиг, чарлалдар, музыка дамчыдар магнитофоннуг. Эрткен июль айның дургузунда ол «Кок-Тей», «Сукпак» совхозтарның сүт-баразын фермаларынга үш-үш катап база Черби, Кара-Хаак суурларның чурттакчыларынга делгем экранныг киноларны көргүзеринден ажыга, Өвүр районнуң суурларын кезип каапкан, чонның улуг сонуургалын хайныктырган. Көжүп чоруур делгем экранныг көжер кино ам Эрзин районнуң ажыл-ишчилерин сонуургадып чоруп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелели болгаш күргүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому июльдуң тенчүзүнде күргүнеиниң киночеткилериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың бо чылдың ийиги кварталының түнелин үндүрген. Көдээ черлериниң киночеткилери бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Планда көрдүнгенинден чүс чээрби муң кижи ажыр кино көрген Таңды, Бии-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнар кино көргүзер талазы-биле ийиги кварталда эң эки түнелдерлиг болган. Ынчангаш ол эргелевдиң болгаш профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун бирги черни эзилээн Таңды районнуң киночеткизиниң директиязынга (директору М. Польицев) тыпсырын шиитпирлээн. Ийиги черни Бии-Хем районнуң, үшүзүн Бай-Тайганың киночеткилери эзилээн. Бай-Тайга, Эрзин, Өвүр районнары мооң мурнунда кино планын үргүлүг күүсеткейн турган болза, ам олар эки ажылдаан. Хөй-хей партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары чонга кино көргүзерин эжижидерин доктаамал кичээнгейге ап, практиктиг дузаны чедирип турар.

Туранның «Тайбың» кинотеатры, Хову-Аксының Культура бажыңында установкалар база-ла эң эки көргүзүглерни чедип алган.

Севлүг үеде Кызылдың киночеткилери планныг онаалдаларын күүсеидип чадап туруп берген. Ийиги кварталда көрүкчү болгаш чылда талазы-биле планнарын Кызылдың чаңгыс-даа кинотеатры күүсеткээн, күргүнеге 18 муң ажыг рубльди чедир бербээн. Көрүкчүлер ортузунга организас-массалыг ажылды кошкатканыңдан план күүсеттиимейн барган.

Бистиң хөй санныг кинөустановкаларывыс, оларның механиктери планныг онаалгаларын үргүлүг күүсеидип турарының чылдагааны — чон-биле быжыг харылзаалыг, кино организаторну тургузуп алган, оларның күжүнге даянып, көрүкчүлер ортузунга тайбылбыр массалыг ажылдарны эки чорудуп турарында болур.

Республиканың кинофикация эргелели, ооң районнарда четкилериниң дирекциялары боттарында мурнакчыларның арга-дүрүмүглазын нептередир ажылды чорудар болза планныг онаалдалар үргүлүг күүсеттинип турар ийик. Ынчангаш мактал, хүндүтнел-биле бүргеткен мурнакчы механиктериниң дүржулгазын нептередири кол чүүл болур.

«Найыраа», «Сүт-Хөл», «Барлык» совхозтарның, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ырак одарларда малчыннары кино көрбейн турарының дугайында чагаалар чоокта чаа редакцияга келген. Мындыг чагаалар мооң мурнунда өске-даа ажыл-агыйлардан кээп турган. Бир эвес ында партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары малчыннарга кино көргүзерин доктаамал кичээнгейге алган, ында киночеткилериниң ажылынга удуртулганы күштелдирген болза, ындыг чагаалар келбес, байдал еске болур ийик.

Кижизидикчи ханы утка, бедик идея сиңниккен киноларны чонга эң-не хөйү-биле көргүзери кино ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга чедир санныг хонуктар арткан. Ынчангаш совет аныяктарны револючуу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарга, күш-ажылга кижизидип турар киноларны доктаамал көргүскен турарын чедип алыр ужурлуг.

Организастыг ажылды хову турлаанче

Бо чыл кандаашкының болза-даа, күр черниң «Тиилелге» совхозунуң чамдык тараа шөлдериниң дүжүдү ортумактан өрү деп чугаалаар барымда бөр кылдыр терең өзүп үнгүлээн.

Ажыл-агый бо чылдың дүжүт ажаан алышкынынга ажыглаар көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин бо хүннерде бүрүн септеп доозкан. Ажаан алышкыныны чидириг чок шалыпкын темп-биле чорудар сорулганы механизатор бүрүзүнге чедирип турар болгаш трактор-хову бригадаларының ажаан алышкын үезинде ажылдаар график-планнарын тургускулаан.

Совхозтуң дирекция чери, партия, профэвилел, комсомол комитеттери организакчы «Болгаш политмассалыг ажылдың төвүн хову турлагларынче калбартып эгелээн.

С. ТАҢЗЫЙ-ООЛ.

Каа-Хемде «Коммунизмче орукч колхозтуң тараажылары бо хүннерде чаа дүжүттү ажаан алырын түлүктеди берген. Бо чыл Саргал умунга кандаашкынныг болган-даа болза, ол колхозтуң ийиги бригадазының комбайнерлери гектардан-на 3 центнер дүжүттү ажаап ап турар. Чамдык черлерниң дүжүдү 7 центнер чедип турар.

Баштайгы хүннерде комбайнерлер П. Ситников, К. Дресвянников, И. Михайличенко болгаш өскелер-даа хүн нормазын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың журнуку одурукта чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: колхозтуң № 2 бригадазының төп шаңында тарааны арыглап турары. Баштайгы хүннерде эки көргүзүглерни чедип алган аныяк комбайнер Петр СИТНИКОВ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Улуг-Хемниң сиген шөлдеринде

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң сигенчилеринге дузалажыры-биле ында көдээ интеллигенция шеф чарлаан. Олар 15 кижи Кара-Булунда Бай-Кара Седипейнин удуртканы сигенчилер звенозунга немештир неделяда ажыллаш, 24 тонна сигенден 6 сараатты тургусканнар.

Школа септелгезин чаа доозкан Баян-Кол ортумак школазының башкылар коллективи шефке идепкейлиг киришкенинер.

Колхозтуң ногаа бригадазының кежигүннери 20 ажыг кижи ажылдан хостуг шактарында агроном эш Сопулдайның удуртулгазы-биле сигенчилерге үргүлүг барып дузалажып келгеннер. Шефчилерде 2 тракторну түр быжыглаан.

Көдээ интеллигенция болгаш ногаажылар малга быжыг чем-суурну тургузарын улуу-биле үнелеп, сигенчилерге шеф-биле дузалажырын кошкатпас деп хүлээнгеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

* * *

Көк-Чыраа көдээ Советтиниң коллективи «тиилелгечилерни» болгаш «искрачыларны» деткивишаан. Советтиң даргазы Бичө-оол Самбуганың удуртулгазы-биле «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 салбырынга шефтээш сес-сес тонна 2 сараатты чаңгыс хүн тургузул берген. Шефке К. Доржукай, О. Маадыр-оол, Б. Даш-оол болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг ажылдааннар.

О. ТАВАА.

* * *

Ол-ла совхозтуң Алдыы-Шынаа салбырында эш Хирлиишпеге удурткан он кижилиг сигенчилер звеновзу суг, ыяш аразы черлерниң сигенин хол кадыры-биле кезип, кызымак ажылдап турарлар. Звеноиуң эки ажылынның түнелинде чымчак ногаан сигенден 9 сараат тургустунган.

Ажыглаттынмайн чыскан черлериниң сигенин кезеринге эштер Санчаа, Доспанай, аныяктардан Николай, Алексей, Доржу, Седип-оол олар онза идепкейлиг ажылдап келгенер. Звенода хөлээн сеөртүр 2 ажт, 1 хеме быжыглаттынган, күш эвээш-даа болза шудургу ажылдап турар.

С. МАЧЫЛАЙ.

Түңнел үнген

«Тыва даг дүгү» тудуг эргелелиниң тудугмулары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган чарышка бедиткен хүлээлгелерни алган. Профэвилелдиң тудуг комитеди Тудугжу хүнүн таварыштыр ол чарыштың түнелин үндүрген. Эргелелдиң тудугмулары чеди айлар иштинде бир ажылчынга онааштыр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин 116 хуу күүсеткен.

Тудугмулар хөй аал ишти чурттаар 2 улуг баңыңны ажыглалда киирген. Оларның бирээзинде 94 кижи хары угда чемненир столовая бар. 16 кижи ажылдаар үлетпүр бараннар магазинининг баңыңын тутткан. 2500 киловатт күчүлүг электри турбиназы дужаттынган.

Тудуг-монтаж ажылдарының планы 137 хуу күүсеттинген. Участоктар аразында чарыштың бирги черин Александр Желтоноговтуң удуртканы бир дугаар тудуг участогу эзилээш, участоктар аразында шилчип чоруур Кызыл тукту алган.

Бедик ат

Чадаананың 463 механизастаттынган тудуг колонназының Хомушку Чимит-Доржуга баштаткан бригадазы тудугну хүнүн күш-ажылчы чедимишкинер-биле демдеглеп эрттирген. Ол бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган.

Ооң тудугмулары чартык чыл планын 130 хуу күүсеткен. Ынчаарга чылдың ийиги чартыының баштайы айы июльдуң онаалдазын 121 хуу күүсеткен.

Бригадада 11 коммунистер социалистиг чарыштың организаторлары болуп, мурнуку одурукта чоруп турарлар. Тудугмуларның аразында Ондар Омчула, Оюрнак Нам-оол, Монгуш Кунгаажал, Тулуш Падын, Ондар Дорму, Ондар Комбу болгаш Куулар Дорму оларның найгамчык кызымак ажылын Тудугжунуң хүнүн таварыштыр онзалап демдеглээн.

Эгелээриниң бүдүүзүнде

«Көк-Тей» совхозтуң тараа шөлдеринде бо хүнневде ажыл-ишн хайныккан.

Ажыл-агыйның механизаторлары ажаан алышкын техниказының септелгезин бо чылын Курган областтың дээрге ажыл-агыйларының механизаторларының ажыглап турары герметластаар арганы бүгаар септээш, бо чыл кандаашкынныг болган тараалар чавыс болганы-биле, комбайнарны ындыг тараалар кезеринге эки

№ 1 трактор-хову бригадазының механизатору Пётр Кочков комбайнын өскелерден мурнай шынарлыг септеп доозкан, шенелде кезилдеже баштай киргеи. Ол шенелде кезилдени ам үшкү хүп чорудуп турар.

Од ыяшташ бо чылдың ажаан алышкынынга совхозтуң комбайнерлери Александр Стерцов, Николай Васильченко, Николай Шикин, Леонид Акулов олар база эки белеткенген, бо чылдың дүжүт ажаан алышкынын кыска хүүсаада шынарлыг чорудар ажылга идепкейлиг киржип, шалыпкын ажылдаар сорулгаларны салган.

КАЗАХСТАННЫҢ ДЭЭРЕ ТРАКТОРИСТЕРИ ДЭЭШ

Республиканың чер аңдарыкчыларының конкуруузу Алма-Ата областа Казахстаннын эң дээрге трактористери илереткен. Аңаа «Чилийский» совхозтуң трактористи В. Кручинин 98 баллды алган, бирги черни эзилээн. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинин алдын медалын аңаа тыыскан.

Дүрген чоруурун, черни эң эки шынарлыг кылдыр аңдарарын база машинаны тергиин эки билирин ол көргүскен. Кончетае областан Ф. Меркер, В. Пучков олар база эки болуп, мөңгүн ме-даль-биле шаңнаткылаан.

Аңаа киришкен 39 кижиниң ол үш тиилекчизи бо чылдын сентябрьда болур Бүгү-зеилел конкуруузунга киржирлер.

БЕЛОРУССИЯНЫҢ НЕФТИЗИ

Гомель областа Речицкиниң нефть тыешыкшыл саналкыызымда ийи миллион тонна деп чаа чурагайлар көстүп келген. Белоруссияга нефть улегтүрүп турар кол-бистиң трубопровод 1964 чылда эгелээн. Ол чыл бурунгаар аңаа нефтиниң баштайгы агыжы тывылган. А ам чуртка республиканың нефтичилери хонукта-ла 5 муң ажыг тонналы берип турар.

Кыска-хуусада аңаа нефть чыдар үш черни ажыглалга киирген. Белоруссияда нефть улегтүрүнүң өзүп турарының темпизин дараазында саннар көргүзүп турар: эрткен чылдың декабрьда баштайгы үш миллион тонна нефтини алганын республика рапорттаан, а ооң ийиги миллионун чүгле тос ийлар иштинде чедип алганы ол-дур. Чыл тамгуже чедир ам-даа 900 муң хире тонна нефтини Белоруссия бээр.

СУУРГА АТТЫ БЕРГЕН

Красноярск крайга хамаарышкан Гайыыр түңаразында өзүп келген суурга Факел деп атты берген. Ында болза Заполярьениң байлаан шинчилеп тывар дээш чедип бергеи кижилериниң ады-биле Мессояха—Норильск аразының газ дамчыдылгазының түбар дээш чедип бергеи кижилер чурттаар-лар.

Суурда ам барык үнүн хире кижи бар. 50 чурттакта бажыңнарын, ийи столоваяны, магазинни, эмнелге салбырын, хеп чүүр черни оларга түдүп берген. «Улуг чердеки» Факелге машиналарны, гоолайларны, почтаны, аъш-чемни доктаалал чедирип берип турар.

Ам чаа суурнуң чурттакчыларында ажылдың ийиги үези. Хоолайларның башгайгы километрин түдүттүр хамаалал алганнар.

КАСПИЙДЕ «КИИР БИЖИТКЕН»

Бахудан медээни өлүглер алырга, осетра, белуга, севрюги болгаш өске-даа балыктарның барык 13 миллион байлаңнарын Каспий далайда «киир бижээн». Оларны өске черлерге өстүрген, бо чылгы часкы-чайгы сезонда оларны боттарының чурттуна дедир ап чедиргени ол. Азербайжанның балыкчылаш сезонну августуң 11-де ороскан.

(СЭТА).

Малга четчир чемниг болур дээш

Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери мал чемнинг четчир курлавыларын тургузуп алыр сорулга салган, сиген кезилделиниче бүгү күштү моолаан. Сиген белеткелиниде механизастаан бир бригада, үш хойжу бригадалар болгаш Хараал-Тейниң сүт-бараан фермазының коллективи ажылдап турар.

— 285 тонна сиген белеткээр планныг бис. Бо хүннерде ону 100 тонна чедиритпивис. Ниитизи-биле 23 сараатар тургустунган. Бригадада малчыннар, студентилер, школачылар, механизаторлар дээш чок-ла кижи чок. Шупту-ла чаңгыс үүле будүрүп алыр дээш пииги сорулгалыг ажылдап турар бис — деп, Бөрэ-Талда бригадир Ш. Сырат чугаалап орар.

Шынап-ла колдуун аныяктар эзилээн бо бригаданың сигенчилериниде МТЗ-50 деп ийи трактору быжыглаан болду. Трактор машиналары-биле сигени кестинмес черлериниң сигенин хол кадыры-биле кезерин база организастаан. Аныяк кыс Делгермаа Эренчин хол кадыры-биле хүнде 15 центнер сиген кезер, нормазын 115 — 120 хуу күүседип, чамдык эр улустарны ажыл турар. Ында ажылдап турар хойжулардан Самбуу Сыдамны, Шугум Күжүгетти, Бомбүрек Сояяны демдеглээри чугула. Аныяк трактористер Оюн Көк-оол сигенин болдурүп, сараатгаарының хүн нормазын 120—150 хуу күүседип келген. Озат-сиген хиреликдаа болза, ол сигенчилер хем-унун дүргаар көжүп чоруп турган. Мал чемниң балансызын бүгү аргалар-биле доддурар сорулгалыг. Олар сиген кезилдези-биле катаа будук-бүрү белеткелин база чорудуп турар.

Бөрэ-Талдың бо бригадазы хоотуп малчын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Даңзырыңга удуртkан сигенчи бригада-биле чарыштыг. Кайы-даа бригадаларда мурнакчыларны шаңнап мактаар, оларның эки дүрүмүглазын агитхуудустарга чырыдар хемчегларни ажылдап кылган. Ам сигенчилер сиген белеткелиниң планын августуң төнүзүнде доозар сорулга-биле ажылдап турар.

«Чодураның» сигенчи бригадаларындан үстүнде чугаалаанывыс эш Шыдыраага удуртkан бригада дээре ажылдап турар. Өске бригадаларда байладыы мактап болбас. Бригадаларда техника күжүн бүрүн ажыглавайн, ажылдың организастыг талазынче киженгей салбайн турар чүүлдер база бар. Сигенчи бүрүүнүң бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан.

С. МОНГАЛ.

Бистиң төрээн чуртувуста

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

Тюмень областың Боровскиде куш фабриказының ийиги эзлчээнин тудуу эгелээн. Ам ында 36 улуг ферма бар, куштар аңырар оонак черлерни олар солаан. Оларның аразында Сибирьде ең улуг болгаш 240 муң төрүүр дагаалыг Боровскиниң куш фермазы, ооң өске-даа совхозтарның фермалары база бар.

Фермаларда чехнерни белеткээрин, үлеп бээрин, чуурлар чыырын, аштап-арыглаарын бүрүн механизастаан, хүннүң чеже чыырының тааныштырып турар чүүл база бар. Тус черниң дагааларын бедик продуктулуг гайнактарбиле солаан. Комбикорм белеткээр тускай завод туттунган.

Бо бүгүнүң түнелинде области совхоз үш чылда чуурлар будүрери ийи катап ковудээн. Ферма ажылдакчыларының күш-ажылының будүрүкчүлүүн 30 хуу өзүп, продукциязының бот-үнези 34 хуу чыыгаан. Куш ажылы мурнунда караажалыг турганындан ам орулгалыг болу берген. Маңаа рольду фермаларны специализастааны, ажылды эртем ёзугуу-биле организастааны ойнаан.

БАШТАЙГЫ ДҮЖҮТТҮ СОҢГУ-ЧҮКЧҮЛЕРГЕ

Одесса областың специализастаттынган совхозтары чурттуң соңгу чүк районнарының ажылчы чоннарынче баштайгы беш муң центнер виноградты чорутканнар. Виноград тарылгазы 100 муң хире гектар болуп турар. Буджак болгаш Днепр чоогу хөвүларда байлак дүжүт бижып турар. Дүжүттүң эки болурунга чылыг, ала дүннер турганы таарымчалыг болган.

Бо чылдың дүжүдүнге чаа чүүдер база турган, ол болза украин селекционерлериниң өстүргени «Одессаның кара», «Одессаның сарыы-кызыыл», «Октябрьның 40 чылы» деп сорттар-дыр.

КАЗАХСТАННЫҢ ДЭЭРЕ ТРАКТОРИСТЕРИ ДЭЭШ

Республиканың чер аңдарыкчыларының конкуруузу Алма-Ата областа Казахстаннын эң дээрге трактористерин илереткен. Аңаа «Чилийский» совхозтуң трактористи В. Кручинин 98 баллды алган, бирги черни эзилээн. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинин алдын медалын аңаа тыыскан.

Дүрген чоруурун, черни эң эки шынарлыг кылдыр аңдарарын база машинаны тергиин эки билирин ол көргүскен. Кончетае областан Ф. Меркер, В. Пучков олар база эки болуп, мөңгүн медаль-биле шаңнаткылаан.

Аңаа киришкен 39 кижиниң ол үш тиилекчизи бо чылдын сентябрьда болур Бүгү-зеилел конкуруузунга киржирлер.

БЕЛОРУССИЯНЫҢ НЕФТИЗИ

Гомель областа Речицкиниң нефть тыешыкшыл саналкыызымда ийи миллион тонна деп чаа чурагайлар көстүп келген. Белоруссияга нефть улегтүрүп турар кол-бистиң трубопровод 1964 чылда эгелээн. Ол чыл бурунгаар аңаа нефтиниң баштайгы агыжы тывылган. А ам чуртка республиканың нефтичилери хонукта-ла 5 муң ажыг тонналы берип турар.

Кыска-хуусада аңаа нефть чыдар үш черни ажыглалга киирген. Белоруссияда нефть улегтүрүнүң өзүп турарының темпизин дараазында саннар көргүзүп турар: эрткен чылдың декабрьда баштайгы үш миллион тонна нефтини алганын республика рапорттаан, а ооң ийиги миллионун чүгле тос ийлар иштинде чедип алганы ол-дур. Чыл тамгуже чедир ам-даа 900 муң хире тонна нефтини Белоруссия бээр.

СУУРГА АТТЫ БЕРГЕН

Красноярск крайга хамаарышкан Гайыыр түңаразында өзүп келген суурга Факел деп атты берген. Ында болза Заполярьениң байлаан шинчилеп тывар дээш чедип бергеи кижилериниң ады-биле Мессояха—Норильск аразының газ дамчыдылгазының түбар дээш чедип бергеи кижилер чурттаар-лар.

Суурда ам барык үнүн хире кижи бар. 50 чурттакта бажыңнарын, ийи столоваяны, магазинни, эмнелге салбырын, хеп чүүр черни оларга түдүп берген. «Улуг чердеки» Факелге машиналарны, гоолайларны, почтаны, аъш-чемни доктаалал чедирип берип турар.

Ам чаа суурнуң чурттакчыларында ажылдың ийиги үези. Хоолайларның башгайгы километрин түдүттүр хамаалал алганнар.

КАСПИЙДЕ «КИИР БИЖИТКЕН»

Бахудан медээни өлүглер алырга, осетра, белуга, севрюги болгаш өске-даа балыктарның барык 13 миллион байлаңнарын Каспий далайда «киир бижээн». Оларны өске черлерге өстүрген, бо чылгы часкы-чайгы сезонда оларны боттарының чурттуна дедир ап чедиргени ол. Азербайжанның балыкчылаш сезонну августуң 11-де ороскан.

(СЭТА).

„Неман" өредилге доозулган

Тыыл органнарының өредилгелер штавы (Минск хоорай).

Тыыл органнарының ниити «Неман» аттыг өредилгези доозулган.

Сайгарылгага өредилгениң удуртукчузу—ССРЭ-ниң намгалал министриниң оралакчызы—Чепсектиг Күштерниң тыылының начальниги, армия генералы С. С. Маряхин тыыл салбырларының болгаш албан черлериниң ылап шын ажылдаанын, наоын байдалга шериглерни оларның үзүг чок хандырып шыдаарын демдеглээн.

Бүгү бот-туснайлаң состав, ооң иштинде курлавырдаан келдирген солдаттар болгаш офицерлер дайынчы шериглерни эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле хандырбышаан, эки ажылдаан.

Сайгарылгага ССРЭ-ниң намгалал министри, Совет Звилевиниң Маршалы А. А. Гречко киришнен.

Өредилгее болгаш сайгарылгага ГДР-ниң национал намгалал министриниң оралакчызы, генерал-лейтенант Вальтер Алленштейн болгаш Польша шеригниң тыыл начальнигининг оралакчызы, бригада генералы Болеслав Щерба база киришкен.

Идеологтуг ажылдың бедик деннели дээш

Дүүн, СЭКП обкомунуң хуралдаар залынга партия райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистериниң, оларның оралакчыларының семинар хуралы болуп эртken. Ооң ажылынга республика солуннарының, радио дамчыдылга болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң ажылдакчылары база киришкен. Ында коммунистиг тургузуушкунуун амгы үе-чадазында партияның идеология ажылының чамдык айтырыгларының дугайында СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

Чаа өредилге чылында коммунистерниң политиктиг чыдыышкынын удуртуур талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында партия обкомунун болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңының директору С. С. Сонам, комсомол чыдыышкынын удуртур талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында партия обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңының консультантызы А. А. Дүгержаа, ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары Д. Л. Тиммей олар дыннадыг кылганнар. Семинар хуралдың киржикчилери идеология талазы-биле өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

КОММУНИСТ—ШУПТУЗУНГА ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАП

Коммунистиг партия совет улустуң мурнакчы отряды болбушаан, ооң маадырлыг демиселин, күш-ажылчы күжениишкиннерин эчис сорулга — коммунизмни тургузарынче угландыр башкарып келген. Партия бодунуң кежигүннеринге шыңгыы негелделерни салып, оларны бедик мөзү-шынарларга соксаал чок кижизидип турар.

Партияның быжыы, дайынчы аргалыы ооң составындан, ооң тус-тус кежигүннериниң бедик медерелдиинден, шыңгыы сагылга-чурумнуундан шуут хамаржыр дээрзи бүгүдеге эки билдингир. Ынчангаш бистиң партиявыс төрүттүнүп тывылган баштайгы хүннеринден эгелээш, бодунуң хүрээлеңин арыг тургузарынче, коммунистиң бедик адынга төлептиг болур чорукка кежигүннерни кижизидеринче доктаамал кичээнгей салып келген. «Партия кежигүннериниң адын болгаш ужур-дузазын соксаал чокка улам-на бедик көдүрер дээш, оралдажыр ужурлуг бис» деп, В. И. Ленин өөредип чораан.

Партия Улуг Лениниң ол чагыын боттандырбышаан, коммунистиң адын арыг тургузуп, бедик көдүрүп келген-даа. Бистиң партиявыс коммунизмниң калбак тургузуушкунунче шилчип кирген амгы үе-чадада коммунистерниң ролю кажангызындан артык өскен, оларга тургузар негелде база-ла бедээн.

«Коммунист кижи бүдүрүлгеге-даа, хөй-ниити болгаш хуу амыдыралга-даа бүгү-ле аажы-чаңы-биле коммунистиг харылзааларны хөгжүдери, улам быжыглаары дээш демиселге бедик үлегер-чижекти көргүзүп, коммунистиг моральдың принциптерин сагыыр ужурлуг» — деп, партияның Программазында чугаалап турар. Коммунистерни улус боттарының төрээн партиязының төлээлекчилери, идея талазы-биле бүзүрелдиг болгаш улустуң эрге-ажыындан бедик сонуургал оларда чок кижилер кылдыр билир.

Ленинчи партияның кежигүнү болуру хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Уставтыг негелделерни кезээде күүседири, бодунуң базым бүрүзүн, бүгү амыдыралын СЭКП-ниң Программазы-биле хынап хемчээри — коммуниске тургузар бирги негелде ындыг. Партия — бистиң улустуң авангарды. Мынчангаш коммунист бүрүзү кезээде амыдыралдың шапкынынга чоруур ужурлуг. Коммунизмниң мурнакчы, идепкейлиг тургузукчузу болуру, сөзү база ажыл-херээ-биле массаны хандыкшыдары, бүгү-ле чүүлдерге хуузунда үлегерин көргүзери — ооң хүлээлгези ол.

Партия кежигүннериниң, кежигүнге кандидаттарның бедик хүлээлгелерин СЭКП-ниң Уставында тодаргай айыткан. Үлегерлиг ажылдаары — коммунистиң кол хүлээлгези болур. Күш-ажыл — ооң ажыл-чорудулгазының кол көргүзүү, политик талазы-биле бышканының хемчекчизи болур. Күш-ажылга хууда үлегери, планнар күүселдезиниң дугайында сагыш човаашкыны-биле ол бодунуң партийжизин, коммунизм херээнге бердингенин шынзыдар.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш демисежирин, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге үлегер болурун, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, бүгү-ле чаа, депшилгелиг чүүлдүң эгелекчизи болурун, мурнакчы дуржулганы деткип нептередирин, техника-биле чепсегленирин, бодунуң ажыл мергежилин сайзырангайжыдарын СЭКП-ниң Уставы коммуниске хүлээндирип турар.

Партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, хоорайда коммунистерниң хөй кезии уставтыг негелделерни хажык чокка күүседип, бүдүрүлге ажылынга, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, боттарының ниити билиин болгаш идейполитиктиг деңнелин бедидер дээш доктаамал өөренип турарлар. Ол чорук беш чылдың үшкү чылы—1968 чылдың бирги чартыының планныг онаалгаларын ажыр күүседиринге чогумчалыг идигни берген.

Хоорайның үлетпүр ажылдакчылары 1968 чылдың алды айларында продукция бүдүрериниң планын 114 хуу күүсеткен, азы эрткен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга 10 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң онаалгазы база ажыр күүсеттинген.

Сайгарылга баазазының коллективи онза күжениишкинниг ажылдаан. Ол бүдүрүлге чылдың баштайгы чартыының планныг онаалгазын 123 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП хооркомунуң, хоорай Совединиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Хлеб заводунуң, типографияның болгаш бус-турбиналыг электростанцияның коллективтери планныг онаалгаларны ыракта ажыр күүседип, шалыпкын темп-биле ажылдап турарлар. Бо бүгүнү барымдаалаарга, беш чыл планының онаалгаларын бис хуусаа бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседип, пландан ажыр 4 млн. рубль түңнүг продукцияны берип шыдаар арга бисте бар.

Коммунистерниң инициативазы-биле хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелери боттарының ажыл-чорудулгазын өлээн идепкейжиткен. Олар чыл эгезинден бээр пландан ажыр 170 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөрткен болгаш 205 муң литр кывар чүүлдү камнап алганнар.

Хоорайның үлетпүр, транспорт, тудуг организацияларында мурнакчыларның болгаш чаартыкчыларның саны өскен, оларның аразында ленинчи партияның кежигүнү адын улам бедик көдүрүп, алдаржыдып турар коммунистерни хүндүткел-биле адап турар бис. Пассажирлер АТБ-зиниң чолаачызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Хунажык Комбуевич Ондар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты баштай чаалап алганнарның бирээзи болган. Ажылга болгаш хөй-ниити амыдыралынга үлегер-чижектиинин талазы-биле алырга эш Ондар чүгле ол бүдүрүлгеде ажылчыннарга эвес, харын бүгү хоорайның ажылчы чонунга өң хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Пиво заводунда мастер коммунист Мария Григорьевна Вязовкинаның дугайын ында эш-өөрү улуг чоргаарал-биле чугаалажыр. Ол аңаа ажылчындан эгелээш, цех мастеринге чедир депшип өскен. Эш Вязовкина ажылга кызымааның, чурумнуунуң коммунисчи мөзү-шынарлыының талазы-биле завод коллективинге эки үлегерни көргүзүп турар.

Пассажирлер АТБ-зинде чолаачы А. Е. Васильев, «Кызыл тудугда» дашчы С. Сандан, автосептелге заводунда дарган Г. П. Черепанов дээн ышкаш СЭКП Уставының негелделерин боттарының амыдыралының хоойлузу кылган мурнакчы коммунистерни бедик хүндүткел, улуг чоргаарал-биле адаар бис.

Боттарының ак сеткилдиг, кызымак ажылы-биле, кижилерге эолдек, кичээнгейлиг чоруу-биле бистиң партиявыстың ат- алдарын көдүрүп, ооң бедик адын ажылчы чонунуң калбак массаларының ортузунга төлептиг-биле өдилеп чоруур кайгамчык эки ажылдакчы коммунистер медицина албан черлеринде, школаларда, өөредилге черлеринде, садыгда болгаш өске-даа адырларда чүс-чүзү-биле санаттынар. Хоорайда партияның эге организациялары коммунистерге тургузар негелдени шыңгыыратканының, уставтыг негелделерни оларның канчаар күүседип турарынга контрольду күштелдиргениниң ачызында мындыг байдал чедип алдынганы билдингир.

Ажылга, амыдыралга коммунистерниң мурнакчы үлегериниң дугайында айтырыгны парторганизацияларның хөй кезии партия хуралдарынга, партбюроларга доктаамал чугаалажып келген. Ылаңгыя бус-турбиналыг электростанцияда, типографияда, күрбанкыда парторганизациялар бо айтырыгже улуг кичээнгей салып келгенин демдеглээр херек.

Типографияда парторганизацияны ап көрээл. Мында коммунистер коллективтиң дайынчы өзээ. Олар бүдүрүлгениң өң-не харыысалгалыг болгаш берге участоктарынга ажылдавышаан, чаа техниканы, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын бүдүрүлгеге нептередириниң эгелекчилери болуп турар. Ак сеткилдии-биле ажылдаарының үлегер-чижээн мында Тонких, Горбунова, Петракова (өрүкчүлер), Ненашкин, Тарханова (парлакчылар), Касинцева (дептерлекчи) дээн ышкаш коммунистер көргүзүп турарлар.

Кызылдың алгы заводунда Хүүрекпен, Магдаа болгаш өске-даа коммунистер бүгү-ле чаа чүүлдериниң, күш-ажылдың мурнакчы аргаларының эгелекчи нептередикчилери болуп келген. Оларның инициативазы-биле камналганың ленинчи фондузун тургузар талазы-биле чарыш маңаа калбаа-биле организастаттынган. Бо талазы-биле баштайгы чыылда кылдынган. Заводтуң идик цеги 250 рубльдиң чиг-эдин болгаш материалдарын камнап алган.

Коммунистерниң эгелээшкини-биле № 2 АТБ-ниң 200 ажыг ажылчыннары камналганың ленинчи фондузун тургузарының социалистиг чарыжында киржип турар. Олар беш чыл төнчүзүнге чедир 33 муң рубль түңнүг кывар-чаар материалдарны, авторезинаны болгаш өске-даа материалдарны камнап алырын хүлээнген. Үстүнде киирген чижектерден алгаш көөрге, хоорайның парторганизациязында коммунистерниң талазындан күш-ажылга, аажы-чаңга, амыдырал-чуртталгага эки үлегерни көргүзүп турарының эвээш эвес фактылары бар дээрзи тодаргай-дыр.

Ынчалза-даа чамдык коммунистерниң талазындан шын эвес аажы-чаң көргүзер, уставтыг хүлээлгелерни күүсетпес, авангардчы болурунуң орнунга, багай үлегер көргүзер чоруктар ам-даа бар дээрзин ыыттавайн барып болбас. Үргүлчү арагалап, прогул кылып келгени, амыдырал талазы-биле будалып чорууру дээш эш Гриценкону телестудияның парторганизациязы болгаш СЭКП хооркому партиядан чоокта чаа үндүрген.

«Көдээ тудуг» трезинде Шухлинский дээрзи чыл хире үе иштинде дадывыр төлевейн, хөй-ниитиниң амыдыралынга киришпейн, партия хуралдарынга олурушпайн турган ужурунда, партия хооркому ону чоокку хүннерде партиядан үндүрген.

Владимир Терентьевич Блиновка СЭКП хооркомунуң бюрозу партия талазы-биле шыңгыы хемчег көргүскен. № 35 профтехниктиг училищениң директорунга ол ажылдап тура, албан-дужаалын соора ажыглап, эвээш эвес буруу үүлгедиглерни кылган. Чижээлээрге, ол училищениң автомашиназын кандыг-даа хөлези төлевейн, хуузунда херээнге туразында ажыглап келген. Кандыг-даа төлевир бербейн, бодунуң квартиразын училищениң материалдары, өөреникчилерниң күжү-биле септедип алган.

Коммунистиң бедик адын шынзыдып шыдавас, идепкей чок кижилерни партия бодунуң хүрээлеңинге арттырып шыдавас дээрзи шупту кижилерге билдингир болгай. Ёзулуг коммунист дээрге арыг моральдыг, кезээде мурнакчы, бедик сагылга-чурумнуг кижи деп чүве билдингир. СЭКП Уставының даандырган хүлээлгелерин күүседири дээрге-ле — бодунуң бүгү күжүн, энергиязын, мергежилин партияның херээнге бараалгадыры, ооң шиитпирлерин күүседири дээш демиселди бодунуң амыдыралының кол утказы кылдыр көөрү, бодун партияның дайынчызы кылдыр санаары-дыр.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

УБСА-НУРНУҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ

Бистиң Тываның ажылчы чоннары аны-дуңма моол улус-биле быжыг харылзаалыг. Бо хүннерде Убса-Нур аймактың партия ажылдакчыларының бир бөлүү Тывада чоруп турар. Моолдуң Араттың Революстуг партиязының Убса-Нур аймак комитединиң ийиги секретары Батзул, аймак комитединиң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи Чайдан, Саглы сумузунуң партия комитединиң секретары Энхээ, Төргүн сумузунуң партия комитединиң секретары Санчий, партияның аймак комитединиң лектору Дамба олар бо бөлүктүң составында кирип турар.

Моол Арат Республиканың партия ажылдакчылары-биле СЭКП-ниң Тыва область комитединиң бирги секретары С. Тока, партия обкомунуң ийиги секретары В. Филиппов, партияның Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Киселев, обкомнуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи Г. Иванов, пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Г. Ширшин олар беседа кылганнар.

Бистиң аалчыларывыс Кызыл хоорайда партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарның дуржулгазы-биле болгаш практиказы-биле танышкан. Олар Таңды районнуң чамдык ажыл-агыйларында партия ажылы-биле танышкан.

Убса-Нур аймактың партия ажылдакчылары республиканың барыын таланы районнарында чоруп турар.

Белеткелди чугаалашкан

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Таңды районнуң бүгү колхоз, совхозтарының удуртукчуларының, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң болгаш партия организацияларының секретарьларының каттышкан хуралы болган. Хуралга чаа дүжүт ажаап алыышкынынга техника белеткелиниң талазы-биле районнуң кол инженери эш Кисляков, районда тараа үнүжү, ажыл-агыйларының ниити байдалының талазы-биле кол агроном эш Андреев олар чүве чугаалаанар.

Чөвүлел хурал

Чоокта чаа Улуг-Хем районда херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының болгаш активчилериниң чөвүлел хуралы болуп эрткен. Ооң киржикчилери херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының республика чөвүлел хуралының түңнелдерин база Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң чоруп турар байдалын чугаалажып көрген. Ол талазы-биле илеткелди партияның Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш Норбу кылган. Хуралга сес кижи санал берген.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында Александра Херелдиң даргалааны херээженнер чөвүлели чүгле ол районда эвес, бүгү республикада социалистиг чарыштың мурнунда чоруп турар. Ынчангаш республиканың херээженнер чөвүлелиниң шаңнал бижиин ол херээженнер чөвүлелинге тывыскан.

Оон ыңай Ийи-Тал, Чаа-Хол, Ак-Туруг, Баян-Кол суурларда херээженнер чөвүлелдериниң эки ажылын чөвүлел хурал демдеглээн. Хуралдың киржикчилери В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражырынче районнуң бүгү херээженнерин кыйгырган.

Садтар чечектелир

Чурттуң аныяк натуралистерниң хөй миллион кижилиг хүрээлеңиниң төлээлериниң юбилей слёду Москвага дөрт хүн дургузунда болуп эрткен.

Слёт киржикчилеринге Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының президентизи П. П. Лобанов болгаш ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев илеткел кылып берген.

— Аныяктар силерниң кылып эгелээр ажыл-ижиңер-ле хөй. Силерниң холдарыңар негеттинер ажылдар көдээ ажыл-агыйның адыр бүрүзүнде бар. Бисти долгандыр турар дириг бойдустуң хөй чажыттарын ажыдарының дүлгүүрү бөгүн кижиниң холдарында. Бөгүн кижи хереглеттинген угланыышкынга таарыштыр үнүштерниң болгаш амытаннарның бүдүжүн боду өскертип шыдаар—деп, Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының президентизи чугаалаан. П. П. Лобанов аныяктарның ажылишке ынак, сорулгазын чедип алырынга угаангыр бодалдыг, шудургу чүткүлдүг болурун күзээн.

— Аныяк натуралистер шимчээшкини аажок калбарган. Бойдустуң чаартыкчызы болурда, билиглер эргежок чугула, кончуг хөй өөреңир херек. Бойдустуң чажыттарын улам хандыр билип алырда, физиканың, химияның, математиканың хоойлу болган ажыдыышкыннарын, литератураны, төөгүнү, географияны билири бодавыже эргежок чугула—деп, ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев чугаалаан.

Слёт чурттуң бүгү пионерлеринге болгаш школачыларынга чагаа чоруткан. Ол чагаада төрээн бойдузунуң шынчы камгалакчылары болурунче, школа бүрүзүнүң өөредилге-дуржулга участогун ёзулуг ногаан лабораториялар болдурарынче кыйгырган.

Слёттуң ажылы август 12-де доозулган. Анаа ВЛКСМ ТК-ның Бирги секретары Е. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретары В. Дувакин, ВЛКСМ ТК-ның секретары, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Топ Чөвүлелиниң даргазы Т. Куценко олар киришкен.

ТУДУГЖУ—АДЫМ, АРЫН-НҮҮРҮМ

Тудугжу—деп бедик, чаагай сөстү сактып келиримге, бистиң чуртувустуң муң-муң хоорай, суурлары, ГЭС-терниң болгаш бүдүрүлге черлериниң тудуглары мээң караамга көстүп келир-дир. Совет тудугжу дээрге, төрээн чериниң овур-хевирин чаартып, бодунуң буянныг ажыл-ижи-биле кижилерни өөртүп, оларга чурттаар, ажылдаар, өөренир, дыштаныр кайгамчыктыг ордуларны тудуп бээр ажыл-ишчи боорга чоргаарланыр мен.

Хемчик дагларынга, эзн ховуларга хой кадарып чораан оол, бөгүн бодувустуң күжүвүс, мергежиливис-биле тудуп доосканы 80 аал ишти чурттаар 5 каът бажыңның бедиинден, баштайгы тудугларындан эгелеп тургусчуп келгеним Ак-Довурак хоорайның хевирин харап орарымга, кайгамчыктыг аас-кежик, өөрүшкү сагыш-сеткилди хөлзедип кээр-дир.

Ак-Довурактың тудуунга 1959 чылдан ажылдап эгеледим. Тудугжунуң мергежилин чедип алырынга 1960 чылда Красноярскиге үш ай хуусаалыг дашчылар курузун эрткеним идиглиг болган. Бистиң бригадавыс баштай комбинаттың фабрика тудуунга күш-ажылчы оруун эгелеп, ийи чыл ажылдааш чуртталга тудуунче кирипкен. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң мурнакчы бригадаларының одуруунга чоруп, «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп бедик атты чедип алган бистиң коллектививиске эрткен юбилейлиг чылда «Октябрьның 50 чыл ою» аттыг бригада деп хүндүлүг атты база тывыскан.

Рауль Губайдулин баштаан бистиң дашчыларывыс хоорайның тудугларындан 520 олуттуг школаның, эмнелге бажыңының тудугларын доосканы. Ам 80 аал ишти чурттаар хоорайда эң улуг чуртталга бажыңын хүлээдип турар бис. База бир ындыг бажыңның тудуун дарый эгелээринге белеткелдер ам чоруп турар.

Бистиң бригадавыста каш чыл улаштыр ажылдап, найыралдыг коллективтиң өзээ болуп турар тудугжу эш-өөрүм—Ортун-Назын Допул, Ооржак Комбуй-оол, Иванова Раиса база Рюпина Раиса оларга чоргаарланыр мен. Эш-өөрүм, баштайгы дашчы тудугжу болуксаар чүткүлүмнү хайныктырган хоочун тудугжулар, амыдырал-чурттал-гамга улуг салдарны чедиргеннер.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинге ажылдап келген үемде, хоорайның өзүп сайзырарынга мээң бичии-даа бол киирген үлүг-хуумну бедик үнелеп, ВЛКСМ Топ Комитединиң, тудуг эргелелиниң Хүндүлүг бижиктери-биле каш удаа шаңнап келген. Ынчалза-даа амыдыралымга 1966 чыл уттундурбас. Мени СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Эрткен чазын СЭКП обкомунуң кежигүнүнге соңгутканым меңээ, бөдүүн тудугжуга, хүндүлүг болгаш харыысалгалыг-даа болур.

Тудугжу—деп сос мээң адым, арын-нүүрүм болгаш амыдыралымның утказы апарган. Ынчангаш үлетпүрлүг аныяк хоорайымның хөгжүлдези дээш бодумнуң мергежилимни, күжүмнү-даа харамнаймайн ажылдаар мен.

К. АЛДЫН-ООЛ,
дашчы.

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ МЕДЭЭ

ХАРЫЫЛААР ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң баштаар чери 8 трактор агрегаттарлыг, 27 кижи составтыг мал чеми белеткээр бригаданы сиген кезилдезинче июль 11-де киирген-даа болза, ол бригаданың ажылын дыка организас чок удуртуп келген. Бир ай ажыг үениң дургузунда ол бригада чүгле 119-ла тонна сигенни белеткээн. А бригаданың сиген кезер планы 700 тонна, бир эвес ол бригада ындыг оожум темп-биле ажылдаар болза, чүгле ол планны күүседиринге 5—6 ай үе негеттинер. Ынчаар организас чок, шүшпең ажылдап черле болур бе?

Кезер болза, кайы-даа шөлде сиген бар. Колхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының шүшпең, организас чок ажылын ажыглап алгаш, хуузунда малдыг колхозчулар сигенниг шөлдерни хол кадыыры-биле «боктанып» кескеш, ам безин ол бригададан хөй сигенни белеткеп апкан.

Бригаданың удуртукчуларының ажылга организакчы чоруунуң кошкагын ажыглап алгаш, сигенчилер ажылче эртенгиниң 10—11 шак үезинде үнгеш, ажылдан эрте тарай бээри чаңчыл болган. Ол бригадада ажылдап турар чамдык херээжен колхозчулар, школачылар каттап чоргулай бээрлер.

Бригадада белеткеттинген сиген ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузар дээш ак сеткилдиг ажылдап турар колхозчуларның ачызы-биле кылдынган. Трактор агрегаттарының башкарыкчылары Николай Федосов, Александр Усольцев, Чооду Дадар-оол, Сергей Дондуп, Александр Сонам, Владимир Посыных, сараат салыкчылары Х. Булгашпан, О. Чашпаа, сиген бөлүкчүлери М. Манок, М. Ондар олар тус-туста хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Ажылга организас чок байдалды сигенчилер аразынга келген кижи дораан-на эскерип каар. Конторада-даа, сигенчилер турлаанда-даа мал чеминиң белеткелинче угланган кыйгырыг, лозуң, плакаттардаа чок. Норма, ажыл расценказын көскү черде аспаан. Социалистиг чарышты чарлааш, ооң түңнелин беш хонуктап үндүрерин шиитпирлезе-даа, бөгүнге чедир ооң түңнелин чаңгыс-даа катап үндүрбээн. Шилчиир тукчугаштар колхоз даргазының шкавында чытпышаан, а эки ажыл дээш шаңнал акша кассадан база үнмээн. Сигенчилер ортузунга беседа, солун номчулгазы кылыр агитатор чок. Агитхуудустар, крокодилдер үнмейн турар.

Ажык шөлдерге бо чылын сигенниң үнүжү таарыы болган ужурунда, ыяш аразы алаактардан, кыйыглардан, арга-эзим аяңнарындан хол кадыыры-биле сиген кезер ажылды организаставайн турары четпес.

Колхозтуң шээр мал ажылының Сесерлигде кол турлааның малчыннарындан сиген кезер 2 трактор агрегаттыг, 3 аът машиналыг, 10 хол кадыырлыг бригаданы тургуссадаа, ол бригаданың ажылы төп бригаданыындан артык организас чок. Бо үеге чедир чүгле 50 тонна сигенни ол бригада сараатаан. Ол бригаданың малчыннары эки хөңнү четсе сиген кезип ажылдаар, а хөңнү чокта ажылдавас болуп турар.

Ниитиниң малынга мал чеми белеткээр ажылды ынчаар организас чок чорудуп тургаш, бо чылдың кыжынында малды чүнүң-биле чемгерерил? деп айтырыгны колхоз даргазы эш Поспеловка дорт салыр үе келген. Кезер сиген чок деп чылдагаанга колхозчулар боттары кезер сиген бар деп харыылап турар.

В. ШЫҢГЫЫ,
«Шын» солуннуң штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧАРЫШ—КҮШТҮГ ИДИГ-ДИР

Каа-Хем районда «Кызыл тук» колхозтуң механизаторлары, тускай эртемниглери, бүгү ажыл-ишчилери В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан. Бо талазы-биле Каа-Хем районда мындыг бир эки чүве бар — кайы бир ажыл-агый ай болганда-ла социалистиг чарыштың түңнелин районда радио дамчыдылгазын дамчыштыр чугаалап, бодунуң отчёдун кылып турар.

Чоокта чаа үстүнде айыткан колхозтуң ажылдакчылары ындыг отчёдун кылып турганнар. Оортан ап көөрге, алдынган хүлээлгелер чедиишкинниг боттанып турар. Чижээлээрге, тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге ында кижилер эки ажылдаан. Ооң хараазында В. И. Черныга удурткан механизаторларның тракторлары часкы хову ажылдарының үезинде үрелиишкин чок ажылдаан. Социалистиг чарышка күүседир хүлээлгелериниң бир кол негелдези харын ол болгай.

Ынчаарда эдикчи-мастерлер звенозу дуржулгалыг механизатор Ю. Хлебниковтуң удуртулгазы-биле машиналарга техниктиг ажаалганы доктаамал чорудуп, ооң-биле машиналарның үрелгеш анаа туруп алырын эң эвээш хемчээлинге чедир кызырган. Ол өйде бригадаларга партбөлүктерни тургускан болгаш ылаңгыя бо колхозка ук бөлүк чарышты билдилиг организастап турган. Ынчангаш дуржулгалыг механизаторлар чарышка бирги черге кезээде туруп келген, чижээ, механизаторлар К. Даваа, В. Белорезев олар онаалгазын үргүлчү 150 хуу күүседип турган.

Чарыштың дээштиг турганы-биле ажылга ниити көдүрлүүшкүн чедип алдынып, часкы тарылганы 13 ажыл хүнүнүң дургузунда ажыр күүсеткен, ынчангаш алдынган социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Мону чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Мында хамык ужур — чарыштың ужур-утказын кижи бүрүзүнүң шын билген турарын чедип алганында, чарыш кижилерни сорук киирип, көдүрүлдүрүп, хайындырыпканында, ооң-биле кады материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннериниң принцивин чөп ажыглап шыдаанында. Ынчангаш часкы хову ажылдарының үезинде чарыштың дээштиг болурун партия организациязы чедип ап шыдаан-дыр.

Чай каңдаашкынныг байдалдыг болган-даа бол, чайгы, күскү чер аңдарылгазының талазы-биле алдынган хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдаанының түңнелинде колхозта дүжүттүң байдалы ындыг багай эвес, гектардан-на 7—8 центнер тарааны алыр деп бодап турар.

Ынчангаш дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш социалистиг чарыш улам калбарган.

Партбюро болгаш колхозтуң баштаар чери механизаторларның кылган ажылынга канчаар төлээрин болгаш материалдыг база моральдыг идиг бериишкиннериниң хемчегларын ажылдап кылган. Комбайнер бүрүзү ажаап алыышкын үезинде 300 гектардан эвээш эвес тарааны ажаарын хүлээнген, олар тарааны кыска хуусаада болгаш чидириг чокка ажаап ап шыдаарынга бүзүрелдиглер.

Механизаторлар бо чылын 3413 гектар кызыл-тасты, 461 гектар суланы болгаш 200 ажыг гектар арбайны ажаар. Комбайннарның септелгези эки болгаш олар техника талазы-биле үрелиишкин чок ажылдаарынга механизаторлар бүзүрелдиг, а аңаа бир магадылал болур чүве— эдикчи-мастерлерниң звенозун тургусканы болур, ону коммунист Н. Г. Веретянов баштаан болгаш оларга тускай автомашинаны берип каан.

Социалистиг чарышты калбартканы малчыннарга бодунуң ажыктыг түңнелин берген. 100 хойга онааштыр 90 хураганны, хойдан-на 2,6 кг дүктү алыр хүлээлгени алган турда, бо саннар 95 болгаш 2,7 кылдыр алдынган. А мурнакчы малчыннар көвүдээн: С. Бөрзек 100 хойга онааштыр 101 хураган ап, хойдан-на 3,3 кг дүктү кыргып алган. Хойжу Н. Чикей болгаш өскелерни-даа база адап болур.

— Чарышка алган хүлээлгени күүседир дээш, кижи аажок сорук кирип, күжүн үндүрер чүве болгай, чүге дээрге кижи бүрүзү хүлээлгезин ыяапла күүседир болза, мал ажылының продуктуларын алыр талазы-биле колхозтуң ниити хүлээлгезин кезээде ажыр күүседип болур — деп, С. Бөрзек чугаалап турар.

А саанчыларда кандыгыл? Инектериниң уксаа байдалын көрүп тургаш, чылда бир инектен-не 1500 кг сүттү саар хүлээлге алдынган. А чылдың бирги чартыында олар бир инекке онааштыр 757 кг сүттү саап алган. Мурнакчы саанчылар бир инектен-не: И. Сергеева—910, А. Куранина—908 кг сүттү сагган, өске-даа чижектерни көргүзүп болур. Мынчангаш социалистиг чарышка алдынган хүлээлге бо талазы-биле ажыр күүсеттинип болур.

Чартык чылдың түңү-биле алырга, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлге-планны колхоз сүт талазы-биле 111, эътиин —99,2 болгаш дүктүүн—140 хуу күүсеткен. Чыл планын чүгле долузу-биле эвес, харын ажыр күүседир бодап турарлар.

— Чарыштың кол принциви —хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүп тургаш, ниити көдүрлүүшкүнүң чедип алыры болгай. Ынчалза-даа чарышты эки организастаар талазы-биле бисте четпестер база хөй. Чижээ, чогуур өйүнде түңневейн баар, чамдык черлерге ала-чайгаарлаашкынга киириптер, ооң боттуг, чогаадыкчы болурунче кичээнгей салбас. Бо четпестерни үзүткап тургаш, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдаар бис — деп, ылаңгыя малчыннар-биле чугаалажырга, ынча дээрлер.

Моон алгаш көөрге, чарыш бо колхозта күштүг идиг бериишкини болу берген-дир.

С. САЛЧАК.
Каа-Хем район.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хемде малчыннарның сиген белеткээр бригадазының ажылында аныяктар, школачылар эрестиг ажылдап турар. Санданов Каң-оол (бирги чурукта) чүгле аът дырбаажы-биле сиген бөлдүрүп, шалыпкын ажылдап турар эвес, а харын хараганнар, талдар, терентер аразы черлерниң сигенин хол кадыыры-биле кезеринге эптиг болгаш шалыпкын ажылдаар кезинчилерниң бирээзи.

Ында школаның дөрткү клазының тергиин эки өөредилгелиг, чурумнуг өөреникчилериниң бирээзи Валера Хемер-оол (ийиги чурукта) чайгы дыштанылгазын база төлептиг күш-ажылга бараалгадып, онаашкан ажылынга хүн бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Хоочун сигенчилер безин аныяктарны, школачыларны ажылгыр-кежээлер, эр-хейлер деп мактап чугаалажырлар.

С. ДЕЛГЕР-ООЛДУҢ фотолары.

Тарып боозадылга

ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Сөөлгү чылдарда бистиң республикаже киирип турар бүдүрүкчү малдарның баш саны көвүдээни-биле малдың, ылаңгыя хойларның болгаш мыйыстыг бода малдарның, уксаажыткан составы экижээн.

Коданны кыска үеде уксаажыдарының бир кол аргазы тарып боозадылга болур. Бо ажылга улуг дузаны республикада дээре уксааларның бүдүрүкчү кошкарларын болгаш бугаларын өстүрүп турар күрүнениң тарып боозадылга талазы-биле уксаажыдылга станциялары бистиң республиканың ажыл-агыйларынга чедирип турар. Ол станцияларда бар 38 бүдүрүкчү буганың 36-зы элита болгаш элита-рекорд класстарга хамаржып турар. Оларның иелериниң чылда ортумак продуктулуу 3574 кг сүт, ооң үскүрү 4,04 хуу болуп турар. «Клапан», «Патриот», «Угрюм» деп шолалыг бугаларның иелериниң чылда сүт бээри 4000-дан 7000 кг чедир болгаш оларның сүдүнүң үскүрү 4,0 хуу ажыг.

Продуктулуг шынарларының талазы-биле бистиң республиканың станцияларында бар ол бугалардан бүдүрүкчү кошкарлар база тудавайн турар. 152 кошкарның 105-жи элита класстыг. Кошкар бүрүзүнүң дириг деңзизи 90—100 кг, а эң-не дээрелери 114—116 кг болгаш баш бүрүзүнүң чылда ортумак дүк кыргылдазы 10—12, а эң дээрелериниң—14—17 кг чедип турар.

Эрткен чылын республикада күрүне станцияларының 34 бугазының үрези-биле 17 муң ажыг баш инекти тарып боозаткан, азы ол дээрге, республиканың бүгү төрүүр кодан инектериниң 39 хуузу болган. 83 бүдүрүкчү кошкарларның үрези-биле 133 муң баш хойну тарып боозаткан, азы ол дээрге, республиканың бүгү төрүүр хойларының 61,8 хуузу болган. Бир бүдүрүкчү кошкарның үрези-биле 1600 хойну тарып боозаткан. Ол дээрге, бүгү Россия Федерациязынга эң дээре көргүзүг-дүр. Бир бүдүрүкчү буганың үрези-биле 502 инекти тарып боозаткан. Тарып боозаттынган малдарның төлгүрү 90,0 хуу болуп турар. Бо тодаргай фактылар малдың уксаазын экижидеринге, продуктулуг шынарларын бедидеринге болгаш баш санын массалыг өстүреринге тарып боозадылганың канчаар-даа аажок улуг ажык-дузазын бадыткап турар-дыр.

Мооң ужурунда харын тарып боозадылга ажылын болур чогууру-биле чугулалап көрүп, ажыл-агыйларның тускай эртемниглери бо ажылды хүн бүрүнүң боттуг удуртулгазындан чайлатпас ужурлуг. Республиканың колхозтар, совхозтарында бар бүдүрүкчү малдарның чартык кезии уксаазы куду, клазы чавыс болганындан ажыглаттынмайн турары дүвүрээзинни болдуруп турар. Бүдүрүкчү малдарның шынар составының бо чылдың январь 1-ге чедир түңнелин ёзугаар көөр болза, 7568 кошкарның 6274-ү уксаалыг болуп турар, оларның 4045-жи арыг уксаалыг болуп болур-даа болза, эдержилгеге оларның чүгле 3950-ин киирип болур, азы 63 хуузу ажыглаттынар, а 37 хуузун солууру чугула. 1085 буганың 928-зи уксаалыг, оларның чүгле 497-зи арыг уксааныы болуп турар.

Колхозтар, совхозтарда бар бүдүрүкчү малдарның четпес шынар составы болгаш оларның багай ажаалда-чемгерилгези ажыл-агыйларның удуртукчуларын болгаш зоотехниктерин малдарның тарып боозадылгазын организастыг чорударын, ол малдарның ажаалда-тежээлдезин экижидерин хүлээндирип турар. Бо ажылда улуг четпестер бар. Тарып боозадылгага ажыглаар үлегерлиг кажаалар чок, бар кажааларны болгаш пунктуларны ажылга кончуг багай белеткеп, коданнарның бажын көвүдедип өстүреринге кол ажылды кылып турар кижилер болур тарып боозадылга ажылының техниктериниң амыдырал-чуртталгазынче, оларның мөргежилин бедидеринче дыка кошкак кичээнгей салып келген.

Партия обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бо чылдың май 15-те үнген доктаалы-биле хой тарып боозадыр 30, инек тарып боозадыр 31 пунктуну тудар даалганы республиканың колхозтар, совхозтарының удуртукчуларынга берген болгай. Бо ажылды экижитпээн шаанда тарып боозадылга ажылын чогуур деңнелге тургузуп, ону чогумчалыг үре-түңнелдиг чорудары берге болуру билдингир. Ам бар тарып боозадылга пунктулары чүгле бо ажылдың негелделерин хандырбайн турар эвес, а харын оларны тарып боозадылга пунктулары кылдыр ажыглаары безин берге. Хой тарып боозадыр 105 пунктунуң чүгле 23-ү, инек тарып боозадыр 74 пунктунуң чүгле 29-у бо ажылга ажыглаттынып болур. Бо четпес ажыл тарып боозадылганың арыг-шевер байдалының болгаш техниказының негелделерин каржызы-биле үреп турар, ынчангаш тарып боозаткан малдың сувайлыгар болгаш кызыраар хуузу дыка улуг.

Чамдык ажыл-агыйлар чайлагже көшкен соонда, инектериниң тарып боозадылгазын шуут соксадып каар шын эвес практиканы чылдан чылче катаптап келген. Бо ажылды Эрзин, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларының, «Сүт-Хөл», СЭКП XXII съездизи аттыг, «Тээли» совхозтарның удуртукчулары четпес чорудуп келген. Ол чорук Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйларынга, «Тээли» совхозка төрүүр чүс инекке онааштыр республикада эң-не эвээш бызаа алырынга, а «Сүт-Хөл» совхозтуң инектериниң кызыраар чоруу чылдың-на көвүдеп турар.

Ам, август айда республиканың хөй ажыл-агыйлары хой тарып боозадылгазын эгелээр. Бо чугула ажыл-агыйжы кампанияга белеткелдиң хыналдазының түңнели, бо харыысалгалыг ажыл дыка хожудаашкынныг болуп турар деп чүвени тодаргай көргүскен.

Тарып боозадылга пунктулары септеттинмээн, оларның соңгалары, эжиктери, кажаалары чок, дериг-херексели, эмнер аймаа чедишпес, тарып боозадылга техниктери четчелеттинмээн. Бүдүрүкчү кошкарларны эдержилгеге белеткээни багай. Хой-хөй ажыл-агыйлар ол бүдүрүкчү малдарны чер оду-биле кызыгаарлавышаан. «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Дөң-Терезин» совхозтар кошкарларын 100—200 км ырак, немелде мал чемнери сөөртүп чедирер хамаан чок, аъттыг, чадаг кижи чедери безин берге кадыр-берт чайгы одарларже сүрүп чорудуп турар. Өлчаъстыг тайгага одарладылгага хөй кошкарларның дуюглары чыдый берген, оларны эмневейн турар болгаш кошкарларның күш-деңгели чавыс. Оларның эдержилгеге ажыглаар шынарлары хынаттынмаан.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар хой тарып боозадылгазының планын тургуспаан. Хой тарып боозадылгазының кампаниязынга чедир, үе кончуг эвээш арткан, а кылыр белеткел ажылдары кончуг хөй. Ынчангаш бо арткан хүннерде бүгү күштү мөөңнеп, ук ажылды чогуур деңнелге эрттирер дээш бүгү чүүлдерни кылыры чугула.

А. ТЮТИНА,
республиканың уксаажыдылга станциязының директору.

делегей бо хүннерде

ГСЧП-ниң төлээлери Прагада

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның компартиязының Төп Комитединиң чалааның ёзугаар ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт баштаан, Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери Карловы Варыга август 12-де чедип келген.

ПРАГА. (СЭТА). Август 12-де Карловы Варыга Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязының ТК-зының болгаш Чехословакияның коммунистиг партиязының ТК-зының төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

ГСЧП ТК-ның төлээлерин ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт баштаан.

ЧКП ТК-ның төлээлерин ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчек баштап турар.

Патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң төп солуннары Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң командылалының тускай дыңнадыын чарлап үндүрген. Дыңнадыгны Хосталга агентилел дамчыткан. Бүгү-ниити шавар халдаашкын алды ай дургузунда дайзынның 380 муң солдаттарын, ооң иштинде америк армияның болгаш чалча чурттарның армияларының 133 муң солдаттарын чок кылган; 4400 америк самолёттар дүжүр аттырган ийикпе үрелген; 873 шериг машиналары; ооң иштинде 4560 танкылар, куяктыг тырттыг машиналары сандан үнген; дайзынның 1200 шериг постулары чок кылдырткан, ок-чемзек, кывар чүүл, шериг дериглери шыгжаан 500 хире складтар үреткен, чурттуң чонунуң болгаш девискээриниң хөй кезии хосталган; хосталган девискээрлерде революстуг эрге-чагырга тургустунган деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамның армиязы биле улузунуң шериг, политиктиг күштери сан болгаш шынар-даа талазы-биле база шапкын хөгжүп турар деп, Мурнуу Вьетнамның патриоттарының чедиишкиннерин демдеглевишаан, «Нян зан» солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Эрткен алды айлар АКШ-тың халдаашкынынга удур, төрээн чуртту камгалаары дээш демиселдиң төөгүзүнде алдарлыг демдеглел арыннары болуп кирген деп, ол мурнуку чүүлде чугаалаан.

Виньлиньниң ийиги ордени

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Национал хуралының Доктаамал комитеди Виньлинь районну Хамаарышпас чорук ордениниң ийиги чергези-биле шаңнаан. Виньлинь районнуң агаар делгеминге 200 америк самолёттарның дүжүр аттырганынга тураскаал кылдыр ол район ук орден-биле шаңнаткан.

Совет тук киискип үнген

ОСАКА. Осаканың хоорай кыдыында суурунга 1970 чылдың бүгү-делегей делгелгезиниң совет делгиириниң тудуг шөлүнүң девискээринге август 12-де ССРЭ-ниң делгиирин тудуп эгелээриниң ёзулалы болган. Совет Эвилелиниң болгаш Японияның национал гимниериниң аялгалары дыңналып турда бүгү-делегей делгелгезиниң тугу-биле кожа ССРЭ-ниң, Японияның күрүне туктарын киискидип үндүрген.

Ральф Дэвид Абернети — «Мурнуу талада христиан удуртулга конфедерациязының» даргазы, Вашингтонче ядыылар походунуң удуртукчузу, Мартин Лютер Кингтиң салгакчызы.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

Делиде конференция

ДЕЛИ. (СЭТА). ЮНЕСКОнуң чорудуп турары Азияның чурттарының хөгжүлдезинге эртемни болгаш техниканы ажыглаар талазы-биле конференция Индияның найысылалында ажыттынган. Индияның чырыдыышкын министри Тригуна Сен ону ажыткан.

Эртем шинчилелдериниң болгаш чырыдыышкынның талазы-биле Азия чурттарының аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринче база быжыглаарынче угланган элээн каш саналдарны пленарлыг хуралга делегаттар боттарының чугаазынга киирип турганнар.

Чадтың байырлалы

ФОРТ-ЛАМИ. (СЭТА). Августуң 11-де Чад республикага байырлалдыг хүн болган — сес чыл бурунгаар ол чурттуң хамаарышпас күрүне болганын ол хүн чарлаан. Чад республика хамаарышпас чорукту быжыглаарының демдээ-биле хөгжүп, Совет Эвилели-биле ооң найыралдыг харылзаазы база быжыгып турар. Ол республиканың президентизи Франсуа Томбалвайның чоокта чаа ССРЭ-ге албан ёзузу-биле чорааны аңаа улуг идиглиг болган.

Империализмге удур демиселди күштелдирер, бүгү национал күштерни каттыштырып быжыктырар, боду тускайлаң даштыкы политиканы чорудар деп лозуң-биле Чадта хамаарышпас эргениң сес чыл оюн байырлап турар. Байырлалга алдар кылдыр Чадтың найысылалы Форт-Ламиге чоннуң массалыг селгүүстээшкини болгаш спортчу аныяктарның парады болган.

Патриоттарның согуушкуннары

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери дайзынга улам хөй чаа-чаа согуушкуннарны таварыштырбышаан. Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, мурнуу-вьетнам патриоттар август 5-те Тхыатхиен можуда Лыой девискээринге бир батальон хире кижилиг америк болгаш чалча шериглерни чылча шапкаш, дайзынның 80 солдаттарын сандан үндүрген. Августуң баштайгы хүннеринде ол-ла можунуң агаар делгеминге чүүл-бүрү бүдүштүг 11 америк самолёт дүжүр аттырган. Куангнам можуга патриоттар кыска сегиржип алыышкынга дайзынның 8 танкыларын, куяктыг автомобильдерин болгаш 58 солдаттарын чок кылгаш, америк бир патрульду чылча шапкан.

Үргүлчүлевишаан

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Нигерияның федералдыг чазааның болгаш чөөн-нигерий ёзу-чурумнуң төлээлекчилериниң аразынга Нигерияда кризисти тайбың шиитпирлээриниң чугаалажыышкыннары катап эгелээн.

Федерацияны чарылдырарындан ойталаар дугайында федералдыг чазактың саналын чөөн-нигерий ёзу-чурумнуң төлээлекчилери мооң мурнунда эрткен хуралга хүлээвээн. Олар «Биафра» дээр чүвени тускай күрүне деп хүлээп көөрүн негеп турар. Федералдыг чазактың төлээлериниң ийи кежигүнү чөөн-нигерий ёзу-чурумнуң саналдарын тайылбырлаан документини алгаш, Нигерияның найысылалы Лагосче чорупкан. Парлалга тайылбырлакчыларының санап турарын ёзугаар алырга, олар чугаалажыышкыннар дугайында отчётту чазакка чедирер.

А. Массамба-Дебаның чугаазы

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). «Национал конго культура неделязын» ажыдарының ёзулалынга чүве чугаалааш, Конгонуң (Браззавиль) президентизи Альфонс Массамба-Деба «конго улустуң чүс-чүс чылдар дургузунда туруп келген чаагай чаңчылдарын, бот-тускайлаң амыдыралдыг культуразын хумагалаарынче» конго аныяктарны кыйгырган. «Национал культура улусту сырый каттыштырарының болгаш национал чаңгыс эпти быжыглаарының эң чугула аргаларының бирээзи болур» деп, ол демдеглээн.

Неделяга чурттуң бүгү девискээрлериниң 1500 төлээлери киржир. Ону ажыдарының байырлыг ёзулалы найысылалдың Революция стадионунга болган. Ажыдыышкын ёзулалынга президент Массамба-Дебадан аңгыда, Конгонуң Түр чазааның министрлери болгаш Революцияның Национал Чөвүлелиниң кежигүннери киришкен.

Удурланыышкынын илергейлээн

ГАВАНА. (СЭТА). Боливияның Кочебамба хоорайынга чыскаалган ажылчыннар, студентилер биле оларга удур октаан армия салбырларының аразынга демисел болган. Ажылчыннар болгаш студентилер президент Барръентостуң улуска удур политиказынга удурланганын илергейлээн. Пренса Латина агентилелдиң, корреспондентизиниң Ла-Пастан дыңнадып турарын ёзугаар алырга, удурланыышкын илергейлекчилериниң аразында балыглатканнар бар. Айыылга таварышканнарның саны амдаа четче тодаргайлаттынмаан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң, дайынчызының дайзынны боолап турары. Дүжүр аттырган америк вертолёттуң артынчылары ооң боо хөлү болган.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Техаска ужуражыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Л. Джонсон Техаста бодунуң фермазынга демократтыг партиядан президентиге кандидат Р. Никсонну, оралакчы президентиге кандидат С. Агнюну хүлээп алган. Вьетнамның, Чөөн Европаның болгаш Латин Американың айтырыгларын беседага чугаалажып көрген, база «делегейде ниити байдалды» чугаалашкан.

Беседа доозулган соонда Никсоннуң кылган медеглелин ёзугаар алырга, президент Джонсон биле республиканчылардан президентиге кандидаттың вьетнам айтырыг талазы-биле туруштары дөмей болуп турар.

«Вьетнам тала дайынны калбартырын соксадыр талазы-биле базымнар кылгыже чедир Соңгу Вьетнамны бомбалаарын АКШ уламчылаар деп турар Джонсоннуң туружун бүрүнү-биле чөпшээреп турар» мен деп, Никсон медеглээн.

Оон туржук, бир эвес бомбалаашкынны чаңгыс талалап соксадып каар болза, демократтарның чазааның Вьетнамда дайынны чорудуп турарының байдалының дугайында шүгүмчүлелди кылыр эргени бодумга арттырып ап турар мен деп, президентиге кандидат чулчуруп турган.

Ю. Маккартиниң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент болурунга кандидат кылдыр демократтыг партияның съездизинге Г. Хэмфри депшиттирер болза, вьетнам айтырыгның талазы-биле америк соңгукчуларның шилип алыышкын кылыр аргазы чок болур деп, сенат кежигүнү, демократ Ю. Маккарти медеглээн. Вьетнамда чорудуп турар политиканы республиканчыларның съездизиниң чүүлдүг деп санааны-биле оралакчы президент Хэмфриниң мындаа чаа кылган медеглелдериниң аразында «шоолуг эвес-ле ылгал бар» деп, Вашингтонга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, сенат кежигүнү ооң ужурун тайылбырлаан. Республиканчылар Вьетнамда дайынны харааданчыг-дыр деп турар хирезинде, ону деткип турар болгай» деп, сенат кежигүнү чугаалаан.

Негрлер хөлзээшкиннери

МАЙАМИ—БИЧ. (СЭТА). Флорида штаттың Майами-Бич хоорайынга АКШ-тың Республиканчы партиязының национал съездизи болуп турда, ук хоорайның негрлер чурттап турар девискээринге раса хөлзээшкиннери кыптыгып үнген. Август 8-те ону базарынче национал гвардияның шериг салбырларын болгаш карак чашталдырар газ салыр дериглерлиг броневиктерни октаан. Боолажыышкынга үш кижи өлүрткен болгаш элээн хөй кижилер балыглаткан. Он-он негрлерни тудуп хоругдаан. Хөлзээзиннер нептерээн кварталдарны хоорайның өске кезиинден куяктыг тыртыг машиналары-биле чоруп турар армия патрульдары үзе кирип бүзээлээн, чон аргыжары хоруглуг турар үе-шак тургустунган. Хөлзээзиннер болуп турар ол девискээр «Хосталга хоорайы» дээр кээргенчиг аттыг.

Арыглаттынган

АДЕН. (СЭТА). Йемен Улус Республиканың чазак шериглери чурттуң губернатор чагыргазының Бейхан болгаш Накба деп дөртку девискээринге чепсектиг бөлүк үймээнчилерни чылча шапкан. Бастырган үймээнчилериниң аразында монархистериниң хөлезиленикчилери бар, олар Йемен Улус Республикага удур демисел чорудуп турган деп, Аден радиозу дыңнаткан. Радио дамчыдылгазындан илерээнин ёзугаар алырга, Бейхан үймээнчилерден бүрүнү-биле арыглаттынган.

Дерзин үүлгедиг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Коммунистиг партияның бажыңынга август 6-да чазылдырыышкын болган. Нью-Йоркка бо чылдың дургузунда болган 22-ги ындыг чазылдырыышкын ол. Ооң мурнунда эрткен ийи неделя дургузунда безин ындыг чазылдырыышкын болганының түңнелинде Джефферсоннуң марксисчи литература садыглап турар магазини аажок үрелген деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының органы «Дейли уорлд» солун медеглээн.

«Кеш-сөөк ылгаар, дайзынзырак дүржок күштериниң талазындан үүлгеттинип турар күчүлелдиң чалгыы ол»—деп, АКШ-тың компартиязының национал комитединиң кежигүнү Мэтью Холлинен медеглээн. Ол идегеттер Каттышкан Штаттарның коммунистиг партиязынга удур күчүлел кылыр арганы ажыглаар деп оралдажып турар, чүге дээрге соңгулда мурнуу чарыының кампаниязында бис ол күштерге удур туржун турар бис деп, Холлинен айыткан.

СОЦИАЛИСТИГ КҮРҮНЕ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИГ

Чүс ажыг чылдың мурнунда эртемниг коммунизмниң үндезилекчилери Карл Маркс биле Фридрих Энгельс пролетариат диктатуразының дугайында өөредигни тургускан. Кижи төрелгетениң дараазындагы хөгжүлдези, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң болгаш социалистиг тургузуушкунуң практиказының мөөңнээн байлак дуржулгазы ажылчын аңгыга болгаш делегейни социал талазы-биле чаартыр дээш ооң демиселинге ол өөредигниң аажок улуг төөгүлүг ужур-дузазын бадыткаан.

Төөгү материализми болгаш немелде үнениң марксисчи теориязы социализмни утопиядан эртем кылдыр хуулдурган болза, пролетариат диктатуразының дугайында өөредиг бүдүн төөгүлүг үениң—капитализмден социализмче революстуг шилчилгениң үезиниң характерлиг онзагай чүүлдериниң дугайында түңнелдерни кылырынга эртем талазы-биле эң чугула үндезинни тургускан.

Карл Маркстың бижээни болза: «Мээң чаа тургускан чүүлүм дараазында чүүлдерни бадыткап көргүзеринде болуп турган: 1) аңгыларның турары бүдүрүлге хөгжүлдезиниң чүгле тодаргай төөгүлүг үелери-биле холбашкан, 2) аңгы демисели пролетариат диктатуразынга эргежок чугулазы-биле чедирип келир, 3) ол диктатура боду кандыг-даа аңгыларны узуткаарынче болгаш аңгылар чок ниитилелче чүгле шилчилге болуп турар». (К. Маркс биле Ф. Энгельс, Чогаалдары, т. 28, арын 427).

Капиталистиг тургузугга таарыштыр идип үндүрүп турганы ниитилел организациязының янзы-бүрү төлевилелдерин болур-чогууру-биле шүгүмчүлээш, Маркс биле Энгельс Прудоннуң болгаш Бакунинниң күрүнениң «дүжер» болгаш «частып бустур» дээр анархисчи идеяларын, Дюрингиниң абстрактыг социалистиг «майыын» субъективтиг чогаадыр дээр оралдажыышкыннарын боттарының чогаалдарынга сойгалаан. «Өртемчейниң янзы-бүрү чаартынчыларының» идеяларының аңгы талазы-биле алыс утказын илереткеш, марксизмниң үндезилекчилери ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдери-биле ол идеяларның дүүшпезин көргүскен.

Төөгүнү материалистиг ёзу-биле билиринге үндезилээш, Карл Маркс биле Фридрих Энгельс социализмче шилчилге аңгы демиселиниң, эрги делегейниң күштериниң болгаш чаңчылдарының байдалдарында чайлаш чок боттаныр, социализмче угланыышкынга экономиктиг чаартылгалар «үениң депшилгелиг херээ» болган турар болгаш ол дугайында ниитилелге бүдүн төөгүлүг үе негеттинер деп чүвени көргүскеннер. Ол үениң күрүнези болза, мөлчүкчү аңгыларның удурланыышкынын базарынга болгаш мөлчүгделдиң бүгү хевирлерин узуткаарынга, буржуазияның эрге-чагыргазын катап тургузар дээр оралдажыышкыннарны баш бурунгаар болдурбазынга болгаш социалистиг чаартылгаларны боттандырарынга эргежок чугула пролетариаттың революстуг диктатуразы болурундан өске чүү-даа болуп шыдавас.

Пролетариат диктатуразының дузазы-биле чорудар ол чаартылгалар чүгле пролетариаттың эвес, харын база тараачыннарның болгаш бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ындыг болза-даа эң мурнакчы болгаш эң организастыг аңгы — пролетариаттың талазындан удуртулга чокка өске чаңгыс-даа аңгы революстуг чаартылгаларның политиказын чарлап-даа база чорудуп-даа шыдаар арга-шинээ чок. Ниитилел хөгжүлдезиниң чорудуушкунунда, долу коммунизмче шилчиири-биле күрүне бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүседирин доозар болгаш «дүжер». Ындыг болза-даа күрүнениң орнун коммунистиг ботэргелел солуур.

Пролетариат диктатуразының дугайында марксисчи өөредигниң эртем талазы-биле ылаптыг характерин илереткен бадыткалдарның болгаш барымдааларның эгээртинмес байлактары марксизмниң ол түңнелдериниң бүрүзүнде сиңниккен.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи В. И. Ленин пролетариат диктатуразының теориязының болгаш практиказының айтырыгларының онза чугула ужур-дузазын үнелеп чораан. Үш срус революцияларның болгаш пролетар күрүнениң догуннап келгениниң баштайгы чылдарының дуржулгазынга үндезилээш, пролетариат диктатуразының дугайында марксисчи өөредигни хөгжүдүп база тодаргайжытпышаан, Ленин ажылчын аңгының удуртукчу ролюнуң үезинде ажылчы тараачыннар-биле ажылчын аңгының эвилели пролетариат диктатуразының дээди принциви болгаш ооң кол үндезини болур деп түңнелди кылган.

Капитализмден коммунизмче шилчилге үезиниң политиктиг элбек болгаш янзы-бүрү хевирлери турзажок, «чүгле чаңгыс утка: пролетариат диктатуразы болуру чайлаш чок» дээрзин Ленин демдеглеп турган.

Ленинниң айытканы база бир ыяап-ла негеттинер негелде болза, дуржулганы шиңгээткен, революстуг чаартылгаларның байдалдарын болгаш перспективаларын билир, үндезин барымдаалыг теоретиктиг программалыг Коммунистиг партияның удуртукчу ролю чокта, мурнакчы аңгының мурнакчы күштерин бодунга каттыштырган Коммунистиг партия чокта пролетариат диктатуразы болдунмас. Чогум-на харын ындыг партия пролетариат диктатуразының системазынга идейлиг болгаш организас-политиктиг удуртукчу төптүң ролюн чедиишкинниг күүседип шыдаар аргалыг.

В. И. Ленинниң чогаалдарында социалистиг демократияның дугайында айтырыг улам ыңай хандыр ажылдап кылдынган. Езулуг демократия чүгле ажылчын аңгының холунга күрүне эрге-чагыргазы шилчээн түңнелинде болдунар аргалыг деп чүвени Ленин көргүскен, а ССРЭ-де болгаш социалистиг өске-даа чурттарда социализм тургузуушкуну бүзүрелдин-биле бадыткаан. «Пролетариат диктатуразы саазын кырынга эвес, а амыдыралга, политиктиг шуугаашкынга эвес, а экономиктиг боттуг чорукка херек кырында дең эргеже болгаш демократияже кара чаңгыс базым-дыр» деп В. И. Ленин бижээн. (В. И. Ленин. Чогаалдарының бүрүн чыылдазы, т. 39 арын 217).

Ажылчын аңгыга болган ооң авангарды — Коммунистиг партияга удурткан пролетариат диктатуразының болгаш социалистиг күрүнениң төөгүлүг ужур-дузазының болгаш чогаадыкчы, чаартыкчы хүлээлгезиниң дугайын Октябрь революциязының соонда эрткен бүдүн бежен чылдарның төөгүлүг дуржулгазы чайыннандыр херечилеп турар.

Капиталистиг өжээннешкек хүрээлээшкинниң онза берге байдалдарында ССРЭ-ниң ажылчын аңгызы ажылчы тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, пролетариат диктатуразын даштыкы болгаш иштики контрреволюцияны чылча шаварынга, хоорайны болгаш көдээни социалистиг чаарты тургузарынга, экономиканы, эртемни болгаш культураны көдүреринге ажыглаан.

Ажылчын аңгының политиктиг гегемониязы болгаш Коммунистиг партияның удуртукчу ролю ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң көзүлбээн көдүрлүүшкүнүн болдурган болгаш төөгү талазы-биле эң кыска хуусаада ССРЭ-ни делегейниң күчүлүг социалистиг күрүнези болдурган индустриализацияның ленинчи политиказын амыдыралга боттандырар арганы берген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң политиказы чурттуң көдээ ажылагыйынга революстуг чаартылгаларны чедиишкининг боттандырар арганы берген: тараачыннарның хөй миллион массалары социализм оруунче быжыы-биле кирген. Совет күрүнениң ленинчи национал политиказы шаанда хожудангай болгаш дарладып чораан улустарның хөгжүлдезинге болгаш чечектелиишкининге, боттарының аразынга идеяларының болгаш эчис сорулгаларының ниитичизи-биле, акы-дуңма бузулбас найырал-биле сырый холбаалыг социалистиг нацияларның тургустунарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң берге, шаанда кым-даа изевээн оруунга пролетариат диктатуразы улустуң социал, экономика болгаш угаан-бодал амыдыралының бүгү талаларынга кол углакчы болгаш мобилизакчы күштүң ролюн ойнаан болгаш ойнаарын үргүлчүлеп-даа турар.

Империалистиг пропаганда пролетариат диктатуразын ниитилелге, социал бөлүктерге, кижиге болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерге «тоталитарлыг күчүлээшкинниң» чепсээ кылдыр көргүзерин оралдажып турар. Бо нүгүлдүг даап бодаашкынчар бүзүрээчел кижилерни төөредир дээр кордалды салган деп чүвени бадыткап турганының-даа херээ чок боор.

Марксисчилер-ленинчилериниң күчүлээшкинни абсолютчудар чорукту шүгүмчүлээни бүгүдеге билдингир. Алыс түңнелинде ниитилел хөгжүлдезиниң үндезининде экономиктиг чурумнуң дүрүм ёзугаар болур чүүлдери салдынганынга бүзүрелдиг коммунистер «шуут күчүлээшкинни» Дюрингиниң бижимелдеринде «Робинсон базымы»-биле азы америк империализмниң шарик бомбазы-биле боттандырар азы удуртулга болдурарындан хамаарылга чокка, ол күчүлээшкинниң дузазы-биле делегейни тайылбырлаар азы чаарты тургузар дээр оралдажыышкыннарны буруу шаап келген болгаш буруу шаап-даа турар.

Күчүлээшкин бир дөмей ужур-дузалыг күш эвес болбайн аан. Чедип алдынган түңнелдериниң болгаш оларда салдынган күштерниң талазы-биле алырга, пролетариат диктатуразының болгаш социалистиг күрүнениң аргалары-биле деңнежир ындыг ниитилел күштерин төөгү ам-даа билбес. Ындыг болза-даа бо дээрге, кым-бир диктаторнуң чарлыы-

(Төнчүзү 4-нү арында).

СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ ДЫЛДАРЫ

Эртемденнерниң чоокшуладыр санап турарын ёзугаар алырга, амгы үеде делегей кырында 1500-тен ажыг дыл бар. Тодаргай санаарының бергези — чамдык дылдарның диалектилерин (чер-черде чугаа аялгаларын) чамдыкта тускай дылдар кылдыр, бирде чаңгыс ол-ла дылдың диалектизи кылдыр санап турарында болур. Ол дылдарның бир кезиинде дыка хөй — он-он, чүс-чүс миллион кижи чугаалажып турар, а бир чамдыызында шоолуг хөй эвес — каш чүс, он-он муң, муңдан эвээш, харын-даа чүстен-даа эвээш санныг улустар чугаалажып турар.

Делегейде эң-не нептерээн, бүгү-делегей ужур-дузалыг дылдар бар. Ол дылдарга орус, англи, француз, испан, кыдат, араб дылдар хамааржыр. Каттышкан нациялар организациязының, Тайбың камгалалының комитединиң болгаш делегейниң өске-даа организацияларының материалдарын үстүнде адаан дылдарда парлап турар. Чамдык дылдарда аңгы-аңгы нациялар чугаалажып турары база солун. Чижээлээрге, англи дылда — англичаннар, американнар, канадачылар, испан дылда — испаннар, португалчылар, кубачылар болгаш Мурнуу Американың өске-даа дыка хөй улустары чугаалажып турар.

Капиталистиг чурттарда улустарның херек кырында дең эргези чок. Ооң ужурунда тергиидеп турар нацияларның дылдары бичин нацияларның дылдарының ужур-дузазын кудуладып, оларның чиде бээринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Эвээш эвес таварылгаларда дыл дугайында айтырыг чидиг политиктиг маргылдааларга чедирип келгилээр. Социалистиг күрүнелерде дыл дугайында айтырыгны нацияларның дең эргезиниң дугайында политикага дүүштүр шиитпирлеп турар.

Бистиң күрүневис — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели — делегейде эң баштайгы социалистиг күрүне, эң улуг хөй националдыг күрүнелерниң бирээзи. Национал айтырыын, ооң иштинде дылдар дугайында айтырыгны нацияларның долу дең эргезиниң дугайында ленинчи национал политикага бүрүн дүүштүр шиитпирлеп турар. Нацияларның дең эргезин ССРЭ-ниң конституциязында магадылап бижээн. Ол ёзугаар бистиң чурттуң улустарының дылдары база шупту дең эргелиг.

Амгы үеде Совет Эвилелиниң чонунуң саны 238 миллион четкен, азы делегейниң бүгү чурттакчыларының 7,3 хуузу болур (делегейниң бүгү чонунуң саны бо чылын 3 миллиард 356 миллион четкен). Чонунуң санының талазы-биле Советтерниң чурту делегейде үшкү черде (Кыдат биле Индияның соонда) туруп турар, девискээр аайы-биле — бирги черде. Чурттуң калбак-делгем девискээринде 130 хире нациялар, национал улустар, этниктиг бөлүктер чурттап турар, өскээр чугаалаарга, ССРЭ-де 130 хире дыл бар. Совет Эвилели хөй националдыг күрүне дээрзин 15 эвилел республика, 20 автономнуг республика, 8 автономнуг область, 10 национал округтуң бары айтып турар.

Октябрь революциязының мурнунда Россияга чүгле 20 санныг бижиктиг дылдар турган. Бижин чок улустарның ажыл-агыйын хөгжүдерде, культура революциязын боттандырарда хамыктың мурнунда национал дылдарга дээштиг ажылды чорудары эргежок чугула, чогум-на ооң ужурунда Коммунистиг (большевиктер) партиязы дыка хөй дылдарга бижикти чогаадырын боттандырган — совет эртемденнер 50 дылга бижикти чогааткан. Ынчангаш ам чуртта бижиктиг литературлуг 70 дыл бар апарган.

50 дылга бижикти тургусканы чаа национал дылдарның тыптырынга, дылдарның хөгжүлдезинге күштүг салдарны чедирген. Чижээн алырга, 1930 чылда тыва бижикти чогааткаш, нептереткени-биле холбаштыр национал литературлуг дыл тывылган болгаш амгы үеде бүгү талалыг хөгжүп олурар.

1959 чылдың чизе даңзызын ёзугаар Совет Эвилелинде дылдарның эзлери болур улустарның чамдыызының саны мындыг: орустар — 114.114,5 муң кижи (азы бүгү совет чурттакчыларының 54, 65 хуузу), украиннер — 37252,9 муң кижи, белорустар — 7913,5 муң кижи, туркменнер — 1001,6 муң кижи, татарлар — 4967,7 муң кижи, аварлар — 270,4 муң кижи, якуттар — 236,7 муң кижи, тывалар — 100,1 муң кижи, эвенкилер — 24,7 муң кижи, хакастар — 56,6 муң кижи, алтайлар — 45,3 муң кижи, шорлар — 15,3 муң кижи, тофалар (карагастар) — 6 чүс кижи. ССРЭ-ниң улустарының дылдарын тывылган угунуң, төрелдешкээниң аайы-биле дараазында бөлүктерге чарар:

Инди-европа дылдар — орус, украин, белорус, армян, латвия, литва, молдав, таджик болгаш өске-даа. Түрк дылдар — азербайджан, казах, кыргыс, туркмен, узбек, татар, башкир, чуваш, якут, тыва, каракалпак, карачай-балкар, кумык, ногай, алтай, хакас, гагауз, уйгур, шор, чулым татар, бароба татар, крым татар, караим. Иберий-кавказ дылдар — грузин, абхаз, абазин, адыг, кабардин-черкес, авар, лезгин, лак болгаш өске-даа. Финн-угор дылдар — эстон, коми-зырян, коми-пермяк, утмурт, марий, мордва, ханты, манси. Моол дылдар — бурят, калмык. Тунгус-маньчжур дылдар — эвенки, эвен, нанай, негидал, ульч, ороч, удэхе болгаш өске-даа. Палеоазия дылдары — чукот, коряк, керек, ительмен, алютор, эскимос, алеут. Өске дылдар.

Чугаалажып турар чонунуң хөйүнүң талазы-биле бирги черни славян дылдар, ийиги черни түрк дылдар эзлеп турар. Орус дыл чүгле орус улустуң дылы бооп турар эвес, харын бүгү совет нацияларның аразында харылзажырының дылы, совет улустарның ниити дылы апарган. Грузин дыл грузиннерниң дылы болбушаан, Грузияда чурттап турар чамдык национал улустарның аразында харылзажыр чепсээ апарган. Украин дылда ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде башкылап турар. Соңгу чүктүң чамдык дылдарында школа чүгле 1—2 класстарга башкылаар. Чамдык дылдар, чижээлээрге, шор дыл, тофа дыл, чүгле аас-биле харылзажырының дылы бооп турар, оларның эзлериниң уруглары школага шуут-ла орус дылга өөренип эгелээр, ол дылдарга бижикти тургузарының ажыы чогун ээзи чоннар боттары угаан билген.

Чамдык дылдарның күүседип турар хүлээлгези делгем, а чамдыызының кызыы. Ылаңгыя эвээш санныг, бижин чок дылдыг улустар өске улустуң, ылаңгыя орус улустуң дылынче шилчип орар.

Орус дылды шиңгээдип алыры-биле холбаштыр бистиң чуртта ийи дылдыг чорук нептерээн. Совет кижилерниң хөй кезии төрээн дылы-биле кады орус дылды ажыглап турар. Чамдык улус үш дылдыг. Чижээлээрге, узбектер, таджиктер бот-боттарының дылдарын кончуг эки билир, ооң-биле кады орус дылды база билир. Тываларның чамдыызы орус, тыва, моол дылдарны эки билир — ынчангаш үш дылдыг апарганы ол бооп турар. Орус дылды тыва улустуң кол нуруузу шиңгээдип алганы-биле тыва-орус ийи дылдыг чорук тывылган.

Совет дыл эртемденнери дылдарның хөгжүлдезин ийи талазындан шинчилеп турар: бир талазында, дылдың ниитилел функцияларының хөгжүлдезин шинчилээр, өске талазында, дылдың тургузуунуң — фонетиказының, сөс байлааның грамматиказының, стильдериниң — хөгжүлдезин шинчилээр.

Тыва дылды ап көрээлиңер. Революция мурнунда ооң кол хүлээлгези аас-биле чугаалажыр, улустуң аас чогаалын ыдар дыл турган. Чаа социал-экономиктиг байдалдар тыва дылдың хүлээлгезин калбарткан: ам тыва дыл чугаалажырының, аас чогаалының дылы бооп артышаан, школага башкылаарының, радио база телевидениениң, театрның, парлалганың, литератураның, массалыг политиктиг ажылдарны чорударының дылы болу берген. Өскээр чугаалаарга, тыва дылдың дээштии бедип, күжү улгаткан, дыка хөй чаа хүлээлгелерни күүседип турар апарганы ол-дур.

Төрээн дылывыстың үн талазында чамдык чаа чүвелер база бар апарган. Чижээлээрге, бир сөстүң үш янзы адаар вариантызы турган: тейлеген, тээлдиген, дээлдиген. Литературлуг дылда соолгу вариант быжыккан.

Чогаадылга кожумактарында чаа уткалар немешкилээн — чы деп кожумакты ап көрээлиңер. Шаанда ук кожумак кижилерниң ажылын барымдаалап адын адаар турган: аңчы, балыкчы. Ам аңаа немей улустуң үзелин, чурттап турар черин, кандыг-бир организацияга хамаарылгазын барымдаалап адаар апарган: марксисчи, кызылчылар, комсомолчу.

Дылдың сөс курлавырын алыр болза, ында дыка хөй — чүс-чүс чаа сөстер бар апарганын кижи бүрүзү эскерип болур. Чамдык сөстерниң утказы делгемчээн. Чижээлээрге, аалчы деп сөс ам чүгле хап савалыг аалдап келген кижини эвес, албап чоруу кылып келген төлээни-даа аалчы деп адаар апарган.

Грамматикада база эвээш эвес чаа шынарлар немешкен. Тыва дылдың хөгжүп турарының чижээ совет үеде дылдарның дең эргелиг хостуг хөгжүп турарын херечилеп турар.

Орус дылдың сөс курлавырларының байыырынга ССРЭ-ниң орус эвес улустарының дылдарының сөс курлавыры чугула дөс бооп турар. Чижээн алгаш көөрге, Тывага хамаарышкан чогаалдарда, номнарда, солуннарда, аңаа орус чугаада безин чеже тыва сөс барын чугаалаарга-ла ол билдине бээр. Орус дыл янзы-бүрү дылдарны харылзаштырып турар дыл апарган.

Ш. САТ,
филология эртемнериниң кандидады.

Чадаананың культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң танцы коллективиниң «Ээлдек шыңгырааш» танцыны күүседип турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

Чөптүг негелделер

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажыл-агыйы чыл келген тудум-на хөгжүп, совхозтуң, ооң салбырларының төптеринде бүдүрүлгениң, чуртталганың, культура-амыдыралдың тудуглары калбарып, суурлар чаагайжыдыр туттунуп турар. Ынчалза-даа ажылчыннарның культура-амыдыралынче сагыш салбас чоруктар совхозтуң дирекциязында, партия, профэвилел организацияларында бар.

Маңаа совхозтуң Найырал салбырының төвүн ап көрээлиңер. Найырал суурнуң соңгу талакы кезии малгашта дүлдүне берген, ол шыкты кургадыр дугайында айтырыг дирекцияга, район организацияларынга үргүлчү тургустунуп келзе-даа, түңнел чок болуп келген.

Найырал суурга кежээ чоруп чоруурга чамдык бажыңнар караңгы болур, чамдыктарының соңгаларындан бүлүртүң от көстүр. Суурнуң чурттакчылары 5—6 чыл иштинде электри чырыы орта ажыглап көрбээн. Бо чылдың мурнунда суурну чырыдар электростанция турган, ол үргүлчү-ле үзүктелиишкинниг ажылдап, суурну орта чырытпайн келген. Совхоз төвүнден электри шугуму улаан-даа болза, станция база-ла орта чырык бербестээн. Бо чылдың май айдан бээр суур шуут караңгылаан.

Суурда клубту эргижиреп баксыраан, ажыглап болбас дээш апрельде комиссия акт бижээш хаап каан, оон бээр суурнуң чурттакчылары концерт, кино көрбээн, лекция, илеткел-даа ховар болуп келген. Культура одаан өскээр көжүрүп тудар дугайында совхозтуң удуртуктулары хемчег албаан. Чунар-бажың хагдынгандан бээр үш чыл болган, суурда сес чыл школазының дирекциязы ол чунар-бажыңны септеп кылдыртказ, ажыглаар дээрге совхозтуң дирекциязы чөпшээревээн.

Ногаанчыдылга ажылы суурда багай организастаттынган. Чылдың-на 200—300 дөс янзы-бүрү үнүштерни олуртуп каар, олар чай орту кирбээнде кадып, кажаа-херим чок болганы-биле мал үрегдеп каар.

Ажылчы чонунуң культура-амыдыралын бедидер, оларның чөптүг негелделерин көрүп шиитпирлээринге көдээ Совет кол рольду ойнаар болгай. Тээли көдээ Советтиң күүскому (даргазы эш Чамыяң) Найырал суурнуң чурттакчыларының депутаттарга чагыгларын күүсетпейн, оларның негелделерин тоомчага албайн келгени хомуданчыг.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери ажылчын суурда байдалды эки билир тургаш-ла, ажылчыннарның, культура-амыдыралынга холбашкан электростанцияны, клубту, чунар-бажыңны ажылдатпайн келгени канчап-даа таарышпас. Бо черлерниң ажылын диргизер дугайында, суурнуң чурттакчыларының партия, совет органнардан, совхоз дирекциязындан негелдези черле чөптүг.

К. ДОНГАК.

Хүннүң чугула айтырыы

Аныяк салгакчыларны өөредип, коммунистиг аажы-чаңга кижизидери совет школаның мурнунда бир кол айтырыг болуп турар. Ол сорулганы чедип алырынга школаны өөредилге чылынга чогуур ой-шаанда белеткеп алыры чугула черни эзлеп турар. Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң Хөр-Тайга 8 чыл школазының чаа өөредилге чылынга белеткели багай эвес доозулган.

Школаның болгаш интернаттың, столоваяның, чунар-бажың, пекарнаяның печкаларын чаартып септээн, иштин малгаштап чугайлап, будааш, чүгле өөреникчилерниң кээп олурарынга бүрүн белеткээн. Иштики дериг-херексели бүрүн септеттинген, будааш тус-тус туруштарында салгылаан. Эжиктерниң болгаш соңгаларның кышкы септелгези бүрүн доозулган.

Башкылар бажыңнарын өөредилге чылы доостурда тус-тус эзлериниң берген чагыгларын ёзугаар септеп, эде кылыр черлерин эде кылып, печкаларын чаартып, капитал септелгелерин доосказ, бүрүн будуп, чугайлап каан. Ол ышкаш 1968—69 өөредилге чылында хереглээр ыяш школа чанында дүжүртүнген.

Школа септелгезинге ажылчыннардан Ондар Калдар, Түлүш Хамаан, Ондар Серен-оол, Ондар Даржаа болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен. Ынчалзажок бистиң школада ийи аал ишти чурттаар чаа бажың тудуу эгелээн хиреде, ол бажың ам үеде районнуң тудуг проравы П. Мурзинниң буруузу-биле ара туруп алган. Бажыңның алакы, үстүкү шалалары, ооргалары болгаш өске-даа материалдары ук бажыңны тударынга белеткээн Кызылдың № 1 ИТК-да чытпышаан, а ону эш Мурзин чайлады аксы-биле «көжүрүп» чайлаан. Бо бажыңның тудуун дүргедедири Чөөн-Хемчик районодан негеттинип тур.

О. ХАЛБЫШ-ООЛ.

Чүгүрүк аъттар көвүдезин

Мооң мурнунда «Шынның» арыннарынга чылгы мал дугайында чөптүг, солун бодалдар сиңниккен чагаалар удаадараа парлаттынып турган. Барыын-Хемчик чурттуг бир авторнуң челер, маңнаар аъттарны өстүрүп, өөредирин саналдаан чагаазын дыка-ла сеткил ханып номчудум. Чылгы малды өстүрер, болур черлерге чылгы фермаларын организастаар дугайында эштерниң саналынга бүрүн каттышпышаан, бо талазы-биле чамдык бодалдарым илередикседим.

Чылгы мал, ылаңгыя эки аът дугайында чугаа тыва улустуң төөгүзү-биле ханы холбаалыг. Караңгы дүмбейниң аар-бергезинге, аш-чудунга таваржып чораан, кадырберт, тайга шынаа чурттуг тыва чонга ажыл аъдының ажык-дузазын чугаалап чедери берге. Ынчалза-даа барып-барып бо магалыг өйде чылгы мал ажылы ийиги чергениң апарганын кижи кайгаар.

Мен бодаарымга машина техника чеже-даа хөгжүп, көвүдеп турза, бистиң республиканың байдалынга чылгы малдың ажыы канчап-даа кудулавас. Республика мал ажылдыгдыр, ында ажыл аъттары ажыглаттынмас ындыг адыр чок. Бе хымызының дугайында чеже чугаалажырыл, санал-оналды түңнеп, тодаргай херекче кирер ой келген. 1000 баш инектиң ажаалда хайгааралындан ынча баш чылгы малдың ажаалда хайгааралы канчап-даа чиик деп бодаар мен. Чылгы малды ажыл-агыйларга тускай план ёзугаар, уксаа аайы-биле өстүрүп, ажыглалын экижидер болза, кайы-хамаан чок черге ажыглаашкындан техниканың үрелип, таналыры-даа кызырлыр.

Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң № 1 салбырында ниитизи-биле 40 хире ажыл аъттары бар. Олар тускай, экижиткен уксааның-даа эвес, аңаа тыва аъттар. Ол хиреде бисте багай аъттар чок, шупту эки. Ону дараазында чижектен көрүп болур. 1962 чылда аскак холдуг арган чаваа турган «Чүгүрүк-Хүрен» эрткен Наадымда республиканың беш дакпыр чемпиону болду. 1964 чылда өөредип алганывыс бир аъдывыс республиканың аъттар чарыжынга үш чылын улай киришкеш, үргүлчү үшкү черни ап келди.

Бо чорук бисте чылгы малдың, ылаңгыя, ажыл аъттарының ажаалдазы эки дээрзин херечилеп турар. Борта салбырның хоочун аът кадарчызы Ховалыг Мандын-оолдуң улуг-хуузу эвээш эвес. Кол-ла чүве чүгле ажыл аъттарын көвүдедиринде эвес, черле ынчаш чылгы малдың баш санын өстүрер болза, оон чүгүрүктер, ажыл-аъттары-даа боттары тыптып кээр. Борта чүгле инициатива, аңаа деткимче херек.

А. ТУГАРЖАП.

Декабристер музейи

Селищи суурнуң культура бажыңында чаа музей — декабристер музейи ажыттынган. Оон төөгүзү сонуурганчыг.

«Каттышкан славяннар» ниитилелиниң идепкейлиг кажигүнү — Аполлон Васильевич Веденяпин бодунуң шөлүлгеге 30 чыл дургузунда амыдырап келгениниң соонда саалгу чылдарында биезки Тамбов губерниязының Темников уездизиниң Тройни сууржугажынга чурттап турган. Веденяпин 1858 чылда өлген болгаш ону Селищи суурга, амгы Мордва АССР-ниң Краснослободск районунуң девискээринге орнукшуткан.

Кайгамчыктыг кижи, орус улуг патриот — Аполлон Веденяпинниң болгаш база идепкейлиг декабрист, оон дүңмазы Алексейниң дугайында тураскаал ам-даа уттундурбаан. Ол черниң тараачыннарын болгаш оларның уругларын Аполлон Васильевичиниң бижикке өөредип, оларның ажыл-агыйын башкарарынга ачылыг сумелери-биле дузалап чораанын ол черниң чурттакчылары бегүн безин чугаалажып турар. Боттарының чурттажы декабристиң хөөрүнге ол тараачыннарның ажы-төлдери тураскаал тургускаш, аңаа дириг чечектер эккеп салып турар.

Оон соонда музей тургузар деп бодал тыптып келген. Ам оон ажыттынганы ол. Ында Аполлон болгаш Алексей Веденяпиннерниң аныяк, шериг корпузунга өөренип чораан үезин көргүскен элээн хөй салбырлар бар. Петербургтуң Сенат шөлүнге болган тура халыышкынга оларның киришкени, Петропавловск шивээзинге хоругдадып турганы, Сибирьге шөлүдүп чорааны, Тройни суурга Аполлоннуң чурттап турганы оон билдинер. Веденяпин алышкыларның ховар портреттерин, декабристерниң Мурнуу болгаш Соңгу чүн ниитилелиниң дугайында сонуурганчыг материалдарны ында делгээн.

Музейге келгеннер, чоок кавының суурларының школачылары биле колхозчулары, Краснослободскиниң, Темниковтуң болгаш өске-даа хоорайларның бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, туристер кажан-даа эмгежок болур.

М. ХВАСТУНОВ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СОЦИАЛИСТИГ КҮРҮНЕ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИГ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

биле хөделир «мелегей» күштер эвес-тир. Оларның үнер дөзү — социалистиг күрүнениң болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эви, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын илергейлеп база оларны хандырып турар социалистиг калбак демократия.

Революстуг күчүлээшкинге хамаарыштыр кандыгыл дизе, марксисчи-ленинчи теория болгаш аңаа үндезилеттинген социализм практиказы ол күчүлээшкинниң кавызын, сорулгаларын болгаш хевирлерин ылаптыг тодарадып, ооң ролюн болгаш төөгү талазы-биле чайлаш чогун канчап-даа бичелетпейн турар.

Пролетариат диктатуразы тергиидекчи аңгы болуп организастаттынган пролетариаттың бүгү күчүзүнде күчүлээшкинин революстуг чаартылгаларга удурланган эрги ниитилелдиң ол бөлүктеринге хамаарыштыр ажыглап турар. Пролетариат диктатуразының политиказын «боттарының» өнчүзүн, «боттарының» корум-чурумун ышкынган мөлчүкчү аңгыларның төлээлекчилери болгаш оларга чоок буржуаз интеллигенция күчүлээшкин кылдыр көрүп турар.

Төөгүлүг хөгжүлдениң боттуг сорулгаларын, чоннуң аажок хөй нуруузунуң ёзулуг эрге-ажыктарын барымдаалааш ап көөрге, революстуг күчүлээшкин боду гуманныг шынарлыг, чүге дээрге ажылчы чоннарга социал дең эргени, ёзулуг демократияны бадыткап база хандырып турар деп чүвени марксисчи-ленинчи теория үндезилээн, а пролетариаттың социалистиг диктатуразының практиказы бадыткаан.

Социалистиг күрүнениң ажыл-чорудулгазының болгаш хөгжүлдезиниң диалектиктиг механизми күчүлээшкинде эвес, а ниитилелдиң болгаш күрүнениң сырый, үзүлбес харылзаазында, ол харылзааның быжыгып база калбарганында үндезилеттинген.

Төөгүлүг ханы анализке болгаш Совет Эвилелиниң практиктиг дуржулганы түңнеп байыдарынга үндезилээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы социалистиг күрүнениң марксисчи-ленинчи теориязын тодаргайжыдып база хөгжүдүп, ооң ажыл-чорудуушкунунуң кол угланыышкынын тодарадып келген. СЭКП-ниң XXII съездизинге партияның чаа Программазын хүлээп алган, социализмниң бүрүн болгаш үзе тиилээни-биле база коммунизм тургузуушкунунче шилчээни-биле пролетариат диктатуразының күрүнези бүгү совет улустуң күзел-соруун болгаш эрге-ажыктарын илергейлээн бүгү улустуң күрүнези болу берген деп түңнелди ында кылган.

Коммунистиг тургузуушкунунуң үезинде ниити улустуң социалистиг күрүнезиниң болгаш бүгү совет улустуң партиязы — Коммунистиг партияның ролю улам улгаткан. Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң үезинде социалистиг күрүне коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар, социалистиг харылзааларны сайзырацгайжыдар болгаш таарыштырар талазы-биле, ниитиниң өнчүзүн болгаш эрге-корум-чурумну камгалаарын хандырар талазы-биле сорулгаларны шиитпирлеп турар. Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, тайбың догуннаашкынның принциптеринге үндезилээш даштыкы политиктиг харылзааларны хөгжүдеринге, тайбың болгаш социалистиг чурттарның улустарының акыдуңма кады ажылдажылгазы дээш демиселге социалистиг күрүнениң ажыл-чорудулгазы аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Коммунизм тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң чорудуушкуну күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның калбак массаларының улам ыңай идепкейлиг киржилгези-биле, оларның медерелиниң болгаш харыысалгазының бедиири-биле, социализм принциптериниң, социалистиг эргениң норма-чижектериниң хөй миллион кижилериниң амыдыралының болгаш күш-ажылының алыс норма-чижектери кылдыр хууларыбиле капсырлажып турар.

Теоретиктиг, политиктиг, социал болгаш экономиктиг нарын чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээрин негеп турар коммунизм тургузуушкунунуң байдалдарында бүгү совет ниитилелдиң удуртукчу күжү болур СЭКП-ниң ролю оиза улгадып турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң демдеглеп турганы болза: «...бүгү улустуң социалистиг күрүнези чүгле ажылчын аңгының кол ролю турда. Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш углап башкарар салдары-биле чедиишкинниг хөгжүп шыдаар. Улустуң эрге-ажыктарынга, коммунизмниң эрге-ажыктарынга партия бодунуң сорулгаларын бодунуң төөгүзүнүң бүгү дургузунда оларны күүседип келгени ышкаш, улуг Ленинниң биске ону чагааны ышкаш, база-ла чайгылыш чок болгаш эрес-маадырлыы-биле күүседир». («Правда, 1968 чылдың март 30).

* * *

Коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда пролетариат диктатуразының болгаш социалистиг күрүнениң дугайында өөредиг идейлиг чидиг демиселдиң төвүнге туруп келген болгаш бистиң үевисте ол демисел оиза чидигленген. Антикоммунизмниң стратегтери социалистиг күрүнелериниң болгаш ажылчы чоннарның аразынга шаашкак кагарынга, Коммунистиг партияның алдар, хүндүзүн бужартадырынга, чурттуң янзы-бүрү социал бөлүктериниң болгаш националдарының аразынга өжээннешкек чорукту нептередиринге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң күчүлүг чөленгинжи, тайбың, демократия болгаш социализм дээш могаг чок демиселчи — Совет Эвилелин кошкадырынга кордал салып турарлар. Бодунуң сорулгаларының алыс утказын демократия болгаш кижиниң хосталгазының дугайында хоозун шуугаазыннар-биле чажырып чагбышаан, буржуаз пропаганда империализмниң улуска удур, реаксылыг политиказын мактаарын оралдажып турар.

Кажан мөлчүкчү аңгылар боттарының «демир болгаш хан», «кымчы болгаш манчы куужуур» политиказының дугайын, боттарының тергиидээшкининиң «алыс бүдүжүнден тура эргезиниң» дугайын медеглеп турган шаг-үе эрткен. Бистиң үевисте кедергей реакция безин хосталгага болгаш демократияга ынакшылын ыят чокка даңгыраглап турар. Америк империализм «демократия дээш демиселдиң» эрөңгей лозуңнары-биле шыптынып алган, Вьетнамның хосталгага ынакшылдыг улузунга удур дээрбечи дайынны чорудуп турары бадыткаа эвес деп бе? ГФР-де неофашистер боттарын база-ла демократтар кылдыр санаттынып турары кижи кайгаар элдептиг чүве эвес-тир.

Ревизионисчи идегеттер база антикоммунистиг пропаганданың салдарынга алыскан. Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнга, социалистиг күрүнениң конституция ёзугаар үндезиннеринге удурланмышаан, олар марксисчи-ленинчи өөредиг-биле чүүлдежир чүзү-даа чок «демократтыг социализмниң» чаа майыктарын чогаадып турарлар. Социализмниң чаа ревизионисчи майыктары оларның авторлары ону күзеп-даа база күзевейн-даа турза, улус массаларның ёзулуг эрге-ажыктарын чүгле хамаан чок чүве кылдыр көрүп турар күштерни эвес, харын база социализмге ажыы-биле удурланып турар реаксылыг күштерни бөлүглеп, оларга идиг берип турар.

Социалистиг чурттарның улустары коммунистиг партияларга ажылчы чоннарның эрге-ажыктарындан артык бедик чүве чок дээрзин боттарының дуржулгазынга бүзүрөп көрген. Оларның материал болгаш угаан-бодал талазы-биле хереглелдерин эң долу хандырары, социалистиг демократияны калбаа-биле хөгжүдерин хандырары, күрүнени эргелеп башкарарынга бүгү ажылчы чоннарны калбаа-биле кавриштирери — коммунистерниң күжениишкиннерин угландырган чүүлү ол, оларның ажыл-чорудулгазында кол чүве ол. Бүгү-ле чүвени — улуска, бүгү-ле чүвени — улустуң чаагай чоруунга!

Мооң-биле кады коммунистиг партиялар социалистиг тургузуушкунга кандыг-даа чедиишкиннер бедик организастыг болгаш сагылга-чурум чокта, улустуң мурнунга хамааты хүлээлгезин болгаш харыысалгазын медереп билир чорук чокта болдунмас деп чүвени барымдаалап турар. Социалистиг ниитилелде хосталга болгаш демократия буржуаз ала-чайгаарлаашкын-биле, социализмниң үндезиннерин тура тепсирин оралдажып турар анархисчи болгаш өске-даа экстремисчи идегеттерниң хөделиишкиннериниң хостуу-биле чүүлдежир чүзү-даа чок.

Марксизм-ленинизм келир чырыткылыг үеже кижи төрелгетенниң оруун ылаптыг тодараткан, бүдүрүкчү күштер көзүлбээн чечектелиишкинге чедер, ниитилел байлактары долу элбээн турар ниитилелдиң дугайында кижилериниң шагдан күзеп келген күзели боттаныр, Карл Маркстың илергейлээни-биле алырга, «кижи бүрүзүнүң хостуг сайзыралы бүгү кижилериниң хостуг сайзыралының негелдези болган турар» үе келир.

Николай ИВАНОВ,
Төөгү эртемнериниң кандидады.
(ПМА).

Өөренирин күзээннерге

Актастың № 35 профессионал-техниктиг училищези 1968—1969 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур. Дараазында мөргежилдерге өөредир:

1. Конструкциялар эптекчилери, дашчылар. Ол талазы-биле өөрениринге 15—16 харлыг оолдарны хүлээп алыр.
2. Штукатур-будукчу — 15—17 харлыг оолдар болгаш кыстарны.
3. Мебель чазаныкчызы — 16 харлыг оолдарны.
4. Чазаныкчы-бызаңчы — 15 харлыг оолдарны.

Училищеге 8 класс дооскан аныяктарны хүлээп алыр. Училищеге өөренир сургуулдарны халас чемгерер, идик-хөп болгаш общежитие-биле хандырар.

Өөренир хуусаазы — 2 чыл. Өөредилге 1968 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Училищеге киреде дараазында документилер негеттинер:

1. Шилиң алган мергежилин айыткан билдириишкинни директорнуң адынга чорудар.
2. Билинниң дугайында херечилел (бодун).
3. Ог-бүлезиниң дугайында чурттап турар черинден шынзылга.
4. Характеристика.
5. Кадыының дугайында шынзылга.
6. Автобиография.
7. 3×4 хемчээлдиг алды фото-чурук.
8. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел.

Паспортун боду эккээр.

Документини 1968 чылдың август 25-ке чедир хүлээп алыр. Документилерни Караганда областың Саранск районда Актастың № 35 профтехучилищезинче чорудар. Училищеге кыйгырткан соонда келир.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

КИНО

АВГУСТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Вера эмчи» 10, «Фантомас Скотланд-Ярдыга удур» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үймээнниг шивээ» 10, 12, 1.50, Маңаа васнежиктиг турдум» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Төрээн чуртундан ыракта» 2.30, «Ужуралдар диленчилери» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгазыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпур килдизиниң 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00971.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 15 ЧЕТВЕРГ № 191 (7034).

Өртээ 2 көп.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

АЛТАЙ ТАРААЖЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Алтайның тараажылары август 13-те баштайгы бир миллион гектар шөлдүң тараа культураларын кезип дооскан. Крайның ховуларында сула, арбай болгаш кызыл-тас тараан шөлдерниң бештиң бир кезииниң тараазы кестинген.

Алтайның колхоз, совхозтары чүрттүң мурнуу районнарының дуржулгазын ажыглааш, тараа кезериниң, бастырарының болгаш дажыглаарының мурнакчы аргаларын калбаа-биле ажыглап турар. Мурнуу-чүкүлерниң үлегерин өзугаар ам «Совет россия» совхозта дүжүт ажаап алырының комплексилиг транспорт бригадалары ховуларда ажылдап турар. Олар делгем хемчээлдиг кезер жатказарлыг, комбайннарлыг, автомашиналарлыг, хөвүдан савац чайлаар, аңгыс аңдарар аналарлыг болгаш илчирбе дугуйларлыг трактолар-биле дериттинген. Ажыл-ишти ынчалдыр организастаарга, тараа кезери биле бастырылганың аразы үзүктелбес, шаңга тараа чедирери саадавас болгаш келир чылдың дүжүдүнге черин дары үтда белеткеп ап болур.

Чаа дүжүт тараазын чүдүргеи автомашиналар крайның оруктарында элеваторларже дүн-хүн чок шуужүп турар.

АЖЫК КОНКУРС

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база Казах ССР-ниң 50 чыл оюнга уткуштур эң эки шин чогаалдарын тургузарының конкурузу Казахстанга август 13-те чарлаттынган. Ону республиканың Культура министерствозу болгаш Казахстанның чогаалчылар эвилели эрттирер. Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлели конкурска тиилээннерге тыпсыр шаңналдарны тургускан деп, КазТАГ-тың корреспондентизи Алма-Атадан дыңнаткан.

50 чыл болган

Иваново хоорайның ажыл-ишчилери Иваново-Вознесенскиниң политехникти институдун тургузар дугайында ленинчи декреттиң 50 чыл оюн демдеглеп турар.

Ивановоның ажылчынары боттарының дээди өредилге черинге 600 муң рубльди чыып берген, оон өредилге ажылынга, ниити чуртталга черинге, профессорларны квартираар-биле хандырарынга хоорайның эң эки бажыңнарын берген. Техникти баштайгы совет дээди өредилге чери 1918 чылдың октябрь 22-де дүүнгү ажылчыннарны, кызыл-армейжилерни, хөлөчиктерни өредири-биле хүлээп алган. Пөстаавы аргыыр уланыышкынның инженер-механика, химия, агрономия, тудуг болгаш социал-экономика факультеттеринге кичээлдер эгелээн.

Баштайгы совет дээди өредилге черинің 50 чыл оюнга тураскаатказ юбилейжи эртем конференциялары ам хоорайның бүгү институттарында эртип турар.

Сорук кирген

Рязань девискээринде Старожиловск районнуң эң эки ажыл-агыйларының бирээзи В. И. Ленин аттыг колхозунуң ховуларында тараа кезери кидин тулук. Бо чылдың дүжүдү тараажыларга өөрүнчүг: олар күрүнеге план ёзугаар 570 тонна тараа садар тургаш, 1130 тонналы сатказ. Артельдиң ажыл-ишчилери машиналарын картофель, чигир свёклазы, кырлыг-кара ажаап алырынга белеткеп турар.

— В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру—кайгамчыктыг хүнну хамыктың мурнунда ажыл-ишке эки түңнелдерлиг демдеглээр бис. СЭКП ТК-ның докталы улуг баштыңчының адын эдилээн көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери бистерге хей чүүлдерни дагзып турар — деп, ук колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ивая Егорович Балов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый продукциязын сайгарган, ажыл-агый миллион-миллион рубльдиң орулгазын хей чылдар дургузунда ап келген. Колхозчуларның шыдалдыг амыдыралы янчангаш бедип, капитал тудуг дыка калбарып турар. Суурга колхоз хөреңгизи-биле кыска үе дургузунда безин бир клубту, ийи каът школаны, чуртталга бажыңнарын тудкан. Ам көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигилерин болгаш башкылар чурттадыр чаэрби ийи квартиралыг бажыңның тудуу дооступ турар.

Доктаал үндурген

Украинаның КП ТК-зы ажылчынарның хуралдарын эрттиреринің болгаш белеткээринің практиказының, республиканың тудуг, будүрүлге черлериниде будүрүлгенің доктаамал ажылдап турар чөвүлел хуралдарының ажылының дугайында доктаал үндүрген.

Доктаалда улус ажыл-агыйының сорулгаларын шиитпирлээринге, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш социалистиг чарыштың калбартырында ажылчыннар хуралдарының политиктиг ужурдузазын, оларның ролюн бедидери эргежок чугула деп айтыкан.

Будүрүлгениң доктаамал ажылдап турар чөвүлел хуралдарының ажылын идепкейжидери, аңаа будүрүлге мурнакчыларын, чаартыкчыларын калбаа-биле кириштирерин Украинаның КП ТК-зы партия, профсөвиел организэциялары-ла дааскан.

Күчүлүг ГРЭС

Винница областың Тростянецк районунда Ладыжинск ГРЭС-ин тудуп эгелээн. Оон күчү-шыдалы бир миллион сес чүс муң киловатт болур. Электростанцияның кол корпузунуң таваа турар оңгарны күчүлүг экскаваторлар белеткеп турар.

(СЭТА-ның РАТАУ-нуң корр).

СОВЕТТИҢ СЕССИЯЗЫ

Советтиң сессиязы — депутаттарның күрүне ажыл-чорудулгазының чугула хевири, ниитилелдиң херектерин коллективтиг эргелеп башкарарының улуг школазы болур. Советтерниң ролюн нөдүрер, социалистиг демократияны улам ыңай сайзыраңгайыдар дугайында партияның сөөлгү чылдарда салган болгаш амыдыралга боттандырган хемчеглери Советтерниң күрүне эрге-чагыргазының органы болур улуг эргелерин ажыглаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп берген. Ол эргелерни бүрүнү-биле ажыглаары дээрге — хамыктың мурнунда сессияларның ажылын идепкейжидип, ону дээштиг болдурары болур.

Чер-чер Советтериниң эргелери улгаткан. Ооң-биле чергелештир ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү талааларынга хамаарышкан чаа айтырыгларны сессияларга чугаалажырын амыдырал негеп турар. Республиканың чер-чер Советтери боттарының сессияларын чогуур хуусаазында эрттирип турар. Ниитиниң малының баш санын өстүрер дугайында айтырыгны Улуг-Хем, Каа-Хем район Советтериниң сессияларынга, нөдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң байдалы болгаш ону улам сайзырадырының айтырыгларын Барыын-Хемчик, Тес-Хем район Советтериниң сессияларынга чугаалашкан. А Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем район Советтериниң сессияларынга школаларда өредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер, өзүп орар салгалды кижизидеринге хей-ниитиниң ролюн бедидер дугайында чугула айтырыгларны чугаалашкан. Амыдырал хандырылгага, колхозтарның, совхозтарның экономиказынга, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезинге, ажылчы чонның билдириишкиннерин, чагааларын көөрүнге хамаарышкан айтырыглар чер-чер Советтериниң сессияларының хүн айтырыынга база тургустунуп турар.

Сессияларга белеткел ажылдарын чамдык Советтер экижиткен. Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл, Каа-Хемниң Ильинка, Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Таңдының Кочетово, Чөөн-Хемчиктиң Чадаана, Бии-Хемниң Аржаан нөдээ Советтери сессияларны бедик дээнелге эрттирип турар. Кара-Хөл нөдээ Совединиң депутаттары сессияларның шиитпирлеринің төлевилелдери-биле баш удур таныжып, боттарының округтарының соңгучулары-биле сүмележип, доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелдерин дыңнап турар. Кижилер-биле сыры харылзаа Советтериң налбак активин сессия белеткелинге киириштирер арганы берип, аңаа тургускан айтырыгны бүгү тала-биле көрүп, эң шын шиитпирлээринге улуг идигни бээр. Депутаттарның сессияга идепкейлиин, саналоналга киришкенин саннар илередип турар. А чеже депутаттар сессия белетиелинге киришкени депутат хүлээлгени күүсеткениниң оон дудак чок чугула үнелели болур.

А Бии-Хем, Тожу, Бай-Тайга райнүүскомнары депутаттарның чүгле 66—67 хуузу олуржуп турда, район Совединиң сессияларын эрттирип турар. Чамдык Советтерниң депутаттары тургускан айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлээринге идепкей чок болуп турар. Бай-Тайга район Совединиң VIII сессиязынга капитал тудуг болгаш чагагайжыдылга айтырыын июнь айда чугаалашкан. Бо ажылдарның талазы-биле улуг четпестер районда бар. Депутаттар сессияга идепкейлиг киржип, бо талазы-биле шыңгыы айтырыгларны көдүрер ужуруг турган. Сессияны эрттиреринің белеткелин багай чоруткаңыннан санал-оналга киришкен 9 кижиниң чүгле чаңгызы район Совединиң депутады болган. Эрзин район Совединиң школаларда өредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер дугайында айтырыг чугаалашкан сессиязынга санал бергенниң аразында ол Советтиң депутады шуут чок болган.

Бүгү талалыг белеткел Советтерниң сессиязы шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң ёзулуг индири болурун хандыраар чугула негелде болур. Ол дээрге мурнунда хүлээп алган шиитпирлерниң, шүгүмчүлелдиг саналдарның, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезинің хыналдазы-дыр. Ол дугайын сессияга дыңнадыры—күүселденің хыналдазының дээштиг кевири, күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаарының, харыысалганы бедидериниң күштүг чепсээ болур. Бергеи саналдары болгаш күзелдери саазын нырынга артып калбайн, а практиктиг херектерге боттанып, ажыытыг болур дугайында бүзүрелди кижилерге арттырар ужуруг. Ындыг турбуже чамдык Советтер сессияларга үндүрген шиитпирлериниң шынарлыг болгаш дээштиг болурунга чогуур кичээнгейни салбайн турар. Таңды район Совединиң сессиязынга өзүп орар салгалды кижизидеринге хей-ниитиниң ролюн бедидер дугайында айтырыгны чугаалашкаш, хүлээп алган шиитпиринде бо талазы-биле хей-ниитиниң чорудар ажылдарын тодаргай айытпаан.

Кайы-даа Советтерниң ажылынга оон сессиялары кол черни эзлээр. Маңаа депутаттарның коллективтиг тура-соруу долузу-биле дүгжүр. Ынчангаш партияның Программазында, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның доктаалдарында Советтерниң сессияларының ролюн көдүрүп, аңаа тус-тус черлериң амыдыралында эң-не өйү келген чугула айтырыгларны тургузарының чугулазын айтып турар.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

СОРУЛГА БОТТАНЫР

Улуг-Хем районда көжүп чоруур механизастаттынган № 586 тудуг колонназы «Улуг-Хая» совхозтуң чугула тудугларын кылып, ажыглалга дужаап келген. Беш чылдың үшкү чылында будүрүлгениң болгаш чурттаалганың элээн тудугларын кылыры совхозтуң будүрүлге планында көрдүнген.

Дадар-оол Ондарович Самбуу удуртқан он ийи кижи составтыг тудугжу бригада совхозтуң төвү—Көк-Чыраа суурда чуртталга бажыңнары тудуп турар. Бригада чеди айларның дургузунда бирээзинге-ле ийи дээл шитти чурттаар беш бажыңны тудуп ажыглалга киирер тургаш, 11 бажыңны кылып дужааган.

Тудугжулар ам ийи квартиралыг ийи бажыңның тудуун хары угда чорудуп, ажылдың темпизин улам-на дүргедеткен. Оларның бирээзи ам удавас ажыглалга кирер, бирээзиниң ханазы хүн бүрү бедип, ажыл хайнымышкынныг чоруп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын тудугжулар танышкаш, социазиетиг чарыштың чалгын улам-на калбарткаш, боттарынга онаалшкан даалгаларны хуусаа бетинде күүседип, ажылдың шынарын бедидерин шиитпирлээнер. Тудугжулар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Б. Байыр-оол, Х. Суун-Ак, М. Доспан-оол, А. Байыр-оол, М. Билдей-оол олар чоруп турарлар. Бригада малчыннарга 5 чурттаалга бажыңы тудуп бээр, ол сорулганын күүсеттинери чугаажок.

О. ТАВАА.

Шөлдер чемиштидилгези

РАЙОННАР	күүсеткен хуузу
Каа-Хем	81,9
Бии-Хем	73,1
Чөөн-Хемчик	61,7
Кызыл хоорсовет	52,9
Тай-Тайга	51,1
Таңды	43,3
Барыын-Хемчик	31,4
Улуг-Хем	27,2
Өвүр	23,2
Тес-Хем	9,1
Эрзин	—
Тожу	—
Республика ниитизи-биле	51,7
Эрткен чылын мынчан турганы	32,4

Ханызы-биле таныжар, өөренир

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы үнгени-биле холбаштыр бистиң республикага кандыг хемчеглерни алырының дугайында кыска тайылбырны СЭКП обкомунуң Политчыдыышкын бажыңының эргелекчизи С. Сонамдан «Шыныың» корреспондентизи алган.

ТК-ның доктаалын партия организацияларынга чугаалажып көөр болгаш оон-биле холбаштыр мооң мурнунда алдынган социалистиг хүлээлгелерни база катап сайгарып көөрүн организастаар. Бо доктаал-биле холбаштыр көрүп келирге, хүлээлгелерге чаа чүүлдер немээри азы эргижираанын эде кылыры негеттинип кээп болур.

Чарыш ёзугаар алдынган хүлээлгелерни чүгле районнар, ажыл-агыйлар, бригадалар фермалар эвес, харын тус-тус кижилер аразынга улам тодаргай, чаз негелделерге дүүшкен турар кылдыр сайгарып, таарыштырар сорулга салдынган. Хуралдарга чугаалашкылазының соонда, доктаалды чоннуң ортузунга массалыы-биле тайылбырлаар, номчулгалар чорудар ажылды калбартыр.

Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүн уткуур талазы-биле чарыштың инициаторлары болган ажыл-агыйларда байыалдар кандыгыл, чаа доктаал-биле холбаштыр олар кандыг чаа хемчеглерни көрүп турарыл дээрзинче кичээнгей салыр.

Бо ажылды чорудуп тургаш, В. И. Ленинниң чогаалдарын, намдарын өөренир талазы-биле чер-черде байдал кандыг болуп турарынче онза кичээнгейни салган турар. Партия организациялары мону холга шуут алыр. Партийжи өөредилгениң чылы эгелээри биле, ТК-ның доктаалын партия чыдыышкынының бүгү звеноларының баштайгы кичээлдериниге өөренирин организастаар.

Оон-биле кады Культура бажыңнарының, клубтарның, библиотекаларның маңаа холбаштыр чорудар ажылдарын доктаалдың утка-шынарынга дүүштүрер төлээде, оларның мурнунда чогаатказ планнарын база катап сайгарып көөрү кердүнген.

Мынчангаш, бо талазы-биле бүгү ажылдар улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга боттуг кедүрлүүшкүнү болдурарынче угланган турар.

«ШЫННЫҢ» КОРР.

Коммунистиг күш-ажылдың республика типографиязының коллективи чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, чылдың ийиги чартыынын планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарлар. В. Горбунованың бригадазы эрткен ийи кварталдың планын ажыр күүсеткеш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, цехтер аразының шилчир выпелин доктаамал эдилеп, июльдуң планын 107 хуу күүсеткеш мурнакчы бригада боон санатказ.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы полиграфистерни улам сорук киирген. Олар будүрүлгениң күрлавырларын дилеп тып, кижи бурулу долу күш-биле ажылдаан тургун дээш, мергежилиг доктаамал бедидип турар.

ЧУРУКТА: бригаданың удуртукчузу В. Горбунованың (оң талазында) Л. Кязеваның чыскаарының дуржулгазын сүмелеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Ленинчилер мурнавышаан

Малга хоолулуг чем белеткээр талазы-биле чарышка чоокта чаа шилчиир Кызыл тукту чаалап алган Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери ам-даа мурнуку одуругаа хевээр чоруп турар. Август 13-ке чедир планның 53,3 хуузу күүсеттинип, 200 тонна эки шынарлыг сиген сарааттаттынган. Ам белеткезе чогуур 178 тонна сигенниң чоокку үеде доозар дээш бригадалар аразында социалистиг чарыш улам калбарган.

Монгуш Досумаага удурткан хойжу бригада бирги черни эзлеп, 80 тонна сигенни белеткээн. Ажыл-агыйда бо хүннерде 68 хол кадыры, 3 трактор агрегады ажылдап турар. Конторанның көдээ Советтиң коллективтери 20 тонна мал чемин белеткээн.

20-ге чедир доозар

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбыры сиген кезилдезинин планын бо хүннерде 94 хуу ажыр күүсеткеп, ук ажыл-агыйның түс-түс бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Ылангыя бо ажылга малчыннар идепкейлиг киржип турар. Хойжу Хертек Сериң-оол 15, эрткен чылын чаа малчыннап эгелээн аныяк хойжу Мөңге Өзер-оол 15 тонна сигенни өг-булезинин деми-биле белеткээш, сиген кезилдезин ам-даа үргулчүлеп турар.

Хойжу М. Өзер-ооллуң ажылга кызымаан хоочун малчыннар мактап турар. Ол бо чылын төрүүр түс хойга онаалтыр 103 хураганны, бир хойдан-на 2,1 кг дүктү кыргып алган.

Салбырның сигенчилери сиген белеткелиниң планын август 20-ге чедир доозар дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Х. СЕРЕКЕЙ,
совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

РЕЙД УДАВАС КЫШ КЕЛИР

Кызылдың школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кышка белеткели

Кышка бүгү таланыц эң хынамчалыг белеткелии чорудар үе—чай, «Шанааңны чазыйын септе, тергеңни кыжын септе» деп мерген сөстерде илереттинген чагыгны херек кырында канчаар күүсеткенил деп чүвени кыш хынап чедип келир. Август ай аттаныырына чедир хөй эвес хонуктар арткаи. Ынчангаш чай дургузунда кэндыг ажылдар чоруттуганыл, чүү чедир кылдынмазыыл дээрзин ам түңнеп көөр ой келген. Бистиң солуунуң рейд бригадазы найысылалдың уруглар албан черлери кышка кэндыг белеткелдигил деп чүвени хынап көрген.

Амгы үеде хоороио шугумунда 30 ясли-сад бар. Оларның иштинден ийи ясли-садтарга (№№ 17 болгаш 23) капитал септелге чорудары планнаттынган. Кылзө чогуур ажылдың хемчээли улуг болганын өөренип көргеш, № 17 ясли-садка септелгени февраль айда-ла эгелеп киришкен. Ийи корпустуң бирээзинге штукатураны бүрүнү-биле чаарткаш, электри дамчыдылгазын болгаш шалазын солаш, дозулаи дооскан. Аңаа уругларны хүлээп алыры белеп. А ийи дугаар корпуста септелге чүгле чаа эгелээн. Ооң хажаи доостуруп бөгүн тода чугаалазары берге.

Ясли-садтың септелгези-биле таныжып көрген соонда рейд бригадазының кежигүннеринге ийи айтырыг тургустунуп келген. Бирээде, септелгени февраль айда эгелээн хирезинде чүге мынчага чедир дооспааның? Ийинде, септелге бүрүи доозулган корпуска чүге уругларны хүлээп албазыл? Оларга карыылар бо: материалдар четпес, ажылчын хүш чогуур санында чедип хандыртынмаан. Ийиги айтырыгга карыы ясли-садтың кухнязының септелгези-биле холбашкан: чем белеткээр печкалар, продукт шыгжаар чер чок. Ындыг болганда уруглар хүлээп алырының кандыг-даа аргазы чок. Кухняда септелге чаа-ла чоруп турар.

23 дугаар ясли-садка септелгени июньда эгелээн. Чамдык ажылдарны кылган. Бистиң рейд бригадазының кежигүннери ол ясли-садка чеде бээривиске ында шып-ла шыпшың. Чүгле чаңгыс бызаңчы бар, оон оске кым-даа чок. Чүге ындыг апарганының ужурун билип алыр дээш Тыва септелге тудуг трезинин Кызыл участогунуң начальниги эш Самофалов-биле харылзашкан бис. Ол мынча деп харылаан:

— Ол ясли-садтың септелгезинге турган ажылчыннарны Доңмас-Суг чанында көвүрүг септелгезинче чорудупкан.

Ажылчыннарны бир объектиден өске объектиже көжүрер чорук Кызылда эвээш эвес. Доозулбаставаш туруп бээр тудуглар, ара соксаттынып калган септелгелер ында чоруктуң түңнелинде база тыптып келир.

Арткан бүгү ясли-садтарга агар септелгеии чорудары көрдүнген. Ону кылырынга түстүс ясли-садтарның ажылдакчылары, адаиелер эң идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Бо талазы-биле байдал кандыгыл? Бир эвес ниитизи-биле чугаалавар дээр болза, мынлыг: чамдык черлерде септелге доозулган, аскелеринде кидин түлүк, ушкуузиие чап чаа-ла эгелеп кирипкен.

Ам рейдиниң маршрүду-биле чоруп көрээлиер. 22 дугаар ясли (эргелекчизи В. Ивантеева). Бо коллективте он сес ажылдакчы бар. Ажаакчылар, кижизидикчи башкылар, повар болгаш техниктиг ажылдакчылар Валентина Ивановна Ивантеевага баштадып алгаш, септелгеже бир демниг кирген. Бир неделя хире үенин иштинде ясли-садтың иштин чугайлааш, шалазын, соңгаларының рамаларын будуп, печканы чаартып кылган. Кыллынган ажылдың шынарының дугайын чугаалавас аргажок. Кижи бүрүзү аңаа бар-лә мергежилии ажылган, шынап-ла септилдиң ханызындан кылганы илдең. Уран аргалар-биле будуп, шеверлеп турган хаиаларны болгаш дээвирлерии каастаан, бичии чаштарга таарымчалыг байдалды тургузар дээш бүгү-ле хемчегни ап турар.

9 дугаар ясли-сад. Септелге доозулган. Дозу чыды ам-даа читпээн өрээлдерде бичии чаштарның үннери база катап чаңгыланы берген. Септелгени эки шынарлыг чоруткан. Ылаигыя уруглар шөлүн чаштарның сонургалыгга таарыштыр чаартып кылган, 2 болгаш 13 дугаар садтарда кышка белеткел бүрүи доозулган.

20 дугаар ясли-садка бо чылын улуг септелге болбаан. Ынчалза-даа ооң ажылдакчыларынга кыштың чоокшулап олурары дүвүрээнии үндүрүп кел чыдар. Чүл дээрге, мооң мурнунда чылдарда бо ясли-садка дыка соок болу бээр таварылгалар чаңгыс эвес удаа болгулаан. Садты 26 дугаар квартадың котельнаязы чылыдып турар. Соок дынзып келири билек, изиг суг эвээжээр, оон туружук батареяларның суу доңгаш, чарлы бээр. Ооң чылдагаанын тыпкаш, эдерии амдыгаа чедир кым-даа оралдашпаан. Оон аңгыда бо-ла ясли-садтың суг дамчыдар системазында база четпестер бар. Бир эвес артып калган үенин иштинде ону чайлатпас болза, декабрының азы январының чыккылама соогу база катап бодукуң «чаныи» көргүзүп, эрткеи чылдарның кеземчелерин херекке албааны дээш бергелерге таварыштырып болур.

10 дугаар ясли-садта 170 уруглар туруп турар. Кол корпуска капитал септелге негеттинип келген. Ол дугайын ясли-садтың эргелекчизи эш Глушкова биске мынчаар чугаалаан:

— Эге баштай хоороно бистиң ясли-садывыста капитал септелгени июнь айда эгелээр бис деп аазап каан турган чүве. Уругларны паркта чайгы шөлче көжүрүпкен бис. Манап-ла турган, манап-ла турган. Сураг. Ам биске чугаалаи туравы-биле алырга септелгени сентябрьда эгелээр дээр. Амдыызында боттарывыстың ажылдакчыларывыстың күжү-биле аап-саап септелгени кылып турар мындыг бис.

Каа-Хем суурда хондур ажылдаар санаторлуг ясли-садтың ажылдакчылары бистиң кышка белеткел кандыгыл деп айтырывыска «септелгевис доозупкан бис» деп харылаан. Доозарын доозупкан. Ол дугайын көргеш дораан бүзүреп болур. Ындыг болзажок ажылды кылган шынары куду. Арыг-шезерии чедир сагывас чоруктар бар. Оон аңгыда канализация болгамчокла үрели бээр.

Рейдиниң маршруду найысылалдың хол магистрали Ленин кудумчузунда чаа туттуиуп турар ясли-садка кээп доозулган. Ол ясли-сад бо чылын ажыглаарга кирер. Бо хүннерде мында шеверлээр ажыл чоруп турар. Бир эвес тудугжу эрткен айларда дүрген темпилиг чорудуп турган болза, ол ажыглалга эрте кире берген турар «ийи». Ынчаи-даа болза тудугжулар «Сэзнэзиы» (24 дугаар квартада чаа ясли-садты ынчаар адаар деп биске хооронога чугаалаан чүве) сентябрьда доозарын аазап турар. Ынчан 140 бичии кызылчылар бо ийи каът бажыннын аас-кежиктиг ээлери аазар.

Кыжын бир кол негеттинер чүве—оттуглар чүүл. Ону чайын четчиги-биле курлавырлап алыры бир чугула айтырыг. Чамдык ясли-садтарның оттулар чүүл шыгжаар херимеринин иштинде токпак болгаш хөмүр-даш бар. Ынчалза-даа олар иниги байдалды долузу-биле көргүспейн турар. Хоорайның ясли-садтарынга план ёзугаар 1366,3 тонна хөмүр-даштыг болгаш 1050 кубометр токпактыг белеткээн турар ужуруг. А херек кырында сөөлгү киирген сан-түңнерни барымдаалааш алырга, хөмүр-даш чүгле 400 ажыт тонна, токпак ыяш 800 ажыг кубометр сөөртүнгеи.

Түңнелинде чүну чугаалап болуруи? Бирээде, эвээш эвес ажыл кыадыгаи деп дорт соглеп болур. Ийинде, ам-даа хейиу кылыры негеттинип турар. Баштайгы хар чазырында, башкы соок дүжеринге чедир ындыг-ла үр эвес үе арткан. Ону будүрүмчүлүү-биле ажыглап, бар-ла курлавырларны, ажылчы күштерни чөп ажыглап тургаш, кышка белеткелди ыяк кылып алыры чугула сорулгаларның бирээзи.

Рейд бригадазының кежигүннери:

Л. ГОРЕЛОВА, хоорононуң инспекторунуң хүлээлгезин күүседип турар, **В. КУЖЕЛЕВА**, Кызыл хоорай Совединиң депутады, **Г. МОНГУШ**, «Шыныың» корреспондентизи.

ВЛКСМ-ниң 50 чылынга уткуштур

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛДАРГА КИЖИЗИДЕР

Комсомолду удурүтүр талазыбиле Красноярский крайның партия организациязының ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Төп Комитеди бо чылдың майда чугаалажып көргеш, тускай доктаалды хүлээп алган. Комсомолчуларны болгаш аныяктарны совет улустуң революсчу, күш-ажылчы база дайынчы чаагай чаңчылдарынга кижизидеринин эргежок чугулазын ол доктаалда онзалап демделээн. Партияның салган бо чугула сорулгазын ярестиг күүседип турар комсомол организацияларының бистиң республикада аваш эвес. Маңаа чижек кылдыр Барыын-Хемчик районнуң комсомол организацияларының амыдыралындан болгаш ажылчорудулгазындан чамдык фактыларны көргүзүп болур.

Совет аныяктарның ынак башкызы болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш ленинчи комсомолдуң 50 чылынга төлептиг ужуражыр талазы-биле тодаргай хемчегларниң планын ВЛКСМ райкому база комсомол эге организациялары ажылдап кылгаш, амыдыралга боттандырып турар. Коммунистиг партияның база совет улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарының чаңчылдарынга аныяктарны кижизидери ол планда кол черни ээлеп турар.

Совет улустуң чаагай чаңчылдарына аныяктарны кижизидеринге улуг рольду партияның болгаш комсомолдуң политиктиг өредилгези ойнап турар болгай. Эрткен 1967—1968 өредилге чылында райониуң аныяктарының спортчу маргылдааларын әртирген. Анаа Ак-Довуракты болгаш «Большевик» кедээ ажыл-агый артелинииң комсомолчулары база аныяктары эң иденкейлиг киришкеннер.

Бо чылдың май 27-де районнуң аныяк тараажыларының слёдун, июнь 27-де—Совет Армияның хүрээленинге баар аныяктарның район чыыжын, июнь 30-де—революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарның аныяктар слёдун организастаан. Бо бүгү хемчеглер аныяктарны чаагай чаңчылдарга, социалистиг Төрээн чуртун, Октябрьның өдүртчаагай чаалап алышкынарын камгалаар ыдыктыг херекке кижизидеринге дээштиг салдарны чедирген. Революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарның 1968 чылдың июль 13—14 хүннеринде болган республика слёдунуң спортчу маргылдааларынга Барыын-Хемчик районнуң аныяктары бирги черни ээлээни таварылга эвес деп санап болурунуң барымдаазы бар.

Бүгү-эвилелдин комсомолчу тудугларының бирээзи —«Тыва даг-дүгү» комбинатның дериишкинииде Совет Эвилелиниң аку-дүмалышкы хөй националдыг өг-бүлезииниң янзы-бүрү нация өолдар болгаш кыстары ажылдап турар болгай. Ак-Довурак хоорайның орус, тыва, грузин, украин, хакас, белорус, армян, татар болгаш өске-даа националдыг өолдар, кыстарының интернационалдыг найыралының кежээлерин, митингилерин, хүндүлүүлерин база аныяктарын ВЛКСМ райкому болгаш комсомол комитеди әртирип турар.

Москваның автотранспорт орук тудуунуң институдунуң бөлүк студентилери болгаш башкылары Ак-Довурак—Абаза аразында орук тудуунга ажылдап турган. Ол студентилериниң аразынга дөрт вьетнам өолдар турган. Барыын-Хемчик районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның аныяктары америк агрессорларга удур чанышсыныш чок, шиитпирлиг демиселди чорудуп турар маадырлыг вьетнам улустуң болгаш өөң эрес-дидим аныяктарының төлээлекчилерин чылыы-биле утказынар. Вьетнам өөнүктериниң киржилгези-биле эрттирген аныяктарның интернационалчы найыралдыг улуг митингизи дыка солун болган.

Аныяктарны совет улустуң чаагай чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны «Большевик» колхозтуң, Ак-Довуракты болгаш «Шекпээр» совхозтуң комсомол комитеттери чорудуп турар. Ылаңгыя «Большевиктиң» комсомол комитеди (секретары Владимир Иргит) комсомолчуларның болгаш аныяктарның артель будурүлгезинге идепкейлиг киржилгезин чедип алган. Ол колхозтуң мал ажылында 27, тудугда—44, хөвүда—39 комсомолчулар бар. Оларның хөй нуруузу колхоз будурүлгезинге мурнакчы ролюн көргүзүп турар. Чижээ, саанчы Зоя Саая, тудугда Кекоол, хойжу Маадыр-оол болгаш өскелер-даа чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, артель будурүлгезииниң шалыпчылары болуп турар.

Күш-ажылдың салыпга-чурумун быжыглаарынче, хейниитиниң корум-чүрүмүн хандырарынче, аныяктарның коммунистиг, ыланғыя интернационалчы кижизидилгезиниң күштелдиреринче, марксисчиленинчи мировоззрениени, амыдыралдың болуушкуннарын ангының туружун ёзугаар көөр чорукту аныяк өскенниң мээ-медерелинче угладып синниктиреринге улганган ажылдарны колхозтуң ВЛКСМ комитеди болгаш комсомол эге организациялары чорудуп келген. Чаа өглөнгеннериң болгаш чаа төрүттүнгеннериң сесерлигин колхоз төвүнүң артыы талазында шыкта тудуп турган, а чаа өглөнгеннер болгаш чаш уругларның ада-иелери бир-бир ыяшты өл сесерликке тараап, ажаап, өстүрерин аныяктар боттарының хүралынга шиитпирлээн. Ам ында тарыттынган янзы-бүрү ногаан ыяштар улам көвүдеп турар.

«Большевик» колхозтуң партком секретары эш Очур, партбюро кежигүннери — артель баштаар черинии даргазы эш Шаалы, кедээ Совет даргазы эш Севээн олар ВЛКСМ комитединиң бирозунуң болгаш комсомолчуларның хуралдарынга доктаамал олуржуп, аныяктарның мурнунга илеткелдерни, лекцияларны кылып турарлар. Колхозта политиктиг эге школаның пропагандизи, колхозтуң кол бухгалтери коммунист эш Хомушку аныяктарның эстетиктиг уран чүүл кижизидилгезинге боттуг салыышкынын киирип турар. Колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары Отугаш Аколович Хомушкуның дөрт удуртулгазы-биле сөөлгү чылдарда В. Кок-оолдуң «Хайыран бот», «Самбажык» деп шиилерин, К. Кудажының—«Ыржым булун» деп чогаалын шиижиткеш, ойнап күүсеткеннер. Ол шиилерни «Большевиктиң» аныяктары чүгле районга эвес, харын-даа Кызыл хоорайга болгаш элээн каш районнарга ойнаанар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга телептиг ужуражыр даэш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, «Большевик» колхозтуң ажылышчылары бо чылдың баштайгы чартынга күрүнеге эът садар планын 106,6 хуу, сүт планын—140,2 хуу, дуктуун —126,6 хуу күүсеткен. Күш-ажылчы бо даэре түннелдерге артельдиң аныяктарының киирген үлүг эвээш эвес.

Революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарга аныяктарны кижизидер талазы-биле солун ажылдарны «Шекпээр» совхозтуң комсомол комитеди (секретары Куулар Отук-оол) парткомнуң дөрт удуртулгазы-биле чорудуп турар. Чижээ, ВЛКСМ комитединиң инициативазын ёзугаар бо чылын Совет Армияның хүрээленинге баарларны уламаринге тураскаатканы митингини совхоз төвүнге организастаан. Шериг баар аныяктарның мурнунга хоочун коммунист—Тывага революстуг болуушкуннарның идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи Саая Сайын-оолович Даржаа, партком болгаш ВЛКСМ комитединиң секретарлары, бюро кежигүннери база чамдык адаиелер митингиге чүве чугаалап, шериг баарларга чагыын берип, социалистиг Төрээн чуртун, совет кижилерниң тайбын күш-ажылын империалистиг дайынзырактардан камгалаары — ССРЭ-ниң хамаатты бүрүзүнүң эң-не ыдыктыг хүлээлгези дээрзин онзалап демделээннер. Совет Армияның хүрээленинге баарларның өмүнээзинден ол митингиге Борис Часкал сес алган, ССР Эвилелиниң Конституциязында (Үндезин хоойдузунда), коммунизм тургускуунуң мораль талазы-биле Дүрүмүнде, ВЛКСМ-ниң Уставында база Совет Армияның иштики албан дүрүмнеринде айыткан ыдыктыг хүлээлгелерни Төрээн чуртун, Коммунистиг партияның мурнунга эң-не шынчызы-биле күүседирин дангыраглаан. Совет Армияның хүрээленинден халажып чанып келгеннерни утказурунга тураскаатканы шак ындыг хевирлиг митингилерни база организастап турар.

СЭКП Тыва өбкомунуң 1968 чылдың август 1-де болган үшкү пленуму «Комсомолду удуртур талазы-биле областтың партия организациязының ажылының дугайында» чугула айтырыгны чугаалажып көргеш, делгеренгей доктаалды хүлээп алган. Коммунистиг партияның болгаш маадырлыг совет улустуң революсчу, күш-ажылчы база дайынчы чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды моон соңгаар улам ынай күштелдиреринин эргежок чугулазын пленумнуң ол доктаалында онзалап айыткан.

«В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткед дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чөөкта чаа хүлээп алган доктаалында мынчаар бижээн: **«Аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидерин, революсчу демиселге болгаш чаа ниитилелди тургузарынга олардың идепкейлиг киржирин В. И. Ленин аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп чораан.** Аныяктарга ёзулуг революсчу үзел-бодалдың хевирлеттинип тургустунган турарын, хоочун салгалдың ең байлак дуржулгазын оларның шиңгээдип алырын, коммунизмни практиктиг ажылга оларның удуртуга болдурун билириниң чугулазын ол демделген чораан... Медереллиг амыдыралче аныяктар кирип тура, партияның удуртулгазын ёзугаар адаларның оруу-биле чорун, революсчу чаңчылдарны уламчылап, бистиң ниитилелливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедип турарлар. Ленинчи комсомолдуң маадырлыг чартык чүс чылдыг төвүгүзүнге, революстуг демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкунуң бүгү-ле үечадаларында коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердингенин көргүскен бистиң аныяктарывыстың алдарлыг ажыл-херектеринге Коммунистиг партия, совет улус чорткаарланып турар».

А. ДУГЕРЖАА,
СЭКП Тыва өбкомунуң политиктиг чыдыышкын Бажыңының консультантызы.

Тайбың иштиң маадыры

Тыва АССР-ниң Көдээ ажылдыг министерствозу, көдээниң ажыл-ишчилериниң болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвидел өбкому, көдээ ажыл-агыйның эртемтехниктиг ниитилели бо чылдың март айда инектериниң сутказ чоруун бедидерин, эът угланыышкынныг малдарны өстүрерин, малдың өлүн хораар чоруун болдурбазын болгаш бир хойга онаштыр хөй кг дукуу кыргып алырын чедип алыр ковкурсту чарлаан. Бо талазы-биле социалистиг чарыш чер-черде калбарган. Республиканың бүгү малчынары инектериниң сутказ чоруун бедидер, хөй немелде деңзини алыр, чүс хойга онаштыр хөй кг дукуу кыргып алыр дээш кызын ажылдааның чартык чылдың түңнелдери хереченип турар. Эътким угланыышкынныг инек кадарчыларындан 28 кижи чартык чылда инек бүрүзүнден хонукта 600—1030 грамм деңзини чедип алган. Тес-Хем районнуң «Чолураа» колхозунда Эртине Серен-оолдуң көргүзүү 1030 грамм болган. Бо—чүгле районда эвес, республикада эки көргүзүг.

Ол ындыг чедиишкиннерни канчап чедип алганыл? Бир-ле дугаарында ооң ниитининг хереэнге бердингени, ол дээш бүгү күжүн салып ажылдааныың херечизи-дир. Тайбың иштин маадырлары... Оларны мүк-мүңү-биле санап болур. Олар бистер-биле кады чурттап, күш-ажылы-биле төрээн черин чечектелдир сайзырадып турарлар. Кижиниң күш-ажылга ынакшылы салым-чаяанындан эвес, тура-соруудан хамаарыр дээрзи билдингир. Чоокта ол мурнакчы малчынга чедип, ооң ажыл-ижи-биле таныжар аргалыг болган мен. Бо ак сеткилдиг, чазык-чаагай ажыл-чанныг кадарчы амгы үеде Шуурмактың серини оттуг черлериниң бирээзи Бай-Даг ужунда чайлаглап турар. Шуптаан мал чайлаглаарыга таарымчалыг чер. Ооң серини оттуг тайга-сыннарында, албек одар-белчиирлеринде чүзүн-бүрү малдар сүрүг чаптыла берген оттап чоруурлар. Долгандыр көргеш, бойдустуң чаражын кижи чугаалап ханмас. Ынчалзажок ол бүгү бойдустуң чурумалыңдан ажылшчи малчынның овур-ховири кажан-даа уттундурбас кылдыр онзаланып көстүр.

Элээн каш чыл бурунгаар Серен-оол боду ышкаш аныяк кыс-биле амыдыралды тудуп, чуртталганың шапкын агымнарынче шымнып, мал ажылында ам сес чыл чедип турар. Бо үе иштинде 448 бызааны семис-шырак кылдыр өстүргеи колхозунга дужаган. Бо чыпын ол төрээн алдан чеди баш инээнден алдан чеди бызааларны камгалап, онча-менди доруктуруп турар. Уйгу-чыдын чок, олут билбес бо кадарчыны, доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келгени дээш, колхоз баштаар чери макталшаналдарга чедирип келген. Кадарчының дузалакчызы, ооң кадайы коммунист Севилбаа Араптан район Советиниң депутады. Мурнакчылар слёттарынга Севилбаа доктаамал киржип, ооң шиитпир, докталдарын соңгуучуларынга чедирип, оларның негелде болгаш дилегларын ёй-шаанда хандырып бээр дээш чогуур черлерге ол айтырыгны тургузуп келген.

Серен-оолдарның бедик көргүзүглерни чедип ап турары оларның байлак арга-дүржүлгалыында, онзашкан ажылын эки билиринде. Кадарчылар инек төрүптерге хайдактап, ооң бызаазын өске инекке телдеп эмзирер арганы ажыглап турарлар. Ийи тел бызааны денге эмзиреринииң чугулазын олар билир. Часкы үеде төрээн инектерни баштай немелде чемнер-биле азыраап, ооң чоорту бызаазын эмзирип эгелээр. Төрүүр чеде берген инекти он хонук бурунгаар коданга үзүп алгаш, тургузу азыраары оларга чанчыл болган. Чаш бызааны иезинге кургадыр чылгадып, эмзирер мурнунда ижии аарыгларындан камгалаар биомицин деп эмни ижиртип алыр.

— Чаш бызааны чылыг оран-савага тургузуп база сигенни болгаш комбикормну чоорту чиртип өредири чугула. Сугну, дусту үргүлүү белеп тургузуп, немелде болгаш минералдыг чемнер-биле чемгерип, от-сигенниг черлерге бызааларывысты кадарын тургар бис деп. Серен-оол чугаалап орар. Мынчаар азыраарга бызаалар семис-чаагай болгаш болгай дайынчы чаңчылдарның 1968 чылдың июль 13—14 хүннеринде болган республика слёдунуң спортчу маргылдааларынга Барыын-Хемчик районнуң аныяктары бирги черни ээлээни таварылга эвес деп санап болурунуң барымдаазы бар.

Бүгү-эвилелдин комсомолчу тудугларының бирээзи —«Тыва даг-дүгү» комбинатның дериишкинииде Совет Эвилелиниң аку-дүмалышкы хөй националдыг өг-бүлезииниң янзы-бүрү нация өолдар болгаш кыстары ажылдап турар болгай. Ак-Довурак хоорайның орус, тыва, грузин, украин, хакас, белорус, армян, татар болгаш өске-даа националдыг өолдар, кыстарының интернационалдыг найыралының кежээлерин, митингилерин, хүндүлүүлерин база аныяктарын ВЛКСМ райкому болгаш комсомол комитеди әртирип турар.

Москваның автотранспорт орук тудуунуң институдунуң болгаш башкылары Ак-Довурак—Абаза аразында орук тудуунга ажылдап турган. Ол студентилериниң аразынга дөрт вьетнам өолдар турган. Барыын-Хемчик районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның аныяктары америк агрессорларга удур чанышсыныш чок, шиитпирлиг демисели чорудуп турар маадырлыг вьетнам улустуң болгаш өөң эрес-дидим аныяктарының төлээлекчилерин чылыы-биле утказынар. Вьетнам өөнүктериниң киржилгези-биле эрттирген аныяктарның интернационалчы найыралдыг улуг митингизи дыка солун болган.

Аныяктарны совет улустуң чаагай чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны «Большевик» колхозтуң, Ак-Довуракты болгаш «Шекпээр» совхозтуң комсомол комитеттери чорудуп турар. Ылаңгыя «Большевиктиң» комсомол комитеди (секретары Владимир Иргит) комсомолчуларның болгаш аныяктарның артель будурүлгезинге идепкейлиг киржилгезин чедип алган. Ол колхозтуң мал ажылында 27, тудугда—44, хөвүда—39 комсомолчулар бар. Оларның хөй нуруузу колхоз будурүлгезинге мурнакчы ролюн көргүзүп турар. Чижээ, саанчы Зоя Саая, тудугда Кекоол, хойжу Маадыр-оол болгаш өскелер-даа чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, артель будурүлгезииниң шалыпчылары болуп турар.

Күш-ажылдың салыпга-чурумун быжыглаарынче, хейниитиниң корум-чүрүмүн хандырарынче, аныяктарның коммунистиг, ыланғыя интернационалчы кижизидилгезиниң күштелдиреринче, марксисчиленинчи мировоззрениени, амыдыралдың болуушкуннарын ангының туружун ёзугаар көөр чорукту аныяк өскенниң мээ-медерелинче угладып синниктиреринге улганган ажылдарны колхозтуң ВЛКСМ комитеди болгаш комсомол эге организациялары чорудуп келген. Чаа өглөнгеннериң болгаш чаа төрүттүнгеннериң сесерлигин колхоз төвүнүң артыы талазында шыкта тудуп тургускан, а чаа өглөнгеннер болгаш чаш уругларның ада-иелери бир-бир ыяшты өл сесерликке тараап, ажаап, өстүрерин аныяктар боттарының хүралынга шиитпирлээн. Ам ында тарыттынган янзы-бүрү ногаан ыяштар улам көвүдеп турар.

«Большевик» колхозтуң партком секретары эш Очур, партбюро кежигүннери — артель баштаар черинии даргазы эш Шаалы, кедээ Совет даргазы эш Севээн олар ВЛКСМ комитединиң бирозунуң болгаш комсомолчуларның хуралдарынга доктаамал олуржуп, аныяктарның мурнунга илеткелдерни, лекцияларны кылып турарлар. Колхозта политиктиг эге школаның пропагандизи, колхозтуң кол бухгалтери коммунист эш Хомушку аныяктарның эстетиктиг уран чүүл кижизидилгезинге боттуг салыышкынын киирип турар. Колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары Отугаш Аколович Хомушкуның дөрт удуртулгазы-биле сөөлгү чылдарда В. Кок-оолдуң «Хайыран бот», «Самбажык» деп шиилерин, К. Кудажының—«Ыржым булун» деп чогаалын шиижиткеш, ойнап күүсеткеннер. Ол шиилерни «Большевиктиң» аныяктары чүгле районга эвес, харын-даа Кызыл хоорайга болгаш элээн каш районнарга ойнаанар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга телептиг ужуражыр даэш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, «Большевик» колхозтуң ажылышчылары бо чылдың баштайгы чартынга күрүнеге эът садар планын 106,6 хуу, сүт планын—140,2 хуу, дуктуун —126,6 хуу күүсеткен. Күш-ажылчы бо даэре түннелдерге артельдиң аныяктарының киирген үлүг эвээш эвес.

Революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарга аныяктарны кижизидер талазы-биле солун ажылдарны «Шекпээр» совхозтуң комсомол комитеди (секретары Куулар Отук-оол) парткомнуң дөрт удуртулгазы-биле чорудуп турар. Чижээ, ВЛКСМ комитединиң инициативазын ёзугаар бо чылын Совет Армияның хүрээленинге баарларны уламаринге тураскаатканы митингини совхоз төвүнге организастаан. Шериг баар аныяктарның мурнунга хоочун коммунист—Тывага революстуг болуушкуннарның идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи Саая Сайын-оолович Даржаа, партком болгаш ВЛКСМ комитединиң секретарлары, бюро кежигүннери база чамдык адаиелер митингиге чүве чугаалап, шериг баарларга чагыын берип, социалистиг Төрээн чуртун, совет кижилерниң тайбын күш-ажылын империалистиг дайынзырактардан камгалаары — ССРЭ-ниң хамаатты бүрүзүнүң эң-не ыдыктыг хүлээлгези дээрзин онзалап демделээннер. Совет Армияның хүрээленинге баарларның өмүнээзинден ол митингиге Борис Часкал сес алган, ССР Эвилелиниң Конституциязында (Үндезин хоойдузунда), коммунизм тургускуунуң мораль талазы-биле Дүрүмүнде, ВЛКСМ-ниң Уставында база Совет Армияның иштики албан дүрүмнеринде айыткан ыдыктыг хүлээлгелерни Төрээн чуртун, Коммунистиг партияның мурнунга эң-не шынчызы-биле күүседирин дангыраглаан. Совет Армияның хүрээленинден халажып чанып келгеннерни утказурунга тураскаатканы шак ындыг хевирлиг митингилерни база организастап турар.

СЭКП Тыва өбкомунуң 1968 чылдың август 1-де болган үшкү пленуму «Комсомолду удуртур талазы-биле областтың партия организациязының ажылының дугайында» чугула айтырыгны чугаалажып көргеш, делгеренгей доктаалды хүлээп алган. Коммунистиг партияның болгаш маадырлыг совет улустуң революсчу, күш-ажылчы база дайынчы чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды моон соңгаар улам ынай күштелдиреринин эргежок чугулазын пленумнуң ол доктаалында онзалап айыткан.

«В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткед дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чөөкта чаа хүлээп алган доктаалында мынчаар бижээн: **«Аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидерин, революсчу демиселге болгаш чаа ниитилелди тургузарынга олардың идепкейлиг киржирин В. И. Ленин аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп чораан.** Аныяктарга ёзулуг революсчу үзел-бодалдың хевирлеттинип тургустунган турарын, хоочун салгалдың ең байлак дуржулгазын оларның шиңгээдип алырын, коммунизмни практиктиг ажылга оларның удуртуга болдурун билириниң чугулазын ол демделген чораан... Медереллиг амыдыралче аныяктар кирип тура, партияның удуртулгазын ёзугаар адаларның оруу-биле чорун, революсчу чаңчылдарны уламчылап, бистиң ниитилелливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедип турарлар. Ленинчи комсомолдуң маадырлыг чартык чүс чылдыг төвүгүзүнге, революстуг демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле үечадаларында коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердингенин көргүскен бистиң аныяктарывыстың алдарлыг ажыл-херектеринге Коммунистиг партия, совет улус чорткаарланып турар».

А. ДУГЕРЖАА,
СЭКП Тыва өбкомунуң политиктиг чыдыышкын Бажыңының консультантызы.

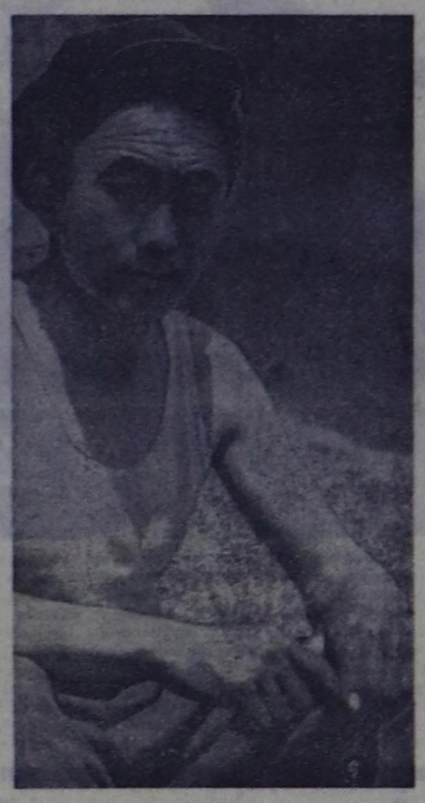

Геологтарның чымыжы

Чай болурга-ла, бистиң республикавыска экспедиция отрядтары хойу-биле келир. Тываның казымал байлаан шинчилеп тывар даэш геологтар каш чай улаштыр черге ажылдаарлар. Оларның кыаган ажылының түңнели кыжын лабораторияга шинчилелдерни үндүрген соонда илерээр.

Эрткен айның төнчүзүнде республиканың барыын талакы районнарының бирээзинде ажылдап турар экспедиция черинге чордувус. Кадыр сынарда геологтар турлааның келдивис. Ол партияның начальниги Виктор Дмитриевич Широкушин өөрү-биле мендилежип, ажыл-агыйының дугайын чугаалажып чоруй, эккелген почтазын үлеп эгеледи, дораан-на кижилер солунда баарды.

Экспедицияда үш отряд бар: топографтар, геофизиктер, казымал байлак шинчилекчилери. Эртен отрядтар дүүн кежээ дугурушкан маршруттарынче үнүптүлер. Казымал байлак шинчилекчилериниң отрядында он сес кижи бар. Оларның удуртукчузу улуг геолог Валерий Гаврилович Тюлькин өөрүн тус-тус бөлүктерге үскеш чорудуптуу. Бөлүк бүрүзүндө радиометристер бар. Оларның ап чоруур нарын хереклелери чер иштинде кандыг байлак барын, ооң курлавыры кайы хире дээрзин тодарады бээр.

Топографтарның ажылы база-ла чиик эвес. Шинчилел ажылдары чоруттунуп турар девискээрни чазыг чокка хемчээп, картага дүжүрер. Хөлеге чок көк чалым хаялар аразынга хүнзедир изиг хүн адаанга ажылдаары белен эвес. Ынчалзажок отрядтың топографтары Валентина Озорная биле Татьяна Полежлева хүлээнген ажылын эки күүседип турарлар.

Топографтарның соонда металлометристер чоруптарлар. Олар казымал байлак шинчилекчилериниң руда бар даэн черлерин казып тургаш, тывылган руданың хевирлерин тодарадып, тус-тус хаптарга савалзарлар. Кана, кайы хире ханы черге, кандыг янзылыг, курлавыры кайы хирел? деп айтырыгга металлометристер харыы бээр. Чоокку чылдарда бо черниң 60 хире участогунга руда тывылган, оларны аномалия деп адаар. Тывылган аномалияларның бирээзи курлавыр болгаш шынар талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган.

Руданың чер кырынга көстүп келген демдектеринче кичээнгей салыры онза чугула деп геологтар чугаалажыр. Маңаа бадыткал кылдыр бигке бир таварылганың дугайын партияның начальниги тоогуп берди.

Ол черниң хоочун ажылдыңы, Иргит Молдавай маңаа ол чыл ажыг үеде ажылдап келген. Бир-ле катап сонуургаан дажын ап алгаш, партия начальнигинге эккеп көргүскен. Ону топтап шинчилел көөрге, геологтарның каш чыл дилеп келген ховар металлының рудазы болган. Эш Молдавайның эккелген дажы үнелиг эртининиң чыдар черин айтып берген.

Геологтарның ажылдап турар черинге чоруурга, ажылдаар байтык, аңаа кылаштаары безин берге. Бичии-ле дүргеэзээрге, чүрек дүргеэзэр, тындынмас, агаар чедишпес. Чүге дээрге бо тайгалар далай деңиден барык үш муң метр бедикте турар.

Черниң болгаш ажылдың байдалы берге болзажок геологтар улам бурунгаарлап, чонга, Төрээн чуртка ажыктыг байлактарны ажыдып берип турарлар.

ЧУРУКТА: экспедиция отрядының ажылдакчызы Иргит Молдавай.

О. ГАВРИЛОВ.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Шиитпирни хүлээп алган

Эрзин районнуң харылзаа конторазының болгаш ооң тус-тус салбырларының ажылында четпестерни илереткен көдээ бижикчи эш Т. Д. Иргиттиң корреспонденциязы редакцияга келген, Ук корреспонденцияны хынап, хемчег алыры-биле ону Эрзин райкүскомче дамчыткан.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскомунга корреспонденцияны чугаалажып көрген болгаш харылзаа конторазының ажылында улуг четпестерниң бары хыналадаан илерээн.

Район иштинде телефон харылзаазы сөөлгү үеде үзүктелген, харын-даа республика төвү-биле телефон харылзаазы үстү бээр таварылгалар тургулаан. Колхозтар төптеринде харылзаа салбырының эргелекчилери — Будуң-Бажында Норзаева, Мореиле Деңзин, Бай-Дагда Долумажап олар күш-ажылдың сагылга-чурумун барымдаалавайн турар. Кадрлар-биле ажылды багай тургусканыңдан чартык чылда 4 телефонистер солушкан.

«Шаптыланган дарга» деп корреспонденцияда айыткан фактылар кондуунда шын болган. Харылзаа конторазының ажылынга удуртулганы кошкатканы дээш ооң даргалары эштер Д. Чөмбүрүк, Д. Кызыл-оол оларны райкүүском шыгыы сагындырган.

Колхозтар төптеринде харылзаа салбырларының ажылынга практиктиг дузаны чедирип, хыналаданы доктаамал кыдып турарын эштер Чөмбүрүк, Кызыл-оол оларга болгаш көдээ Советтериниң даргаларынга дааскан. Көдээ Советтериниң күүскомнарының, колхозтар баштаар черлериниң даргаларының бажыңнарынга, школа, эмнелге черлеринге телефонларны киирери-биле хереглээр чагыларны 1968 чылда ээ чоокку хуусаада белеткеп бээрин колхозтар даргаларынга хүлээткен.

Колхозтар төптеринде харылзаа салбырларының септелгезин 1968 чылдың сентябрь 1-е чедир доозарының хемчегларын алырын колхозтар даргаларынга база дааскан деп, райкүүском редакцияга дыңнаткан.

ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫҢЫҢ

Юбилейлиг чыл бистиң коллективиниске база улуг чаартылгаларның чылы болган. Эрткен чылдарның четпестеринден чогуур түңнелди кылгаш, 1967 чылда эртем-шинчилел ажылдарының угланыышкынын алаэн өскертккен бис. Эртем ажылдарының денелин бедидер сорулга-биле 1967—70 чылларда эртем-шинчилел ажылдарының тематиктиг планын ажылдап кылгаш, хөй темаларга шинчилел чорудар ёруктар чайлаан бис (мурнунда 16 тема турган болза, ам чүгле 6 тема бар). Станцияның эртем ажылдакчыларының болгаш шенелде ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң кужениишкиннерин колза ажыл-агый будурүлгезиниң бүгү алырларын хөгжүдери-биле холбашкан эң-не чугула айтырыгларны шиитпирлээринче угландырган.

1967 чылда чоруттуган 22 бөлүктүт 6 темага эртем-шинчилел ажылдарының кол-кол кезектери бо-дур:

— мыйыстыг бода малдың эътким болгаш сүткүр продуктулуун бедидери;

— варын, чартык нарын дүктү болгаш ындыг хойнуң эдин будурерин хөвүдедири;

— тараа болгаш мал чемн культураларның тарылга ээлчештирилгезин ажылдап кылыры болгаш өөренип көөрү;

— хөрзүнүү үндезини-биле болгаш часкы тарылга мурнунда болбаазырадырының системазын ажылдап кылыры;

— хаттың хөрзүн үрээринге удур демиселдиң аргаларын сайзыраңгайжыдары;

— чемишчидилгелер системазын ажылдап кылыры;

— одарларны болгаш сиген шөлдерин үндезини-биле болгаш бөдүүнүбиле экижидери;

— бөдүүн мал чемнерин белеткээриниң технологизын сайзыраңгайжыдары;

— тараа шөлү камгалаар ыяштар олургурунуң агротехниказын ажылдап кылыры;

— көдээ ажыл-агый культураларының үрезиннерин өстүрери.

Тематиктиг планның бөлүктерин өөренип көөрүн мал, чер ажылдарының, хөрзүн шинчилээриниң болгаш агрохимияның, мал чеми будурериниң, механизацияның, эге үрезин өстүреринииң килдистерн чорудуп турар.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ КИЛДИЗИ

мыйыстыг бода малга болгаш хөй ажылынга ийи угланыышкын-биле шинчилел ажылын кылып турар.

Мыйыстыг бода мал ажылы эътким болгаш сүткүр ийи бөлүккө чарлыр. Бирги бөлүккө симменталь инектерни калмык, герефорд, абердинь-ангуст уксааларының бугалары-биле хайнактаарының ажыктыын өөренип көөр, ооң үнген эң-не перспективтиг уксаанын салгалдарын бистиң республиканың төп районнарынга өстүрери-биле шилип алыр сорулганы салып турар. Эрткен чылын ук уксааларның 70 баш салгалын алган болгаш оларның продукт немелдезин, өзүлдезин шинчилел көргеп. Ол шинчилелдерниң көргүскени болза:

а) салгалдарның өзүлдези эки. Алды ай чедир назылыг эр молдургаларның бирээзиниң-не хонукта немелде деңзини 800 грамм ажып турар;

б) алды ай назыга чедир өзүлде үезинде эътким болгаш симменталь уксаалларның хайнактарының аразында көскү ылгал чок болган;

в) мал чеминиң 1 кг. чижеглеп саналн немелде деңзинге хамаарыштыр алырга, кыжын түс черниң мал чемни эң-не эвээшти чарыгдап турда, герефорд болгаш калмык уксааларның хайнактарындан эң-не хөй немелде деңзи алдыган. Герефорд уксаанын салгалдары эътким болгаш сөөкүр талазы-биле өскелериниден ажып турар болган.

Ийиги бөлүкке 1965—66 чылдардагы шинчилелдерге үндезилээш, ол бөлүкке хемчегларни ажылдап кылыр болгаш республикага симменталчыткан инекти өстүрерин сайзырадыр сумелерни бээр сорулга салдынган. Ук бөлүктүң шинчилел ажылдарының түңнелдерии ам парлаттынып үнүп турар «Тывага сүткүр мал ажылын хөгжүдериниң оруктары» деп номчугаштa бижээн. Ында 9 хире эртем ажылдары кирген.

Хой ажылының талазы-биле шинчилел ажылын база ийи бөлүктеп чорудуп турар: бодүүн дүктүг болгаш хайнак хой ажылын калбартырыныр дээштиг системазын ажылдап кылыры, хой ажылының эътким-дүккүр продуктулуун бедидери, а база ол ышкаш ажаалданы болгаш чемгерилгени экижидип турган, эът-тиг болгаш дүктүн шынарын экижидери.

Бирги бөлүкке «Элегес» совхозтуң болгаш станцияның шенелде ажыл-агыйының хой кодининарын шинчилеп турган. Орта хойларның эр-кыс, назы-хар бөлүк ажы-биле элээн каш чыл улаштыр дүк кыргылдазын, ары: дүк үнерин, хойларның чыл ажы-биле класс составының өскерлирин, дүгүнүү узуунун, эр, кыс, назы-хар бөлүк ажы-биле дириг деңзизин, я ол ышкаш аңгы-аңгы үелерде төрээн чаш хураганнарның төрүмелинден кыштаглаашкын үезинге чедир өзүлдезининң дириг деңзизин шинчилел көрүп турган. Ол шинчилел ажылдарынга үндезилээш, мындыг түңнелдерни кылган бис:

1. «Элегес» совхозтуң хойларының дүккүр продуктулуу ам-даа куду (кыс хойнуң дүгү ортумаа-биле 3,5—3,8, будурүкчү кошкарныы—7—8 кг.) болгаш дириг деңзизи улуг эвес (кыс хой 43—44, будурүкчү кошкар 70—80 кг).

2. «Элегес», «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтарның болгаш өске-даа ажылагыйларның дуржулгазы Тываның төп районнарынга нарын дүктүг хойларны чедишкинниг өстүрүп болурун көргүзүп турар.

3. Красноярск уксаанын хойларын дуржулга станциязының шенелде ажыл-агыйынга өстүрүп келгенинин дуржулгазы ук уксаанын хойларын республиканың ол-ла районнарынга чедишкинниг өстүрүп болурун хереченээн.

4. Тывага нарын дүктүг хой ажылының чедишкинниг хөгжүдерииге «Элегес» совхозтуң болгаш станцияның шенелде ажыл-агыйының үндезинниге бодунуң тускайлаң баазазын тургузары чугула.

Алган салгалдарның хураганнарын деңзилээр болгаш дугаарлаар ажыл станцияда амгы үеде чоруун турар.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ КИЛДИЗИНИҢ ажылынга т

БАШТАЙГЫ КОНГА УДАВАС

Тудуглар болгаш одалга

Бистиң чуртувуска бүгүнниитиниң оргумак өөредилгезин амыдыралга боттандырары, 1970 чылга чедир бүгү-ниитиниң оргумак өөредилгезинче чоорту шилчиир сорулга салдынган. Чаа школаларны немей тудары чүгүлә сорулга апарган. Бистиң республиканың бо чылын школа тудуушкунунга көрүнүнген капитал салыышкыны эрткен чылга бодаарга 820 мун рубльге азы 55,4 хуула хөй болган. Школалар, уруглар садтары, интернаттар болгаш башкылар бажыннарының тудуунга күрүне барыкла 3 млн. хире рубльди тускайлаан турган.

Ам 1968—69 өөредилге чылы эгелээринге чедир ийи неделя арткан. Бо хүннерде күрүне комиссиялары школаларның, интернаттарның кайы хире белениң бүгү талазы-биле хынап көрүп, хүлээп ап эгелээн. Чаа өөредилге чылының эгезинге чедир 7 чаа школаларны ажыгдалга киирери көрүнүнген турган. Оларның аразындан 160 кижи өөренир Ырбан школазы (Тожуда) ажыглалга кирген. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң Ийме, Бажың-Алаак школалары чаа өөредилге чылынга белен. 320 кижи өөренир Мугур-Аксы школазы сентябрьда доозугур. Чаа тудугларның аразында Бай-Хаакта 560 кижи өөренир чаа школа тудуу бо өөредилге чылының эгезинде база-да ажыглалга кирбес дээрзи билдингир апарган. «Тыва көдээтудуг» трестиң № 585 механизастаттынган колонназы ук тудугну оожум темпилиг чорудуп, шинчээстее чогуур 230 мун рубльдиң үүгле 30 мунун ажыглаан. Ук тудугга эрткен чылын көрген хөрениниң база долуулуу-биле ажыглап шыдавайн келген, бо чылын байдал база ындыг артып турарын чүнүн-биле тайылбырлаарыл?

Республиканың 173 оргумак, сес чыл болгаш эге школаларындан август 1-те чедир 89 школа өөредилге чылынга белен турган. Оон баар арткан үениң дургузунда элээн хөй школалар өөредилге чылынга белеткел ажылдарын дүргедеткени чугаажок.

Одалга айтырыы база чүгүлә. Республиканың школалары одаар ыяжының 95 хуузун белеткеп алган, оон 63 хуузу школалар чанында дужуртунган. Хөмүр даштың 41,5 хуузу сөөртүнген. Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем районнарның школалары одаар ыяштың барык колдуун школа чанында дужурген. Школаларга одаар ыяш сөөртүлгези Өвүрнүң школаларында эң оожум чоруп турарын айтыр херек. Дужут ажаап алыышкыны дээш еске-даа чугула кампанияларның түлүк үези келбээнде школа бүрүзүнүң одаар ыяш хандырылгазын түс-түс ажыл-агыйлар шапкынчылары чүгүлә. Кыш, соок база удавас болтай. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары школаларга ыяш сөөртүлгезин бичии-даа соңгаарлатпаза чогуур.

Сорулгалар чаа

Школаларга өөредилге-кижизидилге ажылын чаазы-биле чорударын чоокта чаа бооп эрткен башкыларның Бүгү-авилел съездизиниң шиитпирлеринде чүгаалаан турар. Бо өөредилге чылында Кызылдың бүгү школаларының бирги классчылары эге школаның чаа программазын ёзугаар — үш чыл хуусаалыг өөренир. Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның школаларына белеткел класстарын (шупту 45) чаа өөредилге чылында ажыдар. Школага кээр мурнунда ясли-садтарга турбаан уругларны бирги класска өөренирингe белеткээринге ол улуг ужур-дузалыг. 1969—70 өөредилге чылында республиканың бүгү эге класстары чаа программа ёзугаар өөренип эгелээр. Белеткел класстарынга ажылдаар башкылар тускай курска өөренип эрткен.

Бо чаа өөредилге чылында география, даштыкы дыл, литература (10 класс), физика (6 класс), химия, биология, обществоведение ышкаш эртемнерниң башкылаашкынын чаа программа ёзугаар чорудар. Үстүнде көргенивис эртемнерниң башкылары барык шупту-зу тускай курстарны республиканың башкылар билии бедидер институдунуң чанында бо чайын эрткен. Ол ышкаш химиктер Кемеровога, биологтар Красноярскиге чайгы курстарны өөренип эрткен.

Чаа программаже шилчилгени организастыг чоруткаш, кол-ла үүл — өөредилгениң шынарынче сагыш салза чогуур. Бо болгаш өске-даа чугула сорулгаларны бистиң башкыларывыс ак сеткилдиг күүседир болза, школа бүрүзүнүң өөредилге-кижизидилге ажылы бедик деңнелдиг, билиг ханы болур.

Кадрлар айтырыы

Республиканың школаларынга ортумак тускай болгаш дээди эртемниг башкы кадрлар чыл бүрү немежип турар. Бо хүннерге чедир Тула, Воронеж, Улан-Удэ хоорайларның башкы институттарын дооскан 85 хире аныяк башкылар бисте чедип келген, республиканың кайы-бир школазынга ажылдап эгелээринге белеткенин турар. Соруга үүл дээрге аныяк башкыларга таарымчалыг байдалларны тургузары болур.

Кызылдың өөредилге черлерин доосканнар-биле кады шупту 179 башкы ажылдаарыбиле чоруткан. Оларның аразында орус дыл, математика база даштыкы дыл башкылары бар. Аныяк башкыларның ажылдаар коллективтери өөредилге чылының баштайгы хүннеринден-не практиктиг арга-сүмени оларга көргүзүп, бүгү талазы-биле дузалаары чугула.

Төп областардан бистиң школаларывыска чыл бүрү хөй башкылар кээп турар. Ынчалза-даа оларның хөй кезии чаңгыс өөредилге чылы арттыргеш-ле дедир чоруп турары таарымча чок. Кол үүл—башкыларның амыдырал байдалынга таарымча чок чоруктуң уржуундан олар чоруп турар. Ылангыя Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин дээш еске-даа районнарның школаларынга ажылдап барган аныяк башкылар (төп областардан келген) чылдың чыгыы солуужуп турар.

Башкы кадрларның солчур чоруу өөреникчилерниң билиинге багай салдарлыг. Чылдын-на бир аңгы башкы башкылаан класстың өөреникчилериниң билии кошкак болуру фактылардан илдең. Ынчангаш бо өөредилге чылында ажылдап барган аныяк специалистерге боттуг дузаны түс-түс школалар удуртукчулары, оларның ажылдаар коллективтери көргүзери чугула.

Б. ДИРЧИН.

ВОРОНЕЖ ОБЛАСТЬ. Острогожск районнуң ховуларында ийи муң хире механизаторлар ажылдап турар.

Острогожтуң культура бажыңының «Тараавысты аар, тараавысты» деп чечен аттыг агитбригадазы тараажыларга үргүлчү аалдап келир. Дүжүт ажаап алыры эгелээнден бээр ол бригада сонуургануулуг утка-шынарлыг көргүзүглер кылбышаан, районнуң барык бүгү ажыл-агыйларынга чораан.

Тараажыларны кооператив садыының ажылдакчылары база утпас. Олар хөөв турлагларынга үлетпүр, аъш-чем барааннарын үргүлчү чедирип бээр.

ЧУРУКТА: Коминтерн аттыг колхозтуң механизаторларынга келген ном автолавказы.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА СЛОВАРЬ

Тыва ном чыыкчыларының полказы база бир чаа ном-биле баяан: улуг хемчээлиг «Тыва-орус словарыны» Москвада «Советская энциклопедия» деп ном үндүрер чер чоокта чаа үндүрген. Ында 22 мун хире тыва сөстер кирген.

Ук словарыны хөй авторлар чыып тургускан. Бо ажылга Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң дыл, бижик секторунуң ажылдакчылары филология эртемнериниң кандидады Д. А. Монгуш, З. Б. Арагачи, М. Д. Биче-оол, М. Х. Сарыкай, Я. Ш. Хертек, эртем кандидаттары Х. С. Алдын-оол, Р. Р. Бегзи, Г. Ф. Бабушкин, чогаалчылар болгаш журналистер Ю. Ш. Күнзегеш, А. Ч. Кызыл-оол, Б. Л. Ондар база К. Х. Оргу, С. Н. Чамаева, А. К. Делгер-оол олар киришкен. Словарының эртем талазыбиле редактору ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының дыл шинчилээр институдунуң түрк дылдар секторунуң эргелекчизи филология эртемнериниң кандидады Э. Р. Тенишев болур.

Чаа «Тыва-орус словарьда» амгы литературлуг тыва дылдың сос курлавыры болгаш хереглеттингир тускай термин сөстер кирген. Оларга эртемтехника, политика, көдээ ажыл-агый, медицинаның тускай терминнери хамаарыжыр. Ооң-биле чергелештир литературлуг дылда дүүшкек сөстери чок чер-чер чугааларындан онзагай сөстер болгаш шаандакы амыдырал-биле холбашкан эргижирээн сөстер база-ла словарьда кирген. Словарьда Тыва АССР-де чер аттарының даңзызын кошкан.

З. БОРААНДАЙ.

Чугаажок күүсеттинер

Улуг-Хемниң Шагаан-Арыгда кажуп чоруур механизастаттынган № 586 тудугжулар бригадазы бо хүннерде «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында чаңгыс аай чуртталга бажыңнарының тудуунда ажылдап турар.

Аныяк коммунист Д. Дунгар-оолга башташкан тудугжулар бригадазы салбырның ажыл-ишчилерингe 4 аал ишти чурттаар 2 бажыңның тудуун бүрүн доосшаш, ажыглалга дужааганнар. Ам удавас база ындыг бир чуртталга бажыңын ажыглалга киирериниң кырында.

58 харлыг коммунист Т. Давваа тудуг ажылынга 20 ажыг чыл ажылдап, бо үениң дургузунда бодунуң арга-дурумчалгазын эшвөрүнге, аныяк тудугжуларга күзелдиг-биле айтып берип келген, мурнакчы тудугжуларның бирээзин. Ол ышкаш Дөпхораа, Шойдак, Мартына, Бүрбү олар хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга база Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бригаданың кежигүннери социалистиг чарыштыг калбартнан, сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Каа-Хемниң «Тиилелге», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтарының ыйгырыын детиип, чоокку хүннерде ажылдап турар салбырынга 20 тонна сигенни, 30 тонна будук-бүрү мал чемнерин белеткээр деп шиитпирни бригаданың кежигүннери хүлээп алган. Ажыл-ишчи тудугжуларның хүлээлгези күүсеттинер дээрзи чигзиниг чок.

В. ДИМИТ.

ТҮҢНЕЛДЕРИ

аңдарган шөлдерни аңгы-аңгы хуусаалларда (май 5 база 20-ден, июнь 5 база 20-ден, июль 5 база 20-ден) янзы-бүрү арга-биле аңдарган (аңаа үлдүредири, ширнин аңдара октавышаан үлдүредири, ширнин аңдара октавайн үлдүредири) үлдүретпишаан чазын аңдарары, катап аңдарары. Бо чылын ол шөлдерни Саратовская-29 сорттуң кызыл-тазы-биле тарыыр болгаш түңнели чыл төнчуүнде көстүр.

АГРОХИМИЯ БОЛГАШ АГРОПОЧВОВЕДЕНИЕ КИЛДИЗИ 1967 чылда тематиктиг планның дараазында дөрт бөлүктерин шинчилеп ажылдаан.

Дөртку бөлүкке «Тыва АССР-ниң хову зоназынга хөрзүнүү хаттың үрээринге удур демиселдиң аргаларын экижидери» деп темага дараазында 3 шенелдени чоруткан:

1. Күзүн аңдарган черни болбаазырадырының аргалары;

2. Аңдарган дилиндектиң калбаан шинчилээри;

3. Чайын аңдарган черни болбаазырадырының аргалары.

Эрткен чыл чаашкыныг болганыбиле колдуунда ширнин аңдарар арга-биле аңдарган шөлдерге болбаазырадылга ажылдарын шенеп турган (кызыл-тастың бир газынган-на немелде дүжүт 3,9 ц. болган).

«Холуй тарыыр сигеннерни шилип алыры болгаш хөрзүнү хатка шоолуг үрелбээн шөлдерни курруктарының агротехниказын ажылдап кылыры» деп бөлүкке житняк, люцерна, пырей, донник сигеннерни холуй тарыырынга шилип шенээн болгаш ындыг шөлдерниң (ширнин аңдарып база аңдарбайн тарып) болбаазырадырының аргаларын көргеш.

«Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерниң хөрзүнүү чазгайжыдарынга болгаш тарылга ээлчештирилгезин экижидерине салдары» деп бөлүкке тарылга ээлчештирилгезиниң бүрүн эгелдезин чорудар ажылды эгелээн. Чайын аңдарган, кызыл-тас чажар шөлге ук чемишчидилгелерни төккен. Бо шенелде ажылынга ол ийи чемишчидилгелерни кады ажыглаар, база өдекти ол бодун болгаш минералдыг чемишчидилгелербиле кады ажыглаар арга-биле чорудуп турар.

Фосфор чемишчидилгелериниң янзы-бүрү хөрзүнде барын тодарадыр дугайында бөлүкке эрткен үш чылдарның шинчилелдериниң түңнелдерин көрүп турар. 30, 60, 90 кг фосфор чемишчидилгелерни № 45 фонга 15, 22, 32 миллиграмм фосфор кислоталыг үш участокка төп шенээн. Дүжүтке ээ-не хөй немелдени 60 кг фосфор чемишчидилгени төккен шөл берген, 30 миллиграммдан хөй фосфор кислоталыг шөлге ук чемишчидилгелерни төккен. Бо шенелде ажылдаан сөөртүп чедирилгезиниң экижидерине салдары» деп бөлүкке тарылга ээлчештирилгезиниң экижидерине салдары» деп темага дараазында 3 шенелдени чоруткан:

1. Күзүн аңдарган черни болбаазырадырының аргалары;

2. Аңдарган дилиндектиң калбаан шинчилээри;

3. Чайын аңдарган черни болбаазырадырының аргалары.

Эрткен чыл чаашкыныг болганыбиле колдуунда ширнин аңдарар арга-биле аңдарган шөлдерге болбаазырадылга ажылдарын шенеп турган (кызыл-тастың бир газынган-на немелде дүжүт 3,9 ц. болган).

«Холуй тарыыр сигеннерни шилип алыры болгаш хөрзүнү хатка шоолуг үрелбээн шөлдерни курруктарының агротехниказын ажылдап кылыры» деп бөлүкке житняк, люцерна, пырей, донник сигеннерни холуй тарыырынга шилип шенээн болгаш ындыг шөлдерниң (ширнин аңдарып база аңдарбайн тарып) болбаазырадырының аргаларын көргеш.

«Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерниң хөрзүнүү чазгайжыдарынга болгаш тарылга ээлчештирилгезиниң экижидерине салдары» деп бөлүкке тарылга ээлчештирилгезиниң бүрүн эгелдезин чорудар ажылды эгелээн. Чайын аңдарган, кызыл-тас чажар шөлге ук чемишчидилгелерни төккен. Бо шенелде ажылынга ол ийи чемишчидилгелерни кады ажыглаар, база өдекти ол бодун болгаш минералдыг чемишчидилгелербиле кады ажыглаар арга-биле чорудуп турар.

Фосфор чемишчидилгелериниң янзы-бүрү хөрзүнде барын тодарадыр дугайында бөлүкке эрткен үш чылдарның шинчилелдериниң түңнелдерин көрүп турар. 30, 60, 90 кг фосфор чемишчидилгелерни № 45 фонга 15, 22, 32 миллиграмм фосфор кислоталыг үш участокка төп шенээн. Дүжүтке ээ-не хөй немелдени 60 кг фосфор чемишчидилгени төккен шөл берген, 30 миллиграммдан хөй фосфор кислоталыг

Баштайгы чылдың өөрүшкүзүү

Чер чоорту чырыза-чырыза, даң адып келген. Чоок кавы сыннар баштарынга хүннүң баштайгы хереллери ойнай берген. Шан-Аксында бир өгдең оң холунда чүген тудуп алган кижи үнүп келгеш, улуг хой кажаазын бир эргилдир кылаштаап келген. Хойнуң хөй кезии ам-даа чытпыпаан, ийи-чаңгыс хойлар туруп келгилээн, ынай-бээр харанып, оожум кегженип каап тургулаан.

— Бөгүн аяс хүн болур-дур. Изиг дораан дүжүп келир чадавас. Хойну эрте ажыдыптыкар. Мен изиг дүшкүже кадаргаш келийн — дигеш, ол чогум өгже-даа кирбейн, эжиин ажыткаш кадайынга чугаалаш, ынаар, аал коданындан озалаш өртеп каан аъдынче углай базыпкан. Аъдынга чедип келгеш, хараган дөзүнге каапкаш барган эзерин эзертээш, эртенги одарже үне берген хоюнуң соонче оожум шошкудуп чорупкан. Оң бөдүүн болгаш харысалгалыг хойжу ажылы хүннүң-не ынчаар эгелээр. Ол хойжулап ажылдаа-ла чыы чедип чоруур. Валерий Мунзукович хоюн доктаадым, болуп каапп, аъдындан дүшкеш, таакпылай берген.

Хойжу болуп ажылдаан чылының бирги чазы аңаа уттундурбас. Ам база-ла оң караанга часкы күш-ажылчы хүннери кестүп келген: март айның ортан үезинден эгелеп хойлар хураганнап эгелээн. Баштайгы ийи-үш хүннерде чүгээр болган. Хүнде дөрт—беш хөй оолдаар туроа-даа, ажылынга четтигип турганнар. Каш хонганда бергедээн: бир хүн он, он беш хөй оолдаар. Ажыл бачым, чай чок. Чаа төрүттүнген хураганнарны иелеринге эмзирер, дугаарлаар, аңгылап үзер дээш, ажыл-ла хөй. Чамдык хойлар хураганын хозар, дезип маңнаар. Ынчангаш оларга хураганын чагыштырар, доотпалап алзыр-даа ужурга таварыжыр. Черле ынчаш малдың чаш төлүнүң баш саның хоратпас дээн күзел-чүткүл, харыысалга белээн. Харын-даа Хайырлыгда кыштаа-даа, бажыңы-даа хондур-дүндүр кывар электриниг чырыктыг болгаш аки. Оон башка бир дугаар чылында ажылдап турар хойжу өг-бүлеге хураганнар ажаан доруктурары, оларны дилеп тывары дыка берге. Хойнуң түлүктүг оолдаашкыны эрткен. Малчын Валерий Мунзукович Баданның мурнунга чаңгыс соруулга — хөй-ниитинин малын онча-менди азырап, доруктурар деп айтырыг туруп келген. Ол бергелерни кыымак, ажыл-ишчи өг-бүле ажып эрткен.

Ажылдың эгези кандыгыл. төнчүзү база ындыг болур деп чугаа бар. Валерий Мунзукович биле Маңдыл Авыдаевна Баданнар бо чылын чүс хойга онааштыр 98 хураганны камгалап алган. Хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргын алыр дээнин ажыргаш, 800 грамм дүктү аазаанындан хөйнү кыргып алган.

Хойжу өг-бүле бирги чылында ындыг чедиишкинниг болуп, төрөөн артели — Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунда мурнакчы хойжуларның санында киргеп. Ол колхозта хамаан чок, харын Каа-Хем районда ады-сураа алгаан, дуржулгалыг хойжу Наадын Самбуу-биле барык дең чыгыы көргүзүүлерлиг болганы баштай хойжулап турар кадарчының улуг күш-ажылчы чедиишкини болган. Күш-ажылчы ол өг-бүле партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижии база өртектиг бараан-биле шаңнаткан.

Мурнакчы хойжу-биле чоокта чаа ужурашкан мен, бодунуң ажыл-ижинин дугайында хөйнү-ле хөөреп чугаалаан. Оң кадайы Мандыл Авыдаевна Бадан эрткен 1967 чылга чедир колхозка саанчылап келген. Чеди чыл иштинде саанчылап келгеш, төрөөн колхозунга муң-муң литр сүттү саап, районга мурнакчы ажылдыг, бедик көргүзүглүг саанчыларның одуруунга чедир өскен. Коллектививинге мактадыг, хүндүткелдиг кижи апарган. Саанчының нарын болгаш берге ажылынга ол үгбай дыка хөй аныяк кижилерни өөреткен.

Оң иштинде бодунуң тос ургуларының эң-не улуу Валя база бар. Ол иези ышкаш, ажыл-ишчи кыс, бо чылын эки ажылы дээш хол шагы-биле шаңнаткан. Ажыл-ишчи өг-бүле ынчаар ажылдап, чурттап чоруурлар.

Хойлуг кижи каас дээри ышкаш, ол бөдүүн ишчининг өг-бүлези аас-кежиктиг чурттап, ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Оң көскү херечизи—Валерий Мунзуковичиниң хөрөөн чазактың дээди шаңналдары—медальдарның каастап чоруурун ол.

Валерий Мунзукович бодунуң дугайында хөй чүве чугаалавас. Ол ажыл-ижин менээ таныштырып олура мынча дейдир:

— Хойжу кижи дээрге чааскаан ажылдавас чүве-дир ийин. Оң ажылынга колхоз, совхозтуң талазындан дуза үргүлчү херек. Мээң ажыл-ижимге хөй болгаш аныяк бода мал бригадири Василий Иванович Борзенконун, мал эмчизи Елена Ивановна Норкинаның дузалаан үлүг-хүүзү хөй. Олар боттарының ажылын эки билир, биче сеткилдиг, дыннангыр эштер чүве.

Хойжунуң оозу чөп. Коллективтиг ажыл-ишке бот-боттарынга дуза катчыры, тодаргайлаарга чаңгызы — шуптузунга, а шуптузу — чаңгызынга деп принцип ёзугаар ажылдаарга, хүлээнген ажыл бүрүзү будүнгүр, чедиишкинниг болур. Ынчалза-даа колхозта зоотехник кижи доктаамал эвес, үргүлчү халажып турарын хойжу хомудан чугаалады. Малчын бүрүзүнүң хомудалы чок турзун дээш колхоз-баштаар чери дээштиг хемчег алыр үе келген.

Бирги чедиишкиннерге оожургавайн, ону быжыглап, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюн оон-даа бедик күш-ажылчы көргүзүглерлиг үткуурун мурнакчы хойжу Валерий Мунзукович Бадан шиитпирлеп алган.

Доржу ШАҢГЫР-ООЛ.

Номчулга конференциязы

Чоокта чаа Тээли суурнуң культура бажыңынга журналист Донган Бегзиниң «Өңнүктер дугайында тоожу» деп номугга номчулга конференциязы болуп эртнеп. Конференцияның киржикчилери номну ханы сайгарып, оң идейлиг утказын бедик деп үнелээн.

Тоожунуң кол маадырлары медицина фельдшери орус кыс Надежда Боярова биле башкы Дембектиң аразында быжыг найыралын, бот-боттарынга удур-дедир чугаалашпаан арыг шынчы ынакшылын, аныяк уруг Мижиттиң шынчы эвезин, амыдыралга тоомча чогун чыылганнар демдеглеп турган. Ол ышкаш номчукчулар номну амыдырал-биле холбаалыг деп демдеглевишаан, авторнуң чогаадыкчы ажылынга моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерни күзээннер.

Номнуң үндүрүлгезиниң талазы-биле чамдык грамматиктиг чазыглар барын номчукчулар таарзынмайн шүгүмчүлеп турганнар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге уткуштур

МОСКВА. В. П. Чкалов аттыг Төп аэроклуб парашют спортунуң делегей чемпионадынга белеткенип турар. Чемпионат бо чылдың августа Австрияның Граца хоорайынга болур.

Совет Эвилелиниң шилиндек оолдар болгаш херээженнер командаларының составынга бистиң чуртувустуң эң эки парашютчулары — Совет Эвилелиниң, делегейниң рекордчулары, чемпионнары кирер.

Шилиндек командаларның мергежил белеткелин ССРЭ-ниң алдарлыг тренери П. А. Сторченко эрттирип турар. Оолдар, кыстар командаларының кол составы биезки хевээр артар, чаа спортчуларның аттары база дыңналыр деп, бистиң корреспондентивиске П. А. Сторченко чугаалаан.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүннери ужудуушкунлап дүжүп келген соонда (солагай таладан оң талаже)— спорттуң алдарлыг мастери, Ташкентиден келген, парашюттуг 2920 халыышкын кылган Владислав Крестьяников, Киевтен келген, 2650 халыышкын кылган, спорттуң алдарлыг мастери Евгений Ткаченко болгаш спорт мастери, Совет Армениң старшиназы, парашюттуг 2300 халыышкын кылган Анатолий Осипов.

И. Савинованың фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА НОМНАР

Хостуг шак. Ону кижи бүрүзү янзы-бүрү эртгирип турар. Боттарының культурлуг дыштанылгазын чөп ажыглавышаан, чамдык кижилер библиотекаларга, клубтарга, Культура бажыңнарынга чечен чогаал болгаш политиктиг номнарны улуг хандыкшыл-биле номчаан турарын бо-ла эскерип каар бис. Пролетариаттың улуг чогаалчызы А. М. Горькийниң «Билиглерниң үндезини — номга ынакшыңнар» деп чагыг сөстери номга ынакшып, ону үнелээринче бисти кыйгырып турар. Шынап-ла кым хөйну номчаан болдур, ол хөйну билир болгай.

Ном садыгларынга барган кижилерниң номну садып алыры база-ла янзы-бүрү. Чамдыктары чечен чогаалга ынак, а өскелери политиктиг литератураларга хандыкшылдыг болгулаар.

Тываның ном үндүрер чери 1968 чылда номчукчуларга хооруң болгаш аныяк чогаалчыларның база авторларының чогаалдарын бараалгаткан. Ылаңгыя аныяк авторларның чындыы шулуктерин хөйү-биле парлааны дыка өөрүнчүг. Ол номнарның допчуларын ап көөрге мыйдыг.

ПРОЗА

«АМЫДЫРАЛ — ДЕМИСЕЛ» деп ном садыгларже кирген. Номнуң авторлары Сергей Тюлюш, Монгуш Доржу, Ондар Ооржак, Ооржак Ондар, Ондар Ооржак, Ооржак Ооржак, Ооржак Ооржак, Ооржак

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1968 ч. АВГУСТ 16 ПЯТНИЦА № 192 (7035).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Ильичиниң төрүттүнген чери юбилейге

Ульяновск областың чурттакчылыг 620 черлеринде ленинчи номчулгалар эртип, улустуң ленинчи номчулгаларының төп лекторийи ажылдап турар. Ульяновскиге «Ленин болгаш аныяктар», «Ленин болгаш социалистиг ниитилелди эртем ёзугаар эргелеп башкарарының айтырыглары» деп теоретиктиг конференциялар эрткен. Областың хоорайларынга болгаш суурларынга бо чылдың чеди айларының дургузунда Ленин дугайында, ленинчи идеяларның амыдыралга боттанып турарының дугайында чонга чеди муң ажыг катап кинолар көргүскен.

«Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы областың чурттакчыларын күш-ажылчы, чогаадыкчы ажыл-ишке идепкейлиг болурунче улам сорук киирген.

СЭКП ТК-ның доктаалын тараажылар харыылаан. Олар боттарының мооң мурнунда алган хүлээлгезинден 245 муң тонна хөй тарааны күрүнеге садар чаа хүлээлгени алган.

Боттарының хүлээлгелерин дүк үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң коллективтери база эде көрген. Бо чылын продукция сайгарарының планын олар декабрь 18-те күүседир деп шиитпирлээн.

Ульяновскиге областың идеология организацияларының болгаш албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. Аңаа СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле сорулгаларны чугаалашкан. Бүдүрүлге черлеринде, колхоз, совхозтарда муң-муң политинформаторлар, агитаторлар ол доктаалды чонга таныштырып турар. Бүгү тайылбыр ажылдары «Ильичиниң төрүттүнген черинге ленинчи ёзу-биле ажылдаар» — кол бодалдыг. (СЭТА).

ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМЫ — ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн ажаап алырының харыысалгалыг кампаниязы бистиң республиканың элээн чамдык ажыл-агыйларында сөөлгү каш хонуктарда эгелээн. Бо чылын республиканың колхозтар, совхозтары 250 муң гектар тараа, 36 муң гектар мал чеми культураларны, 1300 чыгаш гектар картофельди болгаш 300 гектар ногаа аймаан ажаап албышаан, 80000 тонна тарааны күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ол чиик эвес сорулга.

Ынчалза-даа ону күүседип болурунуң аргалары бисте бар. Бүгү тарылга шөлүнүң дүжүдүн ажаап алырынга четчир санныг техника-даа, кижи күжү-даа республикада бүрүн бар. Хамык ужур чүдел дизе, ол күштер кандыг-даа куруг туруушкун чокка, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаттынган турарында.

Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынын Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң база Таңдыда «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери өскелерден мурнап, организастыг байдалга эгелээш, ам чедиишкинниг үргүлчүлеп турарлар. Моон алгаш көөрге, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, оларда партия организациялары бо чугула кампанияга белеткелди чогуур өйүнде, хынамчалыг чорутканы тодаргай-дыр.

Бо чайның каңдаашкынныг агаар-бойдузу ылаңгыя тараа культураларының өзүмүн оюк-деликтиг, кыска сыптыг болдурганы-биле холбаштыр дүжүт ажаап алыышкынынга немелде бергедээшкиннер тургустунары чугаажок. Чавыс сыптыг тарааларны кестиреринге чүнүң-даа мурнунда ажаап алыышкын машиналарын таарыштыр дериири, механизаторжу кадрларны өөредири чугула—амгы дүжүт ажаап алыышкынының биске тургузар онзагай негелдези ындыг.

Ажаап алыышкынның мындыг онзагай байдалы шөлдерде ажыл-ишчилерниң күш-ажылын шын организастаарын, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырарын, политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин база шыңгыызы-биле негээр апаар. Ынчаарга ол бүгү негелделерни күүседиринге белен бис бе? деп айтырыгны тус-тус ажыл-агыйларның удуртукчулары, парторганизацияларның секретарьлары бо хүннерде боттарынга салдынар ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынынга республиканың колхозтар, совхозтарының хөй кезии эки белеткенип шыдаан. Ындыг болза-даа чамдык черлерде херектиң боттуг байдалын ап көөрге, бо харыысалгалыг кампанияга белеткелде четпестер ам-даа эвээш эвес. Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды дээн ышкаш кол тараалаң районнарның чамдык ажыл-агыйларында техника септелгези сөөлгү хүннерге чедир-ле двоузулбаан, механизаторжу кадрлар база чедишпес болуп турар.

Шөлдерде ажыл-ишчилерниң чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырып тургузары чугула сорулгаларның бирээзи болур турбуже, чамдык ажыл-агыйларда парторганизациялар олче барык-ла кичээнгей салбайн келгени окта таарышпас. Чижээ, Таңдыда «Тиилелге» база «Россия» совхозтарның чамдык хову турлаглары сөөлгү хүннерге чедирле дериттинмээн турган. Ол ышкаш Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Бай-Сөөтте хову турлаа амдыгаа чедир ээн турбушаан. Ында кандыг-даа дерилге кылдынмаан, а ону долгандыр тараан чүс-чүс гектар кызыл-тас тулдур бышкаш, шуут звирээр чыгаан.

Мындыг таарымча чок байдалды өске-даа черлерде ажыл-агыйлардан көрүп болур. Ынчаарга бо болгаш өске-даа ажыл-агыйларда херектиң байдалы мындыг турунда, оларда парторганизациялар чүнү көрүп турганы ол? деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир. Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди олар колдуунда-ла кыры-биле, зреңгейлеп удуртуп келгенин ол фактылар херечилеп турар.

Көдээниң парторганизациялары өстүртүнген бүгү дүжүттү бичии-даа чидириг чокка, чогуур үезинде шалыпкын ажаап алыр дээш, ажаап алыышкынга хүн бүрүнүң оперативтиг удуртулгазын хандырар, хамык күштү дүжүт дээш демисөлче мобилизастаар, болдунар-ла бүгү аргалар долузу-биле ажыглаттынган турарынче хайгааралды күштелдирер ужурлуг. Ажыл-агыйларда дүжүт ажаап алыышкынының шиитпирлиг участоктарынга парторганизацияларның оперативтиг бөлүктери тускай быжыглаттынган, олар бүгү айтырыгларны ол черинге саадал чок шиитпирлээн, ажылдың дүрген темпизи, бедик шынары дээш доктаамал контрольду боттандырган турар болза чогуур.

Ажаап алыышкынга база бир чугула чүве шөлде ажылдап турарларга чуртталганың болгаш культурлуг дыштанылганың таарымчалыг байдалдарын хандырары болур. Мынчангаш парторганизациялар хову турлагларында чуртталга бажыңнары арыг-силиг ижик-дежек-биле, чырыткы-биле хандыртынган, чунар-бажыңнар, кызыл-булуңнар доктаамал ажылдаан, ниитиниң чемненилгези үлегерлиг организастаттынган турарынче хүн бүрү кичээнгей салган турар ужурлуг.

Дүжүттүң салымын кижилер шиитпирлээр, ынчангаш оларның-биле партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажыл амгы үениң бедик негелделеринге дүүшкен турар ужурлуг. Мынчангаш хову турлаглары, тараа хүлээп алыр черлер радиожуттунган, көскү агитацияның бүгү хевирлери-биле эмгелиг шиметтинген, тараажылар ортузунга социалистиг чарыштың тугу бедик көдүртүнген, мурнакчы дуржулга калбак нептерелди алган, кино, концерт көргүзүглери доктаамал организастаттынган, лекция пропагандазының дээштиг салдары улгаткан, ол улам-на дайынчы характерлиг болган турарын хандырары—парторганизацияларның амгы эң чугула сорулгазы.

СЭКП-ниң райкомнары, партия эге организациялары ажаап алыышкынга партийжи удуртулганы боттандырарда, ажыл-агый бүрүзү хамыктың мурнунда күрүне планын, үрезин уруушкунун долдур күүсеткен турарынче кичээнгей салыр ужурлуг. Дүжүттүң салымы партийжи удуртулгадан шуут хамааржыр болганда, аңаа боттуг удуртулга херек.

Крайком пленуму

КРАСНОДАР (СЭТА-ның корр). СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң пленуму болган. СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы болгаш партияның край организациязының сорулгалары» деп илеткел кылган.

Кубаньның ажылчы чоннары тураскаалдыг ол хүнну коммунистиг тургузуушкунуң бүгү талаларынга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуурунче чүткүлүн салып турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседир, крайга бир гектардан-на 30 центнер дүжүттүг тараа культураларын өстүрер болгаш беш чылды сөөлзүредир тараа бүдүрерин чеди миллион тонна чедирер деп, пленумнуң хүлээп алган хемчеглеринде төлевилээн.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Хабаровск крайның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш чарышпышаан, күрүнеге тараа садарының чыл планын бүгү культураларның талазы-биле оранчок ажыр күүсеткен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

План күүсеттинген

Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхоз мал чемнерин белеткээриниң планын август 14-те доозуп, 417 тонна сиген белеткээр планын 425 тонна кылдыр күүсеткен. Мал чемнери белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга социалистиг чарыш калбарып, ооң түннелин үш катап үндүргеш, мурнакчыларны өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

Сигенчи звеноларның мурнуку одуруунга Ооржак Суваан-оол биле Ооржак Маликтиң удурткан звенолары үргүлчү мурнуку одуругга чоруп келген. План күүсеттинзе-даа совхозта сиген ажылы соксаваан. Кезер сиген ам-даа хөй, мал чемин 800 тонна чедир белеткеп алыр сорулганы дөңтерезинчилер хүлээнип алган.

Келир чылдың дүжүдүнге

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары болгаш тараажылары 1967 чылдың күзүнүнде 500 гектар черге көк-тараа тарааш, ам ажаап алганнар. Чай каңдаашкынныг болза-даа дүжүт шору болган.

Көк-Чырааның хову ажылдакчылары чыл-чылда көк-тарааны күзүн тарааш, чаъс-боранныг чылдарда элбекшилдиг дүжүттү өстүрүп, совхозунга хөй орулганы киирип келгеннер. Көк-тарааны ажаап апкаш, механизаторлар, тараажылар беш чылдың дөртку чылының дүжүдү—көк-тарааны чажып тарый бергеннер. Баштайгы хүннерде ийи агрегат чаштырылгага ажылдааш, хүн нормазын 120—130 хуу чедир күүседип турган. Августуң ийиги он хонуунун эгезинде база бир агрегат чаштырылгаже кирген.

Салбыр келир чылдың дүжүдүнге 500 гектар черге көк-тараа чажып тарыыр. Сөөлгү хүннерде механизаторлар чаштырылга нормазын хүнде бүдүн чартыктан ажыр күүседип, ажылдың темпизин улам-на дүргедеткеннер.

О. ТАВАА.

Чаа дүжүттү хүлээп алырынга белен

Бии-Хем районнуң тараа хүлээп алыр пунктузу эрткен чылын Россия Федерациязының тараа хүлээп алыр пунктулар аразында социалистиг чарыжынга киришкеш бирги черни ап, шилчип чоруур Кызыл туктуң бөгүнге чедир эдилекчизи болуп турар. Бо коллектив ол чедиишкиннерин быжыглап, Кызыл тугун хевээр арттырары-биле кызымаккай ажылдап турар.

Пункт бо чылын 6400 тонна тараа урар кургадыкчыларлыг складтарны, база 3200 тонна тараа кирер асфальтылыг, кыры шывыглыг шөлдүн тудуун доозуп турар. Совхоз, колхозтардан келген шык тарааларны дүрген кургадыры-биле шакта 20 тоннаны кургадыр, 50 тоннаны арыглаар болгаш бир угда 4 машинаны дүжүрер черлерде механизмнерни бүрүн септээш ажылдадып хынап көрген. Бүгү шөлдү гудрон-биле шып, складтарны дезинфекцилээн. Ажыл-агыйлардан келген чүъктүг машиналарның тараазын шын деңзилеп, шынарын хынаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Ында лаборатория болгаш деңзилер хынаттынган.

Коллективтиң кежигүн бүрүзү янзы-бүрү ажылдарны кылып билир мергежилдиг болганындан ажылчын күш кезээде четчир. Олар бо чылын чедиишкинниг ажылдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Д. СОТПА.

Тожуда сиген белеткели

Тожу район мал чемин белеткээр талазы-биле республиканың өске районнарының мурнуку одуруунда чоруп турар.

«Совет Тыва» колхоз белеткезе чогуур сигенниң 60 ажыг хуузун сарааттап алган. Шынаа деп черде Кол Каң-оолдуң удурткан бригадазы 1200 центнер сигенни белеткээш, планның 65 хуузун күүседип алган. Ол бригадада машинист Кол Аңчы-оол, аът мунукчулары Василий Торлук, Анатолий Бараан, сарааттакчылар Николай Кол, Кол Арагачи олар өң дээре ажылдап турарлар.

Кол Найдан — Тожунуң Доора-Хемге өскен кижи. Ынчангаш «Совет Тыва» колхозтуң Адыр-Кежиг, Шынаа, Азас, Хаак-Аксы ол ынчаар сиген кезипки дег, хөпээн тургузупку дег черин эндевес.

Коммунист Найдан бо чылын сигенчи бригаданы удуртуп турар. Хөй ажыл дакпырлажып келген илиг хүнде Хаак-Аксынга ол сараат салып турда ужураштывыс (Солагай талада чурукта).

— 1700 центнер сигенни сарааттадывыс. Салган силос 130 ажыг тонна. Сиген белеткээр планывысты удавас күүседир бис. Бодаарымга, дүүнден бээр ажыл темпизи арай кошкап тур ышкаш. Сиген сарааттаар кижилер чедишпейн тур—деп, ол чугаалады.

Ооң соонда бригадир Найдан бригадазының ажылчын күжүн катап хуваап, сараат салыр шыырак кижилерни немештир киирген. Хоочун колхозчу Эрзинги сараат октап турда аныяктардан дудак чок.

Бригаданың сигенчилериниң хөй кезии— аныяктар, школачылар. Олар-биле ажылдаарынга Найдан өөренген. Азас ортумак школазының өөреникчилери сиген кезеринге, бөлеринге, хөпээн сөөртүрүнге идепкейлиг киржип турар. Аныяктар Вера Бараан, Ак Көпеек, Аля Чигжит хөпээн салып, чыыра тырттырар сиген белеткеп берип, ажылдап келгеннер. Олар — бригаданың мурнакчылары.

Бичиилерниң ажылы — улугларга мактал. Бригаданың аът-биле ажылын колдуунда школачы оолдар кылып турар. Чурукта: оолдар сигенни сараат чанынче бөле тырттырып тур.

Хаак-Аксындан ырак эвесте Кол Каң-оолдуң удурткан сигенчилери ажылдап турар. Олар-биле Найданның бригадазы чарыштыг. Кым ажар эвес — түңнел удавас көргүзе бээр.

А. НУГУУРАК,
авториуң фотозу.

Көдээ ажыл-агый ажылдары

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Каңдаашкынныг чай тарааның быжыдын дүргедеткен. Республикада элээн хөй ажыл-агыйлар тараа культураларының кезилдезин эгелей берген. Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхоз ам 1000 гектар ажыг шөлдүң тараазын ажаап апкан. Олар баштай чавыс сыптыг тарааларны аңаа таарыштыр кылдынган комбайнар-биле кестирип турган. Ам ында ажаап алыышкынны дуржулгалыг комбайнерлер Ситников биле Долганов алышкылар болгаш Фатей Дресвянников олар эки чорудуп турар.

Дүжүт улуг эвес — гектардан-на 4—5 центнер алдынып турар. Ынчангаш комбайнерлер грамм-даа тараа черге кагбас дээш ажылдап турар.

Ажаап алыышкын «Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазында база эгелээн. Кестирип кирипкен хүнден бээр 12 комбайн 300 гектар ажыг шөлдүң тараазын ажаап алган. Ол ышкаш республиканың улуг ажыл-агыйлары «Элегес», «Межегей», «Совет Тыва», «Тээли» совхозтар болгаш Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Тиилелге» колхозтары бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынынче кирипкен.

Ам каш-ла хонгаш республикага бо ажыл түлүктээр. Ындыг болганда бүгү белен техника хову турлагларынче чедиртинген турар ужурлуг. Сөөлгү медээлер ёзугаар алырга ам безин республикада 4500 гектар тараа культуралары ажаап алдынган.

Ажаап алыышкын — шалыпчы фронт. Ынчалзажок база бир чугула херек—мал чеминиң белеткелин уттуп болбас. Ниити планының дөңгүп-ле 15,6 хуузун, азы 486 тонна сиген белеткеп алган «Тес-Хем» совхозтуң удуртукчуларының четпес ажылы шыңгыы дүвүрээзинни болдуруп турар. Ажыл-агый мал чемнериниң балансызын будук-бүрү белеткели-биле долдурар хемчеглерни амдыгаа чедир албайн келген, силос салыышкынынче кирбээн. Эштер, **Балчыыр-оол** болгаш **Чооду**, кыш удавас-ла болгай! Ниитиниң малын ынчан чүнүң-биле чемгерер силер?

Малга бөдүүн чемнер белеткелиниң талазы-биле «Барлык», «Тыва», «Найырал», «Совет Тыва» совхозтар болгаш Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Таңдының «Коммунизмниң херели», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтары республикада хамыкты сөөлзүревишаан. Олар сиген белеткелиниң планын 25 хуу чедир безин күүседип албаанын чүү деп санаарыл?

Мал семиртир совхозтарда мал чемнериниң белеткели дүвүрээзинниг байдалда. Ону эдип алыр дээш, мал семиртилгезиниң трезиниң директору эш **Градобоев** эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг, силерниң совхозтарыңар амдыызында чаңгыс килограмм-даа силосту болгаш будук-бүрү чемнерни белеткевээн болгай!

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда мал чемнери белеткээриниң темпизи кончуг куду, ында план чүгле 19,9 хуу күүсеттинген. Техниканы долузу-биле ажыглавайн турар ДТ-75 тракторлар сиген кезер, чаңгыс машиналыг азы чүгле илиирлер-биле ажылдап турар. Сиген кезер машиналар сандан үнген, оларны септээш, ажылдадырын кым-даа бодавайн турар. Эштер **Чамзынак** болгаш **Ламбужап**, харын ооң ужурунда тракторларыңар аңаа маңнажып турар-дыр!

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозка 13 сараат сиген өртенип калган, ону ажыл-агыйжы эвес чорук-тур дивейн чүү дээрил, эштер **Эрендей** биле **Салчак**? Мал чемнерни камгалаар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр херек.

Мал чемнери белеткээринге Тожу район ам-даа мурнап турар. Сиген белеткээриниң планы ында 71,5 хуу күүсеттинген, ногаан массаны силос кылдыр беш муң хире тоннаны салган, ажыл үргүлчүлеп турар.

«Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Тиилелге» колхозтар сиген белеткээриниң планын 67 хуу күүсеткен болгаш силосту салып, будук-бүрү чемни белеткевишаан.

Барыын-Хемчик районда сиген белеткелиниң талазы-биле «Дөң-Терезин» совхоз мурнап турар, ажыл уламчылавышаан. Аңаа хойжу бүрүзүнге сиген белеткээриниң планын чедирген турган, оларның хөй нуруузу онаалгаларын 2—3 катап ажыр күүсеткен болгаш сиген белеткели үргүлчүлевишаан.

Бо хүннерге чедир республикада 35,6 муң тонна сиген белеткеттинген, ол—планның 29,9 хуузу-дур. Ногаан массаны силос кылдыр 16000 тоннаны белеткээн, 1200 тонна будук-бүрү чемнер белеткеттинген, ол эвээш-тир. Мал чемнерин белеткээриниң темпилерин каш дакпыр дүргедедир, хойжуларда болгаш бригадаларда сиген кезилдезиниң онаалгаларын канчаар күүседип турарын хынаар, бо ажылга темпини дүргедедир талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

Ам шиитпирлиг хүннер келген. Дүжүттү ажаап алыр болгаш мал чемнерин белеткээр база алдынган хүлээлгелерни күүседир дээн ышкаш, көдээ ажыл-агыйның ындыг чугула ажылдарын чедиишкинниг чорударынга бүгү күштү үндүрер херек.

Ажыл-ишчилериң бүгү күженишкиннерин ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче!

БРИГАДА ЧӨВҮЛЕЛИ

«Правданың» мурнуку чүүлү

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүдүрүлгени өстүреринге моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын экономиктиг реформа бедиткен. СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы март Пленумунуң соондагы үе көдээниң ажыл-ишчилериниң идепкейиниң бедээни-биле, ниитиниң ажыл-агыйын көдүрер дугайында оларның сагыш салыышкынының өскени-биле демдеглеттинген. Бүдүрүлгелерниң эргелерин калбартканы, бүдүрүлге демократиязының хевирлерин сайзыраңгайжытканы колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының улам-на хөй калбак массаларын ажыл-агыйны эргелеп башкарарынче хаара тударынга, чер ажылының культуразын көдүрериниң, мал ажылын өстүрериниң, бүдүрүлгениң ажыктыг болурун бедидериниң өйү келген сорулгаларын шиитпирлээринге идигни берип турар. Колхоз бүдүрүлгезин башкарарының демократтыг принциптерин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер деп, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негелделерин күүседири дээш партия организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының чүткүлдүг ажылдаары амгы үеде онза чугула. Бо талазы-биле бүгү-ле чаа, депшилгелиг чүүлдерни ажыл-херекчи ёзу-биле деткээн, калбаа-биле нептереткен турар ужурлуг.

Массаларның инициативазы-биле төрүттүнген ындыг депшилгелиг хевирлерниң бирээзи — колхоз бригадаларының чөвүлелдери болур. Олар Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның хөй ажыл-агыйларында каш-каш чыл ажылдап турар. Чижээлээрге, Винница областа Бершадск районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары оларны дөрт чыл бурунгаар тургусканнар. Чөвүлелдиң составынга тускай эртемниглерни, янзы-бүрү профессияның төлээлекчилерин, хоочун кижилерни болгаш эң дээре аныяк ажыл-ишчилерни соңгуп алыр. Чөвүлелдиң хуралынга, чурум ёзугаар, бригаданың активчилери болгаш эзлчеглиг айтырыгны чугаалажып көөрүнге киржиксээн бүгү кижилер олуржур. Мынчангаш амыдыралчы чугула айтырыгларны коллективтиг шиитпирлээр, ынчангаш ол улам шын, боттуг болур. Чөвүлелдиң кежигүннери хүлээп алдынган шиитпир дугайында коллективке оперативтии-биле дыңнадып берип, ооң күүселдезин организастаар. Хөй-хөй колхозтарга бригада чөвүлели — эргелеп башкарарының практика кырында школазы, ынчангаш ооң кежигүннериниң хөйү сөөлүнде барып эки бригадирлер, бүдүрүлгениң дуржулгалыг организакчылары болу берип болур. Мооң-биле холбаштыр эргелеп башкарарының органнарынче хоочун ажылдакчылар-биле чергелештир аныяктарны база дидими-биле депшидип турар, ажыл-агыйларның ындыг практиказын чүүлдүг деп көрзе чогуур.

Бригадалар чөвүлелдери хөй санныг оонак айтырыгларны чугаалажып көөрүнден колхоз баштаар черлерин хостап, ооң-биле оларга перспективтиг планнарже кичээнгейни мөөңнээр, бүдүрүлгениң экономиказынче ханызы-биле сиңип кирер арганы бээр. Ындыг болза-даа чөвүлелдиң бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы чүгле билдириишкиннер, хомудалдар чугаалажыры-биле, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээриниң чамдык таварылгаларын көөрү-биле (бо бүгү чүүлдер эргежок чугула болза-даа) кызыгаарлаттына бербезин дээш, коммунистер сагышты салыр ужурлуг. Чамдыкта бригадалар чөвүлелдери ажыл-агыйның ажыл-херектерин коллективтиг эргелээриниң чугула звенозу болурундан эш-хуузунуң суду болуп шилчий бергилээри хомуданчыг.

Тамбов областың Жердевск районнуң «Ленинниң оруу» колхозунда хөй-ниити органнарының ажылы эки тургустунган. Аңаа колхозтуң ниити хуралынга «Бригада чөвүлелиниң дугайында саавырны» бадылаан, ында ооң хүлээлгелерин болгаш эргелерин тодаргайы-биле айыткылаан. Чөвүлелдер план ёзугаар ажылдап, хуралдары доктаамал—айда бир-ийи катап болуп турар. Бо чылын бирги бригаданың чөвүлели, чижээлээрге, садып алыышкын планы болгаш тарылга шөлүнүң тургузуу, баштайгы айларның экономиктиг түңнелдери, механизастаттынган звеноларны тургузары болгаш кадрлар-биле четчелештирери, тараа кезилдезиниң ажылчын планы болгаш кижилерни таарыштыр тургузары деп айтырыгларны чугаалажып көрген. Кол угланыышкыннарже, принцип талазы-биле, чугула айтырыгларже бодунуң кичээнгейни чөвүлел углап турар-дыр дээрзи бо санаан чүүлдерден көстүп турар. Күрүнеге продукция садар талазы-биле онаалгаларны күүседир дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база бүдүрүлгениң орулгалыг болурун бедидери дээш демисел ооң ажыл-чорудулгазының үндезини, кол чүүлү болуп турар.

Бригада чөвүлелдери кижизидилге талазы-биле улуг рольдуг. Чурум үрээниниң кандыг-бир таварылгазын аңаа чугаалажып көөрү буруулуг кижини чүгле кезедир эвес, харын бүгү кижиниң, ооң иштинде буруулугларның боттарының мурнунга ниитиниң эрге-ажыынга кандыг когаралды чедирип каанын илередип көргүзер сорулганы салып турар. Хуралга олуржуп турган колхозчулар ындыг эштеринге кандыг харыысалганы хүлээдирин тодарадып, ындыг таварылганы катаптавазын канчап чедип алырын бодап шиитпирлээрлер. Шылгараанларны мактап шаңнаарының хемчеглерин база коллективтиг чугаалажыр. Ол чорук бригаданың сырый каттыжарынга, даасхан херек дээш кижи бүрүзүнүң хууда харыысалгазы бедииринге идигни бээр.

Бригадалар чөвүлелдериниң чедиишкинниг ажылдаарының магадылалы—колхозтарның партия организацияларының талазындан оларны хүн бүрүде удуртуру болур. Ол-ла «Ленинниң оруу» артельде чөвүлелдерниң ажыл-чорудулгазын бригаданың коммунистериниң хуралдарынга чугаалажып турар. Чөвүлел кежигүннери коммунистериниң база ол ышкаш, чөвүлелге олар канчаар дузалап турарының дугайында бригадаларда парторгтарның отчёттарын партком дыңнагылап турар. Кол-ла чүве — хүн бүрүде, тодаргай ажыл-херекке дузалаары дээрзи билдингир.

Бригада чөвүлели—байдалда бүгү-ле өскерилгелерни дүргени-биле көре кааптып, эзлчеглиг ажылдар үезинде эң-не улуг бергелер болу бергенде шын шиитпирни ажылдап кылып шыдаар ындыг оперативтиг орган болур. Ам ол чөвүлелдериниң кол кичээнгейи дүжүт ажаап алыышкынын организастаарынче, продукцияга күрүне чагыын күүседиринче, чуртка пландан ажыр хөй-ле тарааны бээринче мөөңнеттинген турар ужурлуг. Ажаап алыышкынга күштерни болгаш херекселдерни эң дээре тургузуп ап, оларны ажыктыы-биле таарыштырарынга бригадирге дузалаары, бүгү ажылдарның бедик шынарлыы дээш идепкейлиг демисежири—хүннүң эң чугула сорулгазы.

Бүдүрүлгени эргелээриниң хөй-ниити хевирлери совхозтарда база хөгжүп турар. Доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары, салбырлар чөвүлелдери, экономиктиг анализтиң бюролары — ажыл-ишчи бүрүзүнге бүдүрүлгеге ээ болурунуң бодалын кижизидер деп, ол-ла сорулгага бараан болуп турар. Совхозтарның партия организациялары ол органнарның ажылын деткиир болгаш углап шиглээр ужурлуг.

Колхоз демократиязының чаа хевирлери, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының идепкейлиг киржири районнарның, областарның, республикаларның партия болгаш көдээ ажыл-агый организацияларының мурнунга улуг негелделерни база салып турар. Ажылдың дуржулгазын түңнеп көөрү, ажылдың боттарын шынзыткан аргаларын нептередири, чаа чүүлдерни парлалга дамчыштыр пропагандалаары — бо бүгү чугула ужур-дузалыг.

Алдарлыг ойну—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыш чуртта улам калбарып турар. Ол байырлалга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы массаның чогаадыкчы инициативазын идепкейжидер. Ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң херээ дээш бедик харыысалгазын билир, ниитилел бүдүрүлгезиниң ёзулуг эзэн мен дээрзин бодап чоруур медерелдиг ажылдакчы болган турарын чедип алыры—бо болза беш чылдың онаалгаларын, бистин партияның айытканы көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң программазын чедиишкинниг күүседиринге хөй чүүлдү кылыры ол болур.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ШАЛЫПЧЫ ТУДУУ

Ульяновскиге ленинчи тураскаалдыг төп тудары Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуу кылдыр чарлаттынган. Баштайгы метр-метр тууйбу ханалар болгаш каң конструкциялар боттарының кырында чеди метр дурттуг демир-бетон бежен баганаларлыг апарган. Ажылдар 18,5 метр деп демдектээн черде бүдүп турар. Пролетариаттың баштыңчызынга тураскаал— төптү тударынга чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген, ленинчи комсомолдуң телээлери киржип турар. Ажылдарның бүдүп турары шалыпкын темпилерлиг, кончуг эки шынарлыг. Улуг тудуг Волганың кадыр эриктериниң кырында улам бедип турар.

ЧУРУКТА: бүткен турар улуг тудугнуң шинчилери.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫ

ДУЗАЛАКЧЫЗЫНЧЕ КӨРНҮР

Комсомол — партияның идепкейлиг дузалакчызы болгаш кур кужу дээрзин бистиң «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде байдал безин бадыткап турар. Бүгү коллективтиң ниити санының 56,5 хуузун комсомолчулар эзлеп турар. Комсомол шынап-ла бистиң дайынчы дузалакчывыс ылап деп чүвени көргеш, партия организациязы комсомолду удуртур талазы-биле чамдык ажылды кылганын демдеглеп болур.

Ынчалза-даа ол удуртулга болгаш практиктиг дузаламчы амгы үениң бедик негелделерин хандырып шыдавайн турар дээрзин миннир ужурлуг бис. Тудуг эргелелинде Любовь Содунам биле Валентина Чистякова оларның удуртуп турары комсомол эге организацияларында 50 ажыг комсомолчулар бактаап турар. Эш Содунамның удуртуп турары эге организацияда чамдык ажылдар кылдынып турар. Ында комсомолчулар бодунуң организациязының 50 чыл оюнга алдар болдурган чарыштың хүлээлгезин алгаш, ону ай санында 110 хуу чедир эки шынарлыг күүседип турар. Л. Содунамның удуртуп турары комсомолчу аныяктар бригадазында он үш кижиниң он бири комсомолчулар. Бригаданың кежигүннери чүгле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар эвес, хөй-ниити ажылынга, ылаңгыя бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективин быжыглаарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Эш Чистякованың удуртуп турары комсомол эге организациязында ажыл ындыг эвес. Ында комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажылынга киржилгези кошкак.

Тудуг эргелелинде комсомолчуларның эгелээшкини-биле танцылаар шолдуң тудуу эгелээн, 10 тонна демир-дести чыттан болгаш спорт залының тудуун планнаан. Бо бүгүнү алгаш көөрге, комсомол ажылы багай эвес чоруп турар ышкаш сагындырар, ынчалза-даа херек кырында ындыг эвес. Комсомолдуң хуралдары кончуг ховар эртип, аңаа комбинат тудуунуң айтырыглары, ажылдың шынарын экижидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидери, ажыл шагын долу ажыглаары чергелиг айтырыглар тургустунмайн турар.

Бир эвес партия организациязы комсомолга удуртулганы болгаш практиктиг дузаны доктаамал көргүзүп турган болза, ажыл элээн бедик деңнелге турар ийик. Комсомолчуларны ажылга киирерде болгаш үндүрерде, чуртталга шолун хуваарда, бүдүрүлгениң мурнакчыларын депшидерде, шаңнал хуваарда комсомол организациязын оюп каап турар.

Тудуг эргелелинде комсомол организациялары аныяктарны комсомолдуң хүрээлеңинге киирип алыр ажылды чорутпайн турар. Оон хараазы-биле биске кээп турар хөй-хөй аныяктар комсомол организациязының хайгааралынга алдынмайн турар. Аныяктарга амыдыралдың болгаш культураның тааржыр байдалын ам-даа четче тургуспаан. Ниити чурттаар бажыңнарда репродукторлар чок, ында салып каан телевизор ажылдавайн турар.

Аныяктарның культурлуг дыштанылгазынче кичээнгей салып турары база четпес. Спорттуң «Спартак» эки-тура ниитилелин тургускаш, хол, бут бөмбүүнүң секцияларын ажылдадып алза-даа, чиик атлетика, туризм чергелиг секциялар уттундурган. Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл коллективи доктаамал ажылдавайн турар. Ында чүгле хөйнүң ырының коллективи бар, оон удуртукчузу эш Моцепура улуг күш үндүрүп турза-даа, уран чүүл коллективиниң киржикчилериниң составы ам-даа кызыы.

Аныяктарның коллективтиг дыштанылгазын организастаанывыс ам-даа четпес. Чагытай, Дус-Хол ынчаар коллективтиң үнүүшкүнү эвээш болган.

Оон-биле кады аныяктар ортузунга чорудуп турар полит-массалыг ажылывыс кошкак дээрзин демдеглээр ужурлуг бис. Комсомол организациязының ажылының четпези болза, партия болгаш профэвилел организацияларының база четпес ажылы болур.

«Тыва кобальт» тудуг эргелелинде партия организациязының чоокта болган хуралынга комсомолга партийжи удуртулганы экижидерин, удуртулганың амгы четпес аргазын эде көөрүн чугаалашкан. Бистиң амгы сорулгавыс болза партияның дайынчы дузалакчызы комсомол организациязынга удуртулганы улам-на экижидери, хүн бүрүнүң практиктиг дузаламчызын көргүзери болур.

А. КОВАЛЕВСКИЙ,
«Тыва кобальт» тудуг эргелелинде профэвилелдиң каттышкан тудуг комитединиң даргазы.

ПЕНЗАДАН КЕЛГЕН ТУДУГЖУЛАР

— Отряд, томаанныг! Тукче деңнежиңер! Тукту көдүрер! — деп, командир Юрий Суроегин командылаптар. Шупту чаңгыс аай ногаан хептерлиг, чеңнеринде «ППИ» (Пензаның политехниктиг институду) дээн көксарала демдектиг бежен ажыг оолдар, еес кыс, шериг чыскаалында-биле дөмей эде-хере турупкан. «Студентилерниң тудуг отрядының «Хараачыгай» дээн бижиктиг чидиг кызыл тугу өрү чылып үнүптер. Ону көдүрери — мурнунда хүнде тергиин ажылдааннарның хүндүлүг хүлээлгези.

Самагалдайда ажылдап турар студент тудугжуларның ээлчеглиг ажыл хүнүнүң эгелээни ол.

Олар суурга келген соонда, оон хевир-шинчизи көскүзүбиле өскерилген. Суурнуң олбо кудумчуларында ийи-ийи аалдар чурттаар бажыңнар бедип үнүп, мурнунда өрген-даа чок турган хос шөлде чунар-бажыңның даш тудуу хая-дашты сагышка киирип, хараттынып турар. Тудуглар чанында цемент, даш, элезин сөөрткен машиналар кээп, дедир чоруп, тудугжуларның балдылары токкулап, электри-биле ажылдаар хирээлер дагжап, демниг үннер чаңгыланып хүнзээр.

Отрядтың комиссары Геннадий Фомичёвка комсомол райкомунга ужуражы бергеш, студентилерниң ажылының дугайында чугаалап бээрин диледим.

— Студентилерниң тудугжу отрядтары—аныяктарның коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезинин херечизи болур — деп, ол чугаалап эгеледи.— Оон-биле чергелештир студентилерниң политиктиг, күш-ажылчы болгаш мораль талазы-биле кижизидилгезинин дээштиг бир хевири. Отрядтар тускай уставтыг. Ону ёзугаар бистиң аравыска чурум үрээрлер, арагалаар чоруктар, чалгаа чорук чок турар ужурлуг.

Шынап-ла, студентилерниң ат-алдары суурда кончуг бедик. «Кайгамчык-ла эки оолдар-дыр бо! Эртен даң бажындан эгелээш кежээ орайга чедир үзүксоксаал чок ажылдаан турар. А чурумнуун канчаар силер: арага-дары-даа ишпес, шуугаазын үндүрбес. Кыска хуусаа иштинде дыка-ла хөй тудугларны кылып кааптылар, көрбес силер бе»—деп, Самагалдайда чугаалажып турар апарган.

Чуртталга бажыңнарының болгаш ясли-сад тудуунда ажылдап турар 3 бригаданың эң дээрези — Виктор Мартюшинге удурткан коллективке чеде бердивис. 6 кижилиг ол бригада ийи квартиралыг бажыңның тудуун доосказ, ам база бирээни орту киире берген. Кыска чапсар аразында бригадир, Евгений Сакалкин Константин Верщинин олар-биле хөөрежи кааптывыс. Олар ужээлээ дөртку курска өөренирлер, Витя биле Женя механика факультединде, а Костя— электротехник. Сакалкин хаак спортунга кончуг ынак, институттуң чыынды командазының кежигүнү. Мартюшин база-ла хаакка бирги разрядчы, а шыдыраага бирги разрядын база катап бадыткаптарынын таварылгазы аңаа чоокта болган. Москвадан келген хөл-шыдыраага мастерге кандидат-биле ойнааш, ол ону удуп ап шыдапкан. Оолдар шупту кандыг-бир мергежилге, азы хары угда ийи-үшке-даа бедик разрядтыг болдулар. Бригадир боду чазанырынга 5-ки разрядчы. Ындыг болганда олар бызаңнаар, чазаныр, штукатурлаар, будукчулаар дээш өске-даа ажылдарны бедик шынарлыг кылып билир, а херек апарганда бирээзи өскезин-даа солуп шыдаар.

— Бистиң оолдарывыста онзагай чүүл — олар колдуунда шупту разрядтыг спортчулар (ол ажылга кончуг дөмектиг дээрзи маргыш чок боор), хөй янзы мергежилди шиңгээдип апканы. Быжыг сагылга-чурум, найыралга шынчывыс ажылывыстың түңнелдеринге эки салдарны чедирип турар. Отрядтың дайынчыларының хөй нуруузу студентилерниң тудуг отрядтары-биле 3—4 чылдарда янзы-бүрү черлерге ажылдаан эштер-дир—деп, комиссар өске бригадаже бар чорувуста чугаалап чорду.

Чунар-бажың тудуу бо. Ханалар шагда-ла бедип үнгүлей бергилээн, кырын дуглаары арткан. Иштики, даштыкы штукатурлаар, хоюглаар ажылдар чоруп туру. Шала бичежек бетономешалкага кылган хоюдугну бажың кырынче бичии кранчыгаш көдүрүп үндүре бээрге, дашчылар, шеверлекчилер дораан-на ажыглай бээр. Ол черден шала ыракта тургускан барык бүрүн механизастаан агрегат бажыңнар дөжектери салырынга херек хоюдугну биче када-ла белеткептерге, боду дужүрер машина ону хүлээп алгаш, райкомнуң, Культура бажыңының чаа тудугларынче алгаш чоруп турар.

— Эки ажылчыннар бе? О, мен бактаптар кижи тыппас мен—деп, мээң айтырыымга харыылавышаан, узун, чиңгежек мага-боттуг оол, бригадир Анатолий Родин чугаалады.— Ынчалза-даа дээрелерден тергиинерни онзалап болур. Бешки курсчу, электротехник Василий Воропаев — бызаңчы. Хүн нормазын доктаамал 20—30 хуу ажыр күүседип турар. Эки спортчу. Тудуг отрядтарынга бо чыл-биле беш удаа чоруп турар дуржулгалыг эш: үш катап Казахстанга ажылдап четкен, эрткен чылын Пенза облазының Лермонтово суурга улуг орус шүлүкчүнүң музейин катап чаартырынга киришкен. А Толя Шлепнев ам ийиги курска өөренир, бистиң аныяавыс. Ынчалза-даа оон ажылгыры кончуг.

Бир чуртталга бажыңы ажыглалга кирериниң кырында. Оон иштики ажылдарын студент кыстар кылган. Оларның бирээзи Татьяна Величкону комиссар Фомичёв тергиин кызымак кижи деп мактады.

Электрик Виктор Горячев иштики өрээлдерниң электри системазын кылгаш, суурнуң ниити четкизинге улапкан.

Студентилер омак-хөглүг оптимистиг кижилер деп чүвени кым-даа билир. Болар база-ла ындыглар. Олар хостуг шактарында хол бөмбүү, футбол ойнаарынга, ырлап, танцылаарынга ынактар. Чурттап турары школа интернадының чанында футбол шолун кылып алган, аңаа бо-ла ойнаан турарлар. Район төвүнүң спортчулары-биле футболга 4 катап ужурашкан. Хол бөмбүкчүлериниң аразында демисел чидиг, сонуурганчыг эрткен. Район наадымының хүнүнде шыырак дээн студент-мөгелер тыва хүрешке чаа эштери, база-ла белен эвес удурланыкчылары-биле тудушкан. Суурнуң аныяктары-биле студентилериниң катай көргүскени концерти чонну аажок сонуургаткан.

Студент тудугжуларның ээп чаныптар хуусаазы чоокшулаан. Салдынган сорулгалар ыяк күүсеттинеринге олар бүзүрелдиг. Оон идегелдиг херечизи, магадылалы — кылдынган ажылдар, студент тудугжуларның сөзүнге шынчызы, тергиин ажылгыры.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
бистиң көрр.

ШЕВЕР КИЖИ МАКТАЛДЫГ

Кижи шыдажыр аргажок изиг хүн. Мындыг хүннерде улуг хелегелиг черлерже сыңнып, сугга сериттенирин күзей бээр. Шак ындыг хүнде, Улуг-Хемниң өң таланы эриинде, Кызылдың тууйбу заводунуң чоогунда чартыын тудуп каан, кызыл өңнүг тууйбудан бүткен бажыңны туткан кижилерни эрткен-дүшкен кижилер бо-ла эскерип каар.

Бо дээрге «Кызыл тудуг» эргелелиниң Түлүш Тенек-оолга удурткан тудугжулар бригадазы-дыр.

Шыдажыр аргажок изиг хүнде чанагаштанып каапкан, тус-тус ажылдарында шалыпкын ажылдаан кижилерге дүъш үезинде чеде бердивис. Оларның бригадири Түлүш Тенек-оол ажыл-херээниң ужунда хоорай кире берген болду. Ынчалза-даа Кызылдың политехникумунуң доозукчузу, бригаданың мастери Танов Шара-Хөө- биле ужуражып чугаалаштывыс.

— Бистиң бригадада шупту 26 кижи бар. Тууйбу заводунуң ажылчыннарының 12 аал ишти чурттаар ийи бажыңын тудуп тур бис. Бирээзиниң бирги каъдын доосказ, ийигизин эгелеп турарывыс бо ийин—деп, ол кыска харыылады.

— Ажыл-ижинге кызымаккай, дуржулгалыг ажылчыннар бригадада бар боор аа?

— Аныяк тудугжуларга мергежилин дамчыдып, оларга дуржулгалыг ажыл-ижи-биле үлегер-чижек болган хоочун тудугжулар «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп атты чаалап алган Оюн Калзаңга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниг Семен Санданга болгаш бригадиривис Түлүш Тенек-оолга, өөнүң эззи Түлүш Сендеңмаага чоргаарап, олардан хөйнү өөренип, билип ап турар бис. Бистиң бригадавыста эки тура-биле, комсомолчу путёвка ёзугаар районнардан келген аныяктар база-ла бар. Красов Кырзыгбан, Май-оол Чыргал-оол (Тожудан) Серен Балыктаар, Александр Деге (Барыын-Хемчиктен), Кара-Сал Кара-оол (Өвүрден), Кысыгбай Биче-оол (Улуг-Хемден) олар тудугжунуң мергежилин шиңгээдип ап, хамаарышкан ажылдарынга багай эвес түңнелди көргүзүп турарлар—деп, мастер чугаазын доосту.

Кран бодунуң күштүг «холу-биле» он-даа кижи угбас улуг савада хоюдуп каан малгашты сегирип алгаш, тууйбу-биле бажың туткан кижилерге чедире берди. Кранның эккелген чүгүн дужүрүп турган Кара-Сал Кара-оолдан:

— Тудугга үрде ажылдаан силер бе? деп сонуургап айтырдывыс.

Аныяктар тудугже

— Чыл-даа четпээн мен. Өвүр райондан комсомолчу путёвка ёзугаар мында ажылдап келдим. Тудугга ажылдаарга солун-на-дыр. Хөйнү-ле өөренип алдым. Айда 100 рубльден ажыр ажылдап алыр-дыр мен. Чурттаар чер-биле база хандырган. Кижи чалгаараар дээр ужур-даа турбас — деп, чугаалай-дыр.

Соруктуг ажыл-иштиң кижилеринде ажылындан оспаксыраар кижилер чок. Олар хүлээлгени күүседир дээш чаңгыс аай эп-сеткилдиглер. Бригада ийи ээлчег болуп ажылдаар. Бирги ээлчег эртенгиниң 7 шактан 4 шакка чедер, оларның оон ыңайгы ажылын ийиги ээлчег хүлээп алыр. Бригада 12 аал ишти чурттаар бирги бажыңны декабрь айда доозар планныг. Бригада ийиги кварталдың планын 120, а чартык чылдыын 128 хууга күүсеткен.

Совет тудугжуларның хүнүн Түлүш Тенек-оолдуң удурткан бригадазы күш-ажылчы белектер-биле демдеглеп эрттирген.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ—ЧУГУЛА ЧҮҮЛ

БИЛИГЛЕР нептередикчилери

Бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш совет улустуң мурнунда салдынып турар сорулгаларны ажылчы чоннарга пропагандалап, кижилерниң амыдырал-культуразын болгаш билиг өдерелин улам бедидер, аажы-чаңда эргиниң артыышкыннарын узуткаары дээш идеологтуг демиселге лекция пропагандазы чугула черни эзлеп турар. Амгы үеде «Билиг» ниитилели Бай-Тайга районда 11 эге организацияларлыг, ында 153 лекторлар хаара туттунган. Оларның күжү-биле бирги чартык чылда янзы-бүрү темаларга 276 лекциялар номчуттунган. А оон иштинде 33 лекцияларны ленинчи темаларга номчуп, 11 кезек черге В. И. Ленинге тураскааткан кежээлерни эрттирген.

Тээлиниң Культура бажынынга организастаан кежээ солун болган. Шуй болгаш Найырал суурларга «Ленинниң амыдыралындан» деп темага номчулга конференцияларын чоруткан. Ленинчи номчулгаларны школалар бүрүзүнге организастан, Кызыл-Даг дээш өске-даа черлерге агитквартиралар аайы-биле ону чорудуп турар.

Ленинчи темаларга лекторлар Хертек Шыырап-оол, Ондар Ойдуп, Салчак Чедер-оол, Хертек Адыг, Кара-оол Халарбаа хөй лекцияларны номчаан-нар.

«Билиг» ниитилелиниң лекция пропагандазының ужур-дузазын бедии-биле үнелеп, идеологтуг фронтунуң ол шимчеликтиг күжүн чоп ажыглаар дээш, аңаа удуртулганы багай эвес тургускан эге организациялар бар.

«Мурнакчы» колхозтуң парткомунуң чанында эге организация (удуртукчу Салчак Чедер-оол) партия организациялары-биле быжыг харылзаалыг болгаш ажылын билдилиг эки удуртуп турар. Ында лекторлар ажылчы чоннарга, ылаңгыя аныяктарның кижизидилгезинге таарышкан темалыг кежээлерни, диспуттарны, ужуражыышкыннарны, номчулга конференцияларын үргүлчү эрттирип турар.

Лекция пропагандазының дээштиг, үре-түннелдиин ол колхозтуң бирги чартык чылда чедиишкиннери херечилен турар. «Билиг» ниитилелиниң «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарның парткомнарының чанында база «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынын партия организациязының чанында эге организациялары (удуртукчулары Хертек Адыг, Барба Багай-оол, Чүлдүм Байыр) ажылын экижидип, шынарын бедиткен. Кызыл-Даг салбырында политинформаторлар доктаамал ажылдап турар.

Лекция пропагандазының ажылынга боттарын идепкейлиг белеткеп, политиктиг болгаш теоретиктиг билиин үргүлчү бедидип, чон ортузунга билдингир, амыдырал-биле холбаалыг, бедик утка-шынарлыг лекцияларны үргүлчү номчуп турар мурнакчы лекторлар бисте бар: Хертек Кудурукпай, Салчак Молдурга, Хертек Адыг, Салчак Чедер-оол, Александра Салчак, Түлүш Анай-оол, Валентина Долмажап, Виктор Соян, Александра Дамдын дээш өскелерни-даа адап болур.

Лекция пропагандазында улуг четпестер база бар. Номчуттунуп турар лекцияларның чамдыызының тематиказы кызыы, шынары куду болгаш көдээ ажыл-агый, шажын-чүдүлге, аныяктарга хамаарышкан темаларга база химия, астрономия, физика, математика, география, биология эртемнеринге болгаш мурнакчы дуржулгаларны нептередиринге холбашкан лекциялар кончуг эвээш.

Лекция пропагандазынга удуртулганы багай организастап, партия организациялары-биле харылзаа чок ажылдап, лекторлар-биле чедир ажылдавайн, оларның ажылының отчёдун үе-шаанда түннеп кылбайн турар болгаш путёвкаларын долдурбас эге организациялар бар.

«Билиг» ниитилелиниң «Тээли» совхозтуң төвүнде эге организациязы (даргазы эш Тыхеев) бирги чартык чылда чүгле 7, Бай-Тал салбырында эге организация (даргазы Сат Шанчы) чүгле 4 лекция номчулгаларын организастаан. Номчуп турар лекцияларның шынарын контрольдаарын боттандырбайн келген. Бо организацияларда лекторларның саны харын эвээжеп турар.

Амгы үе—мал чеминиң болгаш дужүт ажаан алыышкынының сезоннуг үези. Сорулга чүл дээрге, чон ортузунга лекция пропагандазын улам калбартып, чонну коммунистиг ёзуга кижизидер дээш лектор бүрүзү идепкейлиг ажылдап, районнуң планныг сорулгаларын күүседиринче ажылчы чонну мобилизастаары болур.

К. ДОНГАК,
районда «Билиг» ниитилелиниң харыысалгалыг секретары.

УЛАМ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Каа-Хем районда «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери политиктиг болгаш эртем билиглерни пропагандалаар, чон ортузунга коммунистиг кижизидилге ажылын чорудар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Бо чылдың эрткен 7 айларының дургузунда 400 ажыг лекциялар номчуттунуп, беседалар чоруттунган.

Ниитилелдиң «Тиилелге» колхозта организациязында чоннуң ортузунга лекциялар чорударын эки организастаан. Бо ажылга бөлүктүң кежигүннери шуптузу киржир, оларны клубка, фермаларга, хойжуларга бола көрүп болур. Оларның удуртукчузу — библиотека эргелекчизи комсомолчу В. И. Кураева. Ында лекторлар бо чылын 30 ажыг лекцияны номчаан. «В. И. Ленин — кино уран чүүлүнде», «Ленин — кезээде дириг», «Ленин — чурумалдыг уран чүүлде», «Уруглар болгаш шажын» база өске-даа темаларга лекциялар дыңнакчыларга солун болуп турган.

Бистиң эң дээре лекторларывыска башкылар П. С. Дроздова, Л. Г. Иванова, А. С. Чажанай, библиотекарь В. И. Кураева, колхоз даргазы В. И. Евтушков болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ленин аттыг колхозта лекторлар бөлүү база эвээш эвес ажылды кылган болгаш кылып турар. Лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу Н. И. Муталайова — школа директору. Олар 30 ажыг лекцияны чылдың эгезинден бээр чонга номчаан. Лектор В. В. Корягинниң номчааны «Херээженнер болгаш шажын» деп лекциязын колхозчулар аажок сонуургал-биле дыңнаан, айтырыглар хөй болган. Партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказынга хамаарышкан, аданелерге, аныяктарга таарыштыр кылган лекциялар үргүлчү чоруттунуп турар. Ында лекторлар В. Г. Родионова, Е. Ф. Паздерин оларны демдеглээр херек. Копту-Аксында О. М. Сальникова удурткан лекторлар бөлүү база багай эвес ажылдап турар.

Политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередир ажылга идепкейлиг киржип, бо херекке боттарының инициативазын бо-ла үндүре бээр, бердинген онаалганы эки күүседир энтузиасчы кижилер база бар. Ылаңгыя пенсионер С. К. Якименко, ветсанитар Е. И. Корягина, улуг сестра М. С. Муравьева болгаш өскелер-даа оларга хамааржыр.

Чер-черде лекторлар бөлүктеринге партия организациялары боттуг дузаны көргүзүп турар, черле ынчаш олар партийжи боттуг удуртулганы берип турар дээрзин чугаалаар ужурлуг. Ильинкада партия организациязының секретары Ф. А. Фунтиков, Бүрен-Бай-Хаакта — Е. С. Кацина, Копту-Аксында О. Т. Наксыл-оол олар лекторлар бөлүктеринге хүн бүрүнүң дузазын көргүзүп турарлар.

Оон-биле кады бистиң районда «Билиг» ниитилел организациязының ажылында четпестер ам-даа хөй. Ниитизи-биле алырга, янзы-бүрү темаларга лекциялар кылырының ажылы кошкак чоруп турар дээрзин миннир ужурлуг бис. Чижектерни ап көрээли. «Октябрь 30 чылы» колхозта лекторлар бөлүү (удуртукчузу В. Н. Комарова), оон кежигүннери бо чылын чонга чаңгыс-даа лекция номчуваан. Ынчаарга «Бүрүнгаар» совхозта лекторлар бөлүү (удуртукчузу И. А. Ким) чүгле 7 лекция номчаан.

Аныяктар кижизидилгезинге, бойдус эртемнеринге хамаарышкан лекциялар, шажынга удур темага лекциялар кончуг эвээш. Районнуң ажыл-агыйында ажылдап турар кижилериниң чартык кезии аныяктар болганда, СЭКП ТК-ның бо чылгы июль Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш, аныяктарны кижизидериниң айтырыынче угландыр бистиң лекция пропагандавыска чоокку үеде эргилдени кылыры негеттинип келген.

Лекторларны өөредир, оларның дуржулгазын солуштурар талазы-биле семинарлар, хуралдар барык-ла болбайн турар, чер-черде лекторлар бөлүктеринге практиктиг, методиктиг дуза көргүзер ажылдың деңнели куду. Чер-черде лекторларның боттары лекциялар белеткээр талазы-биле инициативазы черле кошкак.

Кызылдан мергежилдиг лекторлар биске кээп, солун лекцияларны кылып турарын эки деп санап турар бис. Чижээлээрге, бо чылын философия эртемнериниң кандидады Н. Ф. Бобровтуң «Судурларда хоозун тоолдарны эртем ёзузу-биле шүгүмчүлел» деп, шериг эртемнериниң кандидады И. М. Немыряның шериг темазынга, делегей байдалының дугайында лектор А. Л. Козловтуң лекцияларын дыңнакчылар улуг сонуургал биле дыңнаан. И. У. Самбуунуң «Археология» деп лекциязын база аажок сонуургап турган, ында ылаңгыя Тыва АССР-ниң янзы-бүрү районнарынга казып тыпкан чүүлдерни анализтеп, тайылбырлап, төөгүге холбашкан барымдааларны чугаалап турганы черле солун.

Ынчангаш чылдың эгезинден тура Кызылдан бистиң дыңнакчыларывыска 91 лекцияны кылган. Бистиң районнуң партия, совет, ажыл-агый организацияларының удуртукчу ажылдакчылары лекцияларны база чоннуң мурнунга номчуп турарлар, ол кончуг эки, ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл улам калбак, улам массалыг болган турзун дээш «Билиг» ниитилелиниң районда организациялары ажылын олче углаар апаары чугаажок. «Билиг» ниитилелиниң чоокта чаа Москвага болуп эрткен Бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлеринге үндезилээш, бистиң районга лекция пропагандазының ажылын улам бедик чадага тургузуп, бо чугула херекке чаа, шиитпирлиг чедиишкиннерни чедип алыр дээш, лекторлар бистер шуптувус кызып ажылдаар апаар бис.

З. ЛАКПА,
лектор.

Колхозтарның кадыкшылга хоорайжыгаштары

Татарбунары суурда эмнелге чериниң тудуу эгелээн. Областа колхозтар аразының эң улуг эмнелге чери ол деп. Одессадан РАТАУ-нуң корреспондентизи дыңнаткан. Ол эмнелге черин ленинград архитекторларының тускай төлевилелин ёзугаар районнуң 14 көдээ ажыл-агый артельдериниң хөренгизи-биле тудуп турар. Ийи каът бажыңга хирургия, физиотерапия, рентген салбырлары, эмнелге-күш-культура кабинеттери болгаш аарыглар адын илередип тыварының кабинеди турар. Эмнелге чериниң бажыңын тударынга болгаш оон дериглерин садып алырынга колхозтар боттарының хөренгизинден 350 муп рубльди үндүрүп берген.

Тудуп турар эмнелге черинден каш-ла километр ыракта Сасык хөлдүң эриинде Татарбунары тура халыышкыны аттыг колхозтуң малгаш эмнелгезиниң чери болгаш 100 кижи турар пансионады тургустунган, ында эмнелгеге ажыглаар малгаштың улуг курлавыры бар. Аарыг кижилерни дески эмнээр арганы ол берип турар.

Областа колхозтарның хөренгизи-биле эмнелге черлерин, поликлиникаларны, херээженнер божуур бажыңнарны болгаш амбулаторияларны тудары калбарган.

(СЭТА).

«Мээң мергежилим бөдүүн, ынчалза-даа аңаа ынак мен» деп. Кызылда № 2 автотранспорт будурулгезиниң ажылчыны Матрена Пантелеевна Плотницких чугаалады. Оон мастерскаязынга кире бергеш, шывыг кылыры белен эвес, нарын болгаш эвээш эвес ажылды негээр деп чүвени бүзүреп көрдүвүс. Бодунуң чаңчыга берген ажылын ол бедик шынарлыг күүседип турар болду.

Күш-ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш Матрена Пантелеевнага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Матрена Плотницких хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Амыдырал хандырылга талазы-биле комиссияның даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Эки ажылы дээш Хүндүлел бижиктер-биле каш удаа шаңнаткан.

ЧУРУКТА: М. Плотницких ажылдап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну

тургузаалы

Көк-Чырааның сигенчилеринде

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери бо чылдың сиген белеткелинче чогуур үеде киргеш, чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Салбырның кол сиген шөлү—Көк-Чырааның сигенниг черлеринде сиген кезилдези эрткен үениң дурзунда организастыг үргүлчүлеп келген. Ам үеде бөлер сиген 90 ажыг гектар чедип турарының ужурунда кезилдеге ажылдап турган үш трактор агрегадының чамдыызын сиген бөлдүрериниче киирген.

Кезип, бөлдүрүп кирипкеиден бээр бо хүннерге чедир салбырның сигенчилери 400 гектар шөлдүң сигенин кестиргеш, 308 гектар шөлдүң сигенин бөлүп сарааттаан. Ооң ниити дүжүдү 232 тонна болган. Ол сигенниң 55 тонназыч тускай пресске тырааш, Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының кыштаанда чедиргеш, ийи кончуг улуг сараат кылдыр тургускан. 177 тонна сигенни кыжын булуктавас черлерде бөлүп сарааттаан. Сараат бүрүзүн удур кажаалаар хемчеглерни боттандырган.

14 кижи составтыг сигенни бөлүп сарааттаар механизастаан звено үш тракторну, бир автомашинаны, бир прессти доктаамал ажыглап, тырыттынган сигенни кыштаглар, фермалар чоогунче удур-ла соорүп чедирип турар. Көк-Чырааның сигенчилери тиилелгежилерни болгаш искрачыларны деткивишаан, август 8-тен эгелеп мал чеминиң белеткелинге шефтээшкинни организастаан. Баштайгы шефтээшкинде элээн хөй ажыл бүттүнген. Шефчилер бригаданың ийи хүн дургузунда кылыр ажылын чаңгыс хүн кылганнар.

Салбыр ниитизи-биле 1000 гектар сиген шөлдүг, оон 1500 тонна сигенни кезип белеткээр планныг. Амгы байдал-биле алырга Алдыы-Шынааның, Улуг-Алаактың, Чоон-Теректиң, Доң-Теректиң сигенниг черлери колдуунда кезип алдынган. Ынчалза-даа ол ниити сиген планын күүседип алырынга четпес. Ынчангаш салбыр баштаар чери хол кадыырлары-биле сиген кезер 15 кижи составтыг тускай звенону немей организастаан. Чаа тургустунган звено Шангыштыг-Арыгның сигенни кезип доосказ, ам Долганыр-Даштың сиген шөлүнде кезип кирипкеннер.

Сиген кезилдезиниң эгезинде ук ажылдың чамдык организастыг талазы дыка сула турганы чажыт эвес. Салбырда партия комитеди болгаш көдээ Совет бо талазы-биле организастыг хемчеглерни күштелдирип, мурнакчыларны шаңнап, мактап, сигенчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны улам экижиткен. Ооң түңнелинде хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турарларның саны мурнукузундан өскен. Чижээлээрге, сараат салыкчылары Х. Чылгаар-оол, Монгуш Бичеоол, Донгак Седип, Ондар Кылаң-оол олар баштай мурнакчыларның деңнелинге четпейн турган болза, ам оларның одуруунда киргеннер.

Көк-Чырааның сигенчилери амгы темпизин ышкынмайн турган, сиген кезилдезиниң планын августуң төнчүзүнде күүседир, мал чеминиң балансызын өске бүгү аргалар-биле ыяап-ла долдурар сорулгалыг ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Кызыл-дагжылар мурнунда

«Тээли» совхозта мал чеминиң белеткели үргүлчүлеп, август 13-ке чедир 882 тонна сигенни сарааттаан. Ажылагыйның Кызыл-Даг салбыры планының 96 хуузун күүседип, 301 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн.

Эрткен беш хонуктарда чаржып турар бригадаларның түңнелин база үндүрген. Бо удаада аныяктарның механизастаттынган бригадазы бирги черни ээлеп, акша шаңналдарын алган. Сиген белеткелинге хойжуларның эки киржилгезин аңаа демдеглээн. Хойжу Каваа Хертек бодунуң күжү-биле 9 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Малчын бүрүзү мал чеминиң белеткелинде.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Темпини улам дүргедедир

Ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузары бүгү-ниитиниң херээ. Бо чугула кампанияже «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбыры орайтап кирген. Салбыр бо чылын 1000 тонна сигенни, 540 тонна зелёнканы белеткээр планныг. Бо дээрге белен эвес хүлээлге. Амгы үеде салбырның сиген шөлдеринде 14 сигенчи звенолар ажылдап турар. Оларда 85 хол кадыырын, бир тракторну быжыглаан.

Салбырның сигенчилери бо хүннерге чедир 195 тонна сараатты тургускан. Сигенчи звенолар ортузунда калбарган чарыштың бирги черин эш Хем-Оттуктуң удурткан звенозу алган. Олар 90 тонна сиген белеткээр планын 35 тонна чедирип алган. Ол ышкаш хову бригадазының бригадири С. Конгар-оолга удурткан бир звено планын 56 тонна чедирипкен.

Ынчалза-даа бар сан фактылар сиген кезилдезиниң шалыпкын темпизин херечилевейн турар. Бар техника болгаш кижи күжүн чөп ажыглавышаан, мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштү мөөңнээри негеттинип турар.

Б. ОНДАР.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Амыдыралчы негелде

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суур улам калбарып, ооң чурттакчы чону өзүп турар. Ол девискээрде малчыннар база хөй. Мындыг турбуже, ында аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанларының холушкак чаңгыс магазини бар, ол чоннуң негелдезин хандырып шыдавайн турар. Садыгжызы чаңгыс болганындан ол магазинден хереглелин дораан хандыртынып алыры берге, аңаа келген кижилер үр манаар ужурга таваржыр.

Ак-Туруг суурнуң соолгу ийи чылда болган хуучулар хуралдарынга чон чөптүг негелдени көдүрүп, Ак-Туругга немелде магазин тургузарын каш удаа дилеп келген. Бо айтырыгны Арыг-Үзүү рабкооп болгаш респотребсоюзтуң баштаар черлери мынчага шиитпирлеп бербээн.

Көдээ бижикчиниң бо дугайында чагаазынга респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы эш В. Гладилинниң харыылааны болза, Ак-Туругга немелде магазинни республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу 1969 чылда тудуп кылыр, а ооң төлевилел-смета документациязын респотребсоюзтуң баштаар чери белеткээр.

делегей бо хүннерде

Колумбияның болгаш Аргентинаның компартиялар төлээлериниң ужурашканы

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның найысылалынга Колумбияның болгаш Аргентинаның коммунистиг партияларының төлээлериниң ужуражыышкыны болган. Ужуражыышкынның киржикчилери боттарының партияларының ажыл-чорудулгазының дуржулгазын, санал-оналын солушкаш, делегей байдалын чугаалашкан.

Ылаңгыя ук ужуражыышкынның соонда чарлап үндүрген дыңнадыгда империализмге удур демиселди бүгү фронтуларга күштелдирериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Төлээлер АКШ-тың империализминге удур дайылдажып турар, маадыр вьетнам улус-биле ийи партияның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын бирги чергелиг хүлээлге деп санаан.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага кылган медеглелинге хамаарыштыр ук медеглел Чехословакияга социализмниң херээн быжыглаарынга дуза болур деп бүзүрел дыңнадыгда илергейлеттинген.

Колумбияның болгаш Аргентинаның коммунистиг партияларының төлээлери коммунистиг, ажылчын партияларның Москвага бо чылдың ноябрьда болур Чөвүлел хуралының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Ол Чөвүлел хуралдың үндүрер шиитпирлери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын күштелдиреринге чедирер деп бүзүрелдиин олар илергейлээн.

Ужуражыышкынның киржикчилери АКШ-тың «улусчу шимчээшкиннерге удур ук диптиң чер болганынга ажык демисежир» дээш, Латин Американың чурттарында шериг диктатураларын национал армия тургузарының дуразы-биле каттыштырарынче углаган оралдажыышкыннарын сойгалаан. Америк монополияларга экономика болгаш политика талазы-биле хамааржылга турда, Латин Американың чурттарын бүгү тала-биле ёзулуг таарымчалыг хөгжүдүп болур арга чок деп, ужуражыышкынның киржикчилери ук документиде айыткан.

Үнүн каттыштырып турар

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын герман чагырга черлериниң хоойлу-дүрүм барымдаалавайн хоруп каанындан бээр август 12-де 17 чыл болурунга холбаштыр ГДР-ниң ажылчы чоннары ГКП-ниң ажык догуннаарын катап тургузар дугайында барыын-герман хөй-ниитиниң негелделеринге боттарының үнүн каттыштырып турар. Лейпциг округта Белен хоорайның Отто Гротеволь аттыг химия комбинадынга «ГКП-ге болгаш кара-бажыңнарда хоругдаткан бүгү коммунистерге хосталга!» деп лозунгуг митинг эрткен. Германияның компартиязының өмүнээзинден ГКП-ниң кежигүнү Эмиль Карлебах сөс алгаш, ГКП-ни хоругдалга таварыштырганын күш чок болдурарын чедип алыр сорулганы барымдаалааш, ГФР-ниң депшилгелиг күштериниң демиселин ажылчын-тараачын республиканың ажылчы чоннарының деткип турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

ГКП бо чылын бодунуң догуннап келгениниң 50 чыл болган оюн демдеглээр. Ол партия ниитизи-биле 25 чыл дургузунда чажыт байдалга ажылдаар ужурга таварышкан. Роза Люксембургтуң болгаш Карл Либкнехтиң өжээтеннерге өлүрткен үезинден эгелээш, ГКП герман империализмниң талазындан террорга, истеп-сүрүүшкүннерге үргүлчү таваржып келген деп, Э. Карлебах демдеглээн. Ынчалза-даа ГКП-ниң үнүн кандыг-даа дерзинилелдер боогдап шыдаваан. Ооң база бир херечизи— партияның чоокта чаа ажылдап кылган чаа программазы болган, ук программаны ГФР-ниң чонунуң чүүл-бүрү кезектери, ылаңгыя аныяктар калбаа-биле деткээн деп, Карлебах медеглээн.

Химиктер хоорайы— Галлеге болган удурланыышкын митингизинге Барыын Германияның база бир коммунизи — Манфред Каплук сөс алган. ГКП-ни хоругдаан чорук чүгле ГФР-ниң коммунистеринге удур эвес, харын ооң оппозистиг бүгү күштеринге удур угланган деп, Каплук демдеглээн.

Комиссияларның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Барселонаның ажылчын комиссиялары ажылчы чоннарның соңгуткан төлээлекчилеринге таварыштырып турар истеп-сүрүүшкүннерни болгаш дерзинилелдерни соксадырын негээн медеглел кылган.

ЮФИ агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Барселонаның ажылчын комиссиялары ажыл төлевирин өстүрбестээринден ойталаарын, шалыңның бетики чижек хемчээн улгаттырарын болгаш кижилерниң кылыр ажылдыг турарының идегелдиг магадылалдарын көвүдедирин бүдүрүлге ээлеринден негээн. Олар боттарының профэвилел талазы-биле ажыл-чорудулгазының ужурунда дерзинилелдерге таварышкаш, ажылдан үндүрткен ажылчыннарны ажылга катап киирерин, ажыл-ишчилерниң ажыл соксадыышкыннары кылыр, демократтыг, хамаарышпас профэвилелдер тургузар эргезин хүлээп көөрүн негеп турар.

Баскылар чуртунда онза байдал тургустунганын доп-дораан күш чок болдурарын медеглелде база негээн.

Президентиниң медеглели

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың президентизи Милтон Оботе августуң 13-те Чөөн Африканың хоойлужудулга Ассамблеязының ийиги сессиязын ажыткан. Сессия ийи неделя дургузунда ажылдаар. Төлээлер ол үениң дургузунда Чөөн Африканың экономика ниитилелиниң уставынга киирер чазалгаларны чугаалажыр болгаш чүүлдүгзүнүн көөр, сессияның ажылдаар чурумунуң айтырыгларын шиитпирлээр болгаш Ассамблеяның чаа кежигүннериниң даңгыраан хүлээп алыр.

Президент М. Оботе Чөөн Африканың экономика ниитилели тургустунган фактының бүгү талаларга ооң киржикчилериниң кады ажылдажылгазын быжыглаарынга онза чугулазын демдеглээн. Хоойлужудулга ассамблеязының кежигүннери Чөөн Африка-биле катай Африк диптиң ол кезииниң оон-даа делгем девискээри база бактаап кирер организацияның үндезинин тургузар деп М. Оботе чугаалаан.

Президентиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, ниитилелдиң бүгү албан черлерин улам чогумчалыг болдурары Ассамблеяның эң чугула сорулгазы болур.

Гэс Холлдуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл республиканчы партияның Ричард Никсонну президентиге, а Спиро Агнюну оралакчы президентиге кандидат кылдыр мындаа чаа депшидип эрткен съездизиниң түңнелдерин шыңгыы шүтүмчүлээн.

«Дейли уролд» солунга парлап үндүрери-биле Гэс Холл мынчалдыр медеглээн: «конгрессте реакцияның хөй чылдар дургузунда кол чөленгинжи болуп келген республиканчылар-биле мурнуу-чүкчүлериниң ажылчыннарга, негрлерге, демократияга удур эвилелиниң илерели шак ол шилип алыышкын болган. Ол шилип алыышкын тайбыңче болгаш хосталгаже чижеглел чок күштелген чүткүлдү дерзин базар сорулгалыг шериг-үлетпүр комплекизиниң кыжаныышкынныг базымы болган. Чурттуң чагырыкчы бөлүктери улус массаларының килеңнээшкинин чавырып шыдавазынга сагышсыраашы, дерзин шиитпирлер үндүрер арганы ажыглап турар».

Чаа хавыктыг эрги политика

Бонига ГФР-ниң даштыкы херектер министри Билли Брандтының «Европага тайбың политиказы» деп идээргек аттыг ному парлаттынып үнген деп, Боннадан СЭТА-ның корреспондентизи В. Серов дамчыткан. Кизингер — Брандтының чазаа «дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче» болгаш социалистиг чурттар-биле харылзааларны «чогумчалыг» болдурарынче чогум-на чүткүл салып, Европага тайбың ёзу-чурумну тургузарынче угланган, «чаа» политиканы чорудуп турар кылдыр ук номнуң ады, ында ажыглаттынып турар сөстерниң аяны-даа авыяастаар сорулгалыг болган.

Бонн социалистиг чурттарның девискээрин, ылаңгыя Польша Улус Республиканың девискээрин кажан-даа былаашпайн келген деп безин ук номнуң автору бадыткаан.

Ынчалзажок барыын-герман реваншистиг организациялар, бети дээрге-ле, Германияның 1937 чылда кызыгаарларын катап тургузарын негеп турар деп чүве билдингир болгай. А ГФР-ниң чазаа олардан кажан-даа чарылбайн, ол ойлукчок негелделен ойталаан бис деп кажан-даа медеглевейн келген.

Бонн Европада байдалды өскертиринче чүткүлүн салып турар деп чүвени Брандт бодунуң номунда чажырбайн турар хирезинде, ол чүткүлдү «тайбыңга ынак бис», «күш ажыглаксавас бис» дээр хоозун домактар-биле чажырып турар. Боннуң ол ажылдакчызы» «Амгы байдалды чаартыр», «бар турар байдалды тайбың ажып эртер», ГДР-ниң чонун «бистен ырай берген чуртташтарывыс» бар деп бижээн.

Боннуң алызында барып ГДР-ни сыырыптарынче болгаш делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин өскертиринче чүткүлү ол домактар-биле чажыртынган. Боннуң өжээнзирек эрги политиказын ында «тайбыңга ынак бис» дээр авыяастаашкын-биле чажырып көргүскен.

КАМБОДЖАНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ ЧАГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбоджаның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Хуот Самбат Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чоруткан чагаазында АКШ-тың Камбоджага удур чепсектиг чөнгээлерни үргүлчү кылып турарын буруу шапкан.

Июнь 9-тан 30-ге чедир үениң дургузунда америк шериг-агаар күштериниң болгаш Сайгоннуң чалча ёзу-чурумунуң самолёттары Камбоджаның агаар делгеминче 13 катап шургуп кирген деп, чагаада чугаалаан.

Июль 17-де Камбоджаның девискээр сугларынга америк патруль катери туттурган деп, чагаада база айыткан.

Америк чөнгээлер үргүлчүлевишаан

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ Көрейге тайбыңчыдылга дугуржулгазын каржы чөрчүп үревишаан, демилитаризастаан зонаны КУДР-га удур шериг туружу, кара сагыштыг үүлгедиглер кылырының одаа болдурарын үргүлчүлеп турар. Ону Көрейге тайбыңчыдылга талазы-биле шериг комиссиязының секретарьларының ээлчеглиг хуралынга соңгу-көрей таланың төлээлекчизи медеглээн. Ук хурал август 13-те Паньмынчьжонга болган.

Көрейниң Төп телеграф агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, демилитаризастаан зонада хөй аар болгаш хуртум боо-чепсекти мөөңнеп турарынга холбаштыр америк талага шиитпирлиг удурланыышкын медеглеттинген. Ол девискээрге боолажыышкыннар база хаая эвес болгулап турар, ооң ужурунда харыысалга америк талага онаажыр.

КУДР-ниң төлээлекчизи КУДР-ге удур чөңгээлер кылырын соксадырын, Көрейге тайбыңчыдылга дугуржулгазын шыңгыы сагыырын АКШ-тан негээн.

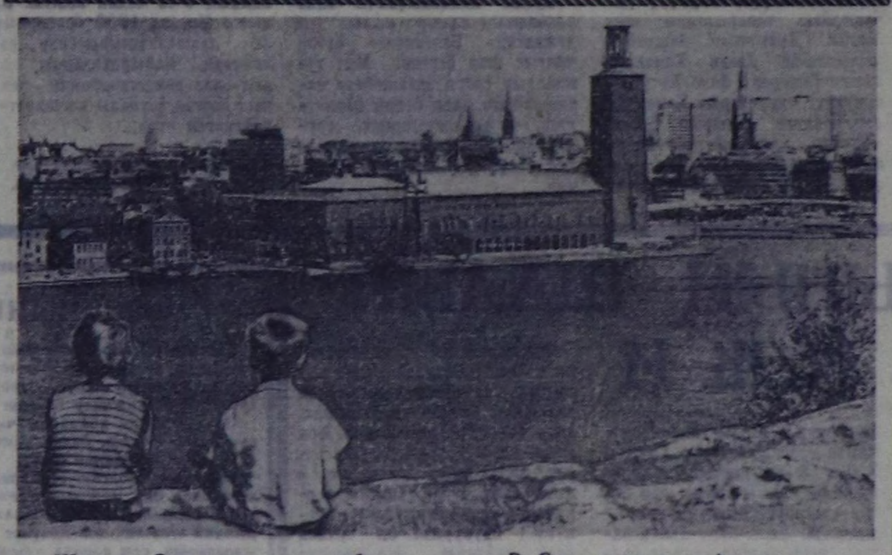

Швеция. Стокгольмда хоорай эрге-чагыргазының бажыңының ниити хевири.

В. Савостьяновтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЧЕГЛИГ БЕСЕДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Август 14-те Делегейниң хуралдар бажыңынга Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Американың Каттышкан Штаттарының төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунун 17-ги беседазы болган.

САН КӨВҮДЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус Армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери август 9-та Куангбиньниң агаар делгеминге беш америк самолёттарны дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Ынчангаш ВДР-ниң девискээриниң агаар делгеминге дүжүр аттырган америк самолёттарның саны ам 3094 болган.

Тайбың санал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Социалистиг чурттар Черниң кылымал спутниктерин дамчыштыр делегейниң харылзаа системазын тургузар дугайында КНО-га саналдаан. Болгарияның, Венгрияның, Кубаның, Моолдуң, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның доктаамал төлээлекчилери КНО-нуң Чиңгине секретарының адынга чоруткан чагаазында делегей харылзаазының «Интерспутник» системазын тургузар дугайында дугуржулга төлевилелин саналдап киирген. Ук системага делегейниң бүгү күрүнелери ажык киржир. «Интерспутниктиң» ажыл-чорудулгазын удуртур тускай чөвүлел тургузар деп саналдаан. Ук дугуржулганың киржикчилери бүгү күрүнелериниң төлээлекчилери болур.

Делегей харылзаазының «Интерспутник» системазын тургузар дугайын саналдаан чагааны август 14-те космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле комитеттиң тускай документизи кылдыр КНО-нуң штаб-бажыңынга тараткан.

Ажыл чоктар 72 муң

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). 1968 чылдың август эгезинде Бельгияда ажыл чоктарны бүрүткеп көөрге, 72110 кижи болган деп, Бельгияның коммунистиг партиязының информация бюллетени дыңнаткан. Оларның 59592-зи мырыңай ажыл чок, оон өскелери кезик-чамдыктап ажыл чок. Ында чүгле чурттап турар черлериниң аайы-биле бүрүткеткеннериниң саны кирген.

Халдаашкын болган

ЛОНДОН. Грециянын премьер-министри Георгиос Пападопулос август 13-те хоорайдан дашкаар турар черинден Афиныже баар орукка чорда, ооң амы-тынынга халдаашкын болган. Былдазының кыварын оожумнадып каан бомба салган черге премьер-министриниң автомашиназының чедип келиринге каш-ла секунда четкелекте, ол бомба часты берген, Пападопулос менди үнген.

Полиция грек армияның лейтенантызы турган Георгиос Панагулиасты тудуп хоругдаан. Ук халдаашкынны ол организастаан кылдыр ялалаткан деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Афинындан дыңнаткан. Дыңнадыглар ёзугаар алырга, Панагулиас шериг чагыргазының эң барыын үзелдиглери-биле холбаалыг.

(СЭТА).

Дидим согуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестин «Аль-Фатах» организацияның патриоттары Израильдиң девискээринче дидим үнүүшкүн кылган. «Аль-Фатах» радиостанцияның дыңнадып турары ёзугаар алырга, август 8-те бөлүк араб патриоттар Рас-эль-Хамрның девискээринге Элат дээр далай өртээлин Чер ортузу далайда Хайфа деп далай өртээли-биле тудуштуруп турар нефть дамчыдылгазының шугумун үрээн. Чазылдырыышкын кылганының түңнелинде нефть дамчыдылгазының улуг участогу үрелген. Өрт хып үнгеш, үр үе дургузунда үргүлчүлээн. Үнүүшкүнге киришкен партизаннар баазазынга шупту менди чанып келген деп, «Аль-Фатах» радиостанцияның дыңнадында чугаалаан.

Иерусалимге ол-ла хүн хоорайның бир районунга электростанция сандан үнген болгаш «Давид хаан» деп гостиница үрелген.

Үндүрүг—250 миллиард доллар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американнар бо чылын күрүнениң болгаш чер-черниң чүүл-бүрү үндүрүглеринге 250 миллиард доллар төлээр. «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журналдың экономика килдизиниң санаанын ёзугаар алырга, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери «бүгү кезектерге» үндүрүг онаарынга сылдаглап алгаш, саңга үндүрүг төлекчилеринден чурттуң ниити национал продуктузунуң 30 хуузун чулуп алыр. Үндүрүг бүгү чуртта бүгү тала-биле улгадып турар деп, ук шинчилелди кылганнар айыткан.

Чазактың тускай чизезин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарга чүгле соолгу он чыл дургузунда безин үндүрүг 2 катап, а 1946 чылдан бээр эрткен, дайын соолундеги бүгү үениң дургузунда 5 катап улгаткан.

ДҮЖҮТТҮ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Республиканың колхоз, совхозтарының ховуларында сиген кезилдези ам кидин түлүк чоруп турар. А тараа ажаап алыышкыны чамдык черлерде эгелей берген. Чаа дүжүттү чүгле чогуур үезинде чидириг чөкка ажаап алырындан аңгыда ону янзы-бүрү чылдагаан-нардан болгулай бээр өрт айыылындан камгалаары кижи бүрүзүнүң чугула хүлээлгези болур.

Тараа, сиген шөлдеринге, шаннарга, складтарга, тараа кургадыр черлерге, сарааттарга болгаш ажаап алыышкынга киржип турган машина-техниканың ыш үнер хоолайларның ужун от тудукчулары-биле хандырбаанындан өрт үнүп болур. Оон аңгыда комбайннарның, тракторларның болгаш өске-даа машиналарның кывар-чаар материалдар дамчыыр черлерин ыяк быжыглаваанындан, кывар-чаар материалдарны өртке удур дүрүмнү барымдаалавайн ажыглаанындан, электри удазыннарының шын эвес тургустунганындан, тараа кургадыр черлерни болгаш печкаларны шын эвес кылганындан, кайы-хамаанчок шаккаш октаан оттуг ыяштардан, таапкы оттарындан, одаглардан база уругларның от-биле чазыыл чок ойнаанындан өрт болуп турар.

Эрткен чылын үстүнде айыткан чылдагааннардан «Көк-Тей» совхозка, Танды районнуң Хову-Аксынга, Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгга сарааттап каан сигеннер өрттенгилээн.

1967 чылдың сентябрьда Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң тараа кезер комбайны электри сварказы кылырда өртке удур хемчеглерни сагываанындан өрттенип калган.

Ынчангаш республиканың колхозтарының баштаар черлери, совхозтарның дирекциялары, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының болгаш республиканың тараа белеткээр черлериниң удуртукчулары ажаап алыышкынга киржир, комбайннарны, тракторларны, тараа кургадыр черлерни, шаннарны, складтарны, сарааттап каан сигеннерни өрттен айыыл чок болдуруп, аңаа удур дериг-херекселдер-биле хандырын, бо талазы-биле шыңгыы корум-чурумну тургузар ужурлуг.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары ажаап алыышкын үезинде өртке удур белеткел ажылдарын чыл бүрүде эки организастап, ажаап алыышкынга киржир машина-техниканы четчир санныг өрт өжүрер дериг-херекселдер-биле хандырып келген. Тараа, сиген шөлдерин өрттен камгалаар сорулга-биле долгандыр үзүктей чарып турар. Дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдаар механизаторларны, колхозчуларны, ажылчыннарны тускай план ёзугаар өртке удур демисежиринге өөредип турар.

Мооң-биле чергелештир Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында ажаап алыышкынга киржир комбайннарның 40—50 хуузу өрт өжүрер дериг-херекселдер-биле хандыртынганы, хөй-хөй тракторларның, комбайннарның чалбыыш үнер хоолайларында от тудукчуларының тургустунмааны, кывар-чаар материалдар дамчыыр черлерин болгаш электри удаазыннарын эки септевээни чоокта чаа кылган хыналдадан илерээн. Танды, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында өртке удур хемчеглер моон дээредевес.

Ам сорулга болза колхозтарның, совхозтарның ховуларынга, шаннарга болгаш тараа хүлээп алыр черлерге ажылдаар механизаторлардан эгелээш, ажаап алыышкынга киржир ажыл-ишчилер өрт айыылын болдурбазының бөдүүн дүрүмнерин билген турар болгаш ону шыңгыы сагыыры чугула. Чолаачы, механизатор бүрүзүнден көдээ ажыл-агый машиналарының ыш үнер хоолайларынга чалбыышты эрттирбес тускай херекселдерни кылган турарын болгаш машиналарның изий бээр кезектеринге саван, сиген, бок-күзүрүм тырылбас, өрттенмес чүүлдер-биле дерип алган турары негеттинип турар.

Ол ышкаш комбайн, трактор болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының электри дамчыыр удазыннарын айыыл чок чоруктуң чурумунун негелдезин ёзугаар магадылаар херек. Кывар-чаар материалдар кудар саваларны, бензин, солярка дамчыыр хоолайларны доктаамал хынаар. Кывар-чаар материалдар кудар черлерни тараа шөлдеринден, шаннардан, складтардан ырак, оът-сигенин аштап арыглаан тускай таңныылдыг черлерге аңгылап кылыр. Ол ышкаш кывар-чаар чүүлдер кудар тускай херекселдерни өрттен айыыл чок кылдыр дерээш ажыглаары чугула. Комбайн бүрүзүнүн дүрбүжер кезектеринден өрт өөскүвес кылдыр таарыштыр кылыр болгаш ажылдап турган үеде оларны үргүлчү аштаар. Бир комбайнга 2 огнетушитель, 2 демир-хүүрек, 2 ширбиил, 1,5×1,5, метр хемчээлдиг кидис азы кылын сукно пос, суглуг сава, кочал ыяап-ла турар ужурлуг, а трактор, автомашина бүрүзү 1-ден эвээш эвес огнетушительдиг, кидистиг, хүүректиг, ширбиилдиг болур.

Сыпта тарааның, шаннарның, сиген сараадының чоогунга өрт өөскээн таварылгада тарааны, шаңны азы сарааттыы долгандыр черни аңдарар херек. Шаңны чурттакчылыг черлерден, мал кажааларындан, аргыжар оруктардан ырадыр, аргалыг-ла болза суг чоогунга тургусса эки. Бир эвес шаң, тараа шыгжаар черлер аңгыста азы оът-сиген үнген черде тургустунган болза, ону долгандыр оът-сигенин арыглап аштаар болгаш андазын-биле чарган камгалал шугумну тургузар ужурлуг.

Шаң, склад, тараа кургадыр болгаш хүлээп алыр чер бүрүзү өрт өжүрер херекселдиг, суг курлавыры тургузар черлиг, суглуг доскаарларлыг, огнетушительдерлиг, кочалдарлыг, элезин урган хааржактарлыг, демир-хүүректерлиг, кидистерлиг, чадаларлыг, ломнарлыг, илбектерлиг болур. Бо херекселдерни кызыл будук-биле будааш, көскү черлерге үргүлчү белен тургузар. Шаннарга, тараа хүлээп алыр черлерге кургадыкчыларның болгаш электри дамчыыр удазыннарның чанынга өрт айыылы болдурбазын хайгаараар, бо талазы-биле тускай билиглиг кижилерни быжыглаар.

Тараа, сиген аразынга, шаннарга, складтарга дүнеки зэлчегде ажылдаарда чүгле электри чырыын, бир эвес электри чок болза хагдынчак керосин фонарын ажыглап болур. Тараа, сиген шөлдерин, хову турлагларын, шаннарны доктаамал коруп турар аъттыг, чадаг тускай хайгааракчыларны тургузары чугула. Сыпта тараа, шаннар, сарааттар чанынга одагланып болбас. Одагларны, чем кылыр черлерни өрт үнмес хирелиг тускай черлерге кылыр. Кургаг тараа, сиген болгаш склад, шаннар чанынга таакпылап, ажык от кыпсып болбас. Таакпылаар черлерни тускайлап дериир херек. Тараа, сиген аразынга, шаннар, складтар чанынга бичии уруглар ойнадып болбас. Ажаап алыышкын үезинде уруглар ойнаар тускай шөлдерни организастаар чорук чугула. Үстүнде айыткан организастыг хемчеглерни күүседир сорулга-биле колхоз, совхозтарның, салбырларның, бригадаларның удуртукчулары болгаш дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдап турар бүгү ажыл-ишчилер, партия, совет органнарның дузаламчызынга даянып алгаш, тодаргай хемчеглерни алыры негеттинип турар. Дүжүттү өрттен камгалаар дээш бүгү черлерге дээштиг ажылдарны үргүлчү чорудары чер-черлерде өртке удур хайгаарал органнарының ажылдакчыларының, өртке удур эки-тура бөлүктериниң, өрттүң штаттан дашкаар инспекторларының болгаш өске-даа хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал органнарының ажылдакчыларының дорт хүлээлгези болур. Дүжүт — бистиң байлаавыс, ону өрт айыылындан болгаш өске-даа чидириглерден камгалаары кижи бүрүзүнүн хүлээлгези.

С. КУУЛАР,
Тыва АССР-ниң Ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң өртке удур килдизиниң улуг инспектору.

БАШТАЙГЫ САЛЮТ

Курск дээрбээнге тулчуушкуннарның сөөлүнде төрүттүнген дайынчы ёзулалдың дугайын армия генералы С. М. ШТЕМЕНКО чугаалап тур

Курси дээрбээнге тулчуушкуннарның сөөлүнде төрүттүнген дайынчы ёзулалдың дугайын армия генералы С. М. Штеменко чугаалаан:

— Сергей Матвеевич, Кол штабтың оперативтиг эргелелинге дайын үезинде ажылдап турган болгай силер. Кол штабта ам-даа ажылдап турар хевээр силер. Чээрби беш чыл бурунгаар баштайгы салют канчаар төрүттүнгенин чугаалап берип көрүңерем.

— Бистиң кудумчувуска байырлалдың кандыг болганын билип алырда, ынчаларда шагүе кайы хире аар-берге турганын билир үжүрлүг. Кол штабтың улуг картазынга дайынның канчаар чоруп турарын хүнде-ле ийи катап демдеглеп, кирер шыйып турган чүве. Сөөлүнде дайзын мырыңай мыя бо чоокшулап келген, Москва деп атка дээртпес дээш, кызыл карандашты ажоок чидидип ап турган бис. Ынчаларда штабтың машиналары фронтунуң мурнуку шугумунга шак иштинде-ле чедип турган. Немецтер Кремльди бөлүүр дээш аар пушкаларның батареязын экпеп алган турганнар. Кол штаб агаардан халдаашкын үзүктел чок бооп турарының үжурунда, метроже кире берген. Эртип турар поездилер-биле аравысты чүге шуугай дуглап турган. Оон сөөлүнде штаб «Кировская» метро чанында бажынче көже берген. Дээди Кол командылакчыга бичии бажың үндүрүп каан турган. Ынчалза-даа анаа Сталин чүгле чаңгыс катап кирген. Командылакчыга илеткел кылырда долдур дыгып каан портфельдерни, карталарны алгаш, Кремльче чедип турган бис.

Берге-ле үе турган. Фронтулардан боо-чепеек эккелиңер деп шынгыы негелделер үзүк чок кээр. Чамдык черлерге ланчылар безин чедишпейн баар турган болгай. Танк адар бооларны, миномётларны, танкыларны Дээди командылакчы шуут боду санап хүваар турган. Дээди командылакчының ынчаарда арыпканы зажок, чаактарының сөөгү үштүнүп, арны куурага берген. Ынчалза-даа Дээди командылакчы маажым болгаш сагынгыр турган. Дөртен бир чылдың күзүнүде Кызыл шөлге болган сураглыг парад, мен бодларымга, миллион-миллион кижилерниң хей-аъдын киирген, бүзүрелин быжыглаан. Фронт Кызыл шөлден үжен шаа-ла километр черте турган. Москвадан ырак эвесте бир-ле черде хей кижиниг берлин гарнизон Москвага болур шериг параднга киржир дээш белеткенип алган маңап турарын билип турган бис. Гитлер бодунуң генералдарынга эжелеп алганы девискээриниң эң эки черлерин экиирген үлеп берип турган. Ол аразында хенертен бистиң парадывыс болу бергени кайгамчык. Дайын үезинде бүгү болуушкуннарны чаңгыс черге дүүй бодап көөрге, бистиң ынчалдагы парадывыс силерниң айтырганыңар баштайгы салюттарның недээжизи болган чүве.

— Сергей Матвеевич, ол хүннерде Москва кандыг турганыл?

— Ийе, ону билири чугула. Хоорай дүне караңгы болгаш шыпшың, чүгле ында-ында патрульдар чоргулаар турган. Хоорайның чырыын караңгыладып каан чүрүмну эң шыңгыы сагыыр турган. Бир-де өрээлде хенизиг ойбактан чырык көстү берзе, тускай патруль анаа дораан баар, көрүм-чүрүмну тургузар турган. Бир агаар халдаашкының сактырдыр мен. Зенитчиктер боолап турганнар, прожекторларның ногаан оттары дээрже шөйлүп үнүп турган. Ол аразында Кол штаб-биле барык кожа соңга чырый берген. Бодавыже, бирле аззатпай кижи соңганың кажегезин тыртпаан хире. Патруль ол-ла дораан хемчээн апкан. Кадыг-дошкун-на үе турган чүве. Хоорайны караңгыладып кааны эки бе дээрзин тускай самолёт үжүп үнгеш, кырындан хынап көөр турган. Ынчаарда салют дугайын бодаар-дээ арганжок турган.

— Кол штабтың дугайында каш сөс чугаалаарыңар кандыгыл?

— Кижи ийи сөс-биле чугаалап каап шыдавас... Кол штаб биле Командылал чери дайынның мээ-медерели болу берген турган чүве. Фронтулар-биле хүн-бүрүнүң харылзазы, бүгү хереглелдерни дамзылап алыры, тыыл-биле харылзаа, тулчуушкуннарны башкарары, бистиң кезектеривистиң хөделиишкиниерин демниг кылдыр каттыштырары, разведканың медээлерин хынап көөрү, фронтуже үнери дээш чүү турбаан дээр. Бачымна ажылдап турган бис. Хүнүң-не (чамдыкта хүнде ийи-даа катап) дээди Кол командылакчыга илеткээр турдувус. Оон ынай Дээди Кол командылакчы боду фронтуже долгаш, байдалды билип аптар аргалыг болза-даа, штабтың бүдүн дүнхү иштинде ажылдаар расписаниезин ол боду бадылаар турган. Штаб начальнигиниң оралакчызы Алексей Иннокентьевич Антонов оң сес шак ажылдаар турган. Дөртен үш чылдан бээр оперативтиг эргеледдиң начальнигги дужаалды алган мөңээ дыштанырын 14-тен 18 шакка чаңгыдаан турган. Бажыңнарывыска бар-бас турдувус. Командылал черинге илеткел кылып чораап, дүне үш шакта кээр турган бис. Сталин Командылал черинге ограш-ла, фронтуда бүгү байдалды ыяк билир турган. Ол командылакчыларның болгаш командирлериң, харында корпус командирлериниң аттарын белин билир турган. Ынчангаш ол аңаа илеткел кылырда кезектериң дугаарларын адап эвес, а командирлерин адап илеткээрин неген турган. Ынчангаш бис тулчуушкун эң изиг чоруп турар черден эгелеп ынчаар илеткээр турган бис.

— Дээди командылакчы-биле чүгле албан херээ-биле харылзаалыг турган силер бе?

— Чамдыкта Сталин бисти кежээки немге чалаар ийикпе «Кинодан барып көрээлиңерем» дээр турган. Бисте кинолаар чай чок, ынчалза-даа ойталап база хоржок. Сталин бис биле кады чүгле фронтучу кинохроникаларны көөр кижи. Ол Дээди командылакчыга эргежок херектиг турганы чадавас — бүгү дайын дургузунда фронтуже чүгле чаңгыс үнген кижи болгай.

— Силер номуңарда Курск дээрбээнниң дугайын бижээн болгай силер. Ол чайны баштайгы салюттуң тывылган үези деп санаар бе?

— Ийе, Сталинград биле Курск сөөлүнде немец армияның аштырганы билдинде берген. Август 5-те генерал Антонов биле мени Командылал черинче кыйгырты берген. Кырында улуг чүрүк салып каан столга шериг-даа, хамаатыг-даа улуртукчулар биээги-ле чаңгыс биле чыглып алган олурлар.

— Шериг төөгүзү номчуп чоруур силер бе?—деп, Антонов биле менден Дээди командылакчы айтырган.

Бис кайгай берген бис—шериг төөгүзү өөренир шөлээн үе бе бо? Ол аразында Сталин уламчылап чугаалаан:

— Бир эвес, төөгүнү номчаан болзуңарза. Россияга эртебурунгу үеде шериг тиилелге чедип апканда, полководчуларның болгаш шериглерниң алдары кылдыр бүгү көңгалар динмиреп үнер турганын билгеп турар ийик силер. Шылгаран командирлерге болгаш шериглерге алдар болдурган артиллерия салюдү кылыр бодап тур бис — дээш, олурганнарже мөгеш кылынган.

Ол «төөгүже көрүүрүнүң» баштайгы таварылгазы эвес болган. Дайынның баштайгы чылында-ла Дээди Командылакчы Суворов биле Кутузовтун улуг чуруктарын Командылал черинге астырып алган. «Бистин улуг бурунгуларывыстың маадырлыг будуш-мөзүзү бисти хей-аът киирип турзуун!» деп сөс хей эвес турган. Баштайгы салютту эртгерери дүрген шиитпирлеттинген. Август 5-тиң кежээзинде Орёл биле Белгородту достаанынга алдар болдурган байырлыг дужаалдың сөзүү белеп турган. Мен Москваның комендантызы майор Синиловче долгаш, чогүүр айтыышкынны берип каан мен (салют эрттирерии Кол штаб харылаар турган). Дүн ортузу бичии четкелекте. Командылалдың кежигүннерни салюттуң кандыг болурун көөр бодаан, Кремль шөлүнге үнүп келген.

Таптыг-ла дүн ортузу турда, зенитчиктер дааштап-да үнгеннер. Ынчалза-даа олар дайынчы эвес, хос октар-биле боолап турганнар. Москваның дээри чырып, чайныналы берген. Ынчалардагы салютту көрген кижилерден айтырар болзунарза, хей-хей кижилериниң характарының чажы төктүп турган деп чугаалап бээр. Дайынның оргузу. Москва аңаа караңгы хевээр турда, кылган баштайгы салют бистиң тиилелгевистин чалбыыжын кывыскан.

Август 23-те Харьковту хостаанда база салют болган. Ынчаарда салютту 124 бооларның 12 даштаашкыны-биле эвес, 224 бооларның 20 даштаашкыны-биле кылган.

Салют эрттирерин фронтуларның командылакчылары, дайынчылары улуг көдүрүүшкүн-биле үүлээп алган. Дайзындан хоорай хостаан, күштүг быжыглаан камгалалды чалаар алган санында салют кылырын фронтулар негеп турган. Оон соонда салют эрттирериниң чергезин доктадыр үжүр таварышкан, чижээ «324 боонуң 24 даштаашкыны», «224-түң 20 удаа», «124-түң 12 удаа» дээн чергелиг.

Бистиң шеривис соңгу чүкче күчүлүг бурунгаарлап чорушкан. Хостаткан хоорай, күштүг быжыглаан камгалал алган санында, Москва салюттап турган. Дээди Кол командылакчы ол дайынчы ёзулалды канчаар күүдегин эрттирип турарын эң шыңгыы хайгаарап турган. Бир берге таварылганы сактып тур мен. Конев Командылал черинге бир-ле улуг чурттакчылыг суурну алганын телефон-биле дыңнаткан.

Дээди командылакчы зиаа холбаштыр салют кылыр деп дужааган. Белеткелге чүгле чаңгыс шак берген. Мен дужаалдың сөзүн далаш-биле машинкачыга адап берип парлаткаш, ону радиостанцияже чорудупкаш, 23.00 шак турда, салют болур деп илеткеп каан мен.

— Дыңнаалынарам — дээш, Сталин бичии төгерик динамикти ажылдадыпкан.

Дужаал номчууру доозулгаш, минута бооп чорда, салют диңмиреп үнери чүрүмчаан турган чүве. Диктор номчуп эгелээн: «Украинаның бирги фронтузунуң командылакчызынга!» «Украинаның бирги фронтузунуң шериглери кадыг-дошкун тулчуушкуннуң түңнелинде...»

Сталин менче ажынчак көргеп:

— Боневтиң фамилиязын Левитан чүге адавады? Дужаалдың сөзүн эккелиңер!

Дужаалдың сөзүнде фамилия чок болган. Ол овазырыма чок чорук менден үнген. Сталин кончуг ажынган.

— Командылакчының фамилиязын чүге кагганыңар ол? Чүү ындыг ат чок дужаал чүвел? Баштыг кижи силер бе?

Мен ыят чок мен.

— Дамчыдылганы соксатказ, шуптузуп катап номчуур!

Мен телефонга халып четкеш, дораан дааштаашкын кылбандар деп сагындыргаш, дужаалды катап номчууру-биле радиоже долгаан мен. Левитан барык-ла биеэ номчаанын хевээр чыгыы дужаалды дораан номчаан, бо удаада Коневтиң фамилиязын киирген болган. Салютту ёй-шаанда, дүрүм ёзулаар берген бис. Ол бүгү чүве Дээди командылакчының караанга көзүлдүр бооп эрткен. Чазыгны эдип алганыйыс соонда, ол ажынчак чугаалаан:

— Чоруп болур силер.

Ол кижиниң аажы-чанын эки билир мен. Мээң мурнумда оперативтиг эргелелдиң беш начальниктери халашкан, «чоруп болур силер» деп сестүн үткала бүгүдеге билдингир турган.

Командылал черинге ийи хонукта барбаан мен. Штабтың бүгү хөрээн Антонов биле Дээди командылакчы шиитпирлеп турган. Ам-на бир катап мени: «Дужаалды бижип алгаш, чедип келиңер!» деп кыйгыртган.

— Номчуңар, — деп Дээди командылакчы менче ширин, ынчалза-даа эштежикээн алныг көрген. — Ам фамилия адың кагбадыңар бе?

Берливни аңканда бир өөрүшкүлүг салют болган. Бүгү Москва хайнып турган. Кызыл шөлге дүне-даа, хүндүс-даа улус өөрүшкүлүг сынмарлажып турган. Олар шериг хептиг кижи көргеш, ону чайгаар ошкаар турган. Аар-берге дөрт чылда мынап келген байырлал майның 9-та чедип келген. Ол кежээ Москва 1000 бооларның 30 даштаашкыны-биле салютаан. Байырлалдарны салют-биле демдеглээриниң чаңчыл болган ёзулалы ынчаар төрүттүнген чүве...

«Комсомольская правдадан» допчулап алган.

Үш оол. Кызылдың бөжудулга бажыңында чыдар улуска аъш-чем, чагаа харылзаа дамчыдарынга түскайлаан өрээлчигешке кире бергеш, божаан иелериң дажызы, оларның фамилияларының дүжүнде ыяның кандыг уруг божаанын: оол азы кыс деп тодарадып бижээнин номчуп тур бис. Дажының орту үезинде ОПУЛ—3 ООЛ—дээнин көөрүүскее онзагай, тодаргай-даа ышкаш сагындырды.

Бөжудар салбырның эргеленчизи В. И. Любимова эртиен пятницада дежурныйлап турда, Таңды районнуң Кур чер суурдан келген Болдак Чаңмаевна Опулдуң эъди аарып, удаваанда ол үш оолду улаштыр бомаан. Ооларның шуптузунуң боткурудаа кончуг, кадык-шыырак төрүттүнген. Бирги оол — 2,3, ийигизи—3,1, а үшкүзү 2,5 кг денгзилиг болган. Оларның хүн бүрү байдалын бөжудулга бажыңының таа төрүттүнген уруглар эмчизи Зоя Петровна Полева хайгаарап турар.

— «Сөөлгү он ажыг чылдардан бээр бистиң эминелгевиске хары угда 3 уруг төрүттүнгенинин ийи дугааргы таварылгазы бө»—деп, Валентина Ивановна чугаалап турар. Баштайгы удазда Канданнарның ортүлезинин 3 өгүүн база Валентина Ивановна Любимова тудугжулап, хүлээп алган. Дежурныйлааш үш-үш ооллар бөжуткулаанын ол улуг өөрүшкү, чоргаараал-биле «Мээң үш ооларым»—деп чугаалап турар.

Чаа төрүттүнген үш ооллуң ачазы Опул Качил-оол Опаевич Чедер ортуман школазының физика, математика башкызы. Педагогтуң өг-бүлезинде 3 кыс, 1 ооллга үш оол хары угда немешнен.

Бичии чаштарның улам эки азырын күзел кааны.

ЧУРУКТА: Балдак Чаңмаевна ооларыбиле.

С. ТАС-ООЛ.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чайлагларже, хову турлагларынче

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда Культура бажыңының директору Хомушку Мюрзюга, колхозта комсомол комитединиң секретары Владимир Иргитке баштаткан агиткультбригада чоокта чаа Барлыктың, Час-Адырның чайлагларында малчынарга солуи кино, концертиг аалдап чораан, оларга делегей байдалының дугайында лекцияны, беседаларны кылып бергеннер.

Ам колхозта сиген ажылы кидин-не түлүктеп, дүжүт аждаа алышкыны эгелеп турар. Тева-Хая шыгында № 1 болгаш № 2 сигенчи бригадаларга агитбригада аалдап четкеш чүгле кино, концерт, агитхуудус үндүреги-биле кызыгаарламайн, спортчу маргылдааларны база чоруткан. Вот-тывынгыр талантылыг аныяк уруг Зоя Сарыглар каада чеде бергенде, бодунуң кижи эмчизи хүлээлгезинге база ышкырлап, дарыг кижилерни шинчип, эмневишаан, солуи лекция, беседаларны кылып чоруур. Агитбригаданың база бир эң идепкейлиг киржикчизи колхозта киномеханик Хомушку Монгал.

Эрги-Барлыктың Культура бажыңының бо найыралдыг коллективи дүжүт ажаан алышкынының үезинде ховутурлагларынче үнүүшкүннерни чорударынга белен.

Кужурлуг черлерге үнүштер

МОСКВА. (СЭТА). Кужурлуг хөрээннерге культурлуг үнүштер өстүрүп болур бе? ССРЭнин Эртемнер академиязының үнүш физиологиязының институдунуң эртеменнери ийи катап келген ол айтырыгның талазыбиле калбак шинчилелдерни чорудуп турар.

Чижээлээрге, профессор П. А. Генкель үнүштериниң амыдырал байдалынга боттарын таарыштырып алыр аргалыын ажыглаан, үрезиннерни дуска дадыктырарының аргазын тып үндүрген. Тарыыр мурнунда оларны сугга эвээш дүс эзилдиргеш, аңаа чаңчыктырар. Ынчалдыр болбазыратказ үрезиннерден өзүп үнген үнүштер хөрээннүң кужурлуга шыдамык болгаш чаагай дүжүттүг болур. Хөвен, чиңге-тараа, тарыыл тоорук биле чигир свёклазын ынчалдыр шекээни чедиишкиниг болган.

Чүрттүп чер девискээриниң шуптузунуң оннуң бир кезии кужурлуг, ынчангаш үнүштерни дуска шыдамык болдурарының айтырыын шинтирлээри улус ажыл-агыйынга үжүр-дүзалыг.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Августуң эге хүннеринге чедир Шуурмак сес чыл школазының септелгези доозугаан. Школа директору В. А. Никитин септелгени организастыг, эки эрттирген. Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Чыргаланды сес чыл школаларының септелгези доостуг билек ооларыын беледелинче киришкеннер. Үстүү, Орукку Шынаалларда эге школаларның септелгези база доозулган.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СААНЧЫНЫҢ ШАЛЫП ИЖИ

Совет көдээниң кижилери

Эртенги хүн алдын-сарыг херелдерин чернин кырынче саарбышаан үнүп көөрге, Азас хөлдүң, ол кавының эзим-аъргазын даңны атсы бүргеп шыва хонган хөлүгүр көк туман изигден дезип, хөлегелиг эзимкаскактарже, оларның кожагар бедиктеринче чоорту союң үнүп эгелээн. Таптыг-ла ол өйде фермага эртенги саалда эгелеп, саанчыларның сагган сүдү демир-хуунарынга саарыг дег дагжап үнген.

Фермада саар ийи чүс бежен ажыг инек бар. Оларны бир саалдада безин дөгере саары чиик эвес ажылдың бирээзи. Мында саанчылар база-ла ажыл-ишчи кижилер. Оларның аразында арга-дүржүлгалыг, үр чылда ажылдаан хоочун, ажылга шуудап, оон үт-шиин тып бар чыдар аныяк-даа саанчылар бар. Найыралдыг ажылишчи бо коллективте кижи-ле бүгүдеги колхозунуң мурнунга алган хүлээлгезин күүседир, төрээн колхозунуң экономиктиг күжүн улам быжыглап сайгырадыр дээш ажылдап турар.

Эртенги саалда доозулган. Битоннарда куткан сүт-даа саваырааң. Саанчылар демир-хуунарын сүт-биле чуп, долу сүттүг битоннарны чаңгыс черже дажып халчып-ла турлар.

Кайгамчык чараш чурумалдыг Азас хөлдүң кыдында «Совет Тыва» колхозунуң чайгы бо фермазынга чеде бергеш, ажыл-ишчи кижилер-биле сагыжым-на хандыр хөөрештим. Оларның бирээзи — фермаың мурнакчы саанчызы Кол Дуганчыовна Ачыма ол.

Чугааккыр чазык чаңныг бодунуң бодап чоруур чүвезин ажыт-чажыт чокка ажыы-биле чугаалаар, Кол Дуганчыовна мынча диди:

— Саанчы кижинин ажылы шынап-ла чымыштыг. Маңаа кижиниң ажыл-ишчи күзел-соруу негеттинер. Чамдык улус инек саарла чүү боор ону, хүүнну туткаш олурупгар олча дижир. Ындыг амыр эвес. Маңаа мергежил херек. Саанчы бүрүзү быжыглаттынган инектериниң ажыы-чанын эки билир үжүрлүг. Инектиң сүдү—дылында. Янзы-бүрү холуксаалар, сиген четчир санныг болган тудум, инек күш-шыдалдыг, оон продуктулуу база-ла ынчан бедик болур. Ынчангаш бис кышкы үеде саап турар инектеривистиң чемгерилгезинче улуг кичээнгейни салып турар бис.

Хоочун саанчының бо чугаазы чөптүг. Кыжын бо ферма Көк-Чыраага кыштагларлар. Ынчангаш колхозтуң ажылишчилери саар инектерге бээр сигенни маңаа күрлап алыр, кыжын хар үлгады бээрге, инектерни тургузу азыраар.

— Бодумнуң саап турар он беш инектеримниң бирээзинден-не эрткен чылын 1400 литр сүтту саап алыр хүлээлгемни чедиишкинниг күүседип, бир инектен-не 1450 литр сүтту саап алдым.

Мурнакчының бо чедиишкини — оон шалыпчы күш-ажылының түңнели-дир. Ким онзашкан ажылынга кызымак, аңаа ак-сеткилдиг болдур, оон ажыл-ишчи көргүзүү бедик болур. Ажыл-ишчи саанчы ам 12 инек саап турар. Ол ам ферманың саанчыларының мурнуку одуруунда. Ол эрткен чеди айларда бир инекке онаштыр 600 ажыг литр сүтту саап алган. Саанчының бо чылгы хүлээлгези база-ла бир инекке онаштыр 1400 литрни саары.

Дуржулгалыг саанчы фермада аныяк саанчыларга бодунуң дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Оон арга-сүмезин берип турар аныяк саанчылары ам ферманың мурнакчылары апаргылаан.

Кол Дуганчыовна Ачыма район Совединиң депутады. Ол бодунуң депутат хүлээлгезинге база-ла ак сеткилдиг күүседип, саанчылар ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп, күш-ажылдың будурукчулүүн бедидер дээш быжыг соруктуг ажылдап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Саанчының холдары

Холдарның аарыырын баш улур болдурбас база оларны эмнээр арга болур массажтанышкынны (мажыышкынны) кылырынга саанчы бүрүзү өөренир үжүрлүг. Мажыышкың хан эргилдезин эккиидер болгаш холдарны аартпас болур.

Ону кылырда холдарны чылыг сутта 8—10 минутада суп, кургадыр чоткаш, бичии хемчээлдиг талканы оларга бызап азы кешке вазалинни өгээр.

Бир холду болгаш салаалары стол кырынга салгаш, бир холу-биле ону мажыыр. Мажыышкынны дыңзыг болгаш деңдески кылдыр чорудар. Салаалардың тус бүрүзүнүң дыргактарындан эгелээш, хол доозунче углай эдиктир тудар. Холдуң хажыыларын, оон соонда адыштыг, оон артыы талазын мажыыр. Салаа бүрүзүнүң баштарын 6—8 катап эдиктир туткулаар. Оон соонда салааларның, адыштың артын, иштин, билек, өжүн, эгин шыгганарын, холдуң артыы, иштки талазын бир дескиден кылдыр мажыыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайын соонда конизкиниң 6 шакта» 10, «Фантомас Сютланд-Ярдыга удур» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тайбың үе» 10, 12, 1.50, «Виктор Чернышевтуң үш хүнү» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 2.30, «Десяп чек кижилер» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ГАНТЕЛ-БИЛЕ ГИМНАСТИКА

Гантелдер дээрге ийи ужукда шарларлыг түзе ышкаш демир болур. Гантелдерниң деңгээзи аңгы-аңгы —500 гр. 10 килограмм чедип турар.

Гантелдер-биле мергежилдер кылырының мурнунда баштай олар чокта аңаа гимнастап эгелээр. Ындыг баштайгы белеткел гимнастиказының хуусазы ында-бүрү: бир айдан алды ай чедир чорудар.

Ынчаар гимнастап чаңчыкканыңы соонда гантелдиг мергежилдерже шилчир, ол мергежилдерни чүрүм ёзугаар оожум темп-биле кылыр. Баштай эң-не чиик гантелдер-биле гимнастап эгелээш, оон деңгээзин чоорту үлаттырар. Шынзыы куженишкин кылбайн база тыныыты шын тыва чоруур, чижээ, холдарны ийи талаларже гере сунганда, тыныыты киир тынар, оларны куду салып тура, үндүр тынар болгаш аскс-даа.

Гантелдер-биле гимнастап мергежилгеге шиңгээ эгелээш кужүн сайзырадыр—шыңгаан эттерниң хемчээли үлгадыр, оларның кужу өзер, тыныыштыг болгаш чүрек-дамырларының системазы сайзыраар. Оон-биле кады аныяк (25 хар чедир) назылыг кижилерниң сөөктери — кижиниң эът-бодунуң чөленгижи — быжыг болур. Күш-дамыр мергежилдери кижиниң хөделиишкинин болгаш докгавышкының ёй-таа болдурар, кижиниң эът-бодуң үлаан ыржым, дескиге байдалдыг апаар.

Ынчаарга гантелдер-биле мергежилдерни неделяда 2—3 катап тускай кичээлдер кылдыр чорудуп бээ болур. Ол кичээлдерни чежеңээн соонда бүдүн чартык шактан эвээш эвес үе эрткенде чорудар херек. Ону баштайгы үеде каш минуталар иштинде чоруткаш, оон соонда эмчикиң сүлеэзи-биле ону чорударының үезин чоорту үзадыр. Кичээлдерни ары аларга чорударга, кижиниң кадыкка эң-не эки түңнелдерни берип турар. Бажың иштинде гимнастиканы чүүле форточка азы соңга ажык турда кылза чогуур. Кичээлдерни чоруткаңыңың соонда суг процедураларың: эътти ол аржыыл-биле дүрбүүрүк, эът-бодуң суунуң куттунарын, душка киреринг, эштирин сүмелеп турар. Ол чүүлдерни кылырга гимнастика кичээлиниң дузазы улгадыр.

Гантелдер-биле гимнастиканы кылырга кижиниң шаа-шиңээ сергээр. Ындыг байдал-биле кижи бодунуң күжүн улаттырар болгаш деңдии-дар чүвени көдүрүксеп эгелей бээр. Ындыг хөөнче сүндүкканының хергээжок, чүге дизе, улуг куш-шыдал үндүрер чорук бүгү-ле кижилерниң шуптузунга ажыктыг эвес болур.

12—14 хар чедир назылыг уруглар-ның гантелдер-биле мергежилдер кылырын сүмелеевейн турар.

Гантелдер-биле гимнастиканы кылып эгелээриниң мурнунда кужу-кулугуна талазы-биле тускай эртиинниг эмчи-биле ылап-ла сүмележирин чугула. Ындыг эмчилер шинчиир эмнелге черлериниң эмчи куш-культура кабинеттеринде азы эмчи куш-культура диспансерлеринде ажылдап турарлар. Ындыг диспансерлер найысылал хоорай бүрүзүндө, республика чагыргалыг хоорайларда болгаш областар төптеринде бар.

Көдээ черлерге чүгула сүмени участок эмчизи берип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Бистиң мурнакчыларывыс

Эш Омчула чүгле куш-ажылга эвес, хей-ниитининг ажылынга база идепкейлиг киржир турар. Ылаңгыя школа ажылынга ол боттуг дузаны чедирип турар. Хүнүнүң ажыл нормазын 130—140 хуу күүседири Омчула Ондарга шуут чаңчыл болган.

Көдээ тудуг коллективиниң мурнакчыларның база бирээзинге Ондар Сарыгны адаарлар. Ол дарган кижи. Кандыг-даа тудугга дарганның киржилгези ылап-ла херек. Бистиң дарганывыс тудугжуларның кылган чагыгларын дүрген болгаш шынарлыг кылып берип турар. Ломнар, улуг кадаглар, сиобалар болгаш оон-даа өске чүүлдерни эш Ондар эки шынарлыг кылып турар. Ол байтың нарын техниканың үрелген кезектерин дуржулгалыг дарганга септедип турар.

Тудугжу хүнүн таварыштыр көдээ тудугнуң удуртулгазы, партия болгаш хей-ниити организациялары мурнакчыларның аразынга үстүнде эштериң адын адаанар.

Ч. СЕНДАЖЫ.

Чадаананың № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының бригадаларында мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи бызаңчы Омчула Ондар бүдүрүлгеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты эң баштай чаалап алганнарның бирээзи. Күш-ажылга алызындан сонуургалдыг, мурнакчы ишчиниң кылган ажылының шынары өскелериниңден ылгалдыг.

Редакцияның адресизи

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалга-ыт секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлетпүр килдизининиң 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информацияның килдизининиң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин - Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00974

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 17 СУББОТА № 193 (7036).

Өртээ 2 көп.

Кичээңгейни — аъш-чем үлетпүрүнүң тудугларынга

Август 15-те, Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң тудуг болгаш үлетпүр тудуг материалдарының талазы-биле комиссиязының хуралы болуп эрткен. Хуралды комиссияның даргазы, СЭКП ТК-ның секретары *К. Ф. Катушев* даргалаан.

Ол хуралга капитал тудугнуң болгаш аъш-чем, эът база сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирер планының күүселдезиниң дугайын чугаалажып көрген.

Бо айтырыгны комиссияның кежигүннериниң — депутаттарның белеткел бөлүүнге көрген түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны депутат Н. С. Коновалов кылган. Оон соонда ССРЭ-ниң тудуг министри Г. А. Караваев, ССРЭ-ниң көдээ тудуг министри С. Д. Хитров, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Зотов, ССРЭ-ниң Күрплан даргазының оралакчызы А. М. Жарский, өске-даа министерстволарның удуртукчулары чүве чугаалаанар.

Сөөлгү каш чылдарда аъш-чем, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Бо беш чылдың баштайгы ийи чылында чаа тудугларны ажыглалга киирип, ажылдап турар бүдүрүлгелерин алгыдып тургаш, сүт, эът продуктуларын, үнүш үзүн, чигирин, ногаа болгаш кат-чимис консервилерин бүдүрерин дыка көвүдеткен.

Ынчалза-даа аъш-чем, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге күчүлериниң өзүлдези көдээ ажыл-агый чиг-эдиниң өзүп турар деңнелинден чыдып каап турарын комиссияның кежигүннери, депутаттар Г. П. Павлов, И. М. Буров болгаш өскелер-даа боттарының чугааларынга демдеглээннер. Чижээ, 1965—1968 чылдарда чуртка мал садып алыры 35, сүт—40 хууга өскен, а ону ажылдап кылыр күчүлер чүгле 8 база 9 хууга өскен болуп турар. Оон түңнелинде чурттуң чамдык районнарының колхозтарының болгаш совхозтарының берип турары көдээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылырын долу хандырбайн турар.

Үлетпүрүнүң бо адырларынга берип турар капитал салыышкыннарының планы чылдан чылче күүсеттинмейн турарын комиссия демдеглээн.

Аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрүнге бүдүрүлге күчүлерин тударында болгаш аъш-чем продуктуларын ажылдап кылыр быжыг баазаны тургузарында көзүлген четпестерни чайладырынче угланган тодаргай хемчеглерни комиссия хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң тудуг болгаш үлетпүр тудуг материалдарының талазы-биле комиссияның даргазының оралакчызынга СЭКП-ниң Калининград обкомунуң бирги секретары, депутат Н. С. Коновалов ол хуралга соңгуткан.

Комиссияның хуралының ажылынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң даргазы И. В. Спиридонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, министерстволарның болгаш ведомстволарның төлээлекчилери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

ТАРААНЫ— КҮРҮНЕГЕ

Агаар бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, бо чылын республиканың колхозтарының, совхозтарының ажылишчилери тараа болгаш мал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп алган. Шөлдерде тарааларның үнүжүн, дүжүт ажаап алыышкынынче кирипкен ажыл-агыйларның бир гектардан ап турар дүжүдүн барымдаалаарга, республика тараа талазы-биле күрүне планын чедиишкинниг күүседир арга бар.

Эрткен чылдарга бодаарга бо чылдың дүжүт ажаап алыышкыны элээн нарын байдалга эртери билдингир. Ынчангаш шөлдерже чавыс сыптыг тараалар кестиреринге таарыштыр кылдынган, ылап хынаттынган комбайннарны үндүрер херек. Колхоз, совхоз, специалист, механизатор бүрүзү улуг шүүделдер үндүрүп тургаш, өстүрүп алган ол дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш, болдунар хемчеглерни бо ажылдың бүгү дургузунда ап чорудар ужурлуг.

Амгы дүжүт ажаап алыышкынының чугула сорулгазы болза келир чылдың дүжүдүнге үрезин материалдарын четчир санныг кылдыр уруп алыры болгаш күрүнеге тараа садарының планын күүседири болур. Ынчангаш ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден-не кол кичээнгейни ооң шынарынче угландырары негеттинер. Килограмм тараа бүрүзү күрүнениң болгаш ажыл-агыйларның шыгжамырынче кирзин дээш тарааны кестирер, сөөртүр бүгү машиналарның тараа төктү берги дег черлерин дуглаар, сыскыыр херек. Автотранспорт чедишпес черлерге кожар тергелерни ажыглап болур.

Ажаап алыышкын үезинде чидиригни болдурбазының хемчеглеринге тарааны сайгарып шыгжаар черлерни баш бурунгаар белеткээри база хамаарлыр. Элээн хөй ажыл-агыйлар шаңнарда асфальтылыг шөлчүгештерни, шывыгларны болгаш тараа шыгжаар черлерни немей кылгылаан. «Өөк» совхоз төп шаңында 3500 дөрбелчин метр шөлдү асфальтылаан, 2500 тонна тараа кирер склад тудуун ам доозар четкен, тараа хүлээп алыр пунктуну механизастаан. Ажыл-агыйда ам күрүнеге эки шынарлыг, арыг тарааны бээр арга бар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда ажыл-агыйлардан күрүне шыгжамырынче арыглаттынган, эки шынарлыг тараа кирип турар апарган. Ооң чижээнге «Тиилелге» совхозту киирип болур. Оларның тараа хүлээп алыр үш пунктузу бүрүн механизастаттынган.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар күрүне шыгжамырынче киирер тараазын боктуг олчаан эккеп турар. Ол чорун ажыл-агыйларга улуг когаралды таварыштырып келген. Чүгле 1967 чылда безин ындыг чылдагаандан 430 муң рубльдиң каражазы болганын анаа чүве кылдыр көрүп болбас. Күрүне шыгжамырынче кирер тонна тараа бүрүзү чогуур негелдеге чедир арыглаттынган турар ужурлуг. Бо хүннерде шыгжамырже Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтан тараа кирип эгелээн. Тускай хыналда ёзугаар алырга кээп турар тараа бок чок, эки шынарлыг. Ол ышкаш Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозу база ындыг шынарлыг тарааны Кызыл-Мажалыктың тараа хүлээп алыр пунктузунче чорудуп турар.

Беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн хүлээп алырынга республиканың тараа продуктулар эргелелиниң тараа хүлээп алыр пунктулары багай эвес белеткенген. Эргелел бо чылын 3,2 муң тонна тараа кирер чаа складты тудуп дооскан. Туранның, Бай-Хаактың, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктулары бирээзинге-ле 3 муң тонна тараа кирер 3 складты ажыглалда киирген.

Лабораторлуг ажылды экижидер сорулга-биле эргелел бо чылын 15 кижини түр хуусаалыг курстарга лаборантылар база ынча кижини тараа кургадыр машиналарга ажылдаар кылдыр өөреткен. Тараа хүлээп алыр пунктулар эргелекчилери, саналга ажылдакчылары-биле тускай семинарны эрттирген. Чаа дүжүттүң тараазын урарынга эрги складтарны баш бурунгаар септеп белеткээн, оларны дезинфекциллээн. Тарааны кургадыр, арыглаар машиналарда мергежилдиг кижилерни быжыглаан, тараа сайгарып шыгжаарынга чарыгдаттынар кывар-чүүл материалдарын четчир кылдыр белеткээн. Кандыг сорттуң тараазын каяа шыгжаарын план ёзугаар тургускан, эрги тараалыг складтарны хостаан.

Ажаап алыышкын үезинде ажылдаар кижилерниң амыдырал хандырылгазынче кичээнгей салыры кол сорулганың бирээзи. Ажылды бичии-даа када соксатпас төлээде, хүндүскү, дүнеки эзлчегге ажылдаар комбайнерлерниң, чолаачыларның амыдырал хандырылгазын чогуур негелдеге тургузар болза, ажыл-херектиң чедиишкини улам хөй болур. Ынчангаш хову турлагларынга ниитиниң чемненилгезин ей-шаанда организастаары бо талазы-биле харыылаар кижилерниң дорт хүлээлгези.

Тараа ажаап алыышкынының эгезинден тура ховунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга агит-массалыг ажылдарны күштелдирери партия, совет органнардан, ажыл-агый удуртукчуларындан, бригадирлерден шыңгыы негеттинер. Көскү агитация, лекция, беседа болгаш өске-даа культура массалыг хемчеглер күрүне ужур-дузалыг бо чугула херекти чедиишкинниг боттандырарынга идиг болур. Бригада, агрегат, комбайнер бүрүзү эзлчег нормазын долдур болгаш ажыр күүсеткен турзун дээш, оларның ортузунга социалистиг чарышты организаставышаан, ону декада аайы-биле түңнеп, мурнакчыларны шаңнап мактаары чугула.

Беш чылдың үшкү чылы— 1968 чылдың дүжүдүн чидириг чокка, чогуур хуусаада ажаап алыры, күрүне мурнунга планныг онаалдаларның күүселдезин хандырар. Ол дээрге В. И. Ленинниң төрүттүнгенден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш калбарган бүгү улустуң чарыжынга республиканың тараажыларының төлептиг салыышкыны болур.

ДОКТААЛДЫ ТАНЫШПЫШААН

Хүлээнип тур бис

Совет чазактың үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын орус, тыва дылдарга радиодан хандыкшылдыг дыңназа-даа, кажан ук доктаал солуннарга парлаттынган соонда ыыткыр номчуп таныштывыс. Аас-кежиктиг, чаагай чуртталганын тургузукчузу Владимир Ильичиниң юбилейин бүгү чуртка организастыг эрттирер дээш Төп Комитеттиң баш удур ап турар хемчээн улуу-биле чүүлдүгзүнүп, деткип тур бис.

Бистиң бригаданың кежигүннериниң пургулайы-ла аныяктар. Ынчангаш ол алдарлыг чылга бүгү таланың чедиишкинниг ужуражырының сорулгазын салган чугаалажыышкыннарны каш удаа кылган бис. Енисейниң оң талакы эриинде туйбу заводунуң бирээзинге-ле 12 аал чурттаар ийи бажыңын чыл төнчүзүнге чедир дооскан турар деп планывысты бо доктаалга сорук киргеш улам бээрледип, сентябрьда бүрүн доозарын хүлээндивис. Бистиң найыралдыг коллектививисте салдынган сорулганы күүседиринге күш болгаш организастыг байдал четчир.

Амгы үеде «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының бажың дээвири-биле чогуур үезинде хандырбайн турарындан сөөлгү үеде ажыл шуудавайн турарын демдеглексеп тур бис. Хамаарышкан организациялар тудуг материалдарын үзүктелдирбейн хандырар-ла болза чаа хүлээлгевисти айыткан хуусаада күүседириниң аргалары бисте бар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң Түлүш Тенек-оол бригадирлээн тудуг бригадазының дашчылары **О. Калзаң, А. Деге, Т. Сендеңмаа, Т. Төмүр, К. Балыктаар, С. Сандан,** крановщик **В. Поскотин.**

АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ — КОЛ ЧҮҮЛ

Республиканың автомобиль болгаш чазаглыг орук эргелелинге хамаарышкан организациялар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турарлар. Эргелелдиң бүдүрүлгелери бирги чартык чылда 14 км. чазаглыг орукту тудар, 38 км. орукту септээр болгаш 130 метр демир-бетон көвүрүглерни кылыр планныг турган. Ол планнар шуптузу ажыр күүсеттинген. Ылаңгыя орук септээриниң планы 129 хуу күүсеттинген ийикпе. азы бистиң ажылчыннарывыс чартык чылда 49 км. орукту эки шынарлыг кылдыр септээннер.

Кылдынган ажылдарның ботүнезин чиигеткениниң күселябиле күрүне бюджединиң чыылда планы ажыр күүсеттинген. Моон алгаш көөрге республиканың автоорук организациялары беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир аргалыг апарган.

Бо түңнелдер анаа чедип алдынмаан, коллективтерниң күженишкинниг күш-ажылының ачызында чедип алдынган дээрзи билдингир. Ажылчыннарның тус-тус участоктарның аразында калбарган социалистиг чарыш план күүселдезинге эки салдарны чедирген болгаш кайы-даа участокта мурнакчыларның хүрээлеңин өстүрген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны база көвүдээн.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерден көргүзүп болур. Орук-септелге эргелелинде эштер К. Шадып, И. Рязанов, № 336 орук участогундан эштер М. Дугаржап, П. Зонов, № 335 орук участогундан эштер Ф. Тюков, А. Инаев, № 1473 орук участогундан эштер М. Белекоол, М. Санаа болгаш оон-даа өскелер бистиң мурнакчыларывыска санадып турарлар. Үстүнде ады үнген болгаш оондаа өске ажылчыннар чүгле ажыл нормазын ажыр күүседип турар эвес, ажылдың шынарын бирги чергениң айтырыы кылдыр көрүп, хүлээп алган машина-техниказын камныг эдилеп турарлар.

Орук тудуунуң болгаш септелгезиниң шынарынче кичээнгей салыры бистиң мурнувуста эң чугула сорулга болур. Эки кылдынган, септеттинген оруктар үр үениң дургузунда ажыглаттынып, ону чыл бүрү эде кылырынга артык хөреңги чарыгдаттынмас дээрзи билдингир. Ынчангаш орук ажылдакчыларының кылган ажылының шынары участоктарда партия, хөй-ниити организацияларының кичээнгейнинң төвүнге турар ужурлуг.

Чартык чылда эргелел орук тударының болгаш септээриниң планныг онаалдаларын кол көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткен-даа болза, капитал салыышкынында көрдүнген акшахөреңгилерни чедир ажыглап шыдаваан. Ол ышкаш чаартылга болгаш чогаадыкчы ажылдар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелеривистиң чамдык пунктулары күүсеттинмээн. Чамдык участоктар шалың фрондузун эвээш-даа болза артыкка чарыгдаан фактылар база бар.

Ажылчыннарның күш-ажылының организастаашкынын экижидип, саң-хөөнүң бүгү фондуларын камныг чарыгдап, ажылда бар четпестерни дүргеи чайладыр дээш тодаргай хемчеглерни алыры участок удуртукчуларының хүлээлгези болур.

Амгы үеде кол кичээнгейни чаа дүжүттүң тараазын сөөртүп турар оруктарны, көвүрүглерни эки байдалга тургузарынче угландырар херек. Суурлар, шаңнар аразының улуг, биче оруктарын орук тудугжулары кичээнгейге алгаш, чаа дүжүттүң тараазын чидириг чокка сөөртүп, кадагалап алырынга төлептиг салыышкынны киирер ужурлуг.

Д. МОНГУШ,
эргелелдиң кол инженери.

Полиграфчыларның сөзү

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы чаа парлаттынып үнери билек республика типографиязының ажылчын, албан-хаакчылары изии-биле деткип, танышканнар.—Ук доктаалда айыткан чүүлдер бүгүдези бистиң бөгүнгү ажыл-иживис-биле дорт харылзаалыг— деп, өрукчу Кызыл-оол Допчун-оол чугаалап турар.

Коллективтиң бүгү кежигүннери бо чылдың бүдүрүлге планын декабрь 5-те доозар хүлээлгезин хуусаазында күүседир дээш эрестиг ажылдап турарлар.

ДААРТА — ССРЭ-НИҢ АГААР ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

Ужудукчу каяа-даа ужудуп чорда ооң агаар биле чер аразының харылзаазы доктаамал турар. Кызыл аэропортунда бо харыысалгалыг ажылды Анатолий Матвеевич Павлов харыылап турар. Самолёттарның радио харылзаазының бо нарын кезектерин эптеп кылырынга ооң дуржулгазы улуг. Анатолий Матвеевич бодунуң мергежилин улам бедидери-биле ам Омскиниң ужар чүүл училищезиниң дөртку курузунда заочно өөренип турар.

Чурукта: А. М. Павлов ажыл үезинде.

А. Содунамның фотозу.

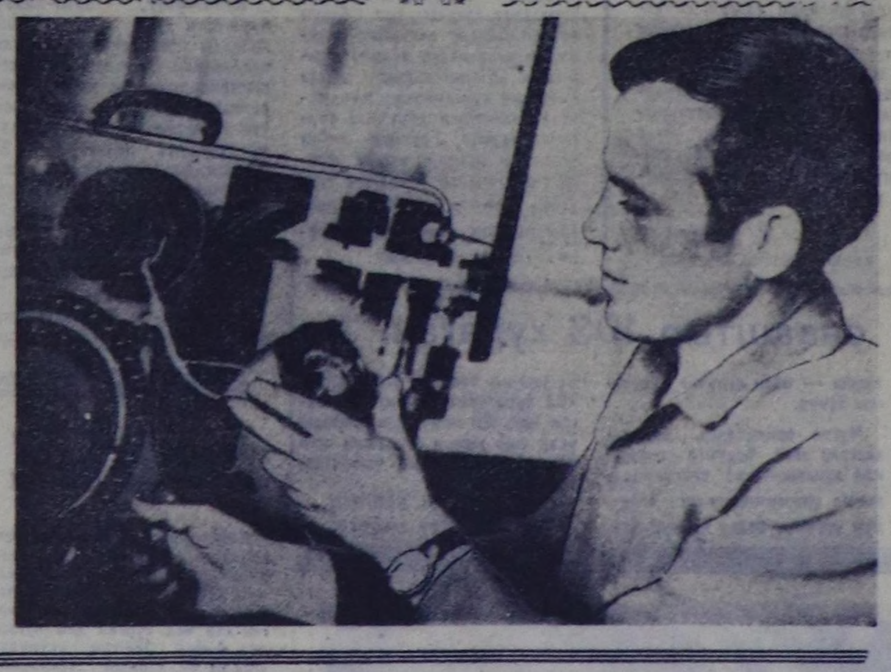

ВЛКСМ ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн, август 16-да, ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму бооп эрткен. «СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш комсомол организацияларының ажылын экижидер хемчеглер дугайында» деп илеткелди комсомол обкомунуң бирги секретары **Д. ООРЖАК** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-онал солчулгазынга ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **С. ООРЖАК**, Чөөн-Хемчиктиң комсомол райкомунуң бирги секретары **Б. ОНДАР**, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта комсомол организациязының секретары **Л. ИРОДОВА**, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң секретары эш **РОМАШОВ**, пассажирлер АТБ-зинде партбюро секретары эш **САЙГУТИНА**, СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажыл талазы-биле килдизиниң эргелекчизи **Г. ИВАНОВ** болгаш өскелер-даа киришкен.

Пленумга организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай доктаалды пленум хүлээп алган.

ЭШ П. И. ГОРБУНОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың физкультура болгаш спорт хөгжүлдезинге үр чылда ажылдааны дээш база төрүттүнгенинден бээр 60 хар харлаазы-биле холбаштыр Кызыл хоорайның спорт чөвүлелиниң даргазы Петр Иванович Горбуновту Тыва АССР-ниң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **К. ДИЙГА.**

Кызыл хоорай.
1968 чылдың август 16

Советтер болгаш чарыш

Каш хонук мурнунда СЭКП Төп Комитеди «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» доктаалды хүлээп алган. Бо хүннерде бүгү совет улус партияның ол чугула документизи-биле таныжып, ону амыдыралга боттандырарынга долу шиитпирлиин илергейлеп турар. Бо ленинчи юбилей — улуг байырлал. Ону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, коммунистиг ниитилелди тургузарының бүгү-ле фронтуларынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг уткууру бистиң ыдыктыг хүлээлгевис.

Бистиң республиканың ажыл-ишчилери бо улуг чаагай ажыл-херекке боттарының улуг-хуузун киирип, бүдүрүп турар үүлезин Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураскаадып турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң аразынга ол улуг болуушкунга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартыр дугайында доктаалды хүлээп алган. Ам ону херек кырында боттандырып турар. Ооң негелделерин ёзугаар ук чарышты чылда ийи катап түңнээри көрдүнген. Чоокта чаа баштайгы түннелди үндүрүп, тиилекчи болган көдээ Советтерни тодараткан. Аңаа бирги черни алган Кара-Хөл көдээ Советтиң дугайын солуннуң бөгүнгү номеринден таныжып болур.

Советтер аразында социалистиг чарыш калбак, массалыг болуп, хөй санныг коллективтерни, организацияларны хаара тудуп, улуг шимчедикчи күш болу берген. Ону кол башкарып турар черлер — көдээ болгаш суур Советтери. Олар чарышты удуртуп, алган хүлээлгелер, планнар херек кырынга күүсеттинген турзун дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Өскелерге үлегер-чижек болур Кара-Хөл ышкаш, эки ажылдарны чорудуп турар көдээ болгаш суур Советтери бисте бар. Каа-Хем районнуң Ильинка көдээ Соведи (даргазы эш С. Чепкасов) мурнакчыларның одуруунда киреген. Бо Совет В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн алдарлыы-биле уткуур дээш калбарган чарыштың эгелекчизи болган. Көдээ Советтиң күүскому, доктаамал комиссиялары, депутаттар болгаш бүгү актив кол кичээнгейни чоннуң культура-амыдырал хандырылгазын экижидеринче, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүреринче, күрүне планнарын хуусаа бетинде күүседиринче угландырган. Сессияларга, күүском хуралдарынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун, чаагайжыдылга база чоннуң амыдыралын экижидер дугайында эң чугула айтырыгларны чугаалажып көрүп турар. Сайгарып көрген айтырыгларның талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынаарынга депутаттарны болгаш активти хаара туткан.

Советтиң организас-массалыг ажылы дыка экижээн. Соңгукчуларның чагыгларын хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган. Чижээ, чагыг ёзугаар Ильинка суурда чаа чунар-бажың туттунган, ол ышкаш ийи кудукту кылган. Ильинка биле Бүрен-Бай-Хаак аразының оруун хөй-ниитиниң күжү-биле тудуп эгелээн. Ук көдээ Советтиң девиокзэринде турар суурлар, ферма, бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарган. Түңнелдерин чогуур үе-шаанда үндүрүп келген. Ол Советке хамаарышкан ажыл-агый бирги чартык чылда күрүнениң чагыг-планнарын хуусаа бетинде ажыр күүседип шыдаан.

Бо чылдың баштайгы чартыында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп тура, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң (даргазы эш Ч. Бири-Санаа) багай эвес ажылдааның комиссия демдеглээн. Ооң удуртулгазында турар хөйниити организацияларын чарыштың негелделерин күүседиринче чону эвилелдээн. «Искра» колхозтуң ийи сүт-бараан фермалары, хөйжу дөрт бригадалар боттарының аразында чарыштыг ажылдап турарлар. Түңнелдерни ай, квартал санында доктаамал үндүрүп келген. Суурнуң чаагайжыдылгазының талазы-биле база эвээш эвес ажылдар кылдынган.

Ильичиниң юбилейинге тураскааткан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар черлерниң санынга Таңдының Кочетово, Тес-Хемниң Чыргаланды, Эрзинниң Сарыг-Булун, Өвүрнүң Солчур, Тожунуң Сыстыг-Хем, Кызылдың Черби, Бии-Хемниң Аржаан, Улуг-Хемниң Ак-Туруг, Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык болгаш оон-даа өске көдээ Советтер хамааржыр.

Республиканың бүгү көдээ болгаш суур Советтери социалистиг чарыштың негелделерин бүрүн боттандырып, үстүнде санаанывыс Советтер ышкаш ажылдап турар дээр болза, херек кырында байдал-биле дүүшпейн барганы ол. Чер-чер Советтеринден ам-даа хөйнү кылыры негеттинип турар.

Чамдык көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары хөйниити организациялары-биле кошкак харылзаалыг, депутаттарның соңгукчулар мурнунга отчёт бээри чавыс. Социалистиг чарыштың негелделерин күүседиринче ажылчы чонну эвилелдээринге идепкей чок, сессияларның, күүском хуралдарының доктаал, шиитпирлериниң хыналдазын чорутпас Советтер бисте ам-даа бар. Улуг-Хемниң Чаа-Хөл, Тожунуң Тоора-Хем, Таңдының Кур чер болгаш Межегей көдээ Советтери чарыштың тус-тус негелделерин кошкак күүседип турарын айтыры чугула.

Советтериниң күүскомнары, доктаамал комиссиялары, кудумчу, квартал комитеттери, депутаттар болгаш актив социалистиг чарыштың башкарыкчылары болур хүлээлгелиг.

— Чоннуң мурнунда салдынып турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң улуг сорулгаларын болгаш партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче кичээнгейни угландырары Ильичиниң юбилейин чедиишкинниг демдеглеп эрттирериниң бир чугула аргазы ол — деп «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айтып турар. Ол улуг сорулгаларны шиитпирлээринге ажылчы чоннар депутаттарының Советтери кол черни эзлээр. Олар күрүнени эргелеп башкарарының практиктиг ажыл-херектеринче чонну хаара турар, чон ортузунга социалистиг чарышты калбартып чорудар хүлээлгелиг.

Комсомолга партийжи удуртулга

СЭКП хооркомунуң пленуму

СЭКП-ниң XXIII съездизи комсомолга партийжи удуртулганы экижидери партия ажылының база бир чугула сорулгазы деп көргеш, комсомолчуларның болгаш бүгү Совет аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге онза кичээнгейни салырын партия организацияларынга дааскан. Комсомолчуларны, аныяктарны совет улустуң, Коммунистиг партияның революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарынга кижизидери — чугула сорулгаларның бирээзи.

Ынчангаш комсомолга партийжи удуртулганы экижидери дээрге, аныяктарның ортузунга идейлиг кижизидилге болгаш организастыг ажылдарны чорудуп, оларның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезин мобилизастаары болур деп, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **П. Т. Киселев** хооркомнуң IV Пленумунга бодунуң илеткелин эгелээн. Пленумнуң киржикчилери «Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң III Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан. Эш Киселев партияның хооркому, партия организациялары комсомолга партийжи удуртулганы экижидер, оларны партийжи өзек-биле быжыглаар талазы-биле сөөлгү үеде кандыг ажылдарны кылганынга тодаргайы-биле доктааган.

Оон ыңай хоорайның дыка хөй партия организацияларының комсомол организацияларын удуртуп турарының талазы-биле ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал бергеннер илереткеннер. «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжылгазында, хлеб заводунда комсомол организациялары Комсомодуң 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышка киришпейн турда, ол коллективтерниң удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары кандыг-даа хемчег албаанар. Респотребсоюзтуң АТБ-зинде комсомолчу-аныяктарның бригадазы чартык чылдың бүдүрүлге планын күүсетпейн турда, ында партия организациязы (секретары эш Ковалев) ол бригадага кандыг-даа дуза көргүспээн. Дааранар комбинатта комсомол организациязының (ында партия организациязының секретары эш Майорова) секретарынга аныяк коммунист Р. Белобородовту соңгаан турган, партийжи даалганы харыысалга чок күүседип тургаш, ол ажылындан хостаткан. А партия организациязы коммуниске кандыг-даа негелде кылып дуза чедирбээн.

Оон ыңай аныяктарның эртем-техниктиг болгаш кылып турар ажылынга мергежилин, ниити билиин бедидер талазы-биле ажылдарда улуг четпестер барын, бо талазы-биле перспективтиг план чогун илеткелчи чугаалаан. Күш ажылдың хоочуннары бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастап эрттиреринге чамдык партия организациялары комсомол организацияларынга чогумчалыг дуза чедирбейн турар.

Чамдык партия организациялары, ажыл-агый удуртукчулары аныяктарның амыдырал-чуртталгазынче эвээш кичээнгейни салып турар. Чижекке тудугжуларның ниити чуртталга бажыңын ап болур. Ол бажыңның өрээлдери хирлиг, кухня ажылдавайн турар кызыл-булуң чок. Ында кандыг-даа кижизидилге ажылы чорувайн турар. Оон ыңай аныяктарның политиктиг өөредилгезин, дыштапылгазын организастап турарында улуг четпестер барын илеткелчи шыңгыы шүгүмчүлээн. Илеткелчи болгаш санал бергеннер хоорайның өөредилге черлеринде аныяктар ортузунга спорт, физкультура ажылын экижидип, партия организациялары комсомолдуң иштики ажылдарын экижидеринге, комсомол организацияларын партийжи өзек-биле быжыглаарынга, комсомолдуң удуртукчу кадрларын өстүреринге, комсомол организацияларының авторитедин болгаш ролюн көдүреринге партия организацияларының талазындан хүн бүрүнүң кичээнгейни салган турарын онзалап демдеглээннер.

Илеткелдиң талазы-биле саналдарга хоорайның шериг комиссары В. Омеленчук, типографияның партия организациязының секретары В. Горбунова, «Шын» солуннуң редакторунуң оралакчызы Д. Бегзи, эмчи А. Гончаренко, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдышкын бажыңының консультантызы А. Дугержаа, ВЛКСМ хооркомунуң секретары В. Чанзан, хоорайның милиция килдизиниң даргазының оралакчызы Ю. Дамдакай, көдээ ажыл-агый эргелелинден И. Лопсан олар киришкеннер.

А. КОЛ.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден дээр 100 чылынга уткуштур

Чарышоң тилекчизинде

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Көдээ Советтиң күүскому, оон депутаттары ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын улам шидй эжиждер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың негелдеринге дүүштүр бодунуң организаторлуг ажылын улам-на сайзырангайжыдып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка бистиң көдээ Соведивис идепкейлиг киришкен. Ол чарыш ажылчы чоннарның ажыл-агыйга, культура тургузуушкунунга идепкейин улам кодургеи. Оон түнелинде Советтиң девискээринде турар «Кара-Хөл» колхоз бирги чартык чылда багай эвес түнелдерлиг болган. Чартык чылда мал өстүрериниң планы түзүн зайы-биле бүрүн күүсеттинген. 680 центнер эътти күрүнеге садар тургаш, 730 центнерни, 130 центнер дүктүг орнунга 164 центнер дүктүг саткан. Хуудa малдардан алыр мал продукцияларының планы база-ла ажыр күүсеттинген. Түдуг, чагагайжыдылга ажылдарының планнарының күүселдези база эки.

Ажылчы чоннарны колхоз бүдүрүлгезинге хаара тудуп, эвилелдэринге көдээ Советтиң күүскому колхоз баштаар чери болган партия организациязы-биле сырый харылзаалыг. Көдээ Совет бодунуң ажылын план ёзугаар чорударын чедип ап, ону тургузарда өске хөй-ниити организациялары-биле баш бурунгаар дугуржуп кылып турар. Организас-массалыг ажылга көдээ комиссияларның ролюн бедидерінге элээн ажылдар чоруттунган. Чон ортузунга кандыг-дaa ажылды чорударда хөй-ниитиге даянмас болза чедимче чок болур деп чүвени амыдырал бадыткап турар. Советтиң чанында доктаамал комиссияларга, квартал, кудумчу комитеттерінге, активтерге даянгы— Советтер ажылының чедишкинниниң үндезини деп чүвени практика кырында бүзүрээн бис.

Коммунистиг партияның чер-чер Советтериниң дугайында шиитпирлеринде сессияларга чугаалажыр айтырыгларны калбартырының эргежок чугулазын айтып турар. Советтиң ажыл-чорудулгазының кичээнгейинин төвүнде оон девискээринде турар ажыл-агыйларның улам шнай хөгжүлдези, чагагайжыдылга, чоннуң амыдырал-хандырылгазын, культурлуг негелдезин хандырарын бижидери, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп, корумчурум камгалалын быжыглаары деп көдээ Советтиң депутаттары, оон активтери санап турар. Ынчангаш бо айтырыгларны удаадараа чугаалажып келген. Анаа депутаттарны калбаа-биле кириштирип, хүн айтырыын баш удур дыннадып, доктаамал комиссияларны эдеринчи илеткел кылырынга белетендирип, ажыл-херекти хынаарынга кириштирери дүрүм болган. Олар чүгле хынакчылар болбайн, байдалды эки өөренип, ында четпестерни чайладырын организастаарынга база киржип тураалар. Сессияларга депутаттарның 80—100 хуузу үргүлчү олуржуп, санал-оналга киржип турар. Сессияның хүн айтырыын күүскомнуң хуралынга баш удур көрүп алгаш, ам сессияга чугаалажыры-биле кирип турар.

Сессиялар аразында көдээ Советтиң күүскомунуң хуралын чыылдырып турар бис. Күүскомнуң үндүрген шиитпир бүрүзүн контролдап ап, оон күүселдезин чедип алыры депутат ажыл-чорудулганың кол кезии. Сөөлгү үеде Советтиң чанында доктаамал комиссияларның ролю бедээн. Олар чүгле хынаарындан аңгыда, четпестерниң тыптып келген чылдагаанын илередип, оларны чайладырының оруктарын сүмелеп турар. Тудугнуң, чагагайжыдылганың, садыгның, сан-хөөнүң, кадык камгалалының бодгаш удус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияларны Советтиң чанында тургускан, оларның составында 16 депутаттар, 12 актив хаара туттунган. Депутат Х. Аңгырга баштаткан тудуг, чагагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссия бодунуң ажылын өске комиссияларга үлегерлиг кылдыр тургузуп шыдаан.

Үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип ап, ону сөзүн кырынга артырбазынга кичээнгейни күүскомнуң талазындан күштелдирген. Сессияларга үндүрген шиитпирлериниң күүселдезинин дугайында айтырыгларны күүскомнуң хуралынга тургузуп, харылсалгалыг эштериниң илеткелдерин үргүлчү дыннап турар. Чоннуң калбак хереглелининң бараанындарын үзүктелдирбес, ону ой-шаанда хереглекчилерге чедирер, ырак-үзак черлерде малчыннарның амыдыралынга хүн бүрүнүң кичээнгейин салып, оларга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанындарын чедирерин көдээ Советтиң күүскому шиитпирлээш, ону контрольга ап, садыг ажылдакчыларындан шыңгыы негеп турар.

Көдээ Советтиң күүскому ажылчы чоннуң культурлуг негелдезин хандырарынга улуг кичээнгейни салып турар. Көдээ клубка кино, концерт, тематиктиг кежээлер эртип турар, 420 ажыг кижи библиотеканың доктаамал номчукчулары. Малчыннарга көжүп чоруур библиотеканы организастаан. Ыраккы одарларда малчыннарга почта чедирер үш кижини тургускан.

Депутат бүрүзү сонгуткан округунга Советтиң болгаш бодунуң депутат ажыл-чорудулгазының дугайында отчёдун берип турар. Сонгукчуларның депутаттарга берип турар чагыглары, санал-оналдары тус-тус черлерде ажыл-херектиң байдалын илередип турар толдаргай информация болур. Ону учёткa ап, аналиэтеп, күүскомнуң организастыг ажылдарынга планнап турар.

Көдээ болгаш суур Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүлээглелериниң дугайында Хөйлу хүлээп алдынган болгай. Бо чорук Советтернин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ролюн улам бедидип, оларның эргелерин болгаш хүлээглелерин дыка калбарткан. Ынчангаш көдээ Советтиң күүскому бо негелделерге дүүштүр ажылын улам сайзырангайжыткан.

Амгы үеде көдээ Советтиң күүскому бодунуң организас-массалыг ажылын экижидип тургаш, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге ажылчы чоннуң идепкейлиг киржилгезин хандырып, колхоздуң ажыл-агыйынга чогуур дузаны чедирерин бодунуң дөрт хүлээлгези деп санап турар. Оон-биле чергелештир көдээ Совет, оон депутаттары бойдустуң болгаш күш-ажылдың курлавырларын шын ажыглап, көдээ ажыл-агый артелининн Уставын сагып, техниканы чөптүг эдилеп турарын хүн бүрү контрольдаар ужурлуг.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүдели болгаш облпрофчөвүдел — көдээ болгаш суур Советтерининн аразында социалистиг чарыжын түнелеп көргеш, бистин көдээ Советти тийлекчи кылдыр, бирги черни эзлээн деп санаш, Тыва АССР-нин Министрдер Чөвүделининн болгаш облпрофчөвүделдин шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывысканы бисти күш-ажылчы чедишкиннерже улам сорук киирген.

В. И. Ленининн төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК доктаалды хүлээп алган. Совет улустуң мурнунда туруп турар ажылдагый болгаш культура тургузуушкунунуң канчаар-дaa аажок улуг планнарын, партияның XXIII съездизининн салган сорулгаларын боттандырарынче кичээнгейни күштелдирери — ол ойну демдеглээринин эң эки аргазы деп СЭКП Төп Комитеди санап турар. Ол чугула сорулгаларны боттандырарынга ажылчы чоннар депутаттарының Советтерининн үлүг-хуузу улуг. Олар күрүнени эргелеп башкарарының практиктиг херектеринге ажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тудар ужурлуг.

Х. ДОЙНУҢ,
көдээ Советтиң даргазы.

Доктаамал комиссияда

Көдээ Советтиң тудуг, чагагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязының кичээнгей салыр ажылы-ла ковей. Комиссияның составында 5 кижи, ооң иштинде көдээ Советтиң 3 депутады бар. Ажылды мергежилдиг удуртурунга арга-дуржулга херек болгай, Бистиң комиссиявысты тургузуп тургаш, көдээ Совет ону база өөренип көргеи, Ында кирген депутаттар бүдүрүлгени эки билир, оон шын түнелди кылып, өртектиг арга-сумени кадып шыдаар кижилер болур, Көдээ Советтиң ол чугула комиссиязын тургузарда ында кижи бүрүзүнүң күзелин, мергежилин өөренип көргени чугаажок. Комиссия кежигүннериниң ажыл хуваалдазынга ону база кичээнгейге алган.

Мен комиссияның даргазы кижи болганымда, ниити удурутулганы боттандырып, планны тургузуп, кымга кандыг даалга бээрин тодаргайлап, кылыр ажылдың күүсеттинин турарын контрольдап турар мен. Өске комиссиялар, күүсекчи комитет, колхоз баштаар черн-биле харылзааны тудуп, комиссияның мурнундан көдээ Советтиң сессиязынга, күүскомнуң хуралынга санал-ойлалы киирери мээң дөрт хүлээлгем болур. Комиссия кежигүннеринге даалга бээрде, кым кайы ажылды эки билирин көрүп турган бээр.

Хүлээнген ажылга комиссия кежигүннериниң харыысалгазын белидери —комиссияның даргазынан улуг хамааржыр. Бистиң ажыл-чорудулгавысты соңгукчулар кичээнгейлии-биле хайгаарап турарын база утпайн турар бис. Ынчангаш депутат ажыл-чорудулганың дээштиг болурун чедип алыры чугула. Кандыг-бир активке даалга бергеш, ону хынавайн арттырып каап черле болбас, ооң отчёдун ыяап-ла алырын чедип ап турар бис. Чижээлээрге, школа, эмнелге, культура-чыыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелининң дугайында айтырыгны көдээ Советтиң сессиязынга чугаалажырының мурнунда ол ажылдың байдалын комиссия илереткеш, эдеринчи илеткелди кылган. Элээн үе өрткенде сессияның шиитпирин канчаар күүседип турарын күүсекчи комитеттиң хуралынга база чугаалашкан. Ол ышкаш чамдык кылган түдүлларның шынары куду, ара каапгар, соолунде база катап кылыр таварылгалар турганындан тудугга хөй чарыгдал үнүп турган. Ында күш-ажылды организастап турарында четпестер барын доктаамал комиссия улусчу контроль болүү-биле илереткеш, ол айтырыгны көдээ Советтиң сессиязынга чугаалажып көрүү-биле кирген.

Комиссияның ажылынга активтерни хаара тудуп, өске бот-тывынгыр хөй-ниити организацияларының-биле сырый харылзаалыг болуру — ажылга чедишкинниң магадылалы болур. Депутаттарның идип үндүрген санал бүрүзүн боттандырарынга бергелер база таварыжып турар. Комиссияның ажыл-чорудулгазы кандыг-дaa шаптыктарга таварышпайн турар дээр болза шын эвес. Чижээ, кышка белеткелде улуг четпестер бары илерээн. Ол айтырыгны күүскомнуң хуралынга база катап тургузар ужурга таварышкан. Ам школа эмнелге, культура-чыыдыышкын албан черлериниң септейгези доостур четкен.

Доктаамал комиссияның ажылынга депутаттың ролю улуг. Хөй-ниитиге даянып алгаш, найыралчы, идепкейлиг ёзу-биле ажылдап, кылыр дээн ажылды шудургу чорудуп, ооң күүселдезин чедип алыры—доктаамал комиссияның ажылында улуг черни эзлеп турар.

Х. АҢГЫР,
тудуг, чагагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы.

Кайда-даа херээженнер

Кара-Хөл суурнуң херээженнери аңаа-ла олурар хөнну чоктар. Олар колхоз бүдүрүлгезинде, албан организация черлеринде ажылдап турарлар. Бир эвес сан талазы-биле алыр болза, 320 ажыг күш-ажыл кылып шыдаар херээженнерден 104 кижи мал ажылында, 70 ажыг кижи тудугда, артканнары өске ажылдарда хаара туттунган. Сезоннуг канлыг-дaa ажылдардан херээженнер черле чыдып калбастар. Колхозчу херээженнер, албан-хаакчылар, ог-буле эзлери болунуп будүрүлгеден хостуг үезинин элээп кезинин хөй-ниити ажылдарынга киржиринге ажыглап турар. Херээжен чонну будүрүлгеге, хөй-ниити ажылдарынга хаара тударынга суурда херээженнер чөвүделинин ачы-хавыязы улуг.

Суурнуң бүгү херээженнериниң хуралынга херээженнер чөвүделин 9 кижи составтыг сонгаан. Ол хуралга беш чыл планының күүселдезинге, хөй-ниитинин идепкейин кодурерінге херээженнернин ролюнун дугайында санал-оналдар кодурлуп турган. Хөй-ниити ажылдарынга, культурлуг деңнелди улам өрүледиринге, будүрүлгеге, бажын ажылынга херээженнернин калбак киржилгезин чедип алган турарын сонгуткан чөвүделге хуралдың киржикчилери чагааннар.

Хөй-ниитинин ол идегелин канчаар күүседип турар силер деп бистен негээр ужурлуг. Чөвүделдин чанында 4 секция ажылдап, оларны чөвүделдин кежигүннери удуртуп турар. Херээженнер чөвүдели ажыл планын квартал аайы-биле кылып келген. Баштайгы удаала херээжен чонну будүрүлгеге хаара тудар ажылды эң-не чугулалап көрген бис. Бергелер турган. Чамдык эштер уругларын яслиге ийикпе уруглар садынга тургуспаанындан ажылдаар аргазы чок болуп турган. Ындыг нелерниң уругларын ясли-садка хүлээп алырының айтырыгларын кодээ Советтиң күүскомунуң мурнунга херээженнер чөвүдели тургузуп турган. Уруглар албан черлерин алгыдар, оларга бүгүле таарымчалыг байдалды тургузуп бээр талазы-биле субботниктерни, шефтээшкиннерни база организастаан.

Чөвүлелдиң кежигүннери, оон арыг-шевер талазы-биле секциязы, суурнуң ниити арыг-шеверин хынаар турар. Бо ажылды чорударда даяныр күш кудумчу комитеттери апарган. Херээженнерниң ниити хуралын кварталда ийи катап, херээженнер чөвүделин ай санында чыылдырар. Оон аңгыда «Иениң үнү» деп хана солун үнүп турар.

Суурнуң херээженнер чөвүдели культурлуг дыштанылгаже улуг кичээнгейни углаарган. Чөвүделди тургузарының мурнунда-ла херээженнер кино, концерттерни көрүп, бот-тывынгыр уран чүүл ийикпе өске-дaa болгумнерниң ажылынга киржип турганы билдингир. Ынчалза-дaa херээжен эштерінің боттарынга хамаарышкан сонуургалдары база турган. Ынчангаш херээженнерге таарышкан темаларга лекцияларны, беседаларны, ужуражылгаларны организастап турар апарган. Медицина темаларынга, ог-буле, уруглар кижизидилгезининн дугайында лекцияларга херээженнер улуг сонуургалдыг.

Мындыг ажылыг ажылдарны чорударда агитквартиралар канчаар-дaa аажок эптиг. Суурда 11 агитквартира тургустунган. Элээн каш болук бажыннарга-ла бир агитквартира онаажып турар. Ол янзы-бүрү культмассалыг ажылдарны чоруларының ёзулуг одаа болган. Чүгле хамаарышкан бажыңнарында эвес, кодээ клубка концерттерни, кежээлерни организастап, фермаларже үнүүшкүннерни кылган. Бо ажылдарны клуб, библиотека чөвүделдери-биле сүмележип чорудуп турар.

Культурлуг, арыг-шевер чуртталга дээш агитмассалыг ажылды херээженнер чөвүдели калбарткан. Бо талазы-биле херээженнерниң ортузунга чоруткан социалистиг чарыш эки уре-түнелге чедирген. Маңаа медпунктуда санитарка Х. Чылбак, уруглар садында няня Х. Чечекей, тудугда Х. Байыр, өшкү кадарчызы Ш. Хертек, хойжу И. Сендекмаа оларны мактаар херек. Башкы Иргит Докпаштың удурткан агитквартиразы өскелерге үлегерлиг.

Амгы үеде В. И. Ленининн намдарын өөренир белгүмнерни тургузуп турар. «Ленин болгаш чаштар» деп делгелгени агитквартираларга организастаар. Херээженнерге үндүруп турар журналдарның чагылгазы өг-буле бүрүзүнге турар болгаш ында чугула чүүлдерни коллективтиг номчуп чугаалажырын чедип алыр.

Ажылга чамдык бергелер таварыжып турар. Ону канчаар ажып эртериниң дугайында бодалдар болганчок-ла төрүттүнүп келир. Ынчангаш бистиң ажылывыска хүн бүрүнүн кичээнгейин салып, практиктиг дуза чедирери кодээ Советтиң күүскомундан, районнуң хамаарышкан организациялыларындан негеттинип турар.

Х. СЕВИЛ,
Суурда херээженнер чөвүделиниң даргазы.

ЧУРУКТА: Кодээ Советтиң даргазы Хертек Дойнуң уруглар садының болук ажылдакчылары-биле кады оон септелгезин көрүп турары.

Саннар, фактылар

Кодээ Советтиң девискээринде турар «Кара-Хөл» колхоз мал ажыл-агыйлыг. Ол колхозта ниитиниң малының баш санын остүрериниң планының күүселдезин көргүзерге мындыг:

Мыйыстыг бода мал		хой		өшкү		чылгы	
Планы	күүсеткени	Планы	күүсеткени	Планы	күүсеткени	Планы	күүсеткени
1512	1668	18512	21028	4242	4815	372	386

Чүс башка онааштыр 86 хураган, 71 анай, 71 быжааны доруктурган. Кайызынга-дaa 400 баш хой кирер 3 кажааны, 100 баш инек кирер бир кажааны туткан. Тудугга хереглээринге планнаан 1500 кубометр ыяштың орнуига 1646-ны, 75 мун туулбуну белеткээр тургаш, чартык чылда 36 муңну белеткеп алган. 2500 кубометр одаар ыяшты бүрүнү-биле белеткээн.

Чүс хойга онааштыр 103 хураган

Кодээ Советтиң депутадынга соңгаан бедик идегелди шынзыдар дээш бодумнуң бүгү-ле арга-мергежилимни үндүрүп турар мен. Дапсы хемниң унунда малчыннар боттарының ажыл-херээнге, амыдырал-чурттал газынга хамаарышкан айтырыгларны, негелделерни белгинчеи-ла кодээ Советтиң депутады меңээ салып турар.

Ынчангаш хүн бүрүнүң амыдыралынга хамаарышкан докгаалдарны, шиитпирлерни таныштырып, малчыннарга колхоз баштаар чери, кодээ Совет кандыг сорулгаларны салып турарын тайылбырлап, ону күүседирин организастаары — мээң депутат хүлээлгем болур.

Чүгле эвилелдээр, организастаар эвес, бодумга онаашкан ажылым-биле соңгукчуларымга үлегер-чижектиг болурун үргүлчү бодап чоруур мен.

Бо чылын чүс хойга онааштыр 103 хураганны доруктуруп алган мен. Ам малчыннар нышка удур мал чемин белеткеп, мал кажааларын септеп, чылыглап турар.

И. БАЛЧЫЙ,
кодээ Советтиң депутады.

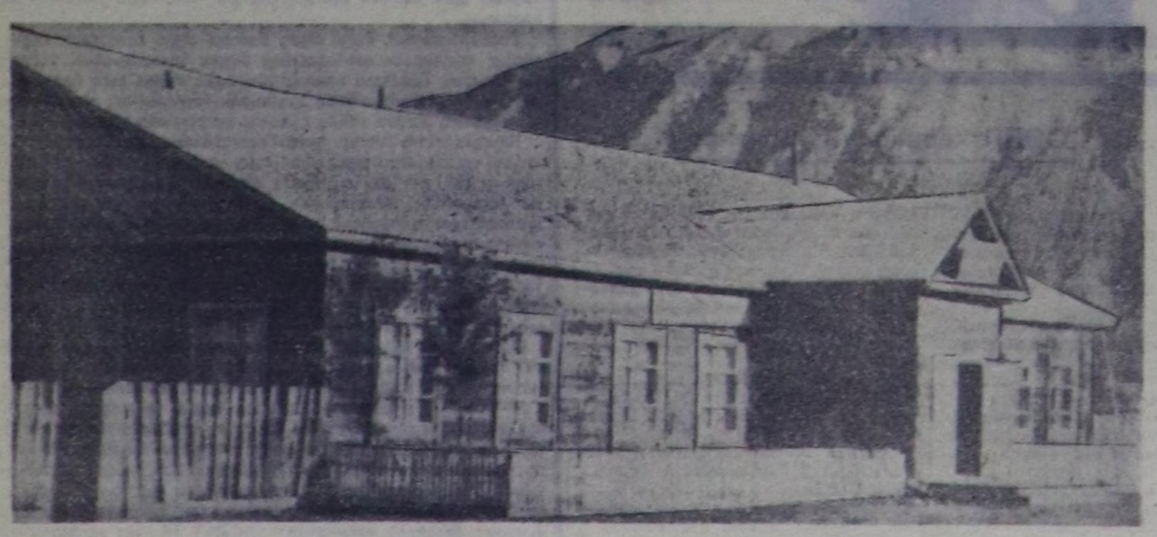

ЧУРУКТА: 200 олуттуг көдээ клубтуң ниити хевири.
А. КОЛДУН фотолары.

БИСТИҢ ҮЛҮГ-ХУУВУС

Колхозувус тургустунуп келгениинден эгелээш-ле, тудуг ажылынга үзүктел чок ажылдаан. Ынчангаш ол-ла үеден эгелээш-ле, ажыл-ишти ыдыктыг кылдыр, ажылдаан кижилерни ажыглаарынга, ажылдың ниитизинде ажыглаарынга, ажылдың ниитизинде ажыглаарынга, ажылдың ниитизинде

ЭВИЛЕЛДЕП ТУРАР

Бай-Тайганың партия райкому болгаш райүскому район төвүнүң ажылчы чоннарын мал чемнери белеткээр ажылдарга дузалаарынче эвилелдеп турар. «Тээли» совхозтуң Монгуш Балганга баштаткан хойжу бригадазынга сиген кезер талазы-биле шеф ажылы болган. Аңаа 20 кижи хол кадыыры-биле 4 га ажыг черниң сигенин кестирген. Өске бир бөлүк шефчилер хойжу Содунамның бригадазынга ооң мурнунда кескен сигенин бөлдүргеш, 8 тонна сигенни ийи сараат кылдыр тургузуп берген. Шак ындыг шеф ажылдары өскедээ черлерге болгулаан. Ол ажыл моон соңгаар-даа үргүлчүлээр.

Кызыл моон чугаалаар

Кызылдың телевидение бажыңының чанында аар чүк көдүртүр ийи кран хүнүнүне ажылдап турар. Чамдык кижилер: «Телевидениениң чаа бажыңы бе?», а өскелери: «Силерниң ажылдакчыларыңарның чурттаар бажыңы бе?» деп айтыргылаар-даа.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында радиодамчыдылга болгаш телевидение комитединиң көл инженери Юрий Алексеандрович Евдокимов бо бажыңның дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Бо болза үшкү класстың радиобажыңы-дыр. Аңаа концерт студиязы, ийи-чаңгыстың ырыларын, улуг эвес хемчээлдиг хөгжүм ансамбльдерин плёнкага бижидер бир студия, үүве чугаалаар ийи студия турар. Оон аңгыда чугаа азы музыка бижиткен плёнка ажылдап кылыр, дамчыдылгалар бижидер чеди өрээл бар. Дамчыдылгага болгаш үн бижидеринге эң чаа аппараттарны ажыглаар дээрзи билдингир.

Ол дээрге кижиниң үнүн, үүл-бүрү музыканы канчаардаа аажок арыы-биле плёнкага бижиткеш, ол-ла олчаан дыннакчыларга чедирер аргалыг амгы үениң техниказы-биле чепсегленген, журналистерниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ажылдаарынга таарышкан бүгү-ле үүлдерни тургускан улуг бажың болур.

Радио бажыңының база бир солун үүлү болза аппаратуралар турар болгаш үн бижидер өрээлдериниң температуразы болур. Орта түскай системаны тургузар болгаш кыжын-даа, чайын-даа чаңгыс аай температура ажылдакчыларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдыг болур. Бүдүн концерт коллективтеринде тергиин арыг, дыннаштыг кылдыр бижидип, чонга бараалгадыр арга радиожурналистерниң мурнунга ынчан тургустунуп келир.

Радио бажыңының тудуунда «Кызыл тудуг» тудуг эргелениниң Николай Петрович Купцовка удурткан 32 кижи составтыг бригадазы ажылдап турар. Бригаданың кежигүннери бо чылдың эгезинден бээр ай санының планын 100 хуудан кудулатпайн келген. Бо найыралдыг коллектив чыл эгезинден бээр 54 муң рубль хемчээлдиг тудуг ажылдарын чоруткан.

Тудугжулардан дөртку разрядтың дашчызы Галина Ильина, дузалакчы ажылчын Надежда Панькова, дашчы Анатолий Шатов, бызаңчы Петр Веретенников, арматуржу болгаш бетончу Анна Анисимова болгаш өскелер-даа хүн-бүрүнүң үлүг-нормазын үргүлүг ажыр күүседип, мурнакчыларга санадып турар.

— Бистин тудугжуларывыс бо чугула бажынны 1970 чылда ажыглалга киирериңе бүзүрелдиг. Ынчалза-даа бедик бүдүргүкүлүг ажылдаарывыска шаптыктап турар үүлдер база бар. Чижээлээрге, демир-бетон, арматура, дилиг материалдары чедишпейн турар. Эрткен айның ийиги чартыында колдуунда-ла кылыр чүвевис чок турду. Оон чылдагааны тудуг материалдарының чогу. Чыл төнчүзүнге чедир 4,5 муң рубльди шингээдип алыр бис— деп, бригадир Николай Купцов чугаалаар.

Оон чугаазы-биле чөпшээрешпес аргажок. Радио бажыңы дээрге чүгле радиодамчыдылгага ажыглаттынар эвес, а телевидение дамчыдылгаларының шынарын экижиде-ринге, Москвадан болгаш өскедээ хоорайлардан программаларны хүлээп ап, дыннакчыларга шынарлыг чедиреринге чугула рольду ойнаар. Ынчангаш радио бажыңы республиканың культурлуг амыдыралынга чугула черии эзлээр деп бадыткаарының бүгү барымдаазы бар. Кызыл радиозунуң медээзи, «Дыннанар! Кызыл чугаалап тур...» дээн дикторнуң үнү телевидение черинин мырынай кожазындан чаңгыланып эгелээр үе ырак эвес.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: дөртку разрядтың дашчызы Галина Ильина (үстүнде); дузалакчы ажылчын Надежда Панькова биле дашчы Анатолий Шатов (адаанда).

Фотолары Ш. СЕДЕН-ООЛДУУ.

АБАКАН—МИНУСИНСК

Чоруктан бодалдар

Хайгыылчы командировка. Тываның бурунгаар хөгжүүрүнге, ылаңгыя революстуг демиселдиң чаштанчызын чалбыып кылдыр кыпсырынга Минусинск, Абакан, Красноярск хоорайлар дыка ужур-дузалыг болганын төөгүчүлер бижип турар. Октябрьның хувискаалы ол-ла хоорайларны дамчып, Тывага келген. Щетинкин биле Кравченконуң кызыл партизаннары база-ла ол оруктап келгилээн. Тываның төөгүзүн, дылын, аас чогаалын, агаар-бойдузун, черинiң байлаан өөренип, шинчилел ажылын кылып чораан шылгараңгай эртемденнер базала ол үгдан Тывага кээп чоргулаан. Ол магалыг төөгүлүг болуушкуннарның бир чамдык документилери ол үш хоорайның музейлериниң архивинде шыгжаттынып чыткылаар, оларның бир чамдыызы делгелге залдарында көргүстүнгүлээн. Ол хамык материалдарны хандыр билип албайн чыткаш, кожа-хелбээ чурттап чораан улустарның харылзаазын—оларның акы-дүңма найырапының канчаар быжыглып келгенин тодаргай көргүзери берге. Төөгүнүң ол материалдарының кайда, канчаар шыгжаттынып чыдарын тып аар дээш, шагда тургустунган музейлерниң онзагай делгелгелериниң уран-чечен үлегерин шиңгээдип аар дээш база ында шыгжаттынып турар тыва төөгүзүнүң чугула материалдарын солуштур орнап ап болур аргазын дугуржуп чугаалажып аар дээш, Алдан-Маадыр аттыг музейиниң чамдык ажылдакчылары ынаар чорупкан бис. Бистиң кыска хуусаалыг ол чораанывыс бир чугула өөредиг болган.

Абакан музейи. Ол музей чаңгыс каът бажында турар болду. Ында археология залы—эрги базырыктарны хазып тургаш тыпкылаан эт-херекселдер делгээн өрээл солун болган. Кандыг чүвениң каяа чыткаанын, кажан тыпкаанын, кымның ажытканын шуптузун эртем өзүзу-биле тайылбырлап бижээш, эрткен төөгүнүң тус-тус үезин барымдаалап көргүскени келген кижилерге билдингир болгаш оларның угаан-сарыылын уламна хайыктырып турар. Бистиң республика музейинде бир чамдык эрги эдилелдер ат-сывы чок чыткылаарын моон соңгаар болдурбас, эвээш-биче-даа бол, допчу билдингир тайылбырлыг кылырын ол чижек чугаалап берип турду. Ол музейниң бисти мурнап турар эки ажылының бир көскү чижээ болза 1959 чылда Н. А. Кохановскийниң бижээнин «Хакас бойдузунуң календары» деп улуг хемчээлдиг номун үндүргени болур. Ол номда чылдың он ийи айының аай-аайы-биле чылып, соон турарын, кандыг үнүштер үнүп, кадып турарын база кандыг-кандыг дириг амытаннар көстүүлеп кээрин, чангылай бээрин, улаштыр чурттап артарын тодаргайлап айыткан.

Төөгүнүң бир арны. Эрткен үазын Барыын-Хемчик районнуң Хөнделеңге чораан мен. Бир колхозчу «Көжер музейин» магадап көргеш, бистиң чаржып турарывыс Хакас областтың дугайын хеп-хенертен айтырыпкан. Ол кырганның олла айтырыын Тожу районда «Май бири» колхозтуң бир аңчызы база айтырганын сактып чораан мен. Мен дугайты Хакастың төвү Абакан хоорайга 1947 чылдың күзүнүнде барган мен. Оон бээр-ле ол хоорай мээң бир эртер өртээлим апарган. Хакастарның дылы дээрге-ле тыва дыл-биле чоок болгаш чайлыг чугаалажып ап болур дээрзин ынчан ылап бүзүрээн мен. Алыс боду хакас кижи, аныяанда Петербург университединиң доосказ, Тывага чоруп чораан, сөөлзүредир Казань университединиң профессору турган. 1903 чылда-ла тыва дылдың алфавидин болгаш эртем грамматиказын чогаадып бижээш, делегейге ады-сураа хадып үнеген Николай Федорович Катановтуң дугайын база ол күзүн Ленинград университединиң студентизин апарган, кончуг озалдап билип каан мен. Улуг эртемден Николай Катановтуң чыып бижээш, ооң соонда орус, тыва дылдарга үндүргени тыва ырларның, тоолдарның уран-чеченин, оларның сөс-домаанның магалыг байын ам безин кайган ханмас мен ийин! Шүлүкчү Юрий Кюнзегеш «Тыва кожамыктар» деп номга ол эртемдениңң сезен ажыг чыл мурнунда чыып бижээн ырларының бир чамдыызын ол-ла хевээр киргизээн, аныяктарга улустуң аас чогаалын чыып бижиринiң үлегери болдуруп көргүскен.

1918 чылдың апрельде Минусинск Советти «Хову чурттуг Хакастың түскай туразының дугайында саавырны» үндүрген. 1922 чылдың июньде Минусинскиниң партия үкому хакастарның үшкү конференциязын чыылдырган. Ол конференция хакастарның ажыл-агыйының, культуразының бир янзы деңнелде турар байдалын, оларның бир черде мөөңнежин чурттап турарын өөренип көргеш, түскай район кылдыр туразын дилээн. 1923 чылдың ноябрьда Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиуму Хакас уезднiң тургустунганының дугайында доктаал үндүрген. 1925 чылдың майда ол уездиң округ—моожу кылдыр эде тургускан. 1930 чылдың октябрь 20-де Бүгү-эвилелдиң ТКК-зының Президиуму Хакас округту Хакас автономнуг область кылдыр эде тургускан, маңалыг төөгүнүң эгези бодур. Революция мурнунда хакас улуска 165000 хуу ажылдыг өрегелер турган болгаш каш борбак алдын уургайлавры, хөмүр-даш казар чөлдер база Абаканга демир-дес септээр бир завод ажылдап турган. Хакассияның чурт-девискээрiнге 13 школа, 30 хүрээ болгаш 300 санныг арагалаар чөлдер турган, чонуң 98 хуузу бижик билбес турган. Амгы Хакас автономнуг областың чедиишкини кайгамчык, ону 1967 чылдың июль 29-та Ленин ордени-биле шаңнаан. Оон үлегүр бүдүрүлгезинде, ажыл-агыйында база культуразында кайгамчык чедиишкиннериң чурагайын көрүп көрээли.

Культуразы. 1925 чылда Хакастың бижиин чогаадып турускан болгаш баштайгы 6000 өөредилге комнарын Москвага парлагылаан. Ам Хакастың 428 школаларында он-он муң оолдар, уруглар өөренип турар, оларның иштиндеп 69 школада бүгү эртемни төрээн дылының кыында башкылап турар. Абаканның башкы институдунда, даг, политехник база көдээ ажыл-агый техникумнарында, башкы, эмчи, хөгжүм училищелериде болгаш садыг школаларында 12000 студентилер, сургуулдар өөренип турар. Хакастың дыл, литература, төөгүнүң, эртем-шинчилел институдунда, башкы институдунда, көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында 200 ажыг тускай эртемниглер ажылдап турар. Оларның иштинде эртемниң бир доктору, 33 кандидады бар, оларның 16-зы хакастар. Хакастың баштайгы доктору, ам Москва университединiң профессору Л. Р. Кызласовтуң бижээн ажылдары чер болганда дыргын тараан. Башкы институдунуң литература кафедразының доценттизи М. А. Унгвицкай үгбай «Хакас улустуң аас чогаалы» деп диссертация бижээш, 1967 чылда эртемниң доктору адын челиишкиниг (Эгезин. Төнчүзү 4-кү армында).

делегей бо хүннерде

Индияның хамаарышпас догуннаашкын хүнүнүң байырлалы

ДЕЛИ. Август 15-те Индияның найысылалынга өөрүшкү хөглүг чон хайныышкынныг болган. Дели Индияның хамаарышпас догуннаан күрүне кылдыр чарлаттынып тургустунганының 21 чыл оюн бүгү чурт-биле кады байырлаан.

Делиниң чурттакчылары төөгүлүг Кызыл фортче дең бажындан тура шуужүп эгелээн. Аңаа 1947 чылдың август 15-те түскай догуннаан Индияның баштайгы премьер-министри Джавахарлал Неру хосталганың тугун, индий улустуң англи колониализмни ашкан тиилелгезиниң тугун көкнидип үндүрген.

Ханы уткалыг ол ёзулал бөгүн база болган. Хүндүлел таңныылдарының чысчаалы ыржым турупкан, премьер-министр Индира Ганди кеступ келирге, шөлдү долдур чыылган чон адыш часкап уткаан.

Индияның күрүне гимнин ырлатканы дыңналган, артиллерия салюдунуң дааштаашкыннары чаңгыланган, хамаарышпас догуннаан Индияның тугу ам 22 удаа кыскып үнген. Ол ёзулал национал-хосталгалыг шимчээшкинге чоннуң шынчызын, хамаарышпас хөгжүлдениң, депшилгениң өруу-биле индий улустуң чоруур деп чайгылыш чон тура-сөруктуунуң бадыткалын илергейлээн. Индия биле Пакистан боттарының чурттарын хөгжүдүрииниң ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыгларынче бүгү кичээнгейин салып шыдаар болган турзун дээш, халдашпас дугайында керээ чарар деп, Индия Пакистанга саналдаан.

Премьер-министр эрткен чазарби ийи чыл дургузунда чурттуң чедип алган улуг чедиишкиннерин демдеглээш, политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорукту быжыглаары дээш демисеелге бүгү күжүн бээринче индий улусту кыйгырган.

ВДР-ниң агаар делгеминге дүжүр аттырган

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус Армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери августуң 12-де Куангбинь можунуң агаар делгеминге, моон мурнундагы дыңнадыгда чугаалааны дег, бир эвес, ийи америк самолёттуу дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Ынчангаш ВДР-ниң девискээриниң агаар делгеминге дүжүр аттырган америк самолёттарның саны ам 3097 болган деп, агентилел дамчыткан.

ГДР-ни хүлээп көөрү дээш

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Барыын Германияның бүгү немецтерни төлээлээр эргелиг бис дээр тоолзуг домаанының мегезин тудуп, чок кылыры эргежок чугула деп, Валлоннуң профэвилелдер органы «Валлони» солун бижээн. Ол чугаанның ужуру Европаның чүрээ дег төвүнүң идеология айтырыының дугайында эвес, харын ооң айыыл чок турарының дугайында болуп турар деп, ук солун демдеглээн.

ГДР делегейниң үлетпүрлүг күрүнелериниң аразында 9—10-гу черни ээлеп турар болгай деп, солуннуң парлап үндүрген үүлүнде чугаалаан. ГДР девискээр былаажыр ийикпе өске-даа негелделерни кажан-даа кылбайн келген, ол факт бистерге, европейжилерге онза ужур-дузалыг. Ийи Германиядан чүгле ГДР нацизмни буруу шаап турар деп, «Валлони» бижээн.

Конгонуң национал байырлалы

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго Республика (Браззавиль) августуң 15-те бодунуң национал байырлалын — 1963 чылдың август революциязының 5 чыл болган оюн демдеглээн. Республиканың найысылалы Браззавильге, ээрген, Революция сесерлиниге Национал Улус армиязының, хамаатты камгалал корпузунуң болгаш жандармерия салбырларының шериг парады база массалыг чыскаал болган, аңаа чурттуң бүгү районнарының төлээлекчилери киришкен.

Индир мурну-биле үүл-бүрү өнүүг хептерлиг чыскаалганнарның колонналары эрткен, индирге президент А. Массамба-Деба, Революцияның Национал Төвүлелиниң кежигүннери, министрлер, Конгонуң национал улус армиязының кол командылакчызы капитан М. Игуаби болгаш Революцияның Национал Төвүлелиниң өске-даа кежигүннери турган. Байырлалга даштыкы аалчылар-биле катай Абхаз областың профэвилелдер төвүлелиниң даргазы Г. А. Джотахберидзе баштаан ВЦСПС-тиң төлээлери киришкен.

Байырлал ёзулалынга президент Альфонс Массамба-Деба үүве чугаалаан.

«Конго социализмге үндезилээш, экономиказын хөгжүдерин үргүлчүлээр деп шиитпирлиин бадыткап тур. Конго күрүне бүгү чурттар-биле найыралчы харылзаалар дээш туржуп турар»—деп А. Массамба-Деба медеглээн.

АКШ-та ужар үүл халавы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Август 14-те Лос-Анжелостуң хоорай кыдында суурунга 18 кижилиг бир пассажир самолёду үш экипаж кежигүнү-биле катай черге кээп дүшкеш үрелип калган.

ЮПИ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, экипаж болгаш пассажирлер шупту өлген. Пассажирлер сураглыг Диснейленд паркче бар чораан, оларның хөй кезии уруглар. АКШ-ка самолёттар үрелириниң эң улуг халаптарының бирээзи ол болган.

ФРАНЦИЯНЫҢ МУРНУУ ТАЛАЗЫНДА ЭЗИМ ӨРТТЕРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Август 15-те Францияның мурнуу талазынга эзим өрттери хып үнген. «Монд» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Антибадан ырак эвеске хып үнген эң улуг өрт 80 гектар шөлдүң хадыларын болгаш чадан үнүштерин чок кылган. Марсельдиң соңгу талазынга, Бонсон чоогунга болгаш өске-даа черлерге база өрттер хып үнген.

„НАТО— Америк быра"

РИМ. (СЭТА). Грецияга келир неделяда НАТО-нуң шериг өөредилгезин эрттирер. Ол чурттуң шериг чагыргазының ёзу-чурумун Атлантика эвилелиниң үүлдүг деп турарын ук өөредилге тодаргай хереченил турар дээрзин «Унита» солун бижээн. Чөөкку Чөөн чүкте аажок нарын байдал бар апарган турда, ол шериг өөредилгезин эрттирер деп, солун демдеглээн. Араб-израиль дайын демисели ам-даа соксаваан, ынчангаш Израильдиң эптеш чогуның уламындан дүшкүүрлүг байдал улам күштелип турар... Түскай сорулгалыг шериг өөредилгезин эрттиреринче күүлүг шериг күжүн хөделдирип киирбишаан, кандыг күжүн көөргедир деп турарыл? Кандыг ыйдыышкын кылырын күзеп турарларыл?—деп, ук солун бижээн.

НАТО Чөвүлелиниң Брюссельге үндүрген шиитпирин ёзугаар оон эрттирген баштайгы шериг өөредилгези «дашаныяктарга улустуң аас чогаалын шын чыып бижиринiң үлегери болдуруп көргүскен.

АКШ-ка катап дерзиилелдер болур

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бо айда раса хөлэээшкиннерин базарынга ажыглаар 4,35 миллион долларны америк штаттарның чагырга черлеринге тыпсып берген турар деп, АКШ-тың юстиция министри Рамсей Кларк чарлаан.

ЮПИ агентилелдиң Вашингтондан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ол акшаны 1969 чылда «хамаатты корум-чурум үрээр чоруктар-биле» демисежиринге дөзевилеп берген түнден бээр. Акшаны хуваарда штат бүрүзүнүң чонунуң самын барымдаалаар.

Вашингтонның албан черлери негрлернiң хамаатты эргелер дээш сөөлгү үеде демисежип турарынга сагышсыраан, оларга удур дерзиилелдер кылырын улам күштелдиреринге белеткенип турар деп үүвени америк газакты алган ол хемчээ хереченил турар.

РЕСПУБЛИКАНЧЫЛАР ШИЛИП АП ТУР

Флориданың мурнуу-чөөн эриинде хазас-коя Майами-Бич курортка Каттышкан Штаттарның соңгулда мурнундагы кампаниязының сөөлгү чадаларының бирээзи эрткен, аңаа республиканчы партияның съездизи болуп, чурттуң президентизинге болгаш ораалакчы президентизинге кымнар кандыдаттар болуруун шиитпирлээн.

Съездиге 1333 делегат олурушкан. Оларның аразынга бай хөрөнгитенер, юристер, партия дүжүметтери болгаш өскелер-даа бар турган. Делегаттарның үштен эвээш хуузу—негрлер. Делегаттарның чүгле хензиг хуузун баштайгы соңгулдаларга соңгаан турган. А оларның хөй нуруузун аңаа-ла партия аппарадындан алгылап алган. АКШ-тың политиктиг амыдыралында чаңчыл, партийжи «демократия» дээр үүвези ол-дур. Съездиниң мурнуу чарында кандидаттар соңгуурундан аңгыда, шагдала реакционер болуп сураагаан, «хартыга» дээр шолалыг сенатор Дирксен баштаан түскай комитеттиң белеткээни партияның соңгулда мурнундагы программазын бадылаарының сорулгазы турган.

Ынчалза-даа Дирксен болгаш оон эдеикчилери чүгле боттарының үзелбодалдарын ол программага тодаразыдыр аргажок турган. Оны ынчалган болза, ноябрьда болур президент соңгулдазынга оларның партиязы халапка таварыштырар ийик, чүге дээрге Вьетнамда дайынның америк улустуң аразында алдар чогу доктаамал өзүп турар болгай. Оон хараазында республиканчыларның соңгулда мурнуу чарыындагы программазын чогаадып турганнар боттарының мурнунга бүгү-ле «ой-тап» дээрлерге, «либералдарга» болгаш «барыынарга» — шуптузунга тааржыр ындыг кыйгырыгны америк улуска белеткээринiң сорулгазы турган. Оон түңнелинде олар үүвени чаап мегелеп турар документ кылып алган, ында черле ажыы-биле мындыг үүлдерни бижээн: «Каттышкан Штаттар дувүрээзиниг үени чурттап эртип турар. Хоорайлар баш-мөңгаш байдалдың төптери болу берген. Американнар эрткен үеге чөгели төнген болгаш келир үеге бүзүрели чок». Ол дээш бүгү харысалгаавы демократтарның чазаанче чуүй каап турарлар. Республиканчылар чурттуу оон ам чурттап эртип турар халаптарындан адырып алырын азавайн турар. Оларның программазында демократтарга удур кандыгдаа тодаргай үүве чок, республиканчылар кандыг хемчеглерни алыр деп турарыл дээр дугайында тодаргай саналдар база чок. Вьетнамда дайынга хамаарыштыр республиканчылар болза «бот-тускайланырының принцивинге» болгаш «Каттышкан Штаттарның национал эрге-ажыктарын хандырарыга» үндезилээш «чөптүг таарыштырып шиитпирлээри» деп, билдинмес чугаалар-биле кызыгаарлаттынып турар.

Оон-биле кады республиканчыларның соңгулда мурнундагы программазында партияга Голдуотерниң үезинiң демдээ база бар. Ол болза Даллестиң социалистиг чурттарга хамаарыштыр политиказын бадыткап, ол чурттарның дем каттыштырылгазын чарарынче кыйгырып турар, ВДР-биле садыг харылзаазы тудуп турар чурттар-биле кандыг-даа харылзаанны соксадырын ол программа негеп турар. «Бүгү-ле хоралыг элементилер», тодаргайлаарга Вьетнамда дайынны уламчылаарынга удур идепкейлиг демисежип, кеш-сөөк ылгап көөр чорукту соксадырын негеп турар бүгү кижилерни шиитпиролия-биле, шыңгыызы-биле иетеп сүрээнин программаның авторлары кыйгырып турар. Чуртта социал-экономиктиг кризистиң барын хүлээп көрбүшаан, программада тодаргай саналдар чок болгаш чүгле аазаашкыннар бар болуп турар.

Республиканчыларның съездизи, ындыг болур кылдыр маңап турганы ышкаш, ол программаны шүгүмчүледдээ, удурланыышкын-даа чокка хүлээп алган.

Президентиге кандидатты соңгуурунга хөй үе-даа эртпээн. АКШ-тың ораалакчы президентизи чораан Ричард Никсон бадылаашкынның бирги ээлчээнде-ле бодуңун удурланыкчылары — Нью-Йорк штаттың губернатору Нельсон Рокфеллерни болгаш Калифорния штаттың губернатору Рональд Рейганны мурнай берип, бодуңун кандидатуразын бадылаттырып алган. Ол болза республиканчы партияның шилип алган кижизи болгаш съездиниң мурнунда-ла кол кандидады турган.

Ооң кол удурланыкчызы Рокфеллерниң дөрт чыл бурунгаар Голдуотерни деткиринiңде ойталаш, «өскерликчи» болганын республиканчы партияның дүжүметтери утпааннар, ынчангаш олар кайын ону «өршээр» ийик. Соңгулда кампаниязында Рокфеллерниң бергени 5 миллион долларны аңаа дузалап шылдаавйн барган.

Съездиге Никсонну дайынзырак, антикоммунистиг медеглелдер кылырын соксаан, чаа политиктиг ажылдакчы кылдыр киирген. Делегей айтырыгларының талазы-биле ооң чугаалары, ылаңгыя сөөлгү үеде аажок кичээнгейлиг апарган. Сөөлгү чылларның дургузунда чурттуң соңгу талазының саң-хөө бөлүктериниң, Рокфеллерниң кижилериниң удурланыкчыларының деткимчезин ол ап шыдапкан. Уолстриттиң улуг корпорацияларының эрге-ажыын хандырып турар юриктиг фирманың удуртукчуларының бирээзи болганы-биле Никсон болза рокфеллерниң удурланыкчыларының дузазынга даяны берген, а олар Нью-Йорк штаттың губернаторунун Ак бажыңга олуруптарын күзевейн турганнар.

Түңнелинде Никсон бодуңун соруглазын чедип апкан. Республиканчы партияның бажында турар кижилер Никсонну «ой-тап» дээрлерiнiң болгаш «барыынарның» аразында «алдын ортузу» кылдыр Никсонуңң кандидатуразын көрүп турарлар, ынчангаш ол чорук соңгукчулар аразынга чедиишкинни чедип алырынга дузалаар деп кордап турар.

Ораалакчы президентиге кандидат Мериленд штаттың губернатору Спиро Агнюу болу берген, ол үр үе ишинде Нельсон Рокфеллерниң талалакчызы чораан болгаш ам Никсонуң талазынче шилчий берген. Рокфеллерниң чедиишкинниг болурунга ол бүзүревестээн болгаш бодуңун политиктиг планнарын Никсонну деткип турган турузарын шиитпирлээн.

Никсон ол Агнюну шилип апкан соонда, оон кандидатуразын чөпшээрээр алаар дээрзинге кым-даа чигзинмейн барган. Ораалакчы президентиге кандидатка киргеи кижини съездилер черле хүлээп алыр дээрзин республиканчы-даа, демократтыг-даа партияларның съездилериниң төөгүлери көргүзүп турар. Маңаа делегаттарның санал-оналын херек кырында тоовас.

Бо удаада база ынаыг болган. Корреспонденталериниң сөстери-биле алырга, Агнюуң кандидатуразынга чөпшээрешпес делегаттарның «улуг эвес удурланыышкыны» болган болза-даа, Агнюу бадылаашкынының улуг хой нуруузун алган. Мериленднiң губернаторуун деткиир дугайында чугаалар чугаалап турда, залга чаа кандидатты дилеп турган. Ынчангаш аңаа Мичиган штаттың губернатору Роминни адаан. Ынчалзажок, бадылаашкын эгелээр билек-ле, Агнюмурнаи, хөй бадылаашкыннарны ала берген. Оон түңнелинде демги «удурланыышкын» мынчаар төнген: Ромни бодуңун кандидатуразын дужургеш, Агнюну бир үн-биле соңгаан кылдыр санаарын дилээн.

Съезд төнген соонда, ноябрьның эгезинде болур соңгулдаларга республиканчы партияның тиилеп шылаар, шылдаваайн тайылбырлакчылар деңзилеп эгелээн. «Нью-Йорк таймс» солунуңң политиктиг тайылбырлакчызы Уоррен Уивериң сөзу-биле алырга, чурттуң мурнуу талазынга, кеш-сөөк ылгаар штаттарга Никсонну улуу-биле деткиир, ынчалза-даа соңгу талага— чурттуң үлетүрлүг районнарынга аңаа шыңгыы удурланыышкын таваржып болур. Чижээлээрге, чоңнуң хөйүнүң талазы-биле улуг болуп турар Нью-Йорк, Пенсильвания болгаш Массачусетс штаттарга Никсонуңң болгаш Агнюуң тиилелге чедип алыры хөнчүт берге.

АКШ-та соңгулда мурнуудуң кампаниязы темпизин дыңзыдып турар. Ийи партияның политиктиг ажылдакчыларының кичээнгейин ам Чикаго хоорайже угланган, аңаа августуң 26-да демократтыг партияның съездизи ажыттынгаш, Никсон биле Агнюуңң удурланыкчылары кылдыр президентиге боду ораалакчы президентиге боду ораалакчы президентиге боду ораалакчы

АБАКАН—МИНУСИНСК

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

камгалаан. Ынчаарга тыва херээженнериң культурлуг амыдыралында бир кончуг өөрүнчүг болуушкун болза Фаина Сулапайның эң-не баштай башкы эртеминиң кандидады атты бо чылын чедиишкинниг камгалааны болур. Чүгле Абаканның башкы институду тыва дылдың, литератураның тускай эртемниг 35 башкыларын, оон ыңай физика, сан башкыларын база белеткеп үндүргүлээн, оларның бир чамдыктары Хомушку Алдын-оол, Доруг-оол Монгуш сугларның эртем кандидаттары апаргылаанын, бир чамдыктары алдарлыг башкылар болгаш күрүнениң харыысалгалыг ажылдакчылары болу бергилээнин тода билир, оларның ажыл-ишчи чедиишкиннеринге өөрүп, чоргаарланып турар кижилерге даады таваржып чордум.

Байырлыг, Абакан, база катап эргип келир мен!

Минусинск музейи. В. И. Ленин шөлүлгеге чурттап тургаш, даады-ла Минусинск музейинге кире бээр турган. Улуг баштыңчының номчулга өрээлинге ажылдап турган столуп, сандайын база хандыкшып номчуп тургулаан номнарын ол-ла хевээр чыскаай салгылап каан болду. «Россияга капитализм хөгжүлдези» болгаш өске-даа политиктиг ажылдарны, чүүлдерни бижиир дээш чугула-чугула материалдарны улуг башкывыс оон тып ап турган болду. Черле ынчаш В. И. Ленин каяа-даа чоруп чораш, хамыктың мурнунда номчулга залынга, библиотекага баар, музейге чүгле кире дүжер эвес, харын соң эртем фондузун, архивин үргүлчү өөренип көөр, бодунун ажылдарынга ажыглаар хире материалдарны ушта бижигилеп, конспектилеп ап чораанын оон допчу намдарын номчаан кижи болганы билир болгай. Баштыңчының чүс харлаар оюн таварыштыр оон Минусинскиге хонуп ажылдап тургулаан бажыңнарынга тускай хүндүлел-ёзулалдың алдын бижиктиг самбыразын кылгылаарын планнап каан база хоорайның дагыр-муксуй кудумчуларын эде кылгылап эгелей берген болгаш тергиин көрүштүг хөй каът даш бажыңнарның тудуун, ылаңгыя бараан садыының аажок улуг бажыңын кидин түлүк тудуп турар болду.

Үлегер алыр дээр болза, харылзажыр апаар. Мооң мурнунда Минусинск музейинге шоолуг барбайн турганывыс хомуданчыг болду. Моон соңгаар ынаар тускай чорук кылып барып тургаш, эртемденнериң Тывага чоргулааш, шагдан тура чыгтылап каан оон шыгжамыр фондузунда төөгүнүң материалдарын өөренип көөрү, оларның тускай даңзызын кылыры база бистиң Алдан-Маадыр аттыг музейниң бир чамдык делгелге залдарынга салгылааш, чонга көргүзери негеттинип келген-дир.

Минусинск музейиниң баш бурунгаар кылган чугула ажылы болза, хамыктың мурнунда фонд бажыңын кылдыртып алганы болур-дур. 91 чыл иштинде чыып келген материалдарының кол-колун ийи каът даш бажыңның көрүлде залдарында делгегилээн, ынчаарга курлавыр материалдарын база-ла тускайлап туткан ийи каът даш бажыңның иштинде тус-тус шкафтарда, хомудуларда суккулааш, довурак-доозун кирбес кылдыр так шыгжагылап каан, чаа-чаа тыптып турар чүвелерни суккулап каар хос өрээлдер, улуг-биче хемчээлдиг хааржактар белен. Ынчаарга бисте Алдан-Маадыр аттыг музей фондунуң ийи каът бажыңын 1958 чылын эгелеп туткан, таптыг-ла бирги каъдының хапазы дооступ чорда, ол тудугну түр када соксадып каан, соонда ийиги каъдын шуут тутпас дээн. Үстүкү черлерден бирги каъттың тудуун дооссун дээш акша-хөрөңгини берип каан. Музей директору март айда-ла Кызылдың бажың септеп тудар чери-биле дугуржуп чугаалашкан, ол чер амдыгаа чедир аазаан аксын күүсетпээн, ажылдыва шуудап кирбээн.

Алдан-Маадыр аттыг музей болза Тываның эң баштайгы эртем-шинчилел болгаш культура-чырыдыышкын чери болур, ону тургузар дугайынды ТАРның чазаа болгаш ТАРН ТК-зы 1929 чылдың май 13-те тускай шиитпирни үндүрген, оон бээр чыгдынып келген төөгүнүң хамык байлаа амгы үеде сарапча адаанда хос черде тырлы берген чыткылаар, аңаа чүве шыгжаарын Кызылдың өрттен камгалал чери, сайгылгаан кыпсыр чер, күрүнениң хөйниитиниң корум-чурумун камгалаар черлерден шыңгыы хоруп турар,— черле чөп! Фонду шыгжаар даш складтың оода бир каъдын тударын чугула тудугларның санынга киирзе чогуур.

Чөптүг шиитпир. Минусинскиниң ажылчы чоннар депутаттарының Совединиң хооркүүскому Минусинск музейинче өртектиг кирер дугайында чөптүг шиитпирни 1967 чылдың апрель 16-да хүлээп алган. Школачылардан 5, улуг кижиден 10 көпеек, бир бөлүк кижилерден 3 рубль алыр. Ол рубльди музейниң аар-саар дериинге болгаш үрелген делгелгелер септээринге ажыглаар, бодунуң Төрээн чуртунуң төөгүзүн улам хандыр билип аар дээн кижилер улам көвүдээр болгаш оларга таарымчалыг үе тургустунар. Музейниң ниити чурумун экижидеринге, оон өрээлдерин арыг-силиг тударынга болгаш кандыг-бир чүвени билип алыр дээш келгилээн кижилерге, бөлүктерге таарымчалыг байдалды тургузарынга черле кончуг ажыктыг. Ындыг шиитпирни — музейни өртектиг көөр чурумну Тываның республика музейинге дарый ажыглаары болгаш боттандырып чорудары база чугула хире-дир.

Музейге кээп туруңар — билиңер байыыр, солун чүүлдербиле таныжар силер.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Алдан-Маадырлар аттыг музейниң ТАР төөгүзүнүң килдизиниң эргелекчизи.

Бууранын монологу

Булут, туман көжегелиг,
Буурул Саян төрээн оглу—
Буурарып, кажарарган
Буура деп бедик даг мен.
Бөрзең аккыр
куржааңгылар —
Бөргүм көргеш, соора билип,
«Кырый берген эвеспе» деп,
Кыжырый-даа бербес силер.
Эртинелиг, байлак мен деп,
Эмин эртир мактангаш чоор.
Улуг-Хемге эжиндим дээш,
Улуургап-даа канчаар
ийик мен.
Таңды сынның эдектери
Тараалаң бай делгемнерни
Адар-Төштен Бай-Хаан
чедир
Адышта дег көрүп ор мен.
Чечен-чогаал, ыры, танцы
Сеткилимниң чечээ болуп,
Хөгжүм-шиинниң хөглелинден
Хөрек-чүрээм хайымналды.
Оо, Тывам, хөгжүлдеңге
Оргаланмас аргам чок-тур!
Төрүттүнген талантылыг
Төлдеримге мөгейип каайн.
Ындынныг ыр, чечен сөстен
Дөспес чүрээм оду кыпты,
Ырак эвес келир өйнү
Төөгүпсе артык эвес:
Чугай даштар мөгеннерлиг,
Чурумалдыг Хайыракан —
Бодаганым болганынга
Бодум шуут-ла чоргаараар
мен.
Дужааш турар Дус-Даг эжим
Дузун база бээр сөөртүр,
Кайгамчыктыг комбинат маа
Каш чыл эртсе диңмирей
бээр.
Өңнүг даштан сиилип
кылган,
Өндүр театр — Ордузундан
Өпей ырдан төрүттүнген
Өөрүшкүнүң ыры тараар,
Аялгага үдеттирген
Ажылчын хөл черни
чаартыр.
Чаяаттынып төрүттүнген,
Салым-чолдуг талантыңар
Чазаавыска, чонувуска
Шаңнап чоргар, ажы-
төлүм!

Владимир СЕРЕН-ООЛ.

Ырак черлерден—Азасче...

«Азас» турисчи баазага биче-дүш үезинде чеде бердивис. Ында каш-ла кижи арткан болду. Бааза эргелекчизиниң болгаш поварларның чугаазы-биле алырга, ында дыштанып турарларның «хостуг чоруксаары аажок». Ол бир талазында шын болбайн. Дыштаныкчыларны бодунче чайгаар-ла хаара тырта бээр Азас хөлге балыктап, үнүш байлаа эгээртинмес эриктеринге, ортулуктарынга каттап, мөөгүлеп, азы анаа-ла дыштанып чоруксанчыг болбайн канчаар! Ындыг-даа болза дыштаныкчыларны удуртуп, башкарып турар бааза чери оларның кайы-бир черже барыксаарын, чоруксаарын хандырары база чугула. Ол эртен чамдык улус каттап, мөөгүлеп, өскелери моторлуг хеме-биле селгүүстеп чоруй барган болдулар. База бир хемени долдур олурупкан дыштаныкчылар хөлче ишкээрлепти.

Чай дургузунда аңаа 180 кижи дыштанган. Бир сезонда-ла 60 кижи кээп турар. Герман Демократтыг Республикадан, Москвадан, Ленинградтан, Карагандадан, Новосибирскиден болгаш өске-даа черлерден, Тываның булуңнарындан барган туристер Азаска аажок таарыжып, баазаның адрезинге эргим болгаш ынак сөстерин чугаалап чоруп турганын бодаарга, бо турбааза кедилиг-даа, келир үелиг-даа. Дыштанылгазының 6—7-даа хонуктарын бааза чанынга эрттирип алыр дээш келгеннер база хөй болган. Баазаның дөрт кижи чурттаар бичин бажыңнарының чанында чыскаалыпкан майгыннар — моон соңгаар дыштаныкчыларның чыл келген тудум көвүдеп турарын херечилеп турар. Ынчангаш баазага чурттаар бажыңнарны ам-даа немей тудары чугула.

Чайгы магалыг бойдуска сергек хөөн, сеткилдиң омаа каттышкаш, ажыктыг дыштанылганы чалгынналдырып келир болгай. Ынчангаш «Азас» турбаазага таваржып кээр чамдык бүргег хөөннер аңаа моондактай бээр чорду. Чүлерил ол ынчаш? Туристерде чүгле чаңгыс моторлуг хеме бар (мотор чок хемелер турган болза база-ла ажырбас). Оон-биле хөй кижиниң хөлге селгүүстээри берге. Баазадан 4 километр черде сүт-бараан фермазындан сүт, сметана, а колхоз төвү Адыр-Кежигден — хлеб болгаш өске-даа чем сөөртүп аар транспорт тывылбастааш туруп бээр таварылгалар тургулаан.

«Азас» турбааза (ЧУРУКТУ КӨРҮҢЕР) моон соңгаар элээн негелделиг болгаш быжыг туруштуг болур дээрзинге бүзүреп турар бис. Чүгле шын удуртулга, сорулгаже чүткүлдүг чорук ону күүседип шыдаар.

А. НУГУУРАК.

Фото авторнуу.

ЯСЛИ-САД ТУДУУНДА

«Кызыл тудуг» эргелелиниң М. Д. Шиповаленко удурткан тудугжулар бригадазы Енисей кварталында 2 дугаар хөй аал ишти чурттаар 5 каът бажыңның даштыкы тудуун дооскаш, иштики арыглал-шеверлел ажылдарын кылыр бригада-биле кады эжик, хаалга, соңгалар болгаш өске-даа ыяш материалдыг ажылдарын эптеп-хоюглап доозар тудугжуларны артырып каан. Олар штукатурмаляр ажылдарын дүрген кылып, бажыңны ажыглалга чоокку хуусаада дужаар.

Бригаданың бригадири ээлчеглиг шөлээ-биле дыштанып чоруткан. Ам бригаданы тудугга үр чылдарда ажылдап келген хоочун тудугжу Владимир Яковлевич Богданов удуртуп турар. Бо бригада «Кызыл тудуг» эргелелиниң дээре ажылдыг бригадаларының бирээзи болуп, беш чылдың үшкү чылының айлар, кварталдар бүрүзүнде тудуг ажылының планнарын күүседип келгилээн.

Тудугжулар ам 12 дугаар кварталда 140 оруннуг, 3 каът уруглар ясли-садының тудуун июль айдан эгелеп, подвал ажылдарын, арматуразын шарып дооскаш, фундаментизин бетон-биле кудуп, август 8-те тудугнуң таваан дооскан. Бо хүннерде тудуг элээн бедип үнүп келген.

Бригаданың тудугжуларында тудугга хөй чылдарда ажылдап келген тудуг талазы-биле байлак дуржулгалыглар хөй. Оларның иштинден И. Сиников, Б. Хертек, В. Тунеєков болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар чүгле боттары хуузунда ай бүрүзүнүң тудуг планнарын ажыр күүседип турар эвес, тудуг ажылынга чаа келген аныяк оолдар, кыстарның тудугжу мергежилди чедип ап, эки ажылдаарынга улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Хоочун тудугжуларның дузазы-биле ол бригаданың аныяк тудугжулары: А. Громов, В. Расохин, Л. Вергина, В. Шакелина олар өөреникчи тудугжулар турганындан ам мергежилдиг тудугжулар апарганнар.

Тудугжулар бо хүннерде август айның планныг даалгазын күүседир дээш бир демниг ажылдап турар. Бригадир Владимир Богданов: «тудугнуң янзы-бүрү материалдары элбээ-биле бар-дыр. Ынчангаш август айның планын мурнуку айлардан-даа бедик көргүзүглүг күүседир бис»—деп чоргаарал-биле чугаалап олурар.

С. ТАМЧАЙ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Мергелдейниң булуңу

„МЕНИ АЗЫРА“

(ФЕЛЬЕТОН).

Шынар-оол ажылын дооскаш, таваар базып чанып орган. Сүлде-ле бо, бажыңының чанынга чоокшулап кээрге, ыыт-ла эвес ыыт үнген. Кайдаазын ылавылаар дээш кезек када дыңнаалаан.

— Кижи ишпес чүвеңерни, ол-дур, төп каан мен, таптыгдыр бе?—деп, хөректенип, кышкырган соонда бичин уруглар, адыг-хайыракан шоглап келген чүве дег корткаш, үнү сириңейнип ыглажы берген.

— Ойт, мээң бажыңымда ышкажыл, мээң уругларымдыр!—деп, чугааланы каапкаш, Шынар-оол бурт-ла дээн. Өрээлче кире маңнап кээрге, кадайының соңгу иези болур Монгуш Чудурукпай болуп-тур. Чаш уругларның ижип турар бичин хойтпаан ак чайт кылдыр төккеш, чеңин хойтпакка борап алган, ыңай-бээр ыйлыңайнып, салааларын сарбаңнадыр чайып, чалчып орган.

Эжик хак дээрге, демги «маадыр» шурулаштыр кыза берген хапыгыр карактарын олче көрген.

— А-а! Шынар-оол деп чүве ышкажыл! Чажырып алган адаңар—көргүрээш Кызыл-оолду мээң өөмче дүрген сывырып чорудуңар. Чок болза мени база азыра, согур!—дээш, сөглевес-ле чүвези чок, мырыңай хай-халап, эгээ-дүрбүү.

— Чана бер, элээр чугаалаар сен—дээш, арай боорда үндүр чедип каан.

Бажыңче ол хая көрнүп каап, ааска эптешпес оо-хоран сөстерни үндүр «бүлгүрүп», чеңинде ак хойтпаан дырыладыр холун сарбаңнатпышаан, бажыңынче шиглей тендиңнедип чоруп каан. Ол кудумчунуң сонуургактары оон ыыдындан дашкаар үнүп келгилээн.

— Сокса, канчап баздың, чана бер—деп, чөвүн сөглээр-даа кижи бар.

— Черле ындыг чүве болбазыкпе моң. Чудурукпай кадай ышкажыл — дээш, бажыңынче киргилей бээр, пат эриккеннер-даа бар. Ийи хоочун кырган таакпылавышаан, аразында мынчаар чугаалажып турганнар:

— Хары чеже апаржык ирги мооң?

— Бежен чедип тур боор.

— Ажылдап турар бе бо?

— Чок. Аныязында-даа колхоз-совхозка ажылдап көрбээн кадай бо. Кылыр чүвези — арагалаар ол-ла.

— Хөөкүй Намчы ашак болгаш-ла шыдажып чоруур кижи боор ийин оң. Оон азыралының ачызында...

Номчукчу «Намчы» деп ол чүү кижил? деп айтырар боор. Оон дугайын ам төөгүй каапкаш, демги бустап чана берген «маадырже» чоорту эглип кээр бис.

Ак-Даш суурнуң чону ону «Намчы» деп шолалаар. Оон чогум ат-сывын Монгуш Бугажыкович Кызыл-оол дээр. 1925 чылда ол Ак-Даш суурдан эң баштай нам кежигүнүнге киргеннерниң бирээзи. Хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, хурал-суглаадан-даа чыда калбас. Колхоз-совхозка ак сеткилдии-биле ажылдап чораан. Тараа суггарарынга мергежээн, оон доктаамал ажылы ол чораан. Шаңнал-макталды-даа ап келген. Ам ол пенсионер.

М. Кызыл-оолдуң өөнүң баштайгы эззи аар аарааш, чок апарган. Күжүр ада өскүс калган ийи уруун түрег көрүп, кызып доруктуруп чораан. «Өскүс-чавыс уругларымга өмек-дөмек-даа болур ыйнаан» дээш ол Монгуш Чудурукпай-биле 1942 чылда өг-бүле туткан. Баштайгы дээреде аажы-чаңда багай чүве-даа билдирбээн. «Уруг-дарыымга карак-кулак болур ёзулуг иени тыпканым ол эвеспе» деп иштинде амырап, коммунист ада улам соруктуг ажылдап турган. «Кижи чаңын чурттааш билир, аъттың чоруун мунгаш сөглээр» деп чугаа бар. Каш-ла чыл дургузунда кады чурттап чорда, соңгу иениң чаңы дештип үнүп келген. Ажылдааш могап-шылаан ада келир-ле, ие эзирик болгулаар. Уруг-дарыын үндүр-киир ойлаткан, кончаан, хөректээн турарын бо-ла көөр. Чылдар ынчаар эртип-ле турган. Өг-бүлеге ам үш кижи немешкен. Иениң каржы-хажагайы улам киткепле орган. Оон кожалары-даа, чурттаалга туткан кижизи М. Кызыл-оол-даа сургап чадап каан.

Уруглары ам өзе берген. Авазы эзирик хирээнней бээрге, чиде халчы бээр. Оон башка ол аксы-биле дузаарындан аңгыда, туткаш эттеп кааптар. Ак-Даш суурнуң ужу-кыдыынга эзирикте челип турда, ылгын аътбиле дөмей-ле. Ол чораанда каракка көзүлген кижиге-ле шалыттынып, аксының оо-хораның төп чоруур.

Кадайы эзирик болза Кызыл-оол бажыңче кирери берге. Ындыг таварылгада ол оон ыыт-шимээни читкиже, даштыгаа бир-ле черге кедеп орар. Кажан орайтап, оон даш-шимээни намдаарга, ам-на бажыңынче кончуг аяар кеденгирлеп кире бээр. Дүрер орунун «часкапкаш», үнүп келгеш, бир-ле ажыт черге кулак дыш удуп хонгулаар.

Бир-ле хүн бажыңынга кирип кээрге, оон дүрер орнунуң пөзүн үзе-чаза кезип каапкан болуп-тур. Оолдарындан айтырарга, «авам ынчап каапкаш, сени дилеп чорутту» дээн. Ам каяа удуур боор? Хөөкүй ынчангаш ол-бо бажыңнарга чаштып чорууру ол. Бажыңынга чедип кээрге, улуг оглу комсомолчу М. Ким-оол төрээн адазын база эттеп кааптар апарган. Ол дээрге, дерзин ие Чудурукпайның суртаалы, кижизидилгези дээрзин оон кожалары эки билир.

Чудурукпай демги уругларның чүгле хойтпаан төп каан эвес, эзирик бир келгеш, оларның печказын буза теп, оон соонда келгеш, соңгазының шилин буза шаап каан. Та чүге кожазы Дүү-Дарый дээрзинче үш удаа халдааш, шагдааларга туттуруп, 10 акшага штрафтаткан чери база бар.

Оон үүлгедип турар херектерин кадып, түңнеп кээрге, шагдаа чериниң ол алган хемчээдаа эвээш-тир! Социалистиг өгбүлени бузуп турар кижини кандыг ие деп санаарыл? А оон оглу комсомолчу Ким-оолдуң дугайында хөй-ле бодалдар кижиниң сагыш-сеткилин доюлдуруп кээр. Аңаа хамаарыштыр хөй-ле айтырыглар төрүттүнер. Комсомолчу арын-нүүрүн кайыл, Ким-оол? Амыдыралга комсомолчу кижи кандыг турушту ээлээр ужурлугул?

Ак-Даштың комсомолчулары, коммунистери Ким-оол болгаш Чудурукпай иешкилерниң моральдыг мөзү-шынарынга, багай үүлгедиглеринге хамаарыштыр чүнү бодап турарлар ирги?

С. ЧАНЫГБАН.

ЧАШПААЧЫ

(ШООДУГ)

Бистиң суурда элдеп чаңныг
Бир-ле чиктиг угбай бар
ийин,
Аастыгга алдырбас-даа,
Алыр-чиирде мурнап чоруур.
Караа көскү, дыңнаңгыры
Кайгамчыктыг кижи ийин.
Аалдар ишти, кожазы-даа
«Айтырыг бюро» төвү
дижир.
Аскы-чырыы көвүк шуурап,
Алгыш дизе амырай бээр,
Меге сөстер чогаадырда
Мергежилдиг уран-чечен.
Бирде көөрге—элеп чук дег
Бир-ле кижээ чыпшына
бээр,
Чаңын билир өөрү ону
«Чашпаачы» деп шола
берген.
Кылаң кара чооглапканда,
Кыяң чаңы куттула бээр.
Салдынчактар ша-даа четпес
«Чашпаачыга» дужадыптар.
Карак чивеш аразында
Карман көңгүс куруг калыр,
Кудамайлап турза-турза
Куруглаткаш амыраар де.
Аскы байбаң, хопчу, чашпаа,
Амыдырал чиигин сүрер,
«Чашпаачылар» тыптып
келге.
Чанывыстан чайладыылы!

Кара-кыс МУНЗУК.

Чурукчунуң альбомундан

1. Кызыл партизаннарга акы-дүңма хөөрүнүң баарында. 2. Эртенги солуннарны чон дүрген садып ап тур. 3. Арыг агаарга, алгыг-делгем девискээрге чечектээрге, экизин аар!

В. ВОЛЧЕНКОНУН чуруктары.

Кежээки селгүүстээшкин

Чадаг селгүүстээшкин чылдың кайы-даа үезинде агаарның кандыг-даа байдалдыында ажыктыг.

Кылаштап чораан үезинде шыңганнар, чүстер ажылдап турар болгаш хан дамырының, чүннүң эргилиишкини күштелип турар. Ол болза өкпе, чүректиң шын, туруштуг ажылдаарынга дузалаар. Кайы хире чоруурунуң хемчээли кижиниң кадыындан болгаш тренировка (белеткелинден) хамааржыр.

Эгезинде (1-1,5 км дески черге эгелээш чоорту 2—3 км ырады чоруңар.

Удуурунуң мурнунда селгүүстээри кончуг ажыктыг. Бажыңыңарга келгеш, эът-кежиңерни чылыг суг-биле шаптап алгаш, орунга чыдып алырыңарга дораан удуй бээр силер. Эртен эрес, сергек, эки дыштанып алган туруп келир силер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Хову турлаанга арыг-шевер

Хову турлаан ында ажылдап турар бригадаларның хову участогунуң ортузун бодап, дөң черге, тулаадан (3 километрден чоокшулатпайн) ырады, доозунуг оруктан 100 метрден чоок эвес черге тудары чугула. Хову турлаа арыг чоогунга турар болза улам эки.

Хову турлаанга колдуунда чадагай суглардан — хем суундан болгаш кудуктан суг алыр апаар.

Ижер сугну ыяап-ла хааглыг савага—демир азы ыяш доскаарларга тургузар. Чадагай черден суг ап ижерде, ыяап-ла хлор чугайы чажып азы хайындырып тургаш халдавыр чок болдуруп алыр.

Хову турлаанга ниитиниң чемненилгезин эки организастаары колхозчуларның кадыкшылынга улуг ужур-дузалыг. Хову турлаанга кухняны албаннаар чердеп, чуунду оңгарындан болгаш мал турар черден бети дээрге-ле 50 метр озалааш кылдыр кылыр ужурлуг.

Аъш-чем аймаан кухняга тускай савага шыгжаар; эътти болгаш балыкты таарыштыр кылган хааржактарга, хлебти арыг шоодайга, сүтту баалыңныг савага азы тускай бидонга тургузар. Үреличел чемнерни бир хонукка четчир кылдыр таарыштыр эккеп ап турар. Чемни шой паштарга азы баалыңныг сакпыңнарга белеткээр ужурлуг.

Белеткеп каан чемни дуглаглыг черге шыгжаары чугула, 4 шактан эрттир шыгжавас, а соок чемнерни (винегретти) 2 шактан ажыр шыгжавас. Бир эвес хайындырып каан чемни хондур арттырар дизе, ону соок черге шыгжаар: чиириниң мурнунда (быдааны, мүннү) 10-15 минутада хайындырып чылыдар, а ийиги чемнерни (эътти, балыкты) база катап хайындырар.

Кухня ажылдакчылары болгаш чемненип турар кижилер тустузунда чунар-демирлиг болур ужурлуг.

Кухняга болгаш столоваяга-даа сээктер, хемирикчилер-биле демнесжириниң хемчеглерин алыры чугула.

Хову турлаанга бок-сактың, чем артынчыларының кайы хамаан чок чытпазынче онза кичээнгей салыр.

Хову турлаанга колхозчуларның санитарлыг бот-тывынгыр чоруунче улуг кичээнгей салыр херек. Колхозчулар турлагга санитарияның баштайгы дузаламчызының эки ажылдаарынче сагыш салыр, херек апарза бертик-бежел, озал-ондак болган таварылгада эмчи келгиже баштайгы дузаны чедирип билири чугула.

Аъш-чемни шын кадагалаар

Үреличел аъш-чем продуктуларын чүгле соок черге шыгжаңар!

Аъш-чем белеткээринге арыг сугну ажыглаңар!

Чүүл-бүрү продуктуларны аңгы черлерге кезип белеткеңер!

Белеткеттинген чемни үш шактан үр үеде шыгжаваңар!

Чаа белеткеттинген чемни мурнунда кылдынган чем-биле холуваңар!

Белеткеттинген чемни чиг продуктулар-биле кады кадагалаваңар!

Аяк-саваны сода холаан изиг суг-биле чуггаш тускай черге кургады салыңар.

Чем кылыр черниң чоогун бокталдырбаңар! Аъш-чемни сээктерден болгаш хир-чамдан камгалаңар.

Арыг-шевер аъш-чем кадыкшылдың үндезини!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оожум Одесса» 10, 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Баштайгы бастилия» 10, 12, «Фантомас Скотланд-Ярдыга удур» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вера эмчи» 2.30, «Маңаа аас-кежиктиг турдум» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00977.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттиген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 18 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 194 (7037) | Өртээ 2 көп.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур

БАКУ. Ново-Бакуиуң Владимир Ильич аттыг нефть ажылдап кылыр заводунуң ажылчыннары база бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турарлар. Заводтуң 75 политинформаторлары цехтерге болгаш нефть ажылдап кылыр черлерге «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының талазы-биле беседаларны эрттирген.

Нефть ажылдап кылыр заводтуң ажылчыннары «В. И. Ленинниң амыдыралы — кижи төрелгетенге бараан болурунуң чырыткылыг үлегер-чижээ», «Ленинизмниң идеялары дириг болгаш тиилеп турар» деп болгаш өске-даа темаларга беседаларны улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. Политинформаторлар Совет Азербайджанның дугайында В. И. Ленинниң сагыш салып чораанының, республиканың нефть үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг кичээнгейни угландырып турганын база чугаалааннар.

Заводта партия организациязының инициативазын ёзугаар кайгамчыктыг юбилейге белеткел талазы-биле оргкомитетти ында тургускан. Заводка партия активиниң семинарын эрттирген, аңаа ажылдың ленинчи стилин чугаалашкан.

ФРУНЗЕ. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын таныштырары-биле «Билим» инитилелиниң 40 хире лекторлары Киргизияның хоорай, суурларынче аъттанып канналар.

Лекторларның номлуур лекцияларының темазы калбак. Ында «В. И. Ленин — СЭКП-ниң тургузукчузу», «Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы», «В. И. Ленин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң дугайында», «Амгы үе дугайында Ленинниң экономиктиг ооредиви», «Ленинниң овур-хевири Совет Киргизияның уран чүүлүнде» болгаш өске-даа темалар кирип турар.

Дагларның болгаш шыналарының чурттакчыларынга Ильич дугайында чылыг сөстерни чедирери-биле партия болгаш комсомол комитеттериниң лекторлары, политинформаторлары база үнүпкеннер. (СЭТА).

ЛЕНИННИҢ АДЫ-БИЛЕ

„Правданың" мурнуку чүүлү

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел улам-на калбарып турар, ооң ады-биле болгаш ооредивиле чэзрби чүс чылдың эң-не шылгараңгай революсчу болуушкуннары, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үе-чада хөлбашкан.

Ол өндүр болгаш чырыткылыг хүнге утказыгаар чок ынаан болгаш хүндүткелин, Ленинниң хөрээнге, коммунистиг тургузуушкуннуң ленинчи чиңгине шугумунга чайгылыш чок шынчызын бистиң партия болгаш чонувус илергейлеп турарлар. «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чөөкта чаа парлап үндурген доктаалында чогум-на ол ханы бодалдар болгаш чүткүлдер сиңниккен. Ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның, совет чурттуң улустарының хөй национаддыг бүгү өг-бүлезининг хүн бүрү амыдыралы болгаш күш-ажылы ооң-биле чырыттынган. Революсчу бодалдың болгаш революсчу ажыл-чорудулганнарга көргүскени дээрге, бистиң чурттувуста эртем-техниканың кайгамчык сайзыралының херечизи, юбилейлиг чылдың уттундурбас болуушкуннарының бирээзи дээрзин делегейниң хөй-ниитизи демделгээн.

Шынап-ла, бистиң амыдыралывыстың шапкын хөгжүдезиниң чижектерин совет үжар чүүлдүң сайзырап келгенинден тодазы-биле көрүп болур. Делегейде эң күштүг, авангыр, бедик, ырадыр ужудар самолёттар — бисте. Пассажирлер сөөртүүнге эптиг, таарымчалыг самолёттарны бистин конструкторларывыс чогаткан. Сураглыг «ТУ-лар», «Ил-дер» бүгү делегейнин ак-көк дээрде делгемнерин эртип, аңгы-аңгы аймак-сөөк кижилерниң макталын чаалап алган.

Үжар чүүл бистин Тывавыста транспорттуң сайзырангай хевири. Самолёт, вертолёт четпейн турар булуң бисте чок. Харын-даа республикада идепкейлии чырыткыланчак илереп турар. Ажылчы чоннуң өспүшаан турар чогаадыкчы инициативазынга байырны чедирбишаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн демделгээриниң эң эки аргазы — ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуннуңуң планнарын боттандырарынче кичээнгейни мөөңнээри болур деп, СЭКП ТК онзалап демделгээн.

Төөгүлүг болуушкунга белеткел болза партияның болгаш чоннуң идейлиг амыдыралынга чаа көдүрлүүшкүнүң хайныктырып, пропаганда болгаш масса-политиктиг ажыл-чорудулганы улам ыңай калбартырыбиле холбажып турар. Ооң угланыышкынын болгаш сорулгаларын СЭКП ТК-ның доктаалында ылавылалдыы-биле тодаргайлаан. Төп Комитеттиң демделеп турары болза: «Ленинниң улуг чагыгларын амыдыралга боттандырары дээш партияның, бүгү совет улустуң демиселин бүгү тала-биле көргүзери, революсчу чаартылгаларга марксизм-ленинизмниң үжур-дузазын, улуг бодалчы, революсчу, Коммунистиг партияның болгаш ажылчын-тараачынның делегейде бир дугаар социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң баштыңчызы болур В. И. Ленинниң төөгүлүг ролюн ханызы-биле илередири, бистиң чурттка социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга, делегейниң социалистиг системазының, делегейниң революсчу шимчээшкининиң хөгжүлдезинге болгаш быжыгарынга марксисчи-ленинчи өөредигниң үжур-дузазын тайылбырлаары политиктиг бүгү ажылдың кол утказы ол болур деп санап тур».

Ленинчи чагыгларга болгаш коммунистиг бүзүрелдиг чорукка шынчы болурунуң, капитализм-биле, буржуаз идеология-биле эптеш чок болурунуң угаан-бодалынга совет кижилерни кижизидери, чоннуң хей-ниити болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ыңай хөгжүдери, патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидери, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бүгү хемчеглер-биле быжыглаары — бөгүн политиктиг ажылдың кол сорулгалары бодур. Ооң бедик шынарлыг, боттуг болурун хандырар төлээде, массага идейлиг салдар чедирериниң хевирлерин моон соңгаар-даа чүткүлдүү-биле сайзыраңгайжыдар, пропагандачы ажыл-чорудулганы нижиринче эң дээре күштерни хаара тудар херек.

Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге идея талазы-биле күчүлүг чепсек — марксизм-ленинизмниң теориязын чогаадыкчы хөгжүдерин партия бодунуң эң чүгула хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Бүгү коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң, идея талазы-биле ленинчи улуг салгалды партия кежигүнү эвес калбак массаларның ханы өөренириниң дугайында сагыш салыышкынын партия организациялары күштелдирер ужурлуг. Маңаа баштайгы базым болза партия чырыдыышкынының системазында чаа өөредилге чылынга белеткелди үлегерлиг доозары болур.

Идеологтуг фронтунуң бүгү отрядтарының болгаш албан черлериниң мурнунда, эртемниң, чечен чогаадың болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларының, парлалга, радио болгаш телевидение ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Советтерниң, профэвилелдериниң ленинчи комсомолдуң кылыр ажылы база улуг.

Ленинниң ады, ооң чырыткылыг овур-хевири, амыдыралын аңгының хөрээнге, революцияның болгаш коммунизмниң хөрээнге ооң берген бүгү амыдыралы чаа делегейниң тургузукчуларынга сорук киирикчи үлегер болу берген.

Улуг, бичээ Ленин ышкаш,
Угаан чырык, мерген иштээр:
От-көс-биле шийгилеп наан
Оортан бедик үүлевис чон.

Ленинниң чагыгларынга шынчы совет кижилер боттарының бүгү күжүн марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгезининг хөрээнге берип, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжып турарлар.

АЖААЛДАНЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИ

(Ховудан репортаж)

Тайга станциязының ары талазының бедик артынга үне бээрге-ле, Бии-Хем районунуң механизаторлары, тараажылары улуг кампания — дүжүт ажаалдазы дээш сагыш дүвүрээр үе келген-дир дээрзи илдең. Районнуң ажыл-агыйларының карак чедер черде-ле тараа шөлдери ак-ой, алдын-сарыг апаргылаан көстүп чыткылаар.

«Искра» колхозтуң тараа шөлдеря база-лаа ындыг. Колхоз төвүнүң кедээзинде, Ленинкада № 3 бригаданың дараалашкак делгем ховуларында бо чылдың тарылгазы колдуунда четчип бижып келген. Колхозтуң механизаторларының болгаш тараажыларының часкы ажылдарга, чайгы ажаалдаға чүткүлдүг ажылының түңнелинде, бо хаң-халыының берге чылын безин, кол-кол тарылга шөлдеринде багай эвес дүжүт өзүп үнүп келген. Артель бо чылын гектардан ортумаа-биле 7 центнер хире тараанын ажаап ап болурунуң аргазы бар.

Артель дүжүт ажаап алыышкыныче киргеи. Бо ажыл колхозтуң Ленинкада № 3 бригадазында эгелээн. Бо чылдың чаа дүжүдү дээш демиселче ийи звено 7 комбайнныг киргеи. Ажаалданың баштайгы хүнеринде мурнай бышкан арбай болгаш сула культураларын тавычалай кестирип турар. Ийи хүнүң дургузунда 110 гектар арбайны, 90 ажыг гектар сулаңы механизаторлар тавычалай кестирген. Амдыызында кезип эгелээн арбайның болгаш суланың үнүжү хирелиг болзажок, оларны аңгылап ажаар деп шиитпирлээни чөптүг, чүге дээрге колхозтуң өске шөлдеринде тараа культураларының эки үнүштүг участоктары база-ла быжып эгелээн. Оон аңгыда арбай болгаш сула тараан бо шөлдериң тараазының быжыды шокар, бир эвес маңаар болза, баштай бышкаиары төктүп каап болур.

Ажаалданы бөлүктеп кезер арга-биле чорудуп турар. Колхозтуң хоочун механизатору Сенгии Дыртык-оолдуң звенозунда 4 комбайн ажылдап турар. Олар дээрге артельдин хоочун болгаш муриакчы механизаторлары Байкара Даваа, Владимир Шивцов, Борбак-оол Дамбиев олар-дыр. Ол-ла участокта ийиги звено 3 комбайныг ажылдап турар. Оларның башкарыкчылары Эрес-оол Седип, Владимир Быков база-ла чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Кезилдени эртеңгиниң 7 шактая эгелээш, кежээкиниң 11 шакка чедир, барык-ла ырык үени бүрүн ажыглавышаан, чорудуп турар. Тараанның сывы чавыс болзажок, аңаа чидириг болдурбас дээш механизаторлар хынамчалыг ажылдап, чавыс сыптыг тараа кезеринге таарыштырган чүүлдер-биле комбайнларын дерингээн. Ынчангаш кестинген шөлдерде ооргалар болгаш мажак эвээш болуп турар. Ынчалза-даа часкы хову ажылдарының үезинде күскү ажаал алыышкын дугайын чедир бодаваанының ужурундан, тарылга шөлдерине кагдынган янзы-бүрү демирдес аймаа база оңгар-чоогаларның хевээр чыдып калганындан, оларны ояр дээш комбайнерлер ооргаларны артырып каар ужурга таваржып турар. Бо дээрге тараанның үнүн-дүжүдү хирелиг чылда аңаа улуг чидириглерин болдуруп болур чылдагаан-дыр. Ынчангаш артельдиң баштаар чери, агрономнары, бригадири ындыг чүүлдерни дарый чайладырының хемчеглерин алмар ужурлуг.

Көжер-Хөл чанының ховуларында бо хүнеирде комбайнарның дааш-шимээни «Искра» колхозта чүгула кампания — дүжүт ажаал алыышкынының эгелээнин медээлей берген. Баштайгы ийи хүнүң дургузунда комбайнар үрелбээн болгаш доктаашкын чок-ка ажылдап турар. Комбайнерлериң дүштеки болгаш кежээки чемин ажылдап турган черимге чедирип экжеп берип турар. Ол чүгула ажылды бригадада партия организациязының секретары Серенмаа Сарыгбайовна Дыртый-оол бодунуң холунга алган. Аъш-чем хавдырылгазы эки.

— Баштайгызын кезип эгелээ-ле ийи хондуаус. Амдыызында үреляшкын чок ажылдап тур бис. Звенолап кезип турар болганда ол, бо кижи мурнап азы социаи тур деп чугаалаары берге-дир. Доктаашкын чок, шуушкан арга-биле чоруп тур бис. Эки эгелеп алган болганда моон соңгаар улам-на кызаг бис — деп, эш Сенгии Дыртык-оол чугаалаан, — че оолдар, база катап кезип киришпээлиңер — деп, кежээки чемни чиген сөөлүнде, өөрүн сорук киирип чугаалады. Ынчангаш олар кезилдеже киришпээр. Докторлар чок

Бөгүн—ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү

АЛДАР-БИЛЕ БҮРГЕТТИНГЕН ЭЗИРЛЕР

„Совет Эвилелинге бараан болур мен!“

Совет Армиянын шериг-агаар күштериниң ужудукчузу, Азиянын шуут-ла төвүнде тыва чонунуң оглу, Совет Эвилелинин хамаатызы Ховалыг Хопуя чазактың баштайгы шанналы —«1941—1945 чылдарда Ада-чуруттун дайынынга Германияны тиилээни дээш» медальды ап тура, «Совет Эвилелинге бараан болур мен!» дээш, ёзулаан. Оон бээр баштайгы тыва ужудукчуларның бирээзи Ховалыг Тогдугашовичиниң ажыл-чорудулгазы дангырак кылдыр чугаалааны кыска, ханы уткалыг ломак-биле карышпаан.

Ужудукчу Хопуянын эрткен оруу тыва интеллигенциянын оруу. Мал ажылдыг араттың өөнге торуттунген, хой кадарып, ада-иезинин хуу ажылынга дузалажып чораан, хосталганы чаалап алган чонунуң эртем-билигже чүткүлүге алдын, базында өөренип кирипкен. Оон амыдыралга медереддиг, ниитиге ажыктыг балымнары база ол үениң онза чугула негелдезинге дүүшкен. Баштайгы тыва студентилер мал ажылдыг чуртунуң специалистери болур дээш Ойрот-Тура хоорайда кодээ ажыл-агый техникумунче хөйү-биле чоруп турганнар. Оларның бирээзи Барыын-Хемчик чурттуг Ховалыг Хопуя болган.

Өөренип, шингээдип алганы эртемни ёзугаар мал эмнеп, чонга макталдыг ажылдап эгелээн. Ховалыг Тогдугашович ужудукчу болбаан болза, черле шылырак дээн мал эмчизи апаарынга бүзүрээр мен. Чүге дээрге оон аажызы, будужу черле ындыг кижи. Хүлээнип алган ажылынга кызыгаар чок бердиниптер, ак сеткилдиг кижи каяа-даа мергежилдиг ханы чажыттарын тып, мерген угааны-биле хөйну чедип алтар.

Аныяк кижиге, бодунуп чуртунуң патриодунга романтиктиг профессияны шилип ап, ажыктыг хөй чүвени кылыр күзел чүден-даа күштүг болбас аргажок. Шериг албанынга кыйгыртказ, чаа мергежилге өөренир дугайында бодундан улуг, дуржулгалыг эштериниң саналын өөрүп-четтириишкинбиле хүлээп алган. Совет Эвилелинче ужудулга херээнге өөренир дээш база катап аътаныпканы хүнүнден бээр Ховалыг Хопуя чалгынныг чонунуң чоргаар азыраа болуп берген.

Ада-чуруттун дайынының дошкун үезинде безин акыдүнмалышкы, каранғы бүдүүлүк амыдыралдан чырык орукче үнүп олурган бичии улуска —тываларга интернационалчы дузазын көргүспүшаан турган Совет Эвилели ТАР-га специалистер белеткеп бээр хүлээлгезин уламчылап турган. Шериг ужар түүлдүң училищезин доозкан Хопуя ыдыктыг дайынның киржикчизи, калчаа дайзынны тиилээринге бодунуң үлүг-хуузун киригиштиргенин аас-кежик деп санап чоруур.

Далаш чок, томаанныг ужудукчуну оон ажылдап турар коллективи хүндүлээр. Хөй-хөй аныяк ужудукчуларның башкызы болурдан аңгыда, Ховалыг Тогдугашович кижизиг мөзүлү, бедик мергежили-биле ниитиниң хүндүткелин, чоргаралын чаалап алган.

Х. Т. ХОПУЯ.

Билии, мергежили болгаш дуржулгазындан аңгыда оон ужудукчуга тааржыр шынарларын көргеш, чаңгыс кижи мынча хөй эки таланы көргүзер шынарны эдилээнии магадаар мен. Ужудукчу кижиге Ховалыг Тогдугашовичиниң назыны улуг дээрзи билдингир. Ам-даа оон хөнү сыны, кан дег кадыы, оожум, шиитпиргиг үнү, далаш чок, ынчалза-даа хынамчалыг угааны— ол бүгү Хопуяны чүгле ужудукчу болурунга чаяап каан дег.

Чээрби ажыг чылдар дургузунда оон башкарганы самолёттуг 12 муң ужудулга шагын дээрге эрттирген, азы Хопуя 500 дүн-хүнүң агаарга ужудуп эрттирген. Ол дээрге чаңгыс кижиге улуг үүленин онаашканы ол.

Дээрге кандыг-бир берге таварылга тыптып ээрге ону тиилеп үнген кижини мактавайн канчаар. Ынчалза-даа аварйя, сзал-ондактыг таварылгалар хамааты ужар түүлүнге турбас ужурлуг. Ховалыг Тогдугашович ындыг янзылыг онза таварылгага кирип көрбээн. Чүл ол, аас-кежиктиг таварылга бе? Чок, ужудукчунуң ажылдаар стили, оон дуржулгазы ындыг таварылганчы болдурбас хемчегларни баш удур көрүп, билир чаңчылында.

Ажыл шагы эгелээриниң ыракта мурнунда Хопуянын экипажы аэропортка чедип келир. Командирниң чаңчылын оон өөрү база бодунга сиирген. Самолёттуң кезектерин, байдалын ыяк хынаар. Бичиндаа четпестер чайлаттынган турар.

Ужар түүл кончуг шапкын хөгжүп олурар. Оон теоретиктиг үндезилээшкиннери, техниктиг, инженержи нарын айтырыгларны ужудукчу бүрүзү шиитпирлеп шызаттар кылыр белеткенири онза чугула. Ховалыг Тогдугашовичиниң экипажы амыдыралдын ындыг негелдерии медереп билген, ханы билитге чүткүлдүг кижилер. Ол болза командирнин салдары. Ону Хопуя-биле кады өөренип, ужудуп чораан, ам боттары экипажтар башкара берген ужудукчуларның сеткил хынышкынның чугаазындан чеже-даа катап дыннаан мен.

Республиканың берге оруктары — Монгун-Тайга чижектиг черлеринче кым эң хөй ужутканы? Дуржулгалыг авиатор Ховалыг Хопуя, ынаар чедип турар аныяк ужудукчулар бодунуң үезинде хоочун эштин дузалакчызы болуп алган башгайгы базымнарны кылгылаан. Метеорология — агаар-бойдус өөренир эртемге эш Хопуя сундулуг кижи. Ол база-ла оон кол ажылынга холбаалыг эртем. Агаарга чоруп олура бодунга билдингир демдектерден самолёттуң ужарынга таарымчалыг, азы чайгаар, силгиир черлерни тодарадып, берге оруктү ооюп эртип чоруур. Чүл ол? Дуржулга болгаш ак сеткилдиг ажыл-дыр. Кызаа шолдуг черге чымчады хонары берге. Пассажирлер Ховалыг Тогдугашовичиниң башкарган самолёдунга ындыг «бергелерге» таваржып керген бе? Оларның өмүнээзинден «чок» деп харыны бүзүрелдин-биле бериксээр мен.

Эки кижини хүндүткел, мактал, деткимче бүрген чоруур. Ховалыг Тогдугашович тайбың күш-ажылы дээш чазактың шаналдары — медальдарның болгаш «Хүндүткелдиң демдээ» орденнин эдилекчизи. Оон чонунга ыынчы бараалгаар буянныг ижин, кижизиг, ажылгыр чаңын билир эштери Кызыл хоорай Советиниң депутадынга депшиткеш, күрүве ужур-дузалыг үүлени төлептиг будүрүүр дээрзинге бүзүрээн.

Бодуун кижинин өндүр улуг херектиң боттандырыкчызы, кижи деп сөстүн уткалынга ылап дүтүүр кылдыр өстүрүп чоруур ыяк Төрээн чуртувустуң чоргаарланыр оолдарының бирээзи — Хопуның чырык оруун Совет Эвилелинин ленинчи национал политиказы ажыткан.

Л. МАКАРОВ.

Кызыл аэропортунуң коллективи Агаар Флодунуң Хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Агаар транспортунуң бир кол чүүлү — оон техниктиг байдалын эки хынап алыры. Бо талазы-биле аэропорттуң техниктери улуг рольдуг болуп турар.

Инженер Владимир Николаевич Худяшевке удуртурган 9 кижилиг септекчилер бригадазы техника талазы-биле септелге ажылдарын хынамчалыг кылып, хүлээлгезин эки күүседип турар. Эштер А. А. Матюшов, С. С. Хомрач, Н. В. Илюшин техниктиг ажылдарның мастерлери. Мурнакчыларның чүткүлдүг күш-ажылын үнелеп көргеш баштаар чер оларны коллективтиң хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: мурнакчы техниктер (солагай талазындан) А. А. Матюшев, С. С. Хомрач, Н. В. Илюшин оларның мотор септелгезин кылып турары.

А. Содунамның фотозу.

Шапкын хөгжүлде

Тывада ужар түүлдүң шапкын хөгжүлдезин кижи магадаар. Чүгле он чыл дургузунда агаарлап чедирер чүткүтүн хемчээли 2,5, почта дажыглалы 2, пассажирлер чедирери 3 катап өскен. Ак-көк дээрлеп чоруур оруувус ам 15 муң километр ашкан.

Орденниг Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл—Совет Эвилелинин авиапорттуг бүгү хоорайлары-биле харылзаалыг. Мурнуу чүткүл хүнээзектиг куроттары, Ыраккы Чөөн, Сонгу чүктүн делгемнеринче чедер күзелдиг кижи Кызылдан биледин сдыш ап, эштиг дүрген самолёттарның ажыддузазын алыр аргалыг болган.

Хүнүң-не Кызылдан 23 рейс ёзугаар пассажирлерни чедирип, оон-биле аралаштыр 25—30 тонна чүктү сөөртүп турар. Кижиниң амыдыралының байдалын экижидер, буянныг ажыл-ишти бистиң аэропорттун ужудукчулары, техниктери ак сеткилдии-биле будуруп турарлар. Кызыл аэропортунда ужудукчулар А. Богданов, Б. Дримба, К. Чимий-оол, Ш. Ондар, сөөртүлге килдизинин ажылдакчылары Н. Новосёлова, Г. Лукьянова болгаш өскелер-даа чонунуң хүндүткелин чаалап алган, бүлүүтүг кижилер. Ужудукчулар, бортмеханиктер самолёттуң техниктиг байдалын доктаамал хынап, рейс бүрүзүн чогуур үезинде күүседип чаңчыккан.

Сөөртүлге килдизи чон-биле үргүлүг харылзажыр, оон хомудалын, негелдезин, саналын, оруп-четтирген сеткилиниң илерелин көөр болгай. Ол чоруктарга ыяк-биле ажыктыг, ынаар-биле ыяк чедип келген ужудукчуларга ынаар-биле ыяк чедип келген ужудукчуларга ынаар-биле ыяк чедип келген ужудукчуларга

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Хожудаашкында

Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының тууйбу цегинде ажыл хожудаңгай байдалда турар. Цех бо сезонда 1 миллион 340 муң кезек тууйбу бүдүрер планныг, амгы үеге чедир чүгле 600 муң кезек тууйбу кылдынган. Сезоннуң эки үези эртип бар чыдар.

Бүдүрүлге планының күүселдезиниң үстүрүнге четкениниң чылдагааны чүдел? Ооң кол чылдагааны бүдүрүлге күчүлерин долу ажыглавааныңда болгаш ажылчыннарның күш-ажылын эки организаставаанында деп санаар апаар. Сөөлгү үеде хептеттинген чиг тууйбу сарайлар долган, ынчаарга ону өрттедир печкалар 2—3 неделяда, ажыл чок анаа туруп турар. Чиг тууйбу, одаар ыяш сөөртүр машина хүннүн келбес, келзе-даа ийи-үш рейс кылгаш, дүъш соонда дедир чоруй баары чаңчыл болган. Бистиң удуртукчуларывыстың кичээнгей чогундан станцияга хереглээр солярка үргүлчү үзүктелип, тууйбу кылыр пресстер чай дургузунда каш хонук улаштыр анаа туруп келген.

Ажылчыннарның ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму куду деңнелде турар. Ындыг турбуже бүдүрүлге хуралдары кончуг ховар эртип турар. Чыл эгезинден бээр чүгле ийи хурал эрткен, аңаа дугурушкан хемчегларни боттандырар талазы-биле тодаргай ажылдар кылдынмаан. Бистиң ажылдап турар черивисте лозун, плакаттар чок, көргүзүг салбыразының чаартынмайн турарындан кым азы кайы бригаданың мурнап, хожудап турары билдинмес.

Байдал моон соңгаар мындыг хевээр турар болза, күрүне планы күүсеттинмейн баар чадавас, ынчангаш бо чагааны бижидим.

Ч. ЛАА,
цех ажылчыны.

Кичээнгей салза

Тываның даг үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинат ажылдап эгелээнден бээр каш чылдар эрткен, бүдүрүлге чорудулгазы шулуудаан болгаш ында ажылдап турар кижилериниң саны көвүдээн. Комбинаттың ажылчыннары күрүне планын ай, квартал, чыл санында ажыр күүседип, төрээн чуртка хөй продуктуну берип турарлар. Беш чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш кижи бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип турар.

Ындыг болза-даа ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазын организастаарында четпестерниң барын чугаалаксадым. Рудникте байдалды ап көрээлиңер. Ында хөй кижи ажылдап турар бис. Дыштаныр хүннерде коллективтин-биле хоорай даштынче селгүүстээр, каттаар, балыктаар дугайында чугаа бистиң аравыска болган чок-ла үнүп келир. Ынчалзажок ол эки күзээшкин боттанмайн турар. Рудникте местком даргазы эш Даржаага бо дугайында айтырыг тургузарга, транспорт тывылбас-тыр, машина хөлезини улуг-дур деп харыылаар. Ынчаарга комбинатта рудком даргазы эш Беляев ажылчыннарга көзүлбес, ажылдап турар кижилерге келбес болганындан ооң-биле чугаалажыры берге болуп турар.

М. ПОПУНАЙ,
забойщик.

„БОДУҢАР КЫЛДЫРЫП АЛЫҢАР“

Өг-бүлениң чурттап турары өрээлдиң печказы эргижиреп баксыраан, ынчангаш ону эде кылдыртып алыр дээш, бо чылдың май айда-ла билдириишкинимни № 2 бажың эргелелинге киирген кижи мен. Ооң эргелекчизи печканы кылдырар деп билдириишкинге айтыышкын бижээш: «техник кижи боду чеде бергеш, печканарны хынап көргеш, кылдырып бээр» дээн.

Ол аазаашкын июньга чедир түңнел чок болурга, база катап бажың эргелелинге бардым. Ол баарымга: «Силерниң печканарны кылдырар ужурлуг техник Чөлбеңей күрүне экзамени дужаай берген, 45 хонгаш чүгле ынчан кылдырып ап болур силер» деп харыы алдым. Ам канчаар, манаар ужурга таварыштым. Июльдуң эгезинге чедир манап турумда бажың, чанынга тууйбуларны эккелген. 250 санныг тууйбуну чудурукчулер машинадан дүжүрерде кайы хамаан чок октап турган, ынчангаш ооң 100 хирези чуурлуп калган. Ооң соонда хоюг дойну, элезинни база эккеп дүжүрер ужурлуг турган. Элезинни августуң эгезинде эккелген. Дойну база дораан дүжүрер бис деп аазаан. Дораан дүжүрер чүве кайда боор, шуут эккелбестээш турупкан. Үе эртип августуң хонуктары эртип-ле тур. База катап бажың эргелелинге печканы дүрген кылып бээрин дилеп, үшкү удаа четтим. «Дой чудүрер кранывыс үрелген, кылдына бээрге чедирер бис, бодунар печниктен тыпкаш, кылдыртып алыңар, бисте, печник чок!» деп техник кижи доңгун харыылады.

Бүдүн чай дургузунда чаңгыс печка кылдырып берип шыдаваан бажың эргелелинден шуут чөгенгеш, дойну бодумнуң ажылдап турар организациямдан машина чөпшээредип алгаш дүжүрүп алган мен. Печка кылыр кижилер-биле чугаалажып көөрүмге, чаңгызыдаа ынавас, «Бажың эргелелиниң печкаларын кылырга шын расценка ёзугаар төлеп бээр эвес, эки-ле дизе 20 ажыг рубль бээр улус болгай, өске органинизацияларның печкаларын кылгаш 30-ден 45 чедир төледип ап турар бис». дишкеш, кара шору болдулар.

Шымбай, шагда-ла таныырым бир печник кижиге таваржы бергеш, 30 рубльди бодум туда төлээш, кылдырып алдым. Бажың эргелелиниң техниги мээң кылдырып алган печкамны кээп көрүп, хүлээп алгаш, нарядын бижип, төлеп бээр ужурлуг, ынчалза-даа бажың эргелелиниң ол технигин бажыңымче «чалаар» дээш хүннүн-не барып турзумза-даа, мынчага чедир аңаа таваржып чададым. Ооң кажан конторага келирин кым-даа билбес болуп турар. Бажың эргелели дээрге амыдырал хандырылга организациязы болгай. Чоннуң чуртталга бажыңнарының бүгү-ле байдалын доктаамал хайгаарап, кышка хынамчалыг белеткенир, шалыпкын ажылдаар ужурлуг улус. Техниктерге баарга чүгле тууйбу, печканың херекселдерин бижип бээринге өйлежип олургулаар.

Бажың эргелелиниң септелге ажылдарын чорудуп турары чөгенчиг байдалда туруп турар. Ынчангаш тодаргай фактыны бижидим.

В. САГАН-ООЛ,
Кызылдың чурттакчызы.

РЕДАКЦИЯДАН: бо хевирлиг чагаалар «Шын» солуннуң редакциязынга элээн кээп турар. Оларда чүгле боттарының чурттап орар оран-савазының эвес, ажылдап турар албан, организацияларының, бүдүрүлгелериниң кышка удур септелгезиниң дугайында дүвүренчиг медээлер бижиттинген болур.

Ол черле шын. Чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге черлерин кышка баш удур эки белеткээри хөй-ниитиниң, ылаңгыя удуртукчу ажылдакчыларның, партия организацияларының ээлчеглиг сорулгаларының бирээзи болур. Чурттаар, ажылдаар черлерниң септелгезин чогуур үезинде кылбас болза, кыжын ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымча чок байдал тургустунар, соок дүшкен үеде кылган септелгениң шынары-даа куду болур. Ооң чылдагааны-биле үстүнде чагаада адаттынып турар № 2 бажың эргелелиниң харыылап турары №№ 24 болгаш 26 кварталдарга эрткен кыжын бажыңнарның одалга системазы кыжын каш удаа үрелип турган фактылар бар.

Кышка удур септелгени амгы үеде эң дүрген болгаш шынарлыг чорударынче ажыл-агый, бүдүрүлге бүрүзү кичээнгей салыр ужурлуг, а партия организациялары бо ажылды шыңгыы контрольга алыр хүлээлгелиглер.

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң сигенчилери ажылды организастыг чорудуп, темпизин дүргедеткен. Большевикчилер ам мал чемнери белеткелиниң талазы-биле районнуң ажыл-агыйларындан ийиги черде чоруп турар.

Сиген ажылында Эрги-Барлык сес чыл школазының комсомолчу Александра Донгакка удурткан 40 кижилиг өөреникчилер бригадазы эки ажылдап, колхоз баштаар черинге мактадып турар. Өөреникчилер Теве-Хая шыгында 14 сараатты тургузарынга киришкен.

ЧУРУКТА: сиген ажылында киржип турар өөреникчилер-дир.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Кожазынче концерт-биле

Тожу районнуң «Май 1-и» колхозта агиткультбригаданың кежигүннери мурнунда иви фермаларының ажыл-ишчилеринге кино, концерт көргүзүп база лекция, беседаларны чорудуп турган болза, ам мал чеминиң белеткелчилери н ч е үнүүшкүннерни кылып турар.

Чоокта чаа олар кожазында «Совет Тыва» колхозтуң Хаак-Аксы, Шынаа, Ээн-Суг деп черлерде мал чеми белеткеп турар колхозчуларга солун концертти көргүскеннер. Аңаа «Май 1-и» колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары В. Наадым, кызыл-өг эргелекчизи Х. Чүлдүм оларның көргүзүглерин болгаш сес кыстарның «Эжикей» деп ырны ырлаанын көрүкчүлер дыка сонуургаан. Агитбригаданың кежигүннериниң солун утка-шынарлыг концерт көргүскени дээш колхозчулар оларга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

С. САМЫЯ.

Хүн айтырыы—дүжүт ажаалдазы

Көк-Чыраа көдээ Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга «Улуг-Хая» совхозта дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайын чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле совхозтуң кол агроному эш Кундановтуң илеткелин болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның эдеринчи илеткелин дыңнаан.

«Улуг-Хая» совхоз беш чылдың үшкү чылында тараа культураларының дүжүдүн чогуур үезинде чидириг чок ажаап алырынче кичээнгейни угландырган. Ажаап алыышкынга белеткел талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынганын илеткелчи демдеглээн. Арыг-Бажы салбыр совхозтуң элбек дүжүт ажаап алыр чери. Ында улуг шаңның механизастаарын дооскан, ону цементилээри колдуунда дооступ турар. А Көк-Чыраада төп шаң тараа хүлээп алырынга белен. Тараа урар складтарны дезинфексилээн, чугайлап дооскан. Хову турлагларын септеп белеткээн. Дүжүт ажаап алыышкынынга кирзе чогуур 35 комбайнның 24-ту тараа кезип киреринге белен. Тараа арыглаар машиналар, авточүдүрүкчүлер база белен.

Ынчалзажок кылдынган ажылдар-биле чергелештир ажаап алыышкынга белеткелдерде ам-даа четпестер барын илеткелчи-даа, депутаттар болгаш сессияның ажылынга киришкен активтер-даа шыңгыы шүгүмчүлээн. Тодаргайлаарга, Арыг-Бажында 300 тонна тараа кирер склад тудуу ам-даа доозулбаан. Комбайннардан тараа сөөртүр автомашиналарның чартык кезии, силос комбайннарының хөй кезии белен эвес болуп турар.

Көдээ Советтиң депутаттары трактор бригадазының бригадири Х. Анарот, комбайнер В. Кызыл-оол, № 3 салбырның эргелекчизи К. Комбу, Көк-Чыраа көдээ Совединиң даргазы Б. Самбуга болгаш өскелердаа ажаап алыышкынга ажылдаар бүгү-ле машина-техниканың чөп ажыглалынче база эң кыска хуусааның иштинде белеткел ажылдарын доозарынче угланган ажыктыг сүмелерни, санал-оналдарны берген.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

О. ТАВАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

А. Родригестиң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). Социалистиг лагерьниң «тургузуун болгаш чаңгыс эвин» кошкадыр дээш реакцияның капиталистиг делегейде, ылаңгыя Барыын Германияда кылып турар оралдажыышкыннарынга социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага кылган медеглели шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген. Ол документ аажок улуг ужур-дузалыг деп, Чилиниң социалистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары болгаш Чилиниң улусчу демисел фронтузунуң даргазы, ГДР-де чоруп турар, сенат кежигүнү Анисето Родригес ГДР-ниң парлалга төлээлекчилеринге медеглээн.

А. Родригес ийи герман күрүнениң аразынга тайбың догуннаарын болгаш Европаның айыыл чок чоруун хандырарынче угланган ГДР-ниң Улус палатазының чаа саналдарын «быжыг туруштуг, тодаргай базым» деп үнелээш, аңаа байыр чедирген. Ылаңгыя «ГДР-ниң политиктиг болгаш хоойлу ёзугаар догуннаан бүрүн эргезин делегейниң хүлээп көөрү ийи герман күрүнениң аразында харылзааларның дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарының кол чүүлү болур»—деп, А. Родригес медеглээн.

Чилиден келген аалчы ийи герман күрүнени КНО-га хүлээп алыр дугайында саналды деткээн.

Керээге ат салган

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республика биле Румын Социалистиг Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында дугуржулгага август 16-да Прагага ат салдынган. РСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы, РКП ТК-ның Чиңгине секретары Николае Чаушескунуң болгаш ЧССР-ниң Президентизи Людвик Свободаның ат салган ол керээзи 20 чыл хуусаалыг чардынган. Европаның айыыл чок чоруунуң кол үндезиннериниң бирээзи болза Европа күрүнелериниң аразында бар турар кызыгаарларның халдаашкынга таварышпас ыдыктыг эргези болур база империалистиг, милитаристиг болгаш реваншистиг күштерниң агрессиязын болдурбазынга эргежок чугула бүгү чүүлдерин талалар кылыр дээрзиниң дугайында дугуржуп турар талалар ук керээде медеглел кылган деп, ЧТК агентилел дамчыткан.

Фестивальчылар Парижте

ПАРИЖ. (СЭТА). ВДР-ниң болгаш АКШ-тың Парижте беседалар кылып турар төлээлекчилеринге америк империалистерниң Вьетнамда кемниг дайын үүлгедиглерин соксадыры дээш бүгү аныяктарның демисежир күзелдиин илергейлээрин аныяктар биле студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалынга делегейниң 143 чурттарындан келген 20000 киржикчилер тускай төлээлеринге дааскан.

Делегей аныяктарының шуулганының төлээлери-биле ужуражырындан АКШ-тың төлээлекчилери ойталаан деп, «Юманите» солун август 16-да дыңнаткан.

Август 14-те ук төлээлерни ВДР-ниң министри Суан Тхюи баштаан төлээлекчилери хүлээп алган. Вьетнам улузунуң маадыр демисели-биле депшилгелиг бүгү аныяктарның бүрүн чаңгыс эп-сеткилдииниң бүзүрелдиг сөзүн фестиваль киржикчилери вьетнам төлээлекчилерге чугаалаан. Олар вьетнам улустуң туюлунга чедир тиилээрин деткип, боттарының эп-сеткил каттыштырарынче аныяктарның чүткүлдүүн база катап бадыткаан.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. Хамаарышпас догуннаан эрге-шөлээ хүнүнге таварыштыр Кызыл фортка чүве чугаалааш, Индияның премьер-министри Индира Ганди чурттуң бо чылын көдээ ажылагыйга чедип алган депшилгезин демдеглээн. Ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөйдаа бол, оон өске адырларда чедиишкиннер база бар деп, Ганди демдеглээн. Экономиканың күрүне секторун чедиишкинниг хөгжүдерин хандырар дээш, улам чүткүлдүг ажылдаарынче улусту ол кыйгырган.

Анголаның национал-хосталга армиязының дайынчылары португал колониалистиг эжелекчилерге удур шыргайлар аразында тулчуушкуннарны чорудуп турар. Чурттуң бүгү девискээриниң үштүң биринден хөй кезии хосталга күштериниң контролюнда турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Найырал лигазының конференциязы

КОЛОМБО. Цейлон-совет найырал лигазы ук ортулукта эң сураглыг организацияларның бирээзи болу берген деп, Лиганың чылдың-на болур алдыгы конференциязынга ооң чиңгине секретары Д. Вирасингхе медеглээн. Совет Эвилелиниң амыдыралының чүүл-бүрү талалары-биле цейлон улусту таныштырар ажылывыс чедиишкинниг болган деп, ол чугаалаан. Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскааткан митингилерге болгаш хуралдарга муң-муң кижилер киришкен. Лиганың ажыл-чорудулгазы хөй талалыг деп, Вирасингхе айыткан. Лига Совет Эвилелиниң дугайында тускай темаларлыг делгелгелерни чонга тургузуп берип, совет кино чуруктарны көргүзүп, орус дыл өөренирин организастап турар. Чоннуң чүүл-бүрү кезектериниң төлээлекчилери ук Лиганың кежигүннери. Лиганың ажыл-чорудулгазы Цейлон биле Совет Эвилелиниң улустарының аразынга найыралды быжыглаарынга дуза чедирип турар деп, ооң президентизи, парламент кежигүнү Д. Раджапаксе демдеглээн.

КНО-нуң Венада конференциязы

ВЕНА. (СЭТА). Венада космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар болгаш ооң шинчилелдерин кылыр талазы-биле КНО-нуң конференциязы ажылын үргүлчүлеп турар. Конференцияга совет төлээлериниң удуртукчузу А. А. Благонравов «Черниң баштайгы кылымал спутниктери — космос үезиниң эгези болгаш космосту тайбың шиңгээдип алырын улам хөгжүдери» деп илеткел кылган. «Черниң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүргениниң соонда үш-ле чыл эрткенде — 1961 чылда Совет Эвилелиниң баштайгы космонавтызы — Ю. А. Гагарин космосче ужудуушкун кылып үнген. Ооң соонда космосче хөй ужудуушкуннар болган» деп, ол демдеглээн. А. А. Благонравов космосту шиңгээдип алырынга кижиниң шуут киржип турарының ачызында космос делгемин шинчилээр аргаларның тургустунуп турарын айыткан.

Конференцияның кежээки ниити хуралынга «Космонавтының профессионалдыг ажылчорудулгазының дугайында» илеткел кылыры-биле ужудукчу-космонавт А. А. Леоновтуң сөс алганын хурал киржикчилери диңмиттиг адыш часкап уткаан. Ол илеткелди космосче эң баштайгы орук изекчизи Юрий Алексеевич Гагарин бижээн. Илеткелде космосту шиңгээдип алырынга кижиниң шиитпирлиг рольдуун демдеглээн.

«Космонавтының ажыл-ижиниң тайбың ажыл-иш болган турары, а космосче ужудуушкун бүрүзүнүң үезинде чедип алдынган шинчилелдер түңнелдериниң чер кырынга амыдырал чечектелдиреринге ажыглаттынган турары эргежок чугула» деп, илеткелчи демдеглээн.

Ужудукчу-космонавт А. А. Леонов илеткелин доозуп тура, Айда шуурганнар океанын Гагарин океаны деп адаар дугайында совет космонавтарның өмүнээзинден санал киирген.

А. А. Леонов КНО-нуң ук конференциязының ажылын чырыдып турар журналистерниң дилээн ёзугаар чыылдырган парлалга конференциязынга база сөс алган.

Демиселчилер съездизи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Теннесси штаттың Мемфис хоорайында негр «Мурнуу таланың христиан удуртулга конференциязы» организацияның чылдың-на болур 11-ги съездизи ажылдап турар.

Ол хоорайга негрлерниң хамааты эргелери дээш демиселчилерниң удуртукчузу Мартин Лютер Кинг сөөк-кеш ылгаар идегеттиң аткан огунга өлүрткен, оон бээр дөрт ай ажыг үе эрткен. Чурттуң кара кештиг чонун дарлаар болгаш дорамчылаар чорукка удурланган үнүн улам күштелдирер дээш, ол организацияның эң эки муң ажыг төлээлекчилериниң ам ында чыылганы ол.

«Негрлер хөлээшкиннериниң соксаарын күзээр болзуңарза, ажыл чок кижилерге ажылдан тыпсып берицер, ядыыларга дузадан чедирицер» — деп, ук конференцияның даргазы Раль Абернети Американың чагырга черлеринге хамаарыштыр съездиден медеглээн.

Демократтыг партияның Чикагога болур национал съездизиниң үезинде боттарының негелделерин хандырары дээш негрлерниң кол демисели база ол хоорайже шилчиттинген турар деп, Абернети медеглээн.

Буржуазтыг ийи партияның кайызы-даа чогумчалыг кандидаттарны саналдавайн турар, ынчангаш келир президент соңгулдаларын негрлер бойкоттаар магат чок деп, Абернети сагындырыг кылган.

Сан көвүдээн

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери август 15-те Куангбинь можуга 3098-ки америк самолётту дүжүр аткан деп, Вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Мурнуу-Вьетнамда тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар АКШ-тың армиязынга болгаш Сайгон шериглеринге удур шавар халдаашкынныг тулчуушкуннарын үргүлчүлевишаан, Юнайтед Пресс интернейшнл агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгондан дыңнадып турарын ёзугаар алырга, мурнуу-вьетнам партизаннар августуң 15-те Зиолинь хоорайның чоогунда «Макнамара шугумундан» чөөн талада Сайгон армиязының туруштарын атакалаан. Чеди шак ажыг үе дургузунда үргүлчүлээн ол тулчуушкунга танкыларга болгаш куяктыг тыртыг машиналарынга деткиткен Сайгон армиязының салбырлары 30 ажыг кижизин өлүртүп, балыгладып когараан.

Демилитаризастаан зонадан мурнуу талада америк армияның даяныр чугула черлери болгаш АКШ-тың «Кэррол» деп шериг баазазындан дөрт километр соңгу талада америк далай чадаг шериглериниң мурнуу туруштары база партизаннарның атакаларынга таварышкан.

СОКСАДЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенат кежигүнү демократ Уильям Проксмайр Соңгу Вьетнамны бомбалаарын доп-дораан болгаш бүрүнү-биле соксадырынче АКШ-тың чазаан кыйгырган. Ооң бодап турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың болгаш ВДР-ниң төлээлекчилериниң Парижте ужуражыышкынын муңгашталыышкындан чүгле ындыг базым үндүрүп болур.

«Өске таланың харыы кылдыр болгаамчалыг болурунга» хамаарыштыр АКШ-тың үргүлчү негелделер салып турары «хей-ле дайын үргүлчүлээринге чедирип турар» деп, Проксмайр тараткан медеглелинде демдеглээн.

Хоругдалды соксадыр

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязынга хамаарышкан хоругдалды дүжүрери эргежок чугула болгаш Барыын Германияның демократтыг күштериниң эргеажыктары-биле дүгжүп турар деп, ГКП-ни ажык догуннадыры дээш барыын-герман эгелекчи комитеттиң кежигүнү М. Каплук болгаш ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Э. Моккенбергер олар Берлинниң хөй бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилериниң митингилеринге демдеглеп чугаалаан.

ГКП-ниң программазының төлевилели Барыын Германияның тайбың келир үезин чедип алырының оруун айыткан деп, Моккенбергер бодунуң чугаазынга демдеглээн. «Федеративтиг республикада чүгле коммунистер ниитилелди хөгжүдер талазы-биле эртем ёзугаар үндезилеттинген перспективаларлыг» — деп, Моккенбергер медеглээн.

Бонн ГКП-ни политиктиг амыдыралдан чайладып шыдаваан. Бөгүн ийи герман күрүнениң аразынга тайбың догуннаашкын турар, чок-ла болза Бонн чазаа эжелекчи политиказын үргүлчүлээр негелде тургустунуп турар деп, М. Каплук медеглээн.

БОНН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязын хоойлу-дүрүм барымдаалавайн хоруп каан чорукту күш чок болдурар дугайында негелделер ГФР-де соксавайн турар. Дюссельдорфтуң «ГКП-ни ажык догуннадыры дээш ажылчыннар болгүмү» ГКП-ни хоругдаан чорукту күш чок болдурарын негээн плакаттар тарадып эгелээн. Хоорайның чагырга черлериниң ол плакаттарны тарадырын хоруур дээн оралдажыышкыннарынга харыы кылдыр «ажылчыннар болгүмү» удурланыышкын кылган, ол удурланыышкында ылаңгыя мынча дээн: «Бистиң эргелеривисти казып турар хоорайның чагырга чери неонацистиг НДП партияның плакаттарын хоорайга тарадырынга удурланырын чоокта чаа-ла чугула деп санаваан дээрзин сагындырар ужурлуг бис». Дюссельдорфтуң чагырга черлери ол удурланыышкынның соонда ук хоругдалын дүжүрген.

Бадылаашкыннар түңнели

ЯУНДЕ. (СЭТА). Санта-Исабельден келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, аңаа август 16-да Барыын Африкада испан колония—Эквадор Гвинеязынга тускай догуннаар хамаарышпас эрге-шөлээ тыпсыр айтырыгның талазы-биле бадылаашкын түңнелдери чарлаттынган.

Чурттуң чаа конституциязын ёзугаар чоннуң санал-оналын айтырып, август 11-де эрттирген ол бадылаашкынга чурттуң хамаарышпас чоруу дээш 72458 кижи (бүгү бадылааннарның 63,1 хуузу), 41197 кижи ийикпе, бадылаашкынга киришкеннерниң 35 хуузу удурланып бадылаан.

Эквадор Гвинеязы бо чылдың октябрь 12-де хамаарышпас күрүне болган турар ужурлуг.

Делегейниң юристер комиссиязының медеглели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Полковниктерниң тургузуп алган шериг чагыргазының белеткээни, Грецияның чаа конституциязының төлевилели чүгле шериг диктатуразының эрге-чагыргазын хевээр арттырып алырынче угланган кажарлаашкын болган. Делегейниң юристер комиссиязы Женевага ындыг түңнел кылган.

Грецияда кижилер истеп-сүрер болгаш тудуп хоругдаар кампанияның катап эгелээнинче, кандыг-даа удурланыышкынны ооң дузазы-биле базар болгаш дадагалзап турарларны кортпактаар деп шериг чагыргазының оралдажып турарынче комиссия бодунуң медеглелинде кичээнгейни угландырган. Политиктиг бүгү угланыышкыннарлыг хөй ажылдакчылар туттуруп кара-бажыңнаткан, шөлүлгеде ийикпе ажылдаар эргезин казыттырган. Ындыг болганда грек улус чаа конституцияны хостуг, медерелдин-биле чүүлдүгаүнүп болур аргалыг кылдыр авыяастаарга, мегелээни ол болур ийик деп, комиссия медеглээн.

Аддис-Абебада чугаалажыышкыннар

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Нигерияның федералдыг чазааның болгаш чарылган чөөннигерий ёзу-чурумунуң төлээлекчилериниң аразынга дугуржулга кылырының чугаалажыышкыннары тодаргай эвес үеже соңгаарлаттынган.

Эфиопияның хааны Хайле Селасие I келир неделяда шуут чугаалажыышкыннар кылыры-биле Эфиопияга келиринче Нигерияның болгаш чөөннигерий ёзу-чурумнуң чазактар удуртукчуларын чалаан. Хаан ооң-биле чергелештир Африканың чаңгыс эп организациязының Нигерия талазы-биле чөвүлежилге комитединиң кежигүннери күрүнелериниң удуртукчуларын Эфиопияның найысылалынга келиринче чалаан деп, Аддис-Абебада чарлаттынган. Нигерияда кризисти таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле чугаалажыышкыннарга ук кризисти ажып эртеринче угланган база бир базым деп, ук черниң парлалга тайылбырлакчылары ол оралдажыышкынны үнелеп турар.

Үстүнде чурукта — ССРЭ-ниң олимпийжи шилиндик командазының спортчуларының Мексикага болур XIX олимпийжи оюннарның киржикчилериниң парад хеви. Адаанда чурукта — ол оюннарга белеткел кылып кедер хеп-тир.

В. Ун Да-Синниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

КАРАКТАР

Чүзүнүн ап сөглээр болза,
Чүү-даа тускай өңнүг болур.
Карактарны безин көрээл:
Кара, саргыл, ак-көк суг дээр.

Аяс дээрге чүүлдешкек
Ак-көк карак онзалангаш,
Ырлардыва сиңнип кирип,
Ынакшылга чылдагаан боор.
Чодураага дөмейлешкек
Кара карак тускайлангаш,
Кадыг эрин уярадып,
Сорулдааже ыдалай бээр...

ЫНАКШЫЛ

Ынакшылга вектер өттүр
Чеже чүрек бердингенил?
Ыры, шүлүк — чогаал санай
Чеже угаан коптарганыл?
Таңдыдан-даа бедик ышкаш,
Далайдан-даа терең ышкаш,
Эге болгаш төнчү турбаан
Элдеп күштүг ынакшыл-дыр!
Өртемчейге чаңгыс удаа
Төрүттүнген—аскым-кежин,
Өлүр тын чок ынакшылдың
Төлү болган — чоргааралым.
Күштүг, терең ынакшылдан
Күзелимни чүглеп алгаш,
Чуртталганың хензиг-даа бол,
Чурукчузу болуп чор мен.

„КУШ ТӨЛҮ КАЯА-ДАА УЖАР...“

Очерк

Наадымга келген кижилер-ле хөй. Олар шупту-ла ногаан театрны долдур олурупкан. Ли ол-бо талазынче көргүлеп, таныштарын бүдүү дилегзинген. Бо хайым чөннүң аразында оөң таныыры кижилер бар болбайнаан. Ынчалза-даа оөң мурнунда көрүп көрбээни улуг, аныяк кижилер бо удаада кажангызындан-даа артык хөй дээрзин ол билип орган.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары диңмиттиг адыш часкаашкынының адаа-биле шаңналмакталдарны хүлээп ап турганнар. Линиң адын база адапкан. Тыва АССР-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Чарлыы-биле ниитиниң чемненилгезини хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш эш Ли-Ду-Хуга «Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезинин алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Адыш часкаашкыны база катап диңмиреп-ле үнген. Бедик атты аңаа тывыскан дугайында бүзүредилге бижикти ап тура, элээн сүрээдеп турганын ол олудунга кээп олуруп алгаш билип каан. Янзы-бүрү улуг, биче хурал-суглаага шаңналмакталды оөң мурнунда хөй удаа ап келген-даа болза, ол бөгүн дег ынчаар сүрээдеп көрбээн. Зал ишти шыгырт долу. Ында олурганнарның кижи бүрүзү бөдүүн ажыл-ишчи.

Кижилерге экини кылыр дээш боттарының дыжын болгаш күжүн харамнанмаан кызымактарның саны хүн-бүрү өзүп, көвүдеп турарынга Ли чоргаарланып олурган. «Бүгү-ле чүвени кижиге, оөң чаагай чоруунга» деп лозун боттанып турар бо магалыг үеде чурттап, ажылдап чоруурун сактып келген санында-ла, Линиң бодалынга оөң бичиизинде чурттап эрткени аар-берге үези бо-ла сагындырып келир. Шынап-ла Ли-Ду-Ху чурттап эрткени 62 чылдарының дургузунда кандыг орукту эртпээн дээр!

Шимээн-дааштыг Бээжин хоорайның ырак-кыдыг, дагыр-мыгыр кудумчуларының бирээзинге ядыы дарган чурттап чораан. Дарганның өг-бүлези канчалдыр чурттап, амыдырап чораанын оөң өскүс арткан чаш оглу көрүп-даа көрбээн. Чүге дээрге оол чаш турда-ла ада-иези өлүп калган. Бир-бир байларга эштенчилеп, чалчалап чораашы, өскүс оол он беш хар чеде берген. Бир-ле катап оөң данчаатызы ону кый деп алгаш чугаалаан:

— Оран кыдыы кирер бис, белеткенип ал!

Хөөкүйнүң белеткенир чүзү боор, майтак идик, самдар тондан өске эт-севи бар эвес. Өске чалчалар-биле кады бай садыгжының бараан чүдүрген тевелериниң соондан базыпкан. Бай садыгжы боду бир теве кырынга олурза олурар, чытса чыдар тускай чымчак орунну кылдыртып алган, душтедаа чок тамчыктыг удуп, чоруп олурган. Элезинниг куруг ховулар, карангы кадыр кашпалдар орук дургаар солчуп эртип, та чежеге чедир кылаштажып, чеже идик элеп уштунган чүве, шынап-ла кыштың соогунга доңуп, чайның изиинге кагып чорааш, моол чуртунга кирип келгеннер. Бай моолдар кыдат садыгжыны улуг өөрүшкү-биле уткуп алганнар. Чалчалар ам-на бичии дыш көөр боор бис деп бодаапнар. Ынчалза-даа оларның сагыжы дег чүве кайда боор. Саткан бараанналрындан хөй ажык-кончааны алза-даа пөкпес, чиижен садыгжы ам улаштыр Урянхай чурту кирип, бараан саарар деп чарлык болган. Ли база-ла дээргизинге бараан болуп чорупкан. Урянхайга келгеш, Ли биезги ажылын үргүлчүлеп, байның аъш-чемин кылып, идик-хевин, удуур-чыдар черин белеткеп, амыр-дыш чок чалчалап турган. Оон бир бодап кээрге, ол ен чеди хар чедип, шору кижи апарган болган. Ол сөс-домак билбес-даа бол, чоон-чоон чаштарлыг тыва кыстарны топтап көрүп, олар-биле имнежип чугаалажып турар апарган. Кыстарның иштинден дозур-кара карактарлыг шоваалаң кыс кыдат оолга дидими-биле чоокшулап кээп, ону тыва сөске өөредип турган. Ядыы-самдар, дыл-домак билбес-даа бол, чалыы назын чүнү кылбазыл. Дозур кара карактарлыг тыва кыстың ынакшылдыг көрүжүнге алзыпкан оол дедир чанар оруун уттуп, өөрүнден астыгып чыдып калган.

Чөөн-Хемчик кожууннуң Шеми сумузунуң чеди дугаар арбанының араттары чыглып келгеш, астыгып чыдып калган кыдат оол Ли-Ду-Хуну тыва хамаатызынга хүлээп алыр дугайын чугаалашканнар. Аңаа кижи бүрүзү боттарының санал-оналын берип турган. Оон бай, ядыызын ылгап билбес кижилер база тургулаан. Узун шыырак аныяк эр олурган черинден «Кижи чурту химиренчиг деп чүвени билбес амытан-дыр ийин» дээш чаза-ла каттырган. Олурганнарның иштинден көк баштыг ирей туруп келгеш: «Куш төлү каяа-даа ужар, кижи төлү каяа-даа чоруур, ажыл дээнде кызылы кончуг эр-дир, хөөкүйнү кижи төлүн ижиктирип, аравыска кызып алзывысса ажырбас боор» дээш, олурганнарны одуртур көрген. Оон улус ирейнин чугаазынга каттыжып, Ли-Ду-Хуну тыва хамаатызы кылдыр хүлээп алыр дугайында шиитпирин суму чагыргазынга, оөн соонда чызаанче чорудупкан. Чыыш сөөлүнде улус тарап чоруп турда, демги-ле көк баштыг ирей оолдун чанынга чедип келгеш, олче эргелии-биле көргеш, амдыы чаа чугаалааны үлегер чугаазын катаптавышаан. «Каяа-даа чорзунза кызыл ажылдап, шынчы чурттап чор, оглум» — деп, чагып сөглээн. Ли-Ду-Ху ынчаар тыва хамаатызы болуп, боду ышкаш ядыы тыва кыс биле салым-чолун каткаш, каш малын азырап, тараа тарып, өске бүгү араттар-биле бир дөмей амыдырап чурттай берген. Ону тывалар Баянсан деп адап алганнар.

Бир-ле катап Баянсаңны кожуун черинден кыйгырткан. Чүү-ле болган ирги деп көргүп девидевишаан. Чадаанага хап чеде берген. Кожуун даргазы ону келдиртип алгаш, чугаалап-тыр:

— Чадаанага столовая ажыдар бис. Байларның чиир чемин кылып, чалчалап чорааныңны дыңнаан мен. Ынчаарга ам байларга эвес, а бодуң-биле деп эргелиг чонунга бараан болуп, столовая тургузарынга дузалап көр. Херектиг аъш-чемни садар үш чүс төгерикти кожуун үндүрүп бээр, а оран-суур, ажк-саваны ламалардан хавырып алыр бис — дээн.

Ли баштай аңгадай берген. Оон соонда аңаа дарганың көргүскени улуг идегелди сактып келгеш, дораан-на чөпшээрежип, столовая тургузар ажылды боду баштааш кирипкен. Удавайн Чадаананың алдыы хүрээзинин ламаларының бажың-балгадын, эт-севин хавыргаш, столовая кылып алганнар. Бир-ле дугаар столовая Чөөн-Хемчикке ынчалдыр тургустунган. Оон кол повары Ли-Ду-Ху болган.

Оон бээр хөй-ле чылдар эрткен. Ли-Ду-Ху ам-даа ол мергежилин кагбаан. Кажан бир-ле ону тыва хамаатызынга хүлээп ап тура көк баштыг ирейнин чагыг-сүмези Линиң бүгүле чуртталгазынга орук айтыр сылдыс болуп, ол каяа-даа, кандыг-даа ажылды кылып чорза, чонунга шынчы бараан болуп, ак сеткилдиг ажылдап, чурттап чоруур апарган.

Ли-Ду-Хунун хөй удаа алгылааны мактал болгаш Хүндүлел бижиктери, янзы-бүрү шаңналдар, «Совет кооперацияның тергинни» деп демдек оөн кызымак ажыл-ижин бадыткан турар.

Бедик дурт сынныг, сырый кара кирбиктерлиг Ли алдан хар ажа берзе-даа ам-даа чиик, сергек. Ол мынчаар чугаалап олурар: «Мээн бөдүүн, барык-ла билдиртпес ажыл-ижимни чонум оваарып көрүп, ону демдеглээн санында-ла аас-кежик чечектелген улуг чурттун хамаатызы болганымга чоргаарланып, чонга бичии-даа болза ажык-дузамны чедирип чоруурумга өөрүп, ам-даа холуу дыңзыг ажылдаксаам келир».

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бөдүүн, биче сеткилдиг ажыл-ишчи Ли-Ду-Ху чонунга ам-даа хөйнү кылыр дээрзинге оөн кады ажылдап турар эш-өөрү — Кызылдың «Улуг-Хем» ресторанының коллективиниң бүзүрели улуг.

Екатерина ТАНОВА.

КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫНДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

БАШТАЙГЫ ШЕНЭЭШКИННИ АШКАНЫ

Чаңнык чыжырт-ла дээн. Красный Гуляй деп демир-орук станциязынга чайык чаашкын төге-ле берген. Ульяновскиниң политехниктиг институдунуң «Эртем-68» деп студент тудуг отрядының 140 оолдары болгаш кыстары рюкзактарын ал-сал-ла бажыңга чаглактаны бергеннер. Бажыңны долгандыр хөл дег суг оргуланы берген.

Станцияның начальниги П. Охремук студентилерге эвээш эвес күштү үндүрүп чорааш, чедип келген.

— Моон 6 км хире черде, демир-орук оруун 200 метр узун черде үер үреп каан. Пассажир поездиги саадаан, өске поездилер база... Биске кижилер чедишпейн тур. Экитурачылар тыптыр ирги бе, дузалашсыңарза чүл?

— Ол дугайын чугаалаандаа херээ бар бе, бистер шуптувус эки-турачылар болгай бис — деп, отрядтың командири өөрүнүң өмүнээзинден харыылаан.

...Соок дүне билдиртпейн эрткен. Олар орукка сай болгаш элезинни чалдай төп, шпалдарны дажыглап турганнар. Уйгу кээп турза-даа студентилер бичии-даа тура душпээннер. Бо дээрге күш болгаш күзелди шенеп көөрүнүң ёзулуг эгези болган. Амыдыралчы оруктуң баштайгы шенээшкини ынчаар эрткен.

Эртенинде Красный Гуляй станцияны тавартыр поездилер маңнажып эгелээн. Студентилер дүшке чедир дыштанып алгаш, боттарының кол ажылы — демир-бетон кылыгларының заводунуң тудуунче кирипкеннер.

МЕТАЛЛИСТЕР — ТУДУГЖУЛАРГА

БАГЛЕЙ СТАНЦИЯ. (Днепропетровск область). Трипольск ГРЭС-тиң комсомолчу шалыпчы тудуундан Баглейниң котел-дузалалга дериг-херекселдериниң болгаш хоорзалар заводунуң аныяктар делегациязы эзп келген. Аныяк металлистер электростанция тудугжуларының улуг чагыын бир ай бурунгаар хуусаада күүсеткен болгаш стандарт чок 1200 тонна дериг-херекселдерни чүдүрүп чорутканнар. Ол тудугга дуңзаалакчы Валентина Курипко, эптекчи-слесарь Владимир Широкий, техник Любовь Стежка болгаш өске-даа комсомолчулар чораннар.

Олар бодунуң заводунга эзп келгеш, шалыпчы тудугнуң дугайын өөрүнге чугаалап бергеннер. Комсомолчулар Трипольск ГРЭС-тиң чагыгларын моон соңгаар-даа чогуур хуусаазында күүседип, оөң тудугларынга идепкейлиг ажылдаарын хүлээнгеннер.

КОМСОМОЛЧУНУҢ АДЫ-БИЛЕ

Липецкиниң чаа микрорайонунга хоорайның аныяктары улуг паркты кылгаш, ону үжен чылдарның комсомолчузу Валентин Скороходовтуң ады-биле адаан. Парктың төвүнде аныяк маадырның тураскаалын тургускан.

Коллективизация боттанып турар хүннерде 18 харлыг Валентин Скороходов Липецкиниң педагогика техникумун дооскаш, Боровское деп суурга ажылдай берген. Көдээ комсомолчулар ону боттарының удуртукчузунга соңгаанар. Валентин тус черге чаа колхозту тургузарынга идепкейлиг киришкен. Көдээге чаа ажыдыралды тургузарынга шаптыктап турганнарны ол сойгалап келген.

Аныяк оолга кулактар хөй удаа кыжанып турганнар. Валентин улам идепкейлиг ажылдап кирипкен. Ынчаар орта кулактар ону кедеп тургаш, араатанзыы-биле өлүргеннер. Валентин төктүп чыткан ханы-биле өлүрүкчүлериниң аттарын саазынга бижип каан. Валентин ол-ла бижиинге сөолгу чагыын бодунуң өөрүнге дамчыткан. Валентин Скороходов аттыг аныяк парк ам дыка өзүп эгелээн.

КӨДЭЭ КЛУБТАРДА

Донецкиниң уран чүүл музейи областың көдээ клубтарынче ВЛКСМ-ниң 50 чылынга тураскаалган көжүп чоруур сес делгелгелерни чоруткан. Москваның, Ленинградтың, Киевтиң көскү чурукчуларының чураны ол чуруктарда комсомолчу-аныяктарның Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларынга көргүскен маадырлыг чоруун, тайбың тургузуушкунуң чылдарында шалыпчы күш-ажылын көргүзүп турар.

Пашка Ангелинаның организастааны херээженнерниң трактор бригадазының ажылхерээниң дугайында чуруктарны, колхоз тургузуушкунунуң алдарлыг тургузукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры Василий Тимофеевич Литвиненконуң чуруун, аныяк гвардейжилерниң, Донецкиниң металлургтарының, далайжыларының, балыкчыларының дугайында чуруктарны ол делгелгеден көрүп болур.

АНЫЯКТАРНЫҢ ТЕХНИКТИГ ЧОГААДЫЫШКЫНЫ

ВЛКСМ-ниң 50 чылынга тураскаалган аныяктарның техниктиг чогаадылгазының делгелгези Владивостокта Дальзаводта ажыттынган.

Аныяк чаартыкчылар ол делгелгеге 20 ажылдарны киирген. Оларның аразында шуткулга хептерин будуурунга ажыглаар боду кургаар будук бар. Оөң рецептизин мастер Иван Мирошник болгаш хыналда мастери Геннадий Ельцов олар тургускан. Ол будукту ажыглалга шиңгээткениниң түңнелинде чүгле шуткулга цегинден 2 муң рубльди камнап алыр арга тургустунган.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Бельбей суурнуң дужунда Каа-Хемни кежер кежигде.

А. ГОЛЬНЕВТИҢ фотозу.

Саналды деткээн

«Шынның» көдээ бижикчизи эш Ш. Дувендей Улуг-Хем районнуң суурларының аразында автобус шимчээшкининиң дугайында бижээш, Кызыл-Даг биле Ак-Дуруг аразының амгы оруу малгаштыг черлеп эртер болганда өске черден чаа орукту кылырын сүмелээн. «Булуң-Терек суурже Бижиктиг-Хаяның баары-биле чоруткан эрги орукту септеп алза Ак-Дуругга чедир автобустар саат чок чоруп турар апаарлар», деп ол бижээн.

Эш Дувендейниң саналын өөренип көөрү-биле чагааны райкүүскомче шилчиткен. Райкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Н. Байкаловтуң харыылааны болза, көдээ бижикчинин саналын чөптүг деп көрген, чаа орукту септээринге негеттинер хөреңгини тыпкаш, ийи кезек черге септелге ажылдарын эгелээрин шиитпирлээн.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА БАШКЫ ИНСТИТУДУ

1968—69 өредилге чылында физика-математика факультединге студентилер немей хүлээп алырын чарлап тур. Дараазында тускай эртемнерге студентилерни хүлээп алыр:

1. **Математика-физика немей тускай эртеми-биле кады.**
2. **Физика-математика немелде тускай эртеми-биле кады.**
3. **Бот-өөредилге салбырынга математика тускай эртеминге.**

Билдириишкиннерни август 15-тен 25-ке чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнери 1968 чылдың август 26-дан сентябрь 5-ке чедир. Кирериниң экзаменнеринге математика (аас, бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40, пединститут.

Хүлээп алыр комиссия.

Уран чүүлге хандыкшылдыгларга

Кызылда уран чүүл училищези 1968—1969 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдарны хүлээп алырын чарлап тур: дирижёр-ниити-ырның, фортепианонуң, улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домбра, балалайка, допшулуур, шанзы, чадаган, игил), үрер хөгжүмнүң (труба, тромбон, кларнет, гобой, фагот, флейта), хылдыг хөгжүмнүң (скрипка, контробас), теория-композиторнуң, ыр аймааның, клубтуң, чурулганың.

Училищеге 30 хар чедир эр, херээжен кижилерни хүлээп алыр, а дирижёр-ниити-ыр салбырынга — 18 хар четпээннерни хүлээп алыр. Хөгжүм талазы-биле салбырга музыка талазы-биле мергежилин хынаар (дыңнаары, ритм, үнү, сагынгыры), а чурулга салбырынга — чурук, уран чурулга, композиция талазы-биле бажыңынга кылган ажылдарын хынаар.

Училищениң директорунуң адынга киирер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

а) өөредилгезиниң дугайында херечилел (аттестат) — бодубиле;

б) төрүттүнген дугайында херечилел азы паспорт (бодун көргүзер);

в) автобиографиязы;

г) кадыының дугайында медицина шынзылгазы (286-гы форма);

д) чурттап турар черинден шынзылга;

е) сөөлгү ажылдап (өөренип) турган черинден характеристика;

ж) үш фото-чурук (бөрт чокка тырттырган, хемчээли—3×4);

з) ажылдап (өөренип) турган черинден шынзылга;

и) шериг биледи (курлавырда шериг хүлээлгелиглеринден), шериг назылыг кижилерден — киир бижиткен херечилели, оларны боду-биле көргүзер.

«Ортумак тускай өөредилге черлеринге өөреникчилер хүлээп алырының дүрүмүнге» үндезилээш, кирериниң экзаменин август 25-тен эгелээр.

Кичээлдиң эгелээри сентябрь 1-де. Стипендияны—ниити чурум ёзугаар бээр. Үндезин (тыва национал сургуулдарны күрүнениң долу хандырылгазынга киирер.

Училищениң турар чери: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 4. Телефон—29-26 база 25-79.

ДОҢ-ЭРИКТИҢ ШЫГЖАМЫРЫ

Тыва АССР-ниң Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейи—байлак болгаш солун. Оөң делгелге чүүлдери чыл келген санында көвүдеп, а музейниң делгелге девискээри дакпыжап турарын көрүкчүлер эскерип-даа турар. Чоннуң эртип келген изи — төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын көрүкчүлер моон көрүп, билип ап турар.

Кызылдың чурттакчылары-даа, өскээртен келген аалчылары-даа бистиң музейивиске кончуг ынак, ынчангаш найысылалга келген кижи бир дугаарында маңаа кирбейн барбас. Эрткен чылын оөң көрүкчүлери 93 муң кижи четкен. Хүн бүрүде оөң көрүкчүлери 300—400, ынчаарга дыштаныр хүннерде болза 600—700 кижи чедип турар. Ынчаарга көрүкчүлер музейин чүгле сонуургап көрүп чорбас, а харын олар ылаңгыя чурт шинчилелинге улуг сонуургалдыг кижилер, музейниң ажылынга, оөн делгелге экспонаттарын чыырынга идепкейлиг-биле дузалажып, ол дугайында медээлерни чорудуп турар.

Оөн бир херечизи бо. Чоокта чаа солун чүү кирген эвес дээш, чаңчыккан аайым-биле музейге кире бердим. Эрте-бурунгу үени көргүзүп турар бирги залга кирип чорумда-ла, ханада азып каан улуг, чаражы кончуг ээтпек мыйыстыг буга бажы көстүп келген.

Музейниң директору М. Л. Делег ол өртээ турбас ховар тывыг дугайында мынча деп чугаалады:

— Ону чаа эккеп делгедивис. Биче-ле болза алзыптар частывыс ышкажыл — дигилээш, чүү болганын тайылбырлап эгеледи. — Тожу райондан ийи көрүкчү келгеш: «Ындыг болза Севи суурнуң адаанда бир-ле бажында чурттап турар кижи эрте-бурунгу буга бажы тып алган, өозун бажыңында шыгжап турар, ырак-чооктан келген кижилер ону алыр дээш алаң кылып-ла турар-дыр» — деп мындыг. Бис-даа бир эртем ажылдакчызы-биле ийилээн дораан Севиже чорупкан бис. Сурап чораан эртиневистин эзи Владимир Андреевич Владимиров Минусинскиниң Енисей суг оруунуң техниктиг ажылдакчызы, Бии-Хемниң Улуг-Ужардан Тоора-Хемге чедир ол аразында участокту харыылап турар кижи болган...

Бо чылдың июнь айның 29-та техник Владимиров Бии-Хемниң терең, сыык черлерин демдеглеп, база-ла хемелиг чоктап бар чоруп-тур. Севиден өрү 40 км хире, ынчаарга Сыстыг-Хемден куду 15-ле км хиреде кажан кезээде доң-дожан чыдар Доң-Эрик деп чер бар. Ол дээрге Бии-Хемниң бир эзтпээнде эрин-дир. Бии-Хемниң агым чалгыы ол Доң-Эрикти кезээде чүй шаап, бүдүү үреп турар. Владимир Владимиров ол Доң-Эриктиң дужунга чоктап бар чорда, оөң шилдегер хаваанда бир-ле куу чүве содуя берген көстүп чытканын эскерип каан. Ол черле чиктигзинип көргеш, түрүүн түреп чоруп чеде бергеш, тудуп көрген — ыяш-даа эвес, харын мыйыс хевирлиг, безин ийи болган. Шинчээчи улам сестип, ол доң эриктиң дожанын долгандыр овзарымчалыг казып эгелээн. Ушта казып кээрге — шынап-ла мыйыс!

Ону ол арай боорда казып алгаш, бажыңынга эккелгеш, улуска сонуургадып, чамдык кижилер алыыл дээрге бериксевейн турганы ол. Көрүкчүлернин ачызында бо хире солун болгаш ховар эрте-бурунгу шыгжамырны улуска алыспайн, эккеп делген алганывыс бо-дур. Ынчаарга бо дээрге анаа-ла бир эрте-бурунгу улуг амытан сөөгү эвес, палентология талазы-биле моон соңгаарга эртем-шинчилел ажылынга улуг ужур-дузалыг ховар тывыш-дыр — деп, Монгуш Лаавич оөн улуг үнелиин онзалап тайылбырлады.

Музейниң бир өрээлинде эртем ажылдакчылары чыглып алган, ол ховар тывыг дугайында догааштырып-даа, шынзыдып-даа аажок чугаалашкан турлар.

— Бо дээрге эрте-бурунгуда, 1.500.000 чыл мурнунда, барык кижи тыптып турар үеде турган бизон дээр буга бажы-дыр — деп, бир килдис эргелекчизи тайылбырлады.

— Аа, ол хире ыраккы үеден бээр шыгжаттынып келген хирезинде, көрүнер-даан, кижи сагыжы ышкаш, чараш бүдүжүн безин мынчага чедир салбаан!.. Ол чер үргүлчү доң чыдар болганындан үрелбээн болгай аан бо, моон бир онзагай чүвези ол-дур — деп, база бирээзи магадады.

Ол орта, ол килдистиң эргелекчизи Куулар демдеглелин ажып көрүп олура, мынча деп сонуургатты:

— Бо магалыг чараш эзтпек мыйысты чада тудар болза, 2 метр 40 см чедип турар: бир талакы мыйыс-ла 1 м, ийи мыйыстып аразы 40 см. Кайы хире-дир чээ?! Бүдүн чартык миллион чыл эртип келген чүгле бо мыйыстыг куу баш безин 45 кг чедип турар, а диригде болза, та чеже турган чүве. Моон ыңай ол черге шинчилел ажылы чорудар болза, черле солун-дур.

Тожуда Доң-Эриктен тывылган бо солун тывыгны бистиң музейивистиң Бойдус килдизиниң палентология (эрте-бурунгу амытаннар дугайында эртем) кезээнде делгээн.

Ленинградтан кээп чоруп турар бир экспедицияның ажылдакчылары болгаш өске-даа чорумал кижилер бо шыгжамырны олча харап алыр дээш, дыка-ла эзрешкеннер. Бистиң музейивис ону оларга алыспайн, эккеп делген четтигипкен! Чурт шинчилелиниң чурумунда болза, тус черниң девискээринден тывылган төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын болгаш тывыгларын өскээр аппарып болбас, ону эртем талазы-биле шинчилеп өөренип көрген соонда, оөн тывылган черинин музейинге арттырар ужурлуг. Чер-чер Советтери, культура албан черлери, ылаңгыя Төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар ниитилелдин чер-черде салбырлары, оларның хөй санныг кежигүннери ындыг тураскаалдарны чидирбес, оларны чурт шинчилелиниң музейинге делгээр дээш кезээде хайгаараар хүлээлгелиг.

Ол-ла Доң-Эриктен моон мурнунда-ла эрте-бурунгу амытаннарның сөөк-даан — улуг мыйысты, үттүг чарын болгаш өжүн сөөктерин база-ла тып делгегилеп турган. «Доң-Эриктиң чаны-биле эртерге, едексиг бир чыттыг, черле анаа эвес чер ийин ол» дижип, ол черниң улузу чугаалажыр.

Мынчангаш Тожунуң Сыстыг-Хем чоогунда ол Доң-Эрик деп чер эрте-бурунгу шыгжамырлыг — төөгүге черле онзагай демдеглелдиг болуп турар дээш республиканың чурт-шинчилел музейи ону моон соонгаар-даа хандыр шинчилеп көөр бодап турар.

Л. ХӨЙҮК.

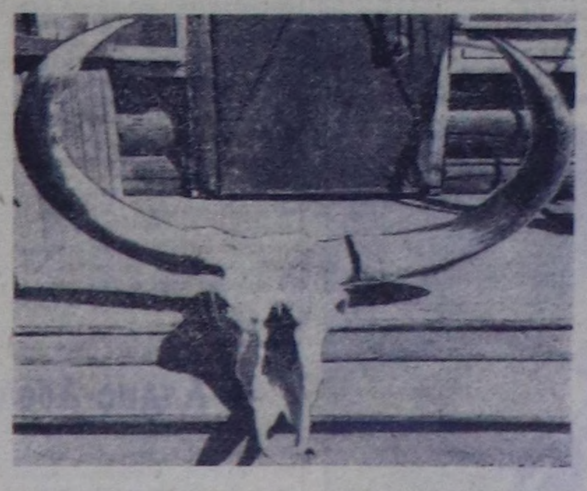

ЧУРУКТА: Бии-Хемниң унунда Доң-Эриктен тывылган эрте-бурунгу черлик буга бажы.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

КИНО

АВГУСТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Оожум Одесса»** 10, 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Уругларга киночыынды** 10, **«Шуурган»** 12, **«Фантомас Скотланд-Ярдыга удур»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Вера эмчи»** 10, 12, 2, **«Маңаа аас-кежиктиг турдум»** 3.45, **«Ийи амыдырал»** (1-ги, 2-ги сериялары) 5.30, 8.30 шактарда.

АВГУСТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Оожум Одесса»** 10, 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Чаңныг кыс»** 10, 12, **«Фантомас Скотланд-Ярдыга удур»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Виктор Чернышевтуң үш хүнү»** 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00978.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
20
ВТОРНИК
№ 195 (7038).

Өртээ 2 көп.

ЭШ А. Н. ШЕЛЕПИННИ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААНЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяларлыг болганы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы эш Александр Николаевич ШЕЛЕПИННИ ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Ленин ордени-биле шаңнаан. (СЭТА).

Массалыг тираж-биле

Политиктиг комнар үндүрер чер «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докталдың ком кылдыр парлап үндүрген.

Ол ном массалыг тираж-биле үнген. (СЭТА).

СОВХОЗТА САНАЛГА МАШИНАЛАРЫНЫҢ СТАНЦИЯЗЫ

АЛМА-АТА. Казахстанда совхозтар аразының баштайгы саналга машиналарының станциязы ажыглалда киргең. 36 автоматтар болгаш чартык автоматтар Алма-Ата областың «Ленинский» совхозунуң бүгү саналга ажылдарын кылыр база кежээниң беш ажылагыйының чазыларын хууседир.

Нарын саналга техниказын республиканың 200 гире колхоз, совхозтары ажылдал турар апарган.

КОМСОМОЛ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫ

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкыны — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чугула кезээ болуп турар. Аныяктарның политиктиг өредилгезин улам ыңай экижидер, марксисчи-ленинчи мировоззрениени оларның шиңгээдип алырын хандырар дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыышкынын Тываның 20.279 кежигүннүг комсомол организациязы амыдыралга боттандырбышаан, политбелгүмнерниң, клубтарның болгаш теоретиктиг семинарларның ажылынга удуртулганы сөөлгү чылдарда элээн күштелдирген.

Комсомол чырыдыышкынының системазынга 1967—1968 өредилге чылында республиканың колхозтарынга, совхозтарынга, үлетпүр будүрүлге, тудуг, транспорт, садыг болгаш албан организация черлеринге комсомолдуң 215 политбелгүмнери, 118 клубтары ажылдап, аңаа ниитизи-биле 9300 ажыг аныяктар өренип турган. Оон аңгыда партия чырыдыышкынының системазынга 2,5 муң комсомолчулар хаара туттунган.

Барыын-Хемчик районунуң партия организациязының удуртулгазы-биле ВЛКСМ-ниң райкому болгаш чер-черниң комсомол организацияларының аныяктарның политиктиг өредилгезинге удуртулганың деңнелин элээн бедиткен. Ол райониг эртекен өредилге чылында ажылдап турган 13 политбелгүмнериниң, 6 клубтарның, комсомол активиниң теоретиктиг 2 семинарларының хөй нуруузу боттарының өредилге программазын чедиишкинниг дооскан. Ылаңгыя Шенпээрге ажылдап турган «Звөрика» деп политклуб, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында «Партия дугайында беседалар», Аксы-Барлык суурда—«Бистиң Ленинчи комсомолувус» деп политбелгүмнерге кичээлдер дыңнакчыларга солун болуп, оларның политиктиг билиин бедидеринге улуг рольду ойнаан.

Кызыл хоорайның пассажирлер аргыштырар автотранспорт будүрүлгезинде, Тураның амыдырал хандырылга комбинадында, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозта комсомол организациялары аныяктарның политиктиг болгаш ниити өредилгезиниң айтырыгларын хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге тургузуп келген.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында чаа өредилге чылы хүн келген тудумна улам чөөкшулап олурар. Чаа өредилге чылынга хынзычалыг белетиниир төлээде, эрткен чылдың четпестерин демдеглеевейн барып болбас. ВЛКСМ-ниң чамдык райкомнары болгаш элээн хөй эге организациялары политбелгүмнерни, клубтарны болгаш семинарларны четчелээрин быжырымчалыг чоруттаан умурунда. 1967—1968 өредилге чылының эгезинде, республикада 53 политбелгүмнер база клубтар тарап дүшкен.

ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому комсомолдуң политөредилгезин барык үскен, а СЭКП хооркомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи комсомолчуларга практиктиг дүзаны чедирбээн. Кызылдың даарыылга комбинадында партия, комсомол эге организацияларының аныяктарның политиктиг болгаш ниити өредилгезин сандаргай байдалга киирген, кежээки школага аныяктарның өренириңге таарымчалыг байдалдарны хайдырып бербээн.

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында чаа өредилге чылынга бүгү белеткел чер-черниң партия организацияларының дөрт удуртулгазы-биле чоруттунган турар ужурлуг. «Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярский крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ниң Доктаалында (оон допчуладын бо чылдың майда үнген № 10 «Партийная жизнь» деп журналда парлаан) айыткаңы болза: «Партия комитеттери комсомолдуң политчырыдыышкынының ажылының деңнелин бедидер хүлээлгелиг. Марксизм-ленинизминиң териязынга, ниитилел-политиктиг амыдыралдың айтырыгларынга олдар болгаш кыстарның сонуургалын бөлгүмнерде база семинарларда кичээлдер хандырар болгаш сайзырадыр ужурлуг. Комсомолдуң политчетчизинге ажылдаар кылдыр эң-не дуржулгалыг, белеткелдиг болгаш авторитеттиг коммунистерни томуйлаар херек...» Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынга удуртулганы хандырар, бо талазы-биле комсомол организацияларынга практиктиг болгаш методиктиг дүзаны чедирер хүлээлгелиг бир-бир консультантыларны СЭКП ТК-ниң тускай шиитпирин ёзугаар политиктиг чырыдыышкын Бажыңнарында немей тургускаңы ынчангаш таварылга эвес.

СЭКП Тыва обкомунуң 1968 чылдың август 1-де болган үшкү пленуму «Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының ажылының дугайында» делгереңгей болгаш тодаргай доктаалды хүлээп алган болгай. Пленумнуң ол доктаалын күүседир талазы-биле районнарда болгаш Кызыл хоорайда бо аразында чугула хемчеглер алдынгадаа болза, комсомолдуң чаа өредилге чылынга белеткелдер чамдык черлерде амга чедир ёзулуг эгелевээнин айтыр херек. Чижээ, Таңдының, Эрзинниң, Бии-Хемниң болгаш Улуг-Хемниң чамдык комсомол организацияларынга политбелгүмнерни, клубтарны, семинарларны четчелээрин дооспаан.

Чаа өредилге чылынга белеткелде кол күүлдер — комсомолчуларның болгаш аныяктарның кижи бүрүзүнүң каяа, кандыг бөлгүмге, клубка, семинарга азы ниити өредилгениң кежээки, заочно школазынга, техникумга, дээди өредилге черинге өренир күзелин тус-тус тодаргайлаары болур.

Партия болгаш комсомол чырыдыышкынында кол кижи — пропагандист. Ынчангаш пропагандистерни шилип алырынче, оларны өредиринче кичээнгейни күштелдирери эргежок чүгула. Комсомол чырыдыышкынының пропагандистериниң хөй нуруузунга эң-не дуржулгалыг, белеткелдиг болгаш авторитеттиг коммунистерниң ажылдаарын чедип алыр херек. 1968—1969 чаа өредилге чылында комсомолдуң политчырыдыышкыны болгаш аңаа белеткел Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш ВЛКСМ-ниң 50 чылынга төлептиг ужуражырынче бүрүн угланган турар ужурлуг.

„РОССИЯ“ СОВХОЗ: ТАРАА ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНЕР

Чарыштың эгелекчилеринде

Таңды районнуң «Россия» совхозунуң № 1 трактор-хову бригадазының хову турлааңга хап келириивиске эртенгиниң тос шак четкелек турган. Турлавда ажыл-ишчи сорук илден: шаң девискээрин тазарты аштаан, комбайнерлер комбайннарын хөделдирип көргеш, бензин, үс кудуп чоруурунга белеп кылдыр чыскаай тургузуп каан, белдүнчү берген чугаалажып орлар. Эртенги ишык туман артар, чоогалар ажыр-кежир калбарып баргылаан тараа шөлдериниң чоогунда эзимнерден чаа-ла арлып, күскү хүн хереглерин шөлдерже төп, бодунун эргезинге киирип ап турган.

Комбайнерлер тараа кургаарын манап ордулар. Удаваанда артык кезектер ап, суур киргең бригадир П. Боровиков мотоциклдиг хап келгеш, корреспондент келгенин комбайнерлерге дыңнадыптарга: оларның бирээзи тургаш:

— Эң чаагай сула шөлүнүң терең ужундан комбайннарны кестирип киирипкеш, чуруккатыттыртыптар-дыр. Республиканың тараажылары «Россия» совхозтуң тараазы бо чылын өл хире чаагай болган-дыр деп чагадаайлар-ла — деп баштактанды.

— Ынчаарга кайын боор. Тараанын үнгенин шын көргүзер херек. Ортумак шөлден шилип алыр-дыр — деп, өскези анда удурланды.

— Хамык ужур тараанын бедик, чавызында эвес, а бар дужүттү чогуур хуусазында, чапгыс-даа мажак тараа черге тоглатпайн ажаап алырында болгай — деп, бригадир шыңгыы чугаалады. Ол, ёзугуг шын, тараажы харыы болду.

Шынап-да, хамык ужур тараанын бедик, чавызында эвес, а үнген дужүттү чидирип чок ажаап алырында.

Бо чыл кандалашкынның болза-даа, ниити республика масштабы-биле дескиэвес-даа болза, хөй ажыл-агыйларда дужүт бар. Көдээ ажыл-агый культураларының дужүдү бо чылын дескиэвес болганының чылдагааны түгле кандаашкында эвес, а база ол шыкаар чер ажылының культуразын бедидер ажылды чогуур деңнелге тургузар дээш ап чорудуп турар боттуг хемчеглерниң чугулалап көрүнмейн турар чамдык четпес талаларында база бар болуп турарын ам тараажы бүрүзү билип турар.

Республиканың көдээ ажылагый дружулга станциязының директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы эш В. Д. Назын-оол бодунун бижээн чүүлүнге тараа шөлдериниң хөрзүнүн хат үрээринге удур демиселиниң бир хевири болур шөлдерни дилиндектей тарыырын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары чедир үнелевейн турарын демдеглээнинде чөптүг барымдаа бар. Станцияга бо чылын 306 га черни дилиндектей тараап, үрезин чашкан, ам оон га бүрүзүнден ортумак дужүдү 8 центнер ажып турар. Станцияның калбарты тараан 18450 га шолүнүң барык чартык кезии. 9351 га шөлдүн хөрзүнүн хат үрээн, а оон 2500 газы дужүт чок болган. А бир эвес ол 2500 га шөлдү дилиндектей тараан болза, оон га бүрүзүнден эң-не кудукку чижек-биле безин 3 центнерден эвээш эвес дужүтту ап болур турган. Владимир Дамбаевичиниң бо санажылталарынга тодаргай бадыткалды бистиң республиканың тараалап «Тиилелге», «Межегей» совхозтарының тараа шөлдерин тавырып арткен улуг оруктар-биле чораан чорумалдар-ла көрүп эртер: ында хат кагар йилерде калбарты тараан хөй га тараа шөлдери ам-даа куурарып чыпшаан.

Бо чылдың күскү чымыжы чер ажылының культуразын бедидериниң бо болгаш ескеда хөй хемчеглериниң дугайын тараажы бүрүзүнге база катап чидии-биле сагындырып, оларны чугулалап көөрүн негеп турар. Бистиң партиявыстың болгаш тазазавыстың кодаа ажыл-агый культураларының чыылдазын көвүдедирде кол сорулга, ол культураларның шөлдерин калбартырында эвес, а чер ажылының культуразын бүгү талалыг бедидеринде деп айтып турарының ужуру-дааында болгай.

№ 1 трактор-хову бригадазының комбайнерлери август 13-те ында суланы тавычалай кестирип эгелээн. Ажыл баштайгы хүнден эгелээш шуудаан. Ол суланы үрезинге болгаш мал чеминге ажыглаар.

Оон ангыда бо бригадала 2300 га тараа культуралары бар. Ол бригадага 10, совхозтуң көл тараазын Чагытай бригадазында 3500 га тараа культураларын ажаарынга 17 комбайнны быжыглаан, комбайнерлерни четчелээн, хову турлагларын белеткээн.

Баштайгы бригаданы колдуунда совхозтуң бодунга үрезин, мал чеми, а ийиги бригаданы күрүнеге садар тараа бүдүрер кылдыр специализастаан.

Совхозтуң кол агроному Александр Иванович Зайцев түңнелинде ынча диди:

— Бо чыл кандалашкынның болза-даа, ажыл-агыйның тараа шөлдеринде эки дужүт өзүп үнген. Бир гадан-на ортумаа-биле 8,5—9 центнер тараны ажаап ап болур деп дидим чугаалап болур. Совхозтуң бо чылын күрүнеге садар планы 2600 тонна тараанын 1800 тонназына чаа дужүттүг тараазындан дужаап болур аргавыс бар, ынчалгаш күрүнеге тараа садар план колдуунда күүсеттинер деп чугаалаар болза ажырбас.

Кол агрономнуң баш бурунгаар кылган санажылгаларын № 1 болгаш 2 трактор-хову бригадаларының шөлдеринде дескиүнген кызыл-тастар бадыткап турар. Совхоз кызыл-тас аллаадазын амдыызында эгелевээн, ынчаза-даа кол бригадалар бо ажылче туруш чок кириптеринге бүрүн белен: механизаторлар, комбайнар, автомашиналар, техниктиг ажаалда болгаш септелге машиналары турлагла чедиртинген, шаңнар тазарты аштатынган, ында техника ажылдазырынга белен, столоваялар, кызыл-булуннар, ниити чуртталга бажыннары ажылдап эгелээн.

Тараа ажаап алышкынының үезинде чорудар организакчы болгаш политмассалыг ажылдарның график-планнарын, эки ажыл дээш тыпсыр моральдыг болгаш материалдыг сонуургал хемчеглерин, тустуг звеноларга, механизаторларга онаалдаларны хову турлагларынче тараткан.

— Ам сорулга — дужүттү чидириг чок ажаап алыры — деп, «Россия» совхозтуң механизаторлары чугаалажып турар. Ол сорулганы шиитпирлээринге демнеп күш-ажыл, бедик харыысалга негеттинер.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы комбайнерлери (солагай талададан) Павел Бочкарёв, Маадыр-оол Саңчат, Иван Боровиков, Иван Сояты, Будүжеп Баткар. Аданда: комбайнар суда кезилдээнде.

Авторуң фотолары.

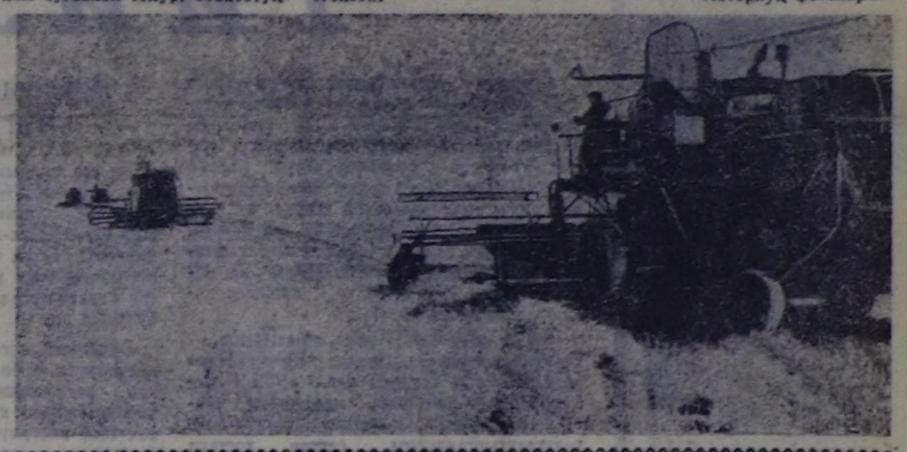

Комсомолдуң байырлалынга

САРАНСК. Тарыттынмаанындан бээр үр апарган хову. Аныяк күдер холдуг кижи андазын тудазын ыяк туткан турар. Шинели биле будённыйжы бөргүн чап-чаа ужулган. Бирги Аъттыг Армияныц ол дайынгызы могаан сыныи ам-на хөндүрүп келир, дерип чодар дей бергензиг. Бодумнуң черимин тарып турарым бо-дур. Моны дээш ханым төге-төге, чаалажып-даа чордум. Ам баштайгы дилиндекти аңдарып киирипгерим бо деп чугаалаар дей-ле бергензиг.

Ол чуруктуң ады «Баштайгы дилиндек». Автору—Саранскиинң аныяк чурукчузу Владимир Якутров ону Саранскиде ажыттынган делгелгеге киирген. Делгелгениң көргүзүглерин Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга турасхаатткан.

Делгелгеде Мордовияның скульптура болган уран сиилбирлел талазы-биле ой-он чогаалдарын. оон чурукчуларының чураан чуруктарын көргүскен. Ында В. Д. Ильюхин, М. С. Шанин, Е. А. Ноздрин ышкаш, дружулгалыг мастерлериң чураан чуруктарын, аныяк чурукчуларның ажылдарын база делген көргүскен. Оларның арасында Николай Рожков онза чедиишкинниг болган. Оон чураан «Чай», «Кыш», «Кодээде» пейзажтары өөрүнүүт, делгелге амыдыралдың шынын көргүскен, уран күүселделиг, ынчангаш ажок сонуургачыг.

Делгелгеге Саранскиниң түгле фабрикалары биле заводтарының, чаа тудугларының албан черлериниң ажыл-ишчилери эвес, харын чоок-хавыңнар суурларының колхозчулары база келген. Делгелге улуг чедиишкинниг эртип турар.

М. ХВАСТУНОВ.

Ленин—бистиң чүрээвисте

«Мен болгаш ажыл-агый талазы-биле мээң эштерим амыдыралды кезээде Ленинниң ышкаш тургузуп турар. Ленин —бистиң чүрээвисте. Баштыңчывыстың төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылын эң-не үнелиг белектерлиг — күш-ажылга чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуур бис».

«Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалы-биле танышпышаан, Усть-Каменогорскиде металлургия комбинадының хүндүлүг металлургу Х. Бахыбаев ынча деп медеглээн. Бо состер совет ажылчыны бүрүзүнүң сагыш-сеткилин илергейлеп турар.

Бүдүрүлге коллективтериниң күш-ажылчы чаа хүлээлгелериниң дугайында хөй санныг медээлер чурттуң бүгү-ле чер болганынган кээп турар. «Газ-53», «Газ-66» деп автомобильдерин колдадыр будүрериниче беш чылдың төнчүзүнге чедир шилчип киреринг Горькийниң автозаводунда планнап турар. Төөгүдүг улуг хүнге—Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга чедир дөрт чартык чылдың программазын күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинге удур 5 хуу бедидерин «Таджик тудуг индустрия» трезвиниң коллективи хүлээнген.

Бакунуң вагон септээр заводунуң мурнакчы бригадалары күш-ажылдың ленинчи ээлчээнге киириштир санаарны ажыткан. Ленинчи ээлчегиниң күш-ажылчы түңнелдерин хүн бүрүде эвес, харын-даа шак санында хөвүдедирин ол заводтуң ажылчыннарының хуралынга бедик көдүрлүүшкүн-биле шиитпирлээн.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның Доктаалын хамызы-биле өөренирин ажылчынар ортузунга организастаан. Бо талазы-биле будүрүлге коллективтеринге практиктиг болгаш методиктиг дүзаны политинформаторлар болгаш агитаторлар чедирип турар. Чижээ, Саратов областа 11 муң политинформаторлар СЭКП ТК-ның Доктаалын ажылчы чоннарның ортузунга тайылбырлап эгелээн. Туркменияда политинформаторларның саны болгаш чагага ажыл-ижи база эвээш эвес. Чижээ, «Кызыл байдак» деп туркмен совхозтуң хову бригадазыныга политинформатор Розыгуль Джуммаиова «Ленин — делегей пролетариадының болгаш бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы» деп темага беседа кылган. Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш планнаан ажыр хөй хөвеңни будүрерин бригаданың кежигүнери хүлээнгеннер.

Владимир Ильич Ленинниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайында хөй санныг лекцияларны Запорожьеде Днепрний алюминий заводунда номчуп эгелээн. Ол лекцияларның тематиказы янзыбүрү болгаш дыка байлак. Чижээ, «В. И. Ленин—Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи», «Ленинчи идеяларның тиилелгези болгаш бистиң өөрүшкүүт амыдыралывыс», «Күш-ажылды эртем ёзугуг-биле организастаар дугайында В. И. Ленинниң өредиги» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны ажылдан кылган болгаш номчуп турар.

Арзамаста ажыттынган документилер делгелгезин «Ленин бистиң-биле кады» деп адаан. Ук делгелгени күрүне архивиниң ажылдакчылары белеткээн. Делгелгениң стендилеринде — Владимир Ильич Ленинниң ат салган документилериниң хоолгалары бар. В. И. Ленинниң декреттерин Арзамаска канчаар күүседир турганынга тускаткактан салбыр дыка солун болуп турар. Улуг баштыңчының болгаш башкының төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга совет книжилер кайгамчык улуг сорук киришкин-биле белеткеникп эгелээн.

(СЭТА).

Чагаалар-биле ажыл

МОСКВА, август 15. (СЭТА-ның корр). Районнар солуннарының чагаа килдистериниң эргелекчилериниң беш гонук үргулчулээн семинары август 15-те доозулган. Ону ССРЭ-ниң Журналистер Эвилелиниң болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делегелеги организастап эрттирген. Семинарның киржикчилери боттарының кол кичээнгейин «Чагаалар көөрүн болгаш ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаар талазы-биле ажылдарны экижидер дугайындан СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле парлалганың сорулгаларынче уландырган.

Илеткелчи. «Правда» солуннуң чагаа болгаш массалыг ажылдар килдизиниң редакторлу А. Беляев база сана берген, аске-даа аштар СЭКП ТК-ның бо доктаалының политиктиг улуг ужур-дүзалының дең-деглээннер.

«Правда», «Известия», «Комсомольская правда» солуннарның журналистери ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылдап турарының дугайында боттарының дүржулгаларын солушкан.

Семинарның киржикчилериниң журнунга ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле комитеттиң телээлекчилери чүве чугаалааннар.

Семинарның киржикчилери В. И. Ленинниң Кремльге ажылдаар кабинединге болган квартираазынга, «Правда» солуннуң редакциязынга барып чораан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАГА ДАЯНМЫШААН

ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленумунга «СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш комсомол организацияларының ажылын экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле комсомол обкомунуң бирги секретары **Д. Ооржак** бодунуң илеткелинге партия обкомунуң пленумунга болган чугаалажыышкынарның, шүгүмчүлелдерниң чөптүүн айыткан. Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге уткуштур Тываның комсомол организациязы эвээш эвес эки херектерни кылган. Юбилейге уткуштур социалистиг чарышка комсомол организациялары идепкейлиг киржип турар. Комсомолчу юбилейге тураскааткан социалистиг чарыштың чоруп турарының дугайын Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның комсомол райкомнары, Кызыл хооркому чугаалашкан. Чарышка киржип турар комсомолчу аныяктар фермалары болгаш бригадаларының хөй кезии салган сорулгаларын күүседири дээш кызымак ажылдап турар.

Республикада ниитизи-биле комсомолчу аныяктарның 40 фермалары, бригадалары база Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда комсомолчу аныяктарның 33 коллективтери санаттынып турар. 6500 комсомолчу көдээ ажыл-агыйда хаара туттунган. Ылаңгыя Өвүрнүң «Торгалыг» совхозунда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» база Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтарында комсомол комитеттери аныяктарның чарыжын боттуг удуртуп турарын илеткелчи демдеглээн. Ооң-биле чергелештир Таңды, Бии-Хем районнарда чамдык комсомол комитеттери аныяктарның чарыжын удуртурун уттуп турарын илеткелчи шүгүмчүлээн. Ооң уламындан комсомолчу аныяктар бригадалары, фермалары тарай бергилээн таварылгалар бар. Ол ышкаш комсомолдуң Өвүр, Бай-Тайга райкомнары бо чылдың бирги чартыында эки ажылдаан чаңгыс-даа комсомолчу «тыппаанындан» херек демдээн кымга-даа тывыспайн барганын база-ла чижекке адап болур.

Аныяктарның профессионал-техниктиг билиин бедидери — чугула айтырыг. Хойну дүрген кыргыырының база тракторбиле чер аңдарарының талазы-биле конкурстар ам-даа делгереңгей эвес эртип турар. Бүдүрүлгелерде ажылдап турар аныяктарның чогаадыкчы инициативазын калбартып деткиири чугула деп санап турар.

Марксисчи-ленинчи мировоззрениеге аныяктарны кижизидери — аныяктар ортузунга ажылда кол чүүл. Комсомолдуң политчырыдыышкынынга партияның, ооң шылгараңгай ажылдакчыларының төөгүзүн өөренирин чугулага көөр деп илеткелде айыткан. Ынчалза-даа аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиг өөредилгезинде улуг четпестер бар. Ооң тодаргай чижээ бо: эрткен чылын бистиң республикага ажылдап турган 333 бөлгүмнерниң 53-ү тарай берген. Ооң иштинде Кызылдан 20, Таңды райондан 9 бөлгүмнер бустун душкен. Ол ышкаш Тес-Хемниң Шуурмакта, Бай-Тайганың Мугур-Аксында база Бии-Хемниң Сушта кежээки школалар өөредилгезин уламчылавайн, ара соксаан.

Аныяктар ортузунга спортмассалыг ажылды калбартыры кончуг чугула. Бо талазы-биле комсомол организацияларының, райкомнарның чедир ажылдавайн турары четпес. Шериг баар болгаш шериг хүлээлгезин эрттиреринге белеткенип турар аныяктар-биле ажыл кошкак. Шеригге баар аныяктарның чүгле 60 хуузу комсомолчулар, оларның аразында разрядтыг спортчулар чүгле 40 хуу бооп турар. Бо четпестерни чайладыр хемчеглерни комсомол райкомнары, тус-тус комитеттер алыр ужурлуг.

Республикада 119 өөреникчи комсомол организацияларында 5900 ажыг кижи бактаап турар, өөредилге черлеринде 3000 ажыг комсомолчу аныяктар бар. Школаларның болгаш өөредилге черлериниң комсомол организацияларында ажыктыг, солун херектер эвээш эвес. «Комсомол, сеңээ алдар» деп чарыш комсомол организацияларының аразынга калбарган турган. Адаларның болгаш дайынның хоочун кижилериниң ажыл-херээ, төөгүзү аныяк өскенни сонуургадып, чаа-чаа дилээшкиннерже, турисчи кокпаларже кыйгырып турар апарган. Ылаңгыя Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарның школаларында бо ажыл көскү.

Республиканың ортумак тускай болгаш дээди өөредилге черлеринче чамдык душ болган кижилер өөренип киргеш, элээн үе эрткенде, өөредилгезин ара каггаш баар таварылгалар барын пленумга шыңгыы чугаалашкан. Чүгле 1966—67 өөредилге чылында, үстүнде чылдагаан-биле 300 ажыг студент, сургуул өөредилгезин каггаан. Ол ышкаш студент аныяктарның аразында арагалаар, өөредилгеге харыысалганы тооп көрбес чоруктар бар. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң комсомол организациялары шак мындыг чоруктар-биле эптеш чокка шыңгыы демиселди чорудар ужурлуг.

Ажылга хамаарыштыр болган шүгүмчүлелди ханызы-биле өөренип көргеш, ооң чайлаарының аргазын дилеп тыпкан, Каа-Хемниң комсомол райкому (секретары С. Седен-оол) черчерде комсомол организацияларын удуртурун бо чылын онзагай экижиткенин илеткелчи чугаалаан. Ол районнуң «Тиилелге» колхозта комсомол организациязының кылган ажылын эрткен чылын багай деп санаан. Ам ында байдал сыр өске. Комсомолга хүлээп алыышкынны калбарткан. Колхозта партия организациязы комсомолду удуртурун экижиткен.

Комсомолдуң ниити хуралдарын эрттирбес, кежигүн дадывыры чыгбас чоруктар бистиң чамдык комсомол организацияларывыста ам-даа бар. Чижээ, Таңдының дуржулга станциязы, Бии-Хемниң «Искра», Тожунуң «Совет Тыва» колхозтарда база «Тес-Хем» совхозта комсомол организациялары тодаргай ажыл планы чок, кылыр ажыл «тыппайн» анаа турары канчап-даа таарышпас деп пленумга айыткан.

Пленумга санал берген Бай-Тайганың ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары **С. Ооржак** комсомолдуң 50 чылынга районнуң аныяктарының ажылижинге доктааган. Районда комсомол организацияларын удуртур ажылга «Малчын» колхозта партия комитеди дээш өске-даа чамдык организациялар көскү дузаны көргүзүп келген. Ылаңгыя аныяк өскенниң коммунистиг дадыгыышкынынче угланган ажылдарны чоруткулаан. Партия болгаш комсомол организацияларының каттышкан хуралдарын «Мурнакчы» колхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында эрттирип турары эки.

Комсомол организацияларының ажылында чугула чүүл четпестерден чайлаар дээш шүгүмчүлелди хүлээп көөрү, ону эдип алырының оруктарын дилеп тывары, инициативчи чорук болур. Ол талазы-биле тывыңгыр ажылдаар херек.

СЭКП обкомунуң пленумунуң соонда райком аппарады тус-тус комсомол организацияларынга барып чораан. Чаа өөредилге чылында комсомол чырыдыышкынының четчелээшкининче онза сагыш салып турар.

Комсомолдуң 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелдерин райком өй-шаанда үндүрүп турарын Чөөн-Хемчиктиң комсомол райкомунуң бирги секретары **Б. Ондар** бодунуң саналынга чугаалаан.

Чөөн-Хемчиктиң чүгле «Чыраа-Бажы» совхозта безин 450 комсомолчу бар. Совхозта шупту 900 хире аныяктар санаттынып турар. Ындыг турбуже мында комсомол комитединиң ажылы кончуг багай. Бети дээрге кежигүн дадывырының чыылдазы, организацияда бактаап кирип турар аныяктарның учёду безин чок бооп турар. Ол дугайын СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл талазы-биле килдис эргелекчизи **Г. Иванов** пленумга саналынга демдеглээн.

Ажылда бар четпестерни ханы анализтээри чугула. Четпестерден чайлаарының аргаларын санал-оналга чугаалаар турбуже, хүннүң темазынче ханылап кирбес, аар-саар айтырыгларже ханылаар чорукту ол база шүгүмчүлээн. Күш-ажылчы кижизидилге дугайында чугаалап тура комсомолчу аныяктар коллективтери болгаш бригадаларынче кичээнгейни бедидери чугула. Социалистиг чарышты организастаары, күш-ажылчы мергежилге хамаарылга дээш өскедаа айтырыгларга эш Иванов доктааган. Комсомолга партийжи удуртулганы быжыглаарын ол онзалап айыткан.

Найысылалдың оолдар, кыстары юбилейжи ажыл-херектерни бүдүрер дээш канчаар ажылдап турарын комсомолдуң Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. Ромашов** чугаалаан. Ажылчын аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче сагыш салыышкын улуг. Ынчалза-даа эрткен чылдың дуржулгазындан алырга, комсомол чырыдыышкынынга турган четпестерни оюп эртери берге. Чамдык организацияларга аныяктарның политиктиг өөредилгези үзүлген турган. Комсомол чырыдыышкынын четчелээринче чаа өөредилге чылында онза кичээнгей салып турарын ол айыткан.

Пассажирлер АТБ-зинде партбюро секретары эш **В. Сайгутина** хамаарышкан комсомол организациязының ажылынга чедирип турар боттуг дузаның дугайын тодаргай саналдаан. Кайда-ла комсомол ажылынга партийжи удуртулга дыңзыг болдур, ында ажыл-иш көскү дээрзин практика бадыткап турар.

Пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле ооң ыңай Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта комсомол организациязының секретары **Л. Иродова**, ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **С. Ондар**, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политчырыдыышкын бажыңының консультантызы **А. Дүгержаа** олар санал бергеннер.

Малга элбек чем-суур

Ниитиниң малын кыштан тодуг-догаа ажырарынга, малдан алыр продукцияны көвүдедиринге кол чүүл—элбекшилдиг чемни белеткеп алыры болур. Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хол» совхозунуң Киров салбырының ажылчыннары малга быжыг чем-суурну тургузар дээш, организастыг хемчеглерни бо чайын эрте ап чоруткаш, июльда сиген кезилдезинге кирген.

Салбырның сиген шөлдеринде сиген кезер үш агрегаттыг, алды дырбааштыг, 112 хол кадыырлыг чүс алдан ажыг кижи ажылдап турар. Салбыр ниити күш-биле 100 тонна сиген белеткээр планныг, ам 40 тонна сарааттаттынган, кестинген сигенни сарааттаарынга белеткеп болуп турар. Сиген кезип белеткээр чепсек-херексел, кижи күжү четчир-даа болза, ажылдың темпизи дыка оожум. Салбырның удуртукчулары чугула кампанияны дүргедедир талазы-биле хемчеглерни алыры негеттинип келген.

Кадарчылар боттарының күжү-биле сигенни кезип белеткеп алыр социалистиг хүлээлгелиглер. Чамдык кадарчылар бар-ла арганы хереглеп тургаш, хүлээлгелерин ажыр күүседип апканнар. Монгуш Севек, Ондар Шойдаа, Ондар Самдаң болгаш өскелер-даа өг-бүлелериниң күжү-биле 17-ден 25 тонна чедир эки шынарлыг сигенни белеткеп алганнар.

О. ДОРЖУ.

Беш чылдың базымы

ЧУРУКТА: «Уралканконструкцияның» мурнакчы монтажчылары комсомолчулар Виктор Киселёв биле Вадим Самоловов. Оларның бригадалары июльда даалга ёзугаар 300 тонна кан конструкцияларны эптеп тургузар тургаш, 430 тоннаны эптээн.

Б. Клипиницерниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМААН БОЛЗАЖОК

Дээштиг болган

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының бухгалтери, ында профком даргазы Иргит Анзатович Очурнуң ажылында четпестерни, аажы-чаңында төлеп чок байдалдарны илереткен чагааны редакция истелгеге чоруткан.

Ажыл төлевирин озалдадып үндүрер, а ону бригадаларга, малчыннарга өй-шаанда чедирбес, төлевир алыр дээн кижилерге доңгун. Ол ышкаш профзвилелдиң кежигүн дадывырының чыылдазын база шын эвес, кижилерниң шалыңы ылгалдыг турда-ла чаңгыс аай—бир рубльге ап турган.

Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң бо айтырыгга хамаарыштыр бижээни болза: салбырда профкомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга шүгүмчүлел шыңгыы турган, эш Очурну профком даргазындан халаан; четпестерин чайладыр, бухгалтер албан хүлээлгезин экижидер талазы-биле эш Очур сөөлгү үеде элээн көскү ажылдап турар апарган.

ТИИЛЕТТИРБЕС БИС

Америк ажылчыннарга В. И. Ленинниң чагаазының 50 чыл болганынга

Москвада Мархлевский кудумчузунга чамдыкта оожум кылаштап чоруур, улгады берген кижини көрүп болур. Ооң арны болгаш ылаңгыя карааның көрүжү ооң аажок чидиг күзел-соруктуун болгаш угаанныын илередип турар. Чаны-биле эрткен кижи аңаа кичээнгей салбас, — чүге дээрге Москвада кырганнар-ла хөй болгай.

А бир эвес бодунуң оруунга кымга душчу бергенин билген турган болза, кандыгыл? Ындыг салым-чолдуг кижилер ховар таваржып болур.

Ооң салым-чолу, ооң амыдыралы — хоочун ленинчи гвардиядан пролетар революциязының солдады-дыр. 1905 чылда Ригага кара-бажыңче маадырлыг халдаашкын кылгаш, политика талазы-биле хорудаттырганнарны оортан хостаан ажылчын отрядты ол баштап чораан...

Петр Иванович Травинниң (ооң адын ынча дээр) үлүүнге онаашкан, партияның аңаа бергени эң-не харыысалгалыг даалга болза америк ажылчыннарга Ленинниң чагаазын океан ындынче чедирери турган, ол чагаа ам бүгү делегейге билдингир, бүгү диптерде чурттап турар чүс хире улустарның дылдарында ону очулдурган. Папирос саазынынга парлап каан, Ленин ат салган үш хуу чагааны бөмбүрзектин барыын чартыынга чедирер дээш, ол кижи кандыг ужуралдарга таварышпаан, чеже бергелерни эртпээн чүве дээр! Делегейде бирги Советтер чурту ынчаарда фронтуларның болгаш бүзээлээшкиннерниң оттуг дээрбээниң иштинге турган болгай. Чагааны дайзынның хөй кызыгаарларын эртип чорааш чедирер ужур таварышкан.

Ленинчи чагааны АКШ-тың ажылчыннарының аажок улуг сонуургал-биле хүлээп көргени. Төрээн чуртунга чанып келгеш, Ленинниң холун тутканы болгаш Ильичиниң: «Даалганы силер кончуг эки күүсеткен силер!» деп сөстери эш Травинге өндүр улуг шаңнал болган.

Он сес чылдың август. Аныяк совет республиканың байдалы аар-берге. Делегей империализми Советтер эрге-чагыргазын «кавайынга-ла боой тудар» деп шиитпирлээн: бистиң чуртувусту иштики контрреволюция-биле каттышкан 14 капиталистиг күрүнелерден даштыкы эжелекчилер бүзээлеп келген.

Большевиктерге удур капиталистиг бүгү парлалганы мобилизастап: өнчүк чөнгээниң, нүгүлдээшкинниң, мегелээшкинниң хирлиг чалгыы көстүп көрбээн хемчээлдии-биле көдүрлүп үнген. Большевиктерни болгаш черле совет кижилерни «кээргел чок өлүрүкчүлер» дижип, «культураның болгаш уран чүүлдүн бужартадыкчылары» деп адап турганнар. «Херээженнерни национализастаар дугайында совет декрет» үнген, ону ёзугаар херээженнерни Совет Россияда карточка ёзугаар хуваап турар деп, делегейни дескинген нүгүл-меге чүүлдү Америкага парлап үндүрген. Октябрь революциязының чаалап алыышкыннарын камгалап алыры-биле империалистиг Германия-биле бистиң чурттуң чарып алганы Брестин керээзин капиталистиг парлалга «большевиктер Кайзерниң хөлезиленикчилери болуп турарының тодаргай херечизи-дир» деп чулчуруп турган.

Ол хүннерде В. И. Ленин болза Америкага чоруп тургаш ээп келген хоочун большевик, 1905 чылдың революциязының киржикчизи М. М. Бородинни хүлээп алган. Революцияның дайзыннарының өөскүдүп турары Америкада антисоветчи кампанияның, бөдүүн американчыларның сагыш-сеткилинин дугайында оортан Владимир Ильич тодаргай айтырып турган. Харынна ынчаарда АКШ-тың пролетариадынче чагаа чорудар деп бодал В. И. Ленинге кирип келген. Каш хонганда (августуң 20-де) чагаа бижиттине берген, а 1918 чылдың август 22-де ону «Правдага» парлаан.

Ынчаарга берге чүве болза ол чагааны океан ындынче чедирип, америк ажылчын аңгыга нептередири турган. Ол харыысалгалыг даалганы Петр Иванович Травин күүсеткен.

Хөй санныг моондактар болуп турганының соонда, америк далайжы болуп алгаш, Нью-Йоркка ол чеде берген. Ооң аңаа баргаш баштай-ла Совет Россияның улуг өңнүү. Октябрь революциязының херечизи, киржикчизи болгаш ооң төөгүзүнүң бижикчилериниң бирээзи—Джон Ридче телефоннаан. Джон Рид болгаш ооң өңнүктери — социалистер ленинчи чагаа чедер дээн улузунга—америк ажылчыннарга четкен турзун дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылган. Ильичиниң үнүн капиталистиг эң улуг күрүнениң күш-ажылчы кижилери дыңнап каан.

«Америк ажылчыннарга чагаа» ленинчи чогаалдарның 28-ки томунда (дөртку үндүрүлгези) он дөрт арай четпес арынны эзлеп турар. Ынчалза-даа Ленин ыя хире хемчээлге безин социалистиг революцияның стратегиязын болгаш тактиказын тодарадып, черле империализмниң, ылаңгыя америк империализмниң чонга удур, араатанзыг мөзүзүн илередип, делегейниң революсчу чорудулгазының улам ынайгы хөгжүлдезиниң перспективаларын эртем ёзугаар ханы барымдаалары-биле илередип шыдаан. Бүгү чагаа революсчу изиг хайныышкын-биле, интернационализмниң угаан-бодалы-биле болгаш бөмбүрзектиң ажылчын аңгызынга ханы бүзүрел-биле сиңниккен.

Ол документиниң түңнел одуруглары бодур: «Ажылчыннар коммунистиг, большевикчи тактикаже, өлүп турар культураның болгаш өлүп турар кижи төрелгетенниң амы-тынын чаасказан ап турар пролетаржы революцияже оожум, ынчалза-даа чайгылыш чокка бар чыдарлар». Ооң ыңай: «Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер тиилеттирбес бис, чүге дээрге бүгү делегейниң пролетаржы революциязы тиилеттирбес».

Бо одуругларны бижээнинин соонда эрткен—чартык чүс чылдың ыраандан ленинчи өттүр көрүүшкүннүң бүгү-ле шынныын ам улам ханызы-биле көрүп турар бис. Төөгү Лениннинн ёзугаар чоруп турар — ол дугайын бөмбүрзекте социализмниң делегей системазының тыптып келгени херечилеп турар. Төөгү Лениннин ёзугаар чоруп турар — делегейниң бүгү чурттарында тыптып келген марксисчи-ленинчи партияларның хүлээлеңи чартык чүс чыл иштинде чүс-чүс катап көвүдээн.

Чүгле империализмниң мөзүзү биеэги хевээр арткан, ынчалзажок чартык чүс чыл иштинде ол кошкаан болгаш улам чөлдүрей берген. Күрүне-монополистиг капитализмниң тергиидеп турарының үезинде АКШ-тың даштыкы политиказын ханныг империализмниң ханныг төөгүзү деп В. И. Ленин чугаалап турган. Ынчаардагы ол чугааның кайы хире ылавылалдыын, амдаа ооң кайы хире шынныын эрткен чартык чүс чыл көргүскен. Вьетнамда араатанзыг дайын, израиль империалистерни деткип турары, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң кем-буруулуг ажыл-чорудулгазы, бүгү делегейде тарай берген америк шериг баазалары — бо бүгүнү болгаш өске-даа хөй чүүлдер ленинчи ол чугааларны бадыткап турар.

Эжелекчи империализмниң мөзүзү эрги хевээр арткан-даа болза, социализмге удур, улустарның депшилгезинге удур, тайбыңга удур демиселге ооң тактиказы ылаңгыя идеологтуг фронтуда элээн өткүт болгаш улам кара сагыштыг болу берген.

Партияның Төп Комитединин апрель Пленумунуң демдеглээни болза: «Шыңгыы силгиишкиннерге алзып базаиштики болгаш даштыкы политиказынга улуг аштырыышкыннарынга таварышпышаан, империализм, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализми, шериг-политиктиг талага авантюралары-биле чергелештир, социалистиг чурттарга, коммунистиг болгаш бүгү демократтыг шимчээшкинге удур политиктиг болгаш идеологтуг хоралакчы демиселче улам улуг кужениишкиннерин угландырып турар».

«Хосталга» болгаш «демократия» деп шырыңма-биле чажыртынып алган капиталистиг улуг монополистерниң бүгү эргени тудуп алган турарын В. И. Ленин бодунуң чагаазынга илередип, каш борбак миллиардерлерниң байлаа-биле күш-ажылдың өнөн миллион кижилериниң ядыы түреңгизиниң аразын ылгап чыдар тамыны көргүскен.

Ол тамы ам улам ханылаан. Аңаа херечи болур чүве—хоорайлар иштиниң казанактарында чурттап турар америк негрлерниң демисели-дир. Аңаа херечи болур чүве—30 миллион ажыг американнар халаптыг ядыы чурттап турар, а чурттуң национал байлааның үштүн бир кезии чоннуң бир хүүзүнүң холунда мөөңнеттинген деп, АКШ-тың президентизиниң бодунуң чугаалааны-дыр.

Америк ажылчыннарга Ленинчи чагаа бөгүн-даа ачы-дузалыг. Ол болза социализм, депшилге, тайбың болгаш демократия дээш бүгү демиселчилерни чырыткылыг келир үеге бүзүрел-биле, бис тиилеттирбес бис деп бүзүрел-биле бүргеп турар.

И. АРТЕМЬЕВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ХОВАР ТЕЛЕСКОП

СТАВРОПОЛЬ КРАЙ. Делегейде эң улуг телескоптуң кезектери ССРЭ-ниң эртемнер академиязының астрофизика обсерваториязының тудуунда чедип келген. Ооң көрүнчүүнүң делгеми алды метр (ам АКШ-та эң улуг, Маунт-Паламар обсерваториязының телесковунуң көрүнчүү беш метр делгем хемчээлдиг). Ол улуг телескоп көрүнчүүн Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкыны бүдүрүп тургускан.

Ооң баштайгы кезектерин Невада хоорайдан тускай дериттинген тыртыг Донда-Ростовка чедир сөөрткен. Ховар чүъктү аңаа Москваның 9 дугаар автобаазазының автопоездизи хүлээп алган. Дөртен тонна ол чүъктү сөөрткен «КРАЗ-258» болгаш «МАЗ-537» деп алды тыртыг машиналары ол далай өртээлинден Кавказ сынынче чорупкан. Кошту мотоциклдиг болгаш радио-биле дериттинген машиналарлыг улаачылар үдеп чораан. Ооң эртер оруу хостуг турар ужурлуг. Чүдүрген чүъгүнүң чамдык кезектери чеди метр делгем хемчээлдиг чораан.

Телескопту далай деңнелинден 2070 метр бедик черге тургузар.

ЧУРУКТА: маңаа эң улуг телескоп тургустунган турар.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Тарып боозадылга — чугула ажыл

Ийи инектен бир бызаа

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының зоотехниктериниң кичээнгейинге

Мал ажылының тускай эртемниглеринге саар инектер чүге кызырап турарыл? деп айтырыгны салырга, элдепсинер. Шынап-ла, дорту-биле чугаалаарга ындыг малдар ажыл-агыйга каража чедирер, чүге дээрге, ооң ажаалда, чемгерилгезинге хөй күш-ажыл, мал чеми чарыгдаттынар.

Ийи тодаргай чижектерден деңнептээлиңер. Кызыраан болгаш бызаалаан инектерниң ажыл-агыйга кандыг карылга, орулгалыг болуруп тодарадып көрээлиңер. Бызаалаан инек чылда муң литр сүт берген дижик. Кызыраан инек дораан соглу бээр болганындан ооң сүдү шоолуг эвес, ынчангаш ону санажылгага албаалы. 1000 кг сүттүң садыг өртээ 160 рубль, 100 кг дириг деңзилиг молдурга бызаа 87 рубль. Ооң алгаш көөрге, бир сувай инек эң адаккы санажылгага алырга безин чылда 247 рубль түңнүг каражаны ажыл-агыйга чедирип турар-дыр. Бистиң районнуң ажыл-агыйларынга эрткен чылын 2076 инек төрээн, а барык төрээн инектерниң чартык кезии, 1014 инек сувай арткан чорук бөдүүн санажылгалар кылып, бо четпес чорукту эдер дээш мал ажылының тускай эртемниглери болгаш малчыннар шудургу ажылдаарын негеп турар.

Үстүнде четче эвес санажылга ёзугаар безин бистиң эргелелдиң ажыл-агыйлары 300 муң ажыг рубль түңнүг орулганы ол чылын чедир албаан. Бо дээрге, санажылганың акша талазы-дыр.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары 1014 бызааны, 1318 ажыг тонна сүттү эрткен чылын чедир албаан. Бо дээрге улуг когарал-дыр.

Ам чамдык ажыл-агыйларның зоотехниктериниң кичээнгейин бо ажылче угландырып, санажылгалардан кылып көрээлиңер. «Шекпээр» совхозта (кол зоотехниги эш Монгуш) бо ажыл чогуур деңнелде тургустунмааны чүге чедирип турарыл? Совхоз 1967 чылда төрүүр чүс инекке онааштыр чүгле 55 бызааны алгаш, ооң 49-зун менди доруктурган. Ийи инекке бир бызаа безин онааш-пас-тыр. А бо чылдың бирги чартыында чүс инекке онааштыр совхоз 55 бызааны алгаш, ооң 53-үн менди доруктурган. Совхозка 1967 чылда 584 инек кызыраан. Маңаа совхозтуң удуртукчулары болгаш зоотехниктери буруулуг болуру билдингир.

Ындыг байдал «Барлык» совхозта (кол зоотехниги эш Порожневский) база тургустунган. Ол ажыл-агый эрткен чылын төрүүр чүс инекке онааштыр 72 бызааны алгаш, ооң 65-ин менди доруктурган.

Эргелелдиң ажыл-агыйларынга бо чылдың эгезинде төрүүр 33116 хой турган, оларның 26644-тү оолдаан, 26644 хураган менди доруккан. Ажыл-агыйларның специалистери ийистээн хураганнарны ниитиниң малынга кииришпир санаарын хынавайн турар. 6472 хой сувайлыккан, ынчангаш ажыл-агыйлар 1618 ажыг центнер хой эъдин, 64 центнер дүктү чедир албаан.

Бо чылдың бирги чартыында эргелелдиң колхозу болгаш совхозтары төрүүр чүс хойга онааштыр 79 хураганны, азы эрткен чылдың ол үезинден 3 хураганны эвээшти алган. «Большевик» колхозка чыл эгезинде төрүүр 5532 хой турган болза, 3794 хой оолдаан.

Бо тодаргай фактылар болгаш санажылгалар эргелелдиң колхоз, совхозтары мал ажылынга тарып боозадылга, уксаажыдылга ажылын чогуур деңнелге чедир тургуспайн, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш специалистеринден негелдени бедитпейн, бүдүрүп турар продукцияның ботүнезин хандыр анализтевейн турарын көскү херечилеп турар-дыр.

Мыйыстыг бода болгаш шээр малдарның кызыраарының чылдагааны чүдел? Эргелелдиң ажыл-агыйларынга бо чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, инектиң баш саны чүге 97 башка кызырылганыл? Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары бо четпес ажылды эки мал кажааларының чедишпези, мал чеминиң эвээжи-биле тайылбырлаар хөөнүг. А хамык ужур чүгле ол чылдагааннарда бе, ынчаш?

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш зоотехниктери мыйыстыг бода болгаш шээр малдың тарып боозадылгазының ажыктыын хүлээп көөр хөөн чок болуп турар. Олар бо арганың ажыктыының дугайында хөй-артык шуугаазыннарны үндүрүп турар, а ону боттарының ажыл-агыйларынга бедик деңнелге тургузар дээш боттуг, дээштиг ажылдарны кончуг эвээш кылып турар. Ооң түңнелинде, бо ажыл дыка хожудап келген. Бо чылдың январь 1-ден бээр эргелелдиң ажыл-агыйларында бар 3027 инектиң болгаш дуңгуш хунажыннарның чүгле 902-зи, азы 29,7 хуузу тарып боозаттынган.

Тарып боозадылганы болгаш зоотехниктиг ажылды ажыл-агый бүрүзүнге бедик деңнелге тургузары база чугула ажыл деп чүвени ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери утпас ужурлуг.

Е. ЯЛАКОВА.
Барыын-Хемчик районнуң күрстатистика эргелелиниң инспектору.

Найырал быжыгып турар

Бистиң чуртувустуң болгаш Моол Арат Республиканың улустарының аразында акы-дуңмалышкы найырал шагдан бээр туруп келген болгаш ол найырал кезээ меңгеде быжыг болгаш улам быжыгып турар. Совет улустуң коммунистиг ниитилелди тургузуп турар тайбың тургузуушкунунуң кайгамчык чедиишкиннерин болгаш тиилелгелерин моол өңнүктер сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар.

Совет Эвилели биле МАР-ның аразында культура болгаш экономиктиг харылзаа улам калбарып, найыралчы кады ажылдажылга болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы, бот-боттарын билчир чорук улам-на быжыгып турар.

СЭКП-ниң Эрзин райкому Совет Эвилели биле МАР-ның аразында найыралдың болгаш бот-боттарынга дузалажыр дугайында керээниң 22 чыл оюн таварыштыр Моол Арат Республиканың социалистиг революциязының 47 чыл оюн, чуртта социалистиг тургузуушкуннуң чедиишкиннериниң дугайында колхозтарга, албан организация черлеринге, чурттакчы чоннуң ортузунга илеткел, лекция, беседаны организастап чорутиан болгаш моон соңгаар-даа калбартыр.

Бистиң район МАР-ның Завхан болгаш Успа-Нур аймактары-биле кызыгаарлажып турар. Районнуң колхозтары Завхан аймактың кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннары-биле культураның болгаш кедээ ажыл-агыйның арга-дуржулгазын солчур найыралчы харылзаазын чыл санында улам калбартиан. Районда Ленин аттыг колхоз—МАР-ның Завхан аймааның Тэс сумузунуң «Совет-моол найырал», «Коммунизмче орук», Баян-Ула сумузунуң «Чаргаланд амыдырал», ынчаарга «Чаа орук» колхоз—Тудевтэй сумузунуң «Бадрал», «Мөрен», Баян-Хайракан сумузунуң «Туя» кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннары-биле культурлуг кады ажылдажылганың керээ хемчээн чарып алган найыралчы харылзаалыг.

Культурлуг харылзаага кол-ла чүүл кедээ ажыл-агыйның мурнакчы арга-дуржулгаларын солчур, ону нептередир сорулганы салып турар. Моол өңнүктер эки ажылдыг фермалар, хойжу бригадалар, мурнакчы малчыннар-биле арга-дуржулга солчуп, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып, боттарының санал-оналдарын бээрлер. Бистиң колхозтарывыстың найыралдажып турар кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарындан моол аныяктар уран чүүлдүң дээжилерин бараалгадып аалдап кээрлер.

Школаларның болгаш пионер организацияларының аразында харылзаа чаңчыл болуп бар чоруур. 1967—1968 өөредилге чылында Нарын ортумак школазының пионерлери Баян-Ула сумузунуң пионерлери-биле каттышкан байырлыг пионер сборларын болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны эрттирген. Бистиң колхозтарывыс найыралчы болгаш бот-боттарынга дузалажыр принципке үндезилээш, янзы-бүрү хевирниң дузазын ажыл-агыйлаага чедирип турар. Ленин аттыг колхозтуң тудугжулары Тэс сумузунда, «Совет моол найырал» кедээ ажыл-агый каттыжылгазынга 8 чыл школазын тудуп бергенинге моол өңнүктер өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Совет-моол найыралга тураскааткан чаңчыл болган ай октябрь 6-дан ноябрь 6-га чедир үениң иштинде районнуң партия организациязы ап чорудар хемчеглерин ажылдап, пропаганда ажылын совет-моол найыралды улам ыңай быжыглаарынче угландырар бис.

Бистиң найыралывыс кезээ меңгеде быжыг.

О. БИЧЕ,
СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары.

ТАЙГА ЭДЭЭНГЕ ШЕФ

ШУУШКАН МАШИНАЛАР

Эртенгиниң 8 шакта колхоз конторазынче базыптым. Удаваанда балды туткан кижилер оон-моон кээп эгеледи. «Тайгаже!» деп команда үнген соонда шуушкан машиналар чорупту. Бо удаада Дарган-Хаа тайгазынче будук-бүрү белеткээр шефчилерниң чорупканы ол.

Каш шак эрткенде тайга эдээнге ажыл эгелээн. Кежээликтей тус-тус звеноларның ажыл-ижиниң түңнели билдине берген. Эмнелгениң ажыл-агый эргелекчизи М. Сыгыр-оолдуң болгаш бухгалтер К. Биче-оолдуң звенозу эки ажылдаан. Баштайгы үш машиналар будук-бүрүнү чүдүргеш, шуут-ла кыштагларже чорупкан. Машинага чүдүрүкчүлээр ажылга Г. Даржаа, Д. Доржу, О. Лапчаа олар эки ажылдаан.

ОДАГ ЧАНЫНГА

Ажыл шагы доозулган. Имир дүшкен, одаг чанынга хөглээшкин эгелээн. Клуб эргелекчизи Сарыг-оол баянга ойнай бээрге, аныяктар танцылап кирипкен. Оон соонда аныяктар ийи чарлы берген. Чамдыктары шыдыраалаан, чамдыктары шиитклдиг оюнга киришкеш ырлап, шүлүктеп турган. Бөлүк кыстар «Агроном» деп ырны орус-тыва дыл кырынга ырлашканнар. «Х Улуг хурал» колхозтуң кол агроному Ф. Сопулдай ыр доостурга каттырып, хол часкай каапкаш, уруглар аразынга туруп алган. Ыраажылар «Арбуз» деп баштак ырны ындынныг ырлашкан. Шефчилерниң баштайгы хүнү ынчаар эрткен. Аңаа шупту 48 кижи киришкен.

МӨГЕЛЕР

Дан аткан. Эзим иштинге ажыл база катап эгелээн. Тус-тус звенолар будук-бүрүнү овааландыр чыып турган. Кыштаглардан болгаш суурдан машиналар келирге чүдүреринге белен.

«Дүштеки чем белен»—деп, дыңнадыгны алгаш одагже чоруптувус. Ыраккы кыштаглардан болгаш суурдан машиналар чедип келген болду. «Чемненир мурнунда хүрежир-дир» деп, чолаачы Дембирел саналдаарга, мөгелер чөпшээрешкен. 16 шефчи мөгелерден Михаил Демир-оол шүүлген, Дембирел үжүүрлешкен.

АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Шала кежээликтей хөй машиналар база катап шуужупкаш суурже болгаш ыраккы кыштагларже чорупкан. Тайга эдээнге болган ийи хүннүң шевин кысказы-биле бижиирге мындыг. Ниитизи-биле шеф организастыг, хөглүг эрткен болгаш шупту 15 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

М. БИЛЕН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Шудургу негелде

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын Боннуң чагырга черлериниң хоойлуда чок ёзу-биле хоругдаан боогдал кылганындан бээр 12 чыл болганынга холбаштыр Герман Демократтыг Республиканың төп солуннары «Германияның коммунистиг партиязын хоругдаан боогдалды дужүрер!», «ГКП-ге хосталга!» деп эгелиг мурнуку чүүлдерлиг парлаттынып үнген.

Барыын-герман империалистер ГКП-ни хоругдааш, Барыын Германияның демократтыг болгаш тайбыңга ынак бүгү күштерин базарынче угланган реаксылыг политиканы боттарының калбартырының кол үндезини ол болур деп кордап турган. Ынчалза-даа партияның алдары эрткен чылдар дургузунда улам улгаткан, оон салдары база улам күштелген деп, «Нойес Дойчланд» солун бижээн.

Барыын Германияга тайбыңны, демократияны болгаш социал депшилгени хандырарының херээ ГКП-ни ажык догуннадыр негелде-биле чарылбас холбаалыг деп чүвени Барыын Германияның хөй-ниитизи—аныяктар, ГСДП-ниң кежигүннери, демократтыг сеткил-сагыштыг бөлүктер улам хандыр билип турар. Германияның компартиязынга хосталга бээри ГФР-ге антифашистиг-демократтыг демисел фронтузун тургузарының шиитпирлиг үндезини болур деп, «Нойес Дойчланд» демдеглээн.

Компартия Барыын Германияда милитаризмден, реванш политиказындан, концерннерниң күчүлелинден, полицейжи дерзиилелден барыын-герман чоннуң чайладырының эртем ёзугаар үндезилеттинген программазын чарлап үндүрген.

Венгрия чуртталга тудуунуң темпилерин дүргедедип турар. Венгр найысылалдың чаа бир чуртталга кварталы Келенфёльде бедий берген (чурукта). Эрткен ийи чылдың дургузунда ажыглалга хүлээдип берген чуртталга бажыңнары 2456, 1968 чылда 2000-ну туткан. Хөй будапешчилер чаа тудуп турар корпустарга, оон бедий берген турар 16 каът бажыңга чаа-сууржулга байырлалын эрттирер.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Гамбург коммунистериниң кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Чагырга черлериниң барыын-герман коммунистиг партияны хоойлуда чок ёзу-биле хоругдаанындан бээр 12 чыл болганынга холбаштыр Гамбургка хуудус парлаттынып үнген. «ГКП-ниң догуннаарын хоругдаан дерзиилел болгаш антикоммунизм пропагандазы удурланыкчы күштерниң эвин чарылдырар, неонацизмниң тургустунарынга дуза чедирер, колдуунда христиан-демократтыг эвилелден даянып турар монополистерниң улуска удур политиказын үргүлчүлээр арганы оларга бээр сорулгалыг»—деп, ол хуудуста чугаалаан.

АДН агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, немец ажылчын аңгының шылгараңгай оглу Эрнст Тельманның ады-биле холбашкан ол хоорайның коммунистери ГФР-ниң чазааның улуска удур чорудуп турар угланыышкынынга удур демиселге Барыын Германияның демократтыг бүгү күштерин сырый каттыштырарының эргежок чугулазын ол хуудуста демдеглээн.

Онза хоойлужудулга-биле холбашкан политикага удур, неонацизмге удур, ГКП-ни хоругдаанын дүжүрери болгаш тайбыңның, демократияның ёзулуг политиказын чазактың чорудары дээш кады демисежиринче ГФР-ниң бүгү социал-демократтары эштеривисти, профэвилел кежигүннерин, студентилерин, парламентиден дашкаар оппозициязының төлээлекчилерин, демократтыг сеткил-сагыштыг болгаш боттарының харыысалгазын медерелдии-биле билип турар бүгү хамаатыларын бистер, Гамбургтуң коммунистери кыйгырып тур бис деп, хуудуста оон ыңай чугаалаан.

Ажылчыннарны боолаан

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Кордова хоорайынга полицейжилер ажылдан кижилерни массалыг үндүрер болгаш дуржок дерзиилелдер кылыр чорукка удурланганын илергейлээн чыскаал кылган «Ика-Ренол» дээр автомобиль заводунуң ажылчыннарының колонназын тарадыр сывырган.

Кордовага Август 13-те полиция дерзиилелге болгаш күчүлелге удурланганын илергейлээриниң чыскаалын кылган хол-даяң ажылчыннарга халдааш, оларны боолаан. Оон түңнелинде хөй кижи аар балыглаткан.

Аргентинаның кол профэвилел төптери ажылчы чоннар-биле боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин медеглээн.

ХАЛДАКЧЫЛАРНЫҢ ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

АММАН. (СЭТА). Боолажырын соксадыр дугайында дугуржулганы израиль тала ийи катап чөрчүп үрээн. Чепсектиг израиль күштер Хусейн хаан көвүрүүнүң девискээринде иордан туруштарны пулемёттар-биле боолаан. Боолажыры чартык шак дургузунда үргүлчүлээн.

Израиль эжелекчилер оон арай соонда чурттакчыларлыг Бокар деп черни катап боолаан. Ол удаада боолаашкынга камгалал чок, боттарының ховуларынга тайбың ажылдап турган тараачыннар таварышкан.

Иордан тала когаралга таварышпаан деп, чепсектиг иордан күштерниң төлээлекчизи медеглээн.

ПЕНТАГОННУҢ УДУРТУКЧУЗУ БОМБАЛААШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР ДЭЭН

ВАШИНГТОН. АКШ-тың камгалал министри Кларк Клиффорд Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарындан АКШ-тың чазааның ойталаваанын парлалга конференциязынга катап бадыткаан. Вашингтон удуртукчуларының кемниг политиканы соксадырын күзевейн, «ВДР-ниң дужүп бериишкиннер» кылырын чедип алыр дээш оралдажыышкыннар кылырынче биеэки-ле олчаан хөй чүткүл салып турары оортан билдинген.

Пентагоннуң удуртукчузу Мурнуу Вьетнамда америк шериглерниң санын бадылаттынган деңнелинге чедир 549500 кижи болдурарын АКШ-тың күзеп турарын чарлаан. Эрткен неделяда Мурнуу Вьетнамче база 5000 америк солдаттарны чоруткан. (СЭТА).

Израиль агрессияны соксадыр

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели израиль экстремистерниң чөңгээлиг, дайынзырак үүлгедиглер кылып турарының дугайында Иорданияның хомудалын чугаалашпышаан. Израильдиң Иорданияга удур чепсектиг халдаашкынының чаачаа үүлгедиглер кылып турарынга холбаштыр Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын чыылдырган деп, моон мурнунда дыңнаткан болгай. Израильдиң ужар чүүлүнүң иордан Ас-Салт суурну араатанзыг бомбалаанының түңнелинде хамааты чоннуң аразындан, хамыктың мурнунда кырганнарның, херээженнерниң болгаш уругларның ортузунда хөй кижилер айыылга таварышкан. Израиль дайынзырактар америк империалистерниң үлегерин эдергеш, өрт үндүрер бомбаларны ажыглаан.

Тель-Авивтиң экстремистериниң араб Чөөн чүкте чепсектиг чөңгээлерни катап-катап кылып, израиль шериглерниң араб девискээрлерни эжелевишаан турарынга делегейниң тайбыңга ынак бүгү улустары ханызы-биле килеңнээн.

Бодунуң эрткен чылда халдаашкынының түңнелдерин быжыглап алырынче болгаш Чоокку Чөөн чүктүң девискээрлерин АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң дузазы-биле эжелеп алырынче чүткүл салып турар Тель-Авив чазааның дүржок политиказын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралдарының үезинде хөй күрүнелерниң төлээлекчилери чылча шавар шүгүмчүлелге таварыштырган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң израиль шериглерни эжелеткен араб девискээрлерден үндүрерин болгаш чоокку-чөөн чүк кризизин политиктиг арга-биле таарыштыр шиитпирлээрин негээн, 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген резолюциязын күүседиринден Израиль чогум-на ындыг чүткүлдүүнүң ужурунда ойталап турар. КАР, өскедаа араб күрүнелер таарымчалыг ындыг шиитпир үндүрериниң эрге-ажыынга дүүштүр чаагай тура-соруун илергейлээн турбуже, Вашингтоннуң деткимчезин ажыглап турар Израильдиң чагырыкчы дээди бөлүү ол тура-сорукка дерзии удурланып турар.

Америк политиктер халдакчыны болгаш халдаашкынның айыылынга таварышканнарны бир демей көөр деп оралдажып турар. Олар араб чоннуң израиль эжелекчилерге чепсектиг удурланыышкынның чөптүг хемчеглерин ап турарын израиль ужар чүүлдүң тайбың араб хоорай, суурларны араатанзыг бомбалап турары-биле деңнээр чүткүлдүг. Ынчалзажок кайыдаа улустуң хосталга демиселин чорудар эргелиин кым-даа хоруп шыдавас. Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде удурланыышкын шимчээшкини хүннүң-не улам күштелип турар. Израиль эжелекчилерге удур демисежирин арабтар Иорданның барыын талакы эриинде, Синай чартык ортулукта, Газада, Иерусалимде күштелдирген. Эжелеткен девискээрлерни хостаары дээш араб улустарның чөптүг демиселин Тель-Авивтиң чагырыкчылары дайынзырак кандыгдаа дерзиилелдер-биле боогдап шыдавас.

КНО-нуң Чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи Гуннар Ярринг Чоокку Чөөн чүкке политиктиг сүмележиишкиннерин мындаа чаа катап эгелээн. Ол сүмележиишкиннер Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ноябрь 22-де үндүрген резолюциязын амыдыралга боттандырар сорулгалыг. Каттышкан Нациялар организациязы Израильдиң араб чурттарда дайынзырак үүлгедиглерин соксадыр болгаш Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузар эң шиитпирлиг хемчеглерни ап шыдаар болгаш алыр ужурлугдаа.

Ф. СЕЙФУЛЬ-МУЛЮКОВ.
(СЭТА).

Революцияның национал составы тургустунган

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Браззавильдиң хоорай чагыргазының бажыңынга Революцияның Национал Чөвүлелиниң болгаш оон күүсекчи органы — директорияның кежигүннерин чарлап дыңнадырының ёзулалы болган. Революцияның Национал Чөвүлелиниң составында 41 кижи бактаан кирген. Директорияга капитан М. Нгуаби (РНЧ-ниң даргазы), Диаварра (бирги оралакчы дарга) болгаш оон-даа өске элээн хөй кежигүннер соңгуттуруп кирген. Президент А. Массамба-Деба директорияның кежигүнү хүлээлгелиг. Ёзулалга капитан А. Рауль чаа конституция чарлаттынгыже күрүнениң албан черлериниң ажыл-чорудулгазын таарыштырар «Кол актыны» номчуп дыңнаткан. Август 14-те хүлээп алдынган ол акт онзалап айыткан чүүлдерден ангыда, 1963 чылдың конституциязын күш чок болдурган. Революцияның Национал Чөвүлели күрүнениң чаа дээди албан черлериниң тургустунарынга чедир революцияның болгаш чурттуң дээди органы болур деп, «Кол актыда» чугаалаан. «Кол акт» чаа конституцияның тургустунарыбиле чергелештир күш чок болган турар.

Ёзулалдың түңнелинде капитан М. Нгуаби (РНЧ-ниң даргазы) болгаш президент А. Массамба-Деба олар сөс алган.

Испанияда шаажылап өлүрер чурум тургустунган

ЛОНДОН. Ылаңгыя франкочу ёзу-чурумга удур, соңгу талакы можуларда илден күштелген демиселди базарынче чүткүл салгаш, испан чазак дүржок дерзиилелдер кылыр хемчеглер ап турар апарган. Рейтер агентилелдиң корреспондентизинин Мадридтен дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Франконуң чазаа «дээрбечи болгаш өлүрүкчү херектер үүлгедиринге удур угланган», 1960 чылда үндүрген хоойлузун каш-ла чыл мурнунда күш чок болдурган хирезинде-ле, ол хоойлузун катап тургускаш, чамдык черлерге дайын байдалын болгаш шаажылап өлүрер чурумну тургускан. «Шериг үймээни» үндүрер деп турган кылдыр кымны-даа шериг суду алалаар болза, ону шаажылап өлүрер ийикпе кара-бажыңнап хоругдаар деп, ол хоойлуда айыткан. Ынчалдыр доктаатканы «меге ийикпе өжегээр дамчыыр чугаалар» тарадырларга безиң хамааржыр болганда, канчалдыр-даа ажыглаттынар апаар.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизинин дыңнатканындан билдинип турарын ёзугаар алырга, испан чазактың алган ол чаа хемчээ хамыктың мурнунда Испанияның баск чон чурттаан можуларынга удур угланган, ол черлерде дүржок төп эрге-чагыргага чоннуң килеңнээни хүннүң-не улам күштелип турар. (СЭТА).

Эки ажылдыг садыгжылар

Кызыл садыгның четкилери чартык чылда 15800 муң рубльдиң барааннарын садып саарар тургаш, херек кырынга 16313 муң рубльге саткан болгаш планын 103,2 хууга күүсеткен. А июльдуң планы 102,9 хуу күүсеттинген.

№ 9 магазин (эргелекчизи К. Князева), № 1 үлетпүр барааннар садыының идик салбыры (бригадири Л. Филиппова), № 22 аъш-чем магазини (эргелекчизи К. Негуляева), № 38 магазинде садыгжылар Н. Леляк, Е. Божко оларның коллективтериниң эки ажылын мактаан.

С. ТАМЧАЙ.

Шеф-биле

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери эрткен неделяның сөөлгү үш хүнүнде «Тээли» совхозтуң хойжулары Монгуш Балган, Иргит Содунам, Маадыр-оол Мукаайлы оларга дузалажып, шеф организастааш, хол кадыыры-биле 50 тонна сигенни кескеш, сараттап берген. Улуг үүле бүдүрүп бергени дээш кадарчылар четтиргенин шефчилерге илергейлээннер.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырының ажылчыннары эрткен неделяда үш хүн шефчилерниң дузаламчызы-биле 80 тонна сигенни бөлүп сараттап алганнар. Шефти совхозта партком секретары Амбаржи, Көк-Чыраа кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы Самбуга олар организастап удурткан.

Үш хүннүң шефтээшкининге хүннүң 48 кижи үргүлчү ажылдаан. Кедээ Советтиң шугуму-биле 22 кижи, совхозтуң конторазының болгаш машинатрактор мастерскаязының ажылдакчыларындан 26 кижи шеф ажылынга киришкеш, хөй ажылды бүдүрүшкеннер. Кедээ Советтиң күүскомунуң Доржукай удурткан звенозу үш хүн 30 тонна, совхозтуң ажылдакчыларының Иванов биле Кузьминге удурткан звенолары 50 тонна сигенни бөлүп сараттаан. Звенолар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи кедээ Советтиң күүскомунуң коллективи болган.

О. ТАВАА.

Иван ДАНИЛОВ, якут чогаалчы

УЗУН НАЗЫЛААРЫ

Сантай ирей дүнеки аңнаашкындан кымны-даа мурнай ээп келген. Изиг-демирни чырыдыр одааш, доңгууда шай хайындырып каан. Аңчылар бажыңчыгажынга келген дораан-на, ирейниң дүлүп кааны күш эъдин чикри-биле столга олуруптувус.

Сантай ирей амданныг кас эъдин бистиң мурнувуска салбышаан сергек чугаалады:

— Аа, ашак мен аныяктардан артык олчалыг болганым ол ышкажыл. Ынчалза-даа муңгараваңар. А силерге ынакшыл шуут-ла аайлажып келир. Эки кыстардан кадайланып алыңар. Аас-кежиктиг, чараш ажы-төлдүг болур силер. Аңнааш олча-омактыг болур силер. Шупту-ла чүве бодунуң үешаанда аайлажып бүдер апаар. Оран-таңды байлактыг болганда, аныяк кижиге олча-омакдаа көвүдээр.

Ашак бодунуң эрес чаңы, чугаа-сооду-биле бисти кайгадыпкан, а бис олче ынакшылдың, чоргааралдың оттары кыптыккан карактарывыс-биле көрүп ордувус.

— Харыңар каш апарганыл, ирем?—деп, оон айтырдым.

— Кара бажым көгергиже дээр чүс ийи кышты көрүп, чурттап эрткен кижи-дир мен—деп, ирей харыылааш, чугаазын уламчылады:—Бургангадаа, кадыкшылымга-даа хомудалым, химирелим чок. Ам-даа үр чурттап, узун назы назылаарымны бурган меңээ хайырлаар ыйнаан.

— Чүс ийи хар харлап, олчаомаа хөй аңчы болуру кайгамчык-ла-дыр аа!

— Чүс ийи хар ындыг-ла узун назы эвес-тир. Кижи чүстен ыракта хөй чыл чурттап болур. Алдан харлыг эрни назынның хып дээн үезинде кижи-дир кылдыр санап турары бисте анаа эвес деп билиңер.

Ол ирей чаагай чыттыг кас эъдин аажок амданнанып чип олурду. Узун назылаашкын дугайында эртемниң чамдык ажылдары сагыжымга база кирип келди.

Кижи 150 хар чурттап болур деп чүвени сураглыг орус эртемден Мечников болгаш совет академик Богомолец олар бадыткаан. Кижиниң чүс хар четпейн олүп каары электен болур олум-дур деп физиолог Тарханов санаан.

Осетин кадай Тойсе Абзизе 180 хар чурттаан, азербайджан Махмуд Айвазов —152, абхаз Егор Короев —156 хар чурттаан.

Узун назылыглар чуртталгазының сөөлгү хүннеринге чедир-ле ажыл-ишчи болуп, угаан-бодалы безин баксыраваан болгулаар. Казах улустуң чүс харлыг шүлүкчү ыраажызы Джамбул бодунуң чогаадыкчы ажылын үргүлчүлеп турган, академик Павлов 86 харлыында физиологтарның бүгү-делегей конгрезин удуртуп турган.

1959 чылдың январь 1-ге чедир Совет Эвилелинде 100 хардан өрү назылыг 21708 кижи бар дээрзи бистиң чуртка чоруткан чизеден тодараттынган.

Чүс муң кижиге онааштыр ССРЭ-де 6, АКШ-та—1,5 Англияда—0,6, Францияда —0,7, Японияда—0,1 узун назылыглар онаажып турар.

Якут АССР-де—32 кижи! Узун назылыг кижилериниң хөйүнүң талазы-биле Якутия бистиң чуртта ийиги черни ээлеп турар. Бирги черде Кавказ.

Якутия болгаш Кавказ. Бо ийиниң аразында ылгал дыка улуг. Якутия дээрге хат-шуурганныг, эң-не соок-дошкун агаар-бойдустуг оран-дыр. Кавказ дээрге кыжы кыска, аажок чылыг, хүннээректиг, мөңге ногаан үнүштерлиг черниң дываажаңы-дыр.

— Кижиниң узун назы назылаарының чажыды чогум чүдел? Ол дугайын канчаар бодап турар силер, ирем? Эртемденнер болгаш эмчилер бо дугайын чүүл-бүрү кылдыр тайылбырлап турар боор чүведир: аъш-чемниң шынарындан, амдан-хоолулуундан, амыдырал-чуртталганың байдалындан, арыг агаардан хамааржыр. Оларның кайызы-даа бөдүүнүбиле шын-на чугаалап турардыр. Ынчалза-даа билдингир болгаш дорт бадыткаптар харыы ам-даа чок.

— Кижилер ону янзы-бүрү тайылбырлап турар чүве болза, ол дугайы шынныг бадыткалдардан ам-даа ырак ышкажыл—деп, Сантай ирей харыылааш, эриннерин чапыйтып хүлүмзүргеш:—Кавказтың кижилери чүге узун назылыг болуп турарыл дээрзин билбес мен,— аңаа чорбаан мен. Ынчалза-даа бо черниң узун назынныгларының дугайы мындыг чүве: мында кижилер өөрүп билир-дир ийин—дидир.

Аңчы аң өлүрүп алыр — ол өөрүшкү! Песеп дилги тудуп алган-дыр—өөрүшкү! Аңчыны арга-арыгның шыпшыңы, боо даажы, хову-шөлдерниң арыг агаары, соок кыш, изиг чай, хүлүмзүрээн час, алдын күс, бүгү бойдус өөртүп турар.

Аңчының сагыш-сеткили болгаш арын-нүүрү арыг-чаагай. Ол ак сеткилдиг болгаш эки мөзү-шынарлыг, чер-делегейже кайгап магадаан болгаш ынакшыл хайныккан карактары-биле көрүп турар. Ол амыдыралды бичин уруг ышкаш кайгап, өөрүп магадап чоруур.

Хөглүг кижи — узун назыны назылаар. Ийе, шак-ла ындыг ийин!

— Шынап-ла шак ындыг болур чүве эвеспе оң — дигеш, оон ыңай чугаазын уламчылады:—Силерге бүзүрээр мен. Ынчалза-даа кижиниң узун назы назылаарының чылдагаанын эртемденнер бир эвес мынчандыр... тайылбырлаар болза каттырынчыг болур.

Сантай ирей столундан кымны-даа мурнай туруп келгеш мынча дей-дир:

— Янзы-бүрү кылдыр чугаалап-ла турарлар: эртемденнер эртем ёзузу-биле, мен ышкаш бөдүүн кижилер бөдүүнү-биле аан. Бир эвес кандыг-бир шынгыы эртемден кижи мээң бо тайылбырлаашкынымның кененинге хүлүмзүрей бээр болза — аңаа харын ажыктыг болур. Узун назылаар!

Бистиң шуптувустуң хөглүг каткывыстан эрги бажыңчыгаш шимчеп турган ышкаш болду. Бистер бар шаавыс-биле хөглүг болгаш ындынныг-ла каттырыштывыс.

Харын-даа эртенги хүннүң хана тиглеринден бакылап келгилээн алдыннанчак херелдери безин каттыржып турдулар.

ПЕНТАГОННУҢ УДУРТУКЧУЗУ БОМБАЛААШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР ДЭЭН

ВАШИНГТОН. АКШ-тың камгалал министри Кларк Клиффорд Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарындан АКШ-тың чазааның ойталаваанын парлалга конференциязынга катап бадыткаан. Вашингтон удуртукчуларының кемниг политиканы соксадырын күзевейн, «ВДР-ниң дужүп бериишкиннер» кылырын чедип алыр дээш оралдажыышкыннар кылырынче биеэки-ле олчаан хөй чүткүл салып турары оортан билдинген.

Пентагоннуң удуртукчузу Мурнуу Вьетнамда америк шериглериниң санын бадылаттынган деңнелинге чедир 549500 кижи болдурарын АКШ-тың күзеп турарын чарлаан. Эрткен неделяда Мурнуу Вьетнамче база 5000 америк солдаттарны чоруткан. (СЭТА).

АМЕРИКАДА ЭРГЕ-ШӨЛЭЭ. Канаданың «Телеграм» солунундан алган шоодуглуг чурук.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Спорт

Кызымак спортчу

Мөчек-мөчек шыгганнарлыг кижи ортүзу четкелек назылыг кижи найысылалга болгаш назы, байырлал хүнеринде бо-ла хүрежи бергеш турарын тыва кижилер эки билирлер. Бо дээрге тывашын хөочүн мөгелериниң бирээзи, ыраккы Бай-Тайга районунда «Урожай» спорт нинтилелиниң даргалы Хомушку Киров тур. Күш-культура Хомушкуну дажыттырган, од турникке түттүнүп, чадаг чарышка маннап, эртенги физзарыкка кылын турда эрес-ле. Хомушку Киров ыракты чөөн чүк болгаш Сибирь улустарының национал спартакиадазы тургустунуң келгенден-не Тывашын спортчу адын тыва, бүрат хүрештерге багай эвес камгалап келген. Кызымак спортчу бо чылын Сибирь болгаш ыракты чөөн чүк улустарының тыва хүрешке чиик денизинге чемпиону Оюржак Кара-Кат, республиканың беден эвес аныяк мөге Түлүш Ужарооп, Николай Садчак болгаш өскелерин-даа хөочүн мөге спортчу оруукче дидимээ-биле кижирген. Тывашын хөочүн мөгелериниң бирээзи Хомушку Киров—улуг башкы Ленининниң 100 чыл болур хүнүнге өөрүнчүг белек кылдыр аныяктарлыг спортче хаара түдүп, бодунуң спортчу мергежилин оларга дамчыдар дээш улам кызымак ажыыдаар дээрбин бүзүредиг чүүзалап болур.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Спорт дугайында бодалдар

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Ажылчын, албан-хаакчыларның хөй нурузуу ийи дыштаныр хүнүүр неделяже шилчээн соонда спортту массалыы-биле калбарыштырга таарымчалыг-байдал тургустунган. Спорт дээрге дыштанылга, кадыкшыл болгаш бижиг тура-соруукка дадыктырар кайгамчык солуун көрүлде-дир. Шак ындыг үткээ-биле алыр болза, спорт бистиң республиканда, эң улаштыг республика төвүнде, үениң негелдези-биле дүүшкей турар чамдык четпестер бар.

Орай-даа бол, республиканың лыжа база хөкпей маргылдааларын эрттиргенин сактып көрөзүлер: бо чылын үк маргылдаларны «Элегес» совхозта база эки команда бар. Мырыңай чоокта чаа бистиң «Динамо-вус» Кемерово обласпың кубогунуң эдилекчизи — Международ-ческ хоорайның «Мотор» командазын удуп алгаш өөрүнүр. Сиге «Вымпел» деп шыпрак команда тыптып келген. Бүт-бөмбүүнүң талазы-биле республиканың барган чери дээш симнарны, Тыпсы хемниг базымнда Тожунуг эге тайгаларын, Төрээн Тывавыстың бистиң долганган делгеммерин эргий көрүп турда өөреникчилерминиң арказында өөрүшкү, каткыхот, изиг-изиг чугаалар ораннаделегеге сыңыышпайн тургаш мыкаш болду. Оидум тайгазындан Тапсы хемче Биче-Эгилир, Улуг-Эгилир деп хемнер чаржып баткан. Биче-Эгилиринг базымга хонгаш кадыг-берге, кадыр оруктарны, шыргай аъттаганы эртип келген оруувус үүнче улуг чоргаарал-биле хая корүүн байырлашкан, Улуг-Эгилиринг тодa көзүлеге кокла оруу-биле Тапсы хайы сеп дээш бадыттывыс. Хемниң эриинге кирип, кудайже сундуун үнген кайгамчык үзүк аъттарны, шивилерни магадап, каттап, балыктап. терең эзремиерге эштип, эки-ле дыштанып хонган бис. Дараазында дүннерде Чөрби таварып, Кызылга чедер оруувусту уламчылаар бис.

Спорттуң, дыштанылганың база үнер эң солун, массалыг хевири—туризм бистиң республикада даажок сайгыарган.

Бо чылын республиканың аныяк туристер станцизынга Ленинчи комсомолдуун 50 чыл ооңга турасказаткан аныяк туристериниң ийи походун удуртуп оолдар, уруглар Кызылдың № 2 ортумак школазының 7-ги классчымары-дыр. Оларның арказында эң эки өөредилгелиг, бижыг сагыыга-чүрүмүүг өөренакчылар Зоя Саядан, Артём Чадамба, Сережа Сат, Таня Содунам, Вася Мөчек, Люда Сержи болгаш өскелер-даа бар.

Спорт дугайында бодалдар

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Ынчалза-даа үстүүде айыткывымыс од чедишкинниер дээш «уралаары» эм-даа эрте.

Бистиң бүт-бомбүүлүүривистиң кошкак оюнуң мергежилдиг тренерлериң чогу-биле база тайылбырлаар херек. Белеткелдер болуп турза-даа, ооң шынары куду, бистиң ойнакчыларывыс техника талазы-биле өскелерге хоорайларның ойнакчыларындан дыка куду дээрзин оюн бүрүзүүдеп-не көстүп турган. Эң ылаңгыя ол дугайын «Динамо» биле «Моторнуң» ужуражыкшылыкшыл көрүн болуп турду.

Ынчангаш республикаже бүтбомбүүнүң талазы-биле бедик мергежилгит оода бир тренерни чалап алыр аргазын бодаза кандыгыл? Элээн каш чыл мурнунда «Спартак» командазы РСФСР-ниң кубогу дээш дыка шыырак ойнап турганын утпаан болгаш бис. Ынчан «Спартактың» бүт-бомбүүчүлериң спорт мастери белеткеп, удуртуп турган болгай. Оон аңгыда аныяктарның болгаш бичии оолдарның дыңгыжыр журналист Д. Бегзи «Шын» солунга тодаргай бижээн.

Бистиң стадионнарывыс радиожуулчулга. Ынчалза-даа ооң ажыллап турары база четпес. Чяжээлээрге, бүт-бомбүүнүң талазы-биле мырыңай чоокта чаа эртекен маргылдаага Кемерово обласпың командазы «Моторнуң» спортчу хамдарының база оон ойнакчыларының дүгайын радиога чугаалап база тыптырын келгизээн. Моогге ат тыпсыры дээрге тыва улустуң шаандан бээр чанчылы-биле. Оол атты тыпсырда эң-не төлептигелерге тыпсып турган. Бир эвес бистиң мөгелер спортчу иазылыг болгаш мөге шыырак болуур болза, ынчан айда чогуур атты тыпсын болур. Хүреш талазы-биле Тыва АССР-ниң спорт мастери деп атты доктаадын, ону тыпсыр болза база солун. Якут АССР-де ыңдыг ат бар мшыкээм! Амгы уеде Кызылда ийи стадион бар. Кол стадионувус «Совет Тываның беш чылы» стадион «дыштанга-да» ам ийи чыл болуп турар. Төнмес, доозулбас сеп-телге кажан доогтуу бөлүнгинеривис бар. Ынчалза-даа четкестер ында чок деп болбас. Оол дугайын ээп Д. Бегзи «Шынга» база бижип, үнелиг санаа шүгүмүүлелди берген. Бисте чемпион атты тыпсып турганы чүрүмүүдар болза эки деп бодаар мен. Бодап көөрге мал тоста болур маргылдаа базаэ республика чемпиону деп ат дээш эртер, ооң тиилекчизин республика чемпиону деп чарлаар, а иазылымда болур маргылдаага база кирбес. Мен бөлүлаарыма иазылыда болур маргылдааның тиилекчизин ол чылда республика чемпиону деп чарлаар болза эки.

Хүрешке дөргүа-төрөл, чергурт деп чүүлдү, тодаргайзарга бирээзин өскезинге аңаа-ээ дүжүп бээрэ шын эвес деп чугаалап турганзыга-ла, ол чоруук ам-даа үргүлүжевишаан. Оон тодаргай чижээ август 10-да күш-культуржулар дүүнүре эртирген хүрештен көзүлген. Оон аңгыда мөгелерге аттар тыпсыр дугайында чугаалар база тыптын келгизээн. Мөгете ат тыпсыры дээрге тыва улустуң шаандан бээр чанчылы-биле Тыва АССР-ниң спорт мастери деп атты доктаадын, ону тыпсыр болза база солун. Якут АССР-де ыңдыг ат бар мшыкээм! Амгы уеде Кызылда ийи стадион бар. Кол стадионувус «Совет Тываның беш чылы» стадион «дыштанга-да» ам ийи чыл болуп турар. Төнмес, доозулбас сеп-телге кажан доогтуу бөлүнгинеривис бар. Ынчалза-даа четкестер ында чок деп болбас. Оол дугайын ээп Д. Бегзи «Шынга» база бижип, үнелиг санаа шүгүмүүлелди берген. Бисте чемпион атты тыпсып турганы чүрүмүүдар болза эки деп бодаар мен. Бодап көөрге мал тоста болур маргылдаага база кирбес. Мен бөлүлаарыма иазылыда болур маргылдааның тиилекчизин ол чылда республика чемпиону деп чарлаар болза эки.

Хүрешке дөргүа-төрөл, чергурт деп чүүлдү, тодаргайзарга бирээзин өскезинге аңаа-ээ дүжүп бээрэ шын эвес деп чугаалап турганзыга-ла, ол чоруук ам-даа үргүлүжевишаан. Оон тодаргай чижээ август 10-да күш-культуржулар дүүнүре эртирген хүрештен көзүлген. Оон аңгыда мөгелерге аттар тыпсыр дугайында чугаалар база тыптын келгизээн. Мөгете ат тыпсыры дээрге тыва улустуң шаандан бээр чанчылы-биле. Оол аттың тыпсыда эң-не төлептигелерге тыпсып турган. Бир эвес бистиң мөгелер спортчу иазылыг болгаш мөге шыырак болуур болза, ынчан айда чогуур аттың тыпсын болур. Хүреш талазы-биле Тыва АССР-ниң спорт мастери деп атты доктаадын, ону тыпсыр болза база солун. Якут АССР-де ыңдыг ат бар мшыкээм! Амгы уеде Кызылда ийи стадион бар. Кол стадионувус «Совет Тываның беш чылы» стадион «дыштанга-да» ам ийи чыл болуп турар. Төнмес, доозулбас сеп-телге кажан доогтуу бөлүнгинеривис бар. Ынчалза-даа четкестер ында чок деп болбас. Оол дугайын ээп Д. Бегзи «Шынга» база бижип, үнелиг санаа шүгүмүүлелди берген. Бисте чемпион атты тыпсып турганы чүрүмүүдар болза эки деп бодаар мен. Бодап көөрге мал тоста болур маргылдаага база кирбес. Мен бөлүлаарыма иазылыда болур маргылдааның тиилекчизин ол

Дүжүттү чаа комбайннар ажаап алыр

Ростсельмаш завод СК-5 («Нива») маркалыг 30 хире чаа комбайнларны шенеп көөр бир бөлүк машиналарны бүдүрүп үндүрген. Тараа ажаап алыр ол чаа агрегатарының шенелдезини эрттирбин турар колхоз, совхозтардан кээп турар медзелерни ёзугаар алырга, оларны механизаторлар ажаок үнелеп турар.

«Нивазының» ажыл-ижинин бүдүүлүүр оон өгбезе СК-4 комбайнындан 25-30 хуу бедик. Комбайн бир секундада-ла беш килограмм тараа массазын сайгарып ажылдаар. Машиназының даштыкы кластаглазын эжиктеткен. Оон дашкаар сундуунаң белдирдери чок, дамчыдыгалар «системазы халыптыг. Кабиназы мунгаш, дашкаар көөр тайгазарал чергелери делгем болгаш агаар арыгдаар дериглерлиг, ынчангаш башкарыкчының ажыдаарынга таарымчалыг.

«Нивазының» кодээ ажыл-агыйының машина тудушкунунуң Донда-Ростовта эң улуг — Ростсельмаш заводу келир чылын бүдүүр-үүн эгелеп бээр.

Сибирь хөвүлариында дүжүт ажаап алыр чаа агрегат база тургустунуп турар. Ийи барабанныг чаа комбайнның ады «Сибиряк» болган. Кылыр ажылының бүдүүгүрүнүн болгаш дүжүүнүн таарымчалыының талазы-биле ук машина «Нива»-биле демей кылдыр сагындырар. Бир секундада-ла база беш килограмм тараа массазын сайгарып ажылдаар. Оон кабиназы таарымчалыг. «Сибиряк» ам шуут бүдүүгүнүн эгелей берген. Красноярскинин комбайнар бүдүүрер заводу бо чылын беш муң ыңдыг машиналарны бүдүүрүп үндүрер.

Татьяна ДУДКИНА.
(ПМА).

Тайга-сыннарны ажыр

Ондум хемниг бойдус чуруумалының чаваш, байын магадап хонгаш, даартазында геологтарга ужуражы берлиннс. Тайга-сыннарга торулбас, чернің казар байлаан шинчилеп чоруур мөгаг биледес кижилер уругларга чагыг сөзүн берип, хей-аът киирип турганнар. Турист бүргүзүнге эргежок чугула орук үглакчызы компас биле картанын дузазы чүк тып алыры, «тайга номун номчуурунуң» баштайгы билигилери-биле танывысын ап чордуусуг. Ай-меннің, куштарның истерин, чыдыынарын таныш, чамдыкта оларның бараазының көрүп, аъргаа замыганарының амыдыралының дугайын чугаалажып, көргеп, билгеп чүүлдүүстү демделгелге бижин ап чораан бис.

Туристи аян-чорууруустуң оруу орту ажыл, Ондумуңуң бажынга үнүп келген бис. Карракка көстүр, көзүлбес кылдыр талыйтыр улажып чоруй барган сынарны, Тыпсы хемниг базымда Тожунуг эге тайгаларын, Төрээн Тывавыстың бистиң долганган делгеммерин эргий көрүп турда өөреникчилерминиң арказында өөрүшкү, каткыхот, изиг-изиг чугаалар оран делегеге сыңыышпайн тургаш мыкаш болду. Ондум тайгазындан Тапсы хемче Биче-Эгилир, Улуг-Эгилир деп хемнер чаржып баткан. Биче-Эгилиринг базымга хонгаш кадыг-берге, кадыр оруктарны, шыргай аъттаганы эртип келген оруувус үүнче улуг чоргаарал-биле хая корүүн байырлашкан, Улуг-Эгилиринг тодa көзүлеге кокла оруу-биле Тапсы хайы сеп дээш бадыттывыс. Хемниң эриинге кирип, кудайже сундуун үнген кайгамчык үзүк аъттарны, шивилерни магадап, каттап, балыктап. терең эзремиерге эштип, эки-ле дыштанып хонган бис. Дараазында дүннерде Чөрби таварып, Кызылга чедер оруувусту уламчылаар бис.

Бо туризм походка Кызылдың № 2 школазының аныяк туристери, бергелерден кортпас, эрестиг болган шыдамыккай чоруун көргүскен. Поход үезинде ниятя чуруум сагыыс, организас чок чоруктар болбаан, харын-даа уруглардың найыралы, Төрээн чуртуңга ынакшыл бымыгын, хөйну көрүп, билип алганнар. Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ооңга турасказаткан чаа туризчи маршрутту тиилеп эрткени оларга эргим болгаш уттуындурбас сактышкыны бөлүп артар.

ХӨНДЕРГЕЙ БАШТАП ШЕМИ ЧЕДИР

Көгү-шыгы хөлбеңейиин чыдар Хөндергейниң бажы-биле серяин чайлагларлыг Шеми бажында чаа туризчи маршрутту ажыдым, база бир уттуындурбас, солун походту доозаан бис. Чайның иң-не магалыг үезин, июль айның ортан ажыл турда Хөндергей сүргүлээ үнүпкен бис. Хөндергей дээрге — шаг-шаандан чүгле Тываның чону эвес, Моолдан, Кыдаттан келгилээн аян-чоруккуларның, садыгжыларының, аг-шериниң Таңды сынын ажыр аргыжын чорааны улуг оруктуг хем. Ынчангаш чүрттүү тоогузуңге хамаарышкан солун черлерни таварып орткылээрин бодаан кээрге черле солун турган. Бо туризчи походка Кызылдың № 11 школазының 7-ги классчылары киришкен. Олар эрткен чылдың чайынында Чаргы даалче походту кыпган, кыдаштаар таазы-биле шыламык, дадыгыңкацналган, чүрүмнүг коллектив.

Хөндергейден үнеринге мурнунда ол чер чүрттүг улуг наызыг коммунистер Моңгуш Бөчүүз болгаш Моңгуш Бора-Хоо олар-биле ужуражкан, черниң тоогузуңге хамаарышкан хөй солун чүүлдерни бижип алдывыс. Шаанда черниң адын улус Хөндергей дивес, а улуг оруктуг болгаш шуушкан чон үзүлбес хем боорга Хөлээзэзиниг деп адаа тургазын билип алдывыс. Олар аныяк туристерге Ада-чүрттүң дайынынга

Республиканың дүлей болгаш дыңнаары кошкак уруглар өөренир школа-интернады үк школага өөредилге сентябрь 2-де эгелээрин ада-иелерге дыңнадың тур. Дыңнаары кошкак уруглар өөренир класстар школада ажыттынган.

Белеткел класынга 6 харлыг уруглары хүлээп алыр. Белеткел класынга өөренир уруглар-ны — август 25-те, 1—11 классларга өөренирлерни — август 30-де школага ыкпээр. Школага өөренир кижи бүрүзү кадыынын байдалының дугайында шыныымалдыг болуру чугула.

ШКОЛАНЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫ.

Тываның ном үндүрер черинин өөредилге номнарының улуг редактору

Очур-оол Бораховвич МОНГУШТУҢ

ооал-ондакка таварыжын, адектен мөчээнин ном үндүрер черинин дирекциязы, партия болгаш профбилел организациялары дыңнадыр, оон адазынга, акы-дүүмазынга, дергул-төредиргиге хаяы кажыыдалын илередип тур.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыныды 10, «Малиновкага болган кууда» 2, «База катап маанышкы дугаймында» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Голопагаз» 10, 12, «Фантомас» Скотланд-Ярдыдыга удур» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Суксалашы» 2.30, 4.30, «Кыстар» 6.30, «Спартак» (1-ги, 2-ги сериялары) 8.30 шактарда.

Республиканың киноэкраннарынга удавас

«Шит болган хылыш». Бирги фильм «Боду болур эргези чок» деп уран-чечен кино үнүп эгелээр.

ЫТТАР КӨРҮЛДЕЗИ

Воскресеньеде Гастелло аттыг паркка эң эки аңчы ыттарның көрүлдези болган. Көрүлде үезинде ыттарны үш бөлүкке — 8 айдан 1,5 харга чедир, 1,5 айлыыдан 2,5 харга чедир ба-за оон өрү назылыг болукке үскен.

Аңаа чаңыс удза эвес аң назын, куштаан 37 эрес-кашпалгай ыттар кириишкен.

Бирги болуктуң аныяк ыттарындан Б. Кочнеатуп «Кара-ай» деп ыды бирги черни, Г. Мартемьяновтуң «Барс» деп ыды ийиги черни, Л. Савинцевтиң «Саяны» ушку черни алгаш, дипломнар болгаш өртектиг барааннар-биле шаңналганнар. Ындыг янзылыг шаңналдарны өске арткан болуктериниң ыттарының эзлери алган. Ылаңгыя ийиги болуктен С. Калбанның «Хэрэ» деп ыды чаражы шилгедээ дээш бирги черни алган. Үшку болуктен О. Макагаровтуй «Саяны» бирги черни, Н. Сычеатуң «Верный» ийиги черни алган.

Өдүрек, куш аннаар хава ыттардан эштер Махагароватуң 3 харлыг «Кароч, Н. Смирновтуң 5 харлыг «Рэда» деп ыттары бирги черни ап шаңналганнар. Бо чылдың октябрьде анчы ыттарның төөв шенелдезин кылыр.

С. ТАС-ООЛ.

ЧҮРУКТА: Ю. Захватинниң «Чайказының» шаңналды тыптым тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БИРГИ КЛАССЧЫ

Эртем-билиг ажыын ажыт,
Школага кирип аар дээш,
Эртенги-не эрте туруп,
Бүржым оруу шыдавас мен.
Идик-хевим салаг кеткеш,
Сумка, номҗэ бүрүн туткаш,
Ильчиним дөзеп салгаап
Сургуул болуп, чоргаарааар мен.

А. АЛЫМ-ООЛ.

Школамга чылыг сөс

Удавас сентябрь 1-де школаларга чаа өөредилге чылы эгелээр. Мээң өөрүмнүң чоруумым Шагаан-Арыгтың № 2 ортумак школазының өөренакчилери чайгы дыштанылгазый хоглуг эрттиргеп, бүгү өөренакчилерга хүлээп алырынга школа белеп.

Тывага башкай аажыттыыган школаларының бирээзи бо школа туруп келгеп чылдарында чүс-чүс салгакчыларга бижиг билигни берип, оларны күш-ажылга, спортка болгаш паартинга, комсомолга, төрөөн чуртунга деңгээлинге кижилер кылдыр кижиндээп келгеп.

Школаның доозукчуларны болгаш аңаа өөренип чоруан дыка хөй оолдар, кыстар ам көдээ ажыл-агыйның муңгаачылары, эртемдеинер, инженерлер, ужудукчулар, партия, совет органнарының көскү ажылдакчылары апарганнаан. Оларның чижээ бо, Баштайбы доозукчуларның бирээзи Фаина Михайловна Бартан Тываның башкыры керээлеп бээп эртеделеп, педагогика эртемелеринге кандидаты болган. Таңдыла республиканың көдээ ажыл-агый дуржулга станцизының директорунуң эртем талазы-биле ораалчызы Владимир Назын-оол, чогаалчы Кызыл-Эник Кудажи, инженер Чимит-Доржу Ондар, Сарыг-оол Кызыл-ооп, Владимир Маңдышпаа, кезер эмчи Орус-ооп Хөваалыг даап өскелерин-даа адап болур.

Уе школага ажыллаан кызымаккайы-биле чоокчуг, өөренакчилериң хүндүткеин, чоргаарааын чаалап алган башкыларр эвээш эвес. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары Анна Константиновна Соколова, Валентина Ойдуповна Орүс-ооп ол школага чзэрби бээ чыл чедир ажылдап, байлак арга-дуржулгазын өөрүнге дамчыдып келгеп. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ак-кыс Аппак-ооловна Ооюн бай-тал-ган башкы ажылын эгелээн. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Үйнүк Тюлюшовна Дамба ам дооскан школазында дуржулгазыг башкыларның бирээзи.

Күш-культура башкызы М. Н. Колупаевавың амыдыралче биштайгы базымы 24 чыл бурунгаар эгелээн, оон бээр мынчага дээр адаа доктаамал ажылдап келген. Ол дыка хөй өөренакчилерни спортчу оруукче удээп. Хол бомбүүчүзу Седипоол Аранчаа, шыдыраачы Мартемян Менинг-ооп, республиканың хөй удаа чемпионнаан Дедеш-ооп Кыргыс башкызынга өөрүп четтиргенинүң чылыг сөстерин чугаалап чорууп.

Бо школага бистиң өг-бүзевистен чеди кижи өөренип, 8—10 классларны дооскан бис. «Улуг-Хая» совхозтуң Кок-Чыраа салбырында Маадыр не Кызыл-ооп Шаравииниң оң уруглары шупту ол школаны доозуп алган. Мындыг магалыг школага, ында башкыларга ада-иелер, амгы өөренакчилери, доозукчулары болгаш, аңаа өөренип чоруан кижилер, канчан чоргаарланмас боор. Олар школаны кагбаан. Шагаан-Арыгта кандыг-бир херек-кылыг келгеп, шаап-ла школазынга кирип, башкыларынга ужуражырлар.

Удавас эгелээр чаа өөредилге чылы-биле холбаштыр школаның бүгү башкыларынга, ажылчыларынга, өөренакчиларинге байыр чедирбишаан, чаа-чаа чедишкиннерни күзедим.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

редакцияның адресизи: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, тарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кидизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда кидизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый кидизининиң 21-47, үдептүүр кидизининиң 22-64, чагаа, бала совет туругуур кидизиннериниң 21-27, информация кидизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң харыысалчызының типографиязы (Кызыл Шетинкин Кравченко кудумчузу, 1). 1С—01608.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда
үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 21 | СРЕДА | № 196 (7039) | Өртээ 2 көп.

Шахтёрлар байырлалынга уткуштур

Совет дагжылар боттарының байырлалы — Шахтёрлар хүнүнге таварыштыр чаагай үүле бүдүрүп ону уткуурунга белеткенип турар. Чыл планын хуусаазындан бир ай эрте күүседирин хүлээнген «Ленинуголь» трестиң 70 дугаар шахтазының коллективи бо чылын пландан ажыр 50 эшелон хөмүр-дашты берген. «Шахтинскуголь» трестиң үшкү «Тентекская» шахтазының дагжылары пландан ажыр 62 муң тонна хөмүр-дашты каскаш, чылга онааштыр алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Коссиор аттыг бирги шахтада казылданың чаа техниказын чогумчалыг ажыглаары дээш чарыштың эгелекчизи — Сергей Воротниковтуң комплекстиг бригадазы даалгазынга немей 6 муң тонна хөмүр-дашты каскан.

Төлевилеттинген күчү-шыдалдарны хуусаа бетинде шиңгээдип алыры дээш чарыш калбартыр деп саналдаан Сибирь металлургтарының эгелээшкинин шахтёрлар калбаа-биле деткээн. «Социалистиг Донбасс» солун аттыг шахтаның дагжылары пландан ажыр хонук бүрүде 400 тонна хөмүр-даш казып турар. Олар боттарының бүдүрүлге чериниң төлевилеттинген күчү-шыдалын хуусаадан бир чыл эрте чедип алыр деп шиитпирлээн. «Шахтинскуголь» трестиң 12 болгаш 13 дугаар шахталарының дагжылары төлевилеттинген күчү-шыдалдарны база хуусаазындан эрте шиңгээдип алыр деп хүлээлге алган.

Хөмүр-даш үлетпүрү — совет аар үлетпүрүнүң эң улуг адырларының бирээзи, ында барык ийи миллион кижи ажылдап турар. Бистиң чуртувуста хөмүр-даш тывыжы 1913 чылдың дургузунда 29,2 миллион тонна турганындан 1967 чылда 595 миллион тоннага чедир өскен.

Бистиң чуртувус — хөмүр-даш казар комбайнның төрүттүнген черн. ССРЭ хөмүр-даш үлетпүрүнүң механизастаттынган деңнелиниң талазы-биле 1938 чылдан бээр делегейниң бирги черни эзлеп келген. Шахталарны чаа техника-биле дериири үргүлчүлевишаан. Оларның чүс ажылын комплекстиг механизастаашкынче болгаш автоматтыг ажылдаарынче шилчиткен. Ам казылда, арыглаашкын черлеринге хөмүр-даш чедирип бээри, демир-орук вагоннарынга ону чүдүрери ышкаш чымыштыг ажылдар бүрүнү-биле механизастаттынган. Чурт бо чылын олардан 600 миллион тонна хөмүр-дашты алыр. Бо чылдың эгезинден тура шахтёрлар бөгүнге чедир бедик темпилерлиг ажылдап келген, ол сорулганың чедиишкинниг шиитпирлеттинген турарынга олар бүзүрелдиг.

(СЭТА-ның корр).

БАШКЫЛАРНЫҢ АВГУСТ ХУРАЛДАРЫ

Бистиң республикага башкыларның август чөвүлел хуралдары бөгүнден эгелээр. Чаа өөредилге чылының мурнунда башкылар тус-тус район, хоорай аайы-биле чыглып келгеш, ажыл-ижиниң дугайында тодаргай чугаалажыышкынны чорудары эки чаңчыл апарган. Өөредилге эгелээр мурнунда эртип турар ук чугаалажыышкыннар башкылар коллективтериниң мурнунга чаа сорулгаларны салып, четпестерни айтып, канчаар ажылдаза чогуурун тодарадыр.

Чаа, 1968—69 өөредилге чылы онзагай чыл. Бо өөредилге чылының бүдүүзүнде Башкыларның бүгү-эвилел съездизи боол эрткен. Школаның болгаш улус өөредилгезиниң амгы үеде шиитпирлээри негеттинип турар эң чугула айтырыгларын съездиге чугаалашкан. Ооң-биле кады эгелээр деп турар чаа өөредилге чылы В. И. Ленинниң төрүттүнгенден бээр 100 чыл болур юбилейинге уткуштур эртери-биле онзагай.

Август хуралдарының хүн айтырыынга школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын амгы үеде канчаар чорударыл деп башкылар съездизинге көрген айтырыг бирги черге турары чугаажок. Чаа сорулгалар дугайында чугаалаар бетинде чүнү чедип алган бис деп айтырыгга доктаар ужурлуг. 1967—68 өөредилге чылы республиканың школаларынга юбилейжи чарыштарның хөй болганы-биле онзагай. Школачыларны коммунистиг мөзү-шынарга кижизидер талазы-биле ажылдар чоруттунгулаан. Төрээн черин өөренири, хоочун салгалдың кижилериниң чаагай херектери-биле таныжары бистиң школаларывыста элээн нептереңгей апарган.

Эрткен өөредилге чылында 43 школа, 256 класстар, 450 башкы өөредилге-кижизидилге ажылының бедик деңнелин чедип алган. 100 ажыг кижи РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты ап, 182 башкы «улус өөредилгезиниң төргиини» деп херек демдээ-биле шаңнаткылаан. Оларның аразында Д. К. Хомушку (Чөөн-Хемчик), М. И. Чараш-оол (Кызыл), С. И. Иргит (Бай-Тайга), Т. П. Исаева (Таңды), У. Т. Дамба (Улуг-Хем), А. Б. Маскыр (Тес-Хем) дээш аныяк-даа база хөй чылдарда ажылдап келген хоочун-даа башкылар бар. Мурнакчыларның ажылының дуржулгазын нептередири август чөвүлел хуралдарынга боттандырар чугула хемчеглерниң бирээзи ол.

Совет школа ниити билигниң, күш-ажылдың болгаш политехниктиг кылдыр хөгжүп турар болгаш моон соңгаар-даа хөгжүүр ужурлуг дээрзин башкылар съездизи бадыткаан. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин күштүг болдуруп чорудары партия болгаш совет органнарның, улус чырыдыышкынының бүгү ажылдакчыларының мурнунга хөй айтырыгны тургузуп турар. Маңаа чаа школаларны ажыдып, тудуп турарывыс, ажылчын аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин экижидери дээн ышкаш айтырыглар база хамааржыр. Бистиң республикада сес чыл өөредилгезиниң дугайында хөөйлунуң боттанылгазында улуг четпестер бар. Ортумак өөредилгени боттандырып чорударының баазазы болза, сес чыл өөредилгезин боттандырары. 9-ку класска хүлээп алыышкынны калбартыры болур дээрзин утпас ужурлуг бис. Сес чыл өөредилгезин боттандырар талазы-биле эки школалар — Өвүрнүң Саглы, Чөөн-Хемчиктиң Шеми дээш өске-даа коллективтерниң мурнакчы дуржулгазын август хуралдарынга чугаалажыры чугула.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырары дээрге бүгү уругларның ийи чыл немей өөрениринде эвес, кол чүүл уруглар школага чогуур билиглерни болгаш күш-ажылчы чаңчыгыышкынны алырында. Ол бүгү башкыдан хамааржыр. «Бир эвес башкы кошкак, бир эвес ооң бодунуң хууда билии эртемниң хөгжүлдезинден хожудап турар болза, ооң ол кошкак чоруу ооң өөреникчилерин дамчып келир үеже шилчий бээр» дээрзин Башкыларның бүгү-эвилел съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.

Ортумак өөредилгеже-шилчилге-биле чергелештир школа амыдыралында болган чаартылгаларны: чаа программалар ёзугаар башкылаар эртемнер, белеткел класстарынга өөредилге база Кызылдың школаларынга бирги класстарга чаа башкылаашкын дээш өске-даа чүүлдерже онза кичээнгей салза чогуур. Хамаарышкан эртемнерни, класстарны башкылаар эштер методиктиг секцияларның ажылынга эң идепкейлиг киржир ужурлуг. Тус-тус эртемнер аайы-биле методиктиг секцияларның ажылын дуржулгалыг башкыларга дагзып, арга-дуржулга солчулгазын массалыг болдурза чогуур.

В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы уруглар кижизидилгезинге эң-не чырык, эң-не эргим үлегер-чижек. Ынчангаш В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга белеткенип тура, школалар коллективтери кандыг ажылдарны кылып чорударын башкылар боттарының чыыжынга база чугаалажыр. Ленинчи идеяларга кижилерниң чаңгыс эвес салгалы билиглерни өөренип, улуг чаартылгаларга хей-аът кириишкинни ап келген. Баштыңчының «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыын эдерип, ленинчи ёзу-биле ажылдап чурттаар, өөренир деп принцип-биле ажылдап турар, Кызылдың № 7 школазы ышкаш өске-даа коллективтерниң бо талазы-биле чедип алган чедиишкиннери өскелерге үлегер болуру чугула.

Ийи чылчылар, катап олуруушкун, школазын ара каар чоруктар бистиң школаларывыста ам-даа бар. Эрткен өөредилге чылының түңнели-биле алырга, 4852 школачы азы 100 өөреникчиден-не 10 кижи ол-ла клазынга катап олурган. Өөреникчилерниң өөредилгеже чүткүлүнүң кошкаан, чамдык башкыларның чедир ажылдавайн турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Бо болгаш өске-даа айтырыгларга дорт харыыны Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлеринге үндезилээш, август чөвүлел хуралдары бээрин чедип алыр ужурлуг бис.

1968—69 өөредилге чылында республиканың школаларында ажылдап барган аныяк башкыларның ажылынга болгаш амыдырал байдалын таарыштыр тургузарынга дузалаарынче угланган айтырыглар база чугула. Кадрларны бижыглаарындан өөредилге-кижизидилге айтырыы улуу-биле хамааржыр болгай.

Бо чылгы август чөвүлел хуралдары школа амыдыралында өйү келген айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле улуг сүмележилге болбушаан, Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга чугула базым болур ужурлуг.

АНЫЯК ЧОГААЛЧЫЛАР СЕМИНАРЫ

Дүүн, август 20-де, аныяк тыва чогаалчыларның республика семинары эгелээн. Ону ВЛКСМ Тыва обкомунун секретары **Д. Тиинмей** эге сөзү-биле ажыткан.

СЭКП Тыва обкомунун пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи **Г. Ч. Ширшинниң** чечен чогаалдың партийжи болурунун дугайында илеткелин семинарның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Тыва Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы **О. К. Саган-оолдуң** аныяк чогаалчыларның сорулгазының дугайында илеткели болган соонда, эш Сарыг-оол, Пюрбю, Калзан, Даржаа удурткан бөлүктерге үстүп алгаш аныяк чогаалчылар чогаал теориязын сайгарарынче кирген.

Семинар бөгүн ажылын үргүлчүлээр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

ТАРАА КИРИП ЭГЕЛЭЭН

Кызылда сайгарылга баазазының директорунун оралакчызы эш **П. И. Попов**-биле бистин корреспондентивис ужурашкаш, чаа дүжүттүн тараазын хүлээп алыр талазы-биле чүү кылдынганын оон айтырган.

Баазанын складтарынын 60 хире хуузу эрткен чылдын тараазы-биле эзлеттинген болзадаа, 40 муң тонна хире тараны хүлээп алырынга ында белен. Бо чылын 3200 тонна тараа кирер складты тудуп дооскан болгаш ам база ол-ла хире хемчээлдиг 3 складты тудуп турар, олар бо чылдын тараазын хүлээп алырлар.

Улуг хемчээлдиг автомашиналардан тараа хүлээп алыр 25 тоннанын көдүрер машиназын чоокта чаа хүлээп алган, ам ону тургузуп турар. Баазанын складтарынын ажылдакчылары 3 эзлчег-биле ажылдап кирипкен болгаш амдыызында ажылчын күжүнүн талазы-биле чедишпестеп турар чүүл бар, тодаргайлаарга тараа складтарынга ажылдаар 46 кижи ам-даа херек болуп турар.

— Ажылчын күжүнүн ындыг чедишпезин кандыг аргабиле дуглаар бодап турар силер? — деп, эш Поповтан айтырарга:

— Кызыл хоорайның албан, организация черлеринден 120 хире кижини ажылдаары-биле бээр болган чүве — деп, ол харыылап турар.

Сайгарылга баазазынга Каа-Хем районнун «Коммунизмче орук» колхозтан баштайгы тараа кирген, ол артельдин тараазы кургаг болгаш бок чок арыг болган. Ынчаарга «Кок-Тей» совхозтан каш машина тараа кирген. Оларның тараазының 30 хуузу чарбалай кактынып үрелген болган, чүге дээрге комбайннарда таарымча чок чүүлдер барын ол чугаалап турар-дыр, оон ынай тараа кургаг эвес, аажок шык болган (22 хуу чедип турар). Оон-биле кады тараа аразында тараа кудуруу база хөй болган.

Сайгарылга баазазының техниктиг ажылдакчылары четче бар болгаш тараа хүлээп алырынга олар белен. Чижээлээрге, кургадылга мастерлери И. Тукмаков, М. Санькова, оператор А. Цицулино, ажылчын К. Монгуш болгаш өскелер-даа сайгарылга баазазында мурнакчы кижилер ол. Оларның дуржулгазын өскелерге дамчыдып, социалистиг чарышты калбартып тургаш, беш чылдын үшкү чылының дүжүдүн хүлээп алыр талазы-биле онаалгазын чедиишкинниг күүседиринге баазаның ажылдакчылары быжыг бүзүрелдиглер.

(БИСТИҢ КОРР.)

Ажыл-иш хайныккан

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң тараажылары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Олар бо чылдың август 10-да тараа ажаап алыышкынынче массалыг кирген. Чаа дүжүттү ажаап алыры-биле чергелештир сиген, силос мал чемнери белеткээр ажылды база шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Бөгүнге чедир совхозтуң мал чеминиң белеткекчилери 318 га черниң ногаан кукурузазын кескен, азы 1275 тонна ногаан массаны силостаан. База 300 га суланы, 30 га көк-тараана тавычалай кестиргеш, бастырган.

Амгы үеде совхозтуң тараажылары арбай болгаш кызылтас культураларын тавычалай кестирип эгелээн. Дүжүт дээш демисел кидин түлүк. Ажаап алыышкында ажылдап турар механизаторларга болгаш хову турлаанда ажылдап турар тараажыларга ажылдаарынга, чурттаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Ажыл-агыйның тараажылары бо чылын ниитизи-биле 1100 га суланы, 2200 га арбайны, 2300 га кызыл-тасты, 1500 га кукурузаны ажаап алыр болгаш 2000 тонна тараана күрүнеге садар.

Чай кан-халыынныг болзадаа, чайгы, күскү чер аңдарылгазын эрткен чылын эки чорутканының түңнелинде, бо чылгы дүжүттүң байдалы ындыг-ла багай эвес. Совхозтуң тараажылары га бүрүзүнден 7,5 центнерден өрү дүжүттү ажаап алыр арга бар деп санап турар. Ынчангаш совхозта бар дүжүттү чогуур хуусаада, чидириг чок ажаап алыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Совхозтуң дирекциязы, партия, ажылчын комитеттери хову турлагларынга чорудар организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның планнарын бадылааш, хову турлагларында боттандырып турар. Бригада бүрүзүнде партия бөлүктерин тургускан. Хову-турлагларынга беш хонгаш автоклуб, он хонгаш агиткульбригада барып турар графикти тургускан. Ол график херек кырында боттанып турар.

Комбайнер бүрүзү ажаап алыышкын сезонунда 350 гадан эвээш эвес тараана ажаап, күрүне шыгжамырынга урар хүлээлгени алган ажылдап турар. А дуржулгалыг комбайнерлер Александр Москин, Мартан Дажы, Ома Топчаа олар 500 гадан эвээш эвес черниң тараазын ажаап алырын хүлээнгеннер.

Кукурузаның ногаан массазын силоска салыр ажылды совхозтуң Иштин-Хем салбырының мал чеминиң белеткекчилери эки тургускан. Кара-Талда дески үнген кукурузаның сыптарының чамдык черлерде бедик ийи метрден ажып турар. Бюрбю Бас-оол ол бригаданың мурнакчызы. Ол СК-26 деп силос комбайны-биле хүн нормазын доктаамал 130 хуу күүседип келген. Салбырда комсомол организациязының секретары Секпит-оол Хорлуу база шалыпкын ажылдап, аныяктарга эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Социалистиг чарыш механизаторларны хей-аът киирип, ажылды шапкынчыдып турар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери тараана күрүнеге садар болгаш үрезинге урар, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

С. МОНГАЛ.

План күүсеттинген

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбыры мал чеминиң белеткелиниң планын күүсеткеш, немештир амдаа 100 тоннаны белеткээри-биле ажылдап турар. Салбыр 42 тонна будук-бүрү белеткээр планын база ажырган.

Каа-хемчилерде

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Районнуң «Ленинчи орук» колхозу 224 гектар черниң тараазын кезип, гектарга онааштыр 9 центнер дүжүттү алган. «Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары 1726 гектарны кезип, 820 тоннаны урган ийикпе, гектардан 7,5 центнерни ап, күрүнеге чаа дүжүттүн 400 тонна тараазын дужааган.

Дүжүт алыышкыны өске ажыл-агыйларда, ылаңгыя «Октябрь 14 чылы», «Тиипелге», «Кызыл тук» колхозтарда түлүк эгелээн, «Кызыл тук» колхоз (даргазы Ю. Замин), партия организациязы (секретары Г. Якименко) тараажыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, хову турлагларын эки дерээн. Ол колхозтуң тараажылары 548 гектарны кестирип, 262 тоннаны урган, азы гектардан 6 центнер дүжүттү алганнар.

Кириптеринге белен

«Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде, Хемчиктиң суггаттыг ховуларының тараазы чаагай.

Август 19-та совхозтуң бүгү комбайнерлериниң, агрономнарының хуралы болуп эрткен. «Дүжүт ажаап алыышкынын эн кыска хуусаада, организастыг болгаш чидириг чокка чорудар дугайында» айтырыгны олар чугаалашкан. Совхоз бо чылын 4000 гектар тараа культураларын ажаап алыр. Хову турлагларында белеткелдер доозулган. Сүт-Хөлдүн шөлдеринге тараажыларның ажыл-ижи каш-ла хонгаш хайныгып үнер.

Комбайнерлерниң аразынга социалистиг чарыштың түңнелин 5 хонуктап үндүрер. Анаа бирги черни алган тиилекчиге шилчип чоруур кызыл тукту тывыскаш, дараазында беш хонуктун түңнели үнгүже аъш-чемни халас хандырарын, а ийиги болгаш үшкү черни алган эштерге акша шаңналдарын тыпсыр.

Совхозтун мурнакчы комбайнери Монгуш Кожалов 400 гектар черниң дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырын хүлээнгеш, Монгуш Самбууну чарышка кыйгырган. Оон үлегери-биле бүгү комбайнерлер тус-тус хүлээлгелерин ап, эшөөрүн чаржырынче кыйгырган.

БАР-ЛА АРГА-БИЛЕ

Ажыл аайы-биле чорукка чорааш, көдээде ажыл-ишчилерниң кызымак күш-ажылын барык чер болгандан-на эскерип чоруур мен. Ону көргеш, кижиниң чоргаараан сеткили хайныгар.

Бии-Хем районда «Хадың» колхозка чеде бээривиске механизаторлар болгаш колхозчулар мал чеми белеткээр дээш бригадалар болуп алган ажылдап турар болду. Бис Михаил Мыныңоолдуң удуртканы № 2 бригадага душтеки чем үезинде келдивис. Ол бригада Балыктыг-Хөл деп черниң чооккавызында ажылдап тур.

— Сигенниң дүжүдү-даа хирелиг, кестинген гектар арлып-ла турар, а бөлүп кээрге чер албас-тыр. Ынчангаш барла аргаларны, бичии-даа хостуг үени ажыглап тур бис. Ол хиреде-ле эки чер ап шыдавайн тур бис — деп, бригадир чугаалай-дыр.

Бригада 600 тонна сиген белеткээр. Ол ажылды күүседиринге ажыглаар техника — механизастаттынган бир сараат салыкчызы, волокуша, сиген бөлеринге таарыштырган комбайн, подборщик, үш трактор грабли, 5 машиналыг үш трактор, бир аът машиназы, 24 кижи. Күш четчир хире. Ынчалза-даа сигенниң үнүжү багай болганда өске аргаларны база ажыглаар ужурлуг. Ылаңгыя ыяш аразында терең сигенниг черлерден хол-биле сиген кезерин организаставаан, аңаа кижи күжү чедишпейн турар деп бригадир хомудады.

Механизаторлар сиген планын күүседир дээш кызымак ажылдап келген. Оон түңнелинде 600 ажыг гектар шөлдүң сигенин кескеш, оон 270 тонна сигенни бөлүп сараатаан. Мында бир эки чүүл болза, кезилде-биле сараатаашкынның аразын узамдыктырбайн турары. Ол ышкаш, механизаторлар сигенни болдунар-ла шаа-биле чавыс кестирер, бөлерде мажак болдурбас дээш ажылдап келгени оларның сигенин ажаап апкан шөлдерин көөрге-ле илден болду.

Кандыг-даа ажылга шылгарап үнүп, бергелерни ажып эртип шыдаар мурнакчылар турар. Бо бригадада ажылдап турар колхозчу пенсионер Федор Касович Айыыжының (чурукта) дугайын бригадир-даа, оон кады ажылдап турар өөрү-даа хүндүткел-биле чугаалап турарлар. Ф. Айыыжы пенсионер болза-даа, чыл бүрүде мал чеминиң белеткелинге киржип, аъттын сиген кезер машиназын башкаргаш кириптер. Бо чылын база-ла ындыг болган. Ол тракторлар бара албас черлерден арбын сиген кезип, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Сиген кестирикчизи тракторист Александр Ясинниң, сараат салыкчызы Дагба Борбак-оолдуң, сараат өөргалакчылары комсомолчулар Эрес-оол Сотпар-оолдуң, Иван Иргекпеннин, трактор граблинде Юрий Наксылдын кызымак болгаш бедик шынарлыг күш-ажылын мактавас аргажок.

П. ФЕДОРОВ.

С. Феоктистовтуң фотозу.

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалы Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилерин улам-на күш-ажылчы сорук киирген. Дүжүттү чидириг чокка кыска хуусаада ажаап алырын болгаш малга четчир чемни белеткеп алырын артельдин ажыл-ишчилери хүлээнген. Ынчангаш күску хову ажылдарынга школачылар база идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Светлана Дыртык, Светлана Одумачы, Володя Акшонов олар колхозтуң төп шаңында чапсар үезинде.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛУРУ ДЭЭШ

Масса-политиктиг ажыл

Амгы үеде бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн улуг чедиишкиннер-биле уткуур дээш белеткенип турар. Ынчаарга бо дугайында СЭКП ТК-ның чоокта чаа үндүрген доктаалы чон ортузунга масса-политиктиг ажылга удуртулга болдурар улуг документ.

Таңды районнуң партия организациялары чон ортузунга партийжи масса-политиктиг ажылдарны СЭКП-нин XXIII съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузуп, сөөлгү үелерде чамдык ажылдарны чоруткан. Политиктиг ажылдарны күштелдиргени беш чыл планының салган сорулгаларын күүседиринге идигни бергени чугаажок. Чижээ, район чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 145, эттиин — 153, дүктүүн — 154 хуу күүсеткен. Хову-Аксының электростанциязы, райпо коллективтери база эки ажылдаан.

Ам бисте ниитиниң малынга четчир санныг чем-суурну белеткээр база тарааны чидириг чокка ажаап алыр дээш күженнишкинниг ажыл чоруп турар. Ынчангаш партия организациялары бүгү масса-политиктиг ажылды хову турлагларынче угландырып, ону дээштиг, чедингир кылдыр чорудар дээш тодаргай хемчеглерни ап турар.

Ынчаарга ажылчы чоннарның ортузунга масса-политиктиг ажылды чедиишкинниг чорудары бирги ээлчегде коммунистерниң идей-теоретиктиг деңнелинден, партия организацияларының авангардчы, дайынчы чүткүлдүүнден хамааржыр. Чонну кижизидеринге лекция пропагандазы, культура албан черлериниң ажылчорудулгазы, ниити школалар улуг рольду ойнаар, маңаа хамаарыштыр районда 6 культура бажыңы, 14 клуб, 2 автоклуб, 16 библиотека, хөй школалар бар. Оларны дамчыштыр масса-политиктиг ажылды чорудары эң эптиг дээрзин барымдаалаш, оларның ажылынче онза кичээнгейни салыр дээрзин барымдаалап турар. Бо күштерни шын ажыглап, оларның ажыл-чорудулгазынга чогуур контрольду тургузуп ажылдадыр болза, районга ниити идеология ажылын чаа бедик чадаже көдүрер апаар.

Эрткен чартык чылда хөй-ниитичи лекторларның күжүбиле 610 лекцияларны янзыбүрү коллективтерге номчаан. Чоннуң хүндүткелин чаалап алган бедик мергежилдиг лекторлар хөй, оларга башкылар Т. Хертек, В. Протасова, Т. Агапова, партия ажылдакчылары эштер Суров, Кононенко, Петенев болгаш специалистер В. Назын-оол, С. Кувискаал, профэвилел ажылдакчылары эштер Дардаш, Монгуш-оол олар хамааржыр.

Ынчалза-даа лекция пропагандазында ам-даа улуг четпестер бар. Кол четпес чүүл — номчуттунуп турар чамдык лекцияларның идей-теоретиктиг деңнелинин чавызы, дээштиинин кошкаа, амыдыралдан хоорук болуп турары болур. Бо ажылга интеллигенция ам-даа ыракта четпес киржип турар. Ылангыя көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнилерин масса-политиктиг ажылче четче хаара тудуп шыдавайн турар бис.

Партияның XXIII съездизи политиктиг пропагандага удуртукчу ажылдакчыларның доктаамал киржип турарын негээн. Бисте олар масса-политиктиг ажылдарга идепкейлиибиле киржип турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозтуң директору В. Сапелкин, дуржулга станциязының директору Т. Шпак, «Межегей» совхозтуң директору Н. Юркевич, «Тыва кобальт» комбинатта С. Чанзан-оол болгаш өскелердаа чон ортузунга пропаганданы чорударынга эң идепкейлиг киржип турарлар.

Ынчаарга ындыг эвес удуртукчулар база бар. Районда улус судунун шиитекчизи эш Поздеева, райкүүскомнуң секретары эш Хоменко, кол эмчи эш Захаров олар бо талазы-биле идепкей чоктар. Колхоз даргазы Ю. Чихачев, экспериментaлдыг ажыл-агыйның директору И. Юртаев, райпо даргазы М. Коломысова дээш, чамдык өске-даа удуртукчу ажылдакчылар лекцияларны, илеткелдерни чон ортузунга кончуг эвээш кылып турарлар.

Партияның сөзүн кижи бүрүзүнге чедирери — бисте кол сорулга. Бо талазы-биле четпестер ам-даа хөй. Ылангыя ырак черлерде чурттап турар малчыннарга илеткелчилер, политинформаторлар эвээш барып турар. «Россия» совхозтуң малчыннарының ортузунга масса-политиктиг ажылдар кошкак бооп турар. Оларның 400 хире улуг, биче кижилер чурттап турар төвүнге культура-массалыг ажылдың кошкаандан чамдык кижилер арагалаар таварылгалар бар. Сөөлгү ийи айларда аңаа магазин ажылдаваан, кино көргүзер чер чок. Байдал мындыг турда, ол совхозтуң партия, профэвилел организациялары, дирекция чери ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазын организастаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче чогуур кичээнгейни салбаан.

Эргиниң артыышкыны чаңчылдарга — арагалаар, хулиганнаар, хөй-ниитиниң корумчурумун үрээр чоруктарга удур демиселди сөөлгү үеде шыңгыыраткан болза-даа, хөй-ниити организациялары, эш-хуунун судтары, эки-тураның улусчу дружиналары, албан организация черлериниң администрациязы оларга удур бүгүниитиниң килеңнээшкинин амдаа четче тургуспайн турар. «Коммунизмниң херели» колхозта, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда, Бай-Хаакта улусчу дружиналарның ажылы сулараан. Суд, прокуратура, милиция органнарының маңаа хамаарышкан масса-политиктиг ажылы ындыг-ла көскү эвес.

СЭКП райкому болгаш партия организациялары сөөлгү үеде аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг кичээнгейни салып турар. Өзүп орар салгакчыларны совет улустуң алдарлыг чаагай чаңчылдарынга кижизидери — бүгү-ниитиниң херээ. Сөөлгү чылдарда төөгүлүг черлерже аныяктарның походтарын организастаары, хамааты дайынның, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле болгаш күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгаларын организастаары чаңчыл апарган. Аныяктарның, херээженнерниң слёттарын база чоруткулап турар.

Районнуң школаларында ленинчи өрээлдерни, күш-ажылдың болгаш дайынчы алдарның булуңнарын тургускан. Шеригзиткен оюннарны организастап, кежээлерни, лекцияларны, беседаларны чорудуп турар. Бо талазы-биле ажыл Владимировка, Балгазын, Курчер ортумак болгаш Хову-Аксы сес чыл школаларында эки. Ынчалза-даа мында четпестер ам-даа бар. Ылангыя ажылдап турар аныяктарның ортузунда лекция пропагандазы четпес, аныяктарга хамаарышкан темалыг илеткелдер, лекциялар кончуг эвээш. Аныяктар ортузунга масса-политиктиг, кижизидилге ажылының четпезинден чамдык аныяк кижилерниң хөй-ниити ажылынга киржилгези, бот инициативазы чавыс болуп артпышаан.

Ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге, оларның культурлуг дыштанылгазын чөп организастаарынга культура албан черлери улуг рольдуг. Эрткен юбилейлиг чылда, бо чылдың бирги чартыында 441 концерттерни ажылчы чоннарга бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери көргүскен. Тематиктиг, айтырыг, харыы кежээлерин, өске-даа чүүлдерни организастаары чаңчыл болу берген. Хову-Аксының, Бай-Хаактың Культура бажыңнары, «Элегес» совхозтуң клуву эки ажылдап, чоннуң дыштанылгазын шын организастап турар.

Ажыл-агыйлар төптеринге ырның, хадыңчыгаштың байырлалдарын, кыш уделгезин эрттирери чаңчыл болган. Бо хемчеглерниң онза чүүлү — оон массалыы, хөй кижи киржикчилиг болуп турарында.

Партияның масса-политиктиг ажылынга библиотекаларның, культура албан черлериниң ажылынче онза кичээнгейни салыры билдингир. Кочетовода, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарның клубтары бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Оларда бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнериниң киржикчилери эвээш, кино көрүлдезинден өске ажылдар чорувайн турар. Көргүскен концерттерниң уран-чечен деңнели чавыс, оон киржикчилери концертке кедер хептери-даа чок болгулаар. Райкүүскомнуң культура килдизи культура албан черлериниң ажылын кошкак удуртуп, практиктиг дузаны эвээш чедирип турар. «Коммунизмниң херели» колхозта, «Межегей» совхозта парткомнарга хамаарыштыр байдал база ындыг.

СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эрткен Пленуму чон ортузунга идеологтуг ажылды улам күштелдирерин айтып, амгы үеде буржуаз идеологияга удур демиселди улам күштелдирерин айыткан. Сорулга — чүл дизе буржуаз идеологияның чонга удур үндезинин сойгалап илередири, оон дайынзырак, хоралыг мөзүзүн чонга тайылбырлаары, аңаа бистиң коммунистиг идеологиявысты удур тургузуп, чоннуң эрге-ажыын камгалаан, марксисчи-ленинчи идеяларны чонга нептередири болур.

Бистиң политиктиг агитациявыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угланган турар ужурлуг, ол хүлээлгелерни күүседиринге бүгү күштү мобилизастаар. Бо талазы-биле ажылды «Межегей», «Тиилелге» совхозтарда, «Коммунизмниң херели» колхозта эки организастаан. Оларда чарыштың түңнелдерин чогуур өйүнде үндүрүп, тиилекчилерни мактап, шаңнаар ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар. Эрткен юбилейлиг чылда «Межегей» совхозка 346 мурнакчыларны хүндүлел бижиктер, өртектиг чүүлдер-биле, 24 кижини курортка баар путёвкалар, 6 кижини «Найырал» поездизи-биле экскурсиялаар путёвкалар-биле шаңнаан. 10 кижини Москвада Улус ажылагый чедиишкиннериниң делгелгезинче чоруткан. Мындыг хевирлиг мактал шаңналдарны «Тиилелге» совхоз, «Коммунизмниң херели» колхоз кылып турар.

«Россия» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта, тудуг организацияларында социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрбейн турар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, коммунистиг ниитилелдиң чаа кижизин хевирлээринге коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин улуг ужур-дузалыг. Районда коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты 7 коллективке тывыскан, 24 коллектив ол дээш демисежип турар. 150 мурнакчыларга оон шалыпчылары атты тывыскылаан, бо дээш демисежип турар кижилер хөй. Ынчаарга бо чугула ажылда четпестер база барын айтыр херек. Чижээ, «Тиилелге» совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга коммунистиг күш-ажыл коллективи деп атты тывыскан турда, ам сөөлгү үеде оон көргүзүглери кудулап, сагылгачурум сулараан. Ында партия организациязы, ажылчын комитеди оон кежигүннериниң ажылын, чуртталгазын, өөредилгезин сонуургап көөрүн кошкаткан. Өске-даа бо дег чижектерни көргүзүп болур. А бо айтырыг дээрге чонну коммунистиг ёзуга кижизидериниң бир кол кезээ-дир, партияның масса-политиктиг ажылы маңаа база чаазы-биле илерээн турар ужурлуг.

Мында бижип турарывыс бо бүгү чүүлдер партияның чон ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылынга шуут холбашкан чүүлдер-дир, чүге дээрге партийжи бо херек ажыл-агыйның бүгү адырларынга көдүрлүүшкүннү чедип алыры-биле шуут холбаалыг болгай. Чоннуң билиг медерели бедээн тудум-на буржуаз идеологияга удур совет кижи бүрүзүнүң быжыг туруштуу, аңаа удур демисежир күжү улам бедик болур, а ол чорук коммунистиг тургузуушкуннуң материал-техниктиг баазазын тургузар бүдүрүлге ажылдарынга шиитпирлиг идигни бээр кол чүүлдерниң бирээзи. Харын-на бо шугум-биле ажылдап тургаш, партияның масса-политиктиг ажылының улам дээштиг болурун чедип алыр бис.

С. ХИРЛИГ-ООЛ,
СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

Төрээн чуртта

Ховулардан медээлер

Кур Чер тараазын массалыг кезе берген. Чазын тарыыр кызыл-тастың чуртта эң улуг бүдүрүкчүлериниң бирээзи—Целиноград болгаш Кокчатав областарның ховуларында тарааны массалыг ажаап алыр ажыл эгелей берген. Тараа ховуларынче 20 муң комбайннар үнген. Кокчагав областың хөй ажыл-агыйлары багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Тараа культураларының дүжүдүнүң кол кезини тавычалай кезер арга-биле ажаап алыр дээн. Тарааны чидириг чок, шалыпкын ажаап алыр арганы ол бээр. Целиноград механизаторлары дүжүт ажаап алыр ажылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле тараа чидирини бүрүн чайладыры дээш чаржып кирипкен.

Дүжүттү Казахстанның он беш областарының он дөртү ажаап ап эгелээн.

Бастырган тарааның дүжүдү чаагай. Эстонияның «Аасперe» колхозунуң комбайнери Уно Мяндла тараа кезилдезиниң он хүн үргүлчүлеп келген үезиниң дургузунда республиканың бүгү механизаторларын эрткен. Оон бастырган тараазы 4200 центнер болган.

Ак-чаъстап турза-даа, Эстонияның механизаторлары тараа кезериниң темпилерин кудулатпайн, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган чарыжын улам калбартып турар. Эрткен чылдың бо үезиндээзинден ийи катап хөй тараа ажаап алдынган.

Республиканың тараажылары бо чылын тараа культураларының дүжүдүн бир гектардан-на 23—25 центнер кылдыр алырын хүлээнген. Бастырылганың баштайгы түңнелдери өөрүнчүг. Йыгева районнуң «Кунгли» колхозу бир гектардан-на 39,8 центнер тарааны бастырып алган.

Оренбургтуң дүжүт ажаап алырының маадырлары. Оренбург ховуларының дүжүдүн ажаап алырынга ажыл-иштиң чаа-чаа маадырлары хүннүң-не илереп турар. Сакмар районнуң «Рассвет» колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Василий Черединцев кылган ажыл-ижиниң бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле комбайнерлерниң рекордчузу болган. Ол он хүн дургузунда бир гектардан-на 26—25 центнер чаагай дүжүттүг муң гектар шөлдүң арбай, кызыл-тазын кестирип, бастырган.

Ховуларның гвардейжизи ам тавычаларның тараазын бөлдүрүп, бастырып эгелээн. Оон өөреникчилери болгаш салгакчылары хөй. Комсомол организациязының секретары Валентин Коваленко тавычалар бөлдүрүп, бастырарының бирги черин ээлеп турар. Оон бастырган тараазы беш муң беш чүс центнер. Комсомолчу Петр Мельниковтуң комбайны ам беш сылдыстыг апарган—беш муң центнер тарааны бастырып алган. Чарыш үргүлчүлевишаан.

Бараан болгаш үрезин болур тараа. Казахстанның ажыл-агыйлары баштайгы бир миллион центнер кызыл-тас, арбайны болгаш эрте быжар өске-даа тараа культураларының дүжүдүн үрезин кылдыр шыгжамырында уруп алган. Республиканың дүжүт ажаап ап турар колхоз, совхозтарының хөй кезин күрүнеге тараазын хары угда база садып турар. Үрезин материалының баштайгы арыглаашкынын кылып турар шаңнар барык муң хире. Республиканың мурнуу-чөөн болгаш барыын талазының улуг-улуг тараалаң районнары бедик шынарлыг үрезиннер-биле боттарын бүрүн хандырып алган.

Бергелерлиг тараа кезилдези. Ставрополь крайга бо чылдаазы дег чаъстыг август ай эрткенин хоочун чурттакчылар безин көрүп чорбаан. Ында силостаар кукуруза кезеринге дыка бергелер таварышкан. Эргээ өзер орнунга бергээ өзер деп үлегер домак бар. Ногаан олчаан сыпта турар кукурузаның бүрү, мочактары чемгир хоолузун салбаан. А механизаторлар дүжүдүн чаъстыгда безин шалыпкын ажаап ап турар. Олар ийи миллион тонна хире силос массазын үүжелеп алган.

Крайда далган кылдыр дээрбедээр сиген белеткээри база үргүлчүлевишаан. Оон белеткеп алдынганы 30 муң ажыг тонна—эрткен чылдың бүгү дургузундаазындан хөй болган.

Миллион тонна силос. Могилёв областа силостаар люпинни массалыг ажаап алыры эгелээн. Ында оон тарыттынган шөлү 100 муң хире гектар—эрткен чылдаазындан 12 муң гектар артык. Силостаашкынның мурнакчы аргалары калбаа-биле ажыглаттынып турар. Хөй ажыл-агыйлар химия консервантыларын ажыглап турар. Тонна силоска 4,5 килограмм пересульфитнатрий холуурга, силостуң чемиш хоолузу оскундурбас.

Элеваторда хайныышкынныг хүннер

Рыбинскиниң тараа комбинадында түлүктүг ажыл-иш хүннери келген. Волганың алдыы талазындан аңаа чаа дүжүт тараазын сөөрткен суднолар келир. Дон биле Ставропольеден келген теплоходтар чүъгүн хондур дүжүртүнүп келир.

Комбинаттың ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш чаржып кирипкен. Олар судноларның тараазын элеваторга хүлээп алырының хуусаазын оранчок кызырган. «Славянск», «Северо-Камск», «Абхазия» болгаш өске-даа хөй теплоходтар ийи муң тонна тарааны сөөртүп келгеш, чүъгүн хайызының-даа дүжүртүр нормазы 16 шак турда, 12 шак дургузунда дүжүрткен.

Рыбинскиниң тараа комбинадының демир-орук составтары Мурманскиже, Архангельскиже, Воркутаже, Норильскиже болгаш чурттуң өске-даа соңгу чүк хоорайларынче чоруп, тараа чүъктерин болбаазырадып ажылдаарының, чүдүрүп чорударының нормаларын хүннүң-не ажыр күүседип турар.

(СЭТА).

Шиитпир, оон күүселдези

Райкүүском бо чылдың мартта районнуң школаларының, культура, медицина болгаш уруглар албан черлериниң келир өөредилге чылынга белеткелиниң дугайында шиитпарин хүлээп алган турган. Оон күүселдезин хынап, районнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи эш Ш. Кочеганың, культура килдизиниң эргелекчизи эш Б. Ширнеңниң илеткелдерин чоокта чаа дыңнаан. Районнуң чырыдыышкын ажылдакчылары школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Бо талазы-биле Чыргалаңды сес чыл школазының коллективи (директору К. Монгалбин), Чыргалаңды көдээ Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы М. Ензак), «Чодураа» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш О. Ким) школа, интернаттың, уруглар садының септелгезин өй-шаанда кылып, чылда одаар ыяштың белеткелин доозуп, сөөртүлгезин элээн дөгүткен. Шуурмак сес чыл школазы август 1-де өөредилге чылынга белен болган. Самагалдай уруглар сады септелгени эки шынарлыг кылып, хуусаа бетинде дооскан.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир улуг четпестер база бар болган. Кызыл-Чыраа, Үстүү-Шынаа болгаш Берт-Даг школаларында септелге куду деңнелде. Кызыл-Чыраа школазы муң кубометр одаар ыяш белеткээр планын чүгле 23 хуу, а сөөртүрүн 16-ла хуу күүседип алган. Ниитизи-биле районнуң школаларынга, уруглар албан черлеринге план ёзугаар 6550 кубометр ыяштан 3818 кубометр ыяш сөөрттүнген, азы 55 хуу болуп турар. Ийи аал ишти чурттаар башкылар бажыңының тудуу (колхоз даргазы У. Эрендей, Кызыл-Чыраа көдээ Совединиң даргазы Д. Лахов) ам-даа доозулбайн турар. Тес-Хем райпозу (даргазы эш Айыр-Санаа) көдээ магазиннерге, автолавкаларга өөредилге номнарын, өөредилге херекселдерин болгаш школачыларның хевин садарын кошкак организастап турар. Чамдык интернаттарның, уруглар садтарының оран-бажыңнары сыңышпас.

Чамдык көдээ Советтерниң күүсекчи комитеттериниң, ажыл-агый удуртукчуларының, школалар директорларының талазындан улус өөредилгезиниң херээнче кошкак кичээнгей салып, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезинче өй-шаанда чогуур хыналданы кылбайн келгениниң түңнелинде үстүнде четпестер тургустунуп келген.

Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын болгаш бо талазы-биле район Совединиң сессиязының 1967 чылдың мартта үндүрген шиитпирин районнуң көдээ Советтери канчаар күүседип турарын райкүүскомга база чугаалашкан. СЭКП Төп Комитединиң бо доктаалын район Совединиң болгаш көдээ Советтерниң сессияларынга чугаалашкаш, ап чорудар хемчеглерни бадылаан турган.

Көдээ Советтер сессияларны болгаш күүскомнуң хуралдарын өй-шаанда эрттирип турар апарган болгаш аңаа ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле Советтиң мурнунга тургустунуп келген чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Чыргалаңды көдээ Соведи организас-массалыг ажылды экижидип тургаш, бирги чартык чылда багай эвес көргүзүглерни чедип алгаш, Тыва АССР-ниң көдээ Советтериниң социалистиг чарыжынга чүгээр киришкенин демдеглеткен. Чыргалаңды, Кызыл-Чыраа, Самагалдай көдээ Советтериниң ажылдаар черлерин экижидир дерип тургускан. Көдээ Совет даргаларында болгаш секретарыларында дуржулгалыг, үр чылда Советтер, ажыл-агый ажылдарынга чораан эштер ажылдап турар. Ол ышкаш Самагалдай, Берг-Даг көдээ Совет даргаларынга эртем-билиглиг аныяк эштерни депшиткен.

Оон-биле чергелештир чамдык көдээ Советтер ажылын ам-даа эде тургузуп албайн турар. Школалар, эмнелгелер, культура албан черлериниң ажылын көдээ Советтериниң талазындан кошкак удуртуп, контрольдап келген. Суурларны чаагайжыдарын күүскомнар четпес организастап турар. Мал чемин чыл санында чедир белеткевейн турарындан база малдың семиртилгезин шын организаставайн турарындан малдың өлүп хораар чоруу амдаа улуг. Берт-Даг көдээ Советтиң девискээринде «Тес-Хем» совхозта сиген кезилдезиниң байдалы оожум чоруп турар. Хөй-ниити организациялары депутаттар, доктаамал комиссиялар-биле ажылды Самагалдай көдээ Соведи кошкак организастап турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң хүн бүрү херектерин шиитпирлээринге Советтериниң ролюн бедидери, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин чедип алыры—оон күүсекчи комитеттеринден удуртукчуларындан улуг хамааржырын утпас херек.

Ч. ШУЛУУ-МААДЫР,
Тес-Хем райкүүскомнуң секретары.

Үүзениң ивижилери

Беш чылдың үшкү чылының планныг сорулгаларын амыдыралга боттандырып, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, Тожу районнуң «Май 1» көдээ ажыл-агый артелиниң Үүзеде коммунист Ак Деверек удурткан иви фермазының коллективи, тус-тус ивижилер бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, бедик хүлээлгелерни алганнар.

Тайга-сыннарда чурттап, ажылдап турар колхозчулар шудургу ажылдааш, бешки чылдың үшкү чылының эрткен айларында эки түңнелдерни чедип алганнар. Ферма төрүүр 545 ивиден 550 чаш тел алыр дээн хүлээлгезин 558 кылдыр ажыр күүсеткен. Кадарчылар Ак Менгирге, Бараан Намдак, Ак Кыскыл, А. Кылаткы олар хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, ивижилер ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ырак одарларда ивижилерниң культура-амыдыралынче колхозта партия, комсомол организациялары кичээнгейни салып, агиткульбригаданы өй-өйде организастап чорудуп турар. Коммунист Ханды удурткан, колхозта комсомолчу-аныяктарның он кижи составтыг агиткультбригада Үүзеде, Дойбу-Хөлде, Кегей-Ойда иви фермаларының коллективтеринге концерт, кино көргүзүп, лекция, беседа кылып чораан. Ивижилерниң почтазын чедирип турар Ак Хаалга эки ажылдап, колхозчуларның чагыдылгазын, чагаа-бижиктерин үзүктелиишкин чокка чедирип турар.

Х. МААДЫР.

Шефтээшкин-биле

Бай-Тайга районнуң төвү — Тээли суурда албан черлериниң коллективтери «Тээли» совхозтуң салбырының болгаш «Мурнакчы» колхозтуң сигенчилеринге дузалажып, шеф ажылын организастап, улуг ажылды бүдүрүп берип турар. Эрткен дыштаныр хүннер — суббота биле воскресеньеде райкүүскомнуң, амыдырал хандырылга комбинадының, Тээли көдээ Советтиң күүскомнуң ажылдакчыларындан он ажыг кижи «Мурнакчы» колхозтуң мал чеми белеткээр бригадазынга шеф организастааш, хол кадыыры-биле сес тонна сигенни кезип кургаткаш, сараатташ, дужаап берген.

Х. ХИРБАА.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Таңды районнуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылын төлептиг уткуп, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш ам бүгү совет чуртта калбарган чарыштың бистиң республикага эгелекчилериниң бирээзи болган. Маңаа хамаарыштыр районнуң тус-тус ажыл-агый, бүдүрүлге, албан, организация черлериниң коллективтери тодаргай социалистиг хүлээлгелерни алгаш, соруктуг ажылдап турар.

«Россия» совхозтуң Каскал салбыры ажыл-агыйның эткир инек ажылының кол адыры. Ынчангаш мал чеми культуралары тарып өстүрер 1000 ажыг га черни бо салбырда быжыглаан болгаш мал чеми белеткээр бүрүн механизастаан бригаданы ында тургускан. 600 ажыг га черде силос кылдыр кезер горох, холумактыг көк суланы тараан. Ол суланың дүжүдү бо чылын эки болган, ынчангаш бо ажылды чоокта чаа эгелээн турбуже, 11500 тонна силос салыр план бөгүнге чедир 4500 тонна кылдыр күүсеттинген. Силос планын ажыр күүседир курлавыр совхозта бар.

Мал чеми белеткээр кол бригада Машпалыгда чаагай көк суланы кезип, шалыпкын ажылдап турар. Ында 6 силос комбайнында ажыл-агыйның бодунун болгаш Кызылдан келген шупту 12 автомашинаны, а онгарда силос таптаарынга бир, машинадан силос дүжүр тырттарынга бир, ийи улуг тракторну доктаамал тургускан, чүдүрүкчүлер четчир, столовая бар, ынчангаш ажыл шалыпкын чоруп турар.

Мал чеми белеткээр ажыл эгелээн баштайгы хүнден эгелээш, аныяк, ынчалза-даа онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг, ажылдап турар техниказынга камныг механизатор оолдар, партия кежигүнүнге кандидат Сояты Бажың-Кара база Николай Тараачы олар кызымак ажылдап келген. Бо үеге чедир оларның агрегаттары үрелгеш, үнелиг үешакты аңаа туруп эрттирген чаңгыс-даа таварылга болбаан.

Ниитиниң малынга четчир хемчээлдиг силос болгаш сиген мал чемнерин эки хуусааларда белеткээр. Ажылды салбырда агроном, мергежилдиг организакчы Ооржак Шилов эки удуртуп, ажылчын күштерин таарыштыр тургузуп турар. 408 тонна сиген кезип белеткээр планын салбыр бөгүнге чедир 482 тонна кылдыр күүсеткен болгаш бо ажылды тускай бригада ам-даа үргүлчүлевишаан.

Дуржулгалыг механик Иван Константинович Ивановтуң башкарганы сиген болуп тырыыр агрегат, Санчат-оол Чимит-оол, Бакай-оол Сыдам оларның башкарганы сиген кезер, Николай Пепелов, Василий Соколов, Михаил Шынакпан оларның башкарганы дырбааш агрегаттары үрелиишкин чок ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажырып келген.

Ол звено амгы үеде Узун-Алаак деп черде 67 га сиген шөлүнүң сигенин дөгере кескеш, болуп сараатташ, тырып турар. Ол ажыл доостурга, звено Ак-Кара-Сугнуң, оон соонда Кара-Сугнуң сиген шөлдеринге сиген белеткеп ажылдаар. Оларның соо-биле, машина-биле кестинмес, кыдыг, ыяш аразы черлерниң сигенин хол кадыырлары-биле кезер малчыннарның бригадазы ажылдап чоруп турар.

Совхозтуң сиген болгаш силос мал чемнериниң белеткекчилери бо черге күстүн доңады эрте дүжүп келирин билир, ынчангаш ниитиниң малынга четчир мал чемнерин оларның эң эки шынарлыг, сүүзүннүг чемгир үезинде белеткээр дээш шалыпкын ажылдап турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: И. Ивановтуң агрегадының ажылдаарын хынап турары, мурнакчы механизаторлар (солагай талазындан) Н. Тараачы биле Б-К. Сояты болгаш оларның бирээзиниң силос кезер агрегады ажыл үезинде.

Новосибирскиниң хоорай чанының сүтногаа ажылдыг «Морской» дээр совхозунуң чери Обь хемниң эриинде чаттылып чоруткан. Үш чыл мурнунда тургустунган бо совхоз чаа-ла күш кирип орар, ынчалзажок ам безин хоорайжыларны сүт болгаш ногаа-биле хандырарының планын дыка ажыр күүседип турар. План ёзугаар 15.800 центнер сүттүң орнунга ол совхозтан күрүне 20 муң центнер сүттү болгаш 5 муң центнер ногааны алыр.

ЧУРУКТА: чайгы одарда. Ажыл-агый 2 муң баш инек малдыг.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНУНДА „МУРНАКЧЫ“

Ээр-Хавак эртежик-ле оттуп хайныккан. Комбайннар Базарактың делгем тараа шөлдеринче шуужуп үнүптерге, тараа сөөртүр машиналар база чорупканнар. Хертек Хемер-оол комбайнга маңнавышаан четкеш, ону ажылдадып үндүрүпкеш, ол хүн кезип хүнзээри тараа шөлүнче көк ышты шөйүп, довурак-доозунну доюлдуруп чорупкан, а ооң кожазы Хертек Монгул-оол ооң шала соонда үнзе-даа удатпаанда аңаа кожаланчып чеде берген.

— Бо ийи-даа мурнунче белен кижи киирер деп бе?— деп, үжен ажыг хире харлыг аныяк эр хүлүмзүрүп чугаалангаш, карманындан уштуп келген блокнодунга бир-ле чүвени далаш-биле демдеглей тыртып алган. Ында бижиттинген сөстер бо: «Чарыш, моральдыг, материалдыг деткимче».

Ол сөстерни бижээн кижи-биле таныжа каапталдынар. Ол болза колхозта партия комитединиң секретары Мижит-оол Демдекович Донгак-тыр. Моральдыг, материалдыг деткимче деп сөстерниң утказы ол дораан-на билдинген. Хертек Монгул-оол биле Хертек Хемер-оол олар үстүнде чугаалаанывыс үениң бир хонук мурнунда чарыштың түңнелин үндүрген хуралга тиилекчилер болуп, шаңнал-макталды чедип алганнар. Оон ыңай ол шалыпчы механизаторларны ниитиниң чемненилге черинден дараазында түңнелдиг хуралга чедир халас чемненир кылдыр колхоз баштаар черниң хуралы шиитпирлээн.

Комбайнерлер дүне бригада төвүнге башкарып турар машиназын эккээр боордан башка, өске үелерде, дүштеки чем үезинде-даа ховудан үнмейн турарлар. Хову турлааның кухнязынга белеткээн чемни термостарга (изиг чемни соотпас саваларга) куткаш чедирип берип турар. Ынчангаш механизаторлар бүдүн хүн иштинде үзүктел чок ажылдаар аргалыг болганнар.

— Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды ышкаш тараалаң хоочун механизаторларлыг районнарның ажыл шагы камнаар талазы-биле эки дуржулгазы бистиң Шуйда база чедип келген болгай—деп, колхоз даргазы Хертек Чүдекеевич Кудурукпай өөрүп чугаалап берген.

«Мурнакчы» колхозта бир эки чүве болза колхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери колхоз бүдүрүлгезинге хамаарышкан, мурнакчы дуржулганы нептереткен литератураны эң оваарымчалыг көрүп турары болур. Кандыг-ла бир чаа чүүл ук колхозтуң бүдүрүлгезинге тааржыр хире болза, ону эң баштай эскерип каан тускай эртемниг кижи ук чүүлдү ажыглаар кылдыр кайы хамаан чок сүмелей бербейн, тускай эртемниглерниң чөвүлелинге коллективтии-биле чугаалажып көөрүнге киирер. Ук саналды тускай эртемниглер деткээн соонда, ону колхоз баштаар черинге киирер. Аңаа шиитпир хүлээп алдынган соонда чаартыкчы санал ам-на ажыл-херек кырынга боттанып эгелээр. Айтырыгны ынчаар коллективтиг шиитпирлээр чорук чазыгларга таваржы бээр чорукту баш удур болдурбайн турар.

— Бүгү тала-биле «Мурнакчы» мурнап турар ийин— деп, район удуртукчуларының медеглеп турары херек кырында ылап шын дээрзин Шуйга чораан кижи бүзүреп билип ап болур. Ону элээн каш фактылар быжыы-биле бадыткап турар. Колхоз чылдың баштайгы чартыында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турда, районнуң бүгү ажыл-агыйларының мурнунга үнүп, тиилекчи болган. Ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур кызыл тук шуйжуларның быжыг, ажыл-ишчи холунда. Олар тукту ам-даа быжыы-биле тударын шиитпирлээннер. Мал чеминиң белеткелиниң, дүжүт ажаалдазының үезинде ажыл ону көргүзүп турар. Чай каңдаашкынныг болза-даа, сиген белеткели август 15-те 42 хуу чедип турар. Колхоз дүжүт ажаалдазынче өске ажыл-агыйларны мурнап, организастыг кирген. Колхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары дүжүт ажаалдазын сентябрь 1-де бүрүн доозар дээш эң хайныышкынныг ажылдап турарлар. Колхозтуң тараа суггарыкчыларының кызымак ажылы эки үре-түңнелди берген. Каңдаашкынныг берге чай эртсе-даа, тараа культураларының гектар бүрүзүнден дүжүдү чеди центнер чедип турар. Колхоз күрүнеге үжен тонна тараа садар планныг. План улуг эвес-ле, ынчалза-даа ол күрүне мурнунга ыдыктыг хүлээлге-дир. Шуйжулар 30 тонна тараа садар планын август 15-те-ле 35 тонна кылдыр күүседипкеннер. Шуйнуң тараажылары ниитизи-биле 200 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирер сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

«Мурнакчы» колхоз мурнакчы адын ажыл-херек-биле бадыткавышаан, В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюңга тураскааткан чарыштың мурнуку одуруунда бүзүрелдиг базып чоруп орар.

С. ТАМБА.

«Шынның» тускай корр.

делегей бо хүннерде

Социализмниң чурттарында

ГДР

1968 чылда улус ажыл-агыйының шиитпирлиг адырларынга планны күүседир талазы-биле республиканың күрүне болгаш экономиктиг органнарының ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң хуралынга чугаалажып көрген болгаш 1969 чылда улус ажыл-агый планының белеткелин чугаалажып көрген.

ГДР-ниң 20 чыл оюнга алдар болдурган чарыштың чорудулгазында база социализмниң экономиктиг системазын бүгү хемчээлдии-биле ажыглаанының түңнелинде национал орулганың чылда 5 хуу көвүдээриниң, үлетпүр барааннарын — 7 хуу болгаш үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн— чижек-биле 7 хуу өстүрериниң деңнелинге ГДР-ниң экономиказының үзүктел чок хөгжүлдези 1968 чылда уламчылап турган дээрзин отчётта чугаалаан.

ГДР-ниң чонунуң амыдыралының деңнелиниң улам ыңай өзүп турарын херечилеп турар чүве болза бо чылдың баштайгы чартыында ооң акша орулгазының 1,8 миллиард маркага көвүдээни болур, а үүрмектеп садар бараан саарылгазы — 4,2 хуу өскен.

МАР

Улусчу Моолдуң көдээ ажыл-ишчилеринге совет кижилер акы-дуңмалышкы дузаламчыны көргүзүп турар. МОНЦАМЭ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол-ла чаңчыл ёзугаар Моолда 200 совет комбайн чеде берген. Олар дүжүт ажаап алыышкынынга дузалаар.

ВЕНГРИЯ

Венгрияда кызыл-тастың эңне нептерээн сорту болза совет селекционерлерниң өстүргени «Безостая—1» болуп турар. Республиканың кызыл-тас тараан бүгү шөлдериниң 70 хуузунда ону чажып тараан.

Совет академик П. П. Лукьяненконуң өстүргени «Ранняя — 12» сорттуң кызыл-тазын тарып чажары-биле база сүмелээн. Венгр селекционер Янош Деллейниң өстүрүп алганы «Кишзобори—1» сорттуң бедик дүжүттүг кызыл-тазын база чажып тарыыры-биле чүүлдүг деп көрген. Чамдык чүүлдер талазы-биле «Безостая—1-ге» ол четпес-даа бол, ооң боттуг эки шынары болза ооң 3—4 хонук бурунгаар быжа бээри болур.

Революцияның 23 чыл ою

ХАНОЙ. (СЭТА). 1945 чылдың август революциязының соонда 23 чыл эрткен соонда ол революцияның чалбыыжы шавар халдаашкыннарның болгаш тиилелгелерниң чалбыыжы шаанда көстүп көрбээн күштүү-биле кыптыгып турар деп, «Нян зан» солун бодунуң мурнуку чүүлүнге августуң 19-та бижээн. ВДР-ниң тугу—ол дээрге хамаарышпас чоруктуң, бот-эргениң, чаңгыс эптиң болгаш Вьетнамның девискээр талазы-биле бүдүн туруп догунаарының тугу-дур. АКШ-тың империализмиңге саттынган чалча ёзу-чурумнуң чагыргазынга бистиң нацияны кулданыышкынныг, аас-кежии чок, чырыткы чок амыдыраарынче чыгаарын оралдажып, төөгүнүң дугуюн дедирлендир бодап турар, ынчаарга ол саттыныкчы чалча, ёзу-чурумну Каттышкан Штаттар тургузуп алгаш, аңаа «хамаарышпас», «хостуг», демократтыг» дээр хоозун чүүлдү чулчуруп турар.

Вьетнамның фронтуларында АКШ-тың үүлгедиглери, Парижте чугаалажыышкыннарга оларның дайынзырак туружу болза Каттышкан Штаттарның чагырыкчы бөлүглели агрессчи, кем-буруулуг дайындан ойталаваан, ооң сорулгазы Мурнуу Вьетнамны чаа хевирниң колониязы болгаш АКШ-тың шериг баазазы кылырын херечилеп турар-дыр деп, солун уламчылап бижээн. Мындыг шыңгыы байдал турда, бистиң бүгү чуртувустуң улузу төрээн чуртунуң тынын алыры дээш демиселди күштелдирер талазы-биле серемчилелин болгаш шиитпирлиин улам бедидип турар.

Август революциязының угаан-бодалы—ол болза даштыкы эжелекчилерге удур бүрүн тиилелгени чедип алыры дээш демиселге бүгү нацияны сырый каттыштырарының политиказының угаан-бодалы болур. Чурттуң мурнуу талазында ол политика Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң программазында болгаш демократтыг база тайбыңга ынакшылдыг күштериниң национал эвилелин тургусканында илереп турар деп, «Нян зан» солун база демдеглеп турар.

Чурттуң соңгу талазында ол политика социалистиг тургузуушкуннуң чайгылыш чок үндезининге даянып турар.

Август революциязының угаан-бодалы бистиң бүгү чуртувустуң бүгү чаңгыс чер чуртугларын болгаш дайынчыларын сорук киирип турар деп, солуннуң мурнуку чүүлүнүң түңнелинде бижээн.

Патриоттарның согуушкуннары

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар америк армияга болгаш сайгон шериглеринге удур шавар халдаашкынныг дайылдажыышкыннар чорударын үргүлчүлевишаан, Франс Пресс агентилелдиң Сайгонда корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, август 18-те тулчуушкуннар Сайгондан 90 километр черде Тайнинь хоорайның төвүнге болгаш ооң чоогунда суурларга болган. Мурнуу-вьетнам партизаннар август 18-те эртен АКШ-тың Локниньде «тускай» шериглерин артиллерия-биле боолааш, атакалаан. Мурнуу-вьетнам найысылалдан 60 километр хире ыракта, Меконг хемниң унунда Диньтыонг можунуң хөй районнарында база тулчуушкуннар болуп турар. Америк командылалдың төлээлекчизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, АКШ 200 хире кижизин өлүртүп, балыгладып когараан. АКШ-тың Сайгондан алды километр мурнуу-чөөн талада камгалал черлери болгаш Сайгон-Шолон девискээриндеи 40 километр барыын талада армиязының салбырларының туруштары күштүг боолаашкынга база таварышкан.

Диньтыонг можуда Меконг хемниң унунда АКШ-тың 9 дугаар чадаг шериг дивизиязының десантызын мурнуу-вьетнам партизаннар боолаан. Аңаа эгелээш беш шак үргүлчүлеп келген тулчуушкунга американнар хөй солдаттарын өлүртүп оскунган болгаш балыглаткан. Тулчуушкуннарга бир америк самолёт дүжүр аттырган.

Консультативтиг бөлүкте

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбас, эрге-чурум үрекчилеринге хамаарышкан сагылга-чурум талазы-биле КНО-нуң тускай консультативтиг бөлүүнүң хуралы Женевага доозулган. Ооң ажылынга 52 чурттардан келген 150 төлээлекчилер киришкен.

Консультативтиг бөлүк бодунуң саналдарын төлевилээн. Ол саналдарны КНО-нуң кем-херек үүлгедир чоруктар болдурбас талазы-биле 4-кү делегей конгрезинге белеткелге барымдаалап көөр болгаш КНО кежигүннери чурттарга тарадып берген турар. Ук конгресс 1970 чылда Киотога (Япония) болур.

Хамыктың мурнунда аныяктарның ортузунга херек үүлгедир чоруктарны болдурбас айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннар эң сонуурганчыг болган.

Совет Эвилелиниң, Украинаның, Белоруссияның төлээлекчилери херек үүлгедир чорукту болдурбазының айтырыының ССРЭ-де канчаар шиитпирлеттинип турарын чугаалап берген.

Тайбыңга болгаш кижи төрелгетенге удур аар-берге кемниг херек үүлгедиглери, ылаңгыя дайын үүлгедиглери чеже-даа үрде болган турза, оларны агартып болбас деп чүве бөлүктүң шиитпиринде бадыткаттынган.

Доктаамал бюронуң хуралы

КАИР. (СЭТА). Африка, Азия улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибаиниң даргалааны-биле Каирге африка-азия чогаалчыларының ассоциациязының доктаамал бюрозунуң хуралы болган.

Хөй чурттар төлээлеттирген ук организацияны 1958 чылдың октябрьда тургускан Азия-Африка чурттарының чогаалчыларының Ташкент конференциязының 10 чыл болган оюн байырлап эрттиреринге белеткелдиң дугайында совет төлээлерниң удуртукчузу Анатолий Софроновтуң илеткелин Доктаамал бюронуң кежигүннери сеткил ханып дыңнаан.

Доктаамал бюронуң кежигүннери Африка-азия чогаалчыларының ассоциациязының күүскомунуң хуралының чугаалажыр айтырыгларын база дугуржуп чугаалашкан. Ол күүскомнуң хуралы Ташкентиге сентябрь 21-ден 24-ке чедир эртер. Хуралдың чугаалажыр айтырыгларының бирээзи делегей империализминге удур вьетнам улустуң маадырлыг демисели база араб болгаш Африканың улустарының демиселин деткиири болур.

Чогуваан оралдажыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың черин долгандыр аңгы-аңгы орбиталарже «Атлас» ракетаның дузазы-биле 12 спутник салып үндүрер деп оралдашканы чедишкин чок доозулган. АКШ-тың шериг-агаар күштериниң төлээлекчизи ынчалдыр дыңнаткан. Ооң чугаалаанын ёзугаар алырга, ракетаны шериг-агаар күштериниң Калифорния штатта баазазындан салып үндүрген. Ракета агаарның үстүкү каъттарынга чеде бергенде, «инженер саналга таарыштырылгазының талазы-биле кандыг-бир үрелиишкин болган» хире, «Салып үндүрген спутниктерниң оода-ла кайы-бирээзиниң ажылдап турарын бадыткаан кандыг-даа медээ чок» деп, шериг-агаар күштериниң төлээлекчизи медеглээн.

Парлалга агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол спутниктер черниң хемчээн болгаш хевир-шинчизин тодаргайлаарынга ажыглаттынар турган.

Чөңгээлер үргүлчүлевишаан

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының соңгу кезээнге ийи израиль хыдыкчы самолёт Каттышкан Араб Рсепубликаның агаар делгеминче август 18-те шургуп кирген. Албан черлериниң дыңнадыгларында айтып турарын ёзугаар алырга, шургукчу самолёттарны зенитчилер артиллериязының боолаашкыннары үндүр сывырган.

АММАН. (СЭТА). Израиль шериглер август 18-тиң дургузунда иордан девискээрни ийи катап боолаан. Хусейн хаан көвүрүүнүң соңгу талазында девискээр боо-пулемёт болгаш артиллерия боолаашкынынга таварышкан. Албан черлериниң төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, иордан шериглер харыы кылдыр боолаашкын кылган.

БАЛАГЕРНИ ӨЛҮРЕР ДЭЭН ОРАЛДАЖЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). Доминикан республиканың президентизи Хоакинь Балагерниң амы-тынынга халдаашкын болган. Ла-Романа хоорайга школа ажыттынарының ёзулалынга президент чорда, ооң амы-тынынга халдаашкын кылыр дээннер бомба чазылдырган. Ол бомбаның чазылганы Балагерниң амы-тынынга айыыл болбайн барган деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Санто-Домингодан дыңнаткан.

ЧУРУКТА: Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары поход үезинде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

МАГАЛЫГ ЧААГАЙ БАЙЛАКТАРНЫҢ ЧУРТУ

Александр НЕГРУ-ВОДЭ,

Молдав ССР-ниң көдээ ажыл-агый министри, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

Амгы шагның магалыг чаагайын улам эки билип алыр төлээде, ону эрткен үе-биле деңнеп көөрү дээре. Молдав көдээниң төөгүзүнче хая көрнүп, ооң кандыг турганын, а ам кандыг апарганын, Совет эргечагырганың чылдарында аңаа кандыг өскерлиишкиннер болганын көрүп көрээли.

Бессарабия. Буржуаз социологтар ону бүгү-ле ядарал-түрегделдерниң чери кылдыр адап турган. Ол дээрге хаанныг Россияның эң хожудангай кыдыг кызыгаарларының бирээзи турду. Бессарабия губернияга беш чүс чыгам помещиктер турган. Барык миллион десятин чер оларныы турган. Ийи чүс муң десятин ажыг чер хүрээхиниттерниң эдеринге туруп, а үш чүс муң ажыг тараачын өгбүлелер чери-даа, ажылчын малы-даа, көдээ ажыл-агый чепсек-херексели-даа чок турган. Дерзин мөлчүүшкүн, аажок аар үндүрүглер, аш-чут дайнам хлеб дээш помещиктерге болгаш кулактарга кулдар болурунче ядараан тараачыннарны киир албадап турган.

Молдав Совет Социалистиг Республиканың тургустунганы-биле бүгү улус ажыл-агыйының, ооң иштинде көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге чаа үе-чада эгелээн.

Барык 185 муң тараачын ажыл-агыйлар Совет эрге-чагыргадан чартык миллион ажыг гектар черни алган. Тараачыннарга материалдыг дузаламчыны көргүзүп, малдар, машиналар, дериг-херекселдер садып алыры-биле чээлилерни берген. Көдээже чүс-чүс агрономнарны, зоотехниктерни, ветеринарларны чоруткан. Тараачыннарның медерелдиг мурнакчы кезээ колхозче хандыкшаан.

Тургузукчу ажыл-ишти дайын үскен. Молдавияның көдээ ажыл-агыйынга фашистиг эжелекчилерниң таварыштырган когаралы амгы күштүг болуп турар өртектер-биле алырга 600 миллион рубль болуп турар. Ол ажыл-агыйны бүгү совет улустуң дузазы-биле катап тургускан. Молдавияның хоорайларынче болгаш суурларынче дериглерлиг, тудуг материалдарлыг, аъш-чемниг эшелоннар кээп турган.

Дыка кыска хуусаада-ла көдээ ажыл-агый республиканың кол адырларының бирээзи апарган. 1953 чылдың деңнелинге хамаарыштыр алырга ооң ниити продукциязы 1958 чылда-ла 172 хуу болган. Олла чылын сад болгаш виноград ажылын хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база оларны күрүнеге садарын көвүдеткени дээш республиканы Ленин ордени-биле шаңнаан.

Көдээ ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр таарыштыр тургусканы, концентрастааны болгаш специализастааны колхозсовхоз бүдүрүлгезиниң темпилерин өстүреринге болгаш экономика талазы-биле ажыктыын бедидеринге таарымчалыг салдарын чедирген.

Колхозтарның хөй нуруузу ам боттары четчир акшахөренгилиг. Ол чорук бот-орулга-чарылганы нептередиринге кончуг таарымчалыг болган. Кат-чимис болгаш үрезин ажылдыг совхозтарның специализастаан трезиниң 32 ажыл-агыйы бо чылын ажыл-агыйны чорударынын чаа системазынче шилчээн. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эрткен чылдарның дургузунда ышкаш, мынча хөй тарааны, эътти, сүттү, виноградты, чимистерни, ногааларны бистиң республикавыс мурнунда кажан-даа садып көрбээн. 1962—1964 чылдарныынга деңнээрге 1965—1967 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйының продукциязының ниити бүдүрүлдези 19,2 хуу өскен. Продукцияның чылда ортумак немелде өзүлдези 264 миллион рубль болган.

Көдээ ажыл-агыйның кол адырларының — виноград болгаш сад ажылының чедиишкиннери онза өөрүнчүг болган. 1962—1964 чылдарда республикага 2284 муң тонна, дараазындагы үш чылда — 2648 муң тонна виногратты бүдүрген, оортан 2024 муң тоннаны күрүнеге саткан.

Виноград тарылгалыг черлерниң шөлү дыка калбарган, ол ам 236 муң гектарны эзлеп турар. Виноград олуртулгаларының шынар составы база өскерилген. Эвээш продуктулуг болгаш куду шынарлыг гибридтерни чыыра кыскан европейжи сорттар ол олуртулгаларның 56 хуузун эзлеп турар. Виноградниктерниң 87 хуузу ам 25 хар чедир назылыг дөстер болуп турар. Оонак, чер быдаргай участоктарның орнунга машиналар-биле ажылдаар үлетпүрнүң улуг, бедик продуктулуг виноградниктерин тургускан.

1965 чылдыынга деңнээрге сөөлгү үш чылда чимистер бүдүрери алдан ажыг хуу өскен. Садтарының дүжүткүрүнүң талазы-биле Молдавия Совет Эвилелинде бирги черлернин бирээзин эзлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын көдүрериниң кол оруу—оларны улам күштелдирери болур. Бойдус болгаш экономика байдалдары, байлак үнүш-дүжүткүр черлер, чоннуң сырый чурттап турар байдалы, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлериниң кызыгаарлалдыы бедик бүдүрүкчүлүг адырларны болгаш культураларны хөгжүдерин чогумчалыг болдуруп турар.

Молдавия болза виноградтың, чимистерниң, ногааларның, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң ССРЭ-де кол бүдүрүкчүзү болуп турар. Чурттуң девискээриниң бир четпес хуузун эзлээн республика таакпыны, шалфейни, лавандыны бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле бирги черни, виноград талазы-биле— ийиги, чимистер болгаш тарымал тооруктар талазы-биле — үшкү, ногаалар болгаш чигир свёклазының талазы-биле — дөрткү, тараа талазы-биле — бешки черни эзлеп турар.

Молдавияның көдээ ажыл-агыйын күштелдирер чорукту эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге калбаа-биле нептередиринге үндезилээш боттандырып турар. Республиканың алды эртем-шинчилел институттары, дээди мергежилдиң кадрларын белеткеп үндүрер Кишинёвтуң көдээ ажыл-агый институду республиканың көдээ ажыл-агыйынга ажылдап турар. Институттарда 1000 ажыг башкылар, оларның аразында эртемниң 186 докторлары болгаш кандидаттары ажылдап турар. Сөөлгү он чылда республиканың селекционерлери виноградтың болгаш чимистиг ыяштарның 47 сорттарын, ногааларның болгаш бахчилерниң 38 сорттарын, хову культураларының 21 сорттарын ажылдап үндүрген.

Молдавияның вино кылыр бүдүрүлгелери чимистерден эки шынарлыг виноларны болгаш коньяктарны кылып турар, олар делегей рыногунда безин калбак сураглыг болгаш хөй-хөй алдын база мөңгүн медальдарны делегей конкурстарынга чедип алган. Ол виноларның кол бүдүрүкчүлери специализастаан совхозтар — заводтар болуп турар, ындыг ажыл-агыйлар республикада 47 чедип турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин күштелдиреринге техника онза рольдуг. Үнүш-даа, малдаа ажылынга комплекстиг механизацияны калбаа-биле нептередип турар. Республиканың шөлдеринде комплекстиг механизацияның муң ажыг бригадалары, звенолары ажылдап, олар тарып олуртур культураларны 570 муң гектарда өстүрүп турар. Ам ажыл-агый бүрүзүнге ортумаа-биле 36 трактор онаажыр, ынчаарга 1958 чылда бир ажыл-агыйга-ла 14 трактор онаажыр турган.

Молдавияда хаваннарны болгаш мыйыстыг бода малды семирти азыраарының талазы-биле күрүнениң болгаш колхозтар аразының специализастаан 42 бүдүрүлгези, күштүң механизастаттынган чеди фабриказы ажылдап турар.

Садтарга болгаш виноградниктерге машиналарны ажыглаарын улам калбартыр. Молдав ГРЭС-ти ажыглалга киирип турары-биле холбаштыр көдээ ажыл-агыйны улам ыңай механизастаарынга болгаш электрижидеринге улуг аргалар ажыттынып, республиканың бүгү колхозтарын болгаш совхозтарын электроэнергия-биле бүрүн хандырарының байдалы тургустунуп турар.

Көдээ ажыл-агыйны чедиишкинниг хөгжүдери бүдүрүлгени билдилиг удуртурундан шуут хамааржыр. Ынчангаш ажыл-агыйларны мергежилдиг специалистер-биле, дуржулгалыг удуртукчулар-биле хандырарынче улуг кичээнгей салдынып турар. Көдээ ажыл-агыйның дөрт чүс ажыг специалистерин колхозтар даргаларынга соңгаан, көдээ ажыл-агыйның 1600 мастерлери бригадаларны болгаш фермаларны баштап турар. Ам республиканың бир колхозунга-ла көдээ ажыл-агыйның дээди болгаш ортумак эртемниг 12, а бир совхозунга-ле 17 специалистер онаажыр. Мурнакчы совхозтарның баазазынга чаа хевирниң өөредилге черлерин — совхозтар-техникумнарны тургускан, оларда теоретиктиг болгаш практиктиг өөредилгени сырый холбаштырып турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы улам ыңайгы хөгжүлделиг, улуг перспективалыг. Ооң ниити продукциязының чылда ортумак немей өзүлдези мурнундагы беш чылдыынга деңнээрге амгы беш чыл планының чылдарында 36,6 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1965 чылдыынга деңнээрге 41,9 хуу өзер.

Тодаргай, байлак перспективалар шөлдерниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин улам-на күш киирип, чаа-чаа бедиктерни чедип алыр дээш демиселге оларның чогаадыкчы идепкейин бедидип турар.

(ПМА).

ЛЕНИННИ ДУТАР ЫРЛАП ТУРАР

Туркмениянын культура ордуларында болгаш бажыңнарында чаа ырлар аялгалары чаңгыланып, дутарлар биле гиджактарның үннери дыңналып турар. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур уран чүүлдер фестивалы — улусчу талантыларның улуг байырлалынга белеткени берген. Ол фестивальга бот-тывынгыр уран чүүлдүң 250 театрлары, ийи муң концерт коллективтери киржир.

— Республиканың культура, уран чүүл ажылдакчылары «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докгаалын чогаадылга ажылының программазы деп хүлээп алгаш, улуг баштыңчының юбилейин эң улуг байырлал кылдыр демдеглээринге белеткенип турар — деп, Туркмениянын культура министри Кара Сейтлиев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Турасиаалдыг хүнге таварыштыр В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның, совет улустуң чедишкиннериниң дугайында эң эки чаа шиилер чогаадып, хөгжүм чогаалдарын тургузарының республика конкурузун эрттирер деп турар.

Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң парлаага комитеди болгаш Журналистер эвилели В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга таварыштыр чечен чогаалдың политиктиг эң эки плакадын чогаадырының республика конкурузун чарлаан.

Театрларга Ленин дугайында эң эки шин иөргүзүглериниң айы эртер, а Туркмениянын күрфилармониязы литература-хөгжүм кежээлерин эрттирер.

Ленин дугайында Туркмениянын чечен чогаал эртинезинге хевис угулзаларының мастерлериниң чаа чогаалдары немежир. Ажылчы чоннар оларны республиканың юбилейни делгелгезинге көөр.

Туркменияга Ленинград хүнү сонуургапчыг болур. Ленин хоорайының уран чүүл ажылдакчыларын өөрүп хүлээп алгаш, оларның уран мергежилин сонуургал таныжар бис деп, К. Сейтлиев дыңнаткан.

Ю. Косарьковтун «Хөгжүм аялгазы-биле» деп фотоэтюду.

Аас чогаалы 125 шак дургузунда

ПЕТРОЗАВОДСК. Карелияның аас чогаалын шинчилээр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның фонетика эртемининң төп-төриниң хөреңгизинге карел дылдың улусчу чаа чогаалдары болгаш оон үлегер-чевирлери немешкен. Оларны бижиткени 125 шак дургузунда ынналарынга четчир.

Карелияның Калевала болгаш Олонец районунче чоруткан, аас чогаалы чыыр экспедициязының кылган ажылының түңнели ол болган. Ук шинчилелди Петрозаводскиниң эртемденнери Финляндияның аас чогаалының суралгыг шинчилекчилери-биле кады эрттиргеч.

Эртем экспедициязы ажылын ай дургузунда үргүлчүлеп келген. Аңаа моон мурнунда эртемденнерге шоолуг билдиммейн келген ийикпе билдиммейн турган, сонуургапчыг хөй тоолчулар илерээн.

Калевала суур чурттуг, 70 харлыг Татьяна Филиппоена Федорованың ыткан тоолдары биле ырларын бижип алыр дээш, магнитофон безин дөрт шак дургузунда «ажылдаан». Мергежилдиг рука ыраажылының бирээзи ол. «Калевала» деп эпоска киргеп, эң эки руналарны фин эртемден Э. Ленрот олардан бижип алган. Оон бээр 130 чыл болган.

Экспедициянын киржикчилери ук черге хоочун чүс тоолчулар-биле ужурашкан. Некмаевалок суур чурттуг, 90 харлыг Евдокия Иеакоена Лыпкина тоолчуларның база бир рекордчузу болган. Оон назы-харын үлгады берген болза-даа, аалчыларны ол үткааш, ниитичи-биле чедиг шак дургузунда дыңнап болур оон руналарны, тоолдарны бурунгунуң муңгарал ырларын оларга белек кылдыр бергеп.

Е. ПОКРОВСКИЙ.

Комсомолдуң 50 чылынга уткуштур

ӨЛҮМГЕ ӨЖЕШТИР...

Дайынның баштайгы айлары чоруп турган. Ажок улуг когаралдарга таваржып турза-даа, гитлержилер Киевче, Черниговче, Брянскиже хемеваарын кирипкеп. Совет шериглер төрээн черинин метр бүрүзүн мадырлыы-биле камгалап турганнар.

Ужар түүдүн шүүргедекчи полугунуң комсомол организакчызы, лейтенант Сергей Колыбин дайынчы даалга күүседип чораан чедип келирге, ону август 24-те дыштандырып чорудупкан. Удатпаанда оон дыштанын чыткан чер-бажыңының чанынга мотоциклдиг дайынчы маннадын чедип келгеш:

— Силерни КП-ден (командылал черинден) далаштыр кыйгыртып тур — деп дыңнаткан.

Лейтенантының дивизия командири, ужар түүлдүң генерал-майору Шевченко уткуп алган.

— Далаш даалга бар-дыр, эш Колыбин. Көрүңер даан,— деп генерал ужудукчуну картаже чалаап,—Окуниново дээр чурттакчылыг чер бе-дур, а бо болза Днепрниң ковүрүгүдүр. Агаар разведказының дыңнатканын ёзугаар алырга, ол ковүрүглеп дайзынның шериглери болгаш техниказы соксаал чок кежиш турар-дыр. Силер кежээкиинге 17 шак 45 минутада оон кырынга ужуп четкеш, ук ковүрүгнү ыяап-ла буза бомбалаар ужурлуг-дур силер... Онза даалга-дыр. Мурнуу-Барыын фронтунуң командылал черинин дужаалы ындыг.

— Шупту билдингир-дир, эш генерал — деп, Колыбин харыылаан.

Каш минута эрткен соонда, Колыбин агаарже көдүрүлүп үнүпкен. Ужудушкунга ону оон эжи—биче лейтенант Василий Олейник үдеп чораан.

Чернигов хоорайның кырын дүмбей карангы булуттар дуй апкан болган. Самолёттуң чалгынының адаанда Окуново — Остерни таварып чоруткан орукта дайзынның танкыларының, машиналарының болгаш транспортёрларының дизии оожум шимчеп бар чораан. Ыяталчак булут өттүр Днеп кажаанган көзүлүгеген. «Ковүрүгден аңгыда дайзынның колонназын база чылча шаап болур-дур эвеспе. Ынчангаш бомбаларны ковүрүгже октаар, а реактивтиг октарны —дайзынның шериглеринче адар-дыр»—деп командир бүдүү бодаткан.

Днепрниң солагай эриинче үнүп чыткан дайзынны атакалаар дээн шиитпир кончуг дүрген боттанып эгелээн. Колыбин хенертен эълдир ужудупкан. Ону штурман Василий Олейник ол хевээр өттүнген. Удаа-дараа частыышкыннар болган. Адаанга—чалбыышка бүргеткен машиналар көзүлүдээн. Уш-баш чок дүвүрээзинда эгелээн. Ам-на ковүрүгже углаптар. Колыбин машинаны чер кыры-биле дорт ужулуп чоруп, бомбаны октаарынга белеткени берген. Машиналарның ковүрүглеп овааырымчалыг чылыш бар чоруурун, а оон ыңдында чазаглыг орукта танкылар, үгер-бооллар сөөртүкчүлери, гитлержилерни долдур олурткулапкан чүүк машиналары кежеринге белеткенип турары аңаа илдең көзүлген.

Ужудукчуның холу бомба октаар сенчини базыштарынга шуут-ла белеп апарган. Оон хамык-лы кичээнгейи ковүрүгже угланган. Ынчан хеп-хенертен кыпсынчыг частыышкын болганы аңаа билдингеп. Куштуг частыышкындан самолёт сирлеп кылынган. Ук частыышкынның чидиг хередении Колыбиннин караан чылчырыктадыпкан. Кабинага ыш долуп келген. Сергей ынчан кырынга чораан фонарының соге тыртыпкаш, шарыттынар багларын дүрген-не чеже сопкан. Идиктер ишти бир-ле чыышынчак ол чүве-биле долуп кел чыдары аңаа билдинзе-даа, чогум аарышлыг эвес болган. Самолёттуң чалбыыш дүй алы берген. Чер-даа, ковүрүг-даа чоокшулап-ла олурган. Ковүрүгнүң дал ортузунга чораап, Сергей бомба октаар сенчини чеже тыртыпкан. Чүс-чүс килограмм деңзилиг дөрт бомба куду кулбуйтуп-ла балыпканнар. Чүүгү чиигээн самолет башкартынгыр апарза-дал, чер улам-на чоокшулап олурган.

Самолёттан шурай бергеш, дириг артып, фашистерниң аспазынче кире берип болур, оң талааже хенертен ээй тырткаш, өртенип чоруур самолёттуң ышкка олуртуп база болур. Ынчалза-даа ынчан база-ла туттуруушкунга кирер апаар. «Чок, ынчан болбас ужурлуг мен! Өртенип чоруур машина база-ла чепсек болгай... Ыяш туттуң, Серёга! Өлүмзе-даа Гастелло ышкаш өлгей-ле мен...» деп, ол шиитпирлиг боданган.

Ужудукчу самолёттуң мырынай-ла чер кырындан көдүрүлдүргеш, орук дургаар чавыс ужутпушаан, дайзынның чүк машиналарының колонназынче үткүтүп үглааш чорукан. Чалбыыш-биле шуглаткан самолёт, оттуг шуурган ышкаш, гитлержилер долдур олурган автомашиналарын брезентилеринче союп бар чыткан. Адактың сөөлүнде күштүг частыышкын үнүп, долганзыр бүгү-ле чүвени кыргый шаавыткан. «ИЛ-2» оруунга турган бүгү-де чүвени ширбий шаап, каш-каш он фашистерни хөөржүткен, хөй-хөй машиналарны үзүткап үрээн.

Ынчан Сергей Колыбиннин бичии уруу-биле кады хаяы тыылга чурттап турган кадайы Зина ашаанның маадырлыы-биле өлгенинин дугайында медээ алган, кайы хире муңгагдап турганын бодазары безин берге. Сергей дириг эвес деп бодалга ол канчап-даа бүзүреп шыдавас турган. Колыбинниң фронтуда өнүктеринге чагаа бижип, оон өлгенинин дугайын тодаргай дыңнадырын ол дилээн. Өңнүктер Зинаның сеткилин оожургадырын бар-ла шаа-биле ораддашканнар. Аныяк, дидим ужудукчуга ынак чораан полк командири майор Савченко база Зинага чагаа бижээн.

...«Силернин ашаанар Сергей Иванович Колыбинниң өлгенин дугайты шынны дыңнадырын дилээн-дир силер. Мурнунда силерге бижээн болгай мен, ол дугайын база катап улам тода бижирин ораддажып көрейн...» Полкка маадырлыг чоруктун кайгамчык үлегер-чижээн көргүскен Сергей Колыбиннин өлүм чок эрес-маадырлыынын дугайын майор база катап төөгүп бижээн.

Ынчаргга Колыбин өлүмге өжешкен ышкаш дириг артканын. Мындыг таварылга турардыр ийин, көрем... Частыышкының аглаар чалгыы оны өртенген самолёт иштинден оруктан ыракта терең сиген аразынче шывадапкан болган.

Аажок кемдээш, өлүр чоокшулаан ужудукчуну гитлержилерге Житомир лагеринче сүрдүрүп бар чораан дайынга туттурган совет шериглер тып алган. Дайзынны совет ужудукчу канчаар чылча шаап турганын олар ылап көргеннер. Чаъска кедер плашка салып алгаш, ону лагерьге чедирип келгеннер. Туттурганнарның аразында эмчилер бар болган. Олар Колыбиннин амы-тынын камгалап шыдаан.

Сөөлүреди Колыбинни өске-даа туттурган совет шериглер-биле кады Германияда ужар түүл заводунче чорудупкан турган. Гитлержилер улаптаанда оларга удур хоралакчы чорук барын билип апканнар: чамдыкта мотор-даа ажылдавастай бээр, чамдыкта-эрилдер-даа чедир эртинмейн барган болур мындыг апарган. Оларның самолёттарын оорлап мунгаш, ужудуп чоруптар дээн ораддажышкыннар-даа тургулаан. Сергей Колыбин ол бүгү түүлдерге шамнаткаш, өлүм лагеринче шалуттурупкен. Ук эртип-ле турган. Фронт лагерьже чоокшулап-ла олурган. Гитлержилер туттурганнарны массалыы-биле узуткап эгелээн. Олардның аразынга Колыбин база турган, туттурган шериглерниң улуг болүүн мурнунда даш бузуп турган оңгарже сүрүп чедирип келгеннер. Хилинчектедип, чилчии үзүлген, аштап-суксаан, ядыг кижилер узун колонна болуп алган бар чораннар. Сергей колдукташтарга чөленмишаан, доктаай каап, дыштанып чораан. Олуруптар болза, өлүрткени ол. Күш тенүп, мырынай-ла харыксыраан. Шуут-ла чилчии үзүлгеш, Колыбин барып ушкан. «Ам-даа шуут бойлааным олдур!» деп, ол боданган. Оон ынай-бээр көрүнгүлээш, байгы күүдүн чыггаш, билдиртпезин ораддашса-даа, шыдашпайн, көжээленген ийни куду хараганнар аразынче чүглүп кире берген. Кым-даа ону сүрүп келбээн, кым-даа ону дагалыг идиктер-биле тепкилевээн, кым-даа боолавааи. Билбейн барганнары-ла ол боор оң.

Ол чорук 1945 чылдың апрель 20-де болган. Сергей чик иштинден арай боорда сырбактанып үнгеш, оон чаны-биле эрткен демир-орук шүгумүн үртылдыр база берген. Ол үшкаш-ла туруп, ушкаш-ла туруп, улам-на ыяйларын ораддажып чораан. Данны ассы шошпуртуп келген. Дак бажында станция чанында үгеп кажаага чедип келип, ийи хүн иштинде анда чем-даа, суг-даа ишпейн чыдып келген. Оортан үнүп келгеш, хенертен кырган демир-орукчуга ужуражы берген.

— Үгек кажаада чыларыңны билген-даа мен, харын. Дескен орус кижи боор сен але?— деп, ол Колыбинден айтырган, бажынче киререн чалаан.

—Сени кымга-даа бербес мен. Удавас силерниң шериглериңер маңаа чедип келир боор. Мээң олум база-ла чоон чүкте бир-ле черге өлүп калган чораан—деп, ол улаштыр чугаалаан.

Бажында кирип келирге, Колыбинге борбак хлеб, алк ишти кофе кудуп берген. Оон соонда анда арыг иштинче кирген орукту айтып бериптирлер. Колыбин арыгга баргаш, бодунуң улузун тып алган.

Москваның эмчидери ужудукчу Колыбинниң амы-тынын камгалаар дээш будун чартык чыл иштинде демисежип келген. Оон сөөлүнде ол бодунуң ог-бүлезин дилеп тыпкан-даа.

Ужудукчу чораан коммунист Колыбин ам Москваның хлеб садыглаар черинин тудуг конторазында инженерлеп ажылдап турар. Аныяк өскенге ашаларның өндүр улуг маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалап бээр дээш, школада, заводта аныяктарже оон бар чоруурун кудумчуларга бо-ла көрүп болур бис. Гастеллонун маадырлыг чоруун катаптаан, үш катап өлгеш, үш катап дирилген. Элдеп салым-чаяанныг, кайгамчык маадыр кижиниң дугайын чугаалаарга ынчалдыр. Чазак оон маадырлыг чоруун бединбиле үнелеп. Төрээн чурттуң дээди хавыязы—Ленин ордени-биле шаңнаан.

Владимир ЛЮБИМОВ,
курлавырда гвардияның подполковниги.
(Парлаваның Медээлер Агентилели).

КЫЗЫЛ—ЭРТКЕН СУББОТАДА

Субботада культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга агаар флодунуң хүнүнге тураскаатказ 5 командаларның хол бөмбүүнге маргылдаазы болган. Маргылдаага Красноярск крайның Енисейск, Кежма, Норильскиден болгаш Красноярск хоорайның бодундан база Кызыл аэропортунуң ужудукчулары болгаш ажылдакчылары киришкен.

Норильск командазы чаңгыс-даа уттуруушкунга таварышпайн бирги черни алган. Ийиги черни Красноярск, үшкүзүн Кызыл эълээн, азы ужудукчуларның Кызыл командазы Кежма биле Енисейниң командаларын удуп алган.

Үстүнде адыг үнген аэропорттарның спорт талазы-биле мындыг маргылдаалар эрттирери чаңчыл апарган. Кызын хаакбиле, чоокта чаа теннис-биле маргылдашканнар. Чоокку үеде чиик атлетиканың бүгү хевирлеринге ужуражыры оларның плочында көрүнген.

Маргылдаа харыы үгда ийи шаге болуп, көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп турган. Бистың таладан В. Лухтанов, В. Горелых болгаш командаңың капитаны В. Бабушкин олар аваңгыр, көрүштүг ойнап, чыыгганнарның алыш часкаашкынынарынга удаа-дараа уледип турганар.

* * *

Ол хүнүң кежээзинде Кызыл аэропортунуң ажылдакчыларының агаар флодунуң хүнүн демдеглээн кежээзи болган. Аңаа аэропорттуң начальниги В. Клюев илеткел кылган болгаш агаар транспорту-биле ажылчы чонну бүрүн хандырарының хережеңге моғат чок ажылдап турар он-он кижилер аңаа демдеглеткен. Ылангыя ужудукчулар Ш. Ондар, Б. Дримба, Е. Нередьков, Н. Непомнящих, В. Целишев, авиатехник Н. Ильюшин, А. Матюшев, чоланчы В. Шылов оларны коллектив мактап, чылыг сөстерни чугаалап турган.

«Аэрофлоттуң шылгаракчызы» деп хөрек демдээ улуг шаңнал. Оон-биле эң тергиин ужудукчулар М. Мунзук, В. Литвиненко болгаш В. Чистяков олар шаңнатканнар.

* * *

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаатказ комсомолчу куда Кызылда «Огонек» кафега — суббота кежээзинде болган. Бо удаада аас-кежиктиг, чаа чурттаганы Кызылдың пассажирлер автотранспорт парыгының слесарь Владимир Даңшов дзараныкчы Мария Глушкова-биле ажыткан.

Ынзы-бүрү дириг чечектер-биле шимеп каастаан машиналарга аныяк өг-бүле тутканнар болгаш уругнуң, оолдуң ада-иелери, чоок төрелдери, чалатканнар куда ажыттынарының мурнуу чарыында кафета чыглып келген. Дзараныла комбинадында партия организациязының секретары Альбина Ивановна Майорова куданы ажыдып, чүве чугаалаан. Соңгуда Кызыл хоорайның Ленин кудумчузу, 40 номерге орналган ресторанга ынаар-биле ынчангаш бомбаларны көвүрүгже октаар, а реактивтиг октарны —дайзынның шериглеринче адар-дыр»—деп командир бүдүү боданган.

Днепрниң солагай эриинче үнүп чыткан дайзынны атакалаар дээн шиитпир кончуг дүрген боттанып эгелээн. Колыбин хенертен ээлдир ужудупкан. Ону штурман Василий Олейник ол хевээр өттүнген. Удаа-дараа частыышкыннар болган. Адаанга—чалбыышка бүргеткен машиналар көзүлүдээн. Уш-баш чок дүвүрээзинда эгелээн. Ам-на көвүрүгже

АНЫЯКТАРНЫ ДЕТКИИР ДЭЭШ

Москва хоорайда чурттап турар орус шулукчу Федор Петрович Фоломин тыва шулукчуларниң чогаалдарын 1953 чылдан бээр очуллуруп келген. Он беш чылдарның дургузунда ол тывааларны орус номчукчуларга таныштырып келген-даа болза, бистиң республикавыска эң баштай эрткен айда Москва хоорайның Чогаалчылар эвилелиниң салбырының шугуму-биле бир дугаар командировкалап келген.

Бо чылын алдан харлаан хоочун шулукчунуң баштайгы шулуу 1927 чылда «Комсомольская правда» солунга парлаттынып үнген. Оон бээр оон шулуктериниң дөрт чыныдызы үнген. Очулга талазы-биле Федор Петрович үр үениң дургузунда ажылдап келген. Тыва чогаалчылар Степан Сарыг-оол, Сергей Пюрбю, Байкара Хөвенмей болгаш өскелерниң-даа шулуктерин Федор Петрович эки шынарлыг очуллуруп, номчукчуларга номнар, журналдар болгаш солунвар дамчыштыр чедирген.

Хоочун чогаалчы Ф. П. Фоломин Кызылдан чурттуң найысылалынче чаныпкан. Ол республиканың авиапортуидан аъттанып тура, мында хамаарыштыр бодунуң сөөлгү үеде кылган ажылдарын мынчаар чугаалаан:

— Республикада орус дыл кырында үнүп турар альманахтарга чылдың-на парлаттынып турар шулуктериң очуллурукчуларының бирээзи апарганым чаңчыл болган. Ам каш-ла хонган, Тываның ном үндүрер черя хоочун чогаалчы Степан Арбаавович Сарыг-оолдуң шулукчеринин чыындызын чыыкчо үндүрер. Ында мээң элээн каш очуглаларым бар.

Келир үеге хамаарыштыр планнай бодап алганым мынчаар. Тываның аныяк шулукчулериниң чыындызын белеткеп, очуллуруп үндүрер соруглуг салган мен. 1969 чылдың май айынга чедир хамык ажылды доозкаш, Тываның аныяк шулукчулериниң чыынды номун республиканың ном үндүрер черинге дужаар мен. Аныяктарны деткиир дээш соруглуг оон-биле күүсеттинер боор деп идеп турар-дыр мен.

Редакторнуң орлаңчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КУРУНЕНИҢ КЫЗЫЛДА БАШКЫ ИНСТИТУДУ

1968—69 өредилге чылында физика-математика факультединге студентилер немей хүлээп алырын чарлап тур. Дараазында тускай эртемнерге студентилерни хүлээп алыр:

1. Математика-физика немелде тускай эртеми-биле кады.
2. Физика-математика немелде тускай эртеми-биле кады.
3. Бот-өредилге салбырында математика тускай эртеминге.

Билдириишкиниверни август 15-тен 25-ке чедир хүлээп алыр. Киреринің экзаменнери 1968 чылдың август 26-дан сентябрь 5-ке чедир. Киреринің экзаменнеринге математика (аас, бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Документилерни дараазында адресче чорудар; Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40, пединститут.

Хүлээп алыр комиссия.

Уран чүүлге хандыкшылдыгларга

Кызылда уран чүүл училищезин 1968—1969 өредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдарны хүлээп алыры чарлап тур: дирижёр-ниити-ырның, фортепианонуң, удустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домбра, балалайка, доошуулуур, шанзы, чадаган, ыгыл), үрер хөгжүмүнүң (труба, тромбон, кларнет, гобой, фагот, флейта), хылдыг хөгжүмнүң (скрипка, контрабас), теория-композиторнуң, ыр аймаңның, клубтуң, чуруларның.

Училищеге 30 хар чедир эр, херээжен кижилерни хүлээп алыр, а дирижер-ниити-ыр салбырынга—18 хар четпээннерни хүлээп алыр. Хөгжүм талазы-биле салбырга музыка талазы-биле мергежилин хынаар (дыңнаары, ритм, үнү, сагынгыры), а чурулга салбырынга—чурук, уран чурулга, композиция талазы-биле бажыңынга кылган ажылдарын хынаар.

Училищениң директорунуң адынга киирер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

а) өредилгезиниң дугайында херечилел (аттестат)—бодубиле;

б) төрүттүнген дугайында херечилел азы паспорт (бодун көргүзер);

в) автобиографиязы;

г) кадыының дугайында медицина шынзылгазы (286-гы форма);

д) чурттап турар черинден шынзылга;

е) сөөлгү ажылдан (өөренип) турган черинден характеристика;

ж) фото-чурук, бөрт чокка тырттырган, хемчээли—3×4);

з) ажылдап (өөренип) турган черинден шынзылга;

и) шериг биледи (курлавырда шериг хүлээглелиглериниден); шериг назылыг кижилерден—киир бижиткен херечилели, оларны бодуу-биле көргүзер.

«Ортумак тускай өөредилге черлеринге өөреникчилер хүлээп алырының» дүрүмүнге үндезилээш, киреринің экзаменин август 25-тен эгелээр.

Кичээл сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны—ниити чурум ёзугаар бээр. Үндезин (тыва национал сургуулдарны күрүненің долу хандырылгазынга киирер.

Училищениң турар чери: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 4. Телефон—29-26 база 25-79.

КИНОТ

АВГУСТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчык Василиса» 10, «Малиновкага болган куда» 2, «База натап ынакшыл дугайында» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыны 10, «Оожум Одесса» 12, 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайда сен, Мансим?» 2.30, «Фантомас Сиотланд-Ярдыга удур» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Билип алыңар

ЧИЧЕК-КАРАА

Чичек-караанда С деп кончуг хөй витамин бар, тодаргайларга 100 граммда 300 миллиграмм хире витамин турар. Бир эвес чичек-караан шын консервилеп алыр болза оон С витамини дыка хөй айларның иштинде үрелбес болур.

Чичек-караан шын белеткеп алырының аргалары мындыг:

Чичек-караан хөлчок үүргектелдир чууруп алгаш, эт тыртар машинага долган эрттиргеш, бир килограмм катка ийи килограмм чигирни хольгур. Кат биле чигирни эки холаап, шил банкаларга кудар. Банканы спиртке өттүргеп саазыбиле дуглаап, ол-ла саазын-биле долгандыр шараап, карангы, курган черге шыгжаар.

Варенъени соок арга-биле белеткээрге орулаан болгаш чугаан катты чуурун, гоюткаш, бир килограмм каттың кырынга 1,6 кг чигир суун кудар. Ындыг варенъени элээн каш айларда соок черге шыгжаарга үрелбес. Ол варенъени үш ай дургузунда шыгжаваш, хынап көөрге 100 грамм варенъеде 70—80 миллиграмм С витамин бар болур.

КАТТЫ ПАСТЕРИЗАСТААРЫ (БУСТААРЫ)

Чугаан катты дөрттүн үш кезээ суг кыткан шилге уруп алгаш, оон аксын эки дуглаап хаймыдырган сугга 15 минута хире тургургар. Оон соонда ол шилди адаанда пес азы сааган дөжээн саваа соок сугга суп киир. Ол сугну чоорту чымыдыр болгаш хайны бээринге чедирбес. Чымыш температуралыг сугга 30 минута хире ыяап-ла тургузар. Варенъелиг шилдер чымыткан ол сааганы оттан чайлаткаш, чоорту соодар. Оон соонда шилдерниң аксын парафин азы воск, чок болза саат-биле ыяк кыдыр чаап каар.

Чичек-караандан ынчаар варенъеге С витамин эң хөй болур. Чичек-караан хунге, печкага азы дуговкага кургадып болур. Ону кыырда пес-биле шыпкан ыяш рамалар кырынга кургадырга каттың анданы ажыг апаар.

ЧОДУРААЛ ЫТ-КАДЫ

Чодураанны хунге фанерлер кырынга кургадыры 3—4 хонганда чодураа шуут куртай бээр. Ыт-кадын чымыдыр ирей быштаап, кадыг турда чыыр. Ыт-кадын хунге кургадын болбас, бир эвес ынчаар кургадыр болза, С витамин эвээжей бээр. Ынчангаш ону изиг печка кырынга кургадыр. Кургадылганы ийи-үш катаптаар. Кургай берген ыт-кады боттарыла частып турар апаар, ону салаа-биле базып көөрге чарлып турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адресизи:

Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдөө ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин - Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01004.

Солун неделяда алды катап үнер

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

ТАРААНЫ—ШЫГЖАМЫРЖЕ, СИГЕННИ—САРААТТААР!

Хүн келген тудум-на республиканың хову шөлдеринде ажаап алыышкынның фронтузу калбарып, сиген кезилдези үргүлчүлеп турар. Дүжүт ажаап алыышкынының талазы-биле Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары ам мурнуку одуругда. Районнуң колхозтары, совхозу август 19-ка чедир ниитизи-биле 1897 гектар шөлдүң тараазын кестирген. Ол болза планның 33,4 хуузу болган. Тараажылар гектардан-на ортумаа-биле 5,1 центнер дүжүттү ажаап албышаан, кестинген шөл бүрүзүнүң тараазын эки шынарлыг кылдыр арыглааш, шыгжамырже уруп турар.

Ажаап алыышкынче кирер бетинде «Тээли» совхоз тараа кестирер комбайннарны тараа төгүлбес кылдыр баш бурунгаар белеткеп алган. Ынчангаш кестирилге үезинде чидириг болбаан. Маңаа ажыл-агыйның хол механиги эш Пироговтуң улуг-хуузу улуг.

Кайы-даа ажыл-агыйларда чаа дүжүттүң тараазын дораан арыглаар хемчеглерин алган. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында 12 кижи составтыг тускай бригада доктаамал ажылдар турар. Ындыг өөрүнчүг байдалды «Мурнакчы» колхозтан база көрүп болур.

Өске черлерге бодаарга Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында дүжүт ажаап алыышкыны түлүктээн, «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарның соонда өске ажыл-агыйлар база киргилээн. Каа-хемчилер бо ажылды эки чорудуп келген. «Коммунизмче орук» (даргазы эш Моргун) колхозтуң үлегери районнуң бүгү ажыл-ишчилерин хей-аът киирип турар. Ол ажыл-агыйда август 19-ка чедир 1726 га шөлдүң тараазы кестинген болгаш бастыртынган.

Тожужулар мал чеминиң белеткелинге алган темпизин кошкатпайн турар. Ылаңгыя «Совет Тыва» колхозтуң сиген белеткекчилери онза эки ажылдап келген. Кол Каң-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы Шынаа деп черге 210 тонна сигенни белеткээр планныг тургаш, 218 тоннаны белеткээн. Сергей Намзынның удурткан бригадазы база оларга берген онаалданы күүседиринге чоок, олар 234 тонна сигенни сарааттаан, ам 26 тоннаны сарааттаары арткан.

Ынчалза-даа күскү чымышты республиканың чамдык ажыл-агыйлары онза кичээнгейге албайн келген. Бо ажылды Барыын-Хемчик район дыка хожудадып турар. Август 19-ка чедир ында чаңгыс-даа га тараа культуралары ажаап алдынмаан.

Көдээ ажыл-агый ажылдарын Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды болгаш өске-даа чамдык районнар шүшпен чорудуп турар. Чижээлээрге, Таңды, районда хөй тараа быжа берген турбуже, ажаап алыышкынны август 25-тен ыңай массалыг эгелээрин бодап турар. Чамдык удуртукчуларның ындыг оожургалдыг хөөнү механизаторларга салдар чедирип, техниканың белеткелин саададып турар. «Тиилелге» совхозта комбайннарны герметизастаар ажыл ам-даа доозулбаан. Ол совхозтуң удуртукчулары ам-даа 34 комбайнер четпезин ам чаа-ла эскерип, дүвүреп үнгеннер.

«Революцияның чалбыыжы» колхоз ниитиниң малынга артыкшылдыг чем-суурну белеткеп алган бис деп база-ла мактанып шыдавас. Колхозтуң сиген шөлдерин хуузунда малдыг колхозчулар база ында ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары оорлап кезип, сөөртүп ап турда, колхозтуң удуртукчулары ону канчап тоомча чок көрүп олурарларыл?..

Республиканың ажыл-агыйларының дүжүт ажаап алыышкынынга дузалажыры-биле Кызылдың организацияларындан, бүдүрүлгелеринден хөй автомашиналарны чорудуп турар. Ынчалзажок оларның ажыл-агыйларга барганын кым-даа хынавайн келген. Ынчангаш 160 автомашинаның чүгле 54-тү ажыл-агыйларда ажылдап турар. А өске автомашиналар кайдаазы билдинмес.

Күскү чымыш — чер ажылдакчызынга шылгалда болгай. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң хүлээлгези чаа дүжүттүң тараазын ажаап алыр, мал чемин белеткээр, күскү чер аңдарар ажылдарны шапкынчыдары болур.

Чавыс үнген тарааны кезеринге комбайн бизин таарыштырып алыры шүүделдиг ажыл, ынчалза-даа ол ажылды шынарлыг кылырын Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң аныяк механизатору Петр Ситников эки шиңгээдип ап турар. Бо ажылга улуг дузаны аңаа совхозтун дуржулгалыг механизаторлары болгаш механиктери чедирип келгеннер.

ЧУРУКТА: аныяк комбайнер Петр Ситников болгаш колхозтун чолаачызы Зинаида Ильина олар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КЫЛЫР АЖЫЛ АМ-ДАА ХӨЙ

Бии-Хем районнуң культура албан черлериниң ажылының болгаш септелге белеткелиниң талазы-биле рейдини «Шын» солуннуң бригадазы, районнуң чамдык культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының киржилгези-биле кылган. Ооң материалдарын мооң адаанда парладывыс.

номну чонга

Тарлаг суурнуң библиотеказы клубтуң бир бичин өрээлинде. Ооң хире-шаа-биле библиотеканы шимеп дерип, янзы-бүрү булуңнарны, ооң иштинде «В. И. Ленин», «Комсомол 50 харлаар», «Спортка хандыкшыл», «Пропагандистерге болгаш агитаторларга» дээш өске-даа делгелгелерни кылгылаан. Ынчангаш номчукчуларга таарымчалыг байдал бар.

Бистиң библиотекавыс 330 ажыг номчукчулуг. Ооң аңгыда ийи фермада, бригадада көжүп чоруур библиотекалар бар. Оларның номнарын өй-өйде солуп берип келген. Хойжуларга номнарны чедирип бергеш, дараазында оларның чагаан номнары-биле солуп берип турар бис. Клуб-биле кады номчулгаларны, конференцияларны эрттирип келген.

Номну чонга чедиреринден аңгыда, клуб ажылдакчылары, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери-биле кады чон ортузунга политмассалыг ажылдарны чорудуп турар бис. Агиткультбригадада бот-тывынгыр 15 артистер бар. Олар белеткенин алгаш, бригадалар, фермаларже, хойжуларже үнүп, концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып турар (Бо чурукта Тарлаг клувунуң агиткультбригадазының уруглар энсамбли).

Клубтуң болгаш библиотеканың кышка белеткели чоруп турар. Одаар ыяш бүрүн белеткеттинген. Эде салыр печкаларның баштайгылары кылдынган, ынчалзажок тууйбу четпейн баргылаар. Ооң сөөлүнде чугайлап, клубтуң иштин каастап дериир апаар.

Е. ХОВАЛЫГ,
библиотека эргелекчизи.

* * *

Ажылывыс болгаш хомудалывыс

Юбилейлиг 1967 чылда чаа, даш-биле кылган Культура бажыңын алдывыс. Ол дээш колхоз баштаар черинге Хадың суурнуң чурттакчылары, бистиң бот-тывынгыр артистеривис улуг өөрүшкүзүн илереткен, бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилери улам сорук кирип, боттарының ажылын идепкей-житкен.

Бистиң бот-тывынгыр уран чүүл коллектививисте 23 кижи киржип турар. Бо чылын район фестивалынга киришкеш, эки деп мактаттывыс. Ооң аңгыда бригадаларга, малчыннарга үргүлчү барып, концерттерни көргүзүп, беседаларны кылып берип турар бис. Бо чылын Туран хоорайга, «Искра» колхозка, «Өөк» совхозтуң Аржаанга, Тарлагга, Таңдының «Элегес» совхозка, Эзрбектиң, Баян-Колдуң малчыннарынга, Красноярск крайның «Сыынчы» совхозунга, Арадан, Усинск суурларынга концерттерни көргүскен бис.

Культура бажыңында библиотека-биле кады номчулга конференцияларын, кежээлерни, лекцияларны организастан келген бис. Политшколалар кичээлдери, механизаторларның курстары база-ла Культура бажыңынга эртип турар. Бисте хөл-шыдырааның, теннистиң бөлгүмнери ажылдап, оларга маргылдаалар эртип турар. Ам тараа ажаалдазынга болгаш мал чеми белеткээринге канчаар киржирин дугуржуп алган, ол ёзугаар ажылдап турар бис.

Бистиң боттарывыстың ажылывыста четпестер бар болбайн аан. Ынчалзажок бисти ооң артык дүвүредип, хомудадып турар чүүлдер бар. Культура бажыңын чаа туткан-даа болза, ооң кылган шынары багай болганындан, септелге улуг. Ону частан эгелээр бодаза-даа, колхоз баштаар чери, парткам болгаш комсомол организациязы чогуур дуза көргүспээнинден септелге кылдынмаан. Бо талазы-биле бистиң дилеглеривис кичээнгейден дашкаар арткан. Чүгле одаар чүүл-биле чүгээр бис.

А. МУШКИНА,
«Хадың» колхозта Культура бажыңының директору.

* * *

«Шынның» рейдизи

СӨӨЛГҮ чылдарда Бии-Хем район культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизин калбартырынче, оларны септеп дериирин экижидеринче, ажыл-чорудулганың утка-шынарын бедидеринче элээн кичээнгейни салып турар апарган. Каш чыл мурнунда районнуң суурларынга эрги, тар клубтар колдаан турганы чажыт эвес болгай.

Ам байдал элээн өскерилген. «Өөк» совхозтуң төвүнде ийи каът Культура бажыңының сөөлүнде Туранда «Мир» кинотеатр, элээн каш эки кызылбулуңнар туттунгулаан. А эрткен юбилейлиг чылда даштан туткан ийи улуг культура бажыңнары «Хадың», «Искра» колхозтарның төптеринде бедип үнгүлээш, колхозчуларның өөрүшкүзүн, чоргааралын болдурган. Ол-ла үеде «Өөк» совхозтуң Тарлаг бригадазында эки болгаш чараш клуб, Чкаловка суурда чаа клуб туттунгулаан. Ынчангаш үк районда культура албан черлериниң оран бажың баазазы чамдык черлерде экижээн деп түңнелди кылып болур.

(Эгези. Төнчүзү 2-ги арында).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда
үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
22
ЧЕТВЕРГ
№197 (7040).

Өртээ 2 көп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЖААП АЛЫЫШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Республиканың Министрлер Чөвүлели Таңды районнуң ажыл-агыйларында бо чылдың чаа дүжүдүнүң ажаап алыышкыны кандыг чоруп турарын чугаалажып көргеш, бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганын демдеглээн. Районнуң удуртукчуларының болгаш специалистериниң санап турарын ёзугаар алырга, район бо чылын 40 муң тонна хире тарааны бүдүрер аргалыг.

Районда 332 комбайн ажаап алыышкынче кирген. Август 20-ге чедир 4 муң ажыг га черни кескеш, 2312 тонна тарааны ажаап алган. Тараа культураларының 20 муң ажыг га шөлүн аңгылап ажаар. Дүжүт ажаап алыышкынын район 27 ажыл хүнүнде чорударын планнап турар.

Чамдык кылдынган ажылдар бар-даа болза, республикада тараалаң район, бо чылдың чаа дүжүдүн чогуур хуусаазында, чидириг чок ажаап алыр ажылга четпес белеткенген болгаш ону августуң ортан үезинде массалыг эгелеп болур турбуже, дыка хожудадып эгелээн болгаш бо шалыпчы кампанияже организас чок кирген.

Делгем девискээрлиг районнуң чамдык ажыл-агыйларынын тараалары илчиреп быжып, тоглап дүжер чедип турда, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Зоркевич ниити районга ажаап алыышкынны август 25-тен эгелеп массалыг эгелээр бис деп медеглеп турары канчап-даа таарышпас. Оон санап турарын ёзугаар алырга, ажаап алыышкынга чедир ам-даа неделя хире үе бар, ынчангаш бо ажылга белеткелди таваарладып болур ышкажыл? Ам өл чаашкынныг хүннер эгелээн, а неделя хире үе эрткенде, агаар-бойдус сооп, донат дүжүпсе канчаарыл?

Районда ам-даа 180, а чүгле чаңгыс «Тиилелге» совхозта безин 70 комбайнер четпес. Ол совхозта бар 117 комбайнның 37-зин башкарар кижилер чок. Ол чорук, эзлер чок комбайннарның чугула кезектериниң чидип, өске комбайнерлер ол кезектерин алгаш, боттарының комбайннарынга салып, тоймагланырынга чедирип болурунун чамдык фактылары ам көстүп турар апарган.

Ажаап алыышкынның баштайгы хүннери ажылга организас, харыысалга чок чорукту көргүскен.

«Тиилелге» совхозтуң (кол агроному эш Луговской) № 1 трактор-хову бригадазынга 4 комбайн ийи хүн 50 га черниң тараазын кескеш, оон 8 газындан ажыг шөлдү чалдай кестирип, багай ажылдаан. Ол шөлдерде, бүдүн-бүдүн тараа дилиндектери хевээр тургулап калган. № 2 трактор-хову бригадазында ажылдап турар Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң 4-ку курузунун сургуулдары чирик бистерлиг комбайн-биле тараа кестирип, мажак арттырып чоруп турда, ында бригадир эш Саая ону тоомча чок эрттирип турган. № 7 бригадага комбайннар бензин кудар автомашина чогундан анаа тура хүнзээн. Бо дээрге баштайгы хүннер-дир, а совхоз бо күзүн 19 муң га тараа культураларын ажаар.

Ол хире улуг, тараалан совхозтуң удуртукчулары комбайннарны герметизастаар, чавыс тараа кезеринге таарыштыр кылыр ажылды база ёзу барымдаалап чоруткан. Ол ышкаш, бо ажылды «Элегес» совхоз база четпес чоруткан. Районнуң ажыл-агыйларынга ам-даа 2000 ажыг метр ремень негеттинип турар.

Районнуң ажыл-агыйларында шаң техниказының белеткели багай. 11 автодеңзиниң чаңгызы-даа бо үеге чедир ажылга белен эвес, а «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң, «Россия» совхозтуң автодеңзилерин комиссия ажылга таарышпас кылдыр үрелген дээш ажыглалдан үндүр бижээн. Тараа арыглаар, кургадыр, чүдүрер, дүжүрер техника белеткели дыка оожум.

Бо чыл каң-халыынныг болганы-биле сиген, силос мал чемнери таарыы болуп турда, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары саванны бөлүп сарааттаар ажылды кичээнгейге албайн турар. «Тиилелге» совхозтуң комбайнерлери саванны бүгү шөлдерге тарады чашканнап эгелээн. Механизатор кадрларның чедишпези-биле районнуң чамдык ажыл-агыйларында күскү чер аңдарылгазынче кирер тракторлар анаа туруп турар апарган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары бо чылын картофель үрезини-биле хандыртынып болур. «Россия», «Элегес», «Межегей» совхозтар чаа картофель, ногаа аймаа-биле республика төвүнүн чурттакчыларын хандырарын аазаан. Ынчалзажок бо ажыл база багай чоруп турар.

Кижилер болгаш машина күжүн таарыштыр тургузар ажылды районнуң удуртукчулары эренгей удуртуп турар. Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден 160 автомашина чорударын көрген, бо үеге чедир 54 автомашина районнуң ажыл-агыйларында барган. Ажыл-агыйларда 360 автомашина бар турбуже, оларны ажаап алыышкынче хаара тударын чугулалап көрбейн. Кызылдан келир автомашиналарны манап олуруп берген.

Районнуң хөй-хөй ажыл-агыйларының боттарының ажылчыннарын ажылче организаставас, хоорайдан белен кижилер келирин манаар азырадыкчы хөөн чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларында бар. «Тиилелге» совхозтуң конторазының эжиинге хөй кижилер хүн хүнү-биле анаа оруп турары чаңчыл болган. Олар удуртукчуларның контроль чогун ажыглап алгаш, каттаар, мөөгүлээр чоруктар бар.

Балгазын көдээ Советте ыяш ажыл-агый черининң ажылчыннары болгаш хуузунда малдыг чамдык колхозчулар колхозтуң сиген шөлдеринден боттарынга сиген кезериниң, ону күрүнениң ажыглалында машина, трактор-биле сөөртүп алырының хөй фактылары бар. Көдээ Советтер ындыг четпестер-биле кончуг кошкак демисежип келген. Кадат чок мал сиген, тараа шөлдерин таптай базып, чип турар.

Күскү хүн чылды чемгерер деп чүвени удуртукчу ажылдакчы, тараажы бүрүзү утпас ужурлуг. Ажаап алыышкынны шынарлыг чорудары олардан хамзаржыр, ынчангаш олардан негелде шыңгыы болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тараалаң районнуң болгаш ажыл-агыйларының удуртукчуларынга, хөй-ниити организацияларынга ол четпестерни дарый чайладып, бо чылдың чаа дүжүдүн чидириг чок, чогуур хуусаада шалыпкын ажаап алырынче бүгү күштү мөөннеп, организастыг ажылдың деңнелин бедидерин хүлээндирген.

СЭТА-ның медеглели

Шериг күштериниң дузаламчызын киириштирбишаан, акы-дуңма чехословак улуска соңгаарладыышкын чок дузаламчыны көргүзер дугайында Совет Эвилелинге болгаш өске-даа эвилелчи күрүнелерге Чехословак Социалистиг Республиканың партия болгаш күрүне удуртукчулары дилег кииргенин медеглээр кылдыр СЭТА телээлеттирген. Чехословакияда туруп турар социалистиг тургузугга болгаш конституция-биле доктааттынган күрүне ёзузунга кыжаныышкын социализмге өжээннешкек даштыкы күштер-биле сүлчээлиг контрреволюстуг күштерниң талазындан тыптып келгениниң уламындан ол дилег кылдынган.

Чехословакияда болгаш ону долгандыр болуушкуннарны Чехословакияның удуртукчуларының база киржилгези-биле акы-дуңма социалистиг чурттарның удуртукчулары каш удаа чугаалажып, ол дугайында санал-оналдарын солчуп келген. Улустарның социалистиг чаалап алыышкыннарын деткиири, быжыглаары болгаш камгалаары бүгү социалистиг күрүнелерниң ниити интернационалчы хүлээлгези болур дээрзинге ол чурттар чаңгыс эптиг болуп турар. Оларның ол ниити туружу Братислава медеглелинде база байырлалдыы-биле чарлаттынган.

Чехословакияда байдалдың улам чидигленгени Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга, социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга хора чедирер. Чехословакияның социалистиг тургузуунга кыжанган айыыл ооң-биле чергелештир Европаның тайбыңының туруштарынга база кыжанган айыыл болуп турар.

Совет чазак болгаш эвилелчи чурттарның — Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың чазактары бузулбас найыралдың, кады ажылдажылганың принциптерин барымдаалааш база туруп турар керээ хүлээлгелеринге дүүштүр акы-дуңма чехословак улуска эргежок чугула дузаламчы көргүзер дугайында ук дилегни деткиир деп шиитпирлээн.

Ол шиитпир акы-дуңма социалистиг чурттарның аразында чарган эвилел керээлеринде кердүнгенин ёзугаар күрүнелерниң тус-тузунда болгаш коллективтиг камгаланыр эргези-биле бүрүн дүгжүп турар. Европаның улустарын дайынче каш удаа киир тыртып келген милитаризмниң, агрессияның болгаш өжээнзирек чоруктуң күштеринге удур Европаның тайбыңын камгалаарынга бистиң чурттарывыстың үндезин эрге-ажыктары-биле ол шиитпир база дүгжүп турар.

Совет шериг кезектери адаттынган эвилелчи чурттарның шериг кезектери-биле кады август 21-де Чехословакияның девискээринче кирипкен. Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарынга кыжанган айыыл, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының айыыл чок чоруунга кыжанган айыыл чайлаттынары билек база ук шериг кезектериниң аңаа оон ыңай турарының эргежок чугулазы чок деп, хоойлу ёзугаар эрге-чагыргалар санаан соонда ол шериг кезектерин ЧССР-ден саадал чокка үндүрген турар.

Алдынган хемчеглер кандыг-бир күрүнеге удур угланмаан болгаш кайы-бир күрүнениң эрге-ажыктарын дора көрбейн турар. Ол хемчеглер тайбыңның сорулгаларынга бараан болур болгаш ону быжыглаар дугайында сагыш салыышкынны барымдаалаан.

Акы-дуңма чурттар даштыкыдан кандыг-даа кыжаныышкынга боттарының бузулбас эп-сеткил каттыштырылгазын быжыы-биле шиитпирлиг удурланыштыр тургузуп турар. Социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазындан чаңгыс-даа звенону кажан-даа, кым-даа адыра тырттып шыдавас.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ДЕТКИИШКИН

Чехословакияда социалистиг тургузугга удур кыжаныг туруп келгени-биле холбаштыр акы-дуңма чехословак улуска, шериг күштерин киириштирбишаан, соңгаарладыышкын чокка дузаны көргүзер дугайында ЧССР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчыларының дилээнин ёзугаар социалистиг өске-даа чурттар-биле кады эргежок чугула дузаламчыны көргүзер деп Совет чазактың шиитпирин чүүлдүг деп деткээн митинг Кызылда типография коллективинге болган.

Өрүкчү В. Горбунова сөс алгаш мынча дээн:

— Социализмниң дайзыны болур даштыкы күштер-биле сүлчээлежип алган контрреволюсчуларның хоралыг хөделиишкини Совет Эвилелиниң база социалистиг өске-даа чурттарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга кыжаныг болуп турар чүве болганда. Чехословакияның девискээринче бистиң шериглеривисти чорутканын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санап турар мен.

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы политиказы кезээде шын болгаш ону кезээде деткиир бис, ынчангаш бистиң чазаавыстың бо алган хемчээнге бүрүн каттыжып, ону долузу-биле деткиир бис — деп, парлакчы Н. Андреева чугаалаан. Митингиге өске-даа эштер чүве чугаалааш, төрээн совет чазактың алган хемчээн бүрүнү-биле деткээннер.

Митингиниң киржикчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың база акы-дуңма социалистиг чурттарның партияларының болгаш чазактарының чехословак улуска дуза көргүзер дугайында шиитпирин бүрүнү-биле деткип турарын бир үн-биле илергейлээш, ол акы-дуңмалышкы чуртта контрреволюсчуларның база даштыкы империалистерниң чимзениишкиннеринге төлептиг ойтур шавыышкынны бээр дээрзинге боттарының бүзүрелдиин бадыткаанар.

* * *

Шериг күштериниң дузаламчызын киириштирбишаан, акы-дуңма чехословак улуска соңгаарладыышкын чок дузаламчыны көргүзер дугайында Совет Эвилелинге болгаш өске-даа эвилелчи күрүнелерге Чехословак Социалистиг Республиканың партия болгаш күрүне удуртукчуларының дилээн ёзугаар Совет чазак болгаш өске-даа эвилелчи социалистиг чурттарның чазактары бузулбас найыралдың, кады ажылдажылганың принциптерин барымдаалааш, база туруп турар керээ хүлээлгелеринге дүүштүр акы-дуңма чехословак улуска эргежок чугула дузаламчы көргүзер дугайында дилегни деткиир деп шиитпирлээнин СЭТА медеглээн. Ону СЭКП Кызыл хооркомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы О. З. Завьялова Кызылдың дааранылга комбинадының инженер-техниктиг ажылдакчыларының, дааранылкчыларының митингизинге таныштырган.

Коллективтиң мурнундан ол комбинаттың директору С. И. Ведерникова сөс ап чүве чугаалааш, акы-дуңма чехословак улуска соңгаарладыышкын чок дузаламчыны көргүзер дугайында шиитпирни бүрүнү-биле деткивишаан, коллективтиң мурнунда салдынган ажыл-ишчи сорулгаларны күүседир дээш улам чүткүлдүг ажылдаар бис дээн.

* * *

Чехословакияда тургустунган байдал-биле холбаштыр аңаа акы-дуңма социалистиг чурттарның шериг дузаламчызын чедирер дугайында СЭТА-ның медеглелин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп деткээн митингилер, хуралдар районнарга, совхозтарга, колхозтарга, албан организация черлеринге, бүдүрүлгелерге дүүн болгулаан.

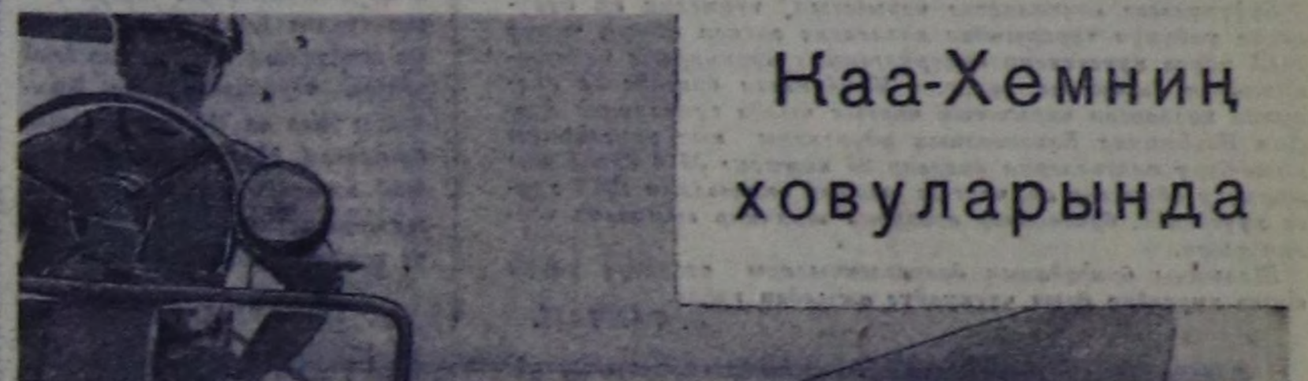

Каа-Хемниң ховуларында

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Бистиң артель мал ажылдыг болза-даа, чер ажылын сайгызарыырынге улуг кичээнгей салдынып турар. Бо чылдың изиндазыкшынар чайында тараажылыгларның, эң ылаңкыя тараа суггарыынчылаарының кызымажыраа багай эвес дүжүүт эстүүген бис. Тараа суггазыынчылары Бөөргаан Деңгаан биле Таздар-оол Хертен олаанын суггарып турганы эрбай шылүүнүң гектар бүрүзүнден 9,5 центнер дүжүүт алдыкпын турар. Тараа культураларының гектардан ортумаа дүжүүжү чеди центнер чедип турар. Агаар-бейдүстүң байдалы берге кандазашкынның чылдың оң чүгүзер чергүзүүт деп чүве билдиңгир. Колхоз күрүнеге тараа садар планын августа 15-те ажыр күүсеткеш, пландан ажыр тараа садарын уламчылаар турар.

Шүйүүлар кызымаа ажылдаарынган аңгыда, ленинчи өзүү-биле өөренирикпче белгаш чүрттаарывыс улуг кичээнгейни салып келген. Колхозтуң бүдүрүлге коллективтериниң шупту-зунга өөредилгени организастаан.

Чаңгыс-Теректе № 1 хөйжу бригадага эге политшколага өөренип турган 27 колхозчуларның 22-зи, а Ак-Хем бригадазында 18 кижиниң 13-жу өөредилгезин дооскан болгаш артканнары бо чылын улай өөренир. Оон аңгыда уженнекиниң ленинизмниң үндезинниериин өөренир школага өөренип турган болгаш бо чылын өөредилгезин уламчылаар. Аныяктарның кежээки школазының 11 класын 10, сессизин — 9 кижи дооскан. Эртеден кыянын 27 чолаачылар билиг бедидеринниң үшкү күрүзүн доосканнар.

Социалистиг чаңгыстыг улам-на масселыг болдурарыңга хөй-ниити организациялары улуг ролдуг боол турар. Культура бажыңы, ногаан театр, агитатөрүнүң бажыңнары социалистиг хүлээлгениң күүседелезин нанчаар чөрүп турарын нал-ба-биле пропагандалап турар. Ынчангаш чаңгыстыг мурнакчылары ол дораан-на бүгү колхозчуларга билдинип турар.

Уруглар албан чөрлериниң (уруглар сады биле ялинниң) ажылдап турарының ачызында ме хөрээжен чонну колхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле киирештирер арга бар апарган. Ол албан чөрлериниң кышка белетиелин база септелгезин дооскан. Ол ышнаш ортумаа школаның септелгези доозулган болгаш өттүлар ыяш дүжүүттүгеп.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болуруңга турасказадып, элээн каш чөрлерде ленинчи булуңнарны организастаан. Школада музейниң ажылын В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазын, амыдыралын хөй-биле көргүзеринче үгландыр эде тургузуп эгелээн бис.

Элчелгиг ажыл-агыйжы болгаш культура тургузушкунуңуң айтырыгларын шиитпирлээринде социалистиг чарыш кол идигни бээр, кижилерни хөй-аът киирер ыяштыр организастаар соруга-биле материалдыг болгаш мелральдыг деткиичени ажыл-ишчилерге көргүзеринче улуг кичээнгейни салып турар бис. Чижээ, хүннүң улуг-нормазын ажыр күүседип турар комбайнерниң ажыл-төлевирин ийи дапшар төлеп бээр, мал чемининң белетиелинде эки ажылдап турарларга ажыл-төлевирин 20 хуу остүүрин нолхоз баштаар чаңгыс шиитпирлээн болгаш ону боттандырып эгелээн.

Бисте дүжүт ажылдазы түлүк чөрүп турар. Механизаторлар болгаш тараажылар сентябрь 1-де дүжүт ажылдазын доозар соруганы салган. Оон-биле кады мал чемининг белетиелиг база үргүлүүзүр. Малдың бодүүн чемининг белетиелги август 15-те 44 хуу турган. Бистиң сорулгавыс ол планны шилап-ла күүседири, силес салыры эгелээн. Кукурузачыларның остүүрүп кааны ногаан массаны төп фермада силостап турар.

Чаңгыстың чаңгыы, чалбыраажы бистиң ажыл-ишчилеривисти хүн бүрү хөй-аът киирип турар белгаранда, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр юбилейинге шүйүүлар улуг үлүг-хуунуң киирери чугаажок.

Х. КУДУРУПКАЙ,
Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң даргазы.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

ДУРЖУЛГАНЫ ӨӨРЕНИР, НЕПТЕРЕДИР

СЭКП ТК-ниң пропаганда кылдазы бо чылдың июль 22-деп 31-ге чедир Политиктиг чырыдыышкын башкыларының ажылакчыларының семинарын Москва хоорайга организастаан эрттиргеп. Партийжи пропагайжада дээрге дуржулганы нептередиринге оюн хүүлээлгеш-тейлиг семинарга безин барык бүдүн хүүнү берген. Оон эргелекчизиниң оралакчызы В. К. Иванов коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтилерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин, масса-политиктиг ажылды болгаш пропаганданы калбак активтиг кирежилези чокка, чүгле штаттыг партий ажылдакчыларының күүжү-биле чедиишкинниг чорудуун шилдавас, ынчангаш штаттан дашкаар активтилерге колдадыр даайын турарын онзалап демделээн.

Хей-ниитичи эгеге үндезинээш, бүгү каш методиктиг чөвүлелериң Политиктиг чырыдыышкын башкыларының чанында тургускан. Ук чөвүлелдериниң кежигүннери — барык шупту-зунга Москва хоорайның болгаш ол областың эртемденнери: докторлар, профессорлар, эртемнер кандидаттары. Методиктиг өөредилгеринге болгаш пропаганданы калбак активтиг кирежилезиниң орулдуун шилдавас, ынчангаш штаттан дашкаар активтилерге колдадыр пропаганданы калбартырыңга улуг ролдуг ойнап турар.

Партийжи-организастыг ажылдың кабинеттерде көскүчерни «Москва хоорайның партия организациязы — СЭКП-ниң дайынчы отряды» деп улуг стенд эвлеп турар. Стендикиң эгезинде Владимир Ильич Ленинниң портрет чүрүү, оон адаанда — башкылчының чалбыыштыг сөстери: «Эртелеп башкарар төлээде, капиталгай революсчу коммунистерниң армизы херек, ол армия бар, ону партия деп адаар». СЭКП-ниң Уставын болгаш Программазын, партийжи-организастаг ажылдың талазы-биле партинай шиитпирлерин, бүгү-ле справочниктерин, журналдарын, солуннарын кабинетте дезгээн.

Москва хоорайның партия эге организациязының үжен чылдардан бээр саныың өөрүдезин база улус ажыл-агыйының шиитпирлиг задыларынга өөларнай дезигүүр хүүрү көргүскени дыка солун. Чижээ, 1931 чылда ийи-силаала 1772 партия эге организациялары ажылдап турган, а 1968 чылдың январь 1-де 8654 партия эге организациялары бар. Оларның 15,8 хуузу үлетпор будүрүүлелериде, 12,4 хуузу—тудугга болгаш транспортка, 8,8 хуузу—садыг болгаш инитиниң чемелиглиг черлеринде.— улус ажыл-агыйының эң-не шиитпирлиг участоктарында ажылдап турар. Тывавың партия эге организацияларының өөрүдезин болгаш улус ажыл-агыйының түс-түс участоктарыңга хамаарыштыг оларның хүүрүү ниитизи-биле азы Кызылдың болгаш районнарның дайы-биле шак ынчаар көргүзеп черле күзенчиг-дир.

Делегей байдалының айтырыларыңга кабинеди бо чылдың апрельде «Дашткы политиктиңиң ленинчи принциптеринге СЭКП-ниң болгаш Совет үзебиттың ажыл-өөрүүлүгүнүңда» деп темалыг теоретиктиг конференциниң организастаан. Ук конференциниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткеге холбаштырган. «Улустар аразында дайынналры тенденүрери, үптеп дээрбеледээшкинни болгаш күүлүзешкинни соксадыры — чогум-на бистиң идеалывыстыр» деп, Владимир Ильич Ленинниң өткүт сөстерин улуг үжүктер-биле чүрүп бижээн, кабинеттиң хаиазында коскулеп кылдыр аскан.

Бистиң чүрттүвүстүң даштыкы чүрттаа-биле янзы-бүрү харылзаалдарывыл кабаргайның дерелчилеп турар болуп солуп материалдар, саннар кабинетте база бар. Совет Эвилелге амгы үеде делегейниң 103 күрүнелери-биле дипломатты, 90 ажыг чүрттаары-биле экономиктыг, 114 күрүнелери-биле культурлуг харылзаалларны тудуп турар. Сөөлгү чылдарда совет эртемденнер 500 ажыг делегей конференцияларыңга, чыыштарыңга киришкен. Совет кинофильмилериң 90 ажыг даштыкы чүрттарда көргүзүп турар. Даштыкы 128 чүрттардан Совет Эвилелиниң өөренип турар оолдар, кыстарның саны ам 24 муң четкен. Социализмниң делегейде эң баштайгы чүрттүүн эрбен бо жеен чылдарның иштинде ат-алдарының ортемчей кырынга кайгамчык бедээнин бо саннар тодаргай хереглеп турар-дыр.

Партия болгаш комсомол чырыдышкынының янзы-бүрү эвенолариңга В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренириңге хамаарыштыр методиктиг болгаш теоретиктиг сүмелерин чырыдышкын башкыларының ажылдакчылары болгаш штаттан дашкаар ажыды — эртемденнер ажылдап кылып турар. «Партийжи пропагандаңай ленинчи принциптерге», «Бүзүредиринниң ленинчи уран эргазы», «Ленинниң чомаарын кижи бүрүүзү түс-түс боттарын өөренириниң методиказы» деп материалдарны болгаш В. И. Ленинниң «Улуг эгелээшкинге», «Аныяктар эвилелдериниң сорулгаларының дугайында», «Чарыштың каччаар организастаарыл?» деп чогаалдарын комсомол чырыдышкынының өөренир талазы-биле методиктиг сүмелерин ажылдап кылгаш, парлаан.

Москваның Политиктиг чырыдышкын башкыларының ажыл-ишчи байлак дуржулганында бо чамдык чүүлдерин бистиң республикавыстың партия, комсомол өөредилгезинге, масса-политиктиг ажылга ажылдазы эргежок чугула.

А. ДУГЕРЖАА,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорайомунуң Политиктиг чырыдышкынын башкыларының консультантызы.

Өөрүнчүг медээлер

ЧЕДИИШКИН

Шагаан-Арыгның автотранспорт будүрүүлезиниң чолаачылары болгаш септелге ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бээр түс чыл болганынга холбаштыр алган социалистиг хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Коллектив юбилейлиг чылда чедип алган бедик темпизин бо хүнверге коштаптайн турар.

Шагаан-арыгжылар ам беш чылдың дөрткү чылының үлүүнге киирештир ажылдап турарлар. Будүрүлге планын күүсседиринден аңгыда автодүгүйлар, кывар-чаар материалдар камнаар талазы-биле алдынган хүлээлгелер база-ла эки күүсеттинип турар.

Будүрүлгенин чолаачылары чыл эгезинден бээр 20 муң ажыг литр бензинини, 75 автодүгүйну камнап алган.

Боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар мурнакчылар коллективте хөй. Чижээлээрге, чолаачылар эштер В. Бондаренко, А. Тунгусов, П. Редких, А. Воронов олар чыл эгезинден бээр кайнаы-даа муң ажыг литр бензинни камнап алганнар.

В. АНКУДИНОВ.

Шалыпчы бригада

Кызылдың дараанында комбинадының коллективи беш чылдың үшкү чылының дараанында кылыглариның будүрүлге дамчыланы хүсеви бетинде ажыг будүрүлгениң ачы-аңы чеэтеринден 7 бригадаларның аразында социалистиг чаңгыты организастаан, оон түүнелин докталжал үндүрүп, эки көргүүзүлерни чедип ап келген.

Республиканың хөөчүн будүрүлгелериниң бирээзи, дараанында комбинадың ниити будүрүлге даалгазының чартык чыл планын 112 хуузга күүсеткен.

Будүрүлгее социалистиг чаңгыстың түүнелин ай бурузунде үндүрүп турарындан коллектив эртеп айның үлүүн 111,5 хуузга күүсеткени будүрүлгениң мурнакчылы чедиишкиннериин быжыглап турар. Комбинатка бригадалар аразында калбарган чаңгыстың чартык чылда түүнелининге Ладыгна Ильинична Елисеевнаның удуртказы-биле ажыл-будуу пластылгерин дараар 26 кижилиг № 4 бригадазы жүрүмүү өөрүүнү ап, чартык чылдың онаалгазын 105,3 хуузга күүсеткен, бригадалар аразынга шинчир өлчелдии чалап алган.

Шалыпчы бригаданың дараанымчылары августуң үлүүн ажыр күүседир дээш үттүкүлүү ажылдап турар.

С. ТАМЧАЯ.

Кылыр ажыл ам-даа бар

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынга).

КУЛЬТУРА бажыңнарының, клубтарның болгаш библиотекаларның ажыл-чорудулгазының идейлиг үттазы, уран-чечени бедип, масселыг чөрүү калбарын турарын чамдык чергелиниң дуржулгазы, ниити район хемчээлиниг болгаш түс-түе ажыл-агыйларга чөрүдүп турар хемчеглер, көрүүлелер төрөөлеп турар. 1967 чылда Октябрьның 50 чылынга турасказаткан фестивальды, көрүүлелерни организастаан, бо чылын Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга баралгатказан фестивальды культура албан чөрлеря бүрүзүйлеп эгелээш, ниити районнуңга чедир организастап эрттиргеп. Оларның киржикчилериниң саны өскен. Концерттер, агиткультбригадаларың үнүүшкүүнери, лекциялар, үжүүжилгалдар, кежээлер дээш өскедаа масселыг хемчелерни, пропагандана хөй культура одагларын биилдилиг ажыглап турар.

ПАРТИЯ, профзвилел, комсомол организациязының, советтериниң киржилгези-биле чорудуунуң турар үстүүде ажылдарның түңелиинде Аржаан, Өөк, Хадын культура бажыңнарының, Тарлаг, Ленинка клубтарының, Туранда кинотеатриның, район болгаш уруглар библиотекаларының, Тарлаг библиотеказының, район үлетпор комбинадында, ыяш белеткел база тудуг участокторында, районда кызыл-булуңнарның болгаш еске-даа чамдык чергелериниг ажылы экижээн, чорудуун турар культура масселыг ажылдарының, бот-тывыңгыр үеже чүүлүнүң ленкели бедээн. Ынчангаш ол чүүлдерге чоонуң соңчугралы бедик киржилгези эки. Оон боттуг чижектерни Хадында Культура бажыңының, Тарлагда библиотекаының болгаш клубтуң ажылының дугайында үстүнде чүүлдеедеп доңчу-даа бол таныжыг болур.

КУЛЬТУРА-ЧЫРЫДЫЫШКЫН албан чергелериниң септей дериири, кышкы байдалдарга ажылдаарыңга хынамчалыг белеткээриң оларның эки ажылдаарының база бир магадалалы болуур. Бо чүгүлге ажыл «Искра» колхозтуң багай эвес. Колхозтуң болгаш Өөк хөдээ Советтиң эки сагыш салып, дуза чедиргенинии аңгыында Культура бажыңының, библиотеканың, Ленинка суурда клубтуң, библиотеканың септелгелери эки шынарлыг доозулган, оларар чүүл-биле бүрүү хандыртырлар. Түрлээ район болган уруглар библиотекаларыңга кире бээрге, оларың эки септей кылганындан кежиниң сеткилге өөрүп келир. Туран хоорайның кинотеатры бо чылын улуг септелгени чорутkан: залын эде дерим, бүгү хавазын пос-биле шыпкан, аппарат туурар черии, шыгжамырын, фойезин септээн, одалгазын хоорайның-биле тудуштырган. Ол бүгү ажылдарны кино сеансыларын үспейн чорутkаны черле мактаксачыыл.

«Өөк» совхозтуң төрүүде, Тарлагда, Маливовкада, «Кызыл тараачы» колхозтуң төвүүде, Билелиг фермазында, Эзербек бригадазында культура албан черлериниң септелгелерин, кышка белеткелдерин кылдыын, оларар чүүлдерин оларның чоогунче сөөртүүн эгелеп турар. Ынчалзажок бо ажылдар орайтан, сиген болгаш тараа ажылдазы-биле капсырлажып келгенин демделээр хөрек. Тараа ажылдазы болгаш мал чеми белеткээри берге болгаш хөй күш иегеп турар бо үеде культура албан черлерин чоп ортузунга бүрүп кыдыр ажылдаар үжүрлүг болгай. Ынчангаш септелге белеткелди чаңгыс хүн-даа сонгаарладыр үжүр чок.

БИЙ-ХЕМ районуң партия, совет организациязының, ажыл-агыйлар удурткучуларының, партия, профзвилел организациязының болгаш культура ажылдакчыларының кичээнгейин дараазында чүүлдеерже угландырары чүгүлга деп рейд бригадазы санады.

Районда чамдык культура албан черлериниң септелгези болгаш кышка белеткели орайтап эгелээн болгаш бир чамдыктарында замгя чедир ырыглай эгелеээн болуур турар. Бир эвес партия, совет организар дарый хемчег албас болза, районуң Культура бажыңы. Чкаловка, Сесергиг суурларда клубтар ажыглалга орайтап кирер, харыы-даа кирбейн баар хире байдал тургустунуп келген. Районнуң Культура бажыңы эрткен чылын септеттинмээн, аар-саар чүүлдерни саналаска безин, дээжимирп ойбакталгыт, шалаларын будуур, эжиктерин эдер. Одалга системазын сут-биле чылмаар кылдыр кылыр, Ам бо ажылдарын барык чүү-даа кылдынмаан. Чкаловкада клубтуң бодунуң одалга системазын кылыр дээн, материалдар чогулдан оны аре каттан, а ескс септелгези оны маныаан, шуут кылдынмаан.

«ИСКРА» колхозтуң чаа Культура бажыңы тудуп алганынга кыш өөрүзес боор. Ынчалза-даа Сесергиг клубуунуң удугайында кыш өөрүзес боор, Ынчалза-даа Сесергиг клубуунуң дугайында колхоз башкаар чеpи шуут сагыш салбаан. Ону шынгыы шүгүмчүлеге кап удаа таварышкан. Ол дугайын партияның район конференциязынга чүгзалзаан, солуннар, радио кап-даа бижээн. А бай-дал эзижиирден, дорайтаан. Ол шүгүмчүледен чүгле эш Дежнев түңнел кылбаан эвес, харын районнуң удуртур органнизациязы база керекке ап-баан-дыр. Ам оон ынай ол айтырыгны шоер арга чок. «Тинделге» колхоз хоочун ажылагыйларынын бирээзин, ажык орулгазы-даа таан хиреллиг эвес. Ол хиреле колхозтуң төвүүде клубче кижи чадаардала кирер. Ам харын клуб эргижирээш, ажыын баксыраан, дээжирни ойлуп дүүшү-даа болдуур хире апаргай. Чон орту-зунга идеологтыг ажылдың кол одаан колхоз удурткучулары чүге ынчаар көрүп турарын тодаргай уе чергле келген.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхоз төвүүде болгаш бригадаларында клубтарны септеп турар. Ынчалзажок, таваан салган Культурэ ордузун дүбген тудары күзелчит. Оон башка ол хире сураглыг колхозка эрги клубту клуб дээш-даа чөвөнчүг. Оон ыңай Туран фермазының кызыл-будуунуң общежития кылгаш, септелгезин шуут чорутпаан. «Хадын» колхоз чаа Культура бажыңының септелгезин дораан чорудар ужуруг. Чүге дээрге, тудугчуун шыыры күзү болгаңы-биле тиглеяиңкиннер, үрелиңкиннер көвүдеп турар. А колхозтуң удуртукчулары культура ажылдакчыларының септелге дээш чөптүг негелделерин дыңнаарыг күүседири үүгүлә апаргаан.

ИДЕОЛОГТУГ ажылга бедик негелде салдынып турар амгы үеде культура одалгаларын ролю улуг. Оларның дең-дески, эки ажылдарын хандырар төлээде, материалдыг базазының быжыглаар, ажыл-чорудулгазының деңнелин бедидер ужурлуг. Бо бүгүнү чедиишкинниг боттандырарынга районнуң партия, совет организарының, будүрүлге удурткучуларының ажыл-ишчи кирежилези эргежок чүгүлә.

«ШЫНЫҢ» рейд бригадазы:

В. СИДЕРЕНКО,
Районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүнү.

М. ХОРЛУГ-ООЛ,
Маливовка фермазында партия эге организациязының секретары.

С. ЧИГЖИТ,
«Шыңның» тускай корр.

«Шыңның» рейдизи

★**БАЙ-ТАЙГА** районда «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында М. Тарын-Базырга удурткан түүлбу будурер бригада чай дүргүзүнүң 130000 түүлбүнү белеткээн. Оон бежен муңун орттедип, ажыглалга киирген.

★ **КЫЗЫЛДА** кодээ ажылдагый техникумунуң суггуулу—практикант Калдар-оол Красс ук салбырныл хоюн тарып боозадып, техниктен турар. Башгайгы удаа ол 738 хойну тарып боозаткан. Ыраккы ондарларда 4000 ажыг хойда суда эдергижилгеп эгелеп, ында будүрүкчу кошкаларны хуваай салган.

★ **КЫЗЫЛДА** кодээ ажылдагый техникумунуң суггуулу—практикант Калдар-оол Красс ук салбырныл хоюн тарып боозадып, техниктен турар. Башгайгы удаа ол 738 хойну тарып боозаткан. Ыраккы ондарларда 4000 ажыг хойда суда эдергижилгеп эгелеп, ында будүрүкчу кошкаларны хуваай салган.

ШАЛЫПЧЫЛАР

СИГЕН ШӨЛҮНДЕН РЕПОРТАЖ

Төрээн чурттуң кайы-бир булуңунга бирле дугаарывыңда чеде берген кижиге тус чериниң бойдус чурумалы онзагай чараш, а чону ажылгыр, чаа аалчыларга хүндүлзчел ышнаш саглындырар. Калбаи-делгеи совет чуртка ол шынап-ла ыңдыг.

Ынчангаш совхозтуң кайы-даа бригадазынга бо хүннерде баар болза, күсүң чымыш изиг түлүк хайныгын турар.

Совхозтуң эътжир инек ажылынын, кол адыры — Каскалдың мал чемининг белеткенчилери трактористер Тимофей Кудрявцевтиң (БИРГИ ЧУРУКТА) онзагыкам ажылынга-даа, эш-өөрүүнүң идегелинге-даа ам өөткидиинигге бүзүрээр. Механизатор ол-дар оон дугайында: «Кандыг-даа берге үеде, Тимина идегелдир эш чүве»—деп кысказы-биле чугаалаар. Чайның, күүтүң ышкан изиинде, кыштың чыкнылама соогунда-даа, кандыг-даа үеде ажыл нормазы күүсседир дээш демиселге онзагыкам ажылынга ныызымак, шудургу кижи, ол дээрге коллективтиг идегели, чоргараалы-дыр. Коллективтиг бир кежигүнүүнүң ам сеткилдиг ажылы ниити коллективтиг күш-ажылчыы чедиишкининге немерге үлүг, а күш-ажылчы онзалданы, планны күүсседири дээрге, бистиң чонувустуң материалдыг чаагай чоруунуң эге үндезини болгай. Ынчангаш ам сеткилдиг, кандыг-даа маштал, алдар сүрбээн, эскет чөн, хүн бүрүнүң күш-ажылы — иэадырлыг чоруун.

Оон дугайында чугаа болганда, каскалчылар фронтучу чорван, Ада-чурттуң Улуг дайынының кыржичизи, «Кызыл сылдыс» орденниң болгаш «Кёнигсбергни хостааны дээш» (амгы Калининград хоорай) медальдың эдиленчизи Михаил Григорьевич Толчениңың дораан-на сактып келирлер. Оон назы-харыы ам-даа шөөлүг улгатпаан, ажылга холу дыңзыг. Ам ол, Каскал салбырның ажылчыннар, бригадаларже аъш-чем сөөртүр демиргий машиназының чолаачызы.

Аныяк механизаторлар техниказының үрелген черин тыппайн барганда, Михаил Григорьевичиден сүме айтырар. Ол, трактормү хөделдирилеш, оон үнүн дыңнап, кичээнгейлиг шинчилеп тургаш, оон үрелген черин тып, фронтучуу шалыпкын, тудунгуру-биле оолдарга дузалажы нзаптар. Аныяктардан оон сүме айтырбас-ла кижи чок, а хөглүг, баштан кижи оларга долу харыылариы күзелдин-биле бээр.

Бригада төвүүде столовзяга дүүштеии чем соолуңде, Михаил Григорьевич повар-ныс Тарвачы Бынынднынын чем эккээр чагыларын бижип ап олурда, чуруккз тыттыыын алган. (ИЙИГИ ЧУРУКТА).

Салбырның мал чемининг белетиекчилери сиген нөзип белеткээр планын ажыр күүсеткеш, ол ажылды эң-даа уламчылап турар. Силос салыр план орту кирген.

Ниитининг малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы ишне Кудрявцев, Толченицын, Чимит-оол ышкаш бөдүүн, ажылгыр кижилер эрестиг ажылдап, эш-өөрүн хуш-ажылга соруун кижирип турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

АЛДЫН-КЫС

Очерк

ЭРТЕНГИ хүн хөөреп келген, Хем үнүнүң ферма коданы алаакта девээлээн инектер долу. Ол, бо майгыннардан саанчылар кочалдар туткулаан үнгүлеп кээп, кандыг-даа онза чүве чок ышкаш, чымыштыг ижинче кирипкен. Шыксыг сериин салгын хемниң унун куду соолаңнады сырыннап кээп турган. Ишкээр, аъргалыг сүүрде болгаш кедээр каттар сиртинде хектерниң эдери саанчыларга кандыг-ла-бир онза бодалды төрүттүндүрүп келир. А оларга саитүң чок янзы-бүрү хөгжүм — куштар үнү база-ла улажы бээр.

Шак мындыг магалыг эртеннерин Чайлаг-Хемниң унунга чайның бо үезинде Алдын-кыс Монгуш хөй удаа чурттап эрттип келген. Баштайгы чайлаглаашкын аңаа черле уттундурбас. Шөйбексимээр шырайлыг, шилгедек дурт-сынныг, бажының дүгү сарыгзымаар, кызыл чаактыг бичин уруг инектерин саап алыр, дуржулгалыг саанчылардан калбас, оларның үнер өйүн саадатпас дээш бар-ла шаа-биле далажып, ажылдап чоруп турган. Чаа ажыл—саанчының чымыштыг ижинге чаңчыгышкын аңаа белен эвес болган. Эрттир удааш, эвээш сүт сагган, инектерин эдиреде бызааларын хөлүн эрттир эмзирипкеш чемеледи-даа бээр-ле.

Ам ол Алдын-кыстың амыдыралының төөгүзү болуп арттып калган. Чаа, аныяк саанчылар немежип келирге, ол бодунуң баштайгы үезин оларга сонуургадып чугаалап, саанчы кижиниң хүндүлүг ажылын чоргаарал-биле хөөрегилээр. Үш чыл саанчылаашла өскелерден ылгалып, организакчы, шынчы чоруун көргүзүп, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап апкан. Ынчангаш колхоз баштаар чери учётчик хүлээлгени даандырган. Оон бээр беш чыл эртип бар чыдары бо. Ол кыска үениң иштинде Монгуш Алдын-кыс бедик мергежилдиг мастер, билдилиг удуртукчу, идепкейлиг хөй-ниитичи, депутат, мурнакчы коммунист чедир өскен.

ХҮН ДАГ бажында олуруп, эзлчеглиг дүнүң эгезин сагындырып келген. Инектер боттарының сагдырып чаңчыккан черлеринде. Оларның чаны-биле эртерге тыныштарын дамчыштыр артында-ла көксүг чыт думчукка айысталып келир. Тодуг, семис-чаагайындан шагжоок чүве дег моюнарын сунгулапкан кегженип, хүлчүк-сэзгин ырадып берейн, ажылдаарынга шаптык катпазын дээнзиг кудуруктары-биле шырбаңгылаарлар-даа. Эргим эзге адыгуузун мал безин эргелиг деп чүве ол ышкажыл.

Коммунистиг күш-ажылдың Дөргүн фермазы чүгле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта эвес, республикада мурнакчыларның бирээзи. Кижи саны эвээш-даа болза, кайгамчык найыралдыг, күштүг коллектив. Хамык ужур удуртулгада, кижилер-биле ажылдап билиринде, коллективти чаңгыс кижи дег сеткил-сагыжын билиштирип, бот-боттарын хүндүлежир, бирээзи өскезинге дузалажыр болгаш быжыг сагылга-чурумнуг кылдыр чаңчыктырып алыры-дыр. Бо бүгүнү коммунист Алдын-кыс кылып шыдаан-даа. Бодундан улуг, биче-даа кижилер ооң сөзүн дыңнаар, сагыш-сеткилин чажыт чокка чугаалажыр, өөрүшкүнү, муңгаралды-даа деңге үлежир. Шынап-ла коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап деп чүве ол-дур.

— Күжүр Наташаны черле эрес болдур ийин — деп, Алдын-кыс бир аныяк уругнуң сагган сүдүн хүлээп ап тура чугаалай-дыр. — Ам 925 килограмм болган-дыр.

Уруг өөрүшкүлүг хүлүмзүрээш инектеринче базыптары билек учётчиктен айтырдым.

— Аныяк инектер саап турар, бо чылын бир инектен-не 1300 кг сүттү саар хүлээлгелиг Сат дээр саанчывыс-тыр. Хүлээлгезин удавас күүседир кижи, ынчангаш ынчаарын олдур ийин.

—Аныяк саанчы аныяк инектерден ол хирени саап турда, өскелериниң түңнели база эки боор але, Санаа-Байыровна?

Ол харыыга далашпады. Сагган сүдүн дужаапкаш, чавыс сандайжыгаш кырынга олурупкаш, ам-на хөөреп үндү.

— Тергиинневиие Ооржак Севең, чартык чылдыы-биле алырга аан, 1100. Мария Саңгы-Бадыраа 1000 килограммны сагган. Олар база чыл хүлээлгелерин күүседир четкеннер. А оон ажыр сагганнар?...

Алдын-кыс каттырып-каттырып:

— Бар ийин—деп, кагды.

Чүвениң ужурун билип:

— Бодуңар ышкажыңар чүл? —деп, тодарадып айтырдым.

— Ындыг ийин—дээш, уламчылай-дыр. — чартык чылда 1150 килограммны сагдым.

Ол аразында кадарчы Ондар Хола чанывыска чедип келгеш:

— Бир шак хире кадарыпкаш келир-дир аа?—деп, учётчиктен айтыра-дыр.

— Ынчал харын—деп, бирээзи чөпшээрешти.

Чаа сагдынган инектер кедек каътче далаш чок оттап үнүптүлер. Шак мынчаар сагыш човаап, ажаап-тежээп турда, мал семирип, элбек сүдүн берип-даа турбайн канчаарыл аан. Хамык ужур кадарчыларда база бар, чүнүң-даа мурнунда оларга өөрүн четтирер, чоргаарланыр ужурлуг бис. Демги кадарчының эжи Сарыглар Доржукай база-ла кайгамчык ажыл-ишчи кижи.

КАРАҢГЫ имир дүшкен. Хамык инек-даа чыдыпкан. Оларның чүгле узун-узун кылдыр тынары, кегженири дыңналыр. Ол, бо майгыннарда радио-даа ырлаар. Чайлаг-Хемниң уну ырак тайга эдээнде, дүн дүшсе-даа, аңаа амыдырал чагыртпайн, бодунуң эзлчээ-биле хөглүг эртип-ле тур.

— Бо чылын, ылаңгыя чартык чылда кандыг планныг силер, Алдын-кыс Санаа-Байыровна?

— Чылда 200 тонна 100 кг сүттү бүдүрер планныг турган болзувусса, эрткен алды айларда 131 тонна болган. Саап дужаарывыс чылда 146 тонна, күүсеткеннивис 118.

Ол саннар агаардан дүжүп келбээн-не болгай, кызымаккай болгаш чүткүлдүг күш-ажылдың түңнели-дир. Ферма коммунистиг деп атты алганындан бээр ам үш чыл болган. Ол үениң иштинде ооң байдалы үндезини-биле өскерлип, кижилерниң амыдыралы, ажыл-ишчизи болгаш аажы-чаңы онза чаартынган. Маңаа бадыткал—кылдынган ажыл-херек ол-дыр!

— Чедип алган ажылывыс чаңгыс кижиниң ачы-хавыяазы эвес, партия бөлүүнүң политмассалыг ажылды ферманың кежигүннеринге доктаамал чорудуп, кижизидилге ажылын бедик деңнелге тудуп келгенинде—деп, Алдын-кыс уламчылаар.— Бо талазы-биле Ооржак Севеңни мактавас арга чок. Кайгамчык-ла кижи. Партияның ёзулуг-ла төлээзи, бодунга-даа, өөрүнге-даа бедик негелделиг, шынчы, четпестерге эптеш чок.

— Эш Алдын-кыс район Совединиң депутады, совхозта партком кежигүнү кижи болдур ийин—деп, Ооржак Севең чугаа кадында меңээ айытты.

Бот-боттарын деткижер, чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш ажылдаар, чурттаар деп чүве ол-дыр. Ажылхеректи, кижилерни шак мынчаар организастап, чаңчыктырып ап деп чүве белен эвес. Маңаа совхозтуң дирекциязының, ында партия организациязының тус-тус ажылдар аайы-биле кижилерни шын шилип, тургузуп билирин айтыры чугула. Ол дээрге эң чугула айтырыг-дыр, ажылга чедишкинниң кол үндезини ында болгай.

Чайлаг-Хемниң кара суу шулурадыр агып бадып, ыржымның аялгазы апаар. Дүнчү куштарның ында-мында алгызы амыдыралды чежемейниңдаа деткип турза, чоорту читкилей бээр. Чайлаг дээрге чайлаг-ла болгай, бедик сыннар эдээ, черниң чери ышкажыл. Бо кавыда шимээн кажан-даа үзүлбес. Шала өрүлдүр кагар болзуңза «Искраның» фермалары болгаш малчыннары бар.

Алызындан ажыл-ишчи бүдүштүг, аажы-чаңы топтуг, шынап-ла Алдын-кыс ышкаш өдечара, амыр-дыжын сагынмас кижилер ховар болгулаар. Кажан чугаалажы бээринге айтырыг бүрүзүн ол кичээңгейлиг дыңнап, долузу-биле билдингир кылдыр сеткил хандыр харыылап бээр.

Алдын-кыстың чаңы чараш,
Ажыл-ишчи чаңы чараш.

Дүнде орай бар эвес солун чугаа уламчылап-ла олурган чүве. Сөс бүрүзү саанчыларның болгаш кадарчыларның ажыл-амыдыралы-биле долдунган, мурнакчыларның овур-хевирлери-биле каастаттынган, оларның дугайында чаагай сактыышкыннар-биле чүгленген.

— Тус-тус саанчыларның алган хүлээлгелери болгаш чартык чылда күүселделери билдингир-ле-дир. Ынчаарга ам ниити ферманың деңнели-биле байдал кандыг янзылыг болуп турарыл, Санаа-Байыровна?

Алдын-кыс бажының дүгүн аткаар суйбагылааш, харыылады:

— Бистиң фермавыс холушкак инектерден тургустунган болгаш бүгү-ле байдалды өөренип көргеш, бир инектен-не 1200 килограмм сүттү саары планнаттынган чүве. А чартык чылдың түңнелиниң көргүскени-биле алыр болза 900 килограмм болган.

Ферманың күш-ажылын организастап тургусканы шупту-ла чогуур негелдезинде. Саанчыларның майгыннары арыг-силиг, чылыг, чурттаарынга таарымчалыг. Четпес чүве чүл дизе адаанда шалазы чок, кидис дөжектер салгылап каан. Чайлаг чер өл-шык, болганчок-ла чаъстай бээр, ону моон соңгаар өөренип көөрү—совхозтуң дирекциязындан болгаш ажылчын комитединден негеттинип турар.

— Фермада партийжи агитасмассалыг ажылдар канчаар тургустунганыл?—деп, учётчиктен сонуургадым.

— О, ону партия организациязы шынап-ла эки чорудуп турар—деп, ол дораан-на харыылады.—Солуннар, журналдар ийи хонгаш доктаамал келир. Ынчаарга четверг санындала концерт, лекция болуп, эмчилер кээп, саанчыларның байдалы-биле таныжып турар. Ынчангаш байдал эки-дир: бодап-даа көрүңердаан, бистиң саанчы бүрүзү чартык чылда 850 килограммдан куду сагбааны аңаа канчап бадыткал болбас деп! А шаанда кандыг түңнелдерлиг туржук бис? Бүдүн чыл дургузунда мурнакчыларывыс безин чүгле ол хирени саап турду.

...Чайлаг-Хемниң саанчылары
Чалгаа диртпес, кежээ улус.
Чайгы хүннүң херелиниң,
Чалымы дег ишчи улус.

Ол шын. Ажыл-иш хайныгып турда, күш немежип келир ышкажыгай. Үзүктелиишкин чок ажылдан амыдырал чалбыышталып, аас-кежин хүннеп келирле болгай.

Ажыл дээш кезээде кыптыгып чоруур, бодунуң хуу херээн ниитининден бедик көрүп, амыр-дыжын артынга каап, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, өөренип, чурттап чоруур коммунист Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгуштуң—бистиң үевистиң маадырының бүдүшшынары, овур-хевири ындыг. Алдын-кыс дээрге аная-ла кыс эвес, ажыл-ишке болгаш амыдыралга ёзулуг-ла алдын кыстыр!

О. СУВАКПИТ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ ШҮГҮМЧҮЛЕЛИ

Ассортиментини арбыдатса

Бир-ле дүште үргүлчү барып чемненип турар чаңчылывыс-биле Шагаан-Арыгның столоваязынга кире бердивис. Кезээде ындыг болур столовая-ла болгай, улус-ла долу: колхоз, совхозтардан келген малчын, тараачыннардан эгелээш, ыраккы орук бар чоруур чолаачылар, пассажирлер хүннүңне бо столоваяга чемненип турар, практикантылар, мээн өөрүм оолдар дээш, кымнарны чок дээр.

Кире бээривиске-ле чемненип келгеннерниң столовая ажылчыннарынга, оларның багай чем белеткеп турарының дугайында чемелээн сөстери дыңналып кээп тур.

Эзлчегде кожа чем ап турган эжим Эрес-оол мени тыртта каапкаш:

— Көрдаан, бо менюда бижээн чеминде хаван эъдинден өске чүү-даа чок.

Менюну көре бээримге шынап-ла ийи дугааргы блюдаларда шупту-ла хаван чаа болду.

Ол аразында бистиң эзлчээвис чедип келген. Эрес-оол тургаш гуляш алды. Чаңгыс-даа карарар эът чок куруг чаг каап берди. «Оода эъди бар ирги бе?» деп айтырарга: «Эът кайда чүвел?»—деп, чем үлеп турган уруг каржы харыылады.

Бар хире чемни алгаш чемненип эгелээн бис. Кожавыста столда орган, элээн карарты үстели берген хептиг бир кижи оргаш, чаны-биле эртип бар чораан официантыга ыыткыры кончуг чугаалады:

— Бижек болза, столоваяңарда бижээңер бар бе, дүңмай?

— Канчаарыңар ол, хлеб кезер бижиктеривис бар-ла—деп, уруг тоомча чок харыылады.

— Меңээ эккеп берип көр дүңмай, силерниң котлетаңарны бижек чок болза аайлап чиир аргазы чок чүве-дир,—деп чорда, чемненикчилер оон шоодуглуг чугаазының утказын билип каап, чир-шоң каттыржы берди. Оон демги-ле кижи олургаш:

— Мен бо-ла орук дургаар Ак-Довурак—Абакан чедир үргүлчү чолаачылап чоруп тургаш, каяа-даа чемненип чоруур кижи мен. Бо Шагаан-Арыгда ышкаш чем белеткээри хоомай азы чеминиң ассортиментизи эвээш столовая чок деп чугаалады.

Черле кандыг котлета эвес дээш, бодумнуң алганымны серээ-биле үзе идип көрдүм. Кайын ам. Көңгүс сураг, бир-ле сиир. Арай деп базып оргаш үзе соп алгаш чип көөрүмге амдан чок, хөй кезиинде хлеб холуп каан болгаш сухарай дег када берген котлета болган.

Бо дээрге чаңгыс катап болбаан таварылга. Бис үргүлчү борта кээп чемненип келдивис. Инек, хөй эъдинден кылган чем аймаа бир неделяда чаңгыс суг көстүр, ол боорда амдан чок кылдыр белеткеттинген болур-дур.

Бо четпестерни чайладырының хемчеглерин Улуг-Хем райпозунуң даргазы Г. Д. Ярославцев алыр боор деп чемненикчилер манап турар.

С. МОНГУШ.

Кайын тып ижерил?

Кызыл хоорайга чайгы үеде янзы-бүрү суксун аймаан садарын Кызыл садыг четпес организастаан деп дорту-биле чугаалап болур. Оон тодаргай чижээнге чоокта чаа байырлап эрттирген Тудугжулар хүнүнде кандыг байдалдыг турганын ап көрээли. Хоорайга, ылаңгыя массалыг дыштанылга чери паркка квас, газтаан суг, чем аймаан кижилер черле белен тыппас турган. Чаңгыс доскаар пиво эккелгеш, ону изиг хүн караанда тургузуп каан. 3—4 шак эзлчегге тургаш, ам ижип болур. А уругларга суксун аймаан кайын тып ижиртирил? Автоматта эзлчег манаан кижилер көвей, а стакан чүгле чаңгыс турган.

Бо айтырыгга хамаарылгалыг организация чон мурнунга харыысалгалыг болур херек.

Ю. ДОРЖУ.

База катап чыжыргана дугайында

Бойдустуң байлаа чыжыргананы чөп ажыглаар дугайында номчукчуларның чагааларын «Шынның» арыннарындан номчаан мен. Ону чөп ажыглап, камгалаарын советтер органнары, ыяш ажыл-агый черлери, хөй-ниити хайгаараар ужурлуг турбуже, Тес-Хем, Эрзинниң уннарында үнүп турар чыжыргана үнүштерни ам-даа кайы хамаан чок төтчеглеп турар. Чыжыргана чыып алыр дээн катчылар четкилеп келгилээш, чыжыргана сыптарын хирээ, балды-биле одура кескилеп, машиналар-биле чууй бастырып үргүлчүлевишаан турар.

Эрзин суурнуң чанынга элээн улуг девискээрге чыжыргана ийи-үш чылдар мурнунда эки үнүп турган болза, ам барык үнместээн. Мөрен, Булуң-Бажы, Бай-Даг кавызының чыжырганалары база-ла кам-хайыра чок төтчеглеттинип турар. Хамаарышкан көдээ Советтер, Тес-Хем ыяш ажылагый чери (директору эш Богомолов), Эрзинде ооң салбырының ажылдакчылары чыжыргананы камгалаар талазы-биле ажыл чорутпайн турар.

М. КОНГАР.

Хамаарышкан организациялар харыысалгазын, хемчээн алзын!

Салчак Маргыстаа көдээ ажыл-агыйда ам 18 чыл ажылдап турар. 1949 чылда Бии-Хем районнуң машина-трактор станциязынга түр курска киргеш, трактористке өөренип алган. Оон бээр-ле «каң аъдындан» чарылбаан, төрээн сууру Кара-Хаакта ажылдап чурттавышаан. Хоочун механизаторну ооң чаңгыс чер чурттуглары хүндүлээр болгаш аңаа улуг бүзүрелди көргүзүп келген.

Ам үеде эш Маргыстаа совхозтуң ыяш олурткан садында тускай механизм-биле ыяштар ажаап, суггарып ажылдап турар. Совхоз садында олуртунган ыяш ам 8 гектар, а беш чылдың соолгу чылынга чедир ооң хемчээли барык ийи катап өзер. «Кара-Хаак» совхозтуң сады чечектелип өзердаа ужурлуг. Чүге дээрге ооң ажаакчызы ажыл-ишчи М. Салчак-тыр.

ЧУРУКТА: Салчак Маргыстаа ажыл үезинде.

А. Мельниковтуң фотозу.

делегей бо хүннерде

Хоочун партизаннарның чагаазы

ПРАГА. (СЭТА). Бөлүк хоочун партизаннар — словак улустуң тура халыышкынының киржикчилери совет өңнүктеринге болгаш боо-чепсек талазы-биле акы-дүңмаларынга чагаа чоруткан. Словак тура халыышкынның 24 чыл болган оюнуң байырлалынга холбаштыр «эргим совет өңнүктеривис, боо-чепсек талазы-биле акы-дүңмаларывыс силерге изиг байыр чедирип тур бис. Силерниң нүүрүңерде бистиң төрээн чуртувустуң улустарын фашистиг дарлалдан хостаарынга шиитпирлиг дуза чедирер дээш, улуг каражадаашкыннарга таварышкан, маадыр бүгү совет улуска бистер, хоочун партизан командирлер — словак улустуң тура халыышкынының киржикчилери байыр чедирип тур бис» деп, чагаада чугаалаан.

«25 чыл мурнунда айыылга таварышкаш кес кырында турган чүве чүгле чек болгаш словак улустарның хосталгазы, хамаарышпас чоруу эвес болгай» деп, чагаада чугаалаан. «Адачурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгези бистиң болгаш өске-даа славян улустарның догуннаарынга удур угланган айыылдыг планнарны чылча шапкан, дайзыннар оларны кулдар кылып алыр деп турган болгай»—деп ук чагааны бижээннер демдеглээн.

«Болуушкуннарны чиге көрүп билиринге тоогу бисти өөреткен. Барыын талакы кызыгаарның ындыы талазында болуп турар үүлгедиглерни тоомча чок көрүп шыдавас бис. ГФР-де неонацистиг идегеттерниң амгы шимчээшкининден тыптып турар айыылды хоомайзынып болбас ужурлуг бис».

1938 чылдаазынга деңнээрге, өскерилген чүүлдер-ле хөй. «Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найырал, эвилел, дузалажылга дугайында керээлер бистиң төрээн чуртувустуң социалистиг тургузуушкунунуң үндезини болуп турар» деп, ол чагааны бижээннер оон ыңай чугаалаан.

Моон соңгаар-даа база дем-билелиг кады ажылдаар, күрүнелеривистиң социалистиг тургузуун, айыыл чок чоруун быжыглаар бис деп, бүзүрелдиг созувүстү силерге берип тур бис. Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага ат салган медеглелинде ол дугайын ынчалдыр чугаалаан болгай. Бистиң кады чорудуп турар демиселивиске «Совет Эвилели-биле кады кезээ моңгеде чоруур!» деп лозуң тыптып келген. Словак улустуң тура халыышкынының 24 чыл болган оюн ындыг лозуңнуг демдеглеп тур бис, социалистиг делегейниң эң эки келир үези дээш ындыг лозуңнуг ажылдаарын күзеп тур бис деп, ук тура халыышкынның киржикчилери бижээн.

Геологтар конгрези

ПРАГА. (СЭТА). Прагага геологтарның XXIII делегей конгрези байырлыг байдалга ажыттынган. Оон ажылында делегейниң 91 чурттарындан келген 3200 эртемденнер киржип турар. Совет төлээлер бөлүү—конгрессте эң хөй кижилиг төлээ бөлүктериниң бир,-зи.

Август 20-де конгресстиң 13 секциялары, ийи чөвүлел хуралы ажылдап эгелээн. Олар хөй эртем айтырыгларын чугаалажыр.

Биеэки-ле угланыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар ВДР-ни араатанзыг бомбалаарын үргүлчүлээр. АКШ бомбалаашкыннарны бүрүн соксадырын күзевейн турар деп, реаксылыг даштыкы дайыннарның хоочун киржикчилериниң организациязының Детройтка болган съездизинге президент Джонсон чугаалаан.

Оон каш-ла хүн мурнунда камгалал министри Клиффорд база ындыг медеглел кылган. АКШ колдуунда чепсектиг күштеринге ынанмышлаан, Вьетнам талазы-биле «улам дерзииленир турушту өзлеп турар» деп чүвениң дугайында америк, делегей парлалгазының дыңнадыгларын ол база катап бадыткаан.

Реакцияның калчаараашкыны

ПРАГА. (СЭТА). «Руде право» солун августуң 20-де дараазында дыңнадыгны парлап үндүрген:

«Брно хоорайда подшипник заводунуң камгалалының ажылдакчызынга хөй кыжаныг кылган, ат салбаан чагаа келген, ында болза Чехословакияның Коммунистиг партиязынга, бүгү деңнелдиң коммунистеринге болгаш ылаңгыя улусчу милицияга халдаашкыннар кылып турар. «Чажыт комитеттиң» секретары ат салган ол хуудуста он пункт бар болгаш ооң соолгузунде бижээни болза: «Бо кыйгырыгны завод камгалалының кежигүнү алган дораан-на хыналда шагының чанынга азып кагзын. Бир эвес бо кыйгырыгны ынчаар азып кагбас болза, бүдүрүлгеде улусчу милицияның начальнигин чок кылып турар үевисте ону база боолап каар бис».

Бо кыжаныг турза-даа завод камгалалының ажылдакчызы ат салбаан ол чагааны дамчыдып берген болгаш «чажыт комитеттиң» чүнү чедип алыр деп турарын бистиң номчукчуларывыска дыңнадып болур бис. Хамыктың мурнунда ол саазында: «Заводта коммунистерге удур кам-хайыра чокка көдүрлүңер, оларның холундан эрге-чагырганы ушта соп алыңар» дээн. Заводта ажылагыйжы ажылдакчыларны канчаар чайладырын, коммунистерни, ылаңгыя активчилерни бакка канчаар сугарын. ЧКП-ниң завод комитеттерни канчаар будулдурарын, оларның идепкейлиг кежигүннерни канчаар чаасказызырадырын, харын-даа тудуп саададырын ол хуудуста өөредип турар. Ол болза хуудустуң чүгле политиктиг кезээдир. Ооң ийиги кезээнде өлүрүүшкүнче, кедээшкинден боолаарынче, боо-чепсекти эжелеп алырынче кыйгырыглар долган, «оларның амы-тынын хайыралаваңар!»-даа дигилээн.

Бир эвес чаңгыс ындыг таварылга болган турган болза, бир эвес ооң-биле холбашкан өске-даа каш-каш фактылар, чижээлээрге, Праганың Пршикопка ат салыышкыны чыып турар үеде болган таварылга ышкаш чүүлдер турбаан болза, ол хуудусту тенек аарыгларның чулчуруу кылдыр санап болур турган ийик. Соолгу үеге чедир хуудуста кыйгырып турар үүлгедиглерни боттандырбайн турган-даа бол, ол бүгү болза бисте улусчу милицияның чүге туруп турарын база чүге турар-даа ужурлуун тодаргайы-биле бүзүредип турар-дыр. Чугаа болза бистиң күрүнеге чурум болгаш хоойлуну сагаан турзун, бистиң хамаатыларывыстың айыыл чок чоруунга, кадыынга болгаш амы-тынынга кыжаныг турбазын дээр дугайында болуп турар болгай, бистиң чаазы-биле хөгжүп турарывысты кым-даа хоралыг бодалга ажыглавазын, кыжаныглар турза-даа хөгжүлдевисти уламчылап, ону туюлунга чедирер бис. Мынчангаш хөгжүлдениң амгы чадазында улусчу милиция эргежок чугула ажыктыг фактор болуп, уламчылап турар демократчыдылганың эрге-ажыы дээш, бүгү кижилерниң айыыл чок чоруу дээш улусчу милициядан ойталап шыдавас бис деп, «Руде право» түңнелинде бижээн.

Вашингтонга болур садыглажыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Испанияның девискээринде америк баазаларның дугайында дугуржулганы ам база беш чыл дургузунда узадыр дугайында чугаалажыышкыннар кылып эгелээн деп, Мадрид Вашингтонга саналдаан. Дыңнадыглар ёзугаар алырга, ол керээниң хуусаазы сентябрь 26-да доостур. А ийи чурттуң дипломаттарының чугаалажыышкыннары ону узадырын чугаалажыр ужуражыышкыннар болур.

Испанияның девискээринде бодунуң баазаларындан Каттышкан Штаттар салдыкпайн халбактанып, оларны стратегияга кончуг чугула ужур-дузалыг деп санап турар. Ону Мадридтиң чагырга черлери эки билир. Ынчангаш испан чазак Пентагонга элээн хөй негелделер салыр дээш, ук чугаалажыышкыннарны ажыглаар сагыштыг. Ол негелделер хамыктың мурнунда АКШ-тың Испанияга шериг, экономика талазы-биле бээр дузаламчызын күштелдиреринге болгаш Испанияның чепсектиг күштерин амгы үениң чаа боо-чепсээ-биле, ракеталар-биле чепсеглээринге хамааржыр.

Испания Каттышкан Штаттардан 1 миллиард доллар түңнүг шериг дузаламчызын дилээн дээрзин ылап барымдааларлыг бөлүктер дыңнаткан. Испания Вашингтондан алыр акшазы-биле «Макдоннел» компаниядан реактивтиг «Ф-4» деп шүүргедекчи самолёттар, «Хок» деп бир дивизион зенит ракеталары-биле катай радиолокация хайгааралының херекселдерин садып алыр сагыштыг деп, «Интернейшнл геральд трибюн» солун бижээн.

Гибралтарны испан контрольга эгидип бээр дугайында чугаалажыышкыннар кылырынче Англияны албадаарынче Каттышкан Штаттарның ыйыдмышкын кылырын испан чазак база чедип алыксап турар деп. «Интернейшнл геральд трибюн» дыңнаткан.

Америк долларлар алыксааш, Мадрид Испанияның америк ядролуг чепсек склады болуп артарын чөпшээрептеринге белен.

Сонуурганчыг программа төлевилели

БЕРЛИН. (СЭТА). Депшилгелиг, тайбыңга ынак күрүне тургузарының оруун чурттуң демократтыг күштеринге тодаргай айтып берген ГКП-ниң программазының төлевилелин парлаан 300 муң хире номнар Барыын Германияның чонунуң холунда. ГКП-ни ажык догуннадыры дээш барыын-герман эгелекчи комитеттиң кежигүнү Манфред Каплук ынчалдыр дыңнаткан деп, АДН агентилел дамчыткан.

ГКП-ни Боннуң чагырга черлериниң хоойлуда чок ёзу-биле хоругдаар боогдал кылган хүнүнден бээр 12 чыл болганынга таварыштыр «Дойчландзендер» радиостанцияның дамчыдылгазынга чүве чугаалааш, М. Каплук ГКП-ни хоругдаан боодалды дүжүрерин ГФР-ниң улам хөй санныг хамаатылары негеп турар деп демдеглээн.

МАЛАВИ РЕСПУБЛИКА — Төп Африкада биче чурт. Республиканың чазаа бижик билбес чорукту узуткаар болгаш бодунуң национал кадрларын белеткээр хемчеглерни ап турар. Бо кыстар боттарының национал университединде өөренип турар.

Д. МАМЛЕЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бай-Тайга районнуң харылзаа конторазының почтальону Дүү-Дарый Байыр-ооловна Салчакты Тээли суурнуң чурттакчылары хүндүлээрлер. Ленин орденниг хоочун почтачы коллективте мурнакчыларның бирээзинге санадып турар.

ЧУРУКТА: солагай талазында Д. Салчак почтачы эжи С. Эртеней-биле суурнуң чурттакчыларының чагыткан солун, сеткүүлдерин тарадып турары.

И. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Моол өңнуктерниң аалдаашкыны

Кожа-хелбээ найыралдыг чурт—Моолдуң Завхан аймаазының Тудэвтей сумузунуң бот-тывынгыр ураң чүүл болгумунуң киржикчилери Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунга аалдап чораап барган. Колхозтуң 20 чыл оюн демдеглээнин таварыштыр моол өңнуктер солуп программалыг концертти чонга бараалгатканнар. Оларның аразында хойжулар, тудугжулар, чолаачылар, эмчилер, башкылар-даа бар.

Өңнуктер фермага, № 4 хойжу бригадага, Чөөгейде чайлагга, Эрзинниң төвүнге, Бай-Дагга концерттерни чонга көргүскен.

Программада тыва улустуң ыры «Дээң-дээң», «Чечекгел-де, тораан Тывам» деп ырларны солуп күүседкен. Тудугжу Отгонлинде «Саян» 4:1 санга удурланыкчызын удуп алган.

Бай-Дагның көдээ артистери база-ла солун концертти моол өңнуктерге бараалгатканнар. Моол-совет найыралга тураскаатканнар кежээ болган, тодартайлаарга, аңаа митингни колхоз даргазы ажыткан, оон соонда концерт болган. 1968 чылда Завхан аймактың Тудэвтей сумузунга «Чаа орук» колхозтуң бот-тывынгыр ураң чүүл болгумунуң киржикчилериниң аалдап чедерни моол эштер дилээннер.

Кыргыс БИЧИИ-УРУГ.

Бут бөмбүүнүң талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш ийиги бөлүкте коллективтерниң аразында оюн август 10-да-ла эгелээн. Аңаа «Вымпел», «Енисей», «Саян», «Звезда», «Строитель», «Луч», «АТБ-2», болгаш «Мебельщик» деп 8 команда киришкен. Эң-не баштай «Луч» биле «Саян» ужурашкан. Түннелээр болгай аан, оглум—деп харыыладым.

Ооң соонда сеңээ мен бистерниң дайылдажып ойнап турганывысты, «актарның» шериглерин канчаар тиилеп турганывысты чугаалап берген болгай мен. Оон биче болганда сен эжик чадазынга олуруп алгаш, узун хыртың ыяш-биле бир-ле чүвени чазай бердиң. Оон сээң эккелген хлевиңни авам хөрээнге үстүрүп алгаш, камның сүргей кезип, бисти дүштеки чем-биле чемгерген соонда, менче сеңээ ыяш боону сундуң.

— Тут ма. Мооң-биле шыны шын эвестен камгалаар болгай сен—деп, шыңгыы чугаалаан сен.

Мен' авамче көрүнмүшаан, боону сенден ийи холдан хүлээп алган болгай мен. Ындыг боо бистерниң кымывыска-даа чок турган. Ол боонну алгаш, эштеримге чеде бээрим билекле, олар мени боттарының командирингге томуйлап алганнар. Ол хүнден эгелээш-ле, мен кедээшкинче чүгле бодум чоруур эвес, харын-даа тулчуушкунну командылап, кым-бир эштеримни разведкаже чорудуп, бистиң кошкак Катявыстың «актар» азы «гитлерлер» туда бээрге, ону камгалар элыр ужурлуг апарган мен.

Чайгы хүннер үр-даа болза, олар дөмей-ле бистен чоруй баар, оода-ла бир шак, чартык шак-даа болза саадаза деп күзээривиске-даа хоржок.

Ооң соонда сеңээ мен бистерниң дайылдажып ойнап турганывысты, «актарның» шериглерин канчаар тиилеп турганывысты чугаалап берген болгай мен. Оон биче болганда сен эжик чадазынга олуруп алгаш, узун хыртың ыяш-биле бир-ле чүвени чазай бердиң. Оон сээң эккелген хлевиңни авам хөрээнге үстүрүп алгаш, камның сүргей кезип, бисти дүштеки чем-биле чемгерген соонда, менче сеңээ ыяш боону сундуң.

— Тут ма. Мооң-биле шыны шын эвестен камгалаар болгай сен—деп, шыңгыы чугаалаан сен.

Мен' авамче көрүнмүшаан, боону сенден ийи холдан хүлээп алган болгай мен. Ындыг боо бистерниң кымывыска-даа чок турган. Ол боонну алгаш, эштеримге чеде бээрим билекле, олар мени боттарының командирингге томуйлап алганнар. Ол хүнден эгелээш-ле, мен кедээшкинче чүгле бодум чоруур эвес, харын-даа тулчуушкунну командылап, кым-бир эштеримни разведкаже чорудуп, бистиң кошкак Катявыстың «актар» азы «гитлерлер» туда бээрге, ону камгалар элыр ужурлуг апарган мен.

Чайгы хүннер үр-даа болза, олар дөмей-ле бистен чоруй баар, оода-ла бир шак, чартык шак-даа болза саадаза деп күзээривиске-даа хоржок.

Бо удаада база ындыг болган. Чылыг, каап хүн эртип, күшкаштарның аажок хөглүг мыжыраажы болгаш сиген кезер үениң таалынчыг чыды чидип турган. Авамның изидир одаан чүнар-бажыңындан кежээ сен чедип келириңге, бистиң бичии ыяш столдувуска база катап шуптувус кады олуруп-кан ийик бис. Ынчангаш боттарывысче ыыт-шиизээ чок көржүп, сээң эккелген чигирин, хлевиң-биле кат сыаындан хайындырган изиг шайны аас чирти ижип олурдувус.

Мен ам ону сактып келгеш, шоодайга тоглаан солдат үзээшпе чытталгылаар чигир, хлевиниң амданы дыка-ла чазагай болганын бодаар-дыр мен.

Кежээки чем соонда ам-на кожаларывыс кыргаанар четкилеп келчиктер. Олар ындамында олургулап алгаш, хээшпезин ышталдырбышаан, фашистер-биле баштайгы тулчуушкуннар дугайында, сөөлгү тулчуушкунга сээн балыглатканың дугайында сээң чугаазыны орайга чедир дыңнааннар. Тыылда госпитальче сени дораан-на чорутканың, аңаа үш неделяда чыткаш, болуңнуң эштериңге дүрген-не чедер дээш бодуң туран-биле оон чорупканың дугайын чугаалап олурдуң.

Ол кежээ авам силер-биле кожа олурган. А мен орунга чоорганны мойнумга чедир шугланып алгаш, сээң чугаазыны ыыттавайн дыңнаап, дайын деп чүл дээрзин улам-на билип эгелээн мен.

Кырганнар чоруптарга, сен орунга мээң-биле хойгажып чыдып алдың, мен сенче улам кыстынып, ийи холдучугажым-биле сээң холуңдан куспактап, холуңнуң окызын, күштүүн бодап чыткан мен—сээң чаныңга келзээ мөңгеде дег, шимээнне чок, мөлээи удуй берген чоржук мен.

А эртен, даң хаяазы безин четчелешпээнде, мени оожум оттургаш, шинээлиг кедип, чүктешкиңни эктиңге чүктепкен сен. Бо удаада мен-даа сээң кайнаар чоруурунну билгеш, ол дугайын айтырбаан мен. Кудумчуга авам биле силер мени ийи холумдан чедип алгаш, дүне чаггаа чаашкыныңың хөөлбектеринге мээң будумну өттүрбес дээш мени кезек болгаш-ла черден көдүре каап чордуңар. Сен муриукузу ышкаш, мени баштактанмайн чордуң. Чүгле авамче көрүнгеш, мынча деп чагып чораап сен:

— Колька оглумну камнап көр. Ол дээрге чурттаар-ла чурттаар кижи-дир.

Авам та чүү дээн чүве, оожум харылап чорду. Бис суур кыдыынга чедип келгеш, бот-бодувустуң арыннарывысче ам-даа бичии көрүүн алыр дээш биче када доктаай бээривиске, авам ыыдашпайн, баштай үдеп турганында дег, сээң хөрээнге бажын салыпкан. А мен ийи холум-биле сээң шизээлиңден туттунуп алгаш:

— Ачай, дайындан бисче кажан келир сен? Ача-ай?—деп айтырып-ла турдум.

— Удавас, оглум, удавас чедип келир мен—деп харылап, мени холуңга көдүрүп алгаш, хүлүмзүрүп кагдың.

Ынчалза-даа ол хүлүмзүрүт дээрге мурнукузу ышкаш эвес хүлүмзүрүг болган. Ында бирле чүве бар, чиктиг хүлүмзүрүг болду. оон мен чүве-даа чугаалап албас болган мен. Сенче улам чыыра тыртыңын, сээң ол арныңга чыпшыр деттеш, сээң тыныжыңын мээң чаагымга изиңдейип турарын биле тура, ыыттаваан-даа ийик мен. Оон мени сен дүжүрүптүң. Мээң бажымның сээңнии дег сарыг дүгүн сөөлгү катап сыйбап, чиктиңиң сүргей хүлүмзүрээш, орук-биле чаасхаан чорупту-ңар.

А бис - аңаа туруп калгаш, сээң соондан көрүп турдувус. Мен авамның платьезининн эдээн уштавышаан, сээн-биле ам-даа чүге кады чорбас бис деп айтырып турдум. Ынчалза-даа авам мээң чугаамны дыңнаваан чүве-биле дөмей. Авам бир-ле чүве болүнда сымыранып, бистеп сээң канчаар ырапла ырап бар чоруурунну көрүп, сээң арныңны база катап көрүп алыксаап, сени хая көрүп келир ирги бе дээш маңап турду. Сен хая көрүп-даа келдиң. Сен тура дүшкеш, холуң көдүрүп, бисче чайгап турдуң. Авам бир-ле чүвени бодаап, хенертен бар-ла шаа-биле «Ваня» деп алгырыпкаш, холун бурунгаар сунгаш, сенче маңнап-ла кагды. Мен оон соондан база маңналкаш мен...

Оон авам дедир ээп келди. Чүктеп алган шоодайын ыыттаап чок дүжүргеш, оңгар иштинге чыткан боону меңээ эккеп берген. Ынчангаш бис оон ыңай чорупкан бис, туруп харыксыраанывыстан арай боорда-ла базып, дайынга болгаш дескеннерге бүргеткей орук-биле чорүп орган бис.

— Бо човулаң кажан-на доостур чоор, оглум? Кажан?—деп, авам дээрниң кыдыынче көрүмүшаан, мендеп айтырды.

Ынчалза-даа мен амытан чүү деп харыылаар мен? Авамдан четтиңип алгаш, боомну тутпушаан, ыыт чок чорүп-ла олурдум.

...Ол бүгү бөгүн ам эрткендир, ачай. Ынчалза-даа ол үеним бис кажан-даа утпас бис, чер-ле чок, ачай. Ол үе бистиң чүректеривисте кезээде сиңнигип калган. Сен ынчаарда бистиң корабливисти септеп берип четтикпейн барган сен. Ынчалза-даа сээң эштериң ону кылып берген, ачай. Олар ону улам эки кылып берди. Сээң ынчаарда чугаалаанның ышкаш, бөгүн бис оске чөрлерже чорүп, ында кижилериниң ындыг корабльдер тудуп алырынга дузалажып тур бис. Ам ол кижилерден хой-хөй кижилер Хостуг дэлайже үнген, оларның чүзүн-баазын өңнүг туктары шөлээи киискип турар.

Бис ыраккы эжиндириишкинден чанып келириviске, бисти эрикке бичии оол уткуп ап турар. Бис оолдуң адын билбес-тир бис, ынчалза-даа бисче уткуштур маңнап келир ол оолду көргеш, холга ап, хүнче бедидир көдүрүп турар бис. Ол оол хүнге-даа, далайга-даа аажок ынак. Ынчангаш дараазында рейсче бисти үдеп, хавак чок бичии бөргүи эрих кырындан ур-ле чайып турар. Ол бөргүиүң муряында улуг кызыл үжүктер-биле дың кара чаңгыс сөстү бижээн. Ол сөс — ТАЙБЫН.

Валентин ПУТКОВ

АДА-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫГ

РАССКАЗ

Ачай! Оглуң мен сээң-биле хөй-ле чылдарда чугаалажыкпаан келдим. Сени шоолуг билбес-тир мен. Чырык черге төрүттүнүп келген хүнүмдең бээр сен мээң-биле кады үр болбаан-на болгай сен, ынчаигаш сээң эргеледиңии ёзулуг-ла билбээн мен. Ынчалза-даа бичиимде сээң чаныңга бичии кады чораан аас-кежиктиг үем мээң бодалымда кезээде артып калган.

Чайгы каап хүнүү сактып тур мен. Мен эштерим-биле кады буъдуктарны аттар кылдыр мунуп алгаш, бистиң улуг эвес көдээ бажыңывысты долгандыр өөрүшкүлүг халчып турдувус. Эртениң-не ховуже ажылдап үнгеш, оон дүште чанып кээп, чемненип алгаш, кудумчуда бистерге чедип кээр чордуң. Оон эжиктиң чадазынга сандайландыр олуруп алгаш, бистерге ыяш-биле чазап бергеи корабльчигежиңии дерип эгелээр ийик сен. Бистер сени долгандыр мөгейип тургулап алгаш, ол корабльди биске кажан-на бээр ирги дээш четтикпейн манап турган бис. Ынчалза-даа сен бистиң оовусту эскербээн ышкаш болур ийик сен. Бажыңның өңгүр сарыг дүктери сээң хавааңче батхылап-ла кээр, а сен ол дүктерни кулаар артыңче холуң-биле бола аткаар сыйбаар-ла болгай сен. А ол дүктер база-ла оожум баткылап кээр.

Адак соонда ам-на белен болган. Бодуңнуң ажылыңче ынакшыл-биле көрүп, дөңмээң кырындан саазың кестиндилерин чаштадыр силгип, бистерже бичии оолдарзыг хүлүмзүрээш, мынча деп айтырган сен:

—Че, далайжылар, корабливисти чүү деп адаар бис? Бистер хөй-хөй аттарны сеңээ тө каай-ла берген ийик бис. Бир оол тургаш, «Катя» деп кыс ат-биле адаар деп-даа санадаан. Бистиң аравыста чаңгыс уругнуң ады ол. Ынчалза-даа аңаа чөпшээрешпедиң.

— Чок, далайжылар, ындыг эвес, — деп, сен чугавладың.— Мону «Россия» деп адап алзывысса эки-дир. Бо корабль-биле силер улуг, хостуг далайже—амыдыралче эжиндирер болгай силер. Ынчангаш капитан кылдыр шилип алган кижиңер шуурганнардан кажан-даа кортпазын.

Бистер сээңии-биле дораан-на чөпшээрешкен бис. Корабльди алгаш, хемче дүрген-не маңнажып чоруксаш, чөпшээрешкенивис-даа чадавас. Ынчалза-даа корабльдиң эриинге сээң улуг кызыл үжүктер-биле бижээниң корабльдиң ады бисте бөгүн-даа чурттавышаан.

Үе эртип-ле турду. Ынчаарда силер, улуг улустар, дайын дугайын чугаалажып турар апарган силер. Кыйгыртыышкын алган эштериңии фронтуже үдээр дээш сен хүнүң-не бажыңдан үнүп чоруп турдуң. Ынчалза-даа бистер ону тоовас турдувус. Ол үеде бистер «дайын» деп сөстү билбес турган бис, ачай. Фронтуже чорудар пунктуга сени дүргеп келзиин дээн кыйгыртыышкынны сеңээ эккелгенде безии бистер биеэгиле хевээр, эртенден-не хемче барып, чиде бээр турдувус. Бистиң корабльчигеживис сутта идегелдиг-ле чоруп турган. Бистер хемниң агымын өрү өскээш, корабливисти агымга салып, чалгыгга ооң оожум чайганып чоруурун көрүп, ону эдерти хем эриин куду маңнажып, бистиң хөй санныг «Африкаларывыстың» бирээзинге ооң кээп доктаай бээрниге чедир маңнажыр ийик бис.

Кежээликтей апаргында кымна бир кижиниң октапкан дажыңга корабливис үзерге, ооң кырында кадап каая чагызы бир талазынче ийлени берген. Чүвүрүвүс хончузун-даа даап алырын үткаш, сугже маңнажып-ла кирдивис. Ооң соонда эрикке кээп, ийленген чагыны дорт кылдыр тургузуп алыр дээш дыка-ла үр оралдашкан бис. Ынчалза-даа чадап каадывыс. Чадажып кааш, «Россия» деп корабливисти сеңээ эттирип алыры-биле бистиңче, сенче маңнажыптывыс. Чедип келириviске бажында сен чок болдуң.

Ачай! Ынчаарда өрээлче маңнап кире бээзиргe, сыр-ла өске ыржым апарган, сербээдей бергеш, авамны көрүп кагдым. Авам столда холдарын сыртанып алган олур. Ооң эгиннериниң сирлеш-сирлеш кынныл олурарын көрдүм. Аңаа оожум чеде бергеш, бүргелип келген ыымны арай бoорда туттунуп, ооң дөңмээңге бажымны үстүре каалкаш, оожум айтырдым:

— Ачам кайыл, авай?

Авам чажы төгүлген караабиле менче көрүнүп, мээң селбегер бажымга чылыг адыжын салгаш, хүлүмзүрүүрүн оралдашпышаан, бодуиче меня тырткаш, чугаалады:

— Чоруй баарды, оглум, ыракче чоруй баарды. Мындыг үр каяа чордуң?

— Бистиң корабливис үрели берди—дээш, кораблыге хомудаанымдан эвес, берге үүве болганындан шыдашпайн ыглапкан мен.

— Ыглава, оглум ыглава, ачаң удавас чедип келир—деп, авам меня арғалап, ошкап-ошкап кагды...

Шынап-ла сен, чедип-даа келдиң, ачай.

Сээң чедип келген хүнүңүү кажан-даа утпас мен. Узун солдат шинельдиг, арай аскаңгыырлап, бистиң бажыңывыстың ажык турган эжиинге көстүп келдиң. Ынчаарда эртенги хүнүнүң баштайгы херели соңга өттүр көстүп келген турган. Ол минутада авамның чүнү канчап турганын-даа билбээн мен, ынчалза-даа, сен ышкаш, ооң узун, арган мага-боду холдарын хөрээнде туттунуп алгаш, шырайы-биле өрээл ортузунда сербээдей берген турганы амдаа караамда көстүп турар. Ол дээрге бичии-ле када болган. Оон дораан-на «Ва-ня!» деп алгырыпкаш, сенче уткуштур маңнап чеде бергеш, сээң хөрээңге чөлендир барып дүштү. Сен ону куспактаптың. Сен ооң бажын сыйбап, хүлүмзүрүп, бир-ле чүвени аңаа чугаалап турдуң. А авам сээң адыңны катап-катап адап-ла турду.

Мен орунга олуруп алгаш, силерни көрүп, чүнү-даа билбейн олурган мен. Оон сен менче келгеш, аажок хүлүмзүрүп, мени чоорган-биле кады көдүргеш, баш ажыр көдүрүп турдуң. Ам-на мен бистиң бажыңывыста аас-кежик сээңбиле кады хенертен чедип келгенин билип каан мен, сен чогунда ол аас-кежик авам-биле биске дыка четтинмес турган.

— Кортпас-тыр сен бе? Ужудукчу болуксаар сен бе?—деп, айтырып, мени катап-катап өрү көдүрүп турдуң.

Кортпаан мен. Мээң бүгү мага-бодумга кандыг-ла бир чырык чүве долуп келген, ынчангаш мен хөглүг каттырбышаан, сени холум-биле тудуп алырын оралдажып-ла турдум. Ынчалза-даа чадап каан мен. Авам бисче көрүп алгаш, өөрүшкүлүг хүлүмзүрүп турганын чүгле көрген мен.

—Ону салып көрем, хилинчектени берди ышкажыл—деп, авам чугаалап турду.

Ынчалза-даа сен ону-даа дыңнавайн, тен дег салып-биле меңи кижиргендирип-ле турдуң.

Адак сөөлүнде ам-на мени салыптың. Чүктешкиңии эктинден дүжүргеш, хевиңии үжуган сен. Авам сээң хевиңии ап алды, оон кухняже өөрүшкүлүү-даа аажок кире берди.

Авам чаңгыс минутада-даа болза сээң-биле ийилээн артып каарын күзеп турган боор дээрзин мен ам билип тур мен. Мен олурумда-даа хамык-ла чүвени чугаалап болур, ынчалза-даа менден эпчоксуган боор.

Үр болбайн чедип келдиңер. Сен шоодайыңның аксын чешкеш, чартык булка көк-тараа хлевин болгаш каш борбак чигирлерии стол кырынга салдың. Сээң эккелген-не чүвең ол болган.

Сен ынчаарда бистиң-биле кады дың кара чаңгыс хүнде чурттаан сен.

Авам ол дугайын билип кааш, чүгле:

— Ва-ня! — деп сөс эткен.

— Оон үр шыдавас-тыр мен — деп, сен оожум харыылаш, авамның сырбаш кылынган эктиидең куспактадың.

Ол-ла болган. Сеңээ авам чүнү-даа чугаалавайн, аржылының азыы-биле караан чоткаш, арылкан, дораан кырыксырай берген боду сеңээ чүнар-бажың изидер дээш үнүпкен.

А сен эрги демир стаканга саваң көвүктелдирип алгаш, сал чүлүүр дээш соңга чаныңга олуруп алдың. Улуг эвес көрүүнүкче көрүп алгаш, чаактарыңны, сегелиңии, мойнуңну үр-ле саваңнап олурдуң. Сал чүлүүр бажээңии холуңга эптии сүргей тудуп алгаш, элээп-не үр чүлүттүүнген сен. Мен столга сээң-биле дужаштыр олуруп алгаш, сал-чүлүүрүнүң шимчээшкиниң ыыт-даап чок хайгаарап, сээң арныңның улам-на улам чырып, арлып орарын көрүп олурдум.

Оон бажыңга кедер делгем хөйлеңиңии кедип алганың соонда, сээң-биле кады дашкаар херим иштинче үнүп келген бис. Меңээ сен саазың самолётчугаш кылып бердиң, оон мен ооң-биле бажың долгандыр ойнап маңнап турдум. Ойнаш шаам шуут төңүп кээрге:

— А бо самолётчугаш хүнге чедир үжар болур бе?—деп айтырган мен.

Сен мээң холумдан тудуп, бажым дүгүн үвүрерти сыйбаап, мынча деп айтырдың:

— Хүнге ынак сен бе?

— Ынак мен—деп билиндим.

— Ынчаарга-ла аңаа чедир үжүдар.

— А кажан?

— Удавас оглум. Өзүп келгеш, эң улуг самолёт-биле өскe бөмбүрзекке үжудуп чеде бээриңге, сээң ынак хүнүң сээң оруунну чыыдар.

Ол орук кайы хире улуг болур ирги дээрзин бодаап, бистиң үрели берген корабливистиң дугайын. «Россияның» дугайын сактып келгеш, ону сеңээ чугаалап берген-не болгай мен. Оон мен дораан-на сээң хавааңны дүүпкениңии көржүк мен чоп.

—Ажырбас, оглум, корабльди ыяап-ла септеп алыр бис. Корабливис улам эки, улам идегелдиг апаар—деп кагдың.

— Ынчаарга ол корабль-биле «Африкаже» эжиндирип болур бе?

— Болбайн канчаар. Силер өске черлерже эжиндирип, ында кижилериниң ындыг корабльдерни кылып адырынга дузалажыр апаар силер—деп, чугаалаан болгай сен.

Боттарының аас-кежии дээш демисежип турар өске черлерниң болгаш кижилериниң дугайын ынчаарда меңээ үр-ле чугаалап берген сен, ачай. Сээң куспактаан холуңга шимчешдээ кылынмайн, сени дыңнап, дүүн чаа-ла ырак болгаш меңээ биллинмес кижилериниң дугайын, бис ышкаш, эртениң-не хүнүү чаа херелинге өөрүп турар кижилериниң дугайын бодап олурдум. Ынчангаш мен ышкаш бичии оолдар боттарының аас-кежиниин дугайын бодаап, хораллыг чылап-дайзынның карааңгы күжүнге үткуштур көдүрүлүп келир.

— Ачай, а олар аас-кежиктиилеп алыр бе?—деп айтырарымга, сен мени холуңдан дүжүрүп кагдың.

— Бир эвес каттыжып алыр болза, кижилер ыяап-ла тиилээр болгай аан, оглум—деп харыылаан сен.

Ооң соонда сеңээ мен бистерниң дайылдажып ойнап турганывысты, «актарның» шериглерин канчаар тиилеп турганывысты чугаалап берген болгай мен. Оон биче болганда сен эжик чадазынга олуруп алгаш, узун хыртың ыяш-биле бир-ле чүвени чазай бердиң. Оон сээң эккелген хлевиңни авам хөрээнге үстүрүп алгаш, камның сүргей кезип, бисти дүштеки чем-биле чемгерген соонда, менче сеңээ ыяш боону сундуң.

— Тут ма. Мооң-биле шыны шын эвестен камгалаар болгай сен—деп, шыңгыы чугаалаан сен.

Мен' авамче көрүнмүшаан, боону сенден ийи холдан хүлээп алган болгай мен. Ындыг боо бистерниң кымывыска-даа чок турган. Ол боонну алгаш, эштеримге чеде бээрим билекле, олар мени боттарының командирингге томуйлап алганнар. Ол хүнден эгелээш-ле, мен кедээшкинче чүгле бодум чоруур эвес, харын-даа тулчуушкунну командылап, кым-бир эштеримни разведкаже чорудуп, бистиң кошкак Катявыстың «актар» азы «гитлерлер» туда бээрге, ону камгалар элыр ужурлуг апарган мен.

Чайгы хүннер үр-даа болза, олар дөмей-ле бистен чоруй баар, оода-ла бир шак, чартык шак-даа болза саадаза деп күзээривиске-даа хоржок.

Бо удаада база ындыг болган. Чылыг, каап хүн эртип, күшкаштарның аажок хөглүг мыжыраажы болгаш сиген кезер үениң таалынчыг чыды чидип турган. Авамның изидир одаан чүнар-бажыңындан кежээ сен чедип келириңге, бистиң бичии ыяш столдувуска база катап шуптувус кады олуруп-кан ийик бис. Ынчангаш боттарывысче ыыт-шиизээ чок көржүп, сээң эккелген чигирин, хлевиң-биле кат сыаындан хайындырган изиг шайны аас чирти ижип олурдувус.

Мен ам ону сактып келгеш, шоодайга тоглаан солдат үзээшпе чытталгылаар чигир, хлевиниң амданы дыка-ла чазагай болганын бодаар-дыр мен.

Кежээки чем соонда ам-на кожаларывыс кыргаанар четкилеп келчиктер. Олар ындамында олургулап алгаш, хээшпезин ышталдырбышаан, фашистер-биле баштайгы тулчуушкуннар дугайында, сөөлгү тулчуушкунга сээн балыглатканың дугайында сээң чугаазыны орайга чедир дыңнааннар. Тыылда госпитальче сени дораан-на чорутканың, аңаа үш неделяда чыткаш, болуңнуң эштериңге дүрген-не чедер дээш бодуң туран-биле оон чорупканың дугайын чугаалап олурдуң.

Ол кежээ авам силер-биле кожа олурган. А мен орунга чоорганны мойнумга чедир шугланып алгаш, сээң чугаазыны ыыттавайн дыңнаап, дайын деп чүл дээрзин улам-на билип эгелээн мен.

Кырганнар чоруптарга, сен орунга мээң-биле хойгажып чыдып алдың, мен сенче улам кыстынып, ийи холдучугажым-биле сээң холуңдан куспактап, холуңнуң окызын, күштүүн бодап чыткан мен—сээң чаныңга келзээ мөңгеде дег, шимээнне чок, мөлээи удуй берген чоржук мен.

А эртен, даң хаяазы безин четчелешпээнде, мени оожум оттургаш, шинээлиг кедип, чүктешкиңии эктиңге чүктепкен сен. Бо удаада мен-даа сээң кайнаар чоруурунну билгеш, ол дугайын айтырбаан мен. Кудумчуга авам биле силер мени ийи холумдан чедип алгаш, дүне чаггаа чаашкыныңың хөөлбектеринге мээң будумну өттүрбес дээш мени кезек болгаш-ла черден көдүре каап чордуңар. Сен муриукузу ышкаш, мени баштактанмайн чордуң. Чүгле авамче көрүнгеш, мынча деп чагып чораап сен:

— Колька оглумну камнап көр. Ол дээрге чурттаар-ла чурттаар кижи-дир.

Авам та чүү дээн чүве, оожум харылап чорду. Бис суур кыдыынга чедип келгеш, бот-бодувустуң арыннарывысче ам-даа бичии көрүүн алыр дээш биче када доктаай бээривиске, авам ыыдашпайн, баштай үдеп турганында дег, сээң хөрээнге бажын салыпкан. А мен ийи холум-биле сээң шизээлиңден туттунуп алгаш:

— Ачай, дайындан бисче кажан келир сен? Ача-ай?—деп айтырып-ла турдум.

— Удавас, оглум, удавас чедип келир мен—деп харылап, мени холуңга көдүрүп алгаш, хүлүмзүрүп кагдың.

Ынчалза-даа ол хүлүмзүрүт дээрге мурнукузу ышкаш эвес хүлүмзүрүг болган. Ында бирле чүве бар, чиктиг хүлүмзүрүг болду. оон мен чүве-даа чугаалап албас болган мен. Сенче улам чыыра тыртыңын, сээң ол арныңга чыпшыр деттеш, сээң тыныжыңын мээң чаагымга изиңдейип турарын биле тура, ыыттаваан-даа ийик мен. Оон мени сен дүжүрүптүң. Мээң бажымның сээңнии дег сарыг дүгүн сөөлгү катап сыйбап, чиктиңиң сүргей хүлүмзүрээш, орук-биле чаасхаан чорупту-ңар.

А бис - аңаа туруп калгаш, сээң соондан көрүп турдувус. Мен авамның платьезининн эдээн уштавышаан, сээн-биле ам-даа чүге кады чорбас бис деп айтырып турдум. Ынчалза-даа авам мээң чугаамны дыңнаваан чүве-биле дөмей. Авам бир-ле чүве болүнда сымыранып, бистеп сээң канчаар ырапла ырап бар чоруурунну көрүп, сээң арныңны база катап көрүп алыксаап, сени хая көрүп келир ирги бе дээш маңап турду. Сен хая көрүп-даа келдиң. Сен тура дүшкеш, холуң көдүрүп, бисче чайгап турдуң. Авам бир-ле чүвени бодаап, хенертен бар-ла шаа-биле «Ваня» деп алгырыпкаш, холун бурунгаар сунгаш, сенче маңнап-ла кагды. Мен оон соондан база маңналкаш мен...

Оон авам дедир ээп келди. Чүктеп алган шоодайын ыыттаап чок дүжүргеш, оңгар иштинге чыткан боону меңээ эккеп берген. Ынчангаш бис оон ыңай чорупкан бис, туруп харыксыраанывыстан арай боорда-ла базып, дайынга болгаш дескеннерге бүргеткей орук-биле чорүп орган бис.

— Бо човулаң кажан-на доостур чоор, оглум? Кажан?—деп, авам дээрниң кыдыынче көрүмүшаан, мендеп айтырды.

Ынчалза-даа мен амытан чүү деп харыылаар мен? Авамдан четтиңип алгаш, боомну тутпушаан, ыыт чок чорүп-ла олурдум.

...Ол бүгү бөгүн ам эрткендир, ачай. Ынчалза-даа ол үеним бис кажан-даа утпас бис, чер-ле чок, ачай. Ол үе бистиң чүректеривисте кезээде сиңнигип калган. Сен ынчаарда бистиң корабливисти септеп берип четтикпейн барган сен. Ынчалза-даа сээң эштериң ону кылып берген, ачай. Олар ону улам эки кылып берди. Сээң ынчаарда чугаалаанның ышкаш, бөгүн бис оске чөрлерже чорүп, ында кижилериниң ындыг корабльдер тудуп алырынга дузалажып тур бис. Ам ол кижилерден хой-хөй кижилер Хостуг дэлайже үнген, оларның чүзүн-баазын өңнүг туктары шөлээи киискип турар.

Бис ыраккы эжиндириишкинден чанып келириviске, бисти эрикке бичии оол уткуп ап турар. Бис оолдуң адын билбес-тир бис, ынчалза-даа бисче уткуштур маңнап келир ол оолду көргеш, холга ап, хүнче бедидир көдүрүп турар бис. Ол оол хүнге-даа, далайга-даа аажок ынак. Ынчангаш дараазында рейсче бисти үдеп, хавак чок бичии бөргүи эрих кырындан ур-ле чайып турар. Ол бөргүиүң муряында улуг кызыл үжүктер-биле дың кара чаңгыс сөстү бижээн. Ол сөс — ТАЙБЫН.

Киш-кулаа

Киш-кулаа — чавыс, үргүлчү ногаан турар чадаң үнүш, ол ССРЭ-ниң аргалыг черлериниң дөрээзинда үнүп турар. Ооң хүрең кызылтыр кадыяың амданы ажыгзымаар, чигзиш кыныптурар болгаш кыжырап. Ооң сызыган суугун сугга холупкаш, суксунга ижерге дыка эки. Бо катта бензойная кислота бар болганымдан ону үр шыгжап болур.

Ынчаарга медицинага ооң кыдыглары бүрүлчек, тогерик, аддаа талазы тарлан-шокар бүрүлерин ажыглап турар. Оларны ук кат сывы чечектелип эгелеп бергенде, май—июнь айларда (Ыраккы Соңгу чүкке оон арай орай) азы чазын эрте хар аддаандан чыып алыр. Чайын азы күзүн чыган бүрүлер хүрерип баксырай-бээр. Ону чылыг, каранғыладып каан черге кургадыр. Киш-кулааның бүрүзүн сугга ханды кылып ажыглаар, 200 грамм сугга 20 грамм бүрү херек. Хүнде улуг омаштап 3—4 катап ижер.

Киш-кулаа бүрүзүнүң хандызы антисептихтиг шынарлыг болгаш сидик кыстыктырар. Оон ыңай хандыны куду олурту берген таварылгада ижии чазалдырып, хаара тырттырарынга хереглеп турар.

Улустуң медициназында киш-кулаа бүрүзүн бүүрек аарыынга, хоочураан чөдүлге болгаш өт ажылын экижидиргe ажыглап турар.

ЧОДУРААНЫ, ЫТ-КАДЫН БОЛГАШ КАЛИНАНЫ КУРГАДЫРЫ

Чодураа кадыя салбактарыбиле катай калбак шуугайларга азы кулузуи, чыраадан орүп каан чадыгларга болгаш оондаа өске чүвелерге кургадыр. Кат чазын каан шуугайны мурнуу талажe ийлендир хүнге салыр. Кат 3—4 хонгаш, кургай бергенде оон сыптарын ап кааптар.

Ыт-кадын шала быжкан, шаңгыр турда чыып алыр. Ыт-кадын хүнге кургадырга хоржок. «С» деп витамин чиде бээр. Ынчангаш ыт-кадын шишкишке урган калбак чуга демир дөжээш, изиг эвес суугу иштинге кургадыр. Ону ийиүш катап ынчаар кургадыр. Кургай берген каттыхол-биле тударга үүрел турар, а кургааны чылчырлы бээр.

Калинаны чаа быжып турар азы быжа берген үезиниде кургадыр. Ону бажың серизинге азы эки салгынныг өске-даа черге база изиг эвес суугута, сооп бар чыдар плитага, духовкага кургадып болур.

ХОЛУМАКТЫГ БЕНЗИН

Бо—күштүг болгаш айыылдыг хоран-дыр. Ону машинаның кезектерин, хол чуурунга, шала аштаарынга хереглээрин шуут хоругдаар, чүге дээрге, кеш, ханга баргаш хораннаашкынны болдура бээр.

Холумактыг бензинни примус болгаш от кыпсып, чурттаар черлерге чырыткы кылып, база хеп аштап ажыглаары тергиин айыылдыг, чүге дээрге, ол бусталып үнгеш, тыныш органнарын дамчып ханга баргаш, базаларын-даа чүге кады чорбас бис деп айтырып турдум. Ынчалза-даа авам мээң чугаамны дыңнаваан чүве-биле дөмей. Авам бир-ле чүве болүнда сымыранып, бистеп сээң канчаар ырапла ырап бар чоруурунну көрүп, сээң арныңны база катап көрүп алыксаап, сени хая көрүп келир ирги бе дээш маңап турду. Сен хая көрүп-даа келдиң. Сен тура дүшкеш, холуң көдүрүп, бисче чайгап турдуң. Авам бир-ле чүвени бодаап, хенертен бар-ла шаа-биле «Ваня» деп алгырыпкаш, холун бурунгаар сунгаш, сенче маңнап-ла кагды. Мен оон соондан база маңналкаш мен...

Оон авам дедир ээп келди. Чүктеп алган шоодайын ыыттаап чок дүжүргеш, оңгар иштинге чыткан боону меңээ эккеп берген. Ынчангаш бис оон ыңай чорупкан бис, туруп харыксыраанывыстан арай боорда-ла базып, дайынга болгаш дескеннерге бүргеткей орук-биле чорүп орган бис.

— Бо човулаң кажан-на доостур чоор, оглум? Кажан?—деп, авам дээрниң кыдыынче көрүмүшаан, мендеп айтырды.

Ынчалза-даа мен амытан чүү деп харыылаар мен? Авамдан четтиңип алгаш, боомну тутпушаан, ыыт чок чорүп-ла олурдум.

...Ол бүгү бөгүн ам эрткендир, ачай. Ынчалза-даа ол үеним бис кажан-даа утпас б

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 23 ПЯТНИЦА № 198 (7041).

Өртээ 2 көп.

Чурттуң ховуларында

Күс бүдүүзү — түлүктүг ажыл-иш өйү келген, тараажыларның ажыл-ижи далаштыг. Тараа кезери үргүлчүлевишаан. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, август 19-та чурттуң колхоз, совхозтары тараан шөлдериниң 58 хуузу болур 66 миллион 545 муң гектар шөлдүң тараа болгаш бобы-тараа культураларын (кукуруза чокка) кескен. Тараазы кестинген шөлдериниң 88 хуузу болур 58,4 миллион гектар шөлдүң тараазы бастыртынган.

Тараа кезери чурттуң чөөн талазында калбарып турар. Казахстанның кур чер районнарының тараажылары тараазын кезип турар. Ол республикада ниитизи-биле тараа шөлдериниң үш гектарының-на бирээзиниң тараазы кестинген.

Кукуруза ажаап алыры эвилелдешкен бүгү республикаларда эгелээн. Ооң тарылга шөлдериниң дөрттүң бири кезииниң ногаан массазы, а Таджикстанда — ийи гектар бүрүзүнүң бирээзинде ажаап алдынган.

Чуртта узун лён тарыттынган шөлдериниң чартык кезииниң лёну бастыртынган. Украинаның болгаш Белоруссияның ажыл-агыйлары коноплязын ажаап ап эгелей берген. Хой чылдарда үнер сигеннериниң үрезинин бастырары чурттуң барык чер бүрүзүнде эгелээн.

Колхоз, совхозтарның күзүн чажар тарааны тарып алганы 4,9 миллион гектар (планнаттынганының 13 хуузу) болган. Чурттуң механизаторлары онаалгазының 11 хуузу болур 12 миллион гектар аңгыс шөлүн аңдарган.

(СЭТА).

Эртемге үндезилеп ОРГАНИЗАСТААР

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары дээрге бүдүрүлгеде күш-ажылдың эргижирээн технологиязын, чурумун эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин барымдаалап эде организастаары болгаш кандыг-даа ажылга чаартылганы кылыры болур. Бо айтырыг техникага, экономикага болгаш күш-ажылдың психофизиологтуг байдалдарынга долузу-биле хамааржыр.

В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга белеткелдиң үезинде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дугайында айтырыг кажангызындан артык чугула болгаш чаа утка-шынарлыг апарган. «Ажылдап өөренир—деп бо сорулганы Совет эрге-чагырга улустуң мурнунга долу хемчээлдин-биле тургузар ужурлуг» дээн Ильичиниң сөстери күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга амгы үеде-даа программа болуп артпышаан. Бүдүрүкчү күштерни улам хөгжүдер, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун чедип алыр дугайында ленинчи чагыгларны боттандырары дээш бүдүрүлге чорудулгазының чаа аргаларын, күш-ажылдың организастаашкынында депшилгелиг арга-методтарны бүдүрүлге, участок, цех, бригада бүрүзүнге нептередиря партия болгаш хөй-ниити организацияларының чугула сорулгазы болур.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чамдык элементилерин бистиң бүдүрүлгелеривисте ажыглап эгелээни күрүне планының күүселдезинге ажыктыг болган. 1967 чылда «Кызыл-Хавак» шахтазынга күш-ажылдың организастаашкынын эде көрген. Ооң мурнунда дагжылар үш эзлчег-биле ажылдап турган болза, организас-техниктиг чорудулгаларны эде көргеш, оларны ийи эзлчеглиг ажылче шилчиткен. Бо арга мурнунда байдалдан эки көргүзүглүг болзажок, хөмүр даш казып турган дөрт бригаданың аразында ажыл-агыйжы харылзаа кошкак турган. Бригадаларның хөмүр-даш казар кол ажылчыннары чамдыкта белеткел ажылдарынга чардыга бээринден механизмнер долу ажыглаттынмайн турган.

Экономиктиг санаашкыннарны, белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп тургаш, дагжылар боттарының ажылын оон ыңай сайзыраңгайжытканнар. Бүгү бригадаларны чаңгыс комплексилиг бригада кылдыр каттыштыргаш, хөмүр-даш тывыжының бүгү операцияларын харылаар кылдыр тургускан. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, хөмүр-даш тывыжының эзлчег планы үргүлчү 120 хуу ажыр күүсеттинер апарган.

База бир чижек. «Кызыл тудуг» эргелелинде эш М. Д. Шиповаленкога удурткан комплексилиг бригадада күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының элементилерин каш чыл бурунгаар ажыглап эгелээн. Бригадада 15 дашчы, 10 бызаңчы бар. Оларның хой кезин ийи, үш мергежилдиг болгаш бедик разрядтыг, ынчангаш солуп тургаш, ажыл үезин долу ажыглаар арга бригада кежигүннеринде бар. Тудугнуң темпизин дүргедедири-биле кылыр ажылды баш удур эки белеткээрин чурумчуткан. Ийиги эзлчегниң ажылчыннары эртен ажылдаар өөрүнге ажылдың, фронтузун баш удур белеткеп турар. Тууйбу-биле хана салыры бирги эзлчегге, чада салыры, дээвиир, шалалар кылыры ийиги эзлчегге онаажыр, эзлчег дооступ турда олар бирги эзлчегниң ажылчыннарынга тууйбу, өске-даа тудуг материалдарын белеткеп турарлар.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга ажылчыннарның мергежилин бедидери, оларның ажылынга таарымчалыг байдалды тургузары болгаш эртемниң, мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дидими-биле шиңгээдири негеттинер-дир. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организациялары күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын ажылчыннарның ортузунга калбаа-биле пропагандалап, ооң ужур-утказын, ажык-дузазын тайылбырлап, көскү агитацияның бүгү хевирлерин—лозунг, транспорантыларны, бюллетеньнерни ажыглаары чугула.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередир, пропагандалаар талазы-биле республикада элээн ажылдар чоруттунуп турар. Кызылдың бүдүрүлгелеринге бо айтырыгга хамаарыштыр экономиктиг семинарларны, конференцияларны эрттиргилээн, ынчалзажок бо талазы-биле чогааттынган планнарны амыдыралга боттандырары дээш тодаргай хемчеглерниң алдынмайн турарын демдеглээр херек. «Тыва тудуг» трестиң тудуг эргелелдеринде ийи бригада боттарының ажылын чаарткаш, эки көргүзүглерни каш чыл улаштыр чедип ап турда, оларның дуржулгазын өскелерге нептеретпейн турар. Кызылдың электростанциязында, районнарның үлетпүр бүдүрүлгелеринде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чөвүлелдери ам-даа тургустунмаан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын доктаамал боттандырары күрүне ужур дузалыг чугула айтырыг. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири болгаш бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам бедидери — бүдүрүлге чорудулгазын эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннеринге үндезилей организастаанындан хамааржыр.

СЭТА-ның дыңнадыы

Шериг күштериниң дузаламчызын киириштирбишаан, аны-дуңма чехословак улуска соңгаарладыышкын чок дузаламчыны көргүзер дугайында Чехословак Социалистиг Республиканың партия болгаш күрүне удуртукчуларының дилээн Совет Эвилели болгаш өске-даа эвилелчи чурттар хандырган деп дыңнаткан болгай.

Ол шиитпирни күүсетпишаан, эвилелчи социалистиг чурттарның шериг кезектери август 21-де Чехословакияже, Праганы болгаш Братиславаны киириштирбишаан, бүгү областарже болгаш хоорайларже кирген. Аны-дуңма чурттарның шериглериниң шимчээшкини шаптык чокка эрткен. Чехословак Улусчу армияның шериг кезектери боттарының туруп турган черлеринде артып турар. Хөй-хөй чехословак хамаатылар контрреволюсчу күштерге удур демиселге дуза кылдыр Чехословакияга чогуур үезинде келгени дээш боттарының өөрүп четтиргенин эвилелчи армияларның дайынчыларынга илередип турар.

Ооң-биле кады Прагада болгаш өске-даа чамдык чурттакчылыг черлерде антисоциалистиг, барыын үзелдиг идегеттер ЧССР-ниң кадык күштеринге болгаш оларга дуза кылдыр келген эвилелчи шериглерге удур өжээнниг үүлгедиглерни организастаарын оралдажып турар. Ол өжээнниг хөделиишкиннер кудумчуларга чөңгээлиг үнүүшкүннерни организастаарынга, кара сагыштыг чугаа-соотту болгаш даап бодаан чүүлдерни тарадырынга, нүгүлдүг хуудустарны тарадыр октаарынга илереп турар. Радио, телевидение дамчыштыр болгаш парлалгага кыпсыкчы чүүлдер база үнүп турган.

ЧССР-де социализм үндезиннеринге удур, Чехословакияның Коммунистиг партиязынга удур, Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле кайыралга удур сөөлгү айларның дургузунда хүн бүрүде хөделип турган ол-ла антисоциалистиг идегеттер хоралакчы ажыл-чорудулганы кылып турар. Ол контрреволюстуг бүгү ажыл-чорудулгада империалистиг бөлүктерниң углакчы холу билдинип турар.

Чөңгээлерниң болгаш көргудуушкуннуң аргаларын ажыглавышаан, антисоциалистиг идегеттер Чехословакияның социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаар талазы-биле боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар аны-дуңма чурттарның салып турары сорулгаларга хамаарыштыр бүзүревес чорукту чон ортузунга тарадырын оралдажып турар.

Чижээ, Чехословакияның иштики херектеринге оларның шериг кезектери холгаарлап киржир бодавайн турар дугайында эвилелчи чурттарның тодаргай медеглели турбуже, ЧССР-ниң президентизи турган А. Новотныйны чуртту эргелеп башкарарынче эгидер деп турар дээн ышкаш чугаа-соотту тарадып турар. Ынчаарга ЧССР-ге социализмни, ажылчын аңгының болгаш ооң авангарды — Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче угланган ЧКП ТК-ның январь пленумунуң шиитпирлерин боттарының деткип турарының дугайын аны-дуңма партиялар болгаш эвилелчи чурттарның чазактары каш удаа илередип келген.

ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң чазааның болгаш Национал хуралының бөлүк кежигүннериниң бегүн парлаан кыйгырыын ап көөрге, Чехословакияның депшилгелиг күштери Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының январь пленумунга партияның көргени болгаш Братислава чөвүлел хуралынга деткээни угланыышкынны уламчылаарынга быжыг соруктуг.

Онза чугула политиктиг документ болур ол кыйгырыгны Чехословакияның хосталгазын, хамаарышпас чоруун болгаш суверенитедин үнелеп чоруур бүгү кижилер деткип уткуп ап турар.

Боттарының хамааты харыысалгазын медереп билбишаан, угаан-сарыылдыг болгаш өөжургалдыг болурунче база республиканың эргеажыынга бодал чок хөделиишкиннер болдурбазынче чонну кыйгырган ЧССР-ниң президентизи Людвик Свободаның медеглелин август 21-де хүн дургузунда бүгү Чехословакияга калбаа-биле дамчыдып турган.

Совет улустуң күзел-соруу бо:

Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарын КАМГАЛААР!

Чехословак Социалистиг Республиканың партия болгаш күрүне ажылдакчылары аны-дуңма чехословак улуска эргежок чугула дузаламчыны чепсектиг күштер-биле катай бээриниң дугайында Совет Эвилелинден, эвилелчи өске-даа күрүнелерден дилег кылган. Чехословакияда догуннап турар болгаш конституция ёзугаар тургустунган күрүне тургузуунга социализмниң даштыкы дайзыннары күштер-биле сүлчээлиг контрреволюстуг күштерниң талазындан кыжаныышкынныг айыыл тыптып келгениниң уламындан ол дилегни кылган.

Август 21-де Москваның бүдүрүлге, албан черлеринге, институттарынга хуралдар болган. Аңаа ажылчыннар, албан-хаакчылар аны-дуңма чехословак улуска ол дузаламчыны көргүзер дугайында ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шиитпирин чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүгзүнген.

★ **Москваның 1 дугаар шак заводу.** Даштыкының реакция күштери-биле сүлчээлежип алган контрреволюция Чехословакияның улузунуң социализмче шиитпирлиг базымын соксадып шыдавас-даа! Цехтерге болгаш салбырларга эрткен хуралдарга киришкеннериниң чугааларының кол бодалы ындыг болган.

— Совет чазактың болгаш эвилелчи чурттарның чазактарының шиитпири Европаның тайбыңын камгалаары — ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары-биле дүгжүп турар. Чехословакияның девискээринче совет болгаш эвилелчи чепсектиг күштерни кииргени аны-дуңма ол чуртта социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаар, быжыглаар дугайында улуг сагыш салыышкынының херечилели болган деп чүвени тодаргай билир бис — деп, шлифовщик И. Филимонов медеглээн.

★ **БАКУ.** Ю. Касимов аттыг, нефть машиналарының заводунуң чүс-чүс ажылчыннары дүштеки чем чапсарында бодалдарын чугаалажыр дээш, чыглып келген.

— Чехословак улуска аны-дуңма дуза чедирер деп шиитпирлээн Совет чазактың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чазактарының алган хемчеглерин бүрүнү-биле деткип, чүүлдүгзүнүп тур бис. Ам Чехословакияда болуп турар болуушкуннар — ол чуртту социализмниң оруундан чайладыр, социалистиг дем каттыштырылгазының аны-дуңма хүрээлеңиниң эвин бузар деп оралдажып турар реакциылыг идегеттериниң үүлгедип турар херээ деп чүвени кижи бүтүдези билир. Бистиң чурттарывыстың улустары боттарының интернационалчы хүлээлгезинге кезээде шынчы болур—деп, токарь Асиф Гусейнов медеглээн.

★ **ТАШКЕНТ.** — Чехословакияның күш-ажылчы улузу социализмниң идеяларынга бердинген деп чүвени билир бис. Империалистер ол чуртка удур сүлчээлер кылып, боттарының көгүдүп алган чалчаларының дузазын ажыглаап, чехословак улуска кара сагыштыг согуушкун таварыштырар деп оралдажып турар. Ону база билир бис. Аны-дуңма улустар ЧССР-ниң социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга туржур хүлээлгелиг — деп, «Ташсельмаш» заводтуң хөй муң кижилиг коллективиниң хуралынга мастер А. П. Кротов чугаалаан.

★ **ХАБАРОВСК.**— Совет чазактың болгаш аны-дуңма социалистиг өске-даа күрүнелерниң чазактарының алган хемчеглери социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының хамыктың мурнунда Чехословакияның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын барымдаалаан. Олар чаагай сорулгага — тайбыңга болгаш социализмге бараан болуп турар. Бистиң аны-дуңма чурттарывыстың улустары Чехословакияга дузалавышаан, боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар. Оларның ап турар хемчеглерин делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилери чөптүг деп билген турар ужурлуг—деп, улуг оператор И. Кирсанов нефть арыглаар заводтуң коллективиниң хуралынга чугаалаан.

★ **ИРКУТСК.** Алды дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинге болган хуралга септелге бригадазының ажылчыны В. Г. Морожников сөс алган.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи мен. Бодумнуң дайынчы оруумну Прагага барып туюлунга чедирген мен. Улустуң чечектер туткаш, хүлүмзүрүп, бистерни куспактап-куспактап, өөрүп уткуп турганын кажан-даа утпас мен. Кижилерин фашизмден бистиң камгалап алганывысты, оларның амыдыралынга аас-кежиктиг чаа чуртталганың үезин ажыдып бергенивисти олар билир, бисти ынчангаш эргим төрелдери деп үнелеп, биске байыр чедирип турган.

Чехословакияны социалистиг лагерьден чарар арганы контрреволюсчуларга берип болбас.

Чехословакияда тургустунган байдалга совет улус сагыш човавайн барып шыдавас. Совет улус бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы—деп, В. Г. Морожников чугаалаан.

Кызыл хоорайның 26-гы кварталынга баштайгы бажыңны тудуп эгелээнин Евгения Андреевна Данилюк кезээде сактып чоруур. Крановщик кижи болганда тудугжуларга улуг дузаны ол ынчан чедирип эгелээн. Тудугнуң бир шөлүнден өске шөлүнче бодунуң агрегады-биле ол он сес чыл дургузунда көжүп келген. Е. А. Данилюктуң киржилгези-биле Кызылда он-он бажыңнарны туткан. Тудугжуларда ону танывас кижи ховар.

Крановщиктиң тускай эртемин Коммунистиг партияның кежигүнү Евгения Андреевна тергиин шиңгээдип алган болгаш кран башкарарының байлак дуржулгалыг. Ам ол эртемин аныяктарга база өөредип турар.

Чадаанадан келген Михаил Монгуш болгаш ооң чанынга бүдүрүлге практиказы эрткен өске-даа кижилер бодунуң херээниң ёзулуг мастери болу берген Евгения Андреевнаның дугайын хүндүткелдиң чылыг сөстери-биле чугаалап турар. Ол ам «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелелинде Салчак Чайдыптың комсомол-аныяктар бригадазында ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Е. А. ДАНИЛЮК көдүртүр кранының чанында.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ СЕТКИЛИ ЧАҢГЫС

ЧЕХОСЛОВАКИЯДА СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУГГА УДУР КЫЖАНЫГ ТУРУП КЕЛГЕНИНГЕ ХАМААРЫШТЫР АВГУСТ 21-ДЕ СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИН МОСКВА РАДИОЗУНУҢ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫНДАН КЫЗЫЛЧЫЛАР ДЫҢНААН ДОРААН-НА ХООРАЙНЫҢ ХӨЙ-ХӨЙ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНГЕ ХӨЙ КИЖИ КИРЖИКЧИЛИГ ХУРАЛДАР БОЛГАН

СЭТА-ның ол медеглелин Тыва респотребсоюзтуң автотранспорт коллективи улуг дүвүрээзин-биле дыңнаанар. Слесарьлар, чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар дээш, өске-даа 130 ажыг кижи АТБ-ниң девискээринге хуралга чыылган. Сөөлгү медээлер дугайында кыска информация болган соонда автоажыл-агыйның слесары С. Фурсин сөс ап чүве чугаалаан. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи чораан. Фашистиг Германиядан чехословак черни база хосташкан.

— Аны-дуңма чехословак улустуң хосталгазы дээш ол коргунчуг өйде чеже хире совет шериглер, Төрээн чуртунуң патриоттары—чехтер, словактар амы-тынын бергенин мен караам-биле көрген мен—деп, ол чугаазын уламчылаан.—Совет улус биле аны-дуңма чехословак улустуң үндүрген чидириг когаралдары халас барбаанын кезээде сеткил өөрүшкү-биле сактып чораан мен. Республика социалистиг оруктуң хөгжүлдезинге биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. Ынчангаш Чехословакияда социалистиг тургузугга удур кыжаныг дугайында медээни улуг сеткил дүвүрээзин-биле дыңнавас арга чок. Ол дээрге, чехословак улустуң чаалап алыышкыннары халас барзын дээн кара сагыш-тыр. Чок, ол кажан-даа болбас!

Хуралга ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери дежурный механик А. Жарков, Н. Шарапов чүве чугаалаанар.

* * *

Ол хүн алгы заводунга хурал база болган.

— Бистер Чехословакияда болуушкуннар дугайын сагыш човаашкын-биле үргүлчү дыңнап келген бис — деп, заводтуң хоочун ажылчыны, мастер С. Хүрекпен чугаазын эгелээн. — Аны-дуңма ол чуртта тургустунган дүшкүүрлүг байдал бүгү совет кижилерин сеткил хайындырып турар. Чуртта улусчу тургузугну буржуазтыг болгаш националисчи элементилер боой тудар дээш бажын көдүрүп турар-дыр. Чок, олар ону кажан-даа кылып шыдавастар. Чүге дээрге, чех болгаш словак улустуң бистер ышкаш өңнүктери хөй.

Ораторну заводтуң кадрлар килдизиниң начальниги Е. Кудря деткээн:

— Делегейде бир дугаар социалистиг күрүне — Совет Эвилелиниң кижилери боттарының өңнүү — чехословак улустуң салым чолу дээш үргүлчү сагыш салып келген болгаш моон соңгаар-даа сагыш салыр. Чехословакияның фашистиг эжелекчилерден хосталганының үезин 1945 чылдың чазын бистер утпаан бис. Ам чехословак улус берге өйнү көрүп турда, кажан антисоциалистиг бөлүктер чуртта ажыы-биле хөделип турар үеде Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг чурттарның Чехословакияга көргүзер дузаламчы хемчеглери эргежок чугула. Ону бистер бүрүнү-биле деткип турар бис.

* * *

БИИ-ХЕМ. (Телефон-биле). СЭТА-ның медеглелин Москваның радиозу дамчыткан дораан ол медеглелди чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп деткээн хуралдар районга эрткилээн. Райкүүскомнуң болгаш ооң килдистериниң ажылдакчыларының хуралынга сан килдизиниң эргелекчизи И. И. Шведов мынча дээн:

— Мен аны-дуңма Чехословакияны, ооң төвү Праганы фашистиг эжелекчилерден хостаарынга киришкен мен. Ам бо хүннерде ында социалистиг тургузугга удур күштер бажын көдүрүп, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарындан Чехословакияны чарарын оралдажып турар-дыр. Аны-дуңма Чехословакия эвилелчи социалистиг чурттарның дузазы-биле чурттуң социалистиг чаалап алыышкынын камгалап шыдаарынга бүзүрээр мен.

Совет чазактың болгаш өске социалистиг чурттарның шиитпирин деткээн хуралдар «Кызыл тараачын» колхозтуң, амыдырал-хандырылга комбинадының, ыяш ажыл-агый чериниң, райпонуң коллективтеринге болгаш өске-даа черлерге эрткен.

Барлыкчылар база үнүн кадып тур

Чехословак өңнүктерге дузалаар дугайында бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш аны-дуңма социалистиг чурттарның чазактарының хүлээп алган шиитпирин деткээн хуралдар Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозка дөрт черге болган. Совхозтуң төвүнге болган хуралга ажылчын Р. Зрукин сөс алгаш, мынча дээн:

— Мен Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи кижи мен, фашистерге удур чехтер-биле кады тулчуп турдувус. Аны-дуңма чехословак улуска дузаламчы көргүзер дугайында шиитпир болза бистиң партиявыстың, Совет чазаавыстың ленинчи шын даштыкы политиказының илерелгези-дир.

Совхозтуң Хөнделеңі салбырынга болган хуралга ам 73 харлыг болгаш почтачы О. Сарама чүве чугаалааш:

—Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың шиитпирин чүрээмниң ханызындан өөрүп хүлээп алдым, өске эштер база мени деткиир дээрзинге бүзүрээр мен—дээн.

Хуралдарның киржикчилери чехословак өңнүктерге дуза көргүзер, ында бажын көдүрүп турар контрреволюсчуларга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр талазы-биле ол чурттуң ажылчы чонун деткиир херекке бистиң чазаавыстың шиитпири улуг дузаны чедирер дээрзинге бүзүрелдиин илергейлеп турганнар.

ДҮЖҮТТҮ АЖААР, мал чемин белеткээр

БАШТАЙ БИЧЕ-АЖЫККА

«Кызыл тук» колхозтуң механизаторлары Биче-Ажыкка 200 ажыг гектар тарааны ажаап апкан. Тавычалап кескен арбай черге үр чытпаан—комбайннар өй-шаанда бастырыпкан.

Тарааның дүжүдү бо чылын эвээш, гектардан 6-ла центнер. Аңаа хомудап болбайн канчаар, ынчалза-даа бар дүжүттү дүрген, чидириг чокка алыры чугула. Ону колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары эки билир. Комбайнерлер Сергей Медведев, Николай Ребухин, Серен-оол Кара-оол ажаап алыышкынның эгезинден бээр олут-дыш чок, эң мурнакчы ажылдап келген.

Оларны ам Улуг-Ажык манап турар. Хову турлаан эки дерээн. Ында тараз хөй, аңаа хөй ажыл негеттинер...

Ленин аттыг колхоз бо чылын 2400 ажыг гектар тараа культураларын тараан. Ооң чамдык черлеринден 9—10 центнерни ап болур. Оозун бодаарга, ында 19 комбайнга ажыл арбын-на болур.

— Баштай кезип кириптер тараавыс арай шык-тыр, бо чаъс база ооң кырынга немепти. Ынчалза-даа эгелепсивиссе, бир дем-биле кыска хуусаада ажаап аптып болур арга бар. Эң шилиндек дээн комбайннерлерни баштай кииргеш, оларның ажааган гектар бүрүзүнүң дүжүдүн хемчээп тургаш тодарадыр бис. Кажан ажыл калбара бергенде, байдал боду-ла көргүзе бээр апаар — деп, колхозтуң кол агроному чугаалаан.

Ажыл-агыйның хову турлаанда ажыл-ишчилер чурттаар ниити чуртталга бажыңы, столовая, кызыл-булуң, чунар-бажың белен. Лозуңнар, плакаттар тараажыларны харыысалгалыг ажыл-ишче кыйгырып турар.

НОГААН МАССА — САВАЗЫНЧЕ

Сарыг-Сеп суурнуң адаанда кукуруза шөлү чаптыла берген. Аңаа бо чылын ортумак хире дүжүт өскен. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң кукурузачылары ооң хөй кезини ажаап алгаш. Мерген сүт-бараан фермазының чанында бетон оңгарда оваалаан.

Тракторист-комбайнерлер Степан Шныров, Петр Изосимов болгаш Башмаков кестирип турда, чолаачылар кукурузаны машиназынга оваалааш фермаже соңнуг-мурнуг хаптарлар. Баштайгы хүнден бээр чолаачы Петр Бротанов эң хөй кукурузаны сөөрткен. Районнуң өрт камгалал черинден мобилизацияга келген чолаачы эш Шелипов база эки ажылдап турар.

«Октябрь 14 чылы» колхоз бо чылын 50 муң центнер кукурузаны ажаап алыр. Ам дээрезинде ооң үжен хире хуузун белеткээн.

А. НУГУУРАК.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIII съездизи совет кижилерниң амыдыралын улам чаагайжыдар сорулганы салган. Ону боттандырарынга чоннуң хереглел кылыгларын бүдүрүп үндүрер чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ролю улуг.

Тывада зът, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан. Сөолгу үеде аъш-чемниң чугула продуктуларын бүдүрүп үндүрүп турар зът, сүт комбинаттарының ажылында экижилгелер бар. Бо чылдың баштайгы чартыында ук бүдүрүлгелер продукция сайгарарының планнарын ажыр күүседип, чоннуң хереглелиниң кылыгларын садыг четкизинче хөйну киирген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, бүдүрүп үндүрер продукцияның хемчээли өскен. Харын бо чылын Кызылда сүт заводун ажыглалга киирген.

Зът, сүт продуктуларынга чоннуң негелдези кончуг улуг. Ынчангаш ындыг кылыгларның ассортиментизин калбартыр, оларның шынарын бедидери онза чугула. Ажылчы чон колбаса кылыгларының янзы-бүрү хевирлерин көвүдедирин негеп келген. Кызылдың зът комбинады краков, полтава, москва колбасаларын, сосискаларның болгаш сардельказарның янзы-бүрү сорттарын бүдүрүп үндүрерин шиңгээткен. Садыг четкизинде сүттен кылган продуктуларның ассортиментизи калбарган: 6 хуу үскүр, шилге куткан сүт, 20 болгаш 35 хуу үскүр сүт хоюу, ыштаан быштак, ряженка чижектиг чүүлдерни бүдүрерин шиңгээткен. Чаа сүт заводунуң ажыглалга кирери-биле сүт продуктулары-биле чонну бүрүн хандырарының аргазы тургустунар.

Беш чылдың үшкү чылында зът, сүт бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының мурнунда тургустунган сорулга улуг. Зът комбинады 6000 тонна бирги категорияның зъдин, 900 тонна колбасаны, Кызылдың сүт заводу бо чылын 10 муң тонна чалаң сүт продукциязын, 350 тонна саржагны бүдүрүп үндүрер планныг. Бо чылдың баштайгы чартыында коллективтерниң ажылдаанының түңнели ол сорулгаларны боттандырып болур аргалар барын херечилээн. Байдалды улам экижидерде ажылчыннар ортузунга масса-политиктиг, организакчы ажылды күштелдирер болгаш социалистиг чарышты улам дээштиг организастаары чугула.

Сайгарылга планы күүсеттинген-даа болза чамдык продуктулар-биле чонну чедир хандырбаан. Чижээ, колбаса аймаан эрткен чылдың баштайгы чартыындан безин эвээшти, чалаң сүт кылыгларын планнаанындан эвээшти бүдүрүп үндүрген. Бир-тээ чурттакчы чоннуң негелдези ам-даа чедир хандыртынмайн турар болганда бүдүрүлгениң иштики курлавырларын долу ажыглаар талазы-биле ажылды идепкейжидери чугула.

Амгы үеде зът комбинадының ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг үе — малды массалыг хүлээп алырынга белеткээри эгелээн. Бүдүрүлгениң санитар-байдалын, техника-биле чепсеглелин мурнуку чылдардан эки шынарлыг белеткээри негеттинип турар. А сүт комбинадынга чаа заводтуң төлевилел күчүзүн шиңгээдип, сүт аймаа чемнерниң ассортиментизин элбекшидер сорулга салдынган.

Ажылчы чонну чүгле четчир санныг продукция-биле хандырар эвес, а ооң шынарын бедидеринче онза кичээнгей салыр апаар.

Зът, сүт заводтарының кылып үндүрүп турар продукциязының хемчээли садыг четкизиниң (ол садып алыкчыныынга дүгжүр ужурлуг) чагыын бүрүн хандырып шыдаар. Ынчалза-даа республиканың чамдык суурларында, хоорайларында сүт, зът кылыглары эвээш, хереглелди хандырбайн баар чүүлдер хөй. Ол дээрге садыг организацияларының чедимче чок ажылының херечизи. А чамдыкта бүдүрүлге биле садыг четкизиниң аразында харылзааны чогуур деңнелге тургуспаанындан ындыг байдалдар тыптып келир. Хову-Аксы хөй чурттакчылыг, улуг суур. Ынчалза-даа ында сүт садыглаашкыны багай организастаттынган. Аңаа садыглаар сүттү болгаш ооң продуктуларын Кызылдың-даа, Шагаан-Арыгның-даа заводтары берип болур. Негеттинип турар чүүл болза Садыг министерствозунуң доктаадып тургусканы тускай график. Аңаа кандыг хүннерде чеже хемчээлдиг продуктулар херек дээрзин тодарадыр. Ындыг турбуже республиканың Садыг министерствозу-даа, сүт комбинады-даа байдалды экижидер хемчегни дарый албайн, бот-бодун манажып турупкан.

Чоннуң хереглел барааннарын кылыр үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң темпилерин бо беш чылда дыка шапкынчыдары көрдүнген. Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң күчүзүн долу ажыглаары чугула. Бисте чаа сүт, Чадаанада быштак кылыр заводтар, зът комбинадынга соодулга тургузулгазы болгаш ук бүдүрүлгелерге ажылды механизастаар дерилгелер ажыглалда киргилээн.

Күчү-шыдалды өстүрүп тура бүдүрүлгениң иштики курлавырларын тывары чугула. Ол дээрге чуртта боттанып турар ажыл-агый реформазының негелделеринге дүүштүр ажылдаарынга белеткел болур. Ону чогумчалыы-биле чедип алырда, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер хемчеглерни болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин ажыглаар херек.

Ажыл-агый чорудулгазының чаа системазы бүдүрүлге фондуларын ыяк анализтээш, ооң ажыктыын күштелдирерин негээр. Чоннуң негелдехереглелин хандырарын экижидер дээш бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын бедидеринче кичээнгейни улгаттырар апаар. Чүге дээрге чоннуң негелдезин ёзугаар сайгарып саткан продукцияның хемчээли бүдүрүлгениң кол көргүзүү болур. Эки шынарлыг кылыгларга хереглел улгадыр дээрзи билдингир.

Бо чылын чаа реформаже шилчиири көрдүнген комбинаттар заводтуң иштинге боторулга-чарылганың принциптерин нептередир дээш хөй ажылды кылыр апаар. Цехтер, участоктар бүрүзүнге бүдүрүлге хемчээлин өстүреринге эки салдар чедирер көргүзүглерни тодарадып, ол талазы-биле коллектив кежигүннерин идепкейлиг ажылдадыр деткимче хемчеглерни чорудары ажыктыг. Чаа байдалда бүдүрүлге чери орулгазын өстүрер, ооң деңнелин бедидер дээш иштики курлавырларны ажыглалче киирер. Ол херекти боттандырарда ажылчыннарның бот-идепкейин көдүрер, оларның ортузунга кижизидикчи, организастыг болгаш экономиктиг билиглерни нептередир хүлээлгени партия, комсомол, профэвилел организациялары ап чорудар ужурлуг.

Реформаны боттандырып турар үеде бүдүрүлгеге тургустунуп келир экономиктиг идиг бериишкиннер аъш-чемниң продуктуларын кылып белеткээриниң хемчээлин өстүреринге, ол чүүлдерниң шынарын болгаш ассортиментизин экижидеринге дөгүмче болган турарын чедип алыры чугула. Мынчага дээр зът комбинады өкпе, баар чижектиг чүүлдерден аъш-чем кылырын шоолуг кичээнгейге албайн келген. Ынчалза-даа ындыг чүүлдерден амданныг, чиик өртектиг чем кылгаш садыглаар болза, таарымчалыг болур. Студень, зельц хевирлиг чиик өртектиг зът кылыгларынга чоннуң хереглели улуг.

Бистиң республикага Латвияның дуржулгазын нептередип, колхозтар, совхозтар болгаш зът комбинадының аразынга дорт харылзааны тургузар болза эки. Ынчаарда малды комбинатче доктааткан графикти барымдаалап чорудар, чыл дургузунда зътке үзүктелиишкинни болдурбайн барып болур.

Чоннуң хереглелин хандырар организациялар — зът, сүт комбинаттары, садыг четкизи, автотранспорт бот-бодубиле сырый харылзаалыг, харыысалгалыг ажылдаары чугула. Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылы чоннуң негелдезинге дүүшкен турар ужурлуг.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Кызыл тукту тывыскан

Республиканың көдээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарыжының бирги чартык чылда тиилекчизи Кара-Хөл көдээ Совети болганын билир болгай бис. Чоокта чаа ол көдээ Советтиң ажылчы чоннарының митингизи болган. Ук митингини Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың профэвилелдер чөвүлелиниң көдээ, суур Советтериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун ол көдээ Советке тыпсырынга тураскааткан. Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри Александр Бүрбүевич Даваа ол тукту тыпсып тура, мынчаар чугаалаан:

— Силерниң көдээ Соведиңер республиканың көдээ, суур Советтериниң чарыжынга тиилекчи болганы кончуг өөрүнчүг-дүр. Кара-Хөлдүң ажылчы чоннары район болгаш республика төптеринден ырак черде турза-даа, Владимир Ильич Лениннин төрүттүнгениниң 100 чыл болур тоогулуг юбилейинге уткуштур бүгү улустуң чарыжынга идепкейлиг киржип, мурнакчы болуп турары кончуг эки-дир. Ынчангаш бо тукту моон соңгаар салбас дээш, улам эки ажылдаар боор силер деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың профэвилелдер чөвүлелиниң мурнундан идегеп тур мен.

Министрниң ол чугаазын митингиге чыылган чон изиибиле деткээш тукту ап тура, боттарынга чарыштың бедиткен хүлээлгелерин алган. Кара-Хөлдүң ажылчы чоннары мал чеминиң 50 ажыг хуузун белеткеп алган. Колхоз пландан ажыр 500 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Кара-хөлчүлер мал кыштаглаашкынынга белеткелди доозуп турар. Чаа өөредилге чылынга школаны белеткээни база-ла эки. Суур чаагайжыдылгазы моон соңгаар-даа экижиир. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге белеткээри чедиишкинниг чоруп турар. Дүк садарының чыл планы күүсеттинер чоокшулаан. Ол бүгү болгаш өске-даа чедиишкиннерни улам быжыглаарын кара-хөлчүлер хүлээнип алган.

КЫЗЫЛ ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШТИҢ

КЫЗЫМАККАЙ АЖЫЛДАҢАР!.

АДА ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУ

АЖЫЛ-БИЛЕ КААСТАҢАР!

№ 27 шахтаның мурнакчылары

КОМИ АССР. Печораның хөмүр-даш бассейнинден 1941 чылда баштайгы бир эшелон хөмүр-дашты хереглекчилерге чорудуп берген. Хөмүр-даш агымы оон бээр улам калбарып турар. Ам Воркутаның дагжылары чуртка чылдың-на миллион-миллион тонна кончуг эки шынарлыг, коксталыр хөмүр-дашты берип турар апарган.

«Воркутауголь» комбинаттың 27 дугаар шахтазы—эң бедик механизастаттынган шахталарның бирээзи. Ында хөмүр-дашты бүдүрүкчүлүг ажылдаар ОМКТ болгаш КМ-87Д комплекстер-биле казып турар.

Ол шахтаның тос дугаар участогунда Юрий Орлюктуң бригадазының ажыл-ишчи чедиишкиннери макталдыг. Коллектив КМ-87Д деп тывыш комплекизин чедиишкинниг шиңгээдип алгаш, ооң дузазы-биле хонук бүрүде 1000—1100 тонна хөмүр-дашты берип турар.

ЧУРУКТА: 27 дугаар шахтаның мурнакчы дагжылары (солагай таладан оң талаже) звено удуртукчузу Александр Костяной, комбайнер Владимир Чухлебов, бригадир Юрий Орлюк болгаш комбайнер дузалакчызы Юрий Василевский.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажылынга бердинген

ХАНДЫРЫЛГА АЛБАНЫНЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тос шак. Гастрономнуң эжиин ажыткан соонда, шуушкан чоннуң чамдыызы быштак, балык, үс аймаа садыглаар салбырже далажыпканнар. Соңга чоогунда дойдан кылган саважыгаштарда чечектер. Ак плиткалар-биле шыпкан ханада «Силерге коммунистиг күш-ажылдың бригадазы бараалган тур» дээн бижиктиг рамажыгаш, а өске чартыында «Социалистиг күш-ажылга эки көргүзүглери дээш» дээн вымпел азып каан. Хоорайның бежен ажыг садыг четкилериниң иштинден социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап, дээрелерниң одуруунга кирери ындыг-ла белен эвес.

— Меңээ бир кил камбаладан салыптыңарам.

— Ийи банка «Тунецтеп».

— Балык хаарарынга кандыг үс эки ирги?

Шак мындыг янзылыг айтырыгларны маңаа үргүлчү дыңнап болур. Садып алыкчыларның хөй нуруузу садыгжының доктаамал аалчылары апарган.

Ажыл дээнде кызымак, амыр-дыш чок кижи-ле болгай. Бир ажылды эгелээш, төнчүзүнге чедир кылбаанда амыравас, а бистен база ынчаар негеп турар деп, Зинаида Михайловна Козлованың эргелекчилеп турар салбырының кежигүннери чугаалап турар. Зинаида Михайловна 1962 чылда Кызылдың садыг школазын дооскаш, төп гастрономга салбыр эргелекчилеп ажылдап кирген. Садыг ажылынга мергежил чокта дораан-на салбыр эргелекчилээри берге болбас аргажок. Коллективтиң дузазы, бодунуң кызымаккайы — баштайгы бергелерни ажып эртеринге идиг болган. Чоорту ажылынга чаңчыгып, бодунуң күжүнге бүзүрелдиг апарган.

Садып алыкчыны чүгле зэлдек хүлээп алыр эвес, а аңаа консультацияларны, сүмени берип, бараанны эки делгеп көргүзер, ооң шынарын тайылбырлап бээр садыгжының хүлээлгезин сагыыр дээш Зинаида Михайловна доктаамал негелделиг ажылдап турар.

Садып алыкчыларның шакүезин камнаарынга бригада кежигүннери сагыш-човангыр. Ону чедип алырының аргазы садыглаашкын үезиниң бүгү талаларын ылаптыг организастап алыры болур. Садыгжының бүгү ажылының онзагай байдалы ооң хүндүлээчелинде, доңгун сөстерден туттунарында. Ону сагывас болза бодунуң-даа, өскелерниң-даа сеткилин хомудадып болур. Бир-ле катап садыгжы Е. Житовага ажыл үезинде ооң эжи чедип келген. Чүү боор, эжишкилер соңга баарынга чугаалашкаш турупкан. А садып алыкчылар оларны: «Соксап коруцер, бис манагзына бердивис» деп дилеп чадашканнар. Зинаида Михайловна бүгү чүвени оваарып кааш, ажыл төнген соонда ооңбиле элээн үр чугаалашкан. Ооң соонда Житованың ажылынга хамаарылгазы эки талаже өскерилген. Ам ол макталдыг садыгжыларның бирээзи апарган.

З. Козлова идепкейлиг хөйниитичи. Хоорайның улус судунуң улус төлээзи, Кызыл садыгның хана солун редколлегиязының кежигүнү. Каш удаа шаңнадып мактаткан. Чоокта чаа эрткен совет Садыгжының хүнүн таварыштыр респотребсоюзтуң, күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының профэвилелдериниң обкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Кызыл садыгның Хүндүлел дептеринге ооң адын киир бижээн.

Бодунуң ажылын билдилиг билири, аңаа бүрүнү-биле бердингени—ол макталдарны чаалап алырының үнер дозу болган.

С. ДОРЖУ.

Чоннуң чаагай амыдыралын бедидериниң быжыг баазазы

Агитаторларга, политинформаторларга

Бистиң партиявыс өске-даа сорулгаларны шиитпирлээри-биле кады коммунистиг ниитилелди тургузарының кол сууру болур социалистиг экономиканы хөгжүдериниң бирги чергелиг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар. Москва хоорайның XIX партия конференциязынга чүве чугаалап тургаш, Л. И. Брежнев ажыл-агый тургузуушкунунда чедиишкиннер социал кол айтырыгларны шиитпирлээр, совет кижилерниң амыдырал деңнелин көдүрерин хандырар арганы биске берип турар деп демдеглээн. Экономиканың өзүлдези чурттуң камгалал күчүзүн, тайбың болгаш социализм херээниң эрге-ажыктарынга таарыштыр делегей байдалының хөгжүлдезинге ооң салдарын аажок улуг черге-биле база тодарадып турар.

1.

Чурттуң байлаа болгаш ооң улузунуң чаагай амыдыралы экономиканың, хамыктың мурнунда үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң хемчээлдеринден болгаш деңнелинден шиитпирлиг черге-биле тодараттынып турар. Кижиниң амыдыралынга херектиг материалдыг кежиктерни үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда тургузуп турар болгай.

Чер ажылын база чаартып шыдаар аргалыг улуг үлетпүр социализмниң материалдыг баазазы болур деп, Ленин өөреткен. Чогум-на харын аар индустрия — металлургия, машина тудуушкуну, одаар чүүл, энергетика болгаш өске-даа адырлар — амгы бүдүрүлгениң үндезини ол. Социализм үезинде улустуң холунга мөөңнээн, ниитиниң өнчүзү болур улуг үлетпүр бүгү экономиканың хөгжүлдезинге кол рольду ойнап турар.

Улуг Ленинниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус чурттуң индустриализациязын болгаш көдээ ажыл-агыйның коллективизациязын боттандырып, социалистиг ниитилелди тургускан. Бистиң хожудангай, колдуунда-ла аграрлыг турган чуртувус күчүлүг индустриалдыг болгаш колхозчу күрүне болу берген. Совет Эвилели үлетпүр хөгжүлдезиниң деңнелиниң талазы-биле Европада бирги черни, делегейде ийиги черни ээлээн.

Амгы беш чылдың ийи чылының дургузунда совет индустрия үлетпүр продукциязын бүдүрерин 20 хуу хире көвүдеткен болгаш бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Бо чылдың бирги чартыында үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 9 хуу болган.

1967 чылда ССРЭ-ге чүс миллион тонна ажыг (102,2 миллион тонна) каңны эзилдирген, эрткен чылда 595 миллион тонна хөмүр-дашты каскан, 288 миллион тонна нефтини алган, 589 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Шаанда машиналар болгаш дериг талазы-биле даштыкы капиталдан бүрүн хамаарылгалыг турган бистиң чуртувуста амгы машина тудуушкунунуң бүгү хевирлери бар болгаш өске-даа чурттарны дериг-биле эки хандырып турар.

Аар индустрия — чонга амыдыралчы чугула ужур-дузалыг, көдээ ажыл-агыйны, а ол ышкаш чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн техника талазы-биле чаарты дериириниң күчүлүг баазазы. Чүгле чаңгыс 1967 чылда безин колхозтар болгаш совхозтар үлетпүрден 286 муң тракторларны, 146 муң чүък автомобильдерин, тараа ажаар 96 муң комбайннарны болгаш өске-даа хөй техниканы алган.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн чаарткан болгаш амгы үениң дерин-биле дерип үргүлчүлеп турар.

Социализм дээрге, капиталистиг идегеттерни болгаш кижини кижи мөлчүүр чорукту кезээде узуткаан, дарлалдың болгаш ажыл чокталыр чоруктун, аштың болгаш түреңги байдалдың тургустунуп келириниң чылдагаанарын чок кылган чаа ниитилел тургузуг болур деп чүвени ССРЭ-ниң дуржулгазы өөредип турар. Социализм үезинде национал орулга бүрүнү-биле чонга хамаржыр. Ону социалистиг бүдүрүлгени улам ыңай калбартырынга болгаш чоннуң амыдырал деңнелин чайгылыш чокка өстүреринге ажыглап турар.

Соксаал чок хөгжүүрү болгаш сайзыраңгайжыыр аргалыг бүдүрүлге улустуң эрге-ажыктарынга бараан болуп, ооң материал болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долу болгаш эң эки хандырарын бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар болганда, социализм массаларның чаагай амыдыралының соксаал чок көдүрлүүшкүнүн хандырып турар.

Ооң ужурунда бистиң чуртувуста бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге үндезилээш, ооң хиречергези-биле ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының доктаамал бедип турары чайгаар билдингир-дир. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң соонда эрткен үениң дургузунда ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгаларны 12 хуу ажыг көвүдедир арганы берген. Дайын мурнундагы үе-биле деңнээрге, сүт, мал саржаа, зът, чуурга, чигирни хереглээ-

(Уланчызы 4-кү арында).

Газтыгда хала чок

Каш чылдар мурнунда ак-көк от бистиң республикага чаа чүүл болуп турган болза, ол ам бистиң хоорай, суурларывыстың, ырак одарларда малчыннарывыстың эргежок чугула эдилели апарган. Оттулар ыяш соортүр чер ырак малчынга кочал хире хемчээлдиг баллонда газ ийи ай хире үеде изиг чем хайындырып ижер оду-козу болу берген.

Улуг хемчээлдиг газ херексели база бар. Ындыг херекселдер бистиң Тывада амдыызында эвээш, ынчангаш оларны хоорай чурттакчыларындан аңгыда, республиканың дээре малчыннарынга берип турар.

Андрей Черликпеевич Даржаа «Өөк» совхозтуң дээре малчыннарының бирээзи. Ооң ажылгырынга адаарган болур. Аңаа ындыг газ херекселин берген.

ЧУРУКТА: Малчынның кадайы Даржаа Уйнук газынга кежээки чем белеткеп турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мал чемининң белеткели

БИИ-ХЕМ. «Хадың» көдээ ажыл-агый артели мал чемнериниң белеткелинче механизастаттынган ийи бригаданы июньда киирген. Ниитизи-биле сиген кестирер 11 машиналарлыг ийи бригада аразында чарыштыг ажылдавышаан, сиген белеткелиниң темпизин мурнукузундан дүргедеткен.

Валентин Гончаровка удурткан № 1 бригада 400 тонна сиген белеткээр планының 200, а Михаил Мыныңоолга удурткан № 2 бригада 600 тонна сигениниң 270 тонназын белеткеп алган. Сиген кезилдези-биле деңге будук-бүрү белеткели база чоруттунуп турар. Ниитизи-биле 10 муң моондак будук-бүрү белеткээр план бүрүн күүсеттинген. Кайы-даа бригаданың сигенчилеринден хүн нормазын 135—160 хуу күүседип турарларның саны хүн бүрү немежип келген.

Бо хүннерде ажыл-агый силос салыышкынынче кирипкен. Гектардан-на 120—200 центнер ногаан массаны албышаан, колхоз 60 ажыг тонна силосту салып алган. Ам үеде кайы-даа ажыл организастыг үргүлчүлеп турар.

С. ДАНГАА.

УЛУГ-ХЕМ. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чогуур хемчээлдиг чем курлавырларын тургузар дээш сиген кезилдезиниң темпизин мурнукузундан шапкынчыткан. Салбыр 1500 тонна сиген белеткээр планының үштүң ийи кезин хирезин күүседип алган.

Сигенчи звенолар аразында чарыштыг ажылдавышаан, мал чемнериниң балансызын хүннүң немеп турар. Чоокта чаа үндүрген түңнелде чарыштың бирги черин Тюлюш Биче-оолга удурткан звено алган. Аът машиназы-биле сиген кестирип турар 16 кижи составтыг звено ийиги черни ээлээн.

Чугула кампания—мал чемнериниң белеткели эгелээнден бээр элээн үе эрткен. Баштайгы хүннерде чамдык бергедээшкиннер база тургулаан. Ону чайладыр дээш оралдажыышкыннар турзажок, ол амдаа четпес. Сигенчилерниң материалдыг сонуургалын көдүрер, мурнакчыларны шаңнап, мактаар хемчеглер алдынмайн турар.

О. ТАВАА.

КАА-ХЕМ. «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткеп алыр дээш ук ажылче кол күштү мөөңнээн. Сиген кезер өй келири билек Кара-Сут биле Хайырлыг деп черлерже механизастаттынган ийи бригаданы үндүрген турган. Оон бээр элээн үе эртип, планныг сорулгаларның кол нургулайы күүсеттинген. Ажыл-агый 1000 тонна сиген белеткээр планын 70 хуу күүседипкен. Эш Н. Астраханцевке удурткан трактор-хову бригадазының механизатору Чиңге Тараачыга удурткан звено ук ажылды үргүлчүлеп турар.

Сигенчи звенонуң кежигүннери оларның хамааржып турары бригадазы дүжүт ажаап алыышкынынче түлүктеп киргелекте бригаданың сиген белеткелиниң планын ыяап-ла күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар. Совхозтуң дирекциязы, парткому, ында көдээ Совет мал чемнеринге чүгле сигенни эвес, будук-бүрүнү база белеткеп келген. Соолгу хүннерге чедир Бүрен-Хем суурнуң чурттакчылары будук-бүрү кезип белеткээр шефтээшкинче үш удаа үнген. Ажыл-агыйның мурнунда сиген белеткелин ажаап алыышкын-биле капсырлаштырбас сорулга салдынган.

М. ЧЕКПЕ.

ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң ЧАЗААНЫҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНЫҢ БӨЛҮК КЕЖИГҮННЕРИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Чехословакияның хамаатылары, ажылчыннар, тараачыннар, ажылчы интеллигенцияның толээлекчилери, эр болгаш херээжен кижилер, аныяктар!

Чурттуң салым-чолу шиитпирлеттинип турар бо минутада, бистиң тоогувустуң болгаш бистиң улам ыцайгы социалистиг база демократтыг хогжулдевиҥтиҥ шиитпирлиг үези болуп кезээде артып калыр минутада, чээрби чылдыҥ дургузунда бистиҥ күжениишкиннеривис-биле, бистиҥ чидириглеривис-биле, бистиҥ күш-ажылывыс-биле чаалап алганывыс үнелиг чүүлдер дугайында чугаалап турарывыс бо минутада, бүгү чүве кес кырында тургустунган бо минутада бистиҥ социалистиг Төрээн чуртувусту үнелеп көрүп база ону боттарының ёзулуг Төрээн чурту болдурган бүгү кижилер силерге политиктиг үзелиҥер, националыҥар, • шажын-чүдүлгеҥер болгаш ниитилел байдалыҥар ылгал чокка бо кыйгырыгны угаадып тур бис.

ЧКП ТК-ның январь пленумунга партияның бодунуң эгелээни болгаш ол үеден бээр ёзулуг демократизмы болгаш ёзулуг гуманизмни, бистиҥ Төрээн чуртувустуң бүгү-ле ак сеткилдиг кижилеринге үнелиг идеалдарны чедип алырының эрге-ажыынга партияның шынчы сеткил-биле боттандырып турары депшилелиг базымнарны соора ажыглаан күштер бистиҥ социалистиг тургузуувустуң чедип алган түҥнелдерин айылынче киир чыгадып келген үеде бо кыйгырыгны угаадып тур бис.

Бистиҥ улузувустуң амыдыралының болгаш угаан-бодалдарының хевиринге таарҗыр база ниитилелдиҥ болгаш кижиниҥ бүгү перспективаларын холбаштырыпкы дег, социализмниҥ чаа хевирин дилеп тыварының оруунче партияның эгелээшкини-биле январьда кирген бис. Партия эрткен үениҥ частырыгларын ажыы-биле шүгүмчүлеп турган. Социализмниҥ гуманныг болгаш демократтыг харакгерин херек кырында өскертип турган чаҥгыс кижиниҥ эрге-чагыргазы туруп турган үеден партия шиитпирлии-биле хоорлуп турган. Ак сеткилдии-биле бодап чоруур бүгү патриоттарның идепкейлиг киржилгези болгаш деткимчези-биле партия чаа үе-чадаже эрткен үениҥ частырыгларын эдер болгаш бистиҥ Төрээн чуртувуска долу, байлак болгаш аас-кежиктиг амыдыралдың байдалдарын тургузар деп эҥ-не ак сеткилдиг чүткүл-биле шиитпирлиг кирген.

Демократия болгаш гуманизм дугайында бистиҥ улузувустуҥ бодалдары-биле кезээде амыдыралчы холбашкан кол-кол хамааты эргелери ходелиишкиннер программазының, бистиҥ социалистиг кодурлүүшкүнүвүстүҥ үр үе дургузунда көрген платформаның, бистиҥ улузувустуҥ костүп көрбээн массалыг деткимчезин алган программаның бодалынга болгаш депшилелиг утказынга дүүштүр катап тургустунган.

Хамыктың мурнуида ол чаҥгыс аай деткимче бистиҥ чаа оруувустуҥ чөптүүн, күжүн болгаш хандыдыкчы байдалын бадыткаан. Январь мурнуның үезинии бүгү четпестери турбуже, социализмниҥ идеялары бистиҥ улузувуска ханызы-биле быжыккан, бистиҥ улузувус социализмни бодунуң амыдыралының чөптүг үндезинии кылдыр көрүп турар; эрге-шөлээже болгаш чөптүг чорукче бистиҥ улузувустуҥ ханы чүткүлү январь пленумунуҥ көргени депшилелиг идеяларга чогум-на бодунуҥ ёзулуг илергейлээшкинин алган дээрзин үстүнде факт оныза бадыткаан. Ниитилелди кадык эвес догейленчек байдалдан ол идеяларның дузазы-биле үндүрүп келген, ынчангаш ажыглаттынмаан кадык инициативаның күүлүг агымынга орук бүрүнү-биле ажыттынган. Бо тоогүлүг шылгалдага бистиҥ улузувус кайгамчык эки турушкан болгаш бодунуң эҥ-не бышкан медерелдиг чоруун база дагын көргүскен.

Партияның ат-алдарын баксырадыр болгаш оон ниитилелди удуртур политиктиг база моральдыг эргезин хунаажыр дээш үр чылдар дургузунда таарымчалыг үени манап турган күштер болза дилеп тывыышкынның болгаш бистиҥ ниитиледи чаартырының ол үезин боттарының соруулгаларынга, политиканың херээнге идепкейлии-биле киирериҥге хоралыы-биле ажыглааны харааданчыт. Ол барыын үзелдиг күштериҥ таласынче партияның иштинде болгаш партия органнарында чамдык күштер херек кырында чайлы берип, оон-биле олар болза партияның принциптери-биле болгаш соруулгаларының, пролетаржы интернационализмниҥ идеялары-биле чоруудежи бергеннер. Олар каттыжып алгаш, бистиҥ политиктиг реформавыстың конституциялыг мөзүү-шынарын доктаамал үрээринче боттарының күштерин углап, январьның соруулгаларын боттандырарда партияның болгаш күрүне органнарының боттуг күжениишкиннериҥе удур демиселче оларны мооҥнеп турганнар. Олар болза партияның чамдык төлээлекчилериниҥ, оон иштинде, кыжаның турар айылынче кичээҥгейин хөйнүң мурнуига углап, херек кырында байдалды оон бүгү-ле нарын хевири-биле көрүптер ындыг маадырлыг болган ЧКП-ниҥ ындыг удуртулгазының ат-алдарын баксырадыр соруулга-биле хоралыг бүжар кампанияны организастаннар. Олар ниитиниҥ корум-чурумун үреп, ёзозажок националисчи бодалдарны дыргизип турган, олар харын-даа, бистиҥ социалистиг Чехословак төрээн чуртувусту вүгүлдээринден, бистиҥ улустуҥ, бистиҥ партиявыстың, армияның, айыыл чок чорук органнарының ак сеткилдиг ажылын иүгүлдээринден безин чесхиямейн турган, олар бистиҥ даштыкы политикавысты өскертирин иегеп турганнар. Оларның хоралыг бүжар кампаниязы харын-даа ылаҥгыя Варшава Керээзиниҥ чепсектиг күштериниҥ штаб өредилгелери-биле холбаштыр Совет Эвилели-биле эвилелге халдаашкын кылырынга база социалистиг чурттар-биле найыралга удур халдаашкыннар кылырынга безин чеде берген. Ооҥ-биле олар болза социалистиг чурттарга мырыҥай хүдээп алдынмас байдалды тургусканнар.

ЧКП, республиканың чазаа болгаш · Национал фронтузу улуг ыыдамыккай болгаш херекти билир болуп артып турган.

Ындыг болза-даа, ылаҥгыя май пленумунга демдеглээнинден алырга, бирги чергениҥ соруулгазы болза барыын үзелдиг, социализмге удур күштериҥ планнарын үзе шавары, демиселдиҥ программазын боттандырар чорукту кандыг-бир ышкыдырыглыг базым-биле кыжаныгга тургузарын болдурбазы, партияның моон соҥгаагы шугуулуң дерзии идегеттериҥ талалакчылары эвес, харын партияның кадык, депшилгелиг күштери шиитпирлээн турарын хандырары, партия болгаш күрүне аппарадынга, армияга, айыыл чок чорук органнарына, прокуратурага, судтарга, улусчу милицияга бүрүн деткимчени хөйге көзүлдүр көргүзери, шуут чугаалаарга — байдалды быжыктырары болуп турган. Ындыг чаагай сеткилдиг, ыыдамыккай чорукту болгаш чугула политиктиг айтырыгны ёзулуг демократтыг арга-биле партияның шиитпирлеп турарын партияның күштүү эвес, харын кошкаа кылдыр көрүп алгаш, боттарының ажыл-чорудулгазын барыын үзелдиг дерзии күштер улам күштелдире бергеннер. Прагага чайгаар болган, хөй муҥ кижи кирижкчилиг хуралдарга херек чүү чүвеге чедип турганыл дээрге, янзы-бүрүү идегеттер партияга халдап, ол хуралдарга киржирии боттары-ла албадап ап турганы партия төлээлекчилерин дорамчылап турар ындыг ыят чок каржы таварылгаларга чедип турганы билдингир болгай. Хоорай төвүнге улусчу милицияны узуткаарды дээш хөйнүң мурнунга ат салыышкынын чыыры эгелээн. Кудумчуларга чаягаар болгулап турган митингилерге боттарының үзел-бодалын илередип, чүве чугаалап турган коммунистерге каржызы-биле чүве чугаалатпайн барып, оларга удур чаҥгыс удаа эвес күштү хереглеп тургулаан. «Авто-Прага» заводка чагаага ат салгылаан кижилериҥ хөйүн ажылындан үндүрериҥе чедир истеп сүрүп турган. Каксы аарак-даа болза, партияның удуртукчу төлээлекчилериниҥ адын баксырадырын оске, элээн нарыядып каан аргалар-биле ам-даа уламчылап турар. Ынчангаш организастаан хоралыг ажыл-чорудулга соолгу хүннерде эҥ бедиинге чедип — барыын үзелдиг бөлүк дерзии идегеттер ажыы-биле ЧКП ТК-ның Прагада бажыынга халдаашкын кылганнар. Ынчангаш дерзии идегеттер партияның кыйгырыгларын тоол көрбейн, харын-даа бистиҥ чуртувуска канчап-даа турган үскүлежиишкин болдурарын оралдажып, боттарының хоралыг ажыл-чорудулгазын улам улуу-биле идепкейжиде бергеннер. Ынчангаш акы-дуҥма коммунистиг болгаш ажылчын алды партияларның Братислава Декларациязын барымдаалаан хүлээлгелерин ажыы-биле доктаамал хажыдып турар ындыг байдал тыптып келген, ол Декларацияның адаында бистиҥ партиявыстың төлээлекчилериниҥ ады база салдынган болгай.

Эр, херээжен хамаатылар! Бистиҥ күш-ажылчы улузувустуҥ соолгу үзэрби чыл иштинде тургузуп кааны бүгү чүүлдер богун кес кырында салдынган, социализмниҥ бүгү чаалап алышкыннары кес кырында салдынып турар. Бистиҥ январьда киргенивис чүге бистиҥ социалистиг демократчы оруувус эвес, харын социализмниҥ үндезини, бистиҥ республикавыс боду база айыыл адаанда таварҗып турар.

Бистиҥ улузувуска хамаарыштыр дээди харысалганы медерел билбишаан, ёзулуг патриотизмниҥ, делегейниҥ социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының медерелин бүрүн билбишаан, боттарывыстың интернационалчы хүлээлгелеривисти утаап билбишаан, бистиҥ социалистиг келир үевистиҥ база бистиҥ Төрээн чуртувустуҥ эрге-ажыы дээш бүгү патриоттуг күштерни сырый каттыштырарының инициативазын бис боттарывыска аддывыс. Липанның халавын (Липан чанында 1934 чылда болган тулчуушкунну ынча деп турар — РЕД.) катаптааны болур акы-дуҥмаларын өлүржүр демиселдиҥ айыылы бисти Совет Эвилелинден болгаш оске-даа акы-дуҥма социалистиг чурттардан дуза дилээр деп тоогүлүг шиитпирни хүлээп алырының эргежок чугулазынга эккелген. Бистиҥ эвилелчилеривис шупту дузаны, 1945 чылда, кажан бис чурттап турар бис бе азы чок бе дээр дугайында чугаа чоруп турдаазы ышкаш, ам база көргүскен.

Бистиҥ эвилелчилеривистиҥ шериг кезектеринге бүгү деткимчени көргүзеринче бүгү хамаатыларны кыйгырып тур бис. Реаксылыг эргилдениҥ айыылын узуткаан соолуунде эвилелчилериниҥ шериглери Чехословакияның девискээринден үнүп чоруй баар. Ам үеде Чехословакияның девискээринде турар бүгү даштыкы кижилер бистиҥ аалчы хүлээп алыкчы чоруувусту моон соҥгаар-даа ажыглап болур, бир эвес олар бистиҥ хоойдуларывысты удуртулга болдурар болза, оларның айыыл чок чоруу болгаш дээп болбас чоруу бүрүнү-биле магадылаттынган турар.

Республиканың хамаатылары, бис улузувустуҥ мурнунга, бистиҥ ажылчын аҥгывыстың мурнунга, бистиҥ чуртувустуҥ улустарының мурнунга, делегейниҥ ажылчын аҥгызының болгаш делегейниҥ коммунистиг шимээшкининиҥ мурнунга эҥ хаиы харысалганыҥ угаан-бодалын удуртулга болдурбушаан, бо шыҥгыы минутада силерни партияның боттуг бодалдыг оозээн долгандыр сырый каттыжарынче кыйгырып тур бис. Ол озекке социализмниҥ, депшилгениҥ, Совет Эвилелиниҥ болгаш оске-даа акы-дуҥма чурттарының улустары-биле найыралдың херээн үнелеп турар январь соолуҥуң чаа оруу үнелиг болуп турар.

Силериҥ сарыылдыг, быышкан болгаш политиктиг медерелдиг чорууларга быжыы-биле бүзүревишаан, бистиҥ Төрээн чуртувустуҥ бүгү ак сеткилдиг хамаатыларын, ажылчыннарын, тараачыннарны, интеллигенцияның төлээлекчилерин, эр, херээжен кижилерин, аныяктарны, Национал фронтуның кадык күштерин, шериг албанныларны, айыыл чок чорук органнарының ажылдакчыларын, коммунистерни болгаш коммунист эвестерни, бүгү-ле ак сеткилдиг кижилерни боттарының боттуг хереткери болгаш боттуг ходелиишкиннери-биле кандыг-даа реаксылыг күштериҥ, олар партияның даштында азы иштиндеда болган дийиш, моон соҥгааргы халдаашкынларыга шаптыктаарынче кыйгырып тур бис. Ала-чайгаарлаашкыны, үрегдээшкиннерни, чагырга чок чорукту болдурбаҥар, божургалды болгаш корум-чурумну камгалаҥар.

Бис январь мурнуидагы политиканың практиказын буруу шаап турар бис. Бис январь мурнуидагы, бистиҥ улузувустуҥ эҥ хөй кезиниҥ шиитпирлиг ойтур шавышкынынга ужурашкан, партияның удуртукчу ролюн болгаш бистиҥ ажылчы чонарывыстың социалистиг чаалап алышкыннарын айыыл адаанга тургузуп база күш ажыглаар үскүлежиишкиннерге ёзулуг чедирип болур хире ындыг байдалды тургузарынга дузалаан, бодун бужартаткан методтарже эглиринии кандыг-даа шинчизин болдурбас бис. Харын бис ёзулуг чаа, катап төрүттүнген, чаагай сеткилдиг социалистиг ниитилелди, марксизм-ленинизмниҥ үндезилекчилериниҥ болгаш Октябрьның тиилелгезиниҥ соолунде оларны амыдыралга боттандырып эгелээн кижилериҥ бодап турганы ындыг ниитилелди тургузарынче бисти аппар чоруур январьның депшилгелиг идеяларын камгалаарын болгаш бүрүн боттандырарын күзеп турар бис.

Бис республиканың тургустунганының 50 чыл ою-биле, антифашистиг демиселдиҥ чагыглары-биле, национал болгаш демократтыг үнелиг чүүлдер-биле, словак национал тура халыышкынның, 1945 чылда Праганың май тура халыышкынының чаҥчылдары-биле база 1948 чылдың февральдың революсчу кыйгырыглары-биле холбашкан бистиҥ депшилгелиг национал чаҥчылдарывыска шынчы болгаш алызынга чедир шынчы болур бис. «Бурунгаар, чаҥгыс базым-даа атказарлавас!» Совет Эвилели-биле, ооҥ улузу-биле, делегейниҥ социалистиг демкаттыштырылгазының бүгү чурттарының улустары-биле база тайбыҥның, демократияның, депшилгениҥ болгаш социализмниҥ бүгү күштери-биле эвилелдежиишкинниҥ болгаш найыралдың акы-дуҥмалышкы харылзааларын караавыстың огу дег камгалаар бис,—бо үнелиг чүүлдер бистиҥ тускай догуннаашкынывыска, хамаарышпас чоруувуска, национал болгаш күрүне суверенитетивиске магадылалды берип турар, олар чокта бис чаа Мюнхениҥ айыылы-биле, 1938 чылда ону үүлгеткеи кижилер-биле база катап удур-дедир үскүлежи бээр ийик бис. Чехословакия социалистиг чурт боол, социалистиг дем каттыштырылганың тудуш кезээ боол хогжүл шыдаар; ооҥ күжү болгаш быжыг чоруу делегейниҥ революстуг шимчээшкининиҥ улам ыцай хогжүлдезиниҥ үндезиннерии тургузуп турар; социалистиг лагерьниҥ кошкаашкын болгаш хажыдыышкын бүрүзү делегейге революсчу депшилгениҥ болгаш социализмниҥ херээнге кижиниҥ сактыры безин берге хора чедирер ийик.

Кыжаның келген айыылга удур ниити күштер-биле моондакты тургузар, ниити күжениишкиннер-биле амгы берге байлалдан үштүнар болгаш бистиҥ чуртувуска база бистиҥ болгаш келир үениҥ салгалдарыҥга аас-кежиктиг амгы база келир үени хандырып шыдаар дээрзинге долу бүзүрел-биле силерни кыйгырып тур бис, хүндүлүг хамаатылар.

«Демократия» болгаш «социализм» деп билиг-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдер дугайында чугаа чоруп турар үеде бо хүниериҥ өндүр чаагайын болгаш шыҥгыызын билиринче, бодувустуҥ харысалгавысты миниири база чаҥгыс эптиг болгаш бот-боттарывыга бүзүрежир чорукту камгалаары келир хүниерде биске чугула дээрзиниче Шумаваның кызыгаар дагларындан Тиссада-Чиернага чедир, Крконоштан Дуидайның эриктериге чедир, силерни шуптӱнаарны кыйгырып тур бис.

Алызын бодаар чорук, корум-чурум, хогжүлде, социализмниҥ шыны болгаш перспективазы, күүгениҥ хамаарышпас чоруу болгаш сырый каттышкан чаҥгыс эп бистиҥ удуртукчу принциптивис боол турар болгаш моон соҥгаар-даа артар.

Демократтыг социалистиг Чехословакия делгерезин база чечектелзин!

Акы-дуҥма чурттарның коммунистиг партияларындан болгаш чазактарындан дуза көргүзерин дилээн. ЧКП ТК-ның, чазактың болгаш Национал хуралдың бөлүк кежигүннери.

Бүгү-ниитиниҥ ортумак өөредилгезинче

ЧАА БАЗЫМ

Бүгү-ниитиниҥ ортумак өөредилгезин боттандырып эгелээрииҥ чаа үе-чадазы—сентябрьның 1-де чаа өөредилге чылы эгелээр. Эгелээр деп турар өөредилге чылының онзагай чүүлдериниҥ дугайын чугаалап бээрин ССРЭ-ниҥ чыдыышкын министириниҥ оралакчызы **Ф. Г. Паначиниден** СЭТА-ның корспондентизи **Л. Новикова** айтырган.

— Удавас 50 миллион уруглар парталар артынга олуруптар. Чурттуң иштинде 200 муң школалар өөренискчилерни хүлээп алыр—деп, Ф. Г. Паначин чугаалаан.—2,5 миллион башкылар боттарының чаагай ажыл-ижин уламчылап кириптер.

Бо өөредилге чылының онзагай чүүлү—В. И. Ленииниҥ төрүттүнгенииден бээр 100 чыл болуруп бүгү совет улус-биле кады төлептиг уткуурунга башкыларның белеткениири.

Чаа өөредилге чылы Башкыларның бүгү-эвилел съездизииниҥ соонда эгелеп турары—база бир онзагай чүүл ол. Ооҥ-биле чергелештир, 1968—69 өөредилге чылында бүгү-ниитиниҥ ортумак өөредилгезин боттандырарынче чаа базым кылдыыр. Ортумак школаларның четкизи калбарар. Сесі чыл школазы дооскаанарның 60 хуузу 9-ку класска кээп өөренири ам билдинде берген. Каш он муң хире чаа башкылар чурттуң башкылар отрядынга немежир. Бо чылдың база бир онзагайы —сентябрь 1-ден эгелеп 5, 9 класстарга география, 6-гы класска физика, 9-ку класска литература болгаш химия, 5, 8 класстарга биология ышкаш эртемнериҥ башкылаашкынын чаа программа ёзугаар чорудары.

— Эге школа чаа программа ёзугаар кажан өөренип эгелээрил?

— Бирги класстарның чаа программалары колдуунда келир өөредилге чылынган эгелеп бүгү чуртка боттанып. Ол ышкаш Москва хоорайның бирги классчыларын, область, край, республика бүрүзүнүҥ бир районунуҥ бирги классчыларын чаа программа ёзугаар өөредир. Ол дээрге келир өөредилге чылынга репетиция-дыр. Ийиги, үшкү класстарның чаа программаже шилчиирии чоорту боттандырар.

— Өөредилге номнары-биле байдал кандыгыл?

— Ортумак школаның бүгү өөредилге номнарын чаартыры 1971—72 өөредилге чылында доостур. Бо өөредилге чылында бистиҥ школачыларывыс элээн чаш чаа номнарны алыр. Грузия, Латвия, Молдавия, Эстония ышкаш республикалар өөредилге номнарын чаартын үндүргеш ном салыгларынче киирген. Украина бо талазы-биле планын база күүседипкен. Таджикистан, Узбекистан, Азербайджан болгаш Россия Федерациязы амдыызында озалдап турар деп чугаалап болур. Башкыларга хамаарыштыр элээн хөй методиктиг литератураны үндүргеп. Чүгле «Просвещение» деп ном үндүрер чер 250 ажыг аттыг чаа номнарны бо чылын үндүрер.

Өөредилге чылынга

СЭКП-ниҥ XXIII съездизииниҥ улус өөредилгезииниҥ талазы-биле шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш «Сүт-Хөл» совхозтуҥ Киров салбырында сес чыл школазы 1967—68 өөредилге чылында элээн ажылларны кылып чоруткан.

Өөредилге чылының эгези сентябрь 1-де өөренге чогуур школа назылыг уругларны школаже 100 хуу хаара туткан. Школа, интернат болгаш башкыларның квартираларын чогуур үезинде эки шынарлыг септеп дооскан. Одаар чүүлбиле бүрүи четчири-биле хаидыгаан.

Өөредилге чылының түҥнелиинде школа өөредилге программазын 93 хуу күүсеткен. Өөредилге талазы-биле 1 «а», «б» класстар (башкылары О. Ондар, Ч. Монгуш), 2 «б» класс (башкызы Оксана Ондар), 3 «а», «б» класстар (башкылары Монгуш Аттан, Ольга Ондар), 5 «б» класс (башкызы Хөөкүй-оол), 6-гы класс (башкызы Ондар Чамыян) эки түҥнелдерлиг болган. Өөреникчилерге быжыг билиг бээр дээш боттарының билиг, мергежилии доктаамал бедидип, уроктарга эки белеткеиип, көргүзүг материалдарын ажыглап турар үлегерлиг башкылар хөй.

Эге класстарда Ольга Ондар, Оксана Ондар, үстүкү класстарда Александра Сарыглар, Ондар Чамыян, Монгуш Маиай дээш өскелерии-даа эки ажылдыг деп демдеглеп болур. Школага янзы-бүрү 5 бөлүмнер ажылдап турган. Оларның иштиден аныяк натуралистериниҥ фотографияның бөлүмнери эки ажылдап келген. Школачыларның часкы ураи үүл көрүлдезиниге совхозка бирги черии бо школа алган. Төрээн чеминиҥ бойдус байлаан шинчизиҥеп, оон үнелиг ыт-сиген даавш оске-даа чүүлдериҥ тывар соруулгалыг 1—2 неделяның походгарын Сүт-Хөл Үстүү-Ишкин. Хүүректиглерже 2 удаа чоруткан. Оон түҥнелиинде школа музей-булуҥчугаштыг болган. Школа спорт шөлүн эки дерип тургускан.

В. И. Ленииниҥ төрүттүнгеи хүниидеи бээр 100 чыл болур ою-биле белеткелдиҥ чорудуп тура, школа чанында ленинчи садчыгаштыг тургускан. Ында Ильичиниҥ чуруун көргүскеи самбираны тургускаш, Лениниҥ төрүттүнгенииден бээр 100 чыл ою-биле ажыл-агый талазы-биле чедиишкиниҥ ужуражыр дугайында кыйгырыглыг лозуҥну бижээн. Чимистиг болгаш янзы-бүрү 120 дос ыяштарны тарып олурткаш, садчыгашты түскай херимээн. Садтың үнүжү эки болуп турар. Ол ышкаш школа девискээринде 200, салбырның стадионунда 150 дос ыяштарны бо чылын немей олурткан. Школаның дуржулга участогу 1-ги черде тургустунган, ында янзы-бүрү ногаалар, тараа культуралардың тарып өстүргеи. Ылаҥгыя картофель, капустаның дүжүдүи эки, школа бодунуң интериадың баштайгы үеде хандырып болур картофель, капуста дүжүдүи алыр. Школа коллективиниҥ эки ажылдары салбырда хөй-ниити организацияларыҥ-биле ханы харылзажып, төрелдер-биле, ылаҥгыя кошкак өөредилгелиг өөреникчилериниҥ ада-иелери-биле ведпропагаидаиы күштелдирип, хостуг шакгарда класстаи дашкаар кижизидирге ажылын чорукаиыидаи хамааржып турар.

Чаа 1968—69 өөредилге чылының белеткели школада багай эвес. Школа, интериат болгаш башкылар квартираларының септелге кылыын июль 20-де бүрүи дооскаш, иштики дериҥ-хереккелдерии салып, шимелдезии кылган. Одаар үүл талазы-биле 400 кубометр токпакты хап белеткээн, школа чанында ооп 289 кубометрии дүжүрген, 100 тонна хөмүр планыидаи 160 тоннаны школада дүжүрген. Чаа өөредилге чылыига школаның септелге кылыын школаның техниктиг ажылчыннары база чоиуун шеви-биле кылып дооскан. Школа септелгезин дооскаиыбиле чергелештир, совхозтуң школаига берген 20 тонна сиген планын коллектив күүседип берген.

Бо өөредилге чылында кол соруулга ажылда бар четпестерии чайладып, партияның XXIII съездизииниҥ болгаш башкыларның бо чылын болуп эрткен Бүгү-эвилел съездизииниҥ шиитпирлерии амыдыралга боттандырарыиың бо чылын болуп эрткен Бүгү-эвилел съездизииниҥ шиитпирлерии амыдыралга боттандырарынче чаа базым кылдыыр. Ол ышкаш Москва хоорайның бирги классчыларын, область, край, республика бүрүзүнүҥ бир районунуҥ бирги классчыларын чаа программа ёзугаар өөредир. Ол дээрге келир өөредилге чылынга репетиция-дыр. Ийиги, үшкү класстарның чаа программаже шилчиирии чоорту боттандырар.

— Өөредилге номнары-биле байдал кандыгыл?

— Ортумак школаның бүгү өөредилге номнарын чаартыры 1971—72 өөредилге чылында доостур. Бо өөредилге чылында бистиҥ школачыларывыс элээн чаш чаа номнарны алыр. Грузия, Латвия, Молдавия, Эстония ышкаш республикалар өөредилге номнарын чаартын үндүргеш ном салыгларынче киирген. Украина бо талазы-биле планын база күүседипкен. Таджикистан, Узбекистан, Азербайджан болгаш Россия Федерациязы амдыызында озалдап турар деп чугаалап болур. Башкыларга хамаарыштыр элээн хөй методиктиг литератураны үндүргеп. Чүгле «Просвещение» деп ном үндүрер чер 250 ажыг аттыг чаа номнарны бо чылын үндүрер.

Социалистиг чурттарның интернационалчы хүлээлгези

Акы-дуҥма Чехословак улуска эргежок чугула дузаламчыны чепсектиг күштер-биле катай көргүзер дугайында Совет Эвилелиниҥ болгаш эвилелчи оске-даа күрүнелериҥ шиитпиринче бүгү-ниити кол кичээҥгейии салып турар. Даштыкы чурттарның парлалгазы СЭТА-ның медеглелии калбаа-биле тайылбырлап. Чехословакияда догуннап турар социалистиг тургузугга социализмниҥ дайзыннары даштыкы күштер-биле сүлчээ кылган контрреволюстуг күштериҥ талазындан кыжаныышкын кылып турар улуг айыыл бар апарганынга сагыш човаашаш. ЧССР-ниҥ партия, күрүне ажылдакчыларының дилег кылганынга холбаштыр ол шиитпир хүлээп алдынган деп демдеглеп турар.

Болгар солуннар Болгар телеграф агентилелиниҥ дыҥнадыын эҥ көскү черлеринге парлап үндүрген. Венгр парлалга Венгр телеграф агентилелиниҥ медеглелии парлаан, ГДР-ниҥ парлалгазы ГДР-ниҥ хамаатыларынга ГСЧП ТК-ның, Күрүне Чөвүлелиниҥ болгаш Министрлер Чөвүлелиниҥ кыйгырыын парлап үндүрген. Варшава солуннарының бирги арыннарында Польша Улус Республиканың чазааның медеглеги парлаттынган. Улустарның социалистиг чаалап алышкыннарын деткиири, быжыглаары болгаш камгалаары социалистиг бүгү күрүнелериҥ ниити интернационалчы хүлээлгези болур деп, эвилелчи күрүнелериҥ чаҥгыс аай эп-сеткилдиии ол документилер - совет медеглел-биле бир дөмей демдеглээн. Ында айтып турарын ёзугаар алырга, оларның ол ниити туружу Братислава медеглелинде база байырлыы-биле чарлаттынган.

ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниҥ Күрүне Чөвүлелиниҥ болгаш Министрлер Чөвүлелиниҥ кыйгырыында демдеглеп турарын ёзугаар алырга, «Чехословакияда антисоциалистиг күштериҥ Чехословакияның Коммунистиг партиязына хора чедирери болгаш Чехословакияда социализмниҥ үзуткаары, барыын таланыҥ империалистиг күрүнелериҥе ынаигаи капиталистиг күрүне ёзу-чурумун тургузары — ол күштериҥ күзээи соруулгазын чедип алырының оруун ажыдып бээр планныг турган». Братислава медеглелиҥе ат салган чамдык чехословак удуртукчулар ол медеглелге удур угланган хоралыг кампанияны чорудар органы антисоциалистиг күштерге берип, ук медеглелди амыдыралга боттандырар хемчегларии албайн турган деп, кыйгырыгга база айыткан.

«Акы-дуҥма партиялар-биле болгаш чурттар-биле Чехословакияның эвилелчи, найыралчы харылзааларыига хора чедирерии, социалистиг ооп оске чурттарга иүгүлдүг халдаашкыннар кылырын боттарының кол соруулгазы болдурган идегеттер Чехословакияга биеэ-ле олчаан бүрүнү-биле хостуг үүлгедиглер кылып турган деп чүве Братислава болган чөвүлел хуралдың соонда чоокку хүниерде безин көзүлеп болгай» дээрзин Польшаның «Трибуна люду» солуну «Күүсеттинмээн хүлээлге» деп чүүлүнде бижээн.

Чурттуң социалистиг тургузуушкуиуң оруудаи чайладырынче чүткүлдүг организациялар болгаш эвилелдер Братислава медеглелииің үзел-бодалдарыига удурлангаш, Чехословакияның девискээриига үүлгедиглер кылбышаан турган деп, «Жиче Варшавы» солуи «Ниити хүлээлге» аттыг, редакция чүүлүнде бижээн. Ол солуи Чехословакияга антисоциалистиг күштериҥ калчаарап турганын херелээн хөй саииыг фактыларны чижек кылдыр бижип көргүскен.

Польшаның «Жолиеж вольности» солуну бодуиуң редакция чүүлүи «Социализм чарылбае—оиу чаҥчалап болбас» деп эгелиг кылдыр парлап үндүрген. Ында «Барыын таланың антикоммунистиг империалистиг топтери-биле сүлчээлиг реаксылыг антисоциалистиг күштериҥ Чехословакияга көвүден турганын» көргүскен тодаргай бүзүредиглерни бижээн. «Бистер ёзулуг демократтыг социалистиг күрүне тургузуурга үндезилеттингеш, социализмниҥ чаҥгыс эптиг болурун, идея, аҥгы талазы-биле деткижер эвилелдиг турарын күзээр бис. Хоозуи «демократизацияже» угланган эвес, харын социалистиг дем каттыштырылгазының чогум эрге-ажыктарын барымдаалаан үзел-бодалдар-биле болгаш демисел-биле сагыш човаичыг байдалдың үр үеде туруп келгениниҥ солуттунган турарын күзээр бис» деп, ол солуи бижээн.

«Нойес Дойчланд» солуи Чехословакияда антисоциалистиг күштериҥ, ажылчын аҥгының дайзыинарының калчаарап турарын демдеглеп, ол күштерге удур, контрреволюцияга удур демисел социалистиг бүгү күрүнелериҥ ниити хереэ болур деп бижээн.

Чехословакияда байдалдың чидиглеигеии чүгле социалистиг чурттарның амыдыралчы эргежыктарына хоралыг эвес, харын Европаның тайбыцының болгаш айыыл чок чоруунуң туруштарына база кыжанган айыыл болуп турар деп чүвеже парлалганың бижээн чүүлдери кичээиигейии угландырган.

Социалистиг күрүнелериҥ улустары, тайбыцның эргежыктарын үнелээр бүгү кижилер Совет Эвилелиниҥ болгаш эвилелчи оске-даа чурттарның шиитпирин ханызы-биле билип уткаш, даштыкыдаи болур кандыг-даа агрессияга боттарының быжыг эп-сеткил каттыштырылгазын удур тургузар деп шиитпирлиии бадыткаан.

(СЭТА).

Өөредилге чылынга

СЭКП-ниҥ XXIII съездизииниҥ улус өөредилгезииниҥ талазы-биле шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш «Сүт-Хөл» совхозтуҥ Киров салбырында сес чыл школазы 1967—68 өөредилге чылында элээн ажылларны кылып чоруткан.

Өөредилге чылының эгези сентябрь 1-де өөренге чогуур школа назылыг уругларны школаже 100 хуу хаара туткан. Школа, интериат болгаш башкыларның квартираларын чогуур үезинде эки шынарлыг септеп дооскан. Одаар үүлбиле бүрүи четчири-биле хаидыгаан.

Өөредилге чылының түҥнелиинде школа өөредилге программазын 93 хуу күүсеткен. Өөредилге талазы-биле 1 «а», «б» класстар (башкылары О. Ондар, Ч. Монгуш), 2 «б» класс (башкызы Оксана Ондар), 3 «а», «б» класстар (башкылары Монгуш Аттан, Ольга Ондар), 5 «б» класс (башкызы Хөөкүй-оол), 6-гы класс (башкызы Ондар Чамыян) эки түҥнелдерлиг болган. Өөреникчилерге быжыг билиг бээр дээш боттарының билиг, мергежилии доктаамал бедидип, уроктарга эки белеткеиип, көргүзүг материалдарын ажыглап турар үлегерлиг башкылар хөй.

Эге класстарда Ольга Ондар, Оксана Ондар, үстүкү класстарда Александра Сарыглар, Ондар Чамыян, Монгуш Маиай дээш өскелерии-даа эки ажылдыг деп демдеглеп болур. Школага янзы-бүрү 5 бөлүмнер ажылдап турган. Оларның иштиден аныяк натуралистериниҥ фотографияның бөлүмнери эки ажылдап келген. Школачыларның часкы ураи үүл көрүлдезиниге совхозка бирги черии бо школа алган. Төрээн чеминиҥ бойдус байлаан шинчизиҥеп, оон үнелиг ыт-сиген даавш оске-даа чүүлдериҥ тывар соруулгалыг 1—2 неделяның походгарын Сүт-Хөл Үстүү-Ишкин. Хүүректиглерже 2 удаа чоруткан. Оон түҥнелиинде школа музей-булуҥчугаштыг болган. Школа спорт шөлүн эки дерип тургускан.

В. И. Ленииниҥ төрүттүнгеи хүниидеи бээр 100 чыл болур ою-биле белеткелдиҥ чорудуп тура, школа чанында ленинчи садчыгаштыг тургускан. Ында Ильичиниҥ чуруун көргүскеи самбираны тургускаш, Лениниҥ төрүттүнгенииден бээр 100 чыл ою-биле ажыл-агый талазы-биле чедиишкиниҥ ужуражыр дугайында кыйгырыглыг лозуҥну бижээн. Чимистиг болгаш янзы-бүрү 120 дос ыяштарны тарып олурткаш, садчыгашты түскай херимээн. Садтың үнүжү эки болуп турар. Ол ышкаш школа девискээринде 200, салбырның стадионунда 150 дос ыяштарны бо чылын немей олурткан. Школаның дуржулга участогу 1-ги черде тургустунган, ында янзы-бүрү ногаалар, тараа культуралардың тарып өстүргеи. Ылаҥгыя картофель, капустаның дүжүдүи эки, школа бодунуң интериадың баштайгы үеде хандырып болур картофель, капуста дүжүдүи алыр. Школа коллективиниҥ эки ажылдары салбырда хөй-ниити организацияларыҥ-биле ханы харылзажып, төрелдер-биле, ылаҥгыя кошкак өөредилгелиг өөреникчилериниҥ ада-иелери-биле ведпропагаидаиы күштелдирип, хостуг шакгарда класстаи дашкаар кижизидирге ажылын чорукаиыидаи хамааржып турар.

Чаа 1968—69 өөредилге чылының белеткели школада багай эвес. Школа, интериат болгаш башкылар квартираларының септелге кылыын июль 20-де бүрүи дооскаш, иштики д

ЧОННУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫН БЕДИДЕРИНИҢ БЫЖЫГ БААЗАЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

рн каш-каш катап көвүдээн. Телевизорлар, соодукчулар, хеп чүүр машинзлар болгаш культура-амыдыралга ужур-дузалыг өске-даа чүүлдерни бүдүрери болгаш чонга садары чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

ССРЭ-ниҢ ажылчы чоннарының чаагай амыдыралының көдүрүлүшкүүн чурттарга тудуунда чайынандыр илерет турар. Бисте чурттарга тудуунуҢ хөгжүлдезиниҢ темпилери АКШ-тыңдан болгаш капиталистиг өске-даа чурттарыңдан дыка ажыг. Бо беш чылдың эгезинден бээр ССРЭ-те 222 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттарга базыңнарын тудуп, ажыллага киргеп. Оон ангыда колхозтарда чүс-чүс чурттарга базыңнарын база тутқан.

Партия биле чазак совет кижилериҢ өскен херектелдерин улам долу хандырар дугайында маңнаг чок сагыш салып турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Плевумунуң шиитпирге, чоннуҢ амыдырал хандырыглазын улам ыңай хөгжүдүп, материалдыг-техниктиг база-ла, культура-амыдыралга ужур-дузалыг өске-даа чүүлдерни бүдүрери болгаш чонга садары чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

ССРЭ-ниҢ ажылчы чоннарының чаагай амыдыралының көдүрүлүшкүүн чурттарга тудуунда аппаратлыг-техниктиг база-ла, культура-амыдыралга ужур-дузалыг өске-даа чүүлдерни бүдүрери болгаш чонга садары чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

ССРЭ-ниҢ ажылчы чоннарының чаагай амыдыралының көдүрүлүшкүүн чурттарга тудуунда капиталистиг өске-даа чурттарыңдан дыка ажыг. Бо беш чылдың эгезинден бээр ССРЭ-те 222 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттарга базыңнарын тудуп, ажыллага киргеп. Оон ангыда колхозтарда чүс-чүс чурттарга базыңнарын база тутқан.

Партия биле чазак совет кижилериҢ өскен херектелдерин улам долу хандырар дугайында маңнаг чок сагыш салып турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Плевумунуң шиитпирге, чоннуҢ амыдырал хандырыглазын улам ыңай хөгжүдүп, материалд

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 24 СУББОТА № 199 (7042).

Өртээ 2 көп.

ЧАГААЛАР, БИЛДИРИИШКИННЕР

В. И. Ленин совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле ажылчы чоннуң чагааларынга, билдириишкиннеринге, хомудалдарынга, оларны хүлээп алырынга онза кичээнгейни салырын чугулалап чагып чоргаан. Улуг баштыңчының ол чагыын ёзугаар Коммунистиг партия болгаш Совет чазак партия, совет органнарындан, оон удуртукчуларындан чоннуң чагаа, билдириишкинни бүрүзүнге сагыш човаңгыр, кичээнгейлиг болуп, оны күүне ёзуу-биле көөрүн, ол ажылдың ленинчи принциптерин шыңгыы болгаш үргүлчү сагыырын негеп келген болгаш негеп-даа турар.

Эрткен чылдың сентябрьда СЭКП ТК «Ажылчы чоннарның чагааларын көөрүн болгаш оларны хүлээп алырын организастаарын зкижидер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда ажылчы чоннуң чагаалары — хөй-ниитиниң санал-оналының, чер-черде амыдыралдың дугайында информацияның үнер дээш деп көргөн. Партия, совет, профзвилел болгаш ажыл-агый органнарынга чагаалар, билдириишкиннер-биле ажылды үндезилиг-биле зкижидип, оларны көрүп турарынга партияның болгаш хөй-ниитиниң контролюн тургузуп, илереттинген четпестерни дарый файладырын ол доктаалда айыткан.

Оон ыяр бо талазы-биле ыяшаа эвес ажылдар кылдынган. Чамдык партия, совет, профзвилел органнарында болгаш ажыл-агый черлеринде ажылчы чоннуң чагааларын, билдириишкиннерин көөрүнүң системазын сайзырааңгайжыдарының дээштиг хемчеглери алдынып турар. Оон чиизэнге Каа-Хем райкүүскомун болгаш Чөөн-Хемчикте Шеми көдээ Советиниң күүскомун ал болур. Бо Советтерде кээп турар чагаалар, билдириишкиннерниң үчүдүн тургузуп, оны ханызы-биле өөренип көрүп, харыылап турар. Каа-Хем райкүүскомунга 1968 чылдың эртиен айларында кирген чагаалар бүрүмү-биле көрдүнген. Райкүүском (даргазы эш Очур-оол) килдистеринде, көдээ Советтерде кирип турар чагаалар-биле ажылды доктаамал контролька алган. Ындыг чижектерни өскедаа черлерден көргүзүп болур.

Ажылчы чоннарның идепкейин, эгелээшкинин бүгү тала-биле хөгжүдер, чоннуң негелде, хомудалдарынга хүн бүрүнүң кичээнгейин күштелдирер дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негелделерин харыылап шыдаавайн турарының фактылары база бар. «Тыва АССР-ниң министерстволарында, ведомстволарында ажылчы чоннуң чагааларын, билдириишкиннерин, хомудалдарын көрүп, оларны хүлээп ап турарының байдалының дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалында ол талазы-биле улуг четпестерни илереткен.

Ынчалза-даа чамдык ведомстволар (эргелелдер) болгаш организациялар ынчага чедир оон түннел үндүрбээн. Таңды, Барыын-Хемчик, Өвүр район-нарда, чамдык албан черлеринде чоннуң чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүнүң чүрүмүнүң дугайында Чарлыкты үндүрген. Ажылчы чоннуң чагаалары болгаш билдириишкиннери-биле ажылды сайзыраңгайжыдар дугайында партияның айтыышкынын ол Чарлык хөөйлу-дүрүм талазы-биле бижыглап турар. Харыысалгалыг кижилер чагаа бүрүзүн ханызы-биле өөренип, ону өй-шаанда көрүп, сайгарар талазы-биле контрольду тургузарын айыткан. Эрзин районнуң чамдык көдээ Советтеринге кирип турар чагаалар, билдириишкиннерниң ёзулуг саңдаңзызын кылбайн турары, чоннуң аас-биле киирген медээлерни, дилеглерин өөренип көрбейн турары канчап-даа таарышпас.

Чагаалар-биле ажылды амгы үениң негелдезинге дүүштүр көдүрер дизе оларның уткашынарын үргүлчү бүгү тала-биле өөренип, ханы болгаш үндезилеттинген түңнелди кылып, илереттинген четпестерни здериниң хемчеглерин алыр үжүрлүг. Чагааларны сайгарып көрүп турарының талазы-биле партийжи контрольду күштелдирер херек.

Чагаалар-биле ажыл — күүне үжүр-дүзалыг херек, социалистиг демократияны хөгжүдериниң чугула хевири. Ынчангаш санал, чагаа болгаш хомудал, шүгүмчүлелдиг медээ бүрүзү өй-шаанда база ылап, барымдаалырлыг кылдыр көрдүнерин чедип алыры чугула. Ол массаның чогаадыкчы идепкейин көдүрүп, партияның XXIII съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкиниг күүседиринге дүзалаар.

Совет улустуң мурнунда туруп турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның улуг сорулгаларын боттандырарынче кичээнгейни күштелдирери — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын демдеглээриниң зии аргазы деп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга белеткел дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айыткан. Ол чугула сорулгаларны боттандырарынга ажылчы чоннарны хаара туруп, оларның чагааларынга, санал-оналдарынга кичээнгейни күштелдирер үжүрлүг.

Ынчалза-даа чамдык ведомстволар (эргелелдер) болгаш организациялар ынчага чедир оон түннел үндүрбээн. Таңды, Барыын-Хемчик, Өвүр район-

РАЙКОМНУҢ БЮРОЗУНГА

Партияның Таңды райкомунуң бюрозунуң ээлчеглиг хуралы болган. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур районга ап чорудар хемчегларни бюро бадылаан. Оон ыңай, 1969 чылда парлалга тарадылгазын чорударынга белеткелдер ажылын чорудар база солуннар, журналдар бижидилгезин организастаар дугайында доктаалды бюро хүлээп алган. Ол талазы-биле районга ажыл чорудар комиссияны бюро бадылаан.

Депутаттарга дыңнадыг

1968 чылдың август 28-те хүндүскүнүң 4 шакта СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хоорай Совединиң ээлчеглиг онгу сессиязы болур.

Хүн айтырыы: «Хоорайның коммунал, садыг болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң кышка белеткелиниң чоруп турарының дугайы».

Чехословак Социалистиг Республиканың хамаатыларынга

КЫЙГЫРЫГ

Бистиң аңы-дунмаларывыс, чехтер болгаш словактар!

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин чазактарындан силерге бо кыйгырыгны үгаадып тур бис.

Чехословакияның социализм херээнге шынчы удуртукчу партия болгаш күүне ажылдакчыларының дузаламчы дугайында бистерге чоруткан кыйгырыынга харыылавышпаан, ажылчын аңгыга, бүгү чехословак улуска иштики болгаш делегей реакциязының улам-на киткээн кыжаныынын айыылынга таварышкан оон социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалап алырга эргежок чүгүлә деткимчени көргүзер деп айтыышкынны боттарывыстың Чепсектиг Күштеривиске берген бис.

Улус бүрүзүнүн социалистиг чаалап алыышкыннарын кады деткиир, быжыглаар болгаш камгалаар, империализмнин чимзениишкиннерин ойтур шавар талазы-биле акы-дунма чүрттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братиславага коллективтин-биле хүлээп алган хүлээлгезинге үндезилээш, харын ындыг хемчеглер алдынып турар.

Империалистернин өмээржиткени болгаш деткээни контрреволюсчулар эрге-чагыргаже чүткүп турар. Парлалгага, радиога болгаш телевиденнеге кол туруштарны эдеп алгаш, антисоциалистиг күштер социализм дээш демиселдин чээрби чылдарынын дургузунда күш-ажылга ынакшылдыг чехтерниң болгаш словактарның холдары-биле тургустунган бүгү чүүлдерни бактап, куду көрүп турарлар.

Социализмге бердинген кадрларны дайзыннар нүүдеп, хоойлунуң болгаш эргечурумнуң үндезиннерин божаннадып, медерелдиг ажылчыннарны болгаш тараачыларны чүрттүң политиктиг амыдыралынга киржириниң каржызы-биле чайладып, улуска удур хөделиишкиннерге киржирин күзевээн ак сеткилдиг интеллигенцияны иеген-сүрүп турган. Социалистиг хоойлуну үревишаан, контрреволюстуг күштер эргечагырганы әжелеп алырынга белеткенип, боттарының организацияларын тургузуп турган. Ол бүгү чүүлдерни демократчыдылга дугайында ужур-дүрүм чок домактар-биле чажырып-чаап турганы ол ышкажыл! Ол чүүлдер социалистиг демократияның идеалдарынга бердинген чехословак улустуң аймаактарын шыдавас деп, бистер бүзүреп турар бис. Ёзулуг хосталга болгаш демократия чүгле ажылчын ангының болгаш оон авангарды — Чехословакияның алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртукчу ролюн быжыглаарының оруу-биле хандыртынган туруп болур.

Эрткен үеде болдунган частырыгларны эдеринин өгезин салган ЧКП ТК-ның январь пленуму чогум-на ол сорулгаже кыйгырып турган. Социалистиг демократияны быжыглаарынче болгаш улам сайзыраңгайжыдарынче улганган чөптүг чүткүлдерни бистиң партияларывыс болгаш улустарывыс деткээн.

Ынчалза-даа сөөлгү айларда антисоциалистиг күштер оптуу-биле чажыртынмышаан, чүвенин үжүрүн социализмнин үндезиннерин божаңнадырынче угландырган. Чехословакияның күүне болгаш партия удуртулгазынче шүргүп кирген чамдык кижилер эрге-чагырганы эжелеп алыры дээш демиселдин сөөлгу чадазын белеткээри-биле күштерин чыып алырда контрреволюцияга дузалавышаан, ол хоралакчы хөделиишкиннерни херек кырында чажырып турган.

Тиссада-Чиернага совет-чехословак ужуражыышкынга база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Братислава Чөвүлел хуралынга Чехословакияның төлээлекчилери ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының камгалалынга туржур болгаш реакцияның социализмни кошкадырынче угланган хөделиишкиннерин үзе шавар бодалдыын медеглээн. Олар Чехословакияның болгаш акы-дунма социалистиг чүрттарның чангыс эвин быжыглаарын аазап турган.

Ынчанмыже ол бүзүредиглер болгаш хүлээлгелер күүсеттинмейн артып калган, ол чорук антисоциалистиг күштерни болгаш оларның даштыкы камгалакчыларын өжээшнит ажыл-чорудулганы күштелдиринче улам өнемчиткен. Дайзыннар болза чүртту аай-баш чок байдалче киндерининге, Терээн чүртүнүң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун боттарының дужун хараан олчаргак сорулгаларынга орнаарынга белеткенип турган.

Америк империализмниң агрессчи хөделиишкиннериниң болгаш илангыя Барыын Германияның дайзынзырак күштериниң идепкейжээнининг уламындан делегейниң нарын болгаш чидиг байдалында Чехословакияны социалистиг күүнелерниң дем-каттыштырылгазындан хооруп аптар боор бис деп, контрреволюсчулар кордап турган. Ынчалза-даа ол идегелдер болдунмас. Акы-дунма чүртту базымчага бербес, социализмниң херээн камгалаар төлээде, социалистиг күүнелер четчир күчүлүг.

Эргим өөнүктер!

Бөгүн силерге аңгы талазы-биле акы-дунмаларывыс дузалап барган-дыр.

Олар силерниң иштики хереглеринерни холгаарлаар дээш эвес, харын силерниңбиле демнешкеш контрреволюцияны ойтур шавар, социализмниң херээн камгалап алыр болгаш силерниң Ада-чүртүнарының бот-эргезинге, хамаарышпас чоруунга болгаш айыыл чок чоруунга кыжанынгы чайладыр дээш силерге барганы ол.

Фашизмге удур бистиң кады демиселивиске чаалап алдынган хосталганы силерден кым-даа хунаай бербезин дээш, социализмниң чырык оруу-биле силерниң бурунгаар шимчээшкининерге кым-даа шаптыктавазын дээш, акы-дунма эвилелчи чүрттарның шериглери силерге барганы ол. Чехословакияның хосталгазына болгаш хамаарышпас чоруунга айыылдың чайлаанының соонда ол шериглер силерниң девискээриндерден үнүп чоруй баар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дунма улустарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжылгазы дайзыннарның чимзениишкиннерин ажып тиилээр дээрзинге бүзүрээр бис.

Социалистиг Чехословакия делгерезин!

Социалистиг чүрттарның улустарының найыралы болгаш акы-дунма ёзуулу делгерезин!

БОЛГАРИЯНЫҢ УЛУС РЕСПУБЛИКАЗЫНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ
ВЕНГР УЛУС РЕСПУБЛИКАНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ
ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ
ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКАНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ
СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЗВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭТА-ның дыңнадыы

Чехословакиядан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чүртта байдал чогумчалыг болуп турар. Үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның будурүлгеге, күүнеиниң албан черлериниң ажылдап турары мурнундагызы дег таарымчалыг. ЧССР-ниң чону Президент Л. Свободаның кыйгырыын барымдаалааш, бодунуң хамааты хүлээлгезиин медереп билбишаан, тайбын чурумну сагып турар. Эвилелчи шериглерниң командылалы Чехословак Улус Армиязының командылалы-биле харылзааны тутпушаан, Чехословак социалистиг күүнеиниң иштики, даштыкы айыыл чок чоруун хандырарынга дузаны чедирип турар.

Чехословакияның ак сеткилдиг, патриоттуг, социализмниң херээнге бердинген күштерингe болгаш чехословак улуска дуза чедирип турар акы-дунма чүрттарга удур кара сагыштыг, националистиг дүржөк үзелдерни, үүлгедиглерни кыпсып өөскүдер деп кордавышаан, чүрттүн чогумчалыг амыдыралынга хора чедирерин, нарыладымышкын тургузарын антисоциалистиг күштер оралдажып турар деп, мооң мурнунда тыннаткан болгай.

Дайзын идегеттер аар-берге кемниг хереглерни үүлгетпишаан, чүрттүн байдалын канчап-даа тургаш чидиглендирерин оралдажып турар. Чижек кылдыр көргүзерге, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, «Руде право» солуннуң кол редактору эш Швестканы олар тудуп хоругдаан болгаш ССРЭ-ге, социалистиг өске-даа чүрттарга удур нүүлчү халдаашкыннарны кылып, ЧКП ТК-ның органы — ол солуннуң түскай дугаарын үндүрген. Эш Швестканы хоругдалдаи совет шериглер хостап үндүрген.

Ылаңгыя Прагада контрреволюстуг күштер айыылдыг үүлгедиглерни кызыр арганы ажыглап турар. Праганың төп районунга олар хоралыг үрегдээшкинни организастаан, — куяктыг дөрт совет транспортёрларны орттеткен, кожазында бажыннарга өрт үндүрген. Ол хоралыг үрегдекчилер харылзааның болгаш транспорттун дериг-херекселдерин база сандан үндүрерин, чонну чембиле хандырарын будалдырарын оралдажып турар.

Контрреволюсчулар баш бурунгаар белеткеп алган чажыт радиодамчыдыкчыларын болгаш типографиялларын ажыглап эгелээн. Контрреволюсчуларның чогаатказы, ол арга-биле дамчыдып турар нүүлүдүг бодалдарын, хажыдыышкынналрын империалистиг пропаганда дораан деткип, оларны Чехословакияның хөөйлу ёзугаар туруштарының болгаш хөөннитилиниң санал-оналының илереди кылдыр көргүзерин оралдажып турар.

Барыын таланың чамдык күүнелери «Чехословакия лугайында айтырыг» дээр үвенин КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелинге чугаалажыр кылдыр киирер деп турар. Оларның ол оралдажыышкынны база оон-биле холбаалыг. Чехословакияның социалистиг оон өске чүрттар-биле бот-боттарын деткижириниң харылзааларының айтырыгларын социалистиг дем каттыштырылгазынга хамаарыштыр олар боттары шиитпирлээр, ынчангаш КНО-га ол айтырыгны чугаалажырын Чехословакия хүлээвес деп демделээш, ук айтырыгны КНО-га тургузар оралдажыышкынның үндезин чогун ЧССРниң даштыкы дээштиг херектер министерствозу август 21-ниң кежээзинде айыткан.

Август 21-ниң кежээзинде чехословак радиону дамчыштыр ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода катап үве чугаалаан, тайбың чурумну болгаш социализмнин, хосталганың, демократияның туруштарын камгалаарынче чүрттүн чонун кыйгырган.

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелинин, социалистиг өске-даа чүрттарның ажылчы чоннарының хөй санныг митингилери, чугаалары, резолюциялары болгаш чагаалары болза Чехословакияда социализмнин чаалап алыышкынларын камгалаары-биле алдынган хемчеглерни оларның долузу-биле болгаш чер болганда чүүллүг деп көрүп, деткип турарын хереченип турар-дыр. Хөй коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, ажылчы чоннар болгаш депшилгелиг күштер ол хеңчеглерге база сеткилин каттыштырып, деткип турар.

Чамдык бүржуаз чүрттарның чамдык күүне ажылдакчылары ылаптыг турушту база эдеп эгелеп турар. Социалистиг чүрттарның дем каттыштырылгазындан Чехословакияны адыра тыртып алырын кордап турган империалистиг бөлүктер боттарының идегелдеринин буурап дүшкени-биле эптежип шылдавазы билдингир. Олар болза Чехословакияда болуушкунварны долгандыр дүшкүүрлүг болгаш политика талазы-биле дембээрээшкининг байдалды тургузарын уламчылап турар. Бо талазы-биле Бонның чагырыкчы бөлүктери онза илереп турар. Чехословакияның контрреволюсчу күштериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан боттарының кордалдаа дораан деткип, оларны Чехословакияның хөөйлу ёзугаар туруштарының болгаш хөөннитилиниң санал-оналының илереди кылдыр көргүзерин оралдажып турар.

Барыын таланың чамдык күүнелери «Чехословакия лугайында айтырыг» дээр үвенин КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелинге чугаалажыр кылдыр киирер деп турар. Оларның ол оралдажыышкынны база оон-биле холбаалыг. Чехословакияның социалистиг оон өске чүрттар-биле бот-боттарын деткижириниң харылзааларының айтырыгларын социалистиг дем каттыштырылгазынга хамаарыштыр олар боттары шиитпирлээр, ынчангаш КНО-га ол айтырыгны чугаалажырын Чехословакия хүлээвес деп демделээш, ук айтырыгны КНО-га тургузар оралдажыышкынның үндезин чогун ЧССРниң даштыкы дээштиг херектер министерствозу август 21-ниң кежээзинде айыткан.

Август 21-ниң кежээзинде чехословак радиону дамчыштыр ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода катап үве чугаалаан, тайбың чурумну болгаш социализмнин, хосталганың, демократияның туруштарын камгалаарынче чүрттүн чонун кыйгырган.

МАЛИНОВКАДАН МАГАЗИНЧЕ

Репортаж

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга

Туранда үнгеш, барыын талакы үгже хап-ла орарга, мырыңай орук чанында бичии суур турар. Эрги, чавыт бажыңнардан, чаа бедик бажыңнар, амгы үениң типовой бажыңнары ушта көстүглээр. Хоочун суурнуң чалыткаттынып турары ол. Оон чөөн талакы үжүнда улугулуг, ак-ак кажаалар — инек кажаалары көстүр. Сүт «фабриказы» ол-дур ийин деп бодал угаанга кире дүжер.

Маңаа баштай келген кижи мында ат-сураа алгып орар ферма бар деп дораан кайын эскерер. А кол үве оон ээлери колдуу аныяктар болуп, ферманы комсомолчу-аныяктарныы болдургаш, оон ат-алдарын көдүрүп, хөй сүт дээш социалистиг чарыштың районга мурнуку одуруун сөөлгү чылдарда ээлеп турарында-дыр. Комсомолчу-аныяктар фермазы бо чылын, Ленинчи комсомолдуң 50 чылын байырлаар чылда, бодунуң алдар адын улам бедик тудуп, бирги кварталда болгаш чартык чылда Бяи-Хем районда комсомолчу-аныяктар фермаларының, а ол ышкаш «Өөк» совхозта бүгү сүт-бараан фермаларының аразында чарыштың бирги черинче үнген. ВЛКСМ райкомунуң аныяктар фермаларының аразында шилчиир Кызыл туғу, совхоз дирекциязының, парткомнуң тиилекчи фермага тыпсыр вымпели ында быжыы-биле кадагалаттынып турар.

Чүден ындыг болганы, түңнелдери кандыгыл дээрзи соонда Туранның болгаш Кызылдың чурттакчыларынга чедип кээп турар.

С. ЧИГЖИТ,
«Шынның» тускай корр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ
фотолары.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга

лүн болгай. Ферма бо чылдың чеди айларында бир саар инекке онаштыр 1124 литр сүттү саап алган. Күүнеге сүт садарының чыл планын 80 хуу ажыра берген. Оон арткан 49 тонна сүттү сентябрь айда күүседип болурунуң аргазы бар. Ол ышкаш янзы-бүрү чылдагааннар-биле районнуң сүт хүлээп алыр пунктузунга чедиртинмейн барган сүттен кылган 700 килограмм саржаг курлавырларда артпышаан. Сүт саалдазының чыл планы август эгезинге чедир 80 хуу күүсеттинген, оон артыы база сентябрь айда күүсеттинер. Чылдың арткан айларында плайдан ажыр сагдынган болгаш күүнеге саттынган сүттү ферманың коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга, комсомолдуң 50 чыл оюнга салыышкын кылдыр киирер деп шиитпирлээн. Быжаа доруктуруп алыр талазы-биле хүлээлге база-ла күүсеттинер, алза чогуур 207 бызаадан 184 алдынган, ам немей төрүүр 23 инек бар.

Ажыл-ишчи, эрес соруктуг аныяктар фермазын шаңналмакталга чедирип турар колкол сан-түңнер мындыг-дыр.

Малиновка суурнуң чанындыбиле агып чыдар сыык сүглуг хемчиг, ёдээр тайгаже шөйлү берген көстүп чыдар. Оон үзүп өрү чоруп орарга, белдир таваржыр. Ону Ажык дээр. Уну үзүп-үзүп шива, дыттар-биле, халың, чыраа-биле каастанган ол хемчигештиң аяңнарының, белдериниң мал одарыга таарышканы-даа аажок. Ынчангаш ферманың чайлаа ында.

Эртенинин 6 шак. Кырында кижилерлиг машина Малиновкадан Ажыкта чайлагже хап келген. Ол саанчылар. Олар дүжүп турда, кадарчылар Донгак Серея, Сеспык Маадырсол олар инектерни одардан киирип кел чор. Чадагай кажааларда тургускан бир угда 8 инек саар аппаратларын чем урар черлерин чарба-биле СЭКП кежигүнүнге кирип алганнар.

Оларның бирээзи Ольга Байкара-дыр. Мырыңай аныяк шырайлыг, омак эрес ажылыг саанчы ажылчы чоннар депутаттарының Бяи-Хем район Совединиң депутады, идепкейлиг хөй-ниитичи. Өөрүнүң ышкаш үеде инекке онаштыр оон сагган сүдү 1154 литр. Хүлээлге сентябрьда күүсеттинер. «В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле танышкан бис. Кол үве ленинчи улуг чагыгларны күүседири-дир. Ынчангаш мурнунда алган хүлээлгелеримни ажыр күүсеткеш, оон ашкан сүттү ленинчи байырлалдың үлүү болдурар мен» деп, саанчы чугаалап, чай аразында ак аржыыл-биле холун чодуп турарын чуруктап көрүңер.

Малиновка сууржугаштың сүт-бараан фермазында эки кижилер-даа, чаагай ажыл-херек-даа бар-дыр. Аңаа партия, комсомол эге организацияларының, хөй-ниитиниң ажылдарының салдары биче эвес. Оларның соруктуг киришкини-биле саанчылар, кадарчылар эки ажылдап, өөренип, хөглүг, байлак чурттап, дыштанып-даа турар. Малиновчу саанчыларның күүнажылчы холдары-биле бүдүрген элбек сүдүн алыр дээш, сүт сөөртүр машина эртенин-не Ажыкка чедип келир. Систернизинга сыңмаан сүттү бидонларга кудуп, ийиге чүдүрүп алгаш, Туранче хаптар. Ол хүнде сагган сүттүң шүптүзүү эвес, а чүгле чаңгыс саалдазы. Ийигизин алыр дээш ол база катап келир.

Малиновкага сагдынган сүт магазинче ынчаар кирип, оон соонда Туранның болгаш Кызылдың чурттакчыларынга чедип кээп турар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

УДУРТУЛГАНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Бистиң партиявыс бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге, оларны ажыл-агый, культура тургузуушкунунга калбаа-биле киириштиреринге онза кичээнгейни салып турар. Чоокта чаа «Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП ТК-га чугаалашкаш, комсомолга партийжи удуртулганың байдалын ханы анализтеп, ону экижидериниң тодаргай аргаларын айыткан. Бо талазы-биле областың партия комитединиң III-кү Пленуму база чугула сорулгаларны партия организацияларының мурнунга салган.

СЭКП-нин Өвүр район комитеди, ооң бюрозу комсомолду удуртурун экижидеринге эвээш эвес кичээнгейни салып турар. «Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунда политкижизидилгелиг ажылдың байдалы» база «ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга алган хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында» айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюроларынга дыңнап, чугаалашкан. Шиитпирлерни амыдыралга боттандырары-биле райкомнуң бюрозу, партия организациялары чамдык тодаргай хемчеглерни ап чоруткан болгаш комсомолга партия организацияларының хүн бүрүдеги удуртулгазын күштелдирип, оларның ажылын идепкейжиткен.

Районнуң комсомол организациялары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш масса-политиктиг болгаш организакчы ажылдарны калбарткан. Часкы мал оолдаашкынының үезинде 100 комсомолчуларны мал ажылынче чоруткан болгаш оларның хөй кезии 50—100 чедир чаш төлду доруктуруп ажааган. Комсомолчуларның күжү-биле 35 тонна өңнүг болгаш кара металлды чыгган, 733 рубль түңнүг номну тараткан. Районда улуг ажыл-агый «Торгалыг» совхозта комсомол комитединиң секретарынга аныяк коммунист эш К. Даржайны соңгаан соонда ажыл экижээн. Ында партия комитеди (секретары В. Бюрбю), эге организациялар комсомол ажылын хүн бүрүде удуртуп, оларның ажылчорудулгазын углап-баштап, практиктиг дузаны көргүзүп турар. Совхозтуң 222 комсомолчуларының 70 ажыг хуузу бүдүрүлгеде ажылдап турар.

Комсомол комитеди часкы мал оолдаашкынынга 64 комсомолчуларны чоруткан. Комсомолчу аныяктарның ортузунда бүдүрүлгениң мурнакчылары эвээш эвес. Аныяк хойжу Донгак Байыр 100 хойдан 98 хураганны камгалап, 1 хойдан 2 кг 200 грамм дүктү кыргып алган.

Комсомол комитеди мал чеминиң белеткелинде аныяктарның күжүн багай эвес организастап, 2 комсомолчу-аныяктар звенозун тургускан. Комсомолчу Куулар Кертик-оолга удурткан аныяктар звенозу 380 га черниң сигенин бөлүп, ажааган. Аныяк механизаторлар Дамбаа Кызыл-оол, Ховалыг Дамдын-оол олар хүн нормазын 110—115 хуу күүседип турарлар. Торгалыг ортумак школазының өөреникчи комсомолчулары мал чеминиң белеткелинде база-ла багай эвес киржип турарлар. Алексей Донгакка баштаткан школачылар звенозу 19 тонна будук-бүрү мал чемин белеткээн. Совхозтуң комсомол комитеди аныяктарның ниити болгаш политиктиг билиглерин бедидери дээш эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Аныяктарның кежээки школазының 8, 11 класстарын 28 кижи, «Кругозор», «Партия дугайында беседалар» деп политбөлгүмнерни 41 комсомолчулар өөренип доосканнар. Торгалыгның, Чаа-Суурнуң аныяктары чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга багай эвес киржип турар. Аңаа өг-бүлениң концерттерин 18 катап, Торгалыг суурда Культура бажыңының чанында аныяктарның агиткультбригадазы район иштинге болгаш совхозтуң девискээринге 8 удаа концерттерни чонга көргүскен.

Район эмнелгезинде партия организациязы (секретары А. Балган) комсомолду удуртурунга эвээш эвес кичээнгейни салып келген. Ол организацияда комсомолчулар шупту даалгалыг. Ында комсомол хуралдары Устав ёзугаар доктаамал, бедик идейполитиктиг деңнелге эртип турар.

Районнуң Саглы 8 чыл школазында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл өске черлердээзинден дээре тургустунган. Эрткен өөредилге чылында ол школаның комсомолчуларының өөредилгези 100 хуу болган. Школада комсомол организациязы (секретары Н. Ооржак) солун ажыл-херектерни чорудуп турар. Ында дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуңун тургускан. Школачыларның шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттунган.

Кайда-ла парторганизациялар болгаш ажыл-агыйның удуртукчулары комсомол ажылын сонуургап практиктиг дузаны көргүзүп турар болдур, ында комсомолдуң ажыл-херээ дээре чоруп турар. Ынчалза-даа районнуң комсомол организациязының ажылында четпестер ам-даа бар. Чамдык комсомол организацияларының хүрээлеңи өспейн, хуралдар 2—3 ай болгаш эртип турар. «Кызыл тук» колхозта комсомол организациязы (секретары А. Ооржак), райпода — (Ш. Куулар) 1968 чылдың 7 айларында чаңгыс-даа кижи кежигүнге хүлээп албаан. Ол черлерде партия организациялары (секретарьлары К. Донгак, Т. Монгуш) комсомолга партийжи удуртулганы кошкаткан. Районнуң комсомол организациязының составында 952 комсомолчуларындан 558 кижи комсомолчу даалгалыг. Моон алгаш көөрге, комсомолчу Уставтың негелделериниң күүселдезин кошкак тургусканы тодаргай-дыр.

Аныяктарның ниити билиин бедидер ажылда улуг четпестер ам-даа бар. Ажыл-агый, албан черлериниң чамдык удуртукчулары аныяктарның өөрениринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербес чорук «Торгалыг» совхозка болгаш өске-даа черлерге турган.

Ийи дыштаныр хүннүг неделяже шилчээни-биле чоннуң культурлуг негелдези улгаткан. Ынчалза-даа районнуң культура албан черлериниң, спорт коллективтериниң ажылында четпестер хөй. Уран чүүл бөлгүмнери чамдыкта ажылдавайн турар. Хандагайты суурда район библиотекады 7 айларда чүгле чаңгыс номчулга конференциязы эрттирген, көдээ библиотекаларга практиктиг дузаны эвээш көргүзүп келген. Торгалыг суурда библиотеканың номчукчулары 100 кижи чедир кызырылган, ында 1696 ном читкен. Районнуң Культура бажыңы (директору Р. Сарыглар) чон ортузунга культура-массалыг ажылды четпес чорудуп турар.

Районда күш-культура болгаш спорт ажылы массалыг болбайн турар. Ылаңгыя аңаа херээжен чоннуң киржилгези кончуг эвээш. Районнуң ажыл-агыйларындан спорттуң материалдыг баазазын тургузарынга «Кызыл тук» колхозтуң баштаар чери (даргазы О. Санаа), партия организациязының (секретары К. Донгак) чамдык хемчеглерни алган. Ында бөдүүн стадионну туткан. Ынчалза-даа «Торгалыг» совхозта (директору С. Седен), «Коммунизмче орук» колхозта (даргазы Ш. Куулар) спорттуң баазазын мынчага дээр тудуп чадашкан.

Районнуң партия, комсомол организацияларының бир чүгула сорулгазы аныяк оолдар, кыстарны марксизм-ленинизмниң идеялары-биле чепсеглээри, Коммунистиг партияның, пролетаржы интернационализмниң принциптерин сагыыры, буржуаз идеологияны көөр хөөн чок чорукка боттарын кижизидери болур. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга база ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга белеткелдер чоруп турар үеде аныяк өскеннер баштыңчының ажыл-чорудулгазының, амыдырал-чурттал-газының дугайында ханы өөренири, революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизиттинген турары онза чугула.

К. ДУГУР,
СЭКП Өвүр райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

ЧУГУЛА ДОКТААЛДЫ ТАНЫШКАШ...

ЧЕР-ЧЕРГЕ

Улуг башкы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы үнери билек партияның Каа-Хем район комитеди организастыг ажылды чорудуп, ону чонга калбаа-биле таныштырган. Районнуң 20 ажыг партия эге организациялары таныдылганы чүгле коммунистерге эвес, чер-черде бригадаларга, фермаларга, звеноларга чедир организастаан.

СЭКП райкомунуң ажылдакчылары 8 кижи районнуң колхоз, совхозтарынга барып, чер-черде партия эге организацияларынга боттуг дузаны чедиргеннер. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизи бо хүннерде Төп Комитеттиң бо чугула доктаалын чаа өөредилге чылы-биле партия, комсомол чырыдыышкыннарынга болгаш бөлгүмнерге өөренип эртериниң планын чогаадып турар.

Ленинчи хүнге

«Билиг» ниитилелиниң Эрзин районда организациязының пленумунга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр сорулгалар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Бирги чартык чылда 224 лекцияны чон ортузунга номчаан. Аңаа ниитизи-биле 8190 кижи олурушкан.

Лекция пропагандазынга «Мөрен» колхозтан Д. Мижит, район төвүнде М. Конгар, С. Унчер-оол, «Коммунизмче орук» колхозта кижи эмчизи О. Хирлиг-оол олар идепкейлиг киржип, тустузунда 7—15 чедир лекцияны номчааннар.

Пленумга четпестерни база айыткан. Чижээ, номчуттунган лекцияларны тема аайы-биле хынаарга, делегей байдалының дугайында, эмнелге темаларынга хөй номчуттунган, ынчаарга чечен чогаал, уран чүүл, педагогика, бойдус эртемнериниң талазы-биле лекциялар ховар болуп турар.

Районнуң экономиказының кол үндезини — мал ажылының база черле көдээ ажыл-агый экономиказының талазы-биле лекциялар мырыңай эвээш.

Бо бүгүнү барымдаалааш, лекция пропагандазын улам экижидер дугайында пленумга тодаргай чугаалажып алган.

А. ХЕРТЕК.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА

АЖЫЛ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГА

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзү үеде бистиң колхозтуң Кызыл-Эрик сүт-бараан фермазынга «Даугава-2» деп саалда агрегаттарын тургузуп, бирээзинге-ле 200 инек турар дөрт үлегерлиг даш кажааларны туткаш, фермага инек саар, оларга мал чемнери тарады дажыыр, өдек аштаар ажылдарны бүрүн механизастаан ферманы тургускан. Ындыг ферма бистиң республикада амдыызында чүгле бо.

Чурттуң дээре ажыл-агыйларының үлегерин ёзугаар механизастаан фермага ажыл баштайгы хүннеринде түр үениң бергелерин тургузуп турган: тургузу азыралга таарышпаан инектерниң сүдү баштайгы хүннерде тыртыла хона бергилээн, саанчыларның билиг-мергежили четпес турган. Амгы үеде ол бергелер ажып эрттинген, саанчыларның мергежили бедээн, инектер чаа саалдага чаңчыга берген. Фермада бүгү ажылдар шуудап бар чыдар. Саанчылар, кадарчылар сөөртүрүнге тускай автобусту быжыглаан.

Бо ферма чүгле сүт саар кылдыр механизастаттынган эвес база ол ышкаш ооң механизация комплектизинге сүттен кефир, быштак, сметана болгаш өске-даа чем кылыглары кылыр машиналар база кирип турар. Ынчангаш бистиң бо фермавысты сүт фабриказы деп адай бергениниң чылдагааны база ында.

Фермага 800 саар инек доктаамал турар нормалыг. Амгы үеде ында 776 инекти саап турар. Олар шупту симменталь уксааның инектери.

Ындыг янзылыг механизация амдыызында бистиң республикада чаа чүүл болуп турар болганда, ооң баштайгы чылында ажылының, ында күш-ажылды организастаанының болгаш чурумунуң байдалы малчыннарны, саанчыларны сонуургадып турары билдиңгир.

Бо чылдың апрель 12-ден эгелээш, ферманың ажылдакчыларын беш ажыл хүннүг ажыл неделязынче шилчиткен.

Чайгы үеде ийи саанчы 50 инекти саап, бирги эзлчег эртингиниң 5 шактан 9 шакка чедир, а ийиги эзлчег хүндүскүнүң 6 шактан кежээкиниң 10 шакка чедир, хүн бүрүде бир саанчы-ла 5 шак ажылдап турар. А кышкы үеде ажылдарның көвүдээри-биле база беш ажыл хүннүг неделяже шилчээни-биле 200 инекти 10 саанчы саар. Ийи эзлчегге-ле 4—4 саанчы доктаамал, а бир-бир саанчы солукчулап ажылдаар. Эзлчеглер үш хонгаш-ла ажылдаар үезин солужуп ап турар.

Фермага кылыр бүгү ажылдарны механизастаан чорук ферма ажылчыннарынга ажыл төлевири санаарын элээн бөдүүнчүткен болгаш ажыл төлевирин ниити ферманың бүдүрүп турар продукциязынга дорт хамаарылгалыг кылдыр чурумну тургускан.

Кышкы үеде бир саанчыга бир центнер сүт дээш 3 рубль 45 көпеекти, а чайгы үеде 1 рубль 71 көпеекти ажыл төлевиринге төлээр. Төрүүр инектерни эки ажаап кадагалааны, оларны инек төрүүр тускайлаан өрээлге тургузу ажаап, бир бызааны-ла менди төрүдүп алганы дээш саанчыга 1 рубль 97 көпеекти ажыл төлевиринге санаар. Инек кадарчызынга кыжын бир центнер продукция дээш 80 көпеекти, а чайын 63 көпеекти ажыл төлевиринге санаар. Инек кадарчызынга бир бызааны менди төрүдүп алганы дээш 1 рубль 50 көпеекти ажыл төлевиринге санаар. Саанчыга-даа, инек кадарчызынга-даа чаш бызаа алганы дээш төлевирни олар төрүүр инектерни инек төрүүр тускайлаан өрээлге тургузу ажаап, чүгле ол черге менди алганда ам ажыл төлевиринге киир санаар, а ниити кажаа иштинге төрээн инектерниң бызааларын менди алганы дээш төлевирни саанчыларга-даа, инек кадарчыларынга-даа санавас.

Ферма ажылдакчыларынга ажыл төлевирин ниити коллективтиң бүдүрген продукциязынга дорт хамаарылгалыг кылган чорук кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидип, ниити ферманың ажыл-херээ дээш сагыш салырынче ооң кичээнгейин угландырып, мал чемнериниң болгаш күш-ажылдың ажык чок чарыгдалдарын кызырар, ажыл-агыйжы ёзу-биле ажылдаарын оларга хүлээндирип турар.

Ооң түңнелинде, бо чылдың бирги чартыында ферма инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1841 кг сүттү саап алган. Бир центнер сүттүң бот-үнези эрткен чылдың күзүнүнде 16 рубль 20 көпеек турган болза, бо чылдың бирги чартыында 16 рубль чедир чиигээн. А хол-биле кылыр ажылдар хөй. Марачёвка сүт-бараан фермазынга центнер сүттүң бот-үнези бо чылдың бир чартыында элээн чиигезе-даа, бо механизастаан фермага бодаарга аар болуп, 22 рубль болган.

Кызыл-Эрик сүт-бараан фермазынга эрткен чылын бир инектен-не чылда ортумак сүт саалдазы 2000 кг ажып турда, Марачёвка сүт-бараан фермазынга 1770 кг болган. Механизастаан сүт-бараан фермазы саанчыларның ажылын дыка чиигеткен болгаш өөредилгеге, культурлуг дыштанылгага хостуг үезин көвүдеткен.

Кызыл-Эрик сүт-бараан фермазының саанчы, кадарчы бүрүзүнүң айда ажыл төлевири 130 рубльдан 150 рубль чедир болуп турар.

Бо экономиктиг көргүзүглер механизастаан ферманың ажыктыын артык тайылбыр чокка-ла тодаргай көргүзүп турар. Ындыг ферманы ажыглалга киирериниң мурнунда, аңаа ажылга саанчыларны, кадарчыларны болгаш өске-даа ферма ажылдакчыларын баш удур белеткээриниң чугулазын бистиң колхозтуң механизастаан Кызыл-Эрик сүт-бараан фермазының дуржулгазы көргүскен.

Механизастаан ферманың ажылын улам экижидер, саанчыларның мергежилин бедидер дээш техниктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгелерни, мурнакчы дуржулга солчулгазын фермага организастап турар бис.

А. ГАЛКИНА.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң кол зоотехниги.

Кышкы үеде ферма ажылдакчыларының ажылдаар хүн чуруму

Ажылдар	ажылдаар үе хуваалдазы (шак, минута-биле)
Бирги эзлчег	
Инектерни концентраттыг чемнер-биле чемгерери болгаш саары	2.30
Саалда аппараттарын чууру болгаш ажылдаар черни арыглаары	1.30
Саанчыларның фермага дежурныйлаар үези болгаш инектерни чемгерери	1.00
Саанчыларның ажылдан хостуг үези	8.00
Ийиги эзлчег	
Инектерге бөдүүн мал чемнери бээри	1.00
Инектерни саары	2.00
Инектерге сүүзүннүг мал чемнери бээри	1.00
Сава чууру болгаш ажылдаар черни арыглаары	1.00
Саанчыларның ажылдан хостуг үези	8.00

САННАР-БИЛЕ

(август 15-ке чедир, хуу-биле)

Районнар	сүт	эът	дүк
Тожу	90,0	50,0	125,0
Бии-Хем	90,2	57,4	87,4
Кызыл хоорсовет	79,7	58,5	130,2
Таңды	76,4	48,8	119,5
Каа-Хем	67,8	38,8	134,0
Чөөн-Хемчик	63,1	38,1	112,2
Барыын-Хемчик	63,6	52,9	97,0
Бай-Тайга	58,0	24,2	85,5
Улуг-Хем	59,7	30,1	105,3
Тес-Хем	56,5	34,8	70,9
Эрзин	47,6	44,0	72,9
Өвүр	45,5	27,0	72,3
Республика ниитизи-биле	72,2	40,3	95,8
Эрткен чылдың ол үезинде	70,6	40,7	95,3

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ МЕДЭЭЗИ

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Бай-Тайга	33,4
Каа-Хем	12,0
Тожу	5,6
Таңды	5,4
Улуг-Хем	5,3
Бии-Хем	3,1
Кызыл хоорсовет	1,9
Барыын-Хемчик	—
Чөөн-Хемчик	—
Өвүр	—
Тес-Хем	—
Эрзин	—
Республика ниитизи-биле	5,6
Эрткен чылын мынчан турганы	2,1

Быжыг чем-суур

Барыын-Хемчик

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш бар аргаларын сиген кезилдезиниң баштайгы хүннеринден эгелеп эвилелдээн. Совхоз бо хүнге чедир 902 тонна сигенни, 2100 тонна силосту салган.

Салбырларның, бригадаларның аразында ниитиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткээр дээш социалистиг чарыш калбарган. Сөөлгү түңнелге совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында сиген белеткээр бригада ажылдың темпизин бедиткеш, чарыштың тиилекчизи болуп, шилчиир Кызыл тукту чаалап алган. Олар 270 тонна сигенни белеткеп, 900 тонна силосту салганнар. Сиген белеткекчилериниң ортузунда хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, ажылдың бүдүрүкчүлүү, эки шынары дээш шудургу ажылдап турарлар хөй.

Каа-Хем

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын каа-хемчилер үргүлчүлевишаан. Район ниитизи-биле күрүнеге дүк садарының чыл планын 134 хуу күүсеткен. Эът садар талазы-биле «Тиилелге» колхоз мурнап, чыл планының 56,2 хуузун күүседип алган. Сүт садар талазы-биле Ленин аттыг колхоз мурнуку одуругда чоруп, чыл планын 96 хуу күүсеткен.

Мал чемнерин белеткээрин Каа-Хемниң сигенчилери үргүлчүлевишаан. «Тиилелге» колхоз сиген белеткелин 67,2, силос салырын — 64 хуу күүседип алган.

«Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтар белеткезе чогуур сигенниң 64—73 хуузун белеткеп алгылаан.

Улуг-Хем

«ҮТКА 25 чылы» совхозта мал чемнериниң белеткели түлүктеп турар. Сиген белеткелинге Арыг-Үзүү салбырның үшкү трактор-хову бригадазы мурнап, 1219 тонна сиген белеткээр тургаш, ооң 637 тонназын бо хүннерде белеткээш, планның 52,2 хуузун күүседип алган.

Ук бригада социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, совхоз дирекциязының болгаш партия, профэвилел организацияларының бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган.

ЧААЗЫ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Бирги класска өөренирлерни уруглар садын дамчыштыр белеткээрин кончуг чугула деп санап турар. Ырак одарларда турар малчыннарның уругларын ясли-садтарже хаара тудар айтырыгның тургустунуп турары черле чөптүг деп бодаар мен. Бо талазы-биле «Шынга» парлаттынган, башкы Ч. Содунамның чүүлүнге хамаарыштыр чамдык бодалдарны чугаалаксадым.

Эрзинниң «Чаа орук» колхозта хөй малчыннар бар. Бистиң районда чамдык малчыннар уругларын ясли-садка тургузарындан ойталаксаарлар. 6—7 харлыг уругнуң дузазын көөр, уруг алзыр дээр, ынчангаш күрүне хандырылгалыг садты чөп ажыглавайн турары харааданчыг.

Уруглар садында ажылдап турар болгаш бичиилерниң аажы-чаң байдалын, чаңчылдарын бо-ла хайгаараар апаар. Ясли-садка кижизидип турган уруглар культурлуг аажы-чаңга чаңчыккан болур. Олар орус дылга элээн сөстерни билир, ыры, шүлүк, танцы, музыкага ынак, янзы-бүрү өңнерни таныырлар. Садка турганнарның дыл-домаа сайзыраңгай болур. 1967—68 өөредилге чылында бистиң уруглар садындан 13 кижини бирги классче үдээн бис. Оларны башкылап турган Дөңгүр Санчымаа садиктен барганнарның билии өг-бүлелеринге кижизиттингеннерден черле артык болурун чугаалап турар. Өг-бүлеге шын кижизидилгени алган уруглар бирги класска база чедиишкинниг өөренип болуру чугаажок. Ынчалза-даа школага белеткелди программа ёзугаар, методика талазы-биле шын чорударга түңнел эки болурун амыдырал бадыткап турар.

Бо чылын бистиң уруглар садындан 24 бичиилер школага өөренип кирер. Оларның билиг деңнели өскелерден черле чавыс эвес болур дээрзинге бүзүрээр бис.

1968—69 өөредилге чылындан эгелеп уруглар садтары чаа программа-биле ажылдаар болгай. Уруглар садынга өөредилгеге белеткелди элээн калбарткан, программа делгем апарган. Мооң мурнунда садик уругларынга 11 үжүктү өөредир турган болза, ам 17 үжүктү таныштырар бис. Ол ышкаш слог ёзугаар номчудуп, парламалы-биле бижидип өөредири көрдүнген. Сан талазы-биле программа база-ла делгемчээн болгаш нарын апарган. Бо бүгүте хамаарыштыр уругларның хүн чурумун база чаарты эде тургускан. Программаны тургузарын башкы А. П. Усованың удуртулгазы-биле авторлар коллективи чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап тургаш боттандырган.

Б. КЫРГЫС,
ясли-сад эргелекчизи.

«Өөк» совхозтуң малчыннарын ийи автолавка эргип чоруп турар. Совхозтуң төвүнден ыракта чайлагларда малчыннар безин янзы-бүрү аъш-чем, идик-хеп барааннары-биле хандыртынып келген.

Автолавка чолаачы—садыгжызы Михаил Харламов эки ажылдап, хүн бүрүде болдунар-ла аргазы-биле хөй малчыннарны эргип, оларның-биле эзлдек-эвилең садыглажып чоруп турар. Ол, малчыннарга оларның хереглээн барааннарын эккеп садыглааш, малчыннарның чагыгларын тускай дептержигежинге демдеглеп бижип алгаш, дараазында келирде, ол чагыгларын эккээрин бодаар.

Совхозтуң дирекциязы Михаил Васильевич Харламовка аас шаңналын чедирген.

ЧУРУКТА: М. Харламов хойжу Тюлюш Мукур-оол-биле садыглажып турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

САЛДААШКЫН ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин Улуг-Хемниң пароходство чериниң сугжулары эки күүседип турарлар. Август айның 19—20 хүннеринде салдаашкынның сезон планын күүсеткен дугайында рапорттар тус-тус экипажтардан кээп эгелээн.

Салдаашкынның сезон планнарын хуусаа бетинде күүсеткен дугайында күш-ажылчы рапорттар номерлери 178 болгаш 216 теплоходтарның капитаннары эштер В. Василенко, Л. Плюсинин олардан келген. Бо экипажтар чыл планын август 19-та күүседипкеннер.

№ 178 МБВ-нин экипажының эки ажылының дугайын онзалап демдеглээр херек. Салдаашкын сезонунун баштайгы хүннеринден эгелээш август 16-га чедир бо теплоходтуң командазы Тываның тудугларынга он бир муң кубометр тудуг ыяжын салдадып чедирген. Ооң иштинде Ырбанның бодундан 7,5 муң кубометр ыяшты бадырган. Суг оруу багай, хемниң суу сыык бо черден ынча хөй ыяшты бадырганы теплоходтун капитаны эш Василенконун дуржулгалыын бадыткап турар. Теплоход салдаашкын сезонунда бир миллион 716 муң тонна-километрни эрткеш, өскелерден эки көргүзүглүг болган.

Бо экипажтың кежигүннери салдаашкын сезонунун төнчүзүнге чедир ам-даа 2500 кубометр тудуг ыяжын салдадырын хүлээнген.

— Республиканың бүгү тудуг организацияларының ажылы бистер, сугжулардан кол хамааржыр деп, сугжулар чугаалап турар.

В. ШАШКОВ,
капитан.

ПРОЛЕТАРЖЫ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ТУРУЖУНДА

Акы-дуңма чехословак улуска дузаламчы көргүзер талазы-биле Совет чазактың болгаш эвилелчи чурттарның чазактарының алган хемчеглерин Москваның ажылчы чоннары база бүгү совет кижилер ышкаш, чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүгзүнүп турар. Найысылалга болган хуралдарга ораторлар социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазындан ооң чаңгыс-даа звенозун кымнарга-даа, кажан-даа холгаарладып болбас деп чүвени онзалап демдеглээн.

«Кадыыр болгаш Маска» деп металлургия заводу. Индирде—улуг вальцовщик В. Е. Плясов.

— Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден хостаарынга Чехословак армияның дайынчылары-биле кады киржип чораан мен. Акы-дуңма ол чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга бистиң хөй дайынчыларывыс боттарының амы-тынын берген.

Ам бистиң ниити чаалап алыышкыннарывыска кыжанган айыыл диргелип келген-дир. Реаксылыг күштер Чехословакияны социализм тургузуушкунунуң оруундан чайладыр, ол республиканы социалистиг лагерьден чарар деп оралдажып тур. Ынчалза-даа оларның кордалдары кажан-даа бүтпес. Ооң магадылалы — Социалистиг Чехословакияга ССРЭ-ниң болгаш эвилелчи чурттарның акы-дуңма дузаламчызы—деп, В. Е. Плясов чугаалаан.

Электромашиналар бүдүрериниң С. М. Киров аттыг «Динамо» заводу.—Чехословакияны фашистерден хоставышаан, совет болгаш чехословак улустарның оолдары тулчуушкун шөлдеринге ханын төккен. Ол улустарның найыралы ооң-биле каңнаттынган. Чехословак акы-дуңмаларывыс ажылчыннарга найыралдыг, дуза чедирер холдарывысты ам база сунуп берип турар-дыр бис. Бистиң ниити эрге-ажыктарывысты, тайбыңның, найыралывыстың, экономика талазы-биле кады ажылдажылгавыстың болгаш чаңгыс эвивистиң эрге-ажыктарын камгалаарынга турушкан Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның политиказын изии-биле чүүлдүгзүнүп тур бис — деп, Братислава, Брно дээш тулчуушкуннарның киржикчизи, технолог Р. Волков чугаалаан.

Садыг черлериниң тудуг төлевилелиниң күрүне институду. Бүгү коллективтиң сагыш-бодалы илергейлевишаан, институттуң директору В. Кокурин мынча дээн: Чехословак акы-дуңмаларга дузаламчы көргүзер талазы-биле Совет чазактың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чазактарының алган хемчеглерин сеткил ханып чүүлдүгзүнүп тур бис. Олар тайбыңның херээнге бараан болур, ону быжыглаар дугайында сагыш салыышкынны барымдаалаан.

Социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазындан чаңгыс-даа күрүнени кымнар, кажан-даа чарып шыдавас деп, институттуң ажылдакчызы П. Шишкин демдеглээн.

«Москабель» завод. Бистиң акы-дуңмаларывыс—чехтер биле словактарның салым-чолунга бистиң чүректеривис сөөлгү хүннерде аажок сагыш човап келген болгай. Братиславага болган чөвүлел хуралдың медеглелин ынчангаш сеткил ханып хүлээп алган бис. Ынчалаажок Чехословакияда реакция бажын ковайтып турар деп чүве оон соңгааргыда болуушкуннардан көзүлдү. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң шериг кезектерин Чехословакияның девискээринче киргенин бүрүнү-биле чүүлдүг деп санап тур бис. Социалистиг чурттарның интернационалчы хүлээлгезин күүседип турары ол-дур—деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, кабельчи А. Остраменский чугаалаан.

Москваның биче литражтыг автомобильдер заводу. — Совет кижилер акы-дуңма Чехословакияга дуза чедирериниң хемчеглерин чүүлдүг деп көрген. Оларны черле эргежок чугула болгаш өй-шаанда алган хемчеглер деп санап тур бис. Бистер, совет кижилер болгаш акы-дуңма чурттарда бистиң өңнүктеривис чехословак улус-биле найыралды быжыглаар, ооң социалистиг чедиишкиннерин камгалаар, социалистиг дем каттыштырылгазындан ЧССР-ни империалистерге холгаарлатпас бүгү чүүлдерни кылырынга белен—деп, хоюглакчы Н. Лупик демдеглээн.

Ярославль. Дугуйлар бүдүрер заводтуң коллективиниң хуралынга ажылчын Александр Романычев мынча дээн:

— Ярославльдың дугуй бүдүрер ишчилери бистер Чехословакияның ажылчы чоннары-биле шагдан тура найыралдыг бис. Олар-биле мурнакчы дуржулгавысты солчуп, оларның чагыгларын күүседип берип турар бис. Ол акы-дуңма чуртта социализмниң чаалап алыышкынарын аажок үнелээр бис. Совет чазактың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның алган хемчеглерин бүрүнү-биле чүүлдүг деп санап тур бис.

УЛУСТАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИ

Пролетариаттың төрүттүнгени, бодунуң аңгы талазы-биле эрге-ажыктарын, кижини кижи дарлаар чоруктуң системазын узуткаарынга бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин ооң медереп билгени пролетаржы интернационализмниң идеологиязын төрүттүндүрген. Ол идеология Европаның ажылчыннары бүгү чурттарның пролетарийлеринге чоок болгаш билдингир лозуңнарны көдүрүп үндүрген эрткен чүс чылдың 30 чылдарында-ла херек кырында илергейлеттинип турар апарган.

Пролетаржы интернационализмниң кол идеязын Маркс биле Энгельс 1847 чылда Коммунистиг партияның Манифезинге: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп, кайгамчык допчу болгаш тодаргай айыткан.

1917 чылда Россияга Октябрьның социалистиг революциязы пролетаржы интернационализмниң эң улуг чаагай тиилелгези болган. Оон бээр-ле пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының аргазы болгаш эргежок чугулазы хемчээл чок өскен. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы Ада-чуртту-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү чурттарның пролетарийлери илергейлеп турар апарган, а социализмниң баштайгы чурту бүгү делегейде дарлаттырганнарны камгалаарының херээнге туржу берген.

Фашистиг Германияны болгаш империалистиг Японияны чылча шапканының соонда социалистиг чурттар системазының тургустунганы-биле пролетаржы интернационализмниң идеологиязы чоорту социалистиг интернационализмниң идеологиязы болу берген. Ол дээрге ажылчыннар болгаш тараачыннар эрге-чагырганы холунда ап алган чурттарда пролетаржы интернационализмниң принциптери болгаш идеялары чүгле ажылчын аңгыга эвес, харын социалистиг күрүнелерниң бүгү аңгыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга чедингир апарган дээни ол-дур.

Пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген ниитилел харылзааларының хөгжүлдезиниң үш кол хевирлери ам билдингир. Ол дээрге ажылчын аңгының революсчу национал отрядтарының аразында харылзаалар, хөй националдыг социалистиг чаңгыс күрүнеде чурттап турар социалистиг нацияларның аразында харылзаалар, база адак соонда, социалистиг күрүнелерниң аразында харылзаалардыр.

Социалистиг чурттарның аразында керээлер болгаш дугуржулгалар чүгле юридиктиг бижиктер эвес, харын улустарның социалистиг интернационализм принциптеринге үндезилеттинген аажы-чаң хүлээлгелериниң база илерелидир. Дең эргеге, найыралга, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң эрге-ажыктары дээш кайы-кайызынга дузалажырынга үндезилээш, харылзааларны быжыглаар база калбартып хөгжүдер деп кайы-кайызынга алган хүлээлгелер социалистиг чурттарның аразында бүгү керээлерде бар.

Социалистиг интернационализмниң идеялары, принциптери болгаш сагыш-бодалы социал-политиктиг угланыышкын-биле кижилерни чепсеглээр, ындыг угланыышкын турда акы-дуңма өске улустарның чедиишкиннери социализм тургузуушкунунуң херээнге боттарының база чедип алыышкыннары кылдыр хүлээп көрүнер. Бүгү-ле социалистиг ада-чурттарның чечектелиишкини дээш акы-дуңма улустарның шынчы сеткилдиг өөрүшкүзү төрүттүнүп кээп турар.

Социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазы — социал депшилгениң мооң мурнунда туруп көрбээн оруу-дур. Чаңгыс эви пролетаржы интернационализмге үндезилээш хөгжүп турар ол чурттарның улустары делегейге улустарның акы-дуңма ёзузунче орукту боттарының күш-ажылы-биле болгаш угаан-бодалы-биле салып бар чыдар. Практиканың ам безин чедип алдынган деңнели пролетаржы, социалистиг интернационализмниң хөй-хөй айтырыгларын тодарадыр арганы берип турар.

Совет Эвилели кара чаңгыс социалистиг чурт болуп турган болгаш социалистиг өске национал ажыл-агый турбаан үеде пролетариаттың делегейге интернационалчы харылзаалары ниитилел ажыл-чорудулгазының шиитпирлиг кавызынга — бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының кавызынга хөгжүп шыдавайн турган.

Тургустунуп бадыткаттынган социалистиг өнчү күрүнелер аразында антагонизмниң экономиктиг үндезиннерин дазылындан тура тырткаш, бүгү социалистиг чурттарның улустарының үндезин эрге-ажыктарын ниитилешкек болдурган. Ынчалзажок ол улустарның онзагай хевирлиг эрге-ажыктары база туруп болур. Ол эрге-ажыктарның үнүп келир дөзү — аңгы-аңгы чурттарның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлде деңнелдериниң ылгалдыында, чонунуң социал болгаш национал составында база санында, девискээриниң хемчээлинде, бойдус курлавырларында, чурт бүрүзүнүң төөгүлүг, культурлуг байдалдарында, өске чурттар-биле төөгүден бээр тургустунуп келген экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларының онзагай чүүлдеринде болгаш өске-даа ол янзылыг байдалдарында болуп турар.

Делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының ниити болгаш хууда эрге-ажыктары тус-тус таварылга бүрүзүнде ол факторларны дамчыштыр илергейлеттинер болгаш чаңгыс аай интернационалчы сорулганы шиитпирлээринге олар онзагай бир янзының хевир-бүдүжүн киирип турар. Ол онзагай байдалды өөренип көрбези, ындыг чамдык, чаңгыс-ийи таварылганы көрбези —боттуг шынныг байдалдың хөй янзы хевирлиин херексевес дээни-дир. Ынчаарга социалистиг чурт бүрүзүнүң үндезин болгаш үр үелиг эрге-ажыктары улустарның бүгү делегейге социалистиг дем каттыштырылгазының ниити эрге-ажыының илерели болур деп чүвени билбези дээрге-ле интернационализмден аткаарлаар болгаш национал кызыгаарланчак чорукче чуглуп кирер дээни-дир.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чоокта чаа Братиславага хүлээп алдынган Медеглелинде социалистиг нация бүрүзүнүң болгаш оларның дем каттыштырылгазының хөгжүлдезинде ниити болгаш онзагай чүүлдерни дүүштүрериниң принциптери бүгү талалыг болгаш билдингир кылдыр айыттынган. Медеглелде чугаалааны болза: «Социалистиг ниитилел тургузуушкунунуң ниити дүрүм ёзугаар чүүлдерин харын шыңгыы болгаш чайгылыш чок удуртулга болдурбушаан, база бирги эвлчегде ажылчын аңгының болгаш ооң авангардызы — коммунистиг партияларның удуртур ролюн быжыглавышаан, социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле бурунгаар чоруп болур дээрзинге акы-дуңма партиялар төөгүлүг дуржулгазынга үндезилээш бүзүрээннер. Ооң-биле кады акы-дуңма партия бүрүзү улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдениң айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлевишаан, национал онзагай чүүлдерни болгаш байдалдарны барымдаалап турар».

Ниити дүрүм ёзугаар чүүлдерни удуртулга болдурары болгаш национал онзагай байдалдарны барымдаалап көөрү —улустарның социалистиг дем каттыштырылгазының хөгжүлдезиниң кара чаңгыс шын оруу-дур.

Социализмниң делегей системазы тургустунганындан пролетаржы интернационализмни үнелеп көөрүнүң барымдаалары-даа база бодунуң утказы-даа байлак апарган. Бүгү делегейге революцияның болгаш социализмниң ниити херээниң чедиишкинниг болурунга болдунар-ла аргалыг эң хөй чүүлдерни бодунуң чуртунга кылыр деп интернационалистерниң ленинчи формулазы чаа-чаа кызыгаарларны болгаш негелделерни чедип алган. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазын быжыглаарынга белен чорук пролетаржы интернационализмге шынчы болурунуң хемчээкчизи апарган. Америк эжелекчилерге удур маадырлыг демисежип турар вьетнам улустуң эрге-ажыктары интернационалисчи кижи бүрүзүнге чоок. Капиталистиг күрүнелерниң ажылчын аңгызының база национал болгаш социал хосталга дээш демиселди чорудуп турар Азияның, Африканың болгаш Латин Американың бүгү улустарының эрге-ажыктары база интернационалисчи кижиге чоок.

Интернационализм болза чүгле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, социалистиг нацияларның болгаш күрүнелерниң дең база бот-эргезин хүлээп көөрүнде эвес, харын делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин быжыглаарынга база ниити делегейниң империализмге удур революсчу демиселин калбартырынга ол партияларның, нацияларның болгаш күрүнелерниң тус бүрүзүнүң харыысалгазын база хүлээп көөрүнде болур.

Хөгжүлдезинге демиселчилерниң улам-на чаа-чаа отрядтары идепкейлиг киржип турар амгы делегейниң революсчу чорудулгазының негелделери, а ол ышкаш делегей социализмниң хөгжүлдезиниң негелделери коммунистиг шимчээшкинге интернационалчы болгаш национал чүүлдерниң диалектиказын эң ханы билириниң эргежок чугулазын болдуруп турар. Коммунистер бир талазында, чогуур нацияның, чоннуң кезии, а өске талазында, олар делегейниң чаңгыс аай коммунистиг шимчээшкининиң кезии болуп турар. Аңаа бүрүн дүүштүр марксисчилер-ленинчилер боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгелеринге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ийи дакпыр харыысалгалыын хүлээп көрүп турар. Коммунистиг партия бүрүзү чүгле бодунуң улузунуң мурнунга эвес, харын делегей пролетариадының мурнунга, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң мурнунга харыысалгалыг. Коммунистиг шимчээшкинде интернационалчы болгаш национал байдалдарның диалектиктиг харылзаа холбаазын үрээри пролетаржы интернационализмниң идеяларын болгаш принциптерин хажыдарынга чедирер.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкини болза: дең эргени дамчыштыр чаңгыс эп база —чаңгыс эпти быжыглаарынга үндезилээш, дең эрге деп, диалектиктиг формулага үндезилендир хөгжүп турар. Ол формулалар коммунистиг шимчээшкинде интернационалчы болгаш национал чүүлдерниң боттуг диалектиказын көргүзүп турар-дыр. Империализмни ашкан турар тиилелгеге марксисчи-ленинчи партияларның эргежок чугула чаңгыс эви бот-тускайлаң партияларның ажыл-чорудулгазынга үндезилээш чедип алдынар, а оларның бот-тускайлаң чоруу чаңгыс эпке үндезилеттинер. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви — анаа-ла бөдүүн, хоозун өттүнүг эвес-тир. Ол чаңгыс эп хөй янзы талалыг, а ол хөй янзы талада кол чүве ниити, интернационалчы чүүл болур. Ынчангаш коммунистерниң, аңгы талазы-биле акы-дуңмаларның, демисел сорулгаларының талазы-биле чаңгыс аай бодалдыгларның аразынга эргелерниң болгаш хүлээлгелерниң харылзаа холбааларының диалектиказы сыныш дивес болуп арттар.

Эрткен-даа үеде, амгы-даа үеде политиктиг чаңгыс-даа партия делегейниң коммунистиг шимчээшкини ышкаш мындыг интернационалчы функциязы чок болуп келген болгаш болуп-даа шыдавас турган. Ол функцияны боттандырарының алыс түннели улустарның делегейге акы-дуңма ёзузун бадыткаары болур ужурлуг. «Коммунистиг манифестин»— «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп өлүм чок лозуну бөгүн-даа бүгү делегейниң коммунистеринге, ажылчыннарынга, ажылчы чоннарынга чалбыыштыг кыйгырыг болуп турар.

Масхуд ДЖУНУСОВ.
философия эртемнериниң доктору, профессор.
(ПМА).

делегей бо хүннерде

Акы-дуңма чурттар интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар

ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң чазааның болгаш Национал хуралының бөлүк кежигүннериниң кыйгырыын база Чехословакияга эвилелчи социалистиг чурттарның шериг кезектериниң келгениниң соонда ында байдалдың дугайында СЭТА-ның дыңнадыын даштыкы чурттарның солуннары калбаа-биле парлап турар. «Акы-дуңма чурттар интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар» деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн. Солун «Социализмниң камгалалы» деп мурнуку чүүлдүг парлаттынып үнген. Ылаңгыя Чехословакияда болуушкуннарның хөгжүлдези социалистиг күрүнелерниң бирээзиниң иштики херээ деп санадып болурунга шагда-ла таарышпастай берген. Социалистиг тургузугнуң аңаа моон соңгаар догуннаарынга кыжанган айыыл бар болу бергенин чугаалажыр ужурлуг апарган деп, ук чүүлде чугаалаан. Чехословакияга ЧКП-ниң удуртукчу ролюн, ооң политиказының марксисчи-ленинчи үндезиннерин катап тургузарының үе-чадазы, социалистиг ниитилел корум-чурумун быжыглаарының үе-чадазы чоокку үеде эгелээр деп бүзүрелдиин ол солун илергейлээн.

ПУР-нуң чазааның медеглелин боттарының митингилеринге болгаш хуралдарынга ажылчы чоннарның бүрүнү-биле деткээнинин дугайын дыңнаткан, акы-дуңма чехословак улуска эвилелчи чурттарның дузаламчызының дугайында редакция чүүлдерин Польшаның оон өске-даа солуннары база парлаан.

Болгар солуннарның мурнуку чүүлдериниң эгелеринде «Бистиң интернационалчы ниити херээвис», «Акы-дуңманың күчүлүг деткимчези», «Тиилеттирбес эп-сеткил каттыштырылгазы, акы-дуңма чаңгыс эп, коммунизмниң идеяларынга шынчы туруш» деп бижээн. Чехословак улуска дузаламчы көргүзер деп эвилелчи социалистиг чурттарның шиитпир үндүргенин болгар ажылчы чоннарның чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүгзүнгениниң дугайында отчёттарны солуннар парлап үндүрген. Ол дузаламчы империалистерге шыңгыы сагындырыг, идеология талазы-биле хоралакчылар болурунга ынактарга кичээндириг, социалистиг дем каттыштырылгазынга хора чедиреринче угланган кандыг-даа оралдажыышкыннарга ойтур шавыышкын бээринге социалистиг чурттарның шиитпирлииниң илерели болуп турар деп, «Работническо дело» солун чугулалап демдеглээн.

«Даштыкыдан контрреволюция киирер үүлгедиг бүтпес. Бөгүн, даарта, кажан-даа ол болдунмас. Социализмниң оруунче кирген чаңгыс-даа улус чааскаан артпас болгаш империализмниң, реакцияның күштериниң мурнунга камгалал чок болбас»—деп, «Берлинер Цайтунг» бижээн. ГДР-ниң солуннары ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң август 22-де болган хуралдарының дугайында дыңнадыгларын парлап үндүрген. Ол хуралдарга Чехословакияда тургустунган байдалга холбаштыр эвилелчи чурттарның кылган базымнарын чугаалашкан.

Венгр парлалга социалистиг акы-дуңма чурттарның Чехословакияга көргүскен дузаламчызын чугулалап демдеглээн материалдарны үндүрүп турар.

Модибо Кейтаның чугаазы

БАМАКО. (СЭТА). «Бистиң Судан эвилел партиявыс социалистиг тургузуушкуннуң оруунче кирген деп чүве бүгүдеге билдингир болган турар ужурлуг»— деп, ук партияның чиңгине секретары, Мали республиканың президентизи Модибо Кейта Бамаконуң радиозун дамчыштыр медеглел кылгаш чугаалаан.

Модибо Кейта «Мали революциязының идепкейлиг үе-чадазының» эгелээнинден бээр бир чыл болганының оюнга таварыштыр ол медеглелин чугаалаан. Ол хүнүү август 22-де демдеглеп эрттирген. Энир чылын ол хүн Революцияны камгалаарының национал комитеди партияны болгаш күрүнени удуртурунуң дээди эргезин бодунга хүлээнип алган.

Моон соңгаар август 22 бистиң партиявыстың төөгүзүнге тураскаалдыг хүн болур деп, Модибо Кейта демдеглээн. Ол хүн «хосталгаже, чөптүг ёзуже болгаш демократияже бистиң улузувустуң бурунгаарлаар шимчээшкининге доктар таварыштырар оралдажыышкыннарны кылып турган реакцияның күштерин» бистиң улузувустуң ашкан тиилелгелериниң тураскаалдыг хүнү болур деп, ол оон ыңай чугаалаан. Ол хүн «бистиң партиявыстың мали улусту политиктиг хосталгаже болгаш социал депшилгеже баштаар дугайында берген даңгыраанга ооң кезээде шынчызын хынаар арганы берип турар» деп, президент айыткан.

«Авгус 22 түңнелдер үндүрериниң база хүнү болган турар ужурлуг». Бөгүнгү Мали колония турган үезиниң байдалындан ырак бурунгаарлап депшээн болгай. Хамаарышпас догуннап келгенивистиң 8 чылдарының дургузунда кылган чүүлдеривис колонизаторларның дарлалынга 80 чылдар дургузунда турганывыстаазындан дыка хөй болган деп, М. Кейта чугулалап демдеглээн.

Мали революциязының дайзыннары боттарының сорулгаларын боттандырарын чедип алыр дээш, хөй аргаларны калбаа-биле ажыглап турар дээрзин Модибо Кейта сагындырып чугаалаан. Иштики контрреволюцияга удур демисел чорударынга «улустуң диктатуразын шиитпирлиг ажыглаар ужурлуг» бис деп, президент чугаалаан.

АВГУСТ 23 — РУМЫНИЯНЫ ФАШИСТИГ ДАРЛАЛДАН ХОСТААНЫНЫҢ ХҮНҮ, РУМЫН УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

Брашов заводунга дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторлар бүдүрери хүннүң-не улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: «У-651» тракторларның чоруптарынга белен турары.

Аджерпресс — СЭТА-ның фотозу.

Күш-ажыл болгаш капитал

ЯПОНИЯ. Хөмүр-даш үлетпүрүн национализастаар ажыл чорударын, хөмүр-даш тывыжын капиталистиг ёзу-биле «сайзыраңгайжыдып» турарын, чурттуң шахталарында үзүк чок озал-ондак болуп турарын соксадырын чазактан негээр дээш, Хоккайдо, Кюсю ортулуктан, чурттуң өске-даа девискээрлеринден беш чүс хире япон шахтёрлар Токиога келген.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарының япон профэвилелинде каттышкан дагжыларның төлээлекчилери даштыкы садыг болгаш үлетпүр министерствозунуң бажыңының чанынга олурар удурланыышкын илергейлели кылып, боттарының негелделерин бадыткаан. Ол профэвилелдиң хүрээлеңи 54 муң кежигүннерлиг. Шахтёрларның негелделерин хандырарындан чазак ойталаар болза, чурттуң бүгү шахталарынга массалыг ажыл соксадыышкыннары болур деп турар.

ИРЛАНДИЯ. Дублинниң хоорай чагыргазының 3000 ажылчыннары шалың улгаттырарын негээш, 10 хүн дургузунда ажыл соксадырын үргүлчүлеп келген. Бүдүрүлге ээлери дүжүп бериишкиннерни кылза-даа, ажыл соксатканнар боттарының полиция хоругдалынга кирген үш эжи хосталбааже, катап ажылдап эгелээринден ойталаан.

УРУГВАЙ. Ажыл-ишчилериң эргелерин камгалаан демисели үргүлчүлевишаан. Парлалга ажылдакчыларының ажыл соксадыышкыны болган, ооң түңнелинде Монтевидеога солуннар ийи хүн үнмээн. Ажыл соксатканнар бо чылдың июньда чарлап тургускан айыыл чок чоруктуң онза хемчеглерин күш чок болдурарын чазактан негээш, ажыл төлевириниң дорайтап турарынга база удурланган. Чазактың алган сөөлгү хемчээ бо чылдың алды айларының дургузунда чуртка амыдырал чарыгдалдарының 63 хуу улгадырынга чедирген.

Румын геологтар сөөлгү чылдарның дургузунда ажыктыг казымал нефть, хөмүр-даш, демир рудазы, өңнүг металлдар байлактыг чаа черлерни илереткен.

ЧУРУКТА: тывылган байлактарның шинчи-хевирлерин Бухарестиң геология институдунда эртемденниң шинчилеп турары.

Аджерпресс — СЭТА-ның фотозу.

Империалистерниң КНО-да нүгүлдээшкини

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Августуң 21-де кежээ НАТО-нуң кежигүннери бөлүк чурттар—АКШ, Англия, Франция, Канада, Дания болгаш оларга каттышкан Парагвай социалистиг чурттарга удур империалистерниң амгы үеде калбарты берген нүгүлдээшкининиң болгаш мегелээшкининиң кампаниязынче КНО-ну хаара тударының оралдажыышкынын кылганнар.

Бо айыттынган капиталистиг чурттарның төлээлекчилери НАТО-нуң агрессчи бөлүглелиниң августуң 21-де Брюссельге болган чөвүлелинге баштай чугаалажып алганының соонда, «Чехословакияда тургустуна берген шыңгыы байдал-биле холбаштыр» деп нүгүлдээшкинниг айтырыгны Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хүн айтырыынга киирерин саналдааннар.

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң кежигүннери болуп турар ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның төлээлекчилери ол саналга шиитпирлии-биле удурланып, аңаа удур бадылаан. Ол саналды кандыг-даа үндезин чок болгаш КНО-нуң Уставын үреп турар-дыр, ынчангаш ону күш чок деп санаар ужурлуг деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. Малик демдеглээн.

Бо айтырыгны Айыыл чок чорук чөвүлелинге чугаалажып көөр чорук болза делегейде дүшкүүрлүг байдалды нарыыдадырын оралдажып турар агрессчи чамдык бөлүктериниң эргеажыктарынга чүгле таарыш болур ийик деп совет төлээлекчи медеглээн. ЧССР-де болуушкун болза чүгле Чехословакияның бодунга болгаш боттарының аразында чогуур дугуржулгалар-биле холбаалыг социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга хамааржыр.

Барыын талакы чурттарның төлээлекчилериниң кажарлаашкыннарынга Венгр Улус Республиканың төлээлекчизи Й. Тардош база шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген.

Саналдап киирген хүн айтырыын киирер дээш алжир төлээлериниң бадылааны болза айтырыгның чогум утка-шынарының талазы-биле барыын чүктүң күрүнелериниң туружунга каттыжып турары ол эвес деп, Алжирниң төлээлекчизи Т. Буаттура медеглээн.

Ынчалза-даа НАТО-нуң күрүнелера бадылаашкынының хөй нуруузун ажыглап алгаш, боттарының нүгүлдээшкинин хүн айтырынга киирерин Айыыл чок чорук чөвүлелинге дөгээннер.

НАТО чурттарының КНО-га киирген айтырыын чугаалажып көөрүнге Чехословакия киришпес деп, ЧССР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң медеглели турбуже, ЧССР-ниң төлээлекчизиниң хүлээлгезин түр күүседип турар Я. Мужик ол төлеп чок кампанияга каттыжа берген болгаш И. Гаектиң шуут айтыышкыны-биле хөделип турар кижи мен деп медеглээн, ынчаарга ол Гаек амгы үеде Чехословакиядан чоруй барган болгаш чехословак чазак-биле база улус-биле кандыг-даа харылзаазы чок деп чүве билдингир болгай.

АКШ-тың Айыыл чок чорук чөвүлелинде төлээлекчизи Д. Болл Айыыл чок чорук чөвүлелиниң индирин социалистиг чурттарга удур каржы нүгүлдээшкининг халдаашкыннар кылырынга ажыглаан.

ИЙ СУУРДА БИБЛИОТЕКАРЬ

Эртениң-не, ажыл шагы четпээнде, Ий суурнуң Улуг-Хемче талазында «Эрик» кудумчузунда ийи өрээл бажыңдан көөрге 18 хар чаа-ла чедип чоруур хире аныяк кыс үнгеш Культура бажыңынче далажып бар чоруурун бо-ла эскерип болур. Топтуг-томааныг, ажыл-ижинге харыысалгалыг бо аныяк кысты ырак-чоокта чурттап турар кадарчы малчыннар, ивижилер, хову турлагларда механизаторлар, сигенчилер, тудугжулар, суурнуң чурттакчылары дээш танывас-ла кижи чок. Ол Ий суурда көдээ библиотека эргелекчизи Александра Ондар-дыр.

Ондар бичии школачы чылдарында-ла библиотека ажылынга кончуг ынак, библиотекарь болурун күзеп, бодап чораан. Ооң ол изиг күзели Кызылдың № 2 ортумак школазын доскаш, библиотека ажылдакчызының бир чыл хуусаалыг курузун доосканының соонда боттанып эгелээн. Шилип алган тускай эртеминге ынак, сонуургалдыг аныяк кыс курузун чедиишкинниг доозуп, амыдыралче путёвка— дипломун алгаш, каяа барып ажылдаарын ол ур-даа боданмаан. Курс доосканнарның ажылдаарының хуваалдазынга Александра Ондар Тываның эң-не ырак, кыдыг-кызыгаар району — Тожуда «Май 1» колхозка көдээ библиотека эргелекчилээр болган.

Тываның эң-не чараш бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзи, ооң ажыл-ишчи, хүндүлээчел чону амыдырал, ажыл-ишче баштайгы базымны кылып турар аныяк кижини боттарының өөрүшкү сеткили, чылыг сөзү-биле хүлээп алганнар. Өөредилге доосканы, чаа черге эң баштай-ла ажылдап кээп, ажылга чаңчыгып, турумчуп алыры ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа ажылынга кызымак, тура-соруктуг, сонуургалдыг болгаш бергелерге ол торулбаан.

Ий суурда көдээ библиотекага ол ажылдап кээриниң мурнунда, библиотека ажылының талазы-биле кандыг-даа тускай эртеми чок кижилер ажылдаш, библиотеканың ажылы аажок куду деңнелге турган. Ном дептерлер чурум чыскаал чок салдынган, номчукчуларның ном бижидер карточкалары шын эвес долдуртунган, номчукчуларның саны, чаа номнар эвээш, номчукчуларның хостуг ажыглаар фондулары чок, библиотеканың ажылдаар шагы орта билдинмес, удаа-дараа хаашкынныг турган.

Александра Ондар ажылдап эгелээ-ле ол бүгү четпестерни узуткан, библиотеканың ажылын үндезини-биле экижиткен. Ам библиотекага кире бээрге арыг-силиг, ном дептерлер библиотека чуруму ёзугаар чурум чыскаалдыг делгеп салдынган, ында уран-чечен литератураның, орус болгаш даштыкы классиктериниң чогаалдары, юритиканың болгаш эстетиканың болгаш көдээ ажылагыйның, экономиканың, уруглар литературазының, тыва чогаалчыларның номнары, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарының четче санныг чыылдалары дээш кандыг номнар чок дээр. Библиотекага хөй санныг чаа номнар немежип, солун журналдар чагыттынган. Ам номнарның ниити саны 7000 экземпляр чедип турар, а номчукчуларның саны 500 ажып турар. Библиотеканың ажылын эргелекчи республиканың библиотекаларының ажыл-херээ-биле харылзаштырып, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга хамаарыштыр чаа, солун делгиирлерни белеткеп турар.

Номчукчуларның хостуг ажыглаар фрондузунга хамаарыштыр аңгы-аңгы темаларга делгиирлерни таарыштыр кылып тургусканы дыка солун. Чижээ «Аныяктарга», «Заочниктерге», «Көдээ ажылагыйның ажыл-ишчилеринге» дээш оон-даа өске. Республиканың библиотека ажылдакчыларының хүндүлүг ажылы, бирги сорулгазы — номну өреге бүрүзүнге чедирери. Бо чаагай херекке сорук кирген библиотекарь комсомолчу аныяк кыс Александра Ондар ырак, чоокта чурттап турар малчыннарга, хову турлагларда механизаторларга, сигенчилерге, тудугжуларга, сүт-бараан фермаларында саанчыларга көжер библиотеканы үндүрүп, көдээниң ажыл-ишчилерин литератураның, уран чүүлдүң, экономиканың болгаш өөредилгениң номнары-биле доктаамал хандырып турар.

Бо эрес комсомолчу колхозтуң Дойду-Хөлде, Үүзүде иви, Кеген-Ойда чары фермаларынга база доктаамал аалчы. Чаа, солун номнарны аътка арттынып алгаш, кадыр, малгаштулаалыг тайгаларга ара хонуп чораш, ивижилерге номнарны чедирип берип, номнарның кол утказынга хамаарышкан темаларга лекция, беседаларны кылып бээр.

Ажыл-ишке кежээ шалып, төлептиг аныяк кижи Ий суурга көдээ библиотека эргелекчилеп ажылдап эгелээле чүгле чыл ашкан. Ол кыска хуусааның иштинде ол бодунуң кызымак, сонуургалдыг ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап апкан. Чүгле суурнуң чурттакчылары эвес, харын ырак, чоокта чурттап турар малчыннар, саанчылар, ырак-узак меңги бүргээн бедик тайгалар эдектеринде чурттап турар ивижилер безин Ий суурда көдээ библиотеканың доктаамал номчукчулары апарганы таварылга эвес. Ол дээрге төлептиг комсомолчу, ажыл-ижинге кызымак Александра Ондарның күш-ажылчы чедиишкинин херечилеп турар.

Библиотекарь районда «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, колхозта аныяктарның агиткультбригадазының идепкейлиг киржикчизи. Ондарның удуртулгазы-биле суурнуң Культура бажыңынга дыштанылга кежээлери онза солун эртип турар. Янзы-бүрү темаларга диспуттар, солун номнарга номчулга конференциязын эрттирип, аныяктарны чаа танцыларга өөредип турар. Эрткен 2 айларда клубка 2 диспутту, 3 номчулга конференцияларын кылгылаан. Ылаңгыя «Хостуг шагың канчаар эрттирип турар сен» деп темага диспут онза солун, организастыг эрткен.

Александра спортка база ынак, ол районда херээженнериниң волейбол, баскетбол чыынды командаларының киржикчизи. Ол хостуг шактарында суурда колхозчу аныяктарны спортче хаара тудар талазы-биле үлүг-хуузун киирип, аныяктарны волейболга, баскетболга шын, чараш ойнаарынга өөредип турар. Ооң түңнелинде «Май 1» колхозтуң волейбол, баскетбол командалары район маргылдааларынга I-II-ги черни доктаамал ап турар.

Ий суурда көдээ библиотека колхозта культураның, дыштанылганың одаа болбушаан, чоннуң политиктиг билиин, партияның XXIII съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырар, 5 чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжын пропагандалаарынга, мурнакчы дуржулганы нептередиринге улуг рольдуг, районда эң эки ажылдыг библиотекага санаттырып турар. Ооң эргелекчизи хөй-ниитичи комсомолчу кыс районнуң болгаш «Май 1» колхозтуң хүндүлел самбыразында кирген. Өртектиг белек, комсомол райкомунуң хүндүлел бижии-биле каш удаа шаңнаткан. Александра өөредилгезин уламчылап, Чөөн Сибирьниң Улай-Удэде күрүнениң культура институдунче бот-өөредилге-биле өөрениринге база белеткенип турар.

«...Кандыг-даа мергежилди шилип алган болзуңарза, чүнүн-даа мурнунда ооң кижилерге ужур-дузазының дугайын бодаар ужурлуг силер» деп, школа доозуп, тускай эртем шилип ап, өөренир деп турар аныяктарга хамаарыштыр А. М. Горький чугаалаан болгай. Шынап-ла Ондар школа доозуп, тускай эртем шилип ап тура, ооң кижилерге ужур-дузазының дугайын бодап, шилип алган тускай эртеминге ынак, сонуургалдыг болуп, ажыл ижи-биле чоннуң хүндүткелин чаалап апканы ол.

М. ХЕРТЕК.

УЛУГ ОРУЛГА

«Сукпак» совхозтуң хойжулары бо чылын бир-ле дугаар хөй кыргылдазын чоруткан. Эрткен чылдарда совхозка кыргылданы бодунга организаставайн, кыргып алзын дээш «Элегес», «Межегей» совхозтарже хойларын сүрүп чедирип турганнар.

Бо чылын совхоз 4 муң ажыг хойнуң кыргылдазын организастап чорутканының түңнелинде 8 тонна ажыг дуктү күрүнеге дужааган болгаш дүктен совхоз 32 муң рубльдиң орулгазын алган.

Кыргылдага 20 кижи киришкен. Оюн Сенгин-оол, Салчак Серенчимит, Хомушку Анчимаа, Хомушку Адашка, Галя Сундуй, Хомушку Серешпей, Катя Чернякова, Салчак Мира олар эң эки киришкеннер болгаш кыргылданың сөөлгү хүннеринге чедир кызымак ажылдаан. Олар кижи бүрүгү хүнде 20-ден 25 чедир хойларны кыргып, 45-тен 50 кг чедир дуктү дужаап турганнар.

Хойжу коммунист эш Оюн Сенгин-оол бодунуң аалында дузалакчы кадарчылары-биле 6 кижи бир муң хире хойнуң дугун кыргааш, бүрүн дужааган болгаш бир хойдан-на 2 кг-дан өрү дуктү кыргып алганнар. «Сукпак» совхозтуң хойжуларындан коммунист эш Комбу Хертек эки ажылдаан. Кадарган муң ажыг хойларындан бир хойга онааштыр 2,5—3 кг чедир дуктү ол алган болгаш хойларының ниити семиртилгези эки.

Оюн Сенгин-оол, Хертек Комбу, Ондар Конгар болгаш өскелер-даа чайлаглаашкынны организастыг чорудуп, күрүнеге хөй зътти дужаар дээш, чарыштыг ажылдап турарлар.

М. САНЧАЙ.

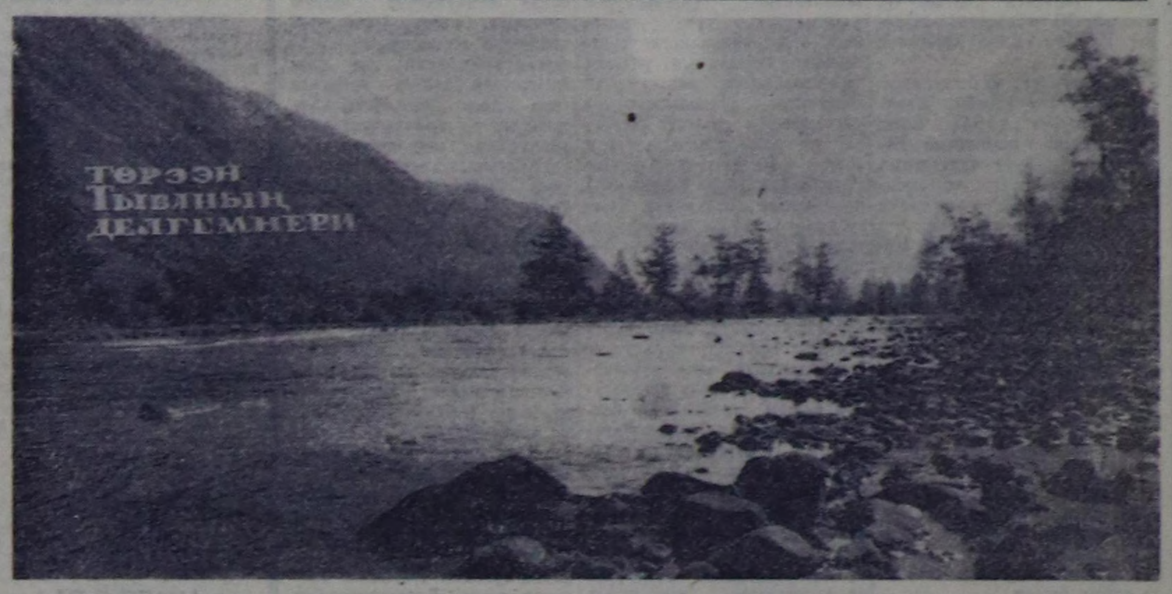

А. КОЛДУҢ «АЛАШ-ХЕМДЕ» ДЕП ФОТОЭТЮДУ.

Номчукчу шүгүмчүлеп, сүмелеп, медээлеп тур

Кажан үнер ирги?

Улуг-Хемде «Жданов» аттыг колхозтуң төвү Чодураада партия эге организациязының, комсомол, профсвилел организацияларының ай санында үндүрүп турар шоодуглуг «Крокодил» деп хана солуну ажыл кылбас чалгааларны, техника үрээр кижилерни база арагачыларны чидиибиле шүгүмчүлеп, мурнунда эки ажылдап турган.

Ам сөөлгү 5—6 айларның иштинде бо суурда ол шүгүмчүлелдиг хана солун үнместээн.

Ооң редактору-даа, редколлегия кежигүннери-даа билдинместээн. Ынчангаш амгы үеде колхозта мал чеминиң белеткели болгаш дүжүт ажаап алыры эгелээн үеде ажылда четпестерни илередип, хемчеглер алыры-биле «Крокодилдин» ажылын диргиссе чогуур. Ооң-биле кады «Комсомолчу прожектор» база ам шуут ажылдавастаан. Ынчангаш бо шүгүмчүлелдиг хана солуннарын дээштиг кылдыр үзүктел чокка үндүреринче кичээнгейни салыр өй келген.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Ажыглап эгелезе

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булуң-Терек суурунда чаа чунар-бажыңны туткаш, бо чылдың март айдала «ажыглай» берген турган. Оон бээр час-даа эртип чай-даа төнүп бар чор. Даштан кылган чаа чунар-бажыңның даштын көөрге, бедик крышалыг болгаш чугайлаан. А ооң иштинче кымдаа чунар дээш кирбээн.

Арыг-силиг болуру кымгадаа эки. Ындыг турбуже чаа туткан чунар-бажың ажылдавас, ооң чылдагааны чүдел? Сезоннуг ажылдар үезинде чүгле суурнуң чурттакчылары эвес, а өскээртен келген сигенчилер, трактористер, комбайнерлер чунуп болур болгай.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чагаа парлаттынмаан болзажок

Хыналда бадыткаан

Улуг-Хемниң Иштии-Хемде көдээ клуб, ында чоннуң улам өзүп турар культурлуг негелдени хандырып шыдавайн турарын илереткен, ол черде бөлүк аныяктарның чагаазын редакция алгаш, ону истелгеже чоруткан. Хыналданың бадыткаанын ёзугаар алырга: клубтуң эргелекчизи чок, ооң уламындан соңгалары бузук, девискээри хирлиг; клуб чөвүлели, ында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдавайн турар.

Бо айтырыгны, ылаңгыя илерээн четпестерни чайладыр хемчеглер дугайын «УТКА 25 чылы» совхозта парткомнуң хуралынга чугаалашканын СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш С. Буянды редакцияга дыңнаткан. Клубтуң септелгезин, ооң кышка өске-даа белеткелин чоокку үеде кылдырарын совхозтуң директору эш Лавриенко хүлээнген.

ӨҢНҮҮНҮҢ АДЫ

ДАЙЫННЫҢ БАШТАЙГЫ АЙЫНДА артиллерия полугу хөй дайынчыларын, техниказын оскунуп когараан. Ынчалзажок кижилер ол берге хүннерде хөй чүүлдерге өөренип алган, ынчангаш ам улам дидим, шудургу, эрестиг дайылдажып турган. Ол полк дүн караңгызында аңаа диргелдир халдап кээп турган фашистерниң бүзээлелин чаза таварып үнгеш, бир кара сугну кеже берген, ыржым аргага чашты берген. Бүзээлээшкинден үнери барык когарал чок эрткен. Көстүр чер кыдыынга чедир чаптыла берген дүмбей заим кырынга кызыл хаяа чайнаар. Фашистер ол черниң суурларын өрттедип турган.

Николай Яковлев биле Абдусамад Холмурадов лаазалыг консервилер-биле чемненип, эрткен тулчуушкуннуң болуушкуннарын ам-даа сакты-сакты, сымыранчып олурган. Таджик Абдусамад өөрү дайынчылар-биле кады батареязының хайгаарал черинге —тей бажында оңгуга турган. Оңгуну кылганы бүзүрелдиг. Батареяның согуушкуннарын командир оортан башкарып турган. Алаак иштинден фашистерниң дөрт танкызы, оларның соон дарый — куяктыг тыртыг машиналары чадаг шериглерлиг үне хонуп келген. Гитлержилер туружун калбартып алгаш, артиллержилерниң туруштарынче халдап кирген. Бир танк дораан үрей аттырган, оон өскелери боолавышаан, халдаашкынын үргүлчүлеп чораан. Оон куяктыг тыртыг машиназы өрттени берген. Дайзынның танкыларының бирээзи оңгулар кыры-биле эрткеш, Николай Яковлевтиң үгер-боозунче ыңай болган. Ооң үгер-боозунуң дааштаашкыны дыңналбаан. Эжимниң үгер-боозу ажылдавастай берген-дир деп, Абдусамад билген. Абдусамадтың турган чиңге оңгузунуң кыры-биле танкының илчирбе дугуйлары халырап эрткен. Абудсамад ооң соонче шарыглыг бир моондак гранаталарын октапкан. Частыышкын болган — танк-даа чаңгыс черге бөөлдени-ле берген. Ол аразында база бир кижи кывычал холундуларлыг шилин октап дүжүрген. Фашистерлиг машина чалбышталы берген.

Фашистер полкту долгандыр бүзээлеп кел чор деп, разведка дыңнаткан. Дүн дүшкүже чаалашкаш, ооң соонда дайзынның бүзээлелин чаза таварып үнер, эзимче арлы бээр деп, командир ынчан бодап алган.

Ам олар чаа болган тулчуушкунга боттарының найыралының улам быжыкканын сактып-сактып чугаалажып олурган.

— Дайынга кижилер дораан-на өңнүктала апаар-дыр ийин — деп, Яковлев чугаалаан. — Сээн биле бис база ындыг ышкажыл бис... Өлүмге таваржы берзимзе, ооң дыңнадыын алыр кижим безин бар эвес. Сен-не сактыр боор сен.

Оон Абдусамад эжинге оожум чугаалаан:

— Кайы-бирээвис өлүмге таварышса, — оон өскевис эжиниң адын ат кылып алыр кылдыр даңгыраглажып алыыл— дээш, эжин куспактапкан. — Өлү бээр дээш чоор, дириг чурттаай-ла бис — дээн.

ОЛ ДҮННҮҢ СООНДА база-ла хөй тулчуушкуннар болган. Хараадаачыг аткаарлаашкын кылыр ужурга таваржып чораан өңнүктер тиилелгениң өөрүшкүзүн база көрген. 1943 чылда чайын немец-фашистиг шериглер Миус хемче дезип аткаарлай берген. Немецтер боттарының камгалалынга быражыр чүве чок деп турган. Совет шериглер ону база чылча шава берген. Биеэле чаңчыккан аайы-биле баштай артиллержилер согуушкун кылып эгелээн. Август 18-те оларның дайзынны боолап кээри шуурганнап-ла турганзыг апарган. А оон ыңай танкылар атакалап кирген, уткуй келгеннер-биле тулчуушкуннар болган. Бистиң кезектеривистиң бурунгаарлаарын доктаадыр дээш, фашистер алды катап оралдашкан. Абдусамад биле Николайның бактаап турган полугу дайзынның удур халдаан атакаларын ойтур шаап турган.

Удур халдаан шыңгыы атакалар болуп турда, кожазында эжиниң чанынга үгер-боо огу кээп часты берген. Яковлев кээп дүшкен: бажы, эгиннери хан шылбай. Абдусамад ынаар ыңай болгаш, билип каан: «эжи чок апарган».

...**1944 ЧЫЛ.** Дөртқу Украин фронт Крымны хостап турган. Абдусамад Холмурадовтуң үгер-боозу соор чай-даа алынмас. Тулчуушкуннар аразында кыска чапсар үезинде батареяның партия хуралы болган.

«Н гвардейжи артиллерия полугунуң партия организациязынга хараалдакчы Николай Яковлевич Яковлеатен...»—деп, секретарь билдирнишкин номчуп дыңнаткан.

Улус шупту элдепсинип, удур-дедир кайгашкан.

— Яковлев бе? Тулчуушкунга өлген маадыр ышкажыгай.

Парторг туруп келгеш чугаалаан:

— Ужурун чугаалаайн, эштер: Яковлев биле Холмурадов—ам чаңгыс кижи болган. Бодуң чугаалап берем, Абдусамад.

Абдусамад эжинге берген даңгыраан сеткил-сагыжы хөлзей аарак чугаалап берген. Хурал Холмурадовтуң дилээн хандырар — маадырлыг өлген эжиниң адын болгаш фамилиязын ооң алырын чөпшээрээр деп шиитпир үндүрген. Ол шиитпирни парткомиссия, политкилдистиң начальниги полковник Мергияиц база деткээн.

— Бир тээ эжиңге даңгырак берген кижи болганында, ону бүзүредириңге дузалажыр-дыр, ындыг-дыр але, Николай Яковлевич Яковлев—деп, полковник чугаалаан. Абдусамад өлген маадыр эжиниң адын бижээн кандидат карточказын алгаш, батареязынга чедип келген.

...**ХООЧУН АРТИЛЛЕРЖИ** төрүттүнген черинге 1945 чылда чанып келген. Ада-чурт дайынының ордени, дайынчы медальдар болгаш ооң дөрт катап балыглатканы солдат Холмурадов—Яковлевтиң эрес-маадырлыг чоруктар кылганының херечизи болган. Шериг комиссариадынга, ооң соонда паспорт алыр дээш шагдаа черинге документилерин аппарып бээрге, улус олче элдепсинип көргеш, айтырар болган:

— Адыңар биле фамилияңарны чүге солуп алганыңар ол?

— Ужуру ындыг болган-дыр ийин!—деп, Николай харыылаан.

АБДУСАМАД ХОЛМУРАДОВ ынчалдыр бүгү назыда Николай Яковлев болуп арткан. Ол ам Таджикистанның Куйбышев районунуң өрт инспекторунда ажылдап турар. Ында ооң күүседип турар хүлээлгези база дайынчы. Ооң серемчилелдиниң ачызында колхозтарның болгаш күрүнениң хөй хөреңгизи камгалап алдынган. Холмурадов—Яковлев дөрт уруглуг. Олар база ачазының дайынчы өңнүүнүң фамилиязын эдилээн. Аңаа чоргаарланыр.

Яков НАЛЬСКИЙ.
(ПМА).

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ХОЛДАРНЫ ҮРГҮЛЧҮ ЧУУР ХЕРЕК

Холдарны хынамчалыг чуур. Чамдык уруглар холдарын соок сугга булгапкаш-ла оларның хири арлы берген деп бодаарлар. Ол ындыг эвес.

Холду чүгле соок сугга чуурга хир арылбас. Кижиниң кежи чуга үс карты-биле—кеш үзү-биле шыптына берген болур, кешти ол чымчадып турар. Холдуң хири ол үске так кылдыр чыпшына бээр. Ол хирни чүгле кеш үзү-биле катай арылдырып болур. Суг үс чүүлдер-биле холушпас, оларны эзилдирбес, ынчангаш соок суг-биле холдарны чуурга суг хирни арылдырбайн, боду токтүп калыр. Хирни арылдырарынга савац кончуг дузалаар. Үстү ол эзилдиргеш, ооң-биле кады хирни арылдырыптар.

Холдарны чуурунуң мурнунда билекти чеңнерден ушта сывырып алыр. Холдуң иштики, даштыкы талаларын, салаалар аразын савац-биле эки өгээр, хир ылаңгыя дыргактар алдынга хөйү-биле чыглыр, ону тускай щётка-биле аштап турар.

Холдарга өгээн саваңны сугга арылдыр чуп каапкаш, ук холдарны база катап саваңнаар. Бир эвес холдар дыка хириккен, азы үстүг чүүлге (идик аштаар үске, машина үзүнге болгаш өскелерге-даа) шуут былгашкан холдарны чүгле чемненир мурнунда чуур эвес, арыгланыр бажыңга чораан санында оларны чууру база чугула.

Аарыг нептередир микробтар шак ол черден-не кижиниң холдарынга хөй удаа чыпшынып турарлар.

Ажылдаан, ойнаан, азырал амытаннарга (динспейге, ытка) дегген сөөлүнде холдарны чуур херек.

Кижиниң холдары кезээде арыг чоруур ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Өөренирин күзээннерге

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищези 1968—1969 өөредилге чылында дараазында мергежилдер аайы-биле сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Чазаныкчы-бызаңчылар —	өөренир хуусаазы	2 чыл.
2. Слесарь-сантехник —	—»—	—»—
3. Штукатур-будукчулар —	—»—	—»—
4. Штукатурлар —	—»—	1 чыл.
5. Дашчылар —	—»—	1 чыл.
6. Тудуг машиналарын база механизмнерин септээринин слесарьлары —	—»—	1 чыл.
	—»—	2 чыл.
7. Электрослесарьлар	—»—	—»—

Училищеге 15—17 хар назылыг оолдар, кыстарны күлээп алыр. Дашчы болгаш штукатур мергежилдерге 7—8 класстар доосканы, оон аңгыларынга 8 класстан куду эвес билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Өөренири-биле училищеге хүлээп алдынган сургуулдар тускай мергежилди шиңгээдип албышаан, училищеге ниити билигниң ортумак школазын база доозарлар.

Сургуулдар өөренип турган үезинде хүнде-ле үш катап халас чемненир, оларны ажылчын болгаш аңаа кедер хеп, общежитие-биле хандырар.

Бүдүрүлге практиказын эрттирип турган үеде аңаа ажыл төлевириниң 33 хуузун төлээр. Училищеге өөренип турган үези ниити күш-ажыл стажынга киир санаттырар. Өөредилгезин доосканы соонда оларны «Тыва тудуг» трестиң организацияларынче ажылдадып чорудар. Аныяк специалиске ажылдап баар организациязы шалыңныг шөлээни өөредилге доостуру билек бээр. Ажыл төлевирин училищеге чедип алган разрядынга дүүштүр бээр.

Ажылдап эгелээнде баштайгы үш ай дургузунда доозукчуга ажыл нормазын 40 хуу чиигедип бээр. Ооң дараазында үш айның иштинде норманы 20 хуу чиигедип болур.

Училищени тергини эки доосканнарны мергежилиниң дайы-биле билиин бедитсин дээш тускай техникумнарже чорудар.

№ 35 училище өөредилге кабинеттерин дерип белеткээн. Техника талазы-биле чогаадылгага сундулуг кижилер тускай бөлгүмнерге киржип болур.

Сургуулдар хостуг шагын Культура бажыңынга болгаш спортзалга эрттирерлер, Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүлдүң—ырның, ниити ырның, улустуң танцыларының, үрер болгаш улустуң хөгжүмүнүң, шиниң, баянистерниң бөлгүмнери ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери хоорайның болгаш республиканың районнарының организацияларынга концерт көргүзүп, тускай көрүлделерге киржип турарлар.

Спорт залында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хаак секциялары, мотоциклистер, адыгжылар, шыдыраачылар, чурук тырттырыкчыларының бөлгүмнери бар.

Училищеге киргеннер өөредилге херекселдерин, кыдырааштарны, демир-үжүктерни, карандаштарны, готовальняны, шугумну, тускай болгаш ниити билиг талазы-биле номнарны, спорт хевин алгаш келир.

Өөренирин күзээннер директорнуң адынга бижээн билдириишкининге дараазында документилерни кожар:

1. Школа доосканының дугайында херечилел (бодун).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Шеригже келдиртириниң шынзылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы.
5. ВЛКСМ райкомундан шынзылга.
6. Школазындан характеристика.
7. Ада-незинден хүлээлге.
8. 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Билдириишкиннерни август 10-га чедир хүлээп алыр, сургуулдарны август 15-тен 20-ге чедир хүлээп алыр.

Училищениң адрези: Кызыл, «Нефть базазы» деп автобус доктаар чер, телефон—21-09.

Школачы, таакпылава!

Папирос-биле коларган амдажыыр чоруктан туттунуп шыдавас кижи дээрге — быжыг сорук чок, бодунун кадыкшылын камнавас кижи ол болур.

Таакпы ыжы хоралыг, ол дугайын химия эртемденнериниң шинчилелдери бүзүрелдии-биле шынзыткан:

Бир хааржак ишти папиростуң ыжында 125 миллиграмм никотин, 40 миллиграмм аммиак деп бак чыттыг хей, 1 миллиграмм чедир хоран кислота, 0,5 миллиграмм чедир угаар газы бар болур.

Никотин деп хоран-биле амытаннарны хораннап көргениниң дуржулгазы болза:

ымырза-сээк, курт-кымыскаяк аймаанын нерви белдирлерин үрээнин;

ыттарның чүве эндевес чаңчыгыышкынын баксырадырын —оларны чаңчыктырган аайы-биле медээлээрге шын хөделип шыдавас апаарын;

бөра-тоолайларның хан-дамырлары болгаш амыдыралчы чугула органнары база системалары өскерлип аарый бээрин тодаргай көргүскен;

аъттың ханынче сес грамм хире никотинни кудар болза, аът дораан өлүр.

Эмчилерниң шинчилелдери:

Таакпылавас кижилерге деңнээрге таакпылаар кижилерге чамдык аарыглар 10—13 катап хөй удаа таваржып турар;

2—3 борбак папиростарны улай-улай тыртыптарга-ла кижиниң эң чиңге дамырлары ыш-биле тарлап тунгулай бээр болгаш оларның ханы кара кузум дег апаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыындылар 10, «Щит болгаш хылыш» («Боду болур эргези чок» 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда. «Делегейниң улустары Вьетнам-биле» (узаткан сеанс) 7.30 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Айболит 66» 10, 12, 1.50, «Ынакшыл дугайында база катап» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оожум Одесса» 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда.

БО ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕН ЭГЕЛЭЭШ, 1969 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАР БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРГА ЧАГЫДЫЛГА ЭГЕЛЭЭР.

Чагыдылгаларны «Союзпечатьтың» агентилелдеринге болгаш киоскилеринге, харылзааның салбырларынга кылыр, колхозтарның болгаш совхозтарның почтальоннары, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары чурттап турар чериниң аайы-биле хүлээп алыр.

СОЛУННАРНЫ, ЖУРНАЛДАРНЫ ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!

СОЮЗПЕЧАТЬ.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01011.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 25 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 200 (7043).

Өртээ 2 көп.

СЭТА-ның дыңнадыы

Август 23-те хүндүс Москвага Чехословак Социалистиг Республиканың Президентиниң Людвик Свобода чедип келген. Ачы-дүнма социалистиг чурттан келген хүндүлүг аалчыны Совет Эвилелиниң найысылалы өөрүшкүлүг уткаан. Ниити дайын — герман фашизмге удур кады чоруткан демиселге улуг салыышкыны киирген, шылгараңгай күрүне болган шериг ажылдакчызы Л. Свободаны совет улус эки билир.

ЧССР-ниң ангы-ангы районнарындан каап турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, чуртта байдал ниитизибиле чогумчалыг болуп артпышаан. Ынчалзажок боттарының бар-базар чери чок апарганын билгеш, редксылыг күштер калчаалыг үүлгедиглерни кылып турар. Барын үзелдиг ревизионистиг идегеттер августуң 22-де Прагага боттарының бүү-хаа чажыт чыглырын организастаап, ону ЧКП-ниң онза съездизин дээн факт ол үүлгедиглерни бадыткап турар. Ол чыглыышкын партияның удуртулга органнарын бүдүү барып эжелей тыртып алыр, ооң политиказының угланыышкыынын өскертир соруглалыг.

Ол съезд дээр чүвени ЧКП-ниң Уставының чугула нормаларынга чөрүштүр организастаан болгаш эрттирген. Ону партияның ТК-зынга дыңнатпайн чыылдырган. Ооң киржикчилериниң араазында Словакияның Компартиязының төлээлекчилери турбаан. Херек кырында коммунист-ажылчыннарны төлээлээннер чок. Анза армияның коммунистери кириишпээн. Чыглыышкынга Чехословакияны социалистиг дем каттыштырылгазындан чарарынче болгаш акыдүнма чурттар-биле, оларның чепсектиг күштери-биле өжээннежирин кыпсырынче угландыр баш бурунгаар буу-хаа белеткээн шиитпир хүлээп алдынган.

Социалистиг Чехословакияга удур шагдан тура белеткеттинип келген сулчээнниң мөзүзу чогум-на бо хүннерде тодаргай илереп турар. Чажыт радиостанциялар Варшава Керээзиниң организациязындан ЧССР-ниң үнеринче, Чехословакияны «нейтралдыг күрүне» дээр чүве кылдыр чарлаарынче, ЧССР-ниң төлээкчизи рольдуг болурунга семеп турар империалистиг күрүнелер-биле, хамыктың мурнунда ГФР-биле чоокшулаштырарынче Чехословакияның даштыкы политиказын угландырарынче кыйгырган медеглелдерни дамчыдып турар. Империалистиг бөлүктерниң болгаш разведкаларның чоокта чаала чажыт телевилеп турган бодалдары ынчалдыр дашкаарлап келген. Контрреволюстуг эргилде кылыр болгаш ону социалистиг дем каттыштырылгазындан чарар дээн кыжаныышкыыныг айыыл бар апарганының дугайында эвилелчи социалистиг чурттарның коммунистиг, ажылчын партияларының политиктиг түңнелдерни өй-шаанда кылганының шынгыын ол бүгү фактылар база катап бадыткап турар.

Контрреволюстуларның планнары ажыл соксадыышкыннарын, кара сагыштыг бодалдар илергейлээринең чыскаалларын кыллырарынче, дүргжоктаныышкыыныг болуушкуннар, месилдежиишкиннер үндүрер чөнгээлер кылырынче, экономиканы сандарадырын, чонну хандырарын будулдурарын организастаарынче, ооң-биле чонну хөөнчөктелдырарынче — чурттуң байдалын нарыядырынче угланган. Чамдык кижилер ол чөнгээлиг кыйгырыгларның салдарынга алыскаш, ындыг үүлгедиглер хамыктың мурнунда Чехословакияның улузуюун бодунга хөралыг деп чүвенин ужурун билбейн барган.

Август 23-те Болгарияның, Венгрияның, ГДР-нин, Польша биле ССРЭ-нин чазактары Чехословакияның ажылчы чоннарынга кыйгырын чарлап үндүрген. Болуп турар болуушкуннарның ужурун болгаш бодунун социалистиг чаалап алыышкыннарын иштики, даштыкының контрреволюциязындан чехословак улустуң камгалаарынга эргежок чугула дузаламчыны кергүзери — боттарының мурнунга эвилелчи социалистиг чурттарның салып турар сорулгаларын ол кыйгырыгга ханызыбиле тодаргайлап айыткан.

Кремльге болган беседа

Августуң 23-те ЧССР-ниң Президентизи Людвик Свобода баштаан Чехословакияның төлээлери-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларының аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннар ажык болгаш найыралчы байдалда эртип турар.

Чугаалажыышкыннарны августуң 24-те эртен үргүлчүлээн.

Межегейнин шөлдеринде

Чаашкынның уламындан кезилде шуудаваан болза-даа, комбайнерлер техниканы ажаалдага дагын-дагын таарыштыр тургузуп, дүржүлга солчуп, аяс хүннерни манап турган. Ындыг хүннер-даа келген. № 5 бригаданың шөлдеринде ажыл хайыккан.

Бо хүннерге чедир «Межегей» совхозтуң шөлдеринде 1260 га ажыг тараа кестинген. Шаңда 480 тонна тарааны төккен. Ажыл улам хайыышкынныг чорувушаан.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер Валерий Чернышев бункер долган тараазын машинаже үрдүрүп тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Улуг-Хемге теплоходтап

Улуг-Хемниң унун дургаар пассажирлер сөөртүр теплоход чоокку хүннерде чоруп эгелей бээр. Москвадан чоруткан «Заря» теплоход Абаканда келген.

«Заря» дээрге сыык суглуг хеммерге пассажирлер сөөртүрүнге таарыштыр кылдынган пароход. Аңаа хары угда алдан кижи олурар болгаш бир тонна чүүктү сөөртүр. Оожум агыныг сугга шакта 47 километрни эртер. Бир эвес немелде чүүк сөөртпес болза, пароходка хары угда 86 пассажирни олуртуп болур. Пассажирлер салону оларның аян-чорун кылырынга таарымчалыг кылдыр дериттинген.

Тываже кел чоруур пароход Кызыл — Шагаан-Арыг аразынга болгаш Кызыл — Сарыг-Сеп чедир чоннуң аргыжылгазын хандырар. Бо чылын Каа-Хем сыык болганындан ийиги маршрут боттанмазы магат чок. Кызылдан Улуг-Хем районнуң төвүнге чедир 3 шак 20 минута иштинде салдадып чедер, а дедир 4 шак 30 минута эртикенде найысылалга кээп болур. Элегес-Аксынга, Баян-Колга, Ийи-Талга, Хайыраканга он минутаның доктаашкынын кылыры көрдүнген.

Пассажирлер сөөртүр чаа теплоход доктаар тускай тудуг кылырын негевес, элезин сайлыг эриктерге думчуп талазы-бйле доктаар, ынчангаш ооң ажыглалын баш удур белеткээр улуг ажыл негеттинмес.

Ол кол рейстерден аңгыда «Заря» Кызылдың болгаш Шагаан-Арыгның чурттакчыларын суббота, воскресенье хүннеринде селгүүстедип, ыңайбээр агаарладыр.

В. ШАШКОВ.

Хоочун дайынчының сөзү

Чехословакияда сөөлгү болуушкуннарга бистер. Ада-чурттуң Улуг дайынынын хоочун киржикчилери сагыш човавайн барып шыдавас бис. Контрреволюцияның болгаш делегей капитализминиң күштери ол чуртта социализмниң чаалап алыышкынарынга кыжанып турар-дыр.

Аку-дүнма чехословак улуска дуза чедирер дугайында Совет чазактың болгаш эвилелчи чурттарның чазактарының шиитпири быжыг найыралдын, кады ажылдажылганын принциптерин барымдаалаан, керээ хүлээлгелери-биле дүжүп турар. Ол шиитпир тайбыңның эрге-ажыктарынга бараан болган. Социалистиг күрүнелерниң найыралын кымнардаа, кажан-даа бузуп шыдавас!

А. КАНАЕВ,
Совет Эвилелиниң Маадыры, скульптор.
(СЭТА).

Массалыг тираж-биле

Политиктиг литератураның парлалга чери «Социализмни камгалаары — интернационалчы дээди хүлээлге» деп ном парлап үндүрген. 1968 чылдың август 22-де үнген «Правда» солунуң түүлүн ында парлаан.

Номнуң тиражын массалыг кылдыр үндүрген.

(СЭТА).

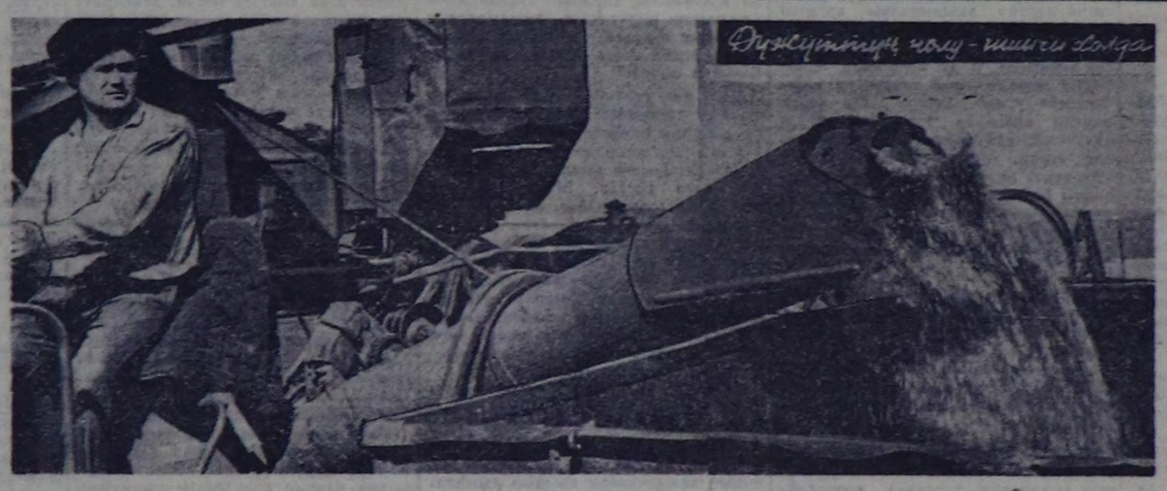

Дүржүттүүң чолу-ишчи холга

ВЛКСМ райкомунуң пленуму

Комсомолдуң Бай-Тайга райкомунуң пленуму болуп эрткен. «ВЛКСМ обкомунуң үшкү пленумунуң түңнелдери болгаш райониуң комсомол организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелдэ комсомол райкомунуң бирги секретары Орджак Савый-оол кылган.

Районда комсомол эге организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле ажыллап, комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылдарын чорудуп, оларны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга кириштирип турар. Ылаңгыя «Малчын» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарда партия организациялары комсомол организацияларының ажылын эки башкарып турарын илеткелчи онзалап демделээн. «Мурнакчы» колхозтуң комсомол организациязы партия организациязының хүн бүрү деткимче-дузазын ап, бодунуң ажылын чорудуп турар.

Пленум ооң ынай четпестерни база айыткан. Аныяктар ортузунда, ылаңгыя аныяк механизаторлар болгаш малчыннар ортузунда кижизидилге ажылы кошкак деп пленум санаан. Комсомол райкому, эге организациялар ажыл-агыйларга комсомолчу-аныяктар бригадаларын эвээш тургузуп, оларга оперативтиг удуртулганы болгаш деткимчени бербейн турары илерээн. Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Интернационализмге шынчы

БАЙ-ХААК. **(Телефон-биле).** Таңды районнуң чону бүгү совет улус ышкаш, Чехословакияда социалистиг тургузугга удур кыжаныг туруп келгенинге холбаштыр, ЧССР-ниң партия, чазак ажылдакчыларының дилээнин ёзугаар Совет Эвилелиниң чазааның болгаш социалистиг чурттарның чазактары-биле кады акы-дүнма чехословак чонга эргежок чугула дузаламчыны, ылаңгыя шериг талазы-биле дузаламчыны көргүзер дугайында шиитпирин изии-биле деткээн.

Районнуң колхозтарынга, совхозтарынга, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң баштайгы үеде эрткен хуралдарга 26 кижи чүве чугаалап, Совет чазактың даштыкы политиказын изии-биле деткээн. «Революцияның чалбыыжы» колхозта хойжу бригаданың бригадири Оюн Каадыр-оол төрээн чазаанның политиказын бүрүн деткээш, ооң бригадазы мурнунда салдынган сорулгаларны эрестиг күүседирин чугаалаан. Район эмнелгезиниң акушери Алла Танова чехословак чоонуң социалистиг тургузугну камгалаар дугайында дилээн хандырган Совет чазактың политиказын деткивишаан, чугула херек апарза бодунуң-даа ол турушка белеинин медеглээн. Тудугнуң № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының мастери В. Балдин чазактың политиказын деткип, бодунуң болгаш өөрүнүң улам чүткүлдүг ажылдаарынга шиитпирлиин хуралга чугаалаан.

* * *

САРЫГ-СЕП. **(Телефон-биле).** Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның чазактарының Чехословакияда социалистиг тургузугну реаксылыг күштерден камгалап алыр дээш чорудуп турар политиказын районнуң бүгү черлеринге болган хуралдарның киржикчилери бүрүнү-биле деткээн.

Орук тудуунуң участогунуң мастери, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, күрлавырда майор С. С. Фоменко мынча дээн: — 1945 чылда Чехословакияны немец эжелелдеп хостаарының демиселинге киришкен мен. Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс хостакчы политиказынга шынчы болганынга чоргаарланыр мен. Орук тудуунуң участогунуң коллективи улам-на найыралдыг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын бүзүредип тур мен.

Колхозтар аразының тудуг организациязының чолаачызы И. Неволин Совет чазактың аку-дүнма чехословак чонга ак сеткилдиг дузаламчы көргүүп турар политиказын изии-биле деткип, ооң коллективи чурттанганың, бүдүрүлгениң болгаш культураның тудугларын улам шалып кылырынга шиитпирлиин бүзүреткен.

СОЦИАЛИЗМНИ КАМГАЛААРЫ — ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ДЭЭДИ ХҮЛЭЭЛГЕ

Шериг күштериниң дузаламчызын киниртирбишаан, аку-дүнма чехословак улуска соңгаарладыышкын чок дузаны көргүзер дугайында Чехословак Социалистиг Республиканың партия болгаш күрүне ажылдакчылары Совет Эвилелинге болгаш өске-даа эвилелчи күрүнелерге дилег кылган.

Социализмге өжээннешкек даштыкы күштер-биле сүлчээлиг контрреволюстуг күштериниң талазындан Чехословакияда туруп турар социалистиг тургузугга болгаш конституцияда доктааттынган күрүне тургузуунга айыылдың тургутуунуп келгени-биле ол дилег кылдынган.

Совет Эвилелинге болгаш өске-даа аку-дүнма социалистиг чурттарга дуза дилеп кыйгырыг кылыр дугайында төөгүлүг шиитпирни хүлээп алырының эргежок чугулазын ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң чазааның болгаш Национал хуралының бөлүк кежигүнериниг «Правда» солунда бегүн парлаттынган Кыйгырыынга бүрүн үндезилээн. ЧССР-ге реакцияның белеткээни ха-дүнма боттары өлүрүжүр демиселдиң айыылы тургустунганы-биле ол эргежок чугула чүүл кылдынган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Братиславага болган Чөвүлел хуралынга хүлээп алган хүлээлгелерге дүүштүр, бүзүлбас найыралдың болгаш кады ажылдажылганың принциптеринге үндезилээш база туруп турар керээлиг хүлээлгелерге дүүштүр ССРЭ-нин болгаш өске-даа эвилелчи күрүнелериниң чазактары акы-дүнма чехословак улуска эргежок чугула дузаны көргүзер дугайында үстүнде адаан дилегни хандырар деп шиитпирлээн. Акы-дүнма социалистиг чурттар боттарының ниити интернационалчы хүлээлгезин күүседил турар.

Чехословакия-биле, ооң Коммунистиг партиязы-биле харылзаалар СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың политиказынга, совет коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң үгаанбодалынга болгаш үүректеринге кезээде чугула черни ээлеп келген. Ол дээрге таварылга эвес. Славян аймак аайы-биле ниитилешкек чоруктуң хөй вехтерде туруп келген чаңчылдарынга бистиң улустарывыстың хосталга, хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш кады демиселиниң бузулбас найыралдыг харылзаазы калбарган.

Бистиң партияларывыс, бистиң улустарывыс гитлержи эжелекчилерге удур, кулданыышкынның айыылынга удур, хол-холдарындан тутчуп алган демисежип чораан. Социализмниң баштайгы чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, өске-даа кулдандырган улустарны хостаары дээш фашизмге удур өлүмнүг демиселге 20 миллион ажыг совет кижилер амы-тынын берген. Ынчаарга Чехословакияның девискээринде чүс мүң ажыг совет дайынчыларның хөөрлери туруп турар. Маадырлыг чехословак патриоттар-биле кады, Людвик Свободаның алдарлыг корпузу-биле кады ол кижилер Чехословакияны гитлержи фашизмден хостаары дээш демисежип турган. Чогум-на ынчан, ол кадыг-дошкун чылдарда, бистиң улустарывыстың чаңгыс эвиинг болгаш акы-дүнмалышкы чоруунуң быжыг үндезиннери салдынган.

Гитлержилерни чылча шапканының соонда чехословак улус социализмче орукту шилип алган. Ол чорук бистиң улустарывыстың аразында найыралдыг харылзаазын ооң-даа артык быжыглаан. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаар кады шимчээшкиниң чылдары бистиң найыралывысты чаа деңнелче көдүргеп.

Найырал, бот-бодунга дузаламчы болгаш дайын сөөлүндеги кады ажылдажылга дугайында 1943 чылдала чарган болгаш 1963 чылда узатхан Керээде Совет Эвилели биле Чехословакияның аразында акы-дүнма найыралды болгаш дайынчы эвилелди быжыглаан. Ол Керээге шынчы болбушаан, бистиң күрүнелеривис, бистиң партияларывыс болгаш улустарывыс бистиң кызыгаарларывыстың айыыл чок чоруунга цыжанып, социализмниң херээнге кыжаныг туруп келген таварылгада бот-боттарынга дузалажыр хүлээлгелиг.

Өжээнзирек Барыын Германияның бактаап турары НАТО деп агрессиялыг блоктуң тургустунганыңга харыы кылдыр Европаның чамдык социалистиг чурттары Варшава керээзинде каттышкан, бистиң улустарывыстың тайбыңынга, социалистиг чаалап алыышкыннарынга кыжаныр деп ораддашкан кижилериниң шупту-зунга ол Керээ ажыр эртинмес мооидак болу берген.

Ийи оң чылдарның дургузында ССРЭ биле Чехословакияның аразында акы-дүнма харылзаалар бүгү талага: политикага, экономикага, культурага чедиишкинниг хөгжүп келгея. Бистиң найыралывысты чү-даа чүве баксыратпайн келген. Чехословак улустуң чедиишкиннери бистиң чедиишкиннериве бирлеп келген, совет улустарның чедиишкиннерин Чехословакияның ажылчы чоннары боттарыны кылдыр көрүп турган.

Кажан совет кижилер Совет эргечагырганын 50 чылын демделеп, Ленининң партиязы — Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле эрткен оруктуң түңнелдерин үндүрүп турган хүннерде ЧКП болгаш чехословак улус бистер-биле кады Октябрьның тиилелгелиг базымының алдарлыг түңнелдеринге өөрүп турган.

Акы-дүнмалышкы ёзунуң хүндүткелдин болгаш ынакшылдың арыг сеткилдиг болгаш үүректиң ханызындан үнген харылзаалары бистиң улустарывысты холбаштырып турар. «Чех», «словак» деп сөстер совет кижи бүрүзүнге «өөңнүк», «акы-дүнма» деп биниишкиннер-биле чаңгыс уткалыг болу берген. Чаңгыс туктуң адаа-биле чорун олурар, чаңгыс амыдыралчы орукту— коммунизм оруун шилип алган эштериң болгаш чаңгыс бодалдыгларның хүлээлгези ССРЭ-нин болгаш ЧССР-ниң коммунистериң каттыштырып турар. Совет коммунистер Чехословакияның Коммунистиг партиязын үргүлчү-ле ханы хүндүткелдин ёзуу-биле көрүп, марксизми-ленининчи идеяларга болгаш пролетаржы интернационализмге бодуунуң шынчызы-биле чайгылыш чок. делегейнин коммунистиг шимчээшкинининң идегелдиг, туруштуг дайынчы отряды кылдыр көрүп чораан.

Бистин ниити херээвис — чаа ниитилелди тургузарынга Чехословакияның ажылчын ангызы, таразчынары болгаш ак сеткилдиг янителлигенциязы боттарының хамаарылгазын ам-даа өскерилбээн дээрзинге бистиң партиявыс, совет улус бүзүредиг. Коммунистиг ниитилелди тургузуп турар 240 миллион кижилиг совет улус Чехословакияга болгаш чехословак улуска боттарының хамаарылгазын база-ла өскертпээн. Дайын сөөлүндеги бүгү чылдарның дургузында бистиң партияларывыстың быжыглаан келгеин найыралга бистер база ыңыы бис.

I.

ЧКП ТК-ның январь (1968 чыл) пленумуунуң шиитпирлеринге бистиң партиявыс билиишкин-биле көргеп. Ооң-биле кады тургустуунуп келген байдал чехословак коммунистериң партиязын кошкадырынга болгаш чехословак ниитилелде буржуаз үзелдериниң база империалистиг пропаганданың салдарында алзып турар чамдык бөлүктерде социализмге айыылдыг хөөннерниң өзеринге чедирип болур деп ыңе ынчан-на көстүп турган.

СЭКП-ниң удуртукчуларының чехословак удуртукчулар-биле январьда Москвага болгаш февральда Прагага болгулаан бесседаларынга ол чигзиниишкиннерни ажык сеткилдии-биле, партийжи үзу-биле чугаалаан турган. Ону чугаалаарда, социализм тургузуушкунунуң оруктарын шилип алыры, ниитилел чорудулгазының партийжи удуртулгазының хевирлерин болгаш эргаларын шилип алыры ЧКП ТК-ның бүрүн болгаш маргылдаа чок херээ болур, ол айтырыглар талазыбиле ЧКП-ге кандыг-даа сүмелерни албадаар бодал бистиң партиявыста чок болгаш туруп-даз болбас деп, шуут тодаргайы-биле медеглээн турган. Ооң-биле кады чуртта тургустунган байдалды социализмниң эргежажыындан ырак сорулгаларга ажыглаарын орадлашкан барыын үзелдиг, ревизионисчи идегеттериң ажыл-чорудулгазы ынчан-на идепкейжин турганыңче ЧКП ТК-ның удуртулгазының кичээнгейин ол-ла үеде угландырган турган.

Ол үеде ЧКП-ниң удуртукчулары чуртта политиктиг байдалды дүшкүүрлүүн оларның билип турарын болгаш байдалды чогумчудар талазыбиле эргежок чугула хемчеглерни алыр деп турарын медеглээн. Ынчалза-даа үе эртип-ле турган, болуушкуннарның боттуг хөгжүлдези чехословак удуртукчуларның бодап турганыңдан улам-на ылгалып эгелээнин бистиң партиявыс улам-на сагышсырап-биле хайгаарап турган. ЧКП-ниң бодунга безин сандараашкыныың, чайгылыышкыннарның, бүзүрел чок чоруктуң байдалы тургустунуп эгелээнин болуушкуннар көргүскен. Делегей империализминиң деткимчезинде даянган реакциялыг, антисоциалистиг күштер чуртка бажын көдүрүп эгелээн.

Ол бүгү чүүлдер бистиң партиявысты чаасхаандырып дүвүретпээн. Чехословакияда болуушкуннарның чорудулгазында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Польшаның аку-дүнма партияларының база-ла бистер ышкаш шынгыы сагыш човап турган. ЧКП-ниң болгаш ЧССР-ниң удуртукчулары-биле коллективтиг ужуражылга болгаш санал-бодал солчуушкуну эргежок чугула болуп келген. Ындыг ужуражылга март 23-те Дрезденге ниити чөпшээрежилге-биле болган.

Чуртта чамдык таарымчалыг эвес болуушкуннарның хөгжүп турарын, радио, телевидение, парлалга партияның контролюндан үнгеш, херек кырында антисоциалистиг идегеттерниң холунга киргенин чехословак удуртукчулар Дрезден ужуражылгазында ындыг эвес дивейн турганнар. Ооң-биле кады партия чуртта байдалды ниитизи-биле контрольдап турар болгаш онза дүвүрээр үндезин чок деп чехословак төлээлер медеглээн турган.

Совет төлээлер болгаш өске-даа аку-дүнма партияларның төлээлери, оларның бодалы-биле алырга, байдал шуут-ла сыр өске болуп турар деп бүрүн ажыы-биле демделээннер. Тургустунган байдалдан үнүп келгидег боттуг айыылды олар айытканнар. Болуушкуннарның хөгжүлдезинде контрреволюстуг эргилдеге чедирип болур шинчи бар деп, олар бүгү фактылардан ындыг түңнелди кылганнар. СЭКП-ниң төлээлери, а база ол ышкаш БКП-ниң, ВСАП-тың, ПКАП-ниң болгаш ГСЧП-ниң төлээлери ЧКП-ниң удуртулгазын деткип турарын, январь пленумунуң шиитпирлериниң чогумчалыг утказын деткип турарын база калчаарап, барган антисоциалистиг элементилерни ойтур шавар, Чехословакияда социализмниң туруштарын быжыглавр талазы-биле чехословак эштерге дуза көргүзеринге оларның бүгү-ле туружу угланганын медеглээннер.

СОЦИАЛИЗМНИ КАМГАЛААРЫ—ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ДЭЭДИ ХҮЛЭЭЛГЕ

(Эгези 1-ги арында).

Болуушкуннарның сөөлгү үеде чорудулгазы акы-дүңма партияларның түңнелдерин бадыткаан, ЧКП-ниң удуртукчуларының оптимизмин шынзытпаны харааданчыг. ЧКП ТК-ның март-апрель пленуму байдалды чогумчудуп шыдаваан. Харын-даа амыдыралдан көзүлгени-биле алырга, ол пленумга хүлээп алдынган ЧКП-ниң ходелиишкиннериниң программазы бодунуң чамдык чүүлдери-биле херек кырында Компартияже, социализмниң үндезиннеринче, чехословак болгаш совет улустарның найыралынче улам ыңай халдаарынга барыын үзелдиглериниң ажык платформазы хевирлиг ажыглаттынып турар апарган.

Кажан барыын үзелдиглериниң, антисоциалистиг күштерниң көскү салдары-биле ЧКП-ниң мурнундагы бүгү ажыл-чорудулгазын бактаар талазы-биле кампания чуртка делгереңгейн-биле калбарганда, кажан ниитилел тургузуунуң быжыг туружунга хора чедирип турган, партия болгаш күрүне кадрларының массалыг солуушкунунуң чорудулгазы калбарганда, парлалгага, радиога болгаш телевиденнеге антисоветтиг пропаганданың кедергей өөскүдүүшкүнү дам-на барганда, кажан ЧССР-ге, коммунистерниң партиязынга боттарын удурланыштыр тургузуп турар янзы-бүрү организакчылар тыптып келгенде болгаш боттарының ажыл-чорудулгазын олар ажыы-биле чоруда бергенде, дүвүрээзин улам-на калбарган. Шак мындыг байдалда СЭКП ТК Чехословакияда социализмниң салым-чолу дээш бодунуң айыылзыныышкынын база катап демдеглээрибиле чаа хемчеглерни алыры эргежок чугула деп көрген. Мооң-биле кады, тургустунган байдалдың-даа нарынын, ЧКП-ниң бодунуң удуртулгазында байдалдың-даа нарынын барымдаалап көрген. Мынчангаш СЭКП ТК, хой-ниитиге чарлаар үнелээшкиннерни болгаш медеглелдерни кылбазын уламчылавышаан, ийи талалыг ужуражылга эрттирерин база катап саналдаан. Май 4-те Москвага болган ол ужуражылгага ЧКП-ниң удуртукчулары чуртта байдалдың шыңгыыраанының дугайында боттары чугаалап турганнар. Оон туржук, олар Чехословакияда иштики политиктиг хөгжүлдениң таарымча чок байдалдары «бистиң боттарывыстың иштики херектеривистиң кызыгаарындан үнүп турар болгаш акы-дүңма чурттарны, чижээ, Совет Эвилелин, Польшаны хөлзедип турар» деп медеглээннер. Ооң-биле чөпшээрешпес арга чок турган.

Ол ышкаш чехословак удуртукчулар тургустунган байдалды эдери-биле эргежок чугула хемчеглерни алырынга белен бис деп чугаалаанар. Олар ынчаарда «Дайзын хөделип эгелээн. Болуушкуннарны ол контрреволюцияның эрге-ажыктарының талазынче киир тыртарын күзеп турар» деп, шак-ла мынчаар дорт чугаалаанар.

Хамыкты мурнай дайзын Коммунистиг партияның ат-алдарын баксырадырын, ооң массага салдарын кошкадырын оралдажып турар, болуунуң будүжүн ап көөр болза, чүгле антисоциалистиг оппозиция болур ужурлуг. ЧКП-ниң ажык политиктиг оппозициязын тургузар дээн негелделер көвүдеп турар, «бир эвес шиитпирлиг хемчеглер албас болза, ол контрреволюсчу байдалче шилчий берип болур» дээрзин билингеннер. Аңаа тодаргай буруулугларны билир бис дээрзин олар чугаалаанар, ол буруулугларның империалистиг бөлүктер-биле харылзаалыын бүзүредип турар медээлер оларда барын болгаш шак ону болдурбазын бадыткаанар.

Чехословакияда социализмниң херээнге кол айыыл барыын үзелдиглериниң талазындан үнүп турар деп ЧКП ТК-ның май пленумунга демдеглээн. ЧКП ТК-ның удуртукчулары аас-сөстен ажыл-херекче шилчиир дээрзинге ол үндезин болур ужурлуг турган деп бүзүреп болур турган. Социалистиг чаалап алыышкыннарны шиитпирлиг камгалаарынга беленин партия комитеттериниң секретарьларының чөвүлел хуралдарынга, ажылчын милициянын ниити-күрүне активинге, заводтар болгаш фабрикаларның партия организацияларының хөй-хөй хуралдарынга база чугаалажып көрген турган.

Ынчалза-даа партияда болгаш чуртта кадык күштерниң идегели, чехословак улустуң бүгү өңнүктериниң идегели бадыткаттынмаан. Май пленумунуң шиитпирлери күүсеттинмээн. ЧКП ТК-ның май пленумунуң шугумунга удур шавар халдаашкынны антисоциалистиг күштер калбарткан. Антисоветтиг элементилериниң хөделиишкиннери улам чидигленген. Июньнуң төнчүзүнде, кажан контрреволюстуг бөлүктер ЧКП-ге удур, конституция ёзугаар эрге-чагыргага удур демиселче ажыы-биле кыйгырган «Ийи муң сөс» деп кыйгырыгны парлалгага парлап үндүргенде, антисоциалистиг күштерниң халдаашкынының чалгыы улам дендээн.

Контрреволюстуг хөделиишкиннерниң ооң ыңайгы өөскүдүүшкүнүнге чөленгиш болур ол документиниң айыылынче кичээнгей салырын бистиң партиявыстың удуртулгазы А. Дубчекке угаатказ турган. ТК-ның Президиуму ол айтырыгны чугаалажып көөр болгаш кыйгырыгга эн-не дээштиг харыыны бээр, эн-не шиитпирлиг хемчеглер алдынган турар деп ол харыылаан. Ынчалза-даа аас-сөс кырынга ёзу барымдаалаан чугаалажып көрүүшкүнден аңгыда ооң соон дарый кандыг-даа боттуг практиктиг хемчеглер алдынмаан.

Бо бүгү СЭКП-ни болгаш өске-даа акы-дүңмалышкы партияларны ЧКП-ниң удуртукчулары-биле база бир ужуражылга кылыр дугайында айтырыгны тургузарынче албадаан. СЭКП болгаш өске-даа акы-дүңмалышкы партиялар ындыг саналды ЧКП ТК-га киирген, ынчалза-даа ТК-ның удуртукчулары Варшавага чөвүлел хуралга киржиринден ойталаанар.

Мынчангаш сөөлгү чеди айлар дургузунда совет болгаш чехословак база өске-даа акы-дүңмалышкы партияларның удуртукчуларының аразында эн-не янзы-бүрү хевирлерге дыка хөй харылзаалар болгулаан, ооң чорудулгазында СЭКП ТК доктаамал болгаш тодаргай турушту чайгылыш чок эзлеп келген.

Кысказы-биле чугаалаар чүве болза, ол туруштуң кол ужур-утказы чүдел?

Бирээде, частырыгларны болгаш четнестерни чайладырынче, ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга партийжи удуртулганы сайзыраңгайжыдарынче, социалистиг демократияны хөгжүдеринче угланган ЧКП ТК-ның шиитпирлерин СЭКП ТК долузу-биле билип келген. Ол шиитпирлерин бис чехословак коммунистерниң, ЧССР-ниң бүгү ажылчы чоннарының боттарының ылап-ла иштики херээ кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турар бис.

Ийиде, хүлээп алдынган шиитпирлериниң чедиишкинниг боттаныышкынының магадылалы болза, чүгле партияның удуртукчу ролюн боттандырары, болуушкуннарның хөгжүлдезиниң долу контролюн партияның холунга арттырары болур деп СЭКП ТК доктаамал демдеглеп келген. Мооң-биле чергелештир партийжи удуртулганың кошкаашкыны Чехословакияның Компартиязының ат-алдарын баксырадыр болгаш ону эрге-чагыргадан чайладыр, ЧССР-ни социалистиг дем-каттыштырылгадан адыра тыртар база кедизинде барын Чехословакияда ниитилел тургузуун өскертирин бодунуң сорулгазы кылдыр көрүп турар барыын үзелдиглериниң, харын-даа ажык контрреволюстуг күштерниң өөскүүрүнге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Үште, чехословак улустуң социалистиг чаалап алыышкыннарының салым-чолу, бистиң чурт-биле болгаш өске-даа акы-дүңма чурттар-биле эвилелчи хүлээлгелери-биле харылзаалыг социалистиг күрүне болур Чехословакияның салым-чолу,—ол чүгле ЧКП-ниң иштики херээ эвес деп бодалды СЭКП ТК барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар-даа. Ол социализм чурттарының бүгү демкаттыштырылгазының, бүгү коммунистиг шимчээшкинниң ниити херээ. Бүгү-ле хемчеглер-биле ЧКП-ни быжыглаарынга, ЧССР-де социализмни камгалаарынга болгаш быжыглаарынга, империализмниң чимзениишкиннеринден Чехословакияны камгалаарынга дуза чедирерин мынчангаш СЭКП ТК бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр көрүп турарының ужуру-даа ында. Ол бистиң интернационалчы хүлээлгевис, ол бүгү акы-дүңмалышкы партияларның интернационалчы хүлээлгези, бир эвес ону күүседиринден ойталаар болзувусса, бистер коммунистер эвес болур ийик бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының принципиалдыг туружу — марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген туруш мындыг-дыр.

II.

Шыңгыы сагыш салыышкынны болгаш дүвүрээзинни болдуруп турар бирги болгаш кол чүве—Чехословакияның Коммунистиг партиязының таваржы бергени байдал ол болур. Хамыкты мурнай Коммунистиг партияның быжыглаашкыны чокка, ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга ооң удуртукчу ролюнуң ажыл-херек кырынга боттаныышкыны чокка социализмни «сайзыраңгайжыдарының» дугайында чугаалар чайлаш чок-ла меге апаар. Сөөлгү айларда Чехословакияда контрреволюстуг күштер Коммунистиг партияның ат-алдарын баксырадыр кампанияны чайгылыш чок чорудуп келген. Ооң түңнелинде ниитилелге партия бодунуң удуртукчу туруштарын чидирер боттуг айыыл тургустунган. ЧКП-ниң удуртулгазының чамдык кезиниң эзлеп турар шын эвес туружу, чамдык айтырыгларга марксисчи-ленинчи принциптерден оларның аткаарлаашкыны антиимпериалистиг күштерниң өөскүүрүнге дөгүм болган ЧКП-ниң чамдык удуртукчу ажылдакчыларының «эрге-чагыргага коммунистерниң тергиделин чок кылыр», «партияны эрге-чагыргадан аңгылаар», политиктиг өске партияларбиле ЧКП-ни «дең эргелиг» болдурар деп чаңгыс удаа эвес кыйгырыглары, күрүнени, экономиканы, культураны болгаш өске-даа ол чижектиг чүүлдерни партияның талазындан удуртурун соксадыр деп кыйгырыглары Чехословакияның Компартиязынга удур үрдүнчек кампанияга, ЧКП-ни буурадыр дүжүрерин, ниитилелге ооң удуртукчу ролюн узуткаарын оралдашкан күштерге шынап-ла эге баштайгы идиг болган.

Партияже халдаашкын ажылдың «эргижирээн» аргаларын чайладырының эргежок чугулазының, ону амгы үениң негелделеринге дүүштүрериниң дугайында чугаалардан чылдак хап, ооң иштинде ЧКП-ниң чамдык удуртукчуларының талазындан эгелээни билдингир болгай-ла. Партия—ол бүгү ниитилелдиң хөгжүлдези-биле кады хөгжүп турар дириг организм, партия ажылының, партийжи удуртулганың хевирлери болгаш аргалары ниитилелде болгулап турар болуушкуннарга дүүштүр өскерлип туруп болур-даа ужурлуг. Бо таварылгада чугаа ол дугайында болбаан. Чугааның ужуру болза, чугаалар херек кырында ол удуртукчулар боттары удуртур хүлээлгелиг болгаш олар боттары быжыглаар хүлээлгелиг политиктиг организацияның ажыл-чорудулгазының үндезин принциптерин божуңнадып баксырадырынга эккелгениниң дугайында болуп турган.

Партия бүрүзүнге эргежок чугула бот-шүгүмчүлел, кандыг-ла-бир хемчеглериниң шүгүмчүлекчи үнелели Чехословакияга партияның бүгү ажылчорудулгазын баксырадырының талазы-биле доктаар ужур чок болгаш айыылдыг кампанияже кончуг дүрген шилчээнин чүгле ол барымдаа-биле тайылбырлап болур. ЧКП ТК-ның шиитпирлиг эвес, чайгылчак туружун ажыглааш, ревизионистер барыын үзелдиг күштер партияның ниитилелди болгаш күрүнени удуртур ролюн хүлээп көрбейн, ЧКП-ниң сөөлгү 20 чыл дургузунда бүгү ажыл-чорудулгазын барымдаа чок черге бактап эгелээннер.

Ол чорук чүү чүвеге чедирип келгенин дараазында барымдаалар бадыткап турар.

Бо чылдың июнь 13-те «Литерарни листы» деп неделя санында үнер журналга парлаан Лим дээрзиниң чүүлүнде мынча дээн: «1948 чылдың февральдан эгелээш чээрби чыл иштинде бүгү частырыглар болгаш ниитилелге үүлгедиишкиннер дээш харыысалганы ЧКП хүлээр...» Оон ыңай: «Аңаа мораль-даа, политикадаа талазы-биле эргези чок-даа болза, ЧКП бодунуң удуртукчу ролюн боттандырып турар».

Антипартийжи күштерниң идепкейлиг төлээлекчилериниң бирээзи — Ганзелка июнь 9-та «Млада фронта» солунга ЧКП-ниң бүдүн чартык миллион кежигүннерин оларны боттарының хууда эрге-чагырга холгаарлаарынга партияның каш-ла «дерзин чагырыкчылары» ажыглаан сүзүглекчилери деп бадыткап бижээн.

«Аныяктар клувунуң» Семильге болган митингизинге Темичек дээрзи мынчаар чулчураан: «Чехословакияның Коммунистиг партиязын кемниг үүлгедиглиг организация деп санаар, ол партия шынап-ла ындыг организация болуп келген болгаш ону ниитилел амыдыралындан чайладыры эргежок чугула». Ол чулчуруушкуну «Литерарни листы» солун дораан-на парлап үндүрген.

Ол ышкаш ондан туржук, чүс-чүс-даа чугаалары чижек кылдыр көргүзүп болур. Коммунизмге болгаш социализмге өжээниешкек ындыг эмгехаяжок карганыышкыннар ажылчы чоннарның кулактарын хүннүң-не коңгалап келген.

Ындыг турбуже контрреволюстуг күштерге организастаткан болгаш империалистиг пропагандага чажыт ажыл кылдыр илергей деткиткен, калчаалыг антикоммунистиг кампания чуртка үржүүн таварыштырып турар апарган деп чүведен ЧКП ТК-ның чамдык удуртукчулары эргежок чугула түңнелдерни кылбаан. Партияны буурадыр оралдажыышкыннарны шиитпирлиг соксадырдан туржук, олар ЧКП-ни харыкчок, демисел чорудуп шыдавас организация, маргылдаалыг чугаа-соот кылырының база бир клуву болдурарынче угланган ажыл чорударын үргүлчүлевишаан турган.

ЧКП-ге партийжи амыдыралды организастаарының ленинчи кол принциптери — демократтыг централизмниң, партияның идей-организастыг чаңгыс эвиниң принциптери херек кырында үрелип эгелээн. Партия фракциялыг бөлүглежиишкиннерин ажык турар болдурарынга, боттарының аразында кошкак харылзаалыг, «автономнуг» организациялар кылдыр сандарап чарлырынга чеде берген турган.

Чүгле бүгү организациялары болгаш кежигүннери демократтыг централизмниң принциптерин чайгылыш чок удуртулга болдуруп турар марксисчи партия амыдыралчы аргалыг болган туруп шыдаар деп чүвени коммунистиг шимчээшкинниң төөгүзүн өөренген, В. И. Ленинниң теоретиктиг өөредин-биле танышкан кижи бүгүдези эки билир. Ол принциптиң кайы-даа талазын — демократияны, централизмни херекке албас болза, партияны болгаш ооң удуртукчу ролюн кошкадырынга, партияны бир болза бюрократтыг организация, чок-ла болза чырыдыкчы тайылбыр ажылы чорудар кандыг-бир ниитилел болдурарынга чедирери чайлаш чок.

Партияда ревизионистиг идегеттер ленинчи партийжи нормаларын, партийжи сагылга-чурумун болгаш харыысалгалыг мөзүзүн оскунган, шаарланчак, хевир чок байдалды ЧКП-ге тургузар планныг турган деп чүве парлалганың дыңнадыгларындан көзүлген.

Партия органнарын болгаш организацияларын автономнуг болдурарының принципин тургузар, тодаргайлаарга, ындыг чаа байдал тургустунган турда, оларны үстүкү органнарның шиитпирлеринге хамаарыштыр боттарының туружун эзлээр эргелиг болдурар саналдар баштай чугаалаттынып турган. Оон туржук, партияның тус-тус состав кезектерин ниити сагылга-чурум-биле холбашкан харылзаалыг болдурбас дээр бодалдар турган; оларны «бөлүктер аайы-биле харылзааларлыг», эки-тура ёзугаар харылзаа тудар, «адаандан эгелеп тургустунар... кооперативтей каттышкан организациялар» болдурар саналдар турган. Ол болза партияны боттарының бодаанын ёзугаар хөделир кежигүннерлиг кандыг-бир, «каттыжыышкын» болдурар дээни ол болур ийик. Ол тезисти партияны буурадырынче кыйгырыг дээрден өскээр билип болбас.

Партия хүрээлениниң чаңгыс эвинче халдаашкын оон өске угланыышкыннарның талазы-биле база болуп турган. Барыын үзелдиг күштерниң төлээлекчилери «эвээш кезиниң болгаш бөлүглежиишкин үзелдериниң эргелерин», тодаргайлаарга, партия шиитпирлери хүлээп алдынганының соонда безин оларга удурланыр эргени уставка чурумчудуп айтырын үргүлчү негеп келген.

Ол бүгү чүткүлдер партияның организастаттынарының ленинчи принциптери-биле шуут чөрүшкек, РКП(б)-ниң X съездизинге Ленинниң хүлээп алыр деп саналдаан болгаш ук съездиниң хүлээп алган резолюциязында партияның чаңгыс эвиниң дугайында айтырыгның ленинчи ёзу-биле тургустунганын сактып көрээл. Ында мынча дээн: «Херек кырында демниг ажылдаарын кошкадырынче болгаш чазак партиязынга чыпшылаңнаар дайзыннарның чарлыышкынны ханыладыр, ону контрреволюцияның сорулгаларынга ажыглаар оралдажыышкыннарны катап кылгаш, улам күштелдиреринге чайлаш чок чедирер кандыг-даа фракциязырак чоруктун хоразын, ону болдурган туруп болбазын медерелдиг бүгү ажылчыннарның тодаргай билген турары эргежок чугула».

Ындыг турбуже партия тургузуушкунунуң ленинчи принциптеринге шынында ажыы-биле удурланырлар ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннериниң аразынга безин тыптып келген. Ол айтырыгларның талазы-биле ылаңгыя ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү И. Шпачектин чонга чугаалары аңаа хамааржыр.

Коммунистерже, социализмче халдаашкыннарын күштелдирер дээш, делегей реакциязы компартияларның хүрээлениниң биче-ле кошкаарын ажыглаар оралдажыышкыннарын соксатпайн турар деп чүве билдингир болгай. Ындыг болганда партияның чаңгыс эвин үрээри—аңгы дайзыннарынга дуза чедирер дээни ол.

III.

Партияның кадрларын кызып үндүрериниң массалыг кампаниязын чуртка боттандырып турганы ЧКП-ниң удуртукчу ролюн үрээринге чедирген. Кандыг-бир чазыглар кылган чамдык удуртукчуларны шүгүмчүлээри партияның удуртукчу ажылдакчыларын массалыы-биле ажылдан чайладыр, кара-туразында негелде кылдыр хажый берген. Гитлержи эжелелдиң чылдарында фашизмге удур эрес-маадыр демисежип, Чехословакияга социализмни тургузарынга идепкейлиг киржип турган, дуржулгалыг, партияның болгаш ажылчын аңгының херээнге бердинген хөй кижилер төпке, чер-черге ажылдан чайлаттырган. Кадрларны ёзулуг кызып үндүрериниң, «мораль талазы-биле адып-бооларының» байдалы тургустунган.

Барыын үзелдиг оппозицияга удур шиитпирлиг демисежип турар, идей-политика талазы-биле эң дадыккан коммунистерни идепкейлиг политиктиг амыдыралдан чайладыр — тодаргай политиктиг шугум илдеп көстүп келген. Чижээлээрге, ЧКП ТК-ның секретары Ч. Цисаржтың «кырып турар» партияга «чаартылга киирер» дээш, ЧКП-ге аныяктардан 200—300 муң кижини хүлээп алырынче кыйгырып, ол чугула айтырыгның аңгы талазы-биле утказын-даа херекке албайн медеглел кылганының ужурун оон өскээр билип болбас.

Удуртукчу кадрларны массалыг кызып үндүрер чорук чүгле партия аппарадынга хора чедирген эвес. Ол болза күрүне аппарадының чугула звеноларынга, профэвилелдерге, аныяктар эвилелинге база нептерээн. Чазак кежигүннериниң хөйү халашкан. Чайлаттырганнарның аразында ЧКП-ниң удуртукчуларынга январь пленумунуң соонда безин идегелдиг болгаш быжыг туруштуг коммунистер деп үнелеткен ажылдакчылар эвээш эвес.

Партияның болгаш күрүнениң удуртулга органнарындан үндүр сывыртkан коммунистерни эрткен үеде боттарының ажылынга чазыглар кылган дээр медеглелдерни чонга кылып турган. Аңаа сылдаглап алгаш, муңмуң ажылдакчыларга политика талазы-биле бүзүревес дугайында айтырыг тургузуп, партияның болгаш чурттуң амыдыралынга херек кырында чүгле январь пленумунуң мурнунда идепкейлиг киржип турган дээш кижилерни политиктиг амыдыралдан чайладып турарга, эрге-чурум барымдаалаарынга кайы хире таарымчалыг болурул ынчаш?

ЧКП-ниң сентябрь 9-та эрттирер кылдыр төлевилеттинген XIV онза съездизинге белеткелди ЧКП ТК-ның Президиуму кадрлар бактаар чорукту соксадырынга ажыглаар деп, идегеп болур турган. Ынчанмыже ол идегел боттанмайн барган. Харын ол съездиге белеткенирин барыын үзелдиг күштер партияның ак сеткилдиг күштеринге согуушкуннар таварыштырарын күштелдиреринге, боттарының кижилерин районнарның болгаш областарның партия организацияларынга ыйыдыышкын-биле киирериниге, партияга боттарының политиказын дөгээринге ажыглап келген.

Барыын үзелдиглерге холгаарлаткан парлалга партия конференцияларынга, съездизинге баар делегаттар соңгуурун ажыы-биле холгаарлап, ЧКП-ниң келир үеде тургустунар ТК-зының кежигүннери кылдыр кымнарны соңгуп болур-болбазының дугайында «сүмелерин» безин парлап үндүрбүшаан, чыылдырар деп турар съездиниң төлээлеринге канчап-даа таарышпас ыйыдыышкын кылырын оралдажып турган.

Херектиң байдалы ындыг турган. Партия—хоозун билиг эвес. Партия—коммунистерниң ажыл-чорудулгазының чаңгыс эптиг болурун хандырар кижилер, принциптер ол. Партийжи амыдыралдың принциптерин ап октаан турда, партияның кадрларын бактаар чорук калбарган турда, Чехословакияның Коммунистиг партиязы айыылдыг байдалда деп түңнелди кылыры үндезинниг болган.

Организас-массалыг ажылдың аажок кошкааны-биле чергелештир ЧКП-ниң удуртукчулары массаларга идея талазы-биле салдарлыг болурунуң чепсек-херекселдерин контрольдаарын барыын үзелдиг, антисоциалистиг күштерниң холунга херек кырында тутсуп берипкен турган деп чүве Чехословакияда социализмниң херээнге оон база дудакчок айыылдыг болган. Чехословакияның хөй солуннарын, радиозун, телевиденнезин антисоциалистиг сорулгаларлыы илергей бөлүглежиишкиннер херек кырында холгаарлаан турган. Ол бөлүглежиишкиннер ЧКП-ни болгаш социализмни бактаарынче чүткүлүн салбышаан, эчис сорулгалыг үүлгедиглер кылып турган деп чүвени фактылар маргыш чок херечилеп турар.

«Литерарни листы», «Млада фронта», «Праце», «Лидова демокрацие», «Свободне слово», «Земледельске новины», «Студент», «Репортёр» ышкаш солуннар эң калчаалыг антисоциалистиг пропаганданы чорудуп турган.

Массалыг пропаганданың чепсек-херекселдери чехословак улустуң эрге-ажыктарынга бараан болурунга эвес, харын аңаа хора чедиреринге ажыглаттынып турар деп чүвени чехословак ажылчы чоннар база ажыы-биле чугаалап келген. Ооң барымдаазын көргүзерге, реакcылыг идегеттерниң үүлгедиглеринге удур партияның удуртулгазы болгаш пропаганда органнары хемчег албайн келген деп, чехословак активчилерниң ниити национал хуралынга милиция ажылдакчылары айыткан. Ажылчыннарның сураглыг апарган резолюциязын үндүргеш, ону Москваже дамчыдып бээрин совет элчин чериндеи дилээр дээш аңаа аппаары эргежок чугула деп санааны таварылга эвес. Ындыг турбуже ажылчыннар төлээлекчилериниң ол хире улуг хуралын чехословак парлалгага болур-чогууру-биле чырытпаан. А ол хуралдың совет улуска чагаазын Чехословакияның ажылчы чоннарындан үр үениң дургузунда чажырып келген.

Хөй чехословак эштер ол айтырыгның талазы-биле парлалгага чүүлдер бижип үндүрер оралдажыышкыннар кылып турбуже, ону кылыр арганы оларга бербээн. Боттарының холунга массалыг информацияның чепсек-херекселдерин холгаарлап алыр деп оралдажыышкын кылып турган барыын үзелдиг, антисоциалистиг күштерниң үүлгедиглеринге удурланган чүүлүн парлаттырып үндүрер арганы хоочун чажыт ажылдакчы коммунист эш Йодас арай деп алган. Ооң чугаалааны мындыг: «Амгы үеде партияда эки организастаттынган болгаш бодунуң холунда информация тарадыр бүгү чепсек-херекселдерлиг, реакcылыг тодаргай бир бөлүк партияга удур эң дерзин халдаашкынны телевидение, радио, парлалга дамчыштыр чорудуп турар. Реакcылыг чүүл-бүрү идегеттерге үүлгедиглер кылдырып турар ол бөлүк партияның чаңгыс эвин узуткаарынга чайлаш чок чедирер ужурлуг бо кампанияны беш ай дургузунда чорудуп келди. Ол бөлүктү хөй-ниитиниң караанга көзүлдүр сойгалап, илереткеш, аңаа удур шиитпирлиг, ажык демисежип эгелээр херек».

Информация органнарында тургустуна берген байдалга ЧССР-ниң ажылчы чоннары дүрүм ёзугаар дүвүреп турарлар. «Авто-Прага» заводтуң ажылчыннары июльдуң 18-те чагаазынга мынчаар бижээннер: «Радио, парлалга, телевидение дамчыштыр ССРЭ-ге болгаш социалистиг чурттарга база партияларга удур хоратан байдал тургустунуп турарынга бис шыңгыызы-биле удур бис.... Бистиң төрээн чуртувустуң келир үези дээш сезиглел бисти хаара тудуп тур».

Барыын үзелдиглер парлалгага антисоциалистиг медеглелдерни ажыы-биле кылып, боттарының контрреволюстуг лозуңнары-биле чыскаалдарны, митингилерни чорудуп, чуртта байдалды марксисчи-ленинчи турушбиле көрүп турган чугааларны ыыт чокка эрттирип, оларның авторларын истеп сүрүп турар шак ындыг байдал Чехословакияга тургустуна берген.

Ак сеткилдиг коммунистерни нүгүлдээрин, партияның адын баксырадырын, марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге, совет болгаш чехословак улустарның акы-дүңма найыралынга халдаашкыннарны ЧКП ТК-ның караанга-ла көзүлдүр деп болур кылдыр боттандырып турган. Компартияны, ылаңгыя сөөлгү чээрби чылдар иштинде ооң ажылчорудулгазын бактап мегелээри, кадрларны эттеп эриндээри, партияга удур халдап турар идегеттериниң эргезинге массалыг информацияның чепсектерин тыпсып берип, демократтыг централизмниң принципин чемелеп удурланыры — бо бүгү болза коммунистерниң калбак массаларын сандарадып, оларның перспективаларлыг болгаш бүзүрелдиг болурун чидиреринге чедирип, партия организацияларынга аймаараар байдалды болдуруп турган болгаш ооң-биле кады барыын үзелдиглериниң салдарының күштелиринге болгаш контрреволюстуг күштерниң ажыл-чорудулгазының идепкейжииринге ол идигни берген.

IV.

Реакцияның Коммунистиг партияны узуткаар, Чехословакияга социализмниң туружун кошкадыр деп оралдажыышкыны марксисчи-ленинчи идеологияга удур калбак халдаашкын-биле холбажып турган. Социализмниң дайзыннарының удурланыышкыннарында шыңгыы дес-дараалашкаа болгаш тодаргай угланыышкынны иле көстүп турар. Олар янзы-бүрү туруштар-биле хөделип турза-даа чаңгыс сорулганы—коммунистерниң идей-теоретиктиг суурун божаңнадыр, эртемниг социализмни идеологтуг өске үзел-биле солуур сорулганы салып турган. Чехословак парлалганың арыннарын марксизм-ленинизмниң шуут дайзыннарының былчаашкыннарын парлаарынга күзелдии-биле берип турган. Чехословак хөй солуннарга болгаш журналдарга билдингир троцкисчи Исаак Дойчерниң чүүлдерин болгаш ооң дептеринден үзүндүлерин парлап турганын бо талазы-биле сактырга-ла четчир-дир.

Ынчалза-даа Чехословакияда социализмге удур күштер аңаа доктаавааннар.

Оларның дугайында июнь 14-те «Млада фронта» солунга чугаалаан турган, боттарын «Чехословак чөптүг социалистерниң партиязы» деп адаттынып турган организастыг комитеттиң чогаатканы «Чехословакияның улузунуң сагындырыг бижии» деп адаар чүвени маңаа сактып болур. Ол нүгүлдү чогаатканнар ыят чок ажыы-биле: «Бистиң хүлээп алырывыс хоойлу коммунистиг кандыг-даа ажыл-чорудулганы хоругдаар ужурлуг. ЧКП-ниң ажыл-чорудулгазын хоругдап, ЧКП-ни тарады сывырыптар бис» деп бижип турганнар. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын узуткаарын ооң авторлары кыйгырып турган.

Германияның хоорайларының шөлдеринге марксисчи номнарны өртедип турган гитлержилер ындыг негелделерге күзелдии-бил аттарын салырлар ийик.

Национал хуралга депутат Турошек ындыг болур ужурлуг дүвүрээзин-биле ол дугайында мындыг айтырыг салган: «Коммунистиг партияны болгаш коммунистерни бужартадып турар ындыг болуушкуннарга удур демисел бистиң чуртувуска кажан база кандыг байдал-биле эгелээр чүвел?»

Марксизм-ленинизмге удур ЧССР-ге чорудуп турган халдаашкыннарга Чехословакияның Коммунистиг партиязының чамдык ажылдакчылары база киржип турган.

Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл оюнга холбаштырган байырладыг хуралга ЧКП ТК-ның секретары Ч. Цисаржтың ажык ревизионисчи чугаазын бүгү чуртка калбаа-биле чарлап турган. Бир эвес ол чугааның чогум утказын илередир болза, ол дээрге ленинизмден ойталааны, ооң бүгү делегей ужур-дузалыын күш чок дээни, ленинизм амгы үеде-даа демиселге удуртулга болуп турар дээрзин күш чок дээни ол болуп турар-дыр.

Ынчаарга ЧКП-ниң чамдык удуртукчулары Чехословакияда коммунистиг шимчээшкинниң идейлиг үндезиннерин камгалаары-биле ол илеткелди дидим шүгүмчүлевейн барганы харааданчыг. Оон туржук, марксизм-ленинизмниң ол чаа илереп келген узуткакчыларынга удурланыышкынның үнүн көдүрүп үнгени дээш совет парлалгага удур халдаашкынның калбак кампаниязы калбарган.

Ооң-биле кады, Ч. Цисаржтың чугаазы ленинизмге удур ыракта-ла чаңгыс халдаашкын эвес болган. Сөөлгү үеде Чехословакияга көстүп келгилээн өске-даа парлаашкыннарга ол-ла ышкаш бадыткалдарга ужуражып болур турган.

Мында кижи кайгаар чүү боор, чүге дээрге марксизм-ленинизмге халдаашкын кылыры аянныг болгаш ажыктыг, а коммунистиг өөредигниң принципиалдыг чүүлдерин камгалаары — айыылдыг болур, ындыг байдал Чехословакияга туруп келген.

Чүнүң-биле ол тайылбырлаттынарыл? Чамдык удуртукчуларның теория талазы четче билбейн турары-биле ону тайылбырлаар бе азы партияны теоретиктиг чепсээ чок болдуруп, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң өске отрядтары-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязының идейлиг сырый каттыжыышкынының суурун үрегдеп узуткаарын күзээннерни сагыштыы-биле өнемчидип турары-биле тайылбырлаар бе?

Марксисчи-ленинчи теорияны доктаамал хөгжүдүп, амыдыралдың чаа чорудулгаларын болгаш болуушкуннарын түңнеп, сайгарарының эргежок чугулазын бис эки билир бис. Бир эвес марксизм-ленинизм төөгүнүң үе-чада бүрүзүнде ооң теоретиктериниң болгаш салгакчыларының коллективтиг күженишкиннери-биле хөгжүвейн турган болза, ол өлүг болур ийик. Ынчаарга үстүнде адааныс чугаалар марксизмни хөгжүдериче эвес, харын ону ревизияларынче болгаш узуткаарынче угланган дээрзи мырыңай тодаргай-дыр.

Ындыг турбуже, ЧКП-ниң удуртукчулары Коммунистиг партияның идейлиг туружун камгалаарынга чүнү-даа кылбааннар.

Ол хоралыг туруштарны чидиглендиреринге Чехословакияга улам улуу-биле нептереп турган—чурттуң төөгүзүнүң чамдык арыннарын шүгүмчүлелчи эвес көөр аңгы талазын барымдаалап көрбес чорук ышкаш ындыг болуушкун идигни берген дээрзи чигзиниг чок.

Коммунистиг шимчээшкинниң өжээнниг дайзыны, Совет Россияга удур интервенцияның сорук киирикчилериниң бирээзи турган Массарикке чүдүүр чорукту сөөлгү үеде катап өөскүдүп турганы факт-ла болгай. Ооң айтыышкыны-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязын истеп сүрүп, ооң удуртукчуларын, ооң иштинде Клемент Готвальдыны тудуп хоругдаарынга ордер берип турган буржуаз ажылдакчыны Чехословакияга чамдык коммунистер безин мактап турганы чиктиг-дир. Чуртту Мюнхен керээзинге чедирген Бенешти база катап көдүрүп турар.

Социалистиг чурттуң парлалгазы, чоннуң хосталгазы болгаш төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселге көргүзүп чораан маадырлыг болгаш эрес-дидим чорук-биле бүргеттинген, бодунуң алдарлыг революсчу төөгүлүг партиязының парлалгазы ындыг төөгү дугайында, ындыг буржуаз ажылдакчылар дугайында сагыш салыр ужурлуг чүве бе? Коммунистиг партияның шылгараңгай ажылдакчыларының болгаш организакчыларының дугайында, гитлержи эжелекчилерге удур демиселге, социализм дээш, бистиң улустарывыстың аразында найыралды быжыглаары дээш демиселге амы-тынын берген ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң интернационалистериниң, маадырларының дугайында сөөлгү үеде чехословак парлалгада чүве барык биживейн турарын канчаар билир апаар дээрил.

Млынирек дээрзиниң августуң 15-те үнген «Литерарни листыда» чүүлү ышкаш, бодунуң политикага хамаарыштыр ыят чогунуң талазы-биле ындыг чүдек-бужар чүүл харын-даа көстүп келген, ында болза ЧКП-ниң бүгү төөгүзүн, ылаңгыя Чехословакияга социалистиг революцияның соонда төөгүзүн нүгүлдеп бактаарының, Клемент Готвальдыны болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының бүдүн салгаг болуп турар маадырлыг демиселчилерин нүгүлдеп бактаарының оралдажыышкынын кылып турар.

База бир байдал. Националисчи дээринден өскээр адаар аргажок ындыг хөөнну чоннуң ортузунга кыпсыр дээш эвээш эвес күженишкиннерни сөөлгү үеде Чехословакияда кылып турар чүүл бар. СЭКП ТК-ның Политбюрозу-биле болур деп турган чугаалажыышкыннарга ЧКП ТК-ның Президиумунуң туружун деткип, июльдуң ужунда өнедиин организастаан аажок ыыт-даашты пропагандачы кампанияны харын-на олче углаан турган. Ужуражыышкынче чоруп турган ЧКП-ниң төлээлеринге чоруткан, чехословак парлалгага парлаан кыйгырыг харын-на ол өөдежок националисчи бодалдарны улам кыпсырынче угланган турган.

ЧКП ТК-ның чамдык удуртукчулары ол документини бүгү арга-биле алдаржыдып турган. Ол дугайын телевидение дамчыштыр чугааларга чугаалап, ооң авторларын аажок чылыы-биле хүлээп ап, кыйгырыгга ат салырын организастаан кудумчуларга удуртукчу ажылдакчылар өнедиин көстүп келгилеп турган. Ону найыралдыг акы-дүңма партия-биле чугаалажыышкыннарга белеткенириниң таарымчалыг аргазы деп санап болур бе?

Эң-не шыңгыы чүве чүл дээрге, ындыг өөдежок арга-биле Чехословакияга массалыг кампания болза күш-ажылчы улустуң аңгы талазы-биле дайзыннарынга удур, республиканың айыыл чок чоруунга херек кырында кыжанып турарларга удур, империалистерге удур угланмааны болур. Ол болза Чехословакияның эң чоок өңнүктеринге удур, Совет Эвилелинге болгаш социализмниң өске-даа акы-дүңма чурттарынга удур угланган болганы коргунчуг бужар болган.

Мооң-биле холбаштыр айтырыг туруп келир: бир эвес ЧССР-ниң удуртукчу ажылдакчылары боттарының өңнүктериниң бодалдарын барымдаалап көөр күзели чок, оларның үнүн дыңнаар күзели чок, оларның-биле кады ниити орук-биле чоруур күзели чок турган чүве болза, олар кымның-биле кады углуг болурун бодап, кымның-биле кады чоруур дээннерил? Чехословак улустуң айыыл чок чоруунга, бүрүн эргелиг догуннаарынга, ооң социалистиг чаалап алыышкыннарынга империалистерниң талазындан халдаашкыннарга удур магадылалды олар кайыын дилеп тыварын күзеп турганнарыл?

Айыткан кыйгырыгны долгандыр шугаазынныг кампания калбарган, улуг ужур-дузазын айытса чогуур бир барымдаа барын демдеглээр херек. Херектиң ужуру чүл дизе, Чехословакияның хөгжүлдезиниң төөгүлүг үе-чадазында болган чүүлдерден 1948 чылдың февральда Чехословакияга социализмниң талазынче болган эргилдени кыйгырыгның сөзүнде долузу-биле ыыт чок оюп эрткени болур. Сөөлгү айларда чуртта болуушкуннарның хөгжүлдезин бичин-даа бол эскерип турар кижилерге хамаарыштыр алырга, оюп эртиишкин таварылга эвес, а политиктиг тодаргай сорулганы илередип турар деп чүве билдингир-дир.

ЧКП-ниң чамдык удуртукчулары националисчи хөөнну оттуруп турган, чоннуң калбак кезииниң талазындан, аңаа хамаарыштыр барыын үзелдиглерни болгаш социализмниң удурланыкчыларын киириштирбишаан, боттарының туруштарынга калбак деткимчени алырын бодап турганнар боор. Ынчалза-даа, бо дээрге айыылдыг орук-тур. Ооң айыылдыы чүл дизе, ЧКП-ниң болгаш Чехословакияның улузунуң ылап эвилелчилеринден, ёзулуг өңнүктеринден оларны улам ырадып турганы болур.

V.

Совет-чехословак найыралдың удурланыкчылары боттарының бодалдарынга ыыттавайн барып болбас база бир теманы калбаа-биле ажыглап турганнар. Парлалганың хөй санныг чүүлдеринге, радио болгаш телевидение тамчыштыр чугааларга Чехословакияның бүгү-ле «хилинчээ» болза, сөөлгү үеге чедир-ле бир-ле кижиниң чыгавны «социализмниң совет үлегерин» бодунуң хөгжүлдезинге удуртулга болдурганы болур дээр бодалды карак кызыл нептередип турган.

Бо бадыткал — хоозун чугаа дээрзин айыткан ажыы бар бе.

ССРЭ-де болгаш Чехословакияда күрүне тургузуу аңгы-аңгы, национал айтырыгны шиитпирлээниниң хевирлери хөй янзы, улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарының системазы чаңгыс аай эвес деп чүве эки билдингир болгай. Бистиң улустарывыстың политика, экономика болгаш культурлуг амыдыралының өске-даа хөй айтырыглары база янзы-бүрү шиитпирлеттинип турар.

Социалистиг чурт болуп турар Чехословакияның хөгжүлдези, ооң күрүне эрге-чагыргазының, экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдези, ооң Коммунистиг партиязының хөгжүлдези чурттуң онзагай байдалын, ооң чаңчылдарын, ооң спецификазын бүгү тала-биле илергейлеп турар хевирлерге эртип келген болгаш эртип турар. А чехтерге болгаш словактарга чүү-бир «социализмниң совет үлегерин» «сыган турар» дээр чугаалар болза, бистиң чурттарывыстың, бистиң партияларывыстың болгаш бистиң улустарывыстың аразында акы-дүңма найыралды үзерин бодаан дайзын идегеттерниң тарадып турар кара сагыштыг, нүгүл, хөп-мегези-дир.

ЧКП-ниң туружун божаңнадырын оралдашкан күштер Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның аразында экономиктиг кады ажылдажылганы бүгү тала-биле нүгүлдээрин оралдажып турар. Олар бистиң чурттарывыстың аразында тургустунган экономиктиг харылзаалар ажык чок, оон туржук Чехословакияга даржылгалыг кылдыр көөрүн бар-ла шаа-биле оралдажып турганнар. Ындыг медеглелдер кандыг сорулгалыг турганы мырыңай билдингир-дир. Оларның сорулгазы чаңгыс: ЧССР-ниң экономиказының хөгжүлдезин Барыын чүктүң байдалынче соора углаар дээни ол. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы хөгжүтүшаан, ЧССР бодунуң айтырыгларын шиитпирлеп шыдавас, ол кады ажылдажылга ооң национал эрге-ажыктарга дүүшпес деп чүвени чехословак хөй-ниитиге бүзүредир сорулгалыг турганнар.

Социалистиг тургузуушкунуң ёзулуг дуржулгазын ап көөр болза, социалистиг чурттарның экономиктиг харылзаалары чаа хевирниң харылзаалары болуп, оларның хөгжүлдези чурт бүрүзүнүң экономика болгаш социал депшилгезин тус-тузунда хандырып, делегейниң социалистиг системазын бүрүнү-биле быжыглап турарын херечилеп турар.

Социализм чурттары пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, бүгү тала-биле кады ажылдажылгаже болгаш бот-бодунга дузалажылгаже шилчиишкинни төөгүде бир-ле дугаар боттандырган, ол чорудуушкунга олар тускай догуннаан, дең эргелиг күрүнелер болуп киришкен. Ам кым-даа база кажан-даа бистиң мойнувуска империалистиг дарлалдың мончарын кедирип шыдавас. Бо дээрге, бистиң социалистиг кады ажылдажылгавыстың кайгамчык улуг чедиишкини, ооң-биле кады социалистиг күрүнелериниң экономиказының дүрген хөгжүлдезин боттандырып болур үндезин болган.

Ов чеди чыл дургузунда, 1950 чылдан 1967 чылга чедир, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының үлетпүр бүдүрүлгези 5,4 катап өскен болгаш делегейниң үлетпүр бүдүрүлге хемчээлиниң үштүң бир кезин четкен. Чүгле сөөлгү чеди чылдарда Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының үлетпүр продукциязының өзүлдези 76 хуу болган, ол-ла үениң дургузунда сайзыраңгай капиталистиг чурттарныы—45 хуудан ашпаан.

Экономиктиг кады ажылдажылганы калбаа-биле хөгжүткени, делегейниң социалистиг системазының хемчээлинге күш-ажылды улустар аразынга хуваарын ханылатканы чүгле аңгы-аңгы социалистиг чурттарның экономиктиг херегделинге хамаарышкан эвес, харын делегей байдалының характеринге, делегейниң ийи системазының демиселиниң байдалынга хамаарышкан.

(Төнчүзү 3-ку арында).

СОЦИАЛИЗМНИ КАМГАЛААРЫ — ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ДЭЭДИ ХҮЛЭЭЛГЕ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Ооң-биле кады сөөлгү үеде Чехословакияның чамдык күрүне ажылдакчылары, ооң иштинде чазакчы даргазының оралакчызы О. Шик болгаш өскелер-даа Чехословакияның экономика хөгжүлдезин болгаш ооң өске-даа социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылгазын шүгүмчүлээн. Шүгүмчүлел эргежок чугула чүве болбайнаан. Ынчалза-даа шүгүмчүлел ийи айтырыгны хандырар ужурлуг: эртемге үндезилеттинген болгаш барымдаалыг болур, ажылчы чон массаларының эрге-ажыынга, социализмниң эрге-ажыынга харыы болур ужурлуг. Ынчалза-даа О. Шик Чехословакияның экономиказын чыдып каап турар, кризиске таваржып турар деп шүгүмчүлээн. Ынчангаш Чехословакияның социализм үезинде экономиктиг хөгжүлдезиниң бүгү оруун кара будук-биле балап каан.

Ооң-биле кады Чехословакияның парлалгазы ЧКП-ниң чорудуп турар экономиктиг политиказы чонуң чагай чоруун көдүрер арганы бербээн, капиталистиг чурттарга чурттаарга эки болуп турар дээр үүлдү ажылының аңгыга болгаш Чехословакияның бүгү чурттакчы чонунга бүзүредирин оралдашкан.

Ынчалза-даа Чехословакия электроэнергия, кан, цемент, пөс болгаш идик, эът болгаш эът продуктулары бүдүрер талазы-биле Европаның сайырангай капиталистиг чурттарының мурнунда, ооң иштинде Англияның, Барыын Германияның болгаш өске-даа чурттарның мурнунда чоруп турар болгай. Чехословакияда машина тудуушкуну хөгжээн болгаш чонуң кижи санынга онаштыр машина бүдүрер талазы-биле делегейде мурнап турар чурттарның бирээзи болуп турар.

Чехословакияның экономика хөгжүлдезинде үрдүндүргүткен четпестер, ооң иштинде парлалгага үнүп турган үүлдер чамдыкта, азы шуутла Чехословакияның Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзааларындан хамааржыр кылдыр көрүп турган. Ооң үжурунда ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында садыглажышкын таарымча чок чырыттының турган.

Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның аразында даштыкы садыг дугайында 1956 чылдан 1958 чылга чедир, азы он ийи чыл иштинде чамдык сан-түңнерни ап көрээл. Бо үениң дургузунда Совет Эвилели Чехословакияга 17 миллион тонна тарааны, барык 700 муң тонна хөвеңни, 70 муң тонна хире дүктү, 51 миллион тонна нефтини, 80 миллион тонна руданы, 2 миллион тонна хире шойну, 2,5 миллион тонна хире прокатты, 285 муң тонна чести, 200 муң тонна ажыг алюминийни, 200 муң тонна ажыг коргулчуну, барык 3,5 миллион тонна апатит концентрадын, 170 муң тонна цинкти, 200 муң тонна ажыг даг-дүгүн, барык 5 миллион кубометр тудуг ыяжын болгаш барык 1,200 миллион ажыг рубльдиң машина болгаш дериг-херекселдерни сатkан. Бир эвес Чехословакия бо бүгү бараанналарны хостуг саарар акша-биле садып алыр турган болза, барык 3,5 миллиард доллар акшаны чарыгдаар ийик.

Ооң-биле кады Чехословакия Совет Эвилелинге машиналар болгаш идик, пөс, белен хеп, галантерея чижектиг улус хереглелиниң барааннарын садар талазы-биле улуг чурт турган.

Бир эвес Совет Эвилели Чехословакия-биле садыглажышкынны арыг санажылгага үндезилээн болза, О. Шиктиң херээ үүгө чедирип келири билдингир-дир, ол херек Чехословакияның экономиказына ажыктыг болбайн, харын улус ажылагыйынга хөй санныг бергедээшкинерни таварыштырар турган-дыр.

Совет Эвилелиниң чартык үс чылда социалистиг тургузуушкун талазы-биле берген интернационалчы дуржулгазын, а ол ышкаш социалистиг чурттарның үр үелеги практиказын Чехословакияга чамдык кижилер шүгүмчүлээн болгай. Ол дуржулгага удурлаштыр үүле чугаа-соотта чоруп турар «социализмниң чаа үлегерин» тургузарын оралдашкаанар, ооң-биле кады тускай догуинаашкын болгаш холгаарлашпас дугайында хөй шуугап турган чамдык ажылдакчылар ол үлегерни бүгүдеңиг өттүнер ужурлуг чижээ кылдыр көөрүн хүзээнер ийик.

Совет Эвилелиниң социалистиг улус ажыл-агыйын нүүлдээр талазы-биле чехословак парлалгага үнген үүлдерниң кыдыы-биле бистиң партиявыс аңаа эртпес.

Социалистиг экономиканы хөгжүдерн бистиң партиявыстың болгаш өске-даа акы-дүңма партияларның кичээнгейиниң төвүнде турар чугула сорулгаларның бирээзи болур. Өске социалистиг чурттарның экономиказыбиле ханы харылзааны тутпушаан, ооң-биле кады ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүлдези бистиң өөнүктеривистиң болгаш эвилелчилеривистиң улус ажыл-агыйынга хереглелин хандырзын, оларның экономиктиг хөгжүлдезин капиталистиг чурттардан эвээш хамаарылгалыг болзун, империализмниң айыылдарындан болур үржүктардан хостуг турзун дээш, Совет Эвилели бүгү-ле эргежок чугула хемчегларни ап турар.

Социалистиг чурттарның айыл чок чоруу дээш кайгамчык улуг харысалганы хүлээр ужур Совет Эвилелинге төөгүлүү-биле онаашкан. Ооң үжурунда, бистиң экономикавысты хөгжүтпүшаан, бистер канчаар-даа аажок хөй хөреңгини камгалал үлетпүрүнге чарыгдаар үжурга үргүлүү таваржып турар бис, ол чорук түгле Совет Эвилелинге эвес, харын бүгү социалистиг чурттарга херек, ол чорук ам Вьетнамга удур, араб күрүнелерге удур империалистиг агрессияны ойтур шавар арганы хандырып турар.

Социалистиг чаалап алышкынарны камгалаарының херээнге өске-даа акы-дүңма чурттарның улустары боттарының салыышкынарын кирип турарын билир бис. Бо бүгүнү бистиң интернационалчы хүлээлгевис деп көрүп турар бис.

Бистиң партиявыс партия болгаш күрүне тургузуушкунуның стилин, хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал болбазыладып турар.

Ол ажыл өске социалистиг чурттарда база чоруп турар. Ол социалистиг системаның үндезиниерин ёзугаар чогумчалыг чоруп турар.

Ынчалза-даа Чехословакияда экономиктиг реформаның айтырыының талазы-биле маргылдаа өске байдалга чоруп турганы хомуданчыг. Ол маргылдаага идип үндүрген кол үүл болза, бир талазында, социалистиг экономиканың мурнунда эртип келген бүгү хөгжүлдезин барымдаа чокка шүгүмчүлээри, а өске талазында— хуу капиталдың ажыл-чорудулгазынга делгем орукту ажыдып бээр дээш планныг эгелээшкиннерни алачайгаргы рынок харылзаалары-биле солуур дугайы болуп турган, ЧССР-де экономиктиг маргылдааларны ревизионисчи болгаш контрреволюстуг идегеттер чүрттүң экономиказын капиталистиг орукче киир тыртарының сорулгазы кылдыр ажыглаан.

VI.

ЧССР-ниң чамдык удуртукчу ажылдакчылары даштыкы политиканың талазы-биле эң чугула айтырыгларны, ЧССР-ниң Варшава Керээзиниң талазы-биле алган хүлээлгелерин болгаш Совет Эвилели-биле ийи таланың Керээзин эде көрүп эгелээннер.

Совет-чехословак Керээ ёзугаар бистиң чурттарывыс бот-боттарының болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң айыыл чок чоруун хандырарынга боттарының күженнишкиннерни болгаш сырый кады ажылдажылгазын каттыштырар хүлээлгени боттарынга алганнар. Ол хүлээлгелер болза, өске социалистиг күрүнелериниң ийи талалыг хүлээлгелери-биле кады болгаш Варшава Керээзи ёзугаар ооң киржикчи бүрүзүнүң айыыл чок чоруун идегелдиг хандырып турар үнделзин болур.

Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттар социализминиң чаалап алышкынынарын, оларның чурт кызыгаарларын камгалаар болгаш Европага тайбынды камгалаар ыдыктыг хүлээлгени боттарынга алганнар.

Совет Эвилели ол хүлээлгелерни Керээзиң киржикчилери ыдыктыы-биле күүсетсин дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар, түгле ындыг байдалда оларның хайызының-даа айыыл чок чоруу магадылаттынар. Керээлер ёзугаар бодунуң хүлээлгелеринге шак ындыг хамаарылганы Чехословакия база илергейлеп келген деп ССРЭ амга чедир санап турар.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде Чехословакияның даштыкы политиказында, ылаңгыя Европа херээнде шыңгыы айыылзыныышкынныг тодаргай хөөннер бар болу берген. Ол хөөннер түгле чехословак парлалгада, радио дамчыдылгаларында болгаш телевидение үүлдеринде эвес, чазак-чагырганың чамдык удуртукчуларының чугааларында безин илереп турар. Ындыг хөөннер ылаңгыя даштыкы херектер министри И. Гаектиң медеглелдеринден элээн иле тодаран үнүп тургулаан. Мында чугаа Чехословакияның даштыкы политиказын эде көөр деп удаа-дараа болгулап турган кыйгырыглар дугайында чоруп турар.

Ам, кажан империалистерниң разведкаларының чорудуп турган үрегдекчилери, шпионнары барыын чүк чурттарындан Чехословакияже сөктүп кирип турганы дег ындыг байдал тургустунган. Ынчангаш империалистерниң агентилери боо-чепсекти Чехословакияның девискээринче чажыды-биле кирип экээр аргалыг апарган.

Сөөлгү болуушкуннарның үезинде Чехословакияның Барыын Германия-биле харылзааларының айтырыларының талазы-биле чамдык чехословак удуртукчуларының чугаалары дүвүрээшинниг чорукту болдуруп турар.

Барыын Германия Европага тургускан кызыгаарларны, ооң иштинде ГДР биле ГФР-ниң аразында кызыгаарны хүлээп көрбээн болгаш хүлээп көөр-даа дивейн турары, ооң «бүгү немецтернің өмүнээзинден» негелде кылыр эргени чедип алырын орадаажып турары, ооң Барыын Берлин дээш туржун турары болгаш ында чүүл-бүрү үүлгедиглерни үндүрүп турары, ГФР ядролуг чепсекти алырындан бүрүнү-биле ойталаанының дугайын амга чедир медеглевээн, мюнхен керээзи эгезинден эгелеп-ле күш чок деп медеглевээни — бо бүгү чехословак удуртукчуларга билдингир турган болгай.

Ол хиреде-ле Барыын Германия-биле чоокшулажыр, ооң-биле харылзааны күштелдиреринче угланган чугаалар Чехословакияда тыптып келгилээн. Херектиң үжуру болза Чехословакия Совет Эвилели биле Барыын Германияның аразында турар болганда ЧССР-ниң Европа херектеринге политиказы кол нуруузунда ол барымдаа-биле тодаратпаар деп Чехословакияның чазаанның өмүнээзинден албан ёзуузу-биле медеглээнинге четкен.

Ынчалза-даа ындыг чорук аңгы талазы-биле утка чок, төөгүнүң бүгү дуржулгазынга чөрүшкек болгаш социалистиг чурттарның база Чехословакияның бодунуң-даа айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар.

Чехословакияның чамдык ажылдакчылары ооң даштыкы политиказын Барыын чүкче угландырып, ону Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан «улам хамаарышпас» кылырын кыйгырып турган. Ол «хамаарышпас» деп сөсбиле Чехословакияның даштыкы политиказын социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс аай политиказындан хоорар дээн чүткүлдү көжелеп турган дээрзин билип алыры берге эвес-тир.

ЧССР-ге ындыг янзы чугааларга ойтур шавыышкыны бербейн турганы хомуданчыг.

Бистиң ниити эрге-ажыктарывыска, ооң иштинде акы-дүңма Чехословакияның эрге-ажыктарынга тааржыры болза Европага айыыл чок чоруктун болгаш черле делегей талазы-биле политикага Варшава Керээзиниң киржикчилериниң кады ажылдажылгазын кошкадыры эвес, харын-даа күштелдирери болур. Ол болза Керээзиниң киржикчилеринге Варшава Керээзин үрээрин негээн янзы-бүрү шиитпирлиг ойтур шавыышкыны бээрни хүлээдип турар.

Варшава Керээзиниң чурттарының чехословак девискээрге чоокта чаа шериг-штаб өөредилгезин чорутканынга холбаштыр Варшава Керээзи ёзугаар алган хүлээлгелерин таарымча чогу-биле көрүп турган чорукту кичээнгейге көөр херек. Шериг-штаб өөредилгезин чорудуп турарының үезинде ынаар киире берген шериг кезектериниң Чехословакияның девискээрниге туруп турарынга удур найыралчы эвес кампанияны калбартkан турган. Совет шериг кезектериниң аңаа туруп турганын антисоциалистиг болгаш барыын үзеллиг күштер чехословак девискээрни эжелээни кылдыр көргүзүп турган. Варшава Керээзиң ёзугаар алган эвилелчи хүлээлгелерин хүндүлээринге ол дөмейлежир бе? Чок. Ол болза Варшава Керээзиниң Организациязының шериг механизминиң ажыл-чорудулгазын херек кырында бергедедир дээн ораддажышкынга дөмей-дир. Бодунга алган эвилелчи хүлээлгелерни барымдаалап көрүп турар тала ынчаар кылып шыдавас. Ол хүлээлгелерни херек чок кылдыр көрүп турар тала ынчаар кылып болур. Варшава Керээзиниң киржикчилери оортан чогуур түңнелди кылбас аргажок болган. Чехословакияга антисоветтиг пропаганданың, антисоветтиг хемчегларниң илезы-биле өзүп турганын сөөлгү үениң фактылары көргүзүп турар. Майның 2-де Староместск шөлге болган чөңгээлиг чылданы маңаа сагындырып болур, аңаа чамдык ораторлар антисоветтиг медеглелдер кылып турган болгай. Прохазканың, Ганзелканың болгаш чамдык өске-даа ол-ла мөзүңүң ажылдакчыларының дорамчылалдыг чугааларын база сагындырып болур. Парлалгага, радиога, телевидениеге хөй санныг чугааларны база сагындырын болур, оларның авторлары найыралдыг совет-чехословак харылзааларны иүгүлдээр дээш болдунар бүгү үүлдерни кылып турганнар. Сөөлгү чылдарда капиталистиг чурттарның талазындан безин Чехословакиядан дыңналып турганы шыкаш ындыг халдаашкыннар болгаш дорамчылалдар ховар болу берген болгай. Шейнаның херээ-даа дижик азы Ян Массариктиң өлгенин долдур иүгүлдээшкиннер-даа дижик азы Варшава Керээзиниң шериглериниң өөредилгези-даа дижик, антисоветтиг хооннернин одуүче үс кудар дээш, дайзыынар кандыг-даа чылдакты ажыглап турганнар. Хоорайларга антисоветтиг хуудыстар тарадыр, совет тукту дорамчылаар таварылгаларда көстүп келген. Ындыг үүлгедиглер бистиң харылзааларывыстың эңкижирингге идигни берип шыдавас турганы билдингир.

Совет Эвилелинге өжээнешкек чорукту өөскүдери кымнын эрге-ажыктарынга тааржыр турганы? Гитлеризмге удур бистиң кады демиселивисти чехословак улустың угаан-бодалындан арыгган каапгар дээннернің, словак болгаш чех улустарның социалистиг чаалап алышкынарын үүне чок болуп турар кижилерниң, делегей социализминиң чаалап алышкынарын үзүткаарын күзээнериниң эрге-ажыктарына ол тааржыр болуп турар. Антисоветтиг болгаш коммунизмге удур чорук черле холбажып, бот-боттарынга немелде болу бээр чүве болгай.

ЧССР-ниң удуртукчулары чехословак-совет найыралдың чайгылыш чогунуң дугайында медеглелдерни чаңгыс удаа эвес кылып турган. ЧКП ТК-ниң май пленумунга бистиң харылзааларывыстың байдалының дугайында дүвүрээзинниг сеткилдиң ханы үниери дыңналып тургулаан. Ынчалза-даа буржуаз-националистиг чалгытта удур, антисоветтиг чугааларга удур демисежиринің боттуг хемчегларын Чехословакияга албайн барган. Найырал болгаш дем каттыштырылгазының дугайында, эвилелчи хүлээлгезинге шыннының дугайында чараш сөстерни чугаалап болбайнаан харын, ынчалза-даа сөстер чугула эвес, харын ол сөстерниң кандыг түңнелдиг болуру, декларацияның соонда кандыг тодаргай хемчегler алдынганы чугула болур.

Чүгле социалистиг чурт болуп алгаш, чүгле социалистиг дем каттыштырылгазының кежигүнү болуп алгаш, Чехословакия болунуң хамаарышпас чоруун болгаш бүрүн эргелиг догуинаарын камгалап ап болур деп ол шыныг чорукту уттуптарынче найыралчы эвес, антисоветтиг кампанияның сорук кирикчилери албадап шыдавас дээрзинге чигзинг турбас.

Реаксылыг күштер болза, ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ЧССР-ниң харылзааларын божанцадырын чедип алыр бодап алгаш, ооң-биле олар империализмнин дөңгүзүнге кулданылганы чехословак улуска белеткеп турганнар.

VII.

Даштыкы чурттарның деткимчезинге даянып турган болгаш эрге-чагырганы эжелээрин үлам ажыы-биле орадаажып келген, тодаргай социал баазалыг контрреволюстуг, антисоциалистиг организациялар Чехословакияга сөөлгү үеде тургустунган болгаш олар идепкейлиг ажылдап эгелээннер. Чехословакияга капиталистиг ёзу-чурумну катап тургузарын боттандырар сорулгалыг политиктиг оппозиция чуртка херек кырында тургустунган.

ЧССР-ге 20 чылдарның дургузунда Национал фронтуга киржип турган коммунистиг эвес партиялар туруп келген. Ол партияларның удуртулгалары социализмниң тургузарынын оруу-биле чоруп, бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле тургузукчу ажыл-ишке чурттуң чамдык коммунистиг эвес күштерин мөөңнээринге дузалажып келген. Ынчалза-даа сөөлгү чеди айларның дургузунда ол партияларның ажыл-чорудулгазында үндезин өскерлиишкиннер болган. Улусчу болгаш социалистиг партияларның удуртулгалары бодунуң угланыышкынын шуут өскерткен болгаш Национал фронтунуң иштинге ЧКП-биле кады ажылдажылганың лозуңнары-биле шыптынып алгаш, ажык оппозицияны тургузарын оралдажып келген. Коммунистиг эвес ол ийи партияның удуртулгалары боттарының программныг тур документилериниге эрге-чагырганы боттандырарынга Компартия-биле дең эргелиг болурун негээннер. Ынчалза-даа чазын ол ындыг турган, а июльда чугаа өске херек дугайында—Коммунистиг партияны эрге-чагыргадан кызып үндүрериниң болгаш чурттуң чаа, коммунистиг эвес удуртулгазын тургузарының дугайында чоруп турганын кымдаа чажырбас чпарган.

Чехословак социал-демократтыг партияның эрткен үедеги ролю дыка билдингир. Ажылчын аңгының хүрээлеңин сандаратпышаан, ЧСДП-ниң барыын үзелдиг удуртулгазы коммуинстерге удур реакцияның демиселиве эң идепкейлиг дузалажып, буржуаз тургузуушкуның идегелдиг чолеңгижи болуп чорааан.

1948 чылда, социал-демократтыг партияның революсчу кезектери коммунистер-биле каттышкан соонда, ЧСДП бот-догуиваашкының соксаткан. Ынчалзажок Национал фронтуның болгаш ЧКП ТК-ның социал-демократтыг партияны тургузарын хоргудаан шиитпири бар турда-ла, бо чылын ол партия херек кырында катап тургустунуп эгелээн.

Июнь 12-де Прагага «Чехословак социал-демократтыг партияның хоорай белеткел комитединиң амгы үениң политиктиг байдалынга хамаарыштыр туружу» деп аттыг документизи калбаа-биле тараан. Чээрби чыл үзүктелген соонда социал-демократтыг партия политиктиг амыдыралче катап кирегнин ол партия юридикадаа талазы-биле, «тускай тодаргай политиктиг концепцияның илереп» болур-даа талазы-биле бот-догуинаашкының чидирбээн дээрзин документинде демдеглээн. 1948 чылдың июньда ЧКП-биле каттышканының дугайын «күш чок» деп чарлаан.

Бо чылдың июнь 21-де Прагага Чехияда болгаш Моравияда чамдык областарының социал-демократтарының төлээлекчилери киришкен чехословак социал-демократтыг партияның белеткел комитединиң хуралы болуп эрткен. Ооң соонда социал-демократтыг партияның обкомнары, райкомнары болгаш үүс-үүс эге организациялары тургустунган. Партия ажыл-чорудулгазын эгелээн, харын бодунуң ажыл-чорудулгазын Чехословакияның Коммунистиг партиязынга удур чорудуп эгелээн.

Сөөлгү чеди айларның дургузунда Чехословакияга антисоциалистиг хөй янзы белүктер болгаш организациялар тыптып келгилээн. Ол организациялар оппозицияның төптериниң ролюн күүседирип оралдажып келген болгаш оларның сорулгазы — социалистиг тургузугну узуткаары дээрзин улам-на чажырбас апарганнар.

«Клуб—231» дээрзи контрреволюстуг ажык организация болган; кырган фашист Бродский, шаандагы буржуаз генерал Палечек, бодунуң үезинде шпион херек үүлгеткени дээш шиитпирип чорааан империалистиг разведканың агентилери Рамбоусек, Чех болгаш өскелер-даа ол клубту баштай бергеннер. Олар шуптузу социализмниң дуржулгалыг, өжээнниг дайзынары.

Эң идепкейлиг ажылдап турган болгаш бодунуң хүрээлеңинге интеллигенцияны, ажылчыннарны, шериг албанныг кижилерни киириштирерин оралдажып турган өске бир ёзулуг антисоциалистиг организация болза «Партия кежигүнү эвес активилериниң клуву» болур. Шаанда ЧКП-ден үндүрткен Иван Свитак клубтуң идейлиг баштыңчызы болу берген. Бо организацияның стратегиязын болгаш тактиказын ол ажылдап кылган, «Репортёр» журналга парлаттынган бодунуң калбак медеглелинге Свитак эрге-чагырганы коммунистерни үе-үелеп чайладырының болгаш эвилчет ток парламент соңгулдаларының дузазы-биле антикоммунистерни эрге-чагыргага киирериниң аргаларын ол бижип көргүскен.

«Клуб—231» биле «Партия кежигүнү эвестериниң клуву»—антисоциалистиг угланыышкынныг чүгле ийи-чаңгыс организациялар эвес болгаш олар идепкейлиг ажылдап турганнар.

ЧССР-де антисоциалистиг организациялар контрреволюсчу эмигрантыларның даштыкыда төптери, даштыкы буржуаз партиялар болгаш бөлүктер-биле кончуг сырый харылзаалыг турган.

ЧССР-ниң удуртукчулары оппозициялыг организацияларга хамаарышпаттыр хөойлу-дүрүмнүң хемчегларин алырын медеглеп келгеннер. Ынчалзажок кандыг-даа хемчег алдынмаан.

Контрреволюстуг платформаны калбаа-биле ажык пропагандалаан «Ийи муң сөс» деп кыйгырытны парлап үндүргенинің чижээ чүртта тургустунган байдалдың шыңгыызын, өжээнниг күштерниң ажыл-чорудулгазын узуткаар талазы-биле дарый хемчеглер алырының эргежок чугулазын тодаргайы-биле херечилээн. ЧКП-ге шуут удур угланган ол документ конституциялыг эрге-чагырганы-биле демисежиринче ажыы-биле кыйырган. Социалистиг тургузугга хөңнү чоктарны каттыштырарынга ону ажыглаан болгаш оларга ажыл-чорудулганың программазы болган. Ол өжээнниг платформаның авторлары боттарының туружун камгалаарда чепсек-херекселдя ажыглаар деп кыжанганынче кичээнгей салбас аргажок. Ол күштерниң ажыы-биле илереттингенинің чижээ — «Ийи муң сөс»—партияның болгаш ажылчын аңгының күжүнге даянгаш оларга удур шиитпирлиг хемчег алырынга бүрүн эргени берип турган. Ынчалза-даа контрреволюстуг күштерге кандыг-даа ойтур шавыышкынны бербээн.

Ол чорук ындыг өске-даа хөделиишкиннерге эжикти ачыткан болгаш ындыг күштер дораан-на хөделип эгелээн. Сөөлгү неделяларда болгаш хүнерде реакция, антисоциалистиг организациялар Коммунистиг партияга болгаш улусчу эрге-чагырганы удур үрегдекчи ажыл-чорудулгазын күштелдиргенин фактылар көргүзүп турар. Социализминиң херээнге бердинген шынчы коммунистерни уламна ажык калчаалыы-биле нүүлдеп турар апарганнар.

«Консерваторларны күрүне эрге-чагырганың органнарындан чайладырының» лозуңына шырыңналның алгаш, Национал хуралга соңгулданы хуусаа бетинде эрттирерин улам идепкейлиг негеп турар апарган. Барыын үзелдиг организацияларның төлөэлерин соңгулдаларга Коммунистиг партия аштырган турарын чедип алыр дээш, орадаажып турарлар. Өскээр чугаалаарга, контрреволюстуг эргилдени кылырын ажыы-биле орадаажып турганының дугайында чугаа чоруп турар.

Контрреволюция эрге-чагырганы бүдүү, чепсектиг удурланыышкын чокка эжелеп алырын орадаажып турган, ооң-биле кады өске-даа аргаларыны ол баш удур бодап билип турган. Чажырган боо-чепсекти иледиип тыпканының биллдингир чижектери социализмниң талалакчылары-биле чепсектиг сегиржин алыышкын болу бээрн магат чок дээрзин реакция бодап турганын көргүзүп турар. Шаандакы бенеш армияның офицерлериниң эвилели — «даштыкыда шериглерниң каттыжыышкыны» тургустурган. Чехословакияның даштыкыга, ооң чоок кавызынга контрреволюсчуларның улуг-улуг бөлүктерин хаара тыртып база каттыштырып турган, оларның чамдыктары Чехословакияже ок-чемзектиг кирип турганнар, Прага университединге кежээге Свитак демократчыдылганың принцивин «шуут хосталгага» чедир хөгжүдерде хамаатты дайыны-даа кыптыгып келир чадавас деп ажыы-биле медеглээн.

VIII.

Чехословакияда барыын, антисоциалистиг болгаш контрреволюсчу күштерниң хөделиишкинииниң түңнелинде контрреволюстуг эргилдениң болгаш социализминиң чаалап алышкынарын чидирериниң боттуг айыылы тургустунуп келген. Чогум-на ол үүлдер Чехословакияда болуп турар политиктиг болуушкунарга болгаш ооң хөгжүлдезиниң угланыышкынынга хамаарыштыр СЭКП-ниң болгаш өске-даа акы-дүңма партияларның сагыш човвашкыныңын кол чылдагааны болган.

Болгарияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг партиязының, Германияның чаңгыс аай Социалистиг партиязының, Польшаның каттышкан ажылчын партиязының болгаш Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеттери боттарының талазындан өөнүктер ёзуузу-биле ЧКП-ге, Чехословакияның улустарынга айыылдыг кризисти ажып эртеринге, өөскүп-олурар контрреволюцияның күштеринге политиктиг арга-биле согуушкунну бээр талазы-биле дузалажыр дээш болдунар бүгү үүлдү кылган.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң төлөэлериниң Москвага майда ужуражышкынының соонда СЭКП ТК ЧКП-ниң удуртулгазы-биле база катап ийи таланың ужуражышкынын кылып, тургустунган байдалды чугаалажып көөрүн удаа-дараа саналдан келген. Ынчалзажок ЧКП ТК-ның удуртукчулары янзы-бүрү чылдагааннар-биле бо айтырыны шиитпирлээрин соңгаарлатканнар.

Интернационалзмниң принциптеринге шынчы, акы-дүңма Чехословакия-биле эп-сеткил каттыштырылгазының мелерели болгаш бистиң континентивиске социализминиң салымчолу дээш харысалга-биле хөделген акы-дүңма чамдык чурттарның — Варшава Керээзиниң киржикчилериниң удуртукчуларының тургустунуп келген байдалды эш-хуузу-биле чугаалажыр, ооң үнериниң аргазын тывар, аңаа бодунуң дузазын сүмелээр сорулга-биле ЧССР-ниң удуртукчуларыбиле кады чыгдырын шиитпирлээн. ЧКП ТК-ныың удуртукчулары ол саналдан ойталааны болгаш Варшавага ужуражыр хөөн чок болганы харааданчыг болган. Ынчалза-даа байдал дээрге ындыг ужуражылганы эрттирерине политиктиг болгаш моральдыг бүгү үндезиннер акы-дүңма партияларга бар турган.

Варшавага ужуражылга болза коммунистиг болгаш ажылчын беш партияларның бүрүн чаңгыс эптинн, оларның чайгылыш чок сырый, каттыжылгазын, контрреволюстуг күштерниң чимзенишкиннерине согуш бээрине шиитпирлинн көргүскен.

Чехословакияга болгулап турган контрреволюсчу антисоциалистиг шавыышкынарның анализи болза, олар ала-чайгаарлаашкын эвес, а мырынай организастыг шинчилиг турганы бүзүрелдин-биле көргүзүп турар. Оларда халдаашкынарның үелери, угланыышкынары болгаш антисоциалистиг күштерниң атакалаар черлери, оларның халдаашкынарының чогуур дарааалашкаа, бүгү күштерниң—ЧКПниң иштинде барыын ревизионистиг, чурттуң иштинде антисоциалистиг болгаш ажык контрреволюстуг күштерниң хөделиишкинин дүүштүреря база оларны даштыкыдан деткинри ылап тодаратпаар турган.

Бо бүгү болза болуушкуннарны, чурттуң иштинде калбак харылзаалыг, массалыг информация органнарында антисоциалистиг күштериниң хөделиишкиннерин башкарып турган янзы-бүрү клубтар-биле, өске партиялар-биле харылзааны тудуп турган контрреволюсчу организастыг күштер башкарып турган дээрзин чугаалап турар. Контрреволюстуг күштер күрүне камгалалының эң чугула органнарынга база согуну таварыштырып турган. Контрреволюстуг сорулгаларны боттандырып турган кижилер даштыкы разведкалар-биле, даштыкы империалистиг бөлүктер-биле харылзаалыг турган. Мооң-биле кады контрреволюстуг күштериң организакчыларының иштинден чамдык кижилер соөлгү үеге чедир чажыртының артып каарын оралдажып турган. Барыын үзелдиг күштер ЧКПниң удуртур организацияларына боттары кижилерлиг болуп, оларның хөделиишкиннериниң дугайында эки медээлерни эп турган. Ол байдал эртип турган болуушкуннарның айыылдыын күштелдирип, бүгү партияның контрреволюция-биле шиитпирлиг дамиселии, бирги ээлчегде ЧКП ТКныың Президиумунуң болгаш ооң кежигүн бүрүзүнүң, ЧССР-ниң чазаанның кежигүнериниң идепкейлиг хөделиишкинин иеген турган. Ынчалзажок ЧКП ТК-ның Президиумунуң чамдык кежигүнери болгаш чазактың чамдык удуртур ажылдакчылары принципиалдыг айтырыглар талазыбиле ЧКП ТК-ның Президиумунуң тодаратпаар шугумуи канчаар хажыдып турганы хөвар эвес көстүп турган. Чижээ, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү Ф. Кригель антисоциалистиг идеттерге чүгле ойтур шавыышкын бербээн эвес, а харын ёзулуг контрреволюсчу халдаашкынналның авторлары-биле мырынай эп-сеткил каттыштырып турган, ындыг байдал, чижээ, «Ийи муң сөстүң» автору-биле телевидениеге ооң интервьюзуидан илереэн.

СЭКП болгаш социалистиг чурттарның өске-даа акы-дүңма партиялары ЧКП-ниң удуртулгазының кичээнгейин олче хөй удаа угландырып келген. Контрреволюстуг айыылдан хая көрүп болбас деп, ону көрбейн барып болбас деп бистиң партиявыстың дуржулгазы болгаш өскедаа акы-дүңма партияларның база сеткилистиг чурттарның политиктиг деминселивинің дуржулгазы өөредип турар. Айыылды чөпшээрежикчи ёзуубиле көөр чорук, ону үнелевези, харын мырынай контрреволюцияның күштерин оюнчук кылдыр көөр чорук херекти социализмни узуткаарына чедирер арганы реакцияга тургузар бээр. ЧССР-де болуп турар фактыларның болгаш болуушкуннарның анализинге үндезилээш, акы-дүңма партиялар болза Чехословакияда социализмче калбак халдаашкын боттанган, аңаа эң-не идепкейлиг роль-ду контрреволюцияның күштери ойнап турган деп демдеглээн. Ол антисоциалистиг халдаашкынны боттандырарынга даштыкы империалистиг күштер, контрреволюцияның күштери болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының иштинде барыын ревизионистиг идеттер чайгаар-ла каттыштыкан.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары акы-дүңма коммунистерни, ЧССРниң бүгү ажылчы чоннарын деткирни, Чехословакияда болуушкунаанның айыылдыг эргилдезин чайладырыкаш, болдунар-ла бүгү үүлдерни кылган. Ол сорулгаларга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң Тиссада-Чиернага Ужуражылгазы, а ооң соонда оралдажыр чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын алды партияларының төлөэлекчилериниң Братиславага Чөвүлел хуралды бараалгаттынган. Ол ужуражылгаларга ЧКП ТК-ның төлөэлекчилери бодунуң чуртунда байдалды экижидери-биле, социалистиг чаалап алышкынарны быжыглаар болгаш камгалаары-биле соңгаарлаттынмас боттуг хемчегларни алыр деп бүзүретkеннер. Ынчалзадаа Чиернага Ужуражылганың болгаш Братиславага Чөвүлел хуралдың сөөлүнде ЧССР-ниң удуртукчу органнары контрреволюцияга ойтур шавыышкын бээр талазы-биле чүнү-даа кылбаан, а барыын үзелдиг, антисоциалистиг күштер боттарының ажылчорудулгазын улам-на идепкейжиткен. Ол күштер боттарының мурнунга мырынай-на тодаргай сорулгаларны салып алганнар: социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге ЧКП-ниң удуртукчу ролюн чайладырын чедип алыр,—ол сорулга-биле олар партияның ат-алдарынче кэлбак халдаашкынны чоруткан, аңаа удур хоптаашкынның болгаш нүүлдээшкининг каржы кампаниязын организастаннар; Коммунистиг партияны болгаш Чехословакияда социалистиг ниитилелди эртемниг коммунизмниң идейлиг платформазындан чартыктырар болгаш реформизмниң болгаш социал-демократияның оруунче чаяидер,— ынчангаш олар будун, чогаадыкчы өөредиг болур марксизм-ленинизмче халдаашкынны, ленинизмче халдаашкынны калбартkаннар; Чехословак Социалистиг Республиканың политиктиг утка-шынарын өскертир сорулганы салганнар — ону социалистиг платформадан социалдемократизмни дамчыштыр буржуаз республикаже шилчидерин чедип алыр дээн.

Ол сорулгаларны боттандырар болза бүрүнү-биле империалистерниң эрге-ажыктарынга дүгжүр ийик. Чехословакияда болуушкунуның дувүренчиг хөгжүдези чүгле оон ужурунда, социализм болгаш демократияга, Чехословакияның ажылчы чоннарынга хенертен тыптып келген ынакшылдың ужурунда-даа эвес, харын-на ол эрге-ажыктың ужурунда империалистерге болгаш ооң пропагандазынга ынчаар идепкейлиг деткидип турар.

Чиернага Ужуражылганың болгаш Братиславага Чөвүлел хуралдың сөөлүиде контрреволюстуг күштер боттарының ажыл-чорудулгазын улам идепкейжиткен. Антисоциалистиг элементилер ажылчын милициянны тарадыр дугайында негелделерге ат салырының чылла кампанизын организастаннар. Ол кампания антисоциалистиг хевирниң митингилери болгаш демонстрациялары-биле үдеткен. Ол митингилерге чүве чугаалаан коммунистерни каржызы-биле соксадып, харын-даа оларга удур күчүлээшкиннерни ажыглап турган. Парлалгаларга хоозун антисоциалистиг калчаараашкын катап калбарган. Ажылчын аңгының социалистиг чаалап алышкынарын болгаш Чехословакия биле Совет Эвилелиниң улустарының найырал камгалап, дидим чүве чугаалааны дээш «Авто-Прага» заводтуң 99 ажылчыннарынга удур реакция

Бөгүн — Совет шахтёрнуң хүнү

ЧЫЛЫГНЫҢ, ЧЫРЫКТЫҢ ТЫВЫКЧЫЛАРЫ

ЭЛЕМЕНТИЛЕРДЕН СИСТЕМАЖЕ

Хөмүр-даш үлетпүрүнүн бүдүрүлгелеринге күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының сорулгазы болза, ажылдаар туруш бүрүзүнге ажыл-херекти техниканың болгаш технологияның хөгжүлдезинге дүүштүр, бүдүрүлгениң культуразын болгаш күш-ажылдың байдалын бедитпишаан, таарыштыр тургузары болур. Аңаа хамаарышкан хемчеглер, чижээ, чаа техниканы база технологияны бистиң руда эргелелиниң бүдүрүлгелери моон мурнунда-даа шингээдип турган. Ынчалза-даа, ындыг ажыл моон соңгаар улам идепкейжиир, чүгле ынчан техниктиг депшилге дугайында чугаа чоруп болур. Ынчалза-даа ол хемчеглер күш-ажылды организастаарының айтырыгларын бүрүнү-биле солун шыдавас, ындыг чижектиг чамдык хемчеглеривис бар турган-даа болза, ону чорудуп турганывыс система чок, таварылгалар хевирлиг болуп турган. Харын-даа депшилгелиг, улуг ажылдарны чорудуп турган хиревисте кандыг-бир чылдагаандан хенертен дериг-херексел үрели бээр, ынчаарда деңдески ажылдаттынмас, хөмүр-даш тывыжының бир-ле участогу планын күүсетпестей бээр. Кайы-бир ажылчын эзлчегже үнмейн барганда, ооң башкарары дерилге база ажылдавас, ол база-ла план күүселдезинге салдарлыг болур.

Күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарын (КЭО) чедип алганда, мындыг берге байдалдан уштунуп болур. Ынчангаш эргелел күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының хемчеглерин бүдүрүлге санында боттандырып эгелээн. «Кызыл-Хавак» шахтазында. Чадаананың хөмүр-даш разрезинде КЭО чөвүлелдерин тургускан. Ол ышкаш ында чогаадыкчы бригадаларны инженер-техниктиг ажылдакчыларны, чаартыкчыларны болгаш хөй-ниити организацияларны хаара тудуп тургаш тургускан. Бүдүрүлгениң харыысалгалыг участоктарында бедик мергежилдиг, дуржулгалыг ажылчыннарны болгаш удуртукчуларны хуваап тургускан.

Күш-ажылды эртемге үндезилей организастарының талазы-биле ажылдар кандыг угланыышкынныг чоруп турарыл? Ону үш чадалыг кылдыр чорудуп эгелээн.

Бирээде, ажылды мынчага дээр организастап келгенин анализтээш, иштики курлавырларны тыпкан. Бүдүрүлге черлеринде ажыл шагын чөп ажыглавайн турары анализтен илерээн. «Кызыл-Хавак» шахтазы ажыл шагының 20 ажыг хуузун анаа туруушкунга эртирип турары илереттинген. Чадаананың хөмүр-даш разрезинге чүгле транспорт чогундан безин ажыл шагының 18 хуузу ажык чок эртип турган. Шахтада хөмүр-дашты забойдан казып ап турар үениң эгезинде проходчиктерниң бирээзинге барык-ла шоолуг эвес ажыл өнаажып турган. Хронометражтыг хайгааралдан тывышчы ажылчын 7 шактыг эзлчегде 5,5 шак дургузунда, а белеткел забоюнуң ажылчыны 6,3 шак иштинде ажыктыг ажылга киржип турары илерээн.

Материалдар чарыгдалы база контроль чок болуп турарын анализ көргүскен. Бүдүрүлгеге үндүрер материалдарның чарыгдалын чүгле бүдүн ай эрткен соонда 8—10 хонгаш тодарадып болур учёттуң ажыы чок турган. Материалдар арттыр-даа чарыгдаттынган болза, эрткен херекти канчаар эдерил? Чарыгдалды ол дораан тодарадып ап, байдалды экижидериниң хемчеглерин дарый чорудар болза, ниити түңнелге эки салдарны чедирери билдингир.

Күш-ажылды организастаанының баштайгы анализи бирги эзлчегде чүже кичээнгей салза чогуурул, кайы участокка эртемге үндезилээн организастыг хемчеглер эң ажыктыг түңнелди бээрил дээрзин айыткан.

Ийиде, күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарын план ёзугаар чорудары. Календарь планынга бүдүрүлгелерде чогаадыкчы бөлүктерниң ажылдап кылыры үш теманы киирген:

— Хөмүр-даш тывар камераларны аштап арыглап кылырын болгаш оон хөмүр-дашты тыварын эртемниң чедиишкиннеринге үндезилеп организастаары болгаш «Кызыл-Хавак» шахтазынга чер иштинге ажылдаар бригаданы тургузары;

— Чадаанада «Э-2503» экскаваторнуң ажылдаар туружунга КЭО-ну шингээдирин шинчилээри;

— Ол-ла разрезтиң каттышкан септелге цегинге күш-ажылды эртемге үндезилей организастаары;

Ол ажылдарны амыдыралга боттандырарын харыылаар кижилерни руда эргелелиниң, шахтаның, разрезтиң болгаш участоктуң, цехтиң ажылдакчыларындан томуйлаан. Тускай теманы ажылдап кылып, шинчилеп турар чогаадыкчы бөлүк программа ёзугаар кылза чугула ажылдарны эзлчег, үе-чада аайы-биле анализтен көрген.

Үшкү болгаш шиитпирлиг чада болза, күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының планнарын бүдүрүлгеге бүрүн шингээдири болур. Ол талазы-биле чүнү кылган бис? «Кызыл-Хавак» шахтазынга мурнунда турган үш участокту чаңгыс даг-транспорт участогунга каткан. Оон ачызында хөмүр-дашты казып тывары дүргедээн. Ам участок начальниги бүгү технологтуг шугумну боду хайгаарап турар апарган. Дакелажниктерниң, слесарьларның болгаш дузалакчы дагжыларның ажыл шагын долу күжениишкин-биле ажыглаарын негээр апарган. Оларның чамдыызындан септелге кылыр тускай бөлүктү организастаан. Ам дерилгелер үрелири эвээжээн болгаш үрелген механизмни дүрген септеп алыр арга тургустунган.

Тывыкчы болгаш ону белеткээр ийи бригаданы комплекстиг бир бригада кылдыр каттыштырган. Оон ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 16 хуу өскен, шахтёрларның айда шалыңы өскен. Ажылчын бүрүзү немелде мергежилдерни шингээдип алырын практикалааш, херек апарганда дагжыларны өске участокче шилчидип болурун чедип алыр арга тургустунган. Ажыл шагы база долузу-биле ажыглаттынып эгелээн. Шахтаның бүдүрүлге күчүзү 170 хуу чедир шингээттинип турар апарган.

Чадаананың дагжылары экскаватор машинизи кижи электродуңзаалакчының мергежилин чедип алзын дээш, оларны тускай курска өөреткен. Экскаваторщиктер аразынга дуржулга солчулгазын организастап, халас эртер шактар кандыг чылдагаандан болуп турарын тодарадып, чолаачыларның шагын хронометражтап көрген. Оон түңнелинде дагжының айда кылган ажылының хемчээли 8,5 хуу өскен.

«Кызыл-Хавак» шахтазында материалдар чарыгдалын хүннүң-не учётка ап турар. Ында материалдарның, электроэнергияның, одаар чүүлдүн, ажыл төлевириниң болгаш өске-даа чарыгдалдарның камналгазын азы арттыр чарыгдалын хүннүң-не тодарадып, оон чылдагаанын тып турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының элементилери бүгү эргелелдиң ажылын экижиткен. Бо чылдың баштайгы чартыында хөмүр-даш тывыжының планы 111,4 хуу күүсеттинген. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 113,1 хуу четкен. Сайгарылга планы 108,7 хуу болган. Чедимчелиг ажыл орулганы база өстүрген. Чүгле бо хемчеглерден безин 106 муң рубльдиң орулгазын планнаанындан ажыр алган.

КЭО-нун айтырыглары амгы үеде чугула черни эзлеп, ажыл-агый реформазы-биле сырый харылзаалыг апарган. Күш-ажылды эртемге үндезилей организастааны бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге дүгжүп турар. Бо чылын бистиң бүдүрүлгелеривисти чаа системаже шилчидери көрдүнген. Ынчан күш-ажылды эртемге үндезилей организастаары элементилерден бүдүн системаже шилчиир.

Р. ШАХИАХМЕТОВ,
Тыва руда эргелелиниң эргелекчизи.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ — ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«Кызыл-Хавак» шахтазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп, Совет шахтёрларның хүнүнге багай эвес түңнелдерлиг ужуражып турар.

Шахтёрларның ажыл-херектерин эрткен чеди айларның чамдык түңнелдери-биле таныштырайн: кызыл-хавакчылар чеди айларда план ёзугаар 1054 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрер тургаш, 1192 муң рубльдиң продукциязын берген. Барааннаг продукция бүдүрер талазы-биле план 115,5 хууга күүсеттинген. Хөмүр-даш тывыжын бо-ла үеде 98 муң тоннага бүдүрер турган, ол планны 113 хууга күүсеткен, азы пландан ажыр барык 13 муң тонна хөмүр-даш бердинген.

Бо чылдың эгезинде бистиң шахтага хөмүр-даш казып тывар 4 бригада ажылдап турган чүве. Оларның ажылдап турары аңгы-аңгы, ажыл төлевириниң хемчээли база аңгы-аңгы турган. Шахтаның администрациязы ажылды эртемге үндезилеп чорударын бирги чергениң айтырыы кылдыр көргеш, ол бригадаларны чаңгыс комплекстиг бригада кылдыр каттыштырган. Ону удуртурун меңээ дааскан.

Комплекстиг бригаданың тургустунганының баштайгы хүннериниң бирээзинде бригаданың ниити хуралын кылгаш, аңаа ажылды чаа ёзу-биле чорударының аргаларын, организациязын чугаалашкан, боттарывыска бедиткен хүлээлгени алдывыс. Ай бүрүзүнүң бүдүрүлге планын 110 хуудан эвээш эвес күүседир, ооң-биле чыл планын хуусаа бетинде күүседир, пландан ажыр 10 муң тоннадан хөй хөмүр-дашты бээр, бригаданың кежигүн бүрүзүнге онааштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хууга бедидер сорулга тургустунган. Ол ышкаш бүдүрүлгениң культуразынга, техниканың озал-ондак чок ажылдаарынга, коллектив кежигүннериниң өөредилгезинге база өске-даа чүүлдерге хамаарышкан айтырыглар хүлээлгеге база кирген.

Бригаданың кежигүннери сөглээн сөзүнге ээ болурунга чаңчыккан улус. Мурнундагы чылдарда ышкаш, бистер бо хүннерге чедир алган график ёзугаар хүлээлгевисти күүсеткенивисти айыткаары өөрүнчүгдүр.

Эки түңнелдер кандыг арга-биле чедип алдынганын маңаа айтыры артык эвес боор. Бир дугаарында күш-ажылдың организациязын экижиткени кол рольду ойнаан. Мооң түңнелинде ажыл шагы үзер, өскедаа үүрмек четпестер болдура бээр таварылгалар ам шуут читкен. Кижи бүрүзү-ле ажылды канчаар эки организастаза экил деп айтырыгны дилеп, оралдажып турар апарган. Шахтага механизацияны, чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алырынче бригада кежигүннериниң кичээнгейи улгаткан.

Комплекстиг бригадада ажылдап турар кижилерде мурнакчылар хөй. Оларга А. Лейнвальд, А. Алешечкин, А. Булатов, М. Колжан, В. Бауман болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо эштер эзлчег нормазын ийиден ажыр күүседип турарлар.

Чурттакчы чонну, ылаңгыя республика найысылалының бүдүрүлгелерин одаар чүүл-биле хандырар сорулгавысты, беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын Совет Конституцияның хүнүнде, хуусаа бетинде күүседиринге шиитпирлиг бис.

И. ЕРЕМИН,
бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери (солагай талазындан) мурнуку одуругда — И. Еремин, Алексей Булатов, Владимир Бауман. Артында одуругда — Михаил Колжан, Владимир Сухотеплов, Максим Абрамов, Андрей Алешечкин.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ
фотозу.

Тываның чоргааралы

Бистиң республикавыста комплекстиг геология экспедициязының коллективи 1964—1965 чылдарда Тываның база бир эгээртинмес казар байлаан ажыткан. Найысылалывыс Кызылдың чанында хөмүр-даштың улуг курлавырын бистиң геологтарывыс ажыткан. Ооң онзагай байдалы болза республиканың улуг бүдүрүлгелеринден ырак эвес болгаш ону чер кырындан ажыкка казып алыр аргалыы болур.

Чазактың шиитпирин ёзугаар чылда-ла 500 муң тонна хөмүр-даш бээр Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудуун үш чыл бурунгаар эгелээн. Разрезтиң тудуу доостурга, бистиң республикавыстың чөөн талакы районнарын хөмүр-даш-биле хандырар айтырыг долузу-биле шиитпирлеттинер.

Амгы үеде Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудуушкуну хайныышкынныг чоруп турар. Ону кылып турар тудугжуларның мурнунда харыысалгалыг болгаш улуг сорулга салдынган. Разрезти ажыглалга киирерinге чедир 2 миллион 230 муң кубометр породаны хөмүр-даштың кырында кадындан арыглап үндүрер, ол дээрге барык 20 метр ханы черниң довураан казып үндүрери-дир. Ооң-биле чергелештир 25 улуг автомашиналарга гаражты, септелге-механика мастерскаязын, администрация болгаш хандырылга комбинадының бажыңын, одалга төвүн болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглалга дужаар сорулга салдынган. Бо бүгү ажылдарга 6,5 миллион рубльди чарыгдаары көрдүнген.

Бо хүннерге чедир Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудугжулары 1,8 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын боттандырганнар. Тодаргайлаарга, телефон болгаш электри шугумнарын, подстанцияны, гаражты, складтарны болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглалда киирген. Чаа тургустунган организация болганда бистиң ажылывыста четпестер ам-даа бар. Ынчалзажок бо чугула тудугну кылып турар кижилер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр алган хүлээлгелерни күүседир дээш шалыпкын ажылдап турарлар.

Беш чылдың үшкү чылының бирги кварталында бистиң коллектививис хөмүр-даш үлетпүрүнүң тудуг организацияларының бүгү-эвилел чарыжынга үшкү черни алган. Бирги чартык чылдың түңнелдерин ёзугаар Кызыл хоорайның бүгү тудуг организацияларының аразындан бирги черни каа-хемчилер эзлээннер. Шахтёр хүнүн таварыштыр алдынган хүлээлге база-ла ажыр күүсеттинген. Эрткен чеди айларның тудуг-монтаж ажылдарының планы 115 хуу күүсеттинген, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 117,9 хуу болган. Аныяк бүдүрүлгениң даг участогунуң ажылчыннары Шахтёр хүнүн таварыштыр күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Чүл дээрге бистиң дагжыларывыс чылдың бүдүрүлге планын август айның баштайгы хүннеринде-ле бүрүн күүсеткенин Төрээн чуртка илеткээннер.

Дагжыларның байырлалын демдеглеп турар бо хүнде бистиң эң эки кижилеривистиң дугайын чугаалап көрейн: экскаваторщиктер эштер М. Силич, Н. Андриянов олар чүгле Кызылда эвес, харын бүрү республикада мурнакчыларның аразында санадып турарлар. Тудугжу турган эш Эрес-оол Анчимаа эрткен кыжын тускай мергежилди чедип алгаш, ам күштүг экскаваторну башкарып турар. Бульдозерист К. Очур-оол, чазаныкчылар В. Г. Бузыкаев, Л. Хертек, В. Горбачев, дашчы А. Смирнов, арматурщик А. Илларионов болгаш оон-даа өскелер хүннүң ажыл нормазын доктаамал бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүседип келгеннер.

Бистиң ажылывыска саат ужураштырып турар четпестер болгаш моондактар бар деп үстүнде чугааладым. Чижээлээрге, бүдүрүлге объектилеринге хереглеттинер дериг херекселдерни четчелевээни, чуртталга бажыңнарының чедишпези ажылдың темпизин кудуладып турар. Оон аңгыда бисте бар күштүг экскаваторларга болгаш 25 тоннаның самосвалдарынга эвээш планны бадылаанындан бо техника анаа туруп, күрүнеге эвээш эвес каража таваржып турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези Тываның база бир чоргаарланыр бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ону хуусаа бетинде 1970 чылдың декабрь 5-те ажыглалга киирер дээш бистиң бүгү ажылчыннарывыс, инженер-техниктиг ажылдакчыларывыс күжениишкинниг ажылдап турарлар.

В. СКОБЕЕВ,
инженер.

Төрээн чуртумга

Бистер, Каа-Хем разрезтиң тудугжулары, Шахтёр хүнүн таварыштыр боттарывыска алган бедиткен хүлээлгелеривисти ажыр күүседип, Төрээн чуртувуска эки белекти сөңнедивис. Ылаңгыя даг участогунуң ажылчыннары чылдың бүдүрүлге планын бо айның эгезинде ажыр күүсеткеннер. Бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседиринге бистиң күштүг техникавыс улуг рольду ойнаан. Эрткен чылын маңаа кайызыдаа 25 тонна чүък сөөртүр самосвалдар келген. Оларның бирээзин меңээ хүлээткен. Дугуйлары безин турган кижиден бедик бо машиналарны хынамчалыг ажаан эдилээрге, оларның бүдүрүкчүлүү бедик болгаш үр хуусаада септелге хереглевес техника.

Ада-чуртунуң дайынының чылдарындан эгелеп чолаачыга ажылдап келдим. Дайынга-даа, тайбың ишке-даа Төрээн чурттуң херээ дээш туржуру совет кижиниң хүлээлгези болгай. Дайынның киржикчизи кижи болганымда делегей байдалын кичээнгейлиг хайгаарап турар мен. Сөөлгү үеде империалистерниң социалистиг лагерьге удур калуаалыг чөңгээн совет кижилерни дүвүредип турар. Ылаңгыя Чехословакияда социалистиг тургузугну камгалаары-биле ынаар акы-дуңма чурттарның шериг күштерин киирген бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп турар мен. Социализмниң тургузукчу тайбың ижин камгалаары бистиң ыдыктыг хүлээлгевис болур.

Фашистиг эжелекчилерден Белоруссияның девискээрин хосташкан мен. Ынчангаш эртениң-не күштүг техникам «Белаз-540» маркалыг самосвалымны ходелдирип тургаш, тайбың үеде бистиң чуртувус кандыг-даа техниканы бүдүрүп каар-дыр деп бодал сагыжымдан ыравас.

Шахтёр хүнүн таварыштыр бедиткен хүлээлгени ап, бо чугула объектини хуусаа бетинде дужаарын дугуруштувус.

П. СОКОЛОВ,
разрезтиң чолаачызы.

ЧУРУКТА: чолаачы П. СОКОЛОВ.

Чадаананың хөмүр-дашчыларында

Чадаананың хөмүр-даш разрезиниң коллективи беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Найыралдыг, ажыл-агый талазы-биле тургустунган сорулгаларны күүседир дээш бүгү күштү эвилелдеп турар бо коллективтиң кежигүннери республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алган. Ооң тодаргай херечизи болза бо чылдың ийиги кварталының түңнелинде оларны СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнааны-дыр.

Бедик шаңнал хөмүр-даш «үүжезин» чазарын хүн бүрүде улгаттырып, эрес-кежээ ажылдап турар кижилерни улам сорук киирген. Ынчангаш Чадаананың хөмүр-даш тывыкчылары Совет шахтёрларның хүнүнге белектиг ужуражыры-биле бедиткен, немелде хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелериниң кол-ла чүүлү — 8 айларның бүдүрүлге планын Шахтёр хүнүнге чедир күүседири турган. Ооң херек кырында боттаныышкыны мындыг болган:

Сес айларның даалгазын Шахтёр хүнүнге чедир беш хонук бурунгаар, азы август 20-де 105 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 5 муң тонна эки шынарлыг хөмүр-дашты берген. Бо чылдың дургузунда 125 муң рубльдиң орулгазын алырын ук хүлээлгеге киирген. Август 1-ге чедир 198 муң рубльдиң орулгазы алдынган, азы сес ай иштинде чыл планында көрдүнгенинден ажыр 73 муң рубльдиң орулгазы алдынган.

Ажылды шын организастаанының түңнелинде бо айда ук бүдүрүлге карылга чок, харын 2 муң рубльдиң орулгазын алган. Хөмүр-даш каъдының кырында даг породазын чайладырының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планнары күүсеттинген.

Бүдүрүлгениң участоктарының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда даг тывыш участогу (начальниги Василий Федорович Изосимов) чоруп турар. Ук участоктуң коллективинге Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чыл оюн таварыштыр коммунистиг күш-ажылдың участогу деп бедик атты тывыскан. Ажыл-ишке, амыдыралчуртталгага болгаш өөредилгеге участоктуң кежигүннери бөгүн-даа төлептиглер. Бүдүрүлгениң ажыктыг ажылдаарынга оларның киирип турар үлүү улуг. Олар хөмүр-даш разрезиниң администрациязының болгаш ында партбюроның участоктар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турарлар.

Даг-транспорт участогу мурнакчыларның санынга доктаамал кирип келген. Хөмүр-даш каъдының кырында хая-дашты, сай, довуракты чайладып, участоктуң кожазында «кылымал дагларны» тургузуп турар күчүлүг КРАЗ марканың машиналары чогум-на ында хаара туттунган. Оларның ачызында муң-муң тонна даг породазы чыдынындан чайлаттынган, республиканың янзы-бүрү булуңнарынче эки шынарлыг хөмүр-даш чүдүрген транспорттар шуужуп турар апарган. Дузалал участоктары: механиктиг цех, электри станциязы, гараж коллективтери негелдеге дүүштүр ажылдап турарлар.

Төрээн черин чаартып, ооң эгээртинмес байлаан чонунга бараалгадып, ажыл-ишчи алдын холдары-биле хүндүткелди чедип ап турар мурнакчылар ында хөй. Кымнарыл ол? Экскаваторщиктер эштер Муравьев, Сарыглар, чолаачылар Гайчук, Кудачин, электрослесарь Фокин, дарган Ооржак, газэлектродуңзаалакчы Самбуу болгаш оон-даа өскелер-дир. Бо шалыпчылар хүн бүрүнүң нормазын бүдүн чартыктан ийи катап ажыр күүседип турар. Коллективтиң өске кежигүннери олардан үлегерни ап, оларның байлак дуржулгазын ажыглап, ажылдап турарлар.

Разрезтиң ажылы-биле танышканывыс соонда ында партбюро секретарының оралакчызы Валентина Николаевна ГАНЯВИНА мынча дээн:

— Бодувустуң байырлалывыс — Шахтёр хүнүнге сөңнүг ужурашканывыс өөрүнчүг болбас аргажок. Ынчалза-даа ооң-биле кызыгаарлаттынып болбас. Бисте шупту-ла чүвени эки дээр болза хоржок: четпестер база бар. Разрезте столоваяның, садыгның ажылы негелдеге дүүшпейн турар. Ол колдуунда-ла Чөөн-Хемчик райпозунуң хандырылганы чедир организаставайн турарындан болуп турар. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр апаар.

Чыл планын хуусаа бетинде чедиишкинниг боттандырып болурунуң бүгү барымдаалары, арагалары бар, планныг даалгаларны күүседиринге туруштуг бис. Чүү-даа чүвеге чүгле хүнүн бодавас, а келир үезинче, даартагы күннерже көөр, бар-чогун санап, шиитпирлээр ужурлуг. Кыш — даг артында эвес. Аңаа белеткел ажылдарын чоокку хүннерде доозар.

Ол ышкаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң (1965 чыл) шиитпирлеринге дүүштүр бистиң бүдүрүлгевис планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынче октябрь 1-ден эгелеп шилчиир. Маңаа белеткел ажылдары бүгү участоктарда чоруп турар, бо чугула херекти боттандырарынга кижи бүрүзү белеткенип, өске черлерниң дуржулгазын өөренип турар. Чаа системаже шилчээн соонда бистиң ниити ажылывыс улам экижиир — деп, ол түңнелинде чугаалаан.

ЧУРУКТА: хөмүр-даш каъдының кырында даг породазын КРАЗ машинаже чүдүрүп турары.

А. АИР,
авторнуң фотозу.

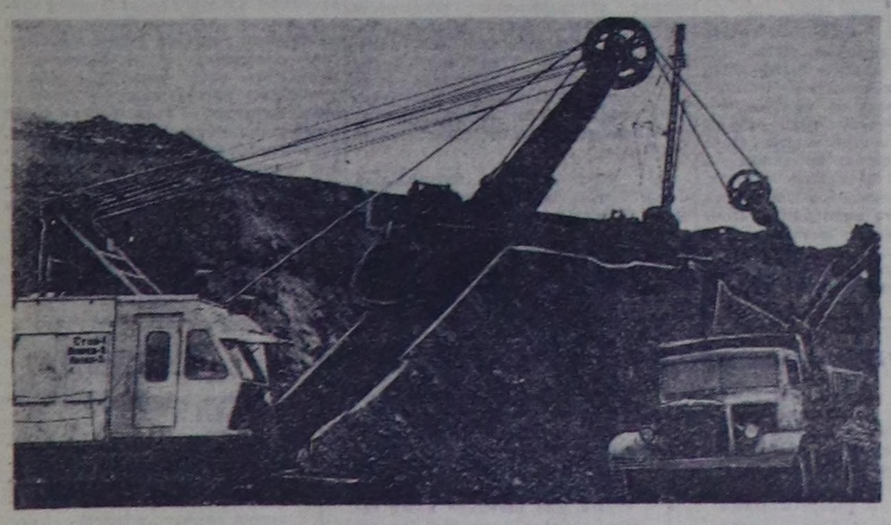

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Щит болгаш хылыш» («Боду болур эргези чок») 10, 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда. «Делегейниң улустары Вьетнам-биле» (узаткан сеанс) 6.45 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыындылар 10, «Чукотканың начальниги» 12, 1.50, «Ынакшыл дугайында база катап» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оожум Одесса» 10, 11.45, 1.30, 3.15, 5, 6.45, 9 шактарда.

АВГУСТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Щит болгаш хылыш» («Боду болур эргези чок») 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чукотканың начальниги» 10, 12, «Ынакшыл дугайында база катап» 1.50, 3.45, 5.40, «Арыг дээр» 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаа Орлеанның ынакпайы» 2.30, 4.30, «Цыган» 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01013.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 27 ВТОРНИК № 201 (7044).

Өртээ 2 көп.

Ажаап алыышкынның бо хүннеринде

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң ажаап алыышкынынче бо айның ортандан кирипкен. 140 гектар суланы кестирип эгелээш, наш-ла ажыл хүннеринде организастыг дооскан. Комбайннерлер М. Херел-оол, М. Байбаков олар хүн нормазын барык бүдүн чартык катап ажырып, мурнаачыларның одуруунда киргеп. Ам олар баштай бышкан 300 гектар кызыл-тасты кестирип кирипкен. Баштайгы хүнде 120 гектарның тараазы ажаап алдынган болгаш гектардан-на 6 центнер дүжүт алдынган.

Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди комбайннерлерниң, тараажылардың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп, хөвү турлагларында ниитиниң чемненилгезин, организастап, чурттаар черлерде четчир санныг орун-дежикти салган, Кызыл-булуңну, чукар-бажыңны дерип кыпкан.

Бастыртынган центнер тараа бүрүзүн удур-ла арыглаашаш, шыгжамырже уруп, сайгарып турар. Совхозтуң тараажылары тараа талазы-биле ажыл-агыйның күрүне планын чедиишкинниг күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар.

* * *

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районда Дөң-Терезин совхозтан 3 комбайн чаа дүжүттүң тараазын ажаап кирипкен. Олар баштайгы хүн 77 гектар черниң тараазын кестирип, гектардан 9 центнерни алганнар.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIV съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырында чугаалап турары-биле алырга, коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында социал-экономиктиг, политиктиг, культура тургузуушкун айтырыгларын шиитпирээринге профэвилел организацияларының ужур-дузазы кажангызындан-даа артык улгадып турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет профэвилелдер чоннуң чаагай амыдыралын хандырар херекке улуг ёруктуу эртиннеер. Профэвилелдерниң ажылының кол-ла артазы болза социалистиг чарышты экономикажке угландырары, ону хөгжүдери болур.

Амгы үеде республикада хөй-хөй профэвилел организациялары социалистиг чарышты организастаарын болгаш чарышка алган хүлээлгелерни күүседири дээш боттуг ажылды чорудуп турар. Профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгны партия комитеттери бюро база ниити хуралдарга удаа-дараа тургузуп турар апарган. Партияның Кызыл хоорай комитеди, Улуг-Хем, Тожу райкомнары ол айтырыгны пленумга тускай тургускулаан.

Ажыл-ишчилерниң ортузунга партия болгаш ажыл-агый удуртукчуларының илеткелдерни, беседаларны, лекцияларны кылып турары күзенчиг түңнелдерни берген. Чижээ, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң планы күүсеттингеп болгаш үлетпүр продукциязын сайгарарының чеди айларда саарылга планы 108,7 хуу четкен. Пландан ажыр саарган продукция 2 миллион 32 муң рубль болган. Ол болза эрткен чылгызынга деңнээрге, 1 миллион 8 муң рубль хөй болганы ол.

Партия организацияларының хүлээлгези болза профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейин көдүреринче, социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни күүседиринче, коммунистиг күш-ажыл коллективин дээш демиселди улам-на калбартырынче угландырары болур. Амгы үеде профэвилел организацияларының боттарының кол кичээнгейин мал чемнериниң белеткелинче, дүжүт ажаалдазын өй-шаанда болгаш чидириг чок эрттиреринче мөөнүзүн. Бир чугула сорулга болза механизаторларга болгаш бүгү ажыл-ишчилерге ажылдаарының болгаш чурттаарының зң таарымчалыг байдалын тургузуп бээри болур. Хөвү турлагларын чаагайжыдыр дерииры, ниитиниң чемненилгезин экижидери болгаш амыдыралдың база культураның зң чугула түүлдерин профэвилел организацияларының кичээнгейге алыры болур.

Колхозтарга профэвилелдерин тургускаары болза түгле олардың көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле харыысалгазын улгаттырып турар эвес, харын хоорай биле көдээниң амыдыралын чоокшулаштырар база ажылчынның индустриалдыг күш-ажылы биле көдээниң ажыл-ишчизиниң ажылының аразында боттуг ылгалды чоокшулаштырары чергелиг кончуг улуг сорулганы база шиитпирлээр ужурлуг.

Материалдыг чаагайжыдылганы экижидери, бүдүрүлгениң ажылын кижээ таарымчалыг болдурары, ажылчы чоннуң дыштанылгазын чөп организастаары профэвилел организацияларының ажылында бир кол түүл болур. «Тыва даг-дүтү» комбинатта партком секретары эш Кленов профэвилел организацияларының ажылын шак ындыг принцип-биле удуртуп турар. Профэвилел организациязынга партийжи удуртулганы күштелдиргени эми түңнелдерни берген. Комбинат бүдүрүлге программазын доктаамал ажыр болгаш долдур күүседил келген. Комбинатта ажылчын кижиниң айда ортумак шалыңы 170 рубль чедип турар.

Ажылчы чоннуң кижизидилгезин организастаарынга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, ниитиниң болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаарынга профэвилелдерниң харыысалгазы база өзүп турар. Республика типографиязында, алгы заводунда, «Тиилелге», «Межегей», «Найырал» совхозтарда, Дуржулга станциязында, Ак-Довуракта партия комитеттери клубтарга лекцияларны, беседаларны үргүлчү эрттирип, ужуражылгаларны болгаш айтырыг база харыы кежээлерин организастап турарлар. Ол черлерде боттывыңгыр уран чүүл коллективтери база чогуур деңнелде ажылдап турар.

Ынчалза-даа элээн хөй партия комитеттери профэвилел организацияларының ажылын ыракта четпес удуртуп турар. Оон хараазы-биле профэвилел организациялары зң чугула айтырыгларны кончуг оожум шиитпирлеп турарлар. Ындыг черлерге «Кызыл тудугда», «Тыва даг-дүтү» тудугда, «Элегес» совхозта партия комитеттерин хамаарыштырып болур. Партияның Каа-Хем биле Бии-Хем райкомнары профэвилел организацияларының ажылын удуртурунче база-ла кошкак кичээнгей салып турарлар.

Профэвилелге кежигүн киирип алырынче чамдык черлерде ыракта четпес кичээнгей салдынып турар. Чижээ, Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозта бүгү ажылчыннарның түгле 39 хуузу профэвилел кежигүннери. Профэвилелге ажылчыннарның кирип турары Эрзин, Бай-Тайга районнарда база куду.

Областың профэвилел чөвүлели болгаш оон область комитеттери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIV съездизинің шиитпирлерин күүсетпишаан, В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга хамаарыштыр, инек саарының, дүжүт ажаарының, ажыл шагын чидирер чорукту кызырарының ,механизмнерни аналаа тургуспас талазы-биле демисел чорударының, будүрүлге болгаш тудуг черлериниң ажылын эртемге үндезилеп организастаарын калбартырының маргылдааларын чарлаан болгай.

Профэвилел организацияларының чарлаттынган маргылдааны канчаар организастап турарын доктаамал контрольга алыры—чер-черде партия организацияларывыстың зң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

ГФР-ниң чазааңга удурланыышкын

ГФР-ниң чагырга черлериниң илергей өнемчидип турарындан ССРЭ-ниң Боннда элчин черинге, ССРЭ-ниң элчизиниң бодунга хамаарыштыр тургустунган, канчап-даа таарышпас байдалга холбаштыр ГФР-ниң чазааңга шиитпирлиг удурланыышкынны дамчыдып бээри-биле Совет чазактың даасканын ёзугаар ГФР-ниң элчин черинге ССРЭ-ниң дашткы херектер министерствозу август 24-те удурланыышкынын медеглээн.

Дүржок болук хулиганнар совет элчин черинче кирер болгаш оон үнер эжиктериниң шуптузун чоокта ваа бүзээлээш, оон өй-тавында ажылдаарынга херек кырында шаптык таварыштырып турган. Элчинге болгаш элчин черинниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр чөңгээлиг үүлгедиглер болган деп. ССРЭ-ниң ДХМ-ниң медеглелинде айыткан.

Ындыг чөңгээлерни совет кижилер херекке албайа азы уттуптуп болур деп. ГФР-ниң чазаа саналар болза, оон алдагдал кылганы ол болур ийик деп түрени онзалап айыткан.

ССРЭ-ниң элчин черинниң, оон ажылдакчыларының айыыл-чок чоруун хандырарынче угланган хемчегларни саналтпайн алырын болгаш совет төлээ черлериниң чогумчалыг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырарын Совет чазак ГФР-ниң чазаандан негээн. Элчинге болгаш элчин черинниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр болган чөңгээлиг үүлгедиглер талазы-биле буруулугларны кезедирин Совет чазак база негээн.

СОВЕТ УЛУС ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕДИР

Кремльде чугаалажыышкыннар

ЧССР-ниң Президентизи Людвик Свобода баштаан Чехословак Социалистиг Республиканың төлээлериниң болгаш СЭКП-ниң база Совет чазактың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннар август 24-те үргүлчүлээн.

Үк чугаалажыышкыннар август 23-те ышкаш, эш хүүнүң ёзугуунуң ак-кара чок байдалынга арткен.

* * *

ЧССР-ниң Президентизи Людвик Свобода баштаан Чехословак Социалистиг Республиканың төлээлериниң болгаш СЭКП-ниң база Совет чазактың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннар август 25-те үргүлчүлээн.

Моон мурнунда-даа боон турган ужуражыышкыннарга ышкаш, санал-оналдарны эш хүүнүң ёзугуунуң ак-кара чок байдалынга солушкан.

Чугаалажыышкыннар август 26-да база үргүлчүлээн.

СЭТА-ның ДЫҢНАДЫЫ

Чехословакиядан кээп турар медээлерден алырга, август 24-те ол чуртка байдал ындыг-ла өскерилбээн. Ынчалзажок, мурнунда медеглээни ышкаш, реаксылыг күштер политиктиг байдалды чидиглендирер ораладжыышкыннарын соксатпайн, өнчүк-чөңгээлерни өөскүдүп, чурттуң патриотчу күштерин-ге болгаш эвилелчи социалистиг күрүнелерге удур калчаалыг нүгүлчү пропаганда кампаниязын чорудуп турар.

Чөңгээчилер эвилелчи армияларның дайынчыдарынче от ажыдар таварылгалар үргүлчү болуп келген. Чижээ август 23-те албан черлериниң бажыңнарынга танныылдап турган солдаттарны автоматтар-биле боолаан. Кем-буруулуг идегеттер хоралакчы чоруктарны үүлгедип турар. Оруктарга моондактар кылып, транспорт болгаш харылзаа чепсектерин үрегеп турар. Прагадан болгаш чамдык өске-даа хоорайлардан боо-чепсектиң чажыт складтары тывылган. Прага районнарының бирээзинге өжээнниг пропаганда чорудуп турган үезинде чер адаанда бункерде чажырып каан радиостанциязын илередип тыпкан. Анда боо-чепсекти база чажырып каан болган.

Контрреволюстуг елүрүкчүлер чонну эвилелчи армияларга удурланыштырарын ораладжып. Чехословакияның ак сеткилдиг хамаатыларын коргудуп, социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалаарынга туржуп турары дээш, оларга болгаш оларның өг-бүлезинге кыжаныш турарлар. Чехословак улустуң өжээнниг дайыннары чаштынып хөделбишаан, чүвениң байдалын чепсектиг үскүлежиишкиннерге болгаш хан төгүүшкүнүге челирер дээш, чуртка аай-баш чок байдалды, кара-туразында өлүрүп шаажылар чорукту тургузарын ораладжып турарлар.

Даштыкыдан айтыышкын ёзугаар кылып турар от-биле ойнаар бо айыылдыг херек кедизинде барып ону үүлгедип турар кижилерниң боттарынга удур угланы бээр.

Мындыг байдалда чоннуң чамдык кезии чуртка хөй айлар дургузунда шаптык чокка неппередип турган антисоциалистиг пропаганданың салдарынга ам дээрезинде алзып тураа-даа, чехословак улуска холун сунуп дузалап келген акы-дүнма чурттарның алган хемчеглери чүге эргежок чугула апарганы ЧССР-ниң ажылчы чоннарынга улам тодаргай апар чыдар.

ЧССР-ге социализмниң туруштарын быжыглаары-биле алдынган шиитпирлиг хемчеглер антисоциалистиг күштерниң контрреволюстуг планнарының хуусаазын эрте илередир арганы берген, үк планнарны ыак, бүгү талалыг белеткеп турганы ам илерээн.

Ол күштерге дузалаарынга империалистиг күштер ам идепкейжип, боттарының чурттарында болгаш Каттышкан Нациялар организациязында политиктиг шугулдаашкыннарны калчаалыы-биле калбартып турар. Ол империалистиг ниити шуугаазынга Югославияның болгаш Румынияның удуртукчулары каттышканын кичээнгейге алза чогуур, олар Чехословакияның антисоциалистиг күштеринге идепкейлиг дузаны чедирип турарлар. Чогум-на бо хүннерде Чехословакияның кызыгаарындан дашкаар турар политиктиг авантюристер боттарының чажыт үүлгедиишкиннерин Белградга болгаш Бухарестиде кылып турарлар.

Антисоциалистиг күштерниң Югославияда өмээржикчилериниң кайы эрге деңдеп турарының дугайын чехословак айтырыг дээр чүвеге хамаарыштыр өнчүк-чөңгээлиг медеглелди КПЮ-га Югославияның чазаанын чорутканы хереечилеп турар: ол медеглел НАТО чурттарының туружубиле шуут дүгжүп турар. Пекинде Мао-Цзэ-дуниун болуу бо айтырыгга АКШ болгаш Югославия дег база-ла ындыг янзылыг хөделип үнген.

Чехословакияда хөделип турар контрреволюстуг күштер болгаш даштыкыда оларның өмээржикчилери социализмниң болгаш ЧССР-ниң тускай догуннаашкынын камгалаары-биле эвилелчи күрүнелерниң алган хемчеглерин «эжелээшкин» янзылыг көргүзерин барла шаа-биле орадлажып турарлар. Боттарының интернационалчы хүлээлгезинге шынчы социалистиг күрүнелер акы-дүнма чуртка боттарының ийи талалыг болгаш хөй талалыг керээлер ёзугаар хүлээлгелерин күүседири-биле келген деп чүве бүгүдеге билдингир болгай. Оларның дайынчылары Чехословакияже эжелекчилер эвес, а анры талазы-биле акы-дүнма болуп чедип келгеннер. Олар ЧССР-ниң ажылчы чоннары-биле кады контрреволюцияга ойтур шавыышкынны бээр, социализмнин херээ дээш туржур болгаш база Чехословакияның болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының тускай догуннаашкынына база айыыл чок чоруунга кыжаныш келген айыылды чайладыр дээш чедип келгеннер. Олар түгле ол бүзүнныг хүлээлге күүсеттингенде ЧССР-ниң девискээриненге үнүп чоруур.

Акы-дүнма социалистиг чурттар социализмниң чаалап алыышкыннарын болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының айыыл чок чоруун шиитпирлиг болгаш чайгылыыш чок камгалаарынга бүрүн чаңгыс эптиг. Алдынган хемчеглерниң үндезиледдиин болгаш чогуур үезинде болганын бүгү чехословак улус билир болгай үнелеп көөр дээрзинге кандыгдаа чигзиниг турбас.

Бир үн-биле деткиишкин

Чуртта болгулап турар митингилер, хураддар дугайында медээлер чурттуң бүгү булуңнарындан кирип турар, оларның киржикчилери совет чазактың болгаш социалистиг өске-да чурттарның чазактарының ЧССР-де социализмниң херектерин камгалаары-биле алган хемчеглерин , чугаажокка деткип турарын илергейлеп турарлар.

КИЕВ. «Ленинчи дарган» заводка болган хөй кижи киржикчилиг митингиге Чехословакияның девискээрининге чөрүп турган «Харгыга» деп партизан отрядының командири чораан, чехословак орденнерлиг, электросварщик В. Н. Быковтуң чугаалаазы:

— Дайын чылдарында чехословак черге Совет Эвилелиниң болгаш ЧССР-ниң эң дээре оолдарының хаяы хөйу-биле төгүлген. Контрреволюциянын, империализмниң хөлезиленикчи күштериниң талазындан бистиң ниити чаалап алыышкыннарывысты үзүткал, акы-дүнма чуртта социалистиг тургузуушкунга кыжаныг кылырын демиселге амы-тыныш берген маадырларның омуннээзинден болдурбас бис. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның Чехословакияның улузунга дуза көргүзер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерин эң-не изин-биле деткип турар бис.

МИНСК. Чехословакияда болуушкуннар совет кижилерин дүвүреттирес аргажок. Реаксыыг күштер аңаа капиталзмни катап эпидерим шиитпирээндир. Ынчалза-даа ол ынчаар болбас!—деп. Минскиде Октябрь революциязы аттыг станок тудуг заводунуң ажылчыны И. Х. Корильчик чугаалаан. Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден хостаарынга киржип чораан кижи мен. Ол чуртка дайын соонда үеле-даа чордум. Чехословак ажылчын аңгыга чогуур өйүде дузаны көргүскен деп, станок тудугжулары санап турар бис. Чехословакияны социалистиг лагерьнинг чурттарындан хоора тырттар дээн оларның бодалы бүтпес, ону империалистер биле алзынар!

ТАШКЕНТ. Ында электронжут техника заводунуң коллективининг митингизинге инженер М. А. Сарказов чүве чугаалаан. Акы-дүнма чехословак улустуң социалистиг чаалап алыышкыннарыныр-быста узуткал, акы-дүнма чуртта социалистиг тургузуушкунга кыжаныг кылырын демиселге чурттарының бүгү ажылчы чоннарыга бир демей үнелиг дээрзин ол демделээн. Ынчангаш социализмниң бүгү дайзыннарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээрине ол дем каттыштырылгазының кежигүннери белен дээрзин империалистер билип алзынар.

АШХАБАД. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, «Кызыл иска» заводтуң ажылчыны Б. Хоммадов коллективиниң хуралынга мынча дээн:

— Совет болгаш чехословак улустарның найыралы фашистиг эжелекчилерге удур кады демиселге төккен хаяы-биле быжыглаттынган. Контрреволюциянын кыжаныын чайладыр талазы-биле Чехословакияның улузуига дуза көргүзери— бистиң интернационалчы хүлээлгевис.

Ашхабадтың локомотив депозунга, Ленин аттыг шил комбинадынга, идик фабриказынга, «Ашхабадтудуг» треске болган өске-даа будүрүлгелерге ажылчы чоннарның хуралдары база болгулаан.

ЛЬВОВ. Социалистиг күрүнелериң дем каттыштырылгазындан чаңгыс-даа чурттуң хоора тырттын алырын кымга-даа, кажан-даа болдурбас бис. Львовтуң авточудурукчулер заводунга болган митингинин киржикчилериниң чугаалары-ның утказы ындыг турган.

— Совет Эвилелиниң ажылчынары бистерни чехословак ажылчыннар-биле сырый найырал холбаштырып турар деп, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры токарь М. Г. Валуха чугаалаан. Бис ону доомга чок эрттирип каап шыдавас бис, чехословак өнүктерге дузалаар бис!

ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

Чехословак Социалистиг республиканың партия болгаш күрүне удуртукчуларының дилээн Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттарның хандырганын чүүлдүг — деп деткээн хуралдар Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, албан организация черлеринге калбак, массалыг болуп эрткилээн. Социализмниң чаалап алыышкынын чехословак черге улам быжыглаарынче кыйгырган бо хуралдарга шупту 5 муң ажыг кижи олурушкан болгаш хөй-хөй кижилер санал берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны хосташкан «Тыва даг-дүтү» комбинаттың транспорт цегинде ажылдап турар И. Панегин бодунуң саналынга:

— Социалистиг лагерьни быжыглаары депшилгелиг кижи төрелгетинин ыдыктыг хүлээлгези. Бистиң чазаавыстың болгаш өске-даа социалистиг күрүнелерниң ап чоруткал бо хемчээн дыка чүүлдүгүнүп, деткип тур мен. Чехословакияның хөй националдыг чонунуң боттарының шилип алганы социализмниң ааc-кежиктиг оруу-биле хөгжүүр ужурлуг— деп ол сөзүн доозкан.

* * *

БАЙ-ТАЙГА районнуң «Тээли» суурунуң Культура бажыңынга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Аңаа район төвүнүң чурттакчылары, район башкыларының авгүст төвүлел хуралының киржикчилери олурушкан.

— Чехословакияның девискээринче совет болгаш эвилелчи чепсектиг күштерни киргени чогуур үезинде алдынган хемчег болган. Ол болза Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаар болгаш быжыглаар дугайында сагыш салыышкыны болган—деп, ол хуралдың киржикчилери санаан.

Ажылчы чоннарның ындыг хуралдары «Мурнакчы» колхозка, «Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырынга болуп эрткилээн.

* * *

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң «Большевик» колхозунга болган хуралга колхозчу Донгак Ланчын-оол сөс алгаш, мынча дээн:

— Бистер, Совет улус боттарывыстын интернационалчы хүлээлгевиске шынчы бис. Чехословакияны социалистиг лагерьден чарар арганы контрреволюсчуларга бербес бис. Ынчангаш эвилелчи чурттарның Чехословакияга шериг дузазын киириштирбишаан, көргүзүп турар дузазы кончуг-ла чөптүг-дүр.

Колхозчунуң ол чугаазынга хуралдың өске киржикчилериниң күзел-бодалы илереттингеп.

* * *

Ындыг хуралдар КАА-ХЕМ районнуң «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхозтарынга «Бурунгаар» совхозка, районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга болгаш оон-даа өске коллективтерге болуп эрткилээн.

— Акы-дүнма улустар Чехословакияны камгалаар хүлээлгелиг. Ынчангаш социалистиг чурттарның ап турар хемчеглерин деткип тур бис! —деп, ол хуралдарның киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиин илереткеннер.

НОГААН ШУУДУГ

РЕПОРТАЖ

Күскү каяң хүн. Кезек-кезек бичии сырыннап турган. Чыраа-Бажы суурдан хем унун куду хаптывыс. Ооваш-Хавакта тарып өстүрген кукуруза участогунга келдивис. Бедик мөгеннерлиг тевелер дег чеди комбайн агрегаттары «хөвү даңгыназын» ажааган. Ажыл кидин түлүк. Узун, калбак хөй бүрүлерлиг, салбактыг мочактарын колдуктарында кыскылапкан шыргай ногаан арганың аразы-биле бар чор бис.

— Бо участоктуң кукурузазы чаагай бе — деп совхоз директору Анатолий Дунчунович Аржаалайдан айтыра аарак чугааладым.

— Ындыг-ла харын. Бо-даа шала хирелиг, оюк-деликтиг үнген-дир. Моон-даа эки черлер бар болдур ийин—деп, ол харыылады.

Чеди агрегаттарның ажааган дүжүдүн хүлээп ап, сөөрткен автомашиналар олуй-солуй чаржып маңнашкан. Күдер кара эрлерге башкарткан «СК-26»-лар ногаан шыргайны кыргый шаап хээндектевишаан, автомашиналарның кузовтарынче бүгүрүп-ле турлар. Ногаан чүжүт автомашиналар Хорум-Даг сүт-бараан фермазынже доозунун бургуратпышаан.

Удаткан чок участоктун дүжүдү тодуг ажаатты-нган. Агрегаттар, автомашиналар Чыргакы хемниң солагай талажы ол чарыы кайы сен дээнзиг чорупту.

М. Чылбак-оол, К. Калдар-оол, М. Дойдуужүк, Д. Дандар-оол олар составтыг М. Хыйыр-оолга удурткан суггатчылар звенозунуң Оңгар-Бугда участогунда ёзулуг-ла чаагай дүжүттүг кукуруза үнген.

«СК-26» комбайннар болүктеп ажаар арга-биле Шык-Бажы, Көк-Тал, Ооваш-Хавак участоктарының кукурузазын ажазгаш, Шык-Бажы сүт-бараан фермазының кыштаанда 1480 тонна ногаан массаны силостаан. Ам оларның ажылы Хорум-Даг фермазында чорун турары ол.

— Ниитиниң малынга шыктыг, эң-не эки хоолулуг чем кукурузаа ажаалгазын чоокку хүннерде доозар бис. Деминг иш чүнү-даа дескедир эвес. Че, хап кириптээлиңер—дээш. Донгак Байлаң-оол ногаан шыргайже шымнып кирипте. Комбайниың мотовялазы дээскимери билек-ле кырында хоолайдан ногаан хээндектер машина кузовунче урдунуп эгеледи. Оон дараазында Күжүгет Эзир-оолдуң, Владимир Монгуштуң, Ооржак Калдар-оолдуң болгаш оон-даа өскелерниң башкарган агрегаттары ажылже сүрүштур киришкен. Кукурузаа ажаалгазышалыпкын темпилиг.

Хорум-Дагның хойлашмак эдээнде ферма кыштаанын кедээ талазында ногаан дөш мичээ-рээ-ле бедивишаан. Самосвалдардан кээп дүшкен массаны ийи трактор тырый бастырып, туруш чок ажылдаан. Ында айыырлар-биле чепсегленген элээн каш ишчилер дүшкен ногаан хээндекти тракторларның тырый базарынга эде салып база чайжок ажылдаан турар.

Ам совхозтуң 800 гектар кукурузазындан 350 гектар кестинген болгаш оон ниитизи-биле 1800 тонна ногаан масса силостаттыынган. Оңгар-Бугда 250 га кукурузаның гектар бүрүзүнден 250 центнер алдынып турар.

Комбайнерлерниң чарыжынга Күжүгет Эзир-оол, Владимир Монгуш, Донгак Байлаң-сол, Ооржак Калдар-оол олар шылгарап, эзлегде 6,9 га онаалгаларын 9—12 гектар чедирип турардлар. Кукуруза сөөртүп ажылдап турар автомашина чолаачылары М. Өнер-оол, М. Белек, М. Удуй-оол, чүдүрүкчүлер Э. Белекей, С. Хүлер-оол, Н. Карасал, С. Опан-оол, тырый бастырыкчы трактористер М. Бора-Хопуй, М. Назыты олардың шудургу ажылы мактаалдыг.

Кукурузачыларның хову турлаанда оларның дыштанылгазынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ак болгаш чылыг чооргаларлыг, оруннар шевергин салдынган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунда кукуруза ажаап алыышкынының моон соңгаар-даа чогумчалыг болуруң амгы байдал бадыткап турар. Ынчалза-даа четпестер база бар. Кукурузаны чидиргиг ажаап турар. Аңгыстарда хөй мажак чер санай чыткылаар. Автомашиналарбиле ам-даа четпес хандырылганындан комбайнар машиналар манап 20—30 минуталарда куруг тургулаар таварылгалар бар.

Совхозта парткомнуң болгаш партия эге организациязының кошкак кичээнгей салганы-биле көскү агитация хову турлаанда чок. Кукуруза ажаалгазы совхозка эгелээнден бээр 10 ажыг хонук эрткен. А бо үениң дургузуида агитхуудус чаңгыс-ла катап үнген. Агитаторларның үнү дыңналбайн турар.

Чыраа-бажыжылар 8000 тонна кукуруза массазын силостаар планын чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

ЧУРУКТА: Күжүгет Эзир-оолдуң башкарган «СК-26» комбайны кукуруза ажаалгазында.

М. СЕВЕН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Үргүлчүлевишаан

«Найырал» совхозтуң Кара-Талда коммунистиг хүш-ажылдың сүт-бараан фермазының коллективи коммунист Сат Самый-оолдуң удуртулгазы-биле мал чемнериниң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Февраль бо хүннерге чедир 54,4 тонна ногаан сигенни сараатгаан, 436 центнер будук-бүрү чемни белеткээн.

Бо ажылга ферма ажылдакчыларындан аңгыда, школачылар киржип турар. Оларның аразында Вера Даржаа, Ховалыг Анаң, Дандар Кызыл-оол, Калзан Чолдакай, Сандан Бэлзан онза идепкейлиг киришкен. Мал чемнериниң белеткели амдаа үргүлчүлевишаан.

КУКУРУЗА

«Тээли» совхозта кукуруза ажаап алыышкыны эгелей бергеп. Баштайгы хүннерде 222 га черден 867 центнер ногаан массаны силостаан. Мында кукурузачылар аразында чарыышты беш хонук санында үндүрүп турар. Баштайгы түңнелде комбайнер Салчак Хүреп эң-не бедик көргүзүглүг болуп, үш хүн иштинде 35 га черниң кукурузазын ажаап алган.

ТУКТУ ТУТПУШААН

Ниитиниң малынга 382 тонна сигенни белеткээр дээш планын исправчыларның кыйгырыынга сорук киргеш, 450 тоннага күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ишчилери мал чеми белеткелиниң фронтузунда бир демниг ажылын үргүлчүлевишаан.

Салбырның Борис Кууларга удуртнан сигенчилери август 15-ке чедир 377 тонна сигенни белетизээш, партномнуң, ажылчын комитединиң болгаш совхоз дирекциязының мал чеми белеткелиниң талазы-биле салбырлар аразынга шилчиир Кызыл тугун 30 рубль акша шаңналы-биле кады чаалап алган. Сөөлгү хүннерге чедир хорум-даг-жылар хүлээлгезин ажыр, сигенни 465 тоннага күүседткеш, шилчиир тукту быжыы-биле тутпушаан.

Салбырның ишчилери ам 1200 га тарымал сиген болгаш 350 га кукуруза ажаалдазынче кирген.

КОЛ ЧҮВЕ— УТКАЗЫ

Пропагандист дээрге массага партийжи сөстү чедирер, марксизм-ленинизмниң революсчу теориязын билип алырынга чоннуу өөредир кижи-дир. Пропагандистиң ажылы ёзу барымдаалаан — чыылган улуска-ла бодунуң темазынга хамаарышкан чүүлүн чугаалап бээри-биле кызыгаарланган эвес, харын ооң чедирген сөзү дыңнакчыларның бүдүрүлгеде ажылынга идиглиг болурун чедип алыр ужурлуг. Харын мону барымдаалааш, бодунуң кылыр беседазын тургузуп, аңаа дыңнакчыларның ажылынга, амыдыралынга холбашкан чижектерни көргүзүп, ону сайгарып тургаш, тайылбырлаар болза, ол үре-түңнелдиг болур.

Маңаа пропагандистиң мергежили, ол ажылга ынаа, темаңы, билдингир кылдыр тайылбырлаары, темазын ооң эки билири кол рольду ойнаар. Харын-на ындыг болур болза, марксизм-ленинизмниң кол чүүлдерин СЭКП ТК-ның амгы үениң байдалында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында айтыышкынынга дүүштүр дыңнакчыларга чедиишкинниг чедирип болур.

Орус экономистерниң ажылчын аңгы политиктиг демиселдиң идеязын билип шыдавас деп бадыткап турганынга удур В. И. Ленин ол идеяны эң-не хожудап калган-даа ажылчын билип ап шыдаар, ону ынчаар боттандырар төлээде кол негелде болза пропагандист кижи билдингир, ажылчын кижиге чоок дылга база ооң бодунга билдингир фактыларны чижек кылдыр ап, аңаа даянып алгаш, тайылбырлаары болур деп бижип турганын утпас ужурлуг бис. Мынчангаш ол байдал бистиң хүннеривисте-даа пропагандистиң ажылының кол принциви болур.

Илеткелди, лекцияны, дыңнадыгны дыңнакчыларга эң билдингир, эң солун кылдыр кылыры берге. Бо сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээр дээр болза, чугаалаар чүвениң планын тургузуп, ону кандыг хевирлиг кылдыр чорударын ханы бодап, бүгү талазы-биле белеткенири чугаажок. Ооң-биле кады политиктиг билии, культура деңнели дең эвес дыңнакчылар-биле холбажыр апаар дээрзин база утпас.

Чугаалап бээринден аңгыда, дыңнакчыларның кичээлге канчаар белеткениринге дузалаары база бир шиитпирлиг чүүл ол болур. Чижээлээрге, конспектини канчаар эң-не таарымчалыы-биле кылырынга дузалаар, сүмелээр. Конспектини янзы-бүрү кылдыр кылып болур. Чамдык кижилер бүдүн абзацтарны, харын-даа номдан бүдүн арыннарны дүжүрүп бижип алгылаар. Ооң ажыы эвээш. База бир чамдыктар конспект кылырын бүгү чүвениң дүлгүүрү ол-дур деп санааш, база-ла кыдыраашка бар-ла чүүлдү долдур бижип ап, ылаңгыя кичээлге олургаш, ол бижип алган чүүлүн ёзугаар, ону анаа-ла шээжилеп алганы-биле чугаалаксаар. Ол база четпес. Чүвениң утказынче ханылап кирбейн, анаа-ла шээжилээрге билиг черле ханы эвес болур, аңаа теоретиктиг анализ кылдынмас.

Ынчангаш конспектини кижиниң өөредилгезинге ажыктыг кылдыр кылырынга дыңнакчыларны чаңчыктырары чугула. Тодаргайлаарга, оларны боду ажылдаарынга өөредир, номчаан чүвезин бодунуң бодалы-биле сайгарар болза эки. Чүнү номчудум, ында чогум чүнүң дугайын чугаалаан-дыр дээрзин дыңнакчы эки билип алыр. Номчуп олургаш, чижээлээрге, чүүлде кол чүвени ылгап билир, ынчангаш улуг-даа, бичиндаа номнардан конспект кылганда, ону эң допчузу-биле, бодунуң сөзү-биле кыдыраашка бижиир, кол чүве ол-дур.

Бир эвес кандыг-бир цитатаны ол хевээр бижип алыр дээн болза, кол утканы, кол угланыышкынны тодараткаш, өскелеринден уштунуп турар бодалды бижип алыр. Ол дээрге өске сөстер-биле илереттинмес, ындыг иле домактар болур болгай. Ооң-биле кады чурагайларга, география аттарынга, аттарга хамаарышкан чүүлдерни ышкындырыг чокка, шевергин кылдыр демдеглеп алыр.

Пропагандист кижи бодунуң чугаалаар чүвези дыңнакчыларга чедингир, дээштиг болзун дээр болза, чугаалаар чүвезин бижип алыр болза, ол кончуг эки болур. Бижип алза-даа, оозун баштай бодунга ыыткыр кылдыр номчуп алыр болза, улам эки.

Дыңнакчыга бодалдарны чугаалап турда, ол өйде пропагандистиң кайы хире сорук кириишкинниг, солун чижектерлиг чугаалап турары база улуг ужур-дузалыг. Бодунуң үезинде ажылчын революсчу Петр Алексеевтиң ажылчын аңгының күчүлүг холу көдүрлүп үнүп келир дээн утка-биле чугаалаан сөстери ол үеде ажылчын аңгыга кайы хире улуг салдарлыг болганын бистиң партияның төөгүзүн өөренген кижилер шуптузу билир болгай. Ону ол улуг көдүрлүүшкүн-биле чугаалаан. Ынчангаш бистиң пропагандистеривис бо чижекти база бодап алгаш, бодунуң пропаганда ажылынга ону таарыштыр ажыглаар болза, черле ажыктыг болур ийик.

Ынчангаш эки чугаалаан сөстер база эки ажыл-херек-биле дөмей дээрзин бодаар ужурлуг. Ынчаарга кандыг-бир темага чүве чугаалап тургаш, районнуң, колхозтуң, коллективтиң амыдыралындан чижектерни киирип чугаалаары улуг ужур-дузалыг. Чижээ, В. И. Ленинниң намдарын өөренип тургаш, аңаа холбаштыр ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың коллективте кайы хире чоруп турарын черле чугаалаар апаар.

Кичээл санында баштайгы минуталарда материалды катаптаарынче база кичээнгей салыр. Дыңнакчылар айтырыгга харыылап турда, үзе кирбес. Бир эвес ол ындыг-ла ылавылалдыг эвес чугаалаан болза, өске дыңнакчы ону эдип, немеп болур. А пропагандист кижи сөөлүнде түңнеп чугаалап бээр. Ооң-биле кады өөредилгеге хамаарышкан көргүзүг материалдарын ажыглавас, немелде номнарны номчувас, конспект чок болур болза, өөренип турган чүүлүн хандыр билип ап шыдавас дээрзин билдингир-дир.

Бодумнуң пропагандист ажылымның дуржулгазын көргеш, үстүнде айыттынган допчу бодалдарны маңаа чугаалаксаан кижи мен. Пропагандист кижиниң ажылының чедиишкинниг болурунга өске-даа хөй ажыктыг аргалар, бодалдар, тайылбырлар бары чугаажок. Ынчангаш ол бүгүнү дуржулга солчурунуң аргазы-биле билчип ап турар болза, ол улам эки.

М. КУДИНОВА,
пропагандист.

Каа-Хем район, Сарыг-Сеп школазы.

ДҮЖҮТТҮҢ ЧОЛУ—ИШЧИНИҢ ХОЛУНДА

Күзүн аңдарган чер—дүжүттүң үндезини

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай хөгжүдеринге, мал ажылының дүрген көдүрлүүшкүнүнге бааза болур тараа ажыл-агыйын дүрген хөгжүдер болгаш ниитиниң малының чем-суурун быжыглаар.

Хөрзүннү ажылдап кылыр системаның чугула хемчеглеринге чайгы, күскү чер аңдарылгазы болгаш тарылга мурнунда хөрзүн болбаазырадылгазы кол черни эзлеп турар. Ол бүгү хемчеглер хөрзүнге шык чыылдырарынга болгаш ону кадагалап арттырарынга чугула болуп турар.

Бистиң республиканың байдалынга күскү чер аңдарылгазы бок үнүштер-биле демиселге кол чүүл болуп турар. Күскү чер аңдарылгазы хөрзүнден бок үнүштерниң үрезиннерин арыглаарынга, хөй чылдыг бок үнүштерниң дазылдарын чок кылырынга дузалаар болгаш хөрзүнге бок үнүштер үнерин болдурбас.

Күскү чер аңдарылгазының системазынга кол чүүл ону чорударының хуусаалары болур. Эң эки хуусаа мал чеми, силос болгаш эрте быжар тараа культураларын ажаап алганының соон дарый үе болур. Хөрзүннүң чылыы 10—12 градус турда аңдарган күскү чер күш-ажыл чарыгдалын артыкшылдыг эгидип болур деп чүвени эртем болгаш практика бүзүрелдиг көргүскен.

Амгы үеде республиканың колхоз, совхозтары хөй-хөй га шөлдерден тараа, кукуруза болгаш чаңгыс чылдыг сиген культураларының дүжүдүн ажаап алган. Ынчангаш күскү чер аңдарылгазын хөй га шөлдерге калбартып болурунуң аргалары бар. Эки агротехниктиг хуусааларда аңдарган күскү чер элээн хөй немере дүжүттү бээр деп чүвени ам тараажы бүрүзү билир. «Тиилелге», «Россия», «УТКА 25 чылы», «Сут-Хөл», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтар, Каа-Хем районнуң «Тиилелге», Ленин аттыг, «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчик районнуң «Искра», Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизмниң херели» колхозтары каң-халыынныг-даа чылдарда күзүн аңдарган шөлдерден магадылалдыг дүжүттү ажаап ап келген. Бо чылын безин ол ажыл-агыйлар тараа культураларының га бүрүзүнден 5—8 центнер, мал чеми культураларның (кукуруза болгаш горох холумак сула) багай эвес дүжүдүн өстүрүп алган.

Ынчалза-даа күскү чер аңдарылгазын чер бүрүде болур чогууру-биле үнелевейн турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери күскү чер аңдарылгазын хуусаазында чорударын чугулалап көрбейн, ук ажылдың агротехниказының негелделерин үреп турар. Аңдарылганы илиирлер, хөрзүн дескилээр херекселдер, аңдазын бижектери чок чорудуп, оргалар болдуруп, кыдыра чарар таварылгалар кайы хөй. Бо таварылгада буруу агрономнарга болгаш механизаторларга катай онаажыр. «Чыраа-Бажы», «Барлык», «Тес-Хем», «Найырал», «Элегес» совхозтар эрткен чылдарда хөрзүнү кылын тарылга шөлдерин чүгле 8—10 см чарып турган, а ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери ажылды үрей кылыр кижилерге дээштиг хемчеглер хүлээтпейн турган. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары күскү чер аңдарылгазының планын чыл бүрүде күүсетпейн келген болгаш тараа, мал чеми культураларның үрезинин чазын удур аңдарган шөлдерге чажып тарып турар.

Келир чылдың дүжүдүнге республиканың ажыл-агыйлары 155,2 муң га күскү черни аңдарар планныг, а август 20-ге чедир чүгле 38 муң га күскү черни аңдарган. Ол дээрге планның чүгле 2,4 хуузу-дур.

Бо ажылдың талазы-биле Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары онза хожудап турарын айтыры чугула. Ол районнар чыл бүрүде көдээ ажыл-агый культураларының чавыс дүжүдүн ап турар, бо четпес ажылдың кол чылдагааны ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чер ажылының агротехниказының негелделерин сагывайн, тараа болгаш мал чеми культураларның шөлдериниң хөй нуруузун чазын удур аңдарып, үрезин чажып тарып турары болур. Бо чылын база ол районнарның ажыл-агыйлары күскү чер аңдарылгазынче амдыгаа чедир кирбээн. Ол ажыл-агыйларда күскү чер аңдарылгазынга ажылдаар агрегаттарның ажылының график планнары тургустунмаан, ажыл онаалдаларын тус-тус трактористерге чедир бербээн, күскү чер аңдарылгазын эки агротехниктиг хуусааларда чорутканы дээш немелде төлевирни механизаторларга тывыспайн турар.

Күскү чер аңдарылгазын организастыг чорудары-биле тракторларны болгаш аңдазыннарны четче белеткевээн. Бо ажылдың изиг түлүк үезинде «Өөк», «Тээли», «Найырал», «Тес-Хем», «Улуг-Хая», «Тиилелге», «Межегей» совхозтарның ук ажылче хаара туткан тракторларының хөй кезии анаа турар болгаш эзлчег нормалары күүсеттинмейн келген.

Бо чылдан эгелээш, хөрзүн хат үрээринден когарап турар хөй тарылга шөлдерлиг ажыл-агыйларның хөй нуруузунга шөлдерни дилиндектей тарып, үрезин чажар ажылды калбартып эгелээн. Ынчангаш республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары ындыг шөлдерни дилиндектей тарыыр арганы ажыглап эгелей берген. Бо арганы ажыл-агыйлар күскү чер аңдарылгазынга калбаа-биле ажыглап эгелээри чугула.

Бо чылын республикага 49 муң га тараа шөлүн дилиндектей тарыыр арга-биле аңдарарын көргең.

Күскү чер аңдарылгазын эң эки агротехниктиг хуусааларда чорудары чугула. Ындыг хуусаа ам келген. Ынчангаш бо ажылды бүгү тала-биле шапкынчыдары болгаш организастаары негеттинип келген.

Ажыл онаалдазын агрегат бүрүзүнге чедирери болгаш ажылдың шынарын шыңгыы хынап, хүлээп алыры негеттинип турар. Бо шалыпчы ажыл-агыйжы кампанияга тракторларны бөлүглеп ажыглаар арганы нептередири болгаш күскү чер аңдарылгазынга күш-ажылга немелде төлевир тыпсырын шыңгыы чурумчудары хүннүн соңгаарладып болбас сорулгазы апарган.

Эки агротехниктиг хуусааларда чоруткан күскү чер аңдарылгазы муңмуң тонна немелде тараа болгаш мал чемнери деп чүвени ажыл-ишчи бүрүзү билир ужурлуг. Ол ажыл республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының хөгжүлдезин дыка дүргедедир арганы бээр.

Республиканың ажыл-агыйларының удуртукчулары, специалистери болгаш тараажылары, күскү чер аңдарылгазының планын күүседир, ол ажылдың шынарын экижидер дээш бүгү күжүн салыры негеттинип турар.

Күскү чер аңдарылгазы — келир чылдың дүжүдүнге идегелдиг магадылал.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

БУЯННЫГ ИШТИҢ МААДЫРЫ

Элегеске аян туткан

Эткир үннүг тракторну... деп, чүгле бодунга дыңналыр кылдыр ырлавышаан Хомушку Намчылович комбайнның септелгезин ылавылап, эң сөөлгү хыналдазын дооскан. Дуржулгалыг механизатор ажылының түңнелинге сеткили ханза-даа, ам-даа бир чүвени чедир кылып, быжыгланып алыксаазы келир болган. Ажаап алыышкын үезинде хүн, шак бүрүзү үнелиг, септеттинип, кылдынып турар чай чок болгай. Ооң кадында тарааның дүжүдү хирелиг, ону кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алыры чугула.

Хомушку Намчылович ажылын дооскаш, өөрүнүң аразынче кылаштанкан. Аныяк механизаторлар болганчок-ла ооң арга-сүмезин дилей бээрлер. Үжен ажыг чылдар иштинде тараажының буянныг ажыл-ижинге бердинген механизатор бодунуң мурнунда база бир хүлээлгени ханы медереп чораан. Ол аныяктарга үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг. Ону, ооң бедик ады, арын-нүүрү сөглеп, сагыш-сеткилин хөлзедип кээр апарганы база анаа эвес. Бо чылдың июнь 19-та Тывага көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң талазы-биле алдар хавыяазы дээш Хомушку Намчылович Буянга Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору деп бедик атты тывыскан.

«Элегеске аян туткан...» Эх, эрткен чылдарны сактып кээрге магалыын аар. Элегеске көдээ ажыл-агыйның баштайгы тыва механизатор кадырлары күш-ажылчы шылгалданы ап, быжыгып турган үе ол. Үжен чылдар мурнунда Барыын-Хемчик кожуунуң Эрги-Барлык чурттуг аныяк оол Буян Элегестиң күрэкономунга ажылдаар дээш чедип келген.

Часкы тарылга үези. Буянга үш аът, үш илиирни хүлээдип берген. Ортузунда аътты мунгаш, чортуп билир, кайгамчыктыг солун ажыл болган. Ооң соонда чер суггарып, сиген, тараа кезер машиналарга ажылдап, аныяк оолдуң күш-ажылчы амыдыралы шуудаан. Ынчалза-даа Буянның сеткил-сагыжы оожургал чок, дүжүнде безин тракторист апарган, Элегестиң делгем ховуларын аңдарып турар болган.

Шойдан куткан ЧТЗ-ге
Ширик, хөрзүн чымчаклайын
Чолаачызы Чавыдакка

Чижек норма чиниклейин — деп ынчангы аныяктар ырлажып турган. Баштайгы механизаторлар, сураглыг ырның маадыры Чавыдак, ооң өөрлери Шөмбүл, Аржаков, Ширинн-оол, Беляев болгаш Кенденек оларга ырак кожуундан келген оол чоргаарланып, чайлыг үе бүрүзүнде-ле кайы бирээзинге дузалажып, азы аңаа сонуургал-биле чеде бээр турган. Аныяк назынның күзели күштүг. 1939 чылда Буян трактористер курузунга өөренип кирген. Аът, шары бажы мунуп чораан тыва оолдарга тракторну башкарып билир кылдыр өөредип турган башкызы Константин Глушковту, механик Хертек Делег-оолду Хомушку Намчылович бөгүнге чедир утпайн, чылыг сеткил-биле сактып чоруур.

1949 чыл—Хомушку Намчыловичниң трактористеп ажылдаа-ла 10 чыл болган ою. Хоочун тракторист комбайнның штурвалын долгап, «УТКА-ның 25 чылы» совхозка ажылдап эгелээш бөгүнге чедир-ле совхозтуң хоочун механизатору деп атты салбайн, ажылдап чоруур.

— Хар-назының улгаткандыр, Хомушку Намчылович. Бодуңарга чиик өске ажылче шилчизиңерзе чүл, малдан-даа кадаргай сен — деп, чамдык улус аңаа сүмелегилээн. Далаш чок, оожум чаңныг, чолдаксымаар мага-боттуг механизатор бо чылын 50 харлаар. Ынчалза-даа ол буянныг ажыл-ижинден адырлыр хөңнү чок.

— Алдан ажыг харлыымга чедир ховудан, техникадан чарлып шыдавас меи — деп хоочун механизатор шын-на сеткили-биле харыылаар. Ажылга эрестин, техниканы билири ооң сөстерин бадыткап турар.

Ажаап алыышкын бүдүүзүнде механизаторларның мурнундан Хомушку Намчылович сөс алгаш сезон үезинде 400 гектардан эвээш эвес черниң тараазын ажаап алырын хүлээнген. Бо хүннерде Арыг-Үзүүнүң ховуларында дүжүт ажаап, чай чок ажыл-иште алыскан Хомушку Буянның өг-бүлези-биле каксы таныжыпсывысса база артык эвес. Ооң кадайы, 1943 чылдан бээр Ленинчи намның кежигүнү Түлүш Дензиновна Хураганмай база-ла буянныг ие, олут билбес ажыл-ишчи кижи. Бажыңынга баарга ол хөйнү чугаалап, Хомушку Буянның шаңнал, макталын сонуургадыр. Буянның 1954 чылда Москва чедип БКАД-тың киржикчизи болганын билип ап, 14 хүндүлүг бижиктерин, «Социалистиг чарыштың тергиини» деп хөрек демдээн, эрткен юбилейлиг чылда Шушенское —Москва—Ленинградче чораш тырттырган чуруктарын, база «Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору» деп алдын үжүктер-биле бижиттинген кылын дептерни көөр бис.

Тюлюш Хураганмай база-ла 30 чылдар бурунгаар Чаа-Хөлден Элегеске ажылдап чеде бергеш Буян-биле өг-бүлени тудуп, могаг-шылаг чок ажылдап келген. Ам ол совхозтуң 829 баш хаваннарын азыражып турар. А июнь айда 107,5 тонна хаван эъдин, азы 1130 хаванны семирткеш кады ажылдап турар өөрү Монгуш Дадар-оол, Кончук Саара олар-биле күрүнеге дужааганнар. Олар хонукта 330 грамм семиртилгени чедип алыр хүлээлгезин күүседип шыдааннар. Буянныг ада-иениң уруглары база-ла эки чаңчылды салгап, ажыл-иш, өөредилгеде хаара туттунган. Школада өөренип турарларындан аңгыда, улуг уруу Александра Хомушку «Барлык» совхозта бухгалтер, а Тамаразы Арыг-Үзүүнде кассир.

Буянныг, аас-кежиктиг, ажыл-ишчи өг-бүле, Тываның көдээ ажыл-агыйының хоочун кижилери Буян биле Хураганмай, төрээн совхозунуң хөгжүлдезинге төлептиг үлүг-хуузун киирип чоруур болгаш амдаа киирерлер.

К. ШАНГЫР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Шеф-биле

Чөөн-Хемчик районда мал чеминиң белеткелиниң темпизи өзүп турар. Колхоз, совхозтарның бо талазы-биле ажылынга Чадаана хоорайның чурттакчы чону улуг дузаны чедирип турар.

Эрткен дыштаныр хүннерде Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезиниң, амыдыралхандырылга комбинадының, районнуң кижи болгаш мал эмнелгелериниң, харылзаа белдириниң ажылдакчылары сиген шөлдеринге барып шеф ажылдарын чоруткан.

Көдээниң ажыл-ишчилери хоорайның ол дузазы дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Шеф ажылдарының киржикчилери 250 тонна сигении чер-черде сарааттаан.

Сессияга чугаалашкан

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң сессиязы болуп эрткен. Хөй ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукка удур демиселди күштелдирер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин болгаш «Хулиганнааны дээш харыысалга онаарын күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының районда күүседип турарының байдалын сессия хүн айтырыынга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле районнуң милиция салбырының начальниги эш А. Междугородов илеткел кылган.

Илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар бо чугула шиитпириң боттанылгазы дээш чер-черде хоорай, көдээ Советтерниң чамдык ажылдарны кылганын демдеглээннер. Хуралдың түңнелинде хоойлу-дүрүм камгалалының талазы-биле совет органнарның сорулгазын айыткан делгереңгей шиитпирни хүлээп алган.

Сессия организастыг айтырыгларны база чугаалашкан.

ТУДУГ БОЛГАШ ООҢ ТЕМПИЗИ

Колхоз тудуу

Көммунистг партия болгаш Совет чазак хоорай биле көдээниң амыдыралында боттуг ылгалдарны чоокшуладыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Аңаа дүүштүр бистин Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтун баштаар чери төпте чурттап турар кижилер-биле ыраккы одарларда малчыннарның амыдырал чуртталгазында боттуг ылгалдарны чоокшулаштырарының хемчээн боттандырып эгелээн. Колхоз төвүнде чурттап турар кижилер чаагайжыды туткан бажыңнарны эдилеп, чунар-бажыңга кирип, уруг-дарыын ясли ийикпе садка тургузуп, кино болгаш концертти көрүп, ниитизи-биле алырга, амыдыралдын бүгү-ле чаагайжыдылгалары-биле хандыртынган турар.

Колхозтун тудуг бригадазының мурнунда салдынган сорулга хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Чон сууржун амыдыралче кирзе-даа, бүрүн чаагайжыдылганың айтырыы ам-даа четче шиитпирлеттинмээн. Ыраккы одарларда малчыннарның чуртталга деңнели төп черниинге ам-даа четпээн. Тудуг бригадазының амгы үеде кол сорулгазы болза колхоз төвүнде-даа; ыраккы одарларда-даа чурттап турарларга чаагайжыды туткан бажыңнарны бээри болур.

Тудугжуларның шалыпкын күш-ажылының ачызында бо чылдың планында көрдүнген чуртталга бажыңнарының кол тудуу доозулган болгаш ам плаңдан ажыр малчын өг-бүлеге бир бажыңны, ийи аал ишти чурттаар 2 өрээлдиг башкылар бажыңының тудуу доозулган.

Тудуг бригадазы бүдүрүлге тудугларын база кылып турар. Кайызынга-даа 450 хой кирер ийи чаа кажаанын тудуу доостур болгаш ажыглалга кирер. Бисте тудугнун шапкын чоруп турарынга идиглиг чүүл болза тудуг материалдарын белеткеп алырынче улуг кичээнгей салып турарында. Бо чылын үш муң кубометр тудуг ыяжын белеткээш, сөөртүп алыры планнаттынган турган. Ыяш белеткелчилериниң база механизаторларның кызымаккай күш-ажылының түңнелинде ол онаалда чедиишкинниг күүсеттинген. Колхоз бодунуң бүдүрүлгезинге чеден муң кезек тууйбуну, 40 тонна чугайны кылып алганы тудуг ажылының темпизин дыка дүргедеткен.

Тудуг бригадазы чаңгыс улуг коллектив болза-даа, бодунуң кылып турар ажылының аайы-биле тус-тус звеноларга чарлып турар. Чижээ, штукатурларның ийи, тудугжуларның (хана салыкчыларының) үш, оон ынай чазаныкчыларның, ыяш диликчилериниң, суугу салыкчыларының звенолары ажылдап турарлар.

Бистиң механизаторларывыс эки машина-трактор мастерскаязынга ажылдаарын шагда күзээннер. Ынчангаш тудуг бригадазы ол тудугну кылып турар болгаш удавас ажыглалга кирер. Бодунуң техника тургузар, септелге чорудар чери бар болуру механизаторларның ажылының темпизин шакпынчыдар болгаш шынарын бедидер. Оон ынай бистин колхозта ортумак школаның өөреникчилери болгаш башкылары бус-биле чылыдар одалга системазы ажылдай бээрин аажок күзеп турганнар. Ол-даа күзел ам боттаныр. Бус-биле чылыдар одалга системазын школада тургузуп турар черде бүдүн звено ажылдап турар болгаш өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда ажылын доозар. Ол болза тудугжуларның өөреникчилерге болгаш башкыларга чаа өөредилге чылының эгелээринге таварыштыр туткан белээ болур.

Тудуг бригадазының звеноларында мурнакчы кижилерниң хүрээлени улам-на өзүп турар. Саая Бандай, Серенмаа Бандай, Т. Ооржак, Т. Хомушку, С. Байыр, Т. Хомушку, А. Сундуй болар бажыңның иштики дерилдезин, штукатура кылырын чорударынга мергежээн мурнакчы тудугжулар болур. Чагыр Донгак, Чылбак-оол Донгак, Сендаш Хомушку, Сарыглар Доржу, Сарыглар Делгер-оол, Хертек Алдын-оол олар эң шалыпчы тудугжулар. Тууйбу бүдүреринге мергежээн Санчы-оол Донгак, Дыргынмай Оолак, Кылаң Ооржак олар база-ла мурнакчыларның одуруунда.

Бистиң бригаданың суугу салыкчылары Иргит Дамба биле Кокпалаар Салчак оларның кылып турар ажылын бедии-биле үнелеп, боттарын колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары кылдыр санап турар бис. Ук эштер Кызыл хоорайга суугу салырының тускай курузун дооскаш, чогуур документини алгаш, колхозунга чанып келгеш, мергежээн ажылын соксаал чок кылып келгеннер.

Тудугжуларның хуралын ай санында эрттирип, аңаа социалистиг чарыштың хүлээлгелериниң күүселдезин түңнеп, чарыштың тиилекчилеринге шаңнал-макталды тыпсып турары тудуг ажылының темпизин дүргедедиринге, шынарын бедидеринге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

К. ХЕРТЕК,
колхозта тудуг бригадири.

Челябинскиниң металлургия заводунда кислород-конвертор комплексизиниң тудугжулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарышты калбаа-биле нептереткен.

Бо чылын Челябинскиниң конвертор каңын Төрээн чуртка бээр деп кыйгырыг-биле олар ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: конвертор корпузунуң тудуг участогунда.

В. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөдүүн совет кижи

КОЖАВЫСТЫҢ ИЖИ

Ооң-биле чүгле эртен эрте азы кежээ орай ужуражыр мен. Чүге дээрге ажылының аайы ындыг. А ужуражы бергеш чугаалажырга чоорту-ла тудуг темазынче шилчий бээр. Ынчан ажылынга бердингени, аңаа ынаа ындыг-дыр ийин моон деп бодаардан өске чүүдаа меңээ артпас.

— Тудугдан өске чүве бодалында чок чүве бе. Эш-өөрүдаа кээрге демги-ле тудуун хөөрээр... — деп ооң кадайы эмчи сестразы Валентина Ивановна кожамны бирде чемелейдаа берген олургулаар.

— Силер ынча дивеңер. Тудуг дугайында ынчаар солун кылдыр чугаалаар кижини черле дыңнаваан мен. Валентина Ивановна — деп, ону оожургаткаш, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң проравы Георгий Петрович Чертовтуң солун чугаазын хөй удаа дыңнап келдим.

Чоокта чаа бир-ле кежээ херим иштинде чодураа дөзүнге олуруп алгаш, ажыл-херектеривистиң, амыдырал-чуртталгавыстың дугайын чугаалажып ор бис. Оон чоорту-ла тудуг темазынче чугаавыс шилчээн. Ол канчангаш тудугжу апарганының дугайын меңээ мынчаар хөөреп орду:

— Таңдыда Березовка деп бичии суур бар. Ада-ием, хадуңмам ында. Кадай база ол чер чурттуг. Школага өөренип тургаш бир чылын барбайн барган мен. Чогум кандыг чылдагаан-биле барбаанымны бодум безин билбес мен. Ол-ла күзүн суурнуң тудугжуларыбиле найыралдажы бергеш, бок-сак ажылын кылчып чоруп турдум. Бир-ле катап оларга чедип кээримге: «Балды тударыңның безин аянныы кончуг. Тудугжу болур болзуңза черле талант бар-дыр» деп баштактандылар. Оларның чугаазында шын чүве турган база магат чок. Баштактанып турарын биле тура-ла шынга апкан мен. Улуг улустар боттарының бригадазынга мени хүлээп алгаш, өөредип эгелээн. Бирде бергези-даа аажок. Школамны хейле кагдым, өөренир чүвемни деп бодап-даа келгилээр мен. Бодумнуң мындыг бодалдарымны тудугжу акыларымның чамдыктарынга чугаалаарымга: «Өөренири кажан-даа орай эвес. Четтигер сен. Баштай амыдыралдан эки өөренип ал» дээш хаайынга-даа какпастар. Ынчан-на тудугжу болур дугайында быжыг бүзүрел бодалсагыжымга бадыткаттына берген чүве. Он чеди харлыымдан тура салым-чолумну тудуг-биле холбап алганым ол...

Георгий Петрович Чертовтуң хары ам 34. Он чеди чыл дургузунда тудуг херээнге бодун бараалгадып келгенин бодап көөрге солун болгаш адаарганчыг.

— Тудугжу болуру белен эвес. Сорук чок кижи болза шыдашпайн баар. Мурнунда чылдарда төлевир эвээш, ажылдың механизациязы куду дээш черле кандыг бергелер турбады дээр. Ынчалзажок бедик мергежилдиг тудугжу болурун шиитпирлеп алган болгаш чүге-даа торулбайн бурунгаарлап-ла ор мен. Анаа тудугжу турумда бригадир кылып каан. А бригадир кижи өскелерден билиг-даа, мергежил-даа талазы-биле бедик турар ужурлуг дээрзин бодап келгеш, тудуг талазы-биле техникумга өөренип кирдим. Ону удавас доозар мен. Хүндүс ажылдаш, кежээ өөренири ындыг-ла белен эвес. Каш чыл бурунгаар Коммунистиг партияның хүрээлеңинге кирдим. Бо чорук мээн хууда харыысалгамны улам бедидерин негеп келген. Оон соонда тудуг эргелелиниң администрация чери болгаш партия организациязы прорабтап ажылдаарын сүмелээн. Ажыл башкарары дээрге нарын-даа, харыысалгалыг-даа. Коммунист кижи болганымда ойталаар аргам чок. Тудуг ажылын экижитсин дээш меңээ идегеп турары билдингир болган. Саналды хүлээп алгаш, ажыл башкарып турар мындыг мен ийин — деп, ол уламчылады.

Коммунист Георгий Чертовтуң тудугже оруун бөдүүнү-биле силерге дамчыдарга мындыг. Бо каш сөстү чазып-сайгарар, улам делгереди чугаалаар чүве болза, ама-ама саазын чедишпейн баары чугаажок. А бир эвес бо кижиниң тудугга ол хире хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгениниң кол чылдагаанын чаңгыс сөсбиле чугаалаар дээр чүве болза: «Ажылга ынакшыл, кижилерге бараан болур талазы-биле бодунуң шын туружун тыпканында» деп каш сөс четчир хевирлиг.

— Бүгү назыныңарны тудугга бараалгадырыңар ол тур але?— деп, оон чамдыкта айтыргылаар мен.

— Ам канчаар. Кижи ортузу чедер чыган чораш тудугжунуң дипломун алыр мен. Тудугга чуртталгамның эң эки чылдарын бараалгаттым. Бир эвес ам тудуг ажылын каар болзумза, оон хомуданчыг чүве чок болур—деп,Георгий Петрович харыылаар. Бодап-даа көрүңер. Эштин чугаазы дыка-ла уткалыг-дыр.

Кызылчыларның четтикпейн манап турары тудуглар бар. Ол болза политиктиг чырыдыышкын, универсалдыг магазин болгаш поликлиниканың тудуглары-дыр. Ук тудугларны прораб коммунист Георгий Чертовтуң участогунуң Сергей Надысин биле Анатолий Мостовских оларга удурткан бригадалары тудуп турар.

— Политчырыдыышкын бажыңының ханаларын тудуп дооскан бис. Ам дээвиирин шывары арткан. Оон арай саадап турар чылдагааны болза, ханаларның кырынга салыр фермалар дээр узун конструкцияларның чогу болур. А универсалдыг магазин тудуу ноябрь чыскаалы таварыштыр ажыглалга кирер дээрзинге бүзүрээр мен. Ында бистиң кылыр чүвевис чок. Бүгү тудуг ажылдарын дооскаш, шеверлекчилерге дамчыдып бердивис. Поликлиника тудуун база-ла бис харыылап турар бис. Бир эвес шеверлекчилер эки ажылдаар болза, бүдүн чартык ай дургузунда ук тудуг холдан үнүп болур. Ателье—база-ла чугула тудуг. Оон чүгле таваан салып алган бис — деп, прораб Чертов чугаалаар.

— Тудуг ажылдарын бедик бүдүрүкчүлүг чорударынга шаптыктап турар чүүлдерге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? — деп айтырыгны Георгий Петровичиге хөй удаа салып, оон харыызын кичээнгейлиг дыңнап келген мен.

— Сөөлгү чылдарда тудугларны материалдар-биле хандырар ажыл чүгээр экижээн. Ынчалзажок биске тудуг материалдарының баазазы турган болза, магалыг-ла ийик. Хандырылганы чеже-даа экижитсе чедишпейн баар чүүлдер тургулаар. Мен бодап көөрүмге тудуг ажылдарынга шаптыктап турар кол чүүл—кадрларның чедишпези ол. Бистиң бригадаларывыста Оюн Сандан-оол, Александр Росков, Николай Окороков ышкаш кайгамчык тудугжулар бар. Олар ышкаш кадржаан тудугжулар хөй турган болза дыка-ла эки. Бистиң бригадаларывыста районнардан болгаш Кызыл хоорайдан келген аныяктар база бар. Олар улуг акыларының дузазы-биле тудугжунуң хүндүлүг мергежилин чедиишкинниг шиңгээдип, политехникумнуң кежээки салбырынга өөренири-биле аттарын бижидип алган. Бир эвес тудугга ажылдаарын күзээн аныяктар биске кээр болза, боттарывыстың найыралдыг өг-бүлевиске күзелдиивис-биле хүлээп алыр бис. Чүгле хүлээп алыр эвес, а ниити күшбиле өөредип, мергежилдиг тудугжулар кылдыр белеткээрин кижи бүрүзү бодунуң хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санап турар — деп, прораб чугаалап орар.

Кижилерге чаа бажыңны бараалгадыры, оларның ажылдап чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары дег чаагай херек кайдал, өңнүк? Коммунист Георгий Чертов мындыг чаагай херекке киржир аас-кежиктиг тудугжу кижилерниң бирээзи болур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

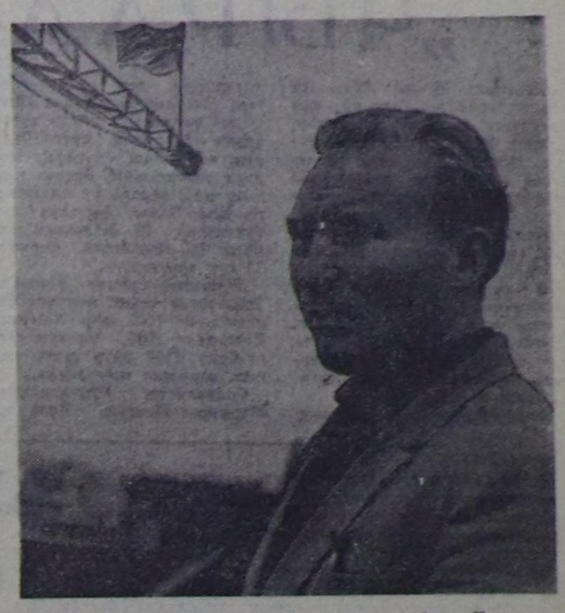

ЧУРУКТА: «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң проравы, коммунист Георгий Чертов.

Фотозу Ю. Косарьковтуу.

БАЖЫҢ КОМИТЕТТЕРИНГЕ БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ ДУЗАЛАЖЫР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «Күрүнениң чуртталга фондузун эргелеп башкарарынга бажың комитеттериниң ролюн күштелдирер дугайында» доктаал үндүрген.

Бажың комитеттери күрүнениң чуртталга фондузун чуртталга черлериниң ажыглал организацияларының камгалаарынга, чонга бараан болурун экижидеринге дузалап турар.

Воронежтиң, Краснодарның, Волгоградтың чуртталга черлериниң ажыглал организациялары чуртталга фондузун каража чок ажыглаарын бажың комитеттериниң дузазы-биле чедип алган. Аңаа ажыл-иш бүдүрбейн электри күжү, оттулар чүүл, суг, газ ажыглаары оранчок эвээжээн, ажыл-ишчилерге бараан болурунуң культуразы бедээн деп, ол документиде демдеглээн.

Ындыг болза-даа ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң чамдык күүскомнары, профэвилел чөвүлелдери болгаш комитеттери бажың комитеттериниң ажыл-чорудулгазынче ам-даа четпес сонуургал салып турар. Эң эки бажың комитеттериниң ажыл дуржулгазы калбаа-биле нептереттинмээн. Бажың комитеттериниң эргелерин чуртталга черлериниң организацияларының удуртукчулары чөрчүп үреп турар фактылар бар деп, доктаалда чугаалаан.

Бажың комитеттерин бүгү хемчеглер-биле деткиирин болгаш оларга дуза чедирерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва, Ленинград хооркүүскомнарынга, профэвилел комитеттеринге дааскан.

Чуртталга черлериниң ажыглал организацияларының ажылчорудулгазынга бажың комитеттериниң идепкейлиг киржирин хандырары, чуртталга бажыңнарын эдилээрин экижидеринче угланган оларның саналдарын өй-шаанда чугаалажып турары, оларның илереткен четпестерин чайладыр хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, доктаалда айыткан.

Россия Федерациязының чазаа болгаш ВЦСПС Москвага районнарның бажың комитеттериниң хөй-ниити чөвүлелдерин тургузуп турарының дуржулгазын чүүлдүг деп санаан. Хөй-ниитиниң ындыг чөвүлелдерин тургузарын ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, профэвилел чөвүлелдеринге болгаш комитеттеринге сүмелээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС күрүнениң чуртталга фондузунга бажың комитединиң дугайында дүрүм бадылаан.

(СЭТА-НЫҢ КОРР).

КОНТРРЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ПЛАННАРЫНГА СОГУУШКУН

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман-совет найырал ниитилелиниң төп баштаар чери акы-дуңма чехословак улуска дуза чедирер талазы-биле Совет Эвилелиниң, Болгарияның, ГДР-ниң, Польшаның болгаш Венгрияның алган хемчеглеринге байыр чедирген.

Совет улус, чех болгаш словак патриоттар Чехословакияны хостаарда когаралдарга таваржырда, Чехословак Социалистиг Республиканың чаалап алыышкыннарын 1968 чылда контрреволюцияга узуткадыр дивээн-не болгай. Совет Эвилели бодунун төөгүлүг хөгжүлдезиниң хөй демиселдиг болгаш тиилелгелерлиг 50 чыл үезиниң дургузунда улустарның хосталгазы дээш, оларның национал эрге-ажыктары дээш, оларны империалистиг айыыл кыжаныышкынындан камгалаарынга үргүлчү ак сеткилдиг туржуп келген. Боннуң пропаганда төптери Чехословакияга дуза чедирер хемчеглерге удур калчаалыг нүгүлчү антикоммунистиг кампанияны калбарткан. Контрреволюцияга болгаш оон өөскүдүкчүлеринге удур угланган согуушкун чиге дээштиг болган деп чүвени ол көргүскен дээрзин ук ниитилелдиң төп баштаар чериниң медеглелинде чугаалаан.

Герман-совет найырал ниитилелиниң кежигүннери ССРЭ биле ГДР-ниң аразында акы-дуңма эвилелди улам быжыглаарынче бүгү күжүн салыр деп, медеглелде демдеглээн.

«ЧССР-де социализмни камгалаар хемчеглерни бүгү делегейде тайбыңны камгалаарынга болгаш Европаның айыыл чок чоруунга киирген улугхуу деп санап тур бис. Ол хемчеглер социалистиг күрүнелериниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктары-биле дүгжүп турар болгаш милитаризмниң, агрессияның, өжээнзирек чоруктуң күштеринге удур угланган. Ындыг болганда, Европаның социалистиг чурттарынче контрреволюциязын дажыглап киирер деп оралдажып турган дайынзырак империалистиг күштерниң үүлгедиглерин хоруур хемчеглер алдынган»— деп, Лейпцигте Карл Маркс аттыг университеттиң калбарткан академия сенадының ректорадының медеглелинде чугаалаан.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Эшти хирлап» солун Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаан хемчеглерни ажылчы чоннарның чүүлдүг деп санап турар митингилериниң Венгрияда эртип турарын дыңнаткан. Ындыг митингилер Будапештиң Май 1 аттыг дааранылга фабриказынга, Барыын Венгрияда Залаэгерсеттиң транспорт машиналары кылыр заводунга, Дберниң вагон, машина заводунга болгаш өске-даа бүдүрүлге черлеринге болган.

«Эшти хирлап» солун Чехословакияда байдал-биле номчукчуларын таныштырбышаан, СЭТА-ның, совет солуннарның дыңнадыгларын, акы-дуңма чурттарның информация агентилелдериниң болгаш парлалгазының дыңнадыгларын парлап турар.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың хөй-ниитизи акы-дуңма чехословак улуска чепсектиг күштер-биле катай эргежок чугула дузаламчыны бээр дугайында ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шиитпирин изии-биле чүүлдүгзүнүп, деткээнин илергейлеп турар.

Чехословак улуска эвилелчи социалистиг чурттарның дузаламчызы акы-дуңма ол улустуң социалистиг чаалап алыышкыннарын, социализмниң болгаш тайбыңның херээн империализмниң, реакцияның кемниг халдаашкыннарындан камгалаар — чаагай сорулгалыг деп, моол хөй-ниитиниң төлээлекчилери «Үнэн» болгаш өске-даа солуннарның арыннарында демдеглеп турар.

Социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазындан оон чаңгыс-даа звенозун чарар арганы империалистиг, контрреволюстуг күштерге, оларның чалчаларынга кажан-даа бербес деп, олар медеглээн.

«Чехословакияның салымчолун ак сеткилдиг кижи бүгүдези, акы-дуңма чурттарның хамааты бүгүдези херекке албайн барып шыдавас. Акы-дуңма чурттарның улустары Чехословакияга дузалавышаан, боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип, пролетаржы дээди эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар деп ынчангаш санап турар-бис»—дээрзин моол хойжу. Күш-ажылдың Маадыры Б. Санжав Моолдуң радиозун дамчыштыр медеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Фин Турку хоорайда Совет кол консуль черинге суднолар кылыр «Вяртсиля» деп бүдүрүлге чериниң ажылчыннарының болгаш ФКП-ниң организацияларының төлээлекчилери чораан. Олар ук бүдүрүлге чериниң партия организациязының медеглелин дамчыдып берген. Ында ылаңгыя мынча дээн:

«Финляндияның эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзиниң коммунистери бистер Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелинге болгаш оон Коммунистиг партиязынга бүрүнү-биле бүзүрээнивисти илергейлеп тур бис. Чехословакияга социализмни болгаш тайбыңны быжыглаар сорулганы барымдаалааш, ында контрреволюстуг күштерге ойтур шавыышкын бээр дээш социалистиг беш чурттун саналын ёзугаар боттандырып турар хемчеглерни бүрүнү-биле деткип тур бис».

Эвилелчи социалистиг чурттарның кады боттандырып турар хемчеглерин Финляндияның Компартиязының округ организациялары шиитпирлиг деткээн.

Коменлаакса округтун коммунистериниң болгаш ФКП-ниң округ комитединиң медеглелинде мынча дээн: Социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга шиитпирлиг турушкан акы-дуңма партиялар-биле ук округтун ФКП комитеди болгаш коммунистери чаңгыс сеткилдиг. Чехословакияда байдалдың чидигленгени капитализмниң болгаш социализмниң күштериниң аразында аңгы демиселинин чидигленгенин илергейлээн. Округтун коммунистери болгаш оларның удуртулга чери сөөлгү хүннерде чоруткан ажылдарынга ону демдеглээн.

Бистиң организациявыс «бодунун чуртунга социализм тургузарын үргүлчүлээр арганы Чехословакияның улузунга хандырып бээринге дузалыг хемчеглерни чүүлдүг деп санап тур» деп, ФКП-ниң Тампере округ организациязының резолюциязында демдеглээн.

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң аныяк коммунистери Чехословакияда социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалаан шиитпирлиг хемчеглерни деткээн. Ону Чилиниң Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-зының Күүсекчи комиссиязының медеглелинде чугаалаан.

Кубаның, Вьетнамның улустары-биле болгаш АКШ-тың империализминге удур демисежип турар бүгү кижилер-биле боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлээн аныяк чили коммунистер бистер империалистиг сүлчээни чылча шаап турар социалистиг чурттарны чайгылыш чок деткип тур бис. Бистер Чехословакияда социализмни камгалавышаан, эң чөптүг тургузугну, черни, фабрикаларны болгаш заводтарны улустун ээлээр эргезин камгалап, улустун, ажылчын аңгының хөй кезииниң эрге-ажыктарын камгалап турар болгай бис деп, ук медеглелде чугаалаан.

БАМАКО. (СЭТА). Чехословакияга хамаарыштыр империалистерниң тургузуп турган планнары буурап дүшкен деп, Малиниң радиозу медеглээн. Радио ажылчы чоннарның ССРЭ-де эртип турар митингилериниң болгаш Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады боттандырып турар хемчеглерин деткииринин резолюцияларын аңаа үндүрүп турарының дугайында дыңнадыгларны база дамчыткан.

ЛАГОС. (СЭТА). «Социалистиг лагерьниң чаңгыс эви бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының кол магадылалы, империалистиг күштерниң чимзениишкиннерин чылча шаварының кол чепсээ, национал хосталга дээш демисежип турар бүгү улустарның кол чөлеңгиижи болуп турар»—деп, Нигерияның хөй-ниитизиниң сураглыг ажылдакчызы Тунджи Отегбей СЭТА-ның корреспондентизинге интервью бергеш медеглээн.

СОФИЯ. (СЭТА). Чуртта хуралдар болгаш митингилер эртип, Чехословакияда иштики, даштыкы контрреволюцияга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээр талазы-биле социалистиг чурттарның алган хемчеглерин бодунуң бүрүнү-биле деткээнин болгар улус аңаа илергейлеп турар.

Бодунун социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаары дээш чехословак улустун демиселинге дуза чедирер талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш эвилелчи өске-даа күрүнелерниң шиитпирин аажок сеткил ханып хүлээп алдывыс деп, «Энерготөлевилелдиң» ажылчын, албан-хаакчылары БКП ТК-га чоруткан телеграммазында медеглээн.

Социалистиг чурттарның акы-дуңма улустарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны дайзыннарның чимзениишкиннерин тиилеп үнер деп ханызы-биле бүзүрелдиин Софияның «Электра» заводунун, бажыңнар тудар комбинадының, Толбухин хоорайның чылыдылга котёлдары, оттулар чүүл техниказы бүдүрер заводунун, Шумнонун «Мадара» деп чүък автомобильдери кылыр заводунун, Карлово хоорайның Т. Марков аттыг торгу аргыыр фабриказының коллективтери база чурттун Пловдивте, Великотырновода, Бургаста, өске-даа округтарында чүс-чүс тараалан кооператив, күрүне ажыл-агыйларының тараачыннары боттарының хуралдарынга илергейлээн.

Бадыткаттынган фактылар

ЛОНДОН. (СЭТА). «Дейли экспресс» солун Чехословакияга контрреволюстуг күштерниң ажыл-чорудулгазының түннелинде социализмниң чаалап алыышкыннарынга кыжанган улуг айыылдың тургустунганын бадыткап турар хөй фактыларны бодунун Прагада корреспондентизи Денис Блюэттиң дыңнадыынга киирер ужурга таварышкан. Брнога «Чажыт чөвүлел» деп чажыт бөлүк тургустунган. Ук бөлүк хөй коммунистерни болгаш улусчу милицияның кежигүннерин кырар кыжаныышкын кылып турган деп, Блюэт бижээн. Ол бөлүк заводтун партия организациязын узуткаарынче болгаш коммунистерни күш-биле кырарынче кыйгырган чагаа тарадып турган деп, Блюэт айыткан.

«Авто-Прага» заводтун бөлүк ажылчыннарының Совет Эвилели-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлээн чагаа бижээнинин ужурунда оларны истеп-сүрүп турган чорук олла корреспонденцияда база бадыткаттынган. «Чехословак солуннар болгаш албан кижилери ол истеп сүрүушкүннерниң болуп турган фактыларын хөрлеп турза-даа, ук заводка баарымга, ол фактыларның үндезиннии билдинген» деп, Блюэт медеглээн. Корреспондент ол чагаага ат салган ажылчыннарның бирээзи-биле чугаалажырга, хөй эштерим ажылдан үндүрткен дээрзин чугаалады деп, корреспондент бижээн.

ДАШТЫКЫДА

Патриоттарның атакалары

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Данангка дайзынның шериг секторун болгаш радиостанциязын атакалааш, оон хөй солдаттарын сандан үндүрген деп. Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, Вьетнам информация агентилели дамчыткан.

Бөлүк мурнуу-вьетнам патриоттар ол үеде шериг-агаар баазазын база атакалааш, ийи америк самолётту чазылдырыышкын-биле үреп каан. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның мөөннешкен шериглерин атакалааш, 170 америк солдаттарны өлүрген болгаш балыглаан.

Нигерияда байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилел чөөн-нигерий Ас хоорайдан бодунун корреспондентизиниң дамчыткан дыңнадыын чарлап үндүрген. Нигерияның федералдыг чазааның шериглери чөөн-нигерий ёзу-чурумнун административтиг төвү Аба хоорайда чоокшулап келген деп, ол дыңнадыгда чугаалаан.

Чөөн-нигерий шериг кезектери ол хоорайны каапкаш барза-даа, федералдыг шериглер командылал чериниң дужаалын манааш, ук хоорайже кирбейн турар деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Федералдыг шериглер Аба хоорайже баар орукта эң сөөлгү чугула девискээр — Имо хемни кешкен соонда чөөн-нигерийлер ол хоорайдан дезин чорупкан деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи демдеглээн.

Дайынзырак кыйгырыглар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының чепсектиг күштер талазы-биле комиссиязының төлээлер бөлүү ВДР-ниң девискээрин бомбалаарының бүгү кызыгаарлаашкыннарын күш чок болдурарын негээн илеткелин чарлап үндүрген. Вьетнам айтырыгны «таарыштыр болгаш туюлунга чедир шиитпирлээрин чедип алыры эргежок чугула», оон ужурунда ындыг хемчегни алыры негеттинип келген деп, илеткелде бадыткаан.

Комиссияның төлээлер бөлүү Соңгу Вьетнамның далай өртээлдерин Каттышкан Штаттарның бүзээлевейн турарын «хараадаанын» база илергейлээн. «Хайфон дээр далай өртээлин бүзээлээри дайынны соксадырынче улуг базым болур ийик». АКШ-тың дээди шериг дужаалдыг бүгү кижилери ынчалдыр санап турар деп, илеткелде чугаалаан.

Үер уржуктары

ДЕЛИ. (СЭТА). Барыын Бенгалия болгаш Хариана деп индий штаттарга чоокта чаа улуг үерлер болган. Делиден келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, ийи штатка 40 ажыг кижи сугга дүжүп өлген.

Бойдус халавының уламындан Барыын Бенгалияга материалдыг улуг когарал таварышкан. Аңаа үш муң беш чүс ажыг баш мал кырылган болгаш дүжүт оскундурган. Оон когаралын санап көөрге, 500 миллион индий рупий болган.

* * *

ТОКИО. (СЭТА). Аомори префектурага август 20-де болгаш 21-де улуг чаъстар болган. Оон түңнелинде беш муң беш чүс бажыңнарны суг алган, 16 көвүрүг, 21 чал үрелген.

Аомори префектурага чайыктар болганының уламындан 300 миллион иена түңнүг когаралдар таварышкан.

ССРЭ-ге бээр судно

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Гетеборгта суднолар кылыр бүдүрүлге чери ССРЭ-ниң садыг флодунга бээр кылдыр Бүгүэвилелдиң «Судоэкспорт» каттыжыышкынының чагыын ёзугаар бүдүрген рефрижератор суднозун суг оруунче салып киирген.

БООЛАЖЫЫШКЫН

АММАН. (СЭТА). Иордан хемниң соңгу шынаазынга израиль болгаш иордан шериглерниң аразынга катап боолажыышкын болган. Иорданияның шериг төлээлекчизиниң Аммандан дыңнатканын ёзугаар алырга, израильдерниң пулемёттар-биле болгаш микомёттар-биле боолап эгелээни бүдүн чартык шак дургузунда үргүлчүлеп келген. Шериг төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, иордан күштер бир израиль хайгаарал черин чок кылган. Иордан тала когаралга таварышпаан.

Олимпийжи от

АФИНЫ. (СЭТА). Улгаттырар шил сорунзазынга чыылган хүн херелинден сандан ыяштың будуу кывар. Олимпия хоорайның бурунгу стадионунга олимпийжи от ынчалдыр төрүттүнүп келген.

Мехикога болур олимпийжи оюннарның тиилелгезиниң оруун чырыдар ол отту бурунгу Олимпияда кывыскан. Ам чалбыыштыг ук эстафетаны 350 спортчулар грек черде ээлчежип аппар чоруур. Олимпийжи от чырыткызын грек шериг кораблинге чедирер болгаш ол от оон ыңай 48 хонук дургузунда чораш, Мексиканың эриктеринге чедер.

Дерзии үүлгедиг

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының Кальяри хоорайда (Сардиния ортулук) секциязынга удур Италияның социал шимчээшкин деп неофашистиг партиязының дүржок идегеттери чөңгээлиг үүлгедиг кылган. Дерзии кижилер бажың өрттедир деп оралдашкан. Олар соңгаже частыр суук чүүлдүг шил киир октапкаш, чашты берген.

Герман Демократтыг Республика. 1950 чылда тудуп эгелээн, Бранденбургтуң каң-прокат заводу улусчу эрге-чагырганың чылдарында амгы үениң улуг бүдүрүлгези кылдыр оскен. Ам үеде ол завод баштайгы үеде планнап турганындан ажыр ийи ажыг катап хөй продукцияны бүдүрүп турар. Бүдүрүлгениң коллективи чаа дериг-херекселдер-биле дериттинген корпустарда ажылдап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) электрик Хайнц Шукерт, инженер Армин Зидель, мастер Эрхард Линднер олар. Амгы үеде эң харыысалгалыг участоктарның бирээзин удуртуп турар 33 харлыг инженер Армин Зиндель бодунуң бүдүрүлгечи ажылын ол заводка ажылчын-тудугжудан эгелээн.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

„ЧЫРАА-БАЖЫ“ СОВХОЗТА

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болурунга төлептиг ужуражыр болгаш беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш алган социалистиг хүлээлгезин совхозтуң малчыннары ажылхерек кырынга чедиишкинниг күүседип турар. Совхоз чартык чылда күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының планын дыка ажыр күүсеткен. Малчыннар мал чайлаглаашкынын улуг, биче Чырғакының, Доора-Хемниң, Дагыр-Шеминиң чайлагларынга эки семиртип, чайлаглаашкынны организастыг чорутканнар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг аттың төлептиг эдилекчизи Шык-Бажы фермазы 7 айлар дургузунда 156 тонна сүттү бүдүрүп, чарыштың мурнуку одуруун эзлевишаан. Эрткен чылдың чеди айларынга деңнээрге, Шык-Бажы фермазы сүт бүдүрерин 16, Мажалык фермазы 48, Доң-Терек фермазы 32 хуу көвүдеткен.

Мурнакчы саанчы Кара-Сал Таан ол-ла үениң иштинде бир инектен-не 1400 литр, Хомушку Кувискаал 1385, Монгуш Өшкү-Саар 1100 литр сүттү саггаш, чарышка тиилээниер.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чола чүс хойга онааштыр 114, дуржулгалыг хойжу Сат Сагбалдай 105 хураганны алганнар.

Хойжу бригадалар кыштаглаашкынга белеткелди частан эгелеп чоруткан. М. Чоланың бригадазы боттарының кужүбиле 4 чаа хой кажааларын, Доңгак Седенниң бригадазы 3 хураган, Б. Кууларның 2 хураган кажааларын тудуп алган. Хойжуларның кыштагларында 9 чуртталга бажыңын бүрүн кылып дооскан.

Бо хүннерде совхозтуң мал чеминиң белеткелинде 200 ажыг кижи ажылдап, 12 трактор агрегаттары, хол кадыырыбиле 92 кижи сиген кезип турар. Амга чедир 1500 тонна эки шынарлыг көк сигенни, 75 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган.

Кукурузаны кескеш, силостаары кидин-түлүк, ында 8 силос комбайны ажылдап, 3 хүннүң дургузунда 1000 тонна силосту салган. Кукуруза звенозу эрткен чылга бодаарга, оон 2 катап хой силосту белеткеп алыр сорулганы салган.

Оон аңгыда, мал чеминиң белеткелинде хойжулар, ферма ажылчыннары, совхозта албан, организация черлериниң ажылдакчылары улуг күш болуп, чогуур дузаны чедирип турар. Оларда база тус-тус планны берген. Хойжу бригадалардан эш М. Чоланың удурткан бригадазы сиген белеткелин шалыпкын чорудуп, 180 тонна сиген белеткээр даалгазын 160 тонна чедире берген. Доңгак Седенниң бригадазы 130 тонна сигенни белеткеп, чарыштың мурнуку одуругларында чоруп турар коллективтерниң бирээзи болу берген.

Совхозтуң дирекция чери, партия, ажылчын комитеттери бригадаларның, звеноларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин хонук саныңда үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-макталдарны, шилчиир кызыл вымпелдерни акша-шаңналы-биле кады тыпсып турар. Мал чеми белеткээриниң баштайгы хүннериндеи эгелээш, ажылдың темпизин Хорум-Даг салбыры (эргелекчизи эш В. Чүлдүм) кошкатпайн, чарыштың тиилекчизи болуп, совхозтуң дирекция чериниң, партия комитединиң шилчиир кызыл тугун чаалап алгаш, быжыы-биле тутпушаан.

Чыраа-бажыжылар шудургу ажылдап тургаш, күрүне мурнунга күүседир планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир сорулганы салган.

К. ХЕРТЕК.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Башкыларның бүгү-эвилел съездизи совет школаның мурнунга тургустунуп келген эң чугула айтырыгларны шиитпирлеп көрген. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин бистиң чуртувуска боттандырарын съездиге чугаалашкан.

1968—69 өөредилге чылы эгелээр деп турар. Чаа өөредилге чылы эгелээри-биле кады бистиң, башкыларның мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Аныяк салгакчыларның өөредилге-кижизидилгезинге көскү роль башкыга онаажыр. Политиктиг болгаш эртем талазы-биле билиглерин доктаамал бедидери башкыдан негеттинер.

Чаа школа программаларын кичээнгейлиг өөренип таныжары башкы бүрүзүнге хамааржыр. Аныяк өскенни амыдыралга, профессияны мергежилдии-биле шилип алырынга, хөй-ниити болгаш күш-ажылчы ажыл-чорудулгага идепкейлиг белеткээр сорулга салдынып турар.

Өзүп олурар салгал, аныяк кижи бүрүзү коммунистиг мөзү-шынарга кижизиттинген, ёзулуг төлептиг хамааты болурун школа-даа, ада-иелердаа күзээр. Бо талазы-биле чугаа съездиге хөй болган. Чаа чүүлдерни өөренип көрүп, үе-биле деңге базары башкыдан негеттинген турар. Амыдыралда хүн бүрү бооп турар өскерлиишкиннерни, чаартылгаларны доктаамал хайгаарап, өөредилге-кижизидилге чорудулгазын амыдырал-биле сырый холбаары башкының хүлээлгези.

Съездиниң шиитпирлеринге чалгыниалган бистиң башкыларывыс чаа өөредилге чылын чаа-чаа күштер-биле эгелээринге белеткенип турар. Чаа чүүлдер хөй. Ону шиитпирлээрин чаазы-биле көөр апаар. Эге класстар дижик. Бо өөредилге чылында бирги классчылар (Кызылдың) чаа программа ёзугаар өөренип эгелээр.

20 чыл дургузунда ажылдап келгеним Кызылдың № 3 школазында бо үениң дургузунда хөйле өскерилгелер болгулаан. Өөредилгениң материалдыг баазазы көзүлдүр экижип турар-дыр. Школа назыны четпээнирни өөредилгеге белеткээринче кичээнгей улгаткан. Бо чайын бистиң школаның башкызы Н. Н. Искакова чаа өөредилге чылының бирги классчыларын өөредип турган. Оларга үжүглел мурнунда өөренир бүгү чүүлдерни өөренип эрткен. Бижииринге, чуруктар ёзугаар бодалгалар тургузарынга, ол ышкаш 10-нуң иштинде саннарга башкы уругларны өөредип каан.

Коллективке чаңчыгары, школага бодун канчаар ап чорууру, парта артынга канчаар олурары безин үүрмек айтырыг эвес болгай. Ясли-сад барбайн турар уруглар бирги класска келгеш база-ла чедиишкинниг өөренип шыдаарлар дээрзин белеткел көргүскен.

Башкылар билин бедидер институттуң ажылдакчылары школаларга доктаамал барып, бистиң республиканың мурнакчы башкыларының дуржулгазын өөренип, ону нептередири, күзенчиг. Башкылар съездизинге чугаалашкан айтырыглар, делегаттарның санал-оналдары Тываның улус өөредилге ажылдакчыларының чаа өөредилге чылында чедиишкинниг ажылдаарынга чугула документ болур.

Е. КВИТНЫХ.

Тываның аныяк чогаалчыларының семинары

АНЫЯКТАР-БИЛЕ ЧУГАА

Аныяк чогаалчыларның республика семинары эрткен дээрзин бистиң номчукчуларывыс билир болгай. Аныяк чогаалчыларның «Улуг-Хем» альманахка, солуннарга үнген база боттарының ап чорууру чогаалдары бөлүктерниң удуртукчуларының холунга хөйү-биле кирген.

Чогаал сайгарар талазы-биле бөлүктерниң удуртукчулары эштер С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, А. Калзан, А. Даржаа олар башкылаарының хевири-биле эвес, эш-хуунуң ажык чугаалажыышкынының аргазы-биле чогаалдарны сайгарган. Кандыг-бир чогаалды номчаан сөөлүнде семинарның киржикчилери ук чогаалдың чедер, четпес талаларын боттары тывар арганы аныяк чогаалчылар алган. Чамдык чогаалдарның кандыг-даа талазын семинарның киржикчилери боттары-ла үнелеп сайгарып каап-тар турган. Ол болза аныяк чогаалчыларның мергежилинин өскенинин херечизи болур.

Бөлүктерге чогаал сайгарылгазы доозулган соонда семинарның хуралдаар кезээ ажылын эгелээн. Аңаа бөлүктерниң удуртукчулары сайгарган чогаалдарының талазы-биле сөс ап чүве чугаалаанар. Чогаалчы С. Пюрбю бодунуң чугаазынга эгелеп чоруур авторларның мергежили дүрген өзүп турарын демдеглээн. Чижээ, каш чыл мурнунда-ла аныяк авторларга шүлүк бижииринин эң бөдүүн техниказын одуругда ажык үннерни санап айтыр турган болза, ам ол чүүл эрткен орук болу берген. Ынчалза-даа аныяк чогаалчылар уран бодалдарны тывар талазы-биле хожудап турарын оратор көрген чогаалдарында бар чижектерге даянып тургаш, көргүзүп чугаалаан. Түңнелинде оратор аныяк чогаалчылар могаг чокка өөренирип, уран бодалдарны дилеп тыварын соксаал чокка үргүлчүлээрин сүмелээн.

Чогаалчы Степан Сарыг-оол чугаазынга бодунуң чогаал ажылының дуржулгазының чамдык чүүлдерин ажыткан. Оратор чечен чогаалда ийи кол үндезин үнер дөстүң чугулазынга доктааган. Бирээде, улустуң аас чогаалының төттүнмес эртинезинге даяныры, хөй чон-биле. ылаңгыя улуг назылыг кижилер-биле үзүктел чок харылзажыры солун чүүлдерни чогаалчыга бээр. Ийиде, өөредилге. Классиктиг чогаалдарны номчааш, уран чогаалды канчаар тургузарының аргазын олардан өөренип алыры болур. Чогаалдарны номчааш, оларның сюжеттерин бүдүү оорлай бербейн, өске кандыг-даа чогаалчыда чок уран арга-биле чаа чогаалды тургузар дээрзин оратор сүмелээн. Түңнелинде С. Сарыг-оол чогаалчылар чаа чүүлдерни дилеп тыппайн турарының хараазы-биле боттарын дакпырлажып турарын буруу шапкаш, оон чайлаарын саналдаан.

Критик Антон Калзан удурткан бөлүүнге проза, критика талазы-биле колдап сайгарылга кылганын чугаалаан. Оратор бистин критикавыс ам-даа чидиг эвес, таңмалап каан хевир-биле чоруп турарын чугаалаан. Чижээ, кандыг-бир чогаалга рецензия бижээн кижи баштай чедиишкинни демдеглээр, четпестерни айтыр, түңнелинде авторну чазамыктаар, аңаа бүзүрелди илергейлээр мындыг үш чадалыг болуп турар. Критиканы чогаадыкчы болдурарын оратор сүмелевишаан, тыва дылдың арыг литературлуг болурунче кичээнгей салган.

Чогаалчы Алдын-оол Даржаа бодунуң бөлүүнге ажык чугаалажыышкынның аргазы-биле элээн хөй чогаалдарны сайгарганын, семинарның киржикчилери мурнунда эскербейн чораан чүүлдерин бо семинарга кады кылган чугаалажыышкынның түңнелинде билип алганын чугаалаан. Аныяк авторлар боттарының бодап алган чүүлдерин номчукчуга кандыг уран арга-биле, кандыг чурумал-биле чедирерин ам-даа билип шыдавайн чоруурлар. Ынчангаш олар чогаалдын йөрээл хевиринче бо-ла кире бээрлер дээрзин чугаалаан. Уран бодалды канчаар ажыдар азы элдээрти көргүзер талазы-биле М. Ю. Лермонтовтун «Тамань» деп тоожузунда кара чалгыгларны чижекке ап, контрабандистер боттары ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, капиталистиг амыдыралдың чалгыынга алзып, амы-тынын ышкынар чазып чурттап чоруур, дөс-дазыл чок кижилер-дир дээрзин көргүскенин ажыдып чугаалаан.

Семинарның эрткенинге холбаштыр чогаалчы О. Сувакпит, аныяк чогаалчылар С. Молдурга, С. Таспай, К. Сагды, К. Экер-оол санал берип, чугаалажыышкынарның ажыктыг болганын демдеглээн.

Түңнелинде Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. К. Саган-оол, СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

Семинарның бөлүк киржикчилериниң чогаалдарын бөгүн парладывыс.

РОССИЯ

Россия—
Базындырган, түрээн чонга чаяан кылдыр
Партияны, Ленинни хайырлаан чурт,
Түрегделден чонну хостаар демиселге
Дүлгүүр берген Октябрьның кавай-чурту.
Россия—
Партияга, Ленинге маңнайлаткан
Маадырлыг ажылчы чон эрге тудуп—
Төөгүлүг оруктува шүглүп үнген,
Төре баштаан хостугларның чыргал чурту.
Россия—
Капиталдың дипти бүргээн кара дүнүн
Хаяа-чырыы оя хүннээн ачылыг чурт,
Улуг, биче улустарның эвин каңнаан
Ужур-шынның, тайбың-эптиң челенгиижи.
Россия—
Чогаадыгга, тургузугга чаяаттынган
Совет чонум, ишчи чонум ие-чурту,
Космос-дээрниң, Венераның пионери
Коргуш билбес дидимнерниң төрээн-чурту.
Россия—
Чүрээм согуун, караам шозун чаяап-шаңнаан
Арыг дээрлиг, ашпас хүннүг чырык оран,
Чүткүлдерим, бодалдарым дөстеп турар.
Авыралдыг, хайыралыг Ада-чуртум.

Куулар СҮТТҮГ-ООЛ.

БИЧИИ ЛЕНИНЧИ

(ШҮЛҮГЛЕЛ)

I. СОЛУН ААЛЧЫ

Алаш-Хемде малчыннарның
Аалынга бир-ле катап
(Августуң чаазы турган)
Анаа эвес аалчы келген...—
Чаптанчыглар өөрензин деп,
Чалап келген башкы дижип,
Уруг-дарыг боттары-ла
Ужурун тып билип апкан.
Башкызының кирген өөнче
Байлаңнар дег сөктүп келип,
Үнүп кээрин манагзынып,
Үглеп, хайнып, хөлзеп турган.
Чеди — сестээн уругларны
Четче бүрүн бүрүткээрде,
Херечилел херек дээрге
Кедээр-ишкээр салчып турган.
Арай биче Маадыр деп оол
Айы четпээн хирезинде,
Өөреникчи боорум ол дээш,
Өөнче база ыдып-ла каан.
Аалга четкеш, чөртчүзүн-не
Адазын шуут сөөртүп кээрге,
Демги башкы ижин дооскаш,
Дептерин хаап орар болган.
Хүлээп алган кежиктиглер
Хүлүмзүрүп, арны чайнаан,
Албааннары олардыва
Адааргаксап көрүп турган.
Маадыр-даа ачазындан,
Башкызындан чаннып дилээн.
— Өөрүмден тудавас мен
Өөренип чоруп көрейн!
Адазы оон мынча деп-тир:
— Аайын болгаап көрем,
башкы.
Амдыы чылын өөрен деп,
Аргалааш-даа чадап кагдым...
— Орлан-шоваа оолак-тыр,
Ону тускай көөр апаар,
Күзел күштүг — дигеш, башкы
Хүлээп аарын чөпшээрешкен.

II. МАНААШКЫН

Келген башкы чоруй барган.
Хемниң суу-даа сыыгай берген.
Уран бойдус хүлерээрип,
Узун хүннер шөйлү берген.
Ада-неэ Маадыры
Айтырттынып каш-даа четкен.
— Ам-даа элек, оглум —
дишкеш,
Амдыыгылар тоовас болган.
Алаш, Актың уругларын
Адалары ушкаргылааш,
Көзүлдүр-ле школаже
Көжүп турар болу берген.
— Болчаан хүнүң даарта
болгай,
Мото-биле хаптар бис — деп
Ачазындан бир-ле кежээ
Ам-на оглу харыы алган.
Маадыр аз амыраашты,
Баштай көңгүс бүзүревээн.
— Кажан? Ачай, эртен бе?—
деп.
Катап-катап айтыргылаан...
Караңгылаан. Өгнүң дүндүүн
Карактар дег сылдыс хараан.
Адар даңы аткыжеге,
Алаш саарыы шуугап чыткан.
Удаанын-даа боду билбээн.
Улааравaан, дүжевээн-даа.
Оттуп кээрге, ынаада хүн
Оолду чаптап ойнап турган.
Инек-Дашта хөөлбээнге
Ишкириктир эштип, чунгаш,
Алыр сумка, херекселин
Астыпкаштың аъттаныпкан.
Адашкылар мотоциклге
Аянчыдыр ушкажыпкаш,
Алаш чалгыын соонда каап,
Асфальтылап тутсуп орган.
Удаваанда ушкаштыглар
Узун оруун эртип келген.
Аныяктар хоорайынга
Аксымнадып кирип келген.

III. ЧАА БҮЛЕДЕ

Баштайгы-ла ужуралдар
Базым саны шупту солун:
Бажыңнары туруглар-ла!
Машинаның хөйү хой-ла!
Хүлүмзүрээн чазык чаңныг.
Хүндүлээчел, кара чаъштыг
Угбазы дег бир-ле уруг
Улустан эң чоок болган.
Шак ол хүнден эгелээштиң
Чарылбас чоок ава болур
Кижизидер башкывыс деп
Кижиң аңаа билип алган.
Чаа бүлээ — интернатка
Чаңчыктырып, кижизидип,
Хепкерип, чуп, чемгерерде
Кезээде-ле кады чоруур.
Каш дугаар өрээлдерге
Кайы кижи баарын безин,
Тумбочка, орунарның
Турар черин айтып берген.
Дески-дески дөгере чаа
Демир орун, ак-чайт шывыг!
Дозулуг чыт, тоолзуг көрүш—
Доозазы солун, чараш!

IV. БАШТАЙГЫ КОҢГА

Аккыр хоюг чоорганга
Аажок таалап удаан Маадыр
Меңиевишаан, оттуп кээрге,
Медээ эдип турар болган.
Эң-не мурнуу одуругда
Эге-ле дең өөрү-биле
Чаптанчыг чаш назынындан
Шалыпкын оол чыскаалыпкан.
Хүнче уткуй чүс-чүс соңга
Күзүнгүлей чайыннанган.
«Хүрең туруг» баарында
Хүндүткелдиг чыскаал болган.
Кылаң чада бедигеште
Кымнарыл ол? Башкылары!
Узунзумаар оол башкы
Уругларга байыр туткан.
Коңга хапкан. Чыскаалганнар
Коридорну долуп келген.
Малчын оглу база ында:
Башкызындан соңнап кагбаан.
Үе-черге курзукпайлар
«Үжүглелди» ажыдыпкан.
Эртем-угаан делгеминче
Эжин ынчаар ажыттынган.

V. БИЧИИ ЛЕНИНЧИ

Чүткүлүнге, өөредилгээ
Чүрээн салган эрес Маадыр
Өскелерден онза чаңныг,
Өөренири — шупту «бештер!»
Чоруп чоруур байдалы-даа
Шоваа, чазык, хүндүлээчел.
Кеткен деви, эди-севи
Кезээде-ле арыг-кылаң!
...Кудумчулар дөгерези
Хуула берген: кызыл-ла чайт!
Коридорда чыскаал база
Кончуг чараш, кончуг дески.
Сигнал, тук, барабанның
Шимээн-хөөнү чүрек өөрткен.
Дүште, тоолда чүве-даа дег,
Дүвүренчиг үе турган...
Чаңгыс не төлдери дег
Чаңын билчир чаптанчыглар
Дистинчипкеш салюттаарда,
Диңмирээшкин сагындырар!
Октябрьның байырлалы —
Оолга черле уттундурбас:
Ой-ла сүлде — беш адыр!
Октябрят болганы ол.

Анатолий ДОПЧАА.

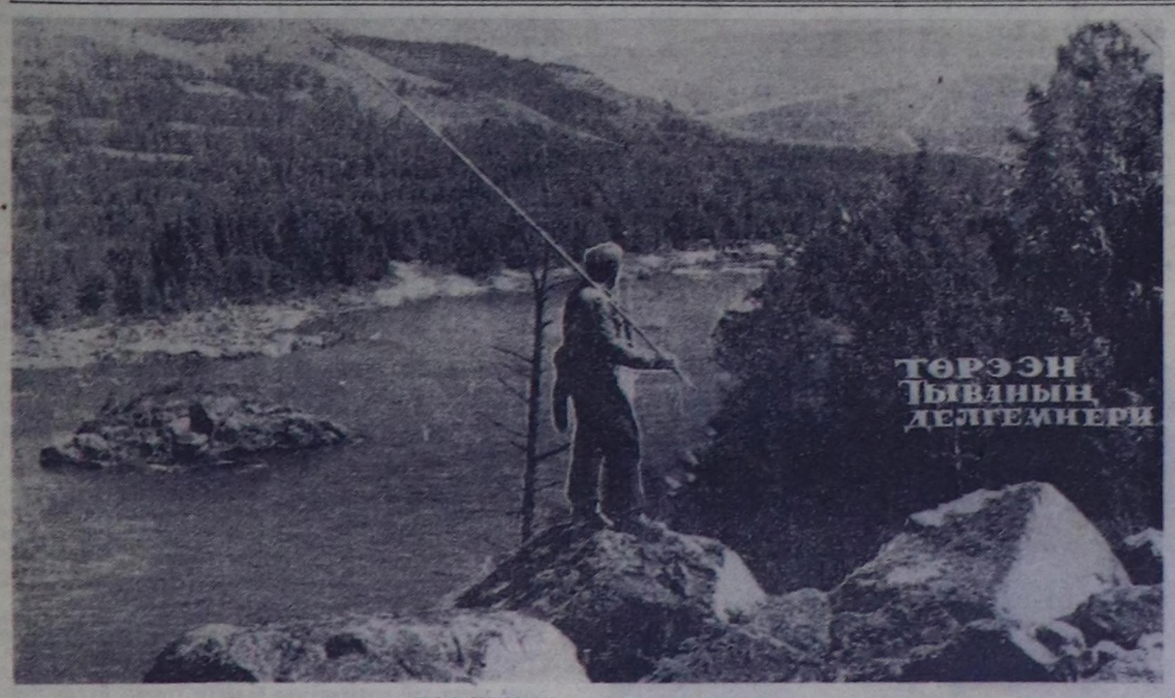

Г. Чащухинниң «КАА-ХЕМДЕ КҮС» деп фотоэтюду.

ЧАЗАЛГА

Август 25-те үнген № 200 «Шын» солуннуң ийиги арнының ийиги колонказында адаандан өрү бешки абзацтың үстүнден куду чээрби бирги одуругдан эгелеп: «...ЧКП-ниң удуртулгазының чамдык кезиниң ээлеп турар шын эвес туружу, чамдык айтырыгларга марксисчи-ленинчи принциптерден оларның аткаарлаашкыны антикоммунистиг күштерниң өөскүүрүнге дөгүм болган» деп номчуур.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Щит болгаш хылыш» («Боду болур эргези чок») 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тускай даалгалыг поезд» 10, 12, «Чаңгыс чер чурттуглар» 1.50, 3.45, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Малиновкага болган куда» 2.30, «Ынакшыл дугайында база катап» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Чырык болгаш кадыкшыл

Бистиң амыдыралывыска хүн чырыының улуг ужур-дузазы бүгүдеге билдингир.

Хүн чырыы хөй-хөй аарыгларның тывылдырыкчылары микробтарны чок кылып турар.

Чырыктың четпези — уругларның рахит аарыының кол тывылдырыкчызы болур.

Хүн чырыын улам долузу-биле ажыглаар чорук чүгле бистиң чурттаар черлеривисти арыг-силиг болдуруп турар эвес, харын организмниң аарыгларга удурланыышкынын күштелдирер.

Хүн чырыы бистиң чуртталга черлеривиске соңга дамчыштыр кирип турар: ынчалза-даа соңга караанче чогуур кичээнгейни үргүлчү салбайн турар бис. Хирлиг, ыштыг болгаш дошталган соңгалар хүннүң чырыын эрттирбейн турар.

Чамдык кижилер бажыңындан үнүп чоруурда өрээлге кижи чокта чырыктың херээ чүү боор дээш соңгаларын хаггаш чоруп турар. Ындыг чорук— чырыктың ужур-дузазын билбес чорук-тур.

Хүннүң дорт дегген чырыы ажыктыг деп бодал бар. Тарамык болгаш чайынианчак хүн чырыы бодунуң ол хире-шаа-биле дорт чырык ышкаш база-ла ындыг шынарлыг болур: ындыг чырык микробтарны өлүрүп, хора чок кылып турар болгаш бистиң кадыкшылывысты быжыглаарынга дузалап турар.

Хүннүң дорт херели дегбейн турар бажыңнарга чырыктың хөйү-биле дегген турарынче сагыш салыр херек. Чамдыкта шуут дедир болур чоруктар бар. Соңгаларның дыка улуг кезиин гардиннер, көжегелер-биле дуглап турар. Кирип турар чырыкка шаптыктыг — соңгада шкафтар, соңга караанда чечектер болгаш өске-даа чүүлдерни салгылаан тургулаары канчап-даа таарышпас.

Квартирага хүн чырыы чедишпес болза, бажыңны болгаш мебельди чырык будук-биле будуур херек.

Бажың иштиниң арыг-шевери база улуг ужур-дузалыг. Дээвиири ыштыг, шалалары хирлиг болгаш боктуг бажың караңгы ышкаш сагындырары кымга-даа билдингир. Эки таарыштыр салган мебельдер, арыг-шевер орун-дөжек, ак шывыг, а кылаңнааш соңга шилдери безин караңгы деп турар өрээлдерни чырыткыландырып турар.

Хүн чырыы кадыкшылга болгаш ажылдаар чорукка чугула. Чуртталга болгаш ажылдаар черлериңерге чырыктың эки дегген турарын оралдажыңар!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Уругларның столга олурар чуруму

Столга шын олурар, шопулакты, серээни, аяк-саваларны шын ажыглаар кылдыр бичии уругларны эки чаңчыктырып өөредири чугула ужур-дузалыг. Столга чемненип олургаш дорт олурар дээрзин бичии уруглар билип алган турар ужулуг. Бичии уруглар кажан столга чемненип олургаш чайганып, шимчээр болза, кады олурган өөрүнге-даа, улуг кижилерге-даа моондакты ужураштырып болур болгай.

Бичии уруглар холунга бижек тудуп алгаш, чемненирин чөпшээревеңер. Бичии уруглар бижек-биле котлеттерни, балык эъдин, ногаа аймаан кезе бээр чорукту болдурбас дээш эки хайгааранар. Бо чемнерни улуг улус белеткеп кезип бээрге, бичии уруглар серээ-биле ап чиир ужурлуг. Чем ап чиирде, серээни оң холу-биле тудуп алгаш, чемненир херек. А кажан ийиги чемни чиирде, бир эвес ону кезер апарза серээни солагай холу-биле, а бижекти оң холу-биле тудуп алгаш ажыглаар.

Бодунуң ажыглап олурган серээзи-биле, шопулаа-биле азы бижээ-биле ниити савада, чемни ап чип болбас дээрзин бичии уруглар билип алыр ужурлуг. Бичии уруглар кажан чемненип доосканда, боттарының шопулактарын, серээлерин чемненир стол шывыының кырынче эвес, а чем чиген тавааның кырынче салыр ужурлуг.

Далашпайн, шимээргеп дагжавайн чемненир кылдыр бичии уругларны чаңчыктырып өөредиңер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Соланин — картофель хораны

Соланин — органиктиг бүдүмел алкагоид, ол бодунда гемолитиктиг бот-шынарларлыг, ханче сиңникпишаан, эът-кешке багай салдарлыг бооп, хан четпестээр аарыгны өөскүдүп болур хоран бүдүмел-дир, ол хоран бодунуң салдары-биле ижин-шөйүндүнүң иштики карттарын баксырадыр. Соланин-биле хораннанган таварылгада ижин-шөйүнду база нерви системазы аарыыр, кустурар, куду олуртур, баш аарыыр, мага-бот шагзыраар, көөрүнүң болгаш чугааның органиары баксыраар база оон-даа өске.

Соланин хөй кезиинде-ле дазылында чемиштиг ногаа үнүштерде, кат-чимисте, картофельде кол нептерээн. Бышкан картофельде турар эвээш соланинде хора чок. Чамдык кижилер чаа боттанган (чаш) картофельди чемге ажыглаарга, хора чок деп санап турарлар. Чаш картофельде хоран бүдүмел (глюкозита)— соланин хөй. Улуг картофельге бодаарга, үүрмек картофельде соланин база хөй болур. Соланин бышкан картофельдиң картында турар болгаш кажан картофельди аштап турда, ооң хөй кезии арлы бээр.

Арыглаттынган картофельди хайындырып турда, ында соланинниң хөй кезии сугже шилчиир. Картофельди карты-биле хайындырарга соланин сугже шилчивейн баар. Карты-биле хайындырган картофельдиң элээн ажыгзымаар, амдан чок болурун ол чорук херечилеп турар.

Картофельдиң четчип бышканын билип алырда ооң чемиш дазылының ийи чарлы бергенин барымдаалаар.

Картофельдиң бышпаан чемижин ажыглавышаан, кижи бодунуң организминге улуг хораны чедирип болур.

Чүгле четчип бышкан картофельди чемге ажыглаңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министерствозу болгаш чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкому республиканың школаларының хоочун башкыларының бирээзи

Александр Чамзырынович
САНЧАТТЫҢ

хенертен аарааш, элекке мөчээнин ханы кажыыдал-биле дыңнатпышаан, ооң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге кажыыдалын илергейлеп тур.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00985.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 28 СРЕДА № 202 (7045).

Өртээ 2 көп.

Совет-чехословак чугаалажыышкыннар дугайында

Чехословакияның Президентизи Л. Свободага баштаткан ЧССР-ниң төлээлери биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазааның удуртукчуларының аразынга чугаалажыышкыннар август 26-да доозулган.

Чугаалажыышкыннар эш-хуузунда ажык байдалга эрткен.

ЧССР-ниң төлээлери төрээн чуртунче чаныпкан.

Социалистиг чурттарның партия-чазак төлээлери Москвадан чаныпкан

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Польша Улус Республиканың партия-чазак төлээлери төрээн чуртунче дүүн, август 27-де чаныпкан.

(СЭТА).

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

1968 чылдың август 23—26 хүннеринде Москвага совет-чехословак чугаалажыышкыннар болган, аңаа киришкеннер болза: Совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Г. И. Воронов, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы эш Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы эш А. Н. Шелепин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары эш П. Е. Шелест, СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Камгалал министри эш А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри эш А. А. Громыко;

Чехословак таладан — ЧССР-ниң президентизи эш Л. Свобода, ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш А. Дубчек, ЧССР-ниң Национал хуралының даргазы, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Й. Смрковский, ЧССР-ниң чазааның даргазы, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш О. Черник, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, СКП ТК-зының Бирги секретары эш В. Биляк, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Национал Совединиң даргазының оралакчызы эш Ф. Барбирек, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Я. Пиллер, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Э. Риго, ЧКП ТК-зының Президиумунуң кежигүнү эш Й. Шпачек, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш О. Швестка, ЧКП ТК-ның Төп Контроль-ревизия комиссиязының даргазы эш М. Якеш, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидат, ЧКП ТК-ның секретары эш Й. Ленарт, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидат эш Шимон, ЧССР-ниң чазааның даргазының оралакчызы эш Г. Гусак, ЧКП ТК-ның секретары эш А. Индра, ЧКП ТК-ның секретары эш З. Млынарж, генерал-полковник, ЧССР-ниң Национал камгалалының министри эш М. Дзур, ЧССР-ниң Юстиция министри эш Б. Кучера, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчини эш В. Коуцкий.

Делегей байдалының хөгжүлдези-биле, социалистиг чурттарга удур империализмниң өнчүк чөңгээлериниң идепкейжээни-биле, Чехословакияда сөөлгү үеде байдал-биле болгаш социалистиг беш чурттарның шериглериниң ЧССР-ниң девискээринче тур киргени-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыышкыннар үезинде эш-хуузунуң ажык сүмележиишкини-биле чугаалажып көрген.

Амгы байдалда кол чүве болза Тиссада-Чиернеге хүлээп алдынган кады шиитпирлерни болгаш Братиславага чөвүлел хуралдың ажылдап кылганы байдалдарны база принциптерни боттандырары, база ол ышкаш чугаалажыышкыннар үезинде чедип алдынган дугуржулгалар-биле холбашкан практиктиг базымнарны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырары болур дээр дугайында кайызының-даа быжыг бүзүрелдиин талалар илергейлээннер.

Ниитилелди удуртурунуң аргаларын болбаазырангайжыдар, социалистиг демократияны хөгжүдер база марксизм-ленинизмге үндезилээш социалистиг тургузугну быжыглаар сорулга-биле ЧКП ТК-ның январь болгаш май пленумнарының хүлээп алган шиитпирлерин барымдаалап көөр бодалдыг болуп турар ЧКП-ниң болгаш ЧССР-ниң удуртулгазының туружун бодунун билип болгаш деткип турарын совет тала медеглээн.

ЧССР-де байдалды эң дүргени-биле чогумчалыг болдурар сорулгалыг хемчеглерниң дугайында дугуржулга чедип алдынган. Чехословак удуртукчулар боттарының ол сорулганы барымдаалааш, чоокку үеде алыр кылдыр төлевилээн хемчеглериниң дугайын дыңнаткан.

Салдар чедирериниң бүгү шугумнарынга партия, күрүне органнарының бүгү ажылы социалистиг эрге-чагыргага, ажылчын аңгының болгаш Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнга, Совет Эвилелиниң, социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының улустары-биле найыралчы харылзааларны хөгжүдериниң, быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан болур чогумчалыг хемчеглерни алырын хандырарынче угланган турар деп, чехословак таладан медеглеттинген.

Совет удуртукчулар Социалистиг Чехословакияның улустары-биле найыралче болгаш акы-дүңма ёзуже ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс эп-сеткилдиг чүткүлүн илергейлевишаан, бот-боттарын хүндүлежиринге, дең эргеге, девискээр талазы-биле бүдүн турарынга, хамаарышпас чорукка болгаш социал эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезилеттинген, эң калбак, ак сеткилдиг кады ажылдажылганы кылырынга белеңин бадыткаан.

Чехословакияның девискээринче эвилелчи чурттарның тур кирген шериглери Чехословак Социалистиг Республиканың иштики херектеринге холгаарлавас. ЧССР-де байдалдың чогумчалыг болу бергениниң хире-чергезин барымдаалап, ооң девискээринден ук шериглерни үндүрер чурумунуң дугайында дугуржулга чедип алдынган.

Чехословак Чепсектиг Күштериниң Дээди Кол командылакчызы хөй-ниитиниң шөлээн байдалын болгаш корум-чурумун үреп болгу дег болуушкуннарны, месилдежиишкиннерни болдурбазын барымдаалааш, ук Чепсектиг Күштерге чогуур дужаалдарны берген. Эвилелчи шериглериниң командылалы-биле харылзаалыг турарын ЧССР-ниң шериг командылалынга ук Дээди Кол командылакчы база айтыышкын берген деп, чехословак тала дыңнаткан.

Чехословакияда байдал дугайында айтырыг дээр чүвени КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде чугаалажып турары-биле холбаштыр ЧССР-ниң төлээлекчилери ол айтырыгны Айыыл чок чорук Чөвүлелинге тургузар дугайында чехословак тала дилег киирбээн дугайын медеглээннер база ону хүн айтырыындан дужүрерин негээннер.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң удуртукчулары делегей арензынга социалистиг дем каттыштырылгазының эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының, тайбыңның херээн болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүшкен политиканы чайгылыш чок чорударынга боттарының шиитпирлиин бадыткааннар.

Совет Эвилели болгаш Чехословакия, мурнундаазы ышкаш, милитаристиг, өжээнзирек болгаш неонацистиг, делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөрүн, Европада туруп турар кызыгаарларның дээп болбас чоруун үрээрин оралдажып турар күштерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр апаар. Социалистиг күрүнелериниң аразында чардынган хөй талалыг болгаш ийи талалыг керээлерде боттарынга алдынган бүгү хүлээлгелерни олар хажык чокка күүседиринге, социалистиг дем каттыштырылгазының камгалал күчүзүн быжыглаарынга, Варшаваның камгалал Керээзинин ажыктыын бедидеринге шиитпирлиин база катап бадыткаан.

Чугаалажыышкыннар ажык, эш-хуузунун болгаш найыралдың байдалынга эрткен.

Социалистиг чурттарның партия-чазак төлээлериниң ужуражыышкыны

Болгарияның Улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Б. Велчев составтыг; Венгр Улус Республиканың ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Венгр Ажылчын-тараачын чазактың Даргазы Е. Фок, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары З. Комочин составтыг; Герман Демократтыг Республиканың ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Э. Хонеккер составтыг; Польша Улус Республиканың ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары З. Клишко составтыг партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Москвага туруп турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин составтыг ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери-биле кады үстүнде айыттынган чурттарның төлээлери чөвүлел хурал кылган болгаш Чехословакияда байдал-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле консультацияны кылган, ынчангаш чогуур шиитпирни бир үн-биле хүлээп алган.

БЕШ ЧЫЛДЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИИЛИ

Күрүне шыгжамырынга

Республиканың районнарында күрүнеге тараа садарының планын август 25-ке чедир канчаар күүсеткенин ап көөрге, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 47,4, Бай-Тайга район 44,0, Каа-Хем—3,6, Таңды—3,2 хуу күүсеткен. Оон өске районнар ол үеге чедир күрүнеге тараа дужаавaан.

Эрткен чыл-биле деңнээрге күрүнеге тараа садарының темпизи каш катап оожум. Чижээ, эрткен чылдың бо үезинде күрүне шыгжамырынга 5931 тонна тараа кирген, азы план 9,9 хуу күүсеттинген турган болза, ам дужааган тараа 2024 тонна, азы план күүселдези чүгле 3,4 хуу болган.

Хорум-дагжылар мурнап турар

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының 41 хөл кадыырлыг, тракторнуң болгаш аъттың ийи-ийи сиген кезер машиналарлыг 6 звенолуг сигенчи бригадазы августуң төнчүзүнге чедир мал чемнери белеткээр планын күүседир дээш ажылдап турар. Бо хүннерде сигенчилер 450 тонна сиген кезер планын 437 тонна кылдыр күүседип, совхозтуң бүгү салбырларында бригадаларны мурнап турар. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүруп, бирги черни алган бригадага шилчиир тукту тывыспышаан, чемге хереглээри-биле бир хойну, 30 акшаны тыпсып турар.

Хорум-дагжылар ийи удаа ындыг шаңналды чаалап алганнар. Звенолардан Ховалыг Доржуга удурткан хойжу бригаданың сигенчилери 138 тонна сигенни белеткээш база-ла ол шаңналды алган.

УЛАМ КАЛБАРГАН

БАЯН-КОЛ. Улуг-Хемниң Баян-Кол суурунуң чурттакчы чону мал чемнери белеткээринге шефти үргүлчү организастап турар. Чоокта болган шефке 80 ажыг кижи, 7 автомашина киришкен.

Чаңгыс ол хүн безин мал чеминге 50 тонна будук-бүрү белеткеттинген, а «Х Улуг хурал» колхозтуң ол талазы-биле планы 150 тонна. Сиген белеткелинде бригадаларга партийжи-организастыг, масса-политиктиг ажылды улам калбартып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Ленин аттыг колхозта

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу август 21-де кукуруза кезип силостаарын эгелээн. Артельдиң дуржулгалыг кукурузачызы Ооржак Попуң бодунуң өстүргени чаагай үнген кукурузаны чидириг чокка ажаап алыр дээш кызымак ажылдап турар. Ол хүнде 8 гектар черниң кукурузазын ажаап алыр үлүүн 12 гектар чедирип турар.

Ногаан массаны ажаап алырынга саадаашкынны болдурбас дээш колхоз баштаар чери кижи күжүн болгаш техниканы четчир кылдыр хандырган. Ондар Даваазаңга удурткан аныяктар звенозу № 1 сутбараан фермазында 233 тонна силосту салган.

А. ОНДАР.

120 ГЕКТАРНЫ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары Кара-Тей бажында 120 гектар кызыл-тасты дорт кестириишкин-биле ажаап алган. Тарааның ортумак дүжүдү бир гектардан 6—7 центнер чедип турар. Август 24-түн эртенинде 9 комбайн кезип кирген болгаш оларга улаштыр комбайннар хүннүн-не удур немежип турган. Комбайнерлер М. Маргыс-оол, Б. Удуур-оол, Т. Кара-оол, О. Чорбаан, Н. Кызыл-оол, Ч. Хурагандай олар ажаап алыкчыларның мурнуку одуруунда чоруп, тиилекчилер болган.

О. ТАВАА.

Ногаа дүжүдү

«Улуг-Хем» районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунист Дүшкүн-оол Ховалыгга удурткан ногаа бригадазы 5 гектар черде ногааның болгаш 10 гектар арбузтуң дүжүдүн чыып, сайгарып эгелээн. Амгы үеде беш машина янзы-бүрү ногааларны, он машина арбузту Кызыл хоорайже, Ак-Довуракче, Шагаан-Арыг болгаш Элегесче садыглаары-биле чоруткан. Баштайгы удаада ногааның болгаш арбузтуң 25 тонна дүжүдү ажаап алдынган. Колхоз оон 5 муң ажыг рубльдиң орулгазын алган.

Б. БАЙКАРА.

Ниитиниң малынга

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Ленин аттыг колхозта мал чемнери белеткээр ажыл улам калбарып турар. Бо ажылда сес бригада быжыглаттынган, олар аразында чарыштыг.

Чарыштың сөөлгү бир түңнелинде Монгуш Досумааның хөй бригадазы бирги черни эзлээн. Ийи он хонукта олар 112 тонна сигенни белеткээн, планы 142 тонна. Ийиги черни Ондар Мытпыыланың бригадазы алган.

Мал чеми белеткээр ажыл колхозта ниитизи-биле четпес чоруп турарын айтыры чугула. План 687 тонна турда, белеткеп алган сиген 286 тонна.

О. АРАКЧАА.

АЖЫЛ ИЗИГ-ТҮЛҮК

ЧАА-ХӨЛ. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында коммунист Самый-оолдуң удуртканы малчыннар бригадазы эки ажылдап турар. Олар 60 тонна сиген планын 54,5 тонна кылдыр, а мал чеминге будук-бүрү белеткээр планын 43,5 хуу күүсеткен.

Т. ОЧУР-ООЛ.

„Коммунизмниң херели" колхоз

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Комбайнер Оюн Канчыыр-оол:

— Эрткен чылдың күзү дүжүткүр болган. Мен ынчаарда колхозумда комбайнер эжим Оюн Күрбештей-биле чарыштыг ажылдап, ол-даа, мен-даа 580 га ажыг черниң тараазын ажаадывыс. Социалистиг чарышка кол чүве чүгле ажылдың темпизи, шынары эвес, база ол ышкаш, кывар-чаар материалдар чарыгдалы, ажылдап турар техниканың техниктиг байдалы, капитал септелгеге чедир үеде артык кезектер камнап алыры база чугула негелделер болуп турар.

Бо чылын дүжүт таарыы болган. Хөй шөлдерниң дүжүдү дыка чавыс болза-даа, чазын чашкан үрезинни эгидип ап, бир гадан-на ортумаа-биле 4 центнер чедир дүжүттү ажаап алыр деп бодап турар бис.

Бо чылгы тарааның сывы кыска, ынчангаш ону дорт кезер болгаш комбайннарны чавыс сыптыг тараа кезилдезинге ылавылалдыг таарыштырган бис.

Бо чылын база эш Күрбештей-биле чарыштыг ажылдап, ажылды шынарлыг кылыр болгаш социалистиг чарыштың негелделерин күүседир сорулганы салган ажылдап турар бис.

— Колхозтуң механизаторлары бо чылдың чайынында болгаш күзүнүнде келир чылдың дүжүдүнге 2500 га черни аңдарып белеткээр тургаш, амгы үеде 2400 га черни белеткээн. Чайын аңдарган черлерниң лушениезин үш удаа чоруткан бис.

Бо бүгү ажылдарда доктаамал ажылдап турар механизаторлардан Раиса Монгуш, Дөгүс-оол Сырат-оол, Николай Леньков, Алексей Бибик, Григорий Бухтуев, Михаил Рубов,

Бригадир Петр Леньков:

Михаил Кулаков, Василий Даваа олар онза кызымак ажылдап турарлар.

Дүжүт ажаап алыышкынынче 18 комбайнны киирген. Бөгүнге чедир 800 га черниң тараазын ажаап алган. Бир гадан-на ортумак дүжүт 5 центнер болду.

Арткан күскү чер аңдарылгазында амгы үеде 8 трактор доктаамал ажылдап турар. Оларны ам-даа көвүдедир бис. Ынчангаш тараа планын күүседири дээш ажылдаары-биле чергелештир, күскү чер аңдарылгазын эки агротехниктиг хуусааларда доозар бис.

ЧУРУКТАРДА: Комбайнер О. Канчыыр-оол болгаш ооң комбайны тараа кезилдезинде.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотолары.

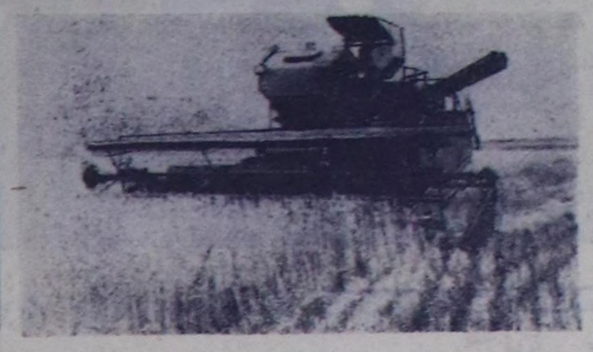

КОЛ ТЕМА

Бүгү партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкун — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур белеткелдер амгы үеде бүгү черлерде улам калбарып турар. Ооң-биле кады ленинчи юбилейге белеткел бүгү масса-политиктиг болгаш пропаганда ажылының деңнелин улам бедидерин негеп турар.

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында бо талазы-биле чорудар ажыл-херектиң угланыышкынын болгаш сорулгаларын ылавылалдыы-биле тодараткан. Ында мынчаар айыткан: «Ленинниң улуг чагыгларын амыдыралга боттандырары дээш партияның, бүгү совет улустуң демиселин бүгү тала-биле көргүзери, революсчу чаартылгаларга марксизм-ленинизмниң ужур-дузазын, улуг бодалчы, революсчу, Коммунистиг партияның болгаш ажылчын-тараачынның делегейде бирги социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң баштыңчызы болур В. И. Ленинниң төөгүлүг ролюн ханызы-биле илередири, бистиң чуртка социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга, делегейниң социалистиг системазының, делегейниң революстуг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге болгаш быжыгарынга марксисчи-ленинчи өөредигниң ужур-дузазын тайылбырлаары политиктиг бүгү ажылдың кол утказы болур деп санап тур».

Бо чугула харыысалгалыг сорулганы чедиишкинниг күүседирде идеологтуг фронтунуң бүгү хевирлерин болгаш аргаларын калбаа-биле ажыглаар апаар. Ылаңгыя маңаа лекция пропагандазы улуг черни эзлээн турар ужурлуг. Амгы үеде СЭКП райкомнарының лекторлары, илеткелчилери база «Билиг» ниитилелиниң организацияларының кежигүннери ленинчи тематикага лекциялар, илеткелдер кылырын, кежээлер организастаарын эң кол чүүл кылдыр көрүп турар. Ындыг ажыл-херекти үлегерлиг организастап турар черлерге бирги эзлчегде Кызыл хоорайның болгаш Каа-Хемниң «Ленинчи орук», Бай-Тайганың «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда, Улуг-Хемниң «Найырал» совхозта «Билиг» ниитилелиниң организацияларын хамаарыштырып болур.

Ылаңгыя ыраккы «Кара-Хөл» колхозта лекторлар О. С. Манзырыкчы, О. Ч. Сарыг-Донгак, Б. С. Барба болгаш оон-даа өске эштер Владимир Ильич Ленинниң ажыл-чорудулгазының дугайында ханы утка-шынарлыг лекцияларны чүгле колхоз төвүнге эвес, хойжу бригадаларның кежигүннеринге калбаа-биле номчуп турарлар. Ынчаарга Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта эш С. Чедер-оол секретарьлаан «Билиг» ниитилелиниң организациязының кежигүннериниң бо чылдың бирги чартыында номчаан 70 хире лекцияларының хөй кезиин Владимир Ильичиниң өндүр улуг революсчу ажыл-чорудулгазынга тураскааткан. Ооң-биле кады ында ленинчи темага холбаштырган номчулга конференцияларын, аас журналдарын организастаары чаңчыл апарган. Ол ышкаш Кызылдың бүдүрүлгелеринге, албан организацияларынга болгаш школа, өөредилге черлеринге «Ленин бистиң-биле!», «Кезээ мөңгеде дириг», «Ленинчи орук-биле!» болгаш өске-даа темаларга кежээлерни организастап турар. Ылаңгыя № 1 АТБ-ге хоочун болгаш аныяк салгалдың ужуражылгазынга холбаштырган кежээ дыка солун болуп эрткен.

Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелдерниң үезинде, ооң ажыл-амыдыралынга холбашкан лекциялар болгаш өске-даа масса-политиктиг хемчеглер чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле чоруттунуп, беш чыл планын болгаш ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарынга улуг идиглиг бооп турар. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозта ниитизи-биле лекция пропагандазы эки тургустунганын үстүнде чугаалаан болгай. Ынчаарга Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар болдурган республиканың көдээ Советтериниң социалистиг чарыжынга бирги черни чогум-на ол көдээ Советтиң алганы таварылга эвес. Маңаа ында хөй-ниитичи лекторлар, илеткелчилер боттарының улуг-хуузун киргени чугаажок. Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Таңдының дуржулга станциязында «Билиг» ниитилелиниң организацияларының лекторлары бүдүрүлгени организастаарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ону эртемге үндезилеп организастаар база коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле администрация черлеринге, парторганизацияларга боттуг дузаны чедирип турарлар. Ындыг чижектерни өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Ынчалзажок Тожу, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарга, Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң төвүнге болгаш өске-даа чамдык черлерге Владимир Ильич Ленинниң ажыл-амыдыралының дугайында лекциялар эвээш чоруттунуп турарының дугайында медээлер республика солуннарының редакцияларынга кээп турар. Бо чылдың бирги чартыында Эрзин районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң ортузунга ленинчи тематикага хамаарыштыр чүгле 30 хире лекция номчааны маңаа тодаргай чижек боор-дур. Партияның Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, «Билиг» ниитилелиниң район организациязы моон чогуур түңнелди кылза чогуур.

Ооң-биле кады чамдык лекторларның номчуп турар лекцияларының идей болгаш эртем-теоретиктиг деңнели ам-даа чавыс болгаш ооң дайынчы, дээштиг, чедингир чоруу четпес болуп артпышаан, ынчангаш олар дыңнакчыларның угаан-бодал талазы-биле өзүп турар негелдезин хандырып шыдавайн турар. Ол ышкаш лекторлар чогаадынчы ёзу-биле ажылдап, лекцияларны боттары чогаадып бижиир, ону коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгалары, практиктиг ажыл-херек-биле холбаштырар талазы-биле ажыл ниитизи-биле бисте кошкак тургустунганын база чугаалаар херек.

Өндүр улуг революсчу болгаш бодалчы, баштыңчы база башны В. И. Ленинниң чырыткылыг ажыл-амыдыралын, ооң ниитилел хөгжүлдезинге төөгүлүг ролюн, ленинчи өөредигни чонга ханызы-биле тайылбырлап, таныштырары—эң хүндүлүг бедик сорулга болур. Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур белеткелдер калбарып турар бо хүннерде лекция пропагандазынга ленинчи тематика кол черни эзлээн турар ужурлуг. Маңаа идеологтуг фронтунуң бүгү аргаларын болгаш албан черлерин калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула.

Ленинчи тематикага лекциялар, илеткелдер кылырынга партия, совет, комсомол болгаш профэвилел ажылдакчылары, ажыл-агыйның удуртукчулары, интеллигенцияның төлээлекчилери, культура албан черлериниң ажылдакчылары калбаа-биле киришкен турар хүлээлгелиг. Партия организациялары бо талазы-биле ажыл-херекти боттарының контролюнга алыр, номчуттунуп турар лекцияларның болгаш өске-даа массалыг хемчеглерниң дайынчы, дээштиг, чедингир чоруун бедидер, оларның практиктиг сорулгалар, амыдыралбиле харылзаазын улам күштелдирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Чылыы-биле хүлээп ап турар

Вьетнам-совет найырал ниитилелиниң төлээлерин москвачылар чылыы-биле хүлээп ап турар. Ол төлээлерни ВДР-ниң культура министри Хоанг Минь Зиам баштап келген. Вьетнамның Демократтыг Республиказының хамаарышлас чоруун чарлаанындан бээр 23 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерге киржири-биле ол төлээлер бистиң чуртувуста келген.

Дүүн төлээ кежигүннери ССРЭ-ниң Культура министерствозунга барып, Совет Эвилелинде культура тургузуушкунунуң айтырыгларының дугайында ооң удуртукчулары-биле беседа кылган.

(СЭТА).

СЪЕЗДИНИҢ СОРУУ-БИЛЕ

Кызылдың башкыларының август чөвүлел хуралы

Башкыларның партия-биле, чон-биле сырый харылзаалыг улусчу армиязын тургузар дугайында В. И. Ленинниң улуг чагыы бистин чүртта боттанган. Хой миллион мынаг совет башкыларның бир бичии болуу Кызыл хоорайның болгаш оон чоогунда суурларның школаларының башкылары бөгүн август чөвүлел хуралына чыглып келген дээрзин «Башкыларның Бүгү-эвилел съездизиниң түнелдери болгаш школаларга өредилге-кижизидилгелиг ажыллы эскижидер сорулгалар дугайында» илеткел кылган Кызыл хоорона эргелекчизи **З. Борисова** демдеглээн.

Ам эгелээр өредилге чылы мурнундаларындан онзагай. СЭКП-нин XXIII съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар аныяктарның бүгү-ниити ортумак өредилгезинче калбаа-биле шилчиир, эге классчыга башкылаашкынны чаа программа ёзугаар чорудар, башкылаашкынның эртем-техниктиг деннелин бедидер, школачыларның коммунистиг кижизидилгезинин шынарын эскижидер. Бо бүгү айтыышлар Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң киржикчилериниң кичээнгейинин төвүге турган болгаш оларны чедиишкининг шиитпирлеринге оруктарын СЭПП ТК-ның съездиге чагаазында, ада эп Л. И. Брежневтин чугаазында, съездинин документтеринде тодараткан деп, илеткелчи айтыкан.

1967—68 өредилге чылынын түнелдерин ап көөр болза, хоорайның школалары өредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле элээн бурунгаар базымны кылган. Мурнундагы өредилге чылынга дединээрге хоорайга хамаарыкшы турар школаларның өредилге шынары чавыс болган. Чижээ, Кызылдың школа-интернадының өредилге шынары эрткен өредилге чылындазынган 7 хуу кудулаан. Хоорайның кежээки школазынын өредилге шынары дыка чавыс болгаш школаны кагган чоруп турар аныяктарның саны көвүдээн. Орус дылга, физикага, математикага, общество-ведениеге багайлыг өөреникчилер хөй болуп артышпаан. Оон түүжүк чуруга, күш-культура ышкаш эртемге 3-тер, 2-лер аптар, бирги классчыларга бөзин багай демдек салып каар чоруктар бар.

Үстүнде четпестерниң чылдагааны чүл, оларны канчаар чайладырыл дээр дугайын чөвүлел хуралдың киржикчилери шингыы чугаалашкан. Бир талазынга, чамдык школаларның удурткучулары болгаш башкылары өредилге-кижизидилгелиг ажыллын арга-методун сайзырангайжыдар талазы-биле боттуг хемчеглер албаан, эрги арга-биле ажылдап келген. Чижек кылдыр алырга, Кызылдың школа-интернадының өөреникчилери математиканга хөй багайлар алган. Хынада чорудун көөрге, ол школаның математика башкылары уроктарга багай белеткенип, чүгле шак эрттирип турган болган. Математиканың, геометрияның даап өске-даа эртемнериниң чамдык чүгула чүүлдерини өөренир шактарны өредилге программазынга чөрүштүр кызырган. Кунгуртуг школазының математика башкызының 4,5 демдектер салган хынаяда ажылдарын көөрге, чүгле 2 салып болур хире деннелиг болган.

№ 2 школаның өредилге-кижизидилгелиг ажылынын леннеги кудулааны чөптүг шүтүмчүзелге таварышкан. Директорнун талазындан башкыларның ажылын кошкак контролдап келген. Черле ынчаш чамдык школаларның директорлары, өредилге эргелекчилери башкылар уроктарынга эвээш олуржуп, оларга боттуг дуза, сүме бербейн келгенин чөвүлел хурал демдеглээн. Школаларда өредилге-кижизидилгелиг ажылдарның маштелери, бедик аттарлыг башкылар хөй болза-да, оларның дуржулгазын нептерейн пропагандалаар ажыл кошкак.

Эртемнер болгаш эге класстарның методиктиг каттыжышкыннары школаларның хөй нуруузунда эки ажылдап турар болза-да, чамдык школаларда чүгле хурал-сүглээ кылыры-биле кызыгаарлаттынып турар. Мурнакчы дуржулганын школаларды чамдык эки чүүлдерни эгелээн, ол хиределе школаларның практиктиг ажылынга дузалыг боттуг чүүлдерже кирбээн. Харын моон үжүрүнде эртемнерни кабинеттер аайы-биле база факультеттен башкыларды ышкаш депшилгелиг арганар школаларда кончуг кызыы ажыглаттынып турар. Кызылда курунниң пединститудунуң базазынга ажыттынган башкылар университединиң кичээлдеринге башкылар барбайн бээр таварылгалар кончуг хөй.

Бүгү-ниитиниң сес чыл өредилгезин шиитпирлээринге болгаш аныяктарның бүгү-ниити ортумак өредилгезинче чоорту шилчиринин айтырыглары хуралга чугула черии эгелээн. Бо талазы-биле чамдык эки чүүдер-биле чергелештир четпестер эвээш эвес. Ниити байдал эки ышкаш болза-даа, «берге» өөреникчилерни политехникумнарже, будурулгелерже чоруткаш, боттары «менди» артып калырын ораалдажыр чорук школаларда бар. Оон түнелинде ол «берге» өөреникчилер ол чергелерин кагган, хөй-ниитиниң коруи-чурумуи үзээр, кем-керек үүлгедир таварылгалар хөй. А школалар удурткучулары, чамдык башкылар оларны школаже катап кирип алырындан өйлап турар.

Чөвүлел хурал оон ынай ийи чылчы чок ажылдаарының, күш-ажыл болгаш күш-культура база шериг-патриоттуг кижизидилгенин, ада-иелер-биле ажылдың, школаларда комсомол, пионер организацияларының ажылынын дугайында, башкылаашкынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организа-тааларының дугайында айтырыглар бүгү талаллыг көрдүнген болгаш бо талазы-биле чөвүлел хуралның киржикчилери чугула саналга-онаалдарны солуткан.

Башкыларның Бүгү-эвилел съездизиниң делегаты, РСФСР-ниин школаларының алдарлыг башкызы **Агафья Назаровна Башмирцева** съездинин ажылынга киржип тургаш, корген билген чүүлдерининн, съездинин кол-кол шиитпирлерининн дугайын Кызылдың башкыларынга чугаалап бээрге, олар улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Кызылдың башкыларының августа чөвүлел хуралынга СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары **С. Н. Тока** киришкеш, чүве чугаалаан.

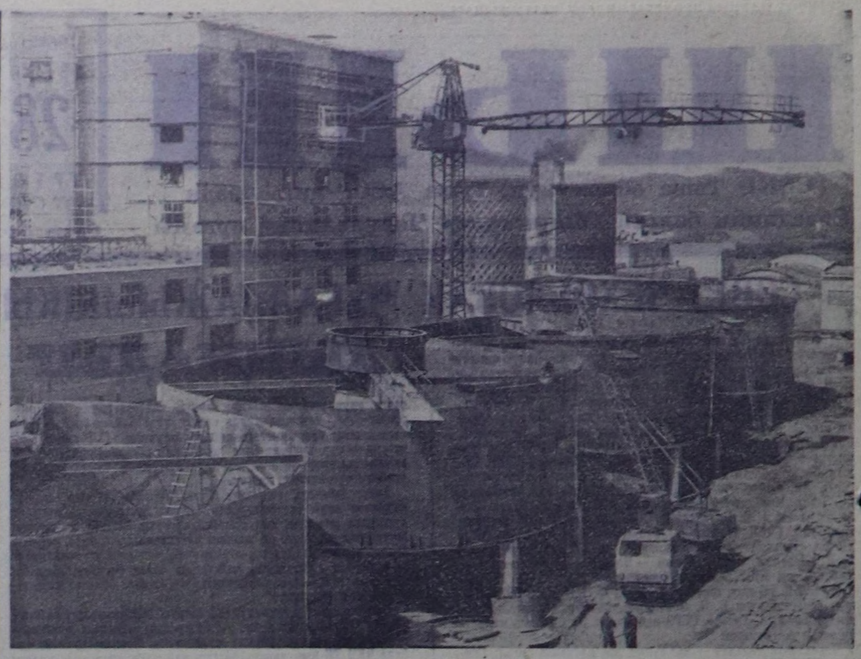

ТЫВА АССР, Хову-Аксының байлактыг черинде «Тыва кобальт» комбинатты тудары дооступ турар. Будурулгө черии ажыглалга 1970 чылда киирерии төлевилеттинген.
В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр тудугда чарыш калбарган.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникалы.

Чөвүлел хурал

Бии-Хем районнуң хергезеннер чөвүлелдериниң дарааларинде болгаш активчилериниң район чөвүлел хуралы болуп эртикен.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга утказытар аалдыкан социалистиг хүзээлгелерниң күүселдеринде чорук турарының дугайында айтырыгны үк чөвүлел хурал чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди партизиниң Бии-Хем райкомунун хергезеннер оргузунга ажыл чорудар кылдызының эргелекчизи Мария Тулушовна Дуктуг-оол кылган.

Социалистиг хүзээлгелерниң күүселдерин организастаар талапы-биле хергезеннер чөвүлелдериниң ажылында чедиишкиннерни болгаш четпестерни хурал демдеглээн.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинин 100 чылын толестыг утказытар районнуң бүгү хергезеннериин хуралдың киржикчилери кыйыскан. Ук кийгырыгны коллективтерниң хергезеннер хуралдарынга чугаалажыр.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Тожу районнуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерин күүсетпишаан, күш-ажылчы чедиишкиннерин улам-на көвүдедип турарлар.

Малга четчир санныг чемсуурну тургузары — бо хүннерде колхоздар баштаар черлеринин, партия, совет органнарның болгаш районнуң бүдүрүлге эргелелиниң кол сорулгазы болуп турар. Ол харыысалгалыг сорулганы бодтандырары-биле бүгү күштү олче мооннеп турар бис. Район сиген белеткээн планын чоокку хүннерге чедир 67,1 хуу күүсеткен, азы план ёзугаар белеткээр 3974 тонна сигеннин 2670 тонназын эки шынарлыг сиген-биле белеткээн. «Совет Тыва» колхоз (даргазы М. Монгуш), партком (секретары Х. Кол) малга чем белеткээр ажылдың темпизин шалыпкын чорудуп турар. Колхозта сиген белеткээри-биле 11 сигенчи бригаданы 186 кижи составтыг кылдыр организастап тургускан. Бригадаларны тыртпар күш, машина-техника-биле четчир кылдыр хандырган.

Сигенчи бригадаларның кылыр ажылынын планын тодараткан, бригадаларның кежигүннеринге танылтырган. Ол ышкаш бригадалар аразында социалистиг чарыштыг түнелинин он хонуктан доктаамал ундуруп, тиилекчи болган бригадага шилчиир Кызыл тукту база 30 акша хемчээдиг өртектиг шаннарды тыпсып турар. Сиген белеткээр ажылга эки белеткел, шында ажылдап турар кижилернин материалдыг сонуургалын бедиткен чорук күш-ажылдың будурүкчүлүүн коскузу-биле бедиткен. 1967 чылдың август 19-ка чедир чүгле 873 тонна сигенни белеткээн турган болза, бо чылдың август 19-ка чедир 1752 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн. Сиген белеткээр планын 70,6 хуу күүсеткен.

Боттарынга алган планныг даалгаларын күүседир дээш күш-ажылга бедик көргүзүлгелерни чедип ап турар бригаларның саны хүн келген түдүм-на көвүдеп турар. Маңаа чижек кылдыр ол-ла колхозтун Шынаада комсомолчу-аныяктарның Кол Кан-оолга удурткан бригадазын көргүзүп болур. Бригада сиген белеткээр планын август 19-та күүсеткен. Бригаданың кежүүнери бо хүннерде сиген белеткээр ажылды уламчылап турар. Ол-ла колхозтун Толбулда Сергей Маңгырга удурткан сигенчи бригада планын 86,6 хуу күүседип, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол ышкаш Хаак-Аксында коммунист Кол Найданга удурткан бригада, Кежиг-Чазыда социалистиг Күш-Ажылдың Маалыры Даржаа Эрестолга удурткан сигенчи бригадаларның кежигүнери планын чоокку хүннерде күүседир.

«Май 1-и» колхозтун Ыдык-Хемде Ак Хүнзүргее удурткан сигенчи бригадазы сиген белеткээр планын 130 хуу күүсеткен. Районнуң колхозтарында мал чеми белеткээр ажылга ак сеткилдиг, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар кижилер хөй. «Совет Тыва» колхозта машинистер Хенчөбен Байыр-оол, Салчак Сенчи, тракторист Хомушку Аспан-оол олар хүн нормазын доктаамал 125—135 хуу күүседип келгеннер. А «Май 1-и» колхозтун тракторизи Ю. Калзан, сараат салыкчылары Кол Тарылга, Федор Байыр-Белек олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Колхозтарга мал чеми белеткээринге район төвүнүн организациялары биче эвес дузаны көргүзүп турар. Районнун мал эмнелгезинин эргелекчизи коммунист Михаил Галкинге удурткан 6 кижи составтыг звенозу «Май 1-и» колхозтун Аргыда сигенчи бригадазынга 2 хүн шефтээш, 200 центнер эки шынарлыг сигенни сараяттап тургускан-нар. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Кол Шыырыпчыкка удурткан шефчилер ол-ла колхозтун Эргиде сигенчи бригадазынга 3 хүн ажылдаап, хол кадыырлары-биле 7 га чернин сигенин кескен. ВЛКСМ райкомунун инициативазы-биле 28 комсомолчу-аныяктар «Совет Тыва» колхозтун Хаак-Аксы бригадазынга үш-хүн ажылдаап, улуг дузаны көргүскени дээш колхоз баштаар чери, онда партия организациязы өөрүп четтиргенин илереткен.

Бистиң районга сиген белеткелин чоокку үеде бүрүн доозун болурун мурнакчы бригадаларның дуржулгазы хереченлеп турар. Ындыг болза-даа районга мал чеми белеткээринде тургустунган таарымчалыг байдалды четче ажыглап шыдаавайн турарывысты мининир үжүрлүг бис.

Хамыктың мурнында чамдык сигенчи бригадаларда агитас-массалыг ажылды багай тургускан. «Май 1-и» колхозта (партком секретары эш Самиа) байдалды онда чижек кылдыр көргүзүп болур. Кызыл-Арыгда, Эргиде, Аргыда сигенчи бригадаларда агитпункттар, хана солуннар ховар үнүп, мурнакчы кижилерниң арга-дуржулгазын чырыттайн турар. Бригадаларда күш-ажылдың будурукчүлүү ам-даа чавыс. Сөөлгү медээ-биле Кызыл-Арыгда сиген белеткээр бригада планын чүгле 42,5 хуу, Арын бригадазы 29 хуу күүсеткен.

Маңаа тодаргай чижек кылдыр «Совет Тыва» колхозтун Тос-Булукта эш Булутка удурткан бригадазын ап болур. Баштайгы он хонуктуң түнелинде бригада планын чүгле 4,3 хуу күүседип, сиген белеткээр талазы-биле эң-не куду көргүзүглүг болган. Моон чылдагаанын илередип көөрге, күш-ажылдың сагыыра-чуруму чавыс болган. Ында ажылдап турар кижилерден негелде кошкак. Мону дүрген эдери-биле ол бригадага колхозтун баштаар черинин кежигүнү Кол Тамбат-оолду быжыглаан. Ол чорук бригадада ажылды кыска хуусада эде тургузар, оон будурукчүлүүн бедидер арганы берген. Чүгле августун 10-дан 19-ка чедир ол бригада 710 центнер эки шынарлыг сигенни белеткээн. Ында күш-ажылдың будурукчүлүүн бедиткен. Бо ышкаш чижектер районда эвээш эвес. Ынчангаш бригадаларда сиген белеткелинин ажылын хүн бүруде контролдап, политкижизидилгелиг болгаш организаторлуг ажылды улам күштелдирери бистиң соңгаарлаттынмас сорулгавыс болур.

А. КОЛ,
районнуң кодээ ажыл-агый будурулге эргелелиниң начальныгы.

ЧУРУКТА: Хаак-Аксында коммунист Кол Найданга удурткан бригаданың трактор агрегадының кежигүннериниң сиген кезип турары. (ОҢ ТАЛАЗЫНДА). Солагай талазында ол-ла бригаданың бодурукчулары Алёша Сат, Олег Кол олар аът дырбазыы-биле сиген болдурун турары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

СУГЛУГ-ОЙ-АКСЫНЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтун Эргилээр-Барлык суурунда артельдиң топ шаңы. Алдын чемниг кызыл-тас кузовун дола бергең болдук машиналар шуужүп келгеш-де комбайнардан сөөрткен чүүгүн шаңда киргең тараага немештир урул-ла турлар.

— Шаңда чыдар тараалардың чеми чаагай-да-дыр аа?— деп, шаңга турган тараажылардан СЭКП-нин Барыын-Хемчик райкомунун бирги секретары эш Чернов холунга алыштап алганы кызыл-тазының аразында богун тараадан аңгылай үрбүшаан, айтырадыр:

— Ажаап алыышкынче чоокта чаа болган улуг чаъс мурнуу чарыында эгелеп киридивис. Суглуг-Ой-Аксы деп черге кезип эгелээн бис. Ол чернин тараазының үнгени ыяшкажы?—деп, эш Шаалыны үзе кирип база бир айтырыг салды.

— Тараавыс чаагай болган. Ажаап алышкынче эрткен чыл-биле деннээрге төарби хире хонук бурунгаар кирип тур бис—деп, харыылаан, орук баштап мурнан хаптары-биле чиик машиназынче углай базыпты.

Суглуг-Ой-Аксын кежилдир чаптыглан чаагай чемниг, бижа берген кызыл-тас шөлүнге чедип келдивис. Сырын айыбиле чалгын чыдар салам баштыг тараалар будуу сымыраккан чүве дег, шулуражып чайгыгылаар.

Делгем шөлде «СК»-дар суруштур-сурыштур эдержинкен бир дем-биле кезип турлар. Карак четпес алдыынаныл чыдар бо хоор сарыг ховуже августа 16-да «Большевик» колхозтуң тараажылары районда бир дугаарында ажаап алышкынны эгелеп киргеннер.

Колхоз бо чылын 2300 га янзы-бүрү тараа культураларының чаагай дүжүдүн ажаап истүргеп.

Артельдин тараа шөлүнге чоруп турган, агроном Кара Караевич Монгуш-биле база ужурашкан бис.

— Ажаап алышкында каш комбайн ажылдап турарыл? — деп, айтырдывыс.

— Ниитизи-биле 11 комбайныг улус бис. Ынчалза-даа ажаап алышкынны чүгле 8 комбайн-биле эгеледивис, 3 комбайн септелгеден чогуур хуусаавында үнмейн барды— дээш, сеткилинде черле хомудаанзыг байдал-биле бодунуң бодалын төндүрбейн барганын Валентин Михайлович Чернов эскерип каап, аныяк агрономга улажы берди.

— Бо чылын район ниитизи-биле 39 комбайны «Сельхозтехниканың» Барыын-Хемчик салбырынга септеэр планныг турган. Байдал дувуренчиг. Ам-даа он ажыг комбайнар, тракторлар сепгелгеде турбушаан. Бо талазы-биле эш Верещагин четпес ажылдап турар—деп, ажыы-биле шүгүмчүледи.

— Ажаап алышкынның баштайгы маадырларына кымнарны адап болур силер, эш Монгуш?

— Бистин эрткен чылгы чемпионувус Болат Хомушку бирги черии черле салбайн тур. Оолдарның кайызын каалыг дээр. Бо сурыштур кел чыдар хоочун комбайнер Николай Сендаш баштаан Апын-оол Хертек, Чугун Саяа, Матпан Хомушку олар-дыр. Хүн бүрү улуг-нормазын будуп чартыктан кудулаттас, эрестиг-ле эр-лер!

«Большевиктиң» тараазы бо чылын ниитизи-биле эрткен чылдардан дудак чок деп колхозчуларның чугаалажып турары таварылга эвес. Ол дээрге оларның кызымаккай күш-ажылы-биле ажаап истүргеп үре-түнелдиг ижи-дир. Оон түнелинде хову сынмас чалгып чыдар чаагай тараа шалыпчы холдарынын кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырын манап чыдар.

Д. САЛЧАН.

Улегерлиг хойжу

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң ишчилери бодунуң эжи, хойжу Наадык Самбууну хүндүлээрлер. Ол хүндүткел чүүл-биле чедип алдынганы?

Наадык Самбуу колхоз баштаар чер кандыг-даа ажыл даандыраргө, ону ак сеткилдиг күүседир кижи. Оон тодаргай чижээн чүгле бо чылдың чижээ-биле көргүзүп болур. Коммунист Самбуу беш чылдың үшкү чылында төрүүр чүс хойга онаалттыр 90 хураган, бир хойдан-на 2,5 кг дук алырын хүлээнген. Ааззан сөзүнге ээ болур ол хойжу бодунуң сөзүнге ээ болган: чүс хойга онаалттыр 91 хураганы, хойдан-на 3,1 кг дукту алган.

Хоочун кадарчы бо чайын Копту унунуң Күжүрлүг деп черге хойларын чайлагладып эрттирген. Бо хүннерде оон коданының семиртилгези эки. Коммунист Наадык Самбуу бодунуң кол ажылындан аңгыда ег-булезинге үлегерлиг ада. Оон бир оглу Совет Армиязың шериг хүрээлеринге албан эрттиргеш, колхозунда ажылдап турар. Бир оглу ам шеригде, ийи уруу школада багай эвес өөренип турар.

Колхозтуң алдарлыг кадарчызы удавас бодунуң 50 харын демдеглээр. Ол дээрге, аас-кежик. Ол дугайын колхоз баштаар чер база көрүп, бодап турар. Колхозунга, күрүнезинге чүгле эки ажылдап, оон-биле Төрээн чуртунуң экономиказын быжыглаарын коммунист Наадык Самбуу ыдыктыг хүлээзге кылдыр көрүп турар.

А. АЛЕКСЕЕВ.

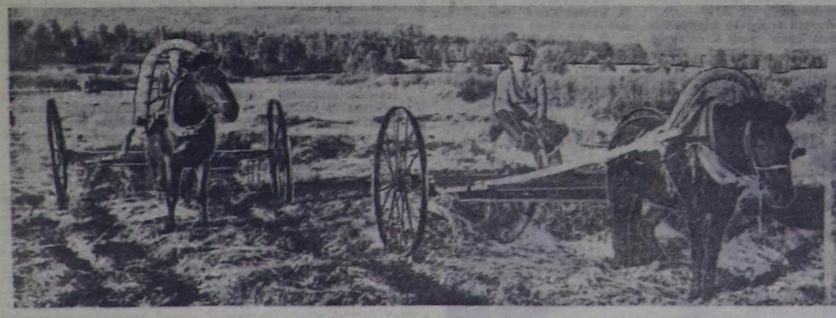

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

„Политическое самообразование“ — СЭКП Төп Комитединиң журналы

Бо журнал дээрге эртем-тайылбырлыг пропаганда талазы-биле массалыг парлап турар үндүрүлге-дир. Пропагандистерге, лекторларга, партия болгаш эртем ажылдакчыларынга, дээди база ортумак өөредилге черлериниң башкыларынга, марксизм-ленинизмни боттары өөренип турар бүгү коммунистерге болгаш кежигүн эвес активчилерге журналды таарыштыр үндүрүп турар.

Журналдың дараазында бөлүктерде парлап турар материалдары калбаа-биле сураглыг болу берген: **«Чүүлдер, лекциялар, консультациялар», «Айтырыгларга харыылар», «Буржуаз идеологияны шүгүмчүлээри», «Делегей байдалының темазынга», «Делегейниң политиктиг картазында», «Эртем амыдыралы», «Бистиң парлап турарывыс».** Революсчу теорияның болгаш бистиң чуртта коммунизм тургузуушкунунуң практиказының айтырыгларын, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказының, социализмниң делегей системазының, коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң айтырыгларының өйү келген, чугула айтырыгларын ол бөлүктерде чырыдып турар. Бөлүктерге парлаар материалдарны номчукчуларның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр кылган болур.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою чоокшулап олурары-биле холбаштыр ленинчи чогаалдарны өөренип турарларга дузаламчы кылдыр чүүлдерни, консультацияларны, Владимир Ильичиниң ораторжу болгаш пропагандисчи уран мергежилиниң дугайында материалдарны, чүүлдерни, консультацияларны номер-номери-биле доктаамал парлаар, ол алдарлыг байырлалга чуртта белеткелдиң чоруп турарын чырыдар.

Пропагандистерге болгаш партия чырыдыышкынының системазының дыңнакчыларынга дузаламчы кылдыр журналдың арыннарынга өөредилге программазынга база планнарынга дүүштүр консультацияларны, өөредилге-педагогиктиг чүүлдерни, чурагайлар, фактылар шилиишкинин болгаш өске-даа материалдарны парлап турар.

Ханы теоретиктиг айтырыгларлыг семинарларга чаа өөредилге чылында дараазында чүүлдер талазы-биле консультацияларны парлаар:

В. И. Ленинниң «Коммунизмде уругларның «чөөннээр» аарыы» деп ному болгаш ооң төөгүлүг ужур-дузазы;

Амгы үениң экономика талазы-биле антимарксистиг теорияларны шүгүмчүлээри;

Амгы үениң идеологтуг демиселиниң айтырыглары;

Эртем-шинчилелдиң идеологтуг айтырыглары;

Эртемниг коммунизмниң айтырыглары;

Делегей байдалының тайылбырлакчызының семинары.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң школаларынга дараазында чүүлдерни болгаш консультацияларны журналга парлаар:

СЭКП төөгүзүнүң талазы-биле (ийиги чыл өөренип турарларга);

Политиктиг экономия талазы-биле («Социализм» үезин);

Философия талазы-биле (диалектиктиг материализм).

Эге политшколаларның пропагандистери болгаш дыңнакчылары «В. И. Ленинниң намдары» деп курс ёзугаар кичээлдерниң методиказының болгаш организастаашкынының талазы-биле консультацияларны ажыглап болурлар.

Бо өөредилге чылында **комсомол чырыдыышкынының системазынга** «Аныяктар болгаш ниитилелдиң депшилгези» деп семинарның программазынга дүүштүр материалдарны журнал парлаар.

Идеологтуг ажылдың болгаш партийжи өөредилгениң дуржулгазының, пропаганданың методиказының, методика талазы-биле мергежилдиң айтырыгларын журналга калбаа-биле чырыдып турар. Номчукчуларның күзелинге дүүштүр чоокта чаа журналдың арыннарынга чаа бөлүк тыптып келген, ооң ады — **«Ораторжу уран мергежил дугайында пропагандиске».** В. И. Ленинниң, ооң өөредикчилериниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчыларының ораторжу уран мергежилиниң дугайында, чугаа культуразының дугайында материалдарны, тодаргай, бүзүрелдиг кылдыр канчап чугаалап өөренирил дээр дугайында сүмелерни ында парлап турар.

Критика болгаш библиография дээр бөлүкке ном-биле канчаар ажылдаар дугайында консультацияларны, партийжи өөредилгениң системазынга өөредилге номнарын, ниитилел-политиктиг номнарның дугайында рецензияларны парлаар, чаа үнген номнар талазы-биле тайылбырны бээр.

Сураглыг совет экономистер, төөгүчүлер, философтар, делегей байдалының талазы-биле мергежилдиглер, партия болгаш ажыл-агый ажылдакчылары, пропагандистер, публицистер, библиографтар ук журналга авторлар болуп киржирлер.

Бо журналга чагылганы «Союзпечатьтың» салбырлары, агенствolары, харылзаа салбырлары, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары кайы-даа айда хүлээп ап турар.

ХОЙЖУ МАСТЕРНИҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Чиик машинавыс Хемчикти өрү ап чоруй Шындазында чайлагларже углапты.

— Ам чедер малчынывыс кончуг солун кижи. Арга-дуржулгазы байлак, чугаакыр-даа — деп, СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунун бирги секретары Александра Айыжыевна Салчак чугаалады.

Коданга келиривиске, өгнүң ээлери бисти уткуп алгаш, ээлдек чаладылар. Алыс таныш болгаш, Александра Айыжыевна бисти малчын өг-бүлениң ээлеринге, а оларны биске таныштырды. Чугаалажы келиривиске, «Тээли» совхозтуң мурнакчы хойжузу Күжүгет Авыдаевич Кандан болду.

Хой сүдү-биле сүттээн шайны аартап орар аравыста малчын байлак арга-дуржулгазындан элээн солун чүүлдерни хөөрей-дир.

— Ниитинин малын ам он сес чыл кадарып келдим. Черле ынчаш, малга кара бичемден тура-ла сонуургалым аажок чораан, кайгамчык чүве. Хөөредип канчаар, сырыңгылаан хойларны-ла бодум эмнеп аптар кижи мен. Хой сүт ээпкеш өтпектээн хураганнарны белен черле өлүрбес, бөдүүн арга-биле «эмнеп» алыр мен.

— Канды арга-биле, ыңар — деп, үзе кирдим.

— Караа аараан, эмии ышкан хойнуң ыжык талакы эмииниң, аарыг карааның хан дамырларын биче ханаптарга, чок болза салгын чок черге кезек тургузу азыраптарга дораан-на сегип үне бээр. Ынчаар дыка хөй хойну камгалап алган мен. Чугаакыр хойжу аякта шала сериидей берген шайын аартагылааш, кезек боданып ора, чугаазын уламчылады:

— Кыштаг, чайлаам ырак болгаш, мал-даа, кижи-даа эмчилери ховар келир, мал аарый бээрге чер аразы ырак черде эмчилерниң кажан келирин манап чыдар эвес, ынчангаш аараан малга сагыш човап, дуза көргүзүксей бээр-дир. Ынчап чорааш-ла кижи амытан чүү-даа чүвенин аай-бажын тып аптар боор ышкажыл.

— Бо малчынның байлак дуржулгазынга үндезилээш, мал ажылының талазы-биле эртем ады-даа чедип ап болур ышкажыл — деп, эш Салчак баштактанды.

Шынап-ла, Кандан дуржулгалыг хойжу. Аңаа «Күш-ажылчы Кызыл тук» орденни тывысканы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыы-биле «Хой ажылының мастери» деп бедик атты тывысканы таварылга эвес. Бистиң республикада ол чаагай атты чүгле алды малчын эдилеп чоруур. Оларның бирээзи Кандан ол.

Күжүгет Авыдаевич алдан харлыг, пенсионер. Назылай берзе-даа мал ажылындан үнмээн. Малдан чарлыры аңаа берге. Оон өөнүң херээжен ээзи Сырга угбай база пенсионер. Хоочун малчын бо хүннерге чедир бодунун күжү-биле 9 тонна сигенни кезип алган, мал чемин белеткээрин уламчылап турар. Кырганынга чалынмас хой ажылының мастери бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны, бир хойдан-на 2,3 кг дүктү кыргып алган. Ам ооң кадарган коданы Шындазын унунун терең оъдунда күш кирип, семирип турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

делегей бо хүннерде

Интернационалчы хүлээлге

РИМ. (СЭТА). «Шынның үнү» радиостанция Грецияның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглелин тараткан.

АКШ-тың империалистериниң болгаш НАТО-нуң база барыын-герман өжээнзирек идегеттерниң дузазы-биле тургустунган, дерзии фашистиг ёзу-чурумнуң байдалында турар грек улус Чехословакияда социалистиг чаалап алыышкынарны камгалаары дээш демисел чорудуп турар күштер-биле бодунуң чаңгыс сеткилдини илергейлээр бүгү барымдааларлыг. Грек улус диктатурага удур, империализмге удур бодунуң демиселиниң хөгжүлдезинге ол дуза болур деп чүвени билир. Социалистиг лагерь күчүлүг болгаш сырый каттыжыышкынныг болган тудум-на, даштыкыларга чапшаалаңнап чалчалаан фашистиг шериг чагыргазын дүжүрери дээш, демократияны катап тургузары дээш грек улустуң аар-берге демиселинге социалистиг лагерь улам чогумчалыг дуза чедирип шыдаар деп чүвени Грецияның улузу билир деп, ук медеглелде онзалап чугаалаан.

АДЕН. (СЭТА). «Бистер шуптувус бодунуң революстуг чедиишкиннерин, социализмни, бодунуң социалистиг тургузуун камгалап турар чехословак улустуң талазында бис. Ам чехословак улустуң революстуг чедиишкиннеринге болгаш социализмге удур империалистерниң сүлчээзинге удур демисежип турар ооң талазынга туржурунче бүгү делегейни кыйгырып тур бис» — деп, Мурнуу Йемен Улус Республиканың Национал фронтузунуң удуртулгазының күүсекчи чөвүлелиниң кежигүнү Фейсал Абдель Латиф аш-Шааби СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң ажылчын аныяктарының доктаамал комитеди Чехословакияда социализмни, Европада тайбыңны камгалаар талазы-биле социалистиг беш күрүнелериниң алган хемчеглеринге байыр чедирген.

Комитеттиң аңаа болган хуралынга киришкеннер Боннуң чагырыкчы бөлүктериниң социалистиг чурттарга удур калчаалыг нүгүлчү кампаниязын буруу шапкан. Комитет Боннуң өжээнзирек политиказынга удур, ГДР-ни хүлээп көөрү дээш демиселди күштелдиреринче Барыын Германияның болгаш Барыын Берлинниң ажылчын аныяктарын кыйгырган, ГФР-ниң чазааның дайынзырак политиказы ылаңгыя ЧССР-де контрреволюстуг үүлгедиглерни ооң деткип турарындан илерээн. ГФР-ниң дайынзырак политиктиг угланыышкыны Европада тайбыңга кол айыыл болуп турар деп чүвени ол үүлгедиглер бадыткаан деп, хуралдың киржикчилери медеглээн.

Комитеттиң кежигүннери тайбыңны болгаш Европаның айыыл чок чоруун хандырарынче угланган ГДР-ниң Улус палатазының саналдарын деткээн.

КОЛОМБО. (СЭТА). Чехословакияны капитализмниң оруунче киир тыртар деп оралдажып турган реаксылыг күштерге удур, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эргеажыктарынга дүүштүр социалистиг чурттарның шиитпирлиг хемчеглерни алганынга байыр чедирип, ону бедии-биле үнелеп, чүүлдүгзүнүп тур бис деп, Коломбода совет элчин черинче Тангалл хоорайдан цейлон коммунистерниң чоруткан телеграммазында чугаалаан.

КАИР. (СЭТА). Мурнуу Африканың национал конгрезиниң, Африканың Зимбабве улузунуң эвилелиниң, Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкинниң, Мозамбикти хостаарының фронтузунуң, Гвинеяның болгаш Ногаан Думчук ортулуктарының хамаарышпас чоруунуң африка партиязының төлээлекчилери Чехословакияның улузунуң социалистиг чаалап алыышкынарын камгалаарынга дузаламчы көргүзер талазы-биле социалистиг чурттарның алган хемчеглерин бүрүнү-биле деткээнин илергейлээн. Чехословакияга социализмни камгалаар талазы-биле Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң туруштары эп-сеткил каттыштырылгазының принциптеринге үндезилеттинген, Африканың колониализмге, сөөк-язы ылгаар чорукка удур национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге база деткимче болуп турар деп, Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң совет төлээ черинге чораан төлээлекчилери Азия, Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының доктаамал секретариадынга медеглээн.

Совет аалчылар Сирияда

ДАМАСК. ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевке баштаткан, Сирияда аалдап чоруп турар совет төлээлер август 26-да күрүнениң пос бүдүрер «Хумасия» деп каттышкан садыг-үлетпүр компаниязынга чораан. Чуртта национализастаттынган баштайгы бүдүрүлгелериниң бирээзи ол. Совет төлээлериниң кежигүннери ында бүдүрүлге ажылын организастап турары-биле танышкан.

(СЭТА).

Кады ажылдажылга

МОГАДИШО. Август 26-да Сомалиниң найысылалынга экономика болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылга дугайында 1961 чылдың июнь 2-де чарган дугуржулгага хамаарышкан протоколга аттар салдынган. Ол протоколда Кисмаю хоорайның эът-консерви комбинадын, Могадишонуң сүт заводун, Джелибтиң күражылагыйын ажыглаарынга болгаш Ласхор девискээринде балык-консерви заводу, Берберде терең суглуг далай өртээли — күруне объектилерин тударын чоокку үеде доозарынга холбашкан хемчеглер алырын айыткан.

(СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ АТАКАЛАРЫ

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнамны хостаарының армиязының дайынчылары август 24-че дуне Чанчыонг болгаш Суоенг деп ийи девискээрниң чурттакчыларлыг черлеринге америк шериглериниң ийи лагерин атакалаан. Хенертен атака кылганының түңнелинде дайзынның 400 ажыг солдаттары, ийи чүс хире танкылары, куяктыг тыртыг машиналары, дорт вертолёду уауткаттынган. Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилел ынча деп дыңнаткан.

Трибуналдың шииткели

КАИР. КАР-да догуннап турар ёзу-чурумну чепсектиг демисел-биле өскертир оралдажыышкын кылган дугайында херектиң талазы-биле база бодунуң хүлээлгезин күүседиринден КАР-ның разведка чериниң ойталап турганының дугайында херектиң талазы-биле КАР-ның революстуг шериг трибуналы шииткелдер үндүрген.

Бирги херектиң талазы-биле кол ялалаткан беш кижи, оларбиле катай шериг министри турган Шамс Бадран болгаш разведка албанының удуртукчузу турган Салах Наср назыда албадалдыг ажылга онаатырып шииттирген.

Салах Наср ийиги шиидилгеге база кол ялалаттырыкчы болган. Ону революстуг трибунал ол херектиң ужурунда 15 чылда кара-бажыңнадыр болгаш улуг хемчээлдиг штраф төлээринге онаап шииткен.

Үндүрген шииткелдерин КАР-ның президентизи Насер бадылаан болгаш оларның дугайында хомудал турбас.

(СЭТА).

Политиканың үндезини — интернационализм

СОФИЯ. (СЭТА). Турк дарлалга удур болгар улустуң демиселиниң үезинде Хаджи Димитр биле Стрефан Караджиниң отрядының шылгаралының 100 чыл болганынга таварыштыр болгар Сливен хоорайның чоогунга митинг болган. БТА агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чүс муң кижи чыылган ол митингиге Болгарияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү С. Тодоров, БУР-нуң улусчу камгалал министри, армия генералы Д. Джуров киришкен.

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков ол митингиге киржип шыдаваан болгаш аңаа бодунуң чугаалын номчуп бээрин меңээ дааскан деп, чыылганнарга С. Тодоров дыңнаткан.

Бистиң национал революциявыска национализм үзелин барымдаалаар кандыг-даа бодал турбаан. Ооң эң онза шынарларының бирээзи ол болган. Болгар национал революцияның ажылдакчылары болгар улустуң хосталгазы дээш демисешпишаан, национал өжээннежилге кылыр чорукту шиитпирлиг, шуут буруу шаап келген деп, Т. Живковтуң чугаазында айыткан.

Марксизм-ленинизмниң идеяларынга байыткан болгаш чаа чадаже көдүрткен интернационализм ам Болгарияның даштыкы политиказының үндезини болуп турар. Болгария делегейниң, социализмниң чарылбас кезии болбушаан, социалистиг оон оске күрүнелер-биле акы-дуңма быжыг харылзааларлыг.

Болгарияның даштыкы политиказының үндезини Совет Эвилели-биле эвилел, акы-дуңма найырал болгаш кады ажылдажылга болуп турар деп, Болгарияның Коммунистиг партиязы, болгар чазак үргүлчү медеглеп келген. Бистиң кол шугумувус ол, төөгүлүг оруувус ол. Биске кандыг-даа шуурганнар таварышса, ол оруувустан чайлавас-даа бис деп, БКП ТК-ның Бирги секретары демдеглээн.

Чехословакияда болуушкуннарга хамаарыштыр Т. Живков мынчалдыр айыткан: эвилелчи шериглериниң Чехословакияга келгениниң соонда ында болуушкуннарның бүгү хөгжүлдези тодаргай апарган.

Чехословакияның Коммунистиг партиязы болгаш улузу оларже диргелип келген айыылды ажып эртеринче бүгү күжүн салыр, социализмниң херээн акы-дуңма социалистиг чурттарның дузазы-биле камгалап шыдаар деп, бо берге хүннерде бүзүрелдиг бис.

Бистер, социалистиг беш чурттарның партиялары болгаш чазактары чехословак улуска, ооң Коммунистиг партиязынга бүрүн деткимчени көргүзер; акы-дуңма Чехословакияның хөгжүлдезиниң социалистиг оруун ооң камгалаарынга дузалажыр бис деп, Т. Живковтуң чугаазында демдеглээн.

Чехословакияда социализмниң салым-чолунга шиитпирлиг бо өйде югослав, румын болгаш кыдат удуртулга черлериниң ойлук чок рольдуг болуп турар чаңнаашкынарын чугаалавайн барып болбас деп, Т. Живков демдеглээн.

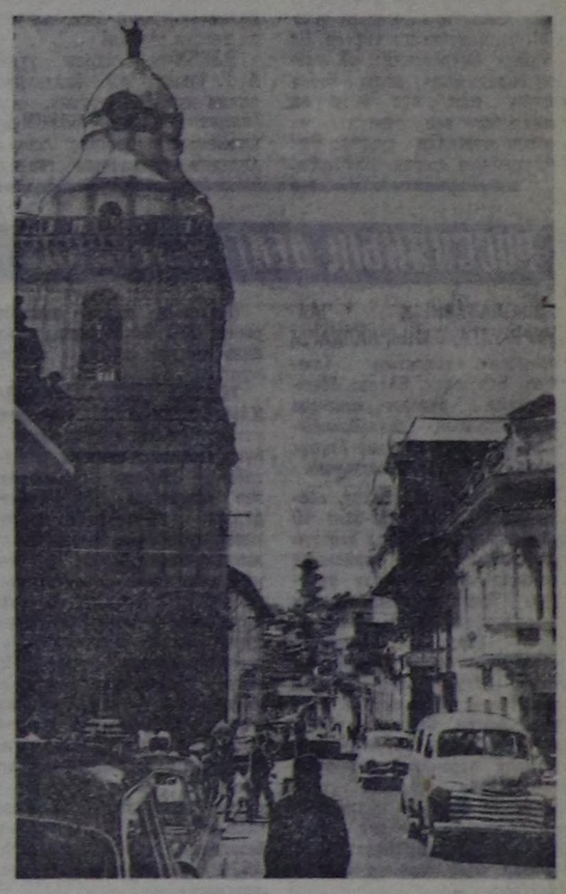

Экватор — Латин Америкада экватор таварып эрткен девискээрлиг эвээш чурттарның бирээзи. Биеэкиде Испанияның колониязы чораан ол чурт 1830 чылда хамаарышпас догуннай бергеш, ындыг аттыг апарган. Экваторнуң девискээринге хүн чылдың-на бир таладан өске талаже уун ийи катап өскертир болгаш дүште кижилерниң, чүнүң-даа хөлегези чок болур сонуурганчыг болуушкунну ол черниң чурттакчылары шагдан тура эскерип келген. Аңаа Хүн кижиниң чиге кырында апарган турар.

Ук күрүнениң найысылалының ады — Кито ол девискээрде чурттап турар улустарның дылында «ийи кезик» дээни болур. Чер бөмбүрзээн ийи кезик кылдыр хуваап турар деп билдинер шугум ол черни тавартыр эрткен.

Экватор — чер ажылы амыдыралдыг чурт. Ында чер ээлери хөреңгитеннер (латифундистер) болгаш даштыкы монополиялар кол ажыглал черлерин холгаарлап алган. Тараачыннарның хөй кезииниң чери чок ийиппе хенгиг чер алган үлүг-хуулуг.

Кол көдээ ажыл-агый культуралары — банан, кофе, какао, рис, чигир үнүжү, кукуруза.

Үлетпүрнүң кол адыры — нефть тывыжында ажылдап турар ажылчыннар кончуг берге байдалдыг. Чуртта ажыл чоктар 500 муң ажыг.

ЧУРУКТА: Кито хоорай.

С. Сычёвтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

УЖУР-ДҮРҮМ ЧОК ЧЫЫШ

ПРАГА. («Правданың тускай корр.). Август 22-де Прагага бир-ле черге барыын үзелдиглерниң, ревизионисчи идегеттернин чыылдырганы «ЧКП-ниң онза съездизи» деп адаан чажыт чыыш болган. Чажыт радио дамчыдыкчылары ол чыыш дээр чүвенин дүвү-далаш шорбажылап чогааткан шиитпирлерин болгаш кол нуруузунда боттарынын ревизионисчи, а харын-даа ажык контрреволюстуг үзел-бодалдары-биле сурагжаан кижилерден шилип алдынган «чаа удуртулганын» составын амыр-соксаал чок шуугап дамчытканнар. Чажыт типографиялар ол «материалдарны» парлаан болгаш оларны ол бүдүрүлгенин чарлалдар агентилелинин чигзинчиг ролюн бодунда хүлээнип алган ТАНЮГ дээр югослав агентилели даштыкыже дамчыдып турар.

Партияның ат-алдарын кара хөлеге-биле хөлегелеп турар шак ындыг чыыш дээр чүвени чыылдырарынга чүү чүве чедирип келгенил? Ол айтырыгның төөгүзү мындыг. ЧКП ТК-ның январь пленумунун (1968 чыл) сөөлүнде удаваанда барыын үзелдиглер, ревизионистер партияның удуртулгазының тур кошкаашкынын ажыглааш, «ниитилелди демократчыдар» деп чүүл-биле чагдынып алгаш, партияда кадык күштерге удур халдаашкынче кирген. Оларның эчис сорулгазы — марксизм-ленинизмге шынчы кадрларны оон чайладырын чедип алгаш, партияның удуртулгазын холга алыры болуп турган.

Эгезинде партияның съездизин келир чылын эрттирер деп көрүп турган. Чехословакияда социализмнин үндезиннерин быжыглаар, мурнунда болгулаан частырыгларны чайладырын чедип алыр, партияның иштики демократиязының чогуур хөгжүлдезин хандырар төлээде, ойу келген улуг болгаш шыңгыы хөй айтырыгларны бодап көөр болгаш шиитпирлээр ужурлуг турган. Ол бүгүнү шиитпирлээринге үе негеттинип турган-даа. Съездини келир чылын чыылдырарын областарның партия конференцияларының хөй нуруузу саналдаан.

Ынчалза-даа бир-ле хүн бүгү чүве хенертен өскерилген: бо чылдың сентябрь 9-та партияның онза съездизин чыылдырар дугайында шиитпирни партияга маргып албадаан. Съездиге чедир чөгенчиг-ле үе арткан. Оон хүн айтырыынга бирги чергенин амыдыралчы эн чугула айтырыгларын идип үндүрген: амгы үенин байдалы, күрүне-эрге тургузуу, партияның чаа уставын бадылаары болгаш оон-даа өске. Ынчалзажок чуртта болуушкуннарның көргүзүп турары-биле алырга, ленинизмге өскерликчи чорук болур партияның удуртулгазын ээлеп алыр болгаш аңаа бодунун чаа угланыышкынын маргып албадаар деп турар кижилер ол айтырыгларны чугаалажып көөрүнүн белеткелинче бичии-даа сагыш салбааннар. Оларга чаңгыс бо чугула турган: съездини дүрген-не чыылдырар болгаш бодунун бужар-чүдек сорулгаларын сойгалаттырбазы-биле партияга бодунун турасоруун албадаар.

Съездиге белеткелдернин үезинде ону эрттирерин ол айыылдыг планнарны боттандырары-биле холбап турган кижилер каш-ла айларның дургузунда партия активиниң хөй кезиин болгаш заводтарда база албан организация черлеринде шынчы херекке бердинген коммунистерни коргудуп, истеп сүрүп, мораль талазы-биле будалдырып четтигипкеннер. Шынчы коммунистерге шыдажыр арга чок берге байдалды тургускан, партияның чүс-чүс, муң-муң кежигүннерин идепкейлиг ажыл-чорудулгадан чайлаткан.

Съездиге ревизионисчи идегеттерниң хөй нуруузун хандырары-биле болдунар-ла бүгү аргаларны, чепсек-херекселди ажыглаан. Съездиге соңгуттурган делегаттарның аразында ажылчыннарныы чугле 17 хуу болган. Ынчалзажок ленинизмниң кол үндезин идеяларынга бодунун өжээннешкек хамаарылгазын чажырбайн турган болгаш партияга база социализмге хора чедирип турар өске-даа үүлгедиишкиннернин «Ийи мун сөс» деп, контрреволюстуг программаның авторлары ышкаш удуртукчулар делегаттарның аразында бар болган.

Ындыг белеткелди чорутпушаан, барыын күштер марксисчи-ленинчи туруштарны камгалап турган партийжи кадрларже хыдыкчы хылыш дег чидиг чепсекти арнып келген: бичии чүве болза-ла, съездини хуусаа бетинде чыылдырар деп оларга кыжанып, шуут-ла политиктиг террорнун байдалын тургускаш, оларны парлалгага бактап нүгүлдеп турганнар. ЧКП-нин Төп Комитедин тарадыр деп база кыжанганнар. Социализмниң үндезиннерин быжыглаар болгаш камгалаар дээш демиселге Чехословакияның ажылчын ангызынга болгаш Коммунистиг партиязынга соңгаарладыышкын чок дузаны чедирер деп акы-дуңма чурттарның шиитпири барыын күштерниң бүгү планын буза шапкан, ынчалза-даа олар боттарының бодалын боттандырарынче далашканнар. Олар партияның кадык күштерин чок кылырынче угланган боттарының үүлгедиишкиннерин чөптүг деп көөр, акы-дуңмалышкы партияларга болгаш социалистиг чурттарның улустарынга өжээннешкек чорукту өөскүдер бодааннар.

Ынчангаш август 21-де-ле чажыт радиостанциялары съездинин делегаттарынга доп-дораан Прагага чыглыр деп кыйгырыгны дамчыткан. Оон-биле кады кандыг-даа таварылгада ЧКП Төп Комитединче барбайн, а дугурушкан чажыт адрестерже баарын делегаттарга баш бурунгаар сагындырган турганы ылаптыг.

Ол чажыт чыышты август 22-де эрттирген. Ооң хоойлу ёзугаар эвезиниң дугайын дараазында барымдаалар херечилеп турар. Ону ЧКП ТК-ны шуут ажылдыр чыылдырган. Съездиниң киржикчилериниң мандаттарын кым-даа хынаваан. Олуржуп турганнарның аразында Словакияның Компартиязының делегаттары чок болган, — харын ол чыыш дээр чүвенин организакчылары Словакиядан «каш-ла кижи келген» деп дыңнатканнар.

Мынчангаш ужур-дүрүм чок сорулгаларны боттарының мурнунга салып турар кижилерде чөптүг шынныг черле чүү барыл ынчаш? Олар съезд ажылдап турар деп чүвени көргүзерин — илеткелдер дыңнаарын, санал-онал чорударын болгаш оон-даа өске чүүлдерни сагыырын безин херекке албааннар. Бүгү чүвени кончуг дүрген эрттирген: акы-дуңмалышкы партияларны чарылдырарынче угланган, чехословак улуска дуза чедирери-биле келген оларның чепсектиг күштеринге удур демиселче кыйгырган шиитпирлер хүлээп алдынган.

Ынчалза-даа эн-не кол чүве, ол бүгүнү кылып турганының ужуру — партияның удуртулгазын ээлеп алыр дээн оралдажыышкын болур. Чажыт радиостанциялары ТК-га болгаш оон Президиумунга соңгуттурганнарның даңзыларын дамчыткан. ЧКП-нин эн дээре, шынчы оолдарын партияның удуртулгазындан чайладыр болгаш оларны чүнү-даа кылырынга белен политиктиг авантюристер-биле солуур сорулгалыг антипартийжи сүлчээ чогум-на ол дээрзин ол даңзылар кончуг тодаргай херечилеп турар.

Ленинизмге шынчы болуп артып турар ТК-ның удуртукчу ажылдакчыларын бактап нүгүлдээрин радиодамчыдыкчылары болгаш солуннар ылаңгыя август 21-де кончуг күштелдирген. Ынчаарга ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү эш О. Швестканы калчаараан антипартийжи идегеттер «Руде правонуң» редакциязынга тудуп алганын дыңнаткан болгай. ЧКП ТК-ның Президиумунун база бир кежигүнү — эш В. Билякка кыжанып, азып өлүрер кылдыр дүрзү-хевир чураан плакаттарны Прагага аскылагылап каан. Партияның өске-даа удуртукчу ажылдакчыларын бактап нүгүлдээннер. Бодун боду адаттынган «Төп Комитеттиң» удуртукчуларының ролюн күүседирин кымнар оралдажып турарыл? Оларның аттары билдингир. Оларның аразында ооң ленинизмден аткаарлаашкыны хөй-ниити мурнунга хөй-хөй чугааларындан, хамыкты мурнай. Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга холбашкан илеткелден көзүлген Цисарж бар. Экономика адырының талазы-биле оон ревизионисчи үзел-бодалдары эки билдингир Шик база ында; ол ам чурт девискээринден дашкаар барыын күштернин башкарыкчыларының бирээзиниң ролюн ойнап чоруп турар. Сөөлгү айларда Чехословакияга болгаш ооң девискээринден дашкаар-даа антисоциалистиг медеглелдерни хөй удаа өөскүдүп шуугап келген Гольдштюккер база бар. Чоокка чедир тудуг институдунун директору албан-дужаалды ээлеп турган, ам «ЧКП ТК-ның бирги секретарының албан-хүлээлгезин күүседир» эрге-дужаалга депшиттирген Шилган дээрзи ышкаш, амдыгаа дээр адысураа-даа алгываан чиктиг кижилер оларның-биле чаңгыс одуругда туруп турарлар. Шак ындыг чергенин кижилери мынчага, бо үеге чедир-ле оларның ээлчээ келирин манап, өскелерниң хөлегезинге чаштынып ажытталып чытканнар. Ам олар удуртулганын дүлгүүрүн социализмниң үндезиннерин божаңнадырынга ажыглаарын оралдашкан — партияның болгаш чехословак улустун дайзыннары кылдыр боттарын боттары долузу-биле илереткеннер. Ол дугайында чугаа моон адаанда чоруп турар — Шилганның баштайгы базымнары бо бүгүнү тодаргай херечилеп турар.

(Уланчызы 4-ку арында).

АМЫДЫРАЛДЫҢ ШКОЛАЗЫ

«Кижиге эң-не үнелиг чүве — ооң амыдыралы. Ол кижээ чаңгыс катап бердинер, ынчангаш бодал чокка чурттап эрттирген чылдары дээш хилинчектиг, даржыктыг эвес кылдыр, эрткен үеде бодал чок, салдынчак чурттап чораан мен дээш бужар-чут дидирти бербес кылдыр, өлүп чыда: бүгү амыдырал, бүгү күш делегейде эң-не кайгамчыктыг чүүлге — кижи төрелгетенни хостаары дээш демиселге бердинген деп чугаалап болур кылдыр, амыдыралды ынчаар чурттап эртер херек» — деп, Николай Островский бижээн. Ол — чогаалчы, дайынчы, коммунист.

Москвада, ооң чурттап турган бажыңынга 1940 чылда ооң музейин ажыткан. Оортан бээр музейни 2 миллион ажыг кижи көрүп, ооң үлегерин боттарынга сиңирип алган. Чырыткылыг өрээлдерде ховар чүүлдер — документилер, чагаалар, тырттырган, чураан чуруктар бар. «Каң канчап катканыл», «Шуургандан төрүттүнгеннер» деп романнарның төөгүзүн ында тодаргайы-биле чырыткан.

Аңаа чогаалчының эдилеп чораан чүүлдерин, библиотеказын кижи көөр. Амыдыралга ооң чүткүлдүүн, орундан турбас кылдыр аар аарыгга таварышкан кижиниң идепкейлиг демиселчиниң одуруунга туржур дээш күзелин ында бүгү чүве чугаалап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында ооң номнарының кижизидикчи улуг ужур-дузалыг турганын, даштыкы чурттарда ооң сураглыын, бистиң хүннеривисте ооң чогаалдарының улуг амыдыралчы күштүүн көргүскен залга кижилер онза хөй болур.

Ол хамааты дайынның чылдарында комсомолга кирген. Ол дугайын Островский: «Комсомол биледи-биле кады боону болгаш ийи чүс окту ап турган бис» деп сөөлүнде ол сактып чугаалап турган. Ооң номнарының салым-чолу онза. Олар партияның идейлиг фондузунда кирген. Ол дириг чорда-ла «Каң канчап катканыл» деп романны 50 катап парлап үндүрген, ол — аныяктарның чарылбас ному болу берген, амгы үеде ону 300-кү катап парлап үндүрген.

Аңаа кээп турган муң-муң чагааларда чаңгыс кол утка бар: «Каң канчап катканыл» деп ном большевикчи болурун, Төрээн чуртунга эрес-маадырлыы-биле, бодун бердинип бараан болурун негеп турар. Аңаа 1935 чылда келген бир чагаада мынча дээн:

«Ыракы Чөөн чүктүң Онза Армиязының бөлүк комсомолчулары, коммунистери бистер Николай Островскийниң кайгамчыктыг «Каң канчап катканыл» деп номун номчудувус. Ол ном бодунуң чылыы-биле, бистиң чуртка социализмниң тиилээриниң херээнге бердингени-биле болгаш кайгамчык ынакшылдыы-биле бисти хайныктырган... Ол ном аныяк ажылчын, колхозчу, кызыл-шеригжи бүрүзүнүн эң-не ынак, чарылбас ному болу бээр дээрзинге бүзүрээр бис».

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет кижилерниң эң-не эрес-маадырлыг болганы билдингир.. Кижи фронтуже чоруп тургаш, чүнү бодунга ап турган ийик? Эң-не үнелиг чүүлдерин — партийжи, комсомолчу билеттерин, чоок кижилериниң чуруктарын. Фронтучу кижиниң шоодайының иштинге «Каң канчап катканыл» база чоруур турган. Ийет, Павел Корчагин база чыскаалда хевээр турган!

ВЛКСМ-ге кирип турган А. Г. Сидоровтуң билдириишкинин музейде делгээн, ында бижээни: «Мени ВЛКСМ-ниң кежигүнүнге киирип алырын диледим, чүге дээрге төлептиг комсомолчу, корчагинчи болуксай-дыр мен, Павел Корчагинниң тулчуп чорааны ышкаш, немец фашистерге удур ынчаар тулчур дээш...» Ооң-биле кожа Москванын дээрин камгалап турган зенитчиктерниң музейге белекке бергени, самдарады тудуп каапкан «Каң канчап катканыл» чыдар. Николай Островский аттыг самолёттар, танкылар база хөй.

Армияның болгаш Флоттуң эң дээре дайынчыларын корчагиннер деп адап турган. «Чүгле бурунгаар, чүгле тулчуушкун шугумунче, чүгле бергелерни дамчыштыр тиилелгеже...» — деп, Н. Островскийниң бо сөстери дайынчы лозуң турган.

Павел Корчагинни херек кырында бистиң социалистиг амыдыралывыс кижизиткен дээр бис. Ооң-биле кады ол болза совет кижилерниң бүдүн-бүдүн салгакчыларының кижизидикчизи, төлээлекчизи апарган. Н. Островскийниң номнарының маадырлары бистиң хүннеривисте аныяктарны кижизидип хевирлеп, коммунистиг тургузуушкунга канчаар киржип турарын көргүскен чүүлдер делгелгеде хөй.

Николай Островскийниң дугайын ВЛКСМ-ниң XV съездизинге ынакшыл-биле чугаалап турган. Ол — Ленинчи комсомол шаңналдың лауреады.

Бо хүннерде бисте аныяктар билиглер, дуржулга, культуразы-биле улам байлак, бедик деңнелдиг болу берген. Бодунуң дугайында Н. Островскийниң чугаалап турганы ышкаш, бистиң аныяктарывыстың эң дээре төлээлекчилери база: «Хоочун большевиктер деп адаар, маадырлыг тулчуушкуннарны дамчыштыр, социализм чуртунга чурттаар деп аас-кежиинге бисти чедирип келген кайгамчыктыг кижилерге дөмей болур дээш бодувустуң амыдыралывыска оралдажып келген бис» деп чугаалап болурлар.

Улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннар чорудуп турар улустарда Островскийниң ады улуг алдарлыг. Чижээлээрге, Вьетнамдан солдат Нгуен Дак Туенниң мынчаар бижээнин музейде делгээн: «Фронтуга ол номну («Каң канчап катканны») парлаар машина-биле чара парлагылааш тараткан... Н. Островскийден хөй чүүлдерни өөренип алдывыс. Эжелекчилерге удур бистиң демиселивиске ол биске дузалаан. Эң-не дидим болгаш угаанныг дайынчыны Корчагинниң ады-биле адап турар бис».

Хананың бир черинде Совет Эвилелиниң ийи дакпыр маадыры В. Комаровтуң чуруу бар. Ооң-биле кожа ооң ынак комун — «Каң канчап катканны» салып каан. «Союз — 1» кораблыге ужудуп чоруптарының мурнуу чарыында, 1967 чылдың апрель 6-да ол номну музейге ол маадыр белекке берген. Номда ооң бижип каанны болза: «Н. Островскийниң бүгү амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажылы — чырыткылыг келир үе дээш маадырлыг үүле-дир. Ооң номнарының маадырлары алдарлыг патриоттуг херектерге аныяктарны кеззэде сорук киирер.

Мөңге хүндүлел-биле ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы В. КОМАРОВ».

Музейге ооң шаңнатканы Ленин орденин база көөр бис. ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң доктаалы-биле 1935 чылдың октябрь 1-ге ону ооң-биле шаңнаан.

Бо бүгүнү чугаалааш, Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур ою-биле холбаштыр бистиң совет аныяктарывысты Н. Островский ышкаш, ындыг маадырлыг, чүткүлдүг, бодун бердинген сорук-биле бистиң коммунистиг тургузуушкунувустуң херээнге маадырлыг киржикчилер, эзлер болуңар деп чугаалаар бис. Төрээн чурттуң херээ дээш эрес-маадырлыг демиселчилерге мөңге алдар!

П. ГРИГОРЕНКО.

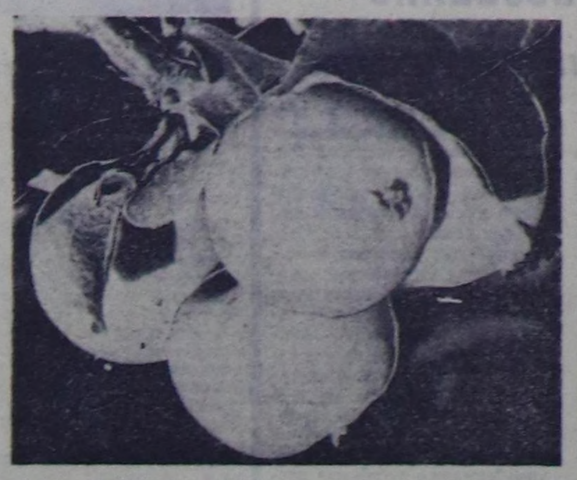

Алексей Иванович Праведников сесерлиинде хүлүмзүрүглүг, сеткили ханган кылаштап турар. Ол үнүштүң дөзүнче доңгайып көрген-даа чоруур, чамдык аныяк үнүштерниң будуктарын хумагалыы-биле туткулап көөр-даа. Ооң холдары дегген черге-ле, тоолда чүве дег, малина каттың азы бышкан яблоконуң борбактары аяс хүнде чинчи дег чараш болгулай берген көзүлгүлеп келир. Ооң садында кат-чимистиң дүжүдү бо чылын байлак. «Кара-Хаак» совхозтуң садчылары 1600 кг малинаны болгаш честек-катты чыып алган. Ам олар яблокону ажаап ап эгелээн, ону дөрт центнерни складче шагда чоруткан, ам-даа ажаар.

Амгы үеде совхозтуң сады 8 гектар черни эзлеп турар, а беш чылдың сөөлгү чылында ол — 20 гектар чедер.

А. И. Праведников ышкаш ындыг кижилер бар болганда, совхозтуң садынга кат-чимис элбек болбайн канчаарыл. Бо чурукта — сад ажылдакчызы коммунист А. И. ПРАВЕДНИКОВ-ТУР.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Тээли ортумак школазының башкылар коллективи эрткен өөредилге чылында аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Бистиң коллективке шупту 36 башкы ажылдап турдувус.

1 «а» класстың башкызы Бичен Орнугу, 8-ки класстың башкызы Зоя Паву, 9-ку класстың башкызы Виктор Харковчук олар удуртуп турар класстарынга өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алган. Бистиң доозукчу класстарывыс доозарының күрүне экзаменнерин багай эвес дужаап, 8-ки классты 42 өөреникчи, 10-гу классты 36 кижи доозуп үнген. 10-гу класстың күрүне экзаменнерин элээн каш өөреникчилер чүгле 4—5 демдектиг дужааган.

Башкылар коллективиниң ажылында чамдык эки талалар-биле чергелештир шиитпирлеттинмээн, чедир кылдынмаан ажылдар бар. Өөреникчилерни быжыг билиглер-биле чепсеглээр, коммунистиг аажычаңчылга кижизидеринче бистиң чамдык башкыларывыс кошкак кичээнгей салып турар. 9 «б» класска (башкызы С. Хертек) өөредилге чылының түңнелинде өөредилге шынары чүгле 52 хуу болган, 1 «б», класста (башкызы Төгүс Шет) өөредилге деңнели база чавыс болган. Чаа өөредилге чылында ажылды эде көрүп, эш-өөрнүң дузазынга даяныш, чаазы-биле ажылдаары негеттинип турар.

Бистиң школавыс эрткен өөредилге чылында район школаларының аразынга бооп эрткен маргылдааларга дээре көргүзүглерни чедип алган. Школачылар фестивалынга Тээли ортумак школазы 1-ги черни алган. «Зарница» деп шеригжиткен оюнга бүгү школачылар ийи удаа киришкен. Районнуң школачыларының турисчи слёдунга бистиң школа бирги черни алган. Шупту класстарның башкылары өөредилге чылының төнчүзүнде чаңгыс хүннүң болгаш 3 хүннүң походтарынга киржип, «Комсомол, сеңээ алдар!» деп чарыштың янзы-бүрү адырларынга бердинген онаалгаларны күүседип, экспонаттарны, альбомнарны школа музейинге дужааганнар.

Уругларның чайгы дыштанылгазынче база сагыш салган. Тээли суурга пионерлерниң 2 отряды, ол ышкаш милицияның аныяк өңнүктери ажылдап чайлаан. Доозукчуларның аллеязын база школа чанында дуржулга шөлүнде ногаа аймаан, чечектерни эки ажаап келгенинден үнүжү эки.

Өөредилге чылының төнчүзүнде 7, 9 класстарның өөреникчилери башкы Чымба Болат-оолдуң удуртулгазы-биле Тээли — Кызыл-Даг — Хөнделең — Дөң-Терезин — Алдан-Маадыр маршруттуг 10 хонуктуң походун эрттирген. Алдан-маадырларның демисежип чораан чери Оргу-Шөлдү, Кара-Дагны ынчаар көрүп, хоочун кырганнар-биле ужуражып, солун экспонаттарны музейге эккелгеннер.

Ам сорулга чүл дээрге, башкы бүрүзү ажылдаар клазы, өөреникчилери-биле таныжылганы чорудуп (бир эвес чаа ажылдап эгелеп турар болза), уругларның онзагай талаларын билип алыры болур. Башкыларның Бүгү-эвилел съездизинин шиитпирлерин ханы анализтеп танышкаш, бүгү-шиитинин ортумак өөредилгезинче школачы бүрүзүн хаара тудары чугула. Өөредилге чылының эгезинде хүлээп алдынган өөреникчи бүрүзү клазын долузу-биле доозарын чедип алыр.

Эгелээр деп турар өөредилге чылында өөредилге-кижизидилге ажылдарынга чедиишкиннерлиг болуру дээш бистиң коллектив күжениишкинниг ажылдаар.

А. БАЙЫР.

Бай-Тайга район.

РОССИЯНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ШКОЛАЛАРНЫҢ ЧАА СУУРЖУЛГА БАЙЫРЛАЛДАРЫ

Кемерово областың Таштагол, Берёзовск, Белово, Междуреченск болгаш өске-даа хоорайларының шахтёрларының уругларын өөредир ёзулуг школа ордулары ажыттынар.

Көдээ черлерде колхоз, совхозтарның хөреңгизи-биле 40 школаларны тудары дооступ турар. Крапивинск районнуң «Банновский» совхозу уругларга белек кылдыр шөлээн черге тускай школа бажыңын тудуп берген. А Сибирьниң металлургия институдунуң тудугжу студентилер отряды тайга черде Лыс суурга клуб тудуп берген. Смоленск областың Тумановск ортумак школазының өөреникчилери амыраар: школа чанында туткан делгем бажыңның дүлгүүрлерин оларга хүлээдип бээр. Ыраккы суурлар чурттуг 80 уруглар аңаа өөренир болгаш чурттаар.

Областың көдээ школаларынга 230 бажыңнарны тудар, аңаа он муң ажыг уруглар чурттаар.

ХОВУДА СУГ ДАМЧЫДАР КАҢ ХООЛАЙЛАР хүннээректээн болгаш суг чок оран — бүгү Карши ховузун Шахрисабз — Карши — Караулбазар аразының 250 километр дурттуг суг дамчыдар хоолайлары куржалып эртер. Ол суг дамчыдылгазы узбек кур черниң шиңгээдип алыкчыларынга бир секундада-ла үш кубометр хире суггат суун берип турар апаар. Тудугжулар суг дамчыдылгазының унунга бир метр диаметрлиг баштайгы хоолайларны эптей каңнааш салган. Ол кылымал хем чер иштинде эгээртинмес суглуг Шахрисабз шынаазындан эгелээр.

Каң хоолайларлыг суг дамчыдылгазының шугумунуң баштайгы эзлчээн ажыглалга 1970 чылда киирери төлевилеттинген.

БАРЕНЦОВО ДАЛАЙЖЕ ЭСКАДРА ҮНҮПКЕН. Баренцово болгаш Норвегия далайларында океан шинчилелиниң дөрткү экспедициязы ажылдап эгелей берген. Экспедицияда Англияның, Норвегияның болгаш Совет Эвилелиниң эртем-шинчилелиниң балык институттарының эртемденнери киржип турар.

Үш чурттуң шинчээчилери Баренцово болгаш Норвегия далайларның чөөн талакы девискээриниң суг делгеминиң картазын тургузар ажылды кады кылыр, треска, сельд, ала-буга балыктарның чаа салгалдарының дүжүттүүн тодаргайлаар. Карта тургузар ажылдарның түңнелдерин ёзугаар далайлар шинчилээриниң талазы-биле делегей комиссиязынга кады кылыр илеткелди тургузар.

ҮНЕЛИГ СОРТТАРНЫ КОЛДАДЫР ТАРЫЫР. Липецк областың ажыл-агыйларында күзүн чажар «Мироновская-808» кызыл-тас массалыг тарыттынып эгелээн. Ол сортту тараа культураларының бүгү тарылга шөлүнүң чартыктан хөй кезиинге тарыыр.

Кызыл-тастың «Мироновка» сортунуң ынчалдыр үнелеткени таварылга эвес. Ооң дүжүдү кара хөрзүннүг черлерге бир гектардан-на 50 центнер чедип турар. Ооң өске бир чаа сорт — «Харьковская-55» көк-тараа база улуг хемчээлдиг шөлдерге тарыттынар. Чаагай дүжүттүг, күзүн чажар культураларны обласка ниитизи-биле чартык миллион гектар хире шөлге тарыыр.

ДИЕТА ЧЕМИ БОЛУР ЭЪТ ФАБРИКАЗЫ. Казахстанның индейкалар азыраар баштайгы куш фабриказын Алма-Ата чоогунда тудуп турар. Хову комбинады чылдың-на чартык миллион индейкаларны өстүрер.

Республикада ам база беш куш фабрикаларын тудуп турар. Оларның ниити саны 32 апарган. Бо чылын оларның бүдүрген чуургалары эрткен чылдаазындан 170 миллион хөй болган.

(СЭТА).

Шаңналды чедип алыр дээш

Чер-черниң комсомол организациялары суурлар, районнар болгаш хоорайларның кудумчу база кварталдар аайы-биле школачы бут бөмбүкчүлериниң маргылдаалын хөй удаа организастап келген. Бо удаада шупту 128 командага 1500 ажыг школачылар киришкен болгаш оларны комсомол организацияларының хөй-ниитичи күш-культура инструкторлары идепкейлии-биле организастап чоруткан.

Ындыг командаларның дээрелерин районнарның дөрт бөлүүнүн зона маргылдаазынга киирген, ооң шилиттингеннерни республика школаларының «Хөм бөмбүк» шаңналының финал ойнаашкынынга ужураштырган. Финал оюну августуң 22-ден 25-ке чедир Кызылдың дыштанылганың болгаш культураның парыгында «Хүреш» стадионга болуп эрткен.

Дөрт зонадан: Барыын-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Бии-Хемниң болгаш Кызылдың командалары киришкен. «Хөм бөмбүк» шаңналдың чидиг демиселиниң үшкү хүнүнде Кызыл-биле Улуг-Хем школаларының командаларының ужуражыышкынынга кызылчылар 5:3 санга улуг-хемчилерге уттурган.

Август 25-те финал ойнаашкынның сөөлгү шиитпирлиг хүнүнде ВЛКСМ Тыва обкомунуң «Хөм бөмбүк» шаңналы болгаш школачы бут бөмбүкчүлериниң чемпионунуң кубогу дээш чидиг демиселдиң оюнунга Шагаан-Арыгның, Барыын-Хемчиктиң командалары шөлче үнген.

Ол ужуражыышкынның баштайгы чартыы 3:1 санныг Барыын-Хемчиктиң командазының чедиишкини-биле чапсарлаан. Ийиги чартыында 2:1 санныг Улуг-Хем командазы удуп алза-даа ниити сан 4:3 болуп, Барыын-Хемчиктиң чедиишкини-биле доозулган. Сергей Ооржак, Виктор Монгуш олар ийи-ийини киир тепкилээш командазынга тиилелгени чедип бергеннер.

Эң сөөлгү оюн. Шөлге Кызыл биле Туран командалары үнүп келген. Ийи удаа ойнаанының түңнели 2:0 болуп, Туран хоорайның командазы удуп алган. Бо маргылдаага олар кымга-даа уттурбайн тиилекчи болуп үнгеннер.

ВЛКСМ обкомунуң организастааны бичии бут бөмбүкчүлериниң кубогу дээш «Хөм бөмбүк» шаңналдың финал оюну доозулган. Финалдың тиилекчилеринге тус бүрү шаңналдарны тывыскан.

Туран командазы хөй-ниитичи (тренери Юрий Шелехов), команданың (капитаны Анатолий Казанцев) «Хөм бөмбүк» шаңналды болгаш бирги чергениң диплому-биле кады кубокту боттарынга мөңгеде арттырар кылдыр шаңнаткан. Кубоктуң мөңге артар чылдагааны: туранчылар чаңчыл болган бо маргылдаага мурнуку чылдардан бээр чаңгыс удаа эвес бирги черни ап келгенинде. Тиилекчи команда Бүгүэвилелдиң пионер лагери Артекке дыштанып 4 путёвканы үстүнде шаңнал-биле кады алган.

Ийиги, үшкү чергелерниң дипломнарын Барыын-Хемчик, Улуг-Хем школаларының командаларынга тывыскан. Баштайгы үш чергениң шаңналын алган командаларның кежигүнүнеринге тус бүрү шаңнал бижиктерни тывыскылаан.

Түңнелинде школачы бут бөмбүкчүлериниң түгүн Туран командазының капитаны Анатолий Казанцев дужүрген.

С. ТАМЧАЙ.

УЖУР-ДҮРҮМ ЧОК ЧЫЫШ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Ам херектиң ужурун, олар партияда кол-кол эрге-дужаалдарны боттарының холунга алыр бүрүн эргелер-биле хандыртынган кылдыр көргүзерин оралдажып турар кижилер, ол ышкаш боттарын долгандыр чогуур кижилерни эвилелдеп апкан бис деп бодап турар. Оларга, чижээлээрге, боттарын барыын күштерниң кончуг оптуг организакчылары кылдыр көргүскен Кригель, Славик, Гюбл; радио болгаш телевидение дамчыштыр партияның кадрларын калчаалыы-биле бактап нүгүлдеп турган Гейзлар болгаш Пеликан; бежен чылдар үезинде буруу чок кижилерни чок кылырынга киржип турган, амгы үеде иштики херектер министриниң эрге-дужаалынга бодун демократияның камгалакчызы мен деп чарлаттынган болгаш акы-дүнма чурттарның шериглери Прагага чоокшулап келгенде дезип чоруй барган Павел; бакка сурагжаан «Млады фронты» солуннуң редактору, социал-демократчы сыскынды Елинек; ооң антисоциалистиг болгаш антисоветтиг үзел-бодалдарын социалистиг чурттарның парлалгазы чаңгыс эвес удаа шүгүмчүлээн Ян Прохазка; контрреволюстуг «Ийи муң сөстүң» авторлары Старый, Ганзелка болгаш өске-даа шак ындыг дерзиилер санаттының турар.

Адактың сөөлүнде, «ТК-ның кежигүнүнүң» ролюнда ооң ведомствозундан — көдээ ажылагый министерствозундан — бо хүннерде боо-чепсектиң чажыт склады тывылган Борувка дээн ышкаш ындыг кижилер колдап турар. Ол министерствонуң бажыңнарындан совет солдаттарже боолап турган.

Барымдаалар мындыг-дыр. Антисоциалистиг күштерниң идепкейжээнинин түңнелинде Чехословакияның Коммунистиг партиязының мурнунга нарын айтырыглар тургустунуп келгениң бо барымдаалар бадыткап турар. Партияның бир кезээ марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң туруштарында, социалистиг чаалап алыышкыннарның, улустуң үндезин эрге-ажыктарының камгалалында быжыы-биле турушпушаан турар. Партияның ол кезээ үр үеде антисоциалистиг өжээннешкек күштерниң талазындан кедергей бактаашкынга, моральдыг террорга таваржып келген. Партияның ол кадык кезээниң төлээлекчилери оларның кырынче чууй каап турар меге нүгүлдээшкиннерни сойгалаарынга массалыг информациялың чепсектерин ылап ёзулуг ажыглаар безин арга чок болганнар. Партияның өске кезээ политиктиг авантюристерниң өөскүдүп турганы эрткен үенин чазыгларының авыяастыг аргазынга алыскаш, аңгадаан болгаш шын угланыышкынын чидирген, аңгы талазы-биле революстуг туруштардан чоорту бадып эгелээн.

Ону ажыглааш, политиктиг авантюристер партияның удуртулгазын эзлеп алырын оралдажып, буза-чаза чүктээш турупканнар. Ынчалза-даа бодун партияның онза съездизи деп адаттынган чажыт чыыштың «шиитпирлерин» ылаптыг деп хүлээп көрүп болбас. Бөгүн боттарын «ЧКП ТК-ның Президиум» кежигүннери бис дижип турар кижилерни, ол ышкаш ону «соңгаан» кижилерге чажыт радио дамчыштыр өөрүп четтириишкинин(!) дамчыткан бужар-багы-биле сурагжаан Цисаржти партияның ёзулуг удуртукчулары деп көрүп болбас ужурлуг. Шак ындыг төлеп чок аргаларны ажыглааш, олар боттарын эчизинге чедир сойгалап илереткеннер.

Бо талазы-биле бир эвес кым-бир кижиде чигзиниишкин ам-даа артып калган чүве болза, ону бөгүн бодун боду адаттынган «ЧКП ТК-ның бирги секретарының албан-хүлээлгезин күүседип турар» Шилган туюлунга чедир буурадып дүжүргени ол болур. Дал дүъш хиреде барыын күрүнелерниң радиостанциялары болгаш телеграф агентилелдери Прагадан чажыт радио-биле дамчыткан Шилганның «медеглелин» дамчытканнар. Чижээ, Франс пресс агентилели Шилган» Төп Комитет «Чехословакияның нейтрализациязы» дээш туржуп турар деп, бөгүн медеглээн»... Нейтралитеттиң ол хевири ол чуртту Варшава Керээзинден үнеринче хандыкшыдып турар. Өске талазында, «Праганың хостуг радиозу» алды минута дургузунда Чехословакияның нейтралитедин негеп турар резолюцияга чурттуң бүгү хоорайларында (?!) аңаа ат салган болуп турар заводтарның, шериг кезектериниң болгаш хамааты чурттакчы чоннуң төлээлекчилериниң «данзызын» дамчыткан.

Ол ышкаш ону харын-даа «ТК-ның чаа составынга» база киир санап каан, ам улчуп чоруп турар — даштыкы херектер министри Гаек ол чулчуруушкунну база деткээн, — ынчаарда ол Югославиядан Нью-Йоркче бар чораан. Гаек Шилганның идеязын сонуургаан, ынчалза-даа, ол идея аңаа «боттуг эвес ышкаш» деп, ол чугаалаан.

Хөлүн эртир дүрген темп апкан-дыр мен деп бодаан Шилган ийи шак эрткенде чажыт радио дамчыштыр база катап чүве чугаалаан. «Нейтралитет чурттуң девискээриниң бүдүн турар чоруун амдаа магадылавайн турар болганда, «Чехословакияның нейтрализациязының» хевирин ЧКП ТК-ның съездизи бүзүретпээн» деп, ол «тодаргайлаан».

«Ам-даа магадылавайн турар...» Ону чүү деп билирил? Бо дээрге Варшава Керээзинден үнер, нейтралитет туружунче шилчиириниң аргазы чажыт чыыштың киржикчилеринде эвээш болгаш оларга НАТО-же кирери негеттинип турбас чүве бе дээрзин көргүзүп турбас ирги бе? Ооң-биле кады Шилган ам «социалистиг чурттарның аразында харылзааларның ханы өскерилгези (!) негеттинип» турар деп, ол-ла дораан немеп каан.

Бо харамдыккан девидээшкиннерде кандыг-даа практиктиг ужур-утка чок. Социализмниң херээнге бердинген чехословак коммунистер Шилган болгаш ол ышкаш кара сагыштыгларга ЧКП ТК-ның удуртулгазын эзлетпес болгаш оларның туралаан-на үүлгедиишкиннер кылырын болдурбас-даа. Оларның хоралыг ажыл-чорудулгазы үр үеде кеземче чокка артып келген. Ам, кажан олар боттарын долузу-биле илередипкенде, кымнын-биле тутчуп турар бис деп чүвени коммунистер эки билип турарлар.

Съездиниң адын ужур-дүрүм чогу-биле бодунга тыпсып алган чажыт чыыш дээр чүвени чыылдырганы — партияже дорт халдаашкын болган. Ынчалза-даа партия өлбес. Кадык күштер ону катап тургузуп шыдаар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң марксисчи-ленинчи дайынчы отрядтарының бирээзи болур дүрүм ёзугаар алдарын ол бодунга эгидип ап шыдаардаа.

Август 24-те үнген «ПРАВДАДАН».

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

АВГУСТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Шыдажып үнерин дужааган»** (ийиги фильм) 10, 12, 2, 4, 5.50, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Онза даалганың поездизи»** 10, 12, **«Чуртташтар»** 1.50, 3.45, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бичии дургун»** 2.30, **«База катап ынакшыл дугайында»** 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларынын 35-24, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00986.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда ундезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 29 | ЧЕТВЕРГ | № 203 (7046) | Өртээ 2 көп

СЭТА-ның ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

«КОСМОС-236» — УЖУДУУШКУНДА

1968 чылдың август 27-де Совет Эвилелинге Черниң кылымал «Космос-236» спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникти орбитаже салып үндүргениниң параметрлери:
долганып эгелээр үези—96,9 минута;
Чер кырындан эң ыраары (апогеязынга) — 655 километр;
Чер кырын эң чоок долганыры (перигеязынга)— 600 километр;
орбитазының ийленчээ—56 градус.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда:
орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема;

приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар.

Спутникте тургускан аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

«КОСМОС-237» — УЖУДУУШКУНДА

1968 чылдың август 27-де Совет Эвилелинге Черниң кылымал «Космос-237» спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген.

Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникти орбитаже салып үндүргениниң параметрлери:
долганып эгелээр үези— 89,7 минута;
Чер кырындан эң ыраары (апогеязынга) — 343 километр;
Чер кырын эң чоок долганыры (перигеязынга) 201 километр бедиир;
орбитазының ийленчээ— 65,4 градус.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда:
орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема;
19,995 мегагерц частоталыг ажылдаар радиодамчыдыкчы;
приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар. Спутникте тургускан аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

Солун, сеткүүлге-даа, радио, телевидениеге-даа кандыг-бир коллективтиң дугайында чугаалап тургаш, ооң удуртукчузунуң адын бо-ла адаар бис. «Михаил Чертыгашевтиң удуртканы бригада, Юрий Шагдырның эзлчээ» чижектиг сөстерде ханы утка сиңниккен. Коллективтиң мурнунда тургустунган сорулганы боттандырарда, ооң ажыл-херээн хамыкты мурнай мастер, цех начальниги харыысалгалыы-биле уштап-баштаар, массаны организастаар. Орус дылда «мастер» деп сөс чүнүдаа кылып билир кижи дээни ол. Шынап-ла, бистиң бүдүрүлгелеривисте, тудуг, транспорт организацияларывыста муңмуң кижи ортумак звенонуң берге болгаш хүндүлүг ажылында бараалгап чоруурлар. Оларның хөй нуруузу бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, бүгү чоннуң хүндүткелин, алдар макталды чаалап алганнар. Оларга бис чоргаарланыр бис.

Мастер кижи үргүлчү ажылчыннар ортузунга ажылдаар болганда, оларның сонуургалын, аажы-чаңын, билиг-мергежилиниң деңнелин кымдан артык эки билир. Бүдүрүлге ажылчын туруштан эгелээр, а ону башкарары — мастерден эгелээр. Ооң айтыышкыны удуртуп турар участогунга эң дээре техника-экономиктиг көргүзүглерни чедип алырынга чагырткан. Күрүне планының күүселдези дээш харыысалга хамыкты мурнай мастерге онаажыр. Бир эвес мастер ажылды чогуур деңнелге дүүштүр организастап шыдаар болза, ооң удуртуп турар коллективтериниң түңнели эки болур. Ынчангаш мастер кижиниң ниитилелге ажык-дузазы улуг, ооң тускай мергежилинге болгаш политиктиг белеткелинге негелде улуг.

Ажыл-агый чорудулгазының чаа реформазынче калбаа-биле шилчип турар амгы үеде бүдүрүлгеге мастерниң ролю көдүрүлген. Эки организакчы боордан башка, ол экономика айтырыгларын сайгарып билир, бодунуң участогунга, бригадазынга, цегинге азы колонназынга мурнакчы дуржулганың, чаа системаның принциптериниң нептередикчизи болур ужурлуг. Мастерниң харыылап турар участогу күрүне планын ыяап-ла күүсеткен турарын хамыкты мурнай ол харыылаар. Ынчангаш кижи бүрүзү планның сорулгаларын угаап билген, ону чедип алыр дээш ак сеткилдиг ажылдаарын чедип алыр апаар. Ооң аңгыда ажылды күүседириниң чугула херекселдери, чигзди, материалдары-биле хандырылга база мастерден хамаар-жыр. Участоктуң ажылы цех, завод, азы ниити эргелелдиң графигинге чагырткан, ону барымдаалаан турары чугула. Чүгле ынчаарда дең-дески ажылдаар арга тургустунар.

Эрткен чеди айлар дургузунда республиканың бүдүрүлге коллективтери планныг онаалдаларны ажыр күүсеткен. Чижээ, Кызылдың электри станциязында инженер А. Измайлов удурткан хемчеп контрольдаар приборлар лабораториязы, инженер В. Кажын-оол удурткан эзлчег, «Кызыл тудуг» эргелелинде П. Чербаков удурткан участок эки түңнелдерни чедип алган.

Ол организацияларның ажыл-ижи-биле таныжып көөрге, ында мастер, эзлчег начальниги, прораб кижиниң ажылгыр шынарлары илерээр. Георгий Чертов Тываның хоочун тудугжузу. Бригадирлеп ажылдаан үезинде арга-дуржулганы, бедик мергежилди шиңгээдип алган. Ынчалза-даа деспес чүректиг ол кижиге ынчаар ажылдап, чурттаары эвээш болган. Георгий Петрович Кызылдың политехника техникумунга кирген, ам удавас ону доозар. Ажылында ооң көргүзүглери бедик. Ооң мастерлеп турары участок бо чылдың харыысалгалыг, улуг тудугларын — политчырыдыышкын бажыңын, универмагты тудуп турар. Эш Чертов тудугларның төлевилелин ыяк өөренип көргеш, ажылды ону барымдаалап, шын чорударын үргүлчү хайгаарап турар.

База бир чижек. Новосибирскиниң электротехника институдунуң доозукчузу аныяк специалист Виктор Кажын-оол Кызылдың электростанциязында эзлчегниң дежурный инженеринде ажылдап турар. Билдилиг, биче сеткилдиг инженер улуг коллективтиң ажыл-херээн баштап, комсомолчу аныяктарның удуртукчузу болуп, практика талазы-биле дуржулгалыг эштери, бөдүүн ажылчыннар-биле сүмележип чоруур. Чон-биле быжыг харылзаа — чедиишкинниң үнер дөзү деп чүвени билген.

Билдилиг, эки организакчы кижилерни бүдүрүлгениң ёзулуг командирлери дижир. Коллективтиң мурнунга салдынган сорулганы кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар, бодунуң хууда үлегер-чижээ-биле ажылчыннарны кижизидер, оларның-биле ажылдаарының принцивин тайылбырлап, бүзүредир болгаш чөптүү-биле негээр кылдыр тургускан мастерлер авторитетти чаалап алыр.

Ынчалза-даа бүдүрүлге коллективтеринде, тудуг, транспорт организацияларында мастерниң бедик адын төлеп чок аажы-биле бужартадып чоруур, ажылынга кызымак эвес, массаны социалистиг чарышче организастаарының орнунга таарышпас чүүлдерни үүлгедир кижилер база бар. Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадынга демир-бетон кылыглар цегиниң начальниги турган эш Латышев ол талазы-биле тускай эртемни дооскан, технологияны эки билир кижи хирезинде-ле, ажыл шагының үезинде арагалап, күш-ажылдың сагылга-чурумун каржызы-биле үреп турган. Ооң бак салдарынга туруш чок чамдык ажылчыннар алзып, база чурум үреп турганнар. Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының администрациязы эш Латышевти ажылдан үндүрген.

Тууйбу заводунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Республика найысылалында улусчу дружиналарның болгаш хоорайның милиция салбырының үндүрүп турары арагалаар чорукка удур хуудустарда ады кирип турар арагачыларның хөй кезии тууйбу заводунда ажылын ара каапкаш, арагалап, хөй-ниитиниң чурумун үрээн кижилер болуп турар. Ынчаарга ында партия, профэвилел организациялары кижизидилге ажылын орта чорутпайн, чурум үрээр чоруктар-биле эптежип олурарын четпес деп санаар. Тууйбу заводунда мастер Зверевтиң ажылының стили совет удуртукчунуң стилинге дүүшпес. Ажылчыннарны хөректеп кончуур, эзирик келгеш, эки-бак сөстер эдер. Партия организациязы ооң-биле чүге ажылдавазыл?

Мастер болуру — берге, нарын хүлээлге. Ажыл-херекти амдаа таарыштыр тургуспаанындан бисте мастерлер өске кижилерниң кылыр ажылы — хандырылга айтырыглары-биле сүржүрүнге өйлежип турар. Материалдар, механизмнер тывар, ол-бо складтарже чоруур, дугуржур дээш хүннүң хөй кезиин бүдүрүлгеден өске черлерге эрттиргеш, ажылдың шынарын өй-шаанда хынап четтикпес. Мындыг четпестерни чайладыр үе келген.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, улуг баштыңчы В. И. Ленинниң торуттүнгенинден бээр 100 чыл болурун демдеглээринге белеткенип турарывыс бо хүннерде социалистиг хүлээлгелерни күүседири, ооң-биле Төрээн чуртувустуң алдарын көдүрери ажылчын кижи бүрүзүнден негеттинип турар. Материалдыг байлактың тургузукчуларының организакчызы мастерниң ужур-дузазы ынчангаш кончуг улуг.

Чехословакияда байдалга хамаарыштыр

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннар доозулган соонда, август 27-де, Чехословак Социалистиг Республиканың президентизи Л. Свобода баштаан чехословак делегация Прагага чанып келген. Ол хүн дургузунда ЧССР-ниң Национал хуралының болгаш чазааның хуралдары болгулаан, аңаа чугаалажыышкыннарның түңнелдерин дыңнаткан.

Президент Свобода радио дамчыштыр чонга кыйгырыг кылган. Бедик идегел дээш ажылчы чонга өөрүп четтириишкинин илергейлээш, Чехословакия социалистиг дем каттыштырылгазында туруп турар болгаш аңаа турар-даа ужурлуг деп, ол айыткан. Чуртка байдалдың чогумчалыг болуп келири-биле холбаштыр ЧССР-ниң девискээринден эвилелчи шериглерни үндүрериниң чурумунун дугайын чугаалааш, чуртка таарымчалыг амыдырал катап тургустунгуже чедир оларның аңаа турары политиктиг боттуг чүүл болур деп, президент демдеглээн. «Амга чедир силерниң бодамчалыг болгаш чурумнуг болур чорукту көргүскениңер ол айтырыгны туюлунга чедир шиитпирлээринге эргежок чугула байдал болур» деп, Л. Свобода уламчылаан.

Ол ышкаш ЧКП ТК-ның бирги секретары А. Дубчек Москвага болган чугаалажыышкыннарның түңнелдериниң дугайын дыңнадып, радио дамчыштыр чүве чугаалаан.

Байдалдың экижиишкининиң баштайгы демдектери Прагада ам көскүлен апарган. Партия болгаш күрүне органнары корум-чурумну тударынче угланган хемчеглерни ап турар. ЧКП ТК-ның органы — «Руде право» солун катап база үнүп эгелээн. Хоорай транспортунун ажылын базала эде кылып турар. Бажыңнарның ханаларында бужар-чүдек үүлгедиглерни өөскүдүп турар плакаттарны болгаш бижилгелерни балап арыглап турар.

Москвага болган чугаалажыышкыннарның түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны дамчыдарын радио дамчыштыр чарлаптары билек Праганың муң-муң чурттакчылары репродукторлар чанынга тургулапкан. Контрреволюстуг күштерге болгаш империализмниң чимзениишкиннеринге удур. Чехословакияда социализмниң чаалап алыышкыннарын быжыглаар болгаш Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның улустары-биле найыралчы харылзааларны улам ынай хөгжүдери дээш демиселге чаа аргаларны ажыдып турар совет-чехословак кады кылган дыңнадыгны олар политиктиг чугула документ кылдыр хүлээп көрген.

Москвага чедип алдынган чугаалажыышкыннар Чехословакияны социалистиг дем каттыштырылгазындан чарылдырарын кордап турган империалистиг күштерге шыңгыы согуг болган. Чехословак айтырыы дээр чүвени долгандыр политиктиг шуугаашкыннарны хөрлээледиринге КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелин ажыглаар бодаан НАТО чурттарының оралдажыышкыннары долузу-биле буурап дүшкен.

Ол айтырыгны тургузарының дугайында Чехословакияның чазааның Айыыл чок чорук Чөвүлелинге дилег киирбээнинин болгаш ону хүн айтырыындан уштурун негеп турарының дугайында ЧССР-ниң чазааның медеглели ол организацияның сорулгалары-биле бичии-даа дүгжүр чүве чок сорулгаларга КНО-нуң индирин ажыглаарын оралдашканнарның оптуг кажарлаашкыннарын эчизинге чедир сойгалаан.

ЧССР-де болуушкуннар-биле холбаштыр эвилелчи чурттарның ап чоруткан хемчеглери делегей социализминге когарал чедирер ийик дээрзин бадыткаан медеглелдер сөөлгү үеде ында-мында дыңналгылап тургулаан. Ындыг янзылыг медеглелдерниң авторлары империалистиг пропаганданың мурнунга сөгүрбүшаан, херек кырында, контрреволюцияга дүжүп бээринче кыйгырып турганнар. Чехословак улуска акы-дуңма социалистиг чурттарның херек кырында көргүскен дузазы. Москвага чугаалажыышкыннарның түңнелдери делегей социализмниң туружун быжыглап, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин күштелдирип, империалистиг реакцияга болгаш ооң Чехословакияга хамаарыштыр планнарынга согугну берип турарын ам бүгү улус көрүп турар.

Империализмниң дайынзырак оралдажыышкыннарынга, ол кандыгдаа хевирлерлиг илереп кээр болза, удур демисел бүгү антиимпериалистиг күштерниң ооң ынайгы сырый каттыжыышкынын негеп турар. Бо демиселге социалистиг чурттарга хамаарыштыр принципиалдыг болгаш чайгылыш чок чорук, быжыг туруш болгаш өткүт угаап, боттуг байдалды үнелеп көөрү болгаш харыысалганы медереп билири эргежок чугула.

Совет Эвилели акы-дуңма социалистиг күрүнелер-биле кады ЧССР-де социализмниң чаалап алыышкыннарын, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаар талазы-биле хемчеглерни боттандырбышаан, ону ылаптыг удуртулга болдуруп турар.

СЭТА, август 27.

Социалистиг Чехословакия мөңгеде чечектелир

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Хөнделең, Аксы-Барлык салбырларынга, Бижиктиг-Хая фермазынга, совхоз төвүнге болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге хөй кижи киржикчилиг хуралдар болган. Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан Чехословакияның партия, чазак ажылдакчыларының деткимче чедирерин дилээнин соңгаарладыышкын чокка хандырганынга каттышкан үннер бүгү чурттаазы дег ол хуралдардан бадыткаттынып турган.

— Политика талазы-биле акы-дуңма чехословак улуска көргүскен дузаламчы дээрге социалистиг лагерьниң чурттарының интернационалчы сорулгазының база бир боттандырыышкыны болур-дур. Бурунгаар депшилгелиг кижи бүрүзүнүң чехословак черге империалистерниң сүлчээлекчилериниң бажын ковайтпас дээш демисежип турарынга каттыжып тур мен — деп, Аксы-Барлыктан Чыртак-оол Тожулаа саналдаан. Хөнделеңден хоочун коммунист, пенсионер Хомушку Сараманың чугаалааны: — Октябрьден торүттүнген аас-кежиктиг, чырык чуртталгага империалистер үргүлчү кыжанып келгеннер. Делегейге тайбың, аас-кежин кезээде чечектелген турзун дээш социалистиг чурттарның ап турар хемчээн улуу-биле деткип тур мен—деп, ол сөзүн дооскан.

Совет чазактың, социалистиг өске-даа күрүнелерниң чөптүг, шын политиказын деткээн сөстерни чер-черге болган хуралдарга санал бергеннер чугаалап турганнар.

* * *

Хөй кижи киржикчилиг хуралдар Тес-Хем районнуң колхозтарынга, совхозтуң төвү, салбырларынга болгулаан. Чер-черге болган хуралдарга олурушканнар Чехословакия айтырыының талазы-биле бистиң чазаавыстың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ап чоруткан хемчээ — ёзулуг-ла шын, марксисчи шиитпир дээрзин илередип турган.

— Чехословакияның херээ дээрге, бүгү социалистиг лагерьниң херээ-дир. Ынчангаш ол чурттуң партия, чазак удуртукчуларының акы-дуңма дузаламчы дилээнинин ужуру-даа ол. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин үрээрин оралдашкан империализмниң ыдалакчыларының оралдажыын депшилгелиг күштүң чылча шаап турарынга сорук кирип тур мен — деп, «Чодураа» колхозтуң мал эмчизи Иван Комбу саналдаан.

Ындыг изиг чүүлдүгзүнгенин илереткен саналдарны хуралдар бүрүзүнге деткип, Улуг Октябрьның чаалап алыышкынын улам быжыглаары дээрге-ле империализмге удур сыныш чок туржуру, социалистиг экономиканы моон-даа артык байыдар дээш хол дыңзыг ажылдаарывыс болур!—деп түңнээн сөстер үзүктелбейн турган.

Чаа дүжүттү Төрээн чуртка

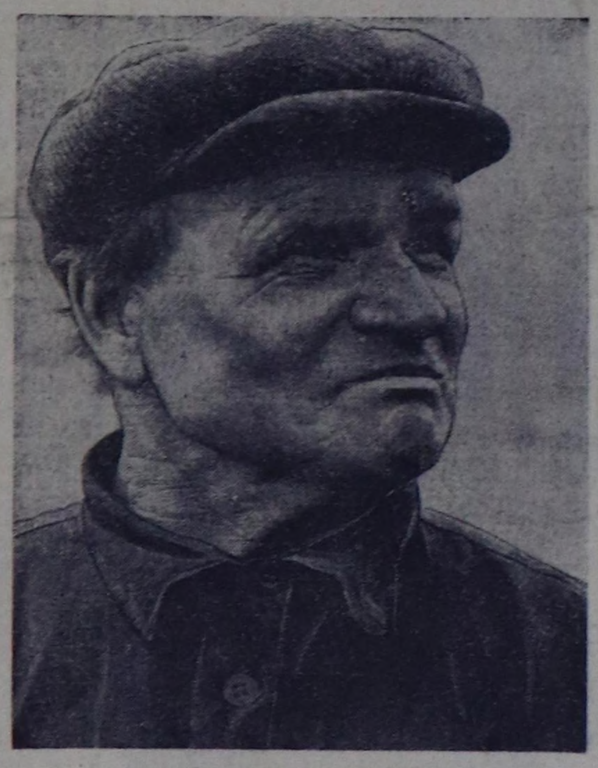

БАЗА КАТАП МОСЬКИН

Ооң күш-ажылчы намдарын сонуургаар болзуңарза, чүнүңдаа мурнунда мынчаар чугаалаар:

— 1938 чылдан бээр механизатор мен. Бистиң чуртувуска бүдүрүп турган комбайннарның бүгү маркаларынга ажылдадым...

Александр Григорьевич Моськинниң күш-ажылчы оруу солун, өскелерге үлегер-чижек болбас аргажок. Үжен чыл дургузунда дүжүт өстүрүп, ону ажаап, чонунга бараан болуру—белен эвес. Бо харыысалгалыг ажылды улуг чедиишкин-биле күүседип келгенинге механизаторнуң чоргаарланыры-даа чөп.

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ооругга чеде бээр силер. Ында үш комбайн сүржүп алган, арбай ажаалдазында ажылдап турар. Оларның мурнуку одуруунда ажыл-агыйның сураглыг комбайнери Александр Григорьевич Моськин чоруп турар.

— Бистер совхозтуң механизаторларындан дүжүт ажаалдазын бир-ле дугаар эгелээн бис. Тарааның дүжүдү дески эвес. Чамдык черлерде эки, а бир чамдыызында—таарыы. Ынчангаш улам хынамчалыг кезип, чаңгыс-даа мажакты черге кагбас дээш ажылдап турар бис. Биске норма—хүннүң-не 12 гектар чүве. Кады ажылдап турар өөрүм Мартаа Дажын-оол, Дмитрий Тонких оларның кайызы-даа бүдүн чартык норманы күүседип турар—деп, мурнакчы комбайнер чугаалаар.

— Александр Григорьевич ийи норманы хос ап турар. Назыхар, ажыл стажының-даа талазы-биле өскелерге үлегер болур хүлээлгелиг кижи, ону алдарлыы-биле күүседип турар — деп, совхозтуң директору, бистиң кады чорааныыс Иван Григорьевич Лавриненко немеди.

— Бо чылын тараа дүжүдү чавыс болган. Ынчалзажок сорулга улуг. Өстүрүп алган бүгү дүжүттү чидириг чок ажаап ап, мал чемнериниң курлавырын база тургузар. Ынчангаш механизатор кижи бүрүзүнден улам бүдүрүкчүлүг ажылдаары негеттинип турар. Бистиң совхозтуң комбайнерлери алган хүлээлгезин күүседир, ажаалданы чогуур хуусаазында чорудар дээрзинге бүзүрелдиг мен—деп, коммунист Моськин чугаалап турар.

ЧУРУКТА: «УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы комбайнери коммунист А. Моськин.

Фотозу Ю. КОСАРЬКОВТУУ.

Ажыл шуудаан

Бо чылдың тараазын аңгылап ажаары берге, чүге дээрге ону тавычалай кестирип каапкаш, холга алыры берге апаар. Ынчангаш бис бо чылын, республиканың өске-даа хөй ажыл-агыйларында ышкаш, чаа тарааны дорт ажаап кирипкен бис.

Бистиң салбырның тараа шөлдеринде ажылдап турар 16 комбайнны, оларның савац бөлүкчүлерин, бистерин идегелдиг герметизастаан.

Бөгүнге чедир 300 га ажыг черниң кызыл-тазын ажаап алдывыс.

Бо чылдың чайынында болгаш күзүнүнде аңдарып болбаазырадыры көрдүнген 4200 га черниң 2400 газын чайын аңдаргаш, ол шөлдерге лущениени 2—3 удаа чоруткаш, а чамдык, бок үнүштер хөй үнер шөлдерни катап аңдарган бис. Ам күскү чер аңдарылгазы массалыг эгелээн.

Хову ажылдарының үезинде хүн нормазын эки шынарлыг ажыр күүседип турар тараажыларга 5 рубльден 10 рубль чедир немелде төлевирни тыпсырын шиитпирлээш, боттандырып турар.

Хову турлагларынга ажылдаар кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

П. УСКОВ.
«Межегей» совхозтуң Алаак салбырының эргелекчизи.

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГНИ ДҮРГЕН АЛЗЫН

Белеткели кошкак эгелээн

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының механизаторлары тараа ажаап алыышкынынга августун 24-те Улуг-Үзүк ховузунга эгелээри СЭКП райкомунга дыңналы берген. Эгелээн ажыл-иштиң байдалы-биле таныжар сорулгалыг райкомнуң бирги секретары эш В. И. Чернов-биле кады чоруптувус.

Кара-Дөңде хову турлаанга чеде бээривиске дүштеки чем үези, механизаторлар чемненип турлар. Эки чүвени эки дээр ужурлуг, ында ниити чуртталга бажыңын агартыр чугайлап, шалазын кылайты чуп каан.

Өрээлдерниң иштинде кылагар баштыг демир оруннар, ак чоорганнар, күш дүгү сыртыктар-биле дериттинген. Чунар-бажың бар. Кызыл-булун өрээлинге кире бердивис. Узун стол кырында эргижирээн шыдыраа салып каан. Ооң саазын хөлү ак, каразы билдинмес кылдыр бүдүп калган. Ханада чаңгыс дошпулуур азып каан. Чаңгыс-даа ном, солун, журнал чок.

6 комбайннар кижи дуртубиле дең сарыг чашпан, өске-даа үнүштер холгаарлап үнген 24 га арбайны дорт кестирип эгелээн черинге бардывыс. Элээн-не үр үенин иштинде көрүп турарывыска 6 комбайннарның чүгле чаңгызы шимчеп турар болду.

Ужуру чүл дээрге, чамдыктары үрелиишкинге таваржып азы таарыштырылга, эдиишкин кылып, өскелери бункерден тараа хүлээп алыр автомашиналарның кээрин манап турар. Ол хүн дүжүт ажаап алыышкынының эгелээн черинге совхоз директору, партком секретары, кол инженер, агроном келбээннер.

Улуг-Үзүк—совхозка тараа бүдүрериниң кол участогу. Мында тараа культураларының дүжүдүн гадан ортумаабиле 7—10 центнерни ап болур арга бар.

Арбайны кестирип эгелээниниң шынарын райком секретары багай деп санаан. Бир талазында, мажактап, ийи талазында, 15—20 сантиметр өрү кестирип турар.

Совхозта мал чемнериниң белеткели өөжум чоруп турар. Ындыг болганда саваңны чидириг чок ажыглаары чугула. Бир эвес колхозтуң удуртукчулары ажаап алыышкынның бирги хүнүнде илерээн четпестерни шиитпирлиг чайлатпас болза таарымчалыг шагүени халас эрттирип, дүжүтке улуг чидириглер болдурары чайлаш чок апарган.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

Сайлыг-Хөл Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң тараалаң хову бригадазының төвү. Бригаданың девискээрин дескиндир чаагай үнген көк сула болгаш арбай аңаа барган кижини магадатпас аргазы чок. Ында ам хову бригадазының кежигүннери малга хоолулуг көк-суладан силос салып турар.

Чаагай үнген сулаже «КС-2,6» деп силос комбайны шымнып, чүс метр хире черге эртерге-ле машина кузовун дола бээр. Ынчангаш машиналар чолаачылары кызыг-чай чок ажылдап турар. 5 хүннүң дургузунда 450 тонна силос кирер оңгар долдунган. 25 га черде чочак тараа холуктуг көк суланың га бүрүзүнден 125 центнер ногаан массаны силостап турар. А 276 га арбайның, 270 га суланың га бүрүзүнден 15 центнер дүжүттү ажаап ап болурун колхозтуң механизаторлары чоргаарал-биле чугаалап турар. Бригаданың кежигүннери ниитизи-биле 626 тонна силосту салган.

Тракторист-комбайнер Кол Чаштыңмай онаашкан ажылынга кызымаккай, ак сеткилдиин көргүзүп, шалыпкын ажылдап турар. Ол ышкаш прицепчик Кол Эртине, тракторист Маады Хевеңмей олар база-ла мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

ЧУРУКТА: силостай кескен суланы чүдүрүп турары.

А. КУМАЯК.
Фото авторнуу

Чоокта чаа СЭКП Кызыл хооркому-биле хоорайның экономиктиг човулели «КҮШ-АЖЫЛДЫ ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААРЫН—БҮДҮРҮЛГЕ БҮРҮЗҮНГЕ» деп темага экономиктиг конференцияны эрттирген. Конференцияның ажылынга бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, инженер техниктиг ажылдакчылар, экономистер, партия, совет ажылдакчылар киришкен.

Бо арында оларның санал-оналдарын, бодалдарын парлаан.

КЭО — ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ ОРУУ

„КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНГЕ ЧЕДЕР БИС“ (В. И. ЛЕНИН)

АЖЫКТЫГ ДУРЖУЛГА

В. ДОБРОМЫСЛОВ, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары

Бо чылдың июнь айда Свердловск хоорайга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының болгаш бүдүрүлгениң культуразын бедидериниң талазы-биле бүгү-эвилел семинары болуп эрткен. Семинарга чеди чүс ажыг кижи киришкен болгаш олар бүдүрүлге айтырыгларының талазы-биле санал-оналын солчуп, уралчыларның чедиишкиниери-биле танышканнар. Семинарга киришкеннерниң составында янзы-бүрү министерстволарның төлээлери, социологтар, экономистер, көскү эртемденнер. Совет Эвилелиниң эң улуг заводтарының директорлары, партия ажылдакчылары бар болган.

Бо улуг чыышка киржип чораан кижи болганымда бистиң чуртувуста калбарган канчаар-даа аажок хайнышкынныг шимчээшкинниң дугайын чугаалаксадым. Социалистиг тургузуушкуннуң практиказы күш-ажылды организастаарының болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарының арга, методтарын улам чаартып, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, боттарының ажылын үениң негелдезинге дүүштүр организастаар дээн демиселге эң таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар болгаш бүдүрүлгениң культуразын бедидер талазы-биле Свердловск областың база Рыбинск хоорайның партия организацияларының ажылын СЭКП Төп Комитеди чугаалажып көргенден бээр чыл безин четпээн. Ынчалзажок Свердловск хоорайның бүдүрүлгелеринде күш-ажылды организастаанында чаартылга бүгүниитинин апарган болгаш бо талазы-биле өске бүдүрүлгелерге үлегер болуп турар.

Экономиктиг бо чугула айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээри чүнүң-даа мурнунда эртем-билиглиг кадрлардан хамааржырын дуржулга көргүскен. Амгы үеде Свердловск областың үлетпүр бүдүрүлгелеринде 640 экономиктиг семинар, 22 университет болгаш институт, 5200 ажыг экономиктиг школалар, бөлгүмнер болгаш лекторийлер ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 230 муң ажыг кижи хаара туттунган.

Материалдыг байлак ажылчыннарның ажылдап турар черлеринге тургустунуп турар болганда, оларның күш-ажылын шын организастаары бирги чергениң айтырыы дээрзин свердловчуларның дуржулгазындан семинарның киржикчилери бүзүреп көргеннер. Свердловск хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организацияларының дузаламчызы-биле кижи бүрүзүнүң ажылдап турар черин чаартыр организастап шыдаан.

Семинарның ажылдап турган хүннеринде Уралдың улуг заводтарында күш-ажылды канчаар организастаарын таныжып көргенивис биске дыка хөй чаа чүүлдү берген. Уралдың машина заводунга чорааш, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары эзлчеглиг кампания эвес, а хүн бүрүнүң ажылы дээрзинге бүзүредивис. Ажылдың чаа арга, методтарын бо заводта тодаргай пропагандалап турар. Пропаганданың хевирлери янзы-бүрү: Чараштыр чуруп бижээн лозуң, плакаттардан аңгыда дериг-херекселдерниң безин турар туруштарын, ажылдаар чорудулгаларын чамдык цехтерде делгеп каан. Бүдүрүлге айтырыгларынга хамаарыштыр хурал конференция эрттирер мурнунда чугаалажыр айтырыгларының ужурутказын, экономиктиг ажык-дузазын, ону боттандырарының аргаларын айыткан делгелгелерни организастаары заводта чаңчыл болган. Күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының айтырыгларын канчаар шиитпирлеп көргениниң дугайын 15 стендилерде көргүскен чурагайлар, фактылар болгаш фоточуруктар көргүзүп турар. Ол чурагайларның болгаш фактыларның чамдыызы мындыг:

1964 чылдан 1968 чылга чедир бо заводка күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле 229 планнарны ажылдап кылгаш, оларны бүдүрүлгеге шиңгээткен. Чүгле сөөлгү үш чылда безин ажылды эде организастаанының күсели-биле 745,9 муң рубльдиң камналгазын алган. Заводтуң үндүрүп турар солуну болгаш радиодамчыдылга чери бо айтырыгның талазы-биле хөй чүүлдерни кылып, мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниң ёзулуг индири болу берген. Оон аңгыда бүдүрүлге айтырыгларын хөй-ниитиниң киржилгези-биле чугаалажыры, экономика айтырыгларынга хамаарышкан лекция, беседаны чорудары кол чүүл апарган. 1967 чылда заводтуң ажылчыннарынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар айтырыгга хамаарыштыр 816 лекцияны номчаан.

Свердловск хоорайның чуртталга бажыңнары тудар комбинадынга база чордувус. Бо комбинат күш-ажылды эртемге үндезилеп, организастаарының элементилериндеп эгелээш, бүдүрүлге чорудулгазының бүдүн комплекстерин чаартып эгелээн.

Комбинатта күш-ажылды организастааны черле онза. Кызылга чуртталга бажыңнары тудар комбинат чоокку чылдарда ажыглалга кирер болгай, ынчангаш уралчыларның бо талазы-биле дуржулгазын делгереңгейи-биле чугаалаксадым, ол бистиң тудугжуларывыска болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларывыска ажыктыг болуру чугаажок.

Комбинаттың чогаадыкчы бригадалары штукатур, маляр, чазаныр болгаш бызаңнаар ажылдарга, бажыңнарның фундаментизин тургузарынга, дээвиирин шыварынга болгаш оон-даа өске ажылдарга чаартылгаларны кылган. Бажыңның дөжээнден эгелээш, будуп дозулаарынга чедир бүгү ажылдарны чаңгыс бүдүрүлге чорудулгазы кылдыр тургускаш, ону тус-тус кезектерге чарган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бүдүн кварталдың чуртталга бажыңнарын шууштурулга аргазы-биле чорудуп турар. Башнялыг краннарны мынчаар ажыглаарын таарыштырган:

> **Чаа техника болгаш ажыл хүнүн кызырары күш-ажылды организастаарын улам бедик чадаже шилчидерин негеп турар. Техниктиг депшилге болгаш бүдүрүлгени эки организастаары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедиринге бүдүрүлге бүрүзүнге долу ажыглаттынган турар ужурлуг.**
>
> (СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

бир кварталда 3 кран бар, олар чаңгыс орук-биле шимчеп чоруп турарлар — бирги кран бажыңнарның чүгле фундаментилерин салып чоруп турар, ийигизи — хөй каът бажыңның ортаа каъдынга чедир хананы салыр, а үшкүзү — арткан ажылдарны доозуп турар. Моон алгаш көөрге, краннарның кайызы-даа ажыл-биле доктаамал хандырттынган болуп турар. Ол краннар квартал доозулгуже чедир ынчаар ажылдаарлар, ынчангаш оларны бир бажыңдан өске бажыңче бузуп көжүрер чорук шуут узуткаттынган. Шеверлекчилерниң ажылын бажың каъттарының аайы-биле организастап тургускан, тудугжулар адаккы каътты доозуптарга-ла, шеверлекчилер аңаа келир, бажың доозулгуже чедир олар тудугжулардан чыдып калбастар. Тудугжуларның ажылын мындыг янзылыг организастаар бетинде, оларны тудуг материалдары-биле баш удур четче хандырары чугула чүүл болур.

Свердловчуларның бо дуржулгазы тудугнуң темпизин бедиткен болгаш тудуг-монтаж ажылдарынга хөй камналганы берген. Бо комбинаттың бригадалары эрткен чылдан эгелээш 60 квартиралыг чуртталга бажыңын чүгле 5 хонукта панельдер-биле эптеп тургузуп турар. Ниитизи-биле ол бажыңны 3,3 ай дургузунда ажыглалга киирип турар. А ооң планда көрдүнген хуусаазы 7 ай. Моон алгаш көөрге, чуртталга бажыңнарының тудуунга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин шиңгээдири хөй камналганы берип, ажылдың темпизин дүргедедип турары илдең-дир.

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин 1967 чылда шиңгээдип эгелээн. Бо талазы-биле чамдык чүүлдер чедип алдынган. Чижээлээрге, «Кызыл-Хавак» шахтазында, «Кызыл тудуг» эргелелинде, дааранылга комбинадында, алгы заводунда болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерде көскү ажылдар кылдынган. Бөгүнгү конференцияга элээн хөй адырларның ажылдакчылары күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле тускай илеткелдерни кылыр-дыр, ынчангаш бистиң бүдүрүлгелеривистен тодаргай чижектерге доктаавас бодадым.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чорудуп турар теоретиктиг болгаш практиктиг ажылдарывысты түңнеп, оларның экономиктиг ажыктыын санап тургаш, эки дээн ажылдарны, чаартылгаларны бүдүрүлге, цех, салбыр болгаш бригада бүрүзүнге нептередиринче кол кичээнгейни салыр херек. Оон аңгыда экономиктиг конференцияның материалдарын ажылчыннарның ортузунга калбаа-биле тайылбырлап, тускай бюллетеньнерни үндүрүп, көскү агитацияның бүгү хевирлерин ажыглап тургаш, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дээш демиселди бүгү ажылчыннарның херээ кылдыр тургузары чугула. Бир эвес ону чедип алыр болзувусса, бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривиске, ажыл-агыйның өске-даа адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, эки шынарлыг чиик өртектиг хөй продуктулар бүдүртүнер.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен чартык чылдың планын ниити продукция бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле ажыр күүсеткен, ынчалзажок хоорайның 6 бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын күүсетпээннер. Ооң-биле чергелештир ажыл шагын үзер чорук кайы хөй. Чартык чылда 3 муң ажыг кижи-хүн прогул болган, бир эвес ону болдурбаан болза, 98 муң хире рубльдиң ниити продукциязын немей бүдүрер аргалыг турган бис.

Чамдык коллективтерде кижизидилге ажылының ам-даа куду деңнелде турарын үстүнде чижектер тодаргай херечилеп турар. Ажылчыннарның ортузунга кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирип тургаш, ажылга харыысалга чок чорукту узуткаваан шаанда, КЭО-нуң дугайын чугаалаан ажыы чок. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары социалистиг чарышты улам тодаргай, массалыг, үре-түңнелдиг болдурарын негээн. Маңаа ниити кыйгырыгларның орнунга, тодаргай хүлээлгелерни, кылыр ажылдарның планын тургускан, оларны күүседир хуусаазын, харыылаар кижилерни айыткан хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооң күүселдезин партийжи контрольга алыр херек.

Харылзаада чаартылгалар

М. ПЕТРИК, республиканың харылзаа эргелелиниң инженери

Тываның харылзаачылары улус ажыл-агыйының өске адырларының ажылдакчылары-биле бир дөмей экономиктиг ажылдарже кичээнгейни күштелдирип турар. Бо чылдың февраль айда эргелелде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының лабораториязын тургускан. Харылзаа — үлетпүрнүң адырынга санадыр болза-даа, чоннуң хандырылга шугумунга хамааржыр адыр болгай. Ындыг болганда, бистиң ажылывысты эң бедик культуралыг болдурары негеттинип турар. Ол чорук ажылдаар черниң культуразындан, ажылдакчыларның ниити деңнелинден болгаш оларның техниктиг херекселдер-биле канчаар хандыртынганындан хамааржыр.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле тургустунган лабораторияга эргелелдиң тускай эртемниглерин, тус-тус албаннарның удуртукчуларын болгаш чогаадыкчы бригадаларны хаара туткан. Оон аңгыда республиканың санитар-эпидемия станциязының ажылдакчылары бистиң лабораториявыска улуг дузаны чедирген. Чүнүң-даа мурнунда тус-тус кижилерниң ажылдап турар черлеринге санитар-гигиенаның хыналдазын чоруткан бис. Хыналданың түңнелин техниктиг човулелге чугаалажып көргеш, илерээн четпестерни узуткаарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырган.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары дээрге, ажылды чүгле эртемниң чедиишкиннеринге болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилеп чаартыры дээни ол эвес, а кижилерниң ажылдап турар черлеринге таарымчалыг байдалды тургузары болур. Харылзаа пунктуларында ажылдап турар аппаратураларның дааш-шимээни чогуур нормазындан улуг турган, ынчангаш телеграмма хүлээп алыр азы өске-даа шилчилгелер кылыр ажылдакчыларының бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ол шимээн саат ужураштырып турган. Телеграф салбырының механиги эш Москвинниң удуртулгазы-биле эң шимээнниг машиналарга изоляцияны кылган. Ооң түңнелинде шимээн эвээжээн болгаш ажылдакчыларның ажылды үрей кылыр чоруу барык узуткаттынган. Ону дараазында чижектен көрүп болур. Бир эвес мооң мурнунда чылдарда ажылды үрей кылыр чорук 0,04 хуу турган болза, ам 0,02 хуу чедир кудулаан. Оон аңгыда дүнеки эзлчегниң ажылчыннарынга дыштаныр өрээлдерни тускайлаан, чамдык караңгы өрээлдерни ак өңнүг будук-биле дозулаан.

Аппаратураларда ажылдап турар кижилерниң ажылдаар шактарын эде көрген болгаш изиг азы шыгы четпес өрээлдерге тускай херекселдерни тургускан. Ооң түңнелинде кайы-бир участокка авария болур чорук эвээжээн, аппаратураларның септелге чокка ажылдаар хуусаазы узаан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары-биле чергелештир бүдүрүлге, участок болгаш салбыр бүрүзүнүң экономиказын тодарадырынга кичээнгейни күштелдирген. Лабораторияның кежигүннери саң-хоо болгаш план килдизиниң ажылдакчылары-биле кады харылзаа салбырларының эрткен 5 чылда кандыг янзылыг ажылдаанын анализтеп көрген. Ол чорук салбыр бүрүзүнге орулга планын шын хуваарынга улуг идигни берген болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырларны илереткен.

Күш-ажылдың организастаашкынын чаартыр талазы-биле бистиң ап эгелээн хемчеглеривис ажыл төлевирин эде көөрүн негей берген. Чамдык категорияның, ылаңгыя почтачыларның ажылын түңнеп көөрде болгаш оларга материалдыг шаңналды тыпсырда, олар хамаарышкан ажылын кайы хире эки шынарлыг күүсеткенин барымдаалаар апарган. Мооң мурнунда чылдарда почтачыларның ажылынга кол чүүлдү орулга планының күүселдези деп турган болза, ам чоннуң чагыткан солуннарын болгаш корреспонденцияларын кайы хире дүрген чедирип турарын кол чүүл кылдыр санай берген.

Районнарда харылзаа салбырларының ажылдакчыларының тускай болгаш ниити билиин бедидеринче кичээнгейни күштелдирген. Ылаңгыя электри болгаш радиоаппаратураларның ажылдакчыларының өөредилгезин организастааш, экзаменнер дужаарын чурумчуткан. Ажылдакчыларның техниктиг билии бедээн тудум, оларның харыылап турар участоктарынга ажыл экижиир болгаш аппаратураларның септелгезинге хөй чарыгдал үнмес дээрзин бистиң дуржулгавыс көргүскен. Бедик квалификацияны чедип алган кижилерниң ажыл төлевири база-ла бедиир. Удавас Чадаананың харылзаа чериниң ажылдакчылары Кызылга тускай белеткелди эртер.

Күш-ажылдың организас-техниктиг байдалдарын эде көргени, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургусканы ажылга кижилерниң хөй күш үндүрер болгаш нервиленир чоруун узуткаан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле планнаттынган хемчеглерни ам-даа чедир күүсетпейн турарывысты четпес деп санаар херек. Ону боттандырарынга чамдык участоктар удуртукчулары чогуур дузаны чедирбейн, харын-даа бистиң киирип келген санал-оналывыстан ойталап турарын ажыы-биле чугаалаар херек. Кандыг-бир чаартылганы азы эде организастаашкынны боттандырары элээн хөй акша-хөреңгини негей бээри билдингир болгай, ынчаарга чаартылганың келир үедеги ажыктыын бодавайн оон ойталай бээри шын эвес, ындыг практиканы буруу шавар херек.

МУРНАКЧЫЛАР

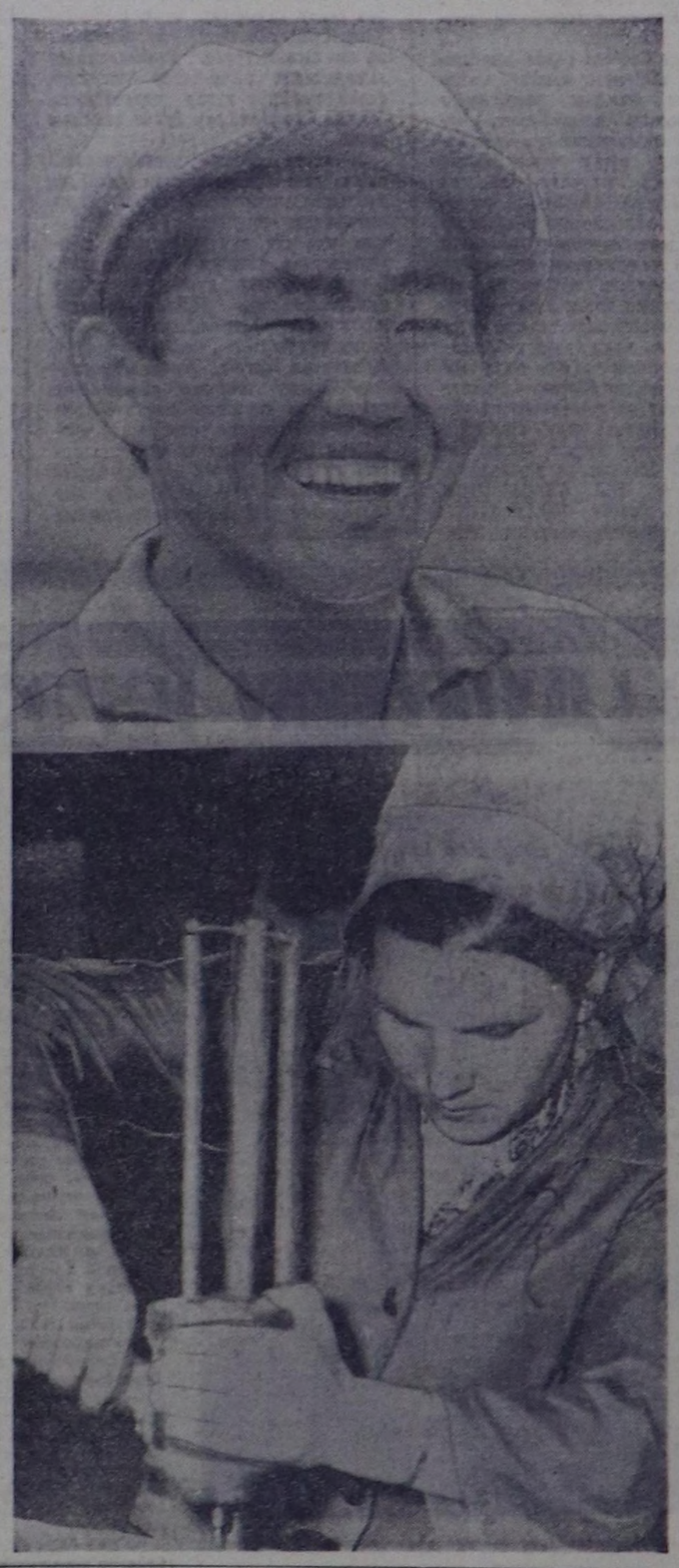

Хову-Аксы комбинаттың тудугжузу О. ДҮЛҮШ.

Кызылдың дааранылга комбинадының быжыкчызы М. БЕЛЯЕВА.

Ю. БАРМИН биле

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Шенелделер үргүлчүлевишаан

А. ГЛАДЫШЕВ, «Кызыл-Хавак» шахтазының кол инженери

Хөмүр-даш үлетпүрү бистиң чуртувуста улус ажыл-агыйының эң улуг адырларының бирээзи. Чурттуң бүгү кол фондуларының тос хуузу хөмүр-даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге хамааржыр. Бо хире хөй капитал хөреңги салдынган адырдан фонд эгидилгезин дүрген чедип алыр дээш бүдүрүлге чорудулгазын чаа арга-биле организастаары, шахтёрларның күш-ажылының организастаашкынын сайзыраңгайжыдары бирги чергениң айтырыы болур.

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи «Кызыл-Хавак» шахтазының коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продуктулар бүдүрүлгезин көвүдедир талазы-биле сөөлгү чылдарда эки түңнелдерни чедип алган. Маңаа холбаштыр чамдык чижектерден көргүзүп болур. Сөөлгү каш чылдарда хөмүр-даш тывыжы дөрт катап өскен. 1967 чылда план ёзугаар дагжылар 82 муң тонна хөмүр-даш казар планын ийи ажыг катап ажыр күүсеткеннер.

Моон алгаш көөрге, бистиң республикавыста хөмүр-даш бүдүрүлгези чыл келген тудум улам сайзырап орар. Мону чедип алырынга шахтёрларның күш-ажылын эртемниң чедиишкиннеринге болгаш мурнакчы дуржулгага дүүштүр организастап турары улуг рольду ойнаан. 1966 чылдың төнчүзүнден эгелээш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чамдык элементилерин шиңгээдип эгелээн. Чүнүң-даа мурнунда КЭО-нуң чөвүлелин тургузуп, чогаадыкчы дөрт бригаданы организастаан. Ол бригадалар чер иштиниң ажылдарын, механика болгаш электрика цехтерин, автогаражты, чер кырының ажылдарын харыылаарын хүлээнген. Бригаданың кежигүннери хүлээнген участоктарынга күш-ажылдың организастаашкынынга хамаарышкан айтырыгларны хынааш, техник-экономиктиг анализти үндүргеннер.

Чогаадыкчы бригадаларның киирип келген саналдарын администрация чери биле КЭО-нуң чөвүлели боттандырып эгелээн.

Ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле техниктиг элээн хөй чаартылгаларны кылган. Шахтаның вентиляциязын экижидери-биле № 6 штольняны үттээш, ооң аксында күштүг вентиляторну тургускан. Вентиляцияның бүгү дериг-херекселдерин септеп чаарткан. Кышкы үеде шахта ишти чылыдар калориферни эде тургускан. Бо бүгүнүң түңнелинде шахта иштиниң санитар байдалы, ылаңгыя агаары экижээн, техниканың айыыл чок чоруунуң негелделеринге дүүшкен.

Шахтаның бүдүрүлге шөлүнге немелде бажыңнарны туткаш, бүдүрүлгени удуртуп, башкарар албан черлерин: бухгалтерияны, план килдизин, материал-техниктиг хандырылга килдизин, маркшейдер бюрозун болгаш оон-даа өске черлерни көжүрген. Ол чорук ажыл-агыйның айтырыгларын хүн бүрү тодаргай шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургускан.

Кол кичээнгейни бүдүрүлге чорудулгазын болгаш күш-ажылдың организастаашкынын чаартырынче угландырган. Бо чылдың январьга чедир хөмүр-даш казар дөрт бригада турган. Оларның аразынга бүдүрүлге харылзаазының кошкаандан (бригада бүрүзү чүгле ажылдаар эзлчээниң ажыын бодаар) бүдүрүлге чорудулгазы дең-дески эвес турган. Бригадалар хары угда белеткел ажылдары кыла бергенде, транспортёрлар, конвейерлер анаа туруп бээр, а кажан шуптузу хөмүр-даш каза бергенде транспорт цеги четтикпестей бээр турган. Ол бригадаларны чаңгыс комплекстиг бригада кылдыр каттыштыргаш, хөмүр-даш тывыжының бүгү операцияларын оларга хүлээткени бүдүрүлгеге улуг ажыктыг болган. Механизмнерниң дең-дески ажылдаар чоруу чедип алдынган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 120 хуу чедир бедээн, ажылчыннарның ажыл төлевири кижи бүрүзүнге онааштыр 300—330 рубль четкен. Бригада кежигүннериниң ниити саны мурнунда турганындан 8 кижиге кызырылган.

Шахтёрларның күш-ажылын мындыг янзылыг организастаарынга белеткел ажылдары эвээш эвес кылдынган, ажылдың эргижирээн арга, методтарын долузу-биле чаарткан. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин шиңгээткени бүдүрүлгеге элээн камналганы берген. Ажыл төлевиринден, ыяш материалдарындан, чазылдырар бүдүмелдерден дээш оон-даа өске чүүлдерден 1,8 миллион рубльди камнап алган. Ол түңден В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге бараалгадыр камналга фондузу тургустунган.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының шенелдези ам-даа учамчылап турар. Бо айдан эгелеп КЭО-ну өске участоктарга нептередири планнаттынган.

Чаа арга-биле

С. БОДНЯ, «Тыва Тудуг» трестиң кол инженери

«Тыва тудуг» трест тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседип шыдавайн келген. Ынчалза-даа бо чылдың түңнелдери эрткен чылдарныындан экижээн. Ооң кол чылдагааны болза күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин тудугларда шиңгээдип кирипкени болур.

Бо чылгы сорулгавыс — кол фондуларны бүрүн шиңгээдип алыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш тудугнуң шынарын бедидери болур. Мону күш-ажылды эртемге үндезилей организастаанының түңнелинде чедип ап болур.

Чылдың бирги чартында трестиң коллективтери күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының талазы-биле тускай план ёзугаар ажылдаан. Ук план колдуунда организас-техниктиг хемчеглерни чорудуп, ажылчыннарның мергежилин, инженер-техниктиг ажылдакчының билиин бедидер сорулганы тургускан.

Ол үениң иштинде чорудар ажылдарның планын бригада бүрүзүнге чедирип, ооң күүселдезин он хонуктап үндүрүп турар апарган. Ооң ачызында ажыл үезинде тыптып келген частырыгларны дарый эдер, мурнакчы дуржулганы база дораан шиңгээдир арга тургустунган болгаш трестиң организацияларында бригадалар, участоктар, эргелелдерниң ажылының түңнели чүгээртеп олурар.

Ажылды бүдүрүмчелиг чорударда, ону кылып күүседип турар кижилерниң билиг, мергежилин бедидери чугула. Ынчангаш тресте өөредилге комбинадынче хөй-хөй тудугжуларны мобилизастап турар. Тудугжу кижи бүрүзү чаа-чаа мергежилдерни өөренип алган, комплекстиг бригадага ажылдаарының негелдезин күүседип шыдаар апаарын чедип алыры чугула. Эрткен чылдың ийиги чартыы-биле деңнээрге бо чылын бистиң тудугжуларывыстың разряды 0,75 единицага бедээн.

Ол ышкаш трестиң тудуп турары объектилерниң хөй кезиинде ажылды чорударын организастаар талазы-биле төлевилелдерни кылган болгаш ону шиңгээдип эгелээн. Чижээ, «Кызыл тудуг» эргелелинде дуржулгалыг тудугжу Михаил Шиповаленконун удуртканы комплекстиг бригадада күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчеглери эки түңнелди берген. Бригадада 25 кижи бар. 15 дашчының он ийизи дөртқү бешки разрядтың бедик мергежилдиг дашчылары а он кижи бызаңчы. Олар барык шуптузу бот-бодунун мергежилин эки шиңгээдип алган, херек апарганда бот-бодун солчуптарлар. Ооң түңнелинде эзлчег дургузунда халас үнер үе кызырылган, ажыл шагы долузу-биле ажыглаттынар апарган. Тудуг чорударының хуусаазын кызырар дээш, бригада хүннүң-не ийи эзлчег-биле ажылдап турар. Ажылды кезектеп хувааган. Бир кезек кижи хана салып үндүрериниге белеткелди кылып турда, артканнары оларның соондан тууйбуну салып кириптер. Ийиги эзлчегде демир-бетон панельдерни, чаданы болгаш ооң шолчүгежин кылыр болгаш даартагы хүннүң бирги эзлчээнге кылыр ажылды белеткеп бээр. Тудуг материалдары ажылды кылырының аайы-биле эзлчештир салдынар болгаш тудугжу бүрүзү артык күш чарыгдавазын көрген.

Объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазы бо-ла узамдыгар болгай. Ооң чылдагааннарының бирээзи болза материалдар-биле хандырылганы багай организастааны. Ол херекти чурумчудары-биле бисте диспетчер черин тургускан. Ооң ажылдап эгелээни-биле чамдык экижидилгелер илдең бар апарган. Ынчалза-даа диспетчер албанының ажылын ам-даа сайзыраңгайжыдары чугула.

Тудугнуң технологиязын сайзыраңгайжыдып, ону индустриалдыг арга-биле чорударын, ажыл техниктиг депшилгениң негелделеринге дүүшкен турарын чедип алыры — КЭО-нуң сорулгазы. Бо талазы-биле чамдык чүүлдерни тресте чорудуп турар. № 48 тудуг эргелелинде бажың штукатурлаары 98 хуу механизастаттынган.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде комбинаттың ийиги эзлчээниң кол корпузунда фундаментизин эптеп-чыгган демир-бетон опалубканы тургузуп бетоннаан. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Сөөлгү үеде өл-шыктыг черлерге тургузар бажыңның фундамендизин каспайн, демир-бетон адагаштарны черге кадааш тудуп турар.

Үстүнде чугаалаанывыс чергелиг айтырыглар күш-ажылды эртемге үндезилей организастаарының чүгле чамдык кезектери-дир. Ам оларны системаже шилчидип, бүгү хемчеглерни комплекс аайы-биле организацияларга нептередири — мурнувуста сорулга. Чоокку хүннерде тудуг коллективтеринге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чөвүлелдерин, чогаадыкчы бөлүктерни тургускаш, планны чогаадыр.

Сентябрь айда төп диспетчер пунктузун тургускаш, материалдар-биле хандырылганы төпчүткен сөөртүлге ёзугаар боттандырары көрдүнген. «Енисейцелинстрой» трестиң материалдарны контейнерлеп болүк аайы-биле объектиже чедирер дуржулгазын ажыглаар бис.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинге ийиги эзлчегниң тудуун четкиленчек график ёзугаар чорударын боттандырар. Четкиленчек график бүгү кезектерниң, участоктарның ажылы бот-бодундан хамаарылгалыг, таарыштынган турарын негээр. Маңаа, шынап-ла, КЭО-ну бүгү тала-биле шиңгээдири чугула. Тургустунуп келир айтырыглар-ла хөй болур. Ынчангаш тудуг эргелелиниң КЭО чөвүлели чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар апаар.

Улуг Төрээн чуртувуста

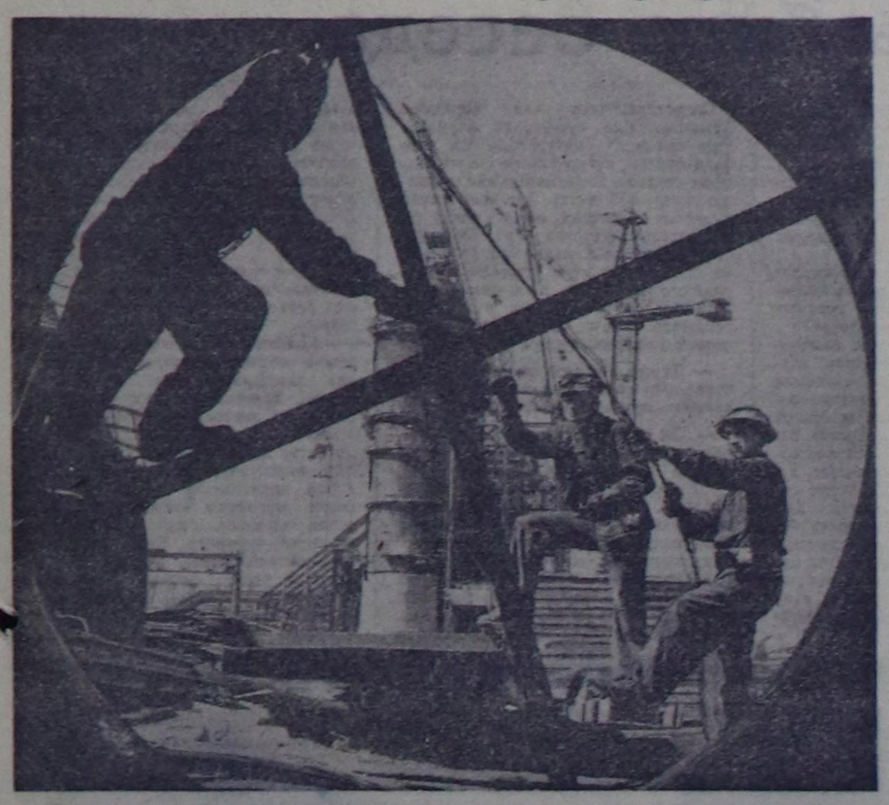

НИЖНИЙ ТАГИЛ. Европада эң улуг, 2700 куб хемчээлдиг домна суугузун ажыглалга кииреринге чедир чартык чыл четпес үе арткан. Тагилчилер улуг домнаны ажыглалга хуусаа бетинде киирери дээш демисешпишаан, ажыл темпилерин улам шапкынчыдып турар. 6 дугаар суугунуң тудугжулар коллективи ажыл онаалгазын хүннүң-не 140 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: «Тагил тудуг» трестиң мурнакчы бригадазының кежигүннери монтажчылар Владимир Золотов, комсомолчу Николай Бостанжлев болгаш Сергей Куликов оларның изиг хөрүктээшкинниң хей дамчыдыкчызын эптеп турары.

А. ЗОЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Август чөвүлел хуралдары

ТӨЛЕПТИГ КИЖИЗИДЕР

АРГАЛАР БАР

Чөөн-Хемчик — улуг район, ында барык-ла 15 хире школада 7 муң ажыг уруглар өөренип турар. Эрткен өөредилге чылында 10-гу классты 188 өөреникчи дооскан. Ылаңгыя Хөр-Тайга школазы (директору Б. Ламаш-оол), Сүт-Хөл сес чыл (директору Ч. Ондар), Бажың-Алаак школазы (директору С. Монгуш), Ийме ортумак школазы (директору Б. Донгак) эрткен өөредилге чылын өскелерден үлегерлиг, бедик деңнелдиг дооскан.

Хөр-Тайга школазының коллективи багай өөредилгелиглерже улуг кичээнгей салып, хөйнинти организацияларның школа иштинге контролюн күштелдирген. Ол школада эге класс башкызы Ондар Биче-Уруг, орус дыл башкызы Куулар Экер-оол ышкаш мурнакчы башкылар хөй.

Район школаларындан шупту 41 башкы долу шынарлыг өөредилгени чедип алганын чедиишкин деп санаар. Чогаадыкчы, ажыл-ишчи соруктуң түңнелинде чедиишкин чедип алдынары чугаажок. Оларның аразында Бажың-Алаак школазының физика башкызы Ч. Ооржак, Алдан-Маадыр школазының башкызы Александра Сарыглар, Чадаананың № 2 школазының химия башкызы З. Вахрушева дээш өскелерниң-даа аттары бар.

Орус дыл башкылаашкынында чамдык эки талалар тыптып келген. Орус дыл башкылап турар тыва башкыларның чугаа культуразы бедээн, берге орус фонемаларны башкыларның колдуу шын адап турар. Ук эртемниң башкылаашкынын тускай эртемниг башкылар чорудуп турар. Ол ышкаш математика башкыларының хөй кезии дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Сүт-Хөл школазының башкызы Монгуш Хөөкүй-оол, Чыраа-Бажы школазындан Владимир Сат, Бажың-Алаак школазында математика башкызы Тамара Ооржак олар чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Тус-тус эртемнер башкылаашкынындан аңгыда кижизидилге ажылында эки чүүлдер район школаларында база бар. Суг-Аксы школазында эртемнер аайы-биле кежээлер эрттирери эки чаңчыл апарган. Ооң түңнелинде өөреникчилерниң ниити билии, эртемге сонуургалы бедип турар.

Туризм болгаш төрээн черин өөренири районда экижээн. Ылаңгыя Чадаананың № 1, Хорум-Даг, Хөндергей, Бажың-Алаак школаларында бо талазы-биле ажылдың онза экижээнин школа удуртукчуларының база бо ажылды дорт харыылап турар эштерниң кызымак, чүткүлдүг чоруу деп санаар апаар.

ЧЕТПЕСТЕРДЕН ЧАЙЛААР

Өөредилге-кижизидилге л и г ажылдың деңнелин экижидериниң бүгү аргалары бар дээрзин көрдүвүс. Ажылда бар четпестерни чайладыры, оон шын түңнел кылыры кончуг чугула. Район школаларындан эрткен өөредилге чылында 815 өөреникчи багай өөренген. Бора-Тайга, Хайыракан, Чадаананың № 1, Хөндергей школазында өөредилгениң деңнели чавыс. Эрткен өөредилге чылында 7 өөреникчи школазын кагган, ийи чылчылар хөй. Орус дылга, математикага багай өөреникчилерниң саны эвээжевейн турар. Ылаңгыя 8, 10 класстарда өөреникчилерниң билии кошкак. Ниитизи-биле 214 онгу классчы күскү экзаменге арткан азы катап олурган, 420 сески классчыдан чүгле орус дылга безин 64 кижи багай демдек алган.

Орус дыл, математика башкылаашкынын чавыс деңнелге чорудуп турган чамдык башкылар (Хөндергей, Бора-Тайга школаларында) ажылының стилин эде көрүп, чогаадыкчы соруктуг ажылдаарын үе негеп турар.

Бажың-Алаак болгаш Хөндергей школаларының эрткен өөредилге чылында түңнелин деңнеп көөрге мындыг. Хөндергей школазында 330, Бажың-Алаакта 497 школачы бар. Хөндергейден арифметикага — 21, алгебрага — 6, геометрияга — 5, тыва дылга—23 кижи багай өөренген. Бажык-Алаак школазындан арифметикага — 17, алгебрага — 4, геометрияга — 1, тыва дылга — 19 өөреникчи багай демдек алган. Бажың-Алаак школазында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл Хөндергейнинден чүгээр дээрзи моон көскү-дүр. Ниити күш-биле бир демниг ажылдаан болза, хөндергейжилерге мындыг хожудаашкын турбас ийик.

ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ОРУК

Чөөн-Хемчик районнуң башкыларының август чөвүлел хуралы Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш чогаадыкчы күштер-биле чаа өөредилге чылын эгелээр деп кыйгырыг-биле эрткен. 1970 чылга чедир бүгүниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарының баазазы — 8 чыл өөредилгезин боттандырары болур. Школаларның материалдыг баазазын экижидер, кабинет системазынче шилчиир, билиглерниң шынарынче кичээнгей салыр дээрзин чөвүлел хуралга ялеткел кылганнар СЭКП райкомунуң секретары **Т. С. Түлүш**, районо эргелекчизи **И. А. Шоев**, санал берген директорлар **М. Ч. Ооржак, Б. Д. Ламаш-оол, Д. Биче-оол**, башкылар **С. Ховалыг** база **Б. Ооржак** болгаш өскелер-даа тодаргай чугаалааннар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган тодаргай сорулгаларны районнуң башкылар коллективтери боттарының мурнунда салып алганнар.

Б. ДИРЧИН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Президент Л. Свободаның радио дамчыштыр чугаазы

ПРАГА. (СЭТА). Августуң 27-де ЧССР-ниң президентизи Л. Свобода радио дамчыштыр чүве чугаалаан.

Москвага дөрт хүн иштинде чугаалажыышкыннарның соонда бис база катап силерниң араңарда, бодувустуң төрээн чуртувуста тур бис деп, чонга ол чугаалаан. Эштер Дубчек, Черник, Смрковский болгаш өскелер-биле-даа кады ээп келдивис. Силерге-даа, биске-даа чиик эвес турган. Бодалывыс-биле бистер минута санында силер-биле кады болуп чордувус.

Бистиң чугаалажыышкыннарывыска силерниң идегелиңерниң санап четпес илерээшкиннери бистерге күштү немеп берип турган деп президент уламчылаан. Ол бүзүрелди шынзыткан бис деп бүзүрээр мен. Силер шуптуңар, чехтер-даа, словактар-даа, ажылчы чоннар болгаш шериг кезектери-даа, илередип турганыңар— бодалдыг, бедик сагылга-чурумнуг болган чорук биске дузалап турду.

Хамаатылар-биле, амгы үениң чепсээ-биле чепсегленген шеригниң аразынга үскүлежиишкиннер болу бээр болза, чеже хан төктүрүл дээрзин солдат кижи болгаш эки билир мен. Силерниң президентиңер кижи болганымда, ындыг чорук болбазын дээш, найыралдыг чурттаар, улустарның ханы хей черге төгүлбезин дээш, ооң-биле кады бистиң төрээн чуртувустуң болгаш ооң чонунуң кол эрге-ажыктары хандыртынган турзун дээш бүгү чүүлдерни кылырын бодумнуң хүлээлгем кылдыр санаан мен.

Салым-чолу ниити орук-биле холбашкан чурттарның аразында бүзүрежир чорук болгаш ак сеткилдиг кады ажылдажылга база катап боттанзын дээш ёзулуг-ла сонуургалдыг бис деп, президент медеглээн. Бистиң чуртувус амгы делегейге социалистиг дем каттыштырылгазынга турган болгаш аңаа турбайн барып хоржок дээрзи билдингир болгай. Нарын байдалды шиитпирлээрде, эгелээр чүүл болза бистиң социалистиг күрүневистиң болгаш ниитилеливистиң конституциялыг болгаш өске-даа хөөйлу органнарының база оларның удуртукчу төлээлекчилериниң ажыл-чорудулгазын дүргени-биле чогумчудары болур кылдыр санап турганым-биле республиканың чазааның чөпшээрээнин ёзугаар Москваже чорупкан мен дээрзин мурнунда чугааларымга чугаалагылап турган болгай мен.

Москвадан дыңнадып турган болгай мен, чүл дээрге демократтыг чурум ёзугаар оларга дааскан хүлээлгелерин күүседип кирип турар болгаш силерниң бүрүн бүзүрелди көргүскениңер бүгү эштер-биле кады ээп келгенивисти бодуңар бүзүреп болур силер. Ол—бир дугаар, ындыг-даа бол, бистиң чуртка чогумчалыг байдалды тургузарының талазы-биле биске чугула базым болур.

Ооң-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шериглерин бистиң республиканың девискээринден үндүрери база холбаалыг дээрзи билдингир. Бүгү шериглерни чоорту үндүрер дугайында принципиалдыг дугуржулганы чедип алган бис. Ол үеге чедир оларның туруп турары политика талазы-биле херек кырында негелде-дир. Мынчага чедир силерниң илередип келгениңер бодалдыг болгаш сагылга-чурумнуг чорук ол айтырыгны туюлунга чедир шиитпирлээриниң эргежок чугула негелдези болуп турар. Президент, патриот болгаш солдат кижи мен ол дугайын силерге бүрүн харыысалгалыым-биле чугаалап тур мен.

Чоннуң бүзүрелиниң болгаш социализмге шынчызының талазы-биле чоннуң көргүскен барымдаазының дугайында чугаалааш, ол болза кайгамчык улуг капитал, эң улуг күш-түр деп, Л. Свобода медеглээн. Ооң немеп чугаалааны: «Ынчангаш бистиң төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чайгылыш чокка социалистиг хөгжүлдезин хандырарынче оралдажыышкыннарга ону бис барымдаалап турар бис». ЧКП ТК-ның январь, апрель болгаш май пленумнарының шиитпирлерин ёзугаар бис моон соңгаар-даа социалистиг ниитилел тургузуун улам ыңай хөгжүдер, ооң гуманистиг болгаш демократтыг мөзүзүн күштелдирер күзелдиг бис, ону Чехословакияның Коммунистиг партиязының ажылының программазында болгаш чазактың программалыг медеглелинде илергейлээн болгай. Бүгү национал фронт-биле кады моон соңгаар-даа бистиң чуртувусту ажылчы чоннарның ёзулуг төрээн чурту кылдыр тургузарын күзеп турар бис. Оларны социализмниң эрге-ажыктары херек чок болуп турар кижилер ажыглай бербезин дээш хемчеглерни алыр апаар бис. Ол сорулгавыстан базым-даа атказар баспас бис. Ол сорулга-биле бодувустуң ажылывысты шиитпирлиг, дыңзыг чүткүлдүг организастаар ужурлуг бис.

Чаңгыс эптиг болурунче, Чехословак Социалистиг Республиканың чонунуң чаагай чоруу дээш ажылга бүгү социалистиг, патриоттуг болгаш чогаадыкчы күштерниң каттыжарынче кыйгырып, ЧССР-ниң хамаатыларынга — ажылчыннарынга, тараачыннарынга болгаш интеллигенция төлээлекчилеринге президент Л. Свобода түңнелинде чүве чугаалаан.

А. ДУБЧЕКТИҢ ЧУГААЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчек Москвага чугаалажыышкыннарның түңнелдерин август 27-де радио дамчыштыр чугаалаан.

Чуртта ЧКП ТК-ның, чазактың, Национал хуралдың болгаш Национал фронтунуң ажыл-чорудулгазы катап эгелеп турар деп, А. Дубчек медеглээн. Хоорайларга болгаш суурларга таарымча чок улуг болуушкуннар болгаш месилдежиишкиннер болбаан деп, А. Дубчек сеткил ханып демдеглээн. Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар талазы-биле идепкейлиг ажылдаарының аргаларын тывар деп бүзүрелдиг бис. Дүүн Москвага доозулган чугаалажыышкыннар бистиң ол бүзүреливисти база быжыглаан. Совет Эвилелиниң төлээлекчилери бөгүнгү көстүп турар байдалга бистиң харылзааларывысты чогумчалыг болдурар хөй чүүлдерни кылган деп, А. Дубчек чугаалаан.

Чурттуң байдалының чогумчалыг болурунуң хире-чергезин барымдаалап тургаш, беш күрүнениң шериглерин Чехословакияның девискээриндеи чоорту үндүрер дугайында ол чугаалажыышкыннарга дугуржулга чедип алдынган деп, А. Дубчек медеглээн. Корум-чурумну сагыырынче болгаш чөңгээлер болдурбазынче чонну ол кыйгырган. Чурттуң байдалын чогумчалыг болдурары — улам ыңай хөгжүүрүвүстүң кол чүүлү болур.

ЧКП ТК-ның январь болгаш май пленумнарының шиитпирлерин ёзугаар социализмниң оруу-биле улам бурунгаарлаар, гуманистиг болгаш социалистиг принциптерни хөгжүдер деп, А. Дубчек демдеглээн. Катап ажылдап эгелеп тур бис. Биске бергелер таварышпайн барбас. Көстүп турган байдалды херекке албас болза, херектиң ужурун авантюралар анархия болурунга чедирер дээни ол болур ийик. Чурттуң байдалын быжыктырары — нарын болза-даа, оон ыңай алыр бүгү хемчеглерниң кол чүүлү ол болур. Биске онза хемчеглерни боттандырар ужур таваржыр-даа болза, силерни биске бүзүрээр деп ынанып тур бис. Херекке албайн барып болбас боттуг байдалды силерниң барымдаалап билириңерге ынанып тур бис деп, А. Дубчек чугаалаан.

Президент Л. Свободаның бөгүнгү чугаазының соонда чамдык радиостанцияларны дамчыштыр харыысалга чок чугаалар дыңналганын А. Дубчек буруу шапкан. «Сиилең сөстер чугаалаары белен-не ыйнаан, ынчалза-даа боттарының харыысалгазын база бодаар херек» деп, А. Дубчек чугаалаан.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары социалистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын улам ыңай боттандырар дээш партияның бүгү кежигүннерин каттыжарынче кыйгырган. «Берге байдалдан үнер арганы чүгле ооң чаңгыс эптиг болуру бээр»—деп, ол демдеглээн.

А. Дубчек ЧКП ТК-ның пленумун чыылдырган турар деп дыңнаткан. Социализмге удур үүлгедиглер кылып турар дайзын үзелдиглер тургустунган байдалды ажыглай албас кылдыр политиканы шиитпирлиг боттандырар херек деп, ол чугаалаан.

„РУДЕ ПРАВО“ солуннуң үнгени

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң органы «Руде право» солун элээн хөй хүннер дургузунда үнмейн турган соонда август 26-да парлаттынып үнген.

Бирги арында ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободага баштаткан чехословак төлээлер биле Совет чазактың аразынга болган чугаалажыышкыннарның дугайында дыңнадыг база «чугаалажыышкыннарны депшилгелиг болган» деп, чехословак хамаатыларга Л. Свободаның кыйгырыы парлаттынган.

«Руде право»— чогуур чурумну ёзугаар соңгуткан ТК-ның органы, партияның иштики демократиязының чугула чурумун үреп чыылдырган болгаш ажылдап эрткен XIV съезд дээр чүве-биле ол солунда кандыг-даа ниити холбаа чок» деп, номчукчуларга ооң редакция коллегиязынын кыйгырыында чугаалаан.

«ЧКП ТК-ның январь пленумунуң шиитпирлерин болгаш партияның чорудар ажылдарының программазын барымдаалаан политиктиг шугумну амыдыралга чайгылыш чок боттандырар политиктиг ниити сорулгалыг бис».

Бо хүннерде онза нарын, дүшкүүрлүг байдалга ону чоорту бүгү тала-биле чавырарынга болгаш өөжуктурарынга бүгү күжүвүс-биле дуза чедирерин күзеп тур бис—деп, редакция коллегиязы медеглеп тур. Ол онза нарын сорулга деп чүвени билип тур бис. Ону чедиишкинниг боттандырары хамыктың мурнунда хамаатыларның шын, билдингир информацияларны алган турарындан хамааржыр, ажылчы чоннарның кол эрге-ажыктарынга кыжанган улуг айыыл болуп турарын болгаш авыяастыг мегелээшкинниң ужурун социализмге бердинген кижилерниң хөй кезииниң билип алырының аргазын ол бээр —деп, солун оон ыңай бижээн.

«Шаптыктарны чайладырынга, бистиң партиявысты быжыглаарынга, ооң удуртукчу ролюн күштелдиреринге, бистиң Чехословак Социалистиг Республикавыска социализмни улам чедиишкинниг хөгжүдерин хандырарынга үлүг-хуувусту киирерингe белен бис»—деп, кыйгырыгда түңнел кылдыр чугаалаан.

«Правда» солунга август 22-де үнген «Социализмни камгалаары — интернационалчы дээди хүлээлге» деп чүүлдү «Руде право» солунда калбаа-биле тайылбырлаан.

Реаксылыг идегеттерниң «XIV онза съезд» деп адаан, ужур-дүрүмде чок ёзу-биле эрттирген чыыжын тайылбырлап, ол солун тускай чүүлүн парлап үндүрген. Ол чыышты эрттиргенин солун «партияның уставын дыңналып көрбээн кара сагыштыг ёзу-биле үрээн үүлгедиг» деп бижээн.

Реаксылыг күштерниң «ак сеткилдиг кижилерни Совет Эвилелинге кара сагыштыг болгаш аңаа бүзүревес кылдыр төөредир» сорулгалыг, чөңгээлиг кажарлаашкыннарын солун оон өске база бир тайылбырында сойгалаан.

«Чехословакияга социализмни камгалаар дээш ынаар чепсектиг күштерни чорударынга чедирген чылдагаанларны тайылбырлаан», Чехословакияның хамаатыларынга социалистиг беш чурттарның чазактарының Кыйгырыын «Руде право» «Улустарның эпсеткил каттыштырылгазының илерели» деп эгелиг чүүлүнде тайылбырлаан.

АКШ-тың демократтыг партиязының съездизи

ЧИКАГОДАН СЭТА-ның корреспондентизи С. Лосев биле Г. Фримэн мынчалдыр дамчыткан: «Делегей амфитеатрынга» август 26-да АКШ-тың демократтыг партиязының съездизи ажыттынган. Ол съезд АКШ-тың президентизи болгаш оралакчы президентизи болурунга кандидаттарын депшидер, партияның соңгулдалар талазы-биле кол сорулгаларын бадылаар.

«Амфитеатр» бажыңын долгандыр тенниг чиңге демирлер-биле херимнеп каан. Чагырыкчы партияның съездизинге айыыл таварышпазын 26000 хире полицейжилер, национал гвардейжилер болгаш солдаттар хандырып турар. Федералдыг истелгелер бюрозунуң чүс-чүс агентилериниң бүгү үнген, киргеннерни хынааш, ындамында маңнажып турары шаараңайнып-ла турар.

Баштайгы хуралга Гавайя штаттан сенат кежигүнү Дэниэл Иноуэй кол илеткелди кылган. Чагырыкчы партияның бодунуң чуртунда болгаш даштыкыда бергелерге таваржып турарынга хомудап, чуртувус хөөнчокталыр чоруктуң човалаңынга туттура берген деп, ол миниип чугаалаан. «Албан черлерин болгаш удуртукчуларны хүндүлевес чорук нептерээн» деп айыткан. «Хөлзээшкиннер улуг-улуг хөй хоорайларга согуушкун таварыштырган; үрегдээшкин ыжы Капитолийниң кырын безин бүргей алы берген. Вьетнамга Кхесаньны камгалаарынга ажыглаттынганындан безин ийи катап хөй шериглер Вашингтоннуң корум-чурум катап тургузарынга негеттинген. Сөөлгү беш чылдың дургузунда өлүрүкчүлерниң октары чурттуң үш улуг удуртукчуларын чок кылган; килеңиээн удурланыышкын үннери бүгү чуртта дыңналып турар» — деп, Д. Иноуэй чугаалаан.

Ындыг болза-даа сенат кежигүнү АКШ-тың амыдыралга чугула айтырыгларын шиитпирлээриниң кандыг-даа аргазын сүмелевээн болгаш миниишкиннерден өске чүнү-даа чугаалаваан. Чазактың Вьетнамда чорудуп турар политиказы-биле Иноуэй эп-сеткилин каттыштырган.

ЮПИ агентилелдиң херечилеп турарын ёзугаар алырга, соңгулда талазы-биле кол сорулгаларны төлевилээриниң комитеди чазактың даштыкы политика талазы-биле Мурнуу-Чөөн Азияда чорудуп турар политиказын бадылаашкыннарының хөй кезии-биле деткээн болгаш ВДР-ни бомбалаарын соксадырын сенат кежигүннери Маккарти биле Макговерниң, Роберт Кеннединиң талалакчыларының негээнин хүлээвээн. Ооң уламындан съездяге шыңгыы чугаалажыышкыннар болур деп турар.

Вашингтоннуң Вьетнамда политаказынга боттарының удурланганын илергейлээр дээш, муң-муң аныяк американнар чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан Чикагода чедип келген.

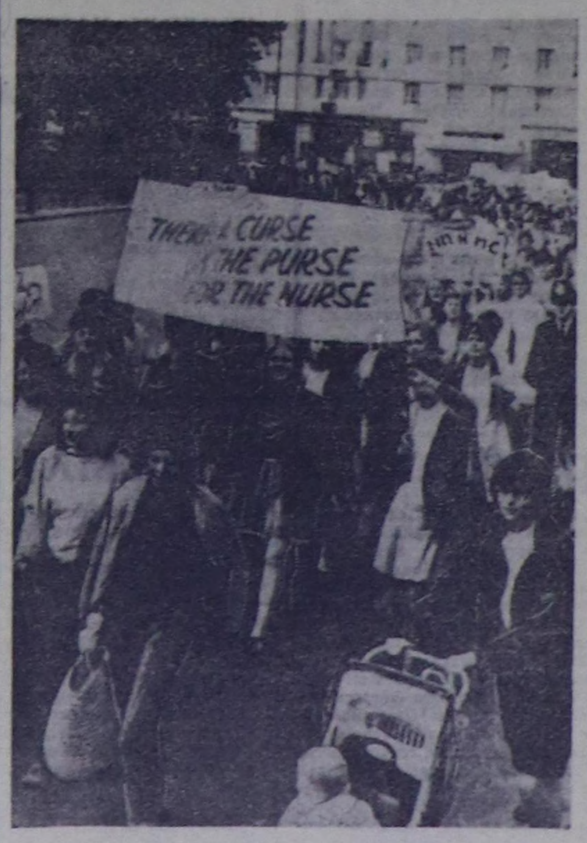

Лондонга шалың улгаттырарын болгаш ажылдаарының байдалын экижидерин негээн медицина сестраларының чыскаалы болган.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

Нүгүлдүг кампания

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың буржуазтыг парлалгазының Чехословакияда болуушкуннарны долгандыр антикоммунистиг болгаш антисовет калчаалыг чулчуруушкуннар кылыры үргүлчүлевишаан. Чехословакияны социалистиг дем каттыштырылгазындан иштики контрреволюцияның холу-биле чарар деп барыын таланың илергей бөлүктериниң планнап алганының буурап дүшкенинге олар хомудааш калчаалыг хорадап турар.

Чехословак контрреволюцияның болгаш НАТО-нуң чагырыкчы идегеттериниң планнарының буураанынга холбаштыр калбарган ол нүгүл кампаниязының кара сагыштыг бодалдарын Пентагон-биле сырый харылзаалыг «Юнайтед стейтс энд уорлд рипорт» журнал илередип көргүскен.

Чехословакияны барыын талаже киирип алыр болгаш социалистиг күрүнелерниң хүрээлеңин ооң-биле «чымчадыр» арганы антисоциалистиг күштерге бербейн барган ышкажыл деп, Европага ол чурттуң шериг-стратегия талазы-биле чугула туруштуун үнелевишаан, ук журнал хомудап бижээн. Ындыг үүлгедиг бүде берген болза, Чехословакия «барыын талакы эвилелдиң Россияга шуут чедип шыдаар оруу болу берген турар ийик» деп, журнал ол чүүлүнде оон ыңай айыткан.

Чехословакияда болуушкуннарның сөөлгү айларда хөгжүлдези «Чехословакияны барыын талазырак угланыышкынныг болурунче чыгап турган, ынчангаш кедизинде барып ол чуртту социалистиг дем каттыштырылгазындан бүрүнү-биле үндүрген турар ийик деп айыткаш, неделя санында үнер, реаксылыг «Хьюман ивентс» журнал империалистиг бөлүктерниң кордалдарын ажыы-биле бижээн.

3116 самолётту дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус Армиязының зенитчилери август 25-те Нгеан можуга ВДР-ниң агаар делгеминче шургуп кирген бир америк самолётту дүжүр аткан.

Вьетнам информация агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Тханьхоа болгаш Хатинь можуларның агаар делгеминге август 20-де база ийи америк самолёт дүжүр аттырган.

ВДР-ниң агаар делгеминге америк халдакчыларның дүжүр аттырган самолёттары ам шупту 3116 болган.

СУДАННЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАРТУМ. Суданның Коммунистиг партиязы Чехословакияның улузунга дуза көргүзер талазы-биле социалистиг беш күрүнелерниң алган хемчеглерин деткээн. СКП-ниң медеглелинде ынча дээн, ук медеглелди «Ас-Сахафа» солун парлап үндүрген. Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның кылган ол базымы ЧССР-де социалистиг тургузугну камгалаарынче угланган деп, медеглелде демдеглээн.

(СЭТА).

ГЕНЕРАЛДАРНЫҢ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Германияның бундесвери Чехословакияда хөделип турар контрреволюсчулар-биле шуут харылзаалар тургузуп ап турар. Бундесверниң 2 дугаар корпузунуң командылакчызы генерал-лейтенант Тило бундесверниң кол инспекторунуң айтыышкынын ёзугаар «Чехословакия-биле техниктиг харылзаалар тудар» сорулгалыг «ажылчын штаб — венцель» дээр чүвени август 22-де-ле тургускан деп, АДН агентилел дамчыткан.

Полковник Тренч баштаан ол штабка бундесверниң тускай хөй кезектерин, ооң иштинде Андернахта бир радиобатольонну, «психология дайынын» чорудар тускай отрядтарны болгаш оон-даа өске күштерни берип каан.

«Ажылчын штаб —венцель» болгаш кезектерниң штабтары боттарының техниказы-биле катай ам Графенвер полигонунда турумчаан. Аңаа бундесверниң «кара арзылаң» дээр өөредилгезин чогудары төлевилеттинген. АДН агентилелдиң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, радиодамчыдыкчылар-биле болгаш өске-даа радиодериглер-биле чепсегленген ол кезектерниң, барыын-герман разведканың бөлүктери оортан «ЧССР-ниң талазынче угланган үүлгедиглер кылыр».

Ол үүлгедиглер ЧССР-де контрреволюсчу дээрбечи бөлүктерге болгаш оларның калчаалыг хөделиишкиннеринге дуза чедирер кол сорулгалыг. Бундесверниң кезектери радио-биле ЧССР-же ажык болгаш чажыт дыңнадыглар дамчыдып, оортан информациялар алгаш, оларны Боннуң чагырга черлериниң радиостанцияларынга, «Хостуг Европа» радиостанцияга дамчыттырып, оон ыңай тарадып турар.

Аш, түрегделге удур поход

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң Кильябамба болгаш Уарас можуларының (Куско департаментиде) үш муң ажыг тараачыннары ол девискээрниң чонунуң хөй кезиинге айыылдыг апарган аш, түрегделге, аарыг-аржыктарга удур демисел чорударының хемчеглерин алырын чазактан негевишаан, удурланыышкын марыжын эгелээн. Бөлүк-бөлүк эр, херээжен кижилер, уруглар августуң 26-да поход кылып үнүпкен. Орукка чорда оларга оон өске черлерниң тараачыннары база каттыжып турар.

Очерк

ЧҮТКҮЛ

ОҢ-БИЛЕ аажок ужуражыксап чораан мен. Ол дээрге калбак арыннат, чоонзумаар сынныг, дүргей-дүргей кылаштагылаар, хөөрей бергенде чугаа төндүрбес чара кирер, айтыра бергенде харыы маназвс удур айтырар, черле ынчаш, чугаалажып хаямас кижи-ле болгай. Ооң-биле ужуражыр дээш Адыр-Кежиг суурга чеде бердим.

— Биче-оол ам мында көжүп келген болгай, ферма эвес,— деп, бир эш сагындыра кааптарга, кайгай-ла бердим: «Элдептиин аа! Оны фермадан кым-даа үндүрүп шыдавас, ол боду үнер хөңнүү-даа чок кижи болгай!»

— Чугаалаңарам, оны түге үндүрүпкен чоор?

— Бүгү малчыныарның даргазы болган болбазыкпе. Деп-шээп, дешшээп!

...Кол Мооқаевич Биче-оолдуң амыдыралындан бир таварызга караамга көстүп келди. 1940 чылдың күзү. Биче-оол дарга (ол ынчан Бии-Хем сумузунуң Толбулда № 123 нам үрүнүң даргазы тургаш) кежээ авам сугга кирип келгеш, хынаддалыг айтырды:

— Бистиң үрүнүң чамдык кежигүннери дештер, солуң номчувас, нам, чазактың доктаал, шиитпири-биле танышпас боор турар-дыр, силер түнү номчуп, түнү көрүп тур силер, кежигүн!

— Дептерим, солуум бар чйин, дарга. Номчувас, танышпас боор бе,— деп, авам дорт харыылады.

—Ынчаарга, бо Ортаа-Булуң аалдарын кезип чоруп тургаш, улустуң үжүк-бижекке өөренип, дептер, солун номчуп турарын хайгаарап көрүп турулар. Соонда кээп хынаар мен, —дээш, сарыг булгаар сумказында чыскаалдыр суккулап алган хөй карандаштарының бирээзин уштуп алгаш, бажын ыяк сувырткеш, бижип, демдеглеп алды.

Авам сонуургап айтырды:

— Кежигүннериң сигеп кезилдези кандыгыл, даргам?

— План долган... Хынаан түве: сараатгарны хемчээп тургаш түңүн үндүрген.

Чугаа ол-ла болган. Улустуң «Биче-оол дарга», «Үүр даргазы» деп хүндүткеп адап чораанын ол кижиге негелде дээрге ооң хөй-нийти ажылынга дүрүм болган. Хынаалда — оон удуртур, баштаар ажылынга ыракшыл туран-биле дөмей көстүп кээр. Үүвениң бергезин ол дидими-биле хүлээп алгаш, күүседип, шиитпирлеп чораан. Ажыл албан дээш маргышкаада, Биче-оол чиге сөзүг-биле бүзүреткеш, сагыжы амыраар.

ОО-ХЕМ сумузун дүжүр даргалаан (сумунуң дүшкени ол) соонда, Кол Мооқаевич колхозтуң хоюн малдап киришкен. Алыс өскөй черинең — Тожунуң хем талазының чиңгежек бичии-бичии мээстери бодунуң чаъжыдын Биче-оолга бо удаада, колхозчу амыдырал үезинде, бир янзы ажыдын эгелээн. Хөй, мөөң малдың баскан черинде одар эвээжеп, сактырга, тар болгаш бичии ышкаш сагындырган. «Ам канчаарыл? Эштерим малчыннар чазаг, чайлаг, күзег, кыштаг дугайында үүнү бодап олурлар ирги? Түүдээ болза хөй малдыг хем улузу Дарга-Лопсаң, Картчың Шимят суглар бир аргазын тып орлар ирги бе?» Биче-оол бодунга янчаар айтыртынгаш, харыызын боду тып эгелээр. Чүүң-даа мурнунда, биче-даа болза чаа одарларны тывар, оны ажыглаар.

Чамдыкта одар дугайында изиг-изиг маргылдаа үнгүлээр.

— Хойжуларның аразын чоок, кожа тургузар херек, эштер!

— Ол түү дээриң ол, Хемчикте ышкаш одарың кайыл?

— Бисте хөй эвээш-тир!

— Эвээш эвес, харын одар эвээш. Хөй улам-на өзөр апаар...

Тодаргай уг-шиг чок маргыжышкыны ажык чок шуугаазын болуп артып-даа тургулаан. Ынчаарга Кол Мооқаевич бажын шала ийлендиргеш, айтыр салаазы-биле кезек кактылап ора, санаддаар:

— Шору одарлар бар, бичии дээрден башка, оларны көөр хөрек, ацаа базза баар херек! Эрги хонаш сүрүп чораан ажыы эвээш боор.

Негелделии, шиитпирлии, чалданыш чогу ол. Оозу ажыынга дузалап чораан.

Хойнуң баш санының өзүлезинин-даа, чүс хойдан алган хураган-даа, дүк-даа талазыбиле Биче-оолдуң эки чедишкинин бүтү район мактап турган. Эки ажылы дээш ол Москвада Улус ажыл-агыйының чедишкиниериниң делгелгезинге четкен, СЭКП райком кежигүнүге соңгуткан...

...Демги-ле Адыр-Кежигде эштин «депшээп-депшээп» деп состери черле алыс шыныг. Оон эгези мындыг. Бир кезек үеде Талым сүт-бараан фермазы сүт саар планын күүсетпейн, кыштаглаашкыны багай эрттирип, быазалары өлүп турган. Оон дугайын Кол Мооқаевич билгеш, коммунист кижиниң эйдевес, эскеримчел чаңы-биле «Талым фермазынче көрүнүер, ацаа дузалаңар, эштер!» деп, хуралдарга шүгүмүлеп турган.

ДУРЖУЛГАЛЫГ малчын, көдээ Советтиң депутады эш Биче-оолду ол фермага ажылдадып, ында партия эге организациязының секретарынга соңгаан. Инек — оон азырап өскен малы. Талым—оон чурттап оскен чери. Ындыг болганда, фермада бүгү ажылды бижыг удуртулгага тургускап, негелдени дыңзыткаш, ажылдазары чугула апарган. Кижи бүрүзүн эки билир херек. Биче-оол секретарь ынчаар шиитпирлээн.

«Демнигде — күштүг, тепкиштигде — бижыг» деп тыва үлегер домак бар болгай, ынчангаш партия ажылын дамчыштыр фермада четпестерни эдерде, кымнарга даянырыл? Одарны Биче-оол тып, шилип алгаш. Коммунист Торлук Лопсаң ферма эргелекчизинге чаа кирген-даа болза, дем-күш-биле дузалаар болза, ажылды удуртуп, башкарып шыдаар кижи, Севек Дагба дээрге «чыткан хөй тургуспас», чораан-на боду ол. Чүгле аңаа даалга берип, хөй-нийти амыдыралынга киржиринче ону хандыдар херек, Сөөлүүредир Севек партия-даа, коллектив-даа хуралдарынга санзл берип, партийжи даалгазы — солун номчулгазын организастап турар апарган. Дөрт коммунистен тургустунган эге организацияның хоочун коммунизи Кол Аңнаар-Калчанович Сандыжап шыырак аңчы диртип, колхозукга, районунга алдаржып орган. Аңаа Биче-оол хей-аът киргеп.

Үүр, суму даргалап чораанының харыысалгазы амгы бо секретарь хүлээлгезинге бодаарга, чижээ, зътты машинзга, чадыры — улуг клубка демейлээни ышкаш болган. Бүгүнгү негелде дыцзы: чаңгыс кажаа, чаңгыс сараат сигеп, чаңгыс инектен алыр сүт дээш —санап, деңнеп, хемчээп турар...

ЧООРТУ-ЛА эге организациянның ат-алдары бедип, Биче-оолга, коммунистерге идегел улгадып орган. Партия хуралдарынга: «Малчын коммунистин хүлээлгези», «Коммунистериң идей-политиктиг кижизидилгези», «Партийжи даалгаларның күүселдези» дээн ышкаш, партияның иштики амыдыралының эң чугула айтырыгларын чугаалажып турган. Сөөлгү дөрт чылдан бээр Талым сүт-бараан фермазы районда дээре ажылдыг ферма деп санадып келген. Ол болза ында коммунистерниң удуртукту күжү-дур.

Ам эге организацияда сес коммунист бар. Кол Мооқаевич оларның бүрүзүн салаа базып санап орду:

— Лопсаң, Севек, Сандыжап сугларны чугаалаан болгай мен. Ынчаарга оралакчы секретарь Александра Ооржак ажылдап, улус-биле чугаалажып турда көөрге, холга адышташ салбас, саазынга бижээш утпас кижи. Четпестерге дыка хаңнү чок. Малчын херээжениер ортузунга ажылды ёзулуг организастап билир. Инек кадарчылары Кыргыс Бапыш биле Бараан Куш-оолга түңү-ле даргы-дыр, ыяап-ла күүседир. Даргат Чигжит колхозтуң парткомунуң кежигүнү. Чүү дээр, кады ажылдаарга тергиин эштер ийин.

ТАЛЫМ фермазында партийжи-политиктиг ажыл болгаш техниктиг өөредилге эки тургустунган. Коммунист Торлук Лопсаң малчыннарга солун номчуп берип, өөредилге болур кежээлерде кызыл-бүдүү белеткеп турар. В. И. Ленинниң допчу намдарын өөредири-биле район төвүнден эш А. Доржу иеделя болгашла фермага чедип кээп турган. Ону ам бо өөредилге чылында база үргүлүүлээр. Колхозтуң зоотехниктери болгаш мал эмчилери ажоөтеринаргыг өөредилгеин үзүктел чок чорудуп келген. Ферманың ажыл-херээниң дугайын айда ийи удаа үпер агитхуудуска бижип турар, ооң үндүрүкүүлери — коммунист Бараан Куш-оол биле комсомолчу Дарыйгы Диимаа.

Ферма беш кижилиг комсомол бөлүүнүң дугайын эш Биче-оол мынча диди: «Диимааның удуртканы ол аныяктар чүве дөстүрер эвестер: кылып эгелептер, бир көөрге бүдүрүкпеп турар...» Фермаңың ачыг-шеверии, малчыннарның культурлуг амыдыралын комсомолчулар хайгаарап турарлар.

— Хойнуң уксаазын эки шилип өстүрери чугула деп бодаар мен. Алтай уксаанның хөйлары, тыва хөй маңаа эки таажыр. Инек, өшкү мал борта дүргеи өзүген боор-дур. Бо чылын элээн хөй меринос хөй хорады. Ол түл дээрге, хамыктың мурнунда, харыысалга чок чорук-тур. Чем хөй, ону ажаап ап шыдавазывыс база чөгелчигдир. Чижээ, бо «Совет Тыва» колхоз болза Алдыы, Үстүү Улуг-Дагда, Азас иштинде элээн хөй хөй одарын чөп ажыглаавайн турар. Кырган-дижең малды өй-шаанда үспейн турар. Черле янчаш, ажылды чаа ёзу-биле дыыдыр шиитпирлевес, олутпай чоруувус амдаа бар, шоодайга яне канчап чажыртынар. Оон ынай, райкомнуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун ийи чыл хире быжыг тудуп келгеш, бо чылдың бирги чартыының түңнелинде бистиң колхозтуң иви фермазынга алыптывыс. Ол дугайындаа болза эки боданыр херек...

БОЛА БҮГҮ айтырыгларның дугайын эш Биче-оол СЭКП райкомунуң пленумунга, колхоз баштаар черинең хуралдарынга, кодээ Советтиң сессиязында санал берип чугаалап турган, «Чугаа көөдевээн, хөй ыраваан» деп—үлегер домак бар, эки санал деткимчеин элыр. үзамдыкпас ужурлуг.

«Депшээн» деп сөс-хаңы утталыг. Колхозтуң мал бригадиринге ажылдадып дуржулгалыг, бо черниң байдалын эки билир кижи иегеттинип келгеп. Шилип-шилип келзе, Биче-оолда барган. Ону фермадан колхоз төвүнге көжүрүп эккелгеп.

— Фермаже дедир бар дизе —баар мен, — деп. Кол Мооқаевич бодунуң ол өөренген ажылын, өскөп хем, даан сагынган хевирлиг чугаалаан, биче када үзүктели каапкаш, уламчылады.—Эртен Чолдак-Дытта хөйжуга, ооң соонда Бос-Хаакче, Толбулче ажа бээр мен. Үш-дөрт хона бээр боор мен. Чаа ажыл албадап туралы бо-дур ийин.

* * *

Аът кырында шала ойтайтыр олурупкан чаа бригадир эртен колхоз суурунуң төп кудумчузу-биле куду бадып чыткан...

А. НУГҮУРАК.

ЧУРУКТА: К. М. Биче-оол.

Колхоз даргазы-биле беседа

Хүннүң темазы

Беш чылдың үшкү чылының соруулгаларын амыдыралга боттандырып, В. И. Ленинниң төрүттүнгенниндеи бөөр 100 чыл болур оюн күшажылчы чедишкиннер-биле уткуур дээш, бүгү улустуң калбарткан социалистиг чарыжынга Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчуларын киришкеш, беш чыдың дөрткү чылынга уткуштур ниитиниң малынга быжыг чем-суурыг тургузар талазы-биле хүлээлгелерни алгаш, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериң кыйгырганын солуунардан ыомчаан, радиодан дыңнаан болгай бис. Колхозчуларның социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинип турарын сонуургап, бистиң тускай корреспондентивис колхоз даргазы эш **Д. Настык-Доржу**-биле беседа кылган.

— Кандыг-даа ажылды эгелээрде организастыг хемчеглер негеттинер болгай, мал чемниң белеткелиге кандыг байдалдыг кирдиңер, Донгак Сүлдемович?

— Мал чемниң белеткелинге кирер машина-техника, багажа-чепсектер өй-шаанда белеткеттинген, колхозчуларның саналы-биле колхоз баштаар чери сигенчи бригада тургускаш, тыртар болгаш кижи күжүн четчири-биле быжыглаан, бригаданың кежигүннери оң тос звено болуп алгаш, сиген кезилдезинче киришкен. Мал чемниң белеткели колхозта шору шапкын чоруп турар деп чугаалап болур.

— Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле колхозчуларның хүлээлгелери канчаар күүсеттинип турарын чугаалап берип көрүңерем, дарга?

— Социалистиг хүлээлгеде 632 тонна сиген белеткээри көрдүнген, колхозтуң сиген шөлдериниде сигенниң үнүжү эки, хүлээлге күүсеттинип болур. Сигенниң хемчээлиң кестинген тектар черии, бөлдүнген хөөннии барымдаалавайн, салдынган сараатгарны хемчээп тургаш, тонна-биле хүлээп ап турар чүве, ам 433 тонна сиген акт-биле хүлээп алдынган. Хөй сиген кестинген, оон чамдыызын бөлүп хөөннинээн, сөөлгү хүнирде улуг чаъс болбаая болза, социалистиг хүлээлге ажыр күүсеттингеп турар чүве.

— Силостаашкын дугайында чүнү чугаалап болур силер, Донгак Сүлдемович?

Силостаашкыиче чаа кирдиивис, Арыг-Бажында сүт-бараан фермазының чанында кукурузада үш комбайн барган, кукурузаның үнүжү эки, моон соңгаар комбайнар ийи эвлечже кирер. 500 гектар мал чеми үнүштү кезип силостаар, оон иштинде үш чүс гектар кукуруза бар. Кукуруза болгаш тарымал тооруктан 1500 тонна силосту салыры социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Мал чемниң белеткелин сентябрь бирге чедир боттандырар дээш колхозчулар күштү салган ажылдап турарлар.

— Дүжүт ажалдазыиче кирер деп турар-дыр силер, мал чемниң белеткелинде күш кандыг болурул, дарга?

— Ол чөптүг айтырыг, чүүк машиналарыидан өске күш хевээр артар, тыртар күш сигенчилерге четчир. Колхозтуң механизаторлары, тараажылары белеткел ажылын дооскан, комбайнинар, автомашиналар, тараа арыглаар, сайгарар машиналар белен, шаңнарны, хову турлагларын дерип белеткээн. 4100 гектар тараа культуразын ажаап алыр бис, оон иштинде 2500 гектар кызыл-тас бар. Гектардан ортумаа-биле 6—7 центнер дүжүт алдыиар деп агрономнар санап турарлар. Күрүнеге 740 тонна тараа садары көрдүнген болза, механизаторлар, тараажылар 100 тонна тарааны пландан ажыр күрүне шыгжамырынга киперип хүлээнгенинер. Колхозтуң тарылга шөлдериниде кызыл-тастың үнүжү эки, сорулга күүсеттинер.

— Мал чемниң белеткелинде колхозчуларның хандырылгазын чугаалап берип көрүңерем, эш Настык-Доржу.

—Колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациялары сигенчилерниң хандырылгазынче кичээнгейин салган. Бригадада турум турлаг чок болза-даа звеноолар аайы-биле ниитти чемни организастаан, агитаторлар политиктиг информацияны хүн бүрү кылып, агитхуудусту он хонгаш-ла үндүрүп, социалистиг чарыштың түңнелин, мурнакчы звеноларны, кижилерни чырыдып, ажылда четпестерни илередип турарлар. Кино, концерття база организастап келген. Колхоз баштаар чери, партком мурнакчы звеноларга кызыл тукчугаштарны, өртектиг шаңналдарны тыпсып турар.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

ИВАН-ФРАНКО ОБЛАСТЬ. Гущул чер бот-тускайлаң амыдыралдыг, чайыннанчак ураң чүүлдүг. Ол черниң суур болгаш хоорай бүгүдези хөй бот-тывынгыр артист-хөгжүмчүлерлиг, ыраажылардыг, танцычыларлыг. Прикарпатьениң эң эки бот-тывынгыр ураң түүл коллективтериниң бирээзи — Косов хоорайның ураң чазаныкчыларының, хеивсчилериниң «Косовчанка» ансамблинге мындаа чаа улусчу ыраажылар капеллазы деп атты, бот-тывынгыр ураң түүлдүң республика фестивалының тиилекчизиниң алдын медалын тывыскан.

ЧУРУКТА: капелланың киржикчилери (солагай таладан оң талаже) Алексей Кибич, Федор Челак, Мария Калиняк, Иван Срибняк, Мария Феркуняк, Мария Воротняк болгаш Владимир Бервадский.

В. МИГОВИЧИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Сонуургап көрген

Совет цирк артистери-биле кады тыва цирк бөлүү Австралияга чедиишкинниг ойнап чорааш келгеш, Свердловскиге июль 24-тен август 25-ке чедир ажылдаан. Тус черниң чурттакчы чону РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оолга удурткан тыва цирк бөлүүнүң артистерининг эрес-кашпагай, аваангыр ураң үүл көргүзүүн улуг сонуургал-биле көргеп.

Ам тыва цирк бөлүүнүң артистери сентябрь 3-те Киевке барып ойнап эгелээрлер.

„Энергетик“ баар

Кызылдың энергетиктериниң Культура бажыңында агитқультбригада хоорай чоогунуң совхозтарынга чеде бээр күзенчиг аалчылар. Эрткен чазын коллектив «Көк-Тей», «Суклак» совхозтарның хову турлагларынга солун концерттерни көргүспүшаан, номнарны чедирип, солун беседаларны кылгылаан.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде Көк-Тейниң тараажыларынга аалдап чедер дээш чаз программалыг концерттиң белеткелин культура бажыңының директору Зинаида Григорьевна Солдатованың удуртулгазы-биле дооскан. Концерттиң программазында ырлар, танцылар, ураң номчулгалар болгаш эстрадалыг оркестриң күүселдери бар.

— Бистиң коллективте 5 чыл улаштыр идепкейлиг киржип турар ыраажы болгаш танцылаар Галя, Катя Плотницкая угбашкылар, көрүкчүлер кезээде чылыг хүлээп алыр ыраажы К. Новикова, хөглүг кожаңиарның күүседикчилери Г. Кузнецов болгаш В. Четвертаковтуң күүселдерин тараажылар сонуургаар — деп, «Энергетик» культура бажыңының директору чугаалап турар.

Культура бажыңында библиотеканың эргелекчизи Е. Селина, библиотекарь Л. Хандыраа хову турлагларынче ийи удаа үнүүшкүнү кылып, В. И. Ленин дугайында номчулгаларны, беседаларны кылбышаан, бригада төптеринге номнарны чедирер. Культура бажыңының коллективи «Ленинчи комсомолдуң алдарлыг оруу» деп темалыг кежээни белеткеп турар.

Ш. КУУЛАР.

Доктаамал болган

Херээжен чонуң совхоз бүдүрүлгезинде болгаш өске-даа албан организация черлериниң ажылында калбаа-биле киржип турары суурда херээженнер төвүлелиниң организакчы ажылчорудулгазының бедээнииниң түңнели болур.

Он кижи составтыг херээженнер төвүлели бо чылын элээн каш шефтериң организастаан. Ылаңгыя суурның чаагайжыдылгазының талазы-биле шефтер эки түңнелди бергеи. Херээженнер төвүлелиниң чорудун турар ажылын «Совет херээжен» деп хана солунундан үргүлүү көрүп болур.

Бот-тывынгыр ураң түүл концерттери тургузары, коллективтиг-биле кино көөрү, медицина, өг-бүле, үрүлар кижизидилгезиниң талазы-биле айтырыгларга лекцияларны, беседаларны дыңзары доктаамал болган.

Н. ШОЙДАА.

Улуг-Хем район, Ак-Туруг суур.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫН ИЗИ-БИЛЕ

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажылында четпестерни илереткен, ооң эргелекчизи И. Махутовтуң доңгуи, кижилерге дүжүметсиг, малчыннарга барбас, ферма болгаш бригада төптеринге безин хаая көстүр байдалын, ажыл-херекти башкарып билбезини илереткен чагааны редакция алгаш, ону истелгеге чоруткан. Үстүнде айыткан, түүлдериң база өскедээ четпестериң фактылары үк чагаада тодаргай көргүстүүгеп.

СЭКП Улуг-Хем райкомуның бирги секретары эш С. Буяндының редакцияга дыңнатканын өзүгаар алырга: **көдээ бижикчиниң илереткен четпестерин хынаала бүрүн бадыткаан. Салбыр эргелекчизи хүлээлгеден И. Махутовту дүжүрген. Четпестерни чайладыр хемчеглерни «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы боттандырып эгелээн.**

Чугдунмаан ногаалар, чимистер дугайында

Дизентериядан бодуң канчаар камгаланыр дугайында хөй сүмелерни эмчилер кылып турар. «Чугдунмаан чиг ногааларны болгаш кат-чимистерни чивеңер» деп сүме оларның аразында база бар.

Дизентерия тывылдырар микробтар ногаага, огород чемишчидилгелеринге, а кат-чимиске — оларны тарып ап турар хөрзүн дамчыштыр чыпшынып болур.

Рынокка (базаарга) садын турган редиски, салатты, морковьту, огурецти, помидорну, сливаны, грушаны, яблокту болгаш виноградты бактериялизация лабораториязынга бөлүк эмчилер үргүлүү шинчилеп келгеннер. Шинчээн ногааларның 37 хуузунга, кат-чимистиң 73 хуузунга шөйүдү палочкалары—кижиниң ижии-шөйүдүзүүге чоруур микробтар чораны илереэн.

Ынчангаш, чиг ногааларны болгаш кат-чимистерни арыг сугга эки чуур болгаш изиг сүт-биле саара кудары чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР. ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Согуна, чеснок

Согуныны болгаш чесиокту чүгле чем амдан киирер кылдыр эвээш хемчээлдиг ажыглап турар. Ынчангаш оларның составында бар белоктар, углеводтар болгаш минералдыг дуустар чемненилгеге улуг роль ойнавайн турар.

Согуныың болгаш чесноктуң сывында организмге улуг ужурдузалыг С витамин кончуг элбек. Согуныың борбак бажында С витамин кончуг ховар, а чеснокта ол мырыцай чок. Ынчангаш согуныың болгаш чесноктуң амданныг шынарларын хараш чемге ажыглап турар. Олар чемни амдан киирер болгаш кижиниң чем хайындырар чулуктарны ылгап үндүреринге идиг бээрлер.

Аарыг кижилерге, ылаңгыя баары болгаш бүүректери ааарыг, ижии-шөйүдүлеринде оюлганнарлыг кижилерге согуныны болгаш чесноктуу чемге ажыглаарын кызыгаарлаары чугула.

Шаг-шаандан тура-ла согуныны болгаш чесноктуу улустар эм кылдыр база ажыглап келген. Оларны чемге хөөн чок апарган үеде ажыглап, тоолгадыр шынарын кыжык аарыглар үезинде, база ижии-шөйүдүү кыжалаанда курттар өлүрер шынарын кижилер ажыглап турган. Согуныың болгаш чесноктуң эм болур шынарлары оларның составында фитонцид деп будумелдиг бары-биле тайылбырлаттынар. Ол витамин микробтарны өлүрер талазы-биле эң күштүг хораи болур. Аас иштинде чоргулаар хөй санныг микробтарны өлүрериңге согуныны ийи-үш минута иштинде дайнаарга-ла четчир. Чесноктa бар фитонцид ижии аарыгларының өөскүдүкчүлерин болгаш принцелдирер бактерияларны узуткаар шынарлыг.

Медицина үлетпүрү чесноктан тускай сативки деп эмни кылган, ону эмчиниң сүмелээнин ёзугаар ажыглаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Номчукчуларның кичээнгейинге

1969 ЧЫЛГА ОНААШТЫР СОЛУННАР БОЛГАШ ЖУРНАЛДАР ЧАГЫДЫЛГАЗЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕН ЭГЕЛЭЭР.

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлеринде хөй-нинтининиң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

АДА-ИЕЛЕРГЕ СҮМЕ

Бичии уругнуң каракторын канчаар чуурун база оларже эмни канчаар дамдыладырыл? Каракты эмнээрии (эм дамдыладырын эм-биле чуурун) чүгле эмчиниң сүмелээни-биле кылын болур. Гигроскоптуг хевеңчигештя арыг хол-биле белеткеп кыягаш, ону халыптыг савага шыгжаңар. Холдарыларыны чугаш, ам уругнуң караан чулчургайындан эгелээш думчуурга чедир хөвең-биле чодуп, чуңар. Карак бүрүзүнге оске хөвеңни ажыглаңар.

Каракче эм дамдыладыр херекселди (пипетканы) арыг сава иштинге азы дуглаглыг стакан иштинге шыгжаңар. Пипетканы ажыглаарының мурнунда изиг сүт-биле чуңар. Каракче кутkан дамдылар төгүлбес кылдыр бичии уругну сыртык чокка чыттырып алыңар. Ооң кирбиин айтыр салаңар-биле хере туткаш, каракты бодунга шуут чедирбейн, 2—3 дамдыны кудуңар. Арыг, гигроскоптуг хөвең-биле каракты оожум аштаңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Мынчаар кылза кандыгыл?

Спортчу бодал

Бистиң республикада спорттуң эң массалыг, сайзыраңгай хевири — тыва национал хүреш. Ол чүгле Тывада эвес, Сибирьниң элээн хөй национал округтарында, Бурят, Якут АССР-лерде безин нептерей берген болгай. Ынчангаш тыва хүрешке республика чемпиону атты тыпсырын чурумчудар, шаандагы «Арзылаң», «Начын» аттарны бээрии доктаадыр талазы-биле «Шыңга» парлаттынган түүлдерни бүрүн деткивишаан, хууда бодалымны киирдим.

Республиканың тулган чемпиону атты чылда чаңгыс катап, спорттуң национал хевирлериниң спартакиадазынга эвес, мурнакчы ажыл-ишчилериң республика Наадымынга шүүлген моөеге тывысса чоптуг боор. Чүге дээрге, ынчан Тываның бүгүле чурттакчылыг черлериниден үлетпүрнүң, бүдүрүлгениң, көдээ ажыл-агыйның эң дээре дээн шалыпчылары, ол ышкаш эң шилиидек моөелери чыглыр болгай. Наадым хүрежи кайы-даа хүрештен солуп, чидиг демиселге эртерин билир бис. Наадымга 128 чедир моөени чүге салып болбазыл? Чылдың-на ол улуг байырлалга хүрежир дээш келген моөелериниң чамдыызын моөелер саны чедишкен дээш киирбейн турган. Чижээ, 1967 чылдың Наадымында Чөөн-Хемчиктеп 13, Улуг-Хемден 8, Кызылдан 20 ажыг кижиниң хүрежир күзели боттанмаан.

Республика масштабтыг оске хүрештерге чемпион атты база тывысса эки. Улуг хемчээлдиг маргылдаа болганда, тиилекчизин анаа-ла мактап каары шын эвес. Ону мынчаар кылза кандыгыл? Май 9-та шүүлгезинде—ол чылгы Тиилелге хүнүнде шүүлген республика чемпиону, спорттуң национал хевирлериниң спартакиадазынга деңзи аайы-биле шүүлген моөелерни — деңзи аайы-биле чемпионнар, а ол спартакиаданың ниити хүрежинге шүүлгенде — спартакиаданың тулган чемпиону дизе солун болгаш ажыктыг боор. Бир эвес «Тыва АССР-ниң спорт мастери» деп хүндүүг атты тыпсырын шиитпирлептер болза 64 моөе хүрежинге чаңгыс чайын ийи удаа, 128 моөе хүрежинге чаңгыс удаа шүүлген моөеге тыпсыры үнелиг деп санаар мен.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Бай-Тайга району.

КИНО

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шыдажып үнерин дуңзааган» (цйгги фильм) 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Боду болур эргези чок»** (бирги фильм) 10, 11.50, 1.45, 3.30, 5.15, 7, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Онза даалганың поездизи»** 2.30, 4.30, «Базындырган болгаш нагдырган» 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адресі: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлетпүр килдизининиң 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00989.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда
үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
АВГУСТ
30
ПЯТНИЦА
№ 204 (7047).

Өртээ 2 көп.

ХӨЙ-НИИТИ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНГА ДАЯНЫР

Бистиң хүннеривисте Советтерниң болгаш ооң органнарының, ажылчы чоннуң бот-тывынгыр организацияларының ажыл-агый, культура тургузуушкунунга ролю дыка улгаткан. Үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, амыдырал хандырылгазының чугула айтырыгларын республиканың чер-чер Советтери хүн бүрү шиитпирлеп турар. Кара-Хөл, Эрги-Барлык, Ильинка, Чадаана, Аржаан, Кочетово, Чыргаланды дээн ышкаш ооң-даа өске көдээ Советтер боттарының мурнунда тургустунуп турар айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеп келген. Оларга республиканың көдээ Советтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка мурнакчы болур улуг күштү чүү хандырганыл деп айтырыгның харыызының бирээзинге соңгукчуларга, ажылчы чоннуң хөй санныг бот-тывынгыр организацияларынга даянганы болур деп харыылап болур.

Кудумчу, бажың комитеттери, клубтарның, библиотекаларның чөвүлелдери, төрелдер комитеттери, херээженнер чөвүлелдери, ниитиниң корум-чурумун камгалаарының дружиналары, бүдүрүлге черлеринде техника болгаш экономика талазы-биле чөвүлелдер, эш-хуузунуң судтары болгаш өскедаа бот-тывынгыр организациялар Советтерниң ажылынга бүгү таланың дузазын чедирер, оларның бир кол даяныр күжү болганнар.

Советтерниң дорт удуртулгазының адаанда ажылдап турар хөй-ниити организацияларының эң-не хөй санныг отряды квартал, кудумчу, бажың комитеттери болур. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС күрүнениң чуртталга фондузун эргелеп башкарарынга бажың комитеттериниң ролюн күштелдирер дугайында доктаал үндүрген. Чуртталга черлериниң ажыглал организацияларының ажыл-чорудулгазынга бажың комитеттериниң идепкейлиг киржирин хандырарын, бажыңнарны эдилээрин экижидеринче угланган саналдарны өй-шаанда чугаалажып турарының эргежок чугулазын ол доктаалда айыткан. Кызыл хоорай Совединиң күүскому ол организацияларның ажылын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Хоорайда 69 квартал, 73 бажың комитеттерин тургускан. Оларның составынга 530 кижини соңгуп алган. Ол улуг күш. Дыка хөй квартал, кудумчу, бажың комитеттери күүскомнуң чорудуп турар ажылдарының идепкейлиг дузалакчылары болганнар. Олар чурттакчы чонну хоорай чаагайжыдылгазынга, ногаанчыдылга ажылдарынга киржирин эвилелдеп, бүгү ниитиниң өөредилгезиниң хоойлузун күүседиринге школаларга дузалажып, кварталдың девискээринге санитарлыг байдалды болгаш ниитиниң корум-чурумун сагыырын хайгаарап турарлар. Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл суурунда херээженнер чөвүлели (даргазы Х. Севил) ында херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге, хөй-ниити ажылынга хаара тудар талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Кара-Хөл көдээ Совединиң күүскому (даргазы Х. Дойнуң) ында хөй-ниити организацияларының күжүнге даянып, оларның ролюн бедидерин чедип ап турар. Мындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Ажылчы чоннуң хөй-ниити организацияларының ажылын бүгү тала-биле экижидери эки түңнелдерни бээрин үстүнде чижектер көргүзүп турар. Олар бүдүрүлге, албан черлериниң ажылынга хамаарышкан боттарының шиитпирлеп болур айтырыгларын көрүп, ону амыдыралга боттандырарынга улуг идиглиг болуп турарлар. Күрүнени эргелеп башкарарынга хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның калбаа-биле киржип турары социалистиг демократияның көскү чижээ болур.

Хөй-ниити организацияларынга даянып, оларның ажылчорудулгазының стилин сайзыраңгайжыдып турар Советтер-биле чергелештир, ол херекке чогуур кичээнгей салбайн турар Советтер ам-даа бар. Оларга Улуг-Хемниң Чаа-Хөл, Тожунуң Тоора-Хем, Тес-Хемниң Самагалдай болгаш чамдык өске-даа көдээ Советтерни хамаарыштырып болур. Ол Советтер хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының өөредилгезин, дуржулга солчулгазын организаставайн, оларны бүгү тала-биле деткивейн турар. Ол чорук бот-тывынгыр организацияларны чүгле саазын кырынга тургускаш, боттуг ажылдар чорутпазынга чедирер. Чамдык суурларда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар турбуже, ында эки-тураның улусчу дружиналары, эш-хуузунуң судтары чогуур хемчег албайн турар. Ындыг чорук хөй-ниити организацияларының ролюн, масса-биле харылзааны кошкадырынга чедирер. Ынчангаш хөй-ниити организацияларының ажылынга күүскомнарның талазындан үргүлчүнүң кичээнгейин салыр ужурлуг. Күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштирип, Советтерниң кичээнгейин перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринче угландырарынга ол организацияларга даяныр херек. Ооң дүлгүүрү Советтерниң болгаш ооң органнарының ажылынга хөй-ниитичи эгелээшкинни хөгжүдеринде, ажылчы чоннуң хөй санныг бот-тывынгыр организацияларының ажылын экижидеринде болур.

Ажылчы чоннуң хөй-ниити организациялары — күрүне эрге-чагыргазының органнарын масса-биле харылзаштырарының чугула хевири. Ол организацияларны быжыглап, чоннуң бот-тывынгыр идепкейин деткип, хүн бүрүнүң практиктиг ажылынга оларга даяныры—чер-чер Советтериниң хүлээлгези болур.

Н. К. Крупскаяның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң президиуму «Н. К. Крупскаяның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн эрттиреринге ук ниитилелдиң организацияларының киржилгезиниң дугайында» доктаал үндүрген. 1969 чылдың февраль 26-да болур ол юбилейге белеткениринин калбак программазы төлевилеттинген.

Бүдүрүлге, өөредилге черлеринге, библиотекаларга, культура бажыңнарынга лекциялар, беседалар эрттирер, Надежда Константиновна-биле таныш чораан хоочун башкылар, революсчулар-биле ужуражыышкын кежээлери, конференциялар болур. Кол кежээлериниң бирээзи найысылалдың Төп лекторийинге эртер. Номнар болгаш фото-чуруктар делгелгелерин организастаар деп турар.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери Н. К. Крупскаяның политиктиг, башкылал-эртем талазы-биле ажылчорудулгазынга тураскааткан эртем сессиязын өске организациялар-биле кады эрттирер.

Юбилейге таварыштыр «Н. К. Крупскаяның революстуг болгаш башкылал-эртеминиң талазы-биле ажыл-чорудулгазы» деп ном, «Н. К. Крупская — В. И. Лениниң өңнүү болгаш эжи» деп диафильм үндүрери төлевилеттинген.

(СЭТА-ның корр).

„Революсчу ажыл-ижин бүдүрер“

В. И. ЛЕНИННИҢ
төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга

Москваның Владимир Ильич аттыг заводунуң төөгү музейиниң бүгү көрүкчүлерге онза сонуурганчыг бир көргүзүү бар. 1918 чылдың август 30-де Москваның Басманный болгаш Замоскворецк районнарының ажылчы чоннарының митингилеринге барып чүве чугаалзары-биле партияның Москва комитединиң В. И. Ленинге берген путёвказының чурукка тырттырган хоолгазы ол.

Октябрь мурнунда капиталист Михельсоннуң өнчү-хөренгизи турган ол заводка Владимир Ильич чартык чүс чыл мурнунда ук путёвказын ёзугаар келген. Ажылчыннарның аңаа болган хөй кижилиг митингизинге Ленин «Ийи эрге-чагырга» (пролетариаттың диктатуразы болгаш буржуазияның диктатуразы) деп илеткелин кылып берген. Революцияның баштынчызы ол митингиниң соонда ук заводтуң даштынга чорда, ооң амытынынга халдаашкын болган.

А дайзынның боолай бээриниң каш-ла минута мурнунда В. И. Ленин бодунун илеткелиниң түңнел сөстерин чугаалаан: «... бистиң сорулгаларывыс тодаргай: үптекчи буржуазияның авыяастыг, кара сагыштыг кышкыларын болгаш чанныышкыннарын-даа тоовайн, революсчу ажыл-иживисти бүдүрер бис» дээн.

Боттарының революсчу ажыл-ижин бүдүрер... Владимир Ильичиниң адын эдилээн заводтуң ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизиниң ол кыйгырыын ыяк бодап алган.

Ажылчыннар боттарын чоргааралдыы-биле ильчижилер дээр. Олар «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү сөөлгү түңнелинде чаа ниитилел тургузуунуң тиилээринге эң кол, эң чугула чүүл болур» деп В. И. Лениниң айтыышкынын база эки шиңгээдип алган.

Ол мурнакчы бүдүрүлге коллективиниң чоокта чаа кайгамчыктыг эгелээшкин кылганы ынчангаш таварылга эвес. Ук коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының беш чыл планын 1970 чылдың апрель 22-де— В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур күүседир деп шиитпирлээн. Ылап анализтеп, бодамчалыг саналгаларны кылган соонда ол шиитпир хүлээп алдынган.

Күш-ажылды организастаарының чаа аргаларын бүгү участоктарга калбаа-биле ажыглаары, ажылдаар үешактын оскундурарын эвээжедири төлевилеттинген. Ажылчын кадрларны белеткээри аңаа кончуг чугула рольдуг деп санаттынган.

Заводтуң 120 ажыг ажылчыннары боттарының беш чыл планнарын күүседипкен. Беш чылдың баштайгы чартыының дургузунда хөй цехтерни болгаш участоктарны дески механизастаар ажылды чоруткан. Продукцияның шынарын бедидер, ооң бот-үнезин чиигедир талазы-биле кылган ажылдар база эвээш эвес.

Ажылчыннар бүгү аргаларын ылап барымдаалавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле боттарының хууда беш чыл планнарын тургузуп ап турар. Чижек кылдыр көргүзерге, механизастаттынган 17 дугаар цехте ол планны он-он кижи кылып алган. Оларның аразында чартык чыл дургузунда чаартылга кылыр ийи саналды киирген, ажыглалга боттандырган, партия кежигүнүнге кандидат Ю. Минаев бар.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга алдар кылдыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң хууда планын баштай чогаадып алганнарның бирээзи аныяк коммунист, хоюглакчы В. Зоткин ол заводта аажок сураглыг. Бо чылын, юбилейлиг чылда бодунуң чедип алыр деп күзээн чүүлдерин мурнакчы ажылчын ылап төлевилээн. Ында чаартылга кылыр саналдар, станогуп септелгеге киирериниң хуусааларын узадыры, чаартыкчыларның дуржулгазын өөренип алыры-даа база планнаттынган.

В. Зоткин дег кижилерниң дугайын моторлар эптээриниң коммунистиг күш-ажыл цегиниң начальниги Михаил Федорович Булыкин биске чугаалап берген. Токарь Н. Соколов, В. Боков, П. Шумилов, А. Ребеко оларны болгаш ооң-даа өскелерни ол адаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын цех бо чылдың баштайгы чартыында чогум-на оларның ачызында ажыр күүсеткен.

...Улуг баштынчының чагыгларын ыдыктыы-биле күүсетпишаан, ильичижилер боттарының революсчу ажыл-ижин бүдүрерин үргүлчүлеп турар.

И. ПОГОРЕЛОВ,
В. ТЕРЕНТЬЕВ.
(СЭТА-ның корр).

ЧЕХОСЛОВАКИЯДА байдалга хамаарыштыр

Совет-чехословак чугаалажыышкыннарның дугайында дыңнадыгны Прагага чонга чарлаанының, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободаның, ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчектиң чугааларының соонда Чехословакияның ажылчы чоннары Москвага болган ужуражыышкынның түңнелдерин калбаа-биле чугаалажып турар.

ЧССР-ниң чонунуң хөй кезии ол түңнелдерни сеткил ханыышкынныг хүлээп ап, бүгү ажылчы чоннарны сырый каттыштырар, чурттуң байдалын чогумчалыг болдурар, дугуржуп тургаш үндүрген шиитпирлерни ёзугаар алдынган хүлээлгелерни күүседир дээш ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң чазааның ап турар хемчеглерин деткип турар. Ажылчы чоннар республиканың президентизиниң, ЧКП ТК-ның болгаш ЧССР-ниң чазааның кыйгырыын эдербишаан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, харылзааның үзүктел чок ажылдаарын хандырар хемчеглерни ап турар.

Ынчалзажок Чехословакияны социалистиг дем каттыштырылгазындан чарарын семеп, чуртка капитализмни катап тургузар деп кордап турган, чонга удур күштер боттарының хоралыг ажылын соксатпайн турар. Олар чуртка националистиг дерзии хөөннерни, анархияны болгаш корум-чурум чок үүлгедиглер кылырын нептередиринче угланган чүткүлүн үргүлчүлевишаан. Чуртта ам-даа ажылдавышаан турар чажыт радиостанциялар, контрреволюстуг чажыт бөлүк, чөңгээчилер совет-чехословак чугаалажыышкыннар үезинде дугуржуп тургаш үндүрген шиитпирлерге удур, ЧССР-ниң удуртулга черлериниң туруштарынга болгаш ап турар хемчеглеринге удур калчаалыг кампанияны Л. Свободаның болгаш А. Дубчектиң чугааларының соонда чорудуп эгелээн ужурудаа ында.

Чехословакияның компартиязының чаңгыс эвин бузарын болгаш ооң дайынчы аргалыынга хора чедирерин оралдажып турар, антипартийжи идегеттер контрреволюцияның күштери-биле демин шуут каттыштырып турар. Байдал ындыг болганда чехословак улустуң дайзыннарының хоралыг ажыл-чорудулгазын хоруурун дүрген чедип алыры, чуртка корум-чурумну болгаш тайбын байдалды хандырары Чехословакияның Коммунистиг партиязының, ЧССР-ниң ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарының сырый каттыжыышкынындан, быжыг туруштуундан, шиитпирлиинден, дугуржуглуг шиитпирлерни күүседири дээш оларның чайгылыш чок демисежиринден Коммунистиг партиязының, чазааның болгаш бүгү ажылчы чоннарының ол сорулгаларны шиитпирлээринче угланган күжениишкиннерин социалистиг акы-дүңма чурттар бүрүнү-биле деткип турар.

Москвага болган совет-чехословак чугаалажыышкыннарның, социалистиг чурттарның акы-дүңма партияларының чөвүлел хуралдарының, консультацияларының түңнелдериниң таарымчалыг чугула ужур-дузалыын хөй-хөй коммунистиг, ажылчын партияларның демдеглээн медеглелдери август 27—28-те чарлаттынып үнген. Белградтан ол медеглелдерге дүүшпес чугаалар кээп турар. Югославияның Коммунистер эвилелиниң удуртулгазы коммунистиг болгаш ажылчын өске партиялардан ылгаштыр ЧССР-де ревизионистиг күштерни деткивишаан турарының фактызын чүгле аңгы талазы-биле туруштардан аткаарлаашкын кылдыр тайылбырлап болур.

Бо хүннерде Чехословакияга социализмни камгалаарынче угланган, акы-дүңма социалистиг чурттар-биле кады СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың боттандырып турар шугумун совет кижилериниң изии-биле чүүлдүгзүнүп турарының дугайында дыңнадыглар бистиң чуртувустуң бүгү булуңнарындан кээп турар. Совет-чехословак чугаалажыышкыннарның түңнелдери ол шугумну чедиишкинниг боттандырарынга, совет-чехословак харылзааларны улам хөгжүдеринге, делегей социализминиң туруштарын быжыглаарынга чугула салыышкын болур деп бүзүрелдиин совет кижилер илергейлээн.

(СЭТА).

Дузалаар бис!

ФРОНТУЧУ ЧУГААЛАП ТУР

Гитлержи Германия 1941 чылда ССРЭ-ге оор ёзу-биле халдаарының мурнунда Чехословакияны эжелеп алгаш, ооң чонун кулданып, чурттуң чаагай байлаан бодунга ажыглап турган болгай. Ындыг болзадаа фашистиг эжелелдиң аарберге байдалы турда, ССРЭ-ниң акы-дүңма чону аңаа холун сунуп, чехословак өңнүктериниң хосталып алырынга дузаламчыны көргүскен.

Эжелекчилерге удур ол чуртту хостаар дээш демиселге бистиң хөй-хөй оолдар, кыстарывыс маадырлыг тулчуп, амыт-тынын берген. Ынчаарда ыраккы ТАР-дан болук танкистер бистер база Чехословакияның девискээринге фашистиг аг-шериглерге удур тулчуп турган бис. Ынчаарда бистер ийиги Украина фронтузунуң составынга танкының тускай 25-ки полугунга чоруп тургаш, дыка хөй чехословак хоорайларны, суурларны хостаарынга киришкен бис. Ылаңгыя бистиң дайынчыларывыс Грона хемни кежип турда, немецтерге балыгладып, чехословак улустуң хосталгазы дээш тулчуушкуннарга ынчаар ханымны төккен мен.

Дайын доостур чоокшулап келгенде-даа Чехословакияның Банскаштабница, Нитра, Галанта, Кмарно болгаш өскедаа хоорайларын хостажып турдувус. Ол өйде ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Дээди командылал чериниң байыр чедирип, өөрүп четтиргенин чарлаан шынзылгаларны мөңзэ тывыскылаан, олар ам-даа менде бар.

Ынчаарда бистиң кеззэвис-биле кады чехословак партизаннар база төрээн чуртунун хосталгазы дээш эрес-маадырлыг тулчуп турганын ам-даа сактып чоруур мен. Чехословакия хосталган соонда ам бо хүннерге чедир ооң чону социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле кады социализмни тургузар дээш ажылдап келген болгай. А соолгу үеде даштыкы империалистерге күткүткен контрреволюсчулар бажын көдүрүп, акы-дүңма чехословак улустуң социалистиг чаалап алыышкыннарын узуткаар, капиталистиг ёзу-чурумну эгидер деп оралдажыышкынын кылып турар-дыр.

Дайзынның ол оралдажыышкыны кажан-даа бүтпес деп бис чугаалаар бис. Ол чоннуң национал маадыры коммунист Фучиктиң үнү бо хүннерде биске улам тодазы-биле дыңналып турар.

Харын мооң ужурунда Совет чазаавыстың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чазактарының чехословак улуска дуза көргүзер дугайында ап чоруткан хемчеглерни сеткиливистиң бүгү ханызындан байыр чедирип деткип турар бис. Ол болза бистиң акы-дүңма улуска хамаарыштыр интернационалчы хүлээлгевисти күүседип турарывыс ол-дур. Аңгы талазы-биле акы-дүңмаларывыс бергеге таваржы бергенде, оларны кажан-даа черге кагбайн, аңаа бүгү күжүвүс-биле дузалаар бис!

М. КОНГАР.

Холуңар чоокшулатпаңар!

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта партком секретары Саая Очур ЧССР-де болуушкуннарга холбашкан лекцияны номчаанын дыңнааш, колхозчулар Совет чазактың чехословак улуска акы-дүңма дузаламчыны көргүзер дугайында шиитпирин бүрүнү-биле деткип турарын илергейлеп турганнар.

Чехословак республиканы социалистиг оруктан чайладып, аңаа капиталистиг мөлчүгделдиң ёзу-чурумун катап эгидерин оралдажып турар контрреволюстуг үүлгедиглерни сойгалап илередип, аңаа шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр талазы-биле Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның алган хемчеглери эң-не чөптүг-дүр деп, чон эки билип турар.

ЧССР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчыларының дилээн ёзугаар ол чуртче Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шериглериниң киргенин көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери бүрүнү-биле деткип турар. Агрессорлар — чаа дайын кыпсыкчылары каяадаа бажын көдүрүп келге, оларны өнемчитпейн, дайынның өртүн ол черинге-ле өжүрер күштер социалистиг дем каттыштырылга чурттарында бар деп бистер эки билип турар бис.

Ынчангаш делегей байдалында нарын бергелер бар болуп турда, колхозчулар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип, серемчилелди быжыг тудуп, ылаңгыя амгы хүннерде дүжүт ажаап алыышкынын үлегерлиг чорудуп тургаш, коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге төлептиг салыышкынны киирерин бүзүредип турарлар.

Колхозта парткомнуң талазындан ЧССР-де болуушкуннар дугайында беседаларны малчыннарга, бригадаларга, хоөунуң ажыл-ишчилеринге шуптузунга чоруткан, оларга хөй кижилер киржип турган.

— Социалистиг Чехословакияга империалистер холуңар чоокшулатпаңар! — деп, колхозчуларның үнү ындыг.

К. КОНГАР.

Ульяновскиниң тараажылары шудургу ажылдааш, чериниң чаагай кежик-биле шаңнаарын чедип алган. Колхоз, совхозтарның хөй кезии бир гектардан-на 20—25 болгаш оон-даа хөй центнер тарааны ажаап ап турар.

Цильнин районнуң тараажыларының эгелээшкинин ёзугаар областа мооң мурнунда алдынган хүлээлгелерни ажыр күүседири дээш чарыш хайныышкынныг калбарган.

Механизаторлар хүннүң-не 30 муң гектар хире шөлдерниң тавычалай кестинген тараазын бөлдүрүп, бастырып турар.

Ульяновск областың тараажылары В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн чедиишкинниг уткуурунга белеткенмишаан, Ильичиниң төрүттүнген чери—Симбирскини ак гвардейжилерден хостаанының 50 чыл оюнга таварыштыр — сентябрь 12-де күрүнеге мооң мурнунда алган хүлээлгелериндээзинден 245 муң тонна хөй тарааны садарын аазаан.

ЧУРУКТА: Цильнин районнуң оруктарында автопоезд.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Мал чеми — мал ажылын хөгжүдеринге кол үндезин болгай, ынчангаш ооң белеткелинге хүн бүрүзү үнелиг.

Дүжүт ажаан алыышкынының бо хайныышкынныг хүннеринде-даа, ниитиниң мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузар ажылды бичиндаа кошкадып болбас. Ынчалза-даа чамдык удуртукчулар ооң дугайын уттуп турар. Эрзин районнуң ажыл-агыйлары бо чугула ажылды эң шүшпең чорудуп, планны чүгле 31,4 хуу күүсеткен. Мал чеминиң белеткели Тес-Хем районда ооң база дээредевес, ол район бо талазы-биле планын чүгле 34,3 хуу күүседип, бо үеге чедир чүгле сиген белеткели-биле кызыгаарлангаш, будук-бүрү мал чемнери белеткээр ажылды чугулага албайн келген. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары малга тааржыр кандыг-даа мал чемнери белеткеп алыр болза, олар кыжын чугула апаар деп чүвени билир ужурлуг.

Республиканың хөй ажыл-агыйлары будук-бүрү мал чемнерин сиген-биле кады сарбаттап кадагалаарының талазы-биле элээн дуржулгалыг апарган, ындыг чемнериниң бүрүлери тоглавас болгаш ногаан хевээр артар болур, ынчангаш ол чаш малга хоолулуг мал чеми болур. Чамдык ажыл-агыйлар күзүн тоглап дүшкен бүрүлерни болуп ап, оларны өске мал чемнери-биле холуп, мал чемгерип турар. Ынчангаш мал чеминиң курлавырларын тургузарының аргалары бар-дыр.

Сиген белеткээр планнарын «Найырал» совхоз 11,1, «Шивилиг»—2,9, «Тес-Хем»— 20, «Совет Тыва»—18,4, «Межегей» — 24,5, «Улуг-Хая»—30,7 хуу күүседип, бо ажылды шүшпең чорудуп келген. Ол дээрге ниити республиканың көргүзүүнден, безин дыка куду-дур.

Мал чеминиң белеткелиниң ол ажыл-агыйларда ындыг оожум темпизи ук районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының кичээнгейин бо ажылче угландырар ужурлуг. Олар мал чеминиң курлавырларын тургузары дээш боттуг хемчеглерни боттандырып чорудары чугула.

Мал чеминиң белеткелиниң эгезинден тура Тожу район мурнап, планын 97,2 хуу күүседип, силос салырын массалыг эгелээш, 2000 тонна силосту салган. Ында «Совет Тыва» колхозтуң мал чеминиң белеткекчилери эртенги хаяадан кежээки хаяага чедир шалыпкын ажылдап, мурнап келген. Эш Кацоолга удурткан бригада планын 104, эш Намзылга удурткан бригада 100 хуу күүседип, хүн бүрүде нормазын ажырып, мал чеминиң планын күүседир дээш демиселге хей-аътты киирип турар.

Ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузар дээш чарыштын эгелекчилери болган Каа-Хем районнуң «Тиилелге». Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтарының мал чеминиң белеткекчилери мал чеминиң артыкшылдыг курлавырларын тургузар дээш шудургу ажылдап турар.

Республиканың колхоз, совхозтарының ниитиниң мал ажылынга ажыглаары-биле 26,5 муң га кукурузаны тараан. Чыл каңдаашкынныг болза-даа, хөй ажыл-агыйларда ооң дүжүдү эки үнген болгаш республиканың хөй ажыл-агыйлары ооң ажаалдалын эгелээн. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары бо ажылды калбаа-биле эгелеп киргеш, 1150, а Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнар 800 ажыг га черниң кукурузазын кескен. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары кукурузаның четчип өзүп келирин манап орарын дорт айтыры чугула. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозу муң ажыг га черниң кукурузазын кезер тургаш, амдыгаа чедир чаңгыс-даа ганы кеспээн. Эштер Астафьев биле Иконников, доңатсоок дүжүп болур болгай, бо дээрге, айыылдыг манаашкын-дыр. Силерниң ажыл-агыйыңар сиген планын амдыызында чүгле 23,3 хуу күүсеткен болгай, ынчангаш кукурузаны четче-менди ажаап алырынче эң-не шыңгыы кичээнгейин салыр болза эки-дир.

Ниитиниң малын бодүүн болгаш сүүзүннүг мал чемнериниң четчир хемчээлдиг курлавырлары-биле хандырып болур аргалар республикада бар турбуже, мал чеми белеткээр ажыл чер бүрүде дески эки чорувайн турарын дорт чугаалаза чогуур. Бо ажылды шуудадырынга машина-техника-даа, мергежилдиг кадрлар-даа четчир болгай.

Ындыг турбуже, мал чеминиң белеткелиниң темпизи дыка оожум. Республикада мал чеми белеткээриниң планы 40,3 хуу күүсеттинген, сөөлгү декадада өзүлде 11 хуу болган. 50,4 муң тонна ногаан массаны сараатта болген, азы белен салдынган силос чүгле 5,5 муң тонна болган, ол дээрге планның 1,4 хуузу-дур. Силос кылдыр кескен кукуруза шөлү 5,4 муң га четкен.

Тываның чер ажылдакчыларының кол сорулгалары бо ажылдарны бүгү талалыг калбартыры болур.

266 центнер

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң тараажылары дүжүт ажаан алыышкынынга эки белеткенген. Техниканың чавыс үнген тарааны хоорзуннуң дөзүнден бичин өрү, куду кестирер арганы тус колхозтуң механизаторларының чедип алганын улусчу контроль үнелеп, демдеглээн.

Дүжүт ажаан алыышкынында 124 кижи, 10 комбайн мобилизастаттынган. Тараажылар дүжүттүң баштайгы 266 центнер тараазын шыгжамырда урган.

Комбайнерлер коммунист Виктор Кулун-Дарый хүнде кестирер нормазын 160, Доржу Сумуя, Салчак Сундуй-оол олар 150 хууларга күүседип, мурнакчы ажылдап турарлар. Колхоз баштаар чери болгаш ында партия организациязы тараажыларның ажылдаар, дыштанырынга бүгү таарымчалыг байдалды тургускан.

Үргүлчүлевишаан

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң салбырларында мал чемнериниң белеткели соксаал чок үргүлчүлеп турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери 2003 тонна сигенни, 2749 тонна силосту белеткээн.

Сиген кезилдезинде механизастаттынган дорт бригада, хойжу бригадалар хаара туттунган. Арыскан салбырда Петр Чолдак-оолга удурткан хойжу бригаданың кежигүннери 283 тонна сигенни белеткээн.

СОЛУННАРНЫ, ЖУРНАЛДАРНЫ—ЧОННГА

Коммунистиг партия совет парлалганың хөгжүдезинче улуг кичээнгейни салып турар. Чуртта үнүп турар солуннар база журналдар чонның санындан ыракта ашкан. Совет парлалга—чоннуң ёзулуг революсчу индири. Бүгү чонның эрге-ажыынга бараан болбушаан, бедик идейлиг, шынчы, партийжи болурун ол хажык чокка салып турар. Ынчангаш совет парлалганың күжү чогум-на ында. Солуннарның, журналдарның болгаш өске-даа бүгү үндүрүлгелериниң тиражының үзүк чокка өзүп турары—парлалгага чоннуң ынакшылының, бүзүрелиниң долу херечизи.

Парлалганың тиражының чыл санында ковудеп турарын чүгле чаңгыс мындыг чижек тода көргүзүп турар. СЭКП ТК-ның органы — «Правда» солуннуң чагыкчыларының саны 1968 чылда 680 мун кижиге өскен. Республика солуннарының чагыкчылары база-ла чыл санында ковудеп орар. Мындыг кескү чижектер болза чоннуң культурлуг деңнелиниң бедээнин чугаалап турар-дыр.

Келир чаа чылдың парлалгазының чагыдылгаларының дугайында чугаанып мурнунда, эрткен чагыдылганың түңнелин үнүкпеп, иларган чижектерни айтыкаш, моон соңгаар ону болдурбазының оруун тодарадыры чугула. 1968 чылда бистиң республикага ниитизи-биле 147.183 экземпляр солуннар база журналдар чагыттынган, азы 1000 кижиге оналаттыр 677 экземпляр болган. Оон иштинде «Правда», «Комсомольская правда», «Советская Россия», «Красная звезда», «Труд» солуннарның, «Агитатор», «Коммунист», «Дружба народов», «Сельская молодежь» журналдарның чагыкчыларының саны мурнуку чылдан ковудээн.

«Союзпечатьтың» Кызылда чагыдылга салбыры бирги чартык чылда эки ажылдаан. Партияның Кызыл хоорай комитеди бо чугула айтырыгны хүн бүрү хайгаарап, чагыдылга дугайын бюрога чугаалажып, хөй-ниитичи тарадыкчыларның ажылынче улуг кичээнгейни салып келген. Ындыг ажыл эки түңнелге чедирери чугаажок. Чагыдылга мүн кижиге оналаттыр 984 кезек болуп, Кызыл хоорай бирги черни эзээнн. Ындыг болзажок баштайгы чедиишкин оларны ооржургадыпкан. Чылдың ийиги чартыының чагыдылгазы багай эрткен. Бирги чартык чылда хуусаазы тенген чагыдылганын чүгле 49 хуузу катап тургустунган, тодарғайлаарга 7343 кижи чагыдылганы узадып албайн барган. Мындыг четпес чорукту ам эгелээр чагыдылга кампаниязынга катаптап болбас.

Каа-хемчилерниң чагыдылганы шалып чорутканын демдеглээри чугула. Ол ажыл эгелээринин мурнунда-ла СЭКП райкому белеткелди калбартып, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп турар. «Союзпечать» салбырының начальниги П. Могильников партия райкомубиле быжыг харылзааны тудуп, бешоң хонгаш-ла районга байдалдың дугайын дыңнадып турар. Ажылагыйларның, будүрүлгелериниң, албан чердериниң партия организациялары хөй-ниитичи тарадыкчыларның ажылын углап-баштавышаан, чагыдылганы суурлар, кудумчулар, бажыннар, фермалар, бригадалар аайыбиле калбартып келген. Ынчангаш олар республикага ийиги черни эзээннер. Ам 1969 чылдың чагыдылгазынче киреринiң мурнунда, ол айтырыгны СЭКП райкому бодунук бюрозунга бүгү тала-биле чугаалажып, эрткен чылды түңнээш, амгы кампанияда ажылды канчаар организастарын айтып, тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Мурнуку чылдарның дуржулгазынга даянмышаан, парлалганы пропагандалаарының база тарадырының район чөвүлелин тургускаш, ону бюрога база бадылаан. Чөвүлелдиң составында улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистери, удуртукчулар, партия, комсомол, профэвилел ажылдакчылары кирип турар. Олар боттарының хүлээнген участоктарынга ажылды чорудуп, чагыдылганың байдалын каш хонгаш-ла чөвүлелдиң даргазынга дыңнадыр. Каа-Хемниң хөй-ниитизининң парлалга тарадыр талазы-биле кескү чедиишкини сентябрь 1-ден эгелээр чагыдылга кампаниязында база улам калбарар.

1968 чылдың парлалга чагыдылгазын Бии-Хемниң, Тожуның «Союзпечать» салбырлары чүгээр эки чоруткан. Ынчалза-даа Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Таңды районнарга чагыдылга куду деңнелге эрткен. Партияның Бай-Тайга райкомунуң, ында «Союзпечать» салбырының инструкторунуң сула ажылдаанындан ол район сөөлгү черни эзээн. Хыналданың база негелдеми кошкаланының түңнелинде ында чамдык хөй-ниити парлалга тарадыкчылары чагыкчыларга квитанция бижип бербейн, а чагыдылга өртээ акшаны боттарынга ап, ону саададып турган. Ындыг харыысалга чок чорукту бо чылын катаптаазынче хамаарышкан партия организациялары, СЭКП райкому кичээнгей салыры чугула.

Республиканың улуг районнарының бирээзи — Барыын-Хемчикке парлалга чагыдылгазын база куду деңнелге организастаан. 1968 чылдың чагыдылгазы эгелээш ийи ай чедип турда безин суур Советинин, районнуң, нефтебазаның, «Кедээ тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективтеринде кижилер чаңгыс-даа солун, журнал чагыдып албайн турган. Хөй кижилиг аныяк хоорай Ак-Довуракка чагыдылга чыл бүрү кончуг оожум чорун турар. Үстүнде бо чижектер болза партия райкомнарының, оларның пропаганда болгаш агитация килдистеринiң бо чугула ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирип турганын чугаалап турар-дыр.

Парлалга чагыдылгазының ажылын чер-черге хүн-бүрү сөксээл чокка чорутпайн, чүгле ноябрь 25-ке чедир хөлээш, оон ыңай оожургаанының түңнелинде, республикага ийиги чартык чылдың хуусаазын узадыр чагыдылгазының ниитизи-биле чүгле 40 хуузу катап тургустунган. «Тувинская правданы» 3139, «Комсомольская правданы» 1200, «Правданы» 403 кижи узадып албаан. «Известия», «Сельская жизнь», «Строительная газета» солуннарның 50 хуузу катап тургустунмаан. Эрзин районнуң «Союзпечать» салбыры чагыдылга узадырын колдуунда шуут чорутпаан.

Районнарда «Союзпечать» салбырының калдааның шилиир болгаш кижизидер, оларны удуртур талазыбиле СЭКП райкомнары, оларның агитация болгаш пропаганда килдистери ам-даа четпес ажылдан турар. Улуг-Хем районну чижек кылдыр ап көрээлиңер. Ында чүгле чаңгыс чыл иштинде 3 кижи солушкан. Тандыда салбырның начальниги база үргүлчү солчуп келген. Аңаа ажылдан турган В. Хитров ажылды башкарып, чагыкчылар ортузунга ажыл чорударының улуу, хүн бүрү арагалап, ниити херекке харын-даа шаптык ужураштырып келген. Ынчангаш ажылынган ол дүжүрткен. Эрзинге ажылдап турган А. Төмүр чагыдылгадан база саарылгадан киргеп акшаны дужаавайн, боду ап турган самчыгдал кылган. Оон-биле кады чонга садар ужурлуг солуннар, журналдар тараттынмайн, анаа чыда-ла эргижиреп турган. Бо байдалды партия райкому чогуур үезинде эскерип көрбээни черле четпес. СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда килдизи «Союзпечать» салбырының ажылынче кошкак кичээнгей салып келген. Ынчангаш ол район чагыдылга талазы-биле сөөлгү черлерниң бирээзин эдеп турар. Салбырның начальниги турган Шилек Дилгижек чыл дургузунда ажылды орта башкарбайн, чурум чокталып, багай ажылдап турда-ла, партия райкому ону эскербейн эртип турган. Республиканың «Союзпечать» салбыры ындыг байдалды көргеш, Шилекти ажылдан хостаар ужурга таварышкан. Районнарда чагыдылга салбырларының ажылдакчылары канчаар ажылдаар болдур, ажыл-херек база-ла ындыг: кызымак болур болза, чагыдылга хөй, а шүшпең болуп, чалгаараар болза, чагыдылга эвээш болур. Ынчангаш районга чагыдылганың канды байдалыг болуун «Союзпечать» ажылдакчыларындан улуу-биле хамаажыр. Бо байдалды өөренип көргеш, анаа ажылдаар кадрларны партия райкомнарының талазындан шын шилип ап, оларны углап-баштап, кижизидери чугула айтырыгның бирээзи.

Республиканың хоорайларында, суурларында, колхоздар, совхоздарында муң ажыг хөй-ниитичи тарадыкчылар бо чылын ажылдаар. Оларның хөй кезии дуржулгалыг кижилер. Парлалганы эки тараткан хөй-ниитичилерни бо чылын база шаңнап, мактаары эргежок чугула. Кижи бүрүзү бодунуң чагыдып турар солуну азы журналы кандыгыкандыг айтырыгны парлаарын баш удур билип алган турар кылдыр тайылбыр-массалыг ажылды калбартыры, өг-бүле, оон кежигүнү кижи бүрүзү парлалганы ыяап-ла чагыдып алган турарын чедип алыры—партия, комсомол, профэвилел организацияларының, «Союзпечать» салбырларының соңгаарладып болбас чугула сорулгазы болур. Бо чылын парлалга чагыдылгазы база-ла кызыгаар чок болур. Ынчангаш чер бүрүзүнге бо чугула ажылды эки организастаар болзувусса, солуннарны, журналдарны өг-бүле база кижи бүрүзүнге чедирип болур бүгү аргалар бар.

Парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары чагыдылганы чүгле хоорай, суурларга база чоок черлерге чорутпайн, ырак черлерде турар малчыннарның коданнарынга чедип, оларга бижидери эргежок чугула.

Парлалганы пропагандалаарының база тарадырының талазы-биле партия райкомнарының чанында тургустунган чөвүлелдер бо херекке улуг рольду ойнаар. Ол чөвүлелдер бүгү масса-политиктиг ажылдың төвү болуп ужурлуг. Бо ажылды кадыбаза-биле чорутпушаан, почта чедирилгезинче кичээнгейни кошкадып болбас. Ылангыя кодээ черлерде почта чедирилгези ам-даа куду деңнелдиг. Чамдык малчыннар чагыдып алган солуннарын он-он, а харын чамдыкта бир ай чоокшулай бергеш бөлүк-бөлүү-биле алгылаар таварылгалар бар. Почта чедирилгезинде ындыг четпестер парлалга чагыдылгазынга шаптыкты ужураштырар.

Украин ССР-де парлалга чагыдылгазы чыл бүрү улуг чедиишкин-биле эртип турар, чүге дээрге ында партия организациялары чагыдылганы кампания кылдыр көрбейн, хүн бүрү, чыл дургузунда чорудуп, өг-бүле бүрүзүн хаара тудуп турар. Ында чүгле «Правда» солун безин 100 коммуниске оналаттыр 79 кезек болуп турар. Бис база олар ышкаш кызымак ажылдаан, ол республиканың деңнелиниге чедер сорулганы салып, парлалганы чон ортузунга калбабиле нептередириве чугула. Оон-биле чергелештир «Союзпечатьтың» чер-черде ажылдакчылары, хөй-ниитининң дузазы-биле ажылдавышаан, чагыдылганың түңнелин 15—20 хонгаш-да партия организацияларынга дыңнадып, коллективтерге түс-түзүнда тайылбырлап таныштырып турары күзенчиг. Чагыдылга чорудар өрээлдерни плакаттар, солуннар, журналдар-биле дерип тургузар болза эки.

Бо чылгы чагыдылга болза бистиң чуртувус, бүгү бурунгаар дешпилеглиг кижи терелгетен улуг башкы Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белткелди калбарткан үеде эртип турар. Парлалга чагыдылгазын эки организастаап, өг-бүле бүрүзүн четчир санныг сонинер, түңнелинер, болгаш бүгү ажылдаачыларны ооруктуруп, ол ажылды ийи-ниитилеп, ийи-ниитилеп, ийи-ниитилеп,

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ ХҮННЕРИНДЕ

Болгарияның Улуг Республиказының төвү—София хоорайже Бүгү-делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң IX фестивалынга киржир дээш, бистиң Тыва республикадан Кызылдың төп электростанциязының дежурный инженери Виктор Кажин-оол-биле Москвага чеде бердивис. Июль 26-да эртенгиниң 8 шакта Киев аттыг демир-орук вокзалындан бисти хоорайның ажылчы чону болгаш комсомол организациязының төлээлекчилери, чечектер тыпсып, ыр-хөгжүм-биле фестивальче үдеп кагдылар. Орук дургаар станцияларда фестивальчыларны уткуурунуң болгаш үдээриниң тускай штабтары дүн-хүн чок ажылдап турар болду.

Софияга июль 28-те, хүндүскүнүң 2 шакта келгеш, гостиницага чурттаар өрээлдерни ээлээш, дораан-на фестивальдың ажыттынары Василь Левеки аттыг стадионче чоруптувус. 100.000 хире кижи олурар стадионну фестивальды ажыдарынга чедир 2—3 шак бурунгаар-ла улус долдур олурупкан болду. Стадионну долгандыр фестивальдың бүгү киржикчилери 143 чурттарның күрүне туктары кинскээн болгаш янзы-бүрү дылдарга бижээн лозуң, плакаттар-биле карак чайнаар кылдыр каастап шимээн болду. Шактың согуну 18 шак 30 минутаны көргүзе бергенде, стадионда олурган муң-муң кижилер хенертен диг кылдыр тура халышкан, ураалап тур. Шөлче парадтың баштайгы отряды — маадырлыг вьетнам улустуң төлээлери үнүпкен. Фестивальга Вьетнам Демократтыг Республикадан 80. Мурнуу Вьетнамдан— 74 оолдар, кыстар киришкен.

143 чурттарның делегаттары улаштыр-улаштыр, алфавит чуруму ёзугаар эртип турганнар. Делегация бүрүзү парадче үнерде баштай адрес туткан спортсмен, ооң соондан күрүне тугу, делегаттар эртип турган.

Стадионга «Төрээн чурт дугайында» совет ырны чүс хире кижиден тургустунган үрер хөгжүм оркестри ойнай берген. Совет делегацияның парадче үнүпкени ол. Шупту көрүкчүлер бут кырында туруп келген. «Ленин», «Комсомол», «Мөңгеде найырал» деп кыйгырыгларны хары угда салып турганнар. Болгар чон болгаш ооң аныяктары совет улуска онза ынак деп чүвени Софияга чоруп тургаш базым бүрүзүнге-ле көрүп болур турду. Парадты чаңчыл ёзугаар фестивальдың ээзи — Болгарияның төлээлери хагган. Кайгамчык чараш дериттинген болгар колоннаны көрүкчүлер база-ла байырлалдыг диңмит-биле уткаан. Чазак ложазында Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Болгарияга албанның аайы-биле чоруп турган Моолдуң Араттың Революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал болгаш өске-даа чалаткан хүндүлүг аалчылар.

Бүгү делегейниң Демократтыг Аныяктарының Федерациязының мурнундан ооң президентизи Родольф Мекини фестивальды ажыдып, бүгү киржикчилерге байыр чедирген.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң удуртукчузу Чан Ван микрофонга чедип кээрге, стадион бир-ле улуг частыышкын болган чүве-биле дөмей диңмиреп турган. Ол фестивальдың бүгү киржикчилеринге байыр чедирбишаан, америк агрессорлар Вьетнамдан үнүп чоруваанда Вьетнамның оолдары болгаш кыстары амытыны харам чокка тулчур болгаш ыяап-ла тиилээр бис деп сөзүн берген.

Митинг төнгенде шөлче тук тудукчулары үнүп келген. Байырлыг марш үделгези-биле фестивальдың болгаш Болгарияның Улус Республиказының туктары көдүрлүп үнген. Мотоэстафетаның киржикчилери VIII фестивальга Хельсинкиге кывыскан оттан кыпсып алган факелди эккелген. Ол факелди Олимпий оюннарының чемпиону, алдаржаан спорт мастери Боян Радев алгаш, IX фестивальдың одун кывыскан. Фестиваль ажыттынган. Фестивальга удур янзы-бүрү бөлүктер турза-даа, олар чүнү-даа кылып шыдавааннар. От кывыскан соонда, болгар комсомолчулар даштыкы өңнүктеринге кончуг солун массалыг спорт мергежилгелерин көргүскеннер. Орта 600 ажыг спортсменнер киришкен. Стадионга байырлал дүнекиниң 11 шакка чедир үргүлчүлээн.

Дараазында хүннерде фестивальдың киржикчилери бөлүктерге үстүп алгаш, фестивальдың программазын ёзугаар янзы-бүрү хемчеглерже кирипкен. Тула, Пенза, Чита областарның болгаш Кыргыс ССР-ниң төлээлери-биле бис 10 дугаар бөлүкке турган бис. Бөлүк бүрүзү тускай план ёзугаар аңаа киржип турган.

Фестивальдың ийиги хүнүн долузу-биле Вьетнамга тураскааткан. Ол хүн бистиң 10-гу бөлүк вьетнам улуска дуза кылдыр Витоша дааның эдээнге яблоня олуртуру-биле 3 шак хире ажылдаан бис. Оон улуг митинг болган. Ол митингиге аңгы-аңгы үзел-бодалдыг, аңгы-аңгы шажын-чудүлгелиг аныяктар бир үн-биле вьетнам чоннуң маадырлыг демиселин деткип турганнар. Бир хүн болгар аныяктарның хүнү болган. Ол хүн бистиң бөлүк Софияда Кремиковск аттыг металлургия заводунуң ажылы-биле таныжып, байырлыг ужуражылганы кылган бис. Ынчан база-ла совет болгаш болгар улустуң шагдан бээр быжыккан найыралы илереп турган.

Фестивальга онза болуушкуннарның бирээзи делегациялар аразында ужуражыышкыннар болуп турган. Делегация бүрүзү тускай төптүг турган. Ужуражыышкын кылырда кайы-бир делегация өскезин бодунуң төвүнче чалаар. Бистиң бөлүк Вьетнам, Барыын Германия, Барыын Берлин, Герман Демократтыг Республика, Италия, Франция, Япония, Моол, КАР-ның төлээлери-биле болгулаан ужуражыышкыннарга киришкен бис. Шупту-ла аныяктар «Найырал», «Тайбың, «Эпсеткил каттыжыышкыны» деп фестивальдың девизин деткип турганнар.

Фестивальдың культура программазындан бистиң бөлүк элээн хөй чурттарның национал концерттерин болгаш каттышкан 3 делегей концерттерин көрген бис. Шупту болуп турган концерттерни бир кижи хүннүң-не көөр дээр болза 5 чыл негеттинер ол хире хөй турган, ынчангаш четтигер шаавыс-биле көрүп чораанывыс ол.

Спорт талазы-биле чиик атлетика, чадаг-терге чарыжы, баскетбол, волейбол хевирлеринге янзы-бүрү чурттарның командаларының ужуражылгаларын көрдүвүс. Спортчу командалардан эң-не чедиишкинниг, чараш ойнаан команда Көрейниң волейбол талазы-биле херээженнер командазы. Олар шупту командаларны уткаш, алдын медальды чаалап алганнар. Оон аңгыда япон делегаттар боттарының спортунуң национал хевирлери — каратэ, дзюдо хүрештериниң аргаларын көргүскени онза солун болган.

Фестивальга эң-не кол айтырыг политика болуп турган. «Хостуг трибунага» болгаш «Студент трибунага» аныяктар капитализмге болгаш социализмге хамаарыштыр боттарының үзел-бодалын илередип, изиг маргылдажып турган.

Фестивальдың 10 хонуу билдиртпейн эрте берген. Ол 10 хонук иштинде Вьетнам-биле эп-сеткил каттыжыышкыны онза черни ээлеп турган. Фестиваль үезинде вьетнам төпке 135.000 аалчылар чораан, аңаа 100 ажыг ужуражыышкыннар эрткен. Вьетнамга дуза кылдыр кылган воскресникке 5000 делегаттар ажылдааш, 10.000 хире болгар акшаны ажылдаан. Совет делегация (800 хире кижи) фестивальдың бүгү программазынга эң идепкейлиг киришкен. Уран чүүл талазы-биле бистиң артистер 35 алдын, 10 мөңгүн, 9 хүлер медальдарны чаалап алган. Спорт талазы-биле 34 алдын, 24 мөңгүн, 22 хүлер медальдарны алган.

IX фестиваль делегейде демократтыг аныяктарның шимчээшкининиң сүр-күштүүн база катап бадыткаан.

С. КҮЧҮГЕ,
фестивальдың киржикчизи.

Архив документилери чугаалап тур

ТЫВАГА БАШТАЙГЫЛАР

Чээрби чылдарның эгезинде, тодаргайлаарга 1921 чылдың чайынында, Тывага большевик партия организациязы тургустунган. Ол чорук Тывага төөгүлүг ужур-дузалыг болганын төөгү көргүскен.

РКП(б) ТК-ның Сибирь бюрозунуң бадылааны-биле тургустунган большевик партияның Тывага райбюрозунуң сагыш салыр чүүлдери-ле хөй турган. Оларның бирээзи болза аныяктар дугайында, келир үеде чаа амыдыралдың тургузукчуларының дугайында сагыш салыышкын болган.

Коммунистиг партия организациязы Тывага комсомол организациязын тургузарының организакчызы болгаш удуртукчузу болганын архив документилери чугаалап турар. Россияның Коммунистиг партиязының Тывага райбюрозу эң баштай бодунуң аппарадынга аныяктар ортузунга ажыл чорудар тускай инструкторну тургускан. Ол инструкторну дамчыштыр Тываның орус суурларынга орус аныяктарның ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды, Тывага комсомол организациязын тургузар талазы-биле организастыг ажылды чээрби чылдарның эгезинде калбартып эгелээн.

1922 чылдың апрель 24-те РКП(б)-ниң райбюрозунуң хуралынга аныяктар ортузунга ажылдың чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Орус чоннуң аныяктарының ортузунда ажылдың дугайында илеткелди райбюронуң инструктору эш Антипин кылган. Илеткелчиниң көргүскенинден алырга, ынчаарда аныяктарның коммунистиг эвилелиниң 16 үүрлери тургустунган болгаш комсомол кежигүннери 120 кижи четкен. Ол илеткелди дыңнааш, РКП(б) райбюрозунуң доктаатканы болза:

«Аныяктар эвилелин организастаар талазы-биле эш Антипинниң чоруткан ажылын шын деп санаар. Чер-черге аныяктар ортузунга ажылды эң-не үре-түңнелдиг чорудар төлээде, аныяктар ажылының дугайында саавырны чогаадып кылырын болгаш аныяктарның үүрлери-биле инструкторжу харылзааны тургузарын эш Антипинге дагзыр. Ол сорулга-биле секретарьларның азы аныяктар үүрү бүрүзүнден бир-бир төлээлекчилерниң чөвүлел хуралын бо чылдың май 20-ден орайтатпайн чыылдырары эргежок чугула...»

Орус аныяктар ортузунга чорудар ажыл-биле чергелештир тыва чоннуң аныяктарының ортузунга ажыл чорударын партияның райбюрозу база утпайн турганын мындыг факт херечилеп турар. Райбюронуң ол-ла хуралының ийиги айтырыы: Таңды-Тываның аныяктарының ортузунга ажыл дугайы болган. Ону чугаалашкаш доктаатканы болза:

«Таңды-Тываның (Урянхайның) аныяктарынга кыйгырыгны чогаатказ, Таңды-Тываның Араттың партиязының Төп Комитедин дамчыштыр оларның ортузунга тарадырын эш Антипинге дагзыр, бо ажылды Коминтерниниң директиваларын болгаш принциптерин ёзугаар чорудар».

РКП(б) райбюрозунуң 1922 чылдың май 9-та болган хуралынга комсомол үүрлери биле коммунистиг партия үүрлериниң харылзаазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле райбюронуң доктаатканындан алырга: партия үүрлериниң кежигүннери чер-черде аныяктар үүрлериниң революстуг болгаш идейлиг удуртукчу улуг эштери болур, партия үүрлериниң бүгү кежигүннери чер-черде аныяктарның коммунистиг эвилелиниң ажылынга эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг, партия үүрүнүң 23 хар четпээн кежигүнү (партия кежигүнү) аныяктарның коммунистиг эвилелиниң кежигүнү болур. Партия үүрү бүрүзү коммунистиг аныяктар эвилелиниң хуралынга болгаш президиумунуң хуралынга бодунуң төлээлекчизин чорудар, а ол ышкаш партия үүрлериниң кежигүннери аныяктар эвилелиниң хуралдарынга илеткелдер кылыр ужурлуг. Бо ышкаш айтыышкынны чогаатказ, аныяктар эвилелиниң үүрлериниче тарадырын аныяктарның коммунистиг эвилелиниң талазы-биле инструктор эш Антипинге РКП(б)-ниң райбюрозу дааскан.

РКП(б)-ниң райбюрозунуң чоруткан улуг ажылының түңнелинде Тывага комсомол организациялары чер-черге тургустунуп келгилээн. 1922 чылдың февральда комсомолдуң ийи үүрү Биче-Енисей (амгы Каа-Хем) районга: Бояровкага февраль 21-де болгаш Знаменкага февраль 26-да тургустунган. Ооң-биле дараалаштыр Таңды Эдээ, Туран, Кызыл хоорай районнарынга комсомолдуң үүрлери тургустунгулаан.

Тываның суурларынга тургустунгулаан комсомол үүрлерин каттыштырып, бүгү Тываның комсомол организациязын тургузары негеттинип келген. Ынчангаш РКП(б)-ниң райбюрозу 1922 чылдың май 20-деги хуралынга: «Аныяктарның коммунистиг эвилелиниң чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында» болгаш «Урянхайга (Тывага) РКСМ-ниң (орус аныяктарның коммунистиг эвилелиниң) бюрозун тургузар дугайында» айтырыгларны чугаалашкан. Комсомол организацияларының бирги чөвүлел хуралын 1922 чылдың май 21-де чыылдырарын райбюро доктаатказ, аңаа чугаалажыр айтырыгларны болгаш илеткелчилерни бадылаан.

Тывага РКСМ-ниң оргбюрозун үш кижи составтыг тургускан. Харыысалгалыг секретарынга эш Антипинни, кежигүннеринге эштер Чиняков биле Бороиковту бадылаан. Ол-ла чылдың июнь 8-те РКП(б)-ниң райбюрозу РКП(б)-ниң Енисей губернь комитединиң айтыышкынын ёзугаар ол оргбюрону РКСМ-ниң Тывада райбюрозу кылдыр тургузар дугайында доктаалды үндүрген болгаш ооң составынга үстүнде эштерни хевээр арттырган, ону бадыладыры-биле РКСМ-ниң Енисей Губкомунче, медээ кылдыр РКП(б)-ниң губкомунче чоруткан.

Бо үстүнде документилерден алырга, РКП(б)-ниң Тывага турган райбюрозу 1922 чылдың апрель — май айларында бодунуң үш хуралдарынга комсомол дугайын апрель 24-те, май 9-та, май 20-де улаштыр чугаалашкан (протоколдар №№ 8, 9, 10. Партархивтиң 32 фондузунда).

РКП(б)-ниң райбюрозунуң шиитпирин ёзугаар Тывага аныяктарның коммунистиг эвилелиниң үүрлериниң бирги чөвүлел хуралы 1922 чылдың май 21-де Кызыл хоорайга болуп эрткен.

Чөвүлел хурал часкы хову ажылдарының түлүк үезинде болган ужурунда, аңаа комсомолдуң 17 үүрлериндеи 9 үүрнүң төлээлекчилери киришкен. РКП(б)-ниң райбюрозунуң секретары эш Чугунов, ооң кежигүнү болгаш РСФСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң Тывага турган төлээлекчизи эш Фальский олар чөвүлел хуралга олуржуп, илеткелдер кылгылаан.

Чөвүлел хуралга чугаалашкан айтырыглар:

1. Амгы үе болгаш аныяктарның сорулгалары.
2. Чер-черден илеткелдер.
3. Комсомолдуң чайгы ажылы.
4. Организастыг айтырыглар.
5. Аар-саар айтырыглар.

Бирги айтырыг талазы-биле эш Фальский илеткел кылгаш, чаа экономиктиг политиканы тайылбырлап, аныяктар шимчээшкининиң дугайын чугаалавышаан, аныяктарның сорулгаларын айыткан.

Коммунистиг партияның тактиказын тараачын чонга болгаш кежигүн эвес аныяктарга тайылбырлап таныштырар дээш, коммунистиг партияның болгаш Совет эрге-чагырганың доктаал, шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аныяктарның коммунистиг эвилели бодунуң бүгү күжүн бээр дугайын чөвүлел хурал бирги айтырыг талазы-биле доктаалында айыткан.

(Төнчүзү 4-кү арында).

☆ ☆ ☆

ДҮЖҮТТҮҢ МААДЫРЛАРЫ

«Межегей» совхозтуң механизаторлары чаа дүжүттү ажаап алыры-биле чергелештир күскү чер аңдарылгазынче кирген.

Совхозтуң № 2 трактор-хову бригадазының трактористери 650 га күскү черни бо хүнге чедир аңдарган. Комбайннар шөлден чоруурга-ла, олар күскү чер аңдарылгазынче кирип турар.

ЧУРУКТА: Ол бригаданың мурнакчы механизаторлары (солагай талазындан) В. Полозов, В. Непомнящих, И. Олейников, А. Терентьев, И. Сельянов олар.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

Прага бо хүннерде

ПРАГА, август 28. СЭТА-ның тускай корреспондентизи И. Лапицкийниң дамчыдып турары болза: Чехословак найысылалда амыдырал чогумчуп турар. Социализмге удур күштерниң эрткен хүннерде болдурган дүшкүүрлүг чоруктары чоорту соксап эгелээн. Ол соксаашкын чер болганда көскү болуп турар.

Партия болгаш күрүне органнары Прагага болгаш бүгү чуртка корум-чурумну тургузарынче кирипкен. Областарның национал комитеттериниң даргаларының хуралы найысылалга болуп эрткен, аңаа чазактың даргазы О. Черник болгаш чамдык министрлер киришкен. Хуралга Москвага болган совет-чехословак чугаалажыышкыннарның дугайында информацияны дыңнаан.

Хуралдың киржикчилери ооң соонда ажыл-агый талазы-биле соңгаарладып болбас айтырыгларның дугайын, ылаңгыя бүдүрүлгени, чоннуң хандырылгазын, дүжүт ажаап алыышкынын организастыг доозар дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Тараа культураларын, а ол ышкаш чуртта эң чугула техниктиг культураларның бирээзи болуп турар хмельди ажаап алыры-биле ажылчын күжүн мобилизастаары эргежок чугула деп санааннар. Ону боттандырары-биле мурнунда тургустунган чаңчыл ёзугаар дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның студентилерин ажыглаарын шиитпирлээн.

Сөөлгү хүннерде реаксылыг күштер улус ажыл-агыйын болгаш транспортту дезорганизастаар дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни үүлгедип турганнар. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур хоозун пропаганда-биле кады олар Москвага болуп турган чугаалажыышкыннарны нарыыдадырынче болгаш үзеринче угланган хоралыг чүүлдерни кылып турганнар. Ынчалза-даа ол оралдажыышкыннарның хөй нуруузунга өнчүк-чөңгээлерге алыспаан ажылчыннар ойтур шавыышкыннарны берген. «Либералдар» болгаш «социал демократтар» деп атка чагдынып алгаш, боттарының эрге-ажыктарынга ажыглаары-биле оларның чорудуп турганы хөлзеп чоруп турган аныяктарның бөлүктери ам Праганың кудумчуларынга шоолуг көзүлбестей бергеннер. Бо хүннерниң иштинде дыка хөй кижилер оларның ёзулуг мөзү-шынарын билгеннер. Республикага социализмниң туруштуг болурунга, чоннуң чаалап алыышкыннарынга кайы хире улуг айыыл диргелип келген турганын Чехословакияның ажылчы чоннары бүзүреп көөр аргалыг болганнар.

Москвага болган совет-чехословак чугаалажыышкыннарның түңнелин, угаан-сарыылдыг болгаш корум-чурумнуг болурунче чонну радио дамчыштыр кыйгырган республиканың президентизи Л. Свободаның болгаш ЧКП ТК-ның бирги секретары А. Дубчектиң чугааларын таныжып, чугаалажып турар бөлүк-бөлүк кижилерни ам кудумчулардан көрүп болур. Чонну дезинформастаары-биле болгаш мегелээри-биле чажыт радиостанцияларны, солуннарны болгаш хуудустарны ажыглап турган контрреволюстуг пропаганданың салдарынга алыскан кижилерниң карактары частып турар.

Бо хүннерде калбарган турган чидиг демисел—дүржоктанып турган контрреволюцияга удур чехословак улустуң демисел чорударынга дузаламчы көргүзер талазы-биле акы-дуңма социалистиг беш чурттарның кады чоруткан хемчеглери үндезинниг болгаш чогуур өйүнде болган деп чүвени бүрүн бадыткаан.

Совет-чехословак чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге чоннуң байыр чедирип турарының чаа-чаа херечилериниң шак бүрүзүнде үнүп кээп турарының ужуру-даа ында. Кады кылган дыңнадыг-биле танышкаш, ол чугула политиктиг документиде көрген хемчеглер иштики болгаш даштыкы контрреволюстуг күштерге удур демисел чорударынга чаа аргаларны тургузуп турар деп чүвеге кижилер бүзүреп турарлар.

Ынчалза-даа социалистиг эрге-чагырганы, ажылчын аңгының болгаш Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн быжыглаарынче, Совет Эвилелиниң база бүгү социалистиг кады ажылдажылганың улустары-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринче болгаш быжыглаарынче угланган Москвага чугаалажыышкыннарының түңнелдери, совет-чехословак дыңнадыгда көрдүнген хемчеглер чамдык кижилерге таарышпайн турар. Эвилелчи чурттарның шериглеринге удур хемчеглер чорударынче кыйгырган чажыт солуннарны дүүн найысылалга тарадып турган. Праганың чурттакчылары өнчүк-чөңгээлиг бижиктерни болгаш кыйгырыгларны бажыңнарның ханаларындан, магазиннерниң витриналарындан дүжүрүп турда-ла, ындыг чүүлдер оон-моон база-ла көстүп кээп турар. Москвага чедип алдынган дугуржулганы хажыдар сорулгалыг чугаалар радио дамчыштыр база дыңналып турар.

Антисоциалистиг күштерниң мындыг янзылыг чимзениишкиннери турза-даа, чуртта байдал чогумчуп, меге-нүгүл чидип бар чоруур.

Бүтпес үүле

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Чехословакияда реаксылыг болгаш шовинист идегеттер польша туристерге хамаарыштыр дүржок үүлгедиглерни кылып турар.

Бир бөлүк шовинистер Польшаның экскурсиячылар сөөрткен автобузун даш-биле соккулаан, туристерни дорамчылаан.

Прагада польша культура төвүнүң бажыңынга реаксылыг идегеттер Польшага удур чөңгээлиг хуудустар аскан.

Өй-тавында амыдырал катап тургустунуп турар

ПРАГАДАН СЭТА-ның корреспондентизи И. Масленниковтуң дамчытканында мынча дээн: Чехословакияның коммунистери болгаш ак сеткилдиг бүгү кижилери ам чуртка өй-тавында амыдыралды болдунар-ла шалыпкыны-биле катап тургузарынче бүгү күжениишкиннерин салып турар.

Республиканың чазаа август 28-те Прагага хуралдап эгелээш, социалистиг эрге-чагырга органнарының, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге черлериниң ажылдаарын хандырарынче угланган хемчеглерни төлевилеп турар.

Хуралга бүдүрүлге черлериниң ажылдаарын чогумчалыг болдурарының, дүжүт ажаап алырын дүргедедириниң айтырыгларын, Прагада хоорай транспортунуң, чурттуң демир-орук транспортунуң болгаш садыг четкизиниң ажылын чугаалашкан.

Чазак колдуунда хмельдиң болгаш тараа культураларының дүжүдүн ажаап алырынга дуза чедиреринче республиканың аныяктарын, чонун кыйгырган.

Типографияларның, солуннар редакцияларының, радио, телевидениениң катап чогумчалыг ажылдап эгелээриниң айтырыгларын база чугаалашкан.

Заводтарның, фабрикаларның, көдээ ажыл-агый кооперативтериниң болгаш күражылагыйларның катап өй-тавында ажылдап эгелээниниң дугайында дыңнадыглар Прагада кээп турар.

Эртем-техниктиг ниитилел чурттуң амыдыралын чогумчалыг болдурарынче угланган Коммунистиг партияның болгаш чазактың күжениишкиннерин чугаа чок деткииринче чурттуң бүгү эртем-техниктиг интеллигенциязын кыйгырган.

Америк коммунистерниң программазы

НЬЮ-ЙОРК. «Дейли уорлд» солун АКШ-тың Коммунистиг партиязының соңгулда мурнуу чарыында сорулгаларының дугайында «Ядарал-түрегделди болгаш дайынны узуткаарының программазы» деп чүүлүн парлап үндүрген.

Бөгүнгү Американың кол айтырыглары дайын, сөөк-язы ылгаар дорамчылал болгаш ядарал болуп турар. Чурттуң демократтыг болгаш республиканчы—кол ийи партиялары «улуг хөреңгитеннериң» партиялары деп, АКШ-тың коммунистери айыткан болгай. Оларның чазакта төлээлери чоннуң хөй кезиинге удур, хөреңгитеннерниң эрге-ажыктарын барымдаалаан политиканы чорудуп турар.

Сөөк-язы ылгаар дорамчылалды нептередириниң болгаш биче националдарны дарлаарының политиказы америк улуска эң хоралыг айыылдарның бирээзи деп коммунистерниң санаанын документиде айыткан.

Ам делегейни дүшкүүрлүг байдалга Уолл-Стриттиң саңхөө хөреңгитеннери таварыштырып турар. Олар даштыкыда боттарының капиталын камгалаар дээш чепсектиг улуг күштерни тургузуп, өске чурттарның херектерин холгаарлап турар.

АКШ-тың Вьетнамда «кемниг», дүржок, сөөк-язы ылгаар дайынын» программада шыңгыы шүгүмчүлээн.

ХОРАЛАКЧЫ АЖЫЛ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Чехословакияда буржуаз социал-демократтыг партияның талалакчыларының дузалакчылары ам ол чуртка корум-чурумну болгаш оожургалды катап тургузарынга кандыг-даа аргалар-биле доткар таварыштырарын боттарының сорулгазы деп ажыы-биле чарлавышаан, чажыт ажыл-чорудулгазын калбарткан.

П. Яныр дээрзиниң интервьюзунуң «Афтонбладет» солунга парлаттынып үнгени ооң херечилели болган. Солун ол П. Яныр дээрзин «Чехословакияның социал-демократтарының баштыңы» деп чарлаан.

П. Яныр бодунуң баштап турар чажыт бөлүүн «партия» дээн. Ол бөлүк ажылдап турар болгаш бодум «хөй чажыт солуннар-биле», чажыт радиостанция-биле харылзаалыг мен деп, ол ажыы-биле медеглээн.

Сөөлгү хүннерниң болуушкуннарындан көстүп турарын ёзугаар алырга, Чехословакияның чонунуң ортузунга будулгаазын, дүвүрээзин нептередиринге контрреволюсчу идегеттер чогум-на ол солуннарны, радиостанцияларны калбаа-биле ажыглап турар.

Мээң талалакчыларым Чехословакияның улустарынга кара сагыштыг боттарының сорулгаларын боттандырарынга ажыл соксадыышкыннарын организастаарынга чедир бүгү аргаларны ажыглаар сагыштыг деп, Яныр швед солунга берген интервьюзунга мактанган.

Чехословакияга буржуаз социал-демократтыг партияны катап тургузары дээш туржуп турарлар хамыктың мурнунда барыын талакы күрүнелериниң империалистиг бөлүктериниң деткимчезинден даянып турган деп чүвени контрреволюсчу бөлүктериниң ол төлээлекчизиниң интервьюзу көргүскен.

Кыдатта болуушкуннар

Синьхуа агентилел Кыдаттың мурнуу талазында Гуанси-Чжуан автономнуг районда «аңгы дайзыннарынга удур күчүлүг шавар халдаашкын» чоруп турарын дыңнадып турар. Ам Кыдатта Мао Цзэ-дун бөлүүнүң улуска удур, дүржок политиказын хүлээвес бүгү кижилерни аңгы дайзыннары деп турар болганда, Синьхуаның дыңнадыглары «культура революциязы» дээр чүвеге удурланган калбак оппозицияның барын база катап бадыткаан.

«Кыдаттың улусчу-хосталга армиязының командирлери болгаш дайынчылары массаларны мобилизастап, оларны Мао Цзэ-дуннуң идеялары-биле чепсеглеп турар» деп, ук агентилел демдеглээн. «Мао Цзэ-дуннуң идеяларын амыдыралга нептередиринге» чепсектиг күштерни ынчалдыр ажыглап турда безин. Синьхуаның миннип турарын ёзугаар алырга, ол районнуң байдалы «чидиг болгаш нарын» болуп артпышаан. Эрге-чагырганың соңгуттуруп тургустунгаш дүжүрткен органнарының орнунга Пекинниң удуртулга чери «ревкомнар» тургузарын бүгү чуртта күштелдирип турар хиреде-ле, Гуанси-Чжуан автономнуг районда «революстуг комитет» дээр чүве амдыгаа чедир тургустунмаан.

Армияның дузазы-биле «ревкомнар» тургустунган районнарда безин оларның туружу быжыг эвес. Чижек кылдыр көргүзерге, Гуандуннуң «Наньфан жибао» солуну ол можуда «эрге-чагырга дээш шыңгыы демиселди биез-ле олчаан үргүлчүлевишаан, «ремкомга чүк-чүктен удурланыышкын таваржып турар» деп бижээн. Ол солун «күш-шыдалдыг бөлүктерни «ревкомнардан» үндүр октаарын» негээн. Чжэцзяньның, Хэнаньның болгаш өске-даа можуларның солуннары база ындыг кыйгырыгларны үндүрүп турар. «Ревком» тургустунганындан бээр ийи чыл ажа берген Хэйлунцзян можуда безин ооң «ревкому» можунуң байдалын четче контрольдап шыдавайн турар деп, парлалга миннип бижип турар.

Пекин удуртулгазы бодунуң чер-черде туруштарын быжыглап алырынче чүткүл салбышаан, эрге-чагырга дээш демиселге армия-биле адааннажып турган чамдык хүнвэйбинчи организацияларны тарадыр ужурга таварышкан. Хүнвэйбиннериниң отрядтарын мооң мурнунда Мао бөлүү «культура революциязының» үүлгедикчи күжү кылдыр ажыглаан турган. Ынчанмыже ам кыдат парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, чамдык черлерде хүнвэйбиннер контрольга чагыртпастап турар, оларның аразында адааннажылга демисели эгелээн. Хүнвэйбинчи чамдык организацияларны тарадыры 1966 чылдың августа «аныяк үймээнчилерге» алдар кылдыр Мао Цзэ-дуннуң эрттирген парадының 2 чыл оюнга капсырлаштыр эрткен деп чүве шоодунчуг болган.

«Культура революциязының» база бир кол будулгаазыны кыдат парлалгада антисовет кампания-биле капсырлашкан. Синьхуа агентилел, «Женьжинь жибао» болгаш өске-даа хөй солуннар чехословак улуска акы-дуңма дузаламчы көргүскен Совет Эвилелинге болгаш өске-даа чурттарга өжээнниг кампания өөскүдериниң халдаашкыннарын кылган. Пекин пропагандазының нүгүлчү бодалдарын буржуаз парлалга дораан сегирип алгаш, бүгү делегейге тарадып турар болгай. Делегей байдалының, империализм биле социализмниң аразында демиселдиң үндезин айтырыгларынга Мао Цзэ-дуннуң бөлүү НАТО чурттары-биле болгаш социализмниң эң өжээнниг дайзыннары-биле чаңгыс хүрээлеңниг апарган деп чүвени ол бүгү катап база улам тодаргай көргүзүп турар. (СЭТА).

ИНДУСТРИЯ, ЭРТЕМ, КУЛЬТУРА

Новосибирскинин демир-орук вокзалында кызыл-хүрең мрамор даштан тураскаал самбыра бар. «1897 чылдың мартта Сибирь шөлүлгезинче орук аайы-биле Владимир Ильич Ленин маңаа, Обь станцияга доктаагаш...» деп ол самбырада бижээн. Хоорайның амыдыралынга болган ол тураскаалдыг болуушкунну сибиржилер кажан-даа утпас. Трансибирь оруунуң тудугжуларының тайга иштинде билдиртпес суурулуп турганындан бо хоорай чеден шаа-ла чыл дургузунда делегейниң эң улуг хоорайларының биржээни—Сибирь деп адаар калбак делгем совет девискээр чүрттүң индустриязының, эртеминиң, культураның төвү болу берген.

— Миллион чурттакчылыг хоорай болу бээринге Новосибирскиге чүгле бежен чыл негеттинген — деп, СЭКП-ниң Новосибирск хоорай комитединиң бирги секретары **Александр ФИЛАТОВ** ПМА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Эң черге эгелээн хоорай үр болбайн-на ССРЭ-ниң чөөн талазында күүлүг үлетпүр баазазы болу берген, а сөөлгү он чылда эртемниң делегей төптеринiң бирээзи апарган. Мындыг шапкын өзүлде — Ленинниң инициативазын болгаш айтышкынын ёзугаар Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле Сибирьни дүрген шинээдии ап келгенинiң ачызы-дыр. Сибирьни — бо кайгамчыктыг чурттү Шушенскоеге хаанныг эрге-чагырганың үш чыл шөлүлгезинiң үезинде Владимир Ильич Ленин эки өөренип шинчилээн. Совет Эвиделинге оон магалыг чаагай үжүр-дүзалыг болуурун ол баш бурунгаар чугаалаан. Бөгүн Сибирь — чүртта эң-не күжениишкинниг улуг тудугнуң районудур: арга-арыгларның аразында бо черден чер адаанаң чаа эртине байлактарын чоокта чаа илередип тыпкан, ажыл-агыйжы улуг комплексидер мында төрүттүнүп, электростанциялар болгаш энергетика системалары, ыяш сайзырады ажылдап кылыр комбинаттар, нефть болгаш газ дамчыдыкчылары, рудниктер болгаш шахталар туттунуп, чаа хоорайларны тудуп үндүрүп турар. Ол бүгү ажылдарга Новосибирскиниң заводтары, эртем албан черлери, төлевидел институттары эң идепкейлиг киржип турар. Чүгле эрткен он чыл дургузунда

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. август 31 | СУББОТА | № 205 (7048) | Өртээ 2 көп

ВЛКСМ ТК-га парлалга конференциязы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Совет улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарының черлери-биле комсомолчуларның болгаш аныяктарның походунуң киржикчилериниң IV бүгү-эвилел слёду совет оолдарның болгаш кыстарның улуг байырлалы болу бээр. Ук слёт сентябрь 4-те маадыр хоорай Киевке ажыттынар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү республикаларының, крайларының болгаш областарының төлээлекчилери слётка кээр. Днепрде хоорайга 1600 оолдар болгаш кыстар база чалаткан чүс хүндүлүг аалчы чыглыр.

Слёттуң программазын солун болгаш байлак кылдыр тургускан.

Бүгү-эвилел походу моон-даа соңгаар уламчылаар.

Вьетнам өңнүктерниң байырлалы

Вьетнам улуска найыралдың болгаш дайынчы эп-сеткил каттыжылгазының сеткилин Москваның хөй-ниити төлээлекчилери илерткен. Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунган хүнү—акы-дуңма чурттуң национал байырлалын демдеглээр дээш, олар август 29-та «Билиг» ниитилелиниң Төп лекторийинге чыылганнар.

ВДР-ниң культура министри Хоанг Минь Знам баштаан вьетнам-совет ниитилелдиң төлээлериниң президиумта көстүп келгенин москвачылар чылыы-биле уткаан.

Совет-вьетнам ниитилелдиң төп баштаар чериниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Г. С. Титов илеткел кылгаш, вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазы бистиң чуртта хүн бүрүде калбарып турар деп чугаалаан. Совет-вьетнам найыралдың болгаш АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазының айы болуп эрткен.

Вьетнам улустуң байырлалынга тураскааткан ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралдары Душанбеге, Иркутскиге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болуп эрткен.

СЭКП Тыва обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ниитиниң малын хүр кыштагладыр

Тываның көдээ ажыл-агыйының кол адыры мал ажыл-агыйы болур. Мооң уламындан ниитиниң малының баш санын өстүрери, ону эки шынарлыг оран-суур, одар-белчиир болгаш белеткээн чем-биле хандырары бүгү күрүнениң, бүгү улустуң херээ болуп турар.

Бо хүннерде мал ажылынга эң чугула болгаш харыысалгалыг ує—кыштаглаашкынга белеткел айтырыы чидии-биле тургустунуп келген.

Часкы болгаш чайгы үелерде өл-шык, чаъс эвээш болганындан одар-белчиирлерде, шынааларда оът-сиген бо чылын чегей үнген, ынчангаш мал кыштагладыышкыны нарын байдалга эртер деп чүве баш удур билдинип турар.

Байдалы ындыг дүвүрээзиннинг турбуже, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал кыштаглаашкынынга белеткел амгы үеде кончуг куду деңнелде чоруп турар. Августуң 26-га чедир түңнел-биле алырга, сиген белеткелиниң планы чүгле 40,3 хуу, силос салыышкыны 1,4 хуу күүсеттинген. Таңды, Тес-Хем, Эрзин, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның болгаш «Мал семиртир» трестиң партия, совет база көдээ ажыл-агый органнары мал чеми белеткээриниң ындыг чавыс темпилери-биле эптежип турары онта таарышпас. Ол районнарда сиген белеткелиниң планының күүсеттингени чүгле 31,4 хуудан 34,3 хуу болуп турар.

Бии-Хем, Тожу болгаш Таңды районнарда хол-биле сиген кезер ажылды организаставаан. Шынында ап көөрге, ол черлерде сиген эки үнген болган.

«Межегей», «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтарда, Таңдының «Коммунизмниң херели», Эрзиниң «Чаа орук», Бии-Хемниң «Хадың», Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтарында мал чеминиң ажаап алыышкынында улуг чидириглерни болдуруп турар. Сиген кезилдезинде ооргалаар болгаш шөлдүң кыдыгларын каггылаптар чоруктар бар.

Чамдык черлерде сиген шөлдерин мал базып турар, сарааттар кажаа чок. «Тиилелге», «Россия» совхозтарда, Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозунда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда сиген, тараа шөлдеринге мал одарладыр чоруктар хөй.

Таңды, Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарда ажыл-агыйларның болгаш күрүне фондузунуң черлериндe хууда малынга сиген кезип ап турар таварылгаларны буруу шаап, ону соксадыр хемчеглер алдынмайн турар.

Мал кажааларының көрмеңин аштаар, дезинфексилээр, кажааларның, кудуктарның септелгезин чорудар ажылдар бүгү ажыл-агыйларда ам-даа доозулбаан. Мал чемгерер цехтериниң, дус болгаш өске-даа минералдыг чемнерниң белеткели ам-даа чоруттунмаан. Малчыннарның чурттаар оран-суурун кышка белеткээр ажылче чогуур кичээнгей салдынмайн турар. Фермаларда кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар болгаш чуртталга бажыңнарының септелгези кончуг шүшпең байдалда.

Хөй-хөй партия организациялары мал чеми белеткеп турар, кижилерниң ортузунга политмассалыг ажылды кошкак чорудуп турар. Ындыг байдал ылаңгыя Тожу, Өвүр, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда бар. Социалистиг чарыш багай организастаттынган, хову турлагларында кино үнмейн, лекция, беседа чорувайн турар.

Сиген белеткелчилериниң амыдырал-чуртталгазының айтырыглары шиитпирлеттинмээн черлер кайы хөй. Чижээ, «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырында сиген бригадазында кижилер соңгалары ойбак, от чок бажыңнарда шала кырында удуп турарлар. Бригадада күш-ажыл чогуур деңнелинге чедир организастаттынмаан.

СЭКП-ниң чамдык райкомнары, райкүүскомнар, парткомнар база ол ышкаш Көдээ ажыл-агый министерствозу малдың чем-суурун белеткээриниң, мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң болгаш ону чедиишкинниг эрттиреринiң айтырыгларынче чогуур кичээнгейни салбаанындан база ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, бүдүрүлге эргелелдериниң специалистеринге кошкак негелделиг болганындан ындыг четпестер бар апарган.

Келир кышка малды чем-суур болгаш чылыг кажаа-хораабиле хандырар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедиринге эргежок чугула байдалдарны үндезилээр сорулга-биле бүгү колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыннарының күжүн мобилизастаарын СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели партия хооркомунга, райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

Малга шыктыг чемнерни четчир кылдыр белеткээр сорулга-биле кукурузаның ногаан массазын саваң-биле холуй силостаарын, будук-бүрү чем белеткээрин, ыяш бүрүзү чыырын, тараа саваңын сарааттаарын организастаар. Ооң-биле кады мал чемин болгаш одар-белчиирни шын ажыглаар сорулга-биле белеткеттинген чемнерни фермаларга, бригадаларга, малчын коданнарга амдыгааштан хуваар, кыштагларже бир ай курлавырның сигенин сөөртүп чедирер.

1968 чылдың октябрь 1-ге чедир хуусаада малчын кадрларны бүрүне четчелээн турар. Онза кичээнгейни ылаңгыя чаш болгаш төрүүр мал ажаар кижилерни шилип алырынче угландырар.

Мал ажылында чаа тудуглар ажылын болгаш чуртталга бажыңнарының, культура албан черлериниң, малдың кажаахорааларының септелгезин октябрь 20-ниң бетинде доозар. Мал аарыгларынга удур ветеринарлыг хемчеглерни октябрь 1-ге чедир чоруткан турар.

Кышкы үеде малга бээр дус болгаш минералдыг чемнерниң курлавырын тургузар. Бүгү бар кудуктарның септелгезин октябрь 10-га чедир доозарын мелиорация болгаш Суг ажыл агый министерствозунга дагзыр.

Малга быжыг чем-суурну белеткээр болгаш кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер ажылдар талазы-биле ажыл-агыйлар, фермалар, бригадалар болгаш тус-тус малчыннар аразынга социалистиг чарышты калбартырын СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели партия райкомнарынга, райкүүскомнарга дааскан.

КЫЗЫЛ ТУКТУҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң № 2 сигенчи бригадазының кежигүннери ажаап алыышкынның баштайгы хүннериндeн-не шудургу ажылдааш, дирекция чериниң болгаш ажылчын комитединиң бригадалар аразынга шилчиир кызыл тугун чаалап алган.

Бригадада сиген кезер машиналарлыг 8 трактор, 10 хол кадыыры быжыглаттынган. Августуң ийиги он хонуунуң эгезинден бээр бригада 680 тонна көк сигенни бүдүрген. Чарыштың түңнелинде оларга быжыглаан тугун хевээр арттырган.

Чехословакияда байдалга хамаарыштыр

ЧССР-ниң партия болгаш чазак органнары чуртта байдалды чогумчалыг болдурарынче угланган хемчеглер алырын үргүлчүлевишаан. ЧКП ТК-ның Президиумунуң, чазактың хуралдары болган, областарның партия комитеттериниң секретарьларының болгаш областарның национал комитеттериниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралдары эрткен. Бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын, чонну хандырарын экижидериниң, дүжүт ажаап алырын доозарының соңгаарлатпайн шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларын чугаалашкан.

«ЧКП ТК-ның январь пленумунуң үндезилеп тургускан политиказын боттандырарын үргүлчүлээр деп шиитпирлиг бис... Бистиң хөй талалыг болгаш ийи талалыг дугуржулгаларны ёзугаар алган бүгү хүлээлгелеривисти күүседири эргежок чугула» — деп, чазактың даргазы эш О. Черник радио дамчыштыр чугаалаан. Чазак амгы байдалга холбаштыр парлалгага, радио, телевидениеге хамаарыштыр алыр онза хемчеглерни чүүлдүг деп санаан, ол хемчеглер массалыг информацияның чепсек-херекселдеринге чазактың салдарлыг болурун бүрүнү-биле хандырар деп, О. Черник дыңнаткан.

Августуң 29-та Словакияның Компартиязының съездизи ажылын дооскан. Съезд совет-чехословак чугаалажыышкыннарның түңнелдерин бодунун канчалдыр көрүп турарын тодаргайлааш, оларны амгы үеде тургустунган берге байдалдан үнериниң угаангыр кара чаңгыс аргазы деп үнелээн. ТК-ның Бирги секретарынга съезд эш Г. Гусакты чаңгыс эп-сеткилдии-биле соңгаан.

Августуң 24-те Прагага чажыт чыылдырган, ужур-дүрүм барымдаалаваан «ЧКП-ниң 14-кү съездизиниң» шиитпирлерин съезд эш Г. Гусактың саналын ёзугаар буруу шапкан. Словакияның Компартиязының ТК-зының 30 кежигүннери болгаш ооң Президиумунуң 6 кежигүннери ужур-дүрүмде чок ёзу-биле эрткен ол съездиниң тургускан «чаа ЧКП ТК-зы» дээр чүвениң составынга кежигүннер болурундан ойталаан.

Чурттуң байдалын шалыпкыны-биле чогумчалыг болдурарынче чон чүткүлүн салып турар, ам Чехословакияның амыдыралында кол онза болуушкун ол. Москвага болган совет-чехословак чугаалажыышкыннарга чедип алдынган шиитпирлерни күүседирин болгаш олче угландыр ЧКП ТК-ның болгаш ЧССР-ниң чазааның боттандырып турар хемчеглерин ажылчы чоннарның хөй кезии чурттуң байдалын чогумчалыг болдурарының үндезини деп билип турар. Чехословак улустуң ёзулуг патриоттуг күштери чаңгыс эвин аңаа үндезилей быжыглап турар.

Совет-чехословак чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге дерзии удурланып, ЧССР-ниң партия, күрүне удуртулгазының боттандырып турар баштайгы чугула хемчеглеринге шаптык таварыштырарынче чүткүлүн салып турар барыын үзелдиг, контрреволюстуг күштер боттарының үүлгедиглерин база күштелдирип турар. Контрреволюстуг күштер боттарынга эрге-чагырганы холгаарлап алыр арганы бээр кылдыр чурттуң байдалын өскерткен турарын чедип алыр сагыштыын чажырбайн, ЧКП ТК-ның болгаш чазактың удуртукчуларынга удур улам хөй халдаашкыннарны кылып турар.

Чижек кылдыр көргүзерге, оларның ол чүткүлүн империалистиг күштер, барыын таланың чамдык радиостанциялары калчаалыг деткип, чурттуң амыдыралының дугайында шын информацияларны чехословак радионуң дамчыдарынга шаптык таварыштырып, чажыт радиодамчыдыкчыларның ажылчорудулгазынга база дуза чедирип турар. Ооң-биле чергелештир Чехословакияга болгаш ооң-биле эвилелчи социалистиг чурттарга удур мегелээшкин, нүгүлдээшкин кампаниязы үргүлчүлевишаан. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чугаалажыр айтырыгларындан чехословак айтырыг дээр чүвени казыыр деп ЧССР-ниң чазааның негелде кылганынга болгаш ол шиитпирге удурланыр кандыг-даа арга чогунга АКШ-тың КНО-да төлээлекчизи Д. Боллдуң калчаалыг чугаазы ол талазы-биле тодаргай барымдаа болган.

ЧССР-ни социалистиг демкаттыштырылгазындан чарар деп семеп турган Чехословакияда контрреволюцияның болгаш империалистиг бөлүктерниң оруунга социалистиг күрүнелерниң каттышкан фронтузу күчүлүг моондак болган фактыга социализмниң дайзыннарының калчаалыг удурланганы илдең апарган.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

Күскү чер андарылгазы

Бо ажылды республиканың ажыл-агыйлары дыка хожудадып турар. Күскү чер андарылгазының эң таарымчалыг агротехниктиг хуусаалары август ай болуп турбуже, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бо чугула ажылды дыка хожудадып турар.

Бо ажылдың талазы-биле планны Таңды район 7, Кызыл хоорсовет 7,3, Каа-Хем 4,6, Улуг-Хем 2,9 хуу күүседип, бо ажылды чаа-ла эгелеп турар.

Чогуур хуусаазында чоруткан күскү чер андарылгазы келир чылдың дүжүдүнге магадылал деп чүвени районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары медереп билири, бо ажылче кичээнгей салыры чугула.

Дүжүт ажаап алыышкыны

(Август 26-га чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	
Бай-Тайга	33,4
Каа-Хем	13,3
Таңды	8,6
Улуг-Хем	6,5
Барыын-Хемчик	5,4
Бии-Хем	5,3
Кызыл хоорсовет	1,9
Республика	**7,7**
Эрткен чылдың ол үезинде	6,9
Дуржулга станциязы	2,9

Чагаалардан одуруглар

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң дуржулгалыг малчыны Оюн Саңмаа эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны алгаш, бо чылын хоюн эки семиртип алган.

Хойжу бо чылдың кыжынга хынамчалыг белеткенип турар.

О. ӨПЕЕН.

* * *

Ол-ла колхозка Оюн Сержиңмаа каш чыл улаштыр хой кыргылдазынга ажылдап, ажылынга бедик мергежилдиг апарган.

Бо чылдың кыргылда сезонунда ол 3084 хойну кыргып, колхозунга 8895 кг эки шынарлыг дүктү дужааган.

Август 5-тен эгелээш колхозтуң кыргыкчылары 10000 ажыг хураганны агарлап турар. Бо ажылда база Сержиңмаа шалыпкын ажылдап, хүнде-ле 30 ажыг хураганны кыргып келген.

Ол, чүгле хой кыргылдазында ажылдап турар эвес, база ол ышкаш, тудугга, тараа арыглаашкынынга, малчыннарның кышка белеткелинге, а чазын сакманщиктеп ажылдап турар.

В. ОММУҢ.

Мал чеминиң белеткели

(Август 26-га чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	
Тожу	97,2
Бай-Тайга	58,8
Каа-Хем	52,5
Барыын-Хемчик	50,1
Өвүр	49,2
Чөөн-Хемчик	46,1
Тес-Хем	34,3
Улуг-Хем	33,7
Таңды	32,9
Эрзин	31,4
Бии-Хем	18,9
Кызыл хоорсовет	14,3
Республика	**40,3**
Дуржулга станциязы	57,3
СОВХОЗТАР:	
«Дөң-Терезин»	140,8
«Тээли»	73,1
«УТКА 25 чылы»	50,1
«Бурунгаар»	49,7
СЭКП XXII съездизи аттыг	49,4
«Торгалыг»	49,0
«Сүт-Хөл»	45,4
«Россия»	43,7
«Тиилелге»	40,4
«Чыраа-Бажы»	40,0
«Барлык»	38,0
«Шекпээр»	35,2
«Өөк»	34,5
«Кара-Хаак»	33,5
«Элегес»	31,8
«Тыва»	31,7
«Улуг-Хая»	30,7
«Межегей»	24,5
«Тес-Хем»	20,5
«Совет Тыва»	18,4
«Найырал»	11,1
«Шивилиг»	2,9
«Көк-Тей»	—
«Сукпак»	—

ТРАКТОРЛАР ҮНҮ ДОЛГАН

Каш хонук үргүлчүлээн суукур чаъстың соонда, аяс хүннерде «Межегей» совхозтуң №1 трактор-хову бригадазының делгем шөлдерин күскү чер аңдарган тракторларның каргыраалаан үнү долган.

Ында хөй тракторларны күскү чер аңдарылгазынче массалыг киирген. (**Чурукта:** трактористер солагай талазындан) Тепл-оол Көк-оол, Николай Кудашов, Николай Хорунжин, Николай Нелюбин олар эки ажылдап келгеннер. **Адаанда чурукта:** тракторлар күскү чер аңдарылгазында.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотолары.

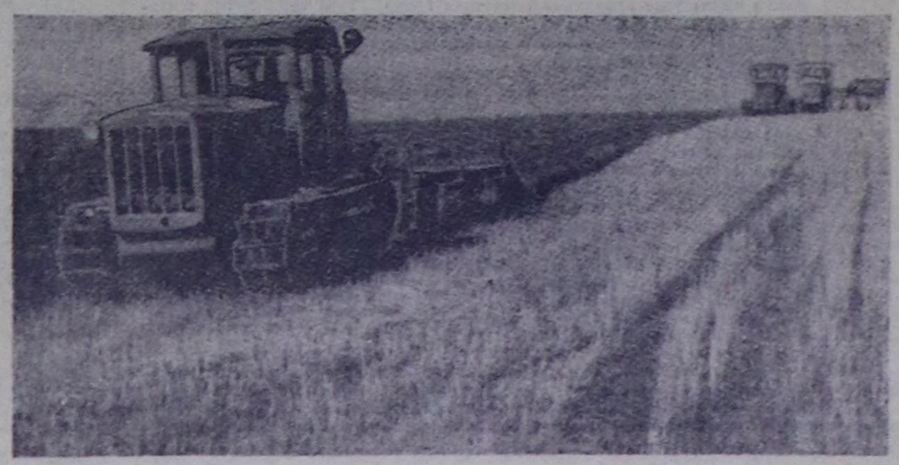

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНИҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары В. И. Ленинниң төрүттүнгениндeн бээр 100 чыл болурунга политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннер-биле төлептиг ужуражыр дээш, боттарында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Амгы үеде районнуң партия, ажыл-агый организациялары, ажыл-агыйларда парткомнар, салбырларда партия эге организациялары сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының үезинде кылып чорудар ажылдарының планын ажылдап кылган.

Районнуң ажыл-агыйлары августуң 26-да медээ-биле алырга, 6494 тонна сигенни белеткеп алыр планын чүгле 50,1 хуу күүсеткен, азы 3252 тонна сиген ажаап алдынган. Сиген белеткелиниң планын «Дөң-Терезин» совхоз (директору эш О. Хүрең-оол, партия комитединиң секретары эш М. Монгуш, көдээ Совет даргазы эш М. Дөде) август 15-те ажыр күүсеткен. «Дөң-Терезин» совхозтуң сигенчилери 417 тонна сигенни белеткеп алыр тургаш, 456 тонна сигенни белеткээн.

Совхозта сиген кезилдези чүгле ооң-биле доозулбаан, амдаа үргүлчүлеп турар. Дөң-терезинчилер малга четчир чемни белеткеп бээр сорулга-биле сентябрь 5-ке чедир 350 тонна сигенни пландан ажыр ажаап алыр хүлээлгени алганнар. Совхоз 30 тонна будук-бүрү белеткээр планын август 15-те 34 тонна кылдыр күүсеткен. Сигенчилериң ортузунда социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган болгаш ону 10 хонуктап түңнеп турары чаңчыл болу берген. Он хонукта сигенчи бригадаларның, звеноларның тиилекчилеринге совхозтуң дирекция чериниң болгаш партбюронуң бригада, звено аразынга шилчиир Кызыл тугун үргүлчү тыпсып, ооң-биле кады акша шаңналды берип турар. Совхозтуң хову турлаа чедимчелии-биле дериттинген, аңаа солун номчулгазын, политинформацияны партбюро кежигүннери доктаамал кылып келген. Ниитиниң чемненилгезин багай эвес организастаан.

РЕЙД

Совхозтуң Эдегей-Аксында Ооржак Чолаан-оолга баштаткан 3 кижи составтыг звено 32 тонна сигенни, Ооржак Мадинге удурткан звено 30 тонна сигенни ажаап алгаш, звенолар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Совхозта шупту 49 кижи, сиген кезер 4 «Беларусь» трактор агрегады, сиген бөлер 2 «Беларусь» трактор агрегады доктаамал ажылдап турар.

«Беларусь» трактор агрегаттары-биле сиген кестирип турар Ооржак Даай-оол, сиген бөлдүрүп турар Куулар Чечек-оол олар эвлчегде нормазын үргүлчү 110—115 хуу күүседип келгеннер.

«Дөң-Терезин» совхозтуң малчыннары сиген ажылынга идепкейлиг киржип турарын демдеглээри өөрүнчүг. Совхозтуң сураглыг хойжузу, коммунист Ооржак Аңгыр-оол бодунуң күжү-биле 12 тонна сигенни ажаап алыр хүлээлге алгаш, 18 тонна сигенни белеткеп алган. Куулар Кара-оол 12 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлгезин 16 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Сиген кезилдезиниң талазы-биле «Большевик» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш А. Шаалы, партком секретары эш С. Очур) дөң-терезинчилерниң соо-биле чоруп орар. Большевикчилер сиген кезериниң планын август 30-де күүседир хүлээлгезинге эз-харыысалгалыг болур дээш сиген белеткелиниң планын август 25-те 60 хуу күүседип, районнуң өске ажыл-агыйларын мурнай берген.

Ол колхозтуң сигенчилери Доңгак Дадар, Ооржак Көк-оол, Борис Саая олар хол-биле сиген кезериниң хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Сигенчилериң ортузунда күш-ажылдың сагылгачуруму болгаш организациязы бедик. Сиген планын чогуур өй-шаанда күүседир талазы-биле районнуң ажыл-агыйларынга большевикчилер тускай кыйгырыгны үндүрген. Большевикчилериң кыйгырыы районнуң сигенчилерин улам сорук киирген.

Сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының ажылы «Шекпээр», «Барлык» совхозтарның Аяңгаты, Хөнделең салбырларында элээн организастыг чоруп турарын демдеглээр херек. Чылдың агаар бойдузу арай каңдаашкынныгдаа болза, Аяңгатының сигенчилери планын күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар. Аяңгатының сигенчилери 32 хол кадыырлыг, сиген кестирер 4 «Беларусь» тракторлуг ажылдап турар.

Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар ажыл ам-даа четпес чоруп турарын айтыр херек. Сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының белеткелдери «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда ам-даа дыка четпес чоруп турар.

«Барлык» совхоз (директору эш В. Даваа, партия комитединиң секретары эш К. Чылбак-оол) сиген ажаап алыышкынының планын чүгле 26,2 хуу, силос салыышкынының планын 45 хуу күүсеткен.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры (эргелекчизи эш Т. Догүс, партия эге организациязының секретары эш К. Санчыт) сиген белеткелинче организас чок кирген. Салбырның № 2 хойжу бригадазының 12 кадарчыларындан сиген ажылынче чүгле 9 кадарчылар кирген. Салбырның № 2 хойжу бригадазы (бригадири коммунист эш Хомушку Бопуң-оол) кадарчыларны сигенче киирер талазы-биле четпес ажылдаан.

Салбырда Хомушку Бопуң-оол бригадирлээн № 2 хойжу бригада августуң 20-ге чедир чүгле 2 борбак хөпээн-сараат салып алган.

«Шекпээр» совхоз (директору эш М. Чүлдүм, партком секретары эш М. Хертек) сиген ажаап алырының планын чүгле 35, силос салыр планын 22 хуу күүсеткен. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның сиген кезер бригадаларында ажылдың темпизи кошкак болгаш «сиген үнмээн, сиген кезер чер чок» дээр хөөннерден ам-даа уштунмайн турар, а херек кырында кезип болур терең оътсигенниг черлер кайы-даа ажыл-агыйда хөй.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларында тараа түлүктеп быжып эгелээн, сиген планы дөңгүп-ле чартыынга чедир күүсеттинген. Тараа ажаап алыышкыны-биле кады сиген ажылын чорударынга ажылчын күжү чардыгып эгелээн.

Амгы үеде үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген белеткелинче чугула кичээнгейни салыры негеттинип турар. Сигенчилер ортузунда социалистиг чарыш ам-даа шуудаваан. Комсомолчу прожекторлар, агитхуудустар, «крокодил» болгаш сигенчилерни ажылче кыйгырып турар көскү агитацияларның дээштиг салдары ам-даа кошкак.

«Барлык» совхозтуң удуртукчулары Час-Адыр, Ак, Кызыл-Тайгада чайлагларның сигенни кескеш, ажаап алыр ажылдан ойталаан чылдагааны билдинмес.

Августуң төнчүзүнде тайгаларда хар чаап, күстүң соок тыныжы шынааларже кирип эгелээн. Ынчангаш дүжүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир, ниитиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр ажылды бичии-даа кошкатпайн, бо ажылдың темпизин база каш дакпыр шапкынчыдарын районнуң бүгү ажыл-ишчилериндeн үе шыңгыы негеп келген.

«ШЫННЫҢ» РЕЙДИ БРИГАДАЗЫ:

Х. КЕСТИКЕЙ,
«Шын» солуннуң штаттан дашкаар корреспондентизи.

К. СПАР-ООЛ,
СЭКП райкомунуң инструктору.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шын» солуннуң тускай корреспондентизи.

ХООЧУН ИШЧИЛЕР ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА

Серов хоорайның металлургия заводунуң чүс хире политинформаторлары цехтерге улуг баштыңчының дугайында, ленинизмниң өлүм чок идеяларының тиилелгезиниң дугайында беседалар эрттирип турар.

Биезги Надеждин заводунуң революция соонда төөгүзү Владимир Ильичиниң ады-биле чарылбас холбаалыг. Эртикен үеде Богословтуң даг округунуң составынга бактаап турган ол завод бистиң чуртувуска аар үлетпүрүнү национализастаттынган баштайгы бүдүрүлге чери болган. Ону улустуң хөлүнге 1917 чылдың декабрь 17-де (20-де), металлургтарның төлээлерин Ильичиниң хүлээп алганының соонда ийи хүн эртип чорда, шилчидип берген.

Национализастаттынган баштайгы ол бүдүрүлге черинiң салым-чолун Владимир Ильич кичээнгейлиг хайгаарап турган. Акционер турганнар 1918 чылда Надеждин заводун катап хөлгаарлап алыр бис деп, дамчыыр чугаалар тарады бээрге, уралчылар Ильичиден сүме айтырган. Ильич дораан-на мынча дээн телеграмма чоруулуп харыылаан:

«Богослов округун национализастаанын дүжүрер дээн дамчыыр чугаалар хоозун мегелээшкин-дир. Ленин».

Ажылчыннарны ол телеграмма чалгынналдырган. Үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлге черлерин болгаш демир-орун транспортун национализастаар дугайында ленинчи декрет капиталистерниң чөңгээлерин чылча шапкан.

Ам Күш-ажылчы Кызыл тук орденниг, Серов аттыг металлургия заводунуң чаа эзлери улуг баштыңчының чагаанын өзүгаар ажылдап турар. Серовчулар беш чылдың эгезинден бээр пландан ажыр 50 муң тонна хире шойну эзилдирген. А ол бүдүрүлге черин национализастаанындан бээр эрткен чартык чүс чыл дургузунда олар металл бүдүрерин 23 катап көвүдеткен. Заводтуң металлургтарының барын чартык кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

В. ТУРУШКОВ.
(СЭТА-ның корр).

ПАРТИЙЖИ КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

Политиктиг ажылдың дуржулгазындан

Коммунистиг кижизидилгеге партияның көскү агитациязы үчүгүла черни эдлеп келген болгаш эдлеп турар. Бедик идейлиг, уран мергежилдиг кылган плакаттар, стендилер, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары, көскү агитацияның өске-даа хевирлери ажылчы чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге, оларның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге улуг салдарны чедирип турар.

Эрткен юбилейлиг чылда, ол ышкаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга үткүштүр районнуң партия организациялары көскү агитацияны организастаарының талазы-биле эвээш эвес арганы, чогаадыкчы бодалдарны хереглеп турар апарган. Маңаа чугула үүл болза оон эчис сорулгаже угланганы, чедингир, дээштиг болгаш амыдыралчы болуру-дур.

Оон-биле кады ону «Ленинизм — мөңге дириг өөредиг» деп лозунунуң адаа-биле организастап тургускан. В. И. Ленинниң өндүр улуг идеязын, оон өлүм чок өвүр-хевирин чуруп көргүспүшаан, районнуң мурнунда кол экономиктиг сорулгаларны чедишкинниг күүседиринче база Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле үткүрүнче көскү агитацияны угландырган.

Партийжи көскү агитацияның амыдыралчы дээштиг болуру кол негелде ол болгай. Ону барымдаалааш, лозун, плакаттардан аңгыда районнуң хүндүлел самбыразын, «Чаржыл турар районнарда», «Көдээ Советтерниң социалистиг чаруштарының көргүзүглери», «Районнуң социалистиг хүлээлгелери», «Районнуң көргүзүглери» деп эгелерлиг улуг самбыраларны кылган, оларда чурагайларны квартал санында чаартып турар. Ол чорук социалистиг чарыштың дээштиг болурун чедип алырынга улуг ужур-дузалыг.

Мурнакчы ажыл-агыйларны, кижилерни шалыпкын тодарадыры-биле «Күш-ажылчы алдарның түгүн» район төвүнде тургускан.

Бисте үлетпүр будүрүлге, албан организация, культурачырыдыышкын албан черлери бүргүү бодунуң ажыл-чоруулгазынга дүүшүүр тургустунган көскү агитацияны калбартырынче кичээнгейни салып турар. Самагалдай суурга көскү агитацияны экижидериниң талазы-биле эдлээн ажылдар чоруттунган. Чижээ, стендилерни, цитаталар бижээн көргүзүтлерни коллектив бүргүзүнге будүрүлгениң уг-шиин барымдаалап кылгылап, оларның сос-домаан бодамчалыг шилип тургаш, делгегилээн. Бо талазы-биле ажылды улус судунда, ыяш ажыл-агый черинде, орук түдүг участогунда, районда экижиткен. Суурнуң кудумчуларында, кудумчу бедирлеринде, район төвүнче кирер болгаш үнер оруктарда янзы-бүрү темаларга плакаттарны, стендилерни, цитаталарны кылгылаан. Чижээ, Культура бажыңынче кирер эжикте «Бистиң чоргаарларывыс» деп уткалыг самбырада хоочун болгаш аныяк салгалдың мурнакчы кижилериниң аллеязын база Тывага хамааты дайын үезинде Тарлашкын тулчуушкунунуң киржикчилеринге тураскаалды тургускан.

Суурнуң Октябрь кудумчузунда «Беш чылдың базымнары», «Ленинчи идеялар чурттап база тиилеп турар», «1966—1970 чылдарда Тес-Хем район», «Совет-моол улустарның мөңгеде бузулбас эп-найыралы делгерезин!», «Беш чылдың планын хуусаа бетинде!», «СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраал!», «СЭКП-ге алдар!», «Орденниг Совет Тыва чечектел-ле!» деп плакаттарны бижээш, эки чуруп делгегилээн. В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр плакаттар база бар.

«Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарда, «Тес-Хем» совхозта, Шуурмак комбинадында ленинчи темаларга, комсомолдуң 50 чыл оюнга, каминалгалыг болурунга хамаарышкан дыка хөй плакаттар, кыйгырыглар бар. Ылангыя «Чодураа» колхозтуң даргазы эш О. Ким, партия организациязының секретары эш Ч. Дажываа бо талазы-биле улуг ажылдарны кылган.

Партияның көскү агитациязының бедик утка-шынарлыг, уран мергежилдиг болуру партийжи удуртулгадан дорт хамаарыжыр. Идеологтуг фронтунуң ажылдакчызы кижи чурукчуну үүгле күүседикчи, а бодун — чагыкчы кылдыр көөр болза, ол четпес болур. Маңаа каттышкан чогаадыкчы ажыл негеттинер. Ынчангаш көскү агитация партийжи күзел-бодал-биле - сиңниккен болганда, аңаа эрең гейлээр чорук-биле эштежип болбас.

Көскү агитация талазы-биле ажылга чогаадыкчы күштерге даянып, совет плакат уран чүүлүнүң чаа арга хевирлерин чөвү-биле, районнуң байдалынга таарыштыр ажыглаары чугула. Төп «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор» журналдарда болгаш «Агит-плакатта» сураглыг плакат чурукчуларының чураан үүлдерин ажыглап, оларны альбом кылдыр кожуп турар бис. Бо ажылга аргалыгла болза, хөй акша-хөреңги үндүрбезин, улуг өртектиг материалдар ажыглаар чорукту эвээжедирин оралдажыр, чиик өртектиг арбын үүлдерни хөй ажыглаар.

Мурнунда чылдарда нептереэн, дөмейлешкек, карак элеткен үүлдерни дагыннавазын база оралдажыр, тыва үлегер домактарны, чечен сөстерни, шоодутлуг үүлдерни, үгүлзаларны калбаа-биле ажыглап турар бис. Чижээ, чаштар алдеязында: «Улус аразындан ниениң караа чымчак, булут аразындан хүнүң караа чылыг», а райпонуң кафезинде— «Араганың кырынга чам үнерден башка шын үнмес» деп тыва үлегер чугааларны плакаттарда бижээн. Бо ажылга чурукчуларны, чазаныкчыларны, чараштыр бижиир кижилерни, фото-чурукка ынакшылдыларны калбаа-биле киириштирип турар бис.

Ол сорулга-биле СЭКП райкомунуң чанында чурукчулар чөвүлелин тургускан, оон кежигүннери эштер Дупчүр Бригад, Шыырап Биче-оол, Виктор Ламбын дээш өскелер-даа дыка хөй плакаттарны, кыйгырыгларны мергежилдии-биле күүседип келгеннер. Биске республиканың чурук мастерсказы улуг дузаны чедирген. Чурукчу Даржай Май-оол үр үе иштинде бистиң районга тургаш, дыка хөй ажылдарны кылган. Ынчангаш бо талазы-биле чагыгларны ол черинге кылырының ажыктыын бо көргүскен.

Көскү агитацияның массалыг хевирлери: фото-делгелгелер, монтажтар, диаграммалар-лыг көргүзүглерже улуг кичээнгей угланган. «Чодураа» колхозтуң клубунда, оон Хараал-Тей сүт-бараан фермазында, Чыргаландың, Самагалдай, О. Шынаа, Кызыл-Чыраа школаларында көскү агитация чүүлдери, ылаңгыя эстетиктиг чүүлге хөлбашкан каастагалар багай эвээ кылдынган.

Четпестер база бар, кол четпес чүве — оон сезонныг болуп турары, ону чогуур ейүнде оперативтиг чаартып солуваалы болур. Будүрүлгениң чаартыкчыларын, мурнакчы дуржулганы пропагандалаарынга ону ам-даа чеп ажыглавайн турар бис. «Ак-Эрик» колхозтуң, «Тес-Хем» совхозтуң будүрүлге цехтеринде, участоктарда көскү агитация кончуг кызыы тургустунган.

Амгы үеде, идеологтуг демиселдиң чидиглениишкининиң үезинде коммунистиг кижизидилгениң бир чугула чепсээ — партийжи көскү агитацияны улам сайзыраңгайжыдар дээш бистиң районуң партия организациялары моон соңгаар-даа боттуг хемчеглерни алыр. Ылангыя В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр 100 чылынга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш, бо талазы-биле ажылды улам бедик деңнелге көдүрери — бистиң дайынчы сорулгавые.

Д. ОДАН-ООЛ,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыжының эргелекчизи.

Колхозчу көдээниң кижилери

Л. Лакпа—алдарлыг механизатор

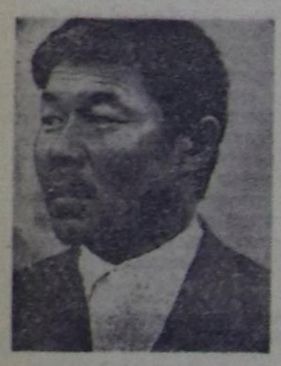

Биче-Ажыктың тараа ховузунга комбайнерлер аразынга мындыг чугаа болган:

— Лакпа комбайнга ажылдаар кижи ышкаш ийин, үүге келбес чоор?

— Белбей чоктаар, ында ногаан сула кезер кижи-дир.

— Сула-даа чайлыг эвес үүве бе, кызыл-тас, арбай эвес.

— Чиик деп бодава, эш. Белбейге тараан тарааны кижи ле болганы кестирип шыдавас, эң мергежилдиг механизатор херек болгай. Чери деспи эвес, даштыг, арга-зөлөм аразы.

... Бүрен-Аксы сүт-бараан фермазы. Леонид Лакпаның өг-бүлези ында чурттап турар. Боду янзы-бүрү ажылга киржир: чазын тараа чаштырар, чамдык күзүн ажаан алышкынга киржир, кыжын фермаларга мал чеми сөөртүр, чайын сиген белеткелинге ажылдаар. 9 чыл ажыг ажылдааны «Беларусь» тракторунга ол даажок ынак. Эрткен чылын ол 500 ажыг га черниң тараазын кестирген.

— Эрги комбайн септеп алдым, оон-биле Белбейге түр ажылдаарым ол — деп, карахүрен арынныг, даштындан көөрге-де мөге-шыырак эр чугаалады.

Леонид Лакпа ажыл дээнде дыжын харамнанмас, соок, берге шаг-үеге тиилеттирбес, бот-идепкейи-биле хөйүү кылза деп бодап чоруур, трактору мерген билир, бергелерже удур базар кижи. Ынчангаш Каа-Хемниң «Кызыл тук» колхозу бодунуң аныяк механизаторун үнелеп билген-дээ. Леонид Артынаевич Лакпа бо чылын «Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору» деп хүндүлүг аты чедип алган, СЭКП кежигүнүнге кандидат.

ХОЙДАН-НА — 3,3 кг

Бо дээрге Каа-Хем районнуң байдалы-биле алырга, черле бедик көргүзүг. 370 ажыг хойнуң бирээзинден 3,3 кг дүктү алган ол хойжу-биле машина оруунуң чанынга — тей базрынга ужураштывые.

— Эрткен чылын алганым бир хойдан 3,5 килограмм дүк үүве, ам арай эвээш болду — деп, эзер кырында ийлендир олурупкан эр хомудаан аянныг чугаалааш, кедээр хойларынче көрду. — Келир чылын-на болзун!..

Бо ажылга чүгле үш чыл ажылдаан-даа болза, эш П. Чыкей ажылынга арга, аал-кодынынга эң болур дээш чүткүлдүг ажылдап чоруур. Өске бир чижек бо: бир-ле дугаар төрээн хойларының чүзүнден 94 хураганны ол алган. Бо база улуг шылгалда болган.

А. НУГУУРАК.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде Л. Лакпа, а аданда—П. Чыкей.

Фотолар авторнуу.

ЛЕНИНЧИ КАМНАЛГА ФОНДУЗУ

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатикан күш-ажыл бистиң коллективте, республиканың өске будүрүлгелеринде ышкаш, хүн бүрү улам хайныгып турар. Кызылдың № 2 автотранспорт будүрүлгези чыл эгезинден бээр ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

Амгы үеде коллектив кежигүннериниң кол кичээнгейин «В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр 100 чыл болурунга белеткелдиң дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын боттандырарынче угланган. Башкы Ленинниң төрүттүгенининден чүс чыл болур оюнга эң эки белен болза улус ажыл-агыйының планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип болур деп, доктаалда айытнан.

Бо чугула документини таныжып көргеш, АТБ-ниң чолаачылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Чүс чылга хөлбаштыр будүрүлгеде ленинчи камналга фондузун тургускан. Автотранспортту камныг ажыглап, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге нептередип, күш-ажылдың организастаашкынынга мурнакчы дуржулганы ажыглап тургаш чедип алган камналга хөреңгилеринден ол фондуну тургускан.

Будүрүлгениң удуртулгазы, партия болгаш хөй-ниити организациялары ленинчи камналга фондузунуң ажык-дузазының дугайында тайылбыр-массалыг ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар. В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр чүс чыл болурунга тураскаатикан камналга фондузун тургузар дээш демисел бүгү чуртта калбарган болгаш коллектив бүргүзү ол алдарлыг хүннүг эң эки будүрүлге көргүзүглерлиг утküүрүн планнап турар. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге ол фонду улуг дөгүмчени көргүзер.

Ленинчи камналга фондузунга 1970 чылдың апрель 22-ге чедир 31 муң рубльди киирерин коллектив нежигүннери хүлээнген турган. Бирги чартык чылда ол фондуга 17 муң 730 рубль киргең. Моон алгаш көөрге, № 2 автотранспорт будүрүлгезиниң чолаачылары, септелге ажылчыннары юбилейлиг байырлалга эки белектиг ужуражырынга долу бүзүрелдиглер.

Бо кайгамчыктыг шимчээшкинге төлептиг салыышкынны киирип турар кижилерниң дугайында каш чижектен көргүзүп болур. Бистиң коллективне бо шимчээшкининиң эгеленчилери — коммунист эш Н. Осипенкога удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери болган. Бригаданың чолаачылары эртнен чартык чылда ленинчи камналга фондузунга 1502 рубльди киирип, өскелерге мурнакчы үлегер-дуржулгазын көргүсеннер. Коммунистиг күш-ажыл бригадазы будүрүлге планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип турар.

Эш Маровка удурткан бригада бо фондуга база-ла эвээш эвес салыышкынны киирген. Бригада беш чыл планын 1968 чылдың ноябрь 7-де бүрүн күүсеткеш, ленинчи камналга фондузунга 1500 рубльди киирерин хүлээнген. Чолаачыларның бо хүлээлгези күүсеттинериниң кырында келген. Фондуга 1081 рубль кирген, сес айларның планы будүн чартык катап ажыр күүсеттинген. Септелге ажылында коммунист эш Федоровичиниң бригадазы алган хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Күскү чер аңдарылгазы

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштыг эгелекчизи болган Таңды районда ажыл-иш хайныгып турар. Ылаңгыя «Коммунизмниң херели» колхозтуң механизаторлары тараа дүжүдү чавыс болза-даа, ону чидириг чокка ажаап алыр дээш кызымак ажылдап турар. Мында комбайннарны чавыс сыптыг тараа кестирерине таарымчалыг кылдыр дерип кылган. Механизаторлар боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Колхоз келир чылдың тарылгазынга 2500 га черни чайын болгаш күзүн чарып белеткээр ужурлуг. Ам оон 2400 газын белеткеп алган. Чайын аңдарган черниң луцениезин үш катап чоруткан. Ол ажылдарга механизаторлар Раиса Монгуш, Дөгүй-оол Сырат-оол, Николай Леньков, Алексей Бибик, Григорий Бухтуев, Михаил Рубов, Михаил Кулаков болгаш Василий Дава оларның мурнакчы чоруун колхозтуң баштаар чери мактап, демдеглеп турар.

Бо хүннерге чедир артельдин тараажылары 800 ажыг гектар черниң тараазын алган. Оон га санындан ортумак дүжүү 5 центнер болган.

М. КАРА-ТОННУГ.

БҮДҮН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА СЕМИРТИЛГЕ

Мурнакчы дуржулганың шидири

Эътти будүрерни көвүдедири болгаш оон шынарын экижидери эткиң мал ажылының кол сорулгазы болур. Бо талазы-биле Бии-Хем районнуң «Кызыл-Тараачын» колхозу республикада мурнукчу черни эдлеп турар. Колхоз мыйыстыг бода болгаш шээр малдың будүн чыл иштинде семиртилгезиниң бригадазын организастаныңдан бээр ам ийи чыл ашкан. Кыжында, чайын-даа семиртир дээш Кудук, Кудургун деп черлерде 1600—1800 баш колдуунда аныяк шарыжыктарны, улуг инектерни доктаамал азырап турар. Хой малдың семиртилгезин Кудук, Эрги-Кажаа деп черлерде организастаан.

Семиртилге пунктулары Кудук, Кудургун, Эрги-Кажаа бо черлерде, а чайгы семиртилге Туран бажының серии чайлагларынга эртер. Пунктунуң эргелекчизин Н. Малышев семиртилге пунктузун организастаандан бээр ажылдап, ажылының аайынга амгы үеде эки мергежий берген. Пункт эргелекчизиниң хүлээлгези малды баш санының, чүзүнүүнүң аайы-биле малчынарга таарыштыр онаал тургузары, оларның чем-суурун чогуур өйшаанда хандырары, малчыннарның ажыл төлөвирин санаарынга херек документилерни бухгалтерия черинге ай төнчүзүнде киирери болгаш малчыннарның амыдырал байдалдарының айтырыгларын бүрүнү-биле харыылаары болур. Семиртилге пунктузунда бир автомашинаны, бир «Беларусь» тракторну тускайлап быжыглаан.

Семиртилге пунктузунуң малчыннарының коданнары инек малдыы 17, шээр малдыы 2 кезек черде турар. Мурнакчы кадарчылары Павлов Юховес, Дмитрий Норит, Доржу Чалбаа, Михаил Сарыг-оол, Николай Арзнүк, Толбаев Ак-оол, Тюлюш Чанзан-оол, Тамбиев Маадыр-оол олар болур. Малчыннарның бир хонукта бир бәш малдан-на ап турар немелде деңзизи улуг. Кыштың декабрь, январь, февраль, март айларында бир баштанна 400-тен 800 грамм чедир немелде деңзини ап турар. Шээр мал коданнарында Сергей Карын, Ховалыг Сайдан-оол олар эки ажылдап турар. Кышкы үеде ийилээн 1900 баш иртчигештерни ажаап турар. Кышкы семиртилгениң түңнели эки болуп, ирттер шупту ортумак болгаш ортумактан өрү деңгелдиг кыш ажып турар.

ЧЕМГЕРИЛГЕ

Мал семиртилгезиниң үезинде, малды өй-шаанда хоолулуг чемнер-биле чемгерери оларның немелде деңзизин көвүдедириннге көл нүүл деп чүвени малчыннар билир. Маңаа кышкы үениң чемгерилге нормазын сонуургап көрээлиңер (бир башка онааштыр бир хонуктуң нормазы кг-биле).

Малдың назы-харын	Сиген	Көк саваң	Аңаа саваң	Силос	Концентраттар
Бир чыл чедир назылыг кыс молдурга	1,2	5	4	5	2
Бир чылдан өрү назылыг кыс казыра	—	4	8	5	1
Ийи хардан өрү назылыг кыс дөнен инек	—	—	15	—	1
Бир чылдан өрү назылыг эр молдурга	1	4	4	4	3
Бир чылдан өрү назылыг эр казыра	—	5	10	6	3
Улуг бута	4	6	4	10	4

Концентраттарны колдуунда суук кәдыкты колхоз төвүнде тускай мал чеми кылыр салбырга таарыштыр чымчадыр хайындырып, ямдан киргеш, оон ону тускай суг сөөртүр машиналарның улуг доскаарынга семиртилге пунктузунга хүннүң-не эккеп бээр.

Кышкы үеде семиртилгеде турар бир харлыг иртчигештерге бир хонуктаа 0,5 кг эки шынарлыг көк саваңны, 1 кг силосту, 200 гр концентраттарны өөрү. Күскээр кыжын, часкаар кыжын агаар-бойдустуң таарымчалыг хүнеринде иртчигештерни одарже үндүрүп, агаарладып өткарып турары малдың организмни дадыгып быжыгарынга, оон чем хуулдурар органнарын сайзырадырынга улуг дузалыг болуп турар. Оон түңнелинде, ирттериниң кышкы үеде дүрген семирип, хөй немелде деңзи берип турары ол. Ындыг түңнелдерни инек малдарның семиртилгезинден база хайгаарап көрүп болур.

АЗЫРАП СЕМИРТИРИ

Ол колхозтуң малчыннарының дуржулгазы-биле алырга, кышкы үеде азырап семиртири-биле үзүп алган малдарны семиртилгениң бүгү үезиниң иштинде кадарчы кижиге быжыглап болур. Ол быжыглап бээрде, малды пункт эргелекчизи деңзилээш, дужаап бээр болгаш ол кадарчыдан дедир алыр ужур таваржы бергенде, база деңзилээш алыр.

Азырап семиртирингге тургузарда, ол колхозта малды ветеринар талазы-биле шинчип, хынап турар. Азырап семиртириниң чедишкинниг болуру семиртип турар малдарның чемгерилгезин болгаш ажаалдазын шын тургусканынган хамааржырын оларның дуржулгазы көргүскен. Күш-деңгели шала багай малдарның чинр чемининң нормазын шала улгаттырар. Малдың дүүн аштап-арыглаар чорук азыралга оон семиртилгезин улуг ужур-дузалыг деп малчыннар сүмелээннер.

Семиртилгеде малдарның деңзи немелдезин үргүлчү хайгаарап көөрүбиле ай санында оларны деңзилеп турар.

Азырап семиртириниң үезиниң үргүлчүлелин доктаадырда, азырап семиртир үези кыска болган тудум-на, улам эки болур деп чүвени колхозчуларның дуржулгазы көргүскен.

Кышкы үеде тургузу семиртип турар үеде семиртилге пунктузунда мындыг чурумну барымдаалап турар: доктааттынган хүн чурумун шыңгыы сагыыр, чемнерни үргүлчү үлеп берип, малдарны аштап-арыглап турар. Малдарның чыдыын эки дежелге-биле хандырып, ону шөлээн, оожум байдалга тургузарын чугулалаар.

Малды бир хонук иштинде 3—4 удаадан эвээш эвес чемгерер. Чемниң деңзелдиг-ниң чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге нептередип, күш-ажылдың организастаашкынынга мурнакчы дуржулганы ажыглап тургаш чедип алган камналга хөреңгилеринден ол фондуну тургускан.

Будүрүлгениң удуртулгазы, партия болгаш хөй-ниити организациялары ленинчи камналга фондузунуң ажык-дузазының дугайында тайылбыр-массалыг ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар. В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр чүс чыл болурунга тураскаатикан камналга фондузун тургузар дээш демисел бүгү чуртта калбарган болгаш коллектив бүргүзү ол алдарлыг хүннүг эң эки будүрүлге көргүзүглерлиг утküүрүн планнап турар. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге ол фонду улуг дөгүмчени көргүзер.

Ленинчи камналга фондузунга 1970 чылдың апрель 22-ге чедир 31 муң рубльди киирерин коллектив нежигүннери хүлээнген турган. Бирги чартык чылда ол фондуга 17 муң 730 рубль киргең. Моон алгаш көөрге, № 2 автотранспорт будүрүлгезиниң чолаачылары, септелге ажылчыннары юбилейлиг байырлалга эки белектиг ужуражырынга долу бүзүрелдиглер.

Бо кайгамчыктыг шимчээшкинге төлептиг салыышкынны киирип турар кижилерниң дугайында каш чижектен көргүзүп болур. Бистиң коллективне бо шимчээшкининиң эгеленчилери — коммунист эш Н. Осипенкога удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери болган. Бригаданың чолаачылары эртнен чартык чылда ленинчи камналга фондузунга 1502 рубльди киирип, өскелерге мурнакчы үлегер-дуржулгазын көргүсеннер. Коммунистиг күш-ажыл бригадазы будүрүлге планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип турар.

Эш Маровка удурткан бригада бо фондуга база-ла эвээш эвес салыышкынны киирген. Бригада беш чыл планын 1968 чылдың ноябрь 7-де бүрүн күүсеткеш, ленинчи камналга фондузунга 1500 рубльди киирерин хүлээнген. Чолаачыларның бо хүлээлгези күүсеттинериниң кырында келген. Фондуга 1081 рубль кирген, сес айларның планы будүн чартык катап ажыр күүсеттинген. Септелге ажылында коммунист эш Федоровичиниң бригадазы алган хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Күскү чер аңдарылгазы

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштыг эгелекчизи болган Таңды районда ажыл-иш хайныгып турар. Ылаңгыя «Коммунизмниң херели» колхозтуң механизаторлары тараа дүжүдү чавыс болза-даа, ону чидириг чокка ажаап алыр дээш кызымак ажылдап турар. Мында комбайннарны чавыс сыптыг тараа кестирерине таарымчалыг кылдыр дерип кылган. Механизаторлар боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Колхоз келир чылдың тарылгазынга 2500 га черни чайын болгаш күзүн чарып белеткээр ужурлуг. Ам оон 2400 газын белеткеп алган. Чайын аңдарган черниң луцениезин үш катап чоруткан. Ол ажылдарга механизаторлар Раиса Монгуш, Дөгүй-оол Сырат-оол, Николай Леньков, Алексей Бибик, Григорий Бухтуев, Михаил Рубов, Михаил Кулаков болгаш Василий Дава оларның мурнакчы чоруун колхозтуң баштаар чери мактап, демдеглеп турар.

Бо хүннерге чедир артельдин тараажылары 800 ажыг гектар черниң тараазын алган. Оон га санындан ортумак дүжүү 5 центнер болган.

М. КАРА-ТОННУГ.

КӨК-ТЕЙНИҢ ФЕРМАЛАРЫНДА

Планны—октябрьда

Сүт саалдазының болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазы республиканың мурнакчы фермаларының одуруунда үшкү черни ээлеп, беш чылдың үшкү чылында багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Бо чылдың чазынында электри-биле саалда агрегады ажыглалга кирген. Ферманың инектерин ийи аңгы одарга үзүп, сүт саалдазын көвүдедир сорулга-биле дүне, хүндүс одарладырының чурумун тургускан. Чаа өскертилгелер ажылга идиглиг болганы чамдык сан-түң болгаш чижектерден-не көскү. Көк-тейжилер бо чылдың чеди айларында күрүнеге 485 тонна сүттү саткан. Эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга күрүнеге сүт садары 58 тоннага көвүдээн-дир.

— Ам 135 тонна сүттү саткаш, чыл планын күүседир бис. Ону октябрьның ортан үезинде доозарының бүгү аргалары бисте бар—деп, Николай Пичугин бүзүретти. Ферма чылда чаңгыс инекке онааштыр 2000 кг сүттү саап алыр хүлээлгелиг. А чеди айлар дургузунда бир инектен-не 1410 кг сүттү саап алганы база-ла эрткен чылдың деңнелинден бедик. Мурнакчы саанчы В. Долганина ол-ла үеде бодунда быжыглаан инектериниң баш санындан 1925 кг сүттү саап, В. Ролдушина, Т. Кавай-оол, М. Миллер, Л. Күжүгет олар 1450—1583 кг чедирип, бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Сүт саалдазын көвүдедиринге кадарчыларның эвээш эвес улуг-хуузу кирип турар. Ажылынга кызымак кадарчылар А. Ионин, А. Салчак, М. Ульчугачев олар одарны чөп ажыглавышаан, инектерни ээлчег ёзугаар дүне, хүндүс кадарар чурумну сагып турарлар. Ферманың коллективи эрткен чылын чүс инекке онааштыр 99 бызааны ап, улуг чедиишкинниг болган.

— Ам чүс инектен 90 бызааны алыр ужурлуг бис. Ол сорулга база күүсеттинер — деп, ветфельдшер Анна Логачева чугаалааш, инектерни тарып боозадырының чурумун көргүскен график-биле таныштырды. Фермада тарып боозадырының дуржулгалыг техниги Мария Ионинаның ажылы оон-на көскү. Чыл эгезинден бөгүнге чедир 320 инекти тарып боозаткан. Инек бүрүзүнүң дугаары, тарып боозаткан үезиниң ай, хүнү оларны быжыглаан саанчы бүрүзүнүң дужунда бижиттинген. Бир төрүүр инектен-не тарып боозадыр арга-биле бызаа алырының үнези бо фермада чиик; чүгле 1 рубль 80 көпеек болуп турар. Бо бүгү дээрге Мария Ионинаның даанган ажылын эки билир болгаш кызымак чоруунуң херечизидир. Бызаа ажаакчылары С. Черниговцева, А. Агапова олар эки ажылдап, хонукта 650—680 грамм семиртилгени чедип ап турарлар.

Сүт саалдазын кудулатпас дизе, кышка белеткелди өйшаанда доозуп, четчир хемчээлдиг мал чемин белеткеп алыры негеттинер. Көк-Тей СБФ-да кажааларның септелгези октябрь 1-де бүрүнү-биле доостур. Бо хүннерде бызаа кажаазын штукатурлап дооскан. Кышка белеткел ажылдарынга саанчы Т. Власова, чолаачы А. Сапиров болгаш бызаңчылар А. Люндуп, М. Ульчугачев, Д. Ензук олар эки киржин турар. Совхозта мал чеминиң белеткели берге байдалда. Ынчалза-даа оон уштунуп үнер дээш бүгү хемчеглерни чорудуп, кукуруза силозун салып, амгы үеде 200 тонна эрткен чылдың тараа саваңын тырып шарааш фермада чедирген. Совхоз чаа дүжүттүң 1000 тонна саваңын ындыг арга-биле курлап алыр.

Ферманың кызыл-булуңу көрүштүг: көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле шиметтинген. Ленинниң амыдыралын көргүскен чуруктуг делгелгеден аңгыда телевизор база бар.

— Бистиң ферманың ажылчыннары ам безин 11 телевизорну садып алган. Удавас өгбүле бүрүзү телевизорлуг болур — деп, эш Пичугин чоргаарланып турар.

Кызыл-булуңга лекция, беседалар, кышкы үеде зооветеринарияның үндезиннерин өөренир бөлгүм ажылдап, айда 4 удаа кинону үндүрүп турар. Ферманың коллективи хоорайның кино болгаш хөгжүм-шин театрларынче, Дус-Хөлче бөлүк үнүүшкүннерни каш удаа чоруткан.

Көк-тейжилерниң хөгжүлдези-даа бедик, ажыл-ишчи чондур—деп хөөремче чокка сөглеп болур. Алган социалистиг хүлээлгелерин олар алдарлыбиле күүседип-даа шыдаар.

10 миллион чуурга дээш

Куш өстүрүп сайзырадыр «Көк-Тей» совхоз ажыл-агыйның бо база бир кол адырының талазы-биле көскү чедиишкиннерлиг, байлак аргадуржулгалыг. Куш фермазының эргелекчизи Василий Алексеевич Морозов-биле фермага чедип келдивис. Дөрт дугаарлыг куш кажаазының эжиинде чүк машиназының кырында катташтыр салган хана карактыг хааржактарже элээн каш кижи дагаалар чүдүрүп тур.

— Таныжыңар, бистиң ферманың зоотехниги Валентина Игнатьевна Егорова — дээш, оожум карактарлыг, чазык шырайлыг, кара-көк халадының карманында кылын кыдырааш суккаш, узун карандаш кызыдып алган уругже айытты. Куш фермазынга зоотехник болуру аныяк уругга берге болгаш нарын-даа болза ажылынга ёзулуг ынакшып, хандыкшаан кижи-дир.

—Чедиги куш кажаазынче 3000 дагааларны үзүп тур бис. Артканнарын эътке хереглээр кылдыр хүлээткеш, бо кажааның септелгезин эгелээр бис—деп, Егорова чугаалады. Ук септелге доостурга, чайгы турлаглардан аныяк дагааларны маңаа эккээр. Мында ферманың эң мурнакчы куш азыракчызы Вера Иосифовна Шавлак база бар болду. Совхоз бир дагаадан-на чылда 130 чуурганы алыр планныг. А Шавлак 140-ни алыр деп социалистиг хүлээлгени алгаш, 7 айларның дургузунда хүлээлгезин (августу санаваска) 95,4 хуу күүседип апкан. Куш фермазында ниитизи-биле чедишкен, назылыг 42.000 дагааны азырап турар 11 кажаа бар. Валентина Егорова 7-ги куш кажаазынга келгеш, база-ла ферманың мурнакчылары Агния Катцина болгаш Зинаида Осацская-биле таныштырды. Олар бертен чыгдынган корзиналарда чык долган чуургаларны сугга чуп, тускай хааржактарже чыып турлар. Ийи-ле кижи хүнде дагааларны 5 катап чемгербишаан, ортумаа-биле 2200 чуурганы чыггаш, чуп савалааш хүлээдип турар. Кызыл хоорайның садыгларынга, чемненилге черлеринге азы республиканың өске-даа районнарынга дагаа чуургазын садып ап тура, бо кайгамчыктыг кежээ кижилерни сактып, «четтирдим!» деп кым сөглексевес боор. Олар чүгле август айның чээрби хонуунда безин 41.401 чуурганы дужааган.

Дагаа оолдарын өстүрер № 1 кажааны база сонуургап, каксы таныштывыс. Ында 15.000 дагаа оолдарын үш-ле кижи чемгерип азырап турар. Фермада алды чыл улаштыр ажылдап турар, куш төлүн менди өстүрер талазы-биле мергежээн Елена Уварова чаа ажылдап кирген өөрү Мария Бакулина биле Лидия Олейниковага бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып, куш ажылының «чажыттарынга» өөредип турар. Кайнаар-даа көөрге эк чайт, шынап-ла чадып каан ааржы сагындырар, үш ай чедип чоруур муң-муң дагаа оолдарының аразы-биле кылаштаарга, карак шокараңайнып, баш дескине бээр чыгыы.

«Көк-Тейниң» куш фермазы бо чылын дагаа эъдинден аңгыда 6,1 миллион чуурганы бүдүрер хүлээлгелиг. Чылдың эрткен чартыында 3.297.584 чуурганы бүдүрген. А чыл төнчүзүнде дагаа саны 70.000 баш чедер, чоннуң хереглелинге садарындан аңгыда 65.000 дагаа оолдарын өстүрүп алыр тургаш, 82.000-ну өстүрүп доруктурган. Оларның хөй кезии чайгы турлагларда. Бо чурагайлар дээрге таварылга болган саннар эвес, а куш өстүрүкчүлериниң чедиишкиннери, кылып алган ажыл-ижи, күүсеткен онаалгалары-дыр. Дагааның баш саны өзүп турарындан фермага ам 5 чаа кажаанын, контора болгаш чуурга шыгжаар складтың тудуглары чоокку үеде ажыглалга кирер. Фермада кышка белеткел багай эвес. Кажаалар арыглаттынган, чугайлаттынган, оттулар чүүл белен.

Совхозунга орулгалыг, күрүнеге ажыктыг, чоннуң амыдыралынга улуг ужур-дузалыг куш ажылын сайзырадыр дээш ажылдап турар коллектив, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг белек кылдыр 1970 чылда чуурга бүдүрерин 10 миллион чедирер сорулгалыг ажылдап турар.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

АНЫЯК НОМЧУКЧУГА

Владимир Ильич Ленин дугайында чогаалдарын совет чогаалчы Мария Прилежаева «Эгези», «Кайгамчыктыг чыл», «Дыштың үш неделязы» деп адаан. «Кайгамчык чыл» деп чогаал 1966 чылда Ленин дугайында дээре номга чарлаан конкурстуң бирги шаңналын алган. Ам үеде чогаалчы В. И. Ленин дугайында дөрт дугаар номун бижип турар.

— Мээң баштайгы «Эгези» деп номум үнгенинден бээр он бир чыл эртсе-даа, Ленин дугайында теманы бижииримге ооң кандыг салдарлыг болгаш уттундурбас дээштиг болганын бөгүнге чедир бодап чоруур мен—деп, Мария Прилежаева чугаалаан.

— Ол төөгү узун ышкаш сагындырар, ынчалза-даа мээң сагыжымга кончуг чугула черни ээлеп турар. Ол дээрге революция сөөлүндеги баштайгы чылдарда чүве. Ашчуттуг, кадыг-дошкун 1921 чылда ийиги чаданың сургуулун доосканым соонда, көдээ суурга башкылап чеде берген мен. Аңаа кайгамчыктыг кырган башкы Василий Петрович Городничевке ужуражы бердим. Ол мээң башкы ажылымга кончуг дузалап, хөй чүүлдерни кылган. Танышканывыс сөөлүнде бир-ле катап Василий Петрович мени кожавыста Горки суурга чедире берген. Ол дээрге алдар-сураглыг ленинчи Горки эвес, а Переяслав Горкизи чүве. Бо суурга Ганшин дээр помещиктиң бажыңынга 1894 чылда Владимир Ильич Ленинниң «Чоннуң өңнүктери деп кымнарыл» база олар социал-демократтарга удур канчаар демисежип турарыл» деп номун чажыды-биле парлап турган. Ол помещиктиң оглу база Ленинниң өңнүү Алексей Александрович Ганшин Городничевтиң өөреникчизи турган. Ынчангаш ол мени хадыңныг сесерликке Владимир Ильич Ленинниң дугайын чугаалап, дыка хөй чүүлдерни көргүскен. Ооң соонда бодумну бодаарымга, Ленинге дыка-ла чоок, ооң дугайын дыка-ла билир кылдыр сагындырып кээр чүве. Ынчангаш мен Ленинниң аныяк чораанының дугайында хөй чүүлдерни номчуп, суурга келген солун бүрүзүн эрттирбейн, ооң адын салган чүүлдерни дилеп турган мен. Ленин меңээ чоок кижи болу берген.

Ынчалза-даа Владимир Ильичиниң дугайында чогаал бижиптер боор мен деп кажандаа бодавайн чордум. Мээң сагыжымга ол аныяк оол эвес, а назыны аныяк-даа болза, өндүр-улуг кижи болуп билдинип турган.

Чүгле 1957 чылда Ленин дугайында «Эгези» деп баштайгы чогаалымны парлаткан мен. Ол номну бижиири дыка солун болган. Ленинге чоок чораан кижилер-биле ынчан ужуражып, Владимир Ильичиниң дугайында оларның чугаа-соодун хандыкшып, дыңнап, чаа сөс, чаа чурумал бүрүзүн сагыжымга ол хевээр кадагалап, баштыңчының өндүр-улуг болгаш чаагай овур-хевирин бодап турган мен. Ленинниң өңнүү Кржижановский ынчан дириг турган. Ооң өрээлинде Ильичиниң тудуп турганы чүүлдер эндерик, ооң номнары хөй, баштыңчы боду белек кылдыр чүве бижигилеп каан турган. Оон ынай Ленин биле Кржижановскийниң кады номчуп турганы азы Владимир Ильичиниң чааскаан номчаш, демдеглел бижип кааны номнар база арбын. Георгий Максимилианович Ильичиниң Шушенскоеге шөлүдүп чораанының дугайын үргүлчү чугаалаар кижи чүве, ол боду Минусинскиге турган. Ленинниң душтуу Крупская база Шушенскоеге чеде берген.

— Крупская кончуг чараш турган — деп, Кржижановский сактып чугаалап турган.— Кончуг узун сарыг чаштыг чүве. Шушенскоениң кыстары келген чараш кижинин чажын көөр дээш чыглып кээп турган.

Мен Ленинниң чораан черлеринге чоргуладым. Баштайгы номдан ылгалыштыр, «Кайгамчыктыг чыл» деп чогаалды сюжеттиг кылдыр тургускан мен. Номга типография ажылчыны кижини бодап чогаадып алгаш, ону Ленинниң «Россияга капитализмниң хөгжүлдези» деп ажылын өрүп база Сибирьге Ленинниң бодунга ужуражып турар кылдыр көргүскен мен. 1899 чыл шынап-ла кайгамчыктыг чыл болган. Ол партияга онза кайгамчыктыг чыл. Ынчаарда Ленин партияның программазын ажылдап кылган болгаш «Искра» солунну үндүрерин тодаргайы-биле бодап кылган.

Ленинге тураскааткан үшкү ажылымда база сюжет болгаш бодап чогааткан кижилер бар. Ол лириктиг тоожу, ону «Дыштың үш неделязы» деп адаан мен. Ында шынап-ла Ленинниң амыдыралынга онза чүүлдер болбаан ышкаш сагындырар үш неделяның дугайын чугаалап турар. А Ленинниң амыдыралында кандыг чидиг ужуралдар болбаан дээрил. Ынчалза-даа ол үш неделяда база-ла солун чүүлдер болуп эртер. Шушенскоеге Ленинниң шөлүткен хуусаазы төнген болгаш ол Уфаже чоруп олурар, ону ында Надежда Константиновна манап турар. Ленин пароход-биле Россияны эртип, революстуг ажылды уламчылаары-биле даштыкыже бар чыдар. Ленин болгаш Крупская буржуаз өг-бүледен үнген Лиза деп уруг-биле ужуражыр, Лиза бодунун салымчолун өскертип, революсчу болу бээр. Ынчангаш ук ном чүгле лириктиг эвес, а революстуг чогаал болур-дур.

—Ленинниң намдарын уругларга таарыштыр бижип турар мен—деп, чогаалчы түңнелинде чугаалаан.— Ооң кандыг болурун чугаалап шыдавас мен. Адын безин амдыызында «Ленинниң амыдыралы» деп адаан мен. Мен аңаа Ленинниң амыдыралында амы-хуу болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулганың чарылбас тудуш болуп турарын бижиир мен, ол дээрге аныяк салгалга солун болгаш ооң кижизидилгезинге чугула.

(ПАРЛАЛГАНЫҢ МЕДЭЭЛЕР АГЕНТИЛЕЛИ).

Президент Л. Свободаның дужаалы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи, Дээди кол командылакчы Л. Свободаның Чехословак Улус Армиязынга дужаалын Прага радиозу дамчыткан. Чурттуң чогумчалыг амыдыралын катап тургузарда организастыг болурун, шериг сагылга-чурумун быжыглаарын, шериг удуртукчуларының бүгү айтыышкыннарын шын күүседирин хандырарын, хамааты органнарга эргежок чугула бүгү дузаламчыны көргүзерин Чехословак Улус Армиязының генералдарынга, офицерлеринге, бүгү шериг албаннылларынга Л. Свобода дужааган.

ДАШТЫКЫДА

Чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң комитединде

ЖЕНЕВАДАН СЭТА-ның корреспондентизи Г. Драгунов мынчалдыр дамчыткан: Чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң комитеди чугаалажыышкыннарының ээлчеглиг бир кезиин дооскан. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээ чардынган турда, ол чугаалажыышкыннар эрткен. Комитеттиң хуралынга сөс алганнар ук чепсекти таратпас дугайында керээниң ужур-дузазын онзалап демдеглээн, аңаа болдунары-биле хөй санныг күрүнелерниң каттышкан турарының, ол керээниң чоокку үеде күштүг болуп эгелээриниң эргежок чугулазын айыткан. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээ чепсеглениишкинни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти дүжүрериниң оон өске айтырыгларын шиитпирлээриниң оруунга улам бурунгаарлаашкын кылырының эгези болган турар ужурлуг деп, олар ооң-биле чергелештир база чугулалап демдеглээн.

Женевага болган чугаалажыышкыннарга киришкеннер эңдере чепсек бүдүрерин соксадыр болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле соңгаарлатпайн алыр чамдык хемчеглерниң дугайында ССРЭ-ниң чазааның сагындырыг саналынче улуг кичээнгей салган. Ядролуг болгаш аңаа чепсеглениишкинни дүжүрерин боттандырып болур хөй аргаларны ол хемчеглер бээр деп, хөй төлээ бөлүктериниң удуртукчулары айыткан. Социалистиг чурттарның база КАР биле Эфиопияның төлээлери ук сагындырыгда саналдаттынганын ёзугаар ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында керээни саадатпайн чарар херек деп саналдаан. Ындыг турбуже Англия биле Канаданың төлээлери ядролуг чепсекти ажыглаарындан ойталаарын таарымча чок дээн.

Ядролуг чепсекти таратпас дугайында айтырыгны оон ыңай чугаалажыры ол чугула айтырыгның талазы-биле дугуржулга чедип алырынга чедирер деп идегеп турарын 18 күрүнелерниң комитединде ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Рощин илергейлээш, ук комитеттиң алды неделя дургузунда ажылдап келгениниң түңнелдерин чугаалаан. Оратор «чер иштинге ядролуг чепсек шенээриниң чазылдырыышкыннарын кылырын хоруурунга хыналда кылдыр илередилгениң национал чепсек-херекселдерин ажыглавышаан, ол хоруушкуннуң дугайында айтырыгны амна шиитпирлээринче бүгү күжениишкиннерин салырынче» кыйгырган. Амгы сессияга химия болгаш бактериология чепсээн ажыглаарын хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле улуг чугаалажыышкынны эрттирген деп демдеглээш, А. А. Рощин «1926 чылда Женевага чардынган керээ протоколун чайгылыш чок сагыырынче кыйгырыг аңаа сөс алганнарның хөй кезииниң кол бодалы болган» деп чугаалаан.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи оон ыңай далайларның болгаш океаннарның дүвүн тайбың сорулгаларга ажыглаар дугайында совет сагындырыгда тургустунган айтырыгны ук комитетке чугаалашканы ажыктыг болган дээн. «Бистиң чугаалажыышкыннарывыс чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээр эчис сорулгалыг болгай, ук комитеттиң олче углакган ажылын идепкейжидери эргежок чугула деп, хөй төлээлерниң шиитпирлиг саналдааны чогумчалыг факт болган»—деп, А. А. Рощин чугаалаан.

18 күрүнелерниң комитеди бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязынга киирер илеткелин белеткээн. Комитет «ядролуг чепсекти дүжүрер талазы-биле чогумчалыг хемчеглерин улам ыңай алырынче» бодунуң ажылынга кол кичээнгейни салган деп, ол доктаалда чугаалаан.

Дайын чорударының химия болгаш бактериология чепсектерин ажыглап турарының уржуктарын шинчилээр ажылды чорудар деп, 18 күрүнелерниң комитеди Польшаның төлээлериниң саналдаанын ёзугаар база саналдаан дээрзин илеткелде айыткан.

Дузаламчы чогуур өйүнде келген

ПРАГА. (СЭТА-ның корр). «Социалистиг Чехословакияның салым-чолунун дугайында сагыш салгаш, аңаа дуза чедирген, социалистиг беш чурттарга, оларның дайынчыларынга бистиң изии-биле өөрүп четтиргенивисти дамчыдарын дилеп тур бис. Эн берге өйде барыын таланың империалистериниң дузазы-биле бистиң социалистиг төрээн чуртувусту капиталистиг күрүне болдуруп алыр деп оралдажып турган иштики, даштыкы дайзыннарга чылча шавыышкынныг согуушкунну таварыштыргаш, бистиң республикавыска дуза чедирген Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка, совет улуска онза өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис».

Бо одуругларны Прагада совет элчин черинге ЧССР-ниң бөлүк хамаатыларындан келген чагаадан алгаш көргүскен Антисоциалистиг күштерге удур демиселге боттарының чуртунун өй-шаанда дузаламчы алганын чехословак патриоттар боттарының чагааларында ынчалдыр илергейлеп турар.

Чехословак ажылчы чоннарның чаалап алыышкыннарынга удур демисежип үнеринге контрреволюсчулар шагдан тура ылап белеткенип келген. Контрреволюция тускай техника-биле база хандыртынган турган. Күчүлуг чажыт он беш радиостанциялар бо бүгү хүннерниң дургузунда дамчыдылгалар кылырын күштелдирип келген.

Радиостанциялар боттарының дамчыдылгаларын башкарар штабтыг турган.

Чехословакияга социализмниң дайзыннары ада-чуртка бүдүрген чепсек-херекселдерден аңгыда, база хөй дериглерни ажыглаар арга-биле үүлгедиглер кылып турган. Болуушкуннар өөскүп эгелээриниң бүдүүзүнде, июль—августа, Австрияны дамчыштыр Чехословакияже чээрби ажыг көжер радиостанцияларны ГФР-ге болгаш Барыын Берлинге белеткээш, октаан.

Чехословакияга бо чылдың алды айларының дургузунда эмгежок — 270 муң хире барыын-герман туристер келген деп чүве база таварылга эвес. Ындыг «туристерниң» бирээзи Ческе-Будеевицке контрреволюсчуларның аскылап кааны ыдалакчы суртаалдыг хуулустарын ол черниң хамаатыларының ап кааптарынга шаптык таварыштырар деп оралдажып турган, совет солдаттарга туттурган болгаш «Чехословакияда болуушкуннарны сонуургап чораан кижи мен» дээн. Прагага даштыкы чурттарның дугаар демдектерин эдилээн автомашиналар ындыг хуудустарны тарадырынга база хаая эвес ажыглаттынып турган.

Антисоциалистиг күштер боттарының хоралакчы ажылчорудулгазын соксатпаан. Олар дүржок болгаш дорамчылалдыг үүлгедиглер кылырын өнемчидер деп оралдажып турар.

Чехословакияның ажылчы чоннары ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободаның, ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Дубчектин болгаш өске-даа удуртукчуларының кыйгырыгларын деткип харыылавышаан, чурттуң байдалын чогумчалыг болдурарын чоокку эң кыска хуусаада чедип алырынче бүгү күштерин салып турар.

Е. БАШМАЧНИКОВ,
В. СИМАКОВ.

Фотообъективте — экватор. Чер бөмбүрзээн соңгу болгаш мурнуу ийи кезекке чарган шугумда тургускан тураскаал.

СЭТА-ның фотомедээзи.

Космос талазы-биле конференция

ВЕНА. (СЭТА). Космос делгемин шинчилээр болгаш ону тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле КНО-нуң конференциязы ажылын дооскан. Конференцияга делегейниң 74 чурттарындан келген 600 хире эртемденнер база делегейниң 13 организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Конференция Совет Эвилелинге 1957 чылдың октябрь 4-те Черниң кылымал баштайгы спутнигин салып үндүрген соонда эртем чедиишкиннерин болгаш космос шинчилелдериниң түңнелдерин, олар-биле холбашкан эртем-техниктиг чедиишкиннерин кижи төрелгетенге буян кылдыр ажыглаарын чугаалашкан. Конференция төлевилеттинген программазын ёзугаар эрткен деп, совет төлээлериниң удуртукчузу академик А. А. Благонравов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Конференцияга совет эртемденнерниң илеткелдери бедиибиле үнелеткен болгаш оларны делегейниң ол шуулганының киржикчилери аажок сонуургаан. Черниң кылымал «Интерспутник» деп спутниктерин дамчыштыр делегейниң харылзаа системазын тургузуп алыр дугайында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның саналынга холбаштыр конференцияга хайныышкынныг дискуссия болган.

Байырлыг, өңнүктер!

СЭКП райкомунуң бажыңының мурнунда шөлчүгеште чыылган чон долган. Оларның аразында шевергин, чаңгыс аай хептерлиг аныяк кижилер — Пензаның политехника институдунуң студентилери — Самагалдайга ийи ай ажылдаан тудугжу отрядтың кежигүннери. Хөглүг чугаалар, каткы оонмоон кыптып үнүп каап турган. Студентилер чоруур бетинде чаа өңнүктери-биле чугаалажып, байырлажып тургулаан. Хевис чаткан бедиктээште индир. Районнуң удуртукчулары, тудуг участогунуң, студентилерниң төлээлери ону ээлепкен. Суурнуң чурттакчылары «Хараачыгай» отрядтың студентилерин үдээр дээш чыглып келгени ол.

Хондур бичии-даа дыш чок чагган чаъс, бо минуталарның байырланчыын билген чүве дег, соксай берип, хүн булуттар аразындан үнүп, изиде берген.

— Эргим өңнүктер! Районнуң ажылчы чоннарының мурнундан силерге, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларын кылырынга үнелеп чепес дузаңар дээш, улуу-биле четтиргенивисти илередип тур бис. Ажылдаарының коммунистиг ёзузун көргүстүңер — деп, партия райкомунуң бирги секретары Ф. И. Дажы чугаалаарга, адыш часкаашкыны бир демниг диңмиттели берди. Эш Дажы коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң шынзылгазын отрядтың командири Юрий Суроегинге дамчыткан.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиин отрядка тыпсырын, институттуң ректорунуң адынга, партия, комсомол организацияларынга өөрүп-четтириишкинниң телеграммазын чорударын шиитпирлээн. Чыылганнар ону сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Шынап-ла самагалдайжылар студент тудугжуларның эрестиг күш-ажылын бедии-биле үнелеп, магадааннар. Кыска үениң иштинде даш чунар-бажыңның ханаларын тургузуп, кырын шыпкан, сес аал чурттаар чаңгыс аай хевирниң эки, чараш бажыңнарын туткаш, ажыглалга киирген, 50 оруннуг ясли-садтың тудуунуң даштыкы ажылдарын дооскан, культура болгаш Советтер бажыңнарының дөжектерин салган.

Эң тергиин ажылдаан студентилер Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Оларның бирээзи — электротехника факультединиң дөртку курсчузу Анатолий Родин өөрүнүн мурнундан мынча дээн:

— Студент тудугжулар отрядтары бо чылын Тывага бир дугаар кээп турар. Бистер хайгыылчылар-дыр бис. Мында кылыр ажыл кончуг хөй-дүр. Ынчангаш келир чылын ыяап-ла катап келир бис.

Катап кээр... Ол дээрге — немей туттунар он-он чаа тудуглар, чуртталга бажыңнары, чүс-чүс кижилерниң өөрүшкүзү.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ХЕМЧЕГ АЛЗЫН

Тээлиниң харылзаа салбырында шоолуг хөй эвес телефон шугумнарын улап турар белдир бар. Ынчалза-даа телефон-биле харылзажыры аажок берге. Мындыг таварылгалар үргүлчү болур:

— Алло, алло! Шуй суурну улаптыңарам?

— Манаңар, шугум хааглыг.

— Ындыг болза, Бай-Талды?

— Бай-Тал эртенден бээр харылзаваан.

—А Кызыл-Даг?

— Телефону үрелген.

Кезек манааш, ам канчаар, чугула хреек барда, база катап телефонну долгаар сен. Харыы сураг. 10—20 минута эртер. Телефоннуң дөзүн уштуп каан боор. Улап каан бе дээш, телефонну дыңнаалап, салып турарга, ам-на харыылап кээр.

— Шуй хосталды бе, харылзаштырып көрүңерем.

— Шуйнуң телефону үрелген...

Шак мындыг харыыны дарый чугула херектиг албан кижилери үргүлчү дыңнаар. Олуруп, олуруп Шуйну катап айтырарга, улаптар-даа таварылгалар бар. Бо чорук колдуунда телефон дөзүнде ажылдап орар аныяк уругларның ээ-харыысалга чогунда. Кандыг-бир таварылга болганда дүне харылзаа кылыры берге.

Чоокта чаа дүнекиниң үш шакта аптеканың склады өртени берген. Өрт командазынга бүдүн шак дургузунда телефон-биле дыңнадыр арга чок болган. А телефонну районнуң милиция салбырының дежурныйлары долгап турган. Бо хире серемчилел, харыысалга чок кижилерни харылзажырының чугула черинге канчап ажылдадып алганыл? Ону харылзаа салбырының начальниги эш В. Шелегин харыылаар апаар.

Телефонистер шупту-ла комсомолчу аныяк кыстар. Ол хиреде каржызы, доңгуну аажок. Телефон белдиринге боттары дыңнаар дээш, радиону улап алган олургулаар. Ырак черлерден, ылаңгыя Кызылдан чугаа дыңналбас. «Кара-Хөл», «Мөген-Бүрен» колхозтар-биле харылзажыры берге, рация бола үрелген болур. Үрелген черлерни дарый база кылдыртпас. Эрткен каш хонуктарда «Кара-Хөл» колхоз-биле харылзаа чок. Шуй суур-биле телефон харылзаазы база неделя хире үзүлген.

Харылзаа ажылын экижидер, телефонистерниң эптиг-ээлдек болурун чедип алыр, дээш харылзаа салбырының партия, комсомол эге организациялары дарый хемчег алзын.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
радиожурналист.

Чоннуң негелдези

Булуң-Терек Улуг-Хем районда улуг суурларның бирээзи. Ында «Найырал» совхозтуң ажылчыннары, Шагаан-Арыг көдээ тудугнуң ажылчыннары, албан-хаакчылары чурттап турар. Ниитизи-биле 1600 хире чурттакчылыг.

Суурда үлетпүр бараанының магазини аъш-чем ларёгу бар. Үлетпүр магазини ажылдавастаандан бээр элээн үр болган. А ларёкта аъш-чем бараанларының ассортиментизи эвээш. Ында хлебти безин 2—3 хонук үзүктелиишкинниг садып турар. Чоннуң садыг хандырылгазының байдалын кысказы-биле ап көөрге мындыг янзылыг. Оон ыңай, Булуң-Теректе почта салбыры хагдынгандан бээр ай ашкан. Радио точкалары ажылдавайн турар. Телеграмма, шилчилге чорудар, азы телефон-биле чугаалажыр дээнде суурдан 25 км ырак Чаа-Хөл чедер апаар. Пособиелер, пенсиялар өй-шаанда төлеттинмейн турар.

Бо талазы-биле Чаа-Хөл рабкооп баштаар чери (даргазы О. Наксыл), Улуг-Хем районнуң харылзаа конторазы (начальниги А. Гиро) дээштиг хемчеглерни ап, чоннуң негелдезин хандырар ужурлуг.

С. ДАВАА-САМБУУ.

Бистиң аалчыларывыс

Узбекстанның Кара-Калпак Автономнуг Совет Социалистиг Республиказының чогаалчыларының төлээлери Сибирь-биле таныжып чорааш, Якут АССР-ге чораан сөөлүнде бистиң Тывада чедип келген.

Кара-Калпак АССР-ниң чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинин харыысалгалыг секретары эш Цейтниязгов, «Амур-Дарья» журналдың чогаал килдизиниң эргелекчизи эш Кожаназаров олар сентябрь 29-та Кызылдың солун черлери-биле таныжып, чогаалчы эш-өөрү-биле ужуражып хүнзээннер.

Бистиң акы-дуңма эргим аалчыларывыс Шуурмак, Чагытай дээш өске-даа черлерге барып, бистиң республиканың ажылчы чоннарының ажыл, амыдыралы-биле танышкан сөөлүнде Алтай крайже чоруптар.

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААН

«Кара-Хөл» колхоз эъткир уксаалыг мал өстүреринче эгелеп кирген. Колхоз бирги чартык чылда ниитиниң малының баш санын өстүреринин планын бүгү чүзүн аайы-биле ажыр күүсеткен.

Күрүнеге эът садарының планын 107,6, дүктүүн 126 хуу күүседип, чартык чылда районнуң ажыл-агыйларының аразынга социалистиг чарыштың бирги черин ээлээш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ниитиниң малының баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери, күрүне планын чедиишкинниг күүседири четчир санныг, эки шынарлыг мал чемнерин белеткеп алырындан хамааржыр. Августуң 20-де четче эвес медээ-биле алырга безин колхоз 1400 тонна сиген белеткээр планын 60 хуу ажырган.

Чазын болгаш чайын чаъс үргүлчүлеп турган ужурунда сигенниң дүжүдү чаагай, ортумаа-биле гадан 9—10 центнер дүжүттү ап турар. Июль 1-ден август 20-ге чедир чаъс чок кааңнаашкын болганы-биле чиңгир ногаан сиген белеткеттинген.

Сигенде 190 хол кадыыры, 2 трактор, 5 аът дырбаажы болгаш хөпээннеп, сарааттаарында 205 кижи ажылдап турар. Малчыннарның кыштагларының чанында ниитизи-биле 320 га көк-сула тараан, гадан 24—25 центнер ногаан массаны ап турар.

Сиген шөлдеринде күш-ажылды эки организастаан. Мында малчын бүрүзү сиген белеткелин чорударда, чаңгыс эвес, дем каттыштырып шефтеп турар.

Мынчаар ажылдаарга темп дүрген, ажыл шынарлыг болуруп кара-хөлдүң малчыннары бадыткап турар. Одаң Хертек, Күжүгет Кара-оол, Иргит Балчый дээш өске-даа малчыннар 18—20 тонна сигенин белеткеп дооскаш, ам көк-сула ажаап алыышкынынче эгелеп кирипкеннер.

Көдээ болгаш суурлар Советтериниң аразынга 1968 чылдың бирги чартыында социалистиг чарышка тиилекчи болган Кара-Хөлдүң көдээ Совединге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун, 500 рубль акша шаңналы-биле кады чоокта чаа тывыскан. Бедик шаңналга сорук кирген кара-хөлчүлер улам күжениишкинниг ажылдаарын демдеглевишаан, күрүне планындан ажыр 500 тонна сигенин белеткеп, ону сентябрь 1-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

ДЭЭРЕ САДЫГЖЫ

Монгуш Көк-Хунаевна Талганчик садыг ажылынга 20 чыл улаштыр Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлыкка, Аянгатыга болгаш район төвүнге садыглар эргелекчилеп, ак сеткилдиг ажылдап келген. Монгуш Көк-Хунаевнаны районнуң чурттакчы чонунуң хөй кезии таныыр. Хөй чылдарның иштинде баартак артынга ажылдап келгениниң үезинде, кижи бүрүзүнге эптиг, ээлдек, ажылынга шынчы коммунист херээжен чоннуң болгаш коллективиниң кызыгаар чок хүндүткелин чаалап алган.

Монгуш Көк-Хунаевна Барыын-Хемчик райпода партия эге организациязының секретарының оралакчызы. Садыгжы ажылындан аңгыда хөй-ниитиниң ажылынга ол идепкейлиг киржип, бодунуң арга-дуржулгазын, сүмелерин аныяктарга дамчыдып турар. «Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээниң төлептиг эдилекчизи Монгуш Көк-Хунаевна Талганчикке «Күш-ажылга алдар» республика Наадымын таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле «Тыва АССР-ниң садыының болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» деп атты тывыскан.

Сөзү болгаш чуруу П. ФЕДОРОВТУУ.

ЧУРУМАЛ

ТУМАННЫГДА БОЛГАН ЧУГАА

—Дөө ол, хой бе, азы өшкү бе? Те, чуңмазы аажок чер дээн, оозу бе?—деп, айтырдым.

—Кайын те, чуңма боор, бистиң коданывыс, иртчигештердир ийин.

— Мындыг кадыр-берт черге хой мал база таарҗыр-дыр аа?

— Таарышпайн аан. Бо дээрге шаанда аалдар чайлаар чайлаг, одар-белчиир чер болгай. Өдектер орнун көрбес силер бе, сарыг-сарыг чашпаннарлыг чыткылаан. Тураскаал болуп арткан чарык куу коошпаны көрбес силер бе? Аңаа мал суггарар суг кудуп турган чүве. Ам харын суу каткан чер-дир, мурнунда маңаа агып бадып чыдар кара суглуг чер чүве. Бис моон ыракка чайлаан улус бис. Көшкеш, чаъска бастыргаш, чер ара хонганывыс бодур.

Майгын ээзи-биле чугаавысты чадагай одагда чула ужудуп каан сарыг дыттың чартыларының дызыраан даажы хаая үзе кирип, оттуң чалбыраажы улам-на хөрлээленди.

Кара былгаар идиктерлиг, чаъска-кедерлиг бо кырганның ындазында адаа чиик, эрес-шоваазы аажок: чай чок кадындала кедээ сында туман аразында маңнашкан коданынче туранны-биле туранназр, ожук-пажынче суун кудар, «одуңар салыңар», «аъттарывыс кайда барды», «хоювус ырай бээр ийне» дээш, шынап-ла хайындырып-ла турар кижи болду.

Улуг ак-демир пашта шай ша-даа четпейн хайны берди, хоюг ак сүт ооң кырынче саарлы берген. Хандылап хайындырган сарыг шайны аяктарга куткаш, бисче сунуп ора, ирей ам-на бистерниң кайын келгенивисти сонуургай-дыр.

Сын ажыр аржаанда шөлээ ажыглап, дыштанып турарывысты, суглап чоруурувусту аңаа чугаалап бердивис.

— Ижер суг бергезимээр чер бо, харын. Аржаан улузу Улуг-Хемден суглаар, ол аразы база херин болдур ийин. Каң-халыынныг чайларда бо ынчаар аърга-ойларның сызылган кара суглары кадып калыр деңер, даан. Ам харын чоокку хүннерде чаашкын элбээш, Талдыг-Чыл бажының кара суу шору чыдар-дыр. Эң-не үстүнде үнген кара сугдан узуп алыр силер. Адаа чарыынга хой, мал доктаар чүве, хирлиг, довурактыг боор — деп, ол чугаалады.

Ол ак-көк майгынның ээзи—Чаа-Хөлде «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының ирт кадарчызы Сат Минчит-оол төрээн чери — кадыр-берт Кашпалдар чоогу — Эзим-Чайлаа, Аялаар-Каът, Үүр-Сайыр, Талдыг-Чыл, Чаъс-Суу болгаш оон-даа өске чайлаглар дугайында, оларның малга таарымчалыын аян-саат чокка хөөреп орган.

— Каң-халыында суг-суггат берге болганда, малды чайын бээр көжүрген херээ чок ышкажыл?

— Чо-ок, ол ындыг эвес. Бир эвес мында суг чок болза, малчыннар маңаа доктаар эвес, каш хемни кежилдир, каш артты ажылдыр көже бээрлер. Мынаарлаан тудум оът-сиген дендин, сериин-секпери магалыг-даа. Хой-даа, инек-даа үрдүндүр семириир. Мээн иртчигештеримин көөр болзуңарза, база шыырак-ла болдур ийин, мактанмас мен, сында черлик аргарлар дег, дешкилежип турганнарын көрүңерден.

Сат Дамчатович хөөреп-даа оргаш, сында ирттеринден карак салбас болду. Ооң ындазында коданынче далажып олурары илдең: даңза, хавын карманындан далаш үжегилээш, тыппайн барды. Шляпазын эде кеткилээш, хойнун үжээш, дытта азып каан боода барды.

— О-о! Мында кызыдып каап-тыр мен. Угаанымны аар, угаанымны, чанып бар чорууру ол-ла ыйнаан, ам. Бодум-на аңаа кызыдып каан боор мен. Че, базыптайн — деп чорда, аныяк оолдарның бирээзи ирейни коданче баарын соксадып:— Аъттар дөө турганы чүл, адак чиик улус бистер дозуп келгей бис аан, келген чонуң шайлат—диштилер.

— Аңчы-дыр силер, аа?—дишкен үннер оон-моон дыңналды.

— Кыраан-кыраан, дуңмаларым. Карак-кулак четпес, талаар болган ийин. Тайга-сын, чайлаг кезип чоруур болгаш мал-маганга халдай бээр араатан аң-мен коргудар чепсээмдир ийин. Чамдыкта кат-чимис, тоорук чегей таварылгаларда адыг-хайыраканы чазыйлай бээр чер болгай бо. Кымыскаяк өөн, дөштерни, хаяларны Эзим-Чайлаг аъргазында аажок хоора тырткылаан чорбадыве. Чазыйлаанда малче-даа, кижиже-даа халдаар. Ындыг таварылгалар база тургулаар. Берге болдур ийин.

— Бо-даа аң-меңниг, кат-чимистиг байлак чер чүве. Мээн база чуртум болбазыкпе —деп, алыс чурту ол чер болур аржаанчыларның бирээзи мактаны берди.— Бети дээрге, бистиң турар аржаанывысты көрүңер даан. Кандыг-даа хоочучыргалып кижилер кирип турар. А черинин иштинде та кандыг байлаан, эртинезин чажырып үүжелээн чүве. Сыннар баштарында демдек-ле демдек. Чер иштиниң байлааның шинчилекчилери геологтар маңаа ажылдап турганы илдең чорду.

— Ындыг харын, маңаа бир чай дургузунда чер үттеп келгеннер. Моолап эрте-дүже көжүп тургаш, көрүп шаг болган. Оларга бо-былаада малчыннар орук-чирик айтып берип, аътхөл-биле дузалажып, чер-чурттуң төөгүзүн чугаалап берип турду. Оларның ажылы база берге чорбадыве—дээш, Сат Дамчатович база-ла ирттеринче шиглей көре-дир.

— Ийет, байлак чер дээриле шын. Бистиң турар аржаанывыстың дугайында номдан номчудум. Эртемден Виникерниң «Тываның минералдыг суглары» деп аттыг бижээн лептеринде Үүр-Сайыр аржаанының дугайында Бүгүэвилелдиң геология-экспедициязының эртем ажылдакчызы эш Зуевтиң удуртулгазы-биле чораан чер шинчилекчилериниң тайылбырын бижээн. Аржаан, шынап-ла, хөй химиктиг составтыг. Чогум кандыг аарыгларга дузалаарын, чүү хирени ижерин, канчаар ажыглаза чогуурул дээрзин айытпааны хомуданчыг чорду. Чон деле-бүдүү-ле кирип турар. Составын айыткан турда, тус черниң эмчилери база тодарадып болгу дег-даа—деп, барыын талакы районнар чурттуг аржаанчыларның бирээзи хомудаксады. Ооң хомудалынга каттышпас аргажок. «Ол чугула айтырыг» диштивис.

Аяскан арыг дээрниң салгын-сырынынга одагның оду улам-на хөрлээлей берген. Чалыны кедергей. Чаъска өткен идик-хепти кургадып ора, чугаавысты уламчылап, кыргандан ниитиниң малын каш чыл кадарып, ажаап келгенин сонуургадывыс.

Беш чыл ирттер семиртип келген, Сат Дамчатович эрткен чылын эки көргүзүглерлиг болганын чугаалай-дыр. Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга эки күш-ажылчы соңнерлиг болур дээш ооң кызыл ажылдаанын дараазында саннар херечилээр. Ынчан аңаа дөрт чүс чеден баш ийи харлыг иртчигештерни салбырның мурнундан хүлээдип берген. Оларны күзүн дужааган. Бир башка онааштыр ортумаа-биле бежен үш килограмм кылдыр семирткен. Ол дээрге өөрүнчүг көргүзүг-дүр. Бодап көрүңерден. Дөрт чүс чеден баш ирт барык чээрби беш тонна дириг деңзи-дир. Сат Дамчатович дүк планын база күүсеткен.

Бодунуң чымыштыг ижиниң дугайында ол мынчаар чугаалаар:

— Чазын арык-доруктуг малдар хүлээдип бээр. Ол-ла Үрбүнден ырак-узак чайлагларже сүрүп чедирери безин ындыг амыр бе. Хемчик-Аксынга келгеш, чаңгыс ол хемни безин хемелеп кежирери белен эвес болдур ийин. Чазын Хемчик-Аксынче чоорту одарлады аарак өүрүп келир. Ооң соонда оларны чаңгыстап хемеге тудуп салып, хем кежирер, шүүттүгле ажыл. Ынчан харын деңгелкүжү арыксымаар болгаш көдүрерге шоолуг эвес кылдыр сагындырар. А күскээр ындыг чүвең кайда боор! Семис ирттер туттурбас, өрү шураар, кижи базып каа дег, кашпагай. Хемеге киир салырда, шыырак оолдарны тургузуптар, олар безин семис ирттерни уун чадай-чадай киир каап турарлар болбас ийикпе. Дем-күш чок болза, чаңгыс малчын хинчээн бараар. Чаңгыс биске-даа эвес, бо-ла Улуг-Хемниң болгаш Хемчиктиң ол-бо чарыында чурттап, ажылдап турар малчыннарга — шуптувуска ындыг ажыл онаажыр болдур ийин.

Ол ынчаар чурттап, ажылдап чоруур малчыннарның ижи база чымыштыг болурундан аңгыда харыысалгалыг, берге. Ёзулуг-ла бөдүүн иштиң маадырлары олар-дыр.

Назы-хары улгады берген малчын Сат Дамчатович Минчит-оолга бо чылын база-ла ийи харлыг иртчигештер хүлээдип берген. Ынчалзажок, салбыр баштаар чери аңаа силерге идегел улуг, арга-дуржулгаңар байлак болгай, оода бо чыл удаада база ниитиниң малын семиртип көрүңер, дээн. Салбыр дээрге-ле— чонум, чон дээрге-ле — салбырым-на болгай кылдыр бодап келгеш, Сат Дамчатович үш чүс бежен иртти база катап хүлээп алгаш, кадарып чорууру бо.

— Өөңер бар бе, азы майгын-биле көжүп чоруур силер бе?— деп, түңнелинде айтырдывыс.

— Өг сөөртүр ужур кайда боор, орук-чирик берт болгай. Чамдык кызаа черлерге аътты чедип алгаш чоруур болгай. Ооң соңгу даванындан чаштаан даш кижиниң оорга-мойнунга-даа дегзе хөңнү, кадыр дөъштер-даа бар. Ынчангаш, боттаңнаар ужурувус бо. Өөвүс Хемчик-Аксында.

Ак-көк майгынның ээзи кырган-биле чугаа элээн үргүлчүлээн. «Хойлуг кижи каас, инектиг кижи тодуг» дээри-ле чөп. Немелде деңзи дээш төлевир база алыр.

Туман черден арылган. Хүн караа изиңнеди шонуп келди. Мөңгүннелчек чаъс суу аърганың ыяштарының бүрүлеринде, оът-сигенде шылбырт-ла чүве.

Д. ЕНДАН.

Байырлалдыы-биле үдээн

Башкириянын төвү Уфада ужар чүүл институдунуң бөлүк студентилери «Тыва даг-дугу» комбинадының тудуунга киржири-биле чайгы дыштанылга үезинде келген турганнар. Олар шупту 32 кижи. Ук отряд дөртен хире хонук иштинде комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунуң дерилгезинге ажылдааннар. Капитал салыышкынның 60 мүн ажыг рублин олар ажыглалга киирген.

«Сибирь отряды» деп адаан ол студент тудугжуларны «Тыва даг-дугу» тудуг эргелели чылыг хүлээн алгаш, август 30-де байырлалдыы-биле үдеп чоруткан. Отрядтың кончуг эки ажылын эргелел демдеглеп турар. Тудугжунун чоокта чаа болуп эрткен байырлалын таварыштыр студент-тудугжуларның хөй кезиин тудуг эргелелиниң, ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш Ак-Довурактың комсомол комитединин хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан.

Чагаалардан одуруглар

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң тудугжу бригадазындан М. Сурунге удурткан тууйбу кылыр звено 20 мүнну будүрүп, ажыглалче киирген.

* * *

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунда медицина пунктузу септелгезин дооскан. Коллектив 70 кубометр одаар ыяшты сөөртүп алган.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Тудугжулар хойжуларга

Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери колхозтун малчыннары чайлаглаашкынче үнүптери билек, кыштаглар белеткелин кол кичээнгейге алган. Баштаар черниң шиитпирин удуртулга болдургаш, колхозта Д. Дагбалдайга удурткан тудугжу бригаданың кежигүннери кыштаглар септелгезин чоруда берген.

Чайгы сезонда тудугжулар биче эвес хемчээлдиг ажылды бүдүрүп, Оттук-Даш сүт-бараан фермазында 300 дөрбелчин метр шөлдүг даш кажаанын кол тудуун, ол ышкаш Хүлбүс-Даш баарында 150 инек кирер кажааны дооскан. Ийи кажаанын кайызы-даа кыш бетинде ажыглалга кирер. № 2 хойжу бригаданың Кулузунда 600 баш хой кирер кажаазының септелгези доозулган. Ол-ла девискээрде малчын өг-бүле чурттаар бир бажынның септелгезин база кылган.

Артельдиң мурнакчы хойжулары Б. Дүрбүлек, О. Дончай-оол, С. Каккан-оол олар боттарының кыштагларында кажааларның көржеңин хооргаш, кодан девискээриниң кургаг өдээн бөлүп алганнар. Келир кышка белеткел ажылдарынга малчын бүрүзү хаара туттунган турарын артель баштаар чери доктааткан.

К. ОЙДУП-ООЛ.

В. ВОЛЧЕНКОНУН «ТАҢГААР ЭРТЕН» деп фотоэтюду.

КИЖИНИҢ КЫШКЫЗЫ

Новелла

Бозур-бозур хаялар-биле хаажылаттынган шулурааш хемчигештин ырызы төнмес-батпазы-биле чаңгыланып, эриктер дургаар саглалчыңнаан чечек, чимиске, унун чурттаан арат чонга аян тудуп, бүгү-ле дириг амытаннарга суксун болуп чыдарын чарлаанзыг, шулурткайнып-ла чыдыр.

Ынаар-ла, чер биле дээрниң тудушкаанда, ашкан хүннүн сөөлгү херелдери-биле кызыл чалбыышкылаштыр будуттунуп алгылаан, астыгыр булуттар сыннар кырынче чүдүрлү бээринче белеткенгензиг, аар-аар апаргылаан тургулаар...

Дүдүскектиг шал-ногаан эзимнер чиңгир торгулар — чиргилчиннер-биле шугланып алган, кезек чайык соонда, аяс дээрнин өңүн хунаажып турлар.

Эзим эдээнде чаңгыс ак өгнүң ыжы, эрес эрниң дезиг аътче шывадапканы дээктиг сыдымы ышкаш, саң дорт, дээрже чүткээн тур.

Кадарчынын чүрээниң дужунда адыш оюу дег ак дүктерлиг казыра дег кара ыды улус ажып-дүжер артче бодунуубиле боданып алган көрүп чыдыр.

Өгде бүгү-ле чүве дойлуп, кырган иениң болгаш ооң дунун божуур уруу—Сайлыктын сагыш-чүрээ бир баг болу берген дүвүрээзинде...

Чырык өртемчейге бир кижиниң төрүттүнүп, баштайгы кышкызы-биле ону чарлаарынга чедир санныг шак, минуталар арткан үе...

Район төвүнден божудулга эмчизи чалап чоруткан кижи ам-даа сураг. Чүгле ийи иешки оон ээп келирин идегел-биле манаан эвес, а бүгү-ле бойдус, кадарчынын ыды безин манаанзыг.

Кежээ-ле диргелип эгелээн кара булуттар диңмиреп эгеледи. Кызаңнаашкыннар дүнеки дээрни өйлеп-өйлеп диле шапкылаарга, өгнүң дүндүүн өттүр сырыладып каан демир сывырындак ышкаш, чайыннаашкыннар кылаш кылындылар...

Ыттын ээреринге харыылаанзыг, эзим дүвүнде бир элик огура-дыр.

— По-оок, дадайым! Бо кудайның киленнеп чоору ол. Өршээзинем!—дээш, кырган эъди аарып олурган уруун дыңзыды күспактап каан...

Ыт ээрген соонда, ийи кижи аъттарның маңы-биле келгеш, даштын баглааш, өг чанында дүшкеннер.

Эъди аараан кижини эмчи шинчип көргеш, улусту өгден үне берзин дей-дир.

Өгнүң эр ээзи Сайын-оол-биле аъттарның эзер, чонаан союп турувуста, даңның башкы хаяазы чөөн чүктен чоорту союп үнүп келди.

Чаъска чагдырган хойларны ажыдыпкаш, хөөрежип олурувуста, хүн өрүлеп келди.

Хенертен чаа хамаатының бирги кышкызы чаңгыланып-ла үндү!

Сактырымга, бүгү өртемчейни өөрүшкү дола хона берген, аяс дээрде хүнге ол үн чеде берген ышкаш болду.

Хүннүн караан казыргылыг кара булуттар кажан-даа дуглавас. Чүге дээрге тайбың үеде төрүттүнген үн дайзынга сөгүг ышкаш чаңгыланып, сеткил-чүрээмге аялга ышкаш дыңналып келди. Чогум-на ол үеде сеткилимниң ханызындан мындыг одуруглар ужугуп үндүлер:

Чамбы-дипте кижилерниң салгакчызы —
Чаштар дээрге, чаштар болгай, Кым-даа билир.
Оран-чурттун эрээн шокар чечектерин
Оларга бис болган-на чок деңней бээр бис
Ак-көк дээрден сыылап баткан ракета
Амы-тынга кыжанмас өй черле келир.
Өртемчейде өзүп хөгжээн бүгү улус
Өске сөөк деп ылгажырын ынчан уттур.
Авыралдыг ада-ие уйгу-дыш чок
Амгы чаштар келир өйүн дарганнап тур.
Чаштар дээрге, чаштар болгай. Кым-даа билир.
Чамбы-дипке чаштын чолун камгалаалы!

Монгуш ДОРЖУ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1969 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы сентябрь 1-де эгелээр

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ чылда 6 руб. 6 айда 3 рубль

СОЛУННУ БАШ БУРУҢГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

КИНО

АВГУСТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Король регатазы»** 10, 2, **«Өске кым-даа эвес»** 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Чкалов»** 10, 11.50, **«Боду болур эргези чок»** 1.45, 3.30, 5.15, 7, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Үш мушкетер»** (1-ги сериязы) 10, **«Үш мушкетер»** (2-ги сериязы) 12, **«Аазатпай»** 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

АЖЫКТЫГ ВИТАМИННЕР

Республиканың аптекаларында эң-не ажыктыг эмнер—витамин B_5 болгаш кароталин бар дээрзин чурттакчы чонга дыңнаттывыс.

Витамин B_5 артеросклёрозтуң янзы-бүрү хевирлеринден аараанда, өкпениң эмфиземазын, пневиосклёроз, хоочураан гепатит, баар циррозунуң эге чадазында, хоочураан алкоголь интоксикациязындан, кештиң шээр аарыгларындан эмнениринге ажыктыг болгаш бир эвес аарыг кижи корикостербидтер азы сульфамидтер-биле эмненип турар таварылгада ажыглап болур.

Эмни аксын ыяк дуглаан савага, өл-шык эвес черге шыгжаар.

Ону эмчиниң сүмелээни-биле садар.

Кароталинни трофиктиг язвалар, экземалар, чараа оболочкаларының чамдык (иориатиктиг болгаш десквaматиктиг) хевирлерин эмнээринге ажыглаар.

Эмни сериин, хөлегелиг черге шыгжаар. Эмчиниң рецептизи ёзугаар садар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларынын 35-24, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, база совет тургузуг килдистерпнин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00993.